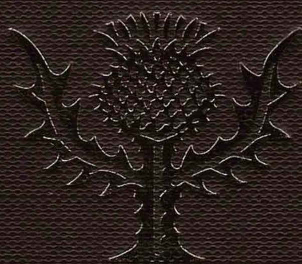
ENCICLOPEDIA UNIVERSALĂ BRITANNICA

ENCICLOPEDIA UNIVERSALĂ BRITANNICA

VOLUMUL 2

augustin – Bowditch

EDITOR
Vidrașcu și fiii

PROIECT EDITORIAL
Dan Vidrașcu

COORDONARE
Cornelia Marinescu, Ilieș Câmpeanu

REDACTARE
Delia Anghelescu
Justina Bandol
Andreea Bratu
Ilieș Câmpeanu
Cristian Cercel
Oana Cristescu
Adriana Dobre
Elena Gugu
Doina Marian
Cornelia Marinescu
Mihnea Moroianu
Carmen Nedelcu
Florența Simion
Sorin Șerb

Anatol Eremia, Eugen Muntean, Rodica Pandele,
Florența Simion (articole despre România)

REFERENȚI DE SPECIALITATE
Adrian Burloiu
Christian
Ferencz Flatz
Theodor Julea
Mirela Marinescu
Dorin Matei
Marcel Mărunțiu
Nicolae Mocanu
Cristina Staicu
Daniela Strat
Denisa Talaban
Ionuț Vulpescu

COPERTĂ ȘI PREZENTARE GRAFICĂ
Vladimir Zmeev

CORECTURĂ
Cristiana Miu

TEHNOREDACTARE ȘI PREPRESS
Marin Popa

TRADUCĂTORI
Coordonare: Eugen Muntean

Mădălina Adronic
Justina Bandol
Sonia Bulei
Cristina Buta
Andreea Chirculescu
Laura Chistrugă
Daniela Constantin
Roxana Cozac
Bogdan Crețu
Camelia Gheorghie
Ștefan Grigoriu
Cătălina Grosu
Roxana Ivașcu
Carmen Lavrig
Olesia Lupu
Ioan Milică
Doris Mironescu
Magdalena Mișievici
Simona Mitocaru
Marius Motoca
Dinu Gabriel Muntean
Gabriela Muntean
Ecaterina Pătrașcu
Dana Pătruț
Monica Pepine
Oana Petrovici
Fabiola Popa
Florentina Rahira
Mihaela Răducanu
Iulia Rășcanu
Rebeca Romaniuc
Florența Simion
Emanuela Șoimaru
Teodora Szenti
Gabriela Tănase
Otilia Teodorescu

ENCICLOPEDIA UNIVERSALĂ BRITANNICA

Ne puteți vizita pe

O.P.53; C.P.212, sector 4, București, România
tel./fax 031 4251619; e-mail: comenzi@litera.ro

JURNALUL NAȚIONAL

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ENCICLOPEDIA UNIVERSALĂ BRITANNICA
coord.: Ilieș Câmpeanu, Cornelia Marinescu. –
București: Editura Litera, 2010, 16 vol.

ISBN 978-973-675-761-7
Vol. 2. augustin – Bowditch – ISBN 978-973-675-770-9

I. Câmpeanu, Ilieș (coord.)
II. Marinescu, Cornelia (coord.)

81'374.2=135.1
030=135.1

augustin

În Biserica Romano-Catolică, membru al oricărui ordin sau congregaţie religioasă ale cărei reguli sunt stabilite pe baza învăţăturilor Sfântului Augustin, care îi includ şi pe ospitalieri (cavalerii de Malta) şi dominicani. Totuşi, cele două mari ordine sunt fraţii augustini şi canonicii augustini. Primul a fost unul dintre cele patru mari ordine de călugări cerşetori din Evul Mediu, ai cărui membri (printre care Martin Luther) au fost foarte activi în viaţa universitară europeană şi în domeniul ecleziastic. În sec. XI, ordinul canonicilor a devenit primul ordin romano-catolic care a combinat statutul ecleziastic cu viaţa laică. Ordinul a decăzut după Reformă, dar îşi continuă activitatea misionară, educaţională şi medicală. Alte grupuri importante de augustini, încă active în zilele noastre, sunt Augustinii Reculeşi (A.O.R., înfiinţat în sec. XVI) şi Al Doilea Ordin al Sf. Augustin (1264), pentru călugăriţe.

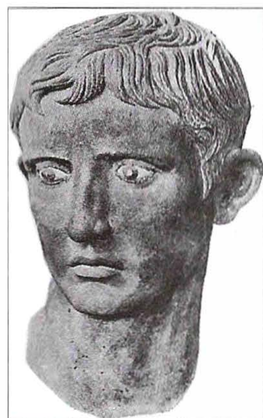
Augustus, Caesar

sau **Octavian** *născut* **Caius Octavius**
ulterior **Caius Iulius Caesar Octavianus**
(23.09.63 î.Hr. -
19.08.14 d.Hr., Nola, lângă Napoli)

Caius Octavius a preluat numele oficial Caius Iulius Caesar Octavianus ca prim împărat roman după căderea republicii. Regimul său autocratic era cunoscut ca principat, el fiind *princeps*, adică primul dintre cetăţeni, plasat în fruntea instituţiilor republicane aparent reînviate, în aşa fel încât autocraţia să fie suportabilă. Cu o inepuizabilă răbdare, cu abilitate şi eficienţă, s-a îngrijit de fiecare aspect al vieţii romane, asigurând pacea şi prosperitatea în întregul imperiu.

PRIN AMABILITATEA BRITISH MUSEUM

Augustus, sculptură din bronz din Meroe, Sudan, sec. I d.Hr., British Museum

Caius Octavius s-a născut într-o familie bogată stabilită de multă vreme la Velitrae (Velletri), în SE Romei. Tatăl său, care a murit în 59 î.Hr., a fost primul din familie care a devenit senator roman, fiind ales mai târziu în înalta funcţie anuală de pretor, a doua în ierarhia politică după aceea de consul. Mama lui Caius Octavius, Atia, era fiica Iuliei, sora lui Iulius Caesar, care avea să-l lanseze pe tânărul Octavius în viaţa publică. La 12 ani şi-a făcut debutul ţinând discursul funebru la moartea bunicii sale, Iulia. Trei sau patru ani mai târziu, a primit râvnita calitate de membru al colegiului marilor preoţi *(pontifices)*. În anul 46 î.Hr. a stat alături de Caesar, pe atunci dictator, în procesiunea triumfală de după victoria din Africa asupra oponenţilor din războiul civil şi, un an mai târziu, în ciuda sănătăţii precare, s-a alăturat dictatorului în Spania. În anul 44 î.Hr. se afla în Apollonia (Albania de astăzi) unde îşi desăvârşea studiile academice şi militare şi unde i-a parvenit vestea asasinării lui Caesar.

Ascensiunea la putere

Revenit în Italia, a aflat că fusese desemnat de Caesar prin testament ca principal moştenitor. Avea doar 18 ani când, nesocotind sfaturile tatălui său vitreg şi pe ale altora, a hotărât să-şi preia primejdioasa moştenire şi a pornit către Roma. Marc Antoniu (Marcus Antonius), mâna dreaptă a lui Caesar, care îşi însuşise deja documentele şi bunurile acestuia şi se aşteptase să-i fie succesor, l-a împiedicat să intre în posesia averii, obligându-l să se împrumute pentru a îndeplini toate obligaţiile publice pe care le pretindea ceremonia funerară. Asasinii lui Caesar, Marcus Iunius Brutus şi Caius Cassius Longinus, l-au ignorat complet, retrăgându-se în provinciile răsăritene. Cicero, vestitul orator şi unul dintre principalii oameni de stat ai Romei, a sperat să-l manipuleze în folosul său, dar i-a subestimat calităţile.

Octavius a reuşit să atragă sub comanda sa un număr considerabil din trupele dictatorului. În noile circumstanţe, Senatul, încurajat de Cicero, s-a dezis de Antoniu, i-a cerut ajutor lui Octavius (oferindu-i rangul de senator în ciuda vârstei fragede) şi s-a alăturat campaniei de la Mutina (azi Modena) împotriva lui Antoniu, care a fost nevoit să se retragă în Gallia. După moartea consulilor care comandau armata Senatului, trupele lui Octavius i-au constrâns pe senatori să-i acorde consulatul rămas vacant. Sub numele de Caius Iulius Caesar, a fost recunoscut apoi oficial ca fiu adoptiv al lui Caesar. Deşi era firesc să adauge şi „Octavianus" (ca trimitere la originea numelui său de familie), el a preferat să nu facă acest lucru. Astăzi i se spune totuşi Octavian (pentru perioada care precede atribuirea numelui onorific de Augustus).

Octavian a ajuns repede la o înţelegere cu Antoniu şi cu un alt fidel al lui Caesar,

Marcus Aemilius Lepidus, care îl urmase în funcția de mare preot. La 27 noiembrie 43 î.Hr., celor trei li s-a acordat în mod oficial un mandat dictatorial de cinci ani ca triumviri pentru reconstrucția statului (al doilea triumvirat, după cel neoficial compus din Pompei, Crassus și Caesar). Provinciile de răsărit au fost ocupate de Brutus și Cassius, iar triumvirii și-au împărțit între ei Occidentul. Aceștia au întocmit o listă a dușmanilor politici „proscriși", iar execuțiile ce au urmat au numărat 300 de senatori (unul dintre ei fiind chiar Cicero, dușmanul personal al lui Antoniu) și 2 000 de equites sau cavaleri. Proclamarea lui Iulius Caesar ca zeu al statului roman, în ianuarie 42 î.Hr, l-a acoperit de prestigiu și pe Octavian, ca fiu al zeului. Împreună cu Antoniu, el a traversat Adriatica și, sub conducerea militară a lui Antoniu (Octavian fiind suferind), a câștigat cele două bătălii de la Philippi împotriva lui Brutus și a lui Cassius, care s-au sinucis.

Lui Antoniu, partenerul mai vârstnic, i s-au atribuit provinciile din răsărit (și Gallia), iar Octavian s-a întors în Italia, unde revoltele provocate de împroprietărirea veteranilor săi l-au implicat în Războiul Perusin (pe care l-a câștigat la Perusia, Perugia de azi) împotriva fratelui și soției lui Antoniu. Ca să neutralizeze un alt dușman potențial, Sextus Pompeius (fiul lui Pompei cel Mare), care controla Sicilia și rutele maritime, Octavian s-a căsătorit cu o rudă a acestuia, Scribonia (de care a divorțat ulterior). Aceste legături de rudenie nu l-au împiedicat pe Sextus, după Războiul Perusin, să formuleze pretenții; Antoniu le-a respins însă și a încheiat o nouă înțelegere cu Octavian prin Tratatul de la Brundisium, prin care lui Octavian îi revenea tot vestul (mai puțin Africa, cedată lui Lepidus) și Italia care, deși teoretic teren neutru, era de fapt sub controlul lui Octavian. Răsăritul avea să revină din nou lui Antoniu, care, deși își petrecuse iarna precedentă în Egipt cu regina Cleopatra, se obliga să o ia de soție pe Octavia, sora lui Octavian. Acest tratat părea să pună capăt atâtor ani de război civil. În 38 î.Hr., Octavian a strâns și mai mult legăturile cu aristocrația prin căsătoria cu Livia Drusilla.

Reconcilierea cu Sextus Pompeius s-a dovedit prematură și Octavian s-a văzut implicat din nou într-un război împotriva lui. După eșecul primelor operațiuni împotriva bazelor siciliene ale lui Sextus, în 37 î.Hr. a încheiat un nou pact cu Antoniu la Tarentum (Taranto). Antoniu se obliga să-i furnizeze lui Octavian nave de război, primind în schimb trupele de care avea nevoie pentru războiul proiectat împotriva Parției, vecinul estic al imperiului, și împotriva mezilor cu care aceasta era aliată. Antoniu a trimis navele, dar Octavian nu i-a mai trimis niciodată trupele promise. Tratatul mai prevedea reînnoirea celui de-al doilea triumvirat pentru cinci ani, până la sfârșitul lui 33 î.Hr.

Succese militare

În anul următor, balanța puterii a început să se schimbe. Expediția în răsărit a lui Antoniu a eșuat, dar flota lui Octavian, comandată de fostul său coleg de școală Marcus Agrippa, un amiral de geniu deși neagreat de nobilii influenți, l-a învins definitiv pe Sextus Pompeius la Capul Naulochus (Venetico) în Sicilia. Al treilea triumvir, Lepidus, care intenționa să conteste prin forța armelor supremația lui Octavian în provinciile de vest, a fost dezarmat de Octavian, deposedat de funcție și obligat la exil. Totodată, ignorând dreptul lui Antoniu de a-și instala veteranii în Italia și de a recruta forțe proaspete, Octavian i-a lăsat la vatră pe mulți dintre legionarii săi, întemeindu-le așezări anume. Rivalitatea cu Marc Antoniu pentru stăpânirea asupra Romei creștea. Prin căsătoria cu doi ani înainte, Octavian își atrăsese de partea sa mulți nobili anterior simpatizanți ai lui Marc Antoniu. Octavian a lansat o amplă propagandă religioasă și patriotică, punând accent pe clasicul zeu al ordinii, Apollo, prin contrast cu patronul, mai puțin roman, al lui Antoniu, Dionysos (Bacchus). În plus, Octavian a început să adauge numelui său atributul *imperator*, care sugera preeminența sa în calitate de conducător, și, deși s-a folosit pe mai departe de prerogativele de triumvir, a încetat treptat să le mai reprezinte pe noile monede.

Dar, dacă Octavian voia să se măsoare cu prestigiul militar a lui Antoniu, avea nevoie de câteva victorii în afara imperiului. În consecință, el a purtat între 35 și 33 î.Hr. trei campanii succesive în Illyricum și Dalmația (părți din Slovenia și Croația de azi). Cu ajutorul lui Agrippa, a cheltuit apoi sume enorme pentru împodobirea Romei, dar, când Octavian a protestat public împotriva cedărilor de teritorii pe care Antoniu le făcuse în favoarea Cleopatrei, devenise limpede că o ciocnire între cei doi bărbați era iminentă.

În 32 î.Hr. triumviratul a luat oficial sfârșit și Octavian, spre deosebire de Antoniu, n-a continuat să-și exercite prerogativele. Antoniu a divorțat de Octavia. În replică,

fratele ei, Octavian, a pus mâna pe testamentul lui Antoniu și a susținut că a găsit în el dovezi incriminatoare privind influența Cleopatrei asupra lui. Fiecare conducător a cerut supușilor să-i jure credință. Apoi, în ciuda nemulțumirii provocate de taxele pe care le instituise în Peninsula Italică, Octavian a declarat război, dar nu direct lui Antoniu, ci Cleopatrei. Însoțit de Cleopatra, Antoniu și-a dispus flota și armata în puncte strategice de-a lungul coastei vestice a Greciei, dar în 31 î.Hr., Octavian și-a luat dușmanii prin surprindere, trimițându-l pe Agrippa, înainte de venirea primăverii, să cucerească Methone, cel mai îndepărtat loc din SV țării. Octavian l-a lăsat responsabil în Italia pe prietenul și sfătuitorul său etrusc, Caius Maecenas, și împreună cu Agrippa au blocat flota lui Antoniu în golful Ambracia (Arta). În bătălia de la Actium, Antoniu a încercat să-și salveze vasele în speranța că va putea continua lupta în altă parte. Deși el și Cleopatra au reușit să scape, doar un sfert din flota lor a rămas neatinsă. Cei doi au fugit în Egipt și s-au sinucis un an mai târziu, când Octavian avea să cucerească țara. Octavian a anexat Egiptul și, după ce l-a executat pe fiul Cleopatrei, Ptolemeu al XV-lea Caesar (Caesarion), al cărui tată Cleopatra pretindea că era chiar Caesar, a menținut țara sub controlul său direct.

Tezaurul Cleopatrei i-a permis să-și plătească veteranii și l-a impus ca stăpân al întregii lumi greco-romane. A început o lungă serie de reforme prudente și graduale, la capătul cărora a instituit principatul roman, un sistem de guvernare care-i permitea să mențină controlul absolut în domeniile esențiale. Treptat, și-a redus legiunile de la 60 la 28 și a păstrat cca 150 000 de legionari, majoritatea italici, suplimentând numărul cu tot atâția auxiliari recrutați din provincii.

O gardă permanentă (pretorienii), alcătuită din trupe de elită, era cantonată la Roma și în alte orașe italice. A fost construită o rețea remarcabilă de drumuri pentru a menține ordinea internă și a facilita comerțul, iar o flotă eficientă a fost organizată să apere Mediterana. În anul 28 î.Hr., Octavian și Agrippa au făcut primul recensământ al populației civile din cele trei care au avut loc sub administrația lor. Au redus Senatul de la 1 000 la 800 (și apoi la 600) de membri, iar Octavian a fost numit președinte al Senatului.

Guvernare și administrație

Aducându-și totuși aminte că asasinarea lui Caesar se datorase ambițiilor sale de putere, Octavian a înțeles că clasa guvernantă l-ar accepta ca pe un adevărat pacificator doar dacă și-ar disimula autocrația sub diferite forme capabile să evoce tradițiile republicane. Astfel, din 31 până în 23 î.Hr., baza constituțională a puterii sale a constat într-o succesiune continuă de consulate, iar în ianuarie 27 î.Hr. a demisionat ostentativ din toate funcțiile și „a pus statul la dispoziția Senatului și poporului", câștigând faima falsă, deși aparent îndreptățită, de a fi restaurat republica. I s-au acordat pe 10 ani puteri depline asupra unei zone largi *(provincia)* care cuprindea Spania, Gallia și Siria, unde staționau cele mai numeroase trupe. Celelalte provincii urmau să fie guvernate de proconsuli numiți de Senat în vechiul stil republican. Octavian ținea însă să-și apere înaltul prestigiu – cristalizat în termenul semnificativ *auctoritas* – de orice sfidare din partea acestor persoane, dovedindu-se capabil să le influențeze numirile mai mult sau mai puțin indirect, tot așa cum fusese capabil să influențeze numirile în consulate și în alte funcții metropolitane care continuau să funcționeze după modelul republican. La patru zile după aceste măsuri, la numele de Caesar, obținut prin adopție conform testamentului, a fost adăugat cel de Augustus, o denumire cu o sonoritate antică religioasă, în strânsă legătură etimologică cu *auctoritas* și cu vechea practică a augurilor. Cuvântul *augustus* era adesea opus lui *humanus* și de aceea faptul că și-a însușit acest titlu ce exprima noua ordine indica, extraconstituțional, superioritatea sa față de restul omenirii. Prin contribuția unor scriitori ca Vergiliu, Tit Liviu și Horațiu, care, în feluri diferite, împărtășeau aceleași idei, și-a manifestat venerația patriotică față de vechea religie italică, reînviind multe din sărbători și refăcând multe temple.

Operațiunile militare au continuat în multe zone de graniță. În 25 î.Hr., triburile alpine recalcitrante au fost supuse și a fost anexată Galația (Asia Minor centrală). Mauritania a fost trecută de la statutul de provincie romană la cel de regat clientelar, la fel ca multe alte monarhii dependente, care preluau în schimb o parte considerabilă din povara apărării imperiului.

Augustus a vizitat Gallia și a condus o parte din campania din Spania cât starea sănătății i-a permis. În anul 23 s-a îmbolnăvit din nou și era să-și dea sfârșitul. Rapoartele pe care le primea privind conspirațiile din jurul său l-au convins să adopte noi reforme și a hotărât să pună capăt seriei de consulate în favoarea unei

puteri *(imperium maius)* separate de funcție și de inconvenientele ei practice. Această putere l-a ridicat deasupra proconsulilor; dar, deși n-a fost niciodată reprezentată pe monedele oficiale sau consemnată în documentele politice ale lui Augustus, puterea aceasta era reală, urmând să fie exercitată în principal în situații de urgență și în vizitele personale. I s-a atribuit totodată pe viață puterea de tribun *(tribunicia potestas)*.

Puterea totală pe care și-o asuma implica noi pârghii de acțiune practică, printre care dreptul de a convoca Senatul; dar mai ales funcția de tribun avea avantajul de a-i conferi o aură „democratică" în virtutea vechii tradiții a tribunilor aleși anual ca apărători ai plebei. Era lucrul de care avea poate cea mai mare nevoie, deoarece Augustus, deși susținea interesele oamenilor săraci printr-o lărgire a dreptului de a face plângere în justiție, era preocupat să mențină ordinea socială așa cum se găsea.

Lui Agrippa i s-a conferit o poziție preeminentă față de proconsuli, probabil pentru ca armata să rămână în mâini sigure în cazul în care vreuna din bolile repetate ale lui Augustus s-ar fi dovedit fatală. Cel care a murit însă primul a fost tânărul nepot al împăratului, Marcus Claudius Marcellus, căsătorit cu fiica acestuia, Iulia, și care ar fi putut să-i fie succesor. În același an, 23 î.Hr., Agrippa a fost trimis ca locțiitor al împăratului în proviciile răsăritene, iar doi ani mai târziu, devenea cel de-al doilea soț al Iuliei. În acest timp, Augustus a călătorit el însuși în Sicilia, Grecia și Asia (22–19 î.Hr.). Peste tot a inițiat restructurări majore și a produs o imensă satisfacție când a ajuns, în anul 20 î.Hr., la un acord cu parții, prin care aceștia recunoșteau protectoratul Romei asupra Armeniei, înapoind stindardele legiunilor luate de la Crassus cu 33 de ani înainte.

În 19 î.Hr., Agrippa a reușit supunerea integrală a Spaniei. În acel an prerogativele lui Octavian au fost sporite în Italia, iar în următorii doi ani noua legislație și-a propus să încurajeze căsătoria, să reglementeze pedepsele pentru adulter și să descurajeze luxul. În anul 17 î.Hr. au fost organizate celebrări pline de fast ale vechilor rituri, numite Jocurile Seculare, menite să-i purifice pe romani și să consfințească începutul unei ere noi.

Deși principatul nu era o funcție care putea fi transmisă automat, Augustus a lăsat impresia că avea deja în vedere un succesor când i-a adoptat pe cei doi fii ai Iuliei, de 1 și 3 ani, care aveau să se numească Caius Caesar și Lucius Caesar. Tatăl lor, Agrippa, ale cărui puteri fuseseră sporite odată cu cele ale stăpânului său, s-a întors în răsărit.

Augustus le dăduse însă funcții importante și fiilor săi vitregi, fiii soției sale Livia, dintr-o căsătorie anterioară, Tiberius și Drusus cel Bătrân. Traversând Alpii, ei au anexat Noricum și Raetia, care cuprindeau părți importante din Elveția, Austria și Bavaria de azi, extinzând frontiera imperială până la Dunărea de Sus (16–15 î.Hr.)

Probabil că aceasta a fost perioada în care a fost instituit un comitet executiv *(consilium)* al Senatului menit să-l ajute pe Augustus să-și exercite atribuțiile senatoriale. Povara administrativă a fost ușurată și de sporirea propriului personal (alcătuit din cavaleri, care puteau să acceadă la anumite posturi-cheie, sau din liberți) care reprezenta începuturile unui serviciu civil inexistent înainte, dar care urma să devină o trăsătură esențială a sistemului imperial.

A fost realizată o reformă completă a administrației Romei și a întregului imperiu. Sistemul financiar era evident mult mai eficient decât tot ce cunoscuse imperiul până atunci. Se baza pe o trezorerie centrală *(aerarium)*, dar detaliile relației dintre aceasta și trezoreriile provinciilor încă nu sunt complet clarificate, în parte deoarece, deși împăratul își declara cu mândrie la trezoreria centrală darurile primite, nu raporta și ce fonduri mergeau în direcție inversă.

Sistemul de impozitare care reprezenta baza acestor venituri cuprindea, se pare, două impozite directe: un impozit pe cap de locuitor *(tributum capitis)*, plătit în unele provincii de toți adulții, iar în altele doar de bărbații adulți, și un impozit pe pământ *(tributum soli)*. Existau și impozite indirecte care (ca și în trecut) erau administrate de subcontractori *(publicani)* pentru că veniturile rezultate erau imprevizibile și serviciul civil embrionar nu avea capacitatea să se ocupe de ele. Taxele vamale republicane au continuat, dar nivelul lor era destul de redus, încât să nu împiedice comerțul care, în condițiile de pace create de Augustus, înflorea într-o manieră fără precedent. Industriile nu existau pe scară foarte largă, dar comerțul era puternic stimulat printr-o reformă cuprinzătoare și prin extinderea monedei romane. Piesele de aur și de argint, cu însemne reflectând multiplele fațete ale publicității imperiale, erau bătute în cantități mari în destul de multe monetării. Monetăria Romei a fost redeschisă în acest scop în anul 20 î.Hr. Lipsa monedelor de bronz, rare multe

decenii, a fost compensată prin fabricarea de bani din oricalc galben și cupru roșu. În vestul cu capitala la Roma, principala monetărie se afla la Lugdunum (Lyon), care făcea monede cu imaginea Altarului Romei și a lui Augustus, model urmat și în capitalele altor provincii. Coloniile de cetățeni romani din vest, dintre care multe înființate de Augustus pentru veteranii săi, au suplimentat această producție cu propriile monede locale, dar în est, mai ales în Asia Minor și în Siria, multe orașe grecești au obținut permisiunea să bată monede proprii, dar de valori mici.

Expansiunea imperiului

Moartea în 12 î.Hr. a lui Lepidus i-a permis lui Augustus să-i preia înalta funcție de conducător oficial al religiei romane, *pontifex maximus*. În același an a murit și Agrippa. Augustus a aranjat apoi căsătoria văduvei acestuia, Iulia, cu Tiberius, împotriva voinței ambilor. În următorii trei ani, Tiberius a fost mai mult pe câmpul de luptă, supunând Pannonia până la Dunărea de Mijloc, în timp ce fratele său, Drusus, a traversat frontiera Rinului și a invadat Germania până la Elba, unde a și murit în 9 î.Hr. În anul următor, Augustus și-a mai pierdut un apropiat, pe Mecena, un remarcabil patron al artelor.

Tiberius, care i-a luat locul lui Drusus în Germania, a început din anul 6 î.Hr. să împartă cu tatăl său vitreg puterea de tribun, dar la scurtă vreme s-a retras pe insula Rhodos. În anul 2 î.Hr, Augustus a primit titlul apoteotic de „părinte al patriei" *(pater patriae)*.

Tiberius s-a întors acasă în anul 2 d.Hr., iar în anul 4 d.Hr. a fost adoptat de Augustus, urmând ca la rândul său să-l adopte pe Germanicus, fiul fratelui său, Drusus. Puterea conferită lui Tiberius l-a făcut aproape egalul lui Augustus în toate, mai puțin în prestigiu.

Deși Augustus simțea povara anilor, perioada petrecută împreună cu Tiberius a fost marcată de însemnate inovații administrative: anexarea Iudeei în 6 d.Hr. (regele ei clientelar, Irod cel Mare, murise cu zece ani în urmă), înființarea la Roma (în același an) a unei brigăzi de pompieri cu atribuții polițienești, suplimentată șapte ani mai târziu de o forță de poliție adevărată *(cohortes urbanae)*, crearea unei trezorerii militare *(aerarium militare)* care să acopere pensiile soldaților din taxe, și transformarea numirii ocazionale de până atunci a prefectului orașului *(praefectus urbi)* într-o funcție permanentă (13 d.Hr.).

Când, la aceeași dată, puterile lui Augustus au fost reînnoite pentru încă zece ani, Tiberius a devenit egalul său în toate aspectele constituționale. În aprilie, Augustus și-a depus testamentul la Templul Vestalelor din Roma. El cuprindea un inventar al resurselor militare și financiare ale imperiului *(breviarium totius imperii)* și testamentul său politic, numit *Res Gestae Divi Augusti* (Faptele Divinului Augustus).

Cea mai bine păstrată copie a acestui document se află pe zidurile Templului Romei și al lui Augustus din Ankara, în Turcia *(Monumentum Ancyranum)*. În 14 d.Hr., Tiberius a trebuit să plece în Iliria, dar a fost adus înapoi de vestea că Augustus era grav bolnav. Augustus a murit pe 19 august, iar pe 17 septembrie Senatul l-a trecut în rândul zeilor statului roman.

Personalitate și realizări

Augustus a fost unul din cele mai mari genii administrative din istorie. Uriașa muncă de reorganizare pe care a făcut-o în fiecare domeniu al vieții romane și pe tot cuprinsul imperiului a transformat decadenta republică într-un regim monarhic ce avea să dureze multe secole de atunci încolo și a creat o pace romană durabilă, bazată pe comunicații eficiente și un comerț înfloritor. Această *Pax Romana* a asigurat supraviețuirea și în final transmiterea moștenirii clasice, greacă și romană deopotrivă, și a oferit mijloacele necesare pentru răspândirea iudaismului și a creștinismului.

Deși autocratic în esență, grație tactului și unei remarcabile inventivități propagandistice prin care autocrația îmbrăca formele tradiției republicane pe gustul unei generații cu vocație războinică, regimul politic instituit de Augustus a oferit beneficii mai cu seamă ordinului cavalerilor, aflat imediat în preajma nobilimii conducătoare.

Augustus a fost capabil să câștige devotamentul unora dintre cei mai mari scriitori pe care i-a cunoscut lumea, precum Vergiliu, Horațiu sau Tit Liviu. Entuziasmul lor se datora în bună măsură ideii pe care o promova Augustus privitoare la universalismul lumii romane. Concepția lor venea în conflict cu vederile lui Antoniu și ale Cleopatrei, care preconizau un fel de parteneriat greco-roman așa cum avea să se și contureze trei, patru secole mai târziu.

Augustus era un om cultivat, autor a numeroase lucrări (toate pierdute): un pamflet împotriva lui Brutus, o expunere filozofică, o relatare a tinereții sale, o biografie a lui Drusus, poeme și epigrame. Se spune că

a manifestat o mare cruzime în tinerețe, pentru a deveni moderat în ultimii ani ai vieții. Dar, după ce și-a impus puterea, nu mai avea nevoie de cruzime, însă când situația o impunea (anume în suprimarea așa-ziselor comploturi) era gata să recurgă la ea. Este de bănuit că fără un anumit grad de cruzime politică nici n-ar fi putut obține rezultate atât de semnificative.

Viața sa particulară totuși era simplă și modestă. În cadrul familiei, morțile succesive ale celor pe care îi desemnase drept succesorii sau ajutoarele sale i-au provocat multă tristețe și dezamăgire. Devotamentul față de soția sa, Livia Drusilla, a rămas neschimbat, deși, ca și alți romani, îi era infidel. Scrisorile păstrate arată bunătate față de rude. Cu toate acestea, a exilat-o pe fiica sa, Iulia, pentru vina de a fi ofensat morala publică și l-a exilat și pe fiul lui Agrippa și al Iuliei, Agrippa Postumus, pe care, fără dovezi suficiente, s-a spus că l-ar fi ucis.

În ce privește rudele de parte bărbătească ale lui Augustus, care erau ajutoarele sale, le-a fost fidel, dar s-a purtat cu ei la fel de sever cum s-a purtat și cu sine. Avea nevoie de ei pentru că povara era foarte grea și mai cu seamă avea nevoie de ei în zona militară, pentru că nu era un comandant prea grozav. În Agrippa și Tiberius și în alți câțiva a găsit oamenii care să-i suplinească această deficiență și, deși se spune că pe patul de moarte a avertizat asupra riscurilor unei extinderi a imperiului, el însuși, cu ajutorul acestora, a extins frontierele în mai multe direcții.

Augustus a suferit de o mulțime de boli și slăbiciuni, multe dintre ele recidivate. Mai ales în tinerețe, numai voința lui puternică l-a ținut în viață, prefigurând desfășurarea unei vieți fără precedent și fără egal.

Înfățișarea lui Augustus s-a dovedit un dar ceresc pentru artiștii epocii elenistice care erau cei mai buni sculptori ai vremii, pentru că i-au înălțat trăsăturile la rangul unui tip imperial emoționant și memorabil, pe care artiștii lui Napoleon, printre alții, au căutat bucuroși să-l întreacă. Busturile contemporane ale lui Augustus, care și-au găsit ecou pe monede, făceau parte dintr-o renaștere semnificativă a artelor în care stilurile italic și elen erau în chip strălucit și discret amestecate.

La Roma mai există încă reliefurile aspre și totuși delicate ale Ara Pacis (Altarul Păcii), care ilustrează o procesiune religioasă la care iau parte conducătorii națiunii; se mai păstrează și scene din mitologia romană. Altarul a fost ridicat de Senat și de poporul roman în 13 î.Hr. ca să comemoreze pacificarea Spaniei și Galliei.

Arhitectura timpului a produs la rândul ei numeroase capodopere a căror grandoare și puritate clasică poate fi întrezărită și astăzi la Roma în ruinele teatrului lui Marcellus sau în forul lui Augustus, flancat de colonade, și mai ales în templul lui Marte.

Și în afara Romei există o mulțime de mărturii ale perioadei augustane; de ambele părți ale Alpilor, de pildă, sunt monumente care celebrează supunerea și loialitatea triburilor locale, o arcadă elegantă la Segusio (Susa) sau un trofeu pătrat din piatră, în vârful căruia se află o tobă cilindrică, în La Turbie. La vila Liviei de la marginea Romei, la Prima Porta, ni se vădește însă că nu toate operele de artă ale timpului erau solemne și grandioase. Una dintre camere este împodobită cu picturi murale înfățișând o grădină încântătoare; dincolo de un spalier sunt livezi și câmpuri cu flori în care păsările și insectele se zăresc printre frunze. Pe Augustus nu-l interesa luxul personal. Cu toate acestea, dacă el sau apropiații lui aveau puțin timp liber, preferau să și-l petreacă în încăperi ca acestea.

aulos

Fluier cu una sau două ancii. Mai ales în Grecia antică se cânta la două astfel de instrumente, în același timp. În perioada clasică, țevile aveau lungimi egale și trei sau patru orificii fiecare. A reprezentat principalul instrument de suflat la majoritatea popoarelor antice din Orientul Mijlociu, iar în Europa a fost folosit până la începutul Evului Mediu, adesea ca fluier simplu cu mai multe orificii. Sunetul său tremurător, descris și de Platon, era de obicei asociat cu procesiunile închinate lui Dionysos.

Cântăreț la *aulos* (flaut) și dansatoare cu castaniete; detaliu de pe o cupă *(kylix)* semnată de Epictet, cca 520–510 î.Hr., descoperită la Vulci, Italia; British Museum, Londra

PRIN AMABILITATEA CURATORILOR DE LA BRITISH MUSEUM, LONDRA

AUM Shinrikyo

(*în japoneză*, supremul adevăr AUM)

Mișcare religioasă japoneză recentă, fondată în 1987 de Asahara Shoko (n. 1955). Conține elemente de hinduism și budism și se bazează pe credința milenaristă conform căreia o serie de dezastre viitoare vor distruge lumea actuală și vor inaugura un nou ciclu cosmic. În 1995, membrii mișcării au eliberat un gaz toxic în metroul din Tokyo,

omorând 12 persoane și rănind 5 000. Grupării i-au fost atribuite și alte atentate cu gaze otrăvitoare, precum și crime violente. La momentul atentatului cu bombă de la Tokyo, secta susținea că are aproape 50 000 de membri, majoritatea din Rusia. După atentat, numărul membrilor a scăzut, dar a ajuns la 1 500 la începutul sec. XXI. Din anul 2000, gruparea se numește Aleph. Mai mult de zece membri AUM au fost condamnați la moarte pentru implicarea în atacul cu gaz sarin din Tokyo, inclusiv Asahara care, în 2004, a fost declarat vinovat pentru organizarea atacului.

Aung San

(1914?, Natmauk, Birmania - 19.07.1947, Rangoon)

Lider naționalist al Birmaniei (Myanmar). În 1936 a condus o grevă studențească și a devenit secretar general al unui grup naționalist în 1939. A acceptat ajutorul Japoniei pentru constituirea unei forțe militare birmaneze care, ulterior, a și luptat de partea japonezilor, în timpul invaziei acestora din 1942. Temându-se că japonezii nu vor fi de acord cu independența reală a Birmaniei și fiind nemulțumit de felul în care aceștia tratau militarii birmanezi, în 1945, Aung a trecut de partea Aliaților. După război, Aung San a devenit prim-ministru și a negociat independența Birmaniei, acceptată în 1947. A fost asasinat în 1947, înaintea proclamării independenței din 1948.

Aung Suu Kyi

(n. 19.06.1945, Rangoon, Birmania)

Lider al opoziției din Birmania (Myanmar). Fiică a liderului Aung San, a studiat în Birmania, India și la Universitatea Oxford. A dus o viață liniștită în Marea Britanie, dar, în 1988, la reîntoarcerea în Myanmar, a fost șocată de violența și brutalitatea regimului militar al lui U Ne Win. A început să militeze pașnic pentru democrație și drepturile omului. Regimul lui Ne Win nu a ținut seamă de rezultatul alegerilor din 1990, care atribuia victoria formațiunii Liga Națională pentru Democrație, iar Aung Suu Kyi a fost arestată la domiciliu între 1989–1995. Și-a continuat activitatea, opunându-se regimului, ceea ce i-a adus o altă perioadă de arest la domiciliu (2000–2002). I-a fost decernat Premiul Nobel pentru pace în 1991.

aur

Element chimic metalic, unul dintre elementele de tranziție, având simbol chimic Au și număr atomic 79. Este un metal prețios dens, strălucitor, galben, maleabil, atât de rezistent, încât este practic indestructibil. Se găsește în natură în stare pură, fără a fi combinat cu alte elemente. Este folosit de mii de ani la producerea de bijuterii și alte obiecte decorative. Este utilizat la realizarea monedelor, pentru acoperirea valorii monedei de hârtie și ca tezaur. Aurul este larg răspândit în toate rocile vulcanice, de obicei în stare pură, dar în concentrații foarte mici. Extragerea sa din zăcăminte și depozite a reprezentat o ocupație importantă, încă din vremurile antice (*vezi* cianurare). Rezerva mondială de aur a cunoscut trei etape majore: prima a fost reprezentată de debarcarea lui Cristofor Columb în America, în 1492, a doua o constituie descoperirile zăcămintelor de aur din California (*vezi* goana după aur) și din Australia (1850–1875), iar ultima s-a datorat descoperirilor din Alaska, Yukon (*vezi* Klondike) și din Africa de Sud (1890–1915). Aurul pur este prea moale pentru a fi manevrat mai mult timp și este utilizat, de obicei, în aliaje cu argint, cupru și cu alte metale. Pe lângă faptul că este folosit la bijuterii și ca valută, aurul este utilizat pentru contactele și circuitele electrice, ca suprafață reflectorizantă cu utilitate în domeniul spațial și în fabricarea ferestrelor, precum și pentru aplicații stomatologice. Aliajele de aur dentar conțin cca 75% aur și 10% argint. Puritatea unei bijuterii din aur este exprimată în carate, diviziuni ale numărului 24; aurul de 24 de carate este pur, cel de 12 carate conține 50% aur etc. Compușii săi, în care aurul are valența 1 sau 3, sunt folosiți în special în aurire și în alte procese decorative. Un compus solubil al aurului, cu clor, este utilizat în tratarea artritei reumatoide.

MUZEUL METROPOLITAN DE ARTĂ DIN NEW YORK, MOȘTENIRE GEORGE D. PRATT, 1945

Aurangzeb, miniatură mogulă, sec. XVII; Muzeul Metropolitan de Artă, New York

Aurangzeb *născut* Muhi-al-Din Muhammad

(03.11.1618, Dhod, Malwa, India - 03.03.1707, /?/)

Ultimul mare împărat mogul din India (1658–1707). Era al treilea fiu al împăratului Jahan Șah și al soției sale, Mumtaz Mahal, în memoria căreia a fost construit mausoleul Taj Mahal.

Remarcându-se încă din tinerețe prin calitățile sale administrative și militare, și-a disputat succesiunea la tron cu fratele său mai mare și a eliminat, prin executare, alți câțiva rivali din familie (printre care și un fiu). În prima parte a domniei s-a dovedit un monarh musulman capabil să domnească peste un imperiu musulmano-hindus; nu s-a bucurat de popularitate, din cauza caracterului său nemilos, dar a fost respectat. De pe la 1680, religia a căpătat un rol important în viața sa; a exclus hindușii din funcțiile publice, distrugându-le templele și școlile. A intrat într-un război epuizant cu Imperiul Maratha din S Indiei și l-a executat pe gurul sikh Teg Bahadur (1664–1675), pornind conflictul dintre sikhi și musulmani, conflict care continuă și în prezent.

Aurelian

în latină **Lucius Domitius Aurelianus**
(215 d.Hr.,/?/ - 275 d.Hr., lângă Bizantium)

Împărat roman (270–275 d.Hr.). Născut probabil în Balcani, a devenit împărat după moartea lui Claudius II și după scurta domnie a fratelui acestuia. A reunificat imperiul și a restabilit puterea romană în Europa, respingându-i pe invadatori și înăbușind revoltele, asigurând securitatea provinciilor răsăritene și înfrângând triburile germanice din N, acțiuni datorită cărora și-a luat titlul de *restitutor orbis* (*în latină,* cel care a refăcut lumea). A construit un nou zid de apărare în jurul Romei și a intensificat distribuirea de hrană săracilor, însă reforma sa monetară, precum și cea religioasă nu au avut succes. În timp ce mărșăluia cu trupele spre Persia a fost înjunghiat de un grup de ofițeri care, în mod eronat, au crezut că li se pregătește condamnarea la moarte.

aurignaciană, cultura ~

Tradiție artistică și industrie litică din Europa Paleoliticului superior, numită după satul Aurignac din S Franței, unde au fost descoperite primele vestigii. Perioada aurignaciană este cuprinsă între 35 000–15 000 î.Hr. Printre unelte s-au descoperit răzuitoare, dălți (care permiteau gravarea) și lame de cuțit. Din oase și coarne de cerb se realizau sule și alte unelte ascuțite. Arta aurignaciană reprezintă prima tradiție artistică completă, pornind de la simpla gravare a unor contururi de animale, realizate pe pietre mici, sau obiecte sculptate din os și sidef, la figurine puternic stilizate din argilă, reprezentând femei gravide (așa-numitele „figurine Venus“, probabil simboluri ale fertilității). Spre sfârșitul perioadei aurignaciene, existau sute de gravuri și picturi rupestre pe pereții și pe tavanele peșterilor din zonele calcaroase din Europa de Vest, cea mai celebră fiind peștera Lascaux.

HANS HINZ, BASEL

Pictură rupestră înfățișând un taur și un cal, sfârșitul perioadei aurignaciene; peștera Lascaux, în apropiere de Montignac, Franța

Venus din Vestonice, statuietă din argilă de la Dolní Mikulov, Republica Cehă, atribuită culturii aurignaciene, Paleoliticul timpuriu; Muzeul Moraviei, Brno, Republica Cehă.

ARHIVA WERNER FORMAN

Aurora

Oraș din zona central-nordică a statului Colorado, SUA, 276 393 loc. (2000). Întemeiat sub numele de Fletcher, în apropiere de Denver, în timpul „goanei după argint“ din 1891. A primit numele actual în 1907. Deși este un oraș rezidențial, aici se află și baza Buckley a Gărzilor Naționale Aeriene.

Aurora

Zeița romană a zorilor. În mitologia greacă îi corespundea zeița Eos. Hesiod a descris-o ca fiind fiica titanilor Hyperion și Theia, sora lui Helios, soarele, și a Selenei, luna. A fost mama vânturilor și a luceafărului de seară, al căror tată era titanul Astraeus. Era considerată și iubita vânătorilor Cephalus și Orion.

auroră

Fenomen luminos din straturile superioare ale atmosferei, care se întâlnește la latitudini mari. Aurorele din emisfera nordică poartă numele de aurore boreale sau luminile nordului, cele din emisfera sudică fiind numite aurore australe sau luminile sudului. Aurorele iau naștere prin interacțiunea particulelor încărcate electric (electroni și protoni), din afara atmosferei, cu atomi din straturile superioare ale acesteia. Astfel de interacțiuni se produc în zonele din apropierea polilor magnetici

ai Terrei. În perioadele de activitate solară intensă, aurorele se pot produce ocazional și la latitudini medii.

Auschwitz *sau* **Auschwitz-Birkenau** *în polonă* **Oswiecim**

Cel mai mare lagăr de concentrare și de exterminare din Germania nazistă. Situat în apropierea orașului industrial Oswiecim din sudul Poloniei (o parte a țării anexată de Germania la începutul celui de Al Doilea Război Mondial), Auschwitz era compus din trei lagăre: un lagăr închisoare, unul de exterminare și unul de muncă forțată. Cunoscut drept cel mai letal lagăr de exterminare nazist, Auschwitz a devenit locul emblematic de implementare a „soluției finale", un lagăr virtual sinonim cu Holocaustul. Este posibil ca Auschwitz să fi fost ales pentru a juca un rol central în implementarea „soluției finale" deoarece era situat într-un nod de cale ferată cu 44 de linii paralele – linii de cale ferată care au fost folosite pentru transportul și uciderea aici a evreilor din întreaga Europă. Heinrich Himmler, șeful SS, organizația paramilitară nazistă, a ordonat înființarea aici a primului lagăr de concentrare la 27 aprilie 1940, iar primul transport de prizonieri politici polonezi a sosit la 14 iunie. Pe durata întregii sale existențe, acest mic lagăr de concentrare, Auschwitz I, a fost rezervat prizonierilor politici, în principal polonezi și germani. În octombrie 1941 au început lucrările la Auschwitz II, sau Birkenau, situat în afara perimetrului satului Brzezinka, din apropiere. Mai târziu, aici SS a construit un uriaș complex de lagăre de concentrare și de exterminare, care includea cca 300 de barăci pentru deținuții din lagăr: patru mari, așa-numite *Badeanstalten* (săli de baie), în care prizonierii erau uciși prin gazare; *Leichenkeller* (pivnițe pentru cadavre), în care erau depozitate cadavrele celor gazați; și *Einäscherungsöfen* (cuptoare pentru arderea cadavrelor). Un alt lagăr de concentrare (Buna-Monowitz) aproape de satul Dwory, denumit mai târziu Auschwitz III, a devenit în mai 1942 un lagăr de muncă forțată care furniza forță de muncă pentru uzinele chimice și de fabricare a cauciucului sintetic din apropiere ale concernului IG Farben. În plus, Auschwitz devenise centrul unui complex de 45 de lagăre de concentrare mici din regiune, în majoritatea acestora fiind deținuți prizonierii obligați la muncă forțată, ca sclavi. În cea mai mare parte a perioadei dintre anii 1940 și 1945, comandantul lagărelor de concentrare centrale de la Auschwitz a fost căpitanul SS Rudolf Franz Höss.

Lagărul de exterminare și cel de muncă forțată erau în strânsă legătură. Prizonierii care erau aduși la lagărul de exterminare erau repartizați printr-un proces numit *Selektion* (selecție). Tinerii și cei sănătoși erau trimiși la muncă, iar copiii mici și mamele lor, bătrânii și infirmii erau trimiși direct în camerele de gazare. Mii de prizonieri erau examinați și selecționați de doctorul lagărului de concentrare, Josef Mengele, pentru experimente medicale. Doctorii de la Auschwitz experimentau pe prizonieri metode de sterilizare, folosind doze masive de radiații, injecții intrauterine și alte proceduri barbare. Experimentele implicând uciderea și autopsierea gemenilor erau menite să furnizeze informații care ar fi putut conduce la expansiunea rapidă a „rasei ariene". Supuși unor condiții îngrozitoare de viață – inclusiv lipsa unor adăposturi și condiții sanitare adecvate –, primind rații minime de hrană și siliți să muncească până la epuizare, cei care nu mai puteau munci erau transportați înapoi la Birkenau pentru a fi gazați. Corporațiile germane investiseră masiv în construirea unor uzine în apropiere de Auschwitz, pentru a folosi munca forțată a deținuților. În 1942, numai corporația IG Farben investise peste 700 de milioane de mărci germane în construcțiile de la Auschwitz III. Între 15 mai și 9 iulie 1944, cca 438 000 de evrei unguri au fost transportați la Birkenau cu 147 de garnituri de tren, solicitând la maxim facilitățile și resursele de aici destinate exterminării. Deoarece crematoriile erau supraaglomerate, cadavrele erau arse pe ruguri întreținute parțial de propria grăsime a victimelor. Cu puțin timp înainte de începerea deportării evreilor unguri, doi prizonieri au reușit să evadeze din lagăr, ducând cu ei schițe și planuri ale acestuia. S-au întâlnit în Slovacia cu conducători ai mișcării de rezistență și au întocmit un raport complet, inclusiv hărți ale lagărelor. Când acest raport a ajuns, în vara anului 1944, la serviciile de informații ale Aliaților, au existat voci care au cerut bombardarea Auschwitzului. Deși a fost bombardat complexul industrial adiacent lui, lagărul de exterminare și crematoriile sale au rămas neatinse, faptul generând multe controverse 50 de ani mai târziu. Pe măsură ce armata sovietică avansa, în 1944 și la începutul anului 1945, Auschwitz a fost, treptat, abandonat. La 18 ianuarie 1945, cca 60 000 de prizonieri au fost obligați să mărșăluiască spre Wodzislaw, unde au fost îmbarcați în vagoane de marfă (mulți dintre ei în vagoane descoperite)

și trimiși spre V, în lagăre de concentrare situate departe de linia frontului. Pe drum, unul din patru prizonieri a murit de foame, frig, de epuizare fizică sau de disperare. Mulţi au fost împușcaţi pe drum, în ceea ce a devenit cunoscut ca „marșurile morţii". Cei 7 650 de prizonieri bolnavi sau înfometaţi care au rămas în lagăre au fost găsiţi de trupele sovietice care au eliberat lagărul la 27 ianuarie 1945. La Auschwitz și-au pierdut viaţa între 1,1 și 1,5 milioane de oameni, 90 la sută dintre ei fiind evrei. Printre morţi s-au numărat și cca 19 000 de romi (ţigani), care au fost deţinuţi în lagăr până la 31 iulie 1944, când naziștii i-au gazat. Ei au reprezentat, alături de evrei, singurul grup de victime gazate împreună cu întreaga familie. Numeric, polonezii au constituit al doilea grup de victime la Auschwitz – 83 000 de morţi.

Deși germanii au distrus porţiuni ale lagărului înainte de a le abandona în 1945, mari părţi din Auschwitz I și Auschwitz II (Birkenau) au rămas intacte și au fost transformate mai târziu în muzeu și memorial. În prezent, locul este ameninţat de activitatea industrială în creștere a orașul Oswiecim. Totuși, în 1996, guvernul polonez s-a alăturat altor organizaţii într-un efort pe scară largă pentru asigurarea conservării Auschwitzului, inclus din 1979 în Patrimoniul Mondial UNESCO.

auscultaţie

Metodă medicală de depistare a unor defecte sau afecţiuni, prin ascultarea diferitelor zgomote produse în interiorul corpului, cum ar fi: bătăile normale sau anormale ale inimii, respiraţia, sunetele abdominale și fetale. Inventarea stetoscopului, în 1819, a îmbunătăţit și a extins această metodă, folosită încă pe scară largă, deși există și tehnologii mai avansate de diagnosticare.

Austen, Jane

(16.12.1775, Steventon, Hampshire, Anglia - 18.07.1817, Winchester, Hampshire)

Romancieră engleză. Fiică de preot, a trăit în cercul închis al micii nobilimi de ţară și al clericilor provinciali, lume care a constituit o sursă de inspiraţie pentru romanele sale. A fost foarte apropiată de sora sa, Cassandra. Primele sale lucrări cunoscute sunt în special parodii ale prozei sentimentale a timpului. În cele șase romane complete – *Raţiune și simţire* (Sense and Sensibility, 1811), *Mândrie și prejudecată* (Pride and Prejudice, 1813), *Parcul Mansfield* (Mansfield Park, 1814), *Emma* (1815), *Persuasiune* (Persuassion, 1817) și *Mănăstirea Northanger* (Northanger Abbey, publicat în 1817, dar scris înaintea celorlalte) – a creat comedia de moravuri, reflectând viaţa clasei de mijloc engleze din vremea sa. Scrierile se remarcă prin spirit, realism, simpatie subtilă pentru personaje și stil spumos. Prin maniera de a înfăţișa oameni de rând prinși în traiul cotidian, Austen se numără printre creatorii romanului modern. Și-a publicat romanele anonim, două dintre ele apărând după moartea sa, survenită la vârsta de 41 de ani și cauzată, probabil, de maladia Addison.

Jane Austen, portret în creion și acuarelă de Cassandra Austen, nepoata scriitoarei, cca 1810; Galeria Naţională de Portrete, Londra

GALERIA NAŢIONALĂ DE PORTRETE, LONDRA

Austerlitz, Bătălia de la ~

(2 decembrie 1805)

Prima înfruntare din Războiul împotriva Celei de-a Treia Coaliţii, una dintre cele mai importante victorii ale lui Napoleon. În bătălia care a avut loc lângă Austerlitz, în Moravia (în prezent Slavkov u Brna, Republica Cehă), armata lui Napoleon, compusă din 68 000 de oameni, a învins cei aproape 90 000 de soldaţi ruși și austrieci de sub comanda ţarului Aleksandru I și a lui Mihail Kutuzov. Supranumită și Bătălia celor trei împăraţi, victoria repurtată de Napoleon cu această ocazie l-a forţat pe Francisc I al Austriei să semneze Tratatul de la Pressburg, prin care ceda regatului francez Veneţia și desfiinţa temporar alianţa împotriva Franţei. *Vezi și* războaiele napoleoniene.

Austin

Oraș, centrul administrativ al statului Texas, SUA, 656 600 loc. (2000). A fost înfiinţat în 1835, sub numele de Waterloo, pe malul fluviului Colorado, în zona central-sudică a Texasului. În 1839 a devenit capitala Republicii Texas și a primit numele actual, în onoarea lui Stephen Austin. În 1845, când Texasul a devenit stat american, Austin a devenit capitala acestuia. Sediu al universităţii din Texas, orașul s-a transformat treptat într-un important centru de cercetare și dezvoltare pentru industria de apărare, tehnologii de vârf și industria bunurilor de consum. În campusul universităţii se află Biblioteca Lyndon B. Johnson.

Austin, John
(03.03.1790, Creeting Mill, Suffolk, Anglia – dec. 1859, Weybridge, Surrey)

Jurist britanic. Deși la început a practicat fără succes avocatura (1818–1825), mintea sa analitică și onestitatea intelectuală i-au impresionat pe colegii săi, el fiind numit primul profesor de jurisprudență de la University College, Londra (1826). În scrierile sale, mai ales în lucrarea *Definirea domeniului jurisprudenței* (The Province of Jurisprudence Determined, 1832), a încercat să facă distincție între lege și conceptul de moralitate. A contribuit la definirea jurisprudenței ca analiză a conceptelor fundamentale ale dreptului, diferită de critica instituțiilor juridice, pe care el a numit-o „știința legislației". Operele sale, care nu au fost recunoscute în vremea lui, au avut o influență importantă asupra juriștilor de mai târziu, printre care Oliver Wendell Holmes, Jr.

Austin, J(ohn) L(angshaw)
(28.03.1911, Lancaster, Lancashire, Anglia – 08.02.1960, Oxford)

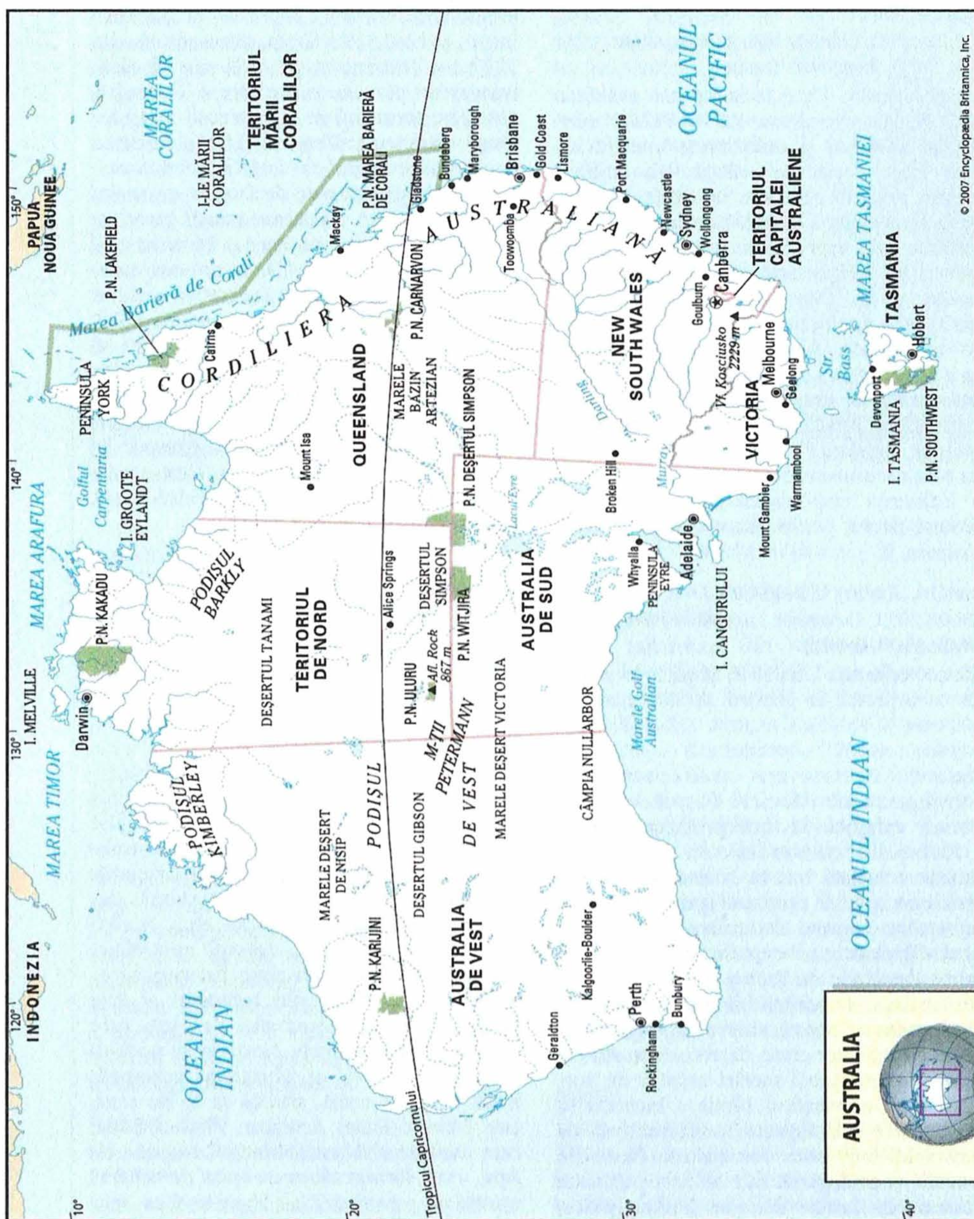
Filozof britanic. Din 1945 și până la moartea sa a predat la Oxford. A fost membru marcant al mișcării numite „filozofia limbajului comun", supranumită și „mișcarea Oxford". Aceasta era caracterizată prin convingerea că dilemele filozofice își au adesea originea în interpretarea eronată a limbajului comun sau în insuficienta atenție acordată lui; în consecință, aceste probleme pot fi rezolvate prin analizarea sensurilor comune ale termenilor prin care sunt exprimate conceptele filozofice relevante. Analizele de limbaj comun realizate de Austin și de adepții lui erau adeseori de tipul „cum ar spune cineva asta?", aplicat unor situații concrete diverse. Tot Austin este și inventatorul teoriei actului de vorbire, prin intermediul căreia a încercat să explice diferitele aspecte „performative" ale sensurilor lingvistice comunicate. Parte din eseurile și prelegerile sale au fost publicate postum în *Lucrări filozofice* (Philosophical Papers, 1961), *Rațiune și sensibilitate* (Sense and Sensibility, 1962) și *Cum să faci lucruri cu ajutorul vorbelor* (How to Do Things with Words, 1962). *Vezi și* filozofie analitică.

Austin, Stephen (Fuller)
(03.11.1793, Austinville, Virginia, SUA – 27.12.1836, Austin, Texas)

Întemeietorul american al primei colonii de vorbitori de limba engleză din Texas, pe când acesta era parte a Mexicului. A crescut în Teritoriul Missouri și a fost membru al corpului legislativ al acestuia, între 1814–1819. Criza economică din 1819 l-a determinat pe tatăl său să alcătuiască un plan de colonizare a Texasului, obținând teritoriul de la guvernul mexican. După moartea tatălui său (1821), Austin a continuat proiectul, iar în 1822 a înființat o colonie de câteva sute de familii, pe malul râului Brazos. A menținut relații bune cu guvernul mexican, pe care a încercat să-l determine să facă din Texas un stat independent, în cadrul confederației statelor mexicane. Când tentativa a eșuat, în 1833, a recomandat organizarea statului fără să aștepte acordul congresului mexican și a fost închis pentru asta. Eliberat în 1835, a plecat în SUA pentru a obține sprijin față de revoluția texană care a izbucnit în luna octombrie a aceluiași an. Este considerat unul dintre fondatorii statului Texas. Orașul Austin îi poartă numele.

Australia
denumire oficială **Commonwealth of Australia (Uniunea Australiană)**

Cel mai mic continent, a șasea țară din lume (ca suprafață), așezată între Oceanul Pacific și Oceanul Indian. Are 7 692 208 kmp și 20 345 000 loc. (2005). Capitala: Canberra. Majoritatea australienilor sunt de origine europeană, cea mai răspândită minoritate de culoare fiind cea a aborigenilor australieni. Numărul populației de origine asiatică a crescut, grație unei relaxate politici de imigrație. Limba: engleza (oficială). Religie: creștină (mai ales protestantă, dar și romano-catolică, ortodoxă etc.), budistă, islamică. Moneda: dolarul australian. Australia are trei mari zone fizico-geografice. Peste jumătate din teritoriul ei este ocupat de Scutul Australiei de Vest, care cuprinde aflorimentele Arnhem și podișul Kimberley, în NV, și Munții Macdonnell, în E. A doua zonă, situată la E de scut, este Marele Bazin Artezian. Platoul Estic, care include și Munții Marii Cumpene de Ape, este format dintr-o serie de vârfuri muntoase, podișuri și bazine. Cea mai mare altitudine este înregistrată de vârful Kosciusko din Alpii Australieni, cea mai joasă zonă fiind lacul Eyre. Cele mai importante rețele hidrografice sunt sistemul Murray–Darling, râurile Flinders, Swan și Cooper Creek. De-a lungul coastelor se află numeroase insule și recife, printre care Marea Barieră de Corali, insula Melville, Insula Cangurului și Tasmania. Australia este bogată în resurse minerale, printre care cărbune, petrol și uraniu. În 1979 s-a descoperit un vast zăcământ de diamante

în Australia de Vest. Economia țării este în mare parte privată, cele mai importante sectoare fiind financiar, industriile producătoare și comerțul. Fiind oficial o monarhie constituțională, șeful statului este monarhul Marii Britanii, reprezentat de un guvernator general. În realitate, Australia este stat parlamentar cu două camere legislative, șeful guvernului fiind prim-ministrul. Australia a fost mult timp locuită de aborigeni, care au ajuns aici în urmă cu cel puțin 50 000 de ani. Se estimează că, la vremea întemeierii primelor așezări europene, în 1788, populația existentă era cuprinsă între 300 000 și 1 000 000 de locuitori. Exploratorii europeni au descoperit Australia în sec. XVII. Olandezii au debarcat aici în 1616, iar britanicii în 1688, dar prima expediție a fost cea condusă de James Cook în 1770, care a dus la revendicarea teritoriului de către Marea Britanie. Prima așezare engleză, de la

Port Jackson (1788), era formată în majoritate din deținuți și din marinari. Deținuții au reprezentat un segment important al coloniștilor care au ajuns aici. Până în 1859 se constituiseră centrele coloniale ale tuturor viitoarelor state australiene, cu un efect devastator asupra aborigenilor, a căror populație s-a diminuat drastic din cauza apariției bolilor europene. Pe la mijlocul sec. XIX, Marea Britanie a permis coloniilor sale o autoguvernare limitată, iar legea de formare a federației coloniilor, ca asociație de state, a intrat în vigoare începând cu 1901. Australia a luptat alături de Marea Britanie în Primul Război Mondial, mai ales în bătălia de la Gallipoli, și apoi în Al Doilea Război Mondial, împiedicând ocuparea Australiei de către japonezi. A sprijinit SUA în războaiele din Coreea și din Vietnam. Începând cu anii 1960, guvernul a încercat să ofere mai multe drepturi aborigenilor, iar o lege mai permisivă a imigrației a dus la formarea unei populații eterogene. Articolele din Constituție care permiteau Marii Britanii intervenția în deciziile guvernului au fost abolite oficial în 1968, Australia asumându-și rolul de lider în zona Asia–Pacific. În anii 1990 au fost numeroase dezbateri privind renunțarea la legăturile cu Marea Britanie și trecerea la forma republicană de guvernământ.

Australia, Universitatea Națională din ~

Universitate publică din Canberra. Înființată în 1946, oferea la început doar programe postuniversitare. Primele studii universitare au fost introduse în 1960; în prezent, instituție oferind o mare varietate de programe universitare și postuniversitare. Centre de cercetare medicală, de fizică și biologie, științe sociale și studii pacifice sunt afiliate universității.

Australia de Sud

Stat din S Australiei, 1 514 854 loc. (2001). Se întinde pe o suprafață de 983 470 kmp. Centrul administrativ: Adelaide. Olandezii au explorat coasta în 1627, iar britanicii au ajuns aici la începutul anilor 1800. Regiunea a fost colonizată și declarată provincie britanică în 1836. Interiorul vast, în mare parte arid, include lacul Eyre și lanțul muntos Flinders. Aici se află câteva dintre cele mai importante surse mondiale de opal și se produc majoritatea vinurilor și a rachiurilor consumate în Australia. Cele mai mari șantiere navale din Australia sunt amplasate aici. A devenit stat membru al Commonwealthului Australiei în 1901. Partea de SE a fost industrializată după cel de-Al Doilea Război Mondial.

Australia de Vest

Stat în V Australiei, 1 906 114 loc. (2001). Se întinde pe 2 529 880 kmp. Ocupă o treime din continent, dar are mai puțin de o zecime din populația Australiei; centrul administrativ este Perth. Regiunea are trei deșerturi: Marele Deșert de Nisip, Gibson, Marele Deșert Victoria. Coasta de-a lungul Mării Timor și a Oceanului Indian are doar câteva porturi. Golfurile mai importante sunt Joseph Bonaparte și Exmouth. Aborigenii australieni au populat Australia de Vest acum 40 000 de ani. Coasta de V a fost prima dată vizitată de olandezi în 1616; mai târziu a fost explorată de englezul William Dampier, în 1688 și 1699. În 1829, căpitanul James Stirling a condus primul grup de coloniști liberi care s-a stabilit în Australia. Descoperirea aurului, în 1886, a declanșat o mișcare pentru autonomia constituțională, acordată în 1890. În 1900 a fost ultimul stat care a ratificat constituirea noului Commonwealth al Australiei. La început a avut o creștere economică slabă, dar în ultimele decenii economia a înregistrat o creștere substanțială, bazată pe agricultură și industria extractivă (mai ales de hidrocarburi).

Australian, Marele Golf ~

Golf la Oceanul Indian, pe coasta de S a Australiei. Limitele sale general recunoscute sunt de la Capul Pasley, Australia de V, până la Capul Carnot, Australia de S, pe o distanță de 1 160 km. Concavitatea golfului este situată lângă arida câmpie Nullarbor și este mărginită de dealuri cu înălțimi cuprinse între 60 și 120 m. Lângă Eucla, pe țărmul golfului, se află Rezervația Nuytsland. Situat în calea vânturilor vestice, golful este cunoscut pentru furtunile și apele sale agitate.

australiană, religia ~

Religie a aborigenilor australieni bazată pe visare. Implica existența în armonie cu modul de viață dictat de vis, prin îndeplinirea unor ritualuri și prin respectarea legii. Prin intermediul visului și al altor stări de semiconștiență, cei vii puteau să intre în contact cu tărâmul spiritual și să capete putere de la acesta. Miturile, dansurile și alte ritualuri făceau legătura între lumea umană, cea spirituală și cea fizică, formând împreună o singură ordine cosmică. Se presupunea că spiritul unui copil venea din vis pentru a da viață fătului, zestrea spirituală a unui individ fiind mai importantă decât legătura dintre părinte și copil. Din arta sacră făcea parte și tjurunga, pictura rupestră și pe nisip și pictura pe scoarță de copac.

australiene, Teritoriul capitalei ~

Entitate politică din SE Australiei, 321 680 loc. (2001); stabilită de constituția australiană în 1901, a fost creată în 1908. Se află în statul New South Wales și este format din orașul Canberra și zona golfului Jervis. În 1927, Parlamentul s-a mutat aici, de la Melbourne. În 1989, Teritoriul a primit dreptul de autoguvernare, ca și celelalte state australiene.

australiene aborigene, limbi ~

Grup de limbi care numără cca. 500 de limbi vorbite de 300 000 până la un milion de locuitori nativi ai Australiei, înaintea cuceririi europene din 1788. Azi au dispărut mai mult de jumătate; dintre cele rămase, doar 20 mai sunt folosite de adulți și copii, în special în Teritoriul de Nord și în N Australiei de Vest. Majoritatea limbilor aparțin aceluiași trunchi, pama-nyungan, iar restul, un grup de diverse limbi vorbite în regiunea Kimberley a Australiei de Vest și în anumite zone ale Teritoriului de Nord, sunt oarecum înrudite cu pama-nyungan.

Australopithecus

(*în latină*, maimuță sudică)

Specie de animale dispărute, înrudite îndeaproape cu omul modern, dacă nu chiar strămoși ai săi, și cunoscute datorită fosilelor descoperite în numeroase locuri în estul, centrul și sudul Africii. Diferitele specii de *Australopithecus* au trăit în Pliocen (5,3–2,6 m.a.u.) și Pleistocen (2,6 m.a.u. – 11 700 de ani în urmă). După cum se observă din studiul fosilelor, prezentau o combinație de trăsături umanoide și simiene. Erau bipezi, dar aveau creiere mici, ca maimuțele. Caninii lor erau mici, ca ai oamenilor, dar măselele erau mari. Numele speciei – „maimuța sudică" – se referă la primele fosile găsite, descoperite în Africa de Sud. Probabil cel mai vestit specimen este „Lucy", un schelet fosilizat din Ethiopia, foarte bine păstrat, datat ca având 3,2 milioane de ani.

Termenul general australopith (sau australopithecine) este folosit nu numai pentru membrii speciei *Australopithecus*, ci și pentru alte primate cu aspect umanoid din Africa, ce au trăit acum 6 m.a.u. până la 1,2 m.a.u. Printre alte australopithecine se află *Sahelanthropus tchadensis* (7–6 m.a.u.), *Orrorin tugenensis* (6 m.a.u.), *Ardipithecus kadabba* și *Ardipithecus ramidus* (5,8–4,4 m.a.u.), *Kenyanthropus platyops* (3,5–3,2 m.a.u.) precum și trei specii de *Paranthropus* (2,3–1,2 m.a.u.). Rămășițele mai vechi de 6 m.a.u. sunt considerate în mare măsură fosile de maimuțe. Probe indiscutabile ale speciei *Homo* – specia care include ființele omenești moderne – nu apar decât cu 1,8 m.a.u., sub forma lui *Homo ergaster*, numit și *H. erectus* („om în poziție verticală"). Rămășițele lui *H. habilis* („omul îndemânatic") și *H. rudolfensis* sunt vechi de 2,5 și 1,5 m.a.u., dar sunt greu de diferențiat de cele de *Australopithecus*, iar identificarea unora dintre aceste fosile este subiect de controversă.

Primele specii și *Australopithecus anamensis*

Identificarea celui mai vechi hominid este dificilă deoarece predecesorii oamenilor moderni sunt mult mai asemănători cu maimuțele, pe măsură ce fosilele lor sunt mai vechi. Ei seamănă cu ceea ce se credea a fi strămoșul comun al oamenilor și maimuțelor prin faptul că au un amestec de trăsături umanoide și simiene. De exemplu, prima specie, *Sahelanthropus tchadensis*, seamănă cu omul prin faptul că are canini foarte mici și o față care nu iese prea mult în afară. Totuși, în majoritatea celorlalte privințe, inclusiv mărimea creierului, seamănă cu maimuța. Nu se știe dacă era biped, deoarece s-au găsit doar un singur craniu, fragmente de mandibulă și dinți. Trăsătura bipedă s-ar fi putut instala acum 6 m.a.u. la *Orrorin tugenensis*, un australopitec găsit pe dealurile Tugen, lângă lacul Baringo, în centrul Kenyei. În 2001, aceste fosile au fost descrise ca primul hominid cunoscut. Corpul lui *O. tugenensis* este primitiv în cea mai mare parte, cu excepția femurului care pare să conțină aceleași trăsături ale bipedismului ca și omul modern. Ca și hominizii apăruți ulterior, avea dinți cu smalț gros pe molari, dar, spre deosebire de oameni, avea canini și premolari cu trăsături distinctive simiene. Ceea ce susține statutul său hominid sunt caracteristicile umane ale femurului. Conform descoperitorilor săi, caracteristicile femurului care implică mersul biped includ proporțiile sale complete, structura internă a genunchiului și o excrescență pe os, pentru un mușchi (numit *obturator externus*).

O altă specie care ar putea fi considerată prim australopitec este *Ardipithecus* (5,8–4,4 m.a.u.), găsit în 1992 la Aramis, în regiunea Afar, din Ethiopia. Și el este primitiv în comparație cu hominizii de mai târziu, deși are anumite caracteristici evolutive comune cu aceștia. Baza craniului este scurtă, ca a hominizilor, iar caninii superiori au o formă relativ asemănătoare cu cea a speciilor de mai târziu. Un os bine păstrat al unui deget de la picior arată trăsătura bipedă

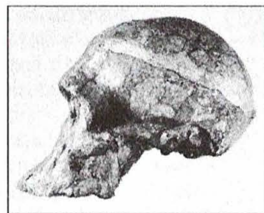
caracteristică a unei baze create pentru hiperextensie în timpul mersului, iar excrescențele osoase de pe pelvis, care serveau ca puncte de prindere pentru mușchi, sunt similare acelora găsite la hominizii mai evoluați. Un fapt interesant este că fosilele de *Ardipithecus* au fost găsite lângă acelea ale unor animale al căror habitat se află de obicei în păduri, nu în savană.

Cel mai vechi membru al speciei *Australopithecus* este *A. anamensis*, descoperit în 1994 de o echipă condusă de Meave Leakey, la Kanapoi și Allia Bay, în nordul Kenyei. Fosilele datează de 4,2–3,9 m.a.u. și, ca și *Ardipithecus, A. anamensis* se găsește împreună cu animale de pădure, dar și cu câteva specii de câmpie. Este destul de primitiv, cu o mandibulă puternică și proeminentă, dar are câteva trăsături dentare neîntâlnite la *Ardipithecus ramidus*; cea mai evidentă este o subțiere a smalțului dintelui, caracteristică tuturor hominizilor de mai târziu. În plus, glezna și genunchiul sunt specializate pentru mersul biped. Alte trăsături ale scheletului sunt foarte asemănătoare acelora ale hominizilor de mai târziu.

În 1998, echipa lui Leakey a descoperit câteva fosile de *Kenyanthropus platyops* (3,5–3,2 m.a.u.) la Lomekwi, pe malul vestic al lacului Turkana, din nordul Kenyei. Și el este asociat cu fauna ținuturilor împădurite. Are câteva trăsături primitive ale craniului, dar împarte cu primii reprezentanți ai genului *Homo* o față plată și înaltă. Deși se suprapune în timp cu *A. afarensis*, pare să fie destul de distinct în morfologie și, în câteva aspecte, mai primitiv. În alte privințe, seamănă mult cu hominizii de mai târziu, în special cu *H. rudolfensis*, prin faptul că are față plată și molari mici. Aceste trăsături sunt legate de mestecare și ar putea duce la o legătură cu dieta. De aceea, este posibil ca asemănările dintre *H. rudolfensis* și *K. platyops* să fie rezultatul adaptării independente la situații similare, dar la fel de bine pot să indice și o legătură evolutivă între cei doi.

Australopithecus afarensis* și *A. garhi

Cel mai cunoscut membru al speciei *Australopithecus* este *A. afarensis*, descoperit în depozite din Africa de Est și datând între 3,8 până la 2,9 m.a.u. O parte dintre primele mostre provin din situl Laetoli, din nordul Tanzaniei, unde fosilele au o vechime între 3,8 și 3,5 m.a.u. și includ urme de picior păstrate în cenușă vulcanică ce datează de 3,6–3,5 m.a.u. Aceste urme sunt uimitor de asemănătoare în caracteristicile esențiale cu cele ale omului modern, inclusiv degetul mare îndreptat înainte, degete laterale relativ mici și plantă boltită. Principalele fosile provin de la Hadar, în regiunea Afar, din Ethiopia. Specimenele de aici includ 40% dintr-un schelet al unei femei adulte („Lucy“) și rămășițele a cel puțin nouă adulți și patru tineri îngropați împreună în același timp („prima familie“). Fosilele de animale găsite lângă *A. afarensis* implică un habitat de pădure, cu petice de pajiște.

Vedere laterală a craniului unui *Australopithecus africanus*, găsit la Sterkfontein, Africa de Sud

PRIN AMABILITATEA MUZEULUI TRANSVAAL, PRETORIA, AFRICA DE SUD

Morfologia lui *A. afarensis* este o combinație de trăsături primitive și transformări evolutive existente la hominizii de mai târziu. Craniul este primitiv prin faptul că are o creastă și o mandibulă extrem de proeminentă (prognatică). Creierul avea doar o treime din volumul celui al omului modern. Dentiția este, de asemenea, în mare parte primitivă, cu canini care încalecă premolarii inferiori și un decalaj (diastema) între incisivii superiori și canini. Totuși, există unele trăsături dentare comune cu ale hominizilor. Restul corpului combină trăsături umane și simiene, dar membrele inferioare sunt clar dezvoltate pentru mers. Cele mai izbitoare trăsături bipede includ oase pelviene mult scurtate și lărgite cu un os sacral înclinat către față, genunchi convergenți, glezne orientate orizontal și deget mare convergent la picior. Trăsăturile primitive includ mâinile și degetele de la picioare curbate, degete de la picioare lungi (deși mult mai scurte decât ale maimuțelor), cutie toracică conică și coapse relativ scurte. Dimorfismul sexual era puternic la *A. afarensis*, masculii cântărind 45 kg, comparativ cu cele 29 kg ale femelelor. Masculii aveau o înălțime de cca 1,51 m, iar femelele de cca 1,05 m.

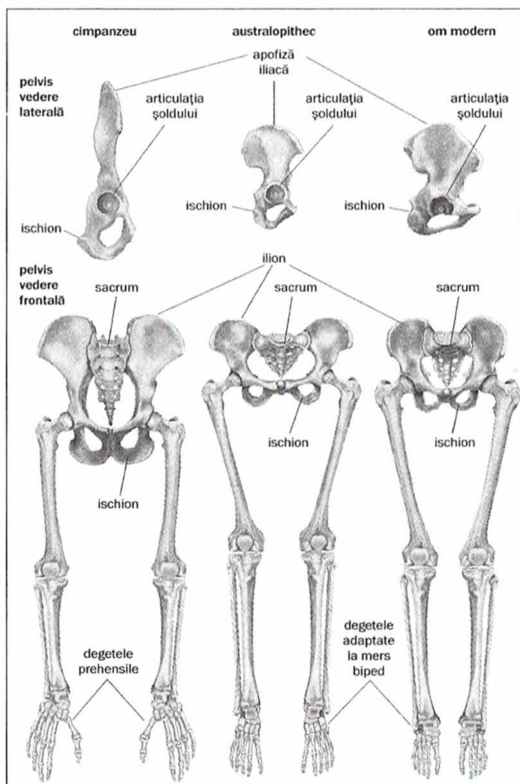
În 1995 a fost scoasă la lumină la Koro Toro, un șantier arheologic în regiunea Bahr el-Ghazalo din nordul Ciadului, o mandibulă semănând cu a unui *A. afarensis*. Este veche de 3,5–3,0 m.a.u. și a fost atribuită unei noi specii, *A. bahrelghazali*. În multe privințe, seamănă cu *A. afarensis* din estul Africii, dar diferă în detalii semnificative ale articulației mandibulei și ale dinților. *A. bahrelghazali* este primul hominid cunoscut din Pliocen din Africa Centrală și lărgește zona geografică a australopitecului cu 2 500 km către vest.

A. garhi (2,5 m.a.u.), descoperit lângă Hadar la Bouri, în regiunea Afar din Ethiopia, seamănă cu mai primitivul *A. afarensis* mai mult decât *A. africanus*. *A. garhi* are mandibulă proeminentă, măsele enorme, boltă palatină superficială, distanță mare între incisivi și canini (diastema) și incisivi îndreptați către înainte. În ce privește lungimea brațului superior, umărul este prelungit într-un mod care se apropie de acela al speciilor de *Homo*, dar antebrațul este relativ lung, ca la maimuțe. *A. garhi* a fost găsit lângă oase de animale care aveau urme de tăieturi, ceea ce poate fi unul dintre primele indicii ale folosirii uneltelor.

Australopithecus africanus

În 1925, antropologul Raymond Dart a inventat numele speciei *Australopithecus* pentru a identifica un craniu de copil găsit în minele de la Taung, în Africa de Sud. L-a numit *Australopithecus africanus*, „maimuța sudică din Africa". De atunci și până în 1960, aproape tot ce era cunoscut despre australopithecine a provenit din peșterile de calcar din Africa de Sud. Cea mai bogată sursă este la Sterkfontein, unde Robert Broom și echipa sa au adunat sute de specimene începând cu 1936. La început, Broom a adunat fosile, dar în 1946 a început să facă săpături, ajutat de o echipă de muncitori. Săpăturile continuă și azi. Sterkfontein este una dintre cele mai bogate surse de informații despre evoluția umană acum 3–2,5 m.a.u. Rămășițele lui *A. africanus* de la Sterkfontein includ cranii, mandibule și numeroase alte fragmente de schelet. În 1947 a fost descoperit un schelet parțial care a dezvăluit specializarea bipedă, tipică pentru hominizi, și despre care știm acum că este caracteristică tuturor speciilor de australopithecine. Aproape toate rămășițele lui *A. africanus* de la Sterkfontein provin dintr-un depozit unde absența uneltelor din piatră este izbitoare. Un depozit mai vechi conține un schelet foarte frumos păstrat și un craniu a ceea ce ar putea fi o variantă mai veche a lui *A. africanus*. O altă sursă de fosile de *A. africanus* se află la Makapansgat, în Africa de Sud, unde Dart și echipa lui au adunat cca 40 de specimene în timpul expedițiilor din 1947 până în 1962.

Comparație între pelvisul și membrele inferioare ale unui cimpanzeu, ale unui australopitec și ale unui om modern

Lui *A. africanus* i s-a atribuit doar o vârstă geologică aproximativă, deoarece singura metodă de datare este biostratigrafia. Această metodă indirectă compară fosilele altor animale găsite în sit cu acelea găsite în alte șantiere africane, datate mai precis folosind metode radiometrice. Cele mai vechi date sunt de cca 3,3 m.a.u. pentru specimene hominide (probabil *A. africanus*) descoperite la sfârșitul anilor 1990 la Sterkfontein. Majoritatea mostrelor acestei specii datează, probabil, de acum cca 3 sau 2,4 milioane de ani.

A. africanus seamănă cu *A. afarensis* în multe privințe, dar are în comun cu primele specii de *Homo* și trăsături unice, inexistente la mai primitivul *A. afarensis*. Acestea includ o proeminență facială redusă (deși există o variație considerabilă în interiorul speciei *A. africanus*). Posedă, de asemenea, o specializare unică, neîntâlnită la *A. afarensis* sau la primii *Homo*, care se află în legătură cu masticația puternică; mărire a măselelor, mandibulă mărită și schimbări ale craniului pentru a se acomoda cu forțele generate. Comparate cu acelea ale lui *A. afarensis*, membrele inferioare ale lui *A. africanus* par mai mici, iar membrele superioare mai mari. Masculii cântăreau cca 41 kg și aveau o înălțime de 1,38 m. Femelele cântăreau cca 30 kg și erau înalte de 1,15 m. Media mărimii creierului era de 448 cm^3, mai aproape de a cimpanzeului modern (395 cm^3) decât de a omului (1 350 cm^3).

Paranthropus aethiopicus

Paranthropus aethiopicus (2,7–2,3 m.a.u.) este primul așa-numit australopitec „robust“ (în latină, *robustus*), un grup care includea, de asemenea, *P. robustus* și *P. boisei*. Robust se referă la trăsăturile exagerate ale craniului, dar nu implică robustețe a corpului în nici o altă privință. Dezvoltarea măselelor și structurile de susținere a zdrobirii și mestecării alimentelor tari, continuă și la australopithecinele de mai târziu. Specializări viitoare pentru mestecatul puternic apar la fosilele lui *P. aethiopicus*, găsite în depozitele de la Omo, pe valea râului Omo, în sudul Ethiopiei, și în cele de pe malul vestic al lacului Turkana, din nordul Kenyei. Majoritatea fosilelor sunt dinți izolați și fragmente de mandibulă, dar un craniu complet, remarcabil, vechi de 2,5 m.a.u. (craniul negru), a fost găsit în vestul Turkanei. În ce privește masticația, *P. aethiopicus* seamănă cu est-africanul *P. boisei* (2,2–1,3 m.a.u.) prin faptul că are molari și premolari enormi, boltă palatină și mandibulă groase și maxilar proeminent. Totuși, în alte privințe, *P. aethiopicus* seamănă morfologic cu primitivul *A. afarensis* prin faptul că are, printre altele, mandibulă proeminentă, o porțiune mare în partea din spate pentru atașarea mușchiului mandibulei (*temporalis*) și oase craniene plate. Asemănarea sa cu *P. Boisei* ar putea fi atribuită mai degrabă dietelor lor similare decât unei descendențe comune.

Paranthropus robustus și P. boisei

Paranthropus robustus și *P. boisei* sunt considerați, de asemenea, australopithecine „robuste“. Unii paleoantropologi clasifică aceste două specii ca *Australopithecus*, dar ei par să fie înrudiți îndeaproape și complet diferiți de alți australopiteci. Pe lângă un craniu bine dezvoltat pentru atașarea mușchilor folosiți la mestecat, alte specializări pentru mușcătură puternică includ măsele uriașe, mandibule masive și oase ale maxilarului puternice, proiectate înainte. Datorită acestor trăsături, craniile lor arată foarte diferit de cel al omului modern.

Robert Broom a descoperit primul specimen al unui australopitec robust în 1938, din peștera sud-africană de la Kromdraai. L-a numit *Paranthropus* și i-a observat trăsăturile hominide, precum și aparatul de masticație foarte puternic dezvoltat. Între 1948 și 1952, fosile similare au fost scoase la lumină la Swartkrans, Africa de Sud, una dintre cele mai bogate surse de hominizi. O a treia sursă de *P. robustus* este peștera de calcar de la Drimolen, Africa de Sud, unde o echipă a început să facă săpături în 1992. Toate cele trei șantiere se află la câțiva kilometri unul de celălalt, într-o vale la cca 30 km vest de Johannesburg. Ca și în cazul fosilelor de *A. africanus*, singura metodă de a data rămășițele lui *P. robustus* este prin biostratigrafie, care indică faptul că *P. robustus* datează de cca 1,8–1,5 milioane de ani. Specimene atribuite speciei *Homo* au fost, de asemenea, găsite în aceleași depozite, dar sunt mult mai rare.

Alegerea de către Broom a numelui *Paranthropus* („de partea oamenilor“) reflectă ideea sa că genul nu era strămoșul direct al hominizilor de mai trâziu și, pentru o bună perioadă de timp, a fost privit ca o ramură îndepărtată în arborele genealogic al evoluției umane. Cu siguranță, specializarea acestei specii pentru mestecatul puternic poate părea bizară. Alegerea numelui *robustus* se referă la dinții, mandibula și la structurile de susținere construite puternic. Totuși, corpul era relativ mic, masculii cântărind cca 40 kg, iar femelele cca 32 kg. Mărimea creierului era de 523 cm³, mai mare decât a primului australopitec sud-african, *A. africanus*, cu o medie a creierului de 448 cm³.

Spectaculoasa descoperire făcută de Mary Leakey în 1959, a unui craniu aproape complet, în defileul Olduvai din Tanzania, a dezvăluit pentru prima dată prezența unui australopitec robust în estul Africii. El are în comun cu vărul său sud-african combinația de specializări pentru mestecare și transformările evolutive specifice genului *Homo* care nu sunt prezente la alți australopiteci. Din acest motiv, este inclus în aceeași specie cu sud-africanul *Paranthropus*, dar este destul de diferit pentru a fi considerat o specie distinctă, *P. boisei*. Datează de 2,2–1,3 m.a.u. și este cea mai cunoscută specie de hominizi din acest interval, ale cărei specimene sunt numărate cu sutele. A avut cea mai mare dezvoltare a trăsăturilor legate de masticație, posedând mandibulă și măsele cu adevărat masive. A trăit în același timp cu primele specii din genul *Homo*, dar există dovezi că aceștia și *P. boisei* preferau habitate diferite. În ciuda mărimii aparatului de masticație, a avut un corp relativ mic, masculii cântărind cca 49 kg, iar femelele, 34 kg. Fosilele de *P. robustus* și *P. boisei* au fost găsite împreună cu mamifere care sunt asociate, de obicei, cu habitatele de savane uscate.

Relația cu specia umană

Deși hominizii au fost o parte nesemnificativă și rară a faunei mamifere până acum cca 40 000 ani, africanii (antropologi și de alte specialități) și colegii lor din alte

țări au avut un succes fenomenal prin descoperirea unor depozite bogate de fosile de australopiteci. Totuși, oricât de multe ar fi fosilele, există limitări. De exemplu, aria lor de răspândire este restrânsă. Două treimi ale depozitelor de fosile se află în situri din Valea Marelui Rift din estul Africii, și în peșterile de calcar din Africa de Sud. Excepțiile sunt *Sahelanthropus tchadensis* și fragmentul de mandibulă de la Bahr el-Ghazal, din Ciad, care atrag atenția asupra puternicei probabilități că și alți hominizi au trăit pe teritoriul Africii tropicale și subtropicale, dar fosilele lor nu au fost găsite încă. Comparând mostrele bogate ale speciilor precum *Australopithecus afarensis* și *A. africanus*, majoritatea specimenelor sunt foarte fragmentate și chiar și scheletele parțiale sunt rare. Scheletul *A. afarensis* „Lucy" a fost aproape singurul mai complet pentru primele câteva milioane de ani, unite doar de un schelet din Sterkfontein. Raritatea scheletelor face ca reconstruirea formei și a mărimii corpului să depindă de multe presupuneri care ar putea fi interpretabile. O altă limitare pentru înțelegere se datorează homeoplaziei, adică asemănării funcționale între specii de descendență diferită. Analogia funcțională a fost răspândită în evoluția hominizilor. Diferite transformări evolutive apar în depozite de-a lungul timpului, dar multe dintre ele trebuie să fi evoluat independent – de exemplu, dezvoltarea extremă a măselelor și toate structurile pentru masticație ale speciilor de australopiteci robuști și, deși la un nivel mai mic, ale speciilor *A. afarensis, A. africanus* și *A. garhi*. Dezvoltarea extremă a unor asemenea trăsături face ca australopitecii robuști – *P. aethiopicus, P. boisei* și *P. robustus* – să fie considerați ca aparținând unei descendențe diferite.

O dificultate asemănătoare este legată de cunoașterea limitată a transformărilor tipurilor. Sunt toate aceste trăsături cu adevărat noutăți evolutive independente sau unele dintre ele fac parte din anumite trăsături care se schimbă împreună? De exemplu, mărimea mandibulei și cea a dinților nu sunt independente, iar flexiunea bazei craniului și fețele plate sunt, în general, corelate. Gruparea taxonomică bazată pe transformări evolutive comune (analiză cladistică) aduce în atenție aceste corelații. Cercetările legate de biologia dezvoltării vor oferi indicii importante despre independența evolutivă a caracteristicilor.

Limitările prezente sunt importante, dar trebuie să fie contrabalansate de aprecierea succeselor. Aceste succese pot fi urmărite pe mai multe paliere. De exemplu, acumularea transformărilor evolutive poate fi urmărită de-a lungul timpului. Această abordare pare evidentă, dar este destul de subtilă dacă ne gândim că orice fosilă cunoscută reprezintă o specie care a avut succes la vremea sa, dar nu a fost în mod necesar strămoșul direct al speciilor care i-au urmat. Formarea de noi specii s-a produs, probabil, în populații mici, izolate, periferice, fapt neînregistrat de către depozitele de fosile. Ceea ce găsim noi sunt exemplarele de succes la vremea respectivă. De aceea, s-ar putea să găsim multe caracteristici unice (autapomorfii) ale speciilor fosile care le exclud din poziția de strămoși direcți, dar care oferă, de asemenea, chei pentru reconstituirea strămoșului comun al speciilor care au urmat.

Din acest punct de vedere, numărul de fosile găsit este superb. Se poate urmări pas cu pas descendența hominizilor, ca o acumulare de caracteristici tipice pentru om. Ciudățeniile pot fi autapomorfiile unei specii anume, dar nu exclud neapărat posibilitatea ca aceasta și speciile următoare să fi avut un strămoș comun. Privim înapoi în istorie și vedem tipare, dar aceste tipare nu au fost stabilite înainte, deoarece evoluția nu se îndreaptă într-o direcție predeterminată.

Schimbări în anatomie

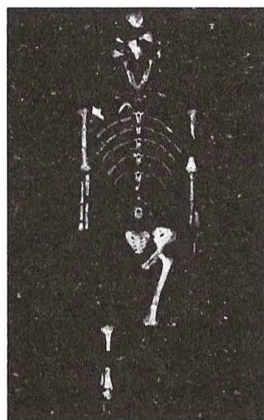
Depozitele de fosile hominide nu includ o formă cu adevărat intermediară între ființele asemănătoare maimuței și cele asemănătoare omului. *Australopithecus* păstrează multe trăsături primitive simiene, dar, spre deosebire de maimuțe, este reorganizat fundamental și foarte specializat în mersul biped. Acest stadiu al dezvoltării a necesitat o schimbare profundă în codul genetic, pentru a produce oase pelviene scurte, degetul mare de la picior îndreptat înainte și alte trăsături bipede. De fapt, succesiunea precisă a acestor transformări poate să nu fie niciodată cunoscută din analiza fosilelor, deoarece diferite părți ale corpului biped s-ar fi putut schimba în diferite etape. De exemplu, oasele pelviene s-ar putea să se fi scurtat înainte ca degetul mare de la picior să se fi îndreptat. Acesta este cazul maimuței dispărute și în mod cert fără legătură cu omul, *Oreopithecus*, care pare să își fi redus oasele pelviene, dar să fi păstrat degetul mare de la picior opozabil.

Indiferent de când sau cum au apărut aceste schimbări, mersul biped este criteriul de diagnosticare a separării evolutive a speciilor hominide de cele simiene. Totuși, comportamentul biped a apărut, probabil,

înaintea oricărei probe fosile de adaptare la el. De aceea, primii hominizi aveau corpuri asemănătoare mai degrabă cu ale maimuțelor, fără adaptările la mersul biped care au devenit ulterior semnul distinctiv al descendenței umane. Aceste specii africane și, posibil, europene, ce datează de la sfârșitul Miocenului (11,6–5,3 m.a.u.), au ajuns, după spusele lui Charles Darwin, „să trăiască ceva mai puțin în copaci și mai mult pe pământ", datorită „unei schimbări în maniera de procurare a hranei sau unei schimbări în condițiile habitatului lor". Deși Darwin și contemporanii săi au prevăzut mare parte din ce au dezvăluit în cele din urmă înregistrările fosilelor umane, nimeni nu a anticipat descoperirea hominizilor cu mandibule masive. Maimuțele africane și oamenii moderni au măsele mici în comparație cu mărimea corpului. Pe de altă parte, australopithecinele au molari și premolari uriași, fălci și oase ale feței sprijinite pe mandibule gigantice și zone mari ale craniului pentru atașarea mușchilor masticatori.

În evoluția corpului uman par să existe două mari schimbări structurale. Prima a fost trecerea la mersul biped, vizibilă la *A. anamensis*, *A. afarensis*, *A. africanus* și *A. garhi*, care deschide o perioadă de timp de la 4,2 până la 2,5 m.a.u. Membrele și toracele acestor specii sunt greu de apreciat, din cauza fosilelor incomplete. Toate au trăsături comune cu genul *Homo*, însă doar *A. afarensis* și *A. africanus* sunt destul de complete pentru a face comparații detaliate. Aceste două specii nu au un amestec asemănător de trăsături simiene și umanoide ale încheieturilor, șoldurilor și ale genunchilor. Ele par că diferă în ce privește mărimea încheieturilor membrelor; totuși, *A. africanus* pare a semăna mai mult cu maimuța, chiar dacă a trăit mai târziu și a avut craniu și dinți mai asemănători hominizilor. Ambele specii par să împartă o combinație de trăsături bipede specializate, dar acestea nu sunt chiar identice cu ale oamenilor moderni, căci membrele superioare sunt adaptate pentru cățărare.

Cea de-a doua schimbare majoră în evoluție apare cu cca 1,9 m.a.u., odată cu apariția șoldurilor, specifice genului *Homo*. Oasele femurului lungi și încheieturile șoldurilor relativ mărite marchează o schimbare în deplasare, legată, probabil, de distanțele lungi ce trebuiau străbătute, mersul cu pași mari fiind chiar mai eficient decât la *H. sapiens*. Descoperirea lui *A. garhi* dezvăluie complexitatea trăsăturilor evolutive ale proporțiilor membrelor, prin aceea că există un raport proporțional între femur și membrul superior asemănător cu cel de la om. Totuși, antebrațul era lung, ca al maimuțelor.

„Lucy," un schelet de *Australopithecus afarensis* vechi de 3,2 milioane de ani, descoperit de antropologul Donald Johanson în 1974 la Hadar, Ethiopia

CLEVELAND MUSEUM OF NATURAL HISTORY

Există interpretări diferite ale trăsăturilor corpului primitiv păstrate la primele specii de *Australopithecus*. Unii pun accentul pe specializarea bipedică, pe când alții se axează pe multele caracteristici primitive ale craniului. Oricum, toți cercetătorii sunt de acord că toate speciile de *Australopithecus* erau bipede și, ca atare, nu se cățărau ca maimuțele. Totuși, australopithecinele au păstrat trăsături asociate cu traiul în copaci pentru cel puțin încă un milion de ani. O altfel de construcție a șoldului implică unele diferențe față de oamenii moderni în ce privește capacitatea de a se cățăra și mersul. Divergența între *Australopithecus* și genul *Homo*, apărut ulterior, a devenit mai clară odată cu descoperirile unor părți inferioare fosilizate ale corpului, asociate lui *Homo erectus*, în special a „tânărului robust", numit și „Băiatul de la Turkana", găsit la Nariokotome, Kenya, în 1984. Diferențele frapante între pelvisul și femurul lui *Australopithecus* și cele ale genului *Homo* înregistrează probabil o schimbare majoră în adaptare între cele două grupuri. Din această perspectivă, *Australopithecus* pare să fi avut mâinile libere pentru cărat, dar s-a adaptat doar la a călători pe distanțe scurte. Probabil că folosea copacii pentru siguranță, hrană și somn. Cel mai lung femur și mai multe pelvisuri asemănătoare genului *Homo*, apărute cu cca 1,9 m.a.u., marchează începutul unei schimbări importante.

Nu numai că au existat numeroase specii de strămoși ai omului, cu mult timp în urmă, dar multe au trăit cam în același timp și spațiu cu genul *Homo*. Fără îndoială, habitatele favorabile hominizilor au apărut și dispărut iar, în mare parte din Africa, odată cu fluctuațiile drastice al climei tropicale ce au avut loc în Pliocen și Pleistocen. Probabil că multe specii așteaptă încă să fie descoperite, deoarece cu siguranță au existat mai multe experimente evolutive în aceste habitate variate și schimbătoare.

Deși unele fosile de hominizi dau impresia că au existat doar câteva linii de descendență ale hominizilor, este foarte posibil ca arborele familiei umane să fie mai degrabă un tufiș. De aceea, probabil că va trebui să fie diversificate numele speciilor, deși trebuie să fie menținut un echilibru între diferențierea excesivă a grupurilor și punerea lor la un loc.

Probele privind relația dintre *Australopithecus* și originea genului *Homo* ar putea părea un conflict, dar, din punctul de vedere al trăsăturilor comune acumulate, dovezile furnizate de fosile pot fi mai puțin dezorientante. Mai simplu, creierul se mărește și măselele se micșorează. La *H. habilis* (2,3–1,6 m.a.u.) corpul pare să rămână ca al lui *Australopithecus* – mic, cu membre superioare relativ mari și membre inferioare mici. Dacă fosilele de membre inferioare găsite odată cu oasele craniului și cu dinții unui specimen vechi de 1,9 milioane de ani de *H. rudolfensis* aparțin tot acestei specii, majoritatea proporțiilor corpurilor asemănătoare omului și arhitectura șoldului apar pentru prima dată la această specie doar după 2 m.a.u. Și *H. habilis*, și *H. rudolfensis* sunt specii de tranziție, având unele caracteristici primitive și altele derivate ale speciilor ulterioare de *Homo*. Alte rămășițe ale scheletelor sunt foarte importante aici, deoarece mărimea corpului pare a fi foarte diferită. *H. habilis* era foarte mic (35 kg) și *H. rudolfensis* era mare (55 kg). Raportarea mărimii măselelor la greutatea corpului indică faptul că la amândoi erau inversate trăsăturile de creștere ale măselelor. Mărimea relativă a creierului a crescut în special la *H. habilis*. De asemenea, mărimea creierului a crescut odată cu apariția lui *H. erectus*, cu 1,8 m.a.u., dar și mărimea corpului a crescut, astfel încât, în aparență, mărimea relativă a creierului nu a mai crescut atât de mult. Prima formă africană a lui *H. erectus* este adesea menționată ca fiind *H. ergaster*, pentru a face o diferență față de bine cunoscutul *H. erectus* asiatic. Mărimea corpului și, în special, lungimea membrelor inferioare ating proporțiile moderne ale acestei specii. Alte caracteristici pe care *Australopithecus* le are în comun cu genul *Homo*, apărut ulterior, includ o reducere a proeminenței faciale și a altor trăsături, precum și reducerea ca mărime a măselelor. Apoi creierul continuă să se dezvolte, iar măselele devin din ce în ce mai mici de-a lungul evoluției genului *Homo*.

Austrasia *sau* Ostrasia

Regat european din perioada medievală timpurie. În timpul dinastiei merovingiene (sec. VI–VIII d.Hr.) reprezenta Regatul Franc de E, Neustria fiind cel de V. Austrasia ocupa NE Franței de astăzi și teritorii din Germania centrală și de V; reședința era la Metz. În 751, Pepin III a preluat puterea ultimului rege merovingian, instaurând dinastia carolingiană. Mai târziu, Austrasia a fost o regiune importantă a imperiului întemeiat de Carol cel Mare.

Austria

denumire oficială **Republica Austria**

Stat în Europa central-sudică. Suprafața: 83 871 kmp, 8 168 000 loc. (2005). Capitala: Viena. Populația este predominant austriacă. Limba: germana (oficială). Religia: creștină (predominant romano-catolică, dar și protestantă), islamică. Unitatea monetară: euro. Cea mai mare parte a țării este formată din regiuni alpine, printre care Alpii Estici, unde se află și vârful Grossglockner. Pădurea Boemiei este o regiune de podiș ce se prelungește la N până în Republica Cehă. Regiunea joasă, care include bazinul Vienei, se întinde la E și este o zonă agricolă. Rețeaua hidrografică a țării este reprezentată mai ales de fluviul Dunărea și de afluenții săi. Austria a dezvoltat un sistem economic mixt, piața liberă fiind combinată cu economia dirijată de guvern, bazat în special pe activități de producție și comerciale; turismul joacă și el un rol important. Este republică și are un sistem legislativ bicameral. Șeful statului este președintele, iar cel al executivului este cancelarul. Austria este recunoscută pentru contribuția pe care a avut-o în muzică (*vezi* Joseph Haydn; Wolfgang Amadeus Mozart; Franz Schubert; Alban Berg; Anton Webern). Printre personalitățile austriece din alte domenii ale culturii se numără Oskar Kokoschka, în artă, Sigmund Freud, în psihanaliză, și Ludwig Wittgenstein, în filozofie. Primele așezări de pe acest teritoriu datează încă de acum 3 000 de ani, întâii locuitori fiind, probabil, ilirii. Celții au invadat teritoriul pe la 400 î.Hr. și au întemeiat regatul Noricum. După 200 î.Hr., romanii au creat aici provinciile Raetia, Noricum și Pannonia. A urmat o perioadă prosperă, în timpul căreia s-a produs romanizarea populației. Odată cu căderea Romei în sec. V d.Hr. au avut loc numeroase invazii, printre care și cele ale slavilor. Aceștia au fost ulterior înfrânți și teritoriul a intrat sub dominația lui Carol cel Mare, astfel încât zona a devenit germanică din punct de vedere etnic. O structură politică distinctă, care va deveni mai târziu Austria, s-a format în 976 d.Hr., când Leopold I de Babenberg a devenit margraf. În 1278,

Rudolf IV de Habsburg (mai târziu Rudolf I, ca rege al Germaniei) a cucerit teritoriul, dominația habsburgică durând până în 1918. Fiind la putere, Habsburgii au creat un regat din care făceau parte Austria, Boemia și Ungaria. Războaiele napoleoniene au dus la desființarea Sfântului Imperiu Roman (1806) și la crearea Imperiului Austriac. Contele von Metternich a încercat să asigure supremația Austriei între țările germanice, însă, în urma războiului cu Prusia, Austria și-a divizat teritoriul, creând monarhia duală a Austro-Ungariei. Sentimentele naționaliste au marcat existența regatului și au culminat, în 1914, cu asasinarea lui Franz Ferdinand, de către un naționalist sârb. Fapta sa a declanșat Primul Război Mondial, care a destrămat Imperiul Austro-Ungar. După război, când teritoriul Austro-Ungariei a fost împărțit, Austria a devenit republică independentă. A fost anexată Germaniei naziste în 1938 (*vezi* Anschluss) și s-a aliat puterilor Axei în Al Doilea Război Mondial. A fost reinstaurată republica în 1955, după zece ani de ocupație a Aliaților. În 1995, Austria a devenit membră cu puteri depline a Uniunii Europene (UE). După o jumătate de secol de neutralitate militară, Austria este una dintre cele câteva țări ale UE care nu sunt membre NATO.

austriacă, școala economică ~

Teorii economice create de câțiva economiști austrieci la sfârșitul sec. XIX. În 1871, Carl Menger (1840–1921) a publicat o lucrare despre noua lor teorie a valorii. Astfel, valoarea unui produs provenea din capacitatea acestuia de a satisface necesitățile umane, ceea ce îi conferă o natură subiectivă. Valoarea reală depindea de utilitatea produsului pentru consumator, luând în considerare cea mai puțin importantă dintre utilizări (utilitate marginală). Teoria a fost aplicată și în producție și în calculul prețurilor. Printre fondatorii școlii se numără și Friedrich von Wieser (1851–1926) și Eugen von Böhm-Bawerk (1851–1914). *Vezi și* cost de oportunitate, productivitate.

austro-asiatice, limbi ~

Familie constituită din cca 150 de limbi, vorbite de circa 90 de milioane de oameni din S și SE Asiei, foarte diferiți din punct de vedere fizic și cultural. Majoritatea cercetătorilor de astăzi consideră că familia se împarte în două ramuri principale: mundu și mon-khmer. Răspândirea fragmentară a acestor limbi are drept cauză intruziunile mai recente ale popoarelor vorbitoare de limbi indo-ariene, sino-tibetane, thai și austroneziene. În perioada preistorică, limbile austro-asiatice aveau o arie de răspândire mult mai mare și mai continuă, incluzând SE Chinei actuale. În afară de limbile vietnameză și khmeră, nici o altă limbă austro-asiatică nu este limbă oficială de stat.

austro-germană, Alianța ~ *sau* **Dubla Alianță**

(1879)

Pact între Austro-Ungaria și Reichul german, prin care cele două state își promiteau sprijin în cazul unui atac al Rusiei și neutralitatea în caz de agresiune a oricărei alte puteri. Otto von Bismarck considera alianța o modalitate de prevenire a izolării Germaniei și de păstrare a păcii, Rusia neîndrăznind să declare război ambelor imperii. Alăturarea Italiei, în 1882, a dus la constituirea Triplei Alianțe. Înțelegerea a

jucat un rol important în politica externă germană și austro-ungară până în 1918.

austroneziene, limbi ~
anterior **limbi malayo-polineziene**

Familie constituită din cca 1 200 de limbi vorbite de mai mult de 200 de milioane de oameni în Indonezia, Filipine, Madagascar, arhipelagurile din centrul și S Pacificului (cu excepția unei părți importante din Noua Guinee, *vezi* limbi papuașe), și în anumite regiuni din SE Asiei și din Taiwan. Era cea mai răspândită familie de limbi, înainte de expansiunea colonială europeană. O primă diviziune genetică în cadrul acestei familii separă limbile austroneziene din Taiwan de celelalte, care se împart, la rândul lor, în limbi malayo-polineziene vestice și central-estice. Cele vestice includ javaneza, vorbită de cca 76 mil. de oameni – mai mult de o treime din numărul total de vorbitori de limbi austroneziene. Cele central-estice includ limbile Oceaniei, cea mai importantă subgrupă a limbilor austroneziene, care cuprinde aproape toate limbile vorbite în Polinezia, Micronezia și Melanezia. Este dificil de făcut generalizări tipologice referitoare la limbile austroneziene, din cauza numărului mare și a varietății lor, deși cuvintele de bază tind să fie bisilabice și numărul vocalelor și a consoanelor este destul de limitat, în special în limba polineziană. S-au păstrat documente scrise și inscripții din Asia de SE (*vezi* sistem de scriere indică) pentru unele dintre aceste limbi, printre care javaneza veche și cham, limba regatului Champa.

austro-prusiac, Războiul ~

Vezi Războiul de Șapte Săptămâni

Austro-Ungaria
sau **Imperiul Austro-Ungar**

Fostă monarhie dualistă din Europa Centrală. Din Austro-Ungaria făceau parte Austria, Ungaria, Boemia, Moravia, Bucovina, Transilvania, Carniolia, Küstenland, Dalmația, Croația, Fiume și Galiția. Monarhia dualistă, creată în urma Compromisului din 1867, a desemnat și un rege al Ungariei, pe lângă împăratul austriac existent; deși ambele funcții erau deținute de aceeași persoană, Ungariei i s-a acordat o autonomie considerabilă și dreptul de a avea parlament propriu. Franz Joseph a deținut aceste funcții de la formarea Austro-Ungariei până la moartea sa, în 1916. Până în 1914, monarhia a reușit să păstreze un echilibru precar între minorități, dar în acel an echilibrul a fost distrus prin asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand de către un naționalist sârb, incident care a dus la începerea Primului Război Mondial. Fiind învinsă în război, dar și din cauza mișcărilor revoluționare ale cehilor, iugoslavilor și ungurilor, monarhia s-a destrămat în 1918.

autentificare

În drept, proces prin care se dovedește în instanță (Înalta Curte de Justiție) că un act este testamentul valabil și cel din urmă al unei persoane decedate. Exceptând cazurile în care este contestat sau în care se dovedește că prezintă anomalii clare, un document ce se dorește a fi un testament necesită o minimă dovadă a autenticității pentru a fi legalizat (admis pentru autentificare). În multe cazuri, instanțele de autentificare supraveghează administrarea proprietăților de către executori și controlează tutela minorilor și a altor persoane aflate în incapacitate, conform legii.

autism

Tulburare neurobiologică, în care sunt afectate abilitățile fizice, sociale și lingvistice. Descris pentru prima dată în anii 1940 de către Leo Kanner și Hans Asperger, sindromul apare, de regulă, înainte de vârsta de 2 ani și jumătate. Copiii suferinzi de autism par să fie indiferenți sau să manifeste aversiune față de contactul fizic sau afectiv. Pot avea întârzieri în dezvoltarea vorbirii și au accese de furie sau de panică; pot părea surzi și pot manifesta o fascinație asemănătoare cu hipnoza pentru anumite obiecte. Autismul este caracterizat și de mișcări ritmice ale corpului, cum ar fi legănarea sau bătutul din palme, și de dorința obsesivă de a păstra aceeași ordine a evenimentelor cotidiene. Persoanele autiste pot fi hipersensibile la anumiți stimuli (sunetele înalte, de exemplu) sau pot reacționa foarte lent la alții, cum ar fi durerea fizică. Tulburarea se întâlnește de 3–4 ori mai frecvent la persoanele de sex masculin. Deși înainte se credea că boala ar fi cauzată de factori postnatali (lipsa atenției parentale), acum se cunoaște cu certitudine că autismul este rezultatul unor anomalii ale structurii cerebrale. Aproximativ 15–20% dintre persoanele adulte care suferă de autism trăiesc și lucrează independent; unii autiști au calități deosebite, care provin din abilitatea lor extraordinară de a gândi vizual.

autoapărare

În dreptul penal, apărare afirmativă (de ex. față de o acuzație de crimă) care susține că apăratul a folosit forța necesară pentru autoprotecție. Prezumția de autoapărare

trebuie, de obicei, să se bazeze pe faptul că, fără nici un dubiu, cealaltă parte a intenționat să cauzeze vătămarea corporală sau moartea și că evitarea acestui lucru prin retragere a fost imposibilă. *Vezi și* omucidere.

autobiografie

Biografia unei persoane, narată de ea însăși. Nu există prea multe scrieri cu caracter autobiografic în literatura antică și medievală. Cu câteva excepții, forma apare abia în sec. XV. Lucrările autobiografice au forme diverse, de la scrierile intime din timpul vieții, care nu au fost destinate publicării (scrisori, jurnale, jurnale de călătorie, memorii și amintiri), până la autobiografia formală, oficială. Printre exemplele remarcabile se numără *Confesiunile* Sfântului Augustin (cca 400 d.Hr.) și opera lui Vladimir Nabokov, *Vorbește, memorie* (Speak, Memory, 1951).

autobuz

Vehicul mare cu motor, destinat transportului de călători, de obicei pe o rută fixă, conform unui program. Primul autobuz pe motorină a fost construit în Germania, în 1895, și transporta opt pasageri. Primul autobuz cu structură completă a fost construit la începutul anilor 1920, în SUA. În anii 1930 au fost introduse motoarele Diesel, care furnizau mai multă putere și o utilizare mai eficientă a combustibilului autobuzelor mai mari. Odată cu dezvoltarea autostrăzilor, liniile de autobuz transcontinentale au devenit obișnuite în America de Nord. În anumite orașe europene, sunt folosite autobuzele cu etaj. Autobuzele articulate au rulote cuplate prin articulații flexibile. În prezent, în majoritatea orașelor europene sunt folosite troleibuzele, care funcționează cu motoare electrice alimentate de fire aeriene.

autoclavă

Recipient, de obicei din oțel, rezistent la temperaturi și presiuni înalte. În industria chimică sunt utilizate diverse tipuri de autoclave la producerea vopselelor, precum și pentru reacții chimice care necesită presiuni înalte. În bacteriologie și medicină, instrumentarul, echipamentul, furniturile și mediile de cultură sunt sterilizate în autoclave cu abur supraîncălzit. În 1679, Denis Papin (1647–1712) a inventat un prototip de cazan de fierbere cu abur (oala lui Papin). În prezent, acesta este folosit în bucătărie, cu denumirea de oală sub presiune.

autodeterminare

Proces prin care un grup de oameni, în special cei care au un anumit grad de conștiință politică, formează propriul lor stat și guvern. Ideea a evoluat ca un produs secundar al naționalismului. Conform Cartei Națiunilor Unite, un popor are dreptul să se constituie ca stat sau să-și determine forma de asociere cu un alt stat, iar fiecare stat are dreptul de a-și alege propriul sistem politic, economic, social și cultural. Mai mult, autoritățile administrative ale teritoriilor dependente sunt datoare să asigure progresul politic și dezvoltarea autoguvernării în acele teritorii.

autofertilizare

Fuziune a celulelor feminine și masculine (gameți) produse de același individ. Acest tip de fertilizare apare la organismele bisexuate, inclusiv la cele mai multe plante cu flori, la numeroase protozoare și nevertebrate. Multe organisme capabile de autofertilizare se pot reproduce și prin variate mijloace de fertilizare încrucișată. Ca mecanism evolutiv, autofertilizarea permite unui individ izolat să creeze o populație locală și să stabilizeze trăsăturile genetice dorite, dar nu poate realiza un grad suficient de varietate a acesteia, limitând astfel posibilitățile de adaptare la schimbările de mediu.

autograf

Orice manuscris realizat chiar de mâna autorului. Sensul comun este acela de semnătură autografă. În afara valorii sale ca obiect de colecție, versiunea unei opere pe care apar corecturi poate prezenta diversele etape ale creației sau versiunea finală „corectă". Cea mai veche semnătură a unei persoane celebre este probabil cea a Cidului, datând din 1096. Există autografe ale unor mari personalități renascentiste, cum ar fi Leonardo da Vinci, Michelangelo sau Ariosto. Începând cu sec. XVIII, materialul autograf aparținând oamenilor de seamă din artă, științe sau din viața politică a devenit mult mai bogat.

autoincriminare

În dreptul penal, prezentare a dovezilor care pot duce la condamnarea martorului pentru un anumit delict. Termenul era folosit, în general, cu referire la privilegiul de a refuza prezentarea acestor dovezi. În unele țări europene (Germania), o persoană care se teme că depoziția sa poate deveni autoincriminatoare poate decide singură dacă va depune mărturie sau nu. În practica juridică anglo-americană, o persoană, alta decât acuzatul, nu poate refuza să depună mărturie. Ea poate cita numai privilegiul împotriva autoincriminării, iar judecătorul

va decide dacă trebuie să depună mărturie sau nu. Al Cincelea Amendament din Constituția americană conține o prevedere care protejează o persoană împotriva obligării de a face declarații care o incriminează, una dintre intenții fiind aceea de a preveni coerciția mărturiilor. Deși oamenilor li se poate cere să depună mărturie, li se permite să refuze să răspundă la întrebări, dacă un răspuns ar putea fi autoincriminator. *Vezi și* drepturi ale acuzatului, regula excluziunii.

automat

Obiect mecanic, cu rol funcțional (de ex. un ceas) sau decorativ (de ex. o pasăre cântătoare în miniatură), care are un mecanism de funcționare propriu. Încă din sec. I există dispozitive puse în funcțiune de apă, de greutăți sau de abur. În Evul Mediu și Renaștere, obiecte decorative cu mecanism erau realizate pentru uz ecleziastic sau ca ornamente laice. Fântâni arteziene spectaculoase și sisteme hidraulice erau deja întâlnite în grădinile italiene din sec. XVI; mecanisme complicate (de ex. farsa jucătorului de șah) erau populare în sec. XVIII–XIX. Cu excepția câtorva lucrări ale lui Carl Fabergé, producția obiectelor mecanice scumpe a încetat în sec. XX.

automat celular

Cel mai simplu model de proces distribuit spațial care poate fi folosit pentru simularea diverselor procese din lumea reală. A fost inventat în anii 1940 de către John von Neumann și Stanislaw Ulam în laboratorul național Los Alamos. Deși e alcătuit dintr-o rețea bidimensională de celule care evoluează pas-cu-pas, în funcție de starea celulelor învecinate și a anumitor reguli ce depind de simulare, un astfel de sistem este de fapt extrem de complex. Deși par simple, automatele celulare sunt computere universale, ceea ce înseamnă că pot face operații specifice unui calculator. Cel mai cunoscut automat celular, denumit „Jocul de-a viața“ (1970), îi aparține lui John Conway și simulează procesul vieții, al morții și al dinamicii populației.

automatică

Termen creat de un inginer al companiei Ford Motors, pentru a descrie o mare varietate de sisteme, în care efortul și inteligența umană sunt înlocuite de acțiuni mecanice, electrice sau computerizate. În mod curent, automatica se definește ca o tehnologie care are ca scop îndeplinirea unui proces prin comenzi programate combinate cu un control automat al feedbackului (*vezi* sistem de control) pentru a asigura executarea corespunzătoare a instrucțiunilor. Sistemul rezultat este capabil să opereze fără intervenție umană.

automatism

Metodă în pictură sau desen, în care se suprimă controlul conștient asupra mișcărilor mâinii, pentru a lăsa subconștientul să se manifeste. Pentru unii expresioniști abstracți, printre care Jackson Pollock, întregul proces de compoziție este unul automat. Suprarealiștii, odată ajunși la o imagine sau formă prin mijloace automate sau aleatorii, exploatau tehnica în mod conștient. *Vezi și* expresionism abstract, suprarealism.

automobil

Vehicul cu patru roți, folosit la transportul de persoane, propulsat de un motor cu ardere internă care folosește combustibil volatil. Automobilul modern are cca 14 000 de părți componente, organizate în câteva sisteme structurale și mecanice. Printre acestea se numără caroseria, care cuprinde cabina pasagerilor și spațiul de depozitare (portbagaj), aflate pe șasiu sau pe un cadru de oțel; motorul cu ardere internă pe benzină, care transmite mișcarea de la motor la roți prin intermediul transmisiei; sistemele de comandă și de frânare, care controlează mișcările mașinii; sistemul electric, format din acumulator și alte elemente. Subsistemele includ combustibilul, eșapamentul, lubrifierea, răcirea, suspensia și cauciucurile. Deși au fost construite automobile experimentale încă din sec. XVIII–XIX, comercializarea automobilelor a început abia în anii 1880, la inițiativa lui Gottlieb Daimler și Karl Benz, în Germania. În SUA, James și William Packard și Ransom Olds au fost printre primii producători de automobile, iar spre sfârșitul lui 1898 exisau deja 50 de producători americani. Primele mașini erau propulsate de motoare cu aburi, cum ar fi cea creată în 1902 de Francis E. și Freelan O. Stanley. Motorul cu combustie internă a fost introdus în 1908 de Henry Ford, odată cu lansarea Modelului T cu care Ford avea să revoluționeze industria, prin crearea unei linii de asamblare. În anii 1930, producătorii europeni au început să lanseze mașini mici la un preț accesibil, un exemplu fiind marca Volkswagen. În anii 1950–1960, producătorii de automobile americani au construit mașini mai mari și mai luxoase, având mai multe caracteristici automate. În anii 1970 și 1980, japonezii au început să exporte în întreaga lume mașini mici, sigure, cu un consum mic de combustibil, având un succes enorm, ceea

ce i-a determinat pe producătorii americani să producă modele asemănătoare. *Vezi și* ax, frână, carburator, automobil electric, injecție combustibil, motocicletă, camion.

automobil electric

Vehicul motorizat, alimentat de o baterie. Apărute prin anii 1880, automobilele electrice erau folosite pentru transportul privat de călători, pentru transportul de marfă și pentru transportul în comun din orașe. Viteza lor redusă și autonomia limitată a bateriei nu reprezentau un inconvenient în aceste situații și erau apreciate pentru silențiozitatea lor și pentru costurile mici de întreținere. Până în 1920 au reprezentat o concurență reală pentru mașinile cu benzină. Însă competitivitatea lor a scăzut după apariția demarorului electric automat și după ce producția de serie a făcut ca prețul automobilelor pe benzină să scadă. În Europa, vehiculele electrice au fost folosite pentru transportul cu camioane, pe distanțe mici. Renașterea interesului pentru mașinile electrice, începând cu anii 1970, s-a datorat în special conștientizării dependenței de importurile de petrol și preocupării față de mediul înconjurător, ceea ce a dus la îmbunătățiri ale vitezei și autonomiei. Legislații recente au autorizat producția comercială a acestor vehicule. Mașinile „hibride“, care utilizează atât motoare alimentate cu energie electrică, cât și prin combustie internă și care oferă cele mai mari avantaje ale ambelor tehnologii, au început să fie comercializate recent. Vehiculele experimentale folosesc baterii solare, după principiul pilei electrice.

autopsie *sau* necropsie

Disecție și examinare a unui cadavru, cu scopul de a determina cauza decesului și a analiza evoluția bolilor ce nu pot fi observate pe organismele vii. Încă din Evul Mediu, autopsiile au dus la dezvoltarea medicinei. Pe lângă faptul că dezvăluie cauza morții unui individ, autopsiile au un rol esențial în stabilirea unor statistici corecte despre afecțiuni și decese, în formarea studenților la medicină, în înțelegerea unor boli noi sau în schimbare și în dezvoltarea științei medicale.

autoritarism

Principiu al supunerii necondiționate față de autoritate, opus libertății individuale de gândire și de acțiune. Autoritarismul este un sistem politic antidemocratic, întrucât puterea politică este concentrată în mâinile unui conducător sau ale unei elite restrânse, aceștia nefiind constituțional răspunzători față de cei pe care îi conduc. Diferă de totalitarism prin faptul că guvernele autoritare nu au o ideologie bine definită, tolerează într-o oarecare măsură pluralismul în organizarea socială, le lipsește puterea de a mobiliza întreaga populație pentru realizarea obiectivelor naționale și își exercită puterea între niște limite previzibile. *Vezi* absolutism, dictatură.

autos sacramentales

(*în spaniolă*, piesă religioasă)

Specie a genului dramatic din Spania, constând în piese scurte, pe teme sacre sau biblice. Jucate în aer liber cu ocazia sărbătorii Corpus Christi, erau alegorii în versuri pe tema tainei Sfintei Euharistii. Forma a apărut în sec. XVI și a atins apogeul cu piesele lui Pedro Calderón de la Barca, autor care a abordat și subiecte laice. Considerate ireverențioase, în 1765 reprezentarea lor a fost interzisă prin decret regal.

autotipie

În tipografie, tehnică de descompunere în puncte a unei imagini, pentru a permite reproducerea integrală a unei fotografii sau a unei opere de artă. În mod obișnuit, se realizează prin suprapunerea peste imaginea care urmează a fi reprodusă a unui ecran de sticlă care are imprimată o rețea densă de linii. Rețeaua de linii descompune imaginea în sute sau mii de puncte mici, iar fiecare dintre acestea este citit de către cameră ca alb sau negru – sau, în cazul imaginilor color, fie ca punct colorat, fie alb. Clișeul rezultat, numit autotipie, este fotografiat din nou pentru tipar. Ecranele au un număr variabil de linii pe cm, în funcție de aplicații: pentru ziare, numărul variază între 80 și 120, iar pentru reviste, se folosesc 133–175 linii pe cm.

Autry, (Orvon) Gene

(29.09.1907, Tioga, Texas, SUA – 02.10.1998, North Hollywood, California)

Actor și cântăreț american. În 1928 a debutat într-un spectacol al unui post de radio local. În 1931 avea deja o emisiune proprie la radio. Primul său film, *În vechiul Santa Fe* (In Old Santa Fe, 1934), l-a lansat în rolul de cowboy. Cunoscut drept „cowboy-ul cântăreț“, a jucat în 18 filme, ultimul fiind *Alias Jesse James* (1959). Înregistrările lui, printre care *Rudolph the Red-Nosed Reindeer* (1949), s-au vândut în milioane de exemplare. Între 1950 și 1954 a avut un spectacol de televiziune, *Gene Autry Show*.

Auvergne

Regiune din zona central-sudică a Franței, 1 308 878 loc. (1999). Locuită de arverni,

populație galică condusă de Vercingetorix, înfrânt de Iulius Caesar. Regiunea a fost cucerită de vizigoți în 475 d.Hr., iar apoi de francii conduși de Clovis I, în 507 d.Hr. A fost incorporată în Aquitania, iar în sec. VIII d.Hr. a devenit comitat. A intrat sub dominația Bourbonilor în 1416, fiind alipită Franței în 1530.

auxină

Substanță fiziologică activă, care condiționează procesele de creștere a plantelor, în special prin stimularea celulelor din tulpini și prin inhibarea acestui proces la nivelul rădăcinii. Auxinele influențează creșterea plantei către lumină (fototropism) sau contra forței de gravitație (geotropism). Auxinele sunt importante și în diferențierea și diviziunea celulară, în creșterea fructelor, lăstărirea, inhibarea ramurilor laterale, precum și în căderea frunzelor. Cea mai importantă auxină produsă natural este acidul beta-indolilacetic.

auz

Proces fiziologic de percepere a sunetului. Auzul presupune transformarea vibrațiilor sonore în impulsuri nervoase, care ajung la creier și sunt interpretate drept sunete. Membrii a două încrengături de animale, artropodele și vertebratele, sunt capabili să recepteze sunete. Auzul le permite animalelor să perceapă pericolul, să localizeze hrana, să-și găsească parteneri și, în cazul celor mai evoluate, să se angajeze în comunicare (*vezi* comunicare între animale). Toate vertebratele au două urechi, care adesea cuprind o cameră interioară ce conține celule auditive (papile) și un timpan care receptează și transmite vibrațiile sonore. Localizarea sursei sunetului depinde de recunoașterea unor mici diferențe în intensitate și de timpul în care acesta ajunge la cele două urechi. La mamifere, percepția sunetelor este, în general, bine dezvoltată și, adesea, foarte specializată. Este cazul delfinilor sau al liliecilor care folosesc ecolocația, și al balenelor și elefanților care pot auzi chemările de împerechere ale partenerilor de la o distanță de zeci sau chiar sute de kilometri. Câinii și alte carnasiere sunt, de asemenea, capabili să detecteze sunete de la o mare depărtare. Urechea umană poate percepe frecvențe de 20–20 000 de hertzi (Hz) și este sensibilă în special la cele dintre 1 000 și 3 000 Hz. Impulsurile sunt transmise de-a lungul căii auditive centrale, de la nervul cohlear la măduvă și apoi la cortexul cerebral. Auzul poate fi afectat de boli, răniri sau îmbătrânire; unele deficiențe, printre care surzenia, pot fi congenitale. *Vezi și* aparat auditiv.

Ava

Ruinele unui oraș din Myanmar. Orașul, aflat pe malurile fluviului Irrawaddy, la SV de Mandalay, a fost întemeiat în sec. XIV de către shani, care și-au stabilit capitala aici. A fost distrus în 1527, dar a redevenit capitală în 1634, sub dinastia Toungoo. În sec. XVIII, când Alaungpaya a întemeiat dinastia Konbaung, Ava a devenit capitală pentru un timp și, chiar după ce dinastia a construit orașele Amarapura și Mandalay, orașul a purtat numele de Curtea de la Ava.

avalanșă

Masă de stânci, zăpadă, copaci și altele, care se deplasează rapid pe pantele munților, antrenând în mișcare și distrugând tot ce întâlnește în cale. Avalanșele apar când o masă de material depășește rezistența la frecare a suprafeței înclinate, adesea după ce baza de sprijin este slăbită de ploi sau este parțial topită de vânturi calde și uscate. Vibrațiile cauzate de zgomote puternice, cum ar fi cel al armelor de foc sau al tunetului, pot declanșa avalanșa. Unele avalanșe se pot produce în timpul vifornițelor puternice, în timp ce încă ninge, dar adesea se declanșează după ce foarte multă zăpadă s-a acumulat într-un anumit loc. Controlul avalanșelor constă în detonarea de explozibili în partea superioară a zonelor de avalanșă, pentru a provoca declanșarea acesteia înainte de a se acumula o masă prea mare de zăpadă.

Avalokitesvara
în chineză **Guanyin**
în japoneză **Kwannon**

Bodhisattva, întruchipare a milei și a compasiunii universale, cea mai cunoscută zeitate din budismul mahayana. Este manifestarea pe pământ a lui Amitabha, apărătorul pământului în perioada cuprinsă între plecarea primului Buddha, Gautama, și venirea celui nou, Maitreya. Este creatorul celei de-a patra lumi, universul viu în care trăim. În China și Japonia există incertitudini legate de genul acestei zeități, uneori fiind invocată o zeiță. Pentru budiștii tărâmului pur, acesta

Avalokitesvara, statuetă de bronz din Kurkihar, Bihar, sec.IX; Muzeul Patna, Patna, Bihar

împreună cu Amitabha și cu Bodhisattva Mahasthamaprapta formează triada conducătoare. Cea mai populară zeitate din Tibet; se consideră că fiecare Dalai Lama este o întrupare a sa, în scopul păstrării învățăturii budiste.

Avalon

Insulă pe care a fost dus legendarul rege celt Arthur, după ce a fost rănit mortal în ultima sa bătălie. Descrisă pentru prima dată de Geoffrey of Monmouth, se spune că era stăpânită de Morgan le Fay și de cele opt surori ale acesteia, toate având puteri tămăduitoare. Legenda spune că atunci când va fi vindecat, Arthur se va întoarce să conducă țara. Începuturile legendei se află, probabil, în miturile celtice despre un tărâm al eroilor căzuți, Elysium. Avalon este identificat uneori cu ținutul Glastonbury, în Somerset.

avanscenă

În teatru, cadru sau arcadă care separă scena de auditorium, prin care este urmărită acțiunea piesei. În teatrele antice grecești, *proskenion-ul* era o zonă din fața *skene*, care era în final folosită ca scenă. Prima avanscenă permanentă, în sens modern, a fost construită în 1618, la Teatrul Farnese din Parma. Deși arcada era prevăzută cu o cortină, scopul său principal era să ofere o atmosferă de spectacol și iluzie; schimbările de pe scenă se desfășurau sub ochii publicului. Abia în sec. XVIII, cortina a început să fie folosită în mod obișnuit, pentru a ascunde schimbările de decor. Înființarea avanscenei (prosceniului) a avut o importanță deosebită pentru dramaturgii realiști din sec. XIX, pentru care a servit ca o ramă de tablou sau zid invizibil care le transmitea spectatorilor iluzia că spionează personajele.

avantaj comparativ

Teorie economică formulată pentru prima dată de Robert Torrens și David Ricardo, care analizează comerțul internațional în funcție de diferențele între costurile de oportunitate relative. Teoria sugerează că fiecare țară ar trebui să se specializeze în crearea de bunuri pe care le poate produce cât mai eficient, în loc să încerce să producă toate bunurile necesare. De asemenea, teoria pledează în favoarea comerțului internațional liber.

Avanti

Regat istoric din N Indiei. Străbătut de drumurile comerciale care legau N de S Indiei, era situat pe teritoriul actualului Madhya Pradesh. Capitala era la Ujjain. S-a dezvoltat între sec. VI–IV î.Hr., fiind una dintre cele mai mari puteri din N Indiei. În sec. IV î.Hr., a fost cucerit de Candragupta Maurya din Magadha. Ujjain, unul dintre cele șapte orașe sacre ale religiei hinduse, era vestit prin frumusețea și bogăția sa, devenind și centru al budismului și jainismului timpuriu.

avari

Populație de origine incertă, care între sec. VI–IX a creat un imperiu în Europa de Est, între mările Adriatică și Baltică și fluviile Elba și Nipru. Nomazi călare, veniți probabil din Asia Centrală, au ales drept centru al imperiului Câmpia Panonică, de unde au intervenit în războaiele triburilor germanice, i-au ajutat pe longobarzi să-i învingă pe aliații Bizanțului și au fost foarte aproape să ocupe Constantinopolul în 626 d.Hr. Avarii s-au luptat cu merovingienii și au contribuit la migrarea sârbilor și a croaților spre S. Slăbiți de revolte și de neînțelegeri interne, au fost cuceriți de Carol cel Mare în 796 d.Hr. și incorporați imperiului său.

Avatamsaka-sutra

Sutra din budismul mahayana, care prezintă învățăturile lui Buddha Gautama. Vorbește despre faptele lui Buddha și efectele pozitive care înfloresc asemeni unei ghirlande de flori. Începe cu Trezirea lui Buddha, însoțită de un cor de bodhisattva și de ființe divine. Apoi descrie o adunare la palatul din Indra, în timpul căreia Buddha predică prezența sa în orice ființă. Prin 400 d.Hr. a apărut o traducere în chineză, *Huayan jing*, care a dus la formarea sectei Huayan în sec. VI, în Japonia devenind Școala Kegon. *Vezi și* Vairocana.

avatar

În hinduism, încarnarea unei zeități sub forma unei ființe umane sau a unui animal, pentru a contracara un rău prezent în lume. De obicei, se referă la cele zece ipostaze ale lui Vishnu, printre care și reîncarnarea sa ca Buddha Gautama și Kalkiu (o încarnare viitoare). Doctrina apare în *Bhagavadgita*, în cuvintele adresate de zeul Krishna lui Arjuna: „Oricând virtutea va fi în declin și nedreptatea va prospera, Eu voi veni".

Avebury

Sat în Wiltshire, Anglia, situat parțial pe unul dintre cele mai mari situri arheologice din Europa cu vestigii preistorice. Situl ocupă 11,5 ha și conține vestigii megalitice, printre care blocuri de calcar și

piloni de gresie dispuși în cerc. Datarea și originea lor sunt incerte. Kenneth Avenue, un drum în interiorul marelui cerc, făcea legătura dintre Avebury și un templu situat la 1,6 km distanță.

Avedon, Richard

(n. 15.05.1923, New York, New York, SUA)

Fotograf american. A început studiul fotografiei în marina comercială a SUA. În 1945 a devenit colaborator permanent al revistei *Harper's Bazaar*, iar apoi a lucrat pentru *Vogue*. Este cunoscut pentru portretele unor celebrități și pentru fotografiile de modă, caracterizate de un contrast puternic între alb și negru și o atitudine combativă. Portretele făcute celebrităților sau altor personaje au o încărcătură dramatică dată de folosirea fundalului alb și gol, pe care se impune poza subiecților săi. Printre volumele sale se numără și *Observații* (Observations, 1959, text de Truman Capote), *Nimic personal* (Nothing Personal, 1964, text de James Baldwin), *Portrete* (Portraits, 1976), *Probe* (Evidence, 1994) și *Anii '60* (The Sixties, 1999).

Ave Maria

Principala rugăciune romano-catolică, adresată Fecioarei Maria. Potrivit Evangheliei după Luca, începe cu binecuvântarea adresată Mariei de arhanghelul Gavriil și de vara sa, Elisabeta: „Ave Maria, cea plină de har, Domnul este cu tine. Binecuvântată ești tu între femei și binecuvântat este rodul pântecelui tău, Iisus". O invocație finală a fost adăugată către sfârșitul sec. XVI: „Sfântă Marie, Maică a lui Dumnezeu, roagă-te pentru noi păcătoșii, acum și în ceasul morții noastre." Credincioșii care se spovedesc primesc adesea drept canon pentru iertarea păcatelor rostirea repetată a rugăciunii.

Averescu, Alexandru

(1859, Ismail - 1938, București)

Mareșal, comandant al armatei române în Primul Război Mondial, om politic. Participant la Războiul pentru Independența României (1877–1878), Averescu și-a aprofundat studiile militare în Italia între anii 1884–1886. Ministru de război (1907–1910) și șef al Marelui Stat-Major în Al Doilea Război Balcanic (1913), Alexandru Averescu a condus spre victorie armatele române în marile bătălii de la Mărăști (iulie 1917) și Oituz (iulie–august 1917). După 1918 s-a implicat în viața politică, ocupând funcțiile de președinte al Consiliului de Miniștri (1918, 1920–1921, 1926–1927) și ministru de interne (1919–1920). Fondator al Ligii Poporului și membru de onoare al Academiei Române, Averescu a fost distins cu peste 120 de decorații românești și străine. Vasta sa experiență de comandant de armată a fost transpusă în diverse studii de specialitate (*Tactica*). Rămășițele sale pământești sunt depuse în mausoleul din Mărășești.

Alexandru Averescu

Avernus *în Antichitate* Lacus Avernus

Lac din S Italiei, la V de Napoli, în craterul unui vulcan stins. Vechii romani, printre care și Vergiliu, îl considerau intrarea în Infern, din cauza aburilor săi sulfuroși, urât mirositori. Conform legendei, în apropiere se aflau pădurea Hecatei și grota sibilei din Cumae. În sec. I î.Hr. a fost transformat de Agrippa în bază navală (Portus Iulius), făcându-se astfel legătura cu marea. Printre impresionantele ruine romane se află terme, temple și vile.

Averroes *în arabă* ibn-Rushd *sau* Abu al-Walid Muhammad ibn-Ahmad ibn-Muhammad ibn-Rushd

(1126, Córdoba - 1198, Marrakech, Imperiul Almohazilor)

Filozof spaniol de origine arabă. S-a pregătit în domeniul juridic, în medicină și filozofie, ajungând prim-judecător al orașului Córdoba, funcție pe care o deținuse și bunicul său. Comentariile sale referitoare la opera lui Aristotel (intrând adesea în polemică cu Avicenna), scrise între 1169–1195, i-au influențat pe învățații evrei și creștini din secolele următoare. Deși fidel gândirii aristotelice, el a adăugat conceptului aristotelic al „impulsului primar" caracteristicile unui Dumnezeu transcedental plotinian (*vezi* Plotin) și islamic văzut drept cauza tuturor lucrurilor. În comentariul său la *Republica* lui Platon a încercat să aplice doctrina platonică la statele contemporane lui, Imperiul Almoravid și Almohad. *Vezi și* filozofie arabă.

Avery, Oswald (Theodore)

(21.10.1877, Halifax, Nova Scotia, Canada - 20.02.1955, Nashville, Tennessee, SUA)

Bacteriolog american de origine canadiană. A studiat la Universitatea din Colgate, după care a ocupat un post la spitalul

Rockefeller Institute din New York. Acolo a descoperit transformarea, proces prin care se poate produce o mutaţie a unei bacterii, mutaţia fiind transmisă ereditar la următoarele generaţii de celule modificate. În 1944, împreună cu echipa sa, a anunţat că substanţa care producea transformarea era ADN, materialul genetic al celulei. Descoperirea a reprezentat primul pas către descifrarea codului genetic.

Avesta *sau* Zend-Avesta

Carte sacră a zoroastrismului. Conţine imnuri, rugăciuni şi îndemnuri la virtute, atribuite lui Zoroastru (sau Zarathustra). Textul actual a fost compus între sec. III–VII, din rămăşiţele unui număr mult mai mare de texte sfinte, distruse însă în timpul cuceririi Persiei de către Alexandru cel Mare. Are cinci părţi: *Gathas*, imnuri concepute de Zoroastru însuşi; *Visp-rat*, care conţine omagii adresate liderilor spirituali; *Vendidad*, principala sursă a legii zoroastriene; *Yashts*, 21 de imnuri către îngeri şi vechii eroi; *Khurda avesta*, formată din texte de o mai mică importanţă.

avestică, limba ~

Veche limbă iraniană, în care este scrisă Avesta, cartea sacră a Zoroastrismului. Cea mai veche parte a cărţii, *Gathas*, se presupune că datează de la sfârşitul mileniului II î.Hr., fiind contemporană cu sanscrita vedică. Abia pe la mijlocul perioadei Sassanizilor (sec. V–VI d.Hr.), Avesta a primit o versiune scrisă, fiind folosit un alfabet inventat în acest scop pe baza scrierilor persane deja existente. Cele mai vechi manuscrise datează din sec. XIII.

aviariu

Construcţie pentru creşterea în captivitate a păsărilor, adesea suficient de spaţioasă pentru a permite intrarea avicultorului în incintă. Aviariile au mărimi variate, de la colivii mici până la spaţii mari, cu lungimi care depăşesc uneori 30 m şi înălţimi de până la 15 m. Pentru păsările care zboară puţin (fazani, cârstei) înălţimea incintei nu depăşeşte 1 m. În zonele cu climă rece, aviariile sunt încălzite. Majoritatea avicultorilor recomandă ca păsările să fie ţinute în medii naturale, cu vegetaţie. Aviariile pot fi amenajate şi întreţinute din plăcere de persoane pasionate de avicultură sau pot aparţine unor grădini zoologice sau unor institute de cercetări.

aviaţie

Tehnică de dezvoltare şi exploatare a aparatelor de zbor. În 1783, balonul a fost primul aparat de zbor care a transportat persoane. Producerea unui planor funcţional, în 1891, şi îmbunătăţirile aduse motorului cu ardere internă au dus la primul zbor al unui avion dotat cu motor, realizat de Wilbur şi Orville Wright, în 1903. Primul Război Mondial a accelerat dezvoltarea aviaţiei şi, în anii 1920, au apărut primele companii aeriene pentru transportul corespondenţei sau al pasagerilor. Al Doilea Război Mondial a reprezentat o altă perioadă de inovaţie în ceea ce priveşte mărimea, viteza şi tipul aeronavelor. La sfârşitul anilor 1940, motorul cu reacţie a dus la dezvoltarea ulterioară a companiilor aeriene comerciale în întreaga lume. *Vezi şi* elicopter, hidroavion.

aviaţie militară

Organizaţie militară a unui stat, care are ca principală responsabilitate conducerea războiului aerian. Aviaţia militară trebuie să câştige controlul asupra spaţiului aerian, să susţină forţele terestre (de ex. prin bombardarea forţelor terestre inamice) şi să îndeplinească obiectivele strategice de bombardament. Armele de bază sunt avioane de vânătoare, bombardiere, avioane de atac (care operează la altitudini mai joase decât bombardierele) şi avioane de recunoaştere. De la mijlocul sec. XX, forţele aeriene ale unora dintre marile puteri răspund şi de bazele terestre de rachete nucleare, precum şi de bombardierele nucleare. Forţele terestre şi navale ale unei ţări pot, de asemenea, să folosească aparate de zbor.

Avicenna *în arabă* ibn-Sina *nume complet* Abu Ali al-Husayn ibn-Abd Allah ibn-Sina

(980 d.Hr., Buhara, Iran – 1037, Hamadan)

Filozof şi om de ştiinţă arab de origine persană. A fost medicul câtorva sultani şi a servit de două ori ca vizir. Lucrarea sa *Canonul medicinei* a fost multă vreme considerată o operă fundamentală în domeniu. Este cunoscut şi pentru marea sa enciclopedie de filozofie *Cartea tămăduirii* (Kitab al-shifa). Printre scrierile sale se mai numără şi *Cartea mântuirii*, *Cartea legilor* şi *Observaţii*. Ideile sale, şi mai ales interpretările operei lui Aristotel, au influenţat scolastica europeană din Evul Mediu. Sistemul său se bazează pe condiţia existenţei necesare a lui Dumnezeu: doar în fiinţa divină esenţa (*ce* este) şi existenţa (*faptul că* este) coincid.

avicultură

Creştere de păsări în scopuri comerciale sau domestice, pentru carne, ouă şi pene. Găinile, raţele şi gâştele sunt păsările de importanţă comercială primară. Deşi găinile au fost domesticite cu cel puţin 4 000 de

ani în urmă, carnea și ouăle lor au început să fie produse în masă abia din sec. XIX.

Avignon *în Antichitate* Avennio

Oraș din SE Franței, 89 400 loc. (2004). A fost întemeiat de tribul galic al cavarilor, iar ulterior a fost cucerit de romani, goți, burgunzi, ostrogoți și, în final, de franci. A făcut parte din regatul de la Arles și a fost republică pentru o perioadă scurtă (1135–1146). A aparținut Venaissinului înainte de a fi vândut de Ioana I de Napoli papei Clement VI în 1348. Aici a fost stabilită capitala papalității (1309–1377) și reședința papilor în timpul Marii Schisme. Franța a anexat orașul în 1791. Printre monumentele importante ale orașului se numără catedrala în stil roman, palatul papal și podul Saint Bénézet, devenit celebru datorită cântecului *Sur le pont d'Avignon*. Centrul istoric al orașului a fost declarat Patrimoniu Mondial UNESCO în 1995.

Avignon, Papalitatea de la ~

Stat papal romano-catolic în perioada 1309–1377, când papii s-au stabilit la Avignon, Franța. Ales papă prin uneltirile lui Filip IV al Franței, Clement V a mutat capitala papală la Avignon, după patru ani de pontificat, din motive politice. Toți cei șapte papi din acea perioadă au fost francezi, ca și majoritatea cardinalilor, fapt care a amplificat nemulțumirea englezilor și germanilor. În timpul perioadei de la Avignon, cardinalii au devenit mai influenți în guvernarea bisericii, s-au introdus reforme referitoare la biserică și cler, s-au extins acțiunile misionare, iar papii au încercat să aplaneze rivalitățile succesorale și să instaureze pacea. Influența franceză foarte mare a afectat prestigiul papalității, astfel încât Grigore XI s-a întors la Roma în 1377. Cardinalii au ales un nou papă care a ocupat Sfântul Scaun de la Avignon, declanșând Marea Schismă și întemeind o întreagă linie de antipapi.

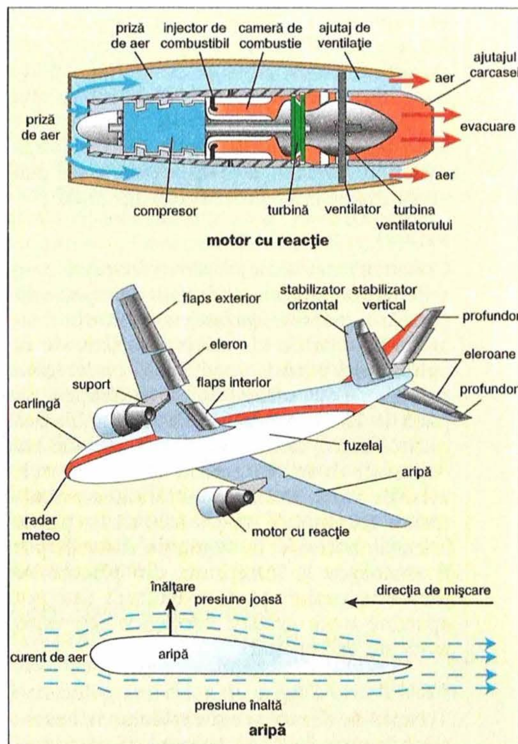
Avignon, Școala de la ~

Școală de pictură din perioada goticului târziu, asociată cu orașul Avignon, Franța, în timpul papalității de la Avignon, când mulți pictori italieni au lucrat aici. Sub conducerea lui Simone Martini, palatul papal și clădiri laice din orașele învecinate au fost decorate cu fresce. Orașul a fost unul dintre canalele prin care arta italiană a sec. XIV a ajuns în Franța. La începutul sec. XV au început să se manifeste și influențe flamande, consolidând stilurile italiene și nordice. Pictura *Pietà de la Avignon* (cca 1460), atribuită lui Enguerrand Charonton, este considerată capodopera școlii. Activitatea artistică de la Avignon a avut o mare influență asupra picturii franceze de la sfârșitul sec. XV și din sec. XVI. *Vezi și* artă gotică.

avion

Aparat de zbor cu aripi fixe, mai greu decât aerul, propulsat de o elice sau de un jet de mare viteză și susținut în aer de reacția dinamică a aerului față de aripi. Componentele esențiale ale unui avion sunt corpul sau fuzelajul, un sistem de aripi care asigură planarea, suprafețele stabilizatoare ale cozii, aparatele de comandă a altitudinii, cum ar fi cârmele, sursa de energie care asigură tracțiunea și un sistem care asigură aterizarea. Începând din anii 1840, mai mulți inventatori britanici și

Asupra unei aeronave aflate în zbor acționează patru forțe care trebuie să fie în echilibru: greutatea, tracțiunea, rezistența la înaintare și portanța. Motoarele cu reacție, precum cel turbofan din imagine, asigură împingerea prin jetul de aer expulzat în partea posterioară a aparatului. Aerul este preluat din fața avionului, comprimat și folosit la arderea combustibilului în camera de combustie. Temperatura ridicată expulzează gazele și aerul, sub forma unui jet în partea posterioară, generând forța de împingere a avionului. Forța ascensională se datorează profilului aripilor și unghiului lor de atac față de aerul incident. Profilul aripilor face ca aerul incident pe partea lor superioară să aibă o viteză mai mare decât cel de sub aripi. În consecință, aerul de deasupra aripilor exercită asupra acestora o presiune mai mică decât cel de dedesubtul aripilor, generând o forță ascensională

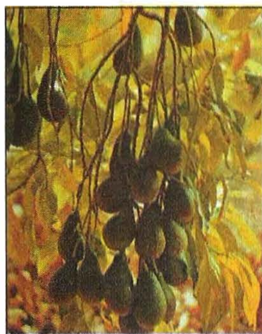
francezi au realizat proiecte pentru avioane cu motor, dar primul zbor acționat mecanic, de durată și controlat a fost realizat de Wilbur și Orville Wright, în 1903. Proiectarea ulterioară a avioanelor a fost influențată de dezvoltarea motorului cu reacție; cele mai multe avioane de astăzi au un bot lung, aripi îndreptate spre spate, motoare cu reacție montate în spatele secțiunii mijlocii a avionului și o secțiune de stabilizare plasată în zona cozii. Majoritatea avioanelor sunt concepute să decoleze și să aterizeze pe pământ; hidroavioanele sunt adaptate să aterizeze pe apă, iar avioanele de marfă sunt modificate pentru decolări și aterizări scurte, la viteză mare. *Vezi și* profil aerodinamic, aviație, planor și elicopter.

avion de vânătoare

Aparat de zbor construit pentru a asigura controlul spațiului aerian strategic și pentru a distruge în luptă avioanele inamice. Proiectat pentru a face zboruri de mare viteză și a fi ușor manevrabil, a fost dotat cu arme capabile să distrugă în aer alte avioane. Dezvoltate la începutul Primului Război Mondial, avioanele se angajau în luptă cu alte avioane de vânătoare, doborau bombardiere și îndeplineau anumite misiuni tactice. Majoritatea erau aparate de zbor biplane, cu structură de lemn și înveliș textil, echipate cu mitraliere ușoare, sincronizate să tragă printre palele elicei. În Al Doilea Război Mondial, s-au dezvoltat avioanele din metal ce depășeau viteze de 725 km/h. Printre cele mai cunoscute avioane de vânătoare din acea vreme se numără Focke-Wulf 190, P-47, P-51 și Zero. Primele avioane cu reacție au fost produse spre sfârșitul războiului, iar avioane de luptă cu reacție, cum ar fi Sabre (produs în SUA) și MiG-ul sovietic, au fost folosite în războiul din Coreea și în conflictele care au urmat. *Vezi și* război aviatic; F-15; F-16.

S.A. SOBOR–SHOSTAL

avocado (*Persea americana*)

avocado

Fruct al arborelui *Persea americana*, din familia *Lauraceae*, originar din emisfera vestică, din S Mexicului până în Anzi. Are forme, mărimi și culori variate (de la verde până la purpuriu-închis). Pielița externă poate fi subțire sau dură și lemnoasă. Pulpa verzuie sau galbenă are o consistență untoasă și un gust foarte asemănător celui de nucă. La unele varietăți, pulpa conține 25% uleiuri nesaturate. Avocado reprezintă principalul ingredient al sosului mexican guacamole. Este bogat în tiamină, riboflavină și vitamina A.

avocat pledant

Persoană care, în baza calificării și a profesiei sale, are calitatea de a acorda asistență juridică. Unul dintre cele două tipuri de avocați în Marea Britanie (celălalt tip este avocatul consultant sau jurisconsult). Avocații pledanți sunt cei care susțin un caz în fața unui complet de judecată. Avocatul pledant trebuie să fie membru al unuia dintre cele patru barouri de pe lângă instanță. În Canada, toți avocații sunt numiți fie avocați pledanți, fie jurisconsulți, deși, individual, fiecare se descrie ca fiind de un tip sau altul. În Scoția, avocații pledanți sunt numiți, simplu, avocați.

Avogadro, legea lui ~

Teorie potrivit căreia volumele egale ale unor gaze diferite, aflate la aceeași temperatură și presiune, conțin același număr de molecule (*vezi* numărul lui Avogadro). Emisă în 1811 de omul de știință italian Amedeo Avogadro (1776–1856), a fost acceptată în 1860. Conform legii, volumul ocupat de un mol de gaz (în condiții standard, la 0°C și la presiunea de o atmosferă) este același pentru toate gazele (22,4 litri).

Avogadro, numărul lui ~

Număr al unităților dintr-un mol de substanță (definit ca masă moleculară în grame) egal cu $6{,}0221367 \times 10^{23}$. Unitățile pot fi electroni, atomi, ioni sau molecule, în funcție de natura substanței și de caracterul reacției (dacă este cazul). *Vezi și* legea lui Avogadro, legea acțiunii maselor, stoichiometrie.

Avon Inferior

Râu din SV Angliei. Cu izvoarele în Gloucestershire, curge pe o distanță de 121 km spre SV, trecând prin Bristol, și se varsă în Canalul Bristol, la Avonmouth, portul orașului Bristol. Mai jos de Bristol, prin erodarea gresiilor, a format defileul Clifton, cunoscut pentru podul său suspendat.

Avon Superior

Râu din zona centrală a Angliei. Cu izvoarele în Northamptonshire, curge pe o distanță de 154 km spre SV și se varsă în râul Severn, în dreptul localității Tewkesbury. Este cunoscut pentru peisajele pitorești de pe malurile sale, mai ales în valea Evesham. Printre localitățile importante pe care le

străbate se află și Stratford, locul de baștină al lui William Shakespeare.

avort

Expulzare a fetusului din uter, înainte de termenul minim la care acesta ar putea supraviețui singur. Expulzarea spontană a fetusului în primele stadii ale sarcinii este numită avort spontan. Avorturile induse au loc în prezent printr-o intervenție medicală planificată și sunt efectuate pentru a salva viața sau sănătatea femeii, pentru a înlătura o sarcină rezultată în urma unui viol sau a unui incest, pentru a preveni nașterea unui copil cu probleme medicale serioase sau dacă femeia consideră că nu are condițiile necesare pentru a-i oferi copilului un trai decent. Medicamentul RU 486, luat în următoarele câteva săptămâni de la momentul conceperii, provoacă pierderea sarcinii. Până la aproximativ 19 săptămâni de sarcină, injecții cu soluții saline sau cu hormoni pot fi folosite pentru a stimula contracțiile uterine care duc la expulzarea fetusului. Histerotomia, îndepărtarea chirurgicală a conținutului uterului, poate fi aplicată în al doilea trimestru de sarcină sau mai târziu. Procedurile de dilatare și extragere, cunoscute ca nașteri parțiale, sunt foarte controversate și pot avea loc în al treilea trimestru. Alte proceduri includ avortul prin aspirare, dilatare și chiuretare, care pot fi utilizate în fazele incipiente ale sarcinii, până la 12 săptămâni. Acceptarea socială a avortului ca mijloc de control al populației a variat de-a lungul istoriei și în funcție de zona geografică. Se pare că era o metodă obișnuită de planificare familială în lumea greco-romană, dar teologii creștini au condamnat-o vehement de la început. A devenit larg acceptată în Europa, în Evul Mediu. Sancțiunile penale severe împotriva avortului au devenit obișnuite în sec. XIX, dar în sec. XX au fost modificate treptat, în multe țări.

avort spontan

Expulzare spontană a embrionului sau a fetusului, înainte de termenul minim la care el poate trăi independent de mamă. Mai mult de 60% din cazuri sunt cauzate de afecțiuni congenitale ale fătului, care ar putea degenera în anomalii fatale. Alte cauze pot fi bolile infecțioase, mai ales dacă ele determină reducerea rezervelor de oxigen la făt, anomalii fizice sau hormonale ale uterului și moartea fătului prin strangulare cu cordonul ombilical. Sângerarea vaginală este principalul simptom de avort iminent.

Avram *sau* Avraam

(cca 2150–2000 î.Hr.)

Primul dintre cei trei patriarhi biblici, venerat de cele trei mari religii monoteiste: iudaism, creștinism și islam. În Cartea Facerii se spune că Dumnezeu l-a însărcinat pe Avraam să devină părintele unui nou popor în Canaan.

Pentru a obține o imagine verosimilă despre viața lui Avraam și a-i alcătui o biografie „probabilă", cercetătorii actuali au interpretat materialul oferit de Biblie prin prisma descoperirilor istorice moderne. Potrivit Bibliei, lui Avram („Tatăl [Dumnezeu] este slăvit"), al cărui nume va deveni Avraam („Părintele multor popoare"), născut în Ur (Mesopotamia), Dumnezeu (Yahve) îi poruncește să-și părăsească ținutul natal și poporul din care făcea parte pentru a călători spre un tărâm nenumit, unde va deveni părintele unui nou popor. Avraam se supune și, la 75 de ani, pornește spre Canaan (teritoriu situat între Siria și Egipt), însoțit de soția sa stearpă, Sarai, al cărei nume va deveni Sarra („Prințesă"), de nepotul său, Lot, și de alți tovarăși de drum. Odată ajuns acolo, Dumnezeu face multe promisiuni și mai ales un legământ că „sămânța" lui va stăpâni acel ținut și va deveni un mare popor. Avraam va avea doi fii: Ismael, dăruit de Agar, slujnica Sarrei, și Isaac, născut chiar de Sarra. Isaac va fi moștenitorul făgăduinței făcute de Dumnezeu. Deși Isaac este unicul său moștenitor, Avraam nu șovăie atunci când Dumnezeu, pentru a-i pune la încercare devotamentul, îi cere să-l sacrifice. Convins de credința nestrămutată a lui Avraam, Dumnezeu acceptă sacrificarea unui berbec în locul lui Isaac.

Din punct de vedere geografic, povestea lui Avraam începe în „Urul caldeenilor" (Ur Cașdim), locul de baștină al familiei (clanului) lui Terah, și se sfârșește la peștera Macpela. Majoritatea cercetătorilor biblici susțin că Ur Cașdim este vechiul oraș sumerian Ur, astăzi Tell al-Muqayyar (sau Mughair), la cca 350 km de Bagdad.

În Facerea se spune că, atunci când Sarra a murit, Avraam a cumpărat peștera de la Macpela, lângă Hebron, împreună cu pământurile înconjurătoare, ca loc de îngropăciune pentru familia sa. Este primul indiciu clar al deținerii unei părți din Pământul Făgăduinței de către Avraam și urmașii săi. Către sfârșitul vieții, el are grijă ca Isaac, fiul lui, să se însoare cu o fată din neamul lui din Mesopotamia, nu cu o canaanită. Potrivit Cărții Facerii, Avraam a murit

la vârsta de 175 de ani și a fost îngropat lângă Sarra, în peștera de la Macpela.

Cartea Facerii prezintă diferite trăsături de caracter ale lui Avraam: un om drept, total dedicat Dumnezeului său; pașnic (pune capăt unei dispute asupra granițelor cu nepotul său, Lot), milos (i se opune lui Dumnezeu și negociază cu El, pentru a-l convinge să-i cruțe pe locuitorii Sodomei și Gomorei) și ospitalier (îi primește cu bucurie pe cei trei îngeri care vin la el). Pe de altă parte, este descris și ca războinic cu reacții rapide (îi salvează pe Lot și familia sa dintr-o ambuscadă) și ca un mincinos fără scrupule (ca să-și salveze viața, nu ezită să o prezinte pe Sarra ca fiind sora lui și nu se opune ca ea să fie luată și dusă în haremul faraonului egiptean). Este, astfel, zugrăvit atât ca un om cu un spirit foarte profund, cât și ca o persoană cu slăbiciuni și nevoi obișnuite. Totuși, el a primit mesaje de la Dumnezeu, nu în somn sau în viziuni, ci transmise ca de la om la om.

Iudaismul îl consideră pe Avraam un model de virtute, căci a respectat toate poruncile Domnului, deși acestea încă nu fuseseră revelate de Dumnezeu. Avraam a fost primul care l-a cunoscut pe Dumnezeul unic; la această cunoaștere a ajuns prin rațiune, așa cum descrie rabbi Isaac, în legătură cu versetul 12–1 din Facerea: „După aceea a zis Domnul către Avram: «Ieși din pământul tău, din neamul tău și din casa tatălui tău și vino în pământul pe care ți-l voi arăta Eu.»" În Facerea Rabba (cca 450 d.Hr.), rabbi Isaac l-a comparat pe Avraam cu o persoană care călătorește dintr-un loc în altul, și vede o casă mare arzând. „El spune: «Să fie oare posibil ca această casă mare să nu aibă stăpân?» Atunci proprietarul casei se uită afară și îi spune: «Eu sunt stăpânul casei.» Astfel, cum Avraam tatăl nostru [a luat inițiativa și] a întrebat: «Se poate oare ca lumea să îndure atâtea și că nu aibă stăpân?», atunci Cel Sfânt, fie binecuvântat, [a răspuns și] s-a uitat afară, spunându-i: «Eu sunt stăpânul acestei case, stăpânul lumii.»" De aceea, în iudaism, Avraam nu este numai primul om care îl recunoaște pe Dumnezeu cel adevărat, ci, într-un fel, marea sa religiozitate îl face pe Dumnezeu să înceapă procesul revelării Sale.

Tot de la Avraam a primit poporul lui Israel și puterea divină a comunicării cu Dumnezeu. Se spune că el a pus bazele rugăciunii de dimineață (slujba zilnică, implicând recitarea Shema și a celor optsprezece binecuvântări) și a stat la baza poruncilor referitoare la franjuri, ornamente și filactere. Avraam a pus și bazele ritualului circumciderii evreilor – „intrarea în legământul făcut de tatăl nostru Avraam" se referă la circumcizie.

Creștinii l-au considerat întotdeauna părintele tuturor credincioșilor (Romani 4:11). Fidelitatea lui, dorința de a crede în Dumnezeu au fost modelul tuturor sfinților din epocile ce au urmat (Evrei 11) și „i s-a socotit lui ca dreptate" (Romani, 4:3), ca baza justificării sale în fața lui Dumnezeu, fie prin credință fără fapte (Romani 3), fie prin credință și fapte (Iacov 2). Ascultarea de care a dat dovadă prin faptul că nu a ezitat să-l sacrifice pe Isaac l-a făcut pe Avraam, în termenii lui Søren Kierkegaard, „cavalerul nesfârșitei resemnări", și a fost interpretat ca profeția tipologică a lui „El, Care pe Însuși Fiul Său nu L-a cruțat, ci L-a dat morții, pentru noi toți" (Romani 8:32). „Sânul lui Avraam" (Luca 16:22) era pentru Evanghelii, așa cum fusese și pentru iudaism, numele vieții eterne în rai, iar declarația atribuită lui Iisus „Mai înainte de a fi fost Avraam, sunt eu" (Ioan 8:58) este una dintre cele mai puternice afirmații din Noul Testament referitoare la identificarea Sa eternă cu Dumnezeul lui Israel, ca mărețul „Eu sunt Cel ce sunt" (Ieșirea 3:14).

În islam, figura lui Avraam s-a conturat din povestiri biblice și rabinice, răspândite în Arabia, Siria, Irak și Egipt, în sec. VII și VIII d.Hr. Coranul, în care numele lui Avraam este menționat de peste 60 de ori (comparativ cu 130 de ori pentru Moise, vreo 20 de ori pentru Iisus și mai puțin de 10 ori pentru Mahomed), îl înfățișează ca pe un profet prototip – apropiat al lui Dumnezeu, care a îndurat opoziția propriului popor când a vrut să răspândească religia cea adevărată (Coran 3:65–68, 4:125, 6:74–83). Coranul afirmă că el a construit și „casa" lui Dumnezeu de la Mecca (e vorba despre Kaaba), cu ajutorul fiului său, Ismael (Ismail), și a instituit peregrinajul anual la Mecca, numit *hajj* (Coran 2:125-128). Într-adevăr, tradițiile islamice atribuie în general întemeierea riturilor *hajj* (hagialâc) lui Avraam și familiei sale, inclusiv aruncarea cu pietre în cei trei stâlpi din orașul Mina și ospățul sacrificial care încheie hagialâcul. Hagiografiile islamice îl includ pe Avraam în genealogia lui Mahomed și a altor profeți importanți. El este și una dintre ființele extraordinare întâlnite de Mahomed în timpul ascensiunii la cer (Miraj). Sufiștii l-au considerat mai târziu pe Avraam un model de generozitate, datorită faptului că a consimțit să-și sacrifice fiul, și de perseverență, pentru că a îndurat mari chinuri, din dragoste pentru Dumnezeu.

AWACS
/Airborne Warning and Control System/

(Centru aeropurtat de control și supraveghere)

Sistem mobil de supraveghere și control radar, cu rază lungă de acțiune, pentru apărarea aeriană. Folosit de Forțele Aeriene americane din 1977, sistemul AWACS este montat pe un aparat Boeing 707 modificat în acest scop, având antena principală de radar amplasată pe un suport rotativ. Poate detecta, urmări și identifica atât aeronavele care zboară la altitudine joasă, de la o distanță de 370 km, cât și țintele aflate la o altitudine și distanță mai mari. Poate urmări și traficul maritim, fiind operativ în orice condiții meteorologice. Sistemul computerizat are capacitatea de a evalua acțiunile inamice, localizându-le și stabilind existența vreunui aparat de zbor disponibil în acea zonă. Operatorii acestui sistem de comunicații pot ghida avioanele propriei flote împotriva aparatelor de zbor inamice.

Awalowo, Obafemi

(06.03.1909, Ikenne, Colonia și Protectoratul Nigeriei de Sud - 09.05.1987, Ikenne)

Om politic naționalist nigerian, lider al grupului etnic yoruba. În perioada studiilor la Londra a scris importanta lucrare *Calea spre libertate a nigerienilor* (1947) și a pus bazele primului partid politic yoruba, Grupul de Acțiune. Ales premier al Regiunii de Vest din Nigeria (1954–1959), a luat măsuri de îmbunătățire a educației, a serviciilor sociale și a agriculturii. A rămas o personalitate importantă în politica națională, dar nu a reușit niciodată să câștige alegerile prezidențiale.

ax

Pivot sau trunchi pe care sau cu care se învârt roțile; împreună cu roțile fixe, reprezintă cea mai simplă mașină de amplificare a forței. În combinație cu roata, a fost, probabil, una dintre primele metode de ridicare a greutăților sau a găleților de apă din fântâni. Dacă pe același ax există două roți fixe, de diametre diferite, greutatea sau găleata cu apă ce urmează să fie ridicată se leagă în jurul roții cu diametrul mai mic. Forța cu care se învârte cealaltă roată este suficientă să învingă greutatea și să o facă să se ridice. Amplificarea mecanică este egală cu raportul celor două forțe, și, de asemenea, cu raportul razelor celor două roți.

Axente Sever, biserica fortificată din ~

Biserică evanghelică aflată în localitatea Axente Sever din Alba, România. Localitatea este numită după unul dintre conducătorii revoluției de la 1848 din Transilvania, născut aici. Locașul de cult, care datează din sec. XIV, are un masiv turn de apărare ce domină partea centrală a edificiului. În jurul ei s-a înălțat în sec. XV o fortificație ovală, înzestrată cu încăperi pentru provizii și un turn de poartă.

axiologie

Teorie filozofică a valorii. Axiologia este studiul valorii sau al binelui, în sensul său cel mai larg. În mod uzual, se distinge între valoarea extrinsecă și cea intrinsecă, cu alte cuvinte, între ceea ce este valoros în sine și ceea ce este valoros numai ca mijloc pentru a ajunge la altceva, care poate să aibă o valoare intrinsecă sau extrinsecă. Întrebarea „ce anume este în mod intrinsec valoros?" a primit mai multe răspunsuri: plăcerea (hedoniștii), satisfacția, evoluția sau adaptarea (pragmaticii), voința cea bună (Kant). Pluraliștii, precum G.E. Moore și William David Ross, susțin că există un număr de lucruri valoroase în mod intrinsec. Conform teoriilor subiective ale valorii, lucrurile sunt valoroase atâta timp cât sunt dorite. Teoriile obiective susțin însă că există cel puțin câteva lucruri care sunt valoroase indiferent de interesul manifestat sau de dorința oamenilor. Teoriile cognitive susțin că, din punct de vedere logic, o judecată prin care se atribuie valoare unui lucru funcționează ca un enunț cu privire la o stare de fapt, în timp ce teoriile noncognitive susțin că atribuirea valorii nu constituie decât fie simpla exprimare a unor sentimente (*vezi* emotivism), fie o recomandare sau o poruncă (prescriptivism). Conform naturaliștilor, expresii ca „bine intrinsec" pot fi analizate prin referire la proprietăți naturale sau non-etice, precum calitatea de a fi plăcut. Moore a negat această teorie, susținând că „bine" se referă la o calitate simplă (ne-analizabilă), ne-naturală. *Vezi și* eroare naturalistă, distincție lucru-valoare.

axiomă

În matematică sau logică, regulă nedemonstrabilă sau principiu de bază acceptat ca adevărat deoarece este evident sau foarte util (de ex. „Nimic nu poate să existe și să nu existe în același timp și din același punct de vedere"). Poate fi înlocuit cu termenul de *postulat,* deși sensul acestuia poate adesea fi restrâns la aplicațiile matematice (cum ar fi postulatele geometriei euclidiene). Este un termen al cărui sens contrastează cu cel al teoremei, aceasta din urmă necesitând o argumentație riguroasă.

Axminster, covor ~

Tip de covor produs într-o fabrică înființată de către țesătorul Thomas Whitty, la Axminster, în Anglia, în 1755. Covoarele aveau noduri sau urzeală de lână, cu bătătură din in sau cânepă, cu modele arhitecturale sau florale renascentiste. Manufactura a fost închisă în 1835, odată cu apariția mașinilor de țesut industriale. Numele s-a păstrat ca un termen generic pentru covoarele realizate mecanic, având o textură asemănătoare catifelei.

Axum

Vezi Aksum

ayatollah

În ideologia islamică șiită, autoritate religioasă de rang înalt, considerată de către credincioși persoana cea mai instruită a epocii sale. Autoritatea ayatollahului se bazează pe imam. Deciziile sale juridice sunt acceptate și considerate obligatorii de către adepții săi și (în prezent) de ansamblul comunității.

Ayckbourn, Sir Alan ~

(n. 12.04.1939, Londra, Anglia)

Dramaturg britanic. A început să joace în trupa teatrală a lui Stephen Joseph, la Scarborough, în Yorkshire, unde a și scris primele sale piese, sub pseudonimul Roland Allen (1959–1961). Majoritatea pieselor au avut premiera în acest teatru, al cărui regizor artistic a fost începând cu 1970. A scris peste 50 de piese, în special farse și comedii care au ca subiect conflicte sociale sau conjugale, cum ar fi *Vorbind relativ* (Relatively Speaking, 1967), *Persoană absurdă, singular* (Absurd Person Singular, 1972), trilogia *Cuceririle normande* (The Norman Conquests, 1973), *Schimburi intime* (Intimate Exchanges, 1982) și *Uși comunicante* (Communicating Doors, 1995).

Aydid, Muhammad Farah *născut* Muhammad Farah Hassan

(1930, Beledweyne, Somalia italiană - 01.08.1996, Mogadishu, Somalia)

Lider al unei facțiuni somaleze. Și-a făcut pregătirea militară în Italia și în URSS, între 1978–1989 ocupând diferite funcții sub conducerea lui Mohammed Siad Barre (1978–1989), pe care l-a răsturnat de la putere în 1991. A devenit liderul celui mai puternic clan din timpul războiului civil din Somalia. După ce a pierdut titlul de președinte interimar în favoarea altui membru al facțiunii, Aydid a continuat lupta împotriva clanurilor rivale. Când trupele americane și cele ale ONU au ajuns în Somalia (1992), Aydid a atacat un contingent ONU și a fost scos în afara legii. Întrucât încercările de a-l captura s-au soldat cu numeroase pierderi de vieți omenești, trupele străine au fost retrase. Imediat și-a intensificat campaniile împotriva rivalilor săi, dar moartea sa a survenit ca urmare a unui atac de cord după ce a fost rănit în una dintre lupte.

Ayer, Sir A(lfred) J(ules)

(29.10.1910, Londra, Anglia - 27.06.1989, Londra)

Filozof britanic. A predat la Colegiul Universitar din Londra (1946–1959) și apoi la Oxford (1959–1978). Susținător al pozitivismului logic, s-a făcut remarcat pe plan internațional în 1936, datorită primei sale cărți, *Limbaj, adevăr și logică* (Language, Truth and Logic), inspirată de ideile Cercului de la Viena și de cele ale empirismului reprezentat de David Hume și Bertrand Russell. Este recunoscut și pentru contribuția la dezvoltarea epistemologiei și pentru scrierile privind filozofia anglo-americană (*vezi și* filozofia analitică). Printre lucrările sale se mai numără *Bazele cunoașterii empirice* (The Foundations of Empirical Knowledge, 1940), *Problema cunoașterii* (The Problem of Knowledge, 1956), *Originile pragmatismului* (The Origins of Pragmatism, 1968), *Russell și Moore* (Russell and Moore, 1971), *Problemele principale ale filozofiei* (The Central Questions of Philosophy, 1973) și *Wittgenstein* (1985).

Ayers Rock *sau* Uluru

Afloriment stâncos, în SV Teritoriului de Nord, în Australia. Numită Uluru de australienii aborigeni și situată în Parcul Național Uluru Kata-juta, are o înălțime de 335 m și este, probabil, cel mai mare monolit din lume. Gresia arcozică din care este format își schimbă culoarea în funcție de poziția soarelui pe cer. Peșterile puțin adânci de la baza stâncii sunt considerate sacre de către unele triburi aborigene, acestea conținând incrustații și picturi murale. În 1985, stânca a reintrat oficial în posesia aborigenilor.

Aying *sau* A-ying *născut* Quian Xingcun

(06.02.1900,/?/ - 17.06.1977,/?/)

Critic și istoric literar chinez, specialist în domeniul literaturii moderne chineze. Membru al Partidului Comunist și al comitetului de conducere al Ligii scriitorilor de stânga, a început din 1930 să adune și să studieze materiale privind literatura modernă și pe cea din perioada dinastiilor Ming și Qing. Operele sale publicate, printre care *Scriitoare ale Chinei moderne* (1933) și *Două discuții despre roman* (1958), au avut o contribuție importantă la receptarea culturii moderne în China.

Aylesbury

Oraș în SE zonei centrale a Angliei, 61 000 loc. (1995). Centru administrativ al regiunii Buckinghamshire, este situat la NV de Londra, pe valea Tamisei, într-un sector numit Valea Aylesbury, zonă cunoscută pentru argila de bună calitate. În trecut oraș comercial important, azi s-a transformat în centru industrial. Printre clădirile sale istorice pot fi amintite primăria construită în sec. XVIII și un han din sec. XV.

aymara

Populație numeroasă de indieni din America de Sud, care trăiesc pe podișul Titicaca din Anzii Centrali, pe teritoriul actualelor state Perú și Bolivia. Aymara au fost cuceriți de către incași și apoi de către spanioli, deși s-au împotrivit amândurora. Membrii grupului trăiesc în prezent într-o zonă cu sol sărac și climă aspră, unde cresc lame și alpaca; se ocupă cu agricultura și pescuiesc cu ajutorul unor bărci din trestie. În număr de 1,5–2 milioane, sunt unii dintre cei mai săraci oameni din această emisferă.

Aymé, Marcel

(29.03.1902, Joigny, Franța - 14.10.1967, Paris)

Romancier, eseist și dramaturg francez. Dintre romanele sale pot fi amintite *Știma* (La Vouivre, 1943) și *Drumul școlarilor* (Le chemin des écoliers, 1946). A încântat un public numeros cu povestirile sale ingenioase despre animalele vorbitoare de la o fermă (reflectă propria-i biografie). Deși creațiile sale extravagante, în care fantezia se îmbină cu realitatea, au fost adesea ignorate, fiind considerate minore, a fost recunoscut târziu ca maestru al ironiei fine și al narațiunii.

Ayodhya *sau* Oudh

Oraș în statul Uttar Pradesh, N Indiei. Așezat pe malurile râului Ghaghara, la E de Faizabad, a cărui suburbie este astăzi, Ayodhya a fost unul dintre cele mai mari orașe ale Indiei și este unul dintre cele șapte orașe sfinte ale hinduismului. A fost capitală a Kosalei, după cum este relatat în *Ramayana*. În anii de început ai budismului (sec. VI–IV î.Hr.) a fost un important centru budist – se spune că Buddha însuși ar fi trăit aici. Este totodată un loc sacru pentru adepții jainismului. În sec. XVI, împăratul mogul Babur a construit o moschee într-un loc asociat de tradiție cu un vechi templu hindus, care marca locul de naștere al zeului Rama. Atacul din 1990 al hindușilor asupra moscheei, în mijlocul unor tensiuni religioase, a fost urmat de revolte, iar crizele ulterioare au dus la dizolvarea guvernului. În 1992, moscheea a fost demolată de fundamentaliști hinduși; sute de oameni au murit în revoltele care au urmat și care s-au răspândit în toată India.

Ayrshire

Rasă de vite de lapte creată la sfârșitul sec. XVIII în regiunea Ayr din Scoția. Este considerată unica rasă de lapte originară din Insulele Britanice. Are o mare varietate de culoare, de la alb aproape pur până la nuanțe de roșcat și cafeniu. Exportată în alte țări, este o rasă des întâlnită în Marea Britanie, SUA și Canada.

Ayub Khan, Mohammed

(14.05.1907, Hazara, India -
19.04.1974, lângă Islamabad, Pakistan)

Președinte al Pakistanului (1958–1969). După terminarea studiilor la Universitatea Musulmană Aligarh și la Colegiul Regal Militar Britanic, a devenit ofițer în armata indiană (1928). A luptat în Birmania (azi Myanmar) în Al Doilea Război Mondial, apoi a urcat în ierarhia militară a noului stat independent Pakistan. În 1958, președintele pakistanez Iskander Mirza a abrogat Constituția, iar Ayub a devenit responsabil cu aplicarea legii marțiale. S-a autoproclamat președinte în același an, exilându-l pe Mirza. A stabilit legături strânse cu China, iar în 1965 a intrat în război cu India pentru controlul regiunii Kashmir. Eșecul încercării de cucerire a Kashmirului, combinat cu neliniștea poporului în legătură cu anumite restricții electorale, a dus la mișcări de protest, care l-au determinat pe Ayub să demisioneze în 1969.

ayurveda *sau* medicină ayurvedică

Sistem tradițional de medicină indiană. Îi este atribuit lui Dhanvantari, vraciul zeilor în mitologia hindusă, care îl primise la rândul său de la Brahma. Cele mai vechi concepte apar într-o parte a Vedelor cunoscută sub numele de Atharvaveda (cca mileniul II î.Hr.). Cele mai importante texte ayurvedice sunt *Caraka samhita* și *Susruta samhita* (sec. I–IV d.Hr.). Aceste texte analizează corpul uman în funcție de elementele primordiale – pământ, apă, foc, aer și eter – ca și de cele trei umori ale corpului (gaze intestinale, bilă și flegmă). Pentru prevenirea bolilor, medicina ayurvedică recomandă igiena, exercițiile fizice, preparatele din plante și yoga. Pentru tratarea durerilor ușoare se recomandă medicamente pe bază de plante, fizioterapie și regim alimentar. Medicina ayurvedică

este încă populară în India, unde se învață în aproape o sută de colegii; are tot mai mulți adepți și în Occident, ca formă de medicină alternativă.

Ayutthaya
sau Phra Nakhon Si Ayutthaya

Oraș, 75 898 loc. (2000), fostă capitală a regatului thailandez Ayutthaya. Este situat la N de Bangkok. Se spune că Thailanda (fostul Siam) a fost stat politic încă de la înființare (între 1347 și 1351). Regatul Ayutthaya a fost unul dintre cele mai puternice din SE Asiei, orașul înflorind timp de mai bine de 400 de ani. Majoritatea arhitecturii, artei și literaturii sale a fost distrusă în 1767, în timpul invaziei Hsinbyushin, din dinastia Alaungpaya. Orașul Ayutthaya modern s-a dezvoltat pe ruinele celui vechi. În 1991, zona a intrat în Patrimoniul Mondial UNESCO.

azal

Membru al mișcării babiste, care a rămas credincios învățăturilor lui Bab și ale succesorului său, Mirza Yahya, cunoscut ca Sobh-e Azal după scindarea mișcării din 1863. Timp de 13 ani după execuția lui Bab, adepții acestuia l-au acceptat pe Sobh-e Azal drept conducător. Apoi, fratele vitreg al lui Sobh-e Azal, Baha' Ullah, s-a autodeclarat pe ascuns profetul a cărui sosire o prevestise Bab. Azalii l-au respins, dar majoritatea susținătorilor lui Bab l-au crezut și l-au urmat, întemeind credința baha'i în 1867. Trăind în prezent numai pe teritoriul Iranului, numărul azalilor s-a redus la câteva mii.

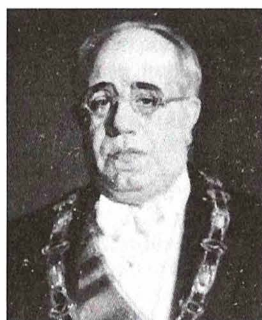
azalee

Plante din diverse specii, genul *Rhododendron* (familia *Ericaceae*), care înainte purtau denumirea generică de *Azalee*. Deși unii horticultori consideră azaleele diferite de rododendroni, caracteristicile care deosebesc cele două grupuri nu sunt îndeajuns pentru a le separa în genuri diferite. Azaleele intră în categoria foioaselor, cu inflorescențe în formă de pâlnie, bilabiate și parfumate. Varietățile cultivate au fost create din specii sălbatice provenind din regiunile colinare din Asia și America de Nord. Soiurile americane binecunoscute sunt *R. arborescens*, *R. calendulaceum* și *R. periclymenoides*.

Azaña (y Díaz), Manuel

(10.01.1880, Alcalá de Henares, Spania – 04.11.1940, Montauban, Franța)

Prim-ministru și președinte spaniol. Ca prim-ministru, din 1931 până în 1933, a încercat să creeze un guvern liberal moderat. Ales președinte în mai 1936, nu a avut timp să realizeze prea multe până la începerea războiului civil, în luna iulie a aceluiași an. A pierdut controlul asupra politicii statului și a deținut doar un rol simbolic până în 1939, când a plecat în exil ca urmare a victoriei forțelor naționaliste ale lui Francisco Franco.

Mañuel Azaña y Díaz, pictură în ulei de J.M. López Mezquita, 1937; Colecția Societății Hispanice a Americii, New York

PRIN AMABILITATEA SOCIETĂȚII HISPANICE A AMERICII, NEW YORK

azbest

Mineral care se separă cu ușurință în fibre lungi și flexibile. Crisotilul reprezintă aproape 95% din azbestul comercializat. Celelalte tipuri aparțin în totalitate grupului amfibolilor, printre care se numără și formele foarte fibroase de antofilit, amosit, crocidolit, tremolit și actinolit. Fibra de azbest era folosită la saboții de frână, la izolații, la acoperișurile din șindrilă, pentru căptușirea pardoselii și a tavanului, la țevile de azbociment, și pentru alte materiale de construcții. Țesăturile din azbest erau folosite în echipamentele de protecție și la cortinele teatrelor. În anii 1970 s-a descoperit că inhalarea prelungită a fibrelor minuscule de azbest poate produce azbestoză, cancer pulmonar și/sau mezoteliom, afecțiuni grave ale plămânilor. Incidența mezoteliomului se asociază cu inhalarea prelungită a amfibolului de azbest. În 1989, guvernul SUA a dispus interzicerea gradată a producerii, utilizării și exportării produselor de azbest.

azbest amfibolitic

Nume colectiv pentru trei varietăți de amfibol cu aspect fibros: crocidolit, amosit și actinolit. Toate trei conțin fibre lungi, mătăsoase, rezistente la solicitări mecanice (tracțiune) și sunt folosite ca materie primă pentru fabricarea azbestului.

azbestoză

Afecțiune pulmonară cauzată de inhalarea prelungită a fibrelor de azbest. Pneumoconioza este depistată la muncitorii aflați în contact direct cu azbestul, iar azbestoza se întâlnește la persoanele care locuiesc în apropierea fabricilor de prelucrare a azbestului. Fibrele rămân în plămâni și, după mulți ani, pot cauza răni pe suprafețe extinse și fibroză. De aici rezultă respirația dispneică și oxigenarea insuficientă, cazurile avansate fiind însoțite

și de o tuse uscată. Nu se cunoaște un tratament eficient, care să dea rezultate satisfăcătoare. Deoarece implică și un efort cardiac crescut, boala poate duce și la afecțiuni cardiace. Fumatul intensifică simptomele bolii. Cancerul pulmonar și mezoteliomul malign sunt frecvent întâlnite în cazul azbestozei și al inhalării de azbest.

Azerbaidjan
denumire oficială
Republica Azerbaidjan

Stat în Transcaucazia, 86 600 kmp, 8 381 000 loc. (2005). Capitala: Baku. Azerii sunt de origine turcă, primii locuitori stabilindu-se în aceste teritorii din sec. XI. În timpul dinastiei Selgiucizilor au sosit alte grupuri, dintre care unele erau vorbitoare de persană. Rușii sunt o minoritate în scădere. Limbi: azeră (oficială), rusă. Religii: islam (majoritar șiit). Monedă: manat. Azerbaidjanul are o mare varietate de forme de relief. Mai mult de 40% din teritoriu este câmpie; zonele care depășesc altitudinea de 1 500 m reprezintă doar 10% din suprafața totală. Zona centrală a țării este formată dintr-o câmpie străbătută de fluviul Kura și de afluenții săi, printre care Araks, al cărui curs superior reprezintă granița cu Iranul. Baku este principalul port comercial de la Marea Caspică. Economia se bazează pe agricultură, rafinarea petrolului și industria ușoară. Republica are o structură legislativă unicamerală; șeful statului și al guvernului este președintele, ajutat de prim-ministru. Azerbaidjanul are aceeași religie ca Iranul, ambele popoare având rădăcini comune. În sec. IX d.Hr. a intrat sub influență turcă, în secolele următoare fiind disputat de arabi, mongoli, turci și perși. Teritoriul actual al Azerbaidjanului a intrat sub dominație rusească la începutul sec. XIX. După Revoluția Socialistă din 1917, Azerbaidjan și-a declarat independența, dar a fost înfrânt de Armata Roșie în 1920, devenind Republică Socialistă Sovietică. Și-a declarat independența din 1991, când Uniunea Sovietică deja intrase în colaps. Azerbaidjan are două situații geografice aparte: exclava Nahicevan, separată de restul țării, fiind inclusă în teritoriul Armeniei, și Nagorno-Karabah, regiune din interiorul Azerbaidjanului, administrată de această țară, dar care are o populație majoritar creștină, de origine armeană. Azerbaidjanul și Armenia au intrat în război în anii 1990, situație care a afectat economiile ambelor state și a produs multe victime în rândul populației. Deși în 1994 a fost dat un ordin de încetare a focului, situația politică este încă nerezolvată.

Azhar, Universitatea al- ~

Centru principal al învățăturii islamice și arabe din întreaga lume, cu sediu în moscheea al-Azhar din cartierul medieval al orașului Cairo. Înființat de dinastia Fatimizilor în 970 d.Hr., avea o programă care se baza pe legea islamică, teologia și limba arabă. Se făceau studii de filozofie și de medicină în timpul Evului Mediu, dar acestea au fost retrase în final din programă. Abia la sfârșitul sec. XIX s-a reintrodus studiul filozofiei, iar în sec. XX, științele sociale. Femeile au fost pentru prima oară admise în 1962.

Azikiwe, Nnamdi

(16.11.1904, Zungeru, Nigeria – 11.05.1996, Enugu)

Primul președinte al Nigeriei independente (1963–1966). În 1959, partidul Consiliul

Național condus de Azikiwe a câștigat alegerile federale și a încurajat independența Nigeriei. În conflictul privind Biafra (1967–1970), Azikiwe l-a susținut mai întâi pe confratele său Ibo, însă apoi a sprijinit guvernul federal. Mai târziu a devenit oponentul principal al partidului de guvernământ.

azil

Instituție de asistență socială sau spital unde sunt alinate suferințe fizice și emoționale. În cazul pacienților cu o speranță de viață limitată la câteva săptămâni sau luni, azilul oferă o alternativă la măsurile agresive de prelungire a vieții, care nu fac altceva decât să sporească senzația de disconfort și singurătate. Azilurile asigură un mediu bazat pe înțelegere, în care prioritară este prevenirea (și nu numai controlul) durerii fizice, în paralel cu atenția emoțională și spirituală acordată pacienților. Îngrijirea se poate face într-o instituție de sănătate, în ambulatoriu ori chiar la domiciliul bolnavului.

azil politic

Protecție la arest și extrădare, oferită refugiaților politici de către un stat sau o ambasadă care are imunitate diplomatică. Nimeni nu are dreptul legal la azil politic, așa încât statul-gazdă cu dreptul legal de a oferi azil politic nu are nici o obligație de a-l oferi. Este un drept al statului, nu al individului. S-a folosit pentru a oferi protecție persoanelor acuzate pe motive politice, cum ar fi trădarea, dezertarea, revolta și spionajul. Începând cu sec. XX, azilul politic a fost acordat și persoanelor care puteau dovedi că, în țara lor de reședință, erau expuse riscului major de persecuție din motive politice.

azimut

Vezi altitudine și azimut

Azincourt, Bătălia de la ~

(25 octombrie 1415)

Bătălie încheiată cu victoria decisivă a Angliei asupra Franței în Războiul de 100 de Ani. Revendicând tronul Franței, Henric V a invadat Normandia cu o armată de 11 000 de oameni, în august 1415. Englezii au cucerit Honfleur în septembrie, dar, cu forțele înjumătățite de luptă și boli, s-au hotărât să se întoarcă în Anglia. La Azincourt au fost încolțiți de o armată franceză de 20 000–30 000 de oameni, incluzând și mulți cavaleri călare echipați în armuri grele. Pe un câmp de bătălie restrâns, unde numărul mare al francezilor nu constituia un avantaj pentru aceștia, Henric s-a folosit cu inteligență de arcașii săi, care purtau un echipament ușor. Francezii au suferit o înfrângere dezastruoasă, pierzând peste 6 000 de oameni, în timp ce englezii au pierdut mai puțin de 450.

Azore *în portugheză* Açores

Arhipelag în E Oceanului Atlantic, formând o regiune autonomă a Portugaliei, 242 073 loc. (2001). Este constituit din insulele Flores, Corvo, Terceira, São Jorge, Pico, Faial, Graciosa, São Miguel și Santa Maria; centrul administrativ se află la Ponta Delgada (pe insula São Miguel). Ocupă 2 333 kmp. Insule, cu activitate seismică și vulcanică intensă, se află la cca 1 600 km la V de continentul european. Au fost descoperite de marinarul portughez Diogo de Sevilha în 1427. Popularea a început pe la 1432. Spre sfârșitul sec. XV, toate insulele erau locuite, iar legăturile comerciale cu Portugalia erau deja foarte strânse. Între 1580–1640, insulele au fost sub dominație spaniolă. În 1591, în dreptul insulei Flores s-a dus o bătălie navală între flota britanică și cea spaniolă. În 1766, portughezii au instalat aici un guvernator și un căpitan general pentru întreg arhipelagul, iar în 1895 insulele au primit autonomie limitată. În Al Doilea Război Mondial, aici au fost amplasate importante baze aeriene și navale; în 1951, SUA au înființat o bază NATO pe insula Lajes.

azot

Element chimic gazos, având simbol chimic N și număr atomic 7. Gaz incolor, inodor și insipid, alcătuiește 78% din atmosfera Pământului și este constituentul întregii materii vii. Azotul este folosit ca materie inertă sau pentru a dilua alte gaze, deoarece molecula diatomică N_2 este inertă din punct de vedere chimic. Azotul cu destinație comercială este produs prin distilarea aerului lichefiat. Solidificarea azotului, obținută prin mijloace naturale, cu microbii din sol și, în mod industrial, prin procesul Haber-Bosch, îl transformă în compuși solubili în apă (printre care amoniac și nitrați). Amoniacul este materia primă pentru obținerea majorității compușilor de azot (în special a nitraților și a nitriților), utilizați în principal la producerea îngrășămintelor pentru agricultură și a explozivilor. Azotul formează mai mulți oxizi: protoxidul de azot (N_2O, gazul ilariant), oxidul de azot (NO), despre care s-a descoperit recent că joacă un rol important în fiziologie, și dioxidul de azot (NO_2), împreună cu alte forme (printre care N_2O_3 și N_2O_5),

periculos deoarece provoacă poluarea aerului, mai ales când Soarele acționează asupra sa. Unii oxizi de azot, numiți generic NO_x, contribuie semnificativ la poluarea aerului. Alți compuși sunt nitriții, materiale extrem de dure, alcătuite din nitrogen și un metal; cianurile; azidele, folosite în detonatoare și capse detonante, și mii de alți compuși organici care conțin azot în grupuri funcționale, într-o structură lineară sau inelară (*vezi* compusul heteroclitic). *Vezi și* circuitul azotului în natură.

Azov, Marea ~

Mare interioară situată între Ucraina și Rusia. Comunică cu Marea Neagră prin strâmtoarea Kerci. Lungime aproximativă 340 km, lățime 135 km. Ocupă o arie de 37 600 kmp. Este marea cu cea mai mică adâncime din lume, doar 14 m. Este alimentată de fluviile Don și Kuban, adâncimea la vărsarea lor în golful Taganrog fiind de maxim 1 m. La V se află bancul de nisip Arabatsk, o porțiune nisipoasă, lungă de 113 km, care separă Marea Azov de Sivas, un sistem de mici golfuri mlăștinoase care despart peninsula Crimeea de zona continentală ucraineană.

AZT /azidothymidine/

Medicament care a înregistrat succese în întârzierea evoluției bolii SIDA, la pacienții infestați cu HIV. De la lansarea sa, pe la mijlocul anilor 1980, a prelungit viața a milioane de pacienți. Este foarte eficient în prevenirea transmiterii HIV de la femeile gravide infectate la fetus. Deoarece acționează mai mult asupra replicării virusurilor decât asupra celulelor din organism, are mai puține efecte secundare, în comparație cu alte medicamente folosite împotriva bolii SIDA, însă mulți pacienți nu-l tolerează. Efectele sale benefice scad progresiv, odată cu continuarea tratamentului, astfel încât se administrează împreună cu alte medicamente.

aztec

Popor vorbitor de limbă nahuatl, care în sec. XV și începutul sec. XVI stăpânea un imperiu vast în zona centrală și sudică a Mexicului de astăzi. Migrația de pe platourile nordice ale Mexicului poate fi legată de declinul civilizației toltece. Imperiul, care la apogeu avea 5–6 milioane de oameni pe o suprafață de mai mult de 200 000 kmp, s-a realizat datorită evoluției agriculturii, aztecii practicând culturile intensive, irigațiile și asanarea mlaștinilor. Statul aztec era despotic, militarist și foarte clar împărțit în clase sociale și caste. Religia era sincretică și în mare măsură inspirată de credințele populațiilor maya. Aztecii practicau sacrificiul uman, activitate care, uneori, a atins proporții de masă. Imperiul s-a destrămat atunci când conchistadorul spaniol Hernán Cortés l-a luat prizonier pe împăratul Montezuma II și a cucerit marele oraș Tenochtitlán (azi Ciudad de Mexico). *Vezi și* nahua.

aztece, ruinele ~

Sit arheologic din NV statului New Mexico. Situat pe malul râului Animas, la N de orașul Aztec, a fost înființat în 1923 și are 1,3 kmp. Coloniștii au greșit numindu-le aztece, situl reprezentând ruinele unei așezări a indienilor pueblo din sec. XII. Situl a intrat în Patrimoniul Mondial UNESCO în 1987.

azulejo

Faianță policromă, emailată, lucrată în Spania și Portugalia în sec. XIV. Tehnica a fost adusă în Spania de către arabi, în timpul ocupației maure; acest tip de faianță se folosea în arhitectura islamică, la decorarea pereților sau la pavare. Modelele cele mai vechi erau decorate cu motive geometrice, în formă de pătrat cu laturile de 13–15 cm. În sec. XV–XVI, Portugalia a început să importe plăci de faianță de acest tip din Spania, pentru a le folosi la decorarea clădirilor de cult sau particulare. În sec. XVII, portughezii au început să le exporte în Azore, Madeira și în Brazilia, spaniolii, la rândul lor, introducându-le în coloniile lor din America. În sec. XVIII au fost utilizate pe scară largă în Puebla, Mexic, unde interioarele și exterioarele clădirilor erau placate cu aceste azulejo în culori vii.

Azulejo din Sevilla, sfârșitul sec. XVI; Muzeul Boymans-van Beuningen, Rotterdam

PRIN AMABILITATEA MUZEULUI BOYMANS-VAN BEUNINGEN, ROTTERDAM

B-17 *sau* fortăreaţa zburătoare

Bombardier american greu folosit în Al Doilea Război Mondial. Proiectat de compania Boeing Aircraft în 1934, putea urca la 10 700 m altitudine, cu o viteză maximă de 462 km/h. Era numit aşa datorită celor 13 mitraliere de calibrul 50 plasate în fiecare colţ. Putea transporta trei tone de bombe în travee şi încă mai multe în locaşurile de sub aripi. În Al Doilea Război Mondial au fost produse peste 12 000 de bombardiere B-17, marea majoritate fiind folosite pentru bombardarea masivă a Europei.

B-52 *sau* stratofortăreaţă

Bombardier american cu rază lungă de acţiune, proiectat în 1948 de compania Boeing şi lansat în 1952. Conceput iniţial ca un avion militar capabil să transporte o bombă atomică până deasupra Uniunii Sovietice, s-a dovedit extrem de adaptabil, fiind utilizat timp de mulţi ani ca bombardier convenţional, transportor de cursă lungă pentru rachete şi ca platformă de recunoaştere maritimă. Are o anvergură a aripilor de 56 m şi o lungime de peste 49 m. Cu ajutorul celor opt motoare cu reacţie poate urca la o altitudine de 17 000 m, atingând viteza maximă de 960 km/h.

Baader-Meinhof, Facţiunea ~

Grupare teroristă de stânga, formată în 1968 în Germania de Vest. Numele provine de la doi dintre liderii ei iniţiali, Andreas Baader (1943–1977) şi Ulrike Meinhof (1934–1976). Iniţial, membrii grupării obţineau banii necesari susţinerii acţiunilor jefuind bănci şi se ocupau de atacuri teroriste cu bombă şi de incendii. Acţiunile lor vizau mai ales obiective vest-germane şi ale SUA, aflate în Germania de Vest. Baader, Meinhof şi alţi 18 membrii au fost arestaţi în 1972. Ulterior, Meinhof s-a spânzurat, iar Baader se pare că s-a sinucis. La mijlocul anilor 1970, gruparea a trecut la acţiuni de terorism internaţional. Doi dintre membrii săi au participat la deturnarea unui avion palestinian, eveniment cunoscut ca Incidentul Entebbe. După prăbuşirea comunismului în Germania de Est (1989–1990), s-a descoperit că poliţia secretă a acesteia susţinuse gruparea cu provizii, materiale şi pregătire militară.

Baal

Zeu venerat în multe comunităţi antice din Orientul Mijlociu şi mai ales de canaaneeni, ca zeu al fecundităţii. În mitologia din Canaan, Baal se luptă cu Mot, zeul morţii şi al infertilităţii, iar rezultatul luptelor dintre ei dă naştere alternanţei ciclurilor de şapte ani de fertilitate sau de foamete. Baal era şi stăpânul zeilor, preluând puterea de la Yamm, zeul mării. Cultul lui Baal a fost răspândit şi în Egipt, începând cu Regatul Nou, din perioada târzie şi până la cucerirea acestuia (1400–1075 î.Hr.). Arameenii foloseau pronunţia babiloniană a numelui, Bel, care apoi a devenit Belos în greacă, fiind identificat cu Zeus. În Vechiul Testament, există numeroase referiri la unul sau mai mulţi zei Baal locali.

baal şem

În iudaism, titlu atribuit taumaturgilor care vindecau în mod miraculos prin cunoaşterea secretă a numelor lui Dumnezeu. Practica datează din sec. XI, înainte ca termenul să fi fost asociat cu anumiţi rabini sau cabalişti. În sec. XVII şi XVIII erau mulţi astfel de taumaturgi în Europa de Est. Ei practicau exorcizări, inscripţionau amulete, vindecau folosind ierburi, remedii populare şi Tetragrama. Deoarece combinau vindecarea prin credinţă cu folosirea Cabbalei, au intrat în conflict cu medicii, rabinii şi adepţii Haskala. *Vezi şi* Baal Şem Tov.

Baal Şem Tov *născut* **Israel ben Eliezer**
(1700, Tluste?, Podolia, Polonia – 1760, Medzhibozh)

Fondatorul hasidismului (cca 1750). Fiind orfan, a lucrat în sinagogi şi şcoli rabinice, apoi s-a retras în Munţii Carpaţi, unde s-a ocupat cu speculaţii mistice, căpătând reputaţia de baal şem. Începând cu cca 1736 a locuit în satul Medzhibozh şi s-a dedicat vieţii spirituale. Era cunoscut sub numele de Beşt, acronimul lui Baal Şem Tov. S-a opus ascetismului vechilor rabini, concentrându-se asupra comuniunii cu divinitatea, slujirii lui Dumnezeu prin munca de zi cu zi, eliberării tuturor scânteilor divine care, aşa cum afirmă Cabbala, sunt captive în lumea materială. Din opera lui s-au păstrat predicile de la mesele de Sabat. Era cunoscut pentru obiceiul de a sta de vorbă cu oamenii simpli. Hasidismul a produs mari transformări sociale şi religioase în iudaism, stabilind un nou ritual religios, caracterizat prin extaz mistic.

Baalbek *în arabă* **Ba'labakk**

Oraş în E Libanului, staţiune climaterică. În Antichitate, era un oraş important, construit la poalele versantului vestic al Munţilor Antiliban. Identificarea lui cu celebrarea zeului semitic al Soarelui, Baal, stă la baza numelui grecesc al oraşului, Heliopolis. A devenit colonie romană în timpul lui Iulius Caesar. În 637 î.Hr. a fost ocupat de arabi şi condus de musulmanii sirieni până în sec. XX. După Primul Război Mondial (1914–1918), autorităţile administrative franceze l-au făcut parte a Libanului. Oraşul este celebru prin numeroasele ruine, printre care templele lui Iupiter, Bacchus şi Venus, zidurile de apărare ale cetăţii, mozaicuri romane, o moschee şi fortificaţii arabe. În 1984, complexul a fost inclus în Patrimoniul Mondial UNESCO. Oraşul modern este un centru regional administrativ şi cultural.

Bab *născut* **Mirza Ali Muhammad**
(20.10.1819 sau 08.10.1820, Şiraz, Iran – 09.07.1850, Tabriz)

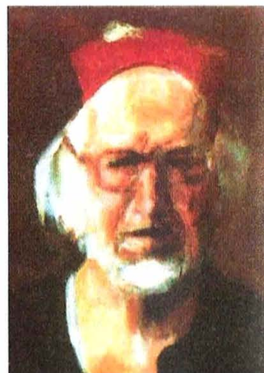
Lider religios iranian, întemeietor al babismului şi una dintre personalităţile de prim rang din religia baha'i. Fiu al unui comerciant, a fost influenţat de Şcoala Şaykhi a cultului islamic şiit. În 1844 a scris un comentariu la sura lui Iosif din Coran şi s-a autodeclarat Bab (*în arabă*, poarta) către imamul ascuns. Mai târziu s-a identificat cu acesta, ca în final să se considere o întrupare divină. În acelaşi an a adunat 18 discipoli care au început să răspândească noua religie în provinciile persane. S-a bucurat de susţinere populară, însă membrii clasei religioase i s-au opus. În 1847 a fost arestat lângă Teheran şi închis. La adunarea de la Badaşt din 1848, susţinătorii săi, azalii, s-au desprins oficial de islam. Mirza a fost împuşcat de către un pluton de execuţie la Tabriz, în 1850.

Bab el-Mandeb

Strâmtoare care face legătura între Marea Roşie şi golful Aden. Se întinde de la peninsula Arabia, în NE, şi până la coasta africană, în SE, pe o distanţă de 32 km. Insula Perim împarte strâmtoarea în două canale. Numele ei înseamnă „poarta lacrimilor", amintind de pericolele ce ameninţau odinioară corăbiile care o traversau.

Baba, Corneliu
(18.11.1906, Craiova, România – 29.12.1997, Bucureşti)

Pictor român, unul dintre cei mai reprezentativi. A urmat Facultatea de Litere şi Filozofie din Bucureşti (1926–1930) şi, în paralel, Academia de Arte Frumoase, mai întâi la Bucureşti, apoi la Iaşi (1934–1938), unde l-a avut profesor şi pe Nicolae Tonitza. Încă de la debut (prima expoziţie publică în 1934 s-a situat într-o zonă aflată oarecum în afara tradiţiei picturii româneşti), a folosit un sistem dinamic de iluminare, scoţând în evidenţă figurile sau elementele importante.

Corneliu Baba, *Autoportret*

Cu o cromatică foarte bogată, tablourile sale păstrează şi zone întunecate, aflate într-un dialog permanent cu zonele de lumină. Aşa se întâmplă în portretele unor personalităţi ca Mihail Sadoveanu, Lucia Sturdza-Bulandra, George Enescu, Tudor Arghezi sau în peisajele din Veneţia şi Spania – două zone geografice care l-au fascinat pe artist. Pictor-filozof, a meditat cu gravitate asupra condiţiei umane, pictând scene pline de dramatism din viaţa oamenilor de rând. Într-o serie de tablouri – *Întoarcerea de la câmp* (1943), *Ţăranii* (1953), *Odihnă pe câmp* (1954) – pictorul redescoperă universul şi figurile ţăranilor. Personajele sunt prezentate într-o lumină simplă, evocând un univers spiritual ascuns, cu gesturi şi atitudini care aparţin mai curând ritualurilor vieţii

cotidiene. Expoziţii: Bienala de la Veneţia (1954, 1956), Tokyo, Berlin şi Bruxelles (1964), New York (1970), Bucureşti (1978). În calitate de profesor universitar la Iaşi şi Bucureşti, a format numeroşi discipoli, adepţi ai metodei sale de creaţie. A fost membru al Academiei Române (1990).

Babbage, Charles

(26.12.1791, Londra, Anglia – 18.10.1871, Londra)

Matematician şi inventator britanic. A studiat la Cambridge, iar din cca 1812 s-a dedicat proiectării unei maşini de calcul care să calculeze tabelele matematice. Prima sa maşină de calcul putea efectua anumite operaţii cu până la opt zecimale. În 1823 a obţinut sprijinul guvernului pentru realizarea unei maşini capabile să execute operaţii cu 20 de zecimale. În anii 1830 a schiţat planurile aşa-numitului motor analitic, capabil să poată executa orice operaţie aritmetică. Funcţionarea lui se baza pe o serie de instrucţiuni imprimate pe nişte cartele perforate, pe o unitate de memorie pentru stocarea numerelor, pe controlul secvenţial şi pe majoritatea celorlalte elemente de bază care compun calculatorul modern. Precursor al calculatorului digital modern, motorul analitic nu a fost niciodată realizat. În 1991, cercetătorii britanici au construit, după planurile lui Babbage, prototipul denumit Motor Diferenţial nr. 2 (care operează cu până la 31 de digiţi). Alte contribuţii ale sale sunt introducerea sistemului poştal modern în Anglia, primele tabele actuariale precise şi inventarea plugului de locomotivă.

Charles Babbage, pictură în ulei de Samuel Lawrence, 1845; Galeria Naţională de Portrete, Londra

GALERIA NAŢIONALĂ DE PORTRETE, LONDRA

Babbit, Milton (Byron)

(n. 10.05.1916, Philadelphia, Pennsylvania, SUA)

Compozitor american. A studiat la Universitatea Princeton cu compozitorul Roger Sessions. A ales apoi cariera universitară. Este unul dintre primii compozitori dodecafonişti, fiind cel dintâi care a scris, în 1947, muzică în sistem serial total, bazat pe structuri ordonate nu numai după înălţimea sunetului, ci şi după ritm şi dinamică (*Three Compositions for Piano*). Primul compozitor care a lucrat pe un sintetizator RCA, Mark II, a devenit unul dintre primii americani care au compus muzică sintetizată electronic. Este autorul mai multor lucrări care combină interpretarea live cu fragmente înregistrate.

Babel, Isaak (Emmanuilovici)

(13.07.1894, Odessa, Ucraina, Imperiul Rus – 17.03.1941, Siberia, URSS)

Scriitor rus de proză scurtă. Evreu născut în Ucraina, a crescut într-o atmosferă de persecuţie, care se reflectă în nuvelele sale. Maxim Gorki l-a încurajat să călătorească în străinătate, pentru a-şi lărgi orizontul. Din experienţa sa ca soldat în războiul cu Polonia s-au născut nuvelele din volumul *Armata de cavalerie* (Konarmiia, 1926). *Povestiri din Odessa* (Odesskie rasskazî, 1931) cuprind schiţe umoristice realiste despre ghetoul evreiesc de lângă Odessa. La început apreciate în URSS, la sfârşitul anilor 1930 scrierile lui Babel au ajuns să fie considerate incompatibile cu doctrina literară oficială. A fost arestat în 1939 şi a murit într-un lagăr din Siberia. Este considerat unul dintre cei mai mari nuvelişti ruşi.

Babel, Turnul ~

În Vechiul Testament, turn gigantic construit la Senaar, în Babilon. Conform Genezei, 11:1-9, urmaşii lui Noe au dorit să construiască un turn al cărui vârf să ajungă la cer. Supărat pe aroganţa constructorilor, Dumnezeu le-a zădărnicit planurile, amestecându-le limbile, astfel încât să nu se mai înţeleagă. Construcţia a fost abandonată, iar oamenii s-au împrăştiat în întreaga lume. Mitul Turnului Babel este probabil inspirat de un templu în formă de turn, aflat la N de Templul lui Marduk, cunoscut şi sub numele Bab-ilu (Poarta lui Dumnezeu).

KUNSTHISTORISCHES MUSEUM, VIENA

Turnul Babel, pictură în ulei de Pieter Bruegel cel Bătrân, 1563; Kunsthistorisches Museum, Viena

Babenberg, Casa de ~

Casă regală austriacă din sec. X–XIII. Leopold I de Babenberg a devenit margraf al Austriei în 976 d.Hr. Casa de Babenberg a ocupat o poziție modestă până în sec. XII, când a ajuns în fruntea nobilimii austriece. Odată cu moartea ducelui Frederic II, în 1246, s-a stins linia masculină, iar puterea familiei a intrat rapid în declin.

Babeș, Victor

(04.07.1854, Viena, Austria – 19.10.1926, București, România)

Medic și bacteriolog român, fiul lui Vincențiu Babeș, care a fost unul dintre membrii fondatori ai Academiei Române. După studii de specialitate la Budapesta, Viena, München, Heidelberg și Berlin și după stagii de cercetare în laboratoarele celor mai de seamă microbiologi ai vremii (Louis Pasteur, la Paris, Robert Koch, la Berlin), a devenit profesor de bacteriologie și histopatologie la Universitatea din Budapesta. În 1886 a preluat conducerea Institutului de Bacteriologie și a creat Catedra de anatomie patologică și bacteriologie a Universității din București. Pionier al cercetărilor de microbiologie modernă și autor al primului tratat sistematic de bacteriologie din lume – *Bacteriile și rolul lor în anatomia și histologia patologică a maladiilor infecțioase* (Les bactéries et leur rôle dans l'anatomie et l'histologie pathologique des maladies infectieuses, 1885), în colaborare cu André-Victor Cornil – Babeș se numără printre cei dintâi savanți care s-au ocupat de serotopie, transmiterea imunității prin serul animalelor imunizate, și a preconizat hemoterapia, trecând apoi la serovaccinație și la imunizarea prin complexul toxină-antitoxină. În 1890, metoda descoperită de Babeș a fost folosită pentru prima dată la om; astfel a pus bazele experimentale și clinice ale seroterapiei. A avut valoroase contribuții la studiul unor boli grave precum rabia, lepra, difteria și tuberculoza. A descoperit și a descris peste 50 de germeni patogeni. Clasa de paraziți responsabili de unele îmbolnăviri (babesioze) ale animalelor vertebrate a fost clasificată în 1900 în genul *Babesia*. Datorită formației sale științifice de bază, a creat concepția a ceea ce poate fi numită patomorfologia procesului infecțios, sinteză a microbiologiei cu histopatologia. Pe lângă activitatea științifică, Babeș a avut o mare influență în dezvoltarea medicinei veterinare, a pus accent pe măsurile profilactice – controlarea rezervelor de apă ale orașelor, organizarea de campanii antiepidemice – și a introdus vaccinarea antirabică în România. A fost membru al Academiei Române (1893).

Victor Babeș

Babeuf, François-Noël

supranumit **Gracchus**

(23.11.1760, Saint-Quentin, Franța – 27.05.1797, Vendôme)

Ziarist francez, autor de articole politice și agitator revoluționar. În perioada Revoluției Franceze, a susținut abolirea proprietății și împărțirea egală a pământurilor și a averii. A fost ghilotinat pentru participarea la o conspirație menită să răstoarne Directoratul și să reinstaureze Constituția din 1793. Strategiile sale tactice au reprezentat un model pentru mișcările de stânga din sec. XIX–XX.

François-Noël Babeuf, gravură de artist necunoscut, sec. XVIII

BIBLIOTECA NAȚIONALĂ, PARIS

Babii Iar

Râpă adâncă lângă Kiev, în Ucraina, unde într-un mormânt comun s-au găsit cadavrele a peste 100 000 de oameni uciși de trupele naziste SS, între 1941–1943. Cele mai multe dintre victime erau evrei, dar și oficiali ai Partidului Comunist și prizonieri de război ruși. După masacrul inițial, al evreilor, locul a continuat să fie folosit și pentru executarea unor prizonieri de război sovietici, dar și rromi (țigani) și evrei. A devenit simbolul primei etape de ucidere a evreilor în timpul Holocaustului și al masacrelor comise de Einsatzgruppen (*în germană*, grupe de desfășurare) – unități mobile de execuție. Locul a intrat în atenția întregii lumi după publicarea, în 1961, a poemului *Babii Iar* de Evgheni Evtușenko.

Babilon

Bab-ilu în babiloniană, Bavel sau Babel în ebraică, Atlal Babil în arabă, a fost unul dintre cele mai faimoase orașe din Antichitate, capitala Mesopotamiei de Sud (Babilonia) de la începutul mileniului II până în mileniul I î.Hr. și capitala Imperiului

Neobabilonian (Chaldeean) în sec. VII și VI î.Hr., când a atins culmea splendorii sale. Ruinele sale extinse, pe fluviul Eufrat, la cca 88 km S de Bagdad, se află aproape de orașul modern Al-Hillah, în Irak.

Istorie

Chiar dacă există urme de existență preistorică, dezvoltarea Babilonului ca oraș major a fost târzie după standardele mesopotamiene; nu există nici o mențiune a acestuia înainte de sec. XXIII î.Hr. După căderea celei de-a treia dinastii în Ur, sub care Babilonul a fost un centru provincial, acesta a devenit nucleul unui mic regat constituit în 1894 î.Hr. de regele amorit Sumuabum, al cărui statut a fost consolidat de succesorii săi. Al șaselea și cel mai cunoscut dintre dinaștii amoriți, Hammurabi (1792–1750 î.Hr.), a cucerit orașele-stat înconjurătoare și a ridicat Babilonul la rang de capitală a unui regat ce cuprindea tot sudul Mesopotamiei și o parte din Asiria (nordul Irakului de azi). Importanța sa politică, împreună cu amplasarea sa avantajoasă l-au transformat astfel în principalul centru comercial și administrativ al Babiloniei, în timp ce bogăția și prestigiul său l-au făcut o țintă a cuceritorilor străini.

După o invazie hitită din 1595 î.Hr., orașul a trecut sub conducerea kassiților (cca 1570), care au întemeiat o dinastie ce a durat peste patru secole. Mai târziu, Babilonul a devenit un centru literar și religios. Prestigiul său este reflectat în consacrarea lui Marduk, zeul său principal, ca zeu suprem în Mesopotamia. În 1234, Tukulti-Ninurta I al Asiriei a subjugat Babilonul, însă, ulterior, dinastia kassită a revenit pe tron până în 1158, când orașul a fost prădat de elamiți. Supremația politică recunoscută a Babilonului este reflectată de faptul că dinastia lui Nabucodonosor I (1124–1103), care a durat mai mult de un secol, a transformat orașul în capitală, deși dinastia nu era babiloniană.

Imediat înainte de 1000 î.Hr., presiunea exercitată de imigranții arameeni din nordul Siriei a adus o dislocare administrativă în Babilon. Din această perioadă și până la căderea Asiriei la sfârșitul sec. VII î.Hr., a existat o luptă continuă între arameeni sau triburile caldeene asociate și asirieni pentru control politic asupra orașului. Cetățenii săi solicitau privilegii, cum ar fi scutirea de muncă forțată, de anumite taxe și de întemnițare, pe care asirienii, cu un trecut asemănător, erau de obicei mai pregătiți să o recunoască decât triburile imigrante. În plus, orășenii, îmbogățiți datorită comerțului, au beneficiat de o putere imperială capabilă să protejeze schimbul comercial internațional, dar au suferit pe plan economic când au ajuns să fie controlați de triburile invadatoare. Astfel de circumstanțe au făcut ca Babilonul să accepte mai degrabă dominația asiriană decât pe cea arameeană sau caldeeană.

Din sec. IX până la sfârșitul sec. VII î.Hr., Babilonul a fost aproape continuu sub suzeranitate asiriană, exercitată de obicei prin regi băștinași, însă, uneori, regii asirieni au condus în persoană. Asirienii au început să se implice mai îndeaproape ca urmare a invaziei triburilor caldeene asupra teritoriilor orașului, uzurpând de mai multe ori regalitatea. Tulburările care au însoțit ocupația tribală în creștere l-au convins, într-un final, pe monarhul asirian Sennacherib (704–681 î.Hr.) că este imposibil un control pașnic al Babilonului și, în 689, a comandat distrugerea orașului. Fiul său Esarhaddon (680–669 î.Hr.) a anulat acea decizie și, după îndepărtarea triburilor și returnarea proprietăților babilonienilor, s-a angajat în reconstruirea orașului; dar imaginea lui Marduk, îndepărtată de Sennacherib, s-a păstrat în Asiria pe tot parcursul domniei sale, probabil pentru a împiedica orice potențial uzurpator să o folosească pentru a revendica poziția de rege. La jumătatea sec. VII a izbucnit un război civil între regele asirian Assurbanipal și fratele său care domnea în Babilonia (sudul Mesopotamiei) ca vicerege. Assurbanipal a condus asediul asupra orașului, care i-a revenit în 648, după ce foametea i-a dus pe apărători la canibalism.

În 626, după moartea lui Assurbanipal, un conducător caldeean, Nabopolassar, a transformat Babilonul în capitala unui regat care, sub domnia fiului său, Nabucodonosor II (605–561 î.Hr.) a devenit o putere imperială majoră. Nabucodonosor a condus un program extins de reconstrucție și fortificare a Babilonului. Grupuri de muncitori din mai multe ținuturi au făcut populația și mai pestriță. Cel mai important succesor al lui Nabucodonosor, Nabonidus (556–539 î.Hr.), a condus campanii în Arabia timp de zece ani, lăsându-și fiul, Belshazzar, ca regent în Babilon. Nabonidus nu a reușit să apere dreptul la proprietate sau tradițiile religioase ale capitalei și a încercat să construiască în alte locuri, pentru a concura marele templu Esagila al lui Marduk. Când dinastia ahemenidă persană condusă de Cirus II a atacat în 539 î.Hr., capitala a fost cucerită aproape fără rezistență; legenda (acceptată de unii ca

fapt istoric) după care Cirus a reușit invazia schimbând cursul fluviului Eufrat nu este confirmată de sursele contemporane.

Sub persani, Babilonul și-a păstrat majoritatea instituțiilor, a devenit capitala celei mai bogate satrapii din imperiu și a fost, după istoricul grec din sec. V î.Hr. Herodot, cel mai splendid oraș al lumii. O revoltă împotriva lui Xerxes I (482) a dus la distrugerea fortificațiilor și templelor sale și la topirea imaginii din aur a lui Marduk.

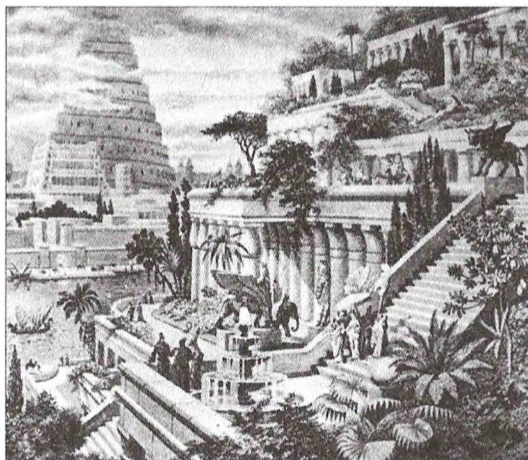
În 331 î.Hr., Babilonul s-a predat regelui macedonean Alexandru cel Mare, care i-a confirmat privilegiile și a comandat restaurarea templelor. Alexandru, recunoscând importanța orașului pentru comerț, a permis satrapului său să bată monede și a început să construiască un port pentru a încuraja comerțul. În 323, Alexandru a murit în palatul lui Nabucodonosor. Plănuise să transforme Babilonul în capitala imperiului său. Cucerirea Babilonului de Alexandru a adus cetatea în orbita culturii grecești și știința elenistică a fost îmbogățită prin contribuțiile astronomiei babiloniene. După o confruntare între generalii lui Alexandru, Babilonul a revenit dinastiei Seleucizilor în 312 î.Hr. Importanța orașului a fost foarte redusă după construirea unei noi capitale, Seleucia, pe Tigru, unde a fost transferată o parte din populația Babilonului în 275.

Urmele măreției Babilonului antic sunt furnizate de excavații, de texte cuneiforme și descrieri ale lui Herodot sau ale altor autori clasici. Reconstrucția extinsă realizată de Nabucodonosor a lăsat relativ puține date arheologice în spațiul central, în timp ce, în alte părți, masa de apă a limitat excavațiile la primele straturi. Informațiile pe care le găsim în *Istoriile* lui Herodot se referă în mare parte la Babilonul construit de Nabucodonosor, care era cel mai mare oraș al lumii, acoperind cca 10 kmp. Eufratul, care și-a schimbat de atunci cursul, străbătea orașul, partea mai veche a acestuia aflându-se pe malul de est. Acolo, caracteristica principală era Esagila, marele templu al lui Marduk, cu ziguratul său asociat (un turn construit în mai multe trepte), Etemenanki, cunoscut de toți sub numele de Turnul Babel; avea o bază de 91 m pe o parte și cele șapte trepte ale sale, templul cel mai de sus, cu smalț albastru, avea o înălțime totală egală cu lungimea bazei. Patru alte temple din jumătatea de est a orașului sunt cunoscute din excavații și dintr-o serie foarte mare de texte. De-a lungul Eufratului, îndeosebi în vecinătatea templului Esagila, se aflau cheiurile unde ancorau vasele de comerț, iar dovezile scrise că Babilonul a fost un port deschis pentru comerțul cu Babilonia de sud indică existența unor depozite. În jumătatea de vest a orașului, malurile fluviului erau legate de un pod pe stâlpi de cărămidă cu coronament de piatră. Rețeaua de străzi fusese proiectată în formă de grilă, cu axul principal paralel cu fluviul. Din Esagila, spre nord, se afla Calea pavată a procesiunilor, zidurile sale fiind decorate cu lei emailați. Trecând prin Poarta lui Iștar, împodobită cu tauri și dragoni emailați, se ajungea la Casa Akitu, un templu mic din afara orașului, despre care se spune că era vizitat de Marduk în timpul festivalului de Anul Nou. La vest de Poarta lui Iștar, una dintre cele opt porți fortificate, se aflau două complexuri palațiale ale căror fortificații acopereau cca 16 hectare.

La est de Calea procesiunilor se afla, încă din timpul lui Hammurabi, o zonă rezidențială cu locuințe private construite în jurul unor curți centrale. Un zid dublu masiv, protejat de un șanț, închidea orașul pe ambele maluri ale Eufratului. Dincolo de zidurile orașului, la est, un meterez exterior triplu, lung de 18 km, întâlnea Eufratul la sudul și la nordul orașului, împrejmuind alt palat la intersecția nordică a meterezului. Între spațiile de apărare interioare și exterioare se afla un teren irigat, cu o rețea de canale, unele datând încă din timpul lui Hammurabi. Tradiția grecească face referire la Grădinile suspendate ale Babilonului, un deal artificial cu terase cu vegetație situate deasupra unei substructuri boltite care în timpurile elenistice erau considerate

BROWN BROTHERS

Grădinile suspendate ale Babilonului (cca sec. VIII–VI î.Hr.), reconstituire artistică

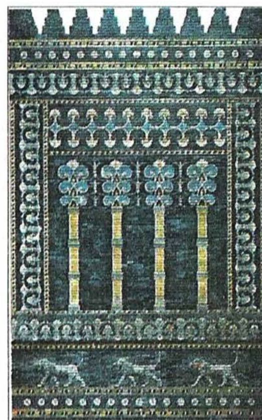

una dintre cele Șapte Minuni ale lumii. Arheologul german Robert Koldewey a descoperit o serie fără precedent de camere de fundație și bolți în colțul de nord-est al palatului, iar unii sugerează că este posibil ca acestea să fi funcționat ca parte a substructurii Grădinilor suspendate; alții cred că situl grădinii, construit de regele asirian Sennacherib, se află, de fapt, în capitala sa, Nineve. Totuși, neexistând nici o atestare confirmată despre grădini, speculațiile legate de situarea lor și de modul în care erau construite și îngrijite continuă și în sec. XXI.

Arheologie

Situl din prezent, un câmp extins de ruine, conține numeroase gorgane proeminente. Principalele movile rămase sunt (1) Babil, rămășițele palatului lui Nabucodonosor din colțul de nord al meterezului exterior, (2) Qasr, care cuprinde complexul palatului (cu o clădire adăugată în timpul invaziei perșilor), Poarta lui Iștar și templul Emakh, (3) Amran ibn Ali, ruinele templului Esagila, (4) Merkez, care marchează spațiul rezidențial antic de la est de Esagila, (5) Humra, care conține pietrișul îndepărtat de Alexandru din zigurat pentru pregătirea reconstrucției și un teatru pe care acesta l-a construit cu material din zigurat, și (6) Ishin Aswad, unde se află încă două temple. O depresiune denumită Sahn marchează fostul sit al ziguratului Etemenanki. La nord de Poarta lui Iștar se află un uriaș leu din bazalt, probabil de origine hitită și adus în Babilon din vremuri străvechi.

După cercetări și săpături minore efectuate de omul de știință britanic Claudius James Rich (în 1811 și 1817), de arheologul și, uneori, diplomatul britanic Austen Henry Layard (1850), de orientalistul francez Fulgence Fresnel, de asirologul german Jules Oppert (1852–1854) și de alții, a fost inițiată o operațiune arheologică majoră sub conducerea lui Koldewey pentru Societatea Orientalistă Germană în 1899 și a continuat neîntrerupt până în 1917. În cursul săpăturilor în structurile menționate, Koldewey a mai descoperit și inscripții cuneiforme, statui, stâlpi, reliefuri de teracotă, sigilii cilindrice, obiecte din ceramică și sticlă și bijuterii. Investigații ulterioare au fost efectuate de Institutul Arheologic German în 1956, sub conducerea lui Heinrich J. Lenzen, la teatrul grecesc, și în 1966, sub conducerea lui H.J. Schmidt, la situl Etemenanki. Restaurarea templului Emakh și a unei părți din Poarta lui Iștar, a Căii procesiunilor și a complexului palațial a fost începută în 1958 de către Departamentul de Antichități irakian, care a construit, de asemenea, la intrarea în sit o copie a Porții lui Iștar cu dimensiuni reduse la jumătate față de original. Poarta originală este expusă din 1930 la Muzeul Pergamon din Berlin.

Decorațiune din cărămizi smălțuite, în culori vii, fațada sălii tronului, palatul lui Nabucodonosor II, Babilon, cca 600 î.Hr.

Începând din 2003, războiul din Irak a avut un efect devastator asupra multor antichități și situri arheologice din întreaga țară, multe fiind prădate sau deteriorate. În 2003, prezența forțelor aliate în situl arheologic a protejat inițial complexul Babilon împotriva jafurilor; totuși, stabilirea ulterioară a unei tabere militare în interiorul ruinelor a provocat deteriorări semnificative, înainte ca situl să fie returnat Ministerului Culturii Irakian în 2005. În ianuarie 2009, UNESCO – în colaborare cu Consiliul de Stat pentru Antichități și Patrimoniu irakian și cu finanțare din partea Departamentul de Stat al SUA – a anunțat un nou plan de conservare pentru situl orașului antic.

Babilon *sau* Babilonia

Regiune antică, situată pe văile fluviilor Tigru și Eufrat. În perioada în care prima generație de regi amoriți babilonieni a preluat puterea, după anul 2000 î.Hr., zona era divizată în Sumer (în SE) și Akkad (în NV). Datorită lui Hammurabi (d. cca 1790–1750 î.Hr.), Babilonul a exercitat o hegemonie regională, dar a intrat în declin după moartea acestuia. Kassiții din E au preluat puterea (cca 1595 î.Hr.) și au întemeiat o dinastie care a domnit 400 de ani. După ce Elamul a cucerit Babilonul (cca 1157 î.Hr.), o serie de războaie au dus la întemeierea unei noi dinastii babiloniene. Nabucodonosor I (d. 1124?–1103 î.Hr.) a fost cel mai important reprezentant al acesteia. În perioada care a urmat domniei sale au început lupte interne pentru supremație între trei regiuni: Asiria, Aram (*vezi* arameeni) și Caldeea. Asirienii au domnit între sec. IX–VII î.Hr. Între sec. VII–VI î.Hr., domnia caldeeanului Nabucodonosor II (605–562 î.Hr.) a reprezentat ultima perioadă prosperă a hegemoniei babiloniene, el cucerind Siria și Palestina și reconstruind capitala, orașul Babilon. Regiunea a fost

cucerită în 539 î.Hr. de către Cirus II cel Mare al Persiei, din dinastia Ahemenizilor, iar în 331 î.Hr., de către Alexandru cel Mare, capitala fiind apoi abandonată treptat.

babilonian, exilul ~

Captivitatea evreilor în Babilon, după cucerirea Iudeei, în 598/597–587/586 î.Hr. Primele deportări au avut loc probabil în 597 î.Hr., după detronarea regelui Ioachim, sau în 586 î.Hr., după ce Nabucodonosor a distrus Ierusalimul. În 538 î.Hr., persanul Cirus II a cucerit Babilonul și le-a permis evreilor să se întoarcă în Palestina. Unii dintre ei au rămas în Babilon, formând diaspora evreiască. În timpul captivității, evreii și-au păstrat spiritul național și identitatea religioasă, mulțumită lui Ezechiel și altor profeți. Petrarca și alți scriitori au folosit termenul pentru a desemna papalitatea de la Avignon, în sec. XIV, iar Martin Luther l-a utilizat în titlul uneia dintre lucrările sale în care ataca papalitatea și biserica romano-catolică din sec. XVI.

Babington, Anthony

(oct. 1561, Dethick, Derbyshire, Anglia - 20.09.1586, Londra)

Conspirator englez. Crescut în secret în religia catolică, a încercat, împreună cu preotul John Ballard, să o asasineze pe regina Elisabeta I și să o ajute pe prizoniera acesteia, regina Maria a Scoției, să urce pe tron. Din conspirație făceau parte numeroși catolici, cărora Filip II al Spaniei le promisese că îi va ajuta, imediat după asasinat. Ca urmare a interceptării scrisorilor lui către regina Maria, în care își explica planurile, Babington a fost închis și executat. Scrisorile au servit drept probe pentru executarea reginei Scoției, în anul următor.

babism

Mișcare religioasă care s-a dezvoltat în Iran prin 1844, când Mirza Ali Muhammad a pretins că este Bab. Doctrina este prezentată în *Bayan*, carte sfântă scrisă chiar de Bab, în care proclamă o religie universală care să le înlocuiască pe toate celelalte. Babismul a apărut ca mișcare mesianică în islamul șiit. În 1867 a avut loc o scindare, azalii rămânând credincioși învățăturilor inițiale ale lui Bab și ale succesorului său, Sobh-e Azal. Majoritatea adepților au acceptat conducerea fratelui vitreg al acestuia, Baha' U'llah, fondatorul credinței baha'i.

babuin

Denumire comună pentru cele cinci specii de maimuțe robuste (genul *Papio*) din Arabia și din Africa subsahariană. Babuinii au capul mare, buzunare bucale și bot lung ca de câine. Se deplasează pe toate cele patru picioare, ținând coada într-un mod caracteristic, încovoiată ca un arc. Cântăresc între 14–40 kg și măsoară 50–115 cm, la care se adaugă coada de 45–70 cm. Trăiesc în zonele secetoase din savană și în regiunile stâncoase și se hrănesc cu multe soiuri de plante și animale. Animale sociabile și inteligente, se deplasează în grupuri mari și zgomotoase, comunicând prin țipete. Pot distruge culturile agricole, iar caninii lor foarte dezvoltați și membrele puternice îi fac adversari de temut.

babuin (*Papio anubis*)

NORMAN MEYERS – CERCETĂTORI FOTO

Babur *născut* Zahir al-Din Muhammad

(15.02.1483, principatul Fergana - 26.12.1530, Agra, India)

Primul împărat (1526–1530) și întemeietor al dinastiei Mogulilor din India. Descendent al lui Genghis-Han și al lui Timur Lenk, provenea dintr-un trib de origine mongolă, dar era turc prin educație și limbă. În tinerețe a încercat timp de zece ani (1494–1504) să preia controlul asupra orașului Samarkand, vechea capitală a lui Timur Lenk, însă și-a pierdut propriul regat din Fergana, Uzbekistanul de azi. Și-a luat revanșa cucerind orașul Kabul în 1504 și, după patru încercări eșuate, a reușit să ocupe și orașul Delhi, în 1525. Înconjurat de state inamice, Babur (Tigrul) și-a convins oastea, dornică să se întoarcă acasă, să rămână pe poziții și astfel, în decurs de patru ani, și-a învins toți adversarii. Nepotul său, Akbar, a consolidat noul imperiu. Babur a fost și un poet talentat, iubitor de natură, care a construit numeroase grădini. Memoriile sale, *Cartea lui Babur* (Babur-nameh), au devenit o lucrare clasică autobiografică.

babușcă

Specie comună de pește din Europa (*Rutilus rutilus*), din familia *Ciprinidae*, care trăiește în lacuri și râuri lin curgătoare. Prezintă corp lung, de culoare verde-gălbuie, ochi și înotătoare roșii. Babușca atinge 15–40 cm lungime și poate cântări până la 2 kg. Trăiește în bancuri mici și se hrănește cu plante, insecte și animale mici. Poate fi folosit în alimentație sau ca momeală. Această denumire populară se folosește în America de Nord și pentru alte specii de pești, precum roșioara, specii ale genurilor

Notemigonus și *Notropis* (ambele *Ciprinidae*) și mai mulți membri din familia bibanului-soare (*Centrarchidae*).

Babuyan, Insulele ~

Grup de insule în N Filipinelor, la N de Luzon. Este format din cca 24 de insule cu o suprafață totală de 583 kmp. Insulele principale sunt Babuyan, Camiguin, Calayan, Fuga și Dalupiri. Calayan este cel mai mare oraș și unicul port.

baby boom

(*în engleză*, explozie de bebeluși)

Fenomen de creștere a ratei natalității în SUA, între 1946 și 1964. Greutățile și nesiguranța cauzate de Marea Depresiune și de Al Doilea Război Mondial au determinat cuplurile necăsătorite să amâne căsătoria și pe cele căsătorite să nu aibă copii. Sfârșitul războiului și perioada de prosperitate economică ce i-a urmat (anii 1950 și începutul anilor 1960) au dus la o creștere demografică explozivă. Numărul impresionant al celor aparținând generației baby boom (75 de milioane) a avut un impact puternic asupra societății. Creșterea numărului de membri în familiile de orășeni a determinat migrația spre suburbii, ceea ce a condus la construirea masivă de locuințe, școli și mari magazine. Deveniți tineri adulți în anii 1960–1970, preferințele generației baby boom în muzică și în modă au influențat puternic cultura națională, iar activismul lor politic a contribuit la încetarea războiului din Vietnam. Pe măsură ce aceștia au avansat în vârstă și au prosperat financiar, în anii 1980–1990, au determinat dezvoltarea industriei producătoare de bunuri de larg consum, în special de automobile. Se crede că nevoile lor, când vor ajunge la anii de pensionare, ar putea antrena o scădere a resurselor publice.

bacaliar

Specie marină comună de pește comestibil (*Merlangius merlangus*) din familia codului (*Gadidae*), întâlnit în apele europene și din abundență în Marea Nordului. Se hrănește cu nevertebrate și cu pești mici. Are trei înotătoare dorsale și două anale; are uneori pe bărbie o mustață (tentacul subțire cărnos) slab dezvoltată. Bacaliarul atinge până la 70 cm. Este argintiu cu o pată neagră în apropierea bazei fiecăreia dintre cele două înotătoare pectorale. *Vezi* pește alb.

Bacall, Lauren *născută* Betty Joan Perske

(n. 06.09.1924, New York, New York, SUA)

Actriță americană. A lucrat ca fotomodel, încercând să se lanseze pe Broadway. Fotografia ei, publicată pe coperta unei reviste, a ajutat-o să obțină un rol în filmul *A avea și a nu a avea* (To Have and Have Not, 1944), alături de Humphrey Bogart, cu care s-a căsătorit la scurt timp după aceea. Succesul a fost imediat, astfel încât a mai fost distribuită în alte trei filme cu Bogart: *Somnul de veci* (The Big Sleep, 1946), *Călători în noapte* (Dark Passage, 1947) și *Key Largo* (1948). A apărut în filme memorabile, cum sunt *Cum să te măriți cu un milionar* (How to Marry a Millionaire, 1953) sau *Crima din Orient Express* (Murder in the Orient Express, 1974). Pe Broadway, a obținut Premiul Tony pentru rolurile din *Aplauze* (Applause, 1970) și *Femeia anului* (Woman of the Year, 1981).

bacanale *sau* dionisii

În religia greco-romană, serbări închinate lui Bacchus (Dionysos), zeul vinului; inițial erau probabil ritualuri ale fertilității. În Grecia, cele mai importante erau Dionisiile Mari, însoțite de reprezentații teatrale, anthesteriile, și Dionisiile Mici, caracterizate prin ritualuri simple. Bacanalele au apărut în S Italiei și apoi s-au răspândit la Roma, unde la început erau secrete, rezervate în exclusivitate femeilor, și aveau loc de trei ori pe an. Mai târziu, s-a permis și accesul bărbaților, și au ajuns să se celebreze foarte des, de cinci ori pe lună. Din cauza reputației lor de adevărate orgii, în 186 î.Hr. Senatul le-a interzis peste tot în Italia, cu excepția unor anumite situații.

bacantă

Vezi menade și bacante

bacara

Sticlărie produsă încă din 1765 la Baccarat, în Franța. Inițial, firma producea sticlă pentru ferestre și pentru uz industrial. După ce, în 1816, a fost cumpărată de un manufacturier belgian care producea cristal, fabrica s-a specializat în acest tip de produse de sticlărie. Firma a participat la Expoziția de Artă Decorativă și Industrială Modernă din 1925, la Paris. Astăzi, compania produce servicii de masă cu design tradițional, dar și modern.

bacara

Joc de cărți, practicat în cazinouri, asemănător unei versiuni mai simple de blackjack. În jocul de bază, banca este ținută de crupier. În jocul numit chemin de fer (o formă mai avansată de bacara), banca trece de la un jucător la altul. La punto banco, banca pare să treacă de la un jucător la altul, dar este, de fapt, ținută tot

de cazinou. În cazinou, jocul de bacara este jucat cu trei sau șase pachete a 52 de cărți, amestecate și ținute într-o cutie specială de unde sunt împărțite. Calculând cărțile mai mici decât decarul la valoarea nominală, iar decarii și figurile ca având valoare 0, scopul celui care mizează este să primească un număr de cărți cu o valoare mai apropiată de 9 decât cele ale băncii. Pentru a face totalul punctelor, ce este peste zece contează doar cu ultima cifră, a unităților (de ex., un opt și un nouă totalizează 17, dar numai șapte puncte se iau în calcul).

bacă

Tip de fruct cărnos, în general cu multe semințe (de ex. banana, roșia sau afina). Straturile interioare ale peretelui fructului nu sunt întotdeauna distincte. Mura și căpșuna nu sunt, de fapt, bace. Sunt fructe multiple – care constau din multe fructe mai mici. Curmala este o bacă având o singură sămânță a cărui înveliș este tare și hrănitor.

Bacău

Oraș, 206 765 loc. (2001), în România, reședința județului omonim. Este situat în E țării, în culoarul larg al râului Siret, pe malul drept al râului Bistrița. Înfloritorul târg Bacău, pe care Dimitrie Cantemir îl pomenește astfel în a sa *Descriptio Moldaviae,* era deja o așezare prosperă în 1408, când a fost atestat documentar în privilegiul comercial pe care Alexandru cel Bun l-a acordat negutătorilor din Lvov. Ulterior, localitatea este amintită ca important punct de vamă în relațiile comerciale dintre Moldova, Transilvania și Țara Românească. În 1476, Ștefan cel Mare a poruncit arderea localității pentru a nu oferi adăpost invadatorilor otomani, dar așezarea a renăscut repede, astfel încât, la sfârșitul sec. XV, aici și-a stabilit curtea domnescă Alexăndrel, unul dintre fiii lui Ștefan cel Mare. Bacăul a fost un centru dezvoltat din punct de vedere comercial, în sec. XIX fiind deja orientat economic spre fabrici de hârtie (Letea, 1841, cea mai veche din România), de cherestea, tăbăcării etc., ceea ce a dus la declararea lui ca municipiu din 1929. Este nod feroviar și rutier și are aeroport. Printre monumentele de seamă se remarcă ansamblul Curții Domnești (pictor Vasile cel Mare, sec. XV–XVI), biserica Precista (1491) în stil moldovenesc, biserica Sf. Ioan Botezătorul (1800), Casa memorială George Bacovia.

Bacău

Județ în E României, situat în bazinul mijlociu al Siretului și al Trotușului. Suprafața: 6 621 kmp. În județul Bacău se află opt orașe, dintre care două municipii. Relieful este variat, format din unități montane, dealuri subcarpatice și de podiș, terase și lunci, care se succed de la V la E. În V se găsesc Carpații Orientali (munții Berzunți, Tarcău), urmați spre E de culmile subcarpaților Moldovei, valea Siretului și o mică parte a Podișului Bârladului. În timpul domniei lui Ștefan cel Mare, regiunea a cunoscut o înflorire deosebită. În timpul Primului Război Mondial, au avut loc lupte grele la Oituz, mănăstirea Cașin, Tg. Ocna. Economia este axată pe activități industriale – unele cu vechime consierabilă, cum este cazul fabricii de postav din Buhuși, care acum 100 de ani era cea mai mare din Europa –, dar și pe agricultură și creșterea animalelor. Printre obiectivele turistice se numără stațiunile Slănic Moldova și Târgul Ocna, valea Trotușului, biserica din Borzești.

Bach, Alexander, Baron von ~

(04.01.1813,/?/ - 1893,/?/)

Om politic austriac, cunoscut pentru instaurarea unui sistem administrativ centralizat. A deținut funcția de ministru de interne între 1849–1859. În 1852, după moartea prințului Felix Schwarzenberg, el a fost cel care a impus politica de stat. Bach a centralizat autoritatea administrativă a Imperiului Austriac, dar a susținut și politici reacționare, care au limitat libertatea presei, între altele, renunțând și la procesele publice.

Bach, Carl Philipp Emanuel

(08.03.1714, Weimar, Saxa-Weimar - 14.12.1788, Hamburg, Germania de azi)

Compozitor german. Al doilea fiu al lui Johann Sebastian Bach, de la care a primit o educație muzicală deosebită. În 1740 a devenit clavecinist la curtea lui Frederic II cel Mare, unde a rămas timp de 28 de ani, după care s-a mutat la Hamburg, unde a ocupat cea mai înaltă funcție muzicală. A fost un exponent de seamă al mișcării *Empfindsamkeint* (*în germană,* sensibilitate), care accentua libertatea și latura sentimentală a compoziției. Întemeietor al stilului clasic, este unul dintre primii compozitori în ale cărui opere apare forma de sonată. A scris aproape 200 de

HAAGS GEMEENTEMUSEUM, HAGA

C.P.E. Bach, gravură de A. Stöttrup

lucrări pentru clavecin, clavicord și pian (printre care zeci de sonate), cca 50 de concerte pentru instrumente cu clape, 20 de simfonii și câteva oratorii și Patimi. Lucrarea sa *Eseu despre adevărata metodă de a cânta la instrumentele cu clape* (1753) este un important tratat de muzică aplicată.

Bach, Johann Christian

(05.09.1735, Leipzig, Germania de azi – 01.01.1782, Londra, Anglia)

Compozitor britanic de origine germană. Fiul cel mai mic al lui Johan Sebastian Bach, a studiat cu fratele său, Carl Philipp Emanuel Bach, la Berlin, înainte de a se muta în Italia. În 1762 a devenit compozitor la Teatrul Regal din Londra, unde a rămas pentru tot restul vieții. A fost profesor de muzică al reginei și, mai târziu, impresar (împreună cu Karl Friedrich Abel) al unui mare număr de concerte (1765–1781). A scris cca 50 de simfonii, 35 de concerte pentru clape și multă muzică de cameră. Muzica sa, melodioasă și bine compusă, fără profunzimi și lipsită de orice influență a stilului tatălui său, a devenit totuși prototip al stilului clasic, influențându-l pe Wolfgang Amadeus Mozart.

Bach, Johann Sebastian

(21.03.1685, Eisenach, Thuringia, Ducatele Saxone – 28.07.1750, Leipzig, Germania)

Compozitor baroc, cel mai renumit membru al unei mari familii de muzicieni originari din nordul Germaniei. Deși în timpul vieții a fost cunoscut mai degrabă ca un virtuoz al clavecinului, organist și constructor de orgi, Bach este considerat astăzi unul dintre cei mai importanți compozitori ai tuturor timpurilor, fiind celebru mai ales pentru *Concertele branderburgice* (Die Brandenburgische Konzerte), *Clavecinul bine temperat* (Das Wohltemperierte Klavier), *Missa în si minor* (h-moll Messe) și numeroase alte capodopere ale muzicii bisericești și instrumentale. Marele compozitor a trăit într-o perioadă importantă în istoria muzicii, reușind să încorporeze în opera sa principalele stiluri, forme și tradiții naționale dezvoltate de generațiile anterioare și să le îmbogățească prin deosebita sa capacitate de sinteză.

S-a născut într-o familie de muzicieni remarcabili, care se mândreau cu realizările lor. În 1735, Bach a scris o genealogie a neamului său, *Originile familiei muzicale Bach* (Ursprung der musicalisch-Bachischen Familie), ajungând până la stră-străbunicul său Veit Bach, brutar (sau morar), de religie luterană, alungat spre sfârșitul sec. XVI din Ungaria în timpul persecuțiilor religioase și stabilit la Wechmar, în Thuringia, regiune istorică a Germaniei, unde a murit în 1619. Însă familia Bach locuia în zonă încă înainte de venirea acestuia, de aceea este posibil ca Veit să se fi întors, de fapt, în localitatea sa natală atunci când s-a mutat la Wechmar. Obișnuia să-și ia țitera la moară și să cânte în timp ce măcina. Johann Sebastian scria aici: „Ce zgomot trebuie să fi făcut împreună! Totuși, [Veit] a învățat să țină măsura, iar astfel, după câte s-ar părea, a intrat muzica în familia noastră".

Până la nașterea lui Johann Sebastian, ramura sa era cea mai puțin distinsă din marea familie; unii dintre membrii săi, cum ar fi Johann Christoph și Johann Ludwig, fuseseră interpreți pricepuți, însă nu compozitori. În anii de după moartea lui Bach, cei mai importanți muzicieni ai familiei au fost fiii lui Johann Sebastian – Wilhelm Friedemann, Carl Philipp Emanuel și Johann Christian (supranumit „Bach cel englez").

Primii ani

J.S. Bach a fost cel mai mic dintre copiii lui Johann Ambrosius Bach și Elisabeth Lämmerhirt. Ambrosius cânta la instrumente cu coarde, fiind angajat al consiliului orășenesc și al curții ducale din Eisenach. Johann Sebastian a început școala în 1692 sau 1693 și a avut rezultate bune, în ciuda numeroaselor absențe. Despre educația sa muzicală din această perioadă, nu există informații precise; probabil a deprins elementele de bază în ce privește instrumentele cu coarde de la tatăl său, participând, de asemenea, la slujbele din biserica Georgenkirche, unde Johann Christoph Bach a fost organist până în 1703.

Până 1695, ambii părinți muriseră, iar Johann Sebastian a trecut în grija fratelui său mai mare, Johann Christoph (1671–1721), organist la Ohrdruf, fost elev al influentului compozitor pentru instrumente cu clape Johann Pachelbel. El a fost cel care i-a îndrumat fratelui său mai mic primii pași spre muzică. Tânărul Bach a avut rezultate bune la școală, iar în 1700 vocea sa i-a asigurat un loc în corul select al băieților săraci de la școala din Michaeliskirche, Lüneburg.

Vocea l-a lăsat, probabil, curând după aceea, însă a mai rămas un timp în Lüneburg, unde a avut diferite activități. A petrecut multe ore în biblioteca școlii, care avea o mare colecție de muzică bisericească; l-a audiat pe Georg Böhm, organist la Johanniskirche; a vizitat orașul Hamburg, pentru a-l asculta pe renumitul

organist și compozitor Johann Adam Reinken la Katharinenkirche, izbutind să audieze și orchestra franceză susținută de ducele de Zelle.

Când, spre sfârșitul verii anului 1702, s-a întors în Thuringia, era un organist destul de bun. Experiența sa în Lüneburg (dacă nu cumva în Ohrdruf) l-a îndepărtat de tradiția laică a instrumentelor cu coarde a înaintașilor săi recenți; Bach era în primul rând, deși nu exclusiv, compozitor și interpret de muzică bisericească, specializat pe instrumentele cu clape. Următoarele câteva luni sunt învăluite în mister, însă până în 4 martie 1703 Bach a fost membru al orchestrei susținute de Johann Ernst, duce de Weimar (și frate al lui Wilhelm Ernst, în serviciul căruia Bach a intrat în 1708). Acest post a fost mai degrabă provizoriu; probabil pusese ochii pe orga ce se construia la Neue Kirche (Biserica Nouă) din Arnstadt, pentru că, imediat ce a fost terminată, a participat la testarea ei, iar în august 1703 a fost numit organist – toate acestea la vârsta de 18 ani. Documentele din Arnstadt menționează faptul că ar fi fost organist de curte la Weimar, ceea ce e greu de crezut, deși e posibil să fi cântat ocazional acolo.

Perioada Arnstadt

Bach a rămas la Arnstadt, la marginea nordică a pădurii Thuringiei, până în 1707, studiind muzica pentru instrumente cu clape, în special orga. Se pare că, în timp ce locuia în Lüneburg, nu a avut posibilitatea de a intra în contact direct cu compozițiile spectaculoase, bombastice ale lui Dietrich Buxtehude, cântate într-un stil personal, ce se înscria pe aceleași coordonate. Buxtehude era, la acea vreme, cel mai important exponent al muzicii organistice. În octombrie 1705, Bach și-a corectat această lacună, obținând permisiunea de a pleca o lună la Lübeck, pentru a-l asculta pe maestru, drum pe care l-a parcurs pe jos (peste 300 km). Vizita trebuie să fi fost fructuoasă, căci nu s-a întors decât pe la mijlocul lui ianuarie 1706. În februarie, angajatorii săi au început să se plângă de absența sa, precum și din alte motive: armonizase melodiile imnurilor într-un mod atât de liber, încât credincioșii nu-l mai puteau acompania; în plus, nu compusese nici o cantată. Poate însă că motivele adevărate ale acestei neglijențe trebuie căutate în obsesia sa temporară pentru orgă și în neînțelegerile cu cântăreții și instrumentiștii locali, care nu se aflau sub controlul său și nu se ridicau la standardele sale. Se pare că în vara lui 1705 făcuse o remarcă jignitoare la adresa unui fagotist, care ar fi dus chiar la o bătaie în stradă. Răspunsurile sale la aceste plângeri nu erau satisfăcătoare, nici măcar acceptabile; faptul că nu a fost concediat imediat arată totuși că angajatorii erau la fel de conștienți de calitățile sale excepționale ca și el însuși și nu voiau să-l piardă.

În acești primi ani, Bach a aprofundat cultura muzicală a zonei Thuringia, formele și imnurile (coralele) slujbei lutherane și, în ce privește muzica pentru instrumentele cu clape, stilul formelor din sud (probabil sub influența fratelui său, Johann Christoph). A învățat însă și de la rapsozii din nord, mai ales Buxtehude. Până în 1708, Bach aprofundase cam tot ce i-ar fi putut oferi predecesorii săi germani, ajungând la prima sinteză a stilurilor nordice și sudice. Studiase de asemenea, pe cont propriu, în timpul presupuselor sale excursii la Zelle, câteva elemente ale orgii și muzicii instrumentale franceze.

Printre puținele opere din acești primi ani, care i-ar putea aparține, sunt *Capriciu la plecarea fratelui iubit* (Capriccio sopra la lontananza del suo fratello dilettissimo, BWV 992, 1704), preludiul coral *Cât de frumos luminează* (Wie schön leuchtet, BWV 739, cca 1705), și versiunea fragmentară timpurie de la *Preludiu și fugă în sol minor* (Präludium und Fuge in g-moll, BWV 535a, înainte de 1707) pentru orgă. (Cifrele „BWV" reprezintă numerotarea standard de catalog a lucrărilor lui Bach, stabilită în *Bach-Werke-Verzeichnis*, catalogul lucrărilor lui Bach alcătuit de muzicologul german Wolfgang Schmieder.)

Perioada Mühlhausen

În iunie 1707, Bach a obținut un post la Blasiuskirche din Mühlhausen, Thuringia. La scurt timp după ce s-a mutat în localitate, s-a căsătorit cu vara sa Maria Barbara Bach, la Dornheim, pe 17 octombrie. O perioadă, la Mühlhausen lucrurile păreau să decurgă ceva mai liniștit. Compune câteva cantate bisericești; aceste lucrări au o structură conservatoare, se bazează pe texte biblice și corale și nu prezintă influențe ale formelor „moderne" italiene, care vor apărea în cantatele mai târzii ale lui Bach. Faimoasa *Tocată și fugă în re minor* (Toccata d-moll, BWV 565) pentru orgă, compusă în stilul rapsodic nordic, și *Preludiul și fuga în re major* (Präludium und Fuge D-dur, BWV 532) ar fi putut fi compuse, de asemenea, în perioada Mühlhausen, alături de *Passacaglia în do minor* (Passacaglia c-moll (BWV 582) pentru orgă, un exemplu timpuriu pentru instinctul lui Bach de organizare la scară

largă. Cantata nr. 71, *Dumnezeu este regele meu* (Gott ist mein König), din 4 februarie 1708, s-a tipărit pe cheltuiala consiliului orășenesc și a fost prima compoziție publicată a lui Bach. La Mühlhausen, Bach a copiat muzică pentru a extinde biblioteca corului, a încercat să încurajeze muzica în satele din jur și a conceput un plan pentru reconstruirea orgii, bazându-se pe influența pe care o avea asupra angajatorilor săi (februarie 1708). Motivul real pentru care și-a dat demisia în 25 iunie 1708 nu este cunoscut. Conform propriilor declarații, planurile sale pentru „o activitate concertistică organizată" nu se puteau pune în aplicare din cauza condițiilor din Mühlhausen, iar salariul era nesatisfăcător. Se presupune că s-a implicat într-o controversă între pastorul său, Frohne, și arhidiaconul Eilmar de la Marienkirche. Era, cu siguranță, în relații de prietenie cu Eilmar, care îi furniza librete și devenise nașul primului său copil; pe de altă parte, este de presupus că nu se afla în relații la fel de bune cu Frohne, care, ca pietist, ar fi strâmbat din nas când venea vorba de muzică bisericească elaborată. Este la fel de posibil ca starea jalnică a vieții muzicale din Mühlhausen să-l fi făcut să caute un alt loc unde să se angajeze. Demisia sa a fost acceptată, iar Bach s-a mutat în scurt timp în Weimar, la câțiva kilometri vest de Jena, pe râul Ilm. Va menține totuși relațiile bune cu personalitățile din Mühlhausen, supervizând reconstruirea orgii, pe care se presupune că a inaugurat-o chiar el pe 31 octombrie 1709, și compunând o cantată pentru data de 4 februarie 1709, care s-a și tipărit, însă a dispărut.

Perioada Weimar

Bach a fost la început organist de curte la Weimar și membru în orchestră. Încurajat de Wilhelm Ernst, în primii ani petrecuți la Weimar s-a concentrat pe orgă, iar ocazional vizita Weissenfels; în februarie 1713 a luat parte la o serbare de curte la Weissenfels, unde a cântat prima sa cantată laică, *Ce îmi place* (Was mir behagt), numită și *Cantata Hunt* (BWV 208).

Târziu în 1713, Bach a avut posibilitatea de a-i urma lui Friedrich Wilhelm Zachow la biserica Liebfrauenkirche, Halle, însă ducele i-a mărit salariul și a rămas la Weimar. La 2 martie 1714 a devenit maestru de concerte, având obligația de a compune câte o cantată în fiecare lună. S-a împrietenit cu una dintre rudele sale, Johann Gottfried Walther, lexicograf și compozitor, organist al bisericii orașului și, ca și Walther, a participat la activitățile muzicale de la Castelul Galben (Gelbes Schloss), unde locuiau atunci cei doi nepoți ai ducelui Wilhelm, Ernst August și Johann Ernst, cărora le-a fost profesor. Ultimul era un compozitor talentat și scria concerte în manieră italiană, dintre care Bach a adaptat câteva pentru instrumente cu clape; băiatul a murit în 1715, la doar 19 ani.

Din păcate, viața lui Bach nu poate fi urmărită în detaliu tocmai în anii cei mai importanți, 1708–1714, când stilul său s-a schimbat considerabil. Există prea puține lucrări databile. Seriile de cantate scrise între 1714–1716 dovedesc însă că a fost influențat decisiv de noile stiluri și forme ale operei contemporane italiene și de inovațiile unor compozitori italieni ca Antonio Vivaldi. Rezultatele acestor experiențe se pot observa în numeroase cantate, dintre care amintim nr. 182, 199 și 61 din 1714, 31 și 161 din 1715, precum și 70 și 147 din 1716. Dintre elementele preluate de la italieni, preferatele sale erau cele bazate pe refren *(ritornello)* sau structurile *da capo*, în care repetiția completă – literală sau cu modificări – a unor întregi pasaje ale unei piese i-a permis să creeze forme muzicale coerente de dimensiuni mult mai mari decât fusese posibil până atunci. Aceste tehnici noi au caracterizat o mare parte dintre ariile și părțile concertelor sale, precum și multe dintre fugile lui de dimensiuni mai mari (mai ales cele pentru orgă, concepute cu o gândire muzicală mai profundă și mai matură), influențând de asemenea felul în care a abordat coralele.

Printre alte lucrări, compuse mai mult ca sigur la Weimar, se numără *Cărticică pentru orgă* (Orgelbüchlein), toate „marile" preludii corale, în număr de 18, cu excepția ultimului, cele mai timpurii triouri pentru orgă și majoritatea preludiilor și fugilor pentru orgă. „Marea" compoziție *Preludiu și fugă în sol major* (Präludium und Fuge G-dur, BWV 541) pentru orgă a fost revizuită în jurul anului 1715, iar *Tocata și fuga în fa major* (Tocata Präludium und Fuge F-dur, BWV 540) ar fi putut fi cântată la Weissenfels.

La 1 decembrie 1716 a murit Johann Samuel Drese, director muzical la Weimar. I-a urmat fiul său, care era mai degrabă o nulitate. Pe Bach l-a deranjat probabil faptul că a fost trecut cu vederea și a acceptat în consecință funcția de director muzical oferită de prințul Leopold de Köthen, fiind confirmat în august 1717. Ducele Wilhelm a refuzat însă să-i accepte demisia – probabil și datorită prieteniei lui Bach cu nepoții săi, cu care ducele

nu era în relații dintre cele mai bune. În luna septembrie s-a organizat la Dresda un concurs între Bach și faimosul organist francez Louis Marchand. Circumstanțele exacte nu se cunosc, însă Marchand a evitat concursul părăsind Dresda cu câteva ore înainte de concert. În consecință, Bach a câștigat. Poate acest succes să-l fi încurajat să își reînnoiască solicitarea permisiunii de a părăsi Weimar; în orice caz, a făcut-o în așa manieră, încât ducele l-a întemnițat pentru o lună (6 noiembrie–2 decembrie). La câteva zile după eliberare, Bach s-a mutat la Köthen, la cca 50 km nord de Halle.

Perioada Köthen

Ca director muzical, Bach s-a concentrat la Köthen mai ales pe muzică de cameră și muzică orchestrală. Deși Bach a compus multe lucrări destul de devreme și abia mai târziu le-a revizuit, Köthen a fost locul unde sonatele pentru vioară și pian, precum și cele pentru viola da gamba și pian și lucrările pentru vioară fără acompaniament și violoncel au primit o formă asemănătoare cu cea cunoscută astăzi. *Concertele brandenburgice* au fost finalizate pe 24 mai 1721; s-a opinat că, în cel de-al șaselea concert, Bach ar fi ținut cont de limitele tehnice ale prințului, care cânta la viola da gamba. Bach cânta și el la violă pentru că îi plăcea să fie „în centrul armoniei". A scris și câteva cantate pentru ziua de naștere a prințului și alte asemenea ocazii; majoritatea acestor compoziții par să fi supraviețuit doar în versiuni mai târzii, adaptate pentru împrejurări mai generale. A găsit timp și pentru a redacta lucrări cu caracter pedagogic pentru instrumentele cu clape: *Cărticica pianului pentru W.F. Bach* (Das Clavierbüchlein vor W.F. Bach, începută în ianuarie 1720), unele dintre *Suitele franceze* (Französische Suiten), *Invențiuni* (Inventionen, 1720), și prima carte (1722) din *Clavecinul bine temperat* (Das Wohltemperierte Klavier, care a cuprins în final două cărți, fiecare formată din 24 de preludii și fugi, în toate tonalitățile, cunoscute sub numele de „Cele patruzeci și opt"). Această colecție remarcabilă explorează sistematic atât potențialul inovațiilor în construcția clavecinului din perioada respectivă, care, pentru prima dată în istoria instrumentelor cu clape, au permis acces egal la toate tonalitățile, cât și posibilitățile oferite de sistemul „tonalității funcționale", un fel de sintaxă muzicală, perfecționată de compozitorii italieni ai generației trecute, sistem care se va impune în următorii 200 de ani. În același timp, *Clavecinul bine temperat* este un compendiu al celor mai populare forme și stiluri ale epocii: dansuri, arii, motete, concerte etc., prezentate sub forma unificată a unei singure tehnici compoziționale – fuga, cu rigurozitatea și logica ei caracteristice.

Maria Barbara Bach a murit neașteptat și a fost îngropată la 7 iulie 1720. În noiembrie, Bach a vizitat orașul Hamburg; moartea soției a influențat probabil hotărârea sa de a pleca. A solicitat un post la Jacobikirche, însă nu s-a concretizat nimic în această direcție. În urma unui recital susținut în prezența lui Reineken la Katharinenkirche, bătrânul compozitor, după ce l-a ascultat improvizând pe o piesă corală, i-ar fi spus: „Am crezut că această artă a murit, însă văd că în tine trăiește încă".

La 3 decembrie 1721 Bach se căsătorește cu Anna Magdalena Wilcken, fiica unui trompetist din Weissenfels. În afară de moartea soției sale, acești primi 4 ani de la Köthen au fost probabil cei mai fericiți din viața lui Bach. Se afla în cele mai bune relații cu prințul, un om înzestrat muzical; în 1730, Bach spunea chiar că se așteptase să trăiască acolo tot restul vieții. Însă prințul s-a căsătorit pe 11 decembrie 1721, iar condițiile s-au deteriorat. Prințesa solicita atât de mult din atenția soțului ei, încât Bach a început să se simtă neglijat. Compozitorul trebuia să se gândească, de asemenea, la educația fiilor săi mai mari, născuți în 1710, respectiv 1714. Oportunitatea s-a ivit când, odată cu moartea lui Johann Kuhnau, la 5 iunie 1722, în Leipzig s-a eliberat postul de cantor. Bach s-a înscris în decembrie, însă postul, refuzat deja de prietenul lui Bach, Georg Philipp Telemann, i-a fost oferit unui alt cunoscut compozitor al vremii, Christoph Graupner, directorul muzical de la Darmstadt. Cum acesta nu era sigur că va putea accepta, la 7 februarie 1723 Bach a dat un recital de probă (Cantata nr. 22, *Iisus i-a luat la El pe cei doisprezece*, Jesu nahm zu sich die Zwölfe); pe 9 aprilie, Graupner s-a retras. Bach era atât de hotărât să plece la Leipzig, încât, deși prințesa murise pe 4 aprilie, a cerut totuși permisiunea de a pleca din Köthen, obținând-o pe 13 aprilie. La 13 mai își prelua postul în Leipzig.

Bach a fost numit director muzical onorific la Köthen, iar până la moartea prințului, la 19 noiembrie 1728, era solicitat să concerteze din când în când alături de Anna.

Leipzig

Ca director muzical pentru muzică bisericească pe întreg orașul Leipzig, Bach trebuia să găsească interpreți pentru patru biserici. La Peterskirche, corul nu cânta

decât introducerea imnurilor. La Neue Kirche, Nikolaikirche și Thomaskirche, corul trebuia organizat astfel încât să se cânte pe mai multe voci; Bach dirija însă doar la ultimele două dintre biserici și doar aici se cânta muzica lui. Primul său recital a avut loc pe 30 mai 1723, în prima duminică după Duminica Sfintei Treimi, când a interpretat Cantata No. 75, *Die Elenden sollen essen*. Printre lucrările noi compuse în acest an se numără multe cantate, inclusiv prima versiune a lucrării *Magnificat*. În prima jumătate a anului 1724 a compus *Patimile după Ioan* (Johannes-Passion), lucrare revăzută ulterior. Numărul total al cantatelor compuse este de cca 62, dintre care cca 39 de lucrări cu totul noi.

La 11 iunie 1724, prima sâmbătă după Sfânta Treime, Bach a început un nou ciclu anual de cantate și, într-un an, a scris nu mai puțin de 52 dintre așa-numitele cantate corale, despre care s-a presupus că au fost compuse în decursul a 9 ani, între 1735–1744. De Crăciun a dirijat bucata *Sanctus* din *Missa în si minor*.

În primii doi sau trei ani în care a locuit la Leipzig, Bach a compus un mare număr de cantate, iar cercetările au arătat că uneori compunea câte una pe săptămână. Acest ritm extraordinar ridică întrebări cu privire la felul în care Bach înțelegea actul de a compune. El și contemporanii săi erau nevoiți să-și descopere sau să inventeze ideile foarte repede și nu se puteau baza pe imprevizibilul moment al apariției „inspirației." De altfel, convențiile și tehnicile muzicale din acea vreme, alături de viziunea raționalistă a contemporanilor asupra lumii nu concepeau un asemenea mod de lucru. Un compozitor al epocii baroce, în momentul în care decidea să intre în sistem, era nevoit să accepte convențiile vremii și să devină un tradiționalist.

Simbolismul lui Bach

Tematic și compozițional, lucrările lui Bach se înscriu pe mai multe coordonate. Una dintre acestea se referă la o „doctrină a figurilor", în centrul căreia stă crearea unor echivalente muzicale pentru figurile de stil din arta retoricii. Strâns legate de aceste „figuri" sunt exemplele de simbolism imagistic. De pildă, compozitorul scrie, să spunem, un pasaj care urcă, pe versuri ce descriu ridicarea din morți, sau un pasaj cromatic care coboară (reprezentând un urlet de durere), pe versuri triste. Simbolismul imagistic de acest tip apare doar în completarea cuvintelor, deci în muzica vocală și în preludiile corale, unde cuvintele coralei sunt în mintea ascultătorului. Nu are sens să căutăm motive ale învierii în *Clavecinul bine temperat*. Imagistica, chiar și când nu este bine definită și sistematizată în cadrul unei doctrine, pare să constituie un instinct muzical fundamental și mai ales o foarte importantă modalitate de expresie; imagistica apare și în forme mai abstracte, cum este simbolismul numeric, un fenomen care se poate observa prea des în lucrările lui Bach pentru a fi ignorat.

Așadar, simbolismul numeric este uneori și imagistic. În *Patimile după Matei* (Matthäus-Passion), este perfect logic ca întrebarea „Doamne, oare eu sunt?" să fie pusă de 11 ori, câte o dată pentru fiecare dintre apostoli. Însă căutarea acestui gen de simbolism în muzica lui Bach poate duce și la exagerări. Aproape orice număr poate fi numit „simbolic" (3, 6, 7, 10, 11, 12, 14 și 41 sunt doar câteva exemple); de asemenea, orice multiplu al unuia dintre aceste numere este implicit simbolic; numărul de diezi dintr-o armătură, de note dintr-o melodie, de măsuri dintr-o piesă și așa mai departe, toate pot fi considerate semnificative. În concluzie, este ușor să găsești cifre simbolice oriunde, însă este ridicol să presupui că astfel de descoperiri au întotdeauna o semnificație anume.

Pe lângă aceste teme, compozitorul baroc avea la dispoziție o serie de tipare, care îl ajutau la dezvoltarea temelor în compoziții complete, astfel încât uneori scria aproape „automat", de exemplu, ariile și corurile unei cantate. Ne amintim cu plăcere inocenta remarcă a lui Bach: „Am muncit foarte mult; oricine va munci la fel de mult va ajunge la fel de departe", care sugerează că totul se poate preda și învăța, iar muzica devine aproape un „meșteșug". Faptul că nici un alt compozitor al perioadei, cu excepția discutabilă a lui Händel, nu s-a apropiat măcar de realizările lui Bach, indică destul de clar faptul că aplicarea procedeelor „mecanice" de compoziție nu era chiar „automată", ci era controlată de altceva – discernământ sau gust artistic. Una dintre cele mai respectate calități în cultura sec. XVIII, „gustul", este un amestec profund individual de talent pur, imaginație, dispoziție psihologică, discernământ, pricepere și experiență. Nu se poate nici preda și nici învăța.

Datorită numărului mare de cantate compuse în primii ani petrecuți în Leipzig, Bach a adunat suficient material pentru slujbele de duminică și de sărbători. Astfel, după 1726 și-a îndreptat atenția spre alte proiecte. În 1729, Bach a compus

totuși *Patimile după Matei*, lucrare ce a inaugurat o perioadă în care interesul lui Bach pentru lucrări vocale la scară mai largă decât cantata a renăscut (mijlocul anilor 1730), cu rezultate fructuoase: *Patimile după Marcu* (Die Markuspassion, 1731), astăzi pierdută, *Oratoriul de Crăciun* (Das Weihnachtsoratorium, BWV 248, 1734) și *Oratoriul înălțării la cer* (Das Himmelfahrtsoratorium, Cantata nr. 11, *Lobet Gott in seinen Reichen*; 1735).

Pe lângă responsabilitățile ca director muzical, în cadrul funcției de cantor al școlii de la Thomaskirche, Bach avea și numeroase îndatoriri extramuzicale. Însă îi displăceau aceste obligații și se întâmpla destul de des să le neglijeze și să absenteze fără permisiune. Prefera să cânte la orgă sau să testeze orgi, să-și ducă fiul să asculte „frumoasele cântecele", cum le numea, la opera din Dresda sau își îndeplinea îndatoririle aferente funcțiilor sale onorifice, pe care a reușit să le mențină până la sfârșitul vieții. Fără îndoială că a acceptat unele angajamente, căci avea nevoie de bani – în 1730 se plângea că venitul era mai mic decât i se promisese (remarcase că nu erau destule înmormântări) – însă munca sa trebuie să fi suferit din această cauză. Prin urmare, neînțelegerile între Bach și angajatorii săi au apărut aproape imediat. Pe de o parte, ideile inițiale ale lui Bach cu privire la plățile și prerogativele aferente funcției sale – mai ales cu privire la responsabilitatea sa pentru activitățile muzicale din biserica universității din Leipzig, Paulinerkirche – se deosebeau de cele ale consiliului orășenesc și ale organistului universității, Johann Gottlieb Görner. Pe de altă parte, Bach a rămas în ochii angajatorilor săi cea de-a treia alegere pentru post (făcută fără mare tragere de inimă), după Telemann și Graupner. În plus, autoritățile au insistat pentru admiterea în școală a băieților fără talent muzical, ceea ce i-a îngreunat lui Bach sarcina de a oferi bisericilor cântăreți competenți; autoritățile au refuzat, de asemenea, să aloce suficiente fonduri pentru a susține o orchestră decentă.

Până în anul 1730, neînțelegerile au crescut în intensitate, devenind o problemă serioasă. Situația s-a îmbunătățit temporar datorită tactului noului rector, Johann Matthias Gesner, care îl admira pe Bach și îl cunoștea încă de la Weimar, însă acesta a deținut funcția doar până în 1734. Lui Gesner i-a urmat Johann August Ernesti, un tânăr cu idei noi despre educație, care nu considera muzica una dintre științele umaniste importante, ci o disciplină marginală, o pierdere de vreme. Neînțelegerile au izbucnit din nou în iulie 1736, totul transformându-se într-un scandal public. Din fericire pentru marele compozitor, în noiembrie 1736 a fost numit compozitor de curte al principelui elector de Saxonia. În această calitate, a reușit cu oarecare întârziere să-și convingă prietenii de la curte să organizeze o anchetă oficială, iar disputa sa cu Ernesti s-a aplanat în 1738. Termenii exacți ai înțelegerii nu se cunosc, însă Bach a avut toată libertatea pe care și-a dorit-o.

Lucrări instrumentale

În 1726, după ce a compus cea mai mare parte a cantatelor sale, Bach a început să publice una câte una partiturile pentru pian, adunate apoi într-o ediție completă în 1731, poate cu intenția de a se face cunoscut și în afara orașului Leipzig și de a obține un post mai bun altundeva. În 1735 a apărut a doua parte a lucrării *Clavierübung*, care include *Concertul italian* (Concerto nach Italienischem Gusto) și *Uvertura franceză* (Overture nach Französicher Art). A treia parte, ce constă în Missa pentru orgă cu *Preludiu și Fugă în mi bemol major* (Präludium und Fuge Es-dur – „St. Anne", BWV 552), a apărut în 1739. Din 1729 până în 1736, Bach a fost director muzical onorific la Weissenfels; din 1729 până în 1737 și din nou din 1739, pentru un an sau doi, a condus și societatea Leipzig Collegium Musicum. A adaptat pentru orchestra acestei societăți câteva dintre concertele sale timpurii pentru clavecin, devenind astfel unul dintre primii compozitori de concerte pentru un instrument cu clape și orchestră dacă nu chiar primul, la fel cum a fost primul care a utilizat în muzica de cameră într-un mod cu adevărat melodic mâna dreaptă a interpretului la clavecin. Acestea sunt doar câteva dintre aspectele care fac din aparent conservatorul și tradiționalul Bach un inovator important.

În jurul anului 1733, Bach a început să compună cantate în onoarea principelui elector de Saxonia și a familiei sale, încercând să obțină numirea sa la curte, care s-a și petrecut în 1736; Bach a adaptat multe dintre aceste bucăți laice transformându-le în piese religioase și le-a refolosit în *Oratoriul de Crăciun*. Marele compozitor a dedicat principelui elector și piesele *Kyrie* și *Gloria*, scrise în 1733, din *Missa în si minor*, însă nu a reușit să termine lucrarea decât în ultimii ani ai vieții. În urma vizitelor sale la Dresda, Bach a câștigat admirația trimisului agentului diplomatic al Rusiei, Hermann Karl, Reichsgraf (conte) von Keyserlingk,

care a comandat așa-numitele *Variațiuni Goldberg* (Goldberg-Variationen), publicate în jurul anului 1742 ca partea a IV-a din *Clavierübung*. În aceeași perioadă a finalizat probabil și Cartea a doua din *Clavecinul bine temperat*. În plus, a scris câteva cantate, a revizuit unele dintre lucrările sale pentru orgă compuse la Weimar și a publicat în anul 1746 sau în anii următori așa-numitele *Schüblerschen Choräle*.

Ultimii ani

În mai 1747 l-a vizitat pe fiul său Emanuel la Potsdam și a cântat pentru Frederic II (cel Mare) al Prusiei; în iulie, improvizațiile sale pe o temă propusă de rege au devenit *Ofranda muzicală* (Das Musikalische Opfer). În iunie 1747 s-a înscris în Societatea Științelor Muzicale, fondată de fostul său elev Lorenz Christoph Mizler. Aici a prezentat, în manuscris, variațiile canonice ale coralei *Vom Himmel hoch da komm' ich her*, iar apoi le-a publicat.

Se știu puține despre boala care i-a fost fatală lui Bach, în afara faptului că a durat câteva luni și l-a împiedicat să termine *Arta fugii* (Die Kunst der Fuge). Sănătatea sa a fost zdruncinată de două operații nereușite la ochi efectuate de John Taylor, șarlatanul englez care l-a operat și pe Händel. Bach a murit la 28 iulie 1750, la Leipzig. Răsuflând ușurați, patronii săi au început să-i caute un successor. Moartea lui Bach a aruncat-o pe soția sa Anna Magdalena în mari dificultăți financiare. Din motive necunoscute, fiii ei vitregi nu au făcut nimic pentru a o ajuta, iar propriii copii erau prea tineri ca să o facă. A murit la 27 februarie 1760, statul asigurându-i înmormântarea săracilor.

Deși neterminată, *Arta fugii* a văzut lumina tiparului în 1751. Nu a atras prea multă atenție, fiind reeditată în 1752 cu o prefață laudativă semnată de Friedrich Wilhelm Marpurg, un cunoscut muzician din Berlin, care a devenit mai târziu director al loteriei regale. În ciuda aprecierilor lui Marpurg și a câtorva remarci pozitive ale lui Johann Mattheson, influentul critic și compozitor din Hamburg, până în 1756, când Emanuel Bach a scos la vânzare restul lucrărilor sale, se vânduseră doar cca 30 de copii. Celelalte s-au vândut la prețuri de nimic.

Emanuel Bach a scris un necrolog împreună cu organistul și compozitorul Johann Friedrich Agricola (elev al lui Bach). Mizler a adăugat câteva cuvinte de încheiere și a publicat textul în ziarul societății sale (1754). Deși incomplet și inexact, necrologul este foarte important ca sursă directă de informare.

Bach pare să fi fost un soț și un tată exemplar. A avut 20 de copii, dintre care doar 10 au supraviețuit până la maturitate. Există mărturii amuzante despre o anumită zgârcenie de care ar fi dat dovadă – o virtute necesară, pentru că în decursul vieții a beneficiat de resurse financiare moderate – și despre marea plăcere de a primi oaspeți. Pentru că trăia într-o perioadă când muzica era considerată o ocupație nedemnă de un gentleman, a fost nevoit ocazional să își apere drepturile, atât ca om, cât și ca muzician; în astfel de situații dădea dovadă de o încăpățânare extremă. Însă nici un patron onest nu a avut vreodată probleme cu Bach, iar cu colegii de breaslă se purta cu modestie și prietenie. Era un profesor bun, iar încă din anii petrecuți la Mühlhausen nu ducea lipsă de elevi.

Reputație și influență

Muzica lui Bach a fost neglijată timp de aproximativ 50 de ani de la moartea sa. Era un lucru normal; în vremurile lui Haydn și Mozart, nimeni nu se putea arăta interesat de un compozitor considerat demodat încă din timpul vieții, mai ales că muzica sa nu era accesibilă tuturor, iar jumătate din compozițiile sale (cantatele bisericești) deveneau inutile odată cu modificările apărute în gândirea religioasă.

În același timp însă, muzicienii de la sfârșitul sec. XVIII nu erau nici atât de ignoranți în ce privește muzica lui Bach, nici atât de insensibili la influența sa, cum au sugerat unii autori moderni. Emanuel Bach îi datora mult tatălui său, iar Bach a exercitat o influență directă, profundă și recunoscută, asupra lui Haydn, Mozart și Beethoven. După 1800, muzica lui Bach începe să fie din ce în ce mai apreciată. Scriitorul german Johann Nikolaus Forkel publică în 1802 un studiu despre viața și arta lui Bach. El a fost mai târziu consilier al editorilor Hoffmeister și Kühnel, care intenționau să publice o ediție completă a operelor lui Bach. Început în 1801, proiectul a fost întrerupt de războaiele napoleoniene. Până în 1829 devenise disponibilă o selecție reprezentativă de muzică pentru instrumente cu clape, deși foarte puține dintre lucrările sale vocale fuseseră publicate. În acel an însă, muzicianul german Eduard Devrient și compozitorul Felix Mendelssohn au făcut următorul pas prin interpretarea *Patimilor după Matei*, aniversând astfel 100 de ani de la compunerea lucrării. Piesa a fost publicată în anul următor, 1930, alături de *Patimile după Ioan*. A urmat *Missa în si minor* (1832–1845). Editorul Peters din Leipzig a

început publicarea unei ediții complete a operelor pentru „pian" și a celor instrumentale în 1837; lucrările pentru orgă au fost publicate în perioada 1844–1852.

La încurajările lui Robert Schumann, în anul centenar 1850 a fost fondată Societatea Bach (Bach-Gesellschaft, BG), având ca scop publicarea operelor complete. Până în 1900 s-au publicat toate operele cunoscute, iar societății BG i-a urmat Neue Bach-Gesellschaft (NBG), care există și astăzi, organizând festivaluri și publicând ediții populare. Principala sa publicație este jurnalul de studii științifice *Bach-Jahrbuch* (începând din 1904). În 1950, deoarece cusururile ediției BG erau evidente și deranjante, a fost fondat Institutul Bach, cu sediul la Göttingen și Leipzig, cu scopul de a publica o nouă ediție standard, *Neue Bach-Ausgabe* (Noua ediție Bach, NBA), publicație ce a depășit în cele din urmă 100 de volume.

Privind retrospectiv, revirimentul operei lui Bach, început în anul 1800, reprezintă prima încercare serioasă de redescoperire a muzicii vechi, completată cu studii biografice și critice, servind ca inspirație și model pentru alte inițiative asemănătoare.

Printre lucrările biografice și critice despre viața și opera lui Bach, cel mai important a fost monumentalul studiu *Johann Sebastian Bach*, 2 vol. (1873–1880), al muzicologului german Philipp Spitta, care acoperea nu doar viața și realizările compozitorului, ci și mare parte din cadrul istoric în care acesta a activat. Deși conține destule inexactități, cartea este și astăzi indispensabilă oricărui student care cercetează viața și opera lui Bach.

Bach, Wilhelm Friedemann

(22.11.1710, Weimar, Saxa-Weimar, Germania de azi - 01.07.1784, Berlin)

Compozitor și organist german. Fiul cel mare a lui Johan Sebastian Bach, a fost instruit de tatăl său. Unul dintre cei mai buni organiști ai timpului, a avut funcții importante ca organist, la Dresda (1723–1746) și la Halle (1746–1764). Mai târziu, o viață dezordonată și patima băuturii l-au adus la sărăcie. Compozitor înzestrat, a combinat în lucrările sale vechiul stil contrapunctic cu noile stiluri preclasice. A scris peste 30 de cantate religioase, câteva concerte și multe lucrări solo pentru instrumente cu clape.

Bacharach, Burt

(n. 12.05.1928, Kansas City, Montana, SUA)

Compozitor și pianist american. A studiat cu Darius Milhaud, Bohuslav Martinu și Henry Cowell. În anii 1950 a scris aranjamente pentru Steve Lawrence și Vic Damone, apoi a făcut turnee cu Marlene Dietrich. La sfârșitul anilor 1950 a început o colaborare de durată cu textierul Hal David, împreună cu care a compus multe melodii celebre, în special pentru Dionne Warwick (n. 1940): *Walk On By*, *I Say a Little Prayer* și *Do you Know the Way to San Jose?* Împreună cu David, a colaborat și la musicalul de succes *Promises, Promises* (1968) și la coloana sonoră a filmului *Butch Cassidy și Sundance Kid* (Butch Cassidy and the Sundance Kid, 1969, Premiul Oscar). A colaborat cu interpretul și compozitorul Elvis Costello (n. 1954) la albumul *Painted from Memory* (1998).

Bachchan, Amitabh

(n. 11.10.1942, Allahabad, India)

Actor indian de film. Primul său film de succes a fost *Zanjeer* (1973). La sfârșitul anilor 1970 era considerat un adevărat fenomen în India, fiind cel mai cunoscut actor din istoria filmului indian. Este adesea comparat cu actori americani celebri, cum ar fi Clint Eastwood, deși printre talentele sale se numără și cântatul, dansul și comedia. Pe la mijlocul anilor 1980 a cochetat cu politica pentru scurt timp, iar prin anii 1990, a atras o nouă generație de fani, ca gazdă a unui concurs de televiziune, *Kaun banega crorepati*, versiunea indiană a concursului american și britanic de succes *Vrei să fii milionar?* (Who Wants to Be a Millionaire?).

Bacchus

Vezi Dionysos

bacil

Bacterie în formă de bastonaș, grampozitivă (*vezi* colorație Gram), care face parte din genul *Bacillus*, răspândit pe sol și în apă. Termenul se aplică uneori tuturor bacteriilor sub formă de bastonaș. Bacilii sunt dispuși în lanțuri și, în condiții nefavorabile de mediu, formează spori. Rezistenți la căldură, la substanțe chimice și la lumina solară, acești spori își păstrează perioade îndelungate de timp capacitățile de creștere și dezvoltare. Un anumit tip de bacili poate produce alterarea alimentelor conservate, iar altul, foarte răspândit, contaminează culturile de laborator și, de asemenea, se găsește pe pielea umană. Majoritatea tulpinilor nu produc îmbolnăviri la om, infecțiile fiind doar accidentale. O excepție este *B. anthracis*, care provoacă antraxul. Unii bacili sunt folosiți la fabricarea antibioticelor.

bacilariofite
Vezi diatomee

Backus, John W(arner)
(n. 03.12.1924, Philadelphia, Pennsylvania, SUA)

Matematician american. A studiat la Universitatea Columbia. A condus mica echipă care, în 1957, a dezvoltat limbajul de programare FORTRAN, pentru analiza numerică. A contribuit la dezvoltarea limbajului ALGOL și a creat o notație denumită Backus NormalForm sau Backus-NaurForm, pentru a defini sintaxa unui limbaj programabil (1959). I-a fost decernat Premiul Turing în 1977.

Baclod
Oraș, 429 076 loc. (2000), în zona de S a Insulelor Filipine. Se află lângă strâmtoarea Guimaras, în N insulei Negros și în apropierea insulei Guimaras. Este considerat capitala filipineză a zahărului și are un port important pentru pescuit.

Bacon, Francis
(28.10.1909, Dublin, Irlanda – 28.04.1992, Madrid, Spania)

Pictor britanic de origine irlandeză. Născut la Dublin, a locuit la Berlin și Paris până în 1929, când s-a stabilit la Londra și și-a început cariera ca decorator de interioare. Fără studii artistice, a început să picteze, să deseneze și să participe cu lucrări la diverse expoziții, însă fără succes. În 1944 a devenit celebru printr-o serie de lucrări controversate, *Trei studii de figuri la baza crucifixului* (Three Studies of Figures at the Base of a Crucifixion). Stilul său de maturitate s-a concretizat prin realizarea seriei de lucrări cunoscute ca *Papii care țipă* (The Screaming Popes, 1949–1950), în care a transformat faimosul tablou al lui Diego Velázquez, *Portretul Papei Inocențiu X*, într-o metaforă coșmarescă a terorii. Majoritatea picturilor sale înfățișează figuri izolate, deseori încadrate de construcții geometrice, colorate violent. Mânia, teroarea și degradarea sunt temele centrale ale artei sale.

Bacon, Francis, Viconte de St. Albans
(22.01.1561, Londra, Anglia – 09.04.1626, Londra)

Om politic și filozof britanic, părintele metodei științifice moderne. A studiat la Cambridge și la Gray's Inn. Susținător al contelui de Essex, s-a întors împotriva lui când acesta a fost judecat pentru trădare. În timpul domniei lui Iacob I a avansat treptat, devenind al doilea consilier juridic al coroanei (1607), procuror general (1613) și lord cancelar (1618). Condamnat pentru luare de mită de la cei care erau judecați la tribunalul său, a fost închis pentru scurt timp, fiindu-i suspendat dreptul de a mai ocupa funcții oficiale. A murit împovărat de datorii. Ca om de știință, a încercat să ofere un fundament empiric științelor naturii. Și-a prezentat metoda în *Noul Organon* (Novum Organum, 1620). Din punct de vedere filozofic, a fost unul dintre primii empiriști (*vezi* empirism), considerând că experiența este singura sursă de cunoaștere. Clasificarea complexă a științelor concepută de el i-a inspirat pe enciclopediștii francezi (*vezi* Enciclopédie) din sec. XVIII, iar empirismul său a avut influență asupra filozofilor britanici ai științei din sec. XIX. Printre celelalte lucrări ale sale se numără *Progresul cunoașterii* (The Advancement of Learning, 1605), *Istoria lui Henric VII* (History of Henry VII, 1622), scrieri importante pe teme juridice și constituționale.

Francis Bacon, pictură în ulei de autor necunoscut; Galeria Națională de Portrete, Londra

GALERIA NAȚIONALĂ DE PORTRETE, LONDRA

Bacon, Nathaniel
(02.01.1647, Suffolk, Anglia – 10.1676, colonia Virginia, America de Nord)

Proprietar de plantații din colonii, conducătorul rebeliunii care îi poartă numele. A emigrat din Anglia în 1673 și a cumpărat pământ în Virginia, fiind numit membru în consiliul guvernatorului britanic William Berkeley. În urma unei dispute privind politicile față de populațiile amerindiene, a desconsiderat ordinele lui Berkeley și, în 1676, a organizat o expediție împotriva indienilor. Apoi și-a concentrat forțele asupra guvernatorului, a pus stăpânire pe orașul Jamestown și, pentru o scurtă perioadă de timp, a deținut controlul asupra majorității statului Virginia. Moartea sa, provocată de gripă la doar 29 de ani, a pus capăt rebeliunii.

Bacon, Roger
(cca 1220, Ilchester, Somerset sau Bisley, Gloucester, Anglia – 1292, Oxford)

Om de știință și filozof englez. Educat la Oxford și la Universitatea din Paris, a intrat în ordinul franciscan în 1247. A fost un împătimit al științelor experimentale; datorită studiilor sale a rămas în literatura

populară ca făcător de minunății. Bacon a fost primul european care a descris detaliat procesul fabricării prafului de pușcă și a propus aparate de zbor, trăsuri și corăbii motorizate. El este, deci, reprezentantul unei expresii istoric timpurii a spiritului empiric definitoriu pentru știința experimentală, deși aplicațiile ei practice par să fi fost exagerate. Gândirea filozofică a lui Bacon a fost, în esență, aristotelică, deși a criticat metodele unor teologi ca Albertus Magnus și Toma d'Aquino. Bacon argumenta că o mai precisă cunoaștere experimentală a naturii ar avea o mare valoare în consolidarea credinței creștine. A scris și lucrări de matematică și de logică. A fost condamnat la închisoare de către franciscani, în cca 1277, din cauza „suspiciunii de inovații" din învățăturile sale.

Baconski, Anatol Emilian

(16.06.1925, Cofa, Hotin, Regatul României, azi Republica Moldova - 04.03.1977, București, România)

Poet, eseist și traducător român. După absolvirea studiilor liceale la Chișinău și Râmnicu Vâlcea, a urmat cursurile Facultății de Drept la Universitatea din Cluj (1946–1949). A debutat cu versuri în revistele pentru copii (1943) și cu un eseu publicat în *Tribuna nouă* (1945), pentru ca în 1950 să publice primul volum, *Poezii*. Deși inițial discursul său poetic se apropiase de realismul socialist, la Congresul scriitorilor români din 1956 Baconski a atacat dogmatismul proletcultismului. A fost redactor-șef al revistei *Steaua* (1953–1959). Stilul său poetic s-a modificat aproape cu fiecare nou volum: lirică de meditație dominant interiorizată în *Fluxul memoriei* (1965), lirică de introspecție, într-o tonalitate accentuat elegiacă și confesivă în *Fiul risipitor* (1964), viziune tragică, sumbră asupra destinului omenirii, vidul fiind expresia unei acute neliniști existențiale, în *Cadavre în vid* (1969). A mai publicat însemnări din călătoriile europene și proză de factură enigmatic-terifiantă, pe linia romantismului german (*Echinoxul nebunilor și alte povestiri*, 1967). Postum, i-a apărut romanul parabolă *Biserica neagră*. Constant interesat de fenomenul poetic universal, a semnat o rubrică în revista *Contemporanul* și a avut o emisiune radiofonică, ambele pregătind volumele *Meridiane. Pagini despre literatura universală contemporană* (eseuri, 1965) și *Panorama poeziei universale contemporane* (traduceri, 1972), un excelent compendiu de poezie modernistă.

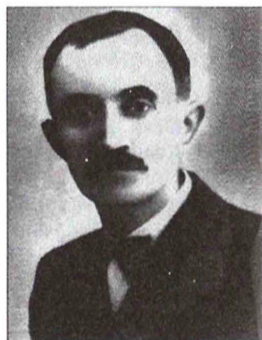

A.E. Baconski

Bacovia, George *născut* George Vasiliu

(04.09.1881, Bacău, România - 22.05.1957, București)

Poet român. Deși licențiat în drept și chiar înscris în barou, nu a profesat niciodată. A trăit din slujbe modeste și efemere și dintr-o pensie oferită de Societatea Scriitorilor Români. Înzestrarea artistică l-a împins să debuteze de timpuriu, la 18 ani, dar primele plachete de versuri (*Plumb*, 1916; *Scântei galbene*, 1926) nu sunt remarcate. Abia *Poezii* (1929) aduce recunoașterea lui ca voce poetică distinctă și îl consacră ca scriitor modern. Este creatorul unei formule lirice originale, în care îmbină sugestii simboliste și expresioniste în configurarea unui univers tematic obsesiv și dramatic. Limbajul poetic, și el original, este redus la esențele muzicale ale lirismului și reușește, cu un număr limitat de motive, culori și senzații, să sugereze urâtul, plictiseala și monotonia vieții în orășelele de provincie, apăsate de nevroze, șocând ochiul, auzul și celelalte simțuri până la paroxism. Cenușiul, movul, galbenul stins, frigul, umezeala, croncănitul de corbi, macabrul existenței și al sunetelor, extincția aproape generală domină poezia sa, marcată de obsesia decadenței și a agoniei. Critica interbelică a văzut în Bacovia un neosimbolist și, abia în perioada postbelică, poezia sa a fost afiliată curentelor mai noi: teatrul absurdului, suprarealismul, dicteul automat sau expresionismul și existențialismul. A scris și poeme în proză, adunate sub titlul *Bucăți de noapte* (1926). Alte volume de poezii publicate: *Comedii în fond* (1936), *Opere* (1944), *Stanțe burgheze* (1946).

George Bacovia

bacterie

Grup de organisme unicelulare microscopice, care trăiesc în orice mediu, inclusiv în sol, apă, în materii organice și în corpul animalelor pluricelulare. Bacteriile se deosebesc între ele prin diferite trăsături morfologice și genetice; de ex., pot avea formă

de sferă, bastonaș, virgulă sau spirală. De asemenea, în funcție de structura pereților celulari, determinată prin colorația Gram, pot fi clasificate în două mari grupe: gram pozitive și gram negative. Multe se mișcă prin intermediul unor flageli. ADN-ul din majoritatea bacteriilor se află sub forma unui singur cromozom circular și este distribuit în toată citoplasma, nefăcând parte dintr-un nucleu învelit în membrană. Deși unele bacterii pot provoca toxiinfecții alimentare și pot fi cauza unor boli infecțioase la om, majoritatea sunt inofensive, iar unele sunt chiar benefice. Acestea sunt folosite în diverse procese industriale, mai ales în industria alimentară (de ex., la producerea iaurtului, a brânzeturilor și a murăturilor). Din punct de vedere genetic, bacteriile se deosebesc de arheobacterii. Ca organisme procariote (lipsite de nucleu protejat de membrană), ele se deosebesc și de eucariote. *Vezi și* cianobacterie; bacterie coliformă; bacterie denitrificantă; bacterie nitrificantă.

bacterie coliformă

Grup de bacterii în formă de bastonaș, care se găsesc de obicei în tubul digestiv al animalelor și al oamenilor, reprezentând cel mai specific indicator al calității apei. Prezența lor în rezervele de apă indică o contaminare recentă cu fecale umane sau animale. Tratatea apei cu clor este măsura cea mai frecventă pentru prevenirea contaminării.

bacterie cu înmulțire prin înmugurire

Grup de bacterii care se pot reproduce prin înmugurire. Fiecare bacterie se divide în urma creșterii inegale a celulelor; celula-mamă este reținută, pe lângă ea formându-se o nouă celulă-fiică. Prin înmugurire, peretele celular se dezvoltă dintr-un anumit punct al celulei și nu pe întreaga ei suprafață; acest tip de creștere permite dezvoltarea unor structuri și procese mai complexe. Majoritatea bacteriilor care se înmulțesc prin înmugurire sunt acvatice și se pot prinde de suprafețe cu ajutorul extremităților lor; o parte sunt bacterii plutitoare.

bacterie denitrificantă

Grup de microorganisme din sol, a căror activitate produce transformarea nitraților din sol în azot atmosferic liber, reducând astfel fertilitatea solului și, deci, productivitatea agricolă. Fără denitrificare, rezerva de azot a solului s-ar acumula în cele din urmă în oceane, deoarece nitrații, fiind foarte solubili, se scurg continuu din sol în acumulările de apă cele mai apropiate.

bacterie încapsulată

Grup de bacterii care se găsesc peste tot în natură în apele lin curgătoare. Multe dintre aceste specii se dezvoltă prin atașarea de diferite suprafețe submerse. Se caracterizează printr-o aranjare fibroasă, ramificată a celulelor, acoperite de un înveliș gelatinos (capsulă) care, la anumite specii, este încrustat cu diferiți oxizi de fier sau de mangan, în funcție de apele în care se află. Una dintre cele mai cunoscute specii este o bacterie comună, *Sphaerotilus natans*, care în apele poluate prezintă capsule subțiri și incolore, iar în cele nepoluate, care conțin fier, capsule acoperite de formațiuni feroase galbene-maronii, adesea cu aspect de filamente vâscoase.

bacterie nitrificantă

Grup restrâns de bacterii aerobe care folosesc azotul ca sursă de energie. Aceste microorganisme sunt importante în circuitul azotului, deoarece transformă amoniacul din sol în nitrați (azotați), compuși folosiți de plante. Procesul de nitrificare necesită două grupuri distincte: bacterii care transformă amoniacul în nitriți și bacterii care transformă nitriții în nitrați. Prin acțiunea bacteriilor nitrificante, în agricultură, irigarea cu soluții diluate de amoniac are ca rezultat creșterea concentrației de nitrați din sol. *Vezi și* bacterie denitrificantă.

bacteriemie

Prezență a bacteriilor în sânge. Bacteriemia de scurtă durată este rezultatul unor intervenții stomatologice sau chirurgicale, în special dacă infecțiile locale sau unele operații cu grad mare de risc eliberează bacterii cu localizări izolate. În unele cazuri, bacteriemia poate fi evitată prin administrarea prealabilă de antibiotice. Nu cauzează probleme mari unui sistem imunitar sănătos, însă poate avea consecințe grave în cazul pacienților cu proteze (la nivelul cărora numărul bacteriilor poate crește) sau cu risc sporit de invazie bacteriană. Bacteriemia de proporții poate conduce la eliberarea de toxine în sânge (septicemie), fapt ce poate provoca un colaps vascular periferic. Din cauza bacteriilor rezistente la antibiotice, numărul bacteriemiilor severe este în creștere.

bacteriofag

Grup de virusuri care infectează bacteriile. Descoperiți la începutul sec. XX, bacteriofagii au fost utilizați la tratarea

unor boli bacteriene umane, cum ar fi ciuma bubonică și holera, dar nu au dat rezultate, renunțându-se la ei în anii 1940, odată cu apariția antibioticelor. Creșterea, observată în anii 1990, a numărului de bacterii rezistente la aceste medicamente a readus în actualitate potențialul terapeutic al bacteriofagilor. Există mii de varietăți, fiecare putând infecta un număr mic de tipuri de bacterii. Nucleul materialului genetic al bacteriofagului este fie ADN, fie ARN. Infectând o celulă gazdă, bacteriofagii cunoscuți sub numele de lizofagi sau fagi virulenți eliberează particule virale replicate prin liza (dezintegrarea) celulei gazdă. Alte tipuri, cunoscute sub numele de fagi lizogeni sau fagi temperați, introduc propriul acid nucleic în cromozomul gazdei, acesta replicându-se în cadrul diviziunii celulare. În tot acest timp, ei nu sunt virulenți. Genomul viral poate deveni activ mai târziu, inițiind producerea particulelor virale care duc la distrugerea celulei. A.D. Hershey și Martha Chase au folosit un bacteriofag într-un experiment celebru din 1952, demonstrând că ADN-ul reprezintă materialul genetic. Deoarece genomul bacteriofag este redus, dar în laborator poate fi preparat în cantități mari, el constituie materialul de cercetare cel mai folosit în biologia moleculară. Studiul bacteriofagilor a dus la descoperirea recombinării genetice, a replicării acizilor nucleici și a procesului de sinteză proteică.

bacteriologie

Știință care se ocupă cu studiul bacteriilor. Înțelegerea modernă a morfologiei bacteriene a pornit de la clasificarea lui Ferdinand Cohn. Alți cercetători, precum Louis Pasteur, au stabilit legătura dintre bacterii și fermentație, ca și dintre bacterii și producerea anumitor boli. Metodele moderne în analiza bacteriologică își au originile la sfârșitul sec. XIX, odată cu folosirea colorației Gram și cu dezvoltarea metodei de cultivare a microorganismelor pe medii nutritive. Descoperiri importante au apărut în momentul în care Pasteur a reușit imunizarea unor animale împotriva a două boli bacteriene, ceea ce a condus la dezvoltarea imunologiei. *Vezi și* microbiologie.

Bactriana (Bactria)

Regiune istorică din Asia Centrală. Se întindea între munții Hindu Kush și fluviul Amu-Daria, pe teritoriul Afghanistanului, Uzbekistanului și Tadjikistanului de azi. Începând din sec. VI î.Hr. a intrat sub stăpânirea dinastiei Ahemenizilor. A fost cucerită de Alexandru cel Mare, iar, după moartea acestuia (323 î.Hr.), teritoriul a fost condus de dinastia Seleucizilor. Prin anul 250 î.Hr. s-a constituit ca regat independent. Situat la încrucișarea drumurilor comerciale între E și V, Bactriana era și un important centru religios și artistic. A intrat definitiv sub dominație musulmană în sec. VII d.Hr.

Baden

Fost stat german în S Germaniei. Numele (*în germană*, băi) se referă la izvoarele minerale termale care există în orașul Baden-Baden, cunoscute și apreciate încă din timpul romanilor. A devenit structură politică în 1112. Fărâmițat de mai multe ori, teritoriul a fost reunificat sub margraful Carol Frederic, în 1771. Centru al liberalismului în sec. XIX, regiunea a participat activ la revoluțiile din 1848–1850. S-a alăturat Imperiului German în 1871 și a fost alipit Republicii de la Weimar în 1919. După Al Doilea Război Mondial a fost încorporat în Germania de Vest, ca parte a landului Baden-Württemberg.

Baden și Rastatt, Tratatele de la ~

(6 martie și 7 septembrie 1714)

Două tratate de pace, încheiate între împăratul Carol VI și Franța, care au pus capăt tentativelor lui Carol de a continua Războiul pentru Succesiune la Tronul Spaniei. Prin aceste tratate, Carol a renunțat la revendicarea tronului Spaniei, deși nu a încheiat cu adevărat o pace cu Spania.

Badlands

Regiune aridă care se întinde pe cca 5 200 kmp, în SV statului Dakota de Sud, SUA. Are un relief foarte accidentat, aproape lipsit de vegetație. S-a format din cauza ploilor torențiale care au croit făgașe adânci în pereții stâncoși. Aici s-au găsit depozite importante de fosile ale unor animale precum calul cu trei degete, cămila, tigrul cu dinți-sabie și rinocerul. Parcul Național Badlands (982 kmp), care se întinde între râurile Cheyenne și White River, a fost declarat monument național în 1939, iar în 1978 a devenit parc național.

badminton

Sport asemănător tenisului, în care rachete ușoare, cu mâner lung, sunt folosite pentru a trimite un „fluture" – o minge elastică, din cauciuc, cu o terminație tronconică de plastic sau pene – pe deasupra unei plase. Jocul poartă numele reședinței ducelui de Beaufort, din Marea Britanie, unde se

presupune că a fost inventat pe la 1873. Meciurile de badminton oficiale, arbitrate, se joacă în sală, pentru a feri fluturele de curenții de aer. Cele mai importante meciuri au loc în cadrul campionatelor All England. A fost declarat oficial sport olimpic la Jocurile Olimpice din 1992. Forul conducător mondial este Federația Internațională de Badminton de la Cheltenham, Gloucestershire, Anglia.

Badoglio, Pietro

(28.09.1871, Grazzano Monferrato, Italia - 01.11.1956, Grazzano Badoglio)

General și om politic italian. Ofițer în armată, a fost șeful statului major între 1919–1921 și 1925–1928. A devenit mareșal în 1926. A fost guvernatorul Libiei între 1928–1934 și s-a aflat la comanda trupelor italiene din Ethiopia (1935–1936). În 1940, a demisionat din statul major, din cauza unei neînțelegeri cu Benito Mussolini, iar în 1943 a contribuit la căderea regimului acestuia. În calitate de prim-ministru (1943–1944) a scos Italia din Al Doilea Război Mondial, negociind un armistițiu cu Aliații.

BAE Systems

Companie britanică, producătoare de aparate de zbor, rachete, sisteme avionice și alte echipamente aerospațiale și din industria de apărare. BAE Systems a fost înființată (1999) prin fuziunea companiei British Aerospace (BAe) cu Marconi Electronic Systems. La rândul ei, compania BAe provenea din fuziunea (1977, alături de alte două firme) companiei British Aircraft Corporation (BAC) cu Hawker Siddeley Aviation, ambele fiind naționalizate în anul anterior fuziunii, din cauza situației lor financiare neprofitabile. Prin mijlocirea firmelor constituente, BAC era moștenitorul unui număr de cca 20 de companii producătoare de avioane (de ex. Bristol, Aero, Gloster, De Havilland, Supermarine), unele dintre ele datând încă de la începutul istoriei aviației. În anii 1960 și la începutul anilor 1970, BAC și Hawker Siddeley erau, fiecare în parte, producătorii unor aparate de zbor renumite. BAC era fabricantul avioanelor de pasageri, cu reacție, VC10, realizate pentru compania Vickers-Armstrongs și BAC 111, precum și al avionului supersonic de transport Concorde. Hawker Siddeley a realizat avionul cu reacție HS 121 Trident, bombardierul Vulcan și avionul de luptă Harrier, cu decolare și aterizare scurtă/verticală (V/STOL). În 1979, British Aerospace s-a alăturat consorțiului producător de avioane de pasageri, Airbus Industries, iar la începutul anilor 1980 a fost privatizată. În anii 1990, compania a devenit partenerul unor firme din Germania, Italia și Spania în programul Eurofighter Typhoon și parte a unei societăți mixte conduse de Lockheed Martin, pentru realizarea proiectului Joint Strike Fighter.

Baeck, Leo

(23.05.1873, Lissa, Posen, Prusia - 02.11.1956, Londra, Anglia)

Rabin prusaco-polonez, lider spiritual al evreilor din Germania, în perioada nazistă. După ce i-a fost acordat titlul de doctor în filozofie la Universitatea din Berlin, a devenit rabin în Silezia, la Düsseldorf și Berlin, fiind cel mai de seamă gânditor religios evreu cu concepții liberale. A sintetizat neokantianismul și etica rabinică în *Esența iudaismului* (Wesen des Judentums, 1905). În lucrarea *Evanghelia ca document al istoriei religioase evreiești* (Das Evangelium als Urkunde der jüdischen Glaubensgeschichte, 1938) a considerat Evangheliile creștine ca literatură rabinică. A negociat cu naziștii, încercând să întârzie acțiunile îndreptate împotriva evreilor germani. A fost arestat și trimis în lagărul de concentrare de la Theresienstadt, unde a scris și a ținut prelegeri despre Platon și Immanuel Kant. A fost eliberat în 1945, cu o zi înainte de a fi executat, stabilindu-se apoi în Anglia.

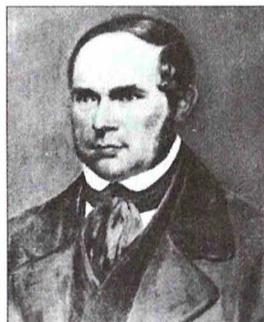
Baedeker, Karl

(03.11.1801, Essen, ducatul Oldenburg, Germania actuală - 04.10.1859, Koblenz, Prusia)

Editor german. Fiu de tipograf și librar, a început o afacere la Koblenz în 1827, devenind celebru pentru ghidurile turistice pe care le edita. Scopul său era să ofere călătorilor informațiile practice necesare pentru a-i scuti de serviciile unui ghid plătit. Noutatea introdusă a fost utilizarea „stelelor" pentru a indica locuri și atracții de interes deosebit și pentru a recomanda hoteluri de încredere. La momentul dispariției sale, ghidurile lui acopereau aproape toată Europa. Condusă de fiii săi, firma s-a extins, publicând și ediții în franceză și engleză.

POPPERFOTO

Karl Baedeker, pictură în ulei de artist necunoscut

Baekeland, Leo (Hendrik)
(14.11.1863, Gand, Belgia - 23.02.1944, Beacon, New York, SUA)

Chimist american de origine belgiană, specialist în chimie industrială. Profesor de chimie în Belgia, a imigrat în SUA, în 1889. A inventat Velox, prima hârtie fotografică sensibilă la lumină artificială, și i-a vândut drepturile de proprietate lui George Eastman în 1899, contra sumei de un milion de dolari. Încercările sale de a înlocui șerlacul au dus la descoperirea, în 1909, a metodei de realizare a unui tip de plastic dur, termorigid, produs din formaldehidă și fenol, pe care l-a denumit bachelită. Descoperirea sa a contribuit la dezvoltarea industriei maselor plastice.

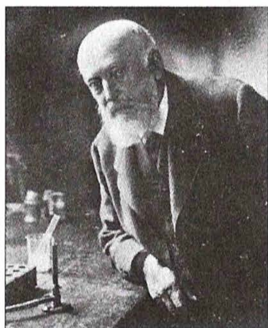
Baer, Karl Ernst, Cavaler de ~
(29.02.1792, Piep, Estonia, Imperiul Rus - 28.11.1876, Dorpat, Estonia)

Embriolog estonian de origine prusacă. Împreună cu prietenul său, Christian Pander (1794–1865), a studiat dezvoltarea puilor de găină. Pornind de la ideea lui Pander că dezvoltarea ovulului fecundat se realizează în straturi, Baer a extins-o la toate vertebratele, punând bazele embriologiei comparate. A evidențiat faptul că embrionii unei specii pot semăna cu embrionii (dar nu cu adulții) altei specii, asemănarea fiind cu atât mai mare, cu cât vârsta embrionară este mai mică. Observația îi susținea convingerea că dezvoltarea se produce de la simplu la complex, de la asemănător la diferit. Este descoperitorul ovulului la mamifere. Lucrarea sa *Despre evoluția animalelor* (Über Entwicklungsgeschichte der Thiere, 2 vol., 1828–1837) a trecut în revistă toate informațiile referitoare la evoluția vertebratelor și a pus bazele embriologiei ca domeniu distinct de cercetare.

Baeyer, (Johann Friedrich Wilhelm) Adolf von
(31.10.1835, Berlin, Prusia - 20.08.1917, Starnberg, lângă München, Germania)

HISTORIA-PHOTO

Adolf von Baeyer, 1905

Cercetător și chimist german. A sintetizat colorantul indigo și i-a stabilit formula, a descoperit coloranții ftalici și a studiat familii de elemente chimice, cum ar fi poliacetilenele, sărurile de oxoniu și derivații acidului uric (a descoperit acidul barbituric, compus de bază al barbituricelor). A avut contribuții în chimia teoretică. A fost laureat al Premiului Nobel (1905).

Baez, Joan (Chandos)
(n. 09.01.1941, Staten Island, New York, New York, SUA)

Cântăreață de muzică folk și activistă americană. În copilărie nu a primit prea multă educație muzicală, pentru că familia își schimba foarte des domiciliul. Cu toate acestea, în anii 1960, Baez a avut o mare influență în revitalizarea stilului folk. Cu o voce de soprană, acompaniată de chitara pentru care își compunea singură aranjamentele, ea a promovat cântecul tradițional prin intermediul concertelor și al vânzărilor de albume. Participantă activă la mișcările de protest din anii 1960-1970, Baez a cântat la mitinguri pentru drepturile civile și împotriva războiului din Vietnam. Printre cele mai cunoscute albume se numără *Diamonds and Rust* (1975) și *Gone from Danger* (1997).

Baffin

Canal larg situat în Oceanul Atlantic, între coasta de V a Groenlandei și cea de S a insulei Baffin. Are 689 000 kmp și se întinde pe 1 450 km, la S de Oceanul Arctic. Se leagă de Oceanul Atlantic prin strâmtoarea Davis. În 1615 a fost cercetat de căpitanul englez Robert Bylot care a dat golfului numele locotenentului său, Wiliam Baffin. Are o climă aspră, ghețarii fiind prezenți chiar și în luna august.

Baffin

Cea mai mare insulă a Canadei și a cincea insulă din lume ca mărime (476 068 kmp), situată între Groenlanda și zona continentală canadiană. Aflată la V de golful Baffin și de strâmtoarea Davis, face parte din regiunea Nunavut. A fost cercetată probabil de exploratorii nordici în sec. XI. A fost observată de Martin Frobisher în timpul expediției de căutare a Pasajului de Nord-Vest (1576–1578). Nu este populată, cu excepția câtorva așezări de coastă. Cele mai nordice mine din lume se află la Nanisvik. În 1972, pe coasta de E, a fost înființat Parcul Național Auyuittuq.

bagasse

Șrot de trestie-de-zahăr, fibre care rămân după extragerea sucului din trestia-de-zahăr. Poate fi folosit drept combustibil în procesul de prelucrare a trestiei-de-zahăr sau ca sursă de celuloză, în compoziția nutrețurilor pentru animale. În câteva țări din America Latină și din Orientul Mijlociu, ca și în toate țările producătoare de zahăr

și lipsite de resurse forestiere, din bagasse se produce hârtie. Este cea mai importantă materie primă pentru producerea cartonului presat (rigips), a plăcilor izolatoare și a altor materiale de construcție.

Bagdad *sau* Baghdad

Oraș, 5 750 000 loc. cu suburbiile (2003), capitala Irakului. Situat pe malurile fluviului Tigru. Locul a fost populat din cele mai vechi timpuri. S-a dezvoltat după ce a fost ales, în 762 d.Hr., capitală a dinastiei Abbasizilor, de către califul al-Mansur, care a domnit între 754–775 d.Hr. Așa cum reiese din *O mie și una de nopți*, a atins apogeul dezvoltării sub domnia lui Harun al-Rașid, devenind cel mai mare și mai bogat oraș din lume. Centru al islamului, era întrecut în comerț și cultură doar de Constantinopol, capitala Imperiului Bizantin. A intrat în declin în 836 d.Hr., când capitala a fost mutată la Samarra. A fost prădat de mongolii conduși de Hülegü în 1258, cucerit de Timur Lenk în 1401 și ocupat de dinastia Safavizilor în 1508. În 1534, sub sultanul Suleiman I, când a devenit parte a Imperiului Otoman, era doar umbra orașului de odinioară. Între 1623–1638 a revenit sub perși, apoi a fost din nou sub stăpânire otomană, până la sfârșitul Primului Război Mondial (1914–1918). În 1921 a devenit capitala Regatului Irak, iar apoi a Republicii Irak. În sec. XX, orașul a crescut ca dimensiuni și ca populație. Afectat de bombardamente în timpul războaielor din Golful Persic (1990–1991 și 2003), a fost supus embargoului internațional, iar din 2003 a fost ocupat de o forță de coaliție condusă de trupele americane.

Bagehot, Walter

(03.02.1826, Langport, Somerset, Anglia – 24.03.1877, Langport)

PRIN AMABILITATEA CURATORILOR DE LA BRITISH MUSEUM. FOTO J.R. FREEMAN & CO. LTD.

Walter Bagehot, mezzo-tinto de Norman Hirst, după o fotografie

Economist, analist politic și ziarist englez. În perioada în care lucra la banca unchiului său, a început să scrie eseuri literare și articole pe teme economice, colaborând la revista *The Economist*. Devenit director al acesteia în 1860, a contribuit la transformarea revistei într-una dintre cele mai importante publicații economice și politice din lume. Lucrarea sa clasică *Constituția engleză* (The English Constitution, 1867) descrie modalitățile ascunse de operare ale sistemului de guvernare britanic. Alte opere ale sale sunt *Fizică și politică* (Physics and Politics, 1872), una dintre primele încercări de aplicare a conceptului de evoluție asupra societății, și *Strada Lombard* (Lombard Street, 1873), un studiu al metodelor bancare. Eseurile sale literare au fost reeditate în permanență.

baggara *sau* baqqarah

Populație arabă nomadă, numărând cca 600 000 de persoane, descendenți ai arabilor care în Evul Mediu au migrat spre V din Egipt. În zilele noastre trăiesc într-o zonă a Sudanului care se întinde de la lacul Ciad până la E de Nil, migrând în sezonul uscat împreună cu cirezile de vite spre S, în zone cu apă, iar în anotimpul ploios spre N, în zonele cu pășuni. Cultivă sorg și mei. Datorită contactului cu fulanii și cu alte populații, vorbesc un dialect arab diferit, propriu numai lor.

Baguirmi *sau* Bagirmi

Fost sultanat, acum regiune din SV Ciadului, situată la SE de lacul Ciad. A fost înființat probabil în sec. XVI. Curtea regelui se afla în capitala Massenya. Deși a prosperat în sec. XVII datorită comerțului cu sclavi, Baguirmi a devenit scena conflictelor dintre imperiile rivale din E și din V. A fost prădat în mod repetat în sec. XIX, ajungând sub controlul Franței la sfârșitul sec. XIX.

Bagyidaw

(m. octombrie 1846)

Al șaptelea monarh al dinastiei Alaungpaya (d. 1819–1837), din Birmania (Myanmar). A fost un rege fără inițiativă, însă generalul său, Maha Bandula, l-a convins să ducă o politică de expansiune în NE Indiei. Cucerirea Assamului și a Manipurului i-a înfuriat pe britanici, care au pornit primul război anglo-birmanez. Bagyidaw și-a dedicat restul domniei sale atenuării condițiilor dure impuse de Tratatul de la Yandabo (1826), prin care s-a pus capăt conflictului.

baha'i

Religie fondată în Iran pe la mijlocul sec. XIX de către Baha'Ullah. Își are rădăcinile în babism, din care s-a desprins în 1863, când Baha'Ullah s-a declarat trimisul lui Dumnezeu, cel prorocit de Bab. Înainte de a muri, în 1892, l-a numit pe fiul său, Abd al-Baha, în fruntea comunității. Scrierile lui Bab, ale lui Baha'Ullah și ale lui Abd al-Baha formează literatura sacră a acestei religii. Cultul constă în lecturi

din cărțile sfinte ale tuturor religiilor. Credința baha'i proclamă unitatea tuturor religiilor și a omenirii. Se preocupă de etica socială și nu cunoaște preoția sau tainele religioase. Datorită celor 19 discipoli inițiali, acest număr este considerat sfânt. Calendarul este format din 19 luni a câte 19 zile (cu 4 zile adiționale). Credincioșii trebuie să se roage zilnic, să țină post 19 zile pe an și să respecte un cod etic foarte strict. Începând cu anii 1960, religia a câștigat numeroși adepți, însă este persecutată în Iran începând de la revoluția fundamentalistă din 1979.

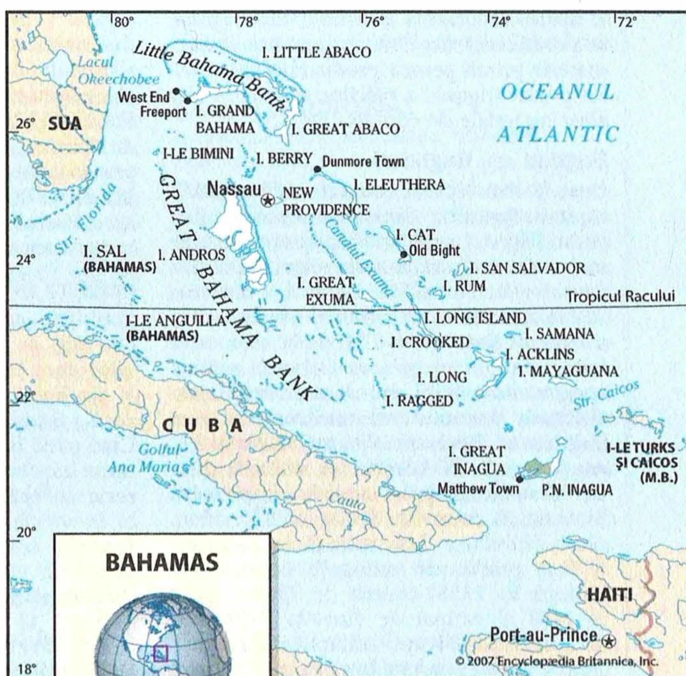
Baha'Ullah *născut* Mirza Husayn Ali Nuri

(12.11.1817, Teheran, Iran – 29.05.1892, Acra, Palestina)

Lider religios iranian, întemeietor al religiei baha'i. Musulman șiit care s-a alăturat lui Bab și a participat împreună cu fratele său vitreg Mirza Yahya (cunoscut și drept Sobh-e Azal), la conducerea mișcării babiste, după execuția lui Bab. Musulmanii sunniți l-au exilat la Bagdad, în Kurdistan, și apoi la Istanbul, unde s-a autoproclamat imam-mahdi, cel prorocit în 1867 de Bab drept trimisul lui Dumnezeu. Această proclamare a împărțit babismul în două fracțiuni, un grup restrâns (azalii), care a rămas fidel vechilor principii, și un grup mai mare, care l-a urmat și cu care a creat religia baha'i. Guvernul otoman l-a exilat la Acra unde, sub numele de Baha'Ullah (*în arabă* Slava lui Dumnezeu), a dezvoltat cultul baha'i printr-o serie de învățături care propovăduiau unitatea tuturor religiilor și frăția universală.

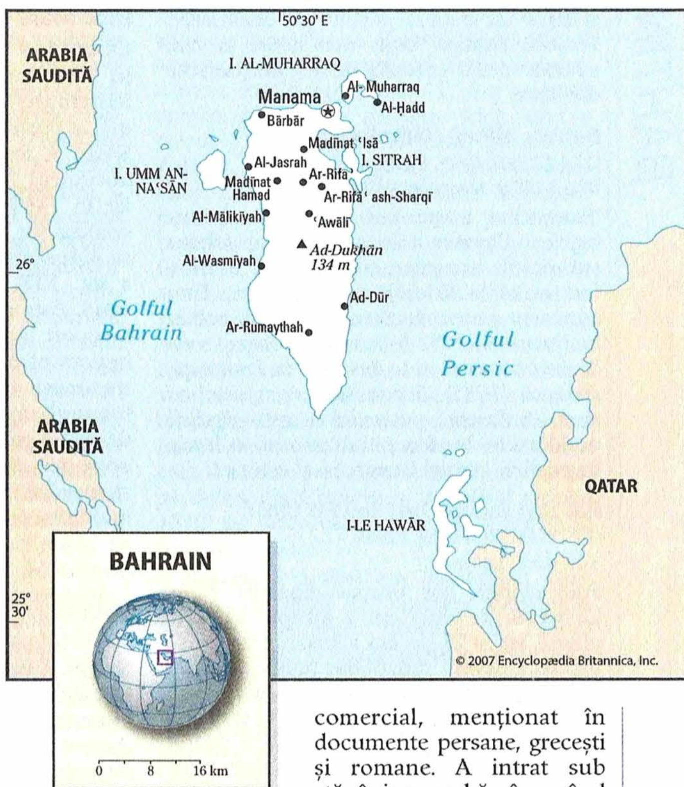
Bahamas
denumire oficială **Uniunea Bahamas**

Stat și arhipelag format din cca 700 de insule și din numeroase recife de corali, situat la limita de NV a Indiilor de Vest, la SE de Florida și la N de Cuba, 13 939 kmp și 323 000 loc. (2005); capitala: Nassau (pe insula New Providence). Populația are ascendență mixtă, africană și europeană, rezultată în urma comerțului cu sclavi. Limba oficială: engleza. Religia: creștinism

(mai ales protestant, dar și romano-catolic, și altele). Moneda: dolarul Bahamas. Principalele insulele de la N la S: Grand Bahama, Abaco, Eleuthera, New Providence, Andros, Cat și Inagua. Cea mai populată insulă este New Providence. Toate sunt formate din calcar coralifer și au o altitudine de câțiva metri deasupra nivelului mării. Cea mai mare altitudine este înregistrată pe colina Alvernia (63 m) de pe insula Cat. Nu există râuri. Economia de piață se bazează pe turism, atracția de bază fiind jocurile de noroc, și pe serviciile financiare internaționale. Majoritatea alimentelor sunt importate din SUA; se exportă în principal pește și rom. Este o monarhie constituțională bicamerală. Șeful statului este monarhul britanic, reprezentat de un guvernator general, iar executivul este condus de un prim-ministru. Insulele erau locuite de indienii arawak când au fost descoperite de Cristofor Columb (12 oct. 1492). Spaniolii nu au avut intenții de colonizare, însă au capturat locuitorii pentru a-i vinde ca sclavi, astfel încât la sosirea coloniștilor englezi din Bermude (1648), insulele erau pustii. Insulele au devenit loc de refugiu pentru pirați și contrabandiști, cu foarte puține așezări prospere. Au început să se dezvolte abia după Revoluția Americană, când loialiștii care au scăpat din blocada instituită

în timpul Războiului Civil American au fugit din SUA și s-au instalat aici, înființând plantații de bumbac. Abia după Al Doilea Război Mondial, când a început să se dezvolte turismul, insulele Bahamas au început să se bucure de prosperitate economică. Insulele au căpătat autonomie internă în 1964 și independență în 1973.

Bahia

Stat în partea E a Braziliei, 13 435 612 loc. (2003). Are o suprafață de 564 693 kmp și centrul administrativ este Salvador. Principalul fluviu: São Francisco. Portughezii au ajuns în regiune în 1501, prin golful unde este situat acum Salvador. Colonizarea a început în regiunea de coastă, iar descoperirea aurului și a pietrelor prețioase în zona podișului Diamantina a atras numeroși coloniști în sec. XVIII. Constituit ca stat în 1889, Bahia este bogat în resurse naturale: petrol, gaze naturale, plumb, cupru, crom și cositor. Industria grea include rafinării de petrol și ramura metalurgică. Este și un important producător agricol.

Bahrain *denumire oficială* Regatul Bahrain

Stat în arhipelagul format din insula Bahrain și alte 30 de insule mai mici, în apropierea coastei peninsulei Arabia, în Golful Persic. Suprafața: 720 kmp; 715 000 loc. (2005). Capitala: Manama. Populație arabă majoritară; limba oficială: araba; religie oficială: islam; monedă: dinar bahrainian. Insula Bahrain, 50 km lungime și 10 km lățime, împreună cu insulele Al Muharraq și Sitrah (spre coasta de NE), reprezintă $^{7}/_{8}$ din suprafața totală a țării, constituind zona cea mai populată și centrul economic al statului. Începând din 1986 este legată de Arabia Saudită printr-un dig rutier de 25 km lungime. Altitudinea maximă este înregistrată pe dealul Ad-Dukhan (134 m). Țara are o economie mixtă (de stat și privată), bazată pe extracția de gaze naturale și pe rafinarea petrolului. Este o monarhie constituțională, statul fiind condus de emir, iar executivul de un prim-ministru. Zona a fost mult timp un important centru comercial, menționat în documente persane, grecești și romane. A intrat sub stăpânire arabă începând cu sec. VII d.Hr., mai târziu fiind ocupat de portughezi (1521–1602). Din 1783 a fost condus de familia Al Khalifah, deși, printr-o serie de tratate, problemele legate de apărare au rămas în responsabilitatea britanicilor (1820–1971). După ce Marea Britanie și-a retras trupele din Golful Persic (1968), Bahrainul și-a proclamat independența (1971). A fost bază a trupelor aliate în primul război din Golful Persic (1990–1991). Începând cu 1994 au avut loc mișcări politice de protest mai ales în rândul populației șiite, foarte numeroasă. În 2002, ca urmare a modificării constituției, Bahrain s-a declarat monarhie constituțională, a acordat drept de vot femeilor și au avut loc primele alegeri parlamentare după 1975.

bahtiari *sau* bakhtiyari

Populație nomadă de păstori din V Iranului. Vorbesc un dialect luri (limbă înrudită cu persana modernă) și majoritatea sunt musulmani șiiți. Cele două grupuri tribale sunt Chahar Lang și Haft Lang. Funcția de căpetenie a întregii populații alternează la fiecare doi ani între șefii celor două triburi. Mulți dintre aceștia au exercitat o influență importantă în politicile interne ale statului

și chiar au ocupat posturi de conducere. Femeile bahtiari sunt mai libere și mai educate decât celelalte femei musulmane din Iran.

Bahtin, Mihail (Mihailovici)

(17.11.1895, Oriol, Rusia - 07.03.1975, Moscova, URSS)

Teoretician literar rus și filozof al limbajului. Operele sale au deranjat adesea autoritățile sovietice, astfel că în 1929 a fost exilat la Vitebsk, în Kazahstan. Este cunoscut pentru lucrarea *Problemele poeticii lui Dostoievski* (1929), în care anticipa teoriile pe care avea să le dezvolte în *Imaginația dialogică* (1975). Ideile sale complexe au avut o influență puternică asupra gândirii occidentale în domeniul istoriei culturii, lingvisticii, teoriei literare și al esteticii.

Bai Juyi *sau* Bo Juyi *sau* Po Chü-i

(772 d.Hr., Xinzheng, China - 846 d.Hr., Luoyang)

Poet chinez, din timpul dinastiei Tang. La vârsta de cinci ani a început să scrie poezie, iar la 28 de ani a trecut examenele pentru a deveni funcționar public. A urcat constant pe scara socială, devenind liderul unui grup de poeți care refuzau să utilizeze în poeziile lor curtoazia verbală a acelor timpuri, considerând că poezia trebuie să aibă un scop moral și social. Baladele sale satirice și poemele cu note de protest social erau adesea concepute sub formă de vers alb, bazându-se pe vechile balade populare. A fost respectat atât în Japonia, cât și în China, unde poemul său, *Cântecul nesfârșitei dureri,* a devenit sursă de inspirație pentru alte opere literare.

Baia, Bătălia de la ~

(14-15 decembrie 1467)

În urma pierderii cetății Chilia și a garnizoanei de acolo, regele Ungariei, Matei Corvin, pornește în 1467 o campanie în Moldova, împotriva lui Ștefan cel Mare. Pe 14 decembrie, trupele ungare, obosite și împuținate numeric de luptele de hărțuire la care îi supusese domnul Moldovei, ajung la Baia pentru a se pregăti de atacul final asupra cetății de scaun a Sucevei. Dar armata moldovenească dă foc târgului Baia, încercuiește aproape complet oastea ungară și îl rănește grav pe rege. Mulțumită trădării marelui vornic Crasnăș, care va plăti cu capul nesupunerea, o parte a armatei ungare, împreună cu regele, a reușit să se retragă. Campania, încheiată cu un eșec total, a constituit ultima tentativă a coroanei ungare de a-și impune prin forța armelor suzeranitatea asupra Moldovei.

Baia Mare

Oraș, 149 989 loc. (2001), municipiu, în NV României, reședință a județului Maramureș. Situat în depresiunea omonimă, la poalele Carpaților Orientali, pe râul Săsar. A fost atestat documentar într-un document (1329) al regelui Carol Robert, iar în 1469 a primit dreptul de a se înconjura cu ziduri de apărare. Dezvoltarea sa industrială a început în prima jumătate a sec. XIX. A fost declarat municipiu în 1968. Este nod feroviar și rutier și are un aeroport la 10 km V de oraș. Este cel mai important centru al metalurgiei neferoase românești. În 1995, aici a fost dat în folosință un coș de dispersie a gazelor înalt de 351,5 m, cea mai înaltă construcție de acest gen din Europa. Printre monumente se numără centrul vechi al orașului, Turnul lui Ștefan (în stil gotic, sec. XV), Casa Iancu de Hunedoara (1446), Turnul Măcelarilor, biserica Sf. Treime (1717-1720).

Baiazid I

(1360,/?/ - cca mart. 1403, Akşehir, Anatolia)

Sultan al Imperiului Otoman (1389-1402). Urmându-i la tron tatălui său, Murad II (omorât în Bătălia de la Kosovo, 1389), Baiazid a extins puterea otomană asupra Imperiului Bizantin, dominând teritorii vaste în Balcani și consolidându-și dominația la S de Dunăre. Din 1391 până în 1398 a impus blocada asupra Constantinopolului și i-a înfrânt pe cruciații unguri în Bătălia de la Nicopole, din 1396. A încercat apoi să extindă puterea otomană asupra Anatoliei. Învins de Timur Lenk lângă Ankara, în 1402, Baiazid a murit în captivitate. Fiul său, Mahomed (Mehmed) I, i-a urmat la tron după aproape zece ani.

Baiazid II

(/?/12.1447 sau /?/01.1448, Demotika, Tracia, Imperiul Otoman - 26.05. 1512, Demotika)

Supranumit Baiazid cel Drept (*în turcă* Baiazid Adlî), sultan otoman (1481-1512) care a consolidat dominația otomană în Balcani, în Anatolia și în spațiul mediteraneean de est și a luptat cu succes împotriva dinastiei Safavizilor din Persia. A fost fiul cel mai mare al sultanului Mehmed II, cuceritorul Constantinopolului. După moartea tatălui său în 1481, fratele său Cem a contestat succesiunea. Baiazid, susținut de o parte puternică de oficiali de la curte, a reușit să preia tronul. Cem a căutat, în final, refugiu în insula Rodos alături de cavalerii Sf. Ioan și a rămas prizonier până la moarte, în 1495.

Odată instalat la cârma imperiului, Baiazid a pus capăt unora dintre politicile lui Mehmed II. Influențat de interpreții *ulama* ai islamului și de marii oficiali asociați acestora, Baiazid a returnat proprietățile musulmane dedicate scopurilor religioase și caritabile pe care Mehmed le confiscase pentru stat. De asemenea, a respins orientarea proeuropeană marcantă a tatălui său prin acte precum îndepărtarea din palatul imperial a picturilor realizate de artiști italieni special pentru Mehmed II. În același timp, a continuat consolidarea teritorială începută de tatăl său. Herțegovina, în Balcani, a fost adusă sub dominație otomană directă în 1483. Ocuparea, în 1484, a două cetăți aflate în deltele fluviilor Dunărea și Nistru a întărit stăpânirea otomană asupra drumului către Crimeea unde hanul tătarilor fusese, cel puțin nominal, un vasal al sultanului din 1475. Războiul din 1499–1503 împotriva Republicii Venețiene în Levant și Balcani a dus mai departe procesul de consolidare, având ca rezultat cucerirea otomană a cetăților venețiene din Morea (Pelopones) și de pe malul Adriaticii – un triumf amplu care justifică programul de construcții navale aprobat de Baiazid în anii de dinainte de începutul războiului.

Odată cu extinderea domniei sale peste o mare parte din Anatolia, Baiazid intrase în conflict cu sultanatul mameluc al Egiptului și Siriei, fiecare parte străduindu-se să domine spațiile de graniță insuficient definite și să mențină sub control eficient principatele mici de acolo. În timp ce o flotă turcească reușise să rupă o mare parte din imperiul Veneției, Baiazid, temându-se de formarea unei alianțe creștine împotriva lui care să îl folosească pe fratele său Cem, a trimis o armată modestă împotriva mamelucilor. Războiul pentru acest spațiu vast s-a încheiat într-un punct mort.

Și mai deosebită a fost situația care a apărut în ținuturile de la E de Anatolia. În 1499, adepții safavizilor, o sectă islamică eretică, au reușit să stabilească în Persia un regim puternic sub șahul Ismail I. Învățăturile religioase ale safavizilor au cunoscut un succes deosebit în rândul triburilor nomade de turci din Anatolia, ai căror luptători au format elementul principal al armatelor șahului Ismail (sau Esmail). Era evident că, dacă i se permitea să continue fără impedimente, propaganda safavizilor putea submina dominația otomană din ținuturile asiatice. Pericolul s-a accentuat în 1511, când adepții șahului s-au răsculat împotriva otomanilor din Anatolia.

Tot atunci a avut loc o luptă pentru succesiune între fiii lui Baiazid. Unul dintre aceștia, Selim, guvernatorul Trebizondului, a mers în Crimeea în 1511, și-a asigurat sprijin din partea hanului tătar, apoi a trecut Dunărea spre Balcani. Înfrânt de Baiazid, Selim a fugit în Crimeea. Între timp, răscoala safavidă fusese înăbușită, iar Ahmed, alt fiu al său, care participase la înfrângerea acestora, a mărșăluit către Istanbul. Pentru că nu a reușit să capete susținerea ienicerilor (gărzi de elită), acesta s-a întors și a atras de partea sa cea mai mare parte a Anatoliei. Temându-se că Ahmed poate cere ajutor de la șahul Ismail și aflat în imposibilitatea de a opune rezistență presiunilor la care era supus de unii dintre sfetnicii săi și de corpul de ieniceri, care îl prefera pe Selim, Baiazid l-a chemat pe Selim din Crimeea și a abdicat (aprilie 1512) în favoarea lui. Baiazid a murit în luna următoare.

Baiazid II a fost un musulman pios, care a respectat cu strictețe perceptele Coranului și legea islamică. În timpul domniei sale, o mare parte a veniturilor de stat au fost consacrate construirii de moschei, colegii, spitale și poduri. De asemenea, a susținut juriști, cărturari și poeți, atât din interiorul, cât și din exteriorul Imperiului Otoman. Ca temperament a fost *molto melancolico, superstizioso e ostinato* („foarte melancolic, superstițios și încăpățânat"), după spusele (1503) ambasadorului Veneției. Baiazid a fost interesat de studii filozofice și cosmografice.

Baibars I

(cca 1223, N Mării Negre –
01.07.1277, Damasc, Siria)

Cel mai important sultan al dinastiei mamelucilor. Turc chipceac, a fost vândut ca sclav (mameluc) după invazia mongolă din anii 1240. A ajuns în serviciul sultanului egiptean din dinastia Aiubizilor, care l-a format ca militar. În 1250, armata sa l-a capturat pe regele cruciat Ludovic IX și, alături de alți ofițeri mameluci, l-a ucis pe ultimul sultan aiubid, fondând dinastia mamelucilor. A urcat pe tron în 1260, după ce l-a omorât pe cel de-al treilea sultan mameluc. Ca sultan, a reconstruit cetățile siriene care fuseseră distruse de mongoli și a organizat forțele armate ale sultanatului. A pus stăpânire pe teritorii ale cruciaților, pe care aceștia nu le-au mai recăpătat niciodată. I-a jefuit pe mongolii din Persia, atacându-i pe aliații acestora, creștinii armeni, și a încheiat o alianță împotriva lor cu mongolii Hoardei de Aur. A trimis

expediții militare în Nubia și în Libia. A stabilit relații diplomatice cu Ioan I al Aragonului, Alfonso X al Leónului și Castiliei, cu Carol de Anjou, precum și cu împăratul bizantin. A construit canale și o moschee impresionantă în Cairo, care-i poartă numele, și a înființat un eficient serviciu poștal între Cairo și Damasc. A murit după ce a băut o otravă destinată altcuiva. *Sirat Baybais*, o narațiune despre care se crede că este povestea vieții sale, se bucură de popularitate în lumea de limbă arabă.

baie turcească

Baie originară din Orientul Mijlociu, care combină expunerea la aer cald, baia de aburi, masajul și o baie sau un duș rece. Baia turcească (*în turcă*, hammam) reflectă fuziunea dintre masajul și aspectele cosmetice caracteristice băii orientale și instalațiile de apă și căldură ale băilor romane. Băile turcești erau mai mici decât termele romane și aveau o lumină mai difuză. Băile de la Istanbul aveau cupole, iar camerele erau bogat decorate cu marmură sau mozaicuri. Folosit pentru socializare și relaxare, dar și pentru baie, *hammam* era răspândit în toată lumea islamică. Unele băi de acest tip încă mai sunt funcționale. În sec. XIX, baia turcească a fost adaptată și preluată de țări din Europa și de SUA.

Baikal *în rusă* Ozero Baykal

Lac din S Siberiei, în zona asiatică a Rusiei, 636 km lungime și 31 500 kmp; este cel mai mare bazin cu apă dulce din Eurasia și cel mai adânc lac de pe glob (1 620 m), conținând o cincime din volumul total de apă dulce de pe suprafața Pământului. În el se varsă peste 330 de râuri; din E colectează apele râurilor Barguzin și Selenga; din el izvorăște Angara, la extremitatea de N. Insula Olkhon este situată în centrul lacului. Flora și fauna sunt variate, numărând peste 1 200 de specii unicat. Din cauza centrelor industriale de pe maluri, a crescut riscul poluării. În 1996, Zona de Protecție a Malurilor Lacului Baikal a devenit sit de patrimoniu.

Bailey, Pearl (Mae)

(29.03.1918, Newport News, Virginia, SUA – 17.08.1990, Philadelphia, Pennsylvania)

Cântăreață și dansatoare americană. Și-a început cariera la 15 ani, în cluburi de noapte și teatre, cu formații de jazz, printre care cea condusă de Count Basie. Primul musical de pe Broadway în care a jucat a fost *St. Louis Woman* (1946); primul film, *Variety Girl* (1947). A devenit celebră pentru stilul ei nepretențios și plin de viață. În 1952 s-a căsătorit cu percuționistul și șeful unei orchestre de jazz Louis Bellson, în compania căruia a început să cânte. Cel mai reușit rol pe Broadway, unde a interpretat-o și pe Carmen Jones (1954), a fost cel al personajului Dolly Levy, din spectacolul *Hello, Dolly!* (1967–1969), care avea o distribuție formată în totalitate din artiști de culoare.

Bailly, Jean-Sylvain

(15.09.1736, Paris, Franța - 12.11.1793, Paris)

Astronom și om politic francez. Cunoscut pentru faptul că, în 1759, a determinat prin calcule orbita cometei Halley. S-a orientat spre politică odată cu izbucnirea Revoluției Franceze. A fost ales președinte al Stării a Treia în mai 1789, iar în iulie a fost numit primul primar al Parisului. Și-a pierdut popularitatea mai ales după ce ordinul său de a împrăștia un grup de rebeli a condus la masacrul de pe Champ de Mars (Câmpul lui Marte, 1791). Deși retras din viața publică, a fost arestat, judecat de tribunalul revoluționar și ghilotinat.

Baily, mărgelele lui ~

Arc de puncte luminoase vizibile în timpul unei eclipse totale de Soare. Poartă numele lui Francis Baily (1774–1844), astronomul englez care a atras pentru prima dată atenția asupra acestui fenomen. Chiar înainte ca discul Lunii să acopere complet Soarele, partea care este încă vizibilă din Soare e posibil să fie întreruptă, în diverse puncte, de munții și văile de pe scoarța selenară; punctele luminoase care rezultă dau iluzia unui șirag de mărgele. „Efectul inel cu diamant" are loc când ultimele raze de soare, pe cale de a fi acoperit, seamănă cu un diamant strălucitor, aflat pe coroana solară.

baionetă

Armă scurtă, cu margini tăioase, uneori cu vârf ascuțit, care se atașează la gura unei arme de foc. Se crede că a apărut în Bayonne, Franța, în prima jumătate a sec. XVII, după care s-a răspândit rapid în toată Europa. Primul tip, baioneta cu cap, se introducea în gura unei flinte, făcând imposibilă tragerea. Tipurile ulterioare, inclusiv baioneta cu manșon, inventată de Sébastien le Prestre de Vauban (1688), glisau peste gura armei. Armele cu foc automat au redus considerabil necesitatea baionetei în luptă. Până la izbucnirea Primului Război Mondial, baioneta devenise deja un cuțit multifuncțional.

Baird, John L(ogie)

(13.08.1888, Helensburg, Dunbarton, Scoția – 04.07.1946, Bexhill-on-Sea, Sussex, Anglia)

Inginer scoțian. Având o sănătate precară, a abandonat slujba de inginer energetician în 1922 și s-a dedicat cercetării în domeniul televiziunii. În 1924 a obținut imagini televizate în care se distingeau doar contururile obiectelor. În 1925 puteau fi recunoscute și figurile, iar un an mai târziu, în 1926, a realizat prima transmisiune prin televiziune a unor imagini în mișcare. În 1928 a demonstrat că imaginile puteau fi transmise în culori. În 1929, serviciile poștale germane i-au oferit posibilitatea de a dezvolta un post de televiziune. În 1936, când a apărut postul de radio BBC, sistemul Baird era în competiție cu cel al companiei Marconi Electric and Musical Industries. În 1937, BBC l-a ales pe cel al companiei Marconi pentru folosire exclusivă. Se crede că la moartea sa, Baird finalizase deja cercetările referitoare la televiziunea stereoscopică.

Bairiki

Insulă mică, 36 717 loc. (2000) și centru administrativ în Kiribati. Face parte din atolul Tarawa, în N Insulelor Gilbert. Are un port mare și aici funcționează o filială a Universității Pacificului de Sud.

Baja California Norte

Stat, 2 487 367 loc. (2000), în N peninsulei California și în NV Mexicului. Suprafața: 70 114 kmp. Centrul administrativ: Mexicali. A fost mult timp nelocuit, iar numărul mic de locuitori s-a menținut până în anii 1950, când s-a înregistrat o creștere demografică spectaculoasă datorată în parte apropierii de granița cu SUA, unde mai multe companii străine își stabiliseră linii industriale de asamblare (maquiladoras). Tendința s-a accelerat, fiind favorizată de prevederile NAFTA din 1994.

Baja California Sur

Stat, 423 516 loc. (2000), în S peninsulei California și în NV Mexicului. Are 73 475 kmp. A devenit stat în 1974. Este slab populat și relativ puțin dezvoltat. În apropierea reședinței La Paz se află suprafețe cultivate cu bumbac, dar agricultura este practicată mai ales pentru subzistență. În ultimii ani, izolarea statului s-a diminuat prin dezvoltarea turismului și îmbunătățirea căilor de comunicație.

Baker, Chet *născut* Chesney Henry Baker

(23.12.1929, Yale, Oklahoma, SUA – 13.05.1988, Amsterdam, Olanda)

Trompetist și cântăreț american, cu un ton subtil și o frazare ușoară, care l-au transformat în simbolul stilului cool jazz (*vezi* bebop) din anii 1950. În 1952 și 1953, a devenit celebru datorită colaborării cu Charlie Parker și Gerry Mulligan. Înregistrarea piesei *My Funny Valentine* i-a adus celebritatea pentru stilul melancolic și fragil pe care l-a abordat ca interpret vocal, același cu stilul său instrumental. Restul carierei s-a desfășurat în Europa, cu întreruperi cauzate de probleme cu autoritățile, legate de dependența de droguri.

Baker, Josephine
născută **Freda Josephine McDonald**

(03.06.1906, St. Louis, Missouri, SUA – 12.04.1975, Paris, Franța)

Dansatoare și cântăreață franceză de origine americană. La 16 ani, s-a alăturat unei trupe de dans și s-a mutat la New York, unde a dansat în cluburi de noapte din Harlem, precum și în spectacolul de pe Broadway *Chocolate Dandies* (1924). A plecat la Paris în 1925, invitată să danseze în *La revue nègre*. Pentru publicul francez era întruchiparea exotismului și a vitalității culturii afro-americane, devenind cea mai populară actriță de musical din Paris și cucerind statutul de stea la Folies Bergère. În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, a lucrat la Crucea Roșie și a dat spectacole pentru forțele franceze libere. Din 1950, a adoptat un număr mare de orfani de toate naționalitățile, într-un „experiment al fraternității", și a făcut călătorii regulate în SUA, pledând pentru drepturile civile.

Josephine Baker
H.ROGER-VIOLLET

Baker, Newton D(iehl)

(03.12.1871, Martinsburg, West Virginia, SUA – 25.12.1937, Cleveland, Ohio, SUA)

Ministru de război american. A practicat avocatura începând din 1897. După ce s-a mutat la Cleveland, a fost ales primar (1912–1916) și l-a ajutat pe Woodrow Wilson să fie desemnat candidat al Partidului Democrat în campania pentru alegerile prezidențiale din 1912. Acesta l-a numit ministru de război (1916–1921). Deși avea idei pacifiste, Baker a dezvoltat planul de recrutare și a supervizat mobilizarea a peste patru milioane de oameni în Primul Război Mondial. În 1928, a fost ales la Curtea Internațională de Arbitraj de la Haga.

Baker, Russell (Wayne)

(n. 14.08.1925, Loudoun County, Virginia, SUA)

Ziarist american. A început să lucreze la ziarul *Baltimore Sun*, în 1947. În 1954, s-a mutat la redacția din Washington a ziarului *New York Times*, iar la începutul anilor 1960, a debutat cu seria editorialelor intitulate *Observatorul*. Deși la început a scris mai mult satiră politică, cu timpul a început să abordeze o paletă mai largă de subiecte. În 1979, a câștigat Premiul Pulitzer. A scris două cărți autobiografice: *Drumul spre maturitate* (Growing Up, Premiul Pulitzer, 1982) și *Anii de glorie* (The Good Times, 1989). În 1993, a devenit gazda emisiunii *Capodopere teatrale* (Masterpiece Theatre).

Baker, Sara Josephine

(15.11.1873, Poughkeepsie, New York, SUA - 22.02.1945, New York, New York)

Medic american. Prima femeie din SUA care a primit titlul de doctor în sănătate publică. A fost primul director al Departamentului de Igienă a Copilului de la New York (prima organizație publică dedicată sănătății infantile). A contribuit la scăderea ratei mortalității infantile în metropolă, New Yorkul aflându-se astfel pe primul loc între marile orașe americane cu cea mai mică rată a mortalității infantile. A contribuit la înființarea Asociației Americane a Igienei Copilului și a pus bazele organizației care avea să devină Federația pentru Îngrijirea Copilului din New York. A publicat cinci cărți despre igiena infantilă.

Baker vs Carr

Proces la Curtea Supremă de Justiție a SUA, în 1962, care a obligat structurile legislative din Tennessee să-și revizuiască numărul de membri în funcție de populație. S-a pus astfel capăt reprezentării supradimensionate a zonelor rurale în structurile legislative. Curtea a decis că votul fiecărui cetățean este egal ca valoare cu al celorlalți, indiferent de locul de reședință al alegătorului. Un alt caz care s-a bazat pe acesta a fost *Reynolds vs Sims*, în 1964, prin care s-a hotărât revizuirea numărului de reprezentanți ai fiecărui stat, ceea ce a dus la schimbarea centrului puterii politice, din zonele rurale în cele urbane.

Bakersfield

Oraș în S Californiei, SUA, 247 057 loc.; în zona metropolitană, 661 645 loc. (2000). Situat pe malul râului Kern, în valea San Joaquin, a fost întemeiat în 1869 de Thomas Baker. A fost o zonă agricolă, până la descoperirea zăcămintelor de petrol de pe râul Kern, în 1899, care a dus la o explozie a industriei extractive. Orașul a fost reconstruit rapid după seismul devastator din 1952. Podgoriile din apropiere produc aproape un sfert din cantitatea de vin din California.

Bakewell, Robert

(1725, Dishley, Leicestershire, Anglia - 01.10.1795, Dishley)

Agricultor englez. A revoluționat creșterea vitelor în Anglia, prin selecționare metodică, încrucișare selectivă și sacrificarea animalelor neproductive. A fost printre primii crescători de oi și vite pentru carne și cel dintâi care a inițiat pe scară largă practica închirierii animalelor pentru reproducere. Ferma sa a devenit un model celebru de management științific.

Robert Bakewell, gravură

COLECȚIA MANSELL

Bakke, decizia ~
oficial **Consiliul Universității California vs Bakke**

Hotărâre a Curții Supreme de Justiție din Statele Unite (1978) prin care a fost declarată neconstituțională practica unor instituții de învățământ de a stabili o cotă fixă de locuri pentru candidații aparținând etniilor minoritare. Una dintre părțile aflate în litigiu era o școală de medicină de stat care, în virtutea programului de acțiune afirmativă, ce presupunea rezervarea unui anumit număr de locuri pentru minorități, a respins de două ori un candidat alb (Alan Bakke) care întrunea toate cerințele de admitere. Instanța a stabilit că instituțiile de învățământ trebuie „să ia în considerație și apartenența la rasă", dar că alocarea unui număr fix de locuri minorităților violează clauza dreptului la protecție egală din constituția Statelor Unite.

bakongo

Vezi kongo

Bakst, Léon
născut **Lev Samoilovici Rosenberg**

(27.01.1866, Sankt Petersburg, Rusia - 28.12.1924, Paris, Franța)

Pictor și scenograf rus. A urmat cursurile Academiei Imperiale de Artă din Sankt Petersburg, iar apoi a studiat la Paris. În 1898 a fondat ziarul *Mir Iskusstva* (Lumea artei) împreună cu Serghei Diaghilev. Din 1900, a realizat scenografia pentru teatrele

imperiale. La Paris, a creat decoruri și costume pentru compania Baletele Ruse a lui Diaghilev. Desenele sale îndrăznețe și culorile somptuoase, cu un aer oriental-exotic, i-au adus faimă internațională. Cele pentru producția londoneză *Frumoasa din pădurea adormită* de Piotr Ilici Ceaikovski (1921) sunt considerate lucrarea sa cea mai importantă.

Baku

Oraș, 1 828 000 loc. (2003), capitala Azerbaidjanului. Situat pe malul vestic al Mării Caspice, în cea mai bună zonă portuară, orașul a fost locuit din Antichitate. Prin sec. XI, a intrat sub stăpânirea șahilor Șirvan, care și-au stabilit aici capitala în sec. XII. În 1723, Petru I l-a cucerit, însă l-a cedat Persiei în 1735; Rusia a pus din nou stăpânire pe oraș în 1806. În 1917, puterea a fost preluată de bolșevici, iar în 1920, Baku a devenit capitala noii Republici Sovietice Azerbaidjan. Petrolul stă la baza dezvoltării economice a orașului. Centrul istoric a fost desemnat Patrimoniu UNESCO în 2000.

Bakufu

(*în japoneză*: *baku*, cort; *fu*, guvernare)

Formă de guvernare militară a Japoniei de către un shogun cu drept ereditar, diferită de guvernarea curții imperiale. Există trei perioade de conducere bakufu în istoria Japoniei: Minamoto Yoritomo a instaurat bakufu Kamakura (*vezi* perioada Kamakura) la sfârșitul sec. XII; Ashikaga Takauji a instaurat bakufu Muromachi (*vezi* perioada Muromachi) la începutul sec. XIV; Tokugawa Ieyasu a instaurat bakufu Edo (*vezi* perioada Tokugawa) la începutul sec. XVII. Aceasta din urmă a fost o perioadă de pace și dezvoltare care a durat mai bine de 250 de ani. *Vezi și* daimyo; clanul Hojo; jito.

Bakunin, Mihail (Aleksandrovici)

(30.05.1814, Preamuhino, Rusia – 01.07.1876, Berna, Elveția)

Anarhist și scriitor politic rus. A călătorit în Europa Occidentală și a participat la revoluțiile de la 1848. După ce a luat parte la Congresul Slavilor de la Praga, a scris manifestul *Apel către slavi* (1848). Arestat pentru intrigi revoluționare în Germania (1849), a fost trimis în Rusia și exilat în Siberia. A evadat în 1861 și s-a întors în Occident, unde și-a continuat învățăturile militant-anarhiste. La Internaționala I (1872), a intrat într-o polemică, rămasă celebră, cu Karl Marx, care a dus la dezbinarea mișcării revoluționare europene.

baladă

Poezie cu formă fixă, cultivată în lirica și muzica franceză, mai ales în sec. XIV–XV. Este compusă din trei strofe, toate versurile având același tip de rimă, precum și o strofă finală scurtă, cu dedicație. Textele erau de cele mai multe ori solemne și formale, de un simbolism elaborat și conținând referințe clasice. Deși prezentă în poezia multor epoci și regiuni, balada în forma sa pură a fost practicată numai în Franța și în Anglia. Elemente precursoare pot fi găsite în cântecele trubadurilor și truverilor.

baladă

În tradiția folclorică, formă de poezie populară epică. Stilul său specific s-a cristalizat în Europa la sfârșitul Evului Mediu, ca parte a tradiției orale, fiind păstrat sub formă muzicală sau literară. Forma orală a rezistat ca baladă populară, iar cea scrisă, ca baladă literară, dezvoltată din tradiția orală. Balada populară narează de regulă o poveste închegată, cu o intrigă precisă, folosind procedee precum repetiția, pentru intensificarea efectelor. Balada literară modernă (de ex. cele scrise de W.H. Auden, Bertolt Brecht și Elizabeth Bishop) amintește, prin elementele sale ritmice și narative, de tradiția baladei folclorice.

balade osianice

Poeme lirice și narative de origine scoțiană și irlandeză, care îi au protagoniști pe legendarul Finn MacCumhaill și pe războinicii acestuia. Denumirea se leagă de numele lui Ossian, bardul ciclului lui Finn. Parte integrantă a tradiției gaelice (scoțiano-irlandeze), baladele conțin peste 80 000 de versuri ce datează din sec. XI–XVIII. Spre deosebire de literatura timpurie legată de Finn, care reflectă un respect reciproc între tradiția păgână și cea creștină, baladele osianice sunt exclusiv de factură păgână, anticlericală și glorifică trecutul, manifestând totodată dispreț pentru prezentul dominat de doctrinele creștine. Majoritatea poemelor atribuite lui Ossian au fost, de fapt, scrise de poetul scoțian James Macpherson (1736–1796).

Balaenoptera

Gen cu cinci specii, încadrate în familia *Balaenopteridae*: balena-albastră, balena-nordică-cu-înotătoare, balena-boreală, balena-lui-Byrde și balena-mică. Termenul include uneori și balena-cu-cocoașă, singurul membru aparținând unui alt gen.

Balaguer (y Ricardo), Joaquín (Vidella)

(01.09.1907, Villa Bisonó, Republica Dominicană - 14.07.2002, Santo Domingo)

Președinte al Republicii Dominicane (1960–1962, 1966–1978, 1986–1996). A ocupat numeroase funcții guvernamentale în perioada dictaturii de 30 de ani a generalului Rafael Trujillo. A fost vicepreședinte în perioada când fratele lui Trujillo, Hector, a devenit președinte și a ocupat funcția de președinte după demisia acestuia, dar Trujillo a deținut puterea efectivă până la asasinarea sa, în 1961. Încercările de liberalizare făcute de Balaguer au dus la înlăturarea sa de la putere de către armată. Ales președinte în 1966, după intervenția militară americană din 1965, a reușit să imprime o creștere economică stabilă și a înfăptuit reforme sociale modeste. A fost reales de câteva ori, dar ultimul său mandat a fost scurtat cu doi ani, din cauza creșterii violenței politice și a acuzațiilor de fraudă electorală și corupție.

Balakirev, Mili Alekseevici

(02.01.1837, Nijni Novgorod, Rusia - 29.05.1910, Sankt Petersburg)

Compozitor rus. Discipol al lui Mihail Glinka, a devenit el însuși mentorul unor compozitori ca César Cui (1835–1918) și Modest Mussorgski. Între 1861–1862, împreună cu alți compozitori, formează grupul numit Cei Cinci. În 1862 a fost unul dintre întemeietorii Școlii Libere de Muzică. Creațiile lui cuprind două simfonii, fantezia pentru pian *Islamey* (1869), muzica pentru *Regele Lear* (1858–1861) și un concert pentru pian. Prin prelucrarea temelor populare și prin stilul său plin de culoare, a fost unul dintre cei mai importanți și influenți susținători ai naționalismului rus. După o cădere nervoasă suferită în 1871, a adoptat o formă de ortodoxie bigotă, părăsind viața muzicală.

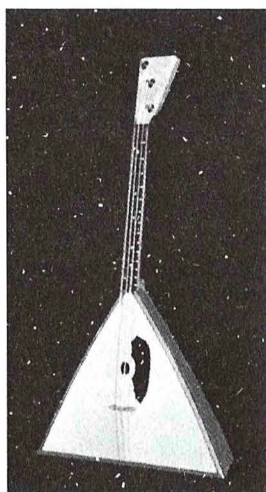
Balaklava, Bătălia de la ~

(25 octombrie 1854)

Confruntare militară din timpul Războiului Crimeei, fără un învingător clar. Rușii au încercat să cucerească Balaklava, port de aprovizionare la Marea Neagră, controlat de englezi, francezi și turci. Rușii au ocupat poziții pe înălțimile de deasupra văii din apropiere. Pentru a împiedica mișcările trupelor rusești, baronul Raglan a dat brigăzii de cavalerie ușoară conduse de lordul Cardigan un ordin de atac ambiguu. În loc să-și conducă trupele împotriva tunurilor rusești de pe dealuri, Cardigan a năvălit în vale, urmând cavaleria rusă în retragere. Bătălia s-a încheiat cu pierderea a 40% din efectivele brigăzii. Confruntarea l-a inspirat pe lordul Alfred Tennyson să compună poemul *Atacul cavaleriei ușoare* (Charge of the Light Brigade).

balalaică

Instrument popular rusesc cu coarde, având o cutie de rezonanță în formă de triunghi și trei coarde reglabile dispuse pe un grif. Există șase mărimi, de la piccolo la dublu bas. A apărut în sec. XVIII, dintr-un alt instrument, numit domra. Este considerată mai ales un instrument popular de acompaniament al dansurilor și cântecelor, dar acum există și orchestre formate numai din aceste instrumente.

balalaică-tenor, sec. XX. Muzeul de Artă Metropolitan, New York

MUZEUL METROPOLITAN DE ARTĂ, NEW YORK, COLECȚIA CROSBY BROWN DE INSTRUMENTE MUZICALE, 1889

Balanchine, George *născut* Gheorghi Melitonovici Balancivadze

(22.01.1904, Sankt Petersburg, Rusia - 30.04.1983, New York, SUA)

Coregraf american de origine gruzină. În 1925, după finalizarea studiilor la Școala Imperială de Balet, a emigrat din Uniunea Sovietică pentru a se alătura trupei Baletele Ruse. În acest cadru, coregrafia sa la spectacolul *Apollo* (1928) a afișat stilul sobru, neoclasic, care l-a caracterizat de-a lungul carierei. Creația sa l-a impresionat pe impresarul Lincoln Kirstein, care, în 1933, l-a invitat pe „Domnul B." să înființeze Școala Americană de Balet și trupa Baletul American. Trupa a devenit ansamblul de balet al Operei Metropolitan (1935–1938), dar s-a desființat în 1941. În 1946, Kirstein și Balanchine au înființat Ballet Society (Societatea de Balet) din care, în 1948, s-a format New York Ballet. Balanchine este autorul a peste 150 de creații coregrafice, printre care *Spărgătorul de nuci* (The Nutcracker, 1954), *Don*

© 1983 MARTHA SWOPE

George Balanchine

Quijote (1965) și *Jewels* (1967), și a semnat coregrafia unor spectacole de musical și de operă. A avut o colaborare strânsă cu Igor Stravinski, punând în scenă mai mult de 30 de creații ale acestuia. Opera sa rămâne în repertoriile multor trupe de balet din întreaga lume, Balanchine fiind considerat cel mai mare coregraf al sec. XX.

Balanța *sau* Libra

(*în latină*, cântar)

Constelație astronomică așezată între Scorpion și Fecioară. În astrologie, reprezintă al șaptelea semn al zodiacului, acoperind cu aproximație perioada dintre 22 septembrie și 23 octombrie. Simbolul folosit este întruchipat fie de o femeie ținând în mână o balanță, fie numai de balanță. Femeia este uneori identificată cu Astrea, zeița romană a justiției.

balanță *sau* cântar

Instrument folosit pentru compararea greutății a două corpuri, mai ales în scop științific, pentru a determina diferența de masă. Balanța cu brațe egale datează din Egiptul antic, probabil în jurul lui 5000 î.Hr. La începutul sec. XX, a devenit un instrument de măsură extrem de precis. Cântarul electronic de astăzi se bazează pe compensarea electrică, nu pe deviația mecanică. Ultramicrobalanța este un instrument folosit la determinarea greutății unor fragmente mai mici decât cele care pot fi cântărite cu microbalanța (care poate cântări mostre de câteva miligrame), adică mostre de câteva micrograme.

balanță comercială

Diferență de valoare dintre importul și exportul de bunuri și servicii ale unui stat, pe o perioadă de timp determinată, de obicei un an. Balanța comercială este cuprinsă într-un tablou statistico-economic mai amplu, balanța de plăți, care include toate tranzacțiile economice dintre rezidenții unui stat și cei ai altor state. Dacă exportul unei țări depășește importul, acea țară are o balanță comercială pozitivă sau un excedent comercial. Dacă importul unei țări depășește exportul, atunci acea țară are o balanță comercială negativă sau un deficit comercial. Conform concepțiilor mercantilismului, balanța comercială pozitivă era o necesitate absolută, dar, în teoria economică clasică, pentru un stat este mai important să-și utilizeze pe deplin resursele economice, decât să aibă o balanță comercială excedentară. Conotația negativă a deficitului comercial s-a păstrat totuși până în sec. XX și este adusă în discuție de susținătorii protecționismului.

balanță cu arc

Instrument pentru cântărit, care folosește relația dintre forța aplicată și deformarea unui arc. Această relație este, de obicei, liniară, ceea ce înseamnă că, dacă greutatea se dublează, și deformarea este dublă. Balanțele cu arc sunt folosite pe scară largă în comerț. Cele cu capacitate mare de încărcare sunt, de obicei, suspendate de cârligele unei macarale.

balanță de plăți

Tablou statistic al tuturor tranzacțiilor economice efectuate pe o perioadă de timp determinată, dintre rezidenții unei țări (inclusiv guvernul) și cei ai altor țări. Tranzacțiile sunt înregistrate prin contabilitate în partidă dublă. De exemplu, balanța de plăți a SUA înregistrează modalitățile prin care dolarii sunt puși la dispoziția străinilor prin importurile operate de SUA, prin sumele cheltuite de turiștii americani în străinătate, prin împrumuturile străine etc. Aceste cheltuieli sunt înregistrate ca debit. Creditul este reprezentat de diversele întrebuințări pe care străinii le-au dat dolarilor aflați în posesia lor, aici fiind incluse plățile pentru exporturile făcute de SUA, plata datoriilor față de SUA etc. Statele străine pot achiziționa mai mulți dolari decât au nevoie pentru a procura bunuri și servicii din SUA și pot păstra surplusul sau îl pot refolosi la cumpărarea de aur sau de titluri de valoare. Dacă statele dețin mai puțini dolari decât au nevoie pentru a achiziționa bunuri și servicii din SUA, pot să obțină suma necesară transferând aur sau vânzând posesiuni pe care le dețin în SUA. Unele forme ale transferului de fonduri (de ex. cantități mari de aur) sunt metode mai puțin dezirabile de lichidare a unei datorii externe, fiind preferate alte forme (de ex. transferuri de valută dobândită în urma comerțului internațional). Fondul Monetar Internațional ajută la rezolvarea problemelor legate de balanța de plăți. *Vezi și* balanță comercială.

balanță de torsiune

Dispozitiv folosit pentru a măsura accelerația gravitațională la nivelul suprafeței terestre. Este alcătuit din două greutăți mici, amplasate la capetele unei bare care, la rândul ei, este prinsă de un fir. Aflându-se la înălțimi diferite, deci afectate diferit de forța gravitațională, cele două greutăți provoacă răsucirea firului. Un sistem optic indică unghiul de răsucire și momentul,

adică forţa de răsucire. Balanţa de torsiune se mai foloseşte şi la cântăriri.

Balaş-Söter, Iolanda
născută **Iolanda Balaş**

(n. 12.12.1936, Timişoara, România)

Atletă română, săritoare în înălţime, cu un palmares strălucit: 19 titluri de campioană naţională, 63 de recorduri naţionale şi 41 de selecţionări în lotul naţional. A participat la 136 de concursuri, iar într-o perioadă de peste 10 ani a câştigat toate cele 114 întreceri la care a luat parte, performanţă înscrisă şi în Cartea Recordurilor. A cucerit două medalii de aur la Jocurile Olimpice (Roma, 1960 şi Tokyo, 1964) şi trei medalii de aur şi una de argint la Campionatele Europene. După încheierea activităţii sportive, a lucrat ca antrenor de atletism la clubul Steaua. În 1990 a fost aleasă preşedinte al Federaţiei Române de Atletism. Din 1994, este preşedinte executiv al Fundaţiei Atletismul Românesc. În 2000 a fost nominalizată printre primele zece atlete ale sec. XX şi i s-a conferit Ordinul Steaua României.

Iolanda Balaş-Söter

Balaton

Lac din Ungaria, situat la SV de Budapesta. Este cel mai mare lac din Europa Centrală, având o suprafaţă de 598 kmp şi o adâncime maximă de cca 11 m. Include două rezervaţii naturale. Deşi agricultura este ocupaţia predominantă din zonă, industria turistică s-a dezvoltat foarte mult prin înfiinţarea unor staţiuni balneo-climaterice, printre care Siófok şi Balatonfüred.

Balbo, Italo

(06.06.1896, lângă Ferrara, Italia – 28.06.1940, Tobruk, Libia)

Aviator şi om politic italian. A condus trupele fasciste Cămăşile Negre în Marşul asupra Romei (1922), iar în timpul dictaturii lui Benito Mussolini a fost general al miliţiilor (1923) şi ministru al aviaţiei (1929–1933). Balbo a dezvoltat aviaţia militară şi comercială italiană şi s-a făcut cunoscut prin promovarea zborurilor internaţionale, pentru a demonstra puterea aeriană a Italiei. A fost numit guvernator al Libiei în 1933 şi a murit când avionul său a fost doborât accidental de tunurile antiaeriene italiene, deasupra oraşului Tobruk.

Balboa, Vasco Nuñez de

(/?/1475, Badajoz, Extremadura, Castilia – 12.01.1519, Acla, lângă Darién, Panama)

Conchistador şi explorator spaniol. În 1500 a explorat coasta Columbiei de azi, apoi s-a stabilit în Hispaniola. Forţat să se ascundă de creditori, s-a alăturat unei expediţii de colonizare a Columbiei. I-a convins pe colonişti să se stabilească de cealaltă parte a golfului Urabá, la Darién, unde, în 1511, aceştia aveau să înfiinţeze prima aşezare stabilă de pe continentul sud-american. În 1513 a fost primul european care a văzut Oceanul Pacific. A ocupat teritoriile din Mar del Sur (Marea Sudului), în numele Spaniei. A devenit guvernator al regiunii Mar del Sur şi al provinciilor Panamá şi Coiba, însă a rămas subordonat al unui rival, Pedro Arias Dávila, numit şi Pedrarias (1440?–1531). Temându-se de influenţa lui Balboa, acesta a pus la cale arestarea lui, acuzându-l de rebeliune, trădare şi alte fărădelegi. După un simulacru de proces, Balboa a fost decapitat.

Balcani, Munţii ~
în bulgară **Stara Planina**

Lanţ muntos în Bulgaria. Se întinde de la E la V de-a lungul Bulgariei centrale, între frontiera sârbească şi Marea Neagră; cel mai înalt pisc este vârful Botev (2 376 m). Lanţul formează principala cumpănă a apelor între Dunăre, la N, şi râul Mariţa, la S. Este traversat de cca 20 de trecători (mai importantă fiind trecătoarea Şipka), de câteva linii de cale ferată şi de râul Iskur.

Balcanică, Liga ~

(1912–1913)

Alianţă între Bulgaria, Serbia, Grecia şi Muntenegru, care au luptat în Primul Război Balcanic împotriva Imperiului Otoman. Creată aparent pentru a limita puterea austriacă în Balcani, liga a luat naştere, de fapt, la îndemnul Rusiei de a-i îndepărta pe turci din Balcani. S-a destrămat după înfrângerea turcilor, ca urmare a neînţelegerilor apărute la împărţirea teritoriilor câştigate.

Balcanică, Peninsula ~

Peninsulă în SE Europei. Situată între Marea Adriatică, Marea Mediterană, Marea Egee și Marea Neagră, cuprinde mai multe țări, printre care Slovenia, Croația, Bosnia și Herțegovina, Serbia și Muntenegru, România, Bulgaria, Albania, Grecia și partea europeană a Turciei. Din 168 î.Hr. până în 107 d.Hr., o parte a peninsulei a fost considerată provincie a Imperiului Roman, la fel ca și Epirul, Moesia, Panonnia, Tracia și Dacia. A fost ocupată apoi de slavi, sârbi, croați, sloveni și bulgari slavizați, ultimii veniți în Balcani în sec. VI d.Hr. A fost treptat organizată în regate, dintre care multe au fost cucerite de Imperiul Otoman în sec. XV–XVI. În sec. XX, în urma numeroaselor conflicte armate între statele balcanice, peninsula a căpătat o nouă configurație politică.

balcanice, războaiele ~

(1912-1913)

Două conflicte militare care au deposedat Imperiul Otoman de aproape toate teritoriile care îi rămăseseră în Europa. În Primul Război Balcanic, Liga Balcanică a învins Imperiul Otoman, care, conform tratatului de pace (1913), a pierdut Macedonia și Albania. Al Doilea Război Balcanic a izbucnit după ce Serbia, Grecia și România au intrat în conflict cu Bulgaria, pentru împărțirea teritoriilor comune cucerite în Macedonia. Bulgaria a fost înfrântă, iar Grecia și Serbia și-au împărțit cea mai mare parte din Macedonia. Războaiele au menținut tensiunea în Balcani și au contribuit la izbucnirea Primului Război Mondial.

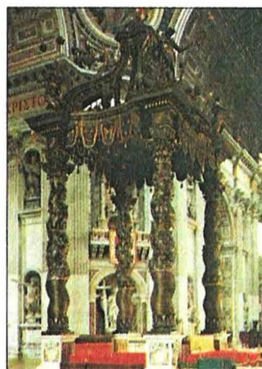
Balch, Emily Greene

(08.01.1867, Jamaica Plain, SUA - 09.01.1961, Cambridge, Massachusetts)

Sociolog american și activistă pentru pace. A studiat la Bryn Mawr College, iar apoi, din 1896, a predat la Wellesley College. A înființat un azil la Boston și a făcut parte din comisiile de stat pentru relații de muncă (1908–1909) și pentru imigrație (1913–1914). În 1918, și-a pierdut postul la catedră, pentru că s-a opus intrării SUA în Primul Război Mondial. În 1919, împreună cu Jane Addams, a contribuit la înființarea Ligii Internaționale a Femeilor pentru Pace și Libertate. În 1946 i s-a decernat Premiul Nobel pentru pace, împreună cu John R. Mott (1865–1955).

baldachin

Acoperământ decorativ, din piatră, lemn sau metal, deasupra unui altar sau a unui mormânt. Inițial, termenul italian *baldacchino* se referea la un material din brocart de Bagdad, atârnat deasupra unui altar sau a unui tron. Respectiva formă arhitecturală constă din patru coloane care susțin antablamente, cu colonade miniaturale, care susțin un acoperiș piramidal, sau cu frontoane. Faimosul baldachin din bronz creat de Giovanni Lorenzo Bernini (1624–1633) se află în bazilica San Pietro din Roma.

Baldachin de Gian Lorenzo Bernini (1624-1633); bazilica San Pietro, Vatican

SCALA - ART RESOURCE/ EB INC.

Balder *sau* Baldur

În mitologia scandinavă, cinstitul și frumosul fiu al zeului Odin și al zeiței Frigg. Singurul lucru care-l putea răni era vâscul. Știind că este invulnerabil, zeii se amuzau aruncând cu diferite obiecte în el. Păcălit de Loki, zeul orb Höd a aruncat cu o ramură de vâsc în Balder, omorându-l. Uriașa Thökk, probabil Loki deghizat, a refuzat să verse lacrimile care l-ar fi adus pe Balder înapoi de pe lumea cealaltă.

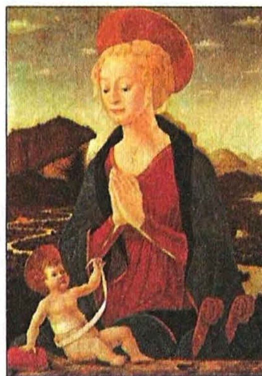
Baldovinetti, Alesso

(cca 14.10.1425?, Florența, Italia - 29.08.1499, Florența)

Artist italian, activ în Florența. Se știu puține despre anii săi de ucenicie, dar stilul său indică influența lui Fra Angelico și a lui Domenico Veneziano. Capodopera sa, *Nașterea Domnului* (1460–1462), o frescă din biserica Buna-Vestire din Florența, alături de *Madona și Pruncul* (anii 1460), aflată la Luvru, au ca fundal peisaje de pe valea râului Arno. Aceste lucrări se numără printre primele picturi europene înfățișând peisaje. Opera sa, deși rareori inovatoare, constituie cel mai bun exemplu de modelare atentă a formei și de descriere precisă a luminii, caracteristice celui mai progresiv stil florentin de pictură din a doua jumătate a sec. XV. A creat și mozaicul decorativ de pe ușile realizate de Lorenzo Ghiberti la baptisteriul

GIRAUDON - ART RESOURCE/EB INC.

Madona și Pruncul, pictură în ulei pe pânză de Alesso Baldovinetti, cca 1465; Muzeul Luvru, Paris

din Florența (1453–1455) și a realizat modele pentru vitralii și intarsii.

Balduin I

(1172, Valenciennes - 1205,/?/)

Primul împărat latin al Constantinopolului (1204–1205). Conte de Flandra și Hainaut, a fost conducătorul celei de a patra cruciade, împotriva Imperiului Bizantin. A contribuit la instalarea unui împărat prolatin (1203). Când cruciații din Constantinopol au preluat puterea, a fost ales împărat (1204) și recunoscut de papă. A creat un guvern după modelul vest-european, împărțind cavalerilor săi pământurile grecilor. A fost învins și executat de invadatorii bulgari.

Balduin I

cunoscut ca **Baudouin de Boulogne**

(cca 1058? - 02.04.1118, Al-Arish, Egipt)

Rege al Ierusalimului (1100–1118). Fiul unui conte francez, a participat la prima cruciadă și în 1098 a preluat controlul asupra orașului Edessa (azi în Turcia). În 1100, fratele său, Godefroi, a murit la Ierusalim, iar Balduin a fost chemat de nobili să-i urmeze la tron ca rege al statului cruciat și apărător al Sfântului Mormânt. El a extins regatul, cucerind cetăți de coastă, precum Arsuf și Cezareea, a construit castelul Krak de Montréal și a pus bazele unei administrații care a servit timp de 200 de ani ca fundament al stăpânirii francezilor în Siria și Palestina.

Balduin II Porfirogenetul

(1217, Constantinopol - oct. 1273, Foggia, Regatul Siciliei)

Al cincilea și ultimul împărat latin al Constantinopolului (1228–1261). Fiul celui de-al treilea împărat latin (în latină, *porphirogenitus* înseamnă născut în purpură, adică de origine regală), a moștenit tronul la moartea fratelui său. Invaziile grecilor și ale bulgarilor au redus imperiul la regiunea din jurul Constantinopolului, iar vistieria goală l-a obligat pe Balduin să plece de două ori în Europa de V pentru a cere ajutor. I-a vândut relicve sfinte lui Ludovic IX al Franței și a distrus părți ale palatului regal, transformându-l în lemne pentru foc. A pierdut tronul în 1261, când Mihail VIII Paleologul a cucerit Constantinopolul și a reintrodus guvernarea grecească. Balduin a fugit în Europa și a murit mai târziu în Sicilia.

Balduin II *cunoscut ca* Baudouin de Bourg

(m. august, 1131, Ierusalim)

Rege al Ierusalimului (1118–1131). Nobil francez, a participat la prima cruciadă, iar în 1100, a fost făcut conte de Edessa de către vărul său Balduin I. Capturat de turcii selgiucizi în 1104, a fost răscumpărat patru ani mai târziu și a redobândit Edessa prin forță, de la regentul ei. A devenit rege al Ierusalimului în 1118, la moartea lui Balduin I. A fost ținut ostatic de turci între 1123–1124. Mai târziu, și-a extins regatul și a atacat Damascul cu ajutorul cavalerilor de Malta și al templierilor. A pus la cale căsătoria fiicei sale, Melisende, cu Fulk V de Anjou, desemnându-i pe aceștia succesorii săi.

Balduin IV

cunoscut ca **Baudouin Leprosul**

(1161,/?/ - mart. 1185, Ierusalim)

Rege al Ierusalimului (1174–1185). A fost încoronat la vârsta de 13 ani, după moartea tatălui său, însă regatul a fost condus de o serie de regenți. A fost bolnav de lepră pe tot parcursul scurtei sale vieți, fapt care a dus la lupte pentru putere în rândul nobilimii. Victoria din 1177 asupra lui Saladin a condus la un armistițiu de doi ani, însă, în 1183, acesta a cucerit Alep, desăvârșind încercuirea Ierusalimului. Balduin și-a încoronat nepotul ca rege în 1183.

Baldung, Hans *sau* Hans Baldung Grien

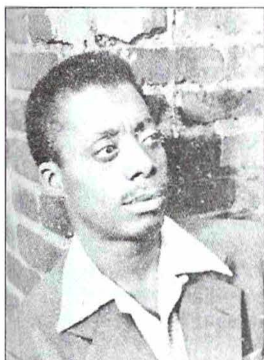
(cca 1484, Schwäbisch Gmünd, Württemberg - 1545, Strasbourg)

Pictor și gravor german. A fost ucenicul lui Albrecht Dürer la Nürnberg și a lucrat în Strasbourg ca pictor oficial al episcopiei. Este renumit pentru altarul înalt al catedralei din Freiburg, oraș în care a trăit între 1512–1517. Opera sa a fost variată și bogată: pictură religioasă, alegorii, scene mitologice, portrete, vitralii, tapiserii și ilustrații de carte. Pe lângă picturi, la fel de importante sunt și desenele, gravurile și xilogravurile sale, înfățișând adesea teme ca „dansul morții" sau „fecioara și moartea". Prin interesul său pentru elementele macabre, Baldung e apropiat ca stil și spirit de Matthias Grünewald.

Baldwin, James (Arthur)

(02.08. 1924, New York, New York, SUA - 01.12.1987, Saint-Paul, Franța)

Eseist, romancier și dramaturg american. A crescut în sărăcie, în cartierul Harlem din New York, și a devenit predicator încă din timpul adolescenței. După 1948, a locuit în SUA și în Franța. Primul său roman semiautobiografic, *Du-te și predică pe munte* (Go Tell It on the Mountain, 1953), considerat și cel mai reușit, a fost urmat de colecțiile de eseuri *Însemnările unui fiu autohton* (Notes of a Native Son, 1955) și *Nimeni nu-mi știe numele* (Nobody Knows

James Baldwin

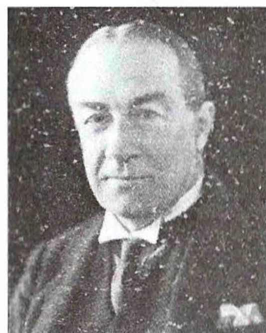
UPI

My Name, 1961), de romanele *Camera lui Giovanni* (Giovanni's Room, 1956), povestea vieții unui homosexual, și *Altă țară* (Another Country, 1962), de amplul eseu polemic *Focul de data viitoare* (The Fire Next Time, 1963), care profețea extinderea violenței rasiale, și de piesa *Blues pentru Domnul Charlie* (Blues for Mister Charlie, 1964). Elocința și pasiunea sa pentru subiecte rasiale l-au făcut pentru mult timp cel mai cunoscut scriitor de culoare al țării sale.

Baldwin (de Bewdley), Stanley Baldwin, Primul conte ~

(03.08.1867, Bewdley, Worchestershire, Anglia - 14.12.1947, Astley Hall, lângă Stourport-on-Severn, Worchestershire)

Om politic britanic. După ce a condus afacerile din domeniul industriei ale familiei, a devenit membru al Camerei Comunelor (1908–1937), din partea Partidului Conservator. A ocupat funcțiile de ministru al finanțelor (1917–1921) și președinte al Comisiei pentru Comerț (1921–1922), iar apoi a fost numit prim-ministru (1923–1924, 1924–1929, 1935–1937). A declarat starea de urgență în timpul grevei generale din 1926, iar mai târziu a asigurat adoptarea Legii privind disputele comerciale, o lege antisindicală (Trade Disputes Act). După 1935, ca prim-ministru, a început consolidarea armatei britanice, tolerând însă politica agresivă a Germaniei și Italiei. A fost criticat pentru că nu a protestat împotriva ocupării Ethiopiei de către Italia. În 1936, a obținut abdicarea lui Eduard VIII, a cărui dorință de a se căsători cu Wallis Simpson, o femeie divorțată, ar fi putut știrbi, în opinia lui Baldwin, prestigiul monarhiei.

Stanley Baldwin, 1932

BASSANO ȘI VANDYK

Baleare, Insulele ~
în spaniolă **Islas Baleares**

Arhipelag, 841 669 loc. (2001), în partea de V a Mării Mediterane, cu statut de provincie și comunitate autonomă, aparținând Spaniei. Are o suprafață de 4 992 kmp; capitala se află la Palma. Cele mai importante insule sunt Majorca, Minorca, Ibiza, Formentera și Cabrera. Locuite din timpuri străvechi, insulele au aparținut Cartaginei în sec. V î.Hr., apoi Romei, din 120 î.Hr., iar din 534 d.Hr., Imperiului Bizantin. Invadate de arabi, au fost cucerite în sec. X de dinastia Omeiazilor din Córdoba. Mai târziu, au fost recucerite de Spania și alipite regatului Aragon în 1349. Disputate în sec. XVIII de Marea Britanie, insulele au revenit Spaniei în 1802. Economia lor modernă se bazează pe turism.

balenă

Mamifer răspândit în oceane, mări, râuri și estuare de pretutindeni, dar mai ales în apele Oceanului Antarctic. Balenele se deosebesc de marsuini și delfini și uneori de narvali, dar toate sunt cetacee. *Vezi și* balenă-cu-fanoane.

balenă-albastră

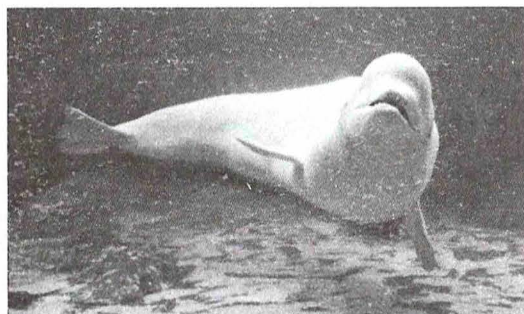
Balenă de culoare albastră-gri, pestriță (*Balaenoptera musculus*). Datorită diatomeelor de culoare galbenă pe care le poartă unele exemplare, mai este denumită și balena-cu-burta-de-sulf. Cel mai mare mamifer din lume, balena-albastră are o lungime maximă de 30 m și o greutate de 150 de tone. Poate fi întâlnită singură sau în grupuri mici, în toate oceanele lumii. În perioada verii se hrănește cu crustacee (din ordinul *Euphausiacaea*) din apele polare, iar iarna migrează spre ecuator, pentru a se înmulți. Odinioară, era cel mai vânat cetaceu și populațiile se reduseseră puternic. Clasificată ca specie amenințată, actualmente este protejată.

balenă-albă *sau* beluga

Specie (*Delphinapterus leucas*) răspândită în Oceanul Arctic și în mările adiacente, atât

E.R. DEGGINGER

balenă-albă (*Delphinapterus leucas*)

în ape adânci, cât și în ape litorale, dar care poate intra și în fluvii ce se varsă în mările nordice. Este prevăzută cu dinți, partea anterioară a capului este rotunjită și nu are înotătoare dorsală. Are o lungime de cca 4 m. La naștere e albastră-întunecat sau negricioasă, pentru ca la vârsta de 4–5 ani, culoarea să se deschidă până la alb sau crem. Se hrănește cu pește, cefalopode și crustacee și trăiește de obicei în grupuri de câte 5–10 indivizi. A fost vânată în scop comercial, pentru grăsime, piele și carne, iar în zona arctică este utilizată ca sursă de hrană pentru oameni și câini.

balenă-boreală *sau* balena-lui-Rudolphi

Specie de balenă rapidă (*Balaenoptera borealis*) din familia *Balaenopteridae*. Măsoară 13–15 m lungime, este cenușie-albăstruie sau negricioasă pe partea dorsală și mai deschisă pe cea ventrală. Prezintă înotătoare reduse, cca 50 de șanțuri scurte, longitudinale, situate pe piept și fanoane negre cu franjuri mătăsoși, mai deschiși la culoare. Populează oceanele, de la cel Arctic la cel Antarctic, migrând între apele reci și temperate, vara, și zonele mai calde unde se reproduce, iarna.

balenă-cu-cocoașă

Balenă cu înotătoare lungi (*Megaptera novaeangliae*), care trăiește de-a lungul coastelor oceanelor, apropiindu-se uneori foarte mult de țărm sau chiar intrând în porturi și pe gurile râurilor. Balena-cu-cocoașă atinge o lungime de 12–16 m, are spatele negru și burta albă și niște protuberanțe mari pe cap și pe fălci. Migrează în timpul verii spre apele polare, iar iarna spre zone tropicale sau subtropicale, unde se înmulțește. Se hrănește cu crustacee asemănătoare creveților, cu pești mici și cu plancton. Este balena care produce cele mai multe sunete („cântece" de câte 5–35 de minute) și una dintre cele mai bune la acrobații (salturi înalte). Numărul lor a scăzut mult, ca urmare a vânării excesive. De aceea, începând cu anii 1960 sunt protejate prin lege în întreaga lume și unele dintre populații par să fie în creștere.

balenă cu dinți

Termen comun pentru membrii subordinului *Odontoceti*, ordinul cetacee. Au dinți care taie și un gât suficient de larg pentru a înghiți bucăți de calmar și diferite tipuri de pești. Din această categorie fac parte balena-albă, balena-ucigașă, delfinul-pilot, cașalotul, delfinii, marsuinul și narvalul.

balenă cu fanoane

Oricare dintre cele 13 specii de cetacee ale subordinului *Mysticeti*. Se disting printr-o structură specializată de hrănire – fanonul, care filtrează planctonul și micile crustacee din apă. Fanonul este compus din două plăci cornoase atașate de plafonul cavității bucale. Fiecare placă (lungă de 3,6 m în cazul balenidelor) este alcătuită din lame paralele, cu franjuri care se întrepătrund formând un filtru. Balene cu fanoane sunt balena-albastră, balena-nordică-cu-înotătoare, balena-cenușie, balena-cu-cocoașă, balena-boreală. Fanoanele se foloseau în trecut ca întăritoare pentru corsete și încă mai sunt folosite pentru confecționarea unor perii industriale.

balenă-nordică-cu-înotătoare

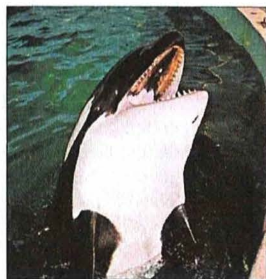
Specie de balenă (*Balaenoptera physalus*) rapidă, cu corp zvelt. Are o lungime de 18–27 m, o înotătoare dorsală de formă triunghiulară, fanoane scurte și câteva zeci de șanțuri în piele în lungul gâtului și al pieptului. Are culoarea gri cu zone albe pe părțile ventrale și pe partea dreaptă a maxilarului inferior. Trăiește în oceanele din întreaga lume, în grupuri de la câțiva la câteva sute de indivizi. Vara trăiește în apele polare, unde se hrănește cu crustacee și pești mici, iar iarna migrează spre ape mai calde, pentru reproducere. Cândva cu mare valoare comercială, și-a redus substanțial efectivele din cauza vânării excesive, fiind în prezent clasificată ca specie amenințată.

balenă-ucigașă *sau* orcă *sau* delfin-ucigaș

Specie de delfin (*Orcinus orca*) din subordinul *Odontoceti*, întâlnită în toate oceanele, de la Polul Nord la Polul Sud. Este cea mai mare specie de delfin; masculul poate măsura 9 m lungime și cântărește peste 4 500 kg. Balena-ucigașă este neagră, cu pete albe pe partea ventrală, deasupra fiecărui ochi și pe părțile laterale. Are bot turtit și maxilare puternice, prevăzute cu 40–50 de dinți mari, ascuțiți și conici. Trăiește în grupuri de până la 50 de indivizi. Se hrănește cu pești, cefalopode, pinguini și mamifere marine. Deși este un prădător vorace de foci și chiar de balene, nu există mărturii care să confirme faptul că atacă oamenii. Sunt ținute în captivitate și dresate pentru spectacole acvatice.

ACVARIUL MARIN DIN MIAMI

balenă-ucigașă sau orcă (*Orcinus orca*)

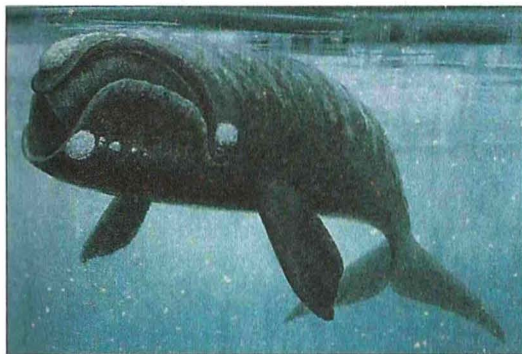
Balenciaga, Cristóbal

(21.01.1895, Guetaria, Spania - 25.03.1972, Valencia)

Creator de modă de origine spaniolă. Încă de copil a învățat croitoria, fiind atras de creația de modă după o vizită la Paris. La 20 ani, avea deja o casă de modă la San Sebastián. În următorii 15 ani, a devenit cel mai important creator de modă din Spania. În 1937, războiul civil din Spania i-a distrus afacerea, silindu-l să se mute la Paris. Pe parcursul celor treizeci de ani petrecuți acolo, până la retragerea din modă în 1968, colecțiile sale au pus accentul pe rochii somptuoase și pe costume de lux. În anii 1950 a popularizat pelerina și hainele largi, fără talie, iar în anii 1960, fâșul din materiale sintetice.

balenide

Oricare dintre cele cinci specii (genurile *Balaena, Eubalaena* și *Caperea*) din familia *Balaenidae*, cu corp puternic și cap mare. Există două specii considerate balene bune pentru vânătoare, datorită valorii lor, încetinelii cu care se deplasează și capacității de a pluti după ce au fost omorâte. Maxilarul superior este puternic arcuit lateral, buza inferioară este îndoită în sus, formând un căuș. Nu au înotătoare dorsală, cu excepția balenei pitice (*Caperea margynata*), o balenă mică, rar întâlnită, din emisfera sudică. Balena-de-Groenlanda (*Balaena mysticetus)*, care trăiește în apele temperate arctice și nordice, este neagră, cu bărbia, gâtul și uneori abdomenul albe. Are o lungime maximă de 20 m. Balena-nordică (*Eubalena glacialis)* atinge o lungime de 18 m. Asemănătoare cu balena-de-Groenlanda, dar cu un cap mai mic și mai puțin arcuit, poate avea pe bot și o „bonetă", o excrescență cornoasă infestată cu paraziți. Din 1946, ambele specii sunt protejate prin lege.

Eubalaena australis, familia *Balaenidae*

ILUSTRAȚIE DE LARRY FOSTER

balet

Dans artistic figurativ, în care tehnica academică formală (*danse d'école*) este combinată cu muzică, scenografie și costumație. Cu origini în producțiile de curte ale Renașterii, baletul s-a dezvoltat mulțumită lui Ludovic XIV, care, în 1661, a înființat Academia Regală de Dans a Franței, unde Pierre Beauchamp a elaborat cele cinci poziții de balet. La început, spectacolele de balet erau însoțite de muzică vocală, fiind adesea încorporate în opere-balet ale unor compozitori, precum Jean-Baptiste Lully. În sec. XVIII, Jean-Georges Noverre și Gasparo Angiolini au dezvoltat, fiecare în felul său, o formă de balet dramatic (*ballet d'action*), în care povestea este narată prin intermediul pașilor de dans și al mimicii, o reformă care și-a găsit ecoul în muzica lui Cristoph Willibald Gluck. Printre inovațiile sec. XIX se numără dansul pe poante (balans pe vârful degetelor piciorului) și apariția prim-balerinei, cum au fost Marie Taglioni și Fanny Elssler. La sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX, Rusia a devenit centrul spectacolelor de balet, grație unor inovatori ca Serghei Diaghilev, Anna Pavlova, Vaslav Nijinski, Marius Petipa și Mihail Fokin. Vestite partituri pentru balet au fost compuse de Piotr Ilici Ceaikovski și Igor Stravinski. De atunci, școlile de balet din Marea Britanie și SUA au ridicat calitatea baletului la nivelul celui rusesc și au sporit considerabil numărul de spectatori ai genului. *Vezi și* American Ballet Theatre; Ballet Russe de Monte Carlo; Ballets Russes (Balete Ruse); New York Ballet; Baletul Regal.

NOVOSTI-SOVFOTO

Arabesc executat de Natalia Bessmertnova cu Nicolai Fadeev, *Lacul lebedelor*

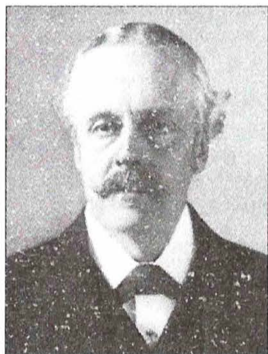
Baletul Regal /Royal Ballet/

Companie și școală engleză de balet. În 1931, Ninette de Valois și Lilian Baylis au organizat compania Vic-Wells Ballet, numind-o astfel după cele două teatre (Old Vic și Sadler's Wells) unde aveau loc spectacolele. În anii 1940, trupa s-a numit Sadler's Wells Ballet, după teatrul care o găzduia. În 1946, s-a mutat la Covent Garden. Alicia Markova, Margot Fonteyn și Robert Helpmann s-au numărat printre primii membri ai companiei. Până în anii 1950, aceasta s-a extins și s-a reorganizat, ajungând să aibă propria școală și o trupă separată pentru turnee. În 1956, prin cartă regală, Sadler's Wells Ballet a devenit Baletul Regal. Cu el sunt asociate numele unor dansatori celebri precum Rudolf Nureev și ale unor coregrafi precum Frederick Ashton, Kenneth MacMillan și Bronislava Nijinska.

Balfour (de Whittingehame), Arthur James, Primul conte ~

(25.07.1848, Wittingehame, East Lothian, Scoția - 19.03.1930, Woking, Surrey, Anglia)

Om de stat britanic, nepotul marchizei de Salisbury. A lucrat pentru Parlament între 1874–1911, iar în guvernul condus de unchiul său, ca ministru pentru Irlanda, între 1887–1891. Din 1891, a fost liderul grupului conservator și i-a urmat unchiului său ca prim-ministru (1902–1905). A contribuit la formarea Antantei (1904). A devenit cunoscut mai ales după 1917, când, în calitate de ministru de externe (1916–1919), a redactat Declarația Balfour, care exprima acceptarea oficială de către Marea Britanie a sionismului. A fost lord președinte al Consiliului de Coroană (1919–1922, 1925–1929) și a redactat Raportul Balfour (1926), care definea relațiile dintre Marea Britanie și dominioane, exprimate în Statutul de la Westminster.

Arthur James Balfour, cca 1900

BASSANO ȘI VANDYK

Balfour, Declarația ~

(2 noiembrie 1917)

Declarație a ministrului britanic de externe, Arthur James Balfour, într-o scrisoare către liderul evreilor britanici, Lionel Walter Rothschild (1868–1937), la îndemnul liderilor sioniști evrei din Rusia, Chaim Weizmann și Nahum Sokolow (1861–1936). În declarație se promitea crearea unei patrii pentru poporul evreu în Palestina, care să nu afecteze comunitățile de alte naționalități deja stabilite în zonă. Britanicii anticipau că vor câștiga controlul asupra Palestinei după Primul Război Mondial (1914–1918) și sperau să câștige astfel opinia publică evreiască de partea aliaților. Mizau și pe faptul că ocupanții probritanici vor contribui la protejarea căii spre canalul Suez, o legătură vitală către teritoriile din S Asiei, aflate sub control britanic.

Balhaș

Lac situat în SE Kazahstanului. Lung de cca 600 km, cu adâncime maximă de 25 m. Principala sa sursă de alimentare este râul Ili, care pătrunde în partea vestică printr-o deltă largă. Clima aspră îl afectează puternic; suprafața sa a variat de la cca 15 500 kmp la 19 000 kmp, în funcție de precipitații. Lacul este înghețat din noiembrie până la începutul lui aprilie. De la mijlocul sec. XX, poluarea industrială a cauzat pagube ecologice serioase.

Bali

Insulă în insulele Sunda Inferioare, în dreptul coastei de E a insulei Java, formează, împreună cu alte câteva insule mai mici din vecinătate, o provincie a Indoneziei. Are 3 151 162 loc. (2000). Principalele orașe sunt Singaraja și Denpasar, centrul administrativ al provinciei. Relief muntos; vârful cel mai înalt – Agung (3 142 m). Colonizată inițial de India, apoi de emigranți din Java în sec. XVI, reprezintă ultimul bastion al hinduismului din arhipelagul indonezian. Vizitată de olandezi în sec. XVI, a intrat sub administrație olandeză abia la sfârșitul sec. XIX. A fost ocupată și de japonezi în Al Doilea Război Mondial. A devenit parte a Indoneziei în 1950. În prezent, turismul este una dintre cele mai importante ramuri ale economiei sale.

balinezi

Populație din insula Bali, Indonezia. Spre deosebire de alte populații indoneziene, a aderat la hinduism, deși cultura sa a fost influențată în special de javanezi. În satele balineze, fiecare familie trăiește pe propria sa parcelă, înconjurată de ziduri din pământ sau din piatră. În toate satele există temple și o sală de adunare. Religia balineză combină shivaismul cu budismul, cultul strămoșilor și credința în spirite și în magie. Căsătoria se face adesea între rude, iar relațiile de familie sunt recunoscute numai pe linie masculină.

balistă

Lansator de proiectile folosit în Antichitate pentru a arunca săgeți lungi sau ghiulele. Versiunea grecească era o arbaletă uriașă, fixată pe un suport. Balista romană folosea energia a două corzi răsucite, legate de două brațe ale căror capete erau unite printr-o a treia coardă, cea care propulsa proiectilul. Cea mai mare balistă putea arunca greutăți de până la 27 kg, la distanțe de până la 450 m.

balistică

Știință a propulsiei, zborului și impactului proiectilelor. Balistica internă studiază propulsia proiectilelor, care are loc în interiorul gurii de foc sau când se lansează o rachetă. Armele de foc și motoarele rachetelor convertesc energia chimică a carburanților în energia cinetică a proiectilelor. Balistica externă studiază zborul proiectilelor după ieșirea din gura de foc. Traiectoria unui proiectil este rezultatul acțiunii forțelor gravitaționale (*vezi* gravitație), al frânării și al impulsului. Balistica terminală studiază impactul proiectilelor asupra țintei. Balistica medico-legală cercetează mecanismele și implicațiile medicale ale rănilor cauzate de gloanțe și de fragmentele rezultate din explozii, cum este șrapnelul.

Ball, Lucille (Désirée)

(06.08.1911, Celoron, lângă Jamestown, New York, SUA - 26.04.1989, Los Angeles, California)

Actriță și vedetă americană de televiziune. A interpretat roluri minore în filme începând din 1933, iar din 1947 a fost protagonista unui serial de comedie pentru radio. Cu soțul său, Desi Arnaz (1917–1986), lider de trupă, a creat serialele TV de comedie de mare succes *O iubesc pe Lucy* (I Love Lucy, 1951–1957), iar mai târziu *Ora de comedie cu Desi și Lucy* (Lucy – Desi Comedy Hour, 1957–1960). După divorțul din 1960, Ball a mai apărut în *Spectacolul lui Lucy* (The Lucy Show, 1962–1968) și *Iat-o pe Lucy* (Here's Lucy, 1968–1974). Cu părul său roșcat și vocea răgușită, interpretând un personaj comic, când delicat, când obraznic, a fost vedeta feminină cea mai cunoscută de la începuturile televiziunii.

Lucille Ball și Desi Arnaz

PHOTOFEST

Ballard, J(ames) G(raham)

(n. 15.11.1930, Shanghai, China)

Scriitor britanic. Și-a petrecut patru ani din copilărie într-un lagăr de prizonieri japonez, experiență pe care a descris-o în *Imperiul Soarelui* (Empire of the Sun, 1984, ecranizat în 1987). Literatura sa SF descrie de obicei spații distruse de dezastre ecologice, rezultat al progresului tehnologic decadent. Romanele sale apocaliptice, adesea șocante prin violență, sunt *Crash* (1973; ecranizat în 1996), *Insula de beton* (Concrete Island, 1974) și *Zgârie-norul* (High Rise, 1975). Printre operele sale mai recente se numără culegerea de proză scurtă *Febra războiului* (War Fever, 1990) și romanele *Bunătatea femeilor* (The Kindness of Women, 1991) și *Nopți de cocaină* (Cocaine Nights, 1998).

Ballard, Robert D(uane)

(n. 1942, Whichita, Kansas, SUA)

Oceanograf și geolog marin american. A crescut lângă San Diego, California. Fiind cercetător științific la Institutul de cercetări oceanografice din Woods Hole (statul Massaschusetts), a fost primul care a folosit submarinele pentru cercetări la adâncimi foarte mari, a participat la cea dintâi explorare a dorsalei medio-atlantice, descoperind izvoare de apă caldă și fauna stranie din Galapagos. Este cunoscut mai ales pentru descoperirea epavei *Titanicului*, în 1985. De atunci a continuat să descopere epave ale vaselor scufundate în Al Doilea Război Mondial.

Ballet Russe de Monte Carlo

Companie de balet formată în Monte Carlo, în 1932. Numele provine de la trupa Ballets Russes (Balete Ruse) a lui Serghei Diaghilev, dizolvată după moartea acestuia în 1929. Sub conducerea lui René Blum și a col. W. de Basil, trupa a prezentat spectacole de Léonide Massine și George Balanchine, în care au dansat Aleksandra Danilova, André Eglevsky și David Lichine. În 1938, divergențele interne au dus la împărțirea trupei în două grupuri: Adevăratul Balet Rus, condus de de Basil, care a făcut turnee internaționale până la dizolvarea sa, în 1948, și Ballet Russe de Monte Carlo, condus de Massine, care a efectuat turnee mai ales în SUA, cu Danilova, Alicia Markova și Maria Tallchief, până în 1963.

Ballets Russes/Balete Ruse

Companie de balet înființată la Paris, în 1909, de Serghei Diaghilev. Considerată sursa baletului modern, compania a reunit balerinii cei mai talentați din acea vreme. Printre coregrafii săi s-au numărat

Mihail Fokin, Léonide Massine, Bronislava Nijinska și George Balanchine, iar printre dansatori, Ecaterina Geltzer, Tamara Karsavina și Vaslav Nijinski. Muzica aparținea unor compozitori precum Igor Stravinski, Maurice Ravel, Darius Milhaud, Serghei Prokofiev și Claude Debussy, iar scenografia era semnată de Alexandre Benois, Pablo Picasso, Georges Rouault, Henri Matisse și André Derain. Trupă avangardistă, a revoluționat baletul sec. XX, iar influența ei s-a resimțit mult timp și după dizolvarea sa, care a avut loc după moartea lui Diaghilev, în 1929.

Ballot Act /Legea votului/

(1872)

Lege britanică; a introdus votul secret pentru toate alegerile parlamentare și municipale. Votul secret era numit și vot australian, deoarece a fost mai întâi folosit la alegerile din Australia, în 1856. Legea, concepută pentru protejarea alegătorilor împotriva tentativelor de mituire sau de constrângere, a fost una dintre cele mai importante realizări ale primei administrații a lui William E. Gladstone.

balon

Pungă imensă plină cu aer sau cu gaze mai ușoare decât aerul, precum heliul sau hidrogenul, care se poate ridica și pluti în atmosferă. Primele experimente au început prin 1709, dar abia în 1783, J.-M. și J.-E. Montgolfier au realizat un balon care se putea ridica atunci când era umplut cu aer cald. Baloanele au permis îndeplinirea unor misiuni militare de observare în sec. XIX și au fost folosite în sec. XX de oameni de știință, precum Auguste Piccard, pentru a colecta date la altitudini mari. Primul zbor cu balonul în jurul lumii a fost realizat în 1999, de către Bertrand Piccard și Brian Jones. *Vezi* dirijabil.

balenopterid

Denumire folosită pentru oricare dintre cele cinci specii de balene din genul *Balaenoptera* (familia *Balaenopteridae*), și anume balena-albastră, balena-nordică-cu-înotătoare, balena-boreală, balena-lui-Bryde și balena-mică. Termenul se referă deseori și la balena-cu-cocoașă, singurul membru al familiei, diferit de cele cinci specii.

balsa

Arbore (*Ochroma pyramidale* sau *O. lagopus*) din familia *Malvaceae* (*Bombacaceae*), originar din zona tropicală a Americii de Sud, prețuit pentru lemnul său extrem de ușor, asemănător pinului alb sau teiului. Datorită flotabilității sale (de două ori mai mare decât a plutei), lemnul de balsa este potrivit pentru confecționarea colacilor și a altor echipamente de salvare. Elasticitatea îl face un excelent material antișoc, folosit la fabricarea ambalajelor. Este un bun izolator, folosit pentru incubatoare, frigidere și camere frigorifice. Întrucât combină greutatea redusă cu o mare capacitate de izolare termică, este un bun material de construcție pentru containerele destinate transportului de dioxid de carbon solid. Este folosit și la construirea bărcilor și a compartimentelor pentru pasageri ale avioanelor.

balsam

Substanță aromatică asemănătoare rășinii care se scurge dintr-o plantă, fie spontan, fie în urma unei incizii, și care este folosită preponderent la obținerea preparatelor medicinale. Speciile mai aromatice sunt folosite la producerea tămâiei. Balsamul de Perú, un lichid parfumat, apos, cafeniu-închis sau negru, este un balsam adevărat, extras dintr-un arbore leguminos foarte înalt, *Myroxylon pereirae,* originar din sau aclimatizat în Ceylon. Balsamul de Tolu (Columbia) este folosit pentru parfumuri sau pentru siropuri și pastile contra tusei; devine mai puternic odată cu trecerea anilor. Balsamul canadian sau balsamul de Mecca nu sunt balsamuri adevărate.

Baltag, Cezar

(26.07.1939, Mălinești, Hotin, Regatul României, azi Republica Moldova – 26.05.1997, București)

Scriitor român. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității București. A lucrat în presa literară la *Gazeta literară* (1960–1968), *Luceafărul* (1968–1974) și *Viața Românească*. A debutat în 1960 cu volumul *Comuna de aur*. În 1973, în timpul unei călătorii de studii în SUA, l-a cunoscut pe Mircea Eliade, din opera căruia a și tradus ulterior. Ca aproape toți poeții generației sale, a debutat cu versuri purtând amprenta contextului politic, dublată de o gesticulație retorică destul de apăsată. Aceasta se va tempera însă destul de repede, lăsând loc adevăratului său temperament – liric, subordonat meditației filozofice reci, livrescului, cu ideile transpuse într-un limbaj aproape

Cezar Baltag

esențializat (*Răsfrângeri*, 1966). O noutate va fi înclinația spre explorarea unor motive și mituri autohtone, în special a motivului „tinerețe fără bătrânețe", în *Odihnă în țipăt* (1969) și *Șah orb* (1971). Pierderea prematură a unui frate și a soției sale determină o nouă schimbare de registru, din cel ludic (*Madona din dud*, 1973), în cel elegiac (*Euridice și umbra*, 1988, *Chemarea numelui*, 1995). A primit Premiul Academiei Române (1981).

Balthus *născut* Balthazar Klossowski

(29.02.1908, Paris, Franța - 18.02.2001, La Rossinière, Elveția)

Pictor francez. Născut la Paris din părinți polonezi, a fost considerat un copil-minune, fiind încurajat de prietenii de familie, precum Pierre Bonnard, André Derain și Rainer Maria Rilke. Fără a avea studii de specialitate, s-a întreținut lucrând ca scenograf și realizând portrete. A avut prima expoziție personală în 1934. În plin avangardism de sec. XX, tablourile sale, pictate în maniera Vechilor Maeștri, prezintă peisaje, naturi moarte și portrete. A înfățișat momente obișnuite din viața de zi cu zi în tablouri de mari dimensiuni. Balthus este cel mai bine cunoscut pentru lucrările sale controversate care înfățișează adolescente. Imaginile sale impudice și erotice, ca și personalitatea sa atent cultivată l-au transformat într-un personaj celebru în cercurile intelectuale din toată lumea. Din 1961 până în 1977, a fost director al Academiei Franceze din Roma.

Baltică, Marea ~

Mare din N Europei. Braț al Oceanului Atlantic și legătură cu Marea Nordului, are 1 600 km lungime, 386 000 kmp și o adâncime maximă de 456 m. În ea se varsă fluviile Vistula și Oder și multe râuri. Este înconjurată de Danemarca, Suedia, Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Germania și Rusia. Are două brațe largi, Golful Botnic și golful Finic. Efectul Curentului Nord-Atlantic abia se face simțit; apa mării are numai un sfert din salinitatea oceanelor și, de aceea, îngheață repede.

baltică, religie ~

Credințe și practici antice ale balticilor din E Europei. Se crede că au o sursă comună cu religiile vedică și iraniană. Cele mai importante divinități baltice erau zeii cerului: Dievs (cerul), Perkons (tunetul), Saule (zeița Soarelui) și Meness (zeul Lunii). O divinitate a pădurii, Mama Pădurii, era comună tuturor popoarelor baltice, luând forma diferitelor zeițe care personificau multiple aspecte ale naturii. Destinul sau norocul era personificat de zeița Laima, care hotăra soarta unei persoane la naștere. Se credea că morții revin în lume sub forma spiritelor bune sau rele; răul era provocat de diavol, Velns, și de o creatură asemănătoare unui vârcolac, cunoscută sub numele de Vilkacis sau Vilkatas. Structura lumii, cu arborele lumii în centru, și dușmănia dintre Saule și Meness constituie de asemenea teme importante. Anumite sărbători marcau solstițiul de vară, secerișul, căsătoria și înmormântarea. Ritualurile religioase se îndeplineau în păduri și pe dealuri considerate sacre; săpăturile au scos la iveală și temple circulare din lemn.

baltice, limbi ~

Ramură a familiei de limbi indo-europene care include trei limbi atestate, lituaniana, letona și prusaca veche, vorbite de-a lungul coastelor de E și de S ale Mării Baltice, precum și în țările cu ieșire la această mare. Cronicile medievale menționează alte patru popoare vorbitoare de limbi baltice în această regiune, însă din sec. XVI acestea au fost complet asimilate. Limbile baltice au trăsături comune cu limbile slave, însă diferențele profunde dintre limbile baltice fac ca ipoteza unui protolimbaj balto-slav să fie dificil de susținut.

baltice, state ~

Republicile Lituania, Letonia și Estonia, situate pe coasta de E a Mării Baltice. Denumirea a fost adesea folosită și cu referire la Polonia și Finlanda. S-au constituit ca state independente în 1917, din provinciile baltice ale Rusiei, orașul Kovno și o parte a regiunii Wilno din Polonia (astăzi Lituania). Cu ajutorul Germaniei și al forțelor aliate, statele baltice s-au împotrivit invaziei bolșevice în 1919. În 1940 au fost ocupate cu forța de Uniunea Sovietică, fiind asimilate ca republici unionale. În 1944, trupele sovietice au recuperat teritoriul cucerit de forțele germane în 1941. Statele baltice și-au proclamat independența după dizolvarea Uniunii Sovietice, în 1991.

Baltimore

Oraș din regiunea central-nordică a statului Maryland, SUA, 651 154 loc. (2000). Situat la capătul estuarului râului Patapsco, la 24 km mai sus de golful Chesapeake, reprezintă cel mai mare oraș și principalul centru economic al regiunii Maryland. Întemeiat în 1729, și-a primit numele după domeniul baronului irlandez de Baltimore (reședința familiei Calvert,

proprietarii coloniei Maryland). A devenit prima dioceză romano-catolică din SUA, în 1789. Aici s-a inaugurat prima cale ferată în 1827. În timpul Primului Război Mondial, orașul a început să se dezvolte din punct de vedere industrial, de atunci devenind și un important port maritim.

Baltimore, George Calvert, Primul baron ~

(1578/1579, Kipling, Yorkshire, Anglia - 15.04.1632)

Colonialist englez. A fost membru al Camerei Comunelor din 1621; nu a reușit să câștige încrederea parlamentului, sarcina sa fiind să comunice politica regelui Iacob I. După ce s-a declarat romano-catolic (1625), a renunțat la funcție, fiind numit baron de Baltimore și primind terenuri în Irlanda. Pentru a-și asigura prosperitatea afacerilor din Lumea Nouă, s-a mutat împreună cu familia în colonia din Newfoundland, în 1628. Deoarece catolicismul său contrasta cu rigiditatea puritană din colonie, i-a cerut lui Carol I să-i dea un teren în zona golfului Chesapeake. A murit înaintea încheierii contractului, fiul său devenind proprietar al coloniei Maryland.

Baltimore Sun

Cotidian publicat în Baltimore, Maryland, SUA. La început a fost un tabloid de patru pagini, publicat în 1837 la inițiativa lui Arunah Shepherdson Abell, un tipograf itinerant din Rhode Island. Cunoscut pentru acoperirea evenimentelor naționale și internaționale, ziarul a fost condus de familia Abell până în 1910, când controlul a fost preluat de un grup de oameni de afaceri din Baltimore, printre care și H. Crawford Black. Membrii familiei Black au deținut controlul până în 1984. În 1986, *Baltimore Sun* a fost achiziționat de compania Times Mirror, care, la rândul ei, a fost cumpărată de compania Tribune, în 2000. H.L. Mencken a fost mulți ani figura proeminentă a ziarului.

Baltimore and Ohio Railroad (B&O)

Prima cale ferată pentru locomotive cu aburi din SUA, dată în exploatare pentru transport de marfă și persoane (1827). Căile ferate B&O au fost înființate de negustorii din Baltimore pentru dezvoltarea comerțului cu Vestul. Până în 1852, calea ferată s-a extins până la Wheeling, Virginia, iar în următoarele două decenii a ajuns la Chicago, Illinois și St. Louis, Missouri. Din 1971, după ce s-a înființat Amtrak, s-a renunțat la trenurile pentru pasageri pe distanțe mari. Multe activități ale B&O au fost preluate în 1980 de corporația CSX.

Baltimore, David

(n. 07.03.1938, New York, New York, SUA)

Virusolog american. Și-a obținut doctoratul la Institutul Rockfeller. În același timp cu Howard Temin (1934–1994), dar independent de acesta, a descoperit o enzimă care sintetizează ADN din ARN, ceea ce reprezintă reversul procesului obișnuit. Această enzimă a devenit un instrument inegalabil în tehnologia de recombinare a ADN-ului. Cercetările lui Baltimore, Temin și Renato Dulbecco au ajutat la evidențierea rolului virusurilor în apariția cancerului; celor trei le-a fost decernat Premiul Nobel în 1975. În 1990, Baltimore a devenit președinte al Universității Rockfeller, iar în 1997, al Institutului de Tehnologie din California.

Balzac, Honoré de *născut* Honoré Balssa

(20.05.1799, Tours, Franța - 18.08.1850, Paris)

Autor francez care a scris un număr impresionant de romane și povestiri, formând ciclul *Comedia umană* (La Comédie humaine). A contribuit la consacrarea formei tradiționale a romanului, fiind considerat unul dintre cei mai importanți romancieri ai tuturor timpurilor.

Primii ani ai carierei

Tatăl lui Balzac a fost fiu de țăran din sud și a lucrat în administrația de stat timp de 43 de ani, sub Ludovic XVI și Napoleon. Mama lui Honoré provenea dintr-o familie prosperă de negustori parizieni de postavuri. Sora sa Laure (mai târziu de Surville) a fost singura lui prietenă din copilărie și a devenit primul său biograf. De la 8 la 14 ani, Balzac a urmat cursuri la Collège des Oratoriens, din Vendôme. După căderea lui Napoleon, familia lui s-a mutat de la Tours la Paris, unde Balzac a mai urmat școala încă doi ani, iar apoi a petrecut trei ani ca secretar în serviciul unui avocat. În această perioadă, Balzac visa la o carieră literară, însă primele sale încercări, concretizate în piese de teatru cu subiect tragic, dintre care amintim *Cromwell* (1819), nu s-au bucurat de succes. A trecut apoi la romane pline de speculații mistice și filozofice, și-a încercat norocul cu scrieri de larg consum – romane gotice, comice, istorice –, sub diferite pseudonime. În urma acestor eșecuri, Balzac se îndreaptă spre o carieră în afaceri, este pe rând editor, tipograf, iar la un moment dat cumpără o turnătorie de litere, însă toate demersurile sale au un sfârșit dezastruos. În 1828 abia reușește să evite falimentul, rămânând cu datorii de peste 60 000 de franci. Din acest moment și până la sfârșitul vieții, Balzac va fi mereu urmărit de datorii și nevoit să

depună un efort aproape continuu pentru a le plăti. După această nouă serie de eșecuri, Balzac se întoarce la scris cu un nou avânt. Ucenicia sa literară era încheiată.

Succesul a venit în 1829, după publicarea a două scrieri: *Șuanii* (Les Chouans), primul roman de care era suficient de mulțumit pentru a-l publica sub numele său adevărat, o scriere istorică despre țăranii bretoni numiți șuani, care au luat parte în 1799 la insurecția regalistă împotriva Franței revoluționare, și *Fiziologia căsătoriei* (La Physiologie du mariage), un eseu comic, cu accente satirice, despre infidelitatea conjugală, ce cuprinde atât cauzele acesteia, cât și leacul. Cele șase povestiri din *Scene din viața privată* (Scènes de la vie privée, 1830) i-au sporit și mai mult reputația. Aceste povestiri destul de extinse sunt, în cea mai mare parte, studii psihologice ale fetelor aflate în luptă cu autoritatea parentală. Atenția acordată descrierii cadrului domestic în care se desfășoară acțiunea anticipează detaliatele observații asupra societății din studiile sale pariziene.

Din acest moment, Balzac și-a petrecut cea mai mare parte a timpului la Paris. Începe să frecventeze cele mai la modă saloane pariziene și își intensifică eforturile de a face o impresie cât mai puternică în societate. Contemporanii îl descriu ca un personaj de o vitalitate exuberantă, vorbăreț, jovial și robust, egoist, credul și lăudăros. Preia blazonul unei vechi familii nobiliare, cu care nu avea nici o legătură, adăugându-și la nume particula „de". Era avid de faimă, avere și iubire, însă, mai presus de toate, era conștient de geniul său. În această perioadă are numeroase relații amoroase cu femei din aristocrație sau cunoscute în viața mondenă, ajungând direct la acea înțelegere a femeilor mature atât de evidentă în romanele sale. Între 1828 și 1834, Balzac a dus o existență tumultoasă de dandy și om de lume, cheltuindu-și câștigurile în avans. Bun povestitor, era destul de bine primit în societate. Însă ostentația din viața socială era doar o formă de relaxare după extraordinarele eforturi creative. Scria între 14 și 16 ore la masa sa, în halatul său alb, aproape monahal, cu pana sa de gâscă și nenumărate cești de cafea. În 1832 s-a împrietenit cu contesa poloneză Éveline Hanska. Aceasta era căsătorită cu un bătrân nobil ucrainean. Și ea, ca și multe alte femei, îi scrisese lui Balzac exprimându-și admirația pentru scrierile lui. S-au întâlnit de două ori în Elveția, în 1833 – a doua oară la Geneva, unde au devenit amanți – și, din nou, în Viena, în 1835. Au stabilit să se căsătorească după moartea soțului, iar relația lor a continuat prin corespondență; au rezultat volumele de *Scrisori către o străină* (Lettres à l'étrangère), publicate postum (4 vol., 1889–1950), o importantă sursă de informații pentru viața și opera lui Balzac.

Astfel, principalele stimulente ale creativității lui Balzac devin plata datoriilor și acumularea de avere, care să îi permită să o ia de soție pe doamna Hanska. Se afla la apogeul forței creatoare. În perioada 1832–1835 a scris peste 20 de lucrări, inclusiv romanele *Medicul de țară* (Le Médecin de campagne, 1833), *Eugénie Grandet* (1833), *Ilustrul Gaudissart* (L'Illustre Gaudissart, 1833) și *Moș Goriot* (Le Père Goriot, 1835), una dintre capodoperele sale. Printre lucrările sale mai scurte se regăsesc *Colonelul Chabert* (Le Colonel Chabert, 1832), *Vicarul din Tours* (Le Curé de Tours, 1832), trilogia de povestiri *Istoria celor treisprezece* (Histoire des treize, 1833–1835) și *Gobseck* (1835). Între 1836 și 1839 a scris *Le Cabinet des antiques* (1839), primele două părți ale unei alte capodopere, *Iluzii pierdute* (Illusions perdues, 1837–1843), *César Birotteau* (1837) și *Banca Nucingen* (La Maison Nucingen, 1838). Între 1832 și 1837 a publicat și trei grupuri de *Povești hazlii* (Contes drôlatiques). Aceste povestiri, inspirate ca tematică din Rabelais, sunt scrise cu mare vervă și gust, fiind o pastișă ingenioasă a limbii secolului XVI. În anii 1830, Balzac a scris și numeroase romane filozofice, cu teme mistice, pseudoștiințifice sau altele asemenea. Printre acestea, *Pielea de șagri* (La Peau de chagrin, 1831), *O capodoperă necunoscută* (Le Chef-d'oeuvre inconnu, 1831), *Louis Lambert* (1834), *Căutarea absolutului* (La Recherche de l'absolu, 1834) și *Séraphita* (1834–1835). În toate aceste lucrări, Balzac apare ca un observator și cronicar suprem al societății franceze contemporane lui. Aceste romane se caracterizează prin forță narativă, personaje numeroase, dar diverse, interesante, pline de viață, precum și prin interesul obsesiv pentru examinarea tuturor sferelor vieții: contrastul între obiceiurile și manierele provinciale și cele orășenești; sfera economică a activității bancare, editoriale și industriale; lumea artei, literaturii și culturii înalte; politica și intrigile ei; iubirea romantică în toate formele ei; încurcatele relații sociale și scandaluri în rândurile aristocrației și ale înaltei burghezii.

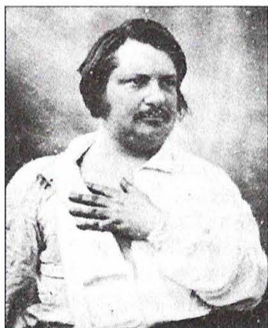
Tema balzaciană prin excelență este, probabil, cea a tânărului provincial ambițios

care luptă pentru a avansa în lumea competitivă a Parisului. Balzac admira aceste personaje abile, fără scrupule, care reușeau să urce pe scara socială și economică, trecând peste orice. Era atras, mai ales, de tema omului în conflict cu societatea: aventurierul, ticălosul, bancherul lipsit de scrupule și criminalul. Deseori, personajele sale negative sunt mai pline de vitalitate și mai interesante decât cele virtuoase. Balzac era, deopotrivă, fascinat și revoltat de sistemul social din Franța acelei epoci, în care goana lacomă a burghezei după câștig material înlocuia treptat valorile morale ale vechii aristocrații, considerate de scriitor mai stabile.

Aceste subiecte ofereau material în cea mai mare parte necunoscut sau neexplorat până atunci de scriitorii francezi. La Balzac, omul este afectat continuu de presiunile dificultăților materiale și ale ambițiilor sociale și își folosește vitalitatea extraordinară în moduri pe care Balzac le consideră distructive, atât social, cât și personal. Legată de această idee a puterii potențial distructive a voinței, emoțiilor și gândurilor pasionale este ciudata concepție a lui Balzac că în oameni s-ar concentra un fluid vital, un depozit de energie pe care aceștia îl pot economisi ori irosi după plac, amânând sau grăbind astfel epuizarea sa. O caracteristică extrem de importantă a personajelor lui Balzac este că majoritatea irosesc această forță vitală, ceea ce explică faptul că personajele caracterizate prin tendințe egocentrice maniacale sunt atât victimele, cât și întruparea unei pasiuni mistuitoare: avariția, ca în cazul personajului principal din *Gobseck*, un cămătar care se desfată cu sentimentul puterii sale, sau în cel al tatălui avar și obsedat de bogăție din *Eugénie Grandet*; afecțiunea paternă excesivă, ca în cazul tatălui care amintește de Lear din *Moș Goriot*; răzbunarea feminină, ca în *Verișoara Bette* (La Cousine Bette, 1847) și într-o jumătate de duzină de alte romane; mania colecționarului de artă, ca în *Vărul Pons* (Le Cousin Pons, 1847); dorința artistului de a atinge perfecțiunea, ca în lucrarea *O capodoperă necunoscută*; curiozitatea omului de știință, ca în cazul chimistului fanatic din *Căutarea absolutului*; ambiția exagerată și frustrată a extraordinar de inteligentului răufăcător Vautrin din *Iluzii pierdute* și *Strălucirea și suferințele curtezanelor* (Splendeurs et misères des courtisanes, 1839-1847). În concepția lui Balzac, odată ce o astfel de obsesie a pus stăpânire pe un individ, ea crește irezistibil în forță orbind persoana respectivă în fața oricărei alte idei. Începând din primii ani ai deceniului patru al sec. XIX, structura tipică a romanelor sale se construiește în jurul acestei abordări: există o parte lungă destinată prezentării faptelor, apoi tensiunea urcă rapid către un punct culminant inevitabil, într-o manieră asemănătoare tragediei clasice.

J.E. BULLOZ

Honoré de Balzac, dagherotip, 1848

Comedia umană

Anul 1834 reprezintă un punct culminant al carierei lui Balzac, pentru că, în acest an, a prins contur planul de a-și grupa romanele, cu scopul de a realiza o frescă a întregii societăți contemporane franceze în cadrul unui mare ciclu de cărți, toate diferite, însă constituind un tot unitar. Romanele urmau să se împartă în trei categorii generale: *Studii analitice* (Études analytiques), vizând principiile ce guvernează viața și societatea oamenilor; *Studii filozofice* (Études philosophiques), care să trateze cauzele ce determină acțiunile oamenilor; *Studii de moravuri* (Études de moeurs), care să studieze efectele acestor cauze. Aceste categorii urmau să fie dezvoltate la rândul lor în cadrul a șase medii (*scènes*) – viața privată, viața provincială, viața în Paris, viața politică, viața militară și viața la țară. Proiectul s-a concretizat într-un număr de 12 volume (1834–1837), însă până în 1837 Balzac scrisese mult mai mult. Până în 1840 a găsit și un titlu, inspirat din Dante, pentru marele său proiect: *La Comédie humaine*. A negociat cu un consorțiu de editori pentru o ediție publicată sub numele său, dintre care între 1842 și 1848 au apărut 17 volume, ce includeau și o prefață celebră, scrisă în 1842. În 1845, având o serie de lucrări noi terminate, precum și multe altele în minte, a început pregătirile pentru o nouă ediție completă. Între 1869 și 1876 s-a publicat o „ediție definitivă" în 24 de volume. Numărul total al romanelor și nuvelelor ce fac parte din *Comedia umană* se apropie însă de 90.

Tot în 1834 a prins contur în mintea sa și ideea „personajelor recurente". Balzac urma să creeze un nucleu de personaje, din care să le poată extrage pe cele potrivite, în funcție de cartea pe care o scria, conferind astfel un sentiment de unitate și coerență *Comediei umane*. Un anumit personaj urma să reapară în diferite lucrări, când

în prim-plan, când în plan secundar, astfel încât cititorul să-și poată face treptat o părere despre el. Utilizarea acestui procedeu îl pune pe Balzac în rândul precursorilor ciclului modern de romane. Se estimează că numărul total al personajelor care au nume în *Comedia umană* a ajuns la 2 472, alături de care există încă 566 de personaje fără nume.

În ianuarie 1842, Balzac a aflat de moartea lui Wenceslas Hanski. Acum putea spera să o ia de soție pe Éveline, însă existau prea multe obstacole, cum ar fi permanentele lui datorii. Éveline a șovăit mulți ani, iar perioada 1842–1848 îl găsește pe Balzac continuând și chiar intensificându-și activitatea literară, în speranța că ar putea-o recâștiga, deși sănătatea sa era din ce în ce mai precară.

Balzac a scris numeroase opere notabile în anii 1840, dintre care amintim capodoperele: *O afacere tenebroasă* (Une Ténébreuse Affaire, 1841), *Pescuitoarea în apă tulbure* (La Rabouilleuse, 1841–1842), *Ursule Mirouët* (1841) și, una dintre cele mai importante, *Strălucirea și suferințele curtezanelor* (1839–1847). Ultimele două capodopere ale lui Balzac au fost *Verișoara Bette* (1847) și *Vărul Pons* (1847).

În toamna lui 1847, Balzac a mers la castelul doamnei Hanska, la Wierzchownia, și a rămas acolo până în februarie 1848. S-a reîntors în octombrie, când a rămas, grav bolnav, până în primăvara lui 1850. În sfârșit, Éveline a cedat. S-au căsătorit în martie și au plecat la Paris, unde Balzac a mai suferit pentru câteva luni înainte de a muri.

Balzac nu a înțeles în întregime marele țel pe care și l-a fixat, de a cuprinde în volumele sale întreaga societate a vremii. Frescele vieții militare și politice au fost terminate doar parțial, și mai existau și alte goluri, cum ar fi ignorarea noii clase a muncitorilor industriali. Totuși, puțini autori au descris în paginile lor femei și bărbați proveniți din atâtea medii sociale și, în același timp, atât de reprezentativi pentru pasiunile și slăbiciunile specifice oamenilor, cum a făcut-o Balzac, care i-a creionat într-un stil dinamic și cu multă forță de convingere. Interesant la Balzac este și modul în care scria. Deseori începea cu un subiect relativ simplu și cu o primă ciornă, însă pe parcurs îi veneau atâtea idei, încât în final povestea se extindea mult dincolo de intenția inițială. Problema era că Balzac obișnuia să modifice și să extindă povestea originală, prin introducerea de completări, chiar și după ce cartea era deja pregătită pentru tipar. Scheletul original al unei povestiri era astfel extins până ajungea la proporțiile unui roman în toată regula, însă cu prețul unor costuri de tipărire enorme pentru autor. Chiar și atunci când romanul se afla în tipar, Balzac mai introducea unele variații pe tema respectivă, iar în aceste cazuri apăreau mai multe ediții successive diferite. Metoda lui Balzac consta, aproape invariabil, în consolidarea și extinderea materialului și în sublinierea punctelor considerate importante. În scrierile lui apar, uneori, lungi digresiuni, mărturii ale cunoștințelor sale vaste în probleme din domenii diferite, cum ar fi proceduri legale, inginerii financiare sau procese industriale. Stilul său se remarcă însă mai ales prin faptul că e curgător, concis și epigramatic, presărat cu fine observații psihologice, dar și sarcastice. Balzac a fost și un mare maestru al dialogului, iar nivelul la care stăpânea limba franceză este probabil neegalat. Umorul său sarcastic face ca inclusiv lucrările sale mai pesimiste să smulgă pe alocuri zâmbete, căci avea un talent aparte pentru comedie.

Balzac este privit ca unul dintre creatorii romanului realist. Se acceptă, în general, afirmația că Balzac a contribuit la consacrarea structurii și caracteristicilor generale ale romanului realist tradițional, în care întâmplări logice sunt narate cronologic de către un observator mereu prezent la locul acțiunii (naratorul omniscient), iar personajele sunt coerent creionate. Balzac poseda un spirit de observație și o memorie fotografică extraordinare, însă avea și capacitatea intuitivă și empatică de a înțelege și de a descrie atitudinile, sentimentele și motivațiile altor oameni. S-a concentrat pe ilustrarea relației dintre cauză și efect, dintre cadrul social și caracterul individului. Ambiția sa era să „intre în competiție cu oficiul stării civile“, să-și descrie cu exactitate contemporanii, cu ocupațiile și deosebirile de clasă dintre ei. A reușit să-și atingă acest țel, însă a mers și mai departe, dorind ca prin eforturile sale să arate că spiritul uman are puterea de a influența oameni și locuri, ceea ce i-a adus supranumele de „Shakespeare al romanului“.

bama

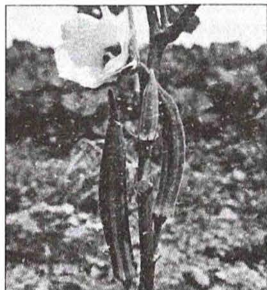
(*în ebraică*, loc înalt)

Mic templu construit pe un loc înalt din Israelul antic sau din Canaan. Altarele canaaniților erau dedicate divinităților fertilității, zeului Baal sau zeițelor semite numite Asherot. Templele erau alcătuite dintr-un altar și un obiect sacru, cum ar fi un stâlp de piatră sau o prăjină de

lemn. Unul dintre cele mai vechi și mai cunoscute temple se află la Megiddo și datează din 2500 î.Hr. Israeliții asociau și ei locurile înalte cu prezența divinității. După cucerirea Canaanului, au folosit templele canaanite pentru a-l venera pe Yahweh (Dumnezeu). Ulterior, Templul din Ierusalim, de pe Muntele Sion, a rămas unicul loc înalt acceptat.

bamă

Plantă erbacee anuală (*Hibiscus esculentus* sau *Abelmoschus esculentus*) din familia *Malvaceae*, cultivată pentru fructele sale comestibile. Are frunze adânc crestate și flori galbene cu pistil purpuriu. Fructul este o capsulă conică subțire, cu cinci muchii, are dimensiuni cuprinse între 10–25 cm lungime și un aspect poros la bază. Doar fructul necopt, moale este comestibil. Poate fi preparată în diverse moduri. Datorită conținutului ridicat de mucilagiu (o substanță gelatinoasă), bamele sunt folosite ca gel pentru supe. În unele țări, semințele sunt consumate ca substitut pentru cafea.

bamă (*Hibiscus esculentus* sau *Abelmoschus esculentus*)

DEREK FELL

Bamako

Oraș, capitala statului Mali, 809 552 loc. în zona metropolitană (1996). Situat în SV țării, pe fluviul Niger, în 1880, când a fost ocupat de Franța, avea câteva sute de locuitori. În 1908 a devenit capitala fostei colonii franceze Sudan. În prezent, se întinde pe ambele maluri ale fluviului, are câteva școli superioare și cele mai multe întreprinderi din Mali funcționează aici. Suprafața orașului s-a triplat în anii 1960, mai ales datorită importantei migrații a locuitorilor din zonele secetoase.

bambara

Populație din Mali, în N fluviului Niger, care vorbește limba mande, aparținând familiei niger-congo. Numărând 3 400 000 de oameni, populația bambara folosește alfabetul n'ko și scrierea de la dreapta la stânga și este cunoscută pentru sculpturile în lemn și în metal. În sec. XVII–XVIII, bambara a creat două imperii separate, unul în Ségou (care includea Timbuktu) și celălalt în Kaarta.

bamboccia

Pictură anecdotică de mici dimensiuni, pe teme ale vieții cotidiene, apărută la Roma pe la mijlocul sec. XVII. Inițiatorul și, în același timp, cel mai important exponent al genului a fost pictorul olandez Pieter van Laer (1599–1642); cuvântul derivă de la porecla sa, *Piciul* (Il Bamboccio, reflectând diformitatea sa fizică). Van Laer a sosit la Roma din Haarlem pe la 1625 și a influențat mulți pictori nord-europeni care lucrau în Roma. Picturile acestora, descriind reprezentanții claselor de jos în mod umoristic sau grotesc, au fost aspru blamate de critici și de pictorii cunoscuți. *Bamboccianti* (pictorii de *bambocciati*) i-au influențat pe pictorii olandezi de gen Adriaen Brouwer și Adriaen van Ostade.

bambus

Plantă ierboasă înaltă, din regiunile cu climă blândă, tropicală și subtropicală sau temperată, care face parte din familia *Gramineae*. Bambușii sunt ierburi uriașe care cresc repede, cu tulpini lemnoase. Câteva specii ale genului *Arundinaria* sunt originare din S SUA, unde formează adevărate perdele verzi de-a lungul râurilor sau în zonele mlăștinoase. Tulpinile lemnoase, goale pe dinăuntru, cresc dintr-un rizom gros și formează mănunchiuri bogate de lăstari, care nu permit altor plante să crească în preajmă. Bambusul este folosit în întregime, atât ca hrană (mugurii care cresc de pe rizom), dar și la obținerea hârtiei de calitate superioară, ca material de construcție, ca medicament și ca plantă ornamentală în parcuri și grădini.

bambuti *sau* mbuti

Numele colectiv al celor patru populații de pigmei din pădurea Ituri, în partea de E a statului Congo (Kinshasa): sua (asua), aka, efe și mbuti. Fiecare menține o strânsă interdependență economică și culturală. Media de înălțime a populației este de 137 cm. Probabil cei mai vechi locuitori ai regiunii, ei sunt nomazi, principala lor ocupație fiind vânatul. Se organizează în grupuri mici, de la zece la o sută, și nu au conducători sau sfat al bătrânilor. Cred într-o zeitate a pădurii, care le-ar fi binevoitoare. Muzica lor, cu ritm și armonie complexe, este deseori însoțită de dans sau de pantomimă. În momentul actual, populația bambuti numără câteva zeci de mii de persoane.

banană

Fruct al bananierului din genul *Musa* (familia *Musaceae*), o plantă ierboasă gigantică; se înmulțește prin rizomi și constituie unul dintre cele mai importante alimente din lume. Banana se consumă mai ales în zona

tropicelor, unde este cultivată și valorificată pentru aroma și valoarea sa nutritivă și pentru disponibilitatea sa permanentă. Se cultivă sute de varietăți. Cea mai cunoscută specie este banana obișnuită, *Musa sapientum*. Fructul copt este bogat în carbohidrați (în special zahăr), potasiu, vitaminele C și A, conținând puține proteine și grăsimi. Deși se mănâncă proaspete, bananele pot fi și gătite. SUA importă mai multe banane decât toate celelalte țări.

Banbridge

District cu 41 392 loc. (2001) din Irlanda de Nord, înființat în 1973. Include și dealurile Legananny, care ating o altitudine de 532 m, în E districtului, iar către SV coboară spre ținuturi joase străbătute de râul Bann. Situat pe râul Bann, orașul Banbridge, capitala regiunii, a fost înființat în 1712. Este principalul centru agricol și cel mai populat din întreaga regiune.

banc de nisip *sau* banc depărtat de țărm

Movile de nisip sau sedimente, scufundate ori parțial expuse, construite de valuri departe de plajă. Vârtejurile provocate de valurile care se sparg de țărm sapă o albie în fundul nisipos. O parte din acest nisip este transportat pe plajă, restul fiind depozitat pe marginile din larg ale albiei. Nisipul purtat de curenții dinspre țărm și de contracurenți este adăugat la banc, pe lângă nisipul purtat de apele din adâncuri către țărm. Vârful bancului este menținut sub nivelul apelor liniștite, de valurile care trec peste el.

Banca de Dezvoltare Interamericană (BDI) /Inter-American Development Bank/

Organizație internațională fondată în 1959 de către 20 de guverne din America de Nord și America de Sud, pentru a finanța dezvoltarea economică și socială din emisfera vestică. Cei mai importanți membri au fost Argentina, Brazilia, Mexic, Venezuela, SUA; acestora li s-au alăturat aproape 30 de țări de pe acest continent și 15 țări din Europa. Din grupul BDI mai fac parte societatea de investiții Inter-American Investment Corp. și Fondul de Investiții Multilaterale. Are sediul la Washington, DC

Banca Internațională de Cooperare Economică (BICE)

Bancă internațională fondată în 1963, pe baza unui acord semnat de Bulgaria, Ungaria, Germania de Est, Mongolia, Polonia, România, Cehoslovacia și Uniunea Sovietică, cu scopul de a facilita cooperarea economică între țările membre și pentru a promova dezvoltarea lor. Cuba și Vietnamul au aderat ulterior. Funcțiile sale erau de a stabili înțelegeri multilaterale în ruble convertibile, de a acorda credite membrilor a căror balanță comercială era temporar dezechilibrată, de a accepta depozite în ruble convertibile, în aur și monede convertibile, de a conduce arbitraje și alte operațiuni financiare. După destrămarea URSS, a devenit bancă rusească, cu un nou regulament.

Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD)

Principală organizație a Băncii Mondiale. BIRD acordă împrumuturi țărilor cu venit mediu, cu capacitate de îndatorare mai mică, dar solvabile. Majoritatea fondurilor sale provin din vânzarea de obligațiuni pe piețele internaționale de capital. În prezent, banca are peste 180 de țări membre. Dreptul de vot al fiecărui membru depinde de capitalul subscris; SUA, care deține 16% din BIRD, are drept de veto asupra oricărei propuneri de schimbare a băncii. *Vezi și* Fondul Monetar Internațional; Programul de Dezvoltare al Națiunilor Unite.

Banca Mondială

Agenție specializată a ONU, înființată la Conferința de la Bretton Woods pentru reconstrucția economică după Al Doilea Război Mondial. Principala instituție de dezvoltare internațională. Este formată din cinci divizii: Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (principala ei componentă), Asociația Internațională pentru Dezvoltare (AID), Corporația Financiară Internațională (CFI), Agenția Multilaterală de Garantare a Investițiilor (AMGI) și Centrul Internațional pentru Rezolvarea Disputelor privind Investițiile (ÇIRDI). AID (fondată în 1960) acordă împrumuturi fără dobândă celor mai sărace țări membre. CFI (fondată în 1956) finanțează afaceri din țările în curs de dezvoltare. AMGI (fondată în 1985) susține agențiile naționale și private care încurajează investițiile directe în străinătate, oferind asigurări împotriva riscurilor necomerciale. CIRDI (fondată în 1966) a fost creată pentru a elibera BIRD de povara rezolvării disputelor legate de investiții. *Vezi* Fondul Monetar Internațional.

bancă

Instituție care lucrează cu bani și substitute ale acestora și asigură alte servicii financiare. Băncile acceptă depozite, acordă împrumuturi și realizează un profit din diferența dintre comisionul pe care îl plătesc creditorilor (deponenților) și cel pe

care îl percep celor care se împrumută. Băncile au profit și de pe urma taxelor percepute pentru diferite servicii. Cele trei tipuri importante de bănci sunt băncile comerciale, băncile de investiții și băncile centrale. Sistemul bancar depinde de încrederea populației în soliditatea băncii; nici o bancă nu și-ar putea plăti toți deponenții, dacă aceștia ar cere simultan bani lichizi, așa cum s-ar putea întâmpla în cazul unei panici bancare. *Vezi și* bancă de economii.

bancă centrală

Instituție, cum ar fi Sistemul de Rezerve Federale din SUA, însărcinată cu regularizarea cantității de rezervă monetară a unei națiuni, disponibilitatea și costul creditului, valoarea monedei naționale față de alte monede (*vezi* schimb valutar). Băncile centrale funcționează ca agent fiscal al guvernului: emit bancnote care vor fi folosite ca monedă oficială, supraveghează operațiunile din sistemul bancar comercial și implementează politica monetară. Prin creșterea și scăderea cantității de bani și de credite, aceste bănci influențează rata dobânzilor și, astfel, economia națională. Băncile centrale moderne regularizează cantitatea de monedă prin vânzarea și cumpărarea de acțiuni (de ex. prin achiziționarea sau vânzarea de obligațiuni guvernamentale). Pot, de asemenea, crește sau scădea rata discountului, pentru a descuraja sau a încuraja împrumuturile băncilor comerciale. Reglând cererea de rezervă (rezerva monetară lichidă minimă pe care banca trebuie să o dețină, față de garanția de depozit), băncile centrale scad sau cresc furnizarea de monedă. Scopul lor este să mențină condițiile necesare unui nivel ridicat de ocupare a forței de muncă și al producției, ca și prețuri interne stabile. Băncile centrale participă și la cooperarea monetară internațională, în vederea stabilizării și regularizării ratelor de schimb valutar ale țărilor participante. Autoritatea, autonomia, funcțiile și instrumentele de acțiune ale băncilor centrale s-au diversificat, însă se pune un accent din ce în ce mai mare pe interdependența dintre politica monetară și cele economice naționale, mai ales în ceea ce privește politicile fiscale și politicile de gestionare a datoriilor. *Vezi și* bancă; bancă de investiții; bancă de economii.

bancă comercială

Bancă ce acordă împrumuturi firmelor, consumatorilor, dar și instituțiilor care nu se ocupă cu afaceri. Primele bănci comerciale nu făceau decât să accepte depozite de bani sau alte valori, pentru a fi păstrate în siguranță, și să verifice emisia de monedă sau să schimbe valuta unei țări în cea a altei țări. În sec. XVII, apăruseră deja operațiunile esențiale ale sistemelor bancare moderne, cum ar fi schimbul valutar, plata dobânzilor, acordarea de credite. Devenise o practică obișnuită ca persoanele fizice și juridice să efectueze plăți prin bănci, pe baza unei *dovezi* scrise (precursorul cecului modern). Deoarece băncile comerciale nu au voie să dețină bani lichizi decât într-un anumit procent din propriile rezerve de bani, acestea pot folosi o parte din banii depuși de clienți pentru a mări împrumuturile acordate. Când o persoană primește un împrumut, contul său curent este creditat cu valoarea împrumutului, iar suma care trebuie depusă crește, până la achitarea completă a împrumutului. Băncile comerciale oferă și alte servicii, cum ar fi conturi de economii, case de bani și servicii de depozitare a unor valori. *Vezi și* bancă; bancă centrală; bancă de investiții; bancă de economii.

bancă cu grad mare de risc

În SUA, o bancă nesigură, trecută sub autoritatea statului în timpul perioadei de control al statului asupra băncilor (1816–1863). Asemenea bănci distribuiau monedă susținută de garanții îndoielnice și erau situate în zone inaccesibile, pentru a descuraja răscumpărarea bancnotelor. Circulația bancnotelor prin băncile de stat s-a sfârșit odată cu aprobarea Legii Băncii Naționale din 1863. Legea prevedea încorporarea băncilor naționale și emiterea de bancnote prin garantarea cu titluri guvernamentale. Denumirea de bancă cu grad mare de risc a fost mai târziu aplicată oricărei bănci instabile.

bancă de dezvoltare

Instituție financiară națională sau regională, care oferă capital pe termen mediu și lung pentru investiții productive. Astfel de investiții sunt, de obicei, însoțite de asistență tehnică. Unele bănci de dezvoltare se află în proprietatea guvernului, fiind administrate de acesta, iar altele sunt private. Multe au fost fondate sub auspiciile Băncii Mondiale. Printre cele mai mari se numără Banca de Dezvoltare Interamericană, Banca Asiatică de Dezvoltare și Banca Africană de Dezvoltare.

bancă de economii

Instituție financiară care colectează economii și plătește dobânzi sau dividende deponenților. Direcționează economiile persoanelor care doresc să consume mai

puţin decât câştigă, către cele care doresc să cheltuiască mai mult. Acest proces se realizează prin intermediul băncilor de economii reciproce, al asociaţiilor de împrumuturi şi economii, al asociaţiilor de credit, al sistemelor de economii prin poştă şi băncilor de economii municipale. Spre deosebire de băncile comerciale, nu acceptă depozite la cerere. O mare parte dintre băncile de economii au apărut ca urmare a eforturilor filantropice de a încuraja economiile în rândul oamenilor cu mijloace modeste. Primele bănci de economii municipale s-au dezvoltat din casele de amanet municipale din Italia (*vezi* amanet). Alte bănci de economii au fost înfiinţate în Germania, în 1778, şi în Olanda, în 1817. Primele bănci de economii din Statele Unite erau instituţii nonprofit, înfiinţate la începutul anilor 1800, în scopuri caritabile.

bancă de investiţii

Companie care creează, garantează şi distribuie corporaţiilor şi agenţiilor guvernamentale noi poliţe de asigurare. Sunt separate de băncile comerciale. Băncile de investiţii cumpără poliţele de asigurare de la o corporaţie la un anumit preţ, iar apoi le vând agenţilor comerciali mai mici, la un preţ suficient de mare pentru a acoperi cheltuielile de cumpărare şi pentru a obţine un mic profit. Banca de investiţii, care poate evalua ratele dobânzilor şi cererea posibilă, răspunde de stabilirea preţurilor publice. Uniunea unor companii şi bănci de investiţii garantează şi distribuie majoritatea prevederilor de siguranţă pentru a diminua riscul poliţelor. O primă ofertă publică se referă la emiterea primelor acţiuni ale unei companii private. *Vezi şi* bancă; bancă centrală; bancă de economii; garanţie.

bancă de sânge

Organizaţie care colectează, depozitează, prelucrează şi furnizează sânge. Majoritatea donaţiilor de sânge sunt separate în componente care pot fi congelate şi păstrate o perioadă mai mare de timp şi care, ulterior, pot fi folositoare mai multor pacienţi. În hemaforeză, pot fi separate cantităţi mari de sânge provenind de la un singur donator, restul de sânge rămas după separarea componentelor principale putând fi returnat donatorului. Înaintea Primului Război Mondial, medicul trebuia să găsească un donator compatibil şi să realizeze imediat transfuzia de sânge. Depozitarea sigură a sângelui şi a componentelor sale a făcut posibile invenţii precum aparatele controlate electronic inimă-plămân, pentru menţinerea artificială a vieţii.

bancă naţională

În SUA, orice bancă comercială înregistrată şi supervizată de guvernul federal şi administrată de persoane particulare. Băncile naţionale au fost create în timpul războiului civil, prin Legea Băncii Naţionale din 1863, cu scopul de a combate instabilitatea determinată de băncile de stat, dar şi pentru a finanţa efortul de război. Când aceste bănci au cumpărat obligaţiuni federale şi le-au depozitat la un revizor de monedă, au primit permisiunea de a pune în circulaţie bilete de bancă, creând astfel o monedă naţională uniformă şi stabilă. După războiul civil, guvernul a început să retragă obligaţiunile emise pe perioada acestuia, reducând numărul de bilete de bancă. Îngrijorarea faţă de rigiditatea biletelor de bancă a dus la formarea Sistemului de Rezerve Federale, în 1913, la care urmau să se alăture toate băncile naţionale. Trezoreria SUA şi-a asumat obligaţia de a emite bilete de bancă naţionale în 1935, pentru a pune capăt emisiunilor de bani de către băncile comerciale private.

banchiză

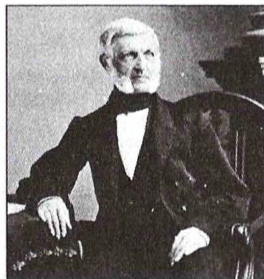
Masă de gheaţă plutitoare, în apele din regiunea polară. Banchizele se găsesc în mările deschise, în special în jurul Groenlandei şi Antarcticii. Ele se formează în fiecare emisferă primăvara şi vara, când temperaturile mai ridicate permit desprinderea banchizelor din pereţii de gheaţă. În emisfera nordică, cca 10 000 de banchize se desprind din gheţarii existenţi în Groenlanda, iar 375 dintre ele plutesc în Atlanticul de Nord, reprezentând un pericol pentru navigaţie, mai ales pentru că doar 10% dintr-o banchiză se află la suprafaţa apei.

Bancroft, George

(03.10.1800, Worchester, Massachusetts, SUA - 17.01.1891, Washington DC)

Istoric american. A studiat la Harvard şi la câteva universităţi germane. A ocupat posturi de diplomat în Anglia (1846–1849), în Prusia (1867–1871) şi în Imperiul German (1871–1874). A fost cel dintâi cercetător care a realizat un studiu complet despre SUA, din perioada colonialistă până la sfârşitul Războiului de Secesiune. Cele zece volume din *Istoria Statelor Unite* (History of the United States,

George Bancroft, fotografie de Mathew Brady

1834–1840, 1852–1874) subliniază ideea că SUA se apropie cel mai mult de statul ideal, ceea ce i-a adus reputația de „părinte al istoriei SUA".

bancrută

Stare a unui debitor care a fost declarat, printr-un proces juridic, în incapacitate de plată. Termenul se referă și la procesul implicit: administrarea proprietății debitorului insolvabil de către instanța judecătorească, în beneficiul creditorilor. Atunci când este declarată de debitor, se numește bancrută voluntară; bancruta involuntară este declarată de instanța judecătorească, în urma reclamației unui creditor. Codul de Bancrută al SUA a stabilit patru tipuri de bancrută individuală sau a unei corporații: lichidarea (prevăzută de capitolul 7), reorganizarea (capitolul 11), ajutorul acordat unei familii de fermieri (capitolul 12) și ajutorul acordat unei persoane cu un venit regulat (capitolul 13). Municipalitățile se pot plasa sub incidența capitolului 19. De obicei, în cazul bancrutei nu toate datoriile sunt plătite. Instanța judecătorească decide ce datorii urmează să fie plătite, iar debitorului i se garantează descărcarea de restul sumei. *Vezi și* insolvabilitate.

Banda, Hastings (Kamuzu)

(1898, lângă Kasungu, Malawi - 25.11.1997, Johannesburg, Africa de Sud)

Primul președinte al statului Malawi (1963–1994). După studii de medicină în SUA, s-a stabilit în Scoția ca medic. S-a implicat în politică atunci când coloniștii albi au cerut federalizarea regiunii Nyasaland (mai târziu Malawi) și a Rhodesiei, în 1949. În anii 1950, a străbătut țara, ținând discursuri antifederale, motiv pentru care a fost arestat de către oficialitățile britanice. În 1963, când federația s-a dizolvat, a devenit prim-ministru. S-a concentrat asupra construirii infrastructurii țării și creșterii producției agricole. După ce a fost declarat președinte pe viață, în 1971, guvernarea sa a devenit din ce în ce mai autocrată și mai austeră. A fost eliberat din funcție în 1994.

Banda celor Patru

Cei mai influenți membri ai unei elite politice radicale, condamnați pentru promovarea măsurilor dure inițiate de Mao Zedong în timpul Revoluției Culturale. Aceștia erau: Wang Hongwen, Zhang Chunqiao, Yao Wenyuan și cea de-a treia soție a lui Mao, Jiang Qing. Manipulându-i pe tinerii membri ai Gărzilor Roșii, Grupul celor Patru controla patru segmente: educația, știința și tehnica, relațiile dintre elevi și profesori și disciplina școlară, precum și politica partidului privind intelectualii. Agitația caracteristică Revoluției Culturale s-a diminuat după 1969, dar Grupul celor Patru a exercitat aceeași influență până la moartea lui Mao, din 1976, când au fost închiși. Au fost judecați în 1980–1981.

Bandama

Fluviu în centrul statului Côte d'Ivoire. Cel mai lung și cel mai important fluviu, din punct de vedere comercial, din această țară. Drenează, împreună cu afluenții săi, jumătate din suprafața țării. Izvorăște din munți și curge spre S cca 800 km, până se varsă în Golful Guineei și în laguna Taga. O importantă centrală hidroelectrică funcționează la Kossou.

Bandar Seri Begawan *anterior* Brunei

Oraș, 22 000 loc. (1991); populația estimată în zona metropolitană, 85 000 loc. (1999), capitala statului Brunei. Așezat de-a lungul râului Brunei, aproape de vărsare, este centru comercial și port. Grav avariat în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, a fost în mare parte reconstruit; printre noile clădiri se numără cea mai mare moschee din Asia de E.

Bandaranaike, S(olomon) W(est) R(idgeway) D(ias)

(09.01.1899, Colombo, Ceylon - 26.09.1959, Colombo)

Om de stat și prim-ministru al Ceylonului (actualmente Sri Lanka) între 1956–1959. A studiat la Universitatea Oxford; a devenit membru al Partidului Național Unit al Ceylonului, cu orientare prooccidentală. În 1952, a fondat Partidul Libertății din Ceylon, de orientare naționalistă, devenind liderul opoziției în legislatura respectivă. Mai târziu, a alcătuit o alianță din patru partide național-socialiste, care a câștigat alegerile în 1956, și a devenit prim-ministru. Sub conducerea lui Bandaranaike, limba singaleză a devenit limbă oficială, înlocuind engleza; budismului (religia majoritară) i s-a acordat un loc important în afacerile statului, iar Ceylonul a stabilit relații diplomatice cu statele comuniste. A fost asasinat în 1959. Văduva sa, Sirimavo Ratwatte Dias Bandaranaike

CAMERA PRESS

S.W.R.D. Bandaranaike

(1916–2000), a devenit în 1960 prima femeie prim-ministru din lume, păstrându-și funcția până în 1965 și redevenind apoi prim-ministru de încă două ori (1970–1977 și 1994–2000). Programul său a susținut adoptarea unei noi constituții care să proclame țara republică (1972) și schimbarea numelui țării în Sri Lanka. A fost numită prim-ministru pentru a treia oară în 1994, când fiica ei, Chandrika Bandaranaike Kumaratunga (n. 1945), a devenit președinte al statului Sri Lanka.

bandă largă

Termen care descrie radiația unei surse ce produce un spectru de frecvențe larg, continuu (spre deosebire de laser, care emite o singură frecvență sau o gamă foarte restrânsă de frecvențe). O sursă tipică de lumină de bandă largă, care poate fi folosită fie pentru spectroscopia de emisie, fie pentru cea de absorbție, este un filament de metal încălzit la temperatură mare, cum este cel al becului cu wolfram. Lumina solară este, de asemenea, o radiație de bandă largă. *Vezi* tehnologie de bandă largă.

bandă rulantă

Unul dintre diversele dispozitive care asigură mișcarea mecanizată a unui material în diverse spații, cum ar fi într-o fabrică. Banda rulantă se folosește în aplicațiile industriale, la fermele și depozitele mari, la mânuirea mărfurilor și la deplasarea materialelor neprelucrate. Benzile rulante din țesătură, cauciuc, plastic, piele sau metal sunt acționate de o rolă, montată dedesubtul sau la una dintre extremitățile benzii și pusă în mișcare de un motor. Banda formează o buclă continuă și este sprijinită fie pe role, în cazul unor greutăți mari, fie pe un dispozitiv de alunecare, dacă greutățile sunt ușoare și nu împiedică deplasarea benzii. Energia necesară este de regulă asigurată de motoare care funcționează prin reductoare de turație constantă sau variabilă.

bandă video

Bandă magnetică folosită la înregistrarea imaginilor și a sunetului. Există două tipuri de aparate de înregistrat benzi video: transversal și elicoidal. Unitatea transversală folosește patru capete care se rotesc pe un ax perpendicular pe direcția în care se mișcă banda. Acest tip asigură o viteză a benzii de 3 810 cm pe minut, pentru a obține o bună calitate a imaginii. Unitatea elicoidală folosește banda care se învârte în jurul unui cilindru, după o spirală. Aparatele video folosesc tipul elicoidal, fiind cunoscute sub numele de VHS (Video Home System) și constând din doi cilindri și o bandă de 1 cm lățime.

bandeiră

Serie de expediții portugheze în interiorul Braziliei din sec. XVII, organizate pentru a căuta metale prețioase și sclavi. Bandeirele erau alcătuite din 50 până la câteva sute de bărbați (*bandeirantes*), de obicei din São Paulo, organizați și conduși de antreprenori bogați. Ei au explorat regiuni care încă nu figurau pe hărți, au construit drumuri, au înființat așezăminte, au pus bazele agriculturii și au ajutat Brazilia să-și stabilească și apoi să-și lărgească granițele. În schimb, bandeirele au obținut profituri mari și au adus pagube însemnate triburilor indiene.

Bandelier, Monumentul Național ~

Zonă de interes arheologic, situată în regiunea de N și centrală a statului New Mexico, în SUA. Se întinde de-a lungul fluviului Rio Grande, la cca 32 km NV de Santa Fe și a fost constituită în 1916. Ocupă 132 kmp și a primit numele după Adolph Bandelier, un arheolog american de origine elvețiană. Conține numeroase ruine ale unor așezări și orașe („pueblo“) deschise ale indienilor precolumbieni din canionul Frijoles (sec. XIII). Au mai fost descoperite sculpturi în piatră și peșteri săpate de om.

Bandinelli, Baccio

(cca 12.11.1493, Florența, Italia - 07.02.1560, Florența)

Sculptor și pictor italian, din Florența. Deși pregătit ca aurar de tatăl său, a devenit unul dintre cei mai importanți sculptori de la curtea familiei de Medici. Nu a reușit să-și ducă la îndeplinire toate comenzile și a fost acuzat de gelozie și incompetență de către Benvenuto Cellini și Giorgio Vasari. A rămas în amintirea urmașilor mai degrabă pentru caracterul său distant, decât pentru calitatea operei sale, deși ceea ce s-a păstrat din ea demonstrează o măiestrie mai mare decât considerau contemporanii săi. Cea mai cunoscută sculptură a sa este *Hercule și Cacus* (1534), aflată la Florența, în Piazza della Signoria.

Bandung

Oraș, 2 429 000 loc. (1996), în Indonezia. Reședința provinciei Java de Vest, a fost fondat de olandezi în 1810, în interiorul insulei Java, pe un podiș de 730 km. Este înconjurat de priveliști frumoase. Orașul reprezintă centrul vieții culturale a populației sunda, care alcătuiește majoritatea

populației din Java de Vest; populația dunda se diferențiază de vecinii lor javanezi prin limbă și obiceiuri. Este un centru de cercetare și conservare a culturii sunda, precum și centru educațional.

Banerjea, Sir Surendranath

(10.11.1848, Calcutta, India – 06.08.1925, Barrackpore, lângă Calcutta)

Om de stat indian, unul dintre fondatorii Indiei moderne. În tinerețe, a încercat fără succes să intre în Serviciul Civil indian, unde etnicii indieni nu aveau acces. A devenit profesor și a înființat un colegiu în Calcutta (acum Kolkata), care a primit mai târziu numele său. Banerjea a încercat să-i unească pe hinduși și pe musulmani pentru acțiuni politice comune și timp de 40 de ani și-a exprimat punctul de vedere naționalist în ziarul său, *The Bengalee*. A fost de două ori ales președinte al Congresului Național Indian, unde a militat pentru o constituție indiană după model canadian. În 1913, a fost ales în două consilii legislative, iar mai târziu a primit titlul de cavaler (1921); în 1924, învins de un candidat independent, s-a retras din politică, pentru a-și scrie autobiografia, *O națiune în formare* (A Nation in the Making, 1925).

Banff, Parcul Național ~

Parc natural situat în SV regiunii Alberta, în Canada. Înființat în 1885, primul parc național canadian se întinde de-a lungul terenului accidentat din E Munților Stâncoși și cuprinde izvoare de apă minerală, câmpii de gheață și lacuri glaciare, printre care lacul Louise. S-a extins foarte mult, atingând acum 6 641 kmp. Parcul este cunoscut pentru frumusețea spectaculoasă, iar vizitatorii sunt atât de numeroși, încât zona a devenit acum mai degrabă un spațiu de recreere decât o rezervație. În 1984, a fost inclus în Patrimoniul Mondial UNESCO.

Bangalore

Oraș, centru administrativ al statului Karnataka, din S Indiei, 5 701 446 loc. (2001). Reprezintă o zonă de confluență a populațiilor care vorbesc limbile kannada, telugu și tamil. Fondat în sec. XVI, a devenit feudă a conducătorului indian Hyder Ali în 1758, dar a fost preluat de britanici în 1791. A reprezentat cartierul general al administrației britanice între 1831–1881, când a fost returnat rajahului statului Mysore (în prezent Karnataka). Este unul dintre cele mai mari orașe ale Indiei și un centru industrial și educațional.

Banghazi *sau* Benghazi

Oraș de coastă în NE Libiei, 650 000 loc. (1995). Situat în golful Sidra, este al doilea oraș ca mărime din Libia, în trecut fiind chiar capitala statului. Înființat de greci sub numele de Hesperides, a primit de la Ptolemeu III un al doilea nume, Berenice, în onoarea soției acestuia. După sec. III î.Hr. a devenit cel mai important oraș din regiune, întrecând orașele Cyrene și Barce. Cu timpul, și-a pierdut din măreție, devenind un orășel, până sub ocupația italiană din Libia (1912–1942), când a cunoscut o nouă dezvoltare. În Al Doilea Război Mondial, a suferit foarte multe pagube, fiind ocupat de englezi în 1942. În prezent, este un centru administrativ și comercial, unde se află cea mai mare uzină de desalinizare din lume.

Bangka *sau* Banka

Insulă din Indonezia în provincia Bangka-Belitung. Situată în afara coastei de E a insulei Sumatra, de-a lungul strâmtorii Bangka, este separată de insula Bieliton (Belitung) prin strâmtoarea Gaspar. Are o suprafață de 11 937 kmp; orașul cel mai important este Pangkalpinang. Sultanul portului Palembang a cedat Bangka britanicilor în 1812; în 1814, aceștia l-au oferit olandezilor, în schimbul proprietății asupra Indiei. Ocupată de japonezi în Al Doilea Război Mondial, a devenit parte a Indoneziei în 1949. Bangka reprezintă unul dintre cele mai importante centre de producere a cositorului din lume.

Bangkok *în thailandeză* Krung Thep

Oraș, 6 355 144 loc. (2000), capitala Thailandei. Se întinde pe o lungime de 40 km în amonte de gura de vărsare a râului Chao Phraya; este portul principal al țării și, totodată, cel mai important centru cultural, financiar și educațional. Întemeiat în 1767 sub regele Rama I ca fort împotriva birmanezilor, a devenit capitală a Siamului (Thailanda) în 1782. Ocupat de japonezi în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, a fost grav afectat de bombardamentele Aliaților. În 1971–1972 a încorporat mai multe zone limitrofe, formând un singur oraș-provincie, iar de atunci a cunoscut o dezvoltare semnificativă. În tot orașul există temple și mănăstiri budiste care servesc drept centre religioase.

Bangladesh *denumire oficială* Republica Populară Bangladesh

Stat din zona central-sudică a Asiei. Suprafața: 147 570 kmp; 133 377 000 loc. (2002). Capitala: Dhaka. Majoritatea

populației este bengaleză. Limba oficială: bengali. Religii importante: islam (oficială, în special sunnit) și hinduism. Moneda oficială: taka. Bangladeshul are un relief de câmpie, punctul său cel mai înalt fiind de numai 305 m deasupra nivelului mării; predomină câmpiile aluvionare, străbătute de numeroase cursuri de apă. Partea de S reprezintă, de fapt, sectorul estic al deltei comune a Gangelui și a fluviului Brahmaputra. Fluviile principale sunt Gange și Brahmaputra (cunoscut de localnici drept Jamuna), care se unesc formând Padma. Deși este o țară cu economie predominant agrară, nu reușește să-și asigure în totalitate hrana. Ploile musonice din mai până în octombrie produc inundații într-o mare parte a Bangladeshului, cauzând pierderi de recolte și de vieți omenești. Cicloanele din 1970 și 1991 au cauzat moartea a 300 000, respectiv 130 000 de oameni. Este o republică cu o singură cameră legislativă; șeful statului este președintele, iar șeful guvernului, prim-ministrul. La început, Bangladesh s-a numit Bengal. Când britanicii au părăsit subcontinentul, în 1947, Bengalul de E a devenit parte componentă a Pakistanului, cu numele Pakistanul de Est. Naționalismul s-a amplificat în Bengal după crearea statului independent Pakistan. În 1971, a izbucnit violența; aproape un milion de bengalezi au fost uciși, iar alte milioane de locuitori au fugit în India, care a intrat în război de partea Bengalului, învingând Pakistanul de Vest. Pakistanul de Est a devenit stat independent sub numele de Bangladesh. Pierderile suferite în urma războiului au fost doar în mică măsură compensate, iar instabilitatea politică, ce a culminat cu asasinarea a doi președinți, a continuat.

Bangor

Oraș, 52 437 loc. (1991), situat în regiunea North Down din Irlanda de Nord. Se întinde pe malul sudic al lacului Belfast, 19 km la NE de Belfast. Sf. Comgall a fondat o mânăstire la Bangor pe la 555 d.Hr., iar locul a devenit un cunoscut centru de învățătură. Orașul a fost prădat de danezi în sec. IX d.Hr., fiind reconstruit de Sf. Malachy în sec. XII. Acum este o stațiune maritimă.

Bangui

Oraș, capitala Republicii Centrafricane, 553 000 loc. (1995). Este un port important pe râul Oubangui, fiind legat de orașele congoleze Pointe-Noire și Brazzaville printr-un râu foarte lung (1 800 km) și un sistem de căi ferate. Orașul este în special un centru comercial și administrativ, dar în Bangui se găsesc, de asemenea, o universitate și institute de cercetare.

Bangweulu

Lac în N Zambiei. Situat la SE de lacul Mweru și la SV de lacul Tanganyika, la o înălțime de 1 140 m, are cca 72 km lungime și, împreună cu mlaștinile adiacente, acoperă 9 840 kmp. Calea de ieșire din lac este Luapula, un afluent al fluviului Congo. Are trei insule locuite. Primul european care a vizitat lacul, David Livingstone, a murit aici în 1873.

bani

Obiecte acceptate de comun acord ca mijloc pentru desfășurarea schimburilor economice. Cu ajutorul lor se exprimă prețurile și valorile; circulă de la persoană la persoană și de la țară la țară, facilitând

comerțul. De-a lungul istoriei, banii au fost reprezentați de diferite obiecte – scoici, mărgele sau chiar vite. Începând din sec. XVII, cele mai frecvente forme sunt monedele de metal, bancnotele de hârtie și înregistrările contabile. În teoria economică clasică, banii au patru funcții: servesc drept mijloc universal acceptat pentru schimbul de bunuri și servicii; reprezintă o măsură a valorii ce facilitează funcționarea sistemului de prețuri și calcularea costului, a profitului și a pierderii; servesc drept standard pentru viitoarele plăți, adică unitatea în care se fac împrumuturi și se stabilesc viitoare tranzacții; asigură o modalitate de a stoca fonduri care nu au o întrebuințare imediată. Metalele, mai ales aurul și argintul, se folosesc drept monedă de peste 4 000 de ani, iar monedele standardizate, de cca 2 600 de ani. La sfârșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX, băncile au început să emită bancnote răscumpărabile în aur și argint, care au devenit principala formă monetară a economiilor industriale. Temporar, în timpul Primului Război Mondial, și permanent, începând de prin 1930, majoritatea țărilor au renunțat la etalonul-aur. Pentru omul zilelor noastre, banii înseamnă monede, bancnote și depozite bancare. Totuși, în economie, rezerva monetară totală este de câteva ori mai mare decât suma totală a banilor deținuți de indivizi, deoarece multe depozite plasate în bănci sunt împrumutate cu dobândă, mărind astfel suma inițială.

Banja Luka

Oraș în NE Bosniei-Herțegovina, 160 000 loc. (1997). Centru militar important în timpul dominației turce și capitala (între 1583–1639) provinciei bosniace guvernată de un pașă. A fost câmp de luptă între turci și austrieci între sec. XVI–XVIII; a jucat un rol important în revolta bosniacă împotriva turcilor din sec. XIX, ca și în răscoalele sârbilor. A reprezentat un centru de rezistență a Croației dominate de Axă, în Al Doilea Război Mondial. În 1992, a devenit capitala Republicii Autonome Sârbe a Bosniei și Herțegovinei. Aici s-au dat lupte îndelungate în timpul conflictului bosniac.

banjo

Instrument muzical cu coarde, de origine africană. Are o cutie de rezonanță în formă de tamburină, patru sau cinci coarde și un grif lung cu inserții din fildeș. Cea de-a cincea coardă (când există), țintuită la a cincea inserție de fildeș, scoate un sunet specific, ca un zbârnâit, fiind ciupită cu degetul mare. În forma sa originală, banjoul avea numai patru coarde și nu avea incrustațiile de fildeș pe grif. A fost adus de sclavi în SUA, unde a devenit popular în sec. XIX, grație spectacolelor cu cântăreți populari (*vezi* minstrel show), și de atunci s-a răspândit și în Europa. Este un instrument specific poporului american, mai ales în stilul bluegrass, și a fost folosit la începuturile jazzului.

Banjul *anterior* Bathurst

Port maritim, 270 540 loc. (1993), capitala statului Gambia. Situat pe insula Sf. Maria, pe fluviul Gambia, este cel mai mare oraș al țării. Fondat de britanici în 1816 pentru a pune capăt comerțului cu sclavi, a devenit ulterior capitala coloniei britanice Gambia. Odată cu independența Gambiei, în 1965, orașul a devenit capitala statului. Turismul are o importanță din ce în ce mai mare, Banjul fiind un centru de transport care asigură legătura cu interiorul țării și cu Senegalul.

Bankhead, Tallulah (Brockman)

(31.01.1902, Huntsville, Alabama, SUA – 12.12.1968, New York, New York)

Actriță americană de teatru și film. Născută într-o familie cu o importantă poziție socială (tatăl său era un cunoscut congresman), a debutat pe Broadway în 1918 și și-a câștigat faima pe scena londoneză jucând în *Dansatorul* (The Dancer, 1923). Vioiciunea și vocea ei răgușită au contribuit la interpretările sale inegalabile în piese ca *Vulpițele* (The Little Foxes, 1939), *Prin urechile acului* (The Skin of Our Teeth, 1942), *Vieți private* (Private Lives, 1946). A jucat în filme precum *Justiție feminină* (A Woman's Law, 1928) și în *Barca de salvare* (Lifeboat, 1944) de Alfred Hitchcock, dar a rămas în primul rând o actriță de scenă. Ultima sa apariție a fost în *Trenul cu lapte nu mai oprește aici* (The Milk Train Doesn't Stop Here Anymore, 1964).

Banks

Insulă situată în Teritoriile de Nord-Vest ale Canadei. Este insula cea mai vestică a Arhipelagului Arctic Canadian; se întinde la NV de insula Victoria, fiind despărțită de continent prin golful Amundsen. Are cca 400 km în lungime și o suprafață de 70 028 kmp. A fost descoperită în timpul expediției lui Sir William Parry din 1820, primind numele naturalistului Joseph Banks.

Banks

Peninsulă în Insula de Sud din Noua Zeelandă, intrând cam 55 km în Oceanul

Pacific. A fost inițial o insulă formată din două conuri vulcanice învecinate, fiind vizitată în 1770 de căpitanul James Cook, care i-a dat și numele după cel al lui Joseph Banks. Orașul Christchurch este situat la baza acestor conuri vulcanice.

Banks, Ernie *născut* Ernest Banks

(n. 31.01.1931, Dallas, Texas, SUA)

Jucător de baseball american. În 1950, a semnat un contract cu The Kansas City Monarchs, una dintre echipe de top din liga de culoare. După un sezon alături de Monarchs, Banks a intrat în Armata SUA, unde și-a petrecut următorii doi ani. După ce a ieșit din armată, și-a petrecut o scurtă perioadă în liga de culoare, semnând un contract nou cu echipa Chicago Cubs în 1953. Curând avea să devină unul dintre cei mai buni marcatori din Liga Națională. A fost inclus în Muzeul Celebrităților din Baseball (Baseball Hall of Fame) în 1977.

Banks, Russel

(n. 28.03.1940, Newton, Massachusetts, SUA)

Romancier american. În anii 1960, a fost asociat la Lillabulero Press și a predat la diverse colegii și universități. A atras atenția publicului cu lucrarea *Deriva continentelor* (Continental Drift, 1985), inspirată de restricțiile impuse în Jamaica. Printre romanele sale ulterioare se numără: *Maladia* (Affliction, 1989; ecranizat în 1998), *Dulcea lume de apoi* (The Sweet Hereafter, 1991; ecranizat în 1997) și *Cel care împrăștie norii* (Cloudsplitter, 1998), un roman istoric despre aboliționistul John Brown. Aceste opere descriu viața unor personaje influențate de fenomene sociale și economice pe care nu le înțeleg.

Banks, Sir Joseph

(13.02.1743, Londra, Anglia – 19.06.1820, Isleworth, Londra)

Explorator și naturalist britanic. După ce a studiat la Oxford, a moștenit o avere care i-a permis să călătorească foarte mult, colecționând plante și specimene rare. A finanțat și a însoțit expediția lui James Cook în jurul lumii (1768–1771). Interesat mai ales de plantele industriale și de introducerea lor dintr-o țară în alta, a fost primul care a sesizat identitatea dintre rugina-grâului și ciuperca-dracilei (1805). A fost primul care a demonstrat că mamiferele marsupiale sunt mai puțin evoluate decât cele cu placentă. A fost președintele Societății Regale din 1778 până în 1820. Ca director neoficial al grădinilor Kew, le-a transformat într-o instituție botanică de mare prestigiu. Ierbarul său, unul dintre cele mai importante din câte există, precum și biblioteca sa, o colecție însemnată de lucrări privind istoria naturală, se află acum la British Museum.

Bann

Râu în Irlanda de Nord. Cursul său superior se varsă la 40 km NV în lacul Neagh, în timp ce cursul inferior se varsă în Oceanul Atlantic, la 53 km N de lac.

Banna, Hassan al-

(/?/1906, Egipt – febr. 1949, Cairo)

Lider politic și religios egiptean. A început prin a preda araba la o școală primară din Ismailia, în 1927. În 1928, a înființat Frăția Musulmană, care intenționa să revigoreze societatea egipteană și islamică și să-i izgonească pe britanici din Egipt. Până în 1940, au fost atrași în rândurile frăției studenți, funcționari și muncitori din orașe. Banna a încercat să păstreze alianța cu guvernul egiptean, însă mulți membrii ai frăției credeau că guvernul trădează naționalismul egiptean, după război unii fiind implicați în asasinate politice, printre care și cel al prim-ministrului al-Nuqrashi, în 1948. În anul următor, Hassan al-Banna a fost asasinat, cu ajutorul guvernului.

Banneker, Benjamin

(09.11.1731, Ellicott's Mills, Maryland, SUA – 25.10.1806, Baltimore, Maryland)

Astronom american, realizator al unor almanahuri și inventator. Negru liber, a fost proprietarul unei ferme de lângă Baltimore și a învățat singur astronomia și matematica. În 1761, s-a făcut remarcat prin construirea unui ceas de lemn care indica ora exactă. A început calculele astronomice în 1773, a prezis o eclipsă de Soare în 1789, iar în 1790 a fost numit în comisia care a studiat amplasamentul orașului Washington DC. Din 1791 până în 1802, a publicat almanahuri anuale. I-a trimis lui Thomas Jefferson unul dintre primele exemplare ale almanahului în care combătea ideea că negrii ar fi inferiori albilor din punct de vedere intelectual. A scris eseuri în care condamna sclavia și războiul.

Bannister, Sir Roger (Gilbert)

(n. 23.03.1929, Harrow, Middlesex, Anglia)

Atlet britanic. A absolvit Universitatea Oxford, iar apoi a obținut o diplomă în medicină. În 1954, a devenit prima persoană care a alergat o milă în mai puțin de patru minute (3 minute și 59,4 secunde). Mulți specialiști considerau că limita de patru minute era imposibil de doborât. Neurolog, a scris lucrări despre fiziologia exercițiului

și se pare că a reușit să atingă acest record prin metode științifice de antrenament.

Bannockburn, Bătălia de la ~

(23-24 iunie 1314)

Luptă decisivă în istoria Scoției, în care scoțienii, sub conducerea lui Robert Bruce (mai târziu Robert I), i-au învins pe englezii conduși de Eduard II. Scoțienii erau depășiți numeric de englezi într-o proporție de trei la unu, dar au învins datorită folosirii inteligente a terenului, împingându-i pe englezi într-o zonă mlăștinoasă, care nu le permitea să facă prea multe manevre. Forțele engleze au fost puse pe fugă, iar mulți soldați au fost uciși de scoțienii urmăritori. Victoria a îndepărtat și ultimele trupe engleze din țară și a asigurat independența Scoției, tronul fiind ocupat de Bruce, încoronat sub numele de Robert I.

Banpo *sau* Pan-p'o

Sat neolitic situat pe râul Wei din China, datând din prima perioadă a Culturii Yangshao, cca 5000–4000 î.Hr. Un mare număr de obiecte au fost descoperite aici, în special 8 000 de unelte din piatră și din os, fragmente de vase și figurine din lut. Alimentul principal îl constituia meiul; hrana era suplimentată de vânat și de grâne. Aici au fost domesticiți câini și porci, iar urmele de cânepă și de viermi de mătase indică existența unei industrii textile. Tot aici au fost descoperite și 250 de morminte. *Vezi și* Neolitic.

Bantam

Fost oraș și sultanat în Java, amplasat la extremitatea de E a Javei, între Marea Java și Oceanul Indian. La începutul sec. XVI, a devenit un puternic sultanat musulman, care și-a extins controlul asupra unor părți din Sumatra și Borneo. Invadat de olandezi, portughezi și britanici, a recunoscut suveranitatea Olandei în 1684. Orașul a fost cel mai important port al Javei pentru comerțul european cu mirodenii, până când, în sec. XVIII, portul a devenit impracticabil, din cauza depunerii unor straturi de nămol. A fost afectat serios de erupția vulcanului Krakatoa, din 1883.

Banting, Frederick Grant *ulterior* Sir Frederick

(14.11.1891, Alliston, Ontario, Canada - 21.02.1941, Newfoundland)

Medic canadian. A predat la Universitatea din Toronto începând cu 1923. Alături de Charles Best, au fost primii care au obținut un extract pancreatic de insulină (1921), pe care cei doi l-au izolat în laboratorul lui J.J.R. Macleod, într-o formă eficientă împotriva diabetului. Banting și Macleod au primit, în 1923, Premiul Nobel pentru descoperirea insulinei. Banting și-a împărțit partea sa de premiu cu Best.

bantu, limbi ~

Grup de cca 500 de limbi din ramura benue-congo a familiei limbilor niger-congo. Sunt vorbite de mai bine de 200 de milioane de oameni pe o arie care ocupă aproape tot continentul african, din S Camerunului spre E, până în Kenya, și spre S, până la extremitatea de S a Africii. Douăsprezece limbi bantu, printre care rundi (kirundi), rwanda (kinyarwanda), shona, zulu și xhosa, sunt vorbite de peste cinci milioane de oameni.

bantu, populații ~

Cei cca 200 de milioane de vorbitori ai celor 500 de limbi bantu, care ocupă aproape întreg S Africii. Clasificarea lor se face mai ales din punct de vedere lingvistic, căci modelele culturale ale vorbitorilor de limbi bantu sunt extrem de diversificate. Din acest grup fac parte populațiile bemba, bena, chaga, chewa, embu, fang, ganda, gusii, hehe, herero, hutu, kagwe, kikuyu, luba, luhya, lunda, makonde, meru, nayamwezi, ndebele, nkole, nyakyusa, nyoro, pedi, shona, sotho, swazi, tsonga, tswana, tutsi, venda, xhosa, yao, zaramo și zulu.

bantustan

Oricare dintre cele zece teritorii pe care Republica Africa de Sud le-a desemnat ca „patrii" pentru populația de culoare a țării, de la mijlocul și până la finele sec. XX. Teritoriile, care mai erau cunoscute și ca patriile Africii de Sud, patriile bantu sau statele negre, au fost o creație a politicii de apartheid a guvernelor dominate de albi. Acestea au fost: Gazankulu, KwaZulu, Lebowa, KwaNdebele, KaNgwane, Qwaqwa, Transkei, Bophuthatswana, Venda și Ciskei. Ultimele patru au fost declarate independente de către guvernul sud-african, dar această independență nu a fost recunoscută pe plan internațional. Deși crearea bantustanelor are ca sorginte legi mai vechi, Legea Cetățeniei Patriilor Bantu, din 1970, stipula că persoanele de culoare care trăiesc în Africa de Sud sunt, din punct de vedere legal, cetățeni numai ai patriei desemnate pentru grupul etnic din care făcea parte fiecare, ceea ce îi priva de cetățenia sud-africană. Între anii 1960 și anii 1980, guvernul sud-african a strămutat permanent populația de culoare care mai locuia în „zonele albilor" ale Africii de Sud,

stabilindu-i forțat în bantustane. În 1994, după încetarea apartheidului, guvernul a creat nouă provincii noi care includ atât fostele provincii, cât și vechile bantustane.

Bánzer Suárez, Hugo

(10.07.1926, Santa Cruz, Bolivia – 05.05.2002, Santa Cruz)

Soldat și președinte al Boliviei (1971–1978, 1997–2001). După o educație în școlile de antrenament ale armatelor boliviană și americană, Bánzer a ocupat mai multe posturi în guvern. A devenit președinte după ce a participat la răsturnarea a două guverne boliviene, în 1970 și 1971. Deși conservator, a încurajat investițiile străine și a redus la tăcere, cu severitate, orice opoziție. Restricțiile pe care le-a impus activităților sindicale și restrângerea libertăților constituționale au atras opoziția muncitorilor, funcționarilor, țăranilor și studenților. În 1978, o lovitură de stat l-a răsturnat de la putere, dar a fost ales democratic în 1997. A demisionat în 2001.

Bao Dai *născut* Nguyen Vinh Thuy

(22.10.1913, Vietnam – 01.08.1997, Paris, Franța)

Ultimul împărat care a domnit în Vietnam (1926–1945 și 1949–1955). Și-a făcut studiile în Franța, iar în 1926 a preluat tronul în timpul dominației franceze. Menținut pe tron sub autoritate japoneză, dar lipsit de putere, în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, a fugit din țară, după ce organizația Viet Minh i-a izgonit pe japonezi. În 1949, francezii, fiind de acord cu ideea unui stat vietnamez independent, l-au rechemat la conducere. A acceptat, dar a realizat foarte puține lucruri și s-a retras în Franța în 1955, când un referendum național a cerut ca țara să devină republică.

baobab

Copac (*Adansonia digitata*) din familia *Bombacaceae*, originar din Africa. Trunchiul seamănă cu un butoi și poate atinge un diametru de 9 m și o înălțime de 18 m. Fructul mare și lemnos, ca o tărtăcuță, conține o pulpă gustoasă. Fibra rezistentă din coajă se folosește pentru a confecționa frânghii și haine. Trunchiurile sunt adesea folosite ca rezervoare de apă sau ca adăposturi temporare. Pentru forma sa deosebită, baobabul este cultivat ca o curiozitate în zonele cu climă caldă, precum Florida. O specie înrudită, *Adansonia gregorii*, crește și în Australia, fiind denumită arborele-sticlă.

baojia *sau* pao-chia

Sistem chinez de miliții navale, creat de Wang Anshi ca parte a reformei sale din 1069–1076. Unitățile, alcătuite din zece familii, erau antrenate în mod regulat și înarmate, reducându-se astfel dependența de mercenari a guvernului. Membrii erau responsabili unii pentru alții. Sistemul a fost revitalizat în sec. XIX, pentru a ajuta la înăbușirea răscoalei Taiping. A mai funcționat din 1943 până la înființarea Republicii Populare Chineze, în 1949.

baptist

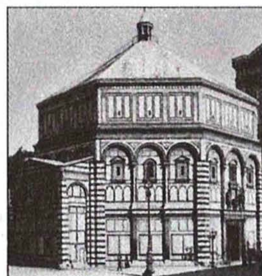
Membru al unui grup de creștini protestanți, care susțin că numai credincioșii adulți ar trebui să fie botezați și că acest lucru trebuie făcut prin scufundare totală. În sec. XVII, s-au format două grupuri de baptiști în Anglia: baptiștii generali, care susțineau că mântuirea lui Hristos va fi pentru toată lumea, și baptiștii specifici, care credeau că acest lucru este destinat numai celor aleși. Apariția baptismului în coloniile americane s-a datorat lui Roger Williams, care a fondat o biserică baptistă în Providence, în 1639. Extinderea doctrinei baptiste în SUA a fost încurajată de Marea Deșteptare de la mijlocul sec. XVIII. Convenția Generală din 1814 a demonstrat existența unor disensiuni între baptiștii americani cu privire la sclavie. O scindare oficială a avut loc în 1845, la Convenția Baptistă de Sud, și în 1907, când a fost confirmată Convenția Baptistă de Nord. Bisericile baptiste afro-americane au fost în fruntea Mișcării pentru drepturi civile (1960), reprezentată de activitatea lui Martin Luther King. Credința baptistă pune accent pe importanța autorității congregației locale în ce privește relația dintre credință și practică; slujbele sunt caracterizate de rugăciuni improvizate, spontane, și de cântarea imnurilor, precum și de citirea evangheliilor.

baptisteriu

Hol acoperit, de forma unui dom sau a unei capele, adiacent unei părți a unei biserici catolice, în care se practică botezul. Până în sec. IX d.Hr., baptisteriul avea opt laturi (în numerologia creștină cifra opt reprezintă simbolul unei noi vieți), după cum avea și cristelnița în interior. Cristelnița era amplasată sub un baldachin în formă de dom, înconjurat de coloane și un spațiu de acces, elemente folosite prima oară de bizantini.

ALINARI-ART RESOURCES

Baptisteriul San Giovanni, Florența, începutul sec. VII d.Hr.

Bar Kokhba *născut* **Simeon bar Kosba**
(m. 135 d.Hr.)

Lider al unei răscoale evreiești eșuate împotriva administrației romane din Palestina. În anul 131 d.Hr., împăratul Hadrian a interzis circumcizia și a construit un templu închinat lui Iupiter pe ruinele Templului din Ierusalim. Iudeii s-au răsculat în 132 d.Hr., conduși de Simeon bar Kosba, care, conform unei legende, a fost slăvit ca un mesia de Akiba ben Iosif. A fost numit Bar Kokhba (Fiul astrului) ca expresie a unui semn mesianic preluat din *Numerii*. Armata sa a capturat Aelia și a suferit pierderi grele, însă Hadrian a mers pe câmpul de luptă și a chemat întăriri, romanii recâștigând în cele din urmă Ierusalimul. Bar Kokhba a fost ucis la Betar în 135 d.Hr., iar rămășițele armatei evreiești au fost distruse, având pierderi totale de 580 000 de oameni, conform istoricului roman din sec. III d.Hr. Dio Cassius. Evreii supraviețuitori au fost izgoniți din Ierusalim.

bar mitzvah

Ritual evreiesc celebrând împlinirea de către un băiat a vârstei de 13 ani și intrarea sa în comunitatea iudaică. Are loc, de obicei, în timpul slujbei de Sabat, când băiatul citește din Tora și trebuie să comenteze textul. Slujba este adesea urmată de un *kiddush* festiv și o cină în familie, în aceeași zi sau în ziua următoare. După 1810, iudaismul reformat a suspendat participarea băieților și a fetelor la bar mitzvah, dar multe congregații au reinstaurat-o în sec. XX. O ceremonie bar mitzvah separată pentru fete a fost instituită în timpul reformei și a iudaismului conservator.

Bara, Theda
născută **Theodosia Goodman**
(20.07.1885?, Cincinnati, Ohio, SUA - 07.04.1955, Los Angeles, California)

Actriță de film americană. A avut o scurtă experiență în teatru înainte de a merge la Hollywood. Primul său film important, *A fost odată un nebun* (A Fool There Was, 1915) a fost susținut de o campanie publicitară care o promova drept fiica unui potentat din Orientul Mijlociu, ceea ce i-a adus un succes imediat. Construind un personaj atractiv și exotic, a devenit prototipul vampei de pe ecran. A jucat în peste 40 de filme într-un singur an, dar și-a pierdut repede popularitatea, iar în anii 1920 s-a retras.

Barabba *sau* **Baraba**

În Noul Testament, prizonier sau criminal eliberat cu scopul de a domoli mulțimea, înainte de crucificarea lui Iisus. Descris ca hoț sau lider al unei revolte, Barabba este menționat în toate cele patru Evanghelii. Respectând obiceiul de a elibera un prizonier ales de oameni înainte de Paștele evreiesc, Pilat din Pont a sugerat să fie ales Iisus, dar mulțimea a protestat, cerând eliberarea lui Barabba. Pilat a respectat voința populară și l-a trimis pe Iisus la moarte.

baracudă

Denumire folosită pentru oricare dintre cele cca 20 de specii de pești marini prădători (familia *Sphyraenidae*) răspândite în toate regiunile calde și tropicale, precum și în unele zone temperate. Rapide și puternice, baracudele sunt zvelte și au solzi mici, maxilarul inferior mai proeminent și o gură mare, cu mulți dinți ascuțiți. Diferă ca dimensiuni între 1,2–1,8 m lungime. Se hrănesc în special cu pește. Sunt capturate în pescuitul sportiv, dar sunt pescuite și pentru hrană, deși în anumite mări se pot contamina cu o substanță toxică. Curajoase și îndrăznețe, pot fi periculoase pentru om dacă sunt de dimensiuni mari.

baracudă (*Sphyraena*)

C.LEROY FRENCH – TOM STACK ȘI ASOCIAȚII

Barada *în Antichitate* **Chrysorrhoas**

Râu în V Siriei. Are o lungime de cca 72 km, pornind din munții Antiliban și ajungând până dincolo de Damasc. În timp, au fost săpate canale la diverse niveluri, paralele cu albia râului, pentru a-i devia cursul. Canalele (de origine nabateeană, aramaică și, în special, romană) se ramifică imediat ce ajung în Damasc, irigând o zonă extinsă. Acest sistem de irigații a creat faima Damascului de oază artificială și foarte fertilă.

baraj

Barieră construită de-a lungul unui pârâu, râu sau estuar, pentru a folosi apa în scop casnic, la irigare, pentru a preveni inundațiile și pentru a genera putere electrică. Cel mai vechi baraj atestat pare să fi fost o structură din zidărie de 15 m înălțime,

construită de-a lungul fluviului Nil, în Egipt, în jurul anului 2900 î.Hr. Barajele moderne sunt, de obicei, construite din umplutură de pământ sau roci, zidărie ori ciment monolitic. Barajele cu umplutură de pământ (taluz), precum barajul Assuan din Egipt, sunt folosite, de regulă, de-a lungul râurilor mari pentru a reține apa. Profilul unui baraj cu umplutură de pământ este un triunghi cu baza lată. Barajele din ciment pot avea forme diferite. Barajul gravitațional folosește propria greutate pentru a rezista forței apei. Barajele din beton armat necesită mai puțin material decât celelalte. Un baraj în formă de arc, cum este barajul Hoover, are forma unui arc convex, cu fața spre rezervor, iar rezistența sa deosebită se datorează în special formei sale, foarte eficientă pentru transmiterea presiunii hidraulice în armături.

Barajul Cele Trei Defilee

Baraj pe fluviul Yangtze (Chang Jiang). Construcția a început în 1993 și la terminarea sa în 2006 a devenit cel mai mare baraj hidroelectric din lume, cu o înălțime de 185 m și o lungime de 2,3 km peste fluviul Yangtze. La capacitate maximă de funcționare, 26 de generatoare produc o mare cantitate de energie; un imens rezervor de apă le permite navelor de transport de zece mii de tone să navigheze 2 250 km în interiorul Chinei, intrând din Marea Chinei de E. Pentru realizarea acestui proiect controversat, au fost strămutați peste un milion de oameni și au fost distruse zone deosebit de frumoase și unele situri arheologice.

Baraka, (Imamu) Amiri
născut (Everett) LeRoi Jones

(n. 07.10.1934, Newark, New Jersey, SUA)

Dramaturg, poet și activist american. După ce a terminat cursurile Universității Howard și a lucrat în cadrul Forțelor Aeriene ale SUA, s-a alăturat mișcării Beat, iar în 1961 și-a publicat prima culegere importantă de poezii. Prima sa piesă, *Olandezul* (Dutchman, 1964), produsă în afara Broadway-ului, explora ostilitatea înăbușită a negrilor americani față de cultura albă dominantă. În 1965, după asasinarea lui Malcolm X, s-a implicat în naționalismul de culoare și a înființat Black Arts Repertory Theatre în Harlem. În 1974, a adoptat filozofia marxist-leninistă. A primit titlul de Poet Laureat al statului New Jersey în 2002.

barangay

Tip de veche așezare filipineză. Numele vine de la *balangay*, ambarcațiuni cu pânze care i-au dus pe primii locuitori malay din Borneo în Filipine. Fiecare barcă transporta un grup familial care înființa un sat. Aceste sate, ce au ajuns să cuprindă 30–100 de familii, au rămas izolate unele de altele; faptul că nu s-a format nici un grup politic mai mare (în afară de cel din Mindanao) a facilitat cucerirea lor în sec. XVI de către spanioli. Aceștia au menținut sistemul barangay ca unitate administrativă locală.

Barataria, Golful ~

Porțiune a golfului Mexic situată la SE de Louisiana. Are o lungime de cca 24 km și o lățime de 19 km; intrarea este un canal strâmt, navigabil prin conectarea cu sistemul navigabil intracostal al golfului. Zona este cunoscută pentru industria de creveți și pentru resursele de gaze naturale și petrol. Jean Laffite și fratele său au organizat o colonie a piraților de-a lungul coastei în anii 1810–1814, motiv pentru care zona este numită și Ținutul lui Laffite.

bară de torsiune

Bară rezistentă la răsucire (*vezi* torsiune) și care revine la poziția inițială după ce forța de răsucire a dispărut. La automobil, bara de torsiune este o piesă lungă confecționată din oțel, având un capăt solidar cu șasiul, iar celălalt capăt răsucit de o pârghie legată la osia automobilului.

bară fixă

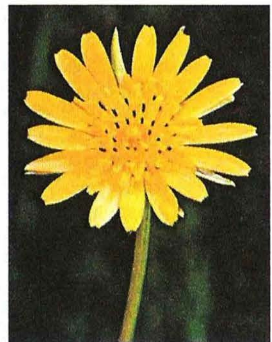
Probă în gimnastica masculină, având drept aparat o bară de oțel fixată la o înălțime de 2,4 m deasupra solului, care permite executarea unor exerciții de rotație. În general, concurenții își protejează încheieturile mâinilor cu niște bandaje elastice și realizează mișcări care durează între 15 și 30 de secunde. Exercițiile includ gigantica și diferite tipuri de rotații cu desprindere de pe bară. A devenit probă olimpică încă de la primele Jocuri Olimpice moderne, din 1896.

barba-caprei roșie *sau* planta-stridie

Plantă erbacee bienală (*Tragopogon porrifolius*), din familia *Compositae*, originară din zona mediteraneeană. Rădăcina groasă, albă, este folosită ca legumă. Planta are flori roșii și frunze înguste, a căror bază crește înfășurată pe tulpină. *T. pratensis*,

LOUISE K. BROMAN/ROOT RESOURCES

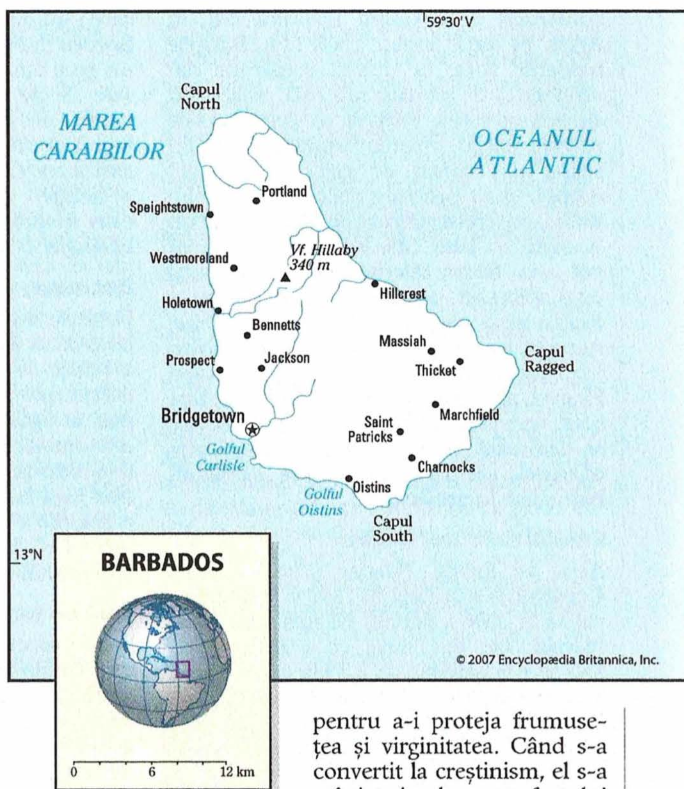
Tragopogon pratensis, barba-caprei europeană

naturalizată în America de Nord, este o specie erbacee europeană, cu flori grupate în capitule mari, de culoare galbenă. Este cultivată și ca plantă ornamentală, iar frunzele, florile și rădăcinile sale pot fi consumate în salate.

Barbados

Stat insular din America Centrală. Cea mai estică dintre insulele din Caraibe, se întinde la 430 km E de Saint Vincent și Grenadine. Ocupă 430 kmp, are 270 000 loc. (2002). Capitala: Bridgetown. Mai mult de 90% din populație este de culoare. Limba oficială: engleza; religia: creștină. Moneda oficială: dolarul Barbados. Formată din acumulări de corali, insula este joasă și plată, cu excepția părții central-nordice; punctul cel mai înalt îl reprezintă muntele Hillaby, 340 m. Are foarte puțină apă potabilă. Este aproape încercuită de recife de corali. Economia se bazează pe turism și pe industria zahărului, în timp ce sectorul financiar e în creștere. Forma de guvernare: monarhia constituțională, cu două camere legislative; șeful statului este monarhul britanic, reprezentat de un guvernator general, iar șeful guvernului este prim-ministrul. Insula a fost, se pare, locuită de o populație arawak și apoi de amerindieni caraibieni. Spaniolii au venit prin 1518, iar până în 1536 au eliminat populația băștinașă. Statul Barbados a fost fondat de englezi în anul 1620. Au fost aduși sclavi pentru a munci pe plantațiile de trestie-de-zahăr, prospere mai ales în sec. XVII–XVIII. Imperiul Britanic a abolit sclavia în 1834, astfel încât toți sclavii din Barbados au fost eliberați până în 1838. În 1958, statul Barbados s-a alăturat Federației Indiilor de Vest. După ce aceasta s-a dizolvat (1962), Barbados și-a proclamat independența față de Marea Britanie în 1966.

Barbara, Sfânta ~

(284 d.Hr., Nicomedia, Bithynia – cca 04.12.306 d.Hr.)

Martiră creștină și patroană a artileriștilor. Fiica unui păgân, Dioscorus, care o păzea pentru a-i proteja frumusețea și virginitatea. Când s-a convertit la creștinism, el s-a mâniat și a dus-o prefectului roman, care a ordonat să fie torturată și decapitată. Chiar tatăl ei a îndeplinit execuția, iar în drum spre casă a fost lovit de fulger și preschimbat în cenușă. Barbara a fost o sfântă populară în Evul Mediu și era invocată pentru ajutor în timpul furtunilor cu tunete. A fost scoasă din calendarul bisericesc în 1969.

Barbarossa *născut* Khidr *ulterior* Khair ed-Din

(m. 1546)

Pirat și amiral otoman de origine greacă. El și fratele său, Arudj (sau Horuk), fii ai unui turc din Lesbos, îi dușmăneau pe spanioli și portughezi pentru atacurile asupra Africii de N. Au început să practice pirateria pe Coasta Berberă în speranța de a obține un domeniu african pentru ei înșiși. Când Aruj a fost ucis, în 1518, Khidr și-a luat numele de Khair ed-Din. I s-a închinat sultanului otoman, primind în schimb un sprijin militar care i-a permis să cucerească Algerul în 1529. Numit amiral-șef al Imperiului Otoman (1533), a cucerit întreaga Tunisie. Împăratul Carol V a cucerit Tunisia în 1535, dar Khair ed-Din l-a învins în Bătălia de la Preveza (1538), obținând Mediterana de E pentru turci, care și-au menținut controlul

asupra ei timp de 33 de ani. Barba sa roșie a fost sursa epitetului Barbarossa folosit de europeni.

Barbă Albastră *sau* Gilles de Rais *sau* Gilles de Retz

(sept./oct. 1404, Champtocé, Franța - 26.10.1440, Nantes)

Baron și mareșal francez, recunoscut pentru cruzimea sa. Numele său a fost apoi asociat cu numele personajului din povestea *Barbă-Albastră* a lui Charles Perrault. A luptat în câteva bătălii alături de Ioana d'Arc și a fost numit mareșal al Franței în 1429. Întors în Bretania, s-a dedicat studiului alchimiei și a recurs la satanism. Acuzat de răpirea și uciderea a mai mult de 140 de copii, a fost judecat de tribunalele ecleziastice și civile. Condamnat pentru erezie, și-a mărturisit vina, s-a căit, dar a fost spânzurat, iar trupul său a fost ars. Scepticii au observat nereguli în procesul său și s-a presupus că au existat interese care vizau distrugerea sa. Povestea lui Barbă Albastră o descrie pe soția acestuia care, curioasă să afle ce adăpostea într-una dintre camerele castelului pe care el o ținea mereu încuiată, a descoperit acolo scheletele predecesoarelor sale.

Barbă Neagră *născut* Edward Teach

(/?/, Bristol, Anglia - 22.11.1718, Ocracoke Island, Carolina de Nord, SUA)

Pirat englez. Se presupune că, până în 1716, a atacat și capturat navele inamice în Indiile de Vest. Cu nava sa, echipată cu 40 de tunuri, a jefuit nave aflate pe coastele Virginiei și ale Carolinei, împărțind prada cu guvernatorul coloniei Carolina de Nord, în schimbul protecției acestuia. În cele din urmă, a fost ucis în timpul confruntării cu o navă militară britanică, iar capul său, cu barbă neagră și lungă, a fost înfipt în bompresul acesteia. Conform legendei, în urma sa ar fi rămas o mare comoară ascunsă; nu a fost însă găsită niciodată și se presupune că nici nu ar fi existat.

Barber, Red *născut* Walter Lanier Barber

(17.02.1908, Columbus, Missouri, SUA - 22.10.1992, Tallahassee, Florida)

Comentator sportiv american. A devenit comentator la radio și televiziune al meciurilor de baseball susținute de echipele Cincinnati Reds (1934–1939), Brooklyn Dodgers (1939–1953) și New York Yankees (1954–1966), combinând comentariile de specialitate cu detalii simple. A susținut comentarii săptămânale la Postul Național de Radio, începând cu 1981, și a scris două cărți despre baseball și o autobiografie.

Barber, Samuel

(09.03.1910, West Chester, Pennsylvania, SUA - 23.01.1981, New York, New York)

Compozitor american. A studiat pianul, a luat lecții de canto, de dirijat și de compoziție la Institutul Curtis. Din 1934, după terminarea studiilor, s-a devotat compoziției. Stilul său, preponderent liric și neoromantic, s-a dovedit foarte atrăgător pentru public. Opera sa cuprinde un *Adagio pentru coarde* (Adagio for Strings, 1936), două *Eseuri* orchestrale (1937, 1942), un concert pentru pian (Premiul Pulitzer, 1962) și opera *Vanessa* (Premiul Pulitzer, 1957).

Barbie *denumire completă* Barbara Milliand Roberts

Păpușă din plastic înaltă de 29 cm, având silueta unei femei adulte, fabricată inițial de Mattel Inc., o companie producătoare de jucării din S Californiei. Ruth Handler, cofondatoare a companiei alături de soțul ei, Elliat, a grăbit vânzarea pe piață a acestei păpuși. Începând cu anii 1970, Barbie a fost criticată pentru că ar întruchipa materialismul (are o garderobă bogată, case și mașini) și pentru proporțiile corpului său, care nu sunt conforme cu realitatea. Cu toate acestea, multe femei care s-au jucat cu Barbie în copilărie iau apărarea păpușii, susținând că reprezintă o alternativă la rolul conservator, precis și plin de restricții atribuit femeii în anii 1950. În zilele noastre, păpușa este o marcă globală, având piețe-cheie în Europa, America Latină și Japonia. Barbie nu a avut succes în lumea musulmană. În 1995, Arabia Saudită a întrerupt comercializarea păpușii pe motiv că încălca regulile islamice referitoare la îmbrăcămintea femeii. Până la urmă, s-a ajuns la un compromis, fetițele musulmane putând cumpăra o Barbie care purta un *kijab* (acoperământ pentru cap).

Barbie, Klaus

(25.10.1913, Bad Godesberg, Germania - 25.09.1991, Lyon, Franța)

Lider nazist. Ca șef al Gestapoului din Lyon, Franța (1942–1944), i-a vânat pe membrii Rezistenței franceze și a încurajat torturarea și execuția a mii de prizonieri. După Al Doilea Război Mondial, autoritățile americane l-au găsit în Germania, recrutându-l pentru servicii de contraspionaj (1947–1951) și oferindu-i domiciliu stabil în Bolivia, împreună cu familia sa. A trăit acolo ca om de afaceri din 1951 până în 1983, când a fost extrădat în Franța, unde i s-a intentat un proces. În timpul procesului său, „Măcelarul din Lyon" a rămas mândru

de serviciile aduse naziştilor. Găsit vinovat de moartea a peste 4 000 de oameni şi de deportarea altor 7 500, a fost condamnat la închisoare pe viaţă.

barbiturice

Produse din clasa compuşilor heterociclici, care se bazează pe o structură dublă, folosită în medicină. Ajută la relaxarea sistemului nervos, acţionând mai ales asupra anumitor zone ale creierului, chiar dacă au tendinţa de a relaxa funcţionarea întregului organism. Barbituricele cu acţiune de lungă durată (de ex. barbitalul şi fenobarbitalul) sunt folosite în tratarea epilepsiei. Cele intermediare (de ex. amobarbitalul) se folosesc în tratarea insomniei, cele cu acţiune imediată (de ex. pentobarbitalul), pentru a înlătura dificultăţile de adormire (unul dintre aspectele insomniei), iar cele cu acţiune ultrascurtă (de ex. sodiul thiopental), pentru a induce inconştienţa pacienţilor care urmează să fie operaţi, înaintea administrării altor anestezice. Folosirea îndelungată a barbituricelor poate produce dependenţă. Renunţarea subită la ele poate fi fatală; persoanele dependente trebuie dezobişnuite de medicament sub supraveghere medicală. Supradozele pot duce la comă sau chiar la moarte; chiar şi în doze normale, barbituricele sunt periculoase dacă sunt combinate cu băuturi alcoolice.

Barbizon, Şcoala de la ~

Grup de peisagişti francezi din sec. XIX. Pictorii făceau parte dintr-o mai largă mişcare europeană influenţată de naturalism, care a avut o influenţă semnificativă asupra realismulului din peisagistica franceză. Conduşi de Theodore Rousseau şi de Jean-François Millet, au atras un mare număr de pictori care au venit să trăiască la Barbizon, un sat de lângă Paris: C.-F. Daubigny, Narcisse-Virgile Díaz de la Peña (1806–1876), Jules Dupré (1811-1889), Charles-Émile Jacque (1813–1894) şi Constant Troyon (1810–1865). Fiecare avea propriul său stil, dar toţi optau pentru pictura în aer liber, inspirată direct din natură, folosind o paletă de culori limitată şi creând o atmosferă sau o anumită stare în peisajele lor.

Barbosa, Ruy

(05.11.1849, Salvador, Bahia, Brazilia - 01.03.1923, Petrópolis)

Orator, om de stat şi jurist brazilian. A scris Constituţia nou-formatei republici braziliene în 1890 şi a deţinut numeroase funcţii, printre care şi pe cea de ministru de finanţe, în guvernul provizoriu care a fondat republica. În 1895, a devenit senator, iar în 1907 a condus o delegaţie la cea de-a doua Convenţie de la Haga, unde şi-a câştigat un renume internaţional datorită măiestriei oratorice şi a susţinerii egalităţii juridice între statele bogate şi cele sărace. În 1910 şi în 1919, a candidat la funcţia de preşedinte, promovând o platformă antimilitaristă, dar a pierdut de fiecare dată.

Barbu, Eugen

(20.02.1924, Bucureşti, România - 07.09.1993, Bucureşti)

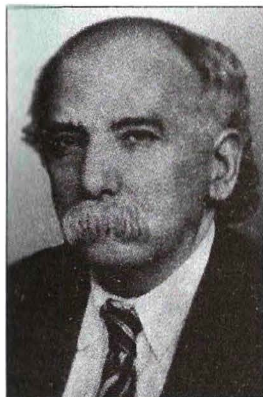
Scriitor şi ziarist român. Născut într-o familie de muncitori ceferişti, urmează cursurile Şcolii Militare de Ofiţeri de Jandarmi până în 1945. În aceeaşi perioadă se înscrie la Facultatea de Drept, dar urmează şi cursuri la Facultatea de Litere şi Filozofie. Intră în presă pe post de corector (1941–1945) şi publică, sub pseudonim, la diverse reviste ale vremii. Debutează în revista *Viaţa românească* (1955) cu nuvela *Gloaba*. A fost redactor-şef al revistei *Luceafărul* (1962–1968) şi al revistei *Săptămâna* (1970). Prozator prolific, autor al unui număr impresionant de reportaje şi pamflete, a cultivat romanul pitoresc, de aventuri şi atmosferă (*Groapa*, 1957) şi romanul alegoric de inspiraţie istorică (*Princepele*, 1969, *Săptămâna nebunilor*, 1981). Printre alte scrieri ale sale se mai numără volumele de nuvele *Oaie şi ai săi* (1958), *Prânzul de duminică* (1962) şi *Miresele* (1975), precum şi romanele *Şoseaua Nordului* (1959) şi *Facerea lumii* (1964). Viaţa şi activitatea lui au dat naştere multor controverse, Barbu fiind contestat atât ca scriitor, în urma plagiatului dovedit din romanul *Incognito* (1975–1980), cât şi ca jurnalist, pentru campaniile antisemite din revistele *Săptămâna* şi *România Mare*. A fost membru corespondent al Academiei Române (1974) şi laureat al Premiului Herder (1978).

Eugen Barbu

Barbu, Ion *născut* Dan Barbilian

(18.03.1895, Câmpulung, Argeş, România - 11.08.1961, Bucureşti)

Poet şi matematician român, profesor la Universitatea din Bucureşti, membru post-mortem al Academiei Române (1991).

Ion Barbu

Scriitor modern, unic prin originalitatea universului liric, a limbajului conceptualizant, ermetic, deliberat programatic. Exegeții au identificat câteva etape distincte ale creației sale, armonizabile într-un întreg mitopoetic: etapa parnasian-dionisiacă, definită prin hieratismul expresiei, elan dionisiac, evocarea unei Grecii mitice și fictiv-nietzscheene: *După melci* (1921) și balada *Riga Crypto și lapona Enigel*; etapa baladesc-orientală, reprezentată de ciclul *Isarlâk*, este o evocare pitorească și nostalgică a lumii balcanice; o etapă ermetică în care sunt ordonate motive poetice, precum nunta, sfera, soarele, mercurul, sulful, oul, triunghiul etc. (*Oul dogmatic*, *Joc secund*, *Timbru*, *Grup*). A mai scris remarcabile eseuri polemice și de estetică literară. A lucrat la traducerea piesei de teatru *Richard al III-lea* de William Shakespeare (neterminată). Ca matematician, a avut contribuții în domeniul geometriei (spațiile Barbilian), al algebrei și al teoriei numerelor (teoria aritmetică a idealelor; grupuri cu operatori; reprezentarea canonică a adunării funcțiilor ipereliptice).

Barbuda

Vezi Antigua și Barbuda

Barcelona

Oraș-port maritim, 1 503 075 loc. (2005), centru administrativ al regiunii autonome Catalonia, situată în NE Spaniei. Este cel mai important port al Spaniei, cel de-al doilea oraș ca mărime și cel mai important centru industrial și comercial al țării. Conform tradiției, a fost înfiinţat în sec. III î.Hr. de cartaginezi sau fenicieni; apoi a fost stăpânit de romani și de vizigoți. A fost cucerit de mauri în 715 d.Hr. și recucerit de franci sub conducerea lui Carol cel Mare în 801 d.Hr., când a devenit capitala Mărcii Spaniole (Catalonia). După ce Catalonia s-a unit cu Aragon, în 1137, Barcelona a devenit un centru comercial înfloritor și un rival al porturilor italiene. În sec. XIX, a reprezentat centrul mișcărilor sociale radicale și al separatismului catalan. A fost capitala loialistă între 1937–1939 (*vezi* războiul civil din Spania); ocuparea orașului de către Francisco Franco a condus la colapsul rezistenței catalane și la reintegrarea Cataloniei în statul spaniol. Barcelona modernă este o atracție pentru arhitectura sa deosebită, aici aflându-se clădirile ridicate de celebrul Antoni Gaudí. A găzduit Jocurile Olimpice de Vară în 1992.

Barclay de Tolly, Mihail (Bogdanovici), Prinț ~

(13.12.1761, Pamuskis, Polonia-Lituania - 14.05.1818, Insterburg, Prusia)

Feldmareșal rus al trupelor terestre, care s-a remarcat în timpul războaielor napoleoniene. Membru al unei familii scoțiene stabilite în Livonia, Barclay a intrat în armata rusă în 1786. În 1812 a preluat comanda uneia dintre cele două armate ale Rusiei care luptau împotriva lui Napoleon. Strategia sa nepopulară, de evitare a confruntării directe, l-a făcut să se retragă în Rusia, fiind forțat să predea comanda trupelor. A luat parte la invadarea Franței în 1814, iar în 1815 a fost comandantul armatei rusești care a invadat Franța după reîntoarcerea lui Napoleon din insula Elba.

bard

Poet și cântăreț celt, talentat în compunerea și recitarea de versuri elogioase și satirice sau despre eroi și faptele lor. Tradiția a dispărut în Galia, dar a supraviețuit în Irlanda, unde barzii au păstrat obiceiul de a aduce elogii poetice, și în Țara Galilor, unde ordinul barzilor a fost organizat în grade diferite în sec. X. În ciuda unei decăderi în Evul Mediu târziu, tradiția galeză este celebrată în fiecare an cu ocazia sărbătorii naționale Eisteddfod.

Bard, Colegiul ~

Colegiu privat de științe umaniste înființat în 1860 în Annandale-on-Hudson, New York. A fost fondat de John Bard și de lideri ai Bisericii Episcopale, sub numele de St. Stevens, ca un colegiu episcopal pentru bărbați. Numele a fost schimbat în Colegiul Bard în 1934. Între 1928 și 1944, a servit ca școală pregătitoare a Universității Columbia. A căpătat statut independent în 1944. Programa sa include cursuri de științe sociale, limbă și literatură engleză, arte, științe naturale și matematică.

Bardeen, John

(23.05.1908, Madison, Wisconsin, SUA - 30.01.1991, Boston, Massachusetts)

Fizician american. Și-a luat doctoratul în fizica matematică la Universitatea Princeton. În Al Doilea Război Mondial, a lucrat pentru Laboratorul de Armament al Forțelor Navale din SUA, apoi pentru Laboratoarele Bell Telephone. Munca sa i-a

John Bardeen
PRIN AMABILITATEA UNIVERSITĂȚII ILLINOIS DIN URBANA-CHAMPAIGN

adus Premiul Nobel în 1956, premiu pe care l-a împărțit cu William B. Shockley și Walter H. Brattain, pentru inventarea tranzistorului. În 1972 i-a fost decernat din nou Premiul Nobel, de această dată alături de Leon Cooper și J. Robert Schrieffer, pentru dezvoltarea teoriei supraconductivității; această teorie (numită teoria BCS, după Bardeen-Cooper-Schrieffer) reprezintă baza pentru toate celelalte lucrări teoretice despre supraconductivitate. Bardeen este și autorul teoriei care explică anumite proprietăți ale semiconductorilor.

Bardesanes *sau* Bardaisan
(11.07.154 d.Hr., Edessa, Siria – cca 222 d.Hr., Edessa)

Creștin gnostic și gânditor de origine siriană. S-a convertit la creștinism în 179 d.Hr., devenind misionar. A atacat fatalismul filozofilor greci și, trădând influența gnosticismului, a pus crearea lumii, a diavolului și a răului pe seama unei ierarhii a zeilor, nu pe seama unui Dumnezeu suprem. Principala sa lucrare scrisă, *Dialogul destinului*, reprezintă cel mai vechi exemplu de literatură siriană. Este cunoscut și pentru imnurile siriene.

Bardot, Brigitte
(n. 23.09.1934, Paris, Franța)

Actriță franceză de film. A fost descoperită de Roger Vadim la 15 ani, când a apărut pe coperta unei reviste, după care a debutat în film, în 1952. Vadim i-a creat imaginea unei „pisicuțe sexy" în filmele sale *Și Dumnezeu a creat femeia* (Et Dieu créa la femme, 1956) și *Îndrăgostiți sub clar de lună* (Les bijoutiers du claire de lune, 1958), care i-au adus recorduri de audiență și au transformat-o într-un star internațional. Și-a manifestat talentul actoricesc în *Adevărul* (La vérité, 1960), *Disprețul* (Le Mépris, 1963) și *Viva Maria* (1965). Activistă pentru drepturile animalelor, a înființat o organizație de protecție a animalelor în 1987.

bare paralele

Probă în gimnastica masculină, în care aparatul este format dintr-o pereche de bare din lemn, poziționate orizontal deasupra terenului și la aceeași înălțime. Gimnaștii îmbină balansările și salturile cu pozițiile staționare care solicită forță și echilibru, însă predomină balansările și salturile. A fost introdusă ca probă olimpică încă de la începutul jocurilor moderne, în 1896. *Vezi* paralele inegale.

Exercițiu la paralele
STEWART FRASER/COLORSPORT

Barenboim, Daniel
(n. 15.11.1942, Buenos Aires, Argentina)

Pianist și dirijor israelian de origine argentiniană. Fiind un copil minune, a debutat la opt ani. Familia lui s-a mutat în Israel în 1952, iar el a concertat pentru prima oară în SUA, la Carnegie Hall, în 1957. Ca dirijor, a condus Orchestra de cameră engleză (1964–1975) și Orchestra din Paris (1975–1989), în același timp construindu-și o strălucită carieră de pianist solo și muzician de muzică de cameră. În 1991, a devenit prim-dirijor al Orchestrei Simfonice din Chicago, iar în 1992, a fost numit director muzical al Operei de Stat din Berlin. Este un proeminent susținător al păcii în Orientul Mijlociu.

Barents, Marea ~

Porțiune din afara Oceanului Arctic. A primit numele de la exploratorul danez Willem Barents. Este îngrădită de țărmurile Norvegiei, de cele de NV ale Rusiei (la S) și de Marea Norvegiei. Are o lungime de 1 300 km și o lățime de 1 050 km, acoperind o suprafață de 1 405 000 kmp. Adâncimea medie este de 229 m, atingând cota maximă de 600 m în Marea Groapă din insula Bear.

Bari *în Antichitate* Barium

Port maritim, 332 143 loc. (2001), centru administrativ al regiunii Puglia, din SE Italiei. Unele dovezi indică faptul că așezarea ar fi fost locuită încă din 1500 î.Hr. Sub stăpânirea romană, a devenit un port important. În sec. IX d.Hr. a fost fortăreață maură, dar a fost ocupată de bizantini în 885 d.Hr. Petru Sihastrul a plănuit aici prima cruciadă în 1096. Distrus de sicilieni în 1156, orașul a căpătat o nouă măreție în sec. XIII, sub Frederic II. A devenit ducat independent în sec. XIV, a fost cedat regatului Napolelui în 1558 și a devenit parte a regatului italian în 1861.

barieră sonică

Creștere bruscă a rezistenței aerodinamice, pe măsură ce viteza unui aparat de zbor se apropie de cea a sunetului. La nivelul mării, viteza sunetului atinge cca 1 200 km/h, iar la înălțimea de 11 000 metri este de cca 1 050 km/h. Dacă un aparat de zbor se deplasează cu o viteză mai mică decât cea a sunetului, undele de presiune (undele sonore) pe care le creează se propagă cu o viteză mai mare decât a aparatului și se dispersează în fața acestuia. În momentul în care aparatul de zbor atinge viteza sunetului, undele generate îl însoțesc, pe aripi și pe corpul avionului formându-se unde puternice de șoc. Circulația aerului din jurul aparatului devine instabilă, ceea ce poate duce la vibrații violente și chiar la pierderea controlului asupra zborului. În general, aparatele supersonice întâmpină puține dificultăți în momentul în care trec de bariera sonică, dar acest efect asupra aparatelor proiectate pentru viteze subsonice poate fi extrem de periculos. Primul pilot care a trecut de bariera sonică a fost Chuck Yeager (1947), cu aparatul experimental X-1.

barion

Element al uneia dintre cele două clase de hadroni. Barionii sunt particule subatomice grele, alcătuite din trei quarci. Se caracterizează printr-un număr barionic, B, cu valoare 1, și cu spin semiîntreg. Antiparticulele lor (*vezi* antimaterie), numite antibarioni, au numărul barionic -1. Atât protonii, cât și neutronii sunt barioni.

baritină *sau* barită

Cel mai comun mineral de bariu, sulfatul de bariu ($BaSO_4$). Formează de obicei cristale tabulare. Baritina se găsește din abundență în Spania, Germania și SUA. Din punct de vedere comercial, baritina se folosește în noroiul de foraj, la sondele de petrol și gaze naturale, la prepararea compușilor pe bază de bariu, la fabricarea hârtiei, a țesăturilor, a discurilor de pick-up, ca pigment alb și ca material inert în emailuri.

baritină din Missouri; Colecția Joseph și Helen Guetterman

FOTO JOHN H. GERARD

bariton

În muzica vocală, vocea sau registrul dintre bas și tenor, cea mai des întâlnită categorie de voce masculină. Aria sa de acoperire începe de la nota la din octava mare și până la nota fa de deasupra lui do mediu (din octava 1). Termenul *bariton* a fost folosit mai întâi în sec. XV, definind bucățile muzicale pentru cinci și șase voci; când tipurile standard de voci muzicale au fost împărțite în patru categorii, registrul baritonului a coborât, iar baritonii naturali au fost nevoiți să dezvolte fie registrul de bas, fie pe cel de tenor. Printre instrumentele muzicale care pot interpreta registrul bariton se numără saxofonul bariton și cornul bariton.

Barițiu, George

(24.05.1812, Jucu de Jos, Cluj, Transilvania, România - 02.05.1893, Sibiu)

Istoric și gazetar român. Întemeietor al presei românești din Transilvania și unul dintre fondatorii sibieni ai Societății Literare Române din București (1866). În timpul și după Revoluția de la 1848, a desfășurat o remarcabilă activitate politică, dedicată apărării drepturilor sociale și naționale ale românilor ardeleni. Gazetar prodigios, a colaborat la majoritatea periodicelor timpului și a editat el însuși câteva (*Gazeta de Transilvania, Foaie pentru minte, inimă și literatură*), cu articole izvorâte din formația sa de cărturar iluminist. În spiritul curentului latinist, dar de pe poziții moderate, a susținut unitatea scrierii limbii române în toate cele trei provincii, a editat lucrări animate de ideile curentului romantic privind cunoașterea trecutului social-istoric al popoarelor, a contribuit la dezvoltarea mișcării teatrale ca autor dramatic și ca actor, a sprijinit acțiunea de traducere în românește a literaturilor străine în scopul îmbogățirii artistice a limbii române și a formulat direcțiile unui program de culegere a folclorului și obiceiurilor populare. A mai scris povestiri, nuvele și versuri.

bariu

Element chimic, unul dintre metalele alcalino-pământoase, având simbol chimic Ba și număr atomic 56. Este foarte reactiv, iar în compuși are întotdeauna valența 2. În natură, se găsește sub formă de sulfat sau carbonat. Elementul este utilizat în metalurgie, iar compușii săi se folosesc pentru artificii, în mineritul petrolier, în radiologie, ca pigmenți și ca agenți reactivi. Toți compușii solubili ai bariului sunt toxici. Sulfatul de bariu, una dintre cele mai insolubile săruri cunoscute, este folosit, prin înghițire, ca mediu de contrast pentru examinările cu raze X ale aparatului digestiv.

Barîșnikov, Mihail (Nikolaevici)

(n. 28.01.1948, Riga, Letonia, URSS)

Dansator american de origine letonă. După ce, în 1963, a intrat la Școala de Balet Kirov

din Sankt Petersburg, a fost angajat ca solist în 1966. A devenit cunoscut publicului sovietic datorită rolurilor principale create pentru el în spectacole de balet precum *Gorianka* (1968) și *Vestris* (1969). A emigrat în 1974, în timpul unui turneu în Canada. A dansat în cadrul companiei American Ballet Theatre până în 1978, fiind îndelung aclamat, și a fost regizorul artistic al acesteia din 1980 până în 1989. A dansat și a jucat în mai multe filme și spectacole de televiziune.

Barkley, Alben (William)

(24.11.1877, Graves County, Kentucky, SUA – 30.04.1956, Lexington, Virginia)

Om politic american. După terminarea facultății, a studiat dreptul și a fost admis în baroul statului Kentucky în 1901. Membru al Partidului Democrat, a fost ales în Camera Reprezentanților a SUA (1913–1927) și în Senat (1927–1949), unde a fost lider din partea majorității între 1937–1947. În această calitate, a susținut prin discursuri de seamă politica internă și internațională a președintelui Franklin D. Roosevelt. A fost vicepreședinte sub președintele Harry S. Truman (1949–1953). După aceea, a revenit în Senat (1954–1956).

Barlach, Ernst

(02.01.1870, Wedel, Germania – 24.10.1938, Güstrow)

Sculptor, grafician și scriitor german. A studiat la Hamburg, Dresda și Paris. Și-a câștigat faima între 1920–1930, prin realizarea unor memoriale de război pentru Republica de la Weimar. A devenit un exponent reprezentativ al expresionismului german, deși pictura și sculptura sa au fost puternic influențate de gravura medievală pe lemn din Germania. A scris piese de teatru expresioniste, pe care le-a ilustrat cu xilogravuri și litografii. Atelierul său din Güstrow a fost transformat în muzeu după moartea sa.

Barlow, Joel

(24.03.1754, Redding, Connecticut, SUA – 24.12.1812, Arnowiec, Polonia)

Scriitor și poet american. A făcut parte din grupul de tineri scriitori cunoscuți sub numele de Înțelepții din Hartford (sau Connecticut), care, din patriotism, au încercat să creeze o literatură națională. A devenit cunoscut pentru *Viziunea lui Columb* (Vision of Columbus, 1787), un imn poetic închinat Americii, dar a rămas în amintirea posterității mai ales pentru *Budinca irascibilă* (The Hasty Pudding, 1796), un poem comico-eroic inspirat de dorul său pentru New England.

barmakid *sau* barmecid

Membru al unei familii de preoți de origine persană, care a devenit cunoscută în sec. VIII d.Hr., pentru furnizarea de scribi și viziri califilor Abbasizi (*vezi* dinastia Abbasizilor). Au sprijinit artele și științele, au tolerat experimentele religioase și filozofice și au promovat lucrările publice. Primul barmakid notabil, Khalid ibn Barmak (m. 781/782 d.Hr.), a ajutat la înființarea califatului abbasid; a devenit guvernator al Tabaristanului și, mai târziu, al provinciei Fars. Fiul său, Yahya (m. 805 d.Hr.), și nepoții, Al-Fadl (m. 808 d.Hr.) și Jafar (m. 803 d.Hr.), au deținut puterea în calitate de viziri, dar au murit în închisoare sau au fost executați, în special pentru că puterea lor excesivă, averea și liberalismul i-au făcut periculoși pentru calif.

Barmen, Sinodul de la ~

Întâlnire a liderilor protestanți germani, la Barmen, în mai 1934, pentru a organiza rezistența protestanților față de nazism. Au participat reprezentanți ai bisericilor luterane, reformate și unite. Unii capi ai bisericilor aleseseră deja să-și limiteze eforturile la o rezistență pasivă, iar alții fuseseră cooptați de regimul nazist. Liga de Urgență a Pastorilor, condusă de Martin Niemoller, a reprezentat piatra de temelie a rezistenței active. Sinodul a avut o mare importanță în înființarea Bisericii Confesiunii, de către Karl Barth și alții.

Barnabas, Sfântul ~ *născut* Iosif Levitul

(sec. I d.Hr, sărbătorit la 11 iunie)

Părinte apostolic și misionar creștin. Născut în Cipru, era un evreu elenizat a intrat în rândurile Bisericii creștine în Ierusalim, imediat după înființarea acesteia. Conform Faptelor Apostolilor, a contribuit la înființarea bisericii din Antiohia, chemându-l pe Sf. Pavel să-l ajute. Cei doi s-au despărțit în urma unui conflict, iar Barnabas s-a întors în insula sa de baștină. O legendă spune că a fost martirizat în Cipru. Mormântul său se află lângă mănăstirea Sf. Barnabas din Salamina, a cărei comunitate creștină a fost înființată de Sf. Pavel și de Barnabas.

Barnard, Christiaan (Neethling)

(08.11.1922, Beaufort de Vest, Africa de Sud – 02.09.2001, Paphos, Cipru)

Chirurg sud-african. A demonstrat că atrezia intestinală este determinată de cantitatea insuficientă de sânge fetal, ceea ce impune o intervenție chirurgicală pentru corectarea acestui defect din naștere. A inițiat chirurgia pe cord deschis în Africa de Sud, a proiectat valva de cord artificială și

a făcut experimente de transplant de inimă pe animale. În 1967, echipa sa a efectuat primul transplant de cord uman, înlocuind inima lui Louis Washkansky cu cea a unei persoane decedate într-un accident. Transplantul a reușit, dar Washkansky, căruia i s-au administrat medicamente pentru întărirea imunității și prevenirea respingerii unei inimi noi, a murit de pneumonie după 18 zile.

Barnard, steaua lui ~

Stea situată la cca șase ani-lumină față de Soare, următoarea stea cea mai apropiată de Soare, după sistemul Alfa Centauri, în constelația Ophiuchus. Numită după Eduard Emerson Barnard (1857–1923), cel care a descoperit-o în 1916, are cea mai amplă mișcare dintre toate stelele cunoscute. Se apropie treptat de sistemul solar. Steaua prezintă un interes aparte pentru astronomi, datorită faptului că mișcarea sa a prezentat o deviație periodică atribuită atracției gravitaționale a două planete (*vezi* planetele altor stele). Deviațiile s-au dovedit a fi artefacte ale măsurătorilor.

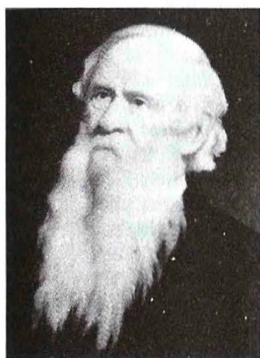
Barnard, Henry

(24.01.1811, Hartford, Connecticut, SUA - 05.07.1900, Hartford, Connecticut)

Pedagog american. A studiat dreptul și a făcut parte din adunarea legislativă a statului, ajutând la crearea unui departament de învățământ și a primului institut pentru pregătirea profesorilor (1839). Împreună cu Horace Mann, și-a asumat sarcina de a reforma școlile primare din provincie; a fost un inovator în inspecțiile școlare, în regândirea manualelor și în crearea organizațiilor de profesori-părinți. Fiind cel dintâi ministru al învățământului (începând cu 1845) din Rhode Island, a depus eforturi pentru mărirea salariilor profesorilor, pentru repararea clădirilor și a obținut fonduri mai mari pentru educație. În 1855, a participat la înființarea periodicului *American Journal of Education*. A fost cancelar al Universității din Wisconsin între 1858–1861. În 1867, a devenit cel dintâi ministru al învățământului din SUA, înființând o agenție federală menită să adune informații despre învățământul din toată țara.

UNIVERSITATEA DIN WISCONSIN, MADISON

Henry Barnard, portret de artist necunoscut; Colecția Universității din Wisconsin, Madison

Barnes, Albert C(oombs)

(02.01.1872, Philadelphia, Pennsylvania, SUA - 24.07.1951, Chester, Pennsylvania)

Fabricant de produse farmaceutice și colecționar de artă. A obținut o diplomă de medic, iar apoi a studiat în Germania. În 1902, s-a îmbogățit în urma inventării argirolului antiseptic. În 1905, și-a construit o casă în Merion, Pennsylvania, și a început să colecționeze tablouri, adunând 180 de picturi de Pierre-Auguste Renoir, 66 de Paul Cezanne și 35 de Pablo Picasso, precum și o serie extraordinară de 65 de lucrări de Henri Matisse. La 4 decembrie 1922, a înființat Fundația Barnes, într-o clădire de lângă casa sa, deschisă publicului în 1925. În cele 22 de camere era expusă toată colecția, într-o manieră extrem de personală, care evita practica standard din muzee. Fundația urmărea și promovarea educației artistice prin derularea unor cursuri de artă și prin stabilirea unui program de publicare a unor lucrări despre artele plastice. În 1961, după un litigiu prelungit, galeriile sale au fost deschise pentru public.

Barnes, Djuna

(12.06.1892, Cornwall-on-Hudson, New York, SUA - 18.06.1982, New York, New York)

Scriitoare americană. În tinerețe a activat ca artist și jurnalist. A plecat la Paris în 1920, unde a devenit o figură cunoscută a scenei literare. A scris piese de teatru, proză scurtă și poezii. Capodopera sa, romanul *Pădurea din noapte* (Nightwood, 1936), conține povestirile unor iubiri homosexuale sau heterosexuale a cinci oameni extraordinari. După revenirea la New York, din 1940, a scris foarte puțin și a dus o viață retrasă.

Barnet, Charlie (Daly)

(26.10.1913, New York, New York, SUA - 04.09.1991, San Diego, California)

Saxofonist american, conducător al uneia dintre cele mai populare orchestre din perioada swing. Născut într-o familie bogată, a început să cânte la saxofon încă din copilărie, pentru ca mai târziu să cânte și la saxofon tenor, alto sau soprano. Formația sa a fost printre primele orchestre de negri acceptate, iar admirația sa necondiționată pentru Duke Ellington și Count Basie a dus la o sinteză a stilurilor acestora. Cea mai cunoscută înregistrare a sa este *Cherokee* (1939).

Barnett, Ida B. Wells-

Vezi Ida B. Wells

Barnsley

Oraș și târg metropolitan, 218 062 loc. (2001) din N Angliei. Situat pe râul Dearne,

la NE de Manchester, este centrul administrativ al comitatului Yorkshire de Sud. Dezvoltarea sa majoră a avut loc în sec. XIX, ca oraș minier din centrul bazinului minier Yorkshire. Producția locală de cărbune s-a diminuat începând cu prima jumătate a sec. XX, fiind promovată, în schimb, industria ușoară.

Barnum, P(hineas) T(aylor)

(05.07.1810, Bethel, Connecticut, SUA - 07.04.1891, Bridgeport, Connecticut)

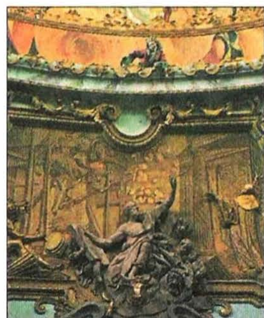
Actor de revistă american. În 1841, a cumpărat Muzeul American, o colecție de exponate convenționale din New York, transformându-l într-un carnaval de farse live și curiozități dramatice, pe care le-a promovat folosind o publicitate senzațională. L-a expus pe piticul supranumit Tom Degețel, repurtând un succes internațional, și a adus-o în SUA pe Jenny Lind (cunoscută ca Privighetoarea suedeză), pentru un turneu de concerte, în 1850. Muzeul s-a închis în 1868, în urma mai multor incendii, după ce înregistrase 82 de milioane de vizitatori. În 1871, a organizat un circ, iar în 1881 s-a asociat cu un rival, James A. Bailey (1847–1906), pentru a înființa Circul Barnum și Bailey, care îl avea ca protagonist pe elefantul Jumbo.

baroc

Perioadă în istoria artei occidentale care coincide, în mare, cu sec. XVII. Primele sale manifestări, care au avut loc în Italia, datează din ultimele decenii ale sec. XVI, în timp ce în unele regiuni, în special în Germania și în America de Sud colonială. nu a atins apogeul decât în sec. XVIII. Lucrările prin care se distinge perioada barocă sunt complexe stilistic, chiar contradictorii. În general totuși, la baza manifestărilor sale se află dorința de a evoca o stare emoțională recurgând la sensibilitate, de multe ori într-un mod dramatic. Unele dintre calitățile asociate cel mai frecvent cu stilul baroc sunt grandoarea, bogăția simțurilor, dramatismul, vitalitatea, mișcarea, tensiunea, exuberanța emoțională, precum și o tendință de a estompa distincțiile dintre diferite arte.

A.F. KERSTING

Detaliu de stucatură barocă de Egid Quirin Asam, cca 1721, în abația Weltenburg, Germania

Originea termenului

Termenul „baroc" este derivat probabil din cuvântul italian *barocco*, folosit de filozofi în Evul Mediu pentru a descrie un obstacol în logica schematică. Ulterior, cuvântul a ajuns să desemneze orice idee contorsionată sau un proces de gândire involuat. O altă sursă posibilă este cuvântul portughez *barroco* (în spaniolă *barrueco*), folosit pentru a descrie o perlă neregulată sau cu formă imperfectă, acest sens supraviețuind în sintagma „perlă barocă" folosită de bijutieri.

În critica de artă, cuvântul „baroc" a ajuns să fie folosit pentru a descrie ceva neregulat, bizar sau diferit de regulile sau proporțiile stabilite. Acest punct de vedere părtinitor al stilurilor artistice de sec. XVII a fost susținut cu doar câteva modificări de critici de la Johann Winckelmann până la John Ruskin și Jacob Burckhardt. Până la sfârșitul sec. XIX, termenul avea sensul de ciudat, grotesc, exagerat și supradecorat. Abia după cercetarea de pionierat a lui Heinrich Wölfflin, *Renașterea și barocul* (Renaissance und Barock, 1888), termenul *baroc* a fost întrebuințat cu conotație stilistică mai degrabă decât ca un cuvânt cu sensuri ușor obscure, realizându-se astfel o formulare sistematică a particularităților stilului baroc.

Trei tendințe principale

Deoarece arta barocă prezintă o diversitate uimitoare, caracteristicile unificatoare ale artelor trebuie căutate în raport cu tendințele culturale și intelectuale principale ale timpului, dintre care trei sunt extrem de importante datorită efectului pe care l-au avut asupra artelor. Prima este apariția Contrareformei și extinderea efectelor sale, atât teritorial, cât și intelectual. În ultimele decenii ale rafinatului sec. XVI, stilul curtenesc cunoscut sub numele de manierism a încetat să fie un mijloc eficient de expresie, și neadecvarea sa pentru arta religioasă a fost resimțită tot mai mult de cercurile artistice. Pentru a contracara demersurile făcute de Reformă după Conciliul de la Trento (1545–1563), Biserica Romano-Catolică a adoptat o atitudine propagandistică, stabilind că arta trebuie să servească drept mijloc de amplificare și stimulare a credinței față de Biserică. În acest scop, Biserica a adoptat un program artistic clar, iar operele sale artistice erau menite să trezească emoții și senzații puternice asupra credincioșilor. Stilul baroc care a evoluat de la acest program a fost, în mod paradoxal, atât senzual, cât și spiritual; imaginile religioase, redate mai realist, erau mai accesibile credinciosului obișnuit care mergea la biserică. S-a făcut apel la efecte dramatice și înșelătoare pentru a stimula mila și devotamentul și a

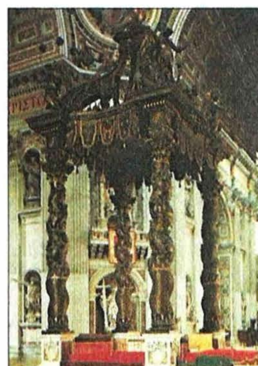
transmite o impresie de splendoare divină. Tavanele bisericilor baroce au început să fie decorate cu scene pictate reprezentând expresii vii ale infinitului, îndreptând simțurile credinciosului către Dumnezeu.

A doua tendință a fost de consolidare a monarhiilor absolute, însoțită de o cristalizare simultană a unei clase de mijloc importante și puternice, care a ajuns acum să joace un rol în patronajul artelor. Au fost construite monumentale palate baroce pe o scară extinsă, pentru a afișa puterea și măreția statului centralizat, fenomen oglindit cel mai bine în palatul regal și în grădinile de la Versailles. În același timp, dezvoltarea unei piețe de tablouri pentru clasa de mijloc și gustul său pentru realism pot fi observate în lucrările fraților Le Nain și în cele ale lui Georges de La Tour din Franța și în diversele școli de pictură olandeză din sec. XVII.

A treia tendință a fost un nou interes pentru natură și o extindere generală a orizonturilor intelectuale umane, stimulate de progresele științei și de explorarea Pământului. Aceste lucruri au dat naștere simultan la noi sentimente, cel al nimicniciei omului (declanșat mai ales de teoria coperniciană care deplasa Pământul din centrul Universului) și cel al complexității nebănuite și al infinitudinii lumii naturale. Dezvoltarea în sec. XVII a picturii peisagiste, în care oamenii sunt portretizați adesea ca figuri minuscule într-un cadru natural vast, indică această schimbare de perspectivă asupra condiției umane.

Artele vizuale

Este remarcabilă diversitatea neobișnuită a artelor din baroc, în special datorită curentelor naturaliste și clasiciste care au coexistat și s-au întrepătruns cu stilul tipic baroc. Într-adevăr, Annibale Carracci și Caravaggio, cei doi pictori italieni care s-au desprins decisiv de manierism în anii 1590 și, astfel, au contribuit la dezvoltarea unui stil baroc, au pictat în stil clasicist, respectiv realist. Un stil de pictură barocă specific a apărut la Roma în anii 1620 și a culminat cu monumentalele bolți pictate și cu alte decorații bisericești realizate de Pietro da Cortona, Guido Reni, Il Guercino, Domenichino și alți artiști. Cel mai mare sculptor-arhitect baroc a fost Gian Lorenzo Bernini, care a proiectat atât baldachinul cu coloane spiralate de deasupra altarului din bazilica San Petru din Roma, cât și vasta colonadă din fața acesteia. Arhitectura barocă dezvoltată de Bernini, Carlo Maderno, Francesco Borromini și Guarino Guarini se caracterizează prin masivitate și monumentalitate, prin mișcare, prin secvențe spațiale dramatice și luminoase, precum și printr-un bogat decor interior folosind texturi contrastante de suprafață, culori vii și materiale luxuriante pentru a întări efectul produs de structura fizică a operei și pentru a evoca plăcerea senzuală.

Baldachin de Gian Lorenzo Bernini, 1624-1633, în bazilica San Pietro, Vatican

SCALA/ART RESOURCE, NEW YORK

Tendințele clasicizante pronunțate au culminat mai ales în barocul din Franța, acest lucru fiind evident în picturile serioase, logice și ordonate ale lui Nicolas Poussin și în lucrările ceva mai somptuoase ale lui Charles Le Brun și ale portretiștilor Hyacinthe Rigaud și Nicolas de Largillière. Arhitectura franceză este și mai puțin recunoscută ca barocă, deoarece se definește, în primul rând, prin subtilitate, eleganță și reținere. Canoanele baroce au fost adoptate cu entuziasm în dogmatica Spanie romano-catolică, îndeosebi în arhitectură. Cel mai mare constructor spaniol, José Benito Churriguera, exprimă cel mai bine interesul spaniol față de textura suprafețelor și de detaliile luxuriante. El și-a atras mulți discipoli, iar versiunile acestora ale stilului denumit churrigueresc s-au răspândit în toate coloniile spaniole din Americi și din alte părți. Diego Velázquez și alți pictori spanioli din sec. XVII au făcut apel la o abordare sumbră, dar puternic naturalistă, care nu mai avea multe în comun cu fundamentele picturii baroce.

Barocul a fost cunoscut prea puțin în Europa de Nord, excepție făcând spațiul unde se află acum Belgia. În regiunea aflată sub dominație spaniolă, cel mai mare maestru al spațiului acesta romano-catolic a fost pictorul Peter Paul Rubens, ale cărui impetuoase compoziții pe diagonală, cu personaje viguroase, sunt epitoma picturii baroce. Portretele elegante ale lui Anthonis Van Dyck și lucrările figurative robuste ale lui Jacob Jordaens au imitat exemplul lui Rubens. Arta din Țările de Jos a fost condiționată de gusturile realiste ale patronilor săi din clasa de mijloc; de aceea, atât numeroșii pictori peisagiști ai genului, cât și maeștri ca Rembrandt și Frans Hals au rămas neinfluențați de stilul baroc în mai multe aspecte esențiale. Barocul a avut

însă un impact remarcabil în Anglia, vizibil îndeosebi în bisericile și palatele construite de Sir Christopher Wren, respectiv de Sir John Vanbrugh.

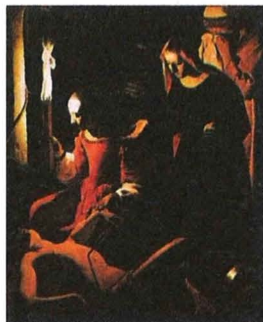
Ultima perioadă de înflorire a barocului a fost în principal în Germania Inferioară romano-catolică și în Austria, unde arhitecții autohtoni s-au rupt de modelele de construcție italiene în anii 1720. În savant-decoratele biserici, mănăstiri și palate, proiectate de J.B. Fischer von Erlach, de J.L. von Hildebrandt, de frații Asam, de Balthasar Neumann și de Dominikus Zimmermann, s-a folosit un stil de decorații cu stucatură extraordinar de bogat, dar delicat, în combinație cu suprafețele pictate, pentru a evoca efecte iluzionistice subtile.

Muzica și literatura

Unul dintre cele mai dramatice puncte de cotitură din istoria muzicii s-a petrecut la începutul sec. XVII, Italia fiind din nou deschizătoare de drumuri. Chiar dacă stilul *antico*, stilul polifonic universal al sec. XVI, a continuat, acesta a fost rezervat muzicii sacre, în timp ce stilul *moderno*, sau *nuove musiche* – care se concentra pe vocea solo, pe polaritatea melodiei, pe linia de bas și pe interesul față de armonia expresivă – a devenit propriu compozițiilor laice. Paleta muzicală mai extinsă a permis o distincție mai clară între muzica sacră și cea profană, precum și între idiomurile vocale și instrumentale, iar diferențele naționale au devenit mai pronunțate. Așadar, perioada barocă din muzică, precum și din alte arte, a fost una de diversitate stilistică. Opera, oratoriul și cantata au fost cele mai importante forme vocale noi, în timp ce sonata, concertul și uvertura au fost create pentru muzica instrumentală. Claudio Monteverdi a fost primul mare compozitor al *noii muzici*. Acesta a fost urmat, în Italia, de Alessandro Scarlatti și Giovanni Pergolesi. Tradiția instrumentală din Italia și-a găsit marii compozitori baroci în Arcangelo Corelli, Antonio Vivaldi și Giuseppe Tartini. Jean-Baptiste Lully, un important compozitor de operă, și Jean Philippe Rameau au fost maeștrii muzicii baroce din Franța. În Anglia, experiența teatrală totală a măștilor din perioada Stuart a fost urmată de realizările din muzica vocală a compozitorului german instruit în Italia Georg Friedrich Händel, iar conaționalul său Johann Sebastian Bach a dezvoltat muzica barocă sacră în Germania. Alți compozitori baroci germani importanți sunt Heinrich Schütz, Dietrich Buxtehude și Georg Philipp Telemann.

STAATLICHE MUSEEN PREUSSISCHER KULTURBESITZ, BERLIN

Jeluirea Sfântului Sebastian, ulei pe pânză de Georges de La Tour, 1645; Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz, Berlin. 1,6 × 1,3 m

Literatura specific barocă poate fi descoperită în paginile scrise de Giambattista Marino în Italia, în lucrările lui Luis de Góngora în Spania și în opera lui Martin Opitz în Germania. Poezia metafizică engleză, ilustrată cel mai bine de lucrările lui John Donne, este strâns asociată literaturii baroce. Perioada barocă se încheie în sec. XVIII, odată cu tranziția stilului său definitoriu către un stil rococo mai simplu, mai puțin dramatic, mai curând decorativ.

baroc târziu

Vezi rococo

Barocci, Federico

(1526, Urbino, ducatul Urbino, Statele Papale – 1612, Urbino)

Pictor italian. Se pare că și-a petrecut întreaga viață în orașul Urbino și în împrejurimi, cu excepția a două vizite la Roma (la mijlocul anilor 1550 și între 1560–1563), unde a pictat fresce pentru reședința de vară a papei Pius IV din Grădinile Vaticanului. A realizat retabluri și picturi religioase într-un stil caracterizat de armonia culorilor subtile și de căldura afectivă. Protectorii săi au fost ducele de Urbino și împăratul Rudolf II (1552–1612); a primit comenzi și de la catedralele din Genova și Perugia. Cele mai cunoscute lucrări ale sale sunt *Coborârea de pe Cruce* (1567–1569) și *Madonna del Popolo* (1579). Desenator prolific, a fost printre cei dintâi artiști care au folosit creta colorată. A avut o carieră lungă și rodnică, devenind unul dintre cei mai importanți pictori din centrul Italiei.

Baroja (y Nessi), Pío

(28.12.1872, San Sebastián, Spania – 30.10.1956, Madrid)

Scriitor basc. A scris 11 trilogii având ca subiect problemele sociale ale epocii sale. Cea mai cunoscută este *Lupta pentru viață* (La lucha por la vida, 1904). Cel mai ambițios proiect al său a fost un lung ciclu de opere despre un rebel din sec. XIX și epoca acestuia. A scris aproape o sută de romane, printre care *Zalacain, aventurierul* (Zalacaín el aventurero, 1909). Din cauza concepțiilor anticreștine, a încăpățânării de a rămâne un nonconformist și a tonului oarecum

pesimist, nu a avut prea mare popularitate. Este considerat cel mai prolific romancier spaniol al timpului său.

barometru

Instrument folosit pentru măsurarea presiunii atmosferice. Deoarece presiunea atmosferică variază în funcție de altitudinea față de nivelul mării, barometrul poate fi folosit și pentru măsurarea altitudinii. În cazul barometrului cu mercur, presiunea atmosferică echilibrează o coloană de mercur a cărei înălțime poate fi măsurată cu exactitate. Presiunea atmosferică normală este de cca 760 mm coloană de mercur. Și alte lichide pot fi folosite în barometre, dar mercurul este cel mai utilizat, datorită densității sale mari. Un barometru aneroid indică presiunea pe un cadran, cu ajutorul unui ac legat mecanic de o cameră cu aerul parțial eliminat, care răspunde la schimbările de presiune.

baron

Titlu nobiliar, în epoca modernă fiind clasat după cel de viconte sau de conte (în țările în care nu există titlul de viconte). Soția unui baron se numește baroană sau baroneasă. Inițial, în Evul Mediu timpuriu, termenul desemna o persoană cu orice titlu, care deținea un domeniu obținut direct de la rege. Cu timpul, a ajuns să desemneze o persoană puternică, iar de aici, un magnat. Titlul și drepturile respective pot fi conferite pentru servicii militare sau alte acte de onoare.

baronet

Rang englez ereditar de onoare, creat de Iacob I în 1611 pentru a spori sprijinul financiar necesar armatei din Ulster. Acesta nu este un titlu nobiliar și nici nu reprezintă vreun ordin cavaleresc. Un baronet este mai mic în rang decât un baron, dar mai mare decât orice cavaler, cu excepția cavalerului Jartierei (*vezi* Ordinul Jartierei). Titlul este moștenit de urmașii pe linie masculină.

barou

Asociație a avocaților, care se ocupă de diversele aspecte ale profesiei lor. În general, se concentrează asupra satisfacerii intereselor avocaților prin intermediul reformelor în sistemul juridic, sponsorizând proiecte de cercetare și reglementând standardele profesionale. Barourile organizează uneori examinările pentru candidații care vor să devină membri. Cea mai mare asociație de acest tip este Asociația de barou americană.

Barquisimeto

Oraș situat în NV Venezuelei, 875 790 loc. (2001). Centru administrativ al statului Lara, se află la capătul de NE al Cordilierilor Mérida, la o altitudine de 500 m. Fondat în 1552 sub denumirea de Nova Segovia, este unul dintre cele mai vechi orașe ale țării. În 1812, a fost distrus aproape în totalitate de un cutremur, fiind avariat și de războaiele civile din sec. XIX. Este un punct comercial și de transport, precum și centrul unei regiuni agricole.

Barranquilla

Oraș, 1 226 292 loc. (1999), situat în N Columbiei. Înființat în 1629, la 16 km distanță de gura râului Magdalena, a fost lipsit de importanță până în anii 1930, când curățarea bancurilor de nisip i-a permis să devină un port important la Marea Caraibilor. De atunci, este concurat de portul Buenaventura, aflat pe malul Oceanului Pacific; în Barranquilla încă circulă mărfuri din interiorul țării, portul reprezentând punctul terminus al conductelor de gaze naturale din N Columbiei.

Barraqué, Jean

(17.01.1928, Puteaux, Franța - 17.08.1973, Paris)

Compozitor francez. Elev al lui Jean Langlais (1907–1991) și al lui O. Messiaen. Opera sa cea mai importantă (într-un stil total nerepetitiv) a fost concepută ca o reflecție în cinci părți asupra romanului lui Hermann Broch, *Moartea lui Virgiliu*, din care a încheiat numai trei părți, *Mai mult decât o întâmplare* (...au-delà du hasard, 1959), *Cânt după cânt* (Chant après chant, 1966) și *Timpul restituit* (Le temps restitué, 1968). A mai compus o sonată pentru pian (1952) și un concert pentru clarinet (1968).

Barras, Paul-François-Jean-Nicolas, Viconte de ~

(30.06.1755, Fox-Amphoux, Franța - 29.01.1829, Chaillot)

Revoluționar francez, provenind din aristocrația provensală. Total nemulțumit de monarhia franceză, a susținut Revoluția Franceză. Ales în Convenția națională (1792), a avut un rol-cheie în îndepărtarea lui Maximilien Robespierre și a devenit comandantul armatei și al poliției. În 1795, împreună cu Napoleon, a apărat regimul împotriva unei răscoale regaliste și a înființat Directoratul, pe care l-a și condus, aflându-se printre cei cinci directori. Lovitura din 18 Fructidor i-a adus multă putere, dar a fost îndepărtat în 1799 și exilat în afara Parisului, fiind suspectat de conspirație pentru reinstaurarea monarhiei.

Barrault, Jean-Louis

(08.09.1910, Le Vésinet, Franța - 22.01.1994, Paris)

Actor și regizor francez. A debutat ca actor la Paris (1931) și a intrat la Comedia Franceză ca actor și regizor (1940–1946). Împreună cu soția sa, Madelline Renaud, și-a format propria companie (1946–1958) la Teatrul Marigny. Acolo, cei doi au pus în scenă piese clasice franceze și străine, care au contribuit la revigorarea teatrului francez după Al Doilea Război Mondial. A fost numit director la Comedia Franceză (1959–1968), iar mai târziu a regizat la alte teatre din Paris (1972–1981). A apărut în peste 20 de filme și a fost foarte apreciat pentru rolul său din *Copiii paradisului* (Les Enfants du Paradis, 1945).

Barrès, (Auguste-) Maurice

(19.08.1862, Charmes-sur-Moselle, Franța - 05.12.1923, Paris)

Scriitor și om politic francez. A servit în Camera Deputaților, între 1889–1893, devenind un naționalist proeminent. Împreună cu Charles Maurras a prezentat doctrina Partidului Naționalist Francez în două ziare, iar în romanele sale a exprimat un individualism care dovedea un puternic atașament față de regiunea sa de baștină și un naționalism fervent. Trilogia de romane intitulată *Bastioanele Estului* (Les Bastions de l'Est, 1905, 1909, 1921) i-a adus un oarecare succes, contribuind la propaganda franceză din timpul Primului Război Mondial.

Maurice Barrès, 1906

H.ROGER-VIOLLET

Barrie, Sir James (Matthew)

(09.05.1860, Kirriemuir, Angus, Scoția - 19.06.1937, Londra, Anglia)

Dramaturg și romancier scoțian. După ce s-a stabilit la Londra, a scris *Auld Licht Idylls* (1888), un roman despre Scoția natală. Cel mai vândut roman al său, *Micul preot* (The Little Minister, 1891), a fost dramatizat în 1897. Piesele *Strada Calității* (Quality Street, 1901) și *Admirabilul domn Crichton* (The Admirable Crichton, 1902) au fost puse în scenă cu succes la Londra. După ce a creat poveștile cu Peter Pan pentru fiii unui prieten, a obținut un mare succes cu povestea clasică pentru copii *Peter Pan, băiatul care nu a mai vrut să crească* (Peter, the Boy Who Wouldn't Grow Up, 1904). Printre celelalte piese se mai numără *Ce știe orice femeie* (What Every Woman Knows, 1908), *Privirea de douăsprezece lire* (The Twelve-Pound Look, 1910) și *Dragă Brutus* (Dear Brutus, 1917).

Barry, (Marie-) Jeanne Bécu, Contesă du ~

(19.08.1743, Vaucouleurs, Franța - 08.12.1793, Paris)

Amanta lui Ludovic XV. Inițial vânzătoare la Paris, a devenit amanta lui Jean du Barry, care a introdus-o în înalta societate pariziană. Mult admirată pentru frumusețea ei, s-a alăturat curții lui Ludovic XV în 1769, după un mariaj formal cu fratele lui Jean, și a devenit amanta oficială a regelui. Deși nu a avut o mare influență pe plan politic, lipsa ei de popularitate a contribuit la decăderea prestigiului Coroanei, la începutul anilor 1770. După moartea lui Ludovic (1774), a fost alungată de la curte. În timpul Revoluției Franceze, fiind considerată antirevoluționară, a fost condamnată și ghilotinată.

Barry, John

(1745, ținutul Wexford, Irlanda - 13.09.1803, Philadelphia, Pennsylvania, SUA)

Ofițer de origine irlandeză. A emigrat în America în 1760 și a devenit comandant în marina comercială la vârsta de 21 de ani. În 1776, a format cea dintâi flotă americană și a capturat câteva nave britanice, în calitate de căpitan al unei fregate. A luptat în ultima bătălie a Revoluției Americane, care s-a dat în strâmtoarea Florida în martie 1783. În această confruntare a înfrânt trei nave britanice. După război, a fost rechemat în serviciul activ în calitate de comandant suprem al Forțelor Maritime Americane.

Barrymore, familia ~

Familie americană de actori de teatru și film. Maurice Barrymore (născut Herbert Blythe) (1847–1905) și-a făcut debutul scenic la Londra, înainte de a se stabili la New York (1875), unde și-a ales numele de scenă Barrymore. S-a alăturat companiei lui Augustin Daly, căsătorindu-se în 1876 cu Georgiana Drew, care provenea din familia Drew. Fiul lor cel mai mic, Lionel (născut Lionel Blythe, 1878–1954), a devenit un actor important pe Broadway, jucând în piese precum *Peter Ibbetson* (1917) și *Șarpele mocasin* (The Copperhead, 1918), iar în 1926 s-a mutat la Hollywood, unde a jucat în filme ca *Suflet liber* (A Free Soul, 1931, Premiul Oscar) și *Grand Hotel* (1932). Recunoscut ca actor de roluri de compoziție, a jucat în cca

200 de filme, printre care 15 seriale (de ex. în *Dr. Kildare*). Sora sa, Ethel (născută Ethel Blythe, 1879–1959), a jucat la Londra în *Clopotele* (The Bells) și *Petru cel Mare* (Peter the Great, 1898), precum și pe Broadway, în *Căpitanul Jinks din marina călare* (Captain Jinks of the Horse Marines, 1901). Ethel a înființat la New York, în 1928, un teatru care i-a purtat numele, unde a jucat în *Regatul lui Dumnezeu* (The Kingdom of God), iar mai târziu în *Porumbul e verde* (The Corn is Green, 1940). A apărut în peste 30 de filme, printre care *Doar o inimă singuratică* (None but the Lonely Heart, 1944, Premiul Oscar) și *Scara în spirală* (The Spiral Staircase, 1946). Fratele lor, John (născut John Blythe, 1882–1942), a fost ovaționat în piese precum *Dreptate* (Justice, 1916), *Richard III* (1920) și mai ales în *Hamlet* (1922). Printre filmele sale se numără *Dr. Jekyll și Domnul Hyde* (Dr. Jekyll and Mr. Hyde, 1920) și *Cina la ora opt* (Dinner at Eight, 1933). Alcoolic, era renumit pentru comportamentul său extravagant. Nepoata lui John, Drew Barrymore (n. 1975), a jucat pentru prima oară la vârsta de șapte ani, în filmul lui Steven Spielberg *E.T.* (1982).

barter

Schimb direct de bunuri sau servicii, fără folosirea banilor. Barterul se realizează fie după anumite rate de schimb prestabilite, fie pe baza negocierii. *Vezi și* monedă.

Barth, John
născut **John Simmons Barth, Jr.**

(n. 27.05.1930, Cambridge, Maryland, SUA)

Scriitor american. A crescut în Maryland, loc descris în multe dintre scrierile sale, iar din 1953 a predat la Universitatea John Hopkins. În afară de textele experimentale, ca *Rătăcit în casa oglinzilor* (Lost in the Funhouse, 1968), cele mai cunoscute opere ale sale sunt romanele *Varieteu pe apă* (The Floating Opera, 1956), *Capătul drumului* (The End of the Road, 1958), *Comerciantul de tutun* (The Sot-Weed Factor, 1960), *Giles, marele pedagog* (Giles Goat-Boy, 1966) și *Poveștile mareelor* (The Tidewater Tales, 1987). În creațiile sale se joacă cu formele narative tradiționale, parodiind profunzimi filozofice cu o satiră mușcătoare și un umor violent, adesea obscen. În 2001, a publicat romanul experimental *Va urma!!!* (Coming Soon!!!), dar nu s-a bucurat de succes.

Barth, Karl

(10.05.1886, Basel, Elveția – 9/10.12.1968, Basel)

Teolog elvețian. A studiat la universitățile din Berlin, Tübingen și Marburg. Între 1911–1921 a fost pastor la Safenwil, Elveția. Tragedia Primului Război Mondial l-a determinat să mediteze asupra teologiei liberale a profesorilor săi, cu rădăcini în ideile postiluministe. Cu *Epistola către romani* (1919) a inaugurat o schimbare radicală în gândirea protestantă, inițiind un curent aproape neoortodox. Datorită operei sale, a fost invitat ca profesor la Göttingen (1921), Münster (1925) și Bonn (1930). A fost fondator al Bisericii Confesionale, care s-a opus regimului nazist. Refuzul său de a ține o predică prin care să îndemne la alegerea lui Hitler l-a costat postul de la Bonn și a fost nevoit să se întoarcă la Basel. În 1948, a vorbit la deschiderea Conciliului Mondial al Bisericilor și a vizitat Roma cu ocazia participării la Conciliul Vatican II.

Karl Barth, 1965
HORST TAPPE/EB INC.

Barthelme, Donald

(07.04.1931, Philadelphia, Pennsylvania, SUA – 23.07.1989, Houston, Texas)

Scriitor american. A devenit cunoscut ca jurnalist, editor de presă și director de muzeu, iar ulterior i-a fost publicată proza. Este cunoscut pentru colajele moderniste, marcate de experimente tehnice și de o veselie melancolică. Printre volumele sale de proză scurtă se numără *Întoarce-te, dr. Caligari* (Come Back, Dr. Caligari, 1964), *Viața la oraș* (City Life, 1970), *Tristețe* (Sadness, 1972), *Șaizeci de povestiri* (Sixty Stories, 1981) și *În timpul nopții în mai multe orașe* (Overnight to Many Distant Cities, 1983); dintre romanele sale se remarcă *Albă ca Zăpada* (Snow White, 1967), *Tatăl mort* (The Dead Father, 1975), *Paradisul* (Paradise, 1986) și *Regele* (The King, 1990). Fratele său, Frederick (n. 1943), este de asemenea romancier – *Al doilea mariaj* (Second Marriage, 1984) și autor de proză scurtă – *Luna Deluxe* (Moon Deluxe, 1983).

Barthes, Roland (Gérard)

(12.11.1915, Cherbourg, Franța – 25.03.1980, Paris)

Critic literar francez. În primele sale cărți a analizat relativitatea construcțiilor lingvistice, aplicând același tip de analiză fenomenelor culturii populare. A făcut o analiză a culturii de masă în *Mitologii* (Mythologies, 1957). *Despre Racine* (Sur Racine, 1963) a declanșat un adevărat scandal literar, distanțându-l de mai mulți critici

literari tradiționali francezi. Contribuțiile sale ulterioare în domeniul semioticii s-au materializat în lucrări inovatoare, precum *S/Z* (1970), *Imperiul semnelor* (L'Empire des Lignes, 1970), un studiu despre Japonia, și alte opere semnificative care au atras atenția publicului asupra teoriilor sale. A avut o contribuție majoră la impunerea structuralismului ca una dintre cele mai proeminente mișcări intelectuale ale sec. XX. În 1976 a devenit primul ocupant al Catedrei de semiologie literară la Collège de France.

Bartholdi, Frédéric-Auguste

(02.04.1834, Colmor, Alsacia, Franța - 04.10.1904, Paris)

Sculptor francez. A studiat sculptura și pictura la Paris. În 1865, a avut împreună cu alți câțiva artiști ideea unui monument închinat alianței franco-americane din 1778, care s-a materializat în proiectarea și realizarea Statuii Libertății (1875–1886), utilizând fonduri franceze și americane. Deși nu la fel de faimoasă, capodopera sa este *Leul din Belfort* (1871–1880), gravat în gresie roșie extrasă dintr-un deal de lângă orașul Belfort din E Franței.

Bartholomaeus (Anglicus) *sau* Bartolomeu englezul

(activ între 1220-1240)

Enciclopedist franciscan. Deși interesat în primul rând de Scriptură și de teologie, a acoperit în cele 19 volume ale enciclopediei sale, *Despre proprietățile lucrurilor,* toate cunoștințele consacrate ale timpului său, fiind primul care a făcut cunoscute cercetările învățaților greci, evrei și arabi din domeniile medicinei și științei. Enciclopedia a fost publicată în traducere engleză în 1495.

Barthou, (Jean-) Louis

(25.08.1862, Oloron-Sainte-Marie, Franța - 09.10.1934, Marsilia)

Om politic francez. Ales în Camera Deputaților în 1889, a activat în mai multe guverne conservatoare. A fost numit premier (1913), impunând serviciul militar obligatoriu de trei ani. A reprezentat Franța la Conferința de la Geneva și a intrat în Senat, devenind membru al comisiei pentru despăgubiri de război. Numit ministru de externe în 1934, a fost asasinat împreună cu regele Alexandru al Iugoslaviei în timpul vizitei acestuia în Franța.

Bartlett, John

(14.06.1820, Plymouth, Massachusetts, SUA - 03.12.1905, Cambridge, Massachusetts)

Librar și editor american. A fost mai întâi angajat, iar apoi a devenit proprietarul librăriei Universității Harvard. În 1855, a publicat lucrarea care l-a făcut cunoscut, *Citate cunoscute* (Familiar Quotations), bazată în special pe notele din carnetul pe care îl punea la dispoziția clienților săi. Aceasta a fost lărgită substanțial în edițiile următoare; a 17-a ediție a apărut în 2002. A mai scris *Indexul complet al cuvintelor din operele dramatice și poetice ale lui Shakespeare* (A Complete Concordance to Shakespeare's Dramatic Works and Poems, 1894), renumit pentru citatele numeroase și complete.

John Bartlett

LITTLE, BROWN AND CO.

Bartlett, Sir Frederic C(harles)

(20.10.1886, Stow-on-the-Wold, Gloucestershire, Anglia - 30.09.1969, Cambridge, Cambridgeshire)

Psiholog britanic celebru pentru studiile sale asupra memoriei. A fost primul profesor de psihologie experimentală de la Universitatea Cambridge (1931–1952), conducând în același timp și laboratorul de psihologie al universității. Opera sa principală, *Reamintirea* (Remembering, 1932), descrie procesele de memorie nu ca pe niște amintiri ale unor fapte anterioare, ci mai degrabă ca reconstrucții mentale nuanțate de atitudini mentale și de obiceiuri personale.

Bartók, Béla

(25.03.1881, Nagyszentmiklós, Austro-Ungaria - 26.09.1945, New York, New York, SUA)

Compozitor, pianist și etnomuzicolog maghiar. A dobândit o tehnică excelentă la pian de la o vârstă fragedă. În 1904, a început investigarea folclorului maghiar, descoperind că așa-zisa muzică populară maghiară era, de fapt, muzica țigănească creată la oraș. Proiectul său și al lui Z. Kodaly a reprezentat baza tuturor cercetărilor ulterioare în domeniul folclorului muzical. El a publicat studii de o deosebită importanță despre muzica populară maghiară, românească și slovacă. A prelucrat sistematic în muzica sa teme și ritmuri populare, redându-le în cele mai caracteristice aspecte ale lor. A făcut multe turnee în calitate de virtuoz al pianului. A emigrat în SUA în 1940, unde însă nu a fost recunoscut la adevărata sa valoare. Lucrările sale cuprind opera *Castelul lui Barbă-Albastră* (1911), baletul *Mandarinul miraculos* (1923), șase

cvartete pentru coarde (1908–1939), setul de piese didactice pentru pian *Microcosmos* (1926–1939), *Muzică pentru coarde, percuție și celestă* (1936), *Concert pentru orchestră* (1943), *Sonata pentru două piane și percuție* (1937), două concerte pentru vioară (1908, 1938), trei concerte pentru pian (1926, 1931, 1945) și un concert pentru violă (1945).

Bartolomeo, Fra *născut* Baccio della Porta

(1472-1517)

Pictor italian care a activat în Florența. Operele sale timpurii, precum *Buna Vestire* (1497) din catedrala de la Volterra, au fost influențate de Perugino și de Leonardo da Vinci. În 1500, a intrat în Ordinul dominicanilor. A pictat subiecte religioase, în special *Madona cu Pruncul* în numeroase variante, cu figuri monumentale grupate în compoziții simetrice, devenind cel mai important pictor al Florenței și rivalizând cu Andrea del Sarto.

Bartolomeu, Sfântul ~

(a slujit în sec. I d.Hr. - m. Albanopolis, Armenia, sărbătorit în biserica catolică la 24 august; data variază în bisericile ortodoxe)

Unul dintre cei 12 apostoli ai lui Iisus. Este menționat, în treacăt, în Noul Testament, iar numele său evreiesc s-ar putea să fi fost Nathanael bar Tolmai. Tradiția spune că a fost misionar în Ethiopia, Mesopotamia, Partia (în Iranul de azi), Licaonia (în Turcia de azi) și în Armenia. Se presupune că a fost martirizat la comanda regelui armean Astyages, care l-a jupuit și l-a decapitat.

Barton, Clara *născută* Clarissa Harlowe

(25.12.1821, Oxford, Massachusetts, SUA - 12.04.1912, Glen Echo, Maryland)

Asistentă medicală americană, fondatoare a Crucii Roșii Americane (1881). A urmat cursurile Institutului Liberal de la Clinton, New York (1850–1851). În 1852, a înființat o școală gratuită în Bordentown, New Jersey, care s-a dezvoltat atât de mult, încât concetățenii au considerat că instituția nu mai poate fi condusă de o femeie. După ce a demisionat din funcție, a fost angajată în cadrul Biroului de Brevetare al Statelor Unite ale Americii, în Washington DC (1854–1857, 1860). În timpul Războiului Civil, a organizat distribuirea ajutoarelor pentru soldații răniți și, la cererea președintelui Abraham Lincoln, a înființat în 1865 un birou de înregistrări pentru a ajuta la găsirea celor dispăruți. Mai târziu, a ajutat cu diferite servicii la alinarea victimelor războiului franco-prusac și a colaborat cu Crucea Roșie Internațională. A făcut lobby pe lângă Congres pentru semnarea Convenției de la Geneva prin care se asigura tratarea bolnavilor sau răniților în luptă și un tratament corect aplicat prizonierilor de război. A scris amendamentul Crucii Roșii la Constituția americană, prin care se asigură ajutor nu numai în caz de război, dar și în cazul calamităților naturale. A fost președinte al Crucii Roșii Americane până în 1904.

Barton, Sir Derek H(arold) R(ichard)

(08.09.1918, Gravesend, Kent, Anglia - 16.03.1998, College Station, Texas, SUA)

Chimist britanic. Nesatisfăcut de afacerea cu covoare a tatălui său, a studiat la Colegiul Imperial din Londra, obținând doctoratul în 1942. Din studiile sale reiese faptul că moleculele organice au o formă preferată tridimensională, care poate determina proprietățile lor chimice. Datorită acestei descoperiri, i-a fost decernat Premiul Nobel pentru chimie în anul 1969, premiu pe care l-a împărțit cu Odd Hassel din Norvegia.

Bartram, John

(23.03.1699, Marple, Pennsylvania, SUA - 22.09.1777, Kingsessing, Pennsylvania)

Naturalist și explorator american, considerat tatăl botanicii americane. În mare măsură autodidact, a fost prieten cu Benjamin Franklin și botanist al coloniilor americane sub regele George III. A fost primul american care a experimentat hibridizarea plantelor cu flori; a înființat o grădină botanică lângă Philadelphia, care a devenit renumită pe plan mondial. A explorat munții Allegheny și colonia Carolina, iar în 1743 a fost angajat de regele englez ca să exploreze ținuturile sălbatice din N lacului Ontario din Canada. Între 1765–1766 a explorat mai ales regiuni din Florida, împreună cu fiul său, William Bartram.

Bartram, William

(09.04.1739, Kingsessing, Pennsylvania, SUA - 22.07.1823, Kingsessing, Pennsylvania)

Naturalist, botanist și artist american. Fiu al lui John Bartram, a descris apele mlăștinoase din SE SUA, în condițiile lor primare, în lucrarea *Călătorii în nordul și sudul Carolinei, în Georgia, în estul și vestul Floridei* (Travels through North and South Carolina, Georgia, East and West Florida, 1791). A fost un precursor important al lui J.J. Audubon, iar cartea sa i-a influențat mult pe romanticii englezi și francezi (*vezi* romantism).

Baruch, Bernard (Mannes)

(19.08.1870, Camden, Carolina de Sud, SUA – 20.06.1965, New York, New York)

Finanțist și consilier prezidențial american. După ce a absolvit cursurile Colegiului orașului New York în 1889, a lucrat pe Wall Street, unde s-a îmbogățit ca agent la bursă. În timpul Primului Război Mondial, a fost numit de către președintele Woodrow Wilson președinte al Comitetului pentru industria de război. În 1919 a fost membru al Consiliului Economic Suprem la Conferința de Pace de la Versailles și unul dintre consilierii lui Wilson la masa tratativelor. În Al Doilea Război Mondial, a fost consilier neoficial al președintelui Franklin D. Roosevelt în probleme de mobilizare economică. Mai târziu, a contribuit în mod esențial la conceperea politicii ONU pentru controlul internațional asupra energiei atomice.

Barye, Antoine-Louis

(24.09.1796, Paris, Franța – 29.06.1875, Paris)

Sculptor francez. Fiul unui aurar. La 13 ani, a intrat ca ucenic în atelierul unui gravor. A studiat la Școala de Arte Frumoase (1818–1823), iar în 1819 a început să sculpteze forme de animale. Influențat de Théodore Géricault, a avut un talent deosebit în redarea tensiunii dinamice și a detaliului anatomic exact. Cele mai cunoscute lucrări ale sale înfățișează animale devorându-și prada; a reprezentat și grupuri de animale domestice. Printre bronzurile sale de seamă se numără *Leu devorând un crocodil* (1831) și o statuie ecvestră a lui Napoleon la Ajaccio, în Corsica (1860–1865).

barzakh, al-~

Termen ce apare în Coran în trei circumstanțe diferite, primind interpretări variate din partea criticilor musulmani. Într-o sura (capitol), se referă la obstacolul care îi împiedică pe morți să se întoarcă pe pământ pentru a duce la bun sfârșit faptele bune neterminate în timpul vieții. A fost interpretat și ca o barieră fizică între rai și iad, precum și ca o interdicție morală impusă de Dumnezeu. Într-un alt loc din Coran, termenul este folosit pentru a descrie hotarul dintre două mări, din care una este mai sărată, mări ale căror ape se întâlnesc, dar nu se amestecă. În sufism, prin barzakh se înțelege hotarul dintre lumea materială și cea în care se află Dumnezeu și îngerii.

barză

Exemplar din cele 17 specii de păsări necântătoare, cu gâtul lung, din familia *Ciconiidae*, răspândite în Europa, Asia și Africa, adeseori cu capul și gâtul total sau parțial golașe și colorate strident. În zbor alternează bătaia aripilor cu planarea și țin capul și picioarele întinse. Majoritatea speciilor sunt diurne. Se hrănesc cu animalele mici din apele puțin adânci și de pe câmpuri; unele devorează hoituri. De regulă, se adună în stoluri și formează perechi în timpul sezonului de împerechere; ambii părinți clocesc. Berzele tipice au ciocul drept sau aproape drept; cele patru specii de berze de pădure au ciocul curbat. Singura specie de barză din SUA, ibisul de pădure (*Mycteria americana*), este de culoare albă, cu coadă și aripi negre și cu cioc curbat. *Vezi* ibis; marabou.

barzoi

Rasă de ogari rusească. A apărut din încrucișarea ogarului-cenușiu arab cu un câine-ciobănesc rusesc asemănător cu collie. Numit anterior câine-lup rusesc, a fost creat la început pentru vânătoarea de lupi și de iepuri. Este grațios, puternic și rapid; are înălțimea de 66–79 cm și greutatea de 25–48 kg. Capul e alungit și îngust, urechile sunt mici și pieptul adânc și scobit; picioarele din spate sunt lungi și musculoase, iar coada este lungă și curbată. Blana mătăsoasă este dreaptă sau ușor buclată, fiind de obicei albă, cu pete mai închise la culoare. Se remarcă prin silueta elegantă.

barzoi

SALLY ANNE THOMPSON/EB INC.

bas

Voce sau registru muzical cu cele mai joase frecvențe. În muzica vocală, aria sa de acoperire este de la nota mi din octava mare până la nota do de mijloc (octava 1). Un *basso profundo* scoate în evidență un registru jos, iar un *basso cantante*, un registru mai înalt. Cu excepția Rusiei, vocea de bas solo a fost, în general, atribuită anumitor roluri standard de operă. Instrumentul acordat la cea mai joasă tonalitate dintr-un ansamblu instrumental este de obicei denumit bas (clarinet bas, contrabas etc.). În muzica tonală occidentală, partitura de bas are de obicei un rol mai mic în linia melodică, fiind în schimb cel mai important element al mișcării armonice; tendința aceasta a devenit pregnantă după apariția basului continuo, pe la 1600.

bas cifrat

Stil de notație muzicală folosită în partea de continuo din muzica barocă. Este alcătuit dintr-o linie de bas cu notații standard, dar cu numerele sub portativ (de ex. 6, 6/4, 7), care reprezintă intervale ce urmează a fi interpretate deasupra tonului de bas. Numerele erau destinate interpreților la instrumentele de acompaniament cu clape. Stilul s-a dezvoltat începând cu 1600, iar pe la mijlocul secolului a fost adoptat de toți compozitorii. Basul cifrat îi permitea compozitorului să facă notații rapide, iar interpreții au învățat foarte repede modalitatea de citire a acestor notații. Erau foarte importante pentru susținerea conceptuală a compozițiilor din sec. XVII–XVIII. Rămășițe ale basului cifrat se regăsesc în notațiile pentru instrumentele cu coarde din muzica de jazz și din muzica populară.

Basarabilor, familia ~

Veche familie princiară românească; a domnit în linie directă până în sec. XVI. Printre reprezentanții săi s-au numărat domnii Mircea cel Bătrân, Dan II, Vlad Dracul, Vlad Țepeș, Radu cel Mare și Radu de la Afumați. În sec. XVII, reprezentanți ai puternicei familii boierești a Craioveștilor (Neagoe Matei Basarab, Constantin Basarab Brâncoveanu) și-au luat acest nume pentru a-și legitima ocuparea tronului. Printre cei cunoscuți în istorie cu acest nume, mai importanți sunt: – **Basarab I** (cca 1310–1352). Întemeietor și prim domn al Țării Românești (1330–1352). În urma luptei de la Posada (1330), noul stat și-a consolidat independența față de regatul ungar; – **Basarab cel Bătrân** sau **Laiotă Basarab**, domn al Țării Românești în mai multe rânduri (1473–1474; 1475–1476; 1476–1477), susținut de Ștefan cel Mare pentru obținerea domniei, apoi vasal și aliat al turcilor împotriva Moldovei lui Ștefan cel Mare (1476); – **Basarab cel Tânăr** sau **Țepeluș**, domn al Țării Românești (1477–1481; 1481–1482), vasal al turcilor, adversar al lui Vlad Țepeș și al lui Ștefan cel Mare, înfrânt de cel din urmă; – **Matei Basarab**, domn al Țării Românești între 1632–1654. Reprezentant al partidei boierilor pământeni care i-au sprijinit politica moderat antiturcească, a încercat consolidarea statului prin constituirea unei armate de mercenari și printr-o politică fiscală mai strictă. Aliat cu principii Gheorghe Rácoczi I și Gheorghe Rácoczi II, s-a aflat într-un conflict politico-militar îndelungat cu Vasile Lupu, domnul Moldovei. S-a remarcat în plan cultural, în timpul său funcționând Școala de la Târgoviște și tipărindu-se câteva opere literare fundamentale ale culturii vechi românești (la Câmpulung, Govora, Mănăstirea Dealu), între care *Pravila de la Govora* (1640) și *Îndreptarea legii* (1652). A ctitorit mănăstiri și biserici – Arnota, Gura Motrului și Strehaia.

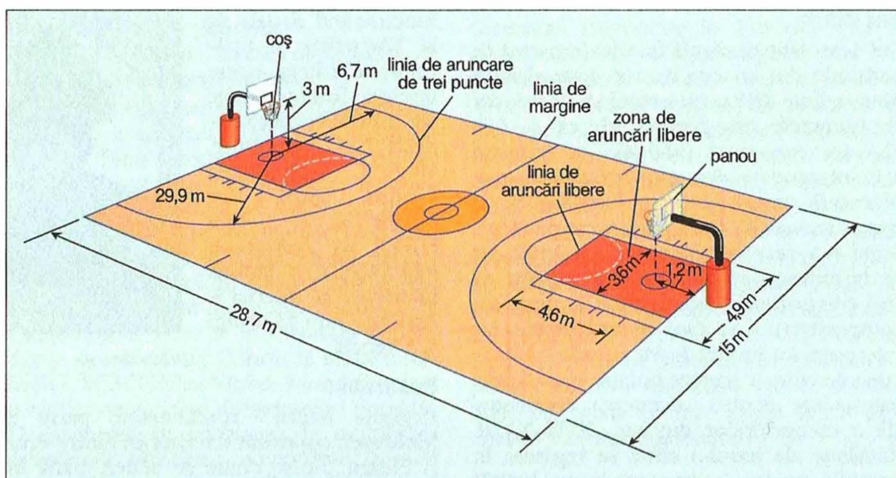
Matei Basarab

Basarabia

Regiune istorică românească, parte a Moldovei, cuprinzând teritoriul dintre Prut și Nistru. Acest nume se dădea, până în 1812, numai unei părți din sudul regiunii. Domnii moldoveni au construit un puternic sistem defensiv: cetățile Soroca, Tighina, Hotin, Cetatea Albă, Chilia Nouă. Partea sudică a fost anexată la Imperiul Otoman în 1538. După Pacea de la București (mai 1812), întreg teritoriul este anexat de Rusia țaristă, fiind denumit oficial Basarabia. Cu statut de gubernie, este puternic deznaționalizată. După Războiul Crimeei, Congresul de la Paris din 1856 retrocedează Moldovei județele Cahul, Ismail și Bolgrad, pentru ca în 1878, după Congresul de la Berlin, să fie din nou anexate Rusiei. În 1917, se formează Republica Democratică Moldovenească; prin votul parlamentului (Sfatul Țării), la 27 martie 1918, aceasta se unește cu România. La 28 iunie 1940 este ocupată de URSS ca urmare a Pactului Ribbentrop-Molotov. În perioada 1941–1944 este reintegrată României. Din 1944, Basarabia redevine republică sovietică, până la 27 august 1991, când își declară independența, sub denumirea de Republica Moldova.

basc *în spaniolă* vasco

Membru al unui popor de origine necunoscută, care trăiește în Spania și în Franța, de-a lungul golfului Biscaya, și în V munților Pirinei, în regiunea Țării Bascilor. În jur de 850 000 de pesoane de origine bască trăiesc în Spania și alte 130 000 în Franța. Din punct de vedere fizic, bascii sunt aidoma oricărui alt popor din Europa de V; cu toate acestea, limba bască nu este o limbă indo-europeană. Bascii au încercat să-și câștige autonomia față de Spania încă din sec. XIX. În timpul războiului civil spaniol, a fost proclamat un guvern național, care a fost martor la bombardamentul brutal din Guernica (1937). După război,

Teren de baschet profesionist american. Cel pentru meciurile la nivel universitar are dimensiuni similare, dar cu linia de aruncare pentru trei puncte la o distanţă mai mică faţă de panou (cca 6 m). Terenurile internaţionale sunt ceva mai reduse, având linia de aruncare pentru trei puncte la cca 6,5 m faţă de panou, iar suprafaţa de pedeapsă de formă trapezoidală, cu latura mai mare la marginea terenului. Înălţimea la care se află coşul este de cca 3 m pentru toate terenurile.

mulţi basci au plecat în exil împreună cu guvernul, întrucât Francisco Franco le-a abolit drepturile. Mişcarea separatistă bască a fost revigorată după moartea lui Franco, odată cu stabilirea unei monarhii spaniole democratice în 1975. În ciuda garantării autonomiei limitate din 1978, tot mai mulţi militanţi separatişti, printre care şi gruparea teroristă ETA (Vatra şi libertatea bască), au continuat campania pentru câştigarea unei independenţe complete.

bască, limba ~

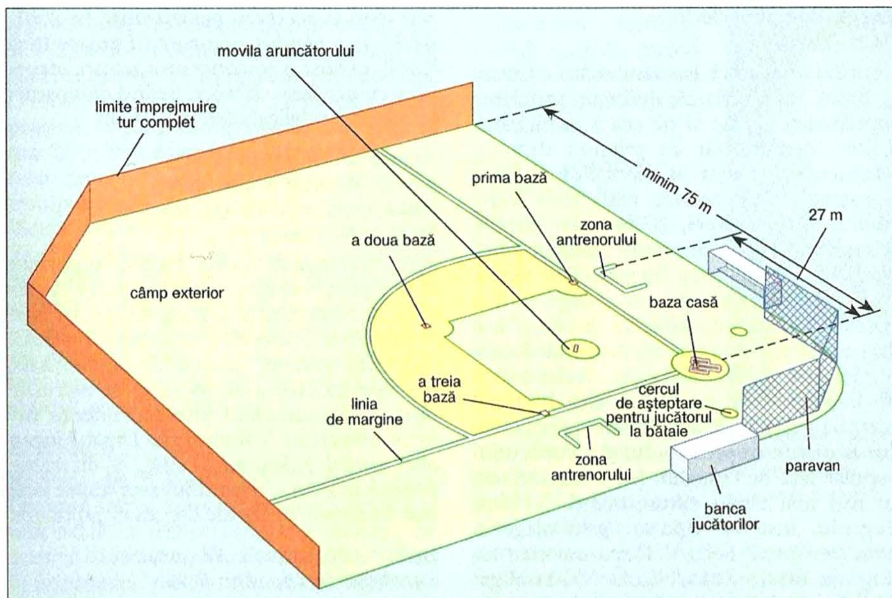
Limbă vorbită de cca un milion de basci care trăiesc în Ţara Bascilor, în partea central-nordică a Spaniei şi SV Franţei. Ultimă rămăşiţă a limbilor vorbite în Europa Occidentală, înainte de venirea popoarelor vorbitoare de limbi indo-europene, limba bască nu are nici o altă limbă înrudită cunoscută. Gramatica sa este diferită de a celorlalte limbi vorbite în V Europei. Tipologic, este ergativă în morfologia substantivului şi a verbului (*vezi* ergativitate). Limba bască este atestată înainte de sec. XVI, când a fost tipărită prima carte în această limbă (1545), deşi dezvoltase o continuă tradiţie literară şi până atunci.

baschet

Joc sportiv de sală între două echipe a câte cinci jucători, care marchează puncte prin aruncarea unei mingi într-un coş de sfoară împletită, fixat pe un panou înalt, pe terenul părţii adverse. Un coş marcat valorează două, respectiv trei puncte, dacă aruncarea s-a făcut din afara unei suprafeţe. Unui jucător faultat de un altul i se acordă între una şi trei lovituri libere (în funcţie de circumstanţele în care a fost faultat). O lovitură liberă reuşită primeşte un punct. A fost inventat de James A. Naismith în 1891 la YMCA Training School din Springfield, Massachusetts, şi a devenit repede popular în SUA prin jocurile organizate la nivelul liceelor şi colegiilor pentru ambele sexe. (La primul joc, Naismith a folosit două coşuri pentru fructe care au dat şi numele jocului.) Femeile au jucat baschet după reguli diferite. Pe plan internaţional, jocul a câştigat teren destul de încet. Prima participare la Olimpiadă a avut loc în 1936, Federaţia Internaţională de Baschet amator a introdus campionatul mondial pentru bărbaţi în 1950, iar cel pentru femei, în 1953. În SUA, liga profesionistă masculină a fost organizată încă din 1898, dar nu a câştigat faimă până în 1949, când a fost reorganizată sub numele de National Basketball Association (NBA). Prima ligă profesionistă pentru femei din SUA a apărut în anii 1970, dar a eşuat după un an sau doi. Actuala Asociaţie Naţională de Baschet pentru Femei (WNBA) aparţine NBA şi a fost organizată în 1977. Baschetul profesionist şi de club s-a dezvoltat la sfârşitul sec. XX.

baseball

Joc între două echipe, în care se foloseşte o minge şi o bâtă pentru lovirea acesteia. Baseballul se desfăşoară pe un teren mare

Un teren tipic de baseball profesionist. Jucătorul la bătaie stă la baza casă, aruncătorul (lansatorul) este așezat pe pragul de cauciuc fixat în centrul „movilei". Dacă lovitura cade în afara liniilor foul (de margine), jucătorul la bătaie nu trebuie să alerge. Orice minge care trece de împrejmuire reprezintă un circuit complet de parcurs, fără întrerupere, de la prima bază la baza casă (home-run). Instructorii de la prima și a treia bază anunță alergătorii când să alerge. De-o parte și de alta a liniilor de bătaie, se găsesc băncile pe care își așteaptă rândul jucătorii echipei la bătaie. Distanțele împrejmuirii circuitului complet de alergare de la prima bază la baza casă (home-run) și configurațiile variază de la teren la teren. Terenul pentru softball este similar, dar cu baze mai apropiate una de alta (în general 18 m), cu movila aruncătorului mai aproape de baza casă (12 m pentru femei, 14 m pentru bărbați), iar împrejmuirea pentru circuitul complet al bazelor poate avea 60 m.

care are patru baze dispuse într-un careu, poziționate ca un diamant ale cărui contururi marchează traseul pe care trebuie să-l urmeze alergătorul pentru a marca. Echipele alternează pozițiile de jucători la baterie și jucători la bătaie și le schimbă atunci când trei membri ai echipei care se află la bătaie au fost eliminați. Jucătorii la bătaie încearcă să lovească mingea astfel încât să iasă din raza de acțiune a celor aflați la baterie; totodată, cei dintâi trebuie să facă un tur complet al celor patru baze cu scopul de a marca un punct. Echipa care marchează cele mai multe puncte în cele nouă manșe câștigă jocul. Dacă scorul este egal, se joacă până când una dintre echipe se departajează. Baseballul este considerat jocul național al SUA. Se crede că a fost inventat în 1839 de Abner Doubleday în Cooperstown, New York, dar e mai probabil să se fi dezvoltat dintr-un joc englezesc din sec. XVIII, numit *rounders* (oină), modificat de Alexander Cartwright. Prima asociație profesionistă, cuprinzând echipe din opt orașe, a fost înființată în 1871; în 1876, aceasta a devenit Liga Națională. O ligă americană rivală a fost înființată în 1900, iar din 1903 (mai puțin în 1904 și 1994) echipele câștigătoare ale fiecărei ligi au jucat într-un campionat extrasezon. Există ligi profesioniste de baseball și în alte țări: în America Latină, în Republica Dominicană, Mexic, Puerto Rico și Venezuela și concurează în fiecare an, în luna februarie, în cadrul Seriilor Caraibiene. Alte ligi profesioniste de baseball se găsesc și pe continentul asiatic, în Japonia, Coreea de Sud și Taiwan.

Basel *sau* Basle *în franceză* Bâle

Oraș în NV Elveției, 166 558 loc. (2002), în zona metropolitană 402 387 loc. Se află situat pe Rin, exact în punctul de graniță dintre Franța, Germania și Elveția. Inițial, a fost un așezământ al tribului celtic rauraci. Universitatea sa, prima din Elveția, a fost înființată de papa Pius II în timpul participării la Conciliul de la Basel. În 1501, orașul Basel a fost admis în Confederația Elvețiană. Pe vremea când Desiderius Erasmus a predat la universitate, între 1521 și 1529, orașul a devenit un centru al umanismului și Reformei. Se vorbește în primul rând limba germană, iar religia dominantă este cea protestantă; orașul reprezintă un important centru industrial și este port riveran.

Basel, Conciliul de la ~

(1431–1449)

Conciliu al Bisericii Romano-Catolice ținut la Basel, în Elveția. A dezbătut problema supremației papale și pe cea a ereziei husiților. Membrii săi au reînnoit decretul *Sacrosancta* (rezultat al Conciliului de la Konstanz), care declara autoritatea conciliului asupra papei, și au votat pentru reîntoarcerea celor mai mulți husiți în sânul bisericii. În 1437, papa Eugeniu IV a mutat conciliul la Ferrara, pentru a negocia mai eficient reunirea cu biserica catolică, însă unii membri au rămas în Basel, alcătuind o rămășiță a conciliului și declarându-l pe Eugeniu detronat. L-au ales în locul acestuia pe Felix V, iar schisma reînnoită a dus la pierderea prestigiului și a suportului popular față de conciliu. Membrii acestuia au fost mai târziu excomunicați de către Eugeniu, însă au ripostat prin alegerea unui nou papă, Felix V. După moartea lui Eugeniu, urmașul său, Nicolae V, l-a obligat pe Felix să abdice și a dizolvat rămășița de conciliu, punând capăt mișcării conciliilor.

basenji

Veche rasă de câine de vânătoare. Originar din Africa Centrală, este folosit pentru a indica direcția vânatului, pentru a dirija prada către capcană și pentru a o aduce. Cunoscut ca un câine care nu latră, acesta scoate sunete diferite de lătratul obișnuit. Fruntea ușor cutată, urechile ridicate și coada încovrigată îi conferă o alură vigilentă caracteristică. Are blană scurtă, roșcată, neagră sau negru cu cafeniu, iar picioarele și pieptul albe, ca și vârful cozii ascuțite. Are o înălțime de 41–43 cm și cântărește 10–11 kg. Este curat și blând.

basenji

SALLY ANNE THOMPSON – EB INC.

BASF AG

Companie germană de produse chimice și plastice. Înființată în 1865, BASF (numele german întreg înseamnă Fabrica de anilină și sodă din Baden) a făcut parte din cartelul IG Farben din 1925 până în 1945, când acesta a fost dizolvat de Aliați. Reînființată în 1952, BASF și-a extins operațiunile la nivel global, devenind una dintre cele mai mari companii de produse chimice. Printre ele se numără ulei și gaze naturale, fertilizatori, fibre sintetice, vopsele și pigmenți, cerneluri și accesorii pentru tipar. În 2001, BASF și-a vândut compania farmaceutică Knoll, pentru a se concentra asupra afacerilor cu produse chimice. Sediul companiei se află la Ludwigshafen am Rhein.

Basho *sau* Matsuo Basho *născut* Matsuo Munefusa

(1644, Ueno, provincia Iga, Japonia – 28.11.1694, Osaka)

Autor japonez de haiku, cel mai important dintre poeții care au cultivat această poezie cu formă fixă. Urmând filozofia zen, pe care a studiat-o, a încercat să cuprindă sensul lumii în modelul simplu al poeziei sale, descoperind speranțe ascunse în lucrurile mici și demonstrând interdependența tuturor obiectelor. Volumul său *Drumul îngust către nordul îndepărtat* (1694), o dizertație poetică în proză, reprezintă una dintre cele mai frumoase opere ale literaturii japoneze.

BASIC /Beginner's All-purpose Symbolic Instruction Code/

(cod simbolic multifuncțional de instruire, pentru începători)

Limbaj de programare pentru calculator, dezvoltat de John G. Kemeny și Thomas E. Kurtz (n. 1928) la Colegiul Dartmouth, la mijlocul anilor 1960. Fiind unul dintre cele mai simple limbaje de nivel înalt, cu comenzi similare limbii engleze, poate fi învățat relativ ușor, chiar și de copiii de școală și de cei neinițiați în programare. Începând cu anii 1980, BASIC a devenit cunoscut prin folosirea sa pe computere personale.

Basie, Count *născut* William Allen Basie

(21.08.1904, Red Bank, New Jersey, SUA – 26.04.1984, Hollywood, Florida)

Pianist de jazz și conducător de grup muzical, a devenit cel mai rafinat exponent a stilului swing. A fost influențat de pianiștii James P. Johnson și Fats Waller din Harlem, luând lecții de orgă de la cel din urmă. Și-a înființat propria formație în Kansas City, în 1936, aceasta devenind cea mai rafinată exponentă a stilului swing. Trupa sa a devenit rapid cunoscută grație rafinamentului, preciziei și relaxării stilistice; pe

RON JOY – GLOBE PHOTOS

Count Basie, 1969

această bază, instrumentiștii de la alămuri și suflătorii au dezvoltat un repertoriu de rifuri și motive în înregistrări precum *One O'Clock Jump* și *Jumpin' at the Woodsie*. Stilul pianistic al lui Basie a devenit din ce în ce mai liber, mai economic. Printre soliștii săi s-au numărat cântărețul Jimmy Rushing, trompetiștii Buck Clayton, Harry „Sweets" (Scumpul) Edison și saxofonistul Lester Young. Formația lui Basie, reorganizată din 1950, a mizat în special pe munca în ansamblu. Astfel au creat un stil mai puternic, alcătuit din rifurile și ritmurile alerte ale grupului inițial. Formația a câștigat din nou popularitate datorită înregistrărilor cu solistul vocal Joe Williams.

Basilicata

Regiune din S Italiei, 595 727 loc. (2001). Divizată într-o regiune montană vestică și una estică, cu dealuri scunde și văi largi, are centrul administrativ la Potenza. Cunoscută în Antichitate sub numele de Lucania, zona s-a aflat sub conducerea Ligii Lombarde în Evul Mediu timpuriu. Până la căderea dinastiei Hohenstaufen (1254), a jucat un rol semnificativ în politica din S Italiei, mai târziu împărtășind soarta schimbătoare a Regatului Napolelui, până la unirea cu Italia în 1861. Regiunea a suferit daune mari la cutremurul dezastruos din 1980. Agricultura reprezintă cea mai importantă activitate economică.

Basilides

(sec. II d.Hr., Alexandria)

Fondatorul școlii basilidiene de gnosticism. Conform lui Clement din Alexandria, Basilides susținea că-și sprijină învățătura pe tradiția secretă a apostolului Petru. A scris psalmi, ode, comentarii la Evanghelii, precum și o evanghelie proprie. Fragmente din aceste scrieri, precum și unele relatări ale lui Clement, ale Sfântului Irineu și ale altora sugerează că sistemul său de credință includea elemente din neoplatonism, precum și din Noul Testament. Școala a supraviețuit în Egipt până în sec. IV d.Hr.

Baskerville, John

(28.12.1706, Wolverly, Worchestershire, Anglia - 08.01.1775, Birmingham, Warwickshire)

Tipograf britanic. În 1757, a înființat o tipografie și a publicat prima operă, o ediție după Virgiliu. Edițiile sale din clasicii latini, poemele lui John Milton (1758) și o Biblie in-folio (1763) sunt caracterizate de o muncă de tipar riguroasă și minuțioasă, dar mai puțin ornamentată. A lucrat ca tipograf al Universității din Cambridge între 1758–1768, folosind fontul care îi poartă numele, și este foarte prețuit pentru claritate și echilibru.

John Baskerville, portret după James Millar, 1774; Galeria Națională de Portrete, Londra

GALERIA NAȚIONALĂ DE PORTRETE, LONDRA

Baskin, Leonard

(15.08.1922, New Brunswick, New Jersey, SUA - 03.06.2000, Northampton, Massachusetts)

Sculptor și grafician american. A studiat în Europa și în SUA, iar în 1939, a avut prima expoziție personală la New York; ulterior, a predat ani de-a rândul la Colegiul Smith. Este cunoscut pentru portretizarea unor figuri umane sumbre. Sculpturile sale în bronz, granit și lemn sunt dominate de teme precum moartea, vulnerabilitatea și decăderea spirituală. În gravurile pe lemn, a dezvoltat un stil linear distinct, înfățișând figuri ce semănau cu cele din planșele anatomice. Baskin este renumit mai ales pentru monumentele sale comemorative, printre care și Memorialul Holocaustului, ridicat în 1994 la Ann Arbor, Michigan, SUA.

basorelief

Formă de sculptură în care figurile sunt gravate pe o suprafață plată și ies ușor în evidență pe fundal, nefiind independente de acesta. În funcție de gradul de evidențiere a formelor, basoreliefurile pot fi clasificate în alto sau mediu relief.

Basra, Al- ~ *sau* Basra

Oraș și port, 140 000 loc. (2003), în SE Irakului. Este situat la vărsarea râului Shatt-al-Arab, la cca 120 km de Golful Persic. Fondat în 638 d.Hr., a devenit cunoscut sub dinastia Abbasizilor; în *O mie și una de nopți* este orașul din care a plecat Sinbad. În sec. XVII–XVIII, a devenit centru comercial. Ocupat de britanici în Primul Război Mondial (1914–1918), orașul și portul au cunoscut multe îmbunătățiri care i-au crescut importanța. După Al Doilea Război Mondial, dezvoltarea industriei petroliere a Irakului a transformat Basra într-un important centru de rafinare a petrolului. A suferit grave pagube în timpul războiului dintre Irak și Iran (1980–1990) și în timpul războiului din Golful Persic (2003).

Bass, strâmtoarea ~

Strâmtoare care separă Australia de Tasmania. Are o lățime maximă de 240 km și o lungime de 289 km. A fost numită astfel în 1798, după chirurgul și exploratorul britanic George Bass. În anii 1960, a început dezvoltarea exploatării resurselor sale petroliere marine.

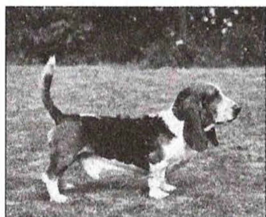
Bassano, Jacopo
născut Jacopo da Ponte

(1517, Bassano, Republica Venețiană - 13.02.1592, Bassano)

Pictor italian. A fost cel mai renumit membru al unei familii de artiști din orășelul Bassano, de lângă Veneția, loc unde a lucrat cea mai mare parte a vieții. Format de Bonifacio de' Pitati la Veneția, a fost influențat și de alți pictori venețieni. A devenit cunoscut pentru lucrările sale în stilul renascentist târziu, înfățișând teme biblice, peisaje luxuriante și scene rustice. Stilul său în pictură a fost continuat de fiii săi: Francesco (1549–1592), Leandro (1557–1622 (ambii lucrând în ateliere venețiene), Giovanni Battista (1553–1613) și Gerolamo (1566–1621). Multe dintre produsele atelierului erau create în colaborare.

basset

Rasă de câini veche de secole, creată în Franța și crescută mai ales în Franța și în Belgia, fiind principalul câine de vânătoare al aristocrației. Folosit inițial pentru a lua urma iepurilor și căprioarelor, a fost folosit și la vânătoarea de păsări, vulpi și la alte feluri de vânat. Este lent, un vânător înnăscut, cu lătratul gros și un simț al mirosului depășit numai de copoi. Are picioare scurte și oase grele, urechi lungi care atârnă și o blană scurtă, în combinații de negru, cafeniu și alb. Atinge o înălțime de 30–38 cm și cântărește 18–27 kg.

basset

SALLY ANNE THOMPSON

Basseterre

Port maritim, 12 605 loc. (1994), situat pe insula St. Kitts. Principalul oraș din St. Kitts și capitala statului federal St. Kitts și Nevis; se întinde pe coasta de SV, la V de insula St. John, în Antigua. Înființat în 1627, este un nod de distribuție a mărfurilor către insulele vecine.

Bassi, Agostino

(25.09.1773, lângă Lodi, Lombardia - 08.02.1856, Lodi)

Bacteriolog italian. A absolvit cursurile Universității din Pavia. În 1807, a început o investigație asupra muscardinei, boala viermilor de mătase, care producea serioase pagube economice în Italia și Franța. După 25 de ani de cercetări, a demonstrat că boala era contagioasă și că era cauzată de ciuperci parazite microscopice, răspândite printre viermii de mătase prin contact și hrană infectată. Și-a anunțat descoperirea în 1835, susținând teoria că multe boli ale plantelor, ale animalelor și ale oamenilor sunt cauzate de paraziți animali sau vegetali. Astfel, descoperirea sa i-a precedat pe Louis Pasteur și pe Robert Koch în formularea teoriei bolii cauzate de germeni.

basso continuo

Vezi continuo

basswood

Specie de tei din America de Nord. Denumirea se referă mai ales la specia *Tilia americana* care crește pe suprafețe întinse din E Americii de Nord, dar a fost adaptată și în regiunea Marilor Lacuri. Aceeași denumire este dată și speciilor *T. caroliniana* și *T. georgiana* care cresc în SE SUA.

Bastet

În mitologia egipteană, zeiță adorată mai întâi sub forma unei leoaice, iar apoi ca pisică. Statutul acestei zeități s-a schimbat după domesticirea pisicii, pe la 1500 î.Hr. Avea lăcașe de cult la Bubastis, în delta Nilului, și la Memfis. În epoca târzie și cea ptolemeică, au fost create cimitire mari pentru pisici în ambele situri și au fost depozitate mii de statuete ale zeiței, ca daruri închinate acesteia. Bastet este reprezentată fie ca leoaică, fie ca o femeie cu cap de pisică, de obicei purtând o traistă, o platoșă și un sistrum (o zornăitoare din sârmă). Romanii au preluat cultul.

Bastilia

Fortăreață medievală din Paris, care a devenit un simbol al despotismului. În sec. XVII–XVIII, a fost folosită ca închisoare de stat și ca loc de detenție a persoanelor importante. Pe 14 iulie 1789, la începutul Revoluției Franceze, mulțimea înarmată din Paris a cucerit fortăreața și a eliberat prizonierii, o acțiune dramatică ce a ajuns să simbolizeze sfârșitul epocii ancien régime. Bastilia a fost demolată de guvernul revoluționar din 1880. Ziua cuceririi Bastiliei (14 iulie) a devenit Ziua națională a Franței.

Basutoland

Vezi Lesotho

Başan

Ţară antică din E Palestinei. Adesea amintită în Vechiul Testament, iar mai târziu importantă în Imperiul Roman, se afla pe locul Siriei de astăzi. În timpurile evocate în Noul Testament, Başan trecea drept unul dintre marile grânare ale Romei. Unul dintre oraşele sale, Bozrah (Buşra al Sham), era important atât pentru Nabateea, cât şi pentru Roma. Augustus l-a numit pe Irod cel Mare conducător în Başan, iar în 106 d.Hr., Traian a adus întregul regat nabateean sub conducerea imperiului său, creând provincia Arabia, cu capitala la Bostra. Din sec. VII d.Hr., ţara intră în declin.

BAT Industries PLC

Concern britanic format în 1976 prin unirea Tobacco Securities Trust Co. Ltd (TST) şi British-American Tobacco Co. Ltd. (BAT). În prezent, este cea mai mare firmă de produse de tutun din lume; printre celelalte activităţi ale firmei se numără comerţul cu amănuntul, hârtia şi serviciile financiare. Sediile internaţionale se află la Londra. Filiala din SUA, BATUS Inc., cu sediul la Louisville, Kentucky, deţine Brown & Williamson ale cărei ramificaţii sunt Kool, Raleigh, Pall Mall şi Lucky Strike.

Bataan, marşul morţii din ~

(aprilie 1942)

Marş forţat al celor 70 000 de prizonieri americani şi filipinezi capturaţi în Al Doilea Război Mondial de japonezi, în Filipine. Din capătul sudic al peninsulei Bataan, prizonierii înfometaţi şi bolnavi au fost siliţi să mărşăluiască 101 km, până la o tabără de prizonieri. Numai 54 000 dintre ei au reuşit să ajungă la destinaţie; cca 10 000 au murit pe drum, iar ceilalţi au evadat în junglă. În 1946, comandantul japonez al marşului a fost condamnat la moarte de către comisia militară americană şi executat.

Bataille, Georges

(10.09.1897, Billom, Franţa - 09.07.1962, Paris)

Bibliotecar şi scriitor francez. S-a format ca arhivist şi a lucrat la Biblioteca Naţională şi la cea din Orléans. A scris romane sub pseudonim înainte de a publica *Vinovatul* (Le Coupable, 1944) sub propria semnătură. Romanele, eseurile şi poezia sa trădează o fascinaţie pentru erotism, misticism, violenţă şi un ideal de exces şi irosire. În 1946, a înfiinţat influenta revistă literară *Critique,* pe care a editat-o până la sfârşitul vieţii sale.

batak

Câteva grupuri etnice înrudite din Sumatra centrală, Indonezia. Sunt descendenţii unei puternice populaţii protomalaysiene care a trăit până în 1825 într-o relativă izolare, în munţii care înconjoară lacul Toba din Sumatra. Au propria limbă scrisă. În tradiţia lor, religia, strămoşii, plantele, animalele şi obiectele neînsufleţite sunt considerate a avea suflet sau spirit; astăzi, cca o treime din cei 3,1 milioane de membri ai populaţiei batak practică credinţele tradiţionale, în timp ce restul au trecut la creştinism sau islam.

batalion

Unitate tactică militară compusă dintr-un comandament şi două sau mai multe companii, baterii sau unităţi similare, comandată de obicei de un ofiţer cu grad superior, de ex. un locotenent-colonel. Timp de secole, termenul a fost folosit în aproape fiecare armată din Occident şi a avut mai multe semnificaţii. În sec. XVI–XVII, desemna o unitate de infanterie constituită dintr-un corp numeros de soldaţi. În timpul războaielor napoleoniene, batalioanele erau unităţi de luptă ale armatei franceze aflate în subordinea unui regiment. În armatele naţiunilor din Commonwealthul britanic, batalioanele de infanterie sunt unităţi tactice din cadrul regimentelor. Batalionul tipic al armatei americane este o unitate de 800–900 de soldaţi, divizaţi într-o companie de comandă şi trei companii de puşcaşi; două până la cinci batalioane alcătuiesc elementele de luptă ale unei brigăzi tactice. *Vezi şi* unitate militară.

batardou

Dig provizoriu în spatele căruia se pompează apa pentru a crea accesul la albia unui râu sau la fundul mării, în vederea construirii unui chei sau a altei lucrări hidraulice. Batardourile se realizează prin introducerea de palplanşe din metal (o serie de tăblii prinse una de alta) pe fundul apei pentru a forma un zăgaz care să reţină apa. Inginerii romani foloseau batardouri când construiau fundaţia stâlpilor de pod şi a apeductelor. *Vezi şi* cheson.

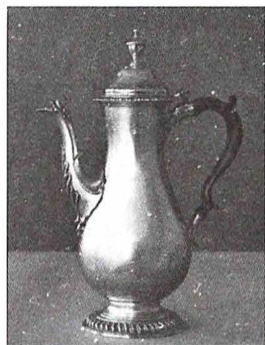
Batavă, Republica ~

Nume dat republicii Olandei după ce a fost cucerită de Franţa în 1795. Guvernul său, înfiinţat în 1798, era legat de Franţa printr-o alianţă. În 1805, Napoleon a atribuit puterea executivă unui dictator. În 1806, a fost înlocuită de Regatul Olandei sub conducerea lui Ludovic Bonaparte; a fost alipită Imperiului Francez în 1810.

Bateman, Hester
născută **Hester Needham**

(1709, Londra, Anglia - 1794, Londra)

Argintăreasă britanică. După moartea soțului său, John Bateman, a preluat afacerile familiei. Până în 1774, a realizat piese comandate de alți argintari. Mai târziu, magazinul său a devenit cunoscut pentru vesela de masă, cum ar fi linguri, zaharnițe, solnițe și cești de ceai. Piesele sale erau sobre și grațioase, cu margini în formă de mărgele. În afara argintăriei de casă, a produs și piese mari, de expoziție.

Vas din argint pentru cafea, de Hester Bateman, 1773-1774; Muzeul Victoria și Albert din Londra

MUZEUL VICTORIA ȘI ALBERT, LONDRA

baterie

Dispozitiv din categoria de surse electrice care convertesc energia chimică în energie electrică. O pilă electrică umedă (de ex. un acumulator de mașină) conține un electrolit lichid liber; în cazul unei pile electrice uscate (de ex. o baterie de lanternă), electrolitul este plasat într-un material absorbant. Electronii acumulați la electrodul negativ (*vezi* curent electric) circulă printr-un circuit extern (circuitul alimentat de baterie), către electrodul pozitiv. Tensiunea de la bornele bateriei depinde de substanțele chimice folosite și de numărul elementelor (pile electrice dispuse în serie); intensitatea curentului generat depinde de rezistența întregului circuit (inclusiv rezistența internă a bateriei) și de dimensiunile electrozilor. Bateriile pot fi legate în serie (electrodul pozitiv al uneia la electrodul negativ al alteia), sporind astfel tensiunea totală, sau în paralel (electrozii de același semn legați între ei), sporind intensitatea totală. Bateriile uscate standard, folosite pentru lanterne, și unele baterii umede - pentru marină, mine, șosele și în scopuri militare - nu pot fi reîncărcate; bateriile de mașină, bateriile uscate folosite în aparatura de comunicații fără fir și unele baterii folosite în aparatura militară și aerospațială pot fi reîncărcate de mai multe ori, caz în care se mai numesc și acumulatori.

Bates, Colegiul ~

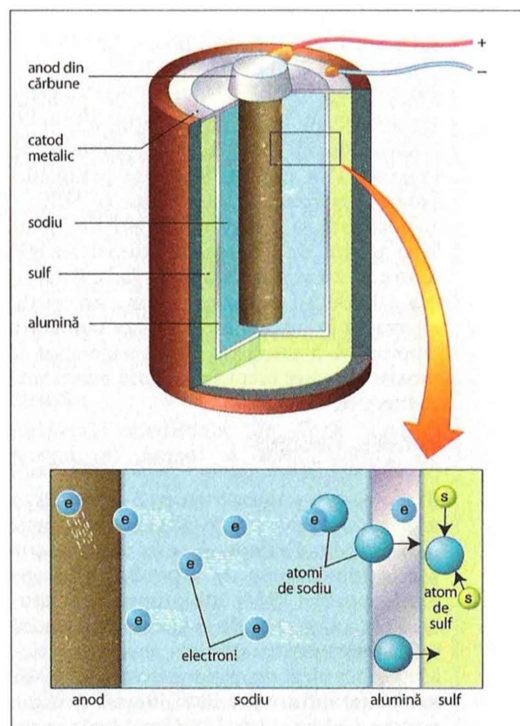
Colegiu privat de științe umane din Lewiston, Maine. A fost înființat în 1855 ca o academie independentă aflată în slujba învățământului egalitar; i s-a schimbat titulatura în 1863, primind numele unui donator, Benjamin E. Bates. Printre facilitățile de cercetare se numără Zona de rezervație a muntelui Morse Bates. Sunt înscriși cca 1 700 de studenți.

Bateson, Gregory

(09.05.1904, Grantchester, Anglia - 04.07.1980, San Francisco, California, SUA)

Antropolog american de origine engleză. Fiul biologului britanic William Bateson; a studiat antropologia la Universitatea din Cambridge, iar apoi s-a mutat în SUA. Prima sa carte importantă, *Naven* (1936), a reprezentat piatra de temelie a studierii simbolismului cultural și a ritualurilor agricole din Noua Guinee. Din 1936 până în 1950, a fost căsătorit cu Margaret Mead, împreună cu care a studiat legătura dintre cultură și personalitate, publicând *Caracterul*

Bateria pe bază de sulfură de sodiu (NaS), brevetată de compania Ford Motor, a fost folosită pentru automobilul electric. În timpul descărcării, sodiul reacționează cu electrolitul de alumină, pierzând electroni, care migrează dinspre anod prin circuitul alimentat de baterie. Ionul de sodiu se combină apoi cu sulful, care a primit electroni din catod. Reacția este reversibilă, așa că bateria poate fi reîncărcată. Avantajul acestei baterii, față de altele care se pot reîncărca (de ex. bateriile pe bază de plumb-acid, nichel-cadmiu sau nichel și alt metal), este că, la aceeași cantitate de energie, are volumul mai mic și este mai ușoară. Cu toate acestea, deoarece substanțele trebuie încălzite pentru a ajunge la o stare lichidă, iar sodiul pur este foarte reactiv, învelișul bateriei sau electrolitul ceramic se pot deteriora.

balinez (Balinese Character, 1942). Interesul său s-a extins și asupra problemelor de învățare și comunicare specifice schizofrenicilor. Ultima sa carte, *Gândire și natură* (Mind and Nature, 1978), a sintetizat multe dintre ideile sale.

Bateson, William

(08.08.1861, Whitby, Yorkshire, Anglia - 08.02.1926, Londra)

Biolog britanic. În 1900, în timp ce studia moștenirea trăsăturilor, a fost atras de cercetările lui Gregor Mendel, care explicau perfect rezultatele propriilor experimente cu plante. A fost primul care a tradus în engleză principala operă a lui Mendel. Împreună cu Reginald Crundal Punnett, a publicat rezultatele unei serii de experimente privind reproducerea, care nu numai că au lărgit principiile lui Mendel la animale, dar au demonstrat că, în pofida celor susținute de Mendel, anumite caracteristici erau moștenite numai împreună, fenomen care urma să fie numit înlănțuire. În 1908, a devenit primul profesor britanic de genetică, iar în 1909, a introdus termenul de genetică. S-a opus teoriei lui Thomas Hunt Morgan privind cromozomii. Gregory Bateson a fost fiul său. *Vezi și* Carl Erich Correns; Hugo de Vries; Erich Tschermak von Seysenegg.

William Bateson, desen de Sir William Rothenstein, 1917; Galeria Națională de Portrete, Londra

GALERIA NAȚIONALĂ DE PORTRETE, LONDRA

Bath

Oraș din SV Angliei, 80 000 loc. (2001). Situat pe râul Avon, a fost fondat sub denumirea Aquae Sulis de romanii atrași de izvoarele lui minerale fierbinți. Anglo-saxonii au ajuns aici în sec. VI d.Hr., urmați de normanzi pe la 1100. În Evul Mediu, a fost un centru prosper de comerț cu produse textile. Când băile romane au fost redescoperite în 1755, Bath aproape a redevenit o stațiune; popularitatea sa este reflectată în operele unor scriitori precum Jane Austin, Richard Brinsley Sheridan și Tobias Smollett. A fost reconstruit și extins în stil paladin în sec. XVIII. Bath păstrează și astăzi multe dintre structurile sale din acele vremuri.

Bathurst

Vezi Banjul

Bathurst

Insulă în Nunavut, Canada. Situată în Oceanul Arctic, între Cornwallis și Insulele Melville, are o lungime de 260 km și o lățime de 80–160 km. Linia de coastă este întreruptă de golfulețe, iar la capătul de V se mai află câteva insule mici. Descoperită în 1819 de Sir William Parry, a primit numele celui de-al treilea conte de Bathurst.

batic

Metodă de vopsit materiale textile, în special din bumbac, ale căror porțiuni cu model sunt acoperite cu ceară, astfel încât să nu intre în contact cu colorantul. Efectele multicolore sunt obținute prin repetarea de câteva ori a procesului de vopsire, modelul inițial de ceară fiind înlăturat și aplicându-se un alt ornament înainte de revopsire. În Indonezia, de unde provine tehnica, ceara se aplică cu ajutorul unor fâșii de bambus. În Java, la mijlocul sec. XVIII, a început să se folosească un mic vas de cupru cu mâner, prevăzut cu un cioc îngust pentru aplicarea cerii; un aplicator de ceară confecționat din lemn a fost creat în sec. XIX. Negustorii olandezi au adus materialul și tehnica în Europa. În zilele noastre, mașinile proiectate special pentru a aplica ceara după modelul tradițional javanez dau aceleași rezultate ca și procesul manual de vopsire. Termenul definește și țesătura vopsită prin procedeul respectiv.

batiniya

Școală islamică de gândire, care interpreta textele religioase exclusiv pe baza sensurilor ascunse, în dauna sensului literal. Asemenea interpretări s-au bucurat de încredere în sec. VIII d.Hr. printre sectele șiite ezoterice și în special printre ismaeliții schismatici, care credeau că fiecare sens propriu conține un sens ascuns, cel adevărat, pe care imamul era împuternicit să-l interpreteze. Deși influențați de filozofia speculativă și de teologie, adepții credinței batiniya au continuat să promoveze cunoașterea ezoterică. Musulmanii sunniți îi consideră dușmani ai Islamului, pentru că resping adevărul literal și produc confuzie și controverse prin multiplele interpretări ale textelor sfinte.

batiscaf

Navă submarină concepută de Auguste Piccard (ajutat de fiul său, Jacques), proiectată pentru a ajunge la mari adâncimi în ocean. Primul batiscaf, FNRS 2, a fost construit în Belgia între 1946–1948. O variantă ulterioară, *Trieste*, a fost creată de Marina Americană; în 1960, acesta a coborât

până la adâncimea record de 10 916 m, în Groapa Marianelor. Batiscaful este alcătuit din două componente principale: o cabină din oțel, mai grea decât apa și rezistentă la presiunea mării, cabină în care stau cercetătorii, și un container ușor, numit plutitor, umplut cu benzină, care, fiind mai ușoară decât apa, asigură forța necesară ridicării la suprafață (înlocuind cablurile folosite anterior, dar care s-au dovedit nesigure la adâncimi mari).

Batista (y Zaldívar), Fulgencio

(16.01.1901, Banes, Cuba - 06.08.1973, Guadalmina, lângă Marbella, Spania)

Soldat, președinte și dictator care a condus Cuba în două rânduri (1933–1944, 1952–1959). Batista și-a croit drum spre putere cu ajutorul armatei și a ajuns un lider impunător, conducând mai întâi prin intermediul asociaților, iar din 1940, ca președinte. În timpul primului mandat, a susținut ajutorul american, armata, munca organizată și serviciul civil, obținând succese în sistemul de învățământ, în domeniul lucrărilor publice și al economiei, în același timp, îmbogățindu-se alături de acoliții săi. A pierdut alegerile din 1944, dar s-a întors la putere în 1952, prin intermediul unei revolte militare. A doua perioadă de conducere a fost de fapt o dictatură coruptă și dură, care a dus la înlăturarea sa de către Fidel Castro, la 1 ianuarie 1959.

Batlle y Ordóñez, José

(21.05.1856, Montevideo, Uruguay - 20.10.1929, Montevideo)

Președinte al Uruguayului. Fiul unui fost președinte al Uruguayului. A intrat în politică în anii 1880. Victoria la limită obținută la alegerile prezidențiale din 1903 a generat un scurt război civil. La noile alegeri prezidențiale din 1905, a câștigat din nou. La sfârșitul mandatului nu a mai candidat, dar a fost reales în 1911. A inaugurat reforme ale muncii, a limitat profiturile afacerilor deținute de străini, a încurajat imigrația, a naționalizat și a dezvoltat serviciile publice, a interzis pedeapsa cu moartea și a protejat nașterea copiilor nelegitimi. Este considerat cel care a transformat Uruguayul într-un stat stabil și democratic.

batolit

Corp mare de roci magmatice format sub suprafața terestră prin intruziunea și solidificarea magmei. Batoliții sunt compuși de obicei din roci cu granulație mare (de ex. granit sau diorit cuarțifer) și au de cele mai multe ori o formă neregulată, cu limite puternic înclinate. Pot atinge o suprafață de aflorare de peste 100 kmp și o grosime de 10–15 km. Un batolit foarte cunoscut se află în lanțul muntos Sierra Nevada din California.

Baton Rouge

Oraș, 227 818 loc. (2000), centru administrativ al statului Louisiana, SUA. Situat pe fluviul Mississippi, este al doilea oraș ca mărime al statului. Înființat de francezi în 1719, a fost denumit astfel după un chiparos roșu care marca granița între triburile indiene. Zona a fost cedată britanicilor în 1763, apoi cucerită de spanioli în timpul Revoluției Americane. Spania a cedat Louisiana Franței în 1800, dar a încercat să rețină Baton Rouge cu ocazia achiziționării Louisianei (1803). În 1810, orașul a fost anexat la SUA și a devenit reședința statului în 1849. Capitala a fost mutată în alte orașe în timpul războiului civil, când Baton Rouge a fost ocupat de trupele federale; în 1882, și-a recâștigat statutul de oraș de reședință. Este port și un important centru de rafinare a petrolului.

Battenberg, familia ~ *sau* familia Mountbatten

Familie care a câștigat importanță internațională în sec. XIX–XX. Primii reprezentanți au fost membrii unei familii de conți germani care a dispărut pe la 1314. Titlul a fost reactualizat în 1851. În 1917, membrii familiei care trăiau în Anglia au renunțat la titlul german de prinț de Battenberg și au adoptat numele de Mountbatten (*în engleză: mount, în germană: berg,* munte). Printre membrii marcanți ai familiei se numără Filip, duce de Edinburgh, și Louis Mountbatten.

Battersea, emailuri de ~

Obiecte de utilitate casnică, din email pictat, realizate de Stephen Theodore Jansen în Reședința York din cartierul londonez Battersea, între 1753–1756. Obiectele erau realizate din cupru acoperit cu un strat fin și alb de smalț. Modelele erau aplicate prin pictare manuală sau cu imprimare prin transfer: modelul era inițial imprimat pe hârtie, de pe o placă metalică gravată și pudrată cu culorile de email, desenul acesta fiind apoi transferat pe obiectul ce urma sa fie decorat. Cele mai multe obiecte (de ex. tabachere, carcase de ceas) au fost decorate cu mottouri, portrete, peisaje sau flori. Tehnica imprimării prin transfer a fost pentru prima oară folosită pentru producție pe scară largă la Battersea.

Batu

(m. 1255, Rusia)

Nepot al lui Genghis-Han și întemeietor al statului Hoarda de Aur. În 1235, a fost ales comandant suprem al părții de V a Imperiului Mongol, având sarcina de a invada Europa. Trupele sale au ars și jefuit Kievul în 1240, iar până la sfârșitul lui 1241 reușiseră să cucerească Rusia, Polonia, Boemia, Ungaria și valea Dunării. Intenția sa era să invadeze și Europa Occidentală, însă moartea lui Ögödai l-a împiedicat. Batu a instalat Hoarda de Aur în S Rusiei, aceasta fiind condusă de succesorii săi în următorii 200 de ani.

Baudelaire, Charles (-Pierre)

(09.04.1821, Paris, Franța - 31.08.1867, Paris)

Poet, traducător și critic literar și de artă francez, faimos îndeosebi datorită lucrării *Florile răului* (Les Fleurs du mal, 1857), care a fost, poate, cea mai importantă și mai influentă colecție de poezii publicată în Europa în sec. XIX. În mod similar, *Mici poeme în proză* (Petits poèmes en prose, 1868) a fost cel mai reușit și mai inovator experiment de poeme în proză din timpul său.

Primii ani

Baudelaire a fost singurul copil al lui François Baudelaire și a celei de-a doua soții, mult mai tânără decât acesta, Caroline Defayis, cu care s-a căsătorit în 1819. Începându-și cariera ca preot, François a abandonat preoția în 1793 și a devenit în final un funcționar public prosper din clasa mijlocie. Pictor și poet modest, acesta a deschis apetitul fiului său pentru arte sau pentru ceea ce tânărul Baudelaire avea să numească mai târziu pasiunea sa cea mai mare, cea mai consumatoare și cea mai timpurie, „cultul imaginilor". Tatăl său a murit în februarie 1827 și, vreme de 18 luni, Baudelaire și mama sa au trăit împreună la periferia Parisului, în condiții pe care avea să și le reamintească mereu. În 1861 scria despre acea „perioadă de iubire pasională": „Am fost pentru totdeauna viu în tine; ai fost numai a mea și în totalitate". Acest „paradis naiv al iubirilor copilărești" s-a încheiat brusc în noiembrie 1828, când Caroline s-a căsătorit cu Jacques Aupick, un soldat de carieră care a fost ridicat la rang de general și a servit ulterior ca ambasador francez în Imperiul Otoman și în Spania, înainte de a deveni senator în Al Doilea Imperiu.

În 1831, Aupick a fost mutat la Lyon, iar Baudelaire și-a început educația la Collège Royal de acolo, în 1832, după care s-a transferat, când familia s-a reîntors la Paris în 1836, la prestigiosul Lycée Louis-le-Grand. Baudelaire s-a arătat un elev cu perspective și a început să își scrie primele poeme, dar profesorilor săi li s-au părut un exemplu de depravare precoce, care adopta ceea ce ei numeau „o afectare nepotrivită vârstei lui". A început să manifeste o tendință spre melancolie și a devenit conștient că era o fire solitară. Actele regulate de indisciplină au determinat exmatricularea sa după un incident trivial în aprilie 1839. După ce și-a luat bacalaureatul la Collège Saint-Louis, Baudelaire a devenit student la drept la École de Droit, însă în realitate a dus o „viață libertină" în Cartierul Latin. Aici a avut primele contacte cu lumea literară și, de asemenea, s-a îmbolnăvit de boala venerică ce avea să îi aducă în final moartea, probabil contractată de la prostituata poreclită Sara Șașia („Sarah la Louchette"), pe care a cântat-o în câteva dintre cele mai patetice poezii ale sale de început.

Încercând să își scoată fiul vitreg din acest mediu rău famat, Aupick l-a trimis într-o lungă călătorie în India în iunie 1841, dar Baudelaire a debarcat în Mauritius și, după câteva săptămâni petrecute acolo și în Réunion, s-a reîntors în Franța în februarie 1842. Călătoria i-a adâncit și îmbogățit imaginația, iar scurta sa întâlnire cu tropicele avea să aducă în scrierile sale o abundență de imagini și senzații exotice și eterna temă a reveriilor nostalgice.

Baudelaire a intrat în posesia moștenirii sale în aprilie 1842 și a început rapid să o irosească pentru un stil de viață de literat devenit dandy, cheltuind necumpătat pe haine, cărți, picturi, mâncare, vinuri scumpe și, nu în ultimul rând, pe hașiș și opiu, pe care le-a experimentat mai întâi în apartamentul din Paris de la Hôtel Pimodan (astăzi Hôtel Lauzun), pe Île Saint-Louis, între 1843 și 1845. La scurt timp după revenirea din mările Sudului, Baudelaire a cunoscut-o pe Jeanne Duval, care, mai întâi ca amantă și apoi, după jumătatea anilor 1850, ca persoana însărcinată cu finanțele sale, avea să îi domine viața pentru următorii 20 de ani. Jeanne l-a inspirat pe Baudelaire în scrierea poeziilor sale erotice cele mai senzuale și mai pline de suferințe; parfumul său și, mai presus de toate, părul său negru lung și magnific au inspirat exotice capodopere de imaginație erotică precum *Părul* (La Chevelure).

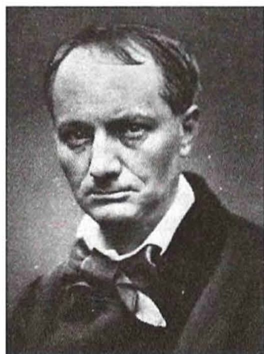
Extravaganța continuă a lui Baudelaire l-a făcut să cheltuiască jumătate din avere în doi ani; a căzut pradă înșelăciunilor și cămătarilor, acumulând datorii care aveau să îl afecteze tot restul vieții. În septembrie

1844, familia i-a impus un aranjament legal care i-a restricționat accesul la moștenire și l-a făcut dependent ca un minor din punct de vedere legal. Din acest moment, modesta sumă anuală acordată nu a fost suficientă pentru a-i plăti datoriile, iar finanțele sale permanent restrânse l-au condus către o dependență financiară și emoțională încă puternică față de mama sa și, de asemenea, au exacerbat disprețul pentru tatăl său vitreg. Stările de agonie, izolare și deznădejde pe care le cunoscuse în adolescență, și pe care le denumise „spleen", au revenit și s-au manifestat și mai frecvent.

Primele scrieri

Baudelaire s-a întors din mările sudice în 1842 mai hotărât ca niciodată să devină poet. Din acel moment și până în 1846 a compus probabil șirul de poeme care au format prima ediție (1857) din *Florile răului*. Totuși, acesta a evitat să le publice ca texte separate, ceea ce sugerează că a avut în minte, încă de la început, o colecție coerentă, guvernată de o arhitectură tematică strânsă, mai degrabă decât o simplă secvență de poeme independente. În octombrie 1845 a anunțat apariția iminentă a unei colecții intitulate *Lesbienele* (Les Lesbiennes), urmată, la intervale după 1848, de *Purgatoriul* (Les Limbes), ciclu al cărui obiectiv era, după spusele lui Baudelaire, să „reprezinte agitația și melancoliile tineretului modern". Nici una dintre aceste colecții nu a apărut însă ca volum, iar Baudelaire s-a remarcat mai întâi în mediul cultural parizian nu ca poet, ci ca un critic de artă, cu eseurile sale despre Saloanele din 1845 și 1846. Inspirat de pictorul romantic Eugène Delacroix, a elaborat în *Saloanele* sale o serie largă de teorii despre pictura modernă, pictorii fiind îndemnați să celebreze și să exprime „eroismul vieții moderne". În ianuarie 1847, Baudelaire a publicat o nuvelă intitulată *La Fanfarlo*, al cărei erou, un antierou de fapt, Samuel Cramer, a fost considerat de mulți, chiar dacă în mod simplist, ca un autoportret al autorului, deoarece oscilează agonizant între sentimentele față de materna și respectabila doamnă de Cosmelly și cele pentru dansatoarea-actriță erotică din titlu.

Charles Baudelaire, fotografie de Etienne Carjat, 1863

Despre activitatea lui Baudelaire se știu prea puține din acest moment și până în februarie 1848, când participă intens la revoltele care l-au răsturnat pe regele Ludovic-Filip și au instalat A Doua Republică; o relatare neconfirmată este că ar fi fluturat o armă și i-ar fi îndemnat pe insurgenți să îl împuște pe generalul Aupick, care era atunci directorul Școlii Politehnice (École Polytechnique). Astfel de istorii i-au determinat pe unii să discrediteze implicarea lui Baudelaire în evenimentele revoluționare din anii 1848–1851, considerând-o o simplă frondă din partea unui poet burghez nemulțumit (și încă nepublicat). Studiile mai recente sugerează că acesta și-a luat un serios angajament politic radical care se asemăna probabil cu cel al anarhistului socialist Pierre-Joseph Proudhon. Surse de încredere relatează că Baudelaire a luat parte la răscoala clasei muncitoare din iunie 1848 și la mișcarea de rezistență împotriva loviturii de stat militare bonapartiste din decembrie 1851; ultimul eveniment, așa cum a spus el însuși după aceea, i-a încheiat interesul activ în politică. După acel moment, s-a concentrat exclusiv asupra literaturii.

Maturitate și declin

În 1847, Baudelaire a descoperit opera lui Edgar Allan Poe. Uimit de ceea ce a considerat o asemănare uimitoare între gândirea și temperamentul scriitorului american și propriul său fel de-a fi, s-a angajat într-o activitate de traducător care avea să devină o ocupație și o sursă de venit constantă pentru tot restul vieții. Traducerea *Apocalipsei hipnotice* (Mesmeric Revelation) a lui Poe a apărut nu mai târziu de iulie 1848, iar de atunci încolo, traducerile sale au apărut constant în periodice și au fost adunate în volumele *Istorii extraordinare* (Histoires extraordinaires, 1856) și *Noi istorii extraordinare* (Nouvelles Histoires extraordinaires, 1857), fiecare precedat de câte o importantă introducere critică a lui Baudelaire. Aceste volume au fost urmate de *Aventurile lui Arthur Gordon Pym* (Les Aventures d'Arthur Gordon Pym, 1857), *Eurêka* (1864) și *Povești grotești și serioase* (Histoires grotesques et sérieuses, 1865). Traducerile acestor lucrări sunt volume clasice în proza de limbă franceză. Literatura lui Poe i-a dat lui Baudelaire o mai mare încredere în propriile teorii estetice și în idealurile sale despre poezie. De asemenea, Baudelaire a început să studieze opera teoreticianului conservator Joseph de Maîstre, care, împreună cu cea a lui Poe, i-a indus un mod de gândire din

ce în ce mai antinaturalist și antiumanist. De la jumătatea anilor 1850, Baudelaire a început să se considere romano-catolic, însă obsesia sa față de păcatul originar și de diavol nu a fost înlăturată de credința în iertarea și iubirea propovăduite de credința în Dumnezeu, iar credința sa în Iisus a fost aproape inexistentă.

Între 1852 și 1854, Baudelaire i-a dedicat un număr de poeme lui Apollonie Sabatier, prin care o celebra, în pofida reputației ei de curtezană de înaltă clasă, ca madonă și muză a sa și, în 1854, a avut o scurtă legătură amoroasă cu actrița Marie Daubrun. Între timp, reputația lui Baudelaire ca traducător al lui Poe și critic de artă i-a permis să publice câteva dintre poemele sale. În iunie 1855, *Revue des deux mondes* a publicat o serie de 18 poeme ale sale sub titlul *Les Fleurs du mal*. Poemele, pe care Baudelaire le alesese pentru stilul lor original și temele surprinzătoare, i-au adus notorietate. În anul următor, Baudelaire a semnat un contract cu editorul Poulet-Malassis pentru publicarea sub același titlu a unei colecții de poezii complete. La publicarea primei ediții din *Les Fleurs du mal* în iunie 1857, 13 din cele 100 de poeme au declanșat acțiuni în tribunal, fiind considerate o ofensă la adresa religiei și moralității publice. După un proces de o zi, la 20 august 1857, s-a hotărât scoaterea din volum a șase dintre poeme, considerate obscene, iar Baudelaire a fost obligat să suporte o amendă de 300 de franci (redusă ulterior la 50). Cele șase poeme au fost publicate pentru prima dată în Belgia în 1866, în colecția *Epavele* (Les Épaves), iar interzicerea lor a fost revocată abia în 1949. *Les Fleurs du mal* au devenit un simbol al depravării, morbidității și obscenității. Astfel s-a născut legenda care-l înfățișează pe Baudelaire drept disident condamnat și poet pornografic.

Ultimii ani

Eșecul volumului *Les Fleurs du mal*, de la care avusese atât de multe așteptări, a fost o lovitură puternică pentru Baudelaire, iar restul anilor de viață au fost întunecați de un pronunțat sentiment de eșec, deziluzie și deznădejde. La scurt timp după condamnarea cărții sale, a avut o legătură fizică scurtă și aparent inconsistentă cu Apollonie Sabatier, urmată, la sfârșitul anului 1859, de o relație la fel de scurtă și de nefericită cu Marie Daubrun. Chiar dacă Baudelaire a scris unele dintre cele mai reușite lucrări ale sale în acești ani, doar câteva au văzut lumina tiparului. După publicarea primelor sale experimente de poem în proză, s-a ocupat de pregătirea unei a doua ediții din *Les Fleurs du mal*. În 1859, în timp ce locuia cu mama sa la Honfleur, pe estuarul râului Sena, unde se retrăsese după moartea lui Aupick, în 1857, Baudelaire a creat într-o succesiune rapidă o serie de capodopere poetice, începând cu *Călătoria* (Le Voyage), în ianuarie, și culminând cu ceea ce este considerat drept cel mai important poem de sine stătător scris de el, *Lebăda* (Le Cygne), în decembrie. În același timp, acesta a compus două dintre cele mai îndrăznețe eseuri ale sale în critica de artă, *Salon din 1859* și *Pictorul vieții moderne* (Le Peintre de la vie moderne). Ultimul eseu, inspirat de desenatorul Constantin Guys, este privit de mulți ca o profeție a elementelor fundamentale ale viziunii și stilului impresionist, cu un deceniu înainte de apariția propriu-zisă a acestei școli. Anul 1860 a adus publicarea volumului *Les Paradis artificiels*, care conținea traduceri după fragmente din *Confesiunile unui consumator englez de opiu* (Confessions of an English Opium-Eater) ale eseistului englez Thomas De Quincey, însoțite de o cercetare proprie și de o condamnare a drogurilor. În februarie 1861, Poulet-Malassis a publicat o a doua ediție, adăugită și îmbunătățită, a volumului *Les Fleurs du mal*. În același timp, Baudelaire a publicat o serie de eseuri critice importante despre Théophile Gautier (1859), Richard Wagner (1861), Victor Hugo și despre alți poeți contemporani (1862), precum și despre Delacroix (1863); toate eseurile au fost publicate după moartea sa în volumul *L'Art romantique* (1869). Pateticele fragmente autobiografice intitulate *Rachete* (Fusées) și *Inima mea dezvăluită* (Mon coeur mis à nu) datează tot de la sfârșitul anilor 1850 și începutul anilor 1860.

În 1861, Baudelaire a avut o tentativă neinspirată și nereușită de a fi ales în Academia Franceză. În 1862, Poulet-Malassis a fost declarat falit; Baudelaire a fost implicat în eșecul editorului său, iar greutățile sale financiare s-au agravat. În această perioadă se afla deja într-o stare fizică și emoțională critică, simțind ceea ce a numit cu răceală „vântul aripii imbecilității". Abandonând poezia în versuri, Baudelaire s-a concentrat pe scrierea de poeme în proză. În 1862 a publicat o serie de douăzeci de astfel de poeme în *La Presse*. În aprilie 1864 a plecat de la Paris la Bruxelles, în speranța că va convinge un editor belgian să îi publice operele complete. A rămas în Belgia, din ce în ce mai dezamăgit și sărac, până în vara anului 1866, când, după ce și-a pierdut cunoștința în biserica Saint-Loup din

Namur, a fost lovit de paralizie și de afazie și nu și-a mai revenit niciodată. Baudelaire a murit la 46 de ani la Paris, în casa în care a fost îngrijit în ultimul an al vieții.

În momentul morții, multe dintre scrierile sale rămăseseră nepublicate, iar cele care fuseseră publicate se epuizaseră din librării. Acest lucru avea să se schimbe însă curând. Viitorii promotori ai mișcării simboliste care participaseră la înmormântarea lui Baudelaire se descriau deja ca urmași ai lui, iar, către începutul sec. XX, acesta a fost recunoscut public drept unul dintre cei mai mari poeți francezi ai sec. XIX.

Les Fleurs du mal

Capodopera lirică a lui Baudelaire, ediția din 1861 a volumului *Les Fleurs du mal*, cuprinde 126 de poeme aranjate în șase secțiuni de lungimi diferite. Baudelaire a insistat întotdeauna că această colecție nu este un „simplu album", ci că are „un început și un sfârșit", fiecare poem dezvăluindu-și înțelesul complet doar atunci când este citit în relație cu celelalte din „cadrul singular" în care este plasat. Poezia care prefațează volumul dovedește preocuparea lui Baudelaire pentru greutățile întâmpinate de umanitate, destinul său fiind semnificativ. Colecția poate fi citită în lumina poemului de încheiere *Le Voyage* ca o călătorie prin sine și societate în căutarea unei satisfacții imposibil de realizat care îl ocolește mereu pe călător.

Prima secțiune, *Spleen et idéal*, se deschide cu o serie de poeme care pun în scenă viziunile contrastante despre artă, frumusețe și artist, ilustrat adeseori ca martir, vizionar, interpret, paria sau nebun. Interesul se concentrează apoi pe iubirea sexuală și romantică, iar naratorul la persoana I al poemelor oscilează între extremele extaz *(idéal)* și angoasă *(spleen)* pe măsură ce încearcă să își găsească împlinirea printr-o succesiune de femei în care pot fi identificate cu ușurință Jeanne Duval, Apollonie Sabatier și Marie Daubrun. Fiecare set de poezii de dragoste descrie un ciclu erotic care duce de la beție, conflict și repulsie la o liniște ambivalentă finală născută din memorie și din transfigurarea suferinței în artă. Cu toate acestea, încercarea de a găsi plenitudine prin dragoste este sortită eșecului, iar *Spleen et idéal* se încheie cu o secvență de poezii pline de angoasă, multe intitulate *Spleen*, în care eul poetic este ilustrat ca prizonier al propriului sine, având în față doar siguranța suferinței și a morții.

A doua secțiune, *Tableaux parisiens*, a fost adăugată în ediția din 1861 și descrie un tur de 24 de ore prin viața orașului, în care călătorul, metamorfozat acum în *flaneur* (pierde-vară), a plecat în căutarea eliberării de suferințe și ajunge să găsească, în schimb, doar imagini ale izolării și nefericirii care îi reamintesc izbitor de propria condiție. Secțiunea cuprinde câteva dintre cele mai reprezentative poeme ale lui Baudelaire, printre care *Le Cygne*, în care imaginea unei lebede lăsate în părăsire totală în apropierea Luvrului devine un simbol al unei condiții existențiale de pierdere și de exil care transcende timpul și spațiul. După ce traversează orașul care îi reamintește în permanență de propriul sine, călătorul se întoarce, în secțiunile mult mai scurte care urmează, în mod succesiv la băutură (*Le Vin*), la depravare sexuală (*Fleurs du mal*) și la satanism (*Révolte*), în căutarea idealurilor iluzorii. Căutarea se arată, încă de la început, fără folos, și, după cum dezvăluie ultima secțiune, intitulată *La Mort*, călătoria sa este o eternă odisee fără sfârșit care, continuând dincolo de moarte, îl va duce în adâncurile necunoscutului, mereu în căutarea noului care, prin definiție, trebuie întotdeauna să îl ocolească.

Poemele în proză

Volumul *Mici poeme în proză* (Petits poèmes en prose) a fost publicat postum în 1869 și a fost intitulat ulterior, așa cum a intenționat și autorul, *Le Spleen de Paris*. Baudelaire nu a trăit suficient încât să își strângă poemele într-un singur volum, dar este clar din corespondența sa că opera pe care o vedea era nu doar o continuare a volumului *Les Fleurs du mal*, dar și o despărțire definitivă de acesta. Unele texte pot fi privite ca poeme în proză autentice, iar altele se apropie de narațiuni miniaturale în proză. Din nou, cadrul este preponderent urban, iar atenția este îndreptată către mulțime și suferințele ei: un acrobat de stradă ruinat (*Le Vieux Saltimbanque*), un comerciant stradal nefericit (*Le Mauvais Vitrier*), săraci care se uită la bogați în cafenele opulente (*Le Yeux des pauvres*), nebuni (*Mademoiselle Bistouri*) și oameni abandonați (*Assommons les pauvres!*) și, în textul final *(Les Bons Chiens*), câini de periferie care caută și mănâncă din gunoaiele de pe străzile din Bruxelles. Poemele în proză au un subiect esențialmente urban și se consideră că însăși forma lor, „muzicală, dar fără ritm și rimă, atât flexibilă, cât și staccato", a derivat din „contactul frecvent cu orașe enorme, din intersectarea nenumăratelor lor conexiuni". În fragmentarea sa voită și în fuziunea liricului cu sardonicul, *Le Spleen*

de Paris poate fi considerat unul dintre cele mai timpurii și mai reușite exemple de literatură specific urbană, echivalentul textual al scenelor urbane din pictura impresionistă, încorporând în această poetică a conflictului subit și dezorientat ambiguul „eroism al vieții moderne" pe care Baudelaire îl celebra în critica lui de artă.

Influența

Ca poet și critic, Baudelaire este situat în poezia franceză și europeană asemeni prozei lui Gustave Flaubert și picturii lui Édouard Manet: cu toții sunt o legătură esențială între romantism și modernism și un exemplu suprem, atât în viața, cât și în opera lor, a ceea ce înseamnă artistul modern. Influența sa catalitică a fost recunoscută în sec. XIX de Arthur Rimbaud, Paul Verlaine, Stéphane Mallarmé și Algernon Charles Swinburne și, în sec. XX, de Paul Valéry, Rainer Maria Rilke și T.S. Eliot. În căutarea unei „magii evocative" de imagini și sunete, fuziunea dintre rațiune și emoție, ironie și lirism și eschivarea intenționată de la rostirea retorică, Baudelaire s-a desprins decisiv de poezia romantică a declarațiilor și emoțiilor în favoarea poeziei moderne a simbolurilor și sugestiilor. El a fost, după spusele discipolului său Jules Laforgue, primul poet care a scris despre Paris ca o persoană condamnată să trăiască zi de zi în oraș, iar cea mai de seamă dovadă a originalității sale a fost, așa cum scria Verlaine pe la 1865, să „reprezinte puternic și esențial omul modern" în toată complexitatea sa fizică, psihologică și morală. Baudelaire este un scriitor fundamental al literaturii și gândirii europene, iar influența sa asupra poeziei moderne a fost uriașă.

Baudot, (Jean Maurice) Émile

(/?/1845, Magneux, Franța - 28.03.1903, Sceaux)

Inginer francez. În 1874, a obținut brevetul pentru un cod telegrafic care, spre mijlocul sec. XX, a înlocuit codul Morse, devenind alfabetul telegrafic standard. În codul lui Baudot, fiecare literă e reprezentată printr-o combinație de cinci unități de semnale, „sub tensiune" și „fără tensiune", de durată egală, asigurând 32 de combinații (suficiente pentru literele alfabetul latin, pentru semnele de punctuație și controlul funcțiilor mecanice ale dispozitivului). De asemenea, în 1894, a inventat un sistem distribuitor pentru transmiterea multiplex (simultană) a mai multor mesaje pe același circuit telegrafic. Unitatea de măsură a vitezei de transmisie a datelor se numește baud, de la numele inventatorului.

Baudouin I

(07.09.1930, castelul Stuyvenberg, Belgia - 31.07.1993, Motril, Spania)

Rege al Belgiei (1951–1993). Fiul regelui Leopold III, Baudouin a fost arestat la domiciliu, împreună cu familia sa, în Belgia ocupată de germani în Al Doilea Război Mondial. După exilul postbelic în Elveția, Baudouin a devenit rege în 1951, după abdicarea tatălui său. A contribuit la restabilirea încrederii în monarhie, după zbuciumata domnie a tatălui său, și a devenit o forță unificatoare într-o țară împărțită în facțiunile care vorbesc franceza și flamanda. Deoarece el și soția sa, Fabiola, nu au avut copii, a fost urmat la tron de fratele său, Albert II.

Baudrillard, Jean

(n. 1929, Reims, Franța)

Sociolog, filozof și critic francez. A predat sociologie la Universitatea din Paris între 1966–1987. Este renumit pentru teoriile legate de cultura de consum și de influența mijloacelor de comunicare electronice contemporane, în special cea a televiziunii. Într-o serie de lucrări din anii 1970, aplică idei din semiotică pentru a argumenta faptul că aspectele culturii de consum, în special publicitatea, se constituie într-un „cod" de imagini și idealuri, în funcție de care indivizii își construiesc identitatea socială. În lucrările publicate între anii 1980–1990, argumenta că schimbul de cuvinte, imagini și alte simboluri, prin intermediul mijloacelor electronice de comunicare în masă, creează o altă realitate, o „hiper-realitate", în care simbolurile devin o parte constitutivă a realității pe care o reprezintă. În viziunea lui Baudrillard, un exemplu în acest sens îl constituie știrile de televiziune, care prezintă evenimente importante ale lumii, dar, în același timp, transformă unele întâmplări comune în evenimente pentru simplul motiv că sunt prezentate la televizor. În lucrarea *Războiul din Golf nu a avut loc* (La Guerre du Golfe n'a pas eu lieu, 1991), susține că modul în care mass-media a prezentat războiul din Golful Persic din 1991 a făcut ca evenimentul să devină „ireal". *Vezi* postmodernism.

Bauhaus

(1919–1933)

Școală germană avangardistă și influentă de arhitectură și arte aplicate, fondată de Walter Gropius, având scopul de a uni arta, meșteșugurile și tehnologia. Conștientizând că producția de masă reprezintă o condiție a succesului designului

în era tehnologică, membrii acestei școli au respins accentul pus de mișcarea Arte și Meșteșuguri pe confecționarea individuală a obiectelor de lux. Școala Bauhaus este adesea asociată cu un stil geometric sever, dar elegant, realizat cu mijloace economice, deși lucrările se remarcau prin diversitate. Printre membri s-au numărat Josef Albers, L. Moholy-Nagy, Lyonel Feininger, Paul Klee, Wassily Kandinsky și Marcel Breuer. Școala a funcționat în Weimar până în 1925, în Dessau până în 1932 și în Berlin în ultimele luni de existență, când cel din urmă director, Ludwig Mies van der Rohe, a închis-o, anticipând că naziștii ar fi făcut, oricum, acest lucru. *Vezi și* stil internațional.

Baum, L(yman) Frank

(15.03.1856, Chittenango, New York, SUA - 06.05.1919, Hollywood, California)

Autor american de literatură pentru copii. S-a bucurat de un real succes comercial cu prima sa carte, *Tata gâscan* (Father Goose, 1899), urmată la un an de altă carte, devenită și mai populară, *Vrăjitorul din Oz* (The Wonderful Wizard of Oz, 1900). A continuat cu încă 13 cărți despre acest personaj, cu care a câștigat mulți cititori, seria fiind reluată, după moartea sa, de către Ruth Plumly Thompson.

bauxită

Cel mai important minereu de aluminiu, având compoziții variate, în care predomină hidroxidul de aluminiu sau oxidul de aluminiu. Denumirea provine de la localitatea Les Baux, din S Franței, unde a fost descoperit minereul, în anul 1821. În bauxită se mai găsesc oxid de fier, bioxid de siliciu și titaniu. A fost descoperită pe toate continentele, cu excepția Antarcticii. Zăcămintele cunoscute pot asigura necesarul mondial de aluminiu pentru sute de ani.

Bavaria *în germană* Bayern

Land, 12 330 000 loc. (2002), în S Germaniei. Cucerit de romani în sec. I î.Hr. (*vezi* Noricum și Raetia), teritoriul a fost preluat de Carol cel Mare și încorporat în imperiul său în 788 d.Hr. A ajuns unul dintre cele mai mari ducate ale Sfântului Imperiu Roman. În timpul domniei lui Maximilian I, Bavaria a condus Liga Catolică în Războiul de Trezeci de Ani. A fost invadată în mod repetat în timpul marilor războaie din sec. XVIII. În 1871, s-a alăturat Imperiului German, rămânând însă regat. Regele a fost detronat în 1918 și, după o scurtă perioadă de instabilitate, în 1919 Bavaria s-a alăturat Republicii de la Weimar. Aici a pus Adolf Hitler bazele puterii sale în anii 1920. În 1946 a fost adoptată o nouă constituție, Bavaria devenind un land al Republicii Federale Germane în 1949. Mult timp a fost zona cea mai populată de romano-catolicii din Germania. Cele mai mari orașe ale Bavariei sunt München (centru! administrativ), Augsburg și Nürnberg. Printre regiunile mai importante se numără Alpii Bavarezi și zonele muntoase Pădurea Neagră și Pădurea Boemiei. Bavaria este vestită pentru frumusețea peisajelor în care predomină dealurile și satele de un farmec deosebit.

Bavariei, Războiul pentru Succesiunea la Tronul ~

(1778-1779)

Conflict prin care Frederic II al Prusiei l-a împiedicat pe Iosif (Joseph) II al Austriei să acapareze Bavaria. După moartea principelui elector Maximilian Joseph (1727-1777), succesorul său, Carol Theodor (1724-1799), a cedat Bavaria Inferioară Austriei. Frederic II a ripostat declarând război (1778). Luptele au fost puține, deoarece strategia principală a constat în tăierea căilor de comunicație ale opozanților și suprimarea proviziilor, motiv pentru care soldații căutau cu disperare cartofi. În consecință, războiul a fost denumit „războiul cartofilor". În 1779, Austria și Prusia au semnat un tratat, Austriei revenindu-i numai o parte din teritoriul ocupat inițial.

Bax, Sir Arnold (Edward Trevor)

(08.11.1883, Londra, Anglia - 03.10.1953, Cork, ținutul Cork, Irlanda)

Compozitor britanic. Născut într-o familie prosperă, s-a putut dedica total muzicii și a avut o activitate prolifică. Primele sale lucrări sunt influențate de poezia lui William Butler Yeats, amintind frecvent de legendele celtice. Printre compozițiile sale se numără șapte simfonii, lucrările pentru orchestră *Foc de primăvară* (Spring Fire, 1913), *Păduri de noiembrie* (November Woods, 1917), *Tintagel* (1919), sonate pentru pian, cvartete pentru coarde și numeroase lucrări vocale.

Bayamón

Oraș în NE statului Puerto Rico, făcând parte din zona metropolitană a orașului San Juan, 224 044 loc. (2000). Prima așezare din Puerto Rico, Caparra, a fost fondată către 1508, de exploratorul spaniol Juan Ponce de León. Devenit oraș în 1772, reprezintă acum un centru al industriei textile, de mobilă, de piese auto și produse

metalice. Printre instituţiile sale de învăţământ, se numără Universitatea Centrală Bayamón.

Bayard, Thomas Francis

(29.10.1828, Wilmington, Delaware, SUA – 28.09.1898, Dedham, Massachusetts)

Om de stat, diplomat şi avocat american. Născut într-o familie remarcabilă de politicieni din Delaware, i-a urmat tatălui său în Senatul SUA (1869–1885). A fost secretar de stat între 1885–1889 şi ambasador în Marea Britanie (1893–1897). Un diplomat foarte abil, a criticat poziţia agresivă a preşedintelui Grover Cleveland în disputa cu Marea Britanie referitoare la frontierele venezuelene (1895).

Bayer AG

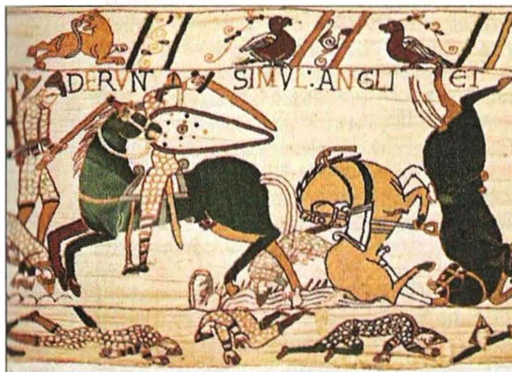
Companie germană farmaceutică şi de produse chimice. Înfiinţată în 1863 de Friedrich Bayer (1825–1880), are în prezent fabrici în peste 30 de ţări. Compania a pus bazele succesului produselor farmaceutice, al chimicalelor şi al materialelor sintetice. A fost cea dintâi producătoare şi distribuitoare a aspirinei (1899), a prontosilului, un medicament pe bază de sulfamidă (1935), şi a poliuretanului (1937). Bayer a făcut parte din cartelul de produse chimice IG Farben din 1925 până în 1945, când cel din urmă a fost dizolvat de Aliaţi; a fost reînfiinţată ca o companie independentă în 1951. Cel mai important medicament produs de companie în anii 1990 a fost antibioticul Cipro. Sediul central este la Leverkusen.

Bayeux, tapiseria de la ~

Tapiserie medievală brodată, reprezentând cucerirea normandă. Ţesută din fire de lână în opt culori pe pânză de in neprelucrată, are o lungime de 70 m şi o lăţime de cca 50 cm. Înfăţişează 79 de scene consecutive, însoţite de inscripţii în limba latină şi are margini decorate. Din punct de vedere stilistic, aminteşte de manuscrisele englezeşti împodobite cu miniaturi. A fost ţesută, se pare, la câţiva ani după 1066 şi este posibil să fi fost comandată de Odo, episcop de Bayeux, fratele lui William I Cuceritorul. Considerată cea mai faimoasă piesă de lucru manual, s-a aflat timp de secole în catedrala din Bayeux (Normandia), în prezent aflându-se în muzeul de tapiserii de acolo.

GIRAUDON – ART RESOURCE

Soldat englez înarmat cu topor, în luptă cu un cavaler normand în timpul Bătăliei de la Hastings – Tapiseria din Bayeux (detaliu); Muzeul tapiseriei reginei Matilda, fostul palat al episcopului de Bayeux, Franţa

Bayle, Pierre

(18.11.1647, Carla-le-Comte, Franţa – 28.12.1706, Rotterdam, Ţările de Jos)

Filozof francez. Educat într-o şcoală iezuită, s-a convertit la romano-catolicism, însă mai târziu a revenit la credinţa sa calvinistă. Convingerile sale religioase l-au dus la pierderea statutului de profesor, mai întâi în Sedan şi apoi în Rotterdam. Era convins că gândirea filozofică duce la scepticism universal, dar că natura îl constrânge pe om să adopte convingeri pe baza credinţei creştine oarbe. Volumul său *Dicţionar istoric şi critic* (Dictionnaire historique et critique, 1697) cuprinde citate, anecdote, comentarii şi adnotări erudite care combat cu inteligenţă orice credinţă ortodoxă exprimată în articole. Cartea a fost condamnată de către autorităţile religioase. Critica subversivă indirectă a lui Bayle a fost ulterior adoptată de colaboratorii lucrării *L'Encyclopédie* de Denis Diderot.

Baylis, Lilian (Mary)

(09.05.1874, Londra, Anglia – 25.11.1937, Londra)

Manager de teatru britanic şi fondatoare a teatrului Old Vic. A ajutat-o pe mătuşa sa, Emma Cons, la administrarea teatrului Royal Victoria Hall şi a cafenelei Taverna, iar în 1912, după moartea mătuşii, a transformat sala în teatrul Old Vic, devenit cunoscut datorită producţiilor shakespeariene. Între 1914 şi 1923, au fost puse în scenă toate piesele lui William Shakespeare, reuşită neegalată de nici un alt teatru. În 1931, a preluat teatrul Sadler's Wells, aflat în derivă, transformându-l în teatru de operă şi balet.

Bayliss, Sir William Maddock

(02.05.1860, Wolverhampton, Staffordshire, Anglia – 27.08.1924, Londra)

Fiziolog britanic. Alături de Ernest H. Starling, a studiat contracţia şi dilatarea vaselor de sânge controlate de nervi şi a

descoperit unda peristaltică. În 1902, cei doi au demonstrat că acidul clorhidric diluat, amestecat cu hrană digerată parțial, produce o substanță în duoden pe care au numit-o secretină, deoarece stimulează secreția sucului pancreatic. Astfel, s-au descoperit hormonii, termenul acesta fiind invenția lor. De asemenea, Bayliss a demonstrat că enzima tripsină se formează din tripsinogen inactiv și a calculat cu exactitate cât durează digestia proteinelor. La recomandarea sa, injecțiile cu gumsalină, pentru șocuri provocate de răni, au salvat multe vieți în Primul Război Mondial.

Baylor, Elgin

(n. 16.09.1934, Washington DC, SUA)

Jucător de baschet american. Înalt de 1,96 m, a jucat pentru echipa Minneapolis Lakers (ulterior Los Angeles Lakers), din 1958 până în 1971. Cu o medie de 27,4 puncte pe meci de-a lungul întregii cariere, situându-se astfel pe poziția a treia, după Michael Jordan și Wilt Chamberlain, e considerat unul dintre cei mai importanți atacanți din baschetul american.

bayou

Porțiune statică sau ușor mișcătoare a apelor mlăștinoase, de obicei un pârâu, curs secundar de apă sau râu mic, afluent al unui alt râu sau canal. Poate apărea sub forma unui braț mort al unui râu. Se întâlnesc mai ales în delta fluviului Mississippi din Louisiana.

Bayreuth

Oraș în partea central-estică a Germaniei, la NE de Nürnberg, 74 500 loc. (2001). Fondat în 1194, în timpul episcopului Otto II al Bambergului. A ajuns sub administrația Nürnbergului între 1248 și 1398 și sub conducerea margrafilor de Brandenburg-Kulmbach între 1603 și 1769, patroni ai artelor care au comandat construirea a numeroase clădiri baroce care mai există și astăzi. A fost cedat Prusiei în 1791, cucerit de Napoleon în 1806 și anexat Bavariei în 1810. În 1872, aici s-a stabilit compozitorul Richard Wagner, care a proiectat clădirea Festspielhaus unde au loc festivalurile Wagner, încă de la inaugurare, în 1876. Printre ramurile industriale prezente, se numără industria mecanică, textilă, de produse chimice, construirea de piane, fabricarea de porțelanuri și de articole de sticlărie.

bazalt

Rocă vulcanică închisă la culoare, cu un conținut scăzut de siliciu, dar bogat în fier și magneziu. Unele bazalturi sunt sticloase (nu au cristale vizibile), iar altele au granulația fină și sunt compacte. Lavele bazaltice pot fi spongioase sau cu aspect de piatră ponce. Olivina și augitul sunt cele mai întâlnite minerale în bazalturi; plagioclazul este și el prezent. Bazalturile pot fi în general clasificate în două grupe principale. Bazalturile calc-alcaline sunt predominante în rocile vulcanice din lanțurile muntoase; vulcanii activi Mauna Loa și Kilauea din Hawaii emit lave calc-alcaline. Bazalturile alcaline predomină printre rocile vulcanice din bazinele oceanice, dar se găsesc și în lanțurile muntoase.

bază

În chimie, orice substanță care, în soluție apoasă, este alunecoasă la atingere, capătă gust amar, își schimbă culoarea la contactul cu indicatorii acid-bază (de ex. hârtia de turnesol), reacționează cu acizii, formând săruri și produce anumite reacții chimice (de ex. baze catalizatoare). Exemple de baze sunt hidroxizii metalelor alcaline și metalele alcalino-pământoase (sodiu, calciu, etc.; *vezi* sodă caustică) și soluțiile apoase de amoniac sau derivatele sale (amine). Asemenea substanțe produc ioni de hidroxid (OH^-) în soluțiile apoase. Definițiile mai largi ale bazelor se referă la situații în care apa nu este prezentă. *Vezi* teoria acid-bază; alcali; nucleofil.

bază de date

Colecție de date sau informații, organizată pentru căutarea și găsirea rapidă a acestora, în special de către un computer. Bazele de date sunt structurate pentru a facilita stocarea, recuperarea, modificarea și ștergerea informațiilor în cursul diferitelor operațiuni de prelucrare a datelor. O bază de date este alcătuită dintr-un fișier sau dintr-un set de fișiere care poate fi împărțit în mai multe înregistrări, fiecare dintre acestea fiind alcătuit din unul sau mai multe câmpuri. Câmpul este unitatea de bază a stocării de date. Informațiile din bazele de date pot fi găsite mai ales prin căutări specializate. Prin folosirea de cuvinte-cheie și comenzi de sortare, utilizatorii pot căuta, rearanja, grupa și selecta rapid câmpul din mai multe dosare pentru a recupera sau a crea rapoarte despre anumite categorii de date, în conformitate cu regulile sistemului de management al bazelor de date folosit.

bază de date relațională

Bază de date în care datele sunt prezentate în formă de tabel. Descrierea unei anumite entități este dată de setul de valori

ale familiei de caracteristici, stocate pe o linie a tabelului. Pe coloanele tabelului pot apărea valori de același tip, provenite din înregistrări diferite. Modelul relațional permite căutări în mai multe tabele, asigurând legături automate între tabelele. Datele referitoare la salarii, de exemplu, pot fi stocate într-un tabel, iar datele referitoare la sporuri în alt tabel; informații complete despre un anumit angajat se pot obține prin relaționarea tabelelor, luând drept câmp comun numărul de identificare al angajatului respectiv. În modelele relaționale mai complexe pot fi introduse și înregistrate chiar și programe, texte, date nestructurate sub formă de obiecte binare mari (BLOB) sau în orice alt format dorit de utilizator. În prezent, modelul relațional este cel mai folosit model de sistem de management al bazelor de date.

bazidiomicete

Clasă de ciuperci (diviziunea *Mycota*), incluzând ciuperca-jeleu, ciuperca de bălegar, ciupercile-gogoașă, urât mirositoare, mălura-grâului și tăciunele-cerealelor. Ciupercile bazidiomicete au formă tipică de umbrelă, sunt alcătuite din pălărie și picior. Organul purtător de spori (bazidia), în formă de baston, se formează de obicei pe o tulpină mare și viguroasă. Bazidiomicetele includ ciupercile cuib-de-pasăre ale căror corpuri sunt goale în interior și seamănă cu niște cuiburi pline cu ouă. Cele 15 specii ale ordinului *Exobasidiale* sunt parazite pe plantele evoluate, în special azaleea și rododendronul. Ciupercile-jeleu sunt numite astfel din cauză că au corpul de fructificație asemenea unui jeleu, fiind adesea foarte colorate. *Vezi și* fungi.

bazilică

Inițial un edificiu public laic în Roma antică, este, de obicei, o construcție mare, rectangulară, cu o sală deschisă și o platformă ridicată la unul sau la ambele capete. În una dintre variante, sala centrală era flancată de nave laterale sprijinite pe colonade, iar platforma ridicată era integrată unei abside. Primii creștini au adoptat această formă pentru bisericile lor. În bazilica creștină timpurie tipică, coloanele care separau naosul de absidele din partea de jos susțineau fie arce, fie antablamente, deasupra cărora se ridicau pereții cu lucarne care susțineau acoperișul. Nava lungă era traversată exact înainte de absidă de un transept scurt, creându-se astfel planul în formă de cruce care reprezintă forma standard a bisericilor și în prezent. Numele bazilică reprezintă și un titlu de onoare, conferit unei biserici romano-catolice sau greco-ortodoxe care se distinge prin vechime sau prin rolul său de centru internațional de rugăciune. *Vezi și* catedrală.

Bazin, Henri-Émile

(10.01.1829, Nancy, Franța - 07.02.1917, Dijon)

Inginer francez. În calitate de asistent al lui H.-P.-G. Darcy (1803–1858), a finalizat, după moartea acestuia, programul de teste pentru rezistența la fluxul de curgere prin canale a apei, realizând studiul clasic al domeniului. Mai târziu, a cercetat problema propagării valurilor (*vezi* val) și a contracției fluidelor ce curg printr-un orificiu. În 1854 a lărgit Canalul Burgundiei, făcându-l profitabil pentru navigația comercială. În 1867 a propus folosirea pompelor pentru dragarea râurilor, ceea ce a dus la construcția primelor dragoare cu aspirație.

bazooka

Lansator de rachete de pe umăr, folosit de SUA în Al Doilea Război Mondial. Este alcătuit dintr-o țeavă, care inițial avea o lungime de cca 1,5 m, deschisă la ambele capete și prevăzută cu mâner, suport pentru umăr, trăgaci și vizor. Denumit oficial lansator de rachete M9A1, a fost ulterior numit bazooka, după denumirea ilară folosită de un popular artist de comedie. A fost destinată în special atacului de la mică distanță asupra tancurilor și pozițiilor fortificate. În timpul războiului din Vietnam, armata SUA a renunțat la ea în favoarea armelor antitanc, mai ușoare.

Băieșu, Ion *născut* Ion Mihalache

(02.01.1933, Băiești-Aldeni, Buzău, România - 21.09.1992, New Jersey, SUA)

Scriitor român, autor de texte umoristice și scenarii. Umorul lui provine din banalitatea subiectelor și a personajelor. Comicul exploatat este construit pe diferența dintre vis și realitate. Vivacitatea acțiunii și limbajul golit de sens al personajelor, folosit în zone sociale periferice, au transformat schițele și povestirile sale în mici scenete dramatice *Tanța și Costel – Iubirea e un lucru foarte mare* (1967); acestea îi completează dramaturgia propriu-zisă: *Preșul* (1970). A scris și un roman, *Balanța* (1985), ecranizat în regia lui Lucian Pintilie. În 1971, i-a fost decernat Premiul Academiei Române.

Băile Herculane

Oraș în România, județul Caraș-Severin, în SV Carpaților Meridionali; 6 022 loc. (2008). Este o renumită stațiune balneoclimaterică, de interes general, cu funcționare permanentă. Cunoscută încă de pe vremea

stăpânirii romane în Dacia, sub numele de *Ad aquas Herculis sacras*, a fost atestată documentar, ca stațiune, din 153 d.Hr. Are o climă blândă, cu influențe mediteraneene, aer puternic ionizat, ape minerale bogate în sulf, sodiu, calciu, magneziu și oligominerale, slab radioactive.

Bălașa, Sabin

(17.06.1932, Dobricești, Olt, România - 01.04.2008, București)

Artist plastic român. Părinții săi (tatăl preot și mama învățătoare) colecționau obiecte etnografice și arheologice, transformându-și casa într-un fel de muzeu. A urmat liceul la Craiova, iar în 1955 a absolvit Institutul de Artă Nicolae Grigorescu din București. A urmat cursuri de pictură și la Siena (1965) și Perugia (1966). În 1968–1978, a realizat, la Universitatea Al.I. Cuza din Iași, un ciclu de 19 picturi murale, având ca temă mituri universale (*Generații, Triumful vieții, Prometeu*) și românești (*Luceafărul, Legenda Meșterului Manole, Nunta cosmică, Legenda Dochiei*). Nicolae Ceaușescu i-a comandat câteva portrete ale sale și ale soției sale, Elena Ceaușescu, fapt interpretat de mulți ca o contribuție a pictorului la cultul personalității celor doi. A realizat și 12 filme de pictură animată (printre care *Picătura*, 1966, *Pasărea Phoenix*, 1968, *Exodul spre lumină*, 1979), gen în care a fost unul dintre deschizătorii de drum în România, alături de Ion Popescu-Gopo. A avut mai multe expoziții personale la Roma, Stockholm sau Moscova. Pictura sa, pe care artistul o declara de sorginte renascentistă, este un amestec de artă naivă și suprarealism oniric, culoarea dominantă fiind albastrul-deschis, în care personajele-simboluri înfățișate plutesc, fără să atingă pământul. A publicat și trei romane (*Deșertul albastru*, 1996; *Exodul spre lumină*, 2002; *Democrație în oglinzi*, 2006).

Bălănuță, Leopoldina

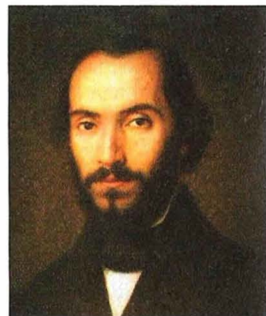
(10.12.1934, Păulești, Vrancea, România - 15.10.1998, București)

Actriță română, considerată una dintre cele mai mari tragediene ale scenei românești. A fost profesor la Institutul de Teatru și Film din București. A debutat la Teatrul Mic din București, în piesa *Prima întâlnire*. A urmat un lung șir de roluri în numeroase producții teatrale și cinematografice: *Nunta de piatră 1* (1972), *Ion: Blestemul pământului, blestemul iubirii* (1979), *Bietul Ioanide* (1979), *Năpasta* (1982), *Ultima gară* (1998). A fost recompensată cu Premiul UNITER pentru întreaga activitate.

Bălcescu, Nicolae

(29.06.1819, București, România - 29.11.1852, Palermo, Italia)

Om politic, istoric și scriitor român. Adept al unei ideologii revoluționar-democrate cu orientare radicală, în calitate de întemeietor al societății politice secrete Frăția, s-a implicat în mișcările antifeudale și s-a situat în fruntea Revoluției de la 1848 din Țara Românească. Membru al guvernului revoluționar provizoriu, a susținut programul acestuia, prezentat în Proclamația de la Islaz, privind eliberarea robilor țigani, votul universal și direct și, în special, împroprietărirea țăranilor. După înăbușirea mișcării, a fost nevoit să ia calea exilului. A murit de tuberculoză la Palermo și a fost înmormântat în cimitirul unei mănăstiri capucine. Studiile sale istorice l-au impus ca întemeietor al istoriografiei românești moderne. Împreună cu August Treboniu Laurian, a editat *Magazin istoric pentru Dacia* (1845–1848), revistă care a jucat un rol hotărâtor în dezvoltarea ideologiei naționale. Lucrarea sa cea mai importantă, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*, însuflețită de patos național-romantic, a rămas în manuscris și a fost publicată de Alexandru Odobescu în 1878.

Nicolae Bălcescu, portret de Gheorghe Tattarescu, cca 1851

Bălți

Oraș, 145 900 loc. (2003), reședința județului Bălți, Republica Moldova. Este centru industrial: mașini și utilaje, mobilă, blănuri, conserve, vinuri, produse lactate. Orașul găzduiește o catedrală (1785), Universitatea Pedagogică Alecu Russo, teatrul dramatic V. Alecsandri și câteva muzee. A fost atestat pentru prima dată ca sat, în sec. XV, iar apoi ca oraș, în 1818.

Bănulescu, Bodoni Gavriil

(1746, Bistrița, Transilvania [România] - 30.03.1821, Chișinău, Basarabia, Imperiul Rus)

Mitropolit, călugărit la Istanbul (1779) cu numele Gavriil. A fost profesor de greacă, ieromonah și predicator la catedrala mitropolitană din Iași (1781–1782), mitropolit al Poltavei (1793–1799), al Kievului (1799–1803), membru al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse. A condus mitropolia Moldovei până după Pacea de la București (16 mai 1812), în timpul său

fiind tipărite mai multe cărți. În 1813, țarul Rusiei l-a numit în fruntea noii Arhiepiscopii a Basarabiei, cu reședința la Chișinău, unde a rămas până la moarte. A înființat Seminarul teologic din Chișinău și a inaugurat tipografia eparhială, unde s-au tipărit numeroase cărți în limba română.

Bănulescu, Ștefan

(08.09.1929, Făcăeni, Ialomița, România – 25.05.1998, București)

Scriitor român. A debutat în 1960 cu *Drum în câmpie*, o suită de reportaje cu tentă eseistică. În 1965, a urmat *Iarna bărbaților*, volum de nuvele care a primit cel mai important premiu literar românesc – Premiul pentru Proză al Uniunii Scriitorilor. A fost tradus în câteva limbi europene. Ceea ce individualizează nuvelele sale este amestecul de real și ireal cu personaje și întâmplări fabuloase. *Cartea de la Metopolis* (1976) este primul și singurul volum scris, dintr-un amplu proiect românesc intitulat *Cartea milionarului*. Între 1970 și 1985 a beneficiat de burse de studii în SUA, Italia și Germania.

Bărăgan

Mare unitate de șes în SE României, subunitate a Câmpiei Române, acoperită cu un strat gros de loess (de la 10 la 40 m) presărată cu crovuri, dune, lacuri sărate, limanuri fluviatile și văi de tip mostiște, pe soluri cernoziomice. Caracteristica principală este dată de interfluviile largi, netede, cu scurgere semiendoreică și pânză freatică aflată la mare adâncime (15–25 m). Are o vegetație de stepă și o climă cu influențe continentale. Cuprinde două subunități: Bărăganul Ialomiței (S) și Bărăganul Călmățuiului (N).

Bărnuțiu, Simion

(22.08.1808, Bocșa, Sălaj, Transilvania – 28.05.1864, Valea Almașului, Sălaj)

Jurist și estetician român. Important ideolog și unul dintre conducătorii Revoluției de la 1848 din Transilvania. A rămas celebru printr-un discurs înflăcărat ținut la 14 mai 1848 în catedrala de la Blaj, în care și-a îndemnat conaționalii la luptă pentru dobândirea libertății naționale și sociale și împotriva alipirii Transilvaniei la Ungaria. După înfrângerea revoluției a fost obligat să se stabilească la Iași, unde a desfășurat în cadrul universității o activitate pedagogică susținută de idei iluministe. A lăsat în urma sa câteva studii de drept și pedagogie.

Băsescu, Traian

(n. 04.11.1951, Basarabi, acum Murfatlar, România)

Om politic român, președintele României (2004–2009, reales pentru un nou mandat de 5 ani în 2009). A absolvit, în 1976, Institutul de Marină Mircea cel Bătrân, Facultatea de Navigație, secția comercială, și a activat ca ofițer maritim de cursă lungă, pe nave comerciale de mare tonaj (1976–1981), comandând mai multe nave, printre care și *Biruința*, nava-amiral a flotei comerciale române (1981–1987). În 1989, a fost numit comandant al Agenției Navrom din Anvers. Din 1990, a intrat în politică, mai întâi ca membru al Frontului Salvării Naționale, apoi, după scindarea acestei formațiuni, ca membru al Partidului Democrat. A fost deputat și ministru al transporturilor în mai multe guverne (1991–1992, 1996–2000) și primar general al Bucureștiului (2000–2004). În 1996, s-a ocupat de campania prezidențială a lui Petre Roman. În urma alegerilor din cadrul Partidului Democrat (2001), l-a învins pe Petre Roman și a devenit președinte al acestei formațiuni pe care a reușit apoi să o relanseze în lupta pentru putere. Din 2004, a devenit președintele României, fiind desemnat candidat la această funcție de către Alianța Dreptate și Adevăr (constituită din Partidul Democrat și Partidul Național Liberal). Printre cele mai importante obiective propuse și parțial realizate în timpul mandatului său se numără reformarea sistemului justiției și adoptarea votului uninominal pentru alegerile parlamentare. Din cauza unor acuzații de încălcare a constituției, în 2007 a fost suspendat pentru o lună din funcția prezidențială, dar, în urma unui referendum, în care peste 74% dintre alegători au votat în favoarea sa, a revenit în funcție. Sub președinția sa, România a fost admisă ca membru cu statut deplin în Uniunea Europeană și a organizat un summit NATO (aprilie 2008).

Traian Băsescu

bășică

Excrescență rotundă a pielii, în care fluidul determină o separare între straturile tegumentului sau între epidermă și dermă. Fluidul este, de obicei, transparent; fluidul de culoare galbenă conține puroi, iar cel de culoare roșie conține sânge. Bășicile apar, de obicei, în palme sau în talpă, atunci când presiunea și fricțiunea favorizează mișcarea înainte și înapoi a stratului superior de piele, față de cel inferior. Se produce, astfel, o mică adâncitură între ele, care se umple

cu fluid. Aceste răni se vindecă, de regulă, spontan, lăsând uneori un strat tare de calus. Bășicile care apar ca simptome ale dermatitei, infecțiilor virale sau ale bolilor imunitare pot apărea oriunde pe corp și pot lăsa cicatrici.

bătaie

În fizică, undă rezultată din combinarea a două unde cu frecvențe foarte apropiate. Frecvența bătăii reprezintă diferența dintre frecvențele undelor care interferează. Când frecvențele care interferează sunt în intervalul audio perceptibil, bătăile sunt receptate de ureche sub forma unor sunete de joasă frecvență. Urechea umană poate detecta bătăi cu frecvențe de peste zece hertzi (zece oscilații pe secundă). Acordorii de piane urmăresc bătăile, comparând frecvența unei coarde ce vibrează cu cea a unui diapazon; când nu se mai aude nici un sunet de frecvență joasă, diapazonul și respectiva coardă se consideră că au aceeași frecvență. Frecvențele ultrasonore, pe care urechea nu le distinge, pot și ele interfera, permițând, astfel, detectarea sunetelor produse de lilieci sau delfini.

Bătălia de Șapte Zile

(25 iunie–1 iulie 1862)

Lupte din timpul Războiului Civil American care au împiedicat Uniunea să ocupe Richmondul, Virginia. Într-o serie de atacuri și contraatacuri din ambele părți, armata Confederației, condusă de generalul Robert E. Lee, a forțat trupele unioniste, conduse de George B. Mc.Clellan, să se retragă de pe o poziție aflată la 6 km E de capitala confederată la o nouă bază de pe râul James. Eșecul Uniunii de a ocupa orașul Richmond și retragerea Armatei de la Potomac s-a încheiat cu Campania Peninsulară. În rândul Uniunii, s-au înregistrat 16 000 de victime, iar în cel al Confederației, 20 000.

Bătălia Națiunilor

Vezi Bătălia de la Leipzig

băutură alcoolică

Orice băutură obținută prin fermentare, de exemplu vin, bere sau alcool distilat, care conține alcool etilic sau etanol ca agenți de producere a ebrietății. La ingerarea unei băuturi alcoolice, alcoolul este absorbit rapid în stomac și intestine pentru că nu este supus nici unuia dintre procesele digestive. El este distribuit prin intermediul sângelui și are o acțiune puternic sedativă asupra creierului. Sub influența alcoolului, consumatorul acestuia este mai puțin alert, mai puțin capabil să discearnă obiecte din jurul său, este mai lent în reacțiile la stimuli și, în general, mai înclinat către somn.

băutură răcoritoare

Băutură nealcoolică, de obicei carbogazoasă, constând din apă (apă minerală), esențe și un sirop dulce sau îndulcitor artificial. Încercări de reproducere a efervescenței naturale a unor izvoare de apă, în interes medical, s-au făcut înainte de 1700. Experimentele cu „aer fixat" (dioxid de carbon), conduse de Joseph Priestley, au dus la prepararea reușită a apei minerale carbogazoase, proces realizat de Jacob Schweppe din Geneva, la sfârșitul anilor 1790. Pe la începutul anilor 1800, aceasta era îmbuteliată și comercializată. Astăzi, există sute de varietăți de băuturi răcoritoare cu diferite arome. Unele dintre cele mai mari corporații mondiale (printre care Coca-Cola și Pepsi) și-au dezvoltat afacerile pe baza producerii acestui tip de băuturi.

bâlbâială *sau* disfemie

Deficiență de vorbire ce afectează ritmul și fluența vorbirii, cu repetarea involuntară a sunetelor sau silabelor și blocarea intermitentă sau prelungirea sunetelor, silabelor și cuvintelor. Bâlbâiții au constant probleme de pronunțare a cuvintelor care încep cu consoane, a primelor cuvinte din propoziții și a cuvintelor plurisilabice. Disfemia este determinată psihologic, nu fiziologic, tendința de manifestare apărând la copiii obligați să vorbească fluent în public. Pe vremuri, bâlbâiții erau supuși la eforturi chinuitoare pentru a se corecta. În prezent, se știe că aproape 80% se vindecă fără tratament, de regulă până la începutul vieții adulte. Vindecarea poate surveni ca urmare a dobândirii respectului pentru propria persoană, a acceptării problemei și prin relaxare. *Vezi și* logopedie.

bâlina

Formă tradițională de poezie rusească eroică narativă, transmisă pe cale orală. Deși bâlina a apărut în sec. X sau mai devreme, a fost înregistrată în scris pentru prima dată abia prin sec. XVII. Aceste poezii au fost clasificate în mai multe grupuri tematice, cel mai mare relatând despre epoca de aur a Kievului, dintre sec. X–XII. Ele dau glas istoriei populare, aflată adesea în contradicție cu cea oficială.

Bârlad

Râu pe malul stâng al Siretului, în România. Are o lungime de 207 km și un bazin hidrografic de 7 220 kmp. Este un râu cu

un volum redus, meandrare puternică și variații mari de debit.

Bârlad

Municipiu în județul Vaslui, România, situat pe râul Bârlad, cu o populație de 69 183 loc. (2002). Orașul a fost atestat documentar cu certitudine în 1401, când domnul Moldovei, Alexandru cel Bun, emite un act de danie în care figurează și un martor, boier, numit Negrea din Bârlad. Importanța orașului este dată de așezarea sa la răscrucea unor drumuri comerciale care legau centrul și N Europei cu lumea Bizanțului și a Orientului. Bârladul a fost un important centru meșteșugăresc și comercial în Evul Mediu. Momentul Unirii de la 1859 a reprezentat un alt punct important în istoria sa, care a dat un impuls dezvoltării vieții culturale și a învățământului. După 1948, în Bârlad s-au construit multe locuințe și obiective industriale care, după 1990, au fost închise, iar orașul a intrat într-o perioadă de declin economic și cultural. În prezent, principalele activități economice dezvoltate în municipiu sunt industria textilă, construcțiile, industria alimentară. Din punct de vedere geografic, Bârladul este așezat pe albia majoră a râului cu același nume și are câteva resurse naturale importante: hidrocarburi, pietrișuri, argile, straturi acvifere și ape de adâncime.

Bârladului, Podișul ~

Zonă geografică în E României, parte componentă a Podișului Moldovei, situat la E de valea Siretului. Are o structură monoclinală, fiind constituit din gresii, calcare, marne argiloase și prezintă un relief cuestic, cu o altitudine maximă de 561 m.

Bârsănescu, Ștefan

(28.03.1895, Vipereşti, Buzău, România - 5.11.1984, Iaşi)

Pedagog român, profesor la Universitatea din Iași, a avut contribuții în domeniile istoriei pedagogiei și învățământului românesc și al epistemologiei pedagogice și a fost un remarcabil istoric al educației și al pedagogiei. Considera că popoarele sunt reprezentate la nivel mondial de calitatea studiilor istorice, dovada nivelului cultural atins de o colectivitate umană. Opera sa științifică însumează peste 30 de volume și peste 500 de articole, publicate în țară și peste hotare, printre care *Pedagogia pentru școlile normale* (1932), *Didactica* (1935), *Istoria pedagogiei românești* (1941). A fost membru al Asociației Savanților Celebri din Chicago (SUA) și membru corespondent al Academiei Române.

BBC /British Broadcasting Corp./

Sistem de difuzare din Marea Britanie, finanțat din fonduri publice. La momentul înființării, în 1922, a fost o companie privată, dar a devenit corporație publică aflată sub cartă regală în 1927. Programul internațional al BBC a început în 1932, iar în preajma anilor 1990 se difuzau programe în 38 de limbi, pentru 120 de milioane de oameni din întreaga lume. Serviciul de televiziune BBC a deținut monopolul transmisiunilor televizate până în 1954, când a început să emită și un canal comercial; a introdus în Europa sistemul regulat al transmisiilor color, în 1967. Monopolul postului de radio BBC a luat sfârșit în 1972. Acum, BBC cuprinde cinci rețele radiofonice și două canale naționale de televiziune.

Beach Boys

Grup american de rock format în California, în 1961, de frații Wilson: Brian (n. 1942) la claviatură și bas, Dennis (1944–1983) la tobe și Carl (1946–1998) la chitară; li s-a alăturat vărul lor, Mike Love (n. 1941) la tobe, și Alan Jardine (n. 1942) la chitară. În decursul unui singur an, au lansat o serie de hituri despre surf, marcate de armonie vocală (cum ar fi *Surfin' Safari* și *California Girls*). În preajma lui 1966, aveau deja peste zece albume înregistrate, dintre care *Pet Sounds* (1966) a fost considerat cel mai bun. Brian Wilson s-a retras din viața publică din cauza căderilor nervoase, a stresului și a drogurilor, însă formația a continuat să facă înregistrări până în anii 1980 și a susținut turnee până în anii 1990.

Beach, Amy Marcy *născută* Amy Marcy Cheney *cunoscută drept* Mrs. H.H.A. Beach

(05.09.1867, Henniker, New Hampshire, SUA - 27.12.1944, New York)

Compozitoare și pianistă americană. Muzician precoce, foarte talentată, a cântat ca solistă împreună cu marile orchestre din SUA și din Europa. În calitate de compozitoare, a preferat romantismul german temelor și surselor americane. Cel mai mult îi plăcea să-și interpreteze propriile compoziții. *Gaelic Symphony* (1894) a fost prima simfonie compusă de o femeie în America. Printre alte lucrări se numără un concert pentru pian (1899), piesele corale *The Chambered Nautilus* (1907) și *Canticle of Sun* (1928), opera *Cabildo* (1932) și un cvintet pentru pian (1907).

Beadle, George Wells

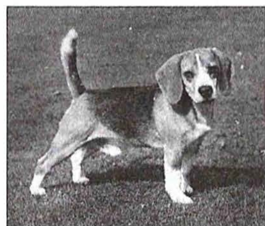
(22.10.1903, Wahoo, Nebraska, SUA - 09.06.1989, Pomona, California)

Genetician american. A obținut doctoratul la Universitatea Cornell. În timp ce studia

Drosophila, a înțeles că genele influențează ereditatea și a elaborat o tehnică sofisticată pentru a determina natura acestor efecte, demonstrând că un aspect aparent simplu, precum culoarea ochilor, rezultă dintr-o serie lungă de reacții chimice influențate de gene. Împreună cu Edward L. Tatum, a descoperit că mediul unei culturi de mucegai poate fi modificat astfel încât cercetătorii să poată localiza și identifica relativ ușor mutațiile, ajungând la concluzia că fiecare genă determină structura unei enzime specifice, care, la rândul ei, permite existența unei singure reacții chimice. Pentru conceptul „o genă, o enzimă", în 1958 i-a fost decernat Premiul Nobel, alături de Joshua Lederberg. A fost ulterior rector al Universității din Chicago (1960–1968).

beagle

Rasă de câini de vânătoare de talie mică, apreciați atât ca animale de companie, cât și pentru vânătoare. Beagle arată ca un copoi, dar este mai mic, are ochi mari, căprui, urechi care atârnă, blană scurtă, de culori combinate – negru, cafeniu și alb. Se cunosc două dimensiuni, cei sub 33 cm înălțime, cântărind cca 8 kg, și cei de 38 cm înălțime, cântărind cca 13,5 kg. Sunt excelenți pentru vânătoarea de iepuri, iuți și foarte afectuoși.

beagle

SALLY ANNE THOMPSON – EB INC.

Beagle, Canalul ~

Canal din extremitatea sudică a Americii de Sud. Cu o lungime de 240 km și o lățime de 5–13 km, separă insulele principale din Țara de Foc de insulele mai mici din arhipelag. Porțiunea de E reprezintă partea graniței dintre Chile și Argentina, în timp ce porțiunea vestică se află în întregime în Chile. Denumirea provine de la vaporul cu care Charles Darwin a explorat zona.

Bean, Roy

(1825?, ținutul Mason, Kentucky, SUA – 16.03.1903, Langtry, Texas)

Judecător de pace și proprietar de bar american. A plecat din Kentucky în 1847 și s-a mutat din oraș în oraș, omorând cel puțin doi oameni în dueluri, pentru ca, în cele din urmă, să se stabilească în Texas. În timpul războiului civil, a servit ca soldat de carieră pentru Confederație; mai târziu, a devenit contrabandist în Texas și a ajuns atât de prosper, încât a dus o viață ușoară, lejeră, timp de 16 ani în San Antonio. În 1882, s-a stabilit într-un loc din avalul râului Pecos, pe care l-a numit după Lillie Langtry. Aici a deschis un bar, iar în calitate de magistrat neoficial a stabilit reguli severe, hazlii, pline de bun-simț, supranumindu-le „legea de la V de Pecos".

Beard, Charles A(ustin)

(27.11.1874, Knightstown, Indiana, SUA – 01.09.1948, New Haven, Connecticut)

Istoric american. A predat la Universitatea Columbia (1904–1917) și a fost cofondator al Noii Școli pentru Cercetare Socială din New York (1919). Este renumit pentru studiile iconoclaste asupra dezvoltării instituțiilor politice din SUA, subliniind efectul dinamic al conflictelor și schimbărilor socio-economice și analizând factorii motivaționali ai fondării instituțiilor. Printre operele sale se numără *O interpretare economică a Constituției Statelor Unite* (An Economic Interpretation of the Constitution of the United States, 1913) care afirmă că această constituție a fost formulată în așa fel încât să răspundă intereselor economice ale fondatorilor, și *Originile economice ale democrației jeffersoniene* (The Economic Origins of Jeffersonian Democracy, 1915). De asemenea, alături de soția sa, Mary R. Beard (1876–1958), a scris *Nașterea civilizației americane* (The Rise of American Civilization, 1927).

Beard, James

(05.05.1903, Portland, Oregon, SUA – 23.01.1985, New York)

Bucătar și autor de cărți de bucate american. În 1945, a devenit primul bucătar care avea o emisiune televizată cu subiect gastronomic. Școala sa de bucătari din Greenwich Village i-a influențat pe Julia Child și pe Craig Claiborne (1920–2000), viitori bucătari-șef.

Bearden, Romare (Howard)

(02.09.1914, Charlotte, Carolina de Nord, SUA – 11.03.1988, New York)

Pictor american. A studiat cu George Grosz, în cadrul Ligii Studenților la Arte, precum și la Universitatea Columbia. După efectuarea serviciului militar în Al Doilea Război Mondial, a urmat cursuri la Sorbona și a călătorit prin Europa. În acea perioadă, a devenit cunoscut pentru colajele sale din fotografii și hârtie pictată maruflate pe pânză, colaje semiabstracte și complexe. Structura narativă a lucrărilor sale este simplă – temele predilecte sunt aspectele culturii afro-americane, printre

care ritualurile, muzica și familia. În anii 1960, Bearden a fost recunoscut drept cel mai bun autor de colaje din SUA. Este considerat unul dintre cei mai importanți artiști afro-americani ai sec. XX.

Beardsley, Aubrey (Vincent)

(21.08.1872, Brighton, Sussex, Anglia – 16.03.1898, Menton, Franța)

Ilustrator britanic. Singura instruire a primit-o timp de câteva luni la cursurile serale de la Școala de Artă Westminster. Stilul său se bazează pe lucrările lui Edward Burne-Jones și pe xilogravurile japoneze, devenind de timpuriu un maestru al ilustrațiilor ornamentale cu linii curbe în alb și negru, popularizate de mișcarea Art Nouveau. În 1893, a ilustrat romanul medieval *Moartea lui Arthur* (Le Morte D'Arthur) de Sir Thomas Malory, iar în 1894, a ajuns foarte cunoscut datorită ilustrațiilor erotice pentru versiunea engleză a piesei *Salomeea,* de Oscar Wilde. A devenit, în același an, editor de artă și ilustrator al publicației trimestriale *The Yellow Book*. A murit de tuberculoză la 25 de ani.

Béarn

Regiune istorică și fostă provincie din SV Franței. Se învecina cu Gasconia și cu Pirineii, iar reședința era la Pau. A făcut parte din Aquitania în vremea stăpânirii romane, iar mai târziu a fost devastată de vandali și vizigoți. Ca domeniu al viitorului rege Henric IV, teritoriul a intrat în posesia coroanei franceze în 1589, când Henric a devenit rege. În sec. XVI, Pau a fost un important centru cultural, sub patronajul Margaretei d'Angoulême.

Beas *în Antichitate* Hyphasis

Râu din NV Indiei. Unul dintre cele cinci râuri care dau numele regiunii Punjab; izvorăște din munții Himalaya, la E de Dharmsala, în statul Himachal Pradesh, și curge pe direcția V-SV, pe o distanță de 467 km spre fluviul Sutlej, în V statului Punjab. A marcat limita aproximativă a invaziei lui Alexandru cel Mare în India, în 326 î.Hr.

Beat, Mișcarea ~

Mișcare literară și socială americană din anii 1950–1960, asociată comunităților de artiști boemi din San Francisco, Los Angeles și New York. Adepții acesteia exprimau îndepărtarea de societatea convenționalizată, promovând libertatea personală și cunoașterea prin intermediul unei percepții senzoriale amplificate și al stărilor de conștiință schimbătoare. Poeții mișcării, printre care se numără Lawrence Ferlinghetti, Allen Ginsberg, Gregory Corso (1930–2001) și Gary Snyder, au căutat să elibereze poezia de rafinamentul academic, creând versuri adesea haotice și presărate cu obscenități, însă deseori sensibile și de efect. Jack Kerouac și William S. Burroughs au abordat un tip de proză nestructurată, spontană, uneori halucinantă, menită să exprime imediat experiența trăită. Deși mișcarea a dispărut înainte de 1970, influența ei s-a simțit și în decadele ce au urmat.

Beatles, The ~

Cvartet muzical britanic și o adevărată stea călăuzitoare pentru speranțele și visele generației anilor 1960 din întreaga lume. Membrii trupei au fost Paul McCartney (nume complet Sir James Paul McCartney; n. 18.06.1942, Liverpool, Merseyside, Anglia), John Lennon (09.10.1940, Liverpool – 08.12.1980, New York, SUA), George Harrison (25.02.1943, Liverpool – 29.11.2001, Los Angeles, California, SUA) și Ringo Starr (pe numele adevărat Richard Starkey; n. 07.07.1940, Liverpool). La început, dintre membri mai făceau parte Stuart Sutcliffe (23.06.1940, Edinburgh, Scoția – 10.04.1962, Hamburg, Germania) și Pete Best (n. 24.11.1941, Madras, azi Chennai, India).

Alcătuit în jurul nucleului format de Lennon și McCartney, care au cântat prima dată împreună la Liverpool în 1957, grupul s-a dezvoltat dintr-o pasiune comună pentru rock-and-rollul american. La fel ca toate personalitățile de la începutul rock-and-rollului, Lennon, chitarist și vocalist, și McCartney, basist și vocalist, erau în mare măsură muzicieni autodidacți. Compozitori precoce, au strâns în jurul lor diverși instrumentiști pe care îi schimbau permanent; la sfârșitul lui 1957 grupului i s-a alăturat Harrison, chitarist, apoi, în 1960, timp de câteva luni, Sutcliffe, un tânăr pictor promițător, care a adus în trupă un simț al stilului boem. După ce au cântat o perioadă skiffle, un stil vesel de muzică folk, agreat în Marea Britanie la sfârșitul anilor 1950, și după ce au schimbat numele formației de mai multe ori (the Quarrymen, the Silver Beetles și, în sfârșit, the Beatles), trupei i s-a alăturat și un baterist, Best, și a intrat pe scena mică, dar explozivă a „muzicii beat", întâi în Liverpool, apoi, în timpul unor vizite lungi între 1960 și 1962, în Hamburg – alt port la mare plin de marinari însetați de rock-and-roll ca fundal pentru paharele de whiskey și aventurile cu femei.

În toamna lui 1961, Brian Epstein, managerul unui magazin de discuri din Liverpool, a văzut trupa și s-a îndrăgostit instantaneu de muzica ei. Convins de potențialul lor comercial, Epstein a devenit impresarul lor și a început să bombardeze companiile muzicale britanice importante cu scrisori și casete cu înregistrări ale trupei, obținând, în final, un contract cu Parlophone, o filială a casei de discuri gigant EMI. Cel care s-a ocupat de cariera lor la Parlophone a fost George Martin, un muzician cu o instruire clasică; el și-a pus amprenta încă de la început asupra formației, întâi sugerând ca trupa să angajeze un baterist mai cizelat (l-au ales pe Starr), apoi rearanjând a doua piesă pe care o înregistraseră (și primul hit britanic), *Please Please Me*, pe care a transformat-o dintr-o melodie lentă într-una veselă și ritmată.

Pe parcursul iernii și în primăvara lui 1963, the Beatles și-au continuat ascensiunea către faimă în Anglia, producând înregistrări energice ale unor melodii originale și cântând în același timp rock-and-roll american clasic la diverse emisiuni de radio ale BBC. În aceste luni, fascinația pentru formație – la început doar din partea tinerilor fani britanici ai muzicii pop – a depășit limitele normale de gusturi, clasă și vârstă, iar discurile și concertele lor s-au transformat în subiecte de comentariu public pe o scară foarte largă. În toamna acelui an, când au avut câteva apariții mult-amânate la televiziunea britanică, frenezia populară i-a determinat pe ziariștii britanici să găsească un nou termen pentru a defini fenomenul: Beatlemania. La începutul lui 1964, după apariții la fel de tumultuoase la televiziunea americană, acelasi fenomen a erupt în Statele Unite, provocând așa-zisa invazie a imitatorilor britanici ai trupei Beatles din Marea Britanie.

Beatlemania era ceva nou. Muzicienii din secolul XIX au stârnit, cu siguranță, frenezie – un exemplu fiind Franz Liszt – însă înainte ca mass-media moderne să creeze posibilitatea unei frenezii colective. Mai târziu, idoli pop precum Michael Jackson la jumătatea anilor 1980 și Garth Brooks în anii 1990 au vândut un număr aproape egal de discuri fără să dea naștere unui fenomen care să se apropie măcar de isteria provocată de the Beatles. În vara lui 1964, când au apărut în *A Hard Day's Night*, un film despre fenomenul Beatlemania, efectul produs de trupă a fost evident în toată lumea, când nenumărați tineri imitau părul lung, umorul și atitudinea zvăpăiată, caracteristice membrilor trupei.

Zarva generală a avut rolul unui impuls, convingându-i pe Lennon și McCartney de talentul lor de compozitori și dând naștere unei efuziuni a experimentului creativ, fără precedent în istoria muzicii rock, care până atunci fusese privită în general (și cu o oarecare justificare) ca un gen dedicat prin excelență adolescenților. Între 1965 și 1967 muzica trupei s-a schimbat rapid și a evoluat, devenind mai subtilă, mai sofisticată și mai diversă. Repertoriul lor din acei ani varia de la balada pop *Yesterday* și acordurile enigmatice de folk ale melodiei *Norwegian Wood* (ambele lansate în 1965) până la melodia hard rock halucinantă *Tomorrow Never Knows* (1966), cu versurile inspirate din ghidul lui Timothy Leary, *Experiența psihedelică* (The Psychedelic Experience, 1964). De asemenea, includea și fundalul sonor carnavalesc *Being for the Benefit of Mr. Kite!* (1967), în care apăreau și versuri care redau fluxul conștiinței, scrise de Lennon, și un aranjament inventiv (al lui George Martin) construit în jurul unor fragmente unite aleatoriu de sunete de orgă înregistrate – un tur de forță al prestidigitației tehnologice, tipică pentru lucrul în studio al unei trupe din vremurile noastre.

În 1966, the Beatles și-au anunțat intenția de a renunța la concerte pentru a se concentra asupra exploatării resurselor oferite de studioul de înregistrări. Un an mai târziu, în iunie 1967, această perioadă de reînnoire creativă urmărită atent a atins punctul culminant odată cu lansarea *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band*, un album care, după cum arată modul în care a fost primit de tinerii din lume, reprezintă dovada indiscutabilă a geniului trupei și, în același timp, a unei promisiuni utopice a acelei epoci. Mai mult decât o trupă de muzicieni, the Beatles au ajuns să întruchipeze în mintea a milioane de tineri ascultători bucuria unei noi contraculturi a hedonismului și experimentului neinhibat – prin muzică și printr-un stil nou de viață. (În acei ani, diverși membri ai trupei încercau droguri halucinogene precum LSD și exerciții spirituale exotice precum meditația transcendentală, o tehnică pe care o învățaseră de la yoghinul Maharishi Mahesh, un guru recunoscut din India).

În acei ani, the Beatles au reinventat înțelesul termenului de rock-and-roll ca formă culturală. Artiștii americani pe care îi admirau și pe care încercau să-i întreacă – Chuck Berry, Little Richard, Fats Domino, Elvis Presley, the Everly Brothers, Buddy Holly, compozitorii pionieri de rock Jerry Leiber și Mike Stoller, faimosul compozitor

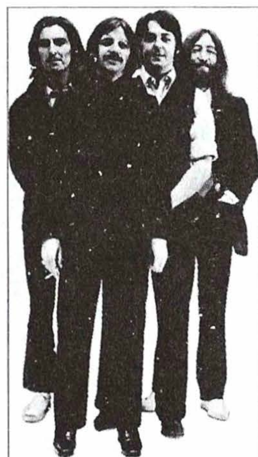
de soul Smokey Robinson și, după 1964, cântărețul și compozitorul de folk Bob Dylan – au devenit surse de inspirație canonice, modele „clasice" pentru tinerii artiști de rock. În același timp, melodiile originale scrise și înregistrate de the Beatles au extins dramatic paleta muzicală și domeniul de expresie al genului pe care îl moșteniseră. Armoniile lor vocale apropiate, aranjamentele subtile și amprenta inteligentă a producției, combinate cu o secțiune de ritm elementar susținută de bătăile subtile la tobe ale lui Starr, au creat noi standarde de excelență și frumusețe într-o formă de muzică anterior considerată amatoristică.

După 1968 și după izbucnirea mișcărilor studențești de protest în țări foarte diferite precum Mexic și Franța, the Beatles și-au cedat pe nesimțite rolul de lideri *de facto* ai unei culturi globale incipiente a tinerilor. Totuși, au continuat timp de mulți ani să înregistreze și să lanseze muzică nouă și și-au menținut un nivel de popularitate rar întâlnit înainte sau după aceea. În 1968 și-au lansat propria casă de discuri, Apple, sperând să încurajeze arta pop experimentală, însă au produs haos și eșec comercial, cu excepția pieselor the Beatles. Trupa continua să se bucure de faimă în toată lumea. Anul următor, *Abbey Road* avea să devină unul dintre preferatele trupei și dintre albumele cele mai bine vândute.

Între timp, neînțelegerile personale amplificate de stresul de a reprezenta simbolul visurilor unei generații începuseră să sfâșie trupa. Cândva sufletul formației, Lennon și McCartney au început să se contrazică și să-și aducă reciproc acuzații de rea-credință. Erau la mijloc milioane de dolari, iar aura utopică a cântăreților era în pericol din cauza discrepanței dintre statura simbolică a membrilor trupei de idoli ai unei culturi libere a tinerilor și noul lor statut real, acela de bogați răsfățați.

În primăvara lui 1970, the Beatles s-a destrămat oficial. În anii care au urmat, toți cei patru membri au produs albume solo de o calitate și popularitate diferite. Lennon a lansat un set de melodii caustice alături de soția sa, Yoko Ono, iar McCartney și-a alcătuit o trupă, Wings, care a lansat un număr surprinzător de discuri cu succes comercial în anii 1970. La rândul lor, Starr și Harrison au avut la început succes ca artiști solo. Însă, cu timpul, the Beatles a devenit o curiozitate istorică, așa cum se întâmplase înainte cu Al Jolson, Bing Crosby, Frank Sinatra sau Elvis Presley.

În 1980, Lennon a fost asasinat de un fan dezaxat chiar în fața la Dakota, un bloc de apartamente din New York cunoscut pentru celebritatea rezidenților săi. Evenimentul a provocat o tristețe profundă în toată lumea. Amintirea lui Lennon este păstrată în Strawberry Fields, o secțiune din Central Park vizavi de Dakota, pe care Yoko Ono a proiectat-o în memoria soțului ei.

The Beatles (cca 1969–1970, de la stânga la dreapta): George Harrison, Ringo Starr, Paul McCartney, John Lennon.

BETTMANN/CORBIS

În anii care au urmat, foștii membri Beatles au continuat să înregistreze și să susțină concerte ca artiști solo. Mai ales McCartney a rămas activ în lumea muzicii, atât în cea pop, producând câte un album nou o dată la câțiva ani, cât și în cea clasică – în 1991 a terminat *Liverpool Oratorio*, în 1997 a coordonat înregistrarea altei lucrări simfonice ambițioase, *Standing Stone*, iar în 1999 a lansat un nou album de muzică clasică, *Working Classical*. În 1997, McCartney a fost ridicat la rangul de cavaler de către regina Angliei. Starr a fost și el celebru în anii 1990, având anual concerte alături de All-Star Band, un grup de veterani ai muzicii rock care se schimbau prin rotație și își interpretau hiturile într-un circuit de concerte pe timpul verii. Începând din 1988, Harrison a înregistrat cu Bob Dylan, Tom Petty, Jeff Lynne și Roy Orbison într-o trupă neomogenă cunoscută sub numele de Traveling Wilburys, însă, în cea mai mare parte a anilor 1980 și 1990, a rămas în umbră ca muzician, remarcându-se ca producător al mai multor filme de succes. După ce a supraviețuit unui atac cu cuțitul în locuința sa în 1999, Harrison a cedat în fața luptei prelungite cu cancerul, în 2001.

La începutul anilor 1990, McCartney, Harrison și Starr s-au unit pentru a acompania cele două înregistrări vocale nelansate ale lui Lennon. Aceste noi melodii „the Beatles" au servit drept pretext pentru încă o ofensivă publicitară, care avea ca scop crearea unei piețe pentru o serie cvasidocumentară, produsă cu costuri ridicate, de înregistrări de arhivă, compilată sub coordonarea membrilor trupei și lansată în 1995 și 1996 sub numele de

The Beatles Anthology, o colecție de șase compact-discuri care însoțeau documentarul video oficial, lung de 10 ore, cu același nume. În 2000 a apărut *1*, o compilație a single-urilor care ajunseseră pe locul întâi în topuri, care s-a bucurat de succes în întreaga lume, dominând topurile din Marea Britanie și Statele Unite. Strălucirea de după Beatlemania a dispărut, însă iconografia unei epoci de tumult tineresc a fost păstrată respectuos pentru posteritate.

Beaton, Sir Cecil (Walter Hardy)

(14.01.1904, Londra, Anglia - 18.01.1980, Broadchalke, Salisbury, Wiltshire)

Fotograf și designer britanic. Când a primit primul aparat de fotografiat, la 11 ani, a început să își fotografieze surorile. În anii 1920, a ajuns fotograf la revistele *Vanity Fair* și *Vogue*. În fotografiile sale bizare și exotice, personajul este un element al unei compoziții decorative, dominată de fundaluri flamboiante. Fotografiile înfățișând asediul Marii Britanii au fost publicate în cartea *Escadrilele înaripate* (Winged Squadrons, 1942). După război, a realizat costume și decoruri pentru scenă, inclusiv pentru filmele *Gigi* (1958) și *My Fair Lady* (1964).

Beatrix (Wilhelmina Armgard)

(n. 31.01.1939, Soestdijk, Olanda)

Regină a Olandei. A fost exilată împreună cu familia în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, când germanii au invadat Olanda, petrecând anii războiului în Marea Britanie și Canada. În 1965, logodna cu un diplomat german a stârnit controverse, din cauza trecutului acestuia: fusese membru al Uniunii Tinerilor Hitleriști și al armatei germane. S-au căsătorit în 1966, iar ostilitățile s-au stins odată cu nașterea fiilor moștenitori ai Casei de Orania, primii moștenitori de parte bărbătească de după 1890. Beatrix a devenit regină în 1980, după ce mama ei, Juliana, a abdicat.

Regina Beatrix

PRIN AMABILITATEA AMBASADEI REGALE OLANDEZE; FOTO, MAX KOOT

Beatty, (Henry) Warren

(n. 30.03. 1937, Richmond, Virginia, SUA)

Actor de film, producător, regizor și scenarist american. A studiat actoria cu renumita profesoară Stella Adler, la New York, și a debutat în film cu *Splendoare în iarbă* (Splendor in the Grass, 1961). A jucat apoi în filmele de mare succes, pe care le-a și produs, *Bonnie și Clyde* (Bonnie and Clyde, 1967) și *Șampon* (Shampoo, 1975). Deseori coscenarist, regizor sau producător al propriilor sale filme, a jucat în *Cerul poate să aștepte* (Heaven Can Wait, 1978), *Roșii* (Reds, 1981, Premiul Oscar pentru regie), *Dick Tracy* (1990), *Bugsy* (1991) și *Bulworth* (1998).

Beaubourg, Centrul ~

Vezi Centrul Pompidou

Beaufort, Marea ~

Parte a Oceanului Arctic, situată la NE de Alaska, NV de Canada și la V de insulele Banchize din arhipelagul Arctic. Suprafața este de cca 476 000 kmp, adâncimea medie de 1 004 m, iar cea maximă de 4 680 m. Este înghețată aproape tot timpul anului, gheața spărgându-se doar în august și în septembrie. Fluviul MacKenzie se varsă în această mare. Principala așezare este Prudhoe Bay din Alaska.

Beauharnais, Alexandre, Viconte de ~

(28.05.1760, Martinica - 23.06.1794, Paris, Franța)

Om politic și general francez, primul soț al lui Joséphine. Nobil liberal, o figură proeminentă a Revoluției Franceze. A prezidat Adunarea Constituantă în 1791 și a fost un ofițer viteaz, fiind numit general al armatei de pe Rin în 1793. A fost ghilotinat în timpul Terorii, în special din cauza originii sale nobile. Este tatăl lui Eugène de Beauharnais și al lui Hortense de Beauharnais și bunicul lui Napoleon III.

Beauharnais, Eugène de ~

(03.09.1781, Paris, Franța - 21.02.1824, Munchen, Bavaria)

Administrator și general francez. Fiul lui Joséphine și al lui Alexandre de Beauharnais, a fost un comandant important în armata tatălui său vitreg, Napoleon. În 1804, a primit titlul de prinț și a fost numit prim-cancelar al statului. A fost numit viceregele lui Napoleon în Italia (1805), unde a reorganizat finanțele publice, a construit drumuri și a introdus sistemul legislativ francez. În calitate de comandant al armatei italiene, a luptat vitejește în numeroase bătălii. În 1814, a apărat Italia de austrieci și napolitani, dar a fost forțat să accepte un armistițiu. S-a retras la curtea bavareză a familiei soției sale.

Beauharnais, (Eugénie-) Hortense de

(10.04.1783, Paris, Franța – 05.10.1837, Arenenberg, Elveția)

Regină a Olandei de origine franceză (1806–1810). Fiica lui Joséphine și a lui Alexandre, viconte de Beauharnais, și fiica vitregă a lui Napoleon, Hortense s-a măritat cu fratele lui Napoleon, Ludovic Bonaparte. Când acesta a devenit rege al Olandei, ea a fost numită regină. Căsnicia a fost una nefericită, dar a produs trei copii, printre care s-a numărat și viitorul împărat Napoleon III. În 1814, când Napoleon a fost exilat, Hortense a devenit omul-cheie al intrigilor bonapartiste; sprijinindu-l pe Napoleon la întoarcerea acestuia, a fost izgonită din Franța în 1815, după care s-a stabilit în Elveția.

Beaujolais

Regiune în N departamentului Ron și în NE Loirei, din Franța centrală și de E. Se află la E de Masivul Central și la V de râul Saône. Regiunea e împădurită și susține industria forestieră locală; cel mai înalt vârf e muntele Saint-Rigaud, cu o altitudine de 1 009 m. La E de acest munte se află coastele de calcar (Côte Beaujolaise), care favorizează dezvoltarea industriei de vinuri roșii, celebre în întreaga lume.

Beaujoyeulx, Balthazar de *născut* Baltazarini di Belgioioso

(sec. XVI, regiunea Piemont – 1587, Paris, Franța)

Compozitor și coregraf francez de origine italiană. În 1555, a părăsit Italia, ajungând violonist la Paris, la curtea Caterinei de Medici. Acolo, a organizat serbări neoficiale și a devenit valetul familiei regale. În 1581, a pus în scenă grandiosul *Balet comic al reginei* (Ballet comique de la reine), considerat primul balet de curte; alte curți regale europene au încercat ulterior să depășească această performanță, coregraful devenind astfel un precursor al dezvoltării baletului din secolul următor.

Beaumarchais, Pierre-Augustin Caron de

(24.01.1732, Paris, Franța – 18.05.1799, Paris)

Dramaturg francez. Fiu al unui ceasornicar, a inventat un mecanism de ceasornic, dar a trebuit să-și apere brevetul de invenție într-un proces intentat împotriva sa. Pentru a se apăra, a scris o serie de pamflete inteligente care i-au adus ulterior popularitatea de scriitor. Comedia sa *Bărbierul din Sevilia* (1772) nu a putut fi pusă în scenă timp de trei ani, deoarece critica aristocrația. *Nunta lui Figaro* (1784) satiriza, de asemenea, nobilimea, fiind inițial interzisă. Piesele au devenit mai târziu scenarii ale unor opere celebre de G. Rossini și W.A. Mozart. A înființat Societatea Autorilor (1777), pentru a da posibilitate dramaturgilor să fie plătiți de casa regală. În mod paradoxal, tocmai datorită bunăstării sale a fost temporar întemnițat în timpul Revoluției Franceze.

Pierre de Beaumarchais, pictură în ulei de Jean-Marc Nattier

GIRAUDON – ART RESOURCE

Beaumont

Oraș, 113 866 loc. (2000), din SE statului Texas, SUA. Situându-se la extremitatea navigabilă a râului Neches, e legat de golful Mexic prin canalul Sabine-Neches, fiind un port de intrare important. A fost înființat în 1835. Din 1901, după descoperirea primei zone petroliere din Texas, Spindletop, orașul s-a dezvoltat rapid. Alături de Port Arthur și Orange, formează complexul petrochimic și industrial Golden Triangle (Triunghiul de Aur).

Beaumont, Francis

(aprox. 1585, Grace-Dieu, Leicestershire, Anglia – 06.03.1616, Londra)

Dramaturg britanic, cunoscut mai ales pentru cele zece piese foarte populare, scrise în colaborare cu John Fletcher (1579–1625), între 1606 și 1613. Printre acestea se numără tragicomediile *Tragedia fecioarelor* (The Maides Tragedy), *Phylaster* și *Un rege și nici un rege* (A King and No King). Alte 40 de piese atribuite celor doi aparțineau altora. Pe cont propriu, Beaumont a scris poezie și parodia *Cavalerul mistriei de foc* (The Knight of the Burning Pestle, 1607), iar Fletcher – *Păstorița credincioasă* (The Faithful Shepherdess, 1608). După 1613, când Beaumont s-a retras, Fletcher a lucrat cu alți dramaturgi, probabil și cu William Shakespeare, cu care e posibil să fi scris *Henric VIII* (King Henry the Eighth) și *Doi nobili din Verona* (The Two Noble Kinsmen).

Beaumont, William

(21.11.1785, Lebanon, Connecticut, SUA – 25.04.1853, St. Louis, Missouri)

Chirurg american. Timp de mai mulți ani a fost chirurg militar. Tratând un soldat al cărui abdomen fusese sfârtecat de un obuz, a colectat suc gastric pentru analize și a demonstrat că acesta conține acid clorhidric,

ceea ce i-a confirmat teoria conform căreia digestia este un proces chimic. A mai făcut descoperiri în legătură cu efectele diverselor alimente asupra stomacului și a stabilit că alcoolul poate provoca gastrită.

Beauregard, P(ierre) G(ustave) T(outant)

(28.05.1818, lângă New Orleans, Louisiana, SUA - 20.02.1893, New Orleans)

Conducător militar american. A absolvit școala militară West Point, în 1838. A participat la războiul din Mexic. După pierderea Louisianei în 1861, a demisionat și a ajuns general în armata Confederației. A comandat trupele care au bombardat fortul Sumter din Carolina de Sud, a luptat în Bătălia de la Bull Run și s-a aflat în fruntea armatei în Bătălia de la Shiloh, după moartea generalului Albert Sidney Johnston (1862). A condus apărarea orașelor Charleston din Carolina de Sud și Richmond din Virginia. Deși a fost un comandant priceput, tendința sa de a pune la îndoială ordinele primite l-a împins deseori către insubordonare. După război a intrat în dispute, în privința unor probleme generale legate de rolul său.

Beauvoir, Simone (Lucie-Ernestine-Marie-Bertrand) de

(09.01.1908, Paris, Franța - 14.04.1986, Paris)

Scriitoare și feministă franceză. Ca studentă la Sorbona, l-a cunoscut pe J.-P. Sartre, cu care a format întreaga viață un cuplu intelectual. Este cunoscută în primul rând pentru tratatul său *Al doilea sex* (Le Deuxième Sexe, 1949), o pledoarie erudită și pasionată pentru abolirea a ceea ce ea numea mitul eternului feminin, lucrare devenită clasică în literatura feministă. A mai scris patru volume autobiografice foarte apreciate (1958–1972), lucrări filozofice care explorează teme ale existențialismului și mai ales proză, remarcându-se în special *Mandarinii* (Les Mandarins, 1954, Premiul Goncourt). *Puterea vârstei* (La Force de l'Age, 1970) este o reflecție amară despre indiferența societății față de bătrânețe.

Beaux-Arts *sau* Stilul celui de-al Doilea Imperiu *sau* Barocul celui de-al Doilea Imperiu

Stil arhitectural dezvoltat la Școala de Arte Frumoase din Paris. A fost stilul dominant la nivel internațional în a doua jumătate a sec. XIX (*vezi* al Doilea Imperiu) și a devenit un stil oficial, fiind adoptat la construirea noilor clădiri publice necesare ca urmare a extinderii orașelor. Clădirile sunt masive și au un plan simetric, cu camere aranjate axial, cu detalii clasice abundente și, adesea, cu pavilioane care ies în afară în mijloc și la capete. Printre cele mai admirate clădiri în stil Beaux-Arts se numără Opera din Paris.

Beaverbrook (de Beaverbrook și de Cherkley) Maxwell Aitken, Primul baron de ~ *născut* Maxwell Aitken *cunoscut ca* Lord Beaverbrook

(25.05.1879, Maple, Ontario, Canada - 09.06.1964, lângă Leatherhead, Surrey, Anglia)

Om politic și proprietar de ziar britanic de origine canadiană. După ce s-a îmbogățit ca bancher în Montréal, s-a stabilit în Anglia și a activat în politică, de partea Partidului Conservator. Începând cu 1916, a preluat sau a înființat ziare, printre care *Daily Express*, *Sunday Express* și *Evening Standard*. Imprevizibil și plin de succes, a devenit un „lord al presei" și un campion al afacerilor personale, fiind un susținător al intereselor imperiale ale Marii Britanii. A avut diverse funcții înalte în guvern, inclusiv în cabinetul britanic în timpul ambelor războaie mondiale, însă nu a obținut niciodată puterea politică pe care și-o dorea.

Bebel, August

(22.02.1840, Deutz, lângă Köln, Germania - 13.08.1913, Passugg, Elveția)

Socialist și scriitor german. De meserie strungar, s-a alăturat Asociației Educaționale a Muncitorilor din Leipzig (1861) și a devenit președintele acesteia (1865). Influențat de ideile lui Wilhelm Liebknecht, a participat în 1869 la înființarea Partidului Social Democrat Muncitoresc (mai târziu Partidul Social Democrat), devenind cel mai influent și popular lider al acestuia, pentru mai mult de 40 de ani. A lucrat în Reichstag în 1867, între 1871–1881 și între 1883–1913. A petrecut în total aproape cinci ani în închisoare, în urma unor acuzații printre care și cea de „calomniator al lui Bismarck". A scris câteva lucrări, printre care *Femeia și socialismul* (Die Frau und der Sozialismus, 1883), o puternică piesă a propagandei social-democrate.

Bebey, Francis

(15.07.1929, Douala, Camerun - 28.05.2001, Paris, Franța)

Scriitor și cantautor francez născut în Camerun. A studiat la Paris și New York și s-a stabilit la Paris în 1960. A lucrat pentru posturi de radio și ulterior pentru UNESCO, cercetând și strângând materiale despre muzica tradițională africană,

compunând în acelaşi timp şi înregistrând propria muzică experimentală care conţine elemente latino-americane, occidentale şi africane. Din această cauză, este considerat şi părintele muzicii lumii. A scris două cărţi despre muzica africană şi câteva cărţi de ficţiune.

bebop *sau* bop

Jazz caracterizat prin complexitate armonică, linii melodice convulsive şi accente ritmice schimbate frecvent. La jumătatea anilor 1940, un grup de muzicieni, printre care Dizzy Gillespie, Thelonious Monk şi Charlie Parker, au respins convenţiile stilului swing, pentru a promova o variantă de jazz improvizat, care a stabilit noi standarde tehnice de rapiditate şi subtilitate armonică. Două genuri s-au născut din bebop în anii 1950: cel delicat, sec, accesibil, care a fost numit cool jazz, şi bop, greu, agresiv, cu tente de blues.

becaţină

Denumire folosită pentru cele cca 20 de specii de păsări (familia *Scolopacidae*), care se întâlnesc în luncile inundate şi în mlaştini din regiunile temperate şi calde din întreaga lume. Au picioare scurte, corp scund şi îndesat, cu dungi maronii, negre şi albe. Aripile sunt ascuţite şi unghiulare. Ciocul lung şi flexibil foloseşte la scormonitul în noroi pentru căutarea viermilor. Becaţina comună (*Gallinago gallinago*) măsoară cca 30 cm lungime, incluzând ciocul.

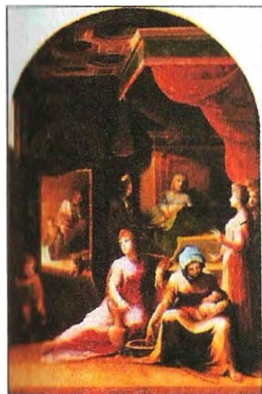

Becaţină comună (*Gallinago gallinago*)

INGMAR HOLMASEN

SCALA – ART RESOURCES

Naşterea Sfintei Fecioare, pictură pe lemn de Domenico Beccafumi, 1544; Pinacoteca Naţională, Siena, Italia

Beccafumi, Domenico *născut* Domenico di Giacomo di Pace *cunoscut ca* Mecherino

(/?/ 1484, Cortina, Republica Veneţiană – /?/05.1551, Siena, Republica Siena)

Pictor şi sculptor italian care a activat în Siena. A adoptat numele protectorului său, Lorenzo Beccafumi. În 1510, a mers la Roma pentru a studia lucrările lui Rafael şi ale lui Michelangelo. În 1512, s-a întors în Siena, unde se află cele mai bune lucrări ale sale. Este cunoscut pentru fantezia sa şi efectele izbitoare de lumină, ca în *Naşterea Sfintei Fecioare* (cca 1543). A pictat holul primăriei oraşului Siena (1529–1535) şi a făcut desene pentru pavajul din marmură al catedralei din Siena. Este considerat pictorul reprezentativ al stilului manierist din Siena.

Beccaria, Cesare

(25.03.1738, Milano – 28.11.1794, Milano)

Criminolog şi economist italian. A devenit o celebritate mondială în 1764, odată cu publicarea lucrării *Despre infracţiuni şi pedepse* (Dei delitti e delle pene), prima încercare sistematică de a impune principii de pedepsire a crimelor, în care susţinea că eficacitatea justiţiei depinde mai mult de justeţea pedepsei decât de severitatea acesteia. Cartea a influenţat considerabil reforma legislaţiei penale din Europa Occidentală. Mai târziu, a ţinut prelegeri la Şcoala Palatină din Milano şi a fost funcţionar public, ocupându-se de probleme ca reforma monetară, relaţiile de muncă şi învăţământul public.

Bechet, Sidney

(14.05.1897, New Orleans, Louisiana, SUA – 14.05.1959, Paris, Franţa)

Saxofonist american, unul dintre cei mai mari solişti de jazz. A început să cânte la clarinet la vârsta de şase ani, trecând apoi la puternicul saxofon soprano. Apariţia sa ca solist, din tradiţia improvizaţiei colective din New Orleans (*vezi* Dixieland), i-a adus o meritată reputaţie în anii 1920. Stăpânirea stilului dramatic şi folosirea deviaţiilor de ton precis măsurate (maniera denumită îndoirea notei) au avut o mare influenţă, fiind utilizate şi de către discipolul său Jonny Hodges. Către sfârşitul anilor 1940, Bechet s-a stabilit la Paris.

Bechtel, Stephen D(avison)

(24.09.1900, Aurora, Indiana, SUA – 14.03.1989, San Francisco, California)

Preşedinte (1936–1960) al companiei W.A. Bechtel şi al succesoarei acesteia, Bechtel Corp. În 1925, a devenit vicepreşedinte al unei firme de familie din San Francisco, W.A. Bechtel Co. În 1937, a format, împreună cu John McCone, corporaţia Bechtel-McCone, specializată în construcţia de rafinării şi uzine chimice. Companiile au construit nave şi piese pentru avioane în Al Doilea Război Mondial. După război, nou-înfiinţata Bechtel Corp. a devenit una dintre cele mai mari firme de construcţii

și inginerie din lume. A construit conducte în Canada, în Orientul Mijlociu și în întreaga lume, precum și centrale electrice. Companiile Bechtel au contribuit la construirea barajului Hoover, a rețelei de conducte petroliere din Alaska și a orașului Al Jubayl din Arabia Saudită. Bechtel s-a retras din funcția de președinte în 1960, dar a rămas director senior al Grupului Bechtel.

Beck, Ludwig

(29.06.1880, Biebrich, Germania – 20.07.1944, Berlin)

General german. După ce a făcut parte din Marele Stat Major în timpul Primului Război Mondial, a fost șef al Marelui Stat Major (1935--1938). S-a împotrivit ocupării de către Adolf Hitler a provinciei Rinului și a demisionat în semn de protest față de decizia acestuia de a cuceri Cehoslovacia. A participat la Complotul din Iulie, care urmărea asasinarea lui Hitler; după eșecul complotului, Beck s-a sinucis.

Beckenbauer, Franz

(n. 11.09.1945, München, Germania)

Jucător de fotbal german. Este considerat inventatorul poziției moderne de libero. Poreclit „Der Kaiser", Beckenbauer este singurul care a câștigat Cupa Mondială atât în calitate de căpitan, cât și de manager al echipei (1974 și 1990). Cea mai mare parte a carierei de fotbalist și-a petrecut-o la echipa Bayern München (1958–1977), în calitate de căpitan, câștigând trei Cupe ale Campionilor Europeni (1974–1976) și patru titluri naționale. A fost ales Jucătorul European al Anului în 1972 și 1976. După unele eșecuri înregistrate la New York și la Hamburg, în 1984 s-a retras din cariera de jucător, orientându-se spre poziția de manager.

Becker, Boris (Franz)

(n. 22.11.1967, Leimen, Germania de Vest)

Jucător de tenis german. A renunțat la școală în clasa a zecea pentru a se dedica tenisului. În 1985, a devenit cel mai tânăr câștigător (la 17 ani) al titlului de la Wimbledon și cel mai tânăr jucător care a cucerit un turneu de grand slam, precum și primul german care a câștigat titlul fără a lua stimulente. A câștigat la Wimbledon în 1986 și în 1989, cucerind și alte titluri la simplu la US Open în 1989 și la Australian Open în 1991 și 1996.

Becker, Gary S(tanley)

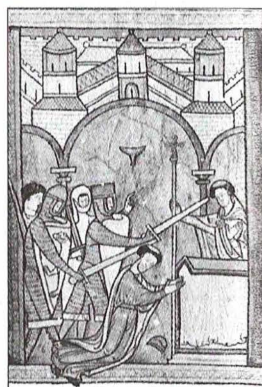
(n. 02.12.1930, Pottsville, Pennsylvania, SUA)

Economist american. A studiat la Universitatea Princeton și la Universitatea din Chicago. Ca profesor la Universitatea Columbia și la Universitatea din Chicago, a aplicat metodele economiei asupra aspectelor comportamentului uman, considerate până atunci ca ținând de sociologie și demografie. În *Capitalul uman* (Human Capital, 1964) și *Tratat asupra familiei* (A Treatise on the Familiy, 1981), a lansat teoria conform căreia alegerile economice raționale, bazate pe interesul personal, guvernează cele mai multe activități umane, chiar și pe cele aparent neeconomice, precum formarea familiilor. I-a fost decernat Premiul Nobel în 1992.

Becket, Sfântul Thomas *sau* Thomas à Becket

(/?/1118, Cheapside, Londra, Anglia – 29.12.1170, Canterbury, Kent; canonizat în 1173; sărbătorit la 29 decembrie)

Arhiepiscop de Canterbury (1162–1170). Fiul unui comerciant normand, a fost cancelar al Angliei (1155–1162) în timpul lui Henric II, căruia i-a câștigat încrederea totală. Administrator strălucit, diplomat și strateg militar, l-a ajutat pe rege să consolideze puterea regală. Respingând reforma gregoriană, care susținea autonomia bisericii, Henric spera să recâștige controlul regalității asupra bisericii, numindu-l pe Becket arhiepiscop de Canterbury în 1162. Acesta și-a asumat cu devotament noile sarcini și s-a opus puterii regale exercitate asupra bisericii, cerând mai ales ca ofensele aduse preoților să fie judecate în cadrul unor tribunale ale bisericii. Regele a promulgat Constituțiile de la Clarendon (1164), proclamând drepturile regale asupra bisericii și chemându-l în judecată pe arhiepiscop. Becket a fugit în Franța, unde a rămas în exil până în 1170, când s-a întors în Canterbury. A fost ucis în catedrala orașului de patru cavaleri ai lui Henric. Mormântul său a devenit un loc de pelerinaj.

Asasinarea lui Thomas Becket, ilustrație dintr-o psaltire englezească, cca 1200. Biblioteca Britanică, Londra

Beckett, Samuel (Barclay)

(13.04?.1906, Foxrock, Comitatul Dublin, Irlanda – 22.12.1989, Paris, Franța)

Autor, critic și dramaturg, laureat al Premiului Nobel pentru literatură (1969).

A scris în franceză și în engleză și este celebru pentru piesele sale, în special *Așteptându-l pe Godot* (En attendant Godot, 1952).

Viața

Samuel Beckett s-a născut într-o suburbie din Dublin. Ca și colegii săi de breaslă George Bernard Shaw, Oscar Wilde și William Butler Yeats, provenea dintr-un mediu protestant anglo-irlandez. La 14 ani s-a înscris la Școala Regală Portora, în actuala Irlandă de Nord, școală destinată reprezentaților clasei mijlocii de anglo-irlandezi.

Între 1923 și 1927 a studiat limbi romanice la Trinity College din Dublin, unde a obținut diploma de licență. După o scurtă perioadă petrecută ca profesor în Belfast, a devenit lector de engleză la Școala Normală Superioară din Paris, în 1928. Acolo l-a cunoscut pe James Joyce, scriitorul irlandez autoexilat, autorul controversatului și ultramodernului roman *Ulysses*, și s-a alăturat grupului său. Dar, contrar relatărilor repetate adesea, nu a lucrat niciodată ca secretar al lui Joyce. S-a întors în Irlanda în 1930 pentru a ocupa un post de lector de franceză la Trinity College, dar și-a dat demisia după doar patru semestre, în decembrie 1931, și a pornit într-o călătorie fără odihnă din Londra, în Franța, Germania și Italia. În 1937 a hotărât să se stabilească la Paris. (Această perioadă din viața lui Beckett este descrisă cu însuflețire în epistolarul dintre 1929 și 1940 și din care o mare parte a fost publicat pentru prima dată în 2009.)

În calitate de cetățean al unei țări neutre în Al Doilea Război Mondial, a reușit să rămână acolo și după ocuparea Parisului de către germani, dar s-a alăturat unui grup de rezistență în 1941. Când a aflat, în 1942, că unii membri ai grupului său fuseseră arestați de către Gestapo, s-a ascuns imediat și, în cele din urmă, s-a mutat într-o parte neocupată a Franței. Până la eliberarea țării și-a câștigat existența lucrând pământul.

În 1945 s-a întors în Irlanda, dar s-a angajat ca voluntar în cadrul Crucii Roșii irlandeze și s-a întors în Franța ca interpret într-un spital militar din Saint-Lô, Normandia. În iarna lui 1945 a revenit, în sfârșit, la Paris și a primit medalia Croix de Guerre pentru eforturile sale în cadrul Rezistenței.

Cele mai importante opere

A urmat o perioadă de creativitate intensă, cea mai roditoare și concentrată perioadă din viața lui Beckett. Relativ puținele sale apariții editoriale de dinainte de război cuprindeau două eseuri despre Joyce și romancierul francez Marcel Proust. Volumul *Mai mult țepe decât șuturi* (More Pricks Than Kicks, 1934) cuprindea 10 povestiri care descriau episoade din viața unui intelectual din Dublin, Belacqua Shuah, iar romanul *Murphy* (1938) vorbește despre un irlandez din Londra care fuge de fata cu care urma să se căsătorească pentru a duce o viață de meditație ca asistent medical într-un institut psihiatric. Cele două plachete de poezii ale sale au fost *Whoroscope* (Whoroscope, 1930), un poem despre filozoful francez René Descartes, și culegerea *Oasele ecoului* (Echo's Bones, 1935). Câteva nuvele și poeme au fost publicate în diverse periodice. A scris romanul *Vis despre femei de la frumoase la mediocre* (Dream of Fair to Middling Women) la mijlocul anilor 1930, care a rămas neterminat și nu a fost publicat decât în 1992.

În cursul anilor în care s-a ascuns în Franța neocupată, Beckett a mai scris un roman *Watt* (Watt), publicat abia în 1953. După întoarcerea la Paris, între 1946 și 1949, a scris mai multe povestiri, cele mai importante narațiuni în proză *Molloy* (1951), *Malone moare* (Malone meurt, 1951) și *Cel ce nu poate fi numit* (L'Innommable, 1953) și două piese de teatru, piesa în trei acte *Eleutheria* și *Așteptându-l pe Godot* (En attendant Godot).

Dar aceste lucrări au văzut lumina tiparului de-abia în 1951. După numeroase refuzuri, Suzanne Deschevaux-Dumesnil (ulterior, doamna Beckett), partenera de o viață a lui Beckett, a reușit să găsească un editor pentru *Molloy*. Când această carte a înregistrat și un succes comercial modest și a fost primită cu entuziasm de criticii francezi, același editor a scos și celelalte două romane și *Așteptându-l pe Godot*. Succesul uimitor al acestei piese la micul Théâtre de Babylone din Paris, din ianuarie 1953, a marcat începutul celebrității mondiale pentru Beckett. El a continuat să scrie, dar mai lent decât în anii imediat postbelici. Piesele de teatru pentru scenă și radio și câteva lucrări în proză i-au ocupat o mare parte din timp.

Beckett a locuit în continuare la Paris, dar cea mai mare parte a procesului de creație s-a desfășurat într-o căsuță izolată din valea Marnei, la mică distanță de Paris. Devotamentul total față de arta sa a ajuns să-l determine să evite orice publicitate personală, aparițiile la radio sau la televizor și toate interviurile jurnalistice. Când, în 1969, a primit Premiul Nobel pentru literatură, l-a acceptat, dar a refuzat să

călătorească la Stockholm pentru a evita discursul public din cadrul ceremoniei.

Scrierile lui Beckett dezvăluie erudiția sa imensă. Opera sa este plină de aluzii subtile la o multitudine de surse literare, precum și la nenumărați filozofi și teologi. Gândirea lui Beckett a fost influențată de poetul italian Dante, de filozoful francez René Descartes și de filozoful olandez din sec. XVII Arnold Geulincx— elev al lui Descartes care a discutat felul în care interacționează laturile fizice și spirituale ale omului – și, în sfârșit, de colegul său irlandez și prieten respectat, James Joyce. Dar, pentru a înțelege lucrările lui Beckett, nu este esențial să recunoaștem toate aluziile literare, filozofice și teologice.

Ideea larg răspândită, promovată de presa populară, conform căreia lucrările lui Beckett abordează în primul rând latura sordidă a existenței umane, cu vagabonzi și ologi care trăiesc în tomberoane de gunoi, este fundamental greșită. El a descris oameni aflați în astfel de situații extreme nu pentru că îl interesau aspectele sordide și maladive ale vieții, ci pentru că se concentra pe aspectele esențiale ale experienței umane. Temele centrale într-o parte atât de mare a literaturii mondiale – relațiile sociale între indivizi, comportamentele și proprietățile lor, luptele pentru rang și poziție sau pentru cucerirea obiectelor sexuale – îi apăreau lui Beckett drept simple concretizări externe ale existenței, aspecte accidentale și superficiale care maschează problemele de bază și anxietatea fundamentală a condiției umane. Întrebările esențiale pentru Beckett păreau a fi: Cum ne putem împăca sufletește cu faptul că, fără a fi cerut asta vreodată, am fost aruncați în lume, forțați să existăm? Și cine suntem noi, care este adevărata natură a ființei noastre? Ce înseamnă pentru un om să spună „eu"?

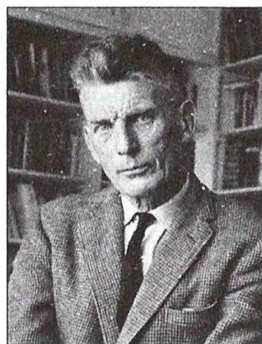
Ceea ce pare la prima vedere o concentrare asupra sordidului se dovedește astfel a fi o încercare de a înfrunta cele mai importante aspecte ale condiției umane. Cele două personaje din *Așteptându-l pe Godot*, de exemplu, sunt numite frecvent vagabonzi de către critici, deși Beckett nu i-a descris niciodată astfel. Ei sunt două ființe umane în cea mai fundamentală situație umană, aceea de a exista în lume fără a ști pentru ce sunt acolo. Pentru că omul este o ființă rațională și nu poate concepe că faptul de a fi aruncat într-o situație oarecare este sau ar putea fi complet lipsit de sens, cei doi presupun în termeni vagi că prezența lor în lume, reprezentată de o scenă goală cu un copac solitar, trebuie să se datoreze faptului că așteaptă pe cineva. Dar nu au nici o dovadă concretă că această persoană, pe care o numesc Godot, a stabilit vreodată o astfel de întâlnire – sau chiar că el există cu adevărat. Așteptarea lor răbdătoare și pasivă este prezentată de Beckett în contrast cu drumurile iraționale și la fel de lipsite de sens care umplu existența unui al doilea cuplu de personaje. În cea mai mare parte a literaturii dramatice, personajele urmăresc obiective bine definite, căutând putere, bogăție, căsătoria cu un partener dezirabil sau ceva de genul acesta. Dar, odată ce și-au atins aceste obiective, au reușit ei sau publicul lor să se apropie de răspunsurile la întrebările fundamentale pe care le formulează Beckett? Reușește eroul, după ce și-a câștigat doamna inimii, să trăiască într-adevărat fericit până la adânci bătrânețí? Acesta este, aparent, motivul pentru care Beckett a ales să ignore ceea ce el considera probleme neesențiale și să înceapă de unde se întrerupeau celelalte texte.

Această dezgolire a realității până la esența sa nudă este motivul pentru care demersul lui Beckett ca scriitor se îndrepta spre o și mai mare concentrare și concizie. Primele sale două opere de ficțiune narativă, *Mai mult țepe decât șuturi* și *Murphy* abundă în detalii descriptive. În *Watt*, ultimul dintre romanele scrise în engleză, ambianța încă poate fi recunoscută ca fiind irlandeză, dar cea mai mare parte a acțiunii se desfășoară într-o lume ireală și profund abstractă. Watt, personajul, se angajează în serviciul unui misterios domn Knott, lucrează o perioadă pentru acest șef fără a-l întâlni vreodată față în față, apoi este concediat. Alegoria cu viața omului trăită în mijlocul necunoscutului este evidentă.

Cele mai multe dintre piesele lui Beckett se desfășoară tot la un nivel abstract similar. Piesa într-un act *Sfârșit de partidă* (Fin de partie, 1957) descrie dezintegrarea relației dintre un stăpân, Hamm, și servitorul său, Clov. Ei locuiesc într-o structură circulară, cu două ferestre înalte – poate imaginea interioară a unui craniu uman. Acțiunea poate fi interpretată ca un simbol al dezintegrării personalității umane în ceasul morții, ruperea legăturii dintre latura spirituală și cea fizică a omului. În *Ultima bandă a lui Krapp* (Krapp's Last Tape), piesă într-un act jucată în premieră în 1958, un bătrân ascultă mărturisirile pe care le înregistrase în anii de dinainte și mai fericiți. Acest lucru simbolizează caracterul enigmatic al sinelui, fiindcă pentru bătrânul Krapp vocea mai tânărului Krapp este cea a unui om complet străin. Cum ar putea atunci cei doi

Krapp să fie considerați aceeași persoană? În *Zile fericite* (Happy Days, Oh les beaux jours, 1961), o femeie, care se scufundă la propriu tot mai adânc în pământ, continuă să flecărească despre aspecte triviale ale vieții. Cu alte cuvinte, poate că, pe măsură ce se apropie de moarte, omul se preface, în continuare, că viața va merge mai departe în mod normal pentru totdeauna.

În trilogia de narațiuni în proză – care nu sunt romane în sensul strict al cuvântului, conform accepțiunii generale – *Molloy, Malone moare* și *Cel ce nu poate fi numit*, precum și în culegerea *Povestiri și texte fără nici un scop* (Stories and Texts for Nothing, 1967), Beckett a pus problema identității sinelui uman privit, cum ar veni, din interior. Această problemă fundamentală, simplu spus, constă în faptul că atunci când spun „Eu scriu" vorbesc despre mine însumi, o parte din mine descriind ce face o altă parte din mine. Sunt atât observator, cât și obiectul pe care îl observ. Care dintre cele două dimensiuni este adevăratul „eu"? În narațiunile în proză, Beckett a încercat să urmărească această esență inefabilă a sinelui care, pentru el, se manifesta printr-un flux continuu de gânduri și de observații asupra sinelui. Întreaga existență a unei persoane, conștiința sa despre sine ca ființă din lume, poate fi privită drept un flux de gânduri. Maxima *Cogito ergo sum* reprezintă punctul de plecare al filozofului preferat al lui Beckett, Descartes: „Gândesc, deci exist". Pentru a surprinde esența existenței, Beckett a încercat să redea esența fluxului de conștiință *(stream of consciousness)* care constituie ființa unui om. Iar ceea ce a descoperit era un cor mereu în mișcare de observatori sau povestitori care, imediat ce erau observați, deveneau, la rândul lor, obiect al observației sub ochiul unui nou observator. Molloy și Moran, de exemplu, urmăritul și urmăritorul din prima parte a trilogiei, reprezintă exact un astfel de cuplu de observator și observat. Malone, în cea de-a doua parte, își petrece timpul în vreme ce moare inventând povești despre oameni care, în mod evident, reprezintă aspecte ale propriului sine. Cea de-a treia parte atinge problema de bază. Vocea îi aparține unei persoane care nu poate fi numită și nu este clar dacă acea voce vine de dincolo de mormânt sau dintr-un purgatoriu dinainte de naștere. Pentru că nu putem concepe inexistența conștiinței noaste – „Nu pot fi conștient de faptul că am încetat să exist" – drept urmare, conștiința este deschisă spre infinit la oricare capăt. Acesta este și subiectul piesei de teatru *Piesă* (Play, jucată pentru prima dată în 1963), care ilustrează ultimele clipe din viața a trei personaje care au fost prinse într-un trivial triunghi amoros în timpul vieții, prelungit în eternitate.

Samuel Beckett, 1965

Umor și măiestrie artistică

Deși Beckett abordează curajos misterul fundamental și disperarea existenței umane, el a fost, în esență, un scriitor plin de umor. Într-o farsă franceză, râsul este declanșat de eforturile frenetice și, de regulă, eșuate, de a obține o trivială satisfacție sexuală. În operele lui Beckett, la fel, recunoașterea trivialității și inutilității finale a eforturilor umane, în cea mai mare parte a lor, are darul de a-l elibera pe spectator de îngrijorările legate de obiective futile și lipsite de sens, având astfel un efect eliberator. Râsul se naște din observarea preocupării pompoase și infatuate față de ambiții iluzorii și dorințe zadarnice. Departe de a fi întunecat și deprimant, efectul după citirea sau vizionarea lui Beckett este unul de eliberare catarctică, obiectiv la fel de vechi ca teatrul însuși.

Din punct de vedere tehnic, Beckett a fost un maestru al artei sale, dotat cu un simț impecabil al formei. *Molloy* și *Așteptându-l pe Godot*, de exemplu, sunt construite simetric, în două părți care se reflectă reciproc ca imaginile în oglindă. În scrierile sale pentru radio sau televiziune, Beckett și-a dovedit din nou capacitatea de a surprinde intuitiv și genial caracterul esențial al tehnicilor specifice. Piesele radiofonice, cum ar fi *Toți cei care cad* (All That Fall, 1957), sunt modele de utilizare combinată a sunetului, muzicii și textului. Scurta piesă pentru televiziune *Spune, Joe!* (Eh Joe!, 1967) exploatează posibilitatea camerei de filmat de a crea prim-planul unui chip uman și caracterul particular al scenelor dramatice pe micul ecran. În sfârșit, scenariul de film *Film* (Film, 1967) creează o secvență de neuitat de imagini ale sinelui observat, care încearcă să scape de sub ochiul propriului observator.

Operele mai târzii ale lui Beckett au manifestat o tendință spre concentrare și scurtime extremă. *Vino-du-te* (Come and Go, 1967), piesă scurtă sau „piesuliță", cum o numea el, cuprinde doar 121 de cuvinte,

care sunt rostite de cele trei personaje. Fragmentul de proză *Puțintime* (Lessness) este format din doar 60 de propoziții, fiecare apărând de două ori. Seria *Acte fără cuvinte* (Acts Without Words) reprezintă exact ceea ce se spune în titlu, iar una dintre ultimele sale piese, *Cântec de leagăn* (Rockaby), durează 15 minute. O astfel de concizie nu e decât expresia hotărârii lui Beckett de a-și reduce textele la esențial, de a nu irosi cuvintele pe fleacuri.

Beckford, William

(29.09.1760, Londra, Anglia – 02.05.1844, Bath, Somerset)

Iubitor de artă, romancier și excentric englez. Este cunoscut pentru romanul său gotic *Vathek* (1786), despre un amator de plăceri lipsit de măsură, care construiește un turn atât de înalt, încât îl provoacă pe Mahomed din cer, cauzând astfel propria-i cădere în regatul prințului întunericului; deși scrisă într-un stil neuniform, povestea este plină de invenții și detalii ciudate. Beckford și familia sa au fost siliți să plece din Anglia timp de zece ani, în urma unui scandal în care era implicat un tânăr. La întoarcerea în patrie, a construit abația Fonthill, cea mai îndrăzneață clădire din timpul Renașterii gotice engleze, al cărei turn (înalt de 82 m) s-a prăbușit ulterior de mai multe ori.

Beckmann, Max

(12.02.1884, Leipzig, Germania – 27.12.1950, New York, New York, SUA)

Pictor expresionist și grafician german. A studiat la Academia din Weimar. În 1903 s-a alăturat grupării berlineze Sezession. Experiența sa de cadru medical în Primul Război Mondial i-a schimbat viziunea asupra vieții, opera sa devenind plină de imagini înspăimântătoare, fiind folosite culori deliberat respingătoare și forme neregulate. El însuși își considera opera o combinație de realism brutal și comentariu social. În 1933, naziștii i-au declarat lucrările „degenerate" și l-au forțat să demisioneze din funcția de profesor la Școala de Artă Städel din Frankfurt. În 1937 a fugit la Amsterdam, iar în 1947 s-a mutat în America, unde a predat în St. Louis și New York.

Becknell, William

(cca 1796, comitatul Amherst, Virginia, SUA – 30.04.1865, Texas)

Comerciant american. Stabilit în Missouri, a făcut comerț cu regiunile din SV. În 1821, când a fost ridicată prohibiția spaniolă de a face comerț cu New Mexico, a urmat ruta obișnuită, prin Munții Stâncoși, spre Santa Fe, unde și-a vândut marfa cu un profit foarte mare. Anul următor, a inițiat o nouă rută prin munții de la NE de New Mexico, care a devenit cunoscută sub denumirea de ruta Santa Fe. S-a mutat în Texas prin anii 1830, luptând pentru independența acestuia.

Beckwourth, Jim
născut **James Pierson Beckwith**

(26.04.1798, Virginia, SUA – cca 1867, Denver, Colorado)

Montaniard american. Născut sclav în Virginia, fiul unui alb și al unei sclave, a fost luat de tatăl său în St. Louis și eliberat. Între 1823–1824, s-a angajat în expediții comerciale prin Munții Stâncoși. S-a căsătorit cu o serie de femei indiene și a trăit printre indienii crow timp de aproape șase ani. În timpul goanei după aur (1848), a inițiat o rută prin Sierra Nevada. În California, l-a întâlnit pe Thomas D. Bonner care în 1865 a publicat multe dintre povestirile și amintirile lui Beckwourth.

Becquerel, (Antoine-) Henri

(15.12.1852, Paris, Franța – 25.08.1908, Le Croisic)

Fizician francez. Bunicul său, Antoine-César (1788–1878), a fost unul dintre părinții electrochimiei, iar tatăl său, Alexandre-Edmond (1820–1891), a efectuat studii importante asupra fenomenelor luminoase. Henri a studiat materialele fosforescente, precum și compușii de uraniu, folosindu-se în experimentele sale de fotografii. Este cunoscut pentru descoperirea radioactivității, ca urmare a observării faptului că elementul uraniu (într-o probă de pehblendă) emitea raze invizibile care puteau impresiona o placă fotografică. Raportul său din 1901 asupra unei arsuri provocate de o probă de radiu a lui Marie Curie, pe care el o purta în buzunarul de la vestă, a condus la cercetări ale fizicienilor și, în cele din urmă, la folosirea în medicină a substanțelor radioactive. În 1903, i-a fost decernat Premiul Nobel pentru fizică, alături de familia Curie. În cinstea sa, unitatea de măsură a radioactivității se numește becquerel (Bq).

Henri Becquerel

ARHIVE FOTOGRAFICE

Beda, Sfântul ~
cunoscut ca **Beda Venerabilul**

(672/673 d.Hr., Monkton în Jarrow, Northumbria, Anglia - 25.05.735 d.Hr., Jarrow; sărbătorit la 25 mai)

Teolog, istoric și expert în cronologie anglo-saxon. Crescut la mânăstire, a fost hirotonisit preot la vârsta de 30 de ani. Este cunoscut pentru lucrarea *Istoria ecleziastică a poporului englez* (Eclesiastical History of the English People, 732? d.Hr.), care relatează istoria Angliei din 55 î.Hr. până în 597 d.Hr. și reprezintă o importantă sursă de date despre istoria convertirii la creștinism a triburilor anglo-saxone din insula britanică. Metoda sa de a data evenimentele din momentul nașterii lui Hristos a intrat în uzul general datorită popularității acestei lucrări.

Bedford

Oraș, 81 000 loc. (1995), din SE Angliei centrale. Centru administrativ al comitatului Bedfordshire; se întinde pe râul Ouse, la NV de Londra. A fost așezare romană și oraș saxon. A fost recucerit de anglo-saxoni de la danezi, în 914 d.Hr. Se crede că John Bunyan a scris *Călătoria pelerinului* (A Pilgrim's Progress) în timp ce era închis aici în sec. XVII.

Bedfordshire

Comitat istoric, geografic și administrativ din SE Angliei centrale, 381 571 loc. (2001). O mare parte din comitat este ocupată de lunca râului Ouse; reședința este orașul Bedford. Înființat în 1800 î.Hr. în cadrul culturii Beaker, a fost reîntemeiat de romani în sec. I–V d.Hr. Menționat pentru prima oară ca entitate politică în 1010, comitatul a reușit să-și păstreze granițele. Capodopera sa arhitecturală este abația Woburn, sediul ducilor de Bedford.

M. ERICSON – OSTMAN AGENCY

Beduin ținând un ied, în Qatarul central

beduin

Membru al unei comunități de nomazi vorbitori de limbă arabă din deșertul Orientului Mijlociu. Din punct de vedere etnic, beduinii sunt identici cu toți ceilalți arabi. Statutul social al beduinilor este determinat de animalele pe care le cresc: nomazii crescători de cămile se bucură de cel mai mare prestigiu, fiind urmați de crescătorii de oi și de capre și, în cele din urmă, de cei care cresc vite. Conform tradiției, beduinii migrează prin deșert în timpul anotimpului ploios și se întorc la terenurile cultivate în anotimpul secetos. Începând cu cel de-Al Doilea Război Mondial, unele guverne au naționalizat terenurile beduinilor, astfel încât au izbucnit conflicte pentru pământ. Mulți beduini au adoptat în ultimul timp un stil de viață sedentar, dar se mândresc cu tradiția nomadă.

Beecham, Sir Thomas

(29.04.1879, St. Helens, Lancashire, Anglia - 08.03.1961, Londra)

Dirijor britanic. Născut într-o familie aristocrată și educat la Oxford, a învățat singur să dirijeze. Fidel gusturilor muzicale engleze, a creat Orchestra Simfonică Beecham în 1909. În 1932 a înființat Orchestra Filarmonică din Londra, iar în 1947, Orchestra Filarmonică Regală; a înființat și companii de operă. Deși avea serioase lacune tehnice, a fost un interpret incomparabil al muzicii sale preferate, în special cea a lui W. A. Mozart; dintre creațiile contemporanilor săi, a dirijat mai ales piese de R. Strauss și F. Delius.

Beecher, Catharine (Esther)

(06.09.1800, East Hampton, New York, SUA - 12.05.1878, Elmira, New York)

Pedagog american. A influențat și a popularizat o mișcare conservatoare, menită să promoveze și să consolideze rolul femeii în sfera domestică. Fiică a preotului și activistului moderat Lyman Beecher și soră a lui Harriet Beecher Stowe și a lui Henry Ward Beecher, a contribuit la înființarea Seminarului pentru Femei din Hartford (1823) și a altor organizații dedicate educării femeilor. Cunoscutul ei *Tratat de economie domestică* (Treatise on Domestic Economy, 1841) a contribuit la standardizarea practicilor din sfera privată și a accentuat credința că locul femeii era în spațiul căminului său.

Beecher, Henry Ward

(24.06.1813, Litchfield, Connecticut, SUA - 08.03.1887, Brooklyn, New York)

Cleric congregaționist american. Fiu de preot, a fost fratele lui Harriet Beecher Stowe și al lui Catharine Esther Beecher. După ce a absolvit Colegiul Amherst și a studiat la Seminarul Teologic de la Lane, a fost pastor al unor congregații din Indiana. În 1847, a fost chemat la biserica Plymouth din Brooklyn, New York. Orator renumit, unul dintre cei mai influenți predicatori

Henry Beecher, fotografie de Napoleon Sarony

COLECȚIA GRANGER

ai vremii sale, s-a opus sclaviei și a sprijinit dreptul de participare la vot al femeilor, teoria evoluționistă a lui Charles Darwin și criticismul biblic științific. Și-a căpătat o reputație proastă în 1874, când a fost dat în judecată pentru adulter, dar a fost achitat și s-a întors la biserica sa.

Beerbohm, Sir (Henry) Max(imilian)

(24.08.1872, Londra, Anglia - 20.05.1956, Rapallo, Italia)

Caricaturist, scriitor și dandy englez. Desenele sofisticate și parodiile sale au fost unice prin reprezentarea, de obicei fără răutate, a ceea ce era pretențios, afectat sau absurd la contemporanii săi. Prima sa culegere literară, *Operele lui Max Beerbohm* (The Works of Max Beerbohm, 1896), și prima carte de desene, *Caricaturile a douăzeci și cinci de gentlemani* (Caricatures of Twenty-five Gentlemen, 1896), au fost urmate de fermecătoarea fabulă *Ipocritul fericit* (The Happy Hypocrite, 1897) și de singurul său roman, *Zuleika Dobson* (1911), o abordare burlescă a vieții de la Oxford. Culegerea de proze scurte *Șapte bărbați* (Seven Men, 1919) este considerată o capodoperă.

Beersheba

Oraș din S Israelului, 163 700 loc. (1999). Din punct de vedere istoric, a marcat limita sudică a Palestinei, de unde și cuvintele biblice „de la Dan la Beersheba" (Dan reprezintă cel mai nordic punct al Israelului). A fost cucerit de arabi în sec. VII d.Hr., apoi de Imperiul Otoman, în sec. XVI. Era un important loc de adăpat pentru triburile nomade beduine din deșertul Negev. Adjudecat de britanici în 1917, a devenit parte a Israelului în 1948. De atunci, este centrul administrativ, cultural și industrial al deșertului Negev.

Beery, Wallace (Fitzgerald)

(01.04.1885, Kansas City, Missouri, SUA - 15.04.1949, Los Angeles, California)

Actor american de film și de teatru. Inițial a lucrat la circ, iar mai târziu în trupele de teatru din New York. După ce a interpretat rolul principal în *Turistul yankeu* (The Yankee Tourist), a fost actor de teatru câțiva ani, în trupe ambulante sau stabile. Și-a început cariera cinematografică în 1913, mai întâi ca actor de comedie, în seria *Keystone* a lui Mack Sennet. Este cunoscut pentru rolurile de dur cam prostuț și simpatic din *Campionul* (The Champ, 1931, Premiul Oscar), *Min și Bill* (Min and Bill, 1931) și *Remorcherul Annie* (Tugboat Annie, 1933).

Beethoven, Ludwig van

(botezat 17.12.1770, Bonn, arhiepiscopia Köln, Germania - 26.03.1827, Viena, Austria)

Considerat cel mai mare compozitor al tuturor timpurilor, Ludwig van Beethoven domină o perioadă a istoriei muzicale așa cum nu a mai făcut-o nimeni. Ancorată în tradiția clasică a lui Joseph Haydn și a lui Mozart, arta sa reflectă și noul spirit al umanismului și naționalismul incipient din operele lui Goethe și Friedrich von Schiller – contemporanii săi mai în vârstă din domeniul literar – imperativele morale riguros redefinite ale lui Kant și idealurile Revoluției Franceze, cu preocupările sale legate de libertatea și demnitatea fiecărei persoane. El a dovedit mai clar decât oricare dintre predecesorii săi puterea muzicii de a expune o filozofie de viață fără a fi nevoie de un text vorbit și, în unele dintre compozițiile sale, se regăsește cea mai puternică afirmare a voinței umane din toate operele muzicale, dacă nu din întreg domeniul artistic. Deși nu s-a încadrat în curentul romantic, a devenit sursa de inspirație pentru mulți dintre romanticii care i-au urmat, în special prin idealul său de program sau muzica ilustrativă, pe care le-a definit în legătură cu *Simfonia VI (Pastorala)* drept „o expresie a emoțiilor mai reușită decât pictura". A transformat profund formele muzicale, dând sensuri noi sonatei, simfoniei, concertului și cvartetului; în timp ce, în *Simfonia IX*, a combinat muzica vocală cu cea instrumentală într-un fel nemaiauzit până atunci. Viața sa personală a fost marcată de lupta cu surditatea, iar unele dintre cele mai importante opere au fost compuse în ultimii zece ani de viață, când compozitorul nu mai auzea deloc. Într-o perioadă marcată de declinul patronajului curții și bisericii, el nu doar că s-a întreținut din vânzarea și publicarea operelor sale, ci a fost și primul muzician care a fost remunerat fără a avea alte obligații decât aceea de a compune ce dorea, atunci când dorea.

Anii de început

Beethoven a fost cel mai mare dintre copiii lui Johann și Maria Magdalena van Beethoven. Familia de origine flamandă se trăgea din Malines. Bunicul a fost primul care s-a stabilit la Bonn, devenind cântăreț

în corul arhiepiscopului-elector de Köln; în cele din urmă a devenit capelmaistru. Fiul său, Johann, a fost la rândul său cântăreț în corul arhiepiscopului; astfel, asemenea majorității muzicienilor din sec. XVIII, Beethoven s-a născut în această profesie. Deși la început a fost destul de prosperă, familia Beethoven a sărăcit treptat după moartea bunicului său în 1773 și după căderea tatălui în patima băuturii. La vârsta de 11 ani, Beethoven a trebuit să abandoneze școala. La 18 ani era deja susținătorul financiar al familiei.

Observând că fiul său cel mare are talent pentru pian, Johann a încercat să facă din Ludwig un copil-minune, la fel cum a fost Mozart, dar nu a reușit. Beethoven a început abia în adolescență să intre în atenția publicului.

Când, în 1780, Joseph (Iosif) II a devenit împărat al Sfântului Imperiu Roman, l-a numit pe fratele său, Maximilian Franz, adjutant și succesor desemnat pentru poziția de arhiepiscop-elector de Köln. Sub conducerea lui Maximilian, Bonnul a fost transformat dintr-un oraș de provincie într-o capitală prosperă și civilizată. Maximilian, un romano-catolic liberal, a înființat o universitate la Bonn, a limitat puterea clerului și a deschis orașul în fața valului literar renascentist german asociat cu Gotthold Ephraim Lessing, Friedrich Gottlieb Klopstock și cu tinerii Goethe și Schiller. Un semn la acea vreme a fost nominalizarea în funcția de organist al curții a lui Christian Gottlob Neefe, protestant din Saxonia, care a devenit profesorul lui Beethoven. Deși relativ limitat ca muzician, Neefe era o persoană cu idealuri înalte și cultură extinsă, om de litere și totodată compozitor al unor cântece și piese de teatru ușoare. Cu ajutorul lui Neefe, în 1783 a fost publicată prima compoziție cunoscută a lui Beethoven (Nouă variațiuni pe un marș de Dressler), la Mannheim. În iunie 1782, Beethoven devenise deja asistentul lui Neefe ca organist la curte.

În 1783 a făcut parte din grupul de bas continuu de la opera din Bonn. Până în 1787 a făcut asemenea progrese, încât Maximilian Franz, arhiepiscop-elector începând cu 1784, a fost convins să îl trimită la Viena pentru a studia alături de Mozart. Vizita s-a încheiat brusc când, la puțină vreme după plecare, Beethoven a primit vestea morții mamei sale. Potrivit legendei, Mozart a fost foarte impresionat de puterea de improvizație a lui Beethoven și le-a spus unor prieteni că „tânărul își va face un nume mare în lume". Nu există însă nici o povestire credibilă despre prima vizită a lui Beethoven la Viena.

În următorii cinci ani, Beethoven a rămas la Bonn. Celorlalte sarcini de la curte li s-a adăugat și aceea de a cânta la violă în orchestra teatrului; și, deși arhiepiscopul nu i-a mai făcut nici un favor, el a început să își facă treptat cunoștințe valoroase. Cu ceva vreme înainte avusese ocazia de a o întâlni pe văduva cancelarului Joseph von Breuning, iar aceasta l-a angajat profesor de muzică pentru doi dintre cei patru copii ai săi. Începând de atunci, casa familiei Breuning a devenit pentru el al doilea cămin, de departe mai potrivit decât propriul cămin. Prin doamna von Breuning, Beethoven a câștigat câțiva elevi înstăriți. Cea mai utilă relație socială și-a făcut-o în 1788, odată cu sosirea la Bonn a lui Ferdinand, Graf (conte) von Waldstein, membru al aristocrației vieneze și mare iubitor de muzică. Waldstein a devenit membru al cercului Breuning, unde l-a auzit pe Beethoven cântând și a devenit pe loc admiratorul său devotat. La un bal elegant din 1790, muzica de balet, potrivit *Almanahului Gotha* (jurnal care face cronica activităților sociale ale aristocrației), a fost compusă de conte, dar era lucru știut că fusese scrisă pentru el de Beethoven. În același an a murit împăratul Iosif II. Din nou prin intermediul lui Waldstein, Beethoven a fost invitat să compună o cantată funebră pentru solo, cor și orchestră, dar reprezentația programată a fost anulată deoarece cei care cântau la instrumentele de suflat au considerat că unele pasaje sunt prea dificile. Beethoven i-a adăugat o piesă complementară, celebrând ascensiunea la tron a fratelui lui Iosif, Leopold II. Nu există dovezi că vreuna dintre ele ar fi fost cântată în public înainte de sfârșitul sec. XIX, când s-au descoperit manuscrisele la Viena și au fost declarate autentice de către Johannes Brahms. Dar, în 1790, un alt mare compozitor le-a văzut și le-a admirat: în acel an, Haydn, trecând prin Bonn în drum spre Londra, a fost sărbătorit de elector și de muzicienii săi. Când a văzut partitura lui Beethoven, a fost suficient de impresionat pentru a se oferi să îl ia ca elev la întoarcerea din Londra. Beethoven a acceptat oferta lui Haydn și, în toamna lui 1792, în timp ce armatele Revoluției Franceze năvăleau în provinciile de pe Rin, Beethoven a plecat din Bonn și nu avea să se mai întoarcă vreodată. Albumul pe care l-a luat cu el (păstrat în Casa Beethoven din Bonn) arată cercul larg de cunoștințe și prieteni pe care îi avea în Bonn.

Compozițiile din anii petrecuți la Bonn – excluzându-le pe cele începute probabil la Bonn, dar revizuite și terminate la Viena – sunt mai interesante pentru cei care studiază muzica lui Beethoven, decât pentru iubitorii de muzică obișnuiți. Acestea reflectă modelele din care s-a inspirat, precum și dificultățile naturale pe care le-a avut de înfruntat, iar instruirea lui inițială nu a fost potrivită pentru a le remedia. Trei sonate pentru pian scrise în 1783 demonstrează că, din punct de vedere muzical, Bonn era un avanpost al orașului Mannheim, leagănul orchestrei moderne din Germania și pepiniera stilului muzical care avea să aducă o contribuție vitală simfoniei clasice. Dar, pe vremea copilăriei lui Beethoven, școala din Mannheim era deja în declin. Orchestra, odată renumită, a fost, în realitate, desființată după războiul din 1778 dintre Austria și Prusia. Stilul din Mannheim degenerase în manierism; această influență aparte se reflectă în preocuparea pentru extremele piano (încet) și forte (tare), folosite adesea în contradicție cu frazarea muzicală, ce se regăsește în sonatele de început ale lui Beethoven și cam în tot ce a fost scris de el în acea perioadă – fapt deloc surprinzător, întrucât simfoniile compozitorilor ulteriori din Mannheim au intrat în repertoriul de toate zilele al orchestrei regale din Bonn. Dar ceea ce a fost doar un efect ocazional pentru Mozart și alții influențați de compozitorii din Mannheim avea să rămână un element fundamental pentru Beethoven. Sunetele *piano* și *fortissimo*-ul neașteptat, arpegiile ample, cu efecte explozive de încheiere (cunoscute sub numele de „rachete Mannheim") sunt elemente centrale ale personalității muzicale a lui Beethoven și aveau să îl ajute în eliberarea muzicii instrumentale de dependența sa față de stilul vocal. Beethoven poate fi pe bună dreptate descris drept ultima și cea mai frumoasă floare din grădina Mannheim.

Asemenea altor compozitori ai generației sale, Beethoven a fost supus influențelor muzicii populare, influențe puternice în special în muzica de balet Waldstein din 1790 și în câteva dintre cântecele de început și corurile unison. Ritmurile grele de dans din zona Rinului se regăsesc în numeroase dintre compozițiile create la maturitate; dar a putut să asimileze și alte stiluri locale – italiene, franceze, slave și chiar celtice. Deși nu a fost niciodată un compozitor naționalist sau popular în sensul sec. XX, a permis adesea conturrilor neobișnuite ale melodiei populare să îl îndepărteze de armonia tradițională; în plus, faptul că recurge la o expresie populară pentru a transpune textul lui Schiller subtil naționalist în *Simfonia IX* se potrivește cu practicile naționaliste ale sfârșitului de secol XIX.

Muzica franceză l-a influențat din două direcții principale: din Mannheim, ale cărui legături artistice cu Parisul au fost dintotdeauna puternice, și de la Teatrul Național Bonn, care își baza repertoriul în special pe operele comice traduse din limba franceză. Pentru societatea din Bonn, care se ținea la curent cu moda, solidaritatea cu Revoluția Franceză a fost foarte puternică, iar aluziile la marșul revoluționar francez sunt prezente în multe dintre alegoriile simfonice ale lui Beethoven. Ritmurile săltărețe din câteva scherzo-uri sunt, de asemenea, de proveniență franceză.

Asemenea tuturor pianiștilor de la sfârșitul sec. XVIII, Beethoven a crescut cu sonatele și metoda lui Carl Philipp Emanuel Bach, exponentul principal al muzicii „expresive" din vremea când muzica era considerată o artă a sunetelor plăcute. Aceste sonate, cu schimbări de ritm și armonie și cu ocazionale recitative lipsite de cuvinte, sunt la fel de familiare la Haydn și Mozart; dar la Beethoven, ele evocă un răspuns mai prompt, nu doar din motive de temperament, ci și datorită climatului intelectual în care a crescut compozitorul. Elementul literar preferat de familia Breuning și prietenii lor era asociat cu *Sturm und Drang*, o reacție împotriva raționalismului de la începutul sec. XVIII, o exaltare a sentimentelor și instinctelor contrapuse rațiunii. Biblia acestui curent artistic este romanul lui Goethe *Suferințele tânărului Werther* (Die Leiden des jungen Werther, 1774), al cărui limbaj își găsește ecou în unele dintre scrisorile lui Beethoven și în special în *Testamentul de la Heiligenstadt* (Heiligenstädter Testament).

Așa se face că, pentru el, muzica a primit o nouă importanță ca artă a sentimentelor. Schimbările bruște de atmosferă caracteristice sonatelor lui C.P.E. Bach apar cu mai multă pregnanță la Beethoven. Pentru acesta, „sentimentul" era la fel de important în practică precum era în teoria maestrului său Neefe, care l-a declarat singura condiție de valoare artistică (în plus, pentru cei care îl numesc pe Beethoven romantic, accentul pe sentiment este suprem). Lumea sa literară – citea mult și cu poftă, în ciuda unei educații superficiale care în aritmetică nu l-a dus mai departe de tabla

înmulțirii – era înrădăcinată în clasicii germani, în special Goethe și Schiller.

Compozițiile de la Bonn de interes mai durabil datează, așa cum era de așteptat, din ultimii ani: un *Rondino* și un *Octet*, pentru instrumente de suflat, compus în 1792, probabil pentru armonia electorului (orchestră de instrumente de suflat); un *Trio* în sol major pentru flaut, fagot și pian (1791) și cele două cantate. Cântecele, scrise sub inspirația lui Neefe, nu dovedesc vreo atracție specială pentru vocea solo. Acest lucru este ciudat pentru cineva al cărui tată și bunic au fost cântăreți, dar a rămas unul dintre handicapurile care l-au urmărit pe Beethoven pe întreg parcursul carierei. Cele 24 de variațiuni pe o temă de Vincenzo Righini, compozitor italian, stârnesc un interes special, iar pe acestea, asemenea *Trioului pentru coarde în mi bemol major*, Opus 3, Beethoven le-a revizuit și apoi le-a publicat mai târziu. Aceste variațiuni sunt un compendiu al tehnicii pentru pian a lui Beethoven și au fost multă vreme piesa de rezistență a repertoriului său în saloanele de la Viena.

Viena

Înainte ca Beethoven să plece din Bonn, își câștigase o reputație considerabilă în NV Germaniei ca specialist al pianului. Avea un talent particular pentru improvizație. Mozart fusese unul dintre cei mai buni improvizatori ai epocii sale, dar, după toate spusele, Beethoven îl depășea. El putea emoționa publicul până la lacrimi mai ușor decât oricare alt pianist al vremii. Din acest motiv, în special, a fost adoptat de aristocrația vieneză din momentul când a pus piciorul în Viena. Desigur, Waldstein pregătise deja terenul, vorbind despre succesorul lui Mozart. Este semnificativ faptul că primii patroni ai lui Beethoven din Viena au fost Gottfried, baron van Swieten, și Karl, Fürst (prinț) von Lichnowsky, singurii din rândul aristocrației care au rămas susținătorii lui Mozart până la moarte. Poate că Beethoven s-a folosit de particula „van" din numele său – în general greșit înțeleasă ca denotând descendența nobilă – pentru a obține mai ușor accesul în cercurile aristocrate. În Viena anilor 1790, muzica devenise o îndeletnicire tot mai aproape de sufletul aristocrației cultivate, pentru care politica sub împăratul reacționar Franz II era compromițătoare și periculoasă și care, în plus, nu a arătat niciodată vreo apreciere față de artele frumoase. Mulți cântau ei înșiși la instrumente, îndeajuns de bine pentru a putea sta alături de profesioniști. Probabil că niciodată și nicăieri altundeva nu a mai existat un standard atât de înalt al amatorilor și semiprofesioniștilor muzicieni ca în Viena lui Beethoven.

Beethoven avea încă numeroase probleme tehnice de depășit din punct de vedere componistic și a devenit evident că nu Haydn era persoana cea mai potrivită pentru a-l ajuta. De ochii lumii, relația dintre ei a rămas cordială; dar Beethoven a început curând să ia lecții suplimentare în secret. Unul dintre profesorii săi era organistul de la catedrala Sfântul Ștefan, Johann Georg Albrechtsberger, un contrapunctist reprezentant al vechii școlii muzicale, care l-a învățat tot ce trebuie să știe. A studiat, de asemenea, compoziția vocală cu Antonio Salieri, capelmaistru imperial. În 1794, când Haydn a plecat în cea de-a doua vizită la Londra, nu se mai punea problema întoarcerii lui Beethoven la Bonn, pe atunci sub dominație franceză. Electorul însuși plecase și, prin urmare, Beethoven nu și-a mai primit subvenția. Dar nu avea de ce să își facă griji, întrucât în afară de ceea ce câștiga predând și cântând, beneficia și de cazare și masă gratuită din partea prințului Lichnowsky. Anul 1795 a marcat prima apariție în public a lui Beethoven, ca pianist la Viena. A cântat un concert (Nr. 2, Opus 19) compoziție proprie, și unul de Mozart, luând parte și la un concert în onoarea lui Haydn. Lucru și mai important, cele trei triouri pentru pian, vioară și violoncel, Opus 1, au fost publicate având o listă lungă de abonați aristocrați. În următorii trei ani a început să facă turnee la Berlin și Praga și ar fi călătorit chiar mai mult dacă situația internațională i-ar fi permis. În 1800 a organizat un concert public la scară mare, în care s-au cântat unul dintre propriile concerte pentru pian, *Septetul* și *Simfonia I*, împreună cu opere de Haydn și Mozart. Evenimentul a avut o contribuție importantă la răspândirea faimei lui Beethoven peste hotare.

Finalul de secol a pus capăt așa-numitei prime perioade a lui Beethoven, deși unii o extind până în vara lui 1802, anul în care a scris *Testamentul de la Heiligenstadt* (Heiligenstädter Testament). În acest răstimp, arta lui s-a sprijinit pe tehnicile și ideile sec. XVIII. Majoritatea operelor sale publicate în acea perioadă sunt pentru pian solo sau acompaniat de alte instrumente, excepții importante fiind *Trioul pentru coarde în mi bemol major*, Opus 3; cele *Trei triouri pentru coarde*, Opus 9; cele *Șase cvartete pentru coarde*, Opus 18 și *Simfonia I*. Beethoven își extindea încet și melodic paleta componistică, rămânând totuși un compozitor pentru pian, prin excelență.

Viața lui s-a schimbat profund când și-a dat seama că începe să își piardă auzul. Primele simptome au apărut chiar înainte de 1800, dar timp de câțiva ani și-a continuat nestingherit viața: a cântat în casele nobilimii, în rivalitate cu alți pianiști, și a dat reprezentații în public cu vizitatori avizați precum violonistul George Bridgetower (căruia i-a fost dedicată inițial *Sonata Kreutzer*). Dar deja în 1802 nu mai putea ignora faptul că maladia de care suferea era permanentă și că situația se agrava. Pe timpul unei veri petrecute în satul (pe atunci) Heiligenstadt, a scris *Testamentul de la Heiligenstadt*, aparent adresat celor doi frați ai săi. A fost tentat să își curme viața, „dar numai arta m-a oprit; pentru că, ah, îmi era de neimaginat să părăsesc lumea pentru totdeauna înainte de a crea tot ceea ce simțeam că trebuie să creez".

Probabil și mai semnificative sunt cuvintele dintr-o scrisoare adresată prietenului său, Franz Wegeler: „Voi înfrunta soarta"... În altă parte, remarcă: „Dacă aș putea doar să scap de mâhnire, aș îmbrățișa întreaga lume". Avea să facă ambele lucruri, deși sănătatea la care spera nu i-a mai fost sortită.

De atunci, zilele sale ca virtuoz al pianului au fost numărate. Deși și-a pierdut complet auzul abia în 1819, trebuind apoi să folosească acele carnete de conversații în care prietenii săi își scriau întrebările, iar el răspundea oral, arta sa pianistică a degenerat pe măsură ce auzea din ce în ce mai rău. A continuat să apară în public din când în când, dar aproape toată energia sa era direcționată către compoziție. A petrecut perioada dintre luna mai și luna octombrie în diferite sătucuri din apropierea Vienei. Multe dintre ideile sale muzicale i-au venit în timpul plimbărilor lungi de la țară și le nota în carnețele. Aceste carnețele, dintre care multe au fost păstrate, dezvăluie metodele de lucru ale lui Beethoven. Cel care putea să improvizeze cele mai complicate fantezii pe moment se chinuia îndelung să dea formă unei compoziții elaborate. În carnețele se poate vedea cum piese renumite, precum adagio din *Concertul Imperial* sau andantele *Sonatei Kreutzer*, se metamorfozează din secvențe melodice banale și nesemnificative inițial în forma lor finală. Se pare, de asemenea, că Beethoven lucra la mai multe compoziții în același timp și că arareori se grăbea să termine ceva. Schițele timpurii pentru *Simfonia V*, de exemplu, datează din 1804, deși opera terminată nu a apărut până în 1808. Uneori, schițele sunt însoțite de comentarii menite a-i aduce aminte ceva. Uneori, cum e cazul schiței pentru *Simfonia III* (Eroica), lăsa câteva măsuri incomplete, arătând clar că schema ritmică a precedat-o pe cea melodică în mintea sa. Numeroase schițe constau doar în linii melodice și bas – suficient, de fapt, pentru a stabili o continuitate. Dar în numeroase lucrări, în special în cele de mai târziu, procesul de schițare este foarte elaborat, cu revizuiri și modificări care continuă până la data publicării. Dacă, în general, au supraviețuit numai schițele primitive și mâzgăliturile, acest lucru se datorează faptului că Beethoven le păstra la el, ca surse potențiale de material pentru compoziții ulterioare.

Beethoven și teatrul

Următorii câțiva ani au fost cei ai legăturii scurte a lui Beethoven cu teatrul. În 1801, el scrisese partitura pentru baletul *Făpturile lui Prometeu* (Die Geschöpfe des Prometheus). Doi ani mai târziu i s-a oferit un contract pentru a scrie o operă pe un subiect clasic cu un libret de Emanuel Schikaneder, care dobândise faima și averea scriind libretul la *Flautul fermecat* (Die Zauberflöte) al lui Mozart și care era, pe atunci, impresar al Teatrului din Viena. Cele două sau trei scene finalizate dovedesc faptul că Beethoven începuse deja să lucreze la operă înainte ca Schikaneder să fie dat afară din conducere și contractul să fie anulat – într-o oarecare măsură spre ușurarea lui Beethoven, întrucât considera că versurile lui Schikaneder „puteau ieși doar din gura femeiuștelor vieneze". Când noua conducere l-a reangajat pe Beethoven anul următor, a fost în mare măsură pentru oratoriul aproape uitat în prezent *Hristos pe Muntele Măslinilor* (Christus am Ölberg), care fusese cântat într-un concert de binefacere al lui Beethoven, împreună cu primele două simfonii și al treilea concert pentru pian.

Anul 1804 avea să marcheze terminarea *Simfoniei III*, considerată de majoritatea biografilor o piatră de hotar în dezvoltarea lui Beethoven. Este răspunsul la *Testamentul de la Heiligenstadt*: o simfonie de o amploare fără precedent și, în același timp, o afirmare extraordinară a voinței umane. Lucrarea urma să-i fie dedicată lui Napoleon, unul dintre eroii lui Beethoven, dar compozitorul a anulat dedicația auzind că Napoleon își luase titlul de împărat. Revoltat în principiile sale republicane, i-a schimbat titlul în *Eroica* și a adăugat cuvintele „în memoria unui mare om". De atunci încolo, a creat un torent de capodopere: *Sonata pentru pian Waldstein*, op 53; *Sonata pentru pian în fa minor*, op. 57, cunoscută sub numele de

Appassionata; Concertul pentru pian nr. 4 în sol major, op. 58; cele trei cvartete Razumovski, op. 59; *Simfonia IV*, op. 60; *Concertul pentru vioară*, op. 61.

Singura sa operă, *Fidelio*, aparține tot acestei perioade și a fost compusă pentru stagiunea de iarnă a anului 1805. În piesă este vorba despre o soție care se deghizează în băiat pentru a-și salva soțul, luat prizonier din motive politice. Beethoven a fost influențat de Ferdinando Paër și de Luigi Cherubini, compozitor al unor opere similare pe tema „salvării" și muzician pe care îl admira foarte mult. La început, *Fidelio* nu s-a bucurat de un prea mare succes, parțial pentru că prezența trupelor franceze, care ocupaseră Viena după bătălia de la Austerlitz, îi țineau la distanță pe cei mai mulți vienezi. Cu mari dificultăți, Beethoven a fost convins să facă anumite schimbări pentru primăvara următoare, cu un libret modificat. De această dată, opera a supraviețuit în două reprezentații și ar fi mers chiar mai mult dacă nu ar fi avut loc o ceartă între Beethoven și conducere, în urma căreia, într-un acces de furie, compozitorul și-a retras partitura. Abia opt ani mai târziu, opera *Fidelio*, temeinic revizuită de Beethoven și de un nou libretist, s-a întors pe scena din Viena, devenind una dintre operele clasice ale teatrului liric german. Ulterior, Beethoven a țesut numeroase proiecte de operă în minte, dar fără a le materializa.

Compozitorul împlinit

În tot acest timp, Beethoven, asemenea lui Mozart, s-a întreținut fără a avea beneficiul unei poziții oficiale – dar cu mult mai mult succes, întrucât nu avea de întreținut o familie. Reputația sa de compozitor creștea treptat atât în Austria, cât și peste hotare. Criticii de la *Leipziger Allgemeine musikalische Zeitung*, ziarul muzical cu cea mai mare autoritate din Europa, trecuseră de mult de la impertinențe cicălitoare la laude fără limită, astfel că, deși nu existau pe atunci legi referitoare la drepturile de autor pentru a-și asigura o remunerație corespunzătoare, Beethoven a reușit să încheie înțelegeri mult mai favorabile cu editurile decât Haydn și Mozart înaintea sa, sau Franz Schubert după el. În ciuda restricțiilor impuse vieții muzicale vieneze de războiul cu Franța, Beethoven nu a întâmpinat dificultăți în a pune în scenă reprezentații ale celor mai ambițioase lucrări, în special datorită generozității unor patroni precum prințul Lichnowsky, care, la un moment dat, i-a stabilit un venit regulat de 600 de florini pe an. Alții plăteau bani frumoși pentru o dedicație – de exemplu Graf (conte) von Oppersdorf, pentru *Simfonia IV*. De asemenea, printre elevii lui Beethoven se numărau arhiducele Rudolf, fratele cel mic al împăratului. În consecință, sărăcia nu a fost niciodată o amenințare serioasă. Dar, fără îndoială din cauza agravării stării auzului, combinată cu obiceiul său de a se supăra repede, relațiile lui Beethoven cu muzicienii vienezi, de a căror colaborare depindea, au devenit din ce în ce mai proaste; iar în 1808, la un concert de binefacere unde s-au cântat în public pentru prima dată *Concertul patru pentru pian, Simfonia V* și *VI* și *Fantezie cu cor*, op. 80, a avut loc o ceartă atât de gravă încât Beethoven s-a gândit să părăsească definitiv Viena. Dar amenințarea cu plecarea a fost suficientă pentru a-i mobiliza pe patronii săi să ia măsuri. Arhiducele Rudolf, prințul Lobkowitz și prințul Kinsky au făcut front comun pentru a-i oferi o rentă de 4 000 de florini pe an, cerându-i doar să rămână în Viena și să compună. Acordul a rămas în vigoare până la moartea lui Beethoven, deși avea să fie influențat de circumstanțe, dintre care una a fost deprecierea monetară din 1811; deși arhiducele și-a mărit proporțional contribuția, a trecut un timp până când partenerii săi au putut face același lucru. Cu toate acestea, începând cu 1809, Beethoven a fost remunerat corespunzător, deși obiceiurile sale de viață le lăsau deseori impresia vizitatorilor că era extrem de sărac. Inevitabil, aparițiile sale în public au devenit tot mai rare.

Beethoven și femeile

În această perioadă, se gândea mai serios decât oricând la posibilitatea unei căsătorii. Încă din 1801, scrisorile către prietenul său Wegeler fac referire la „o fată dragă și dulce care mă iubește și pe care o iubesc". Se crede că era contesa Giulietta Guicciardi, o elevă de pian și verișoara altor două eleve, Therese și Josephine, fiicele contelui von Brunsvik. Giulietta este cea căreia i-a dedicat *Sonata pentru pian în do diez minor*, op. 27, nr. 2, cunoscută sub numele de *Sonata lunii*. Dar contesa s-a căsătorit cu contele von Gallenberg în 1803, iar în anii următori Beethoven pare să își amintească de ea cu un oarecare dispreț. Este clar, însă, că a cerut-o în căsătorie pe verișoara acesteia, Josephine, al cărei soț mai în vârstă, contele von Deym, a murit în 1804; iar înțelegerea se pare că a continuat timp de aproximativ trei ani, până când i s-a pus capăt parțial din cauza indeciziei lui Beethoven și, parțial, din cauza presiunilor din partea familiei Josephinei. Viitoarea mireasă din 1810 se

crede că a fost Therese Malfatti, fiica unuia dintre doctorii lui Beethoven, dar, la fel ca și celelalte proiecte de căsătorie, și acesta a eșuat, iar Beethoven a rămas burlac.

Un lucru curios, însă, au fost găsite printre bunurile personale, încuiate într-un sertar, trei scrisori, pare-se, neexpediate (se poate să fi fost expediate și să i se fi returnat), dedicate „Iubitei nemuritoare". Conținutul, care variază de la sentimente poetice înălțătoare la plângeri banale legate de sănătatea și disconfortul său, arată clar că nu este vorba despre un exercițiu literar, ci că erau adresate unei persoane reale. Sunt menționate ziua săptămânii și luna, dar nu și anul. Au fost sugerate perioadele 1801–1802, 1806–1807 și 1811–1812, dar ultima este cea mai probabilă dintre ele. Cele mai convingătoare argumente cu privire la identitatea destinatarei, cele furnizate de Maynard Solomon, conduc spre Antonie Brentano, o vieneză care era soția unui negustor din Frankfurt și cumnata prietenei apropiate a lui Beethoven, Bettina Brentano.

Recunoaștere largă

În 1810, E.T.A. Hoffmann a publicat la Berlin un studiu elogios despre *Simfonia V* care, fără îndoială, a avut o mare contribuție în lansarea operei în cariera sa triumfătoare în întreaga lume și, mai ales, a stârnit interesul romanticilor pentru compozitorul ei. În același an, Beethoven a cunoscut-o pe scriitoarea Bettina Brentano, sora poetului și romancierului german Clemens Brentano și, ulterior, soția lui Achim von Arnim, cei doi compilatori ai faimoasei colecții de poezii populare germane, *Des Knaben Wunderhorn*. Din scrisorile prezentate de Bettina ca destinate ei de Beethoven, una singură poate fi considerată autentică; cel puțin una dintre celelalte, în care compozitorul filozofează pe tema muzicii în cei mai atipici termeni romantici, trebuie considerată falsă. Tot Bettina a determinat întâlnirea dintre Beethoven și Goethe la Teplitz în 1812 (ca o coincidență, același cadru natural posibil din scrisoarea către „Iubita nemuritoare"). Admirația a fost întru totul din partea lui Beethoven; pentru Goethe, Beethoven era doar un nume celebru. Întâlnirea nu a fost un succes. „Lui Goethe îi place prea mult atmosfera de la curte", le-a scris Beethoven lui Breitkopf și Härtel, editorii muzicali, „mai mult decât îi stă bine unui poet". Goethe l-a considerat pe Beethoven „o personalitate de nestăpânit, care nu se înșală întru totul considerând lumea detestabilă, dar cu siguranță nu o face mai atrăgătoare pentru el sau pentru alții prin atitudinea sa". A manifestat un oarecare interes pentru muzica de scenă scrisă în 1810 pentru *Egmont* „din dragoste pentru subiect".

Compozițiile principale din 1811–1812 au fost *Simfonia VII* și *Simfonia VIII*, prima dintre ele având prima audiție în 1813. O altă noutate la același concert a fost așa-numita *Simfonie a bătăliei*, scrisă pentru a sărbători victoria decisivă a lui Arthur Wellesley (ulterior duce de Wellington) asupra lui Joseph Bonaparte. Compusă inițial pentru un instrument muzical mecanic, *panharmonicon*, inventat de J.N. Maelzel, Beethoven a scris ulterior partitura pentru orchestră. A recunoscut deschis că era muzică programată de cel mai prost gust, extrem de diferită de idealurile exprimate în *Simfonia Pastorală*; dar pentru a-i asigura succesul a fost pregătit să scrie partitura pentru orchestră și chiar să trimită o copie a partiturii prințului regent englez, care, spre frustrarea lui Beethoven, nu a apreciat-o. Concertul, pe cât a fost de profitabil pentru compozitor, a dus la o ceartă cu Maelzel, din care credibilitatea lui Beethoven a avut de suferit.

În ciuda dificultăților cu privire la renta anuală cauzate de deprecierea monetară din 1811, anii 1813–1814 au fost profitabili pentru Beethoven, deși au lipsit aproape cu desăvârșire opere noi semnificative, întrucât creativitatea lui Beethoven a scăzut drastic după criza romantică din 1812. Prima audiție a *Simfoniei VII* a fost un succes uriaș, iar publicul a insistat să repete *allegretto*-ul funebru. Când Congresul de la Viena s-a reunit în 1814, muzica lui Beethoven era cunoscută în toată lumea, iar compozitorul era curtat de capetele încoronate ale Europei. *Fidelio* a fost reluat cu mare succes, iar Beethoven a sărbătorit căderea Franței cu o cantată patriotică grandioasă, *Momentul glorios* (Der glorreiche Augenblick). În 1814, după ani de război, Viena avea să se bucure de un scurt moment de glorie înainte de prăbușirea economiei Austriei, când orașul s-a scufundat într-o stare de provincialism de prost gust care a durat aproape 40 de ani.

Ultimii ani

Odată cu îndelungata domnie a lui Klemens, Fürst (prinț) von Metternich, și așa-numita perioadă Biedermeier, marcată de simplitate și de banalitate în artă și design, viața creativă a lui Beethoven a intrat în a treia și ultima fază. Din cauza pierderii auzului devenise mai izolat decât oricând. Randamentul său de compozitor a

început să fie tot mai redus. Lucrările scrise între 1815 și 1827 cuprind doar o fracțiune din randamentul de după 1792; dar au o densitate de gândire muzicală care depășește cu mult tot ceea ce a compus înainte. Deși ieșea acum mai puțin în societate, se preocupa din ce în ce mai mult de afaceri, nu întotdeauna cu rezultate fericite.

Cam în această perioadă a intrat în contact cu Societatea Filarmonică din Londra. Mai devreme, în 1803, fusese abordat de editorul din Edinburgh, George Thomson, cu o propunere de a scrie sonate bazate pe cântece populare scoțiene. Deși nu s-a concretizat nimic, Thomson a reușit ceva mai târziu să semneze un contract cu el pentru a face aranjamentul unor cântece populare naționale pentru voce, vioară, violoncel și pian, fiecare având o introducere și o coda. Acestea au rămas o sursă ușoară și profitabilă de venit pentru Beethoven, timp de mulți ani. În 1815 însă, când elevul lui Beethoven, Ferdinand Ries, s-a stabilit la Londra și a devenit unul dintre membrii fondatori ai Societății Filarmonice, iubitorii de muzică englezi au început să manifeste un interes pentru promovarea lucrărilor lui Beethoven. Un alt membru al societății, Charles Neate, l-a vizitat pe Beethoven la Viena și mai târziu a adus comanda pentru trei noi uverturi care urmau să fie cântate de societate. Uverturile *Regele Ștefan* (König Stephan), *Ziua numelui* (Namensfeier) și *Ruinele Atenei* (Die Ruinen von Athen) au sosit, însă, cu întârziere și, cum, de fapt, nu erau tocmai noi, au provocat o dezamăgire generală. Pentru o vreme, relațiile s-au răcit de ambele părți. Ries a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a ajunge la o reconciliere, dar vizita la Londra, plănuită încă din 1813, nu s-a mai materializat, deși Beethoven a continuat să spere. Societatea Filarmonică nu a încetat să se intereseze de muzica lui Beethoven și a jucat un rol important în geneza *Simfoniei IX*, pe care, într-un fel, a comandat-o. Arhivele societății conțin un autograf al primei mișcări cu dedicație din partea compozitorului. Prima audiție a lucrării însă nu a avut loc la Londra, ci la Viena, iar ediția imprimată i-a fost dedicată lui Frederic Wilhelm III, regele Prusiei. Beethoven, pe patul de moarte, a primit de la societate un dar în valoare de 100 de lire sterline, care l-a mișcat profund.

În 1815, toate planurile de a călători în străinătate au fost anulate din cauza morții fratelui său Caspar Anton Carl, care a lăsat în urma lui o văduvă, Johanna, și un fiu, Karl, în vârstă de nouă ani. Testamentul, care îi numea pe Beethoven și pe văduvă tutori comuni, a fost contestat de Beethoven pe motiv de imoralitate a văduvei. După trei ani de procese, a câștigat cazul. Dar, cu toată dragostea pe care o nutrea pentru tânărul Karl, Beethoven a fost departe de a fi un tutore ideal. Certurile dintre unchi și nepot erau frecvente și serioase, atingând punctul culminant în 1826 când, chiar înainte de a da examen la universitate, Karl a încercat să se sinucidă. Și-a revenit la spital, iar Beethoven a fost de acord cu reticență ca băiatul să înceapă o carieră militară. Odată departe de unchiul său, se pare că tânărul Karl a dus o viață împlinită și normală. Dar evenimentele din 1826 l-au supărat atât de profund pe Beethoven încât i-au grăbit moartea.

Șirul compozițiilor importante ale perioadei finale începe cu ciclul de cântece modeste, dar originale *Iubitei îndepărtate* (An die ferne Geliebte – se poate ca această lucrare să comemoreze eșuata sa poveste de dragoste cu „Iubita nemuritoare"), cele două sonate pentru pian și violoncel, op. 102, *Sonata pentru pian în la major*, op. 101 și *Sonata pentru pian în si bemol major*, op. 106, cunoscută ulterior sub numele de *Hammerklavier*. Beethoven s-a întors apoi la schițele pe care le începuse pentru *Simfonia IX*. A fost întrerupt când a primit vestea că arhiducele Rudolf urma să fie numit arhiepiscop de Olmütz, iar Beethoven a decis să scrie o liturghie solemnă de amploare pentru ceremonia de înscăunare. Munca la această lucrare a progresat lent și, asemenea cantatei pentru Iosif II, nu a fost terminată la timp pentru ocazie. Abia în 1823, la trei ani după înscăunare, Beethoven a trimis noului arhiepiscop manuscrisul terminat al *Missa Solemnis*.

Între timp, Beethoven a scris trei ultime sonate pentru pian (1820–1822) și a lucrat nesistematic la schițele simfonice. Missa a fost urmată de ultima lucrare importantă pentru pian (terminată în 1823), variațiuni pe o temă pe care editorul și compozitorul Anton Diabelli o trimisese câtorva compozitori, Beethoven numărându-se printre ei. Cei mai mulți dintre aceștia, printre care Schubert și arhiducele Rudolf însuși, au acceptat; Beethoven a refuzat inițial, apoi s-a răzgândit și a decis să scrie un set complet de 33 de variațiuni.

Simfonia IX începuse să prindă contur. În anul următor (1824) a fost terminată și cântată, împreună cu două mișcări din *Missa Solemnis* și *Uvertura* op. 124, cu mare succes la Teatrul Kärntnertor. Compozitorul, care a supravegheat aparent premiera simfoniei, nu a auzit aplauzele până când unul dintre

instrumentiști nu l-a întors cu fața spre public. *Simfonia IX* a fost ultima lucrare de amploare a lui Beethoven.

Ultima comandă a venit în anul 1823 de la prințul Nicolai Galițîn, care a oferit 150 de ducați pentru trei cvartete pentru coarde. Beethoven a acceptat bucuros, deși abia în 1825 primul cvartet din cele trei, *Cvartetul pentru coarde în mi bemol major*, op. 127, a fost terminat. Au urmat nu două, ci încă patru, inclusiv o mișcare suplimentară, care a fost înlocuită pentru finalul original *(Grosse Fuge)* din *Cvartetul pentru coarde în si bemol major*, op. 130. Ultimul cvartet, *Cvartetul pentru coarde în do diez minor*, a fost terminat în 1826, cam pe când Karl a încercat să se sinucidă; cel mai extins cvartet, op. 131, i-a fost dedicat lui Iosif, Freiherr (baron) von Stutterheim, ofițerul militar care, într-un fel, l-a luat pe Karl sub aripa sa în urma nefericitului eveniment.

Beethoven a petrecut acea vară la moșia fratelui său încă în viață, Nikolaus Johann. La întoarcerea în Viena s-a îmbolnăvit de pneumonie, de care nu s-a mai vindecat complet. A rămas țintuit la pat și a murit de ciroză la Viena, pe data de 26 martie 1827. La înmormântarea care a avut loc trei zile mai târziu au participat 20 000 de oameni. Printre cei care au purtat sicriul se număra faimosul pianist Johann Nepomuk Hummel. Schubert a fost printre cei care au dus torțele; Franz Grillparzer, cel mai mare dramaturg în viață al Austriei, a scris discursul funebru care are, pe alocuri, nuanțe naționaliste.

Reputație și influență

Cea mai mare realizare a lui Beethoven a fost aceea de a ridica muzica instrumentală, considerată până atunci inferioară celei vocale, pe un plan mai înalt în artă. În sec. XVIII, muzica, fundamental non-imitativă, a fost clasată sub literatură și pictură. Cele mai înalte manifestări erau considerate cele care însoțeau un text – cu alte cuvinte, cantata, opera și oratoriul –, sonata și suita fiind incluse într-o categorie inferioară. Un număr de factori au adus o schimbare graduală a perspectivei: curajul instrumental al Orchestrei Mannheim, care a făcut posibilă dezvoltarea simfoniei; reacția scriitorilor împotriva raționalismului pur în favoarea sentimentului; și lucrările lui Haydn și Mozart. Dar, mai presus de toate, exemplul lui Beethoven a făcut posibil dictonul rostit la sfârșitul epocii romantice de eseistul și criticul englez Walter Pater: „Toate artele aspiră la condiția muzicii."

După Beethoven nu s-a mai putut vorbi despre muzică doar ca „artă a sunetelor plăcute". Lucrările sale instrumentale combină o intensitate puternică a sentimentului cu perfecțiunea până atunci de neimaginat a construcției muzicale. A ajuns mult mai departe decât predecesorii săi în dezvoltarea formelor de muzică moștenite (cu excepția operei și a cântecului), în special cu simfonia și cvartetul. În acest sens, a fost moștenitorul lui Haydn, mai degrabă decât al lui Mozart, care a reușit cele mai uimitoare realizări în operă și concert.

Biograful său, Wilhelm von Lenz, a împărțit lucrările lui Beethoven în trei perioade, omițând anii de ucenicie din Bonn. Prima perioadă începe cu terminarea celor trei triouri pentru pian, vioară și violoncel, op. 1, în 1794, și se sfârșește în jurul anului 1800, anul primei reprezentații publice a *Simfoniei I* și *Septetului*. A doua perioadă se întinde din 1801 până în 1814, de la *Sonata pentru pian în do diez minor (Sonata lunii)* la *Sonata pentru pian în mi minor*, op. 90. Ultima perioadă durează din 1814 până în 1827, anul morții sale. Deși împărțirea este una utilă, nu poate fi aplicată cu strictețe. O compoziție începută într-o perioadă este, adesea, terminată în alta, de unde și existența unor lucrări de tranziție precum *Concertul al treilea pentru pian*, care aparține parțial primei perioade și parțial celei de-a doua. Din nou, valul maturității lui Beethoven a avansat într-un ritm care a variat în funcție de gradul său de familiaritate cu mediul în care se întâmpla să scrie. Pianul era terenul cel mai cunoscut; de aceea, în sonatele pentru pian își fac apariția pentru prima dată caracteristici ale perioadei de mijloc, chiar dinainte de 1800. Muzica liturgică, pe de altă parte, este un teritoriu nefamiliar, astfel că *Missa în do major*, scrisă în aceeași perioadă ca și *Concertul patru pentru pian* și *Cvartetele pentru coarde Razumovski* (op. 59), sună din multe puncte de vedere ca primele lucrări.

Prima perioadă

Lucrările din prima perioadă, în afară de primele două concerte pentru pian, *Făpturile lui Prometeu* și *Simfonia I* (unele relatări includ și *Simfonia II*), constau, aproape în întregime, din muzică de cameră, mare parte bazată pe instrumentul favorit al lui Beethoven, pianul. Toate atestă o preocupare pentru meșteșug în maniera sec. XVIII. Materialul, în mare parte, are asemănări cu Haydn și Mozart, respectând stilul contemporan, fiind relativ mai aspru și mai direct. Felul în care Beethoven tratează formele de uz curent este de obicei

expansiv, schematic apropiat de Mozart, și nu de Haydn; astfel, expozițiunile sunt lungi și politematice, iar cuprinsul este relativ scurt. Mișcările lente sunt lungi și lirice, cu ornamente abundente. A treia mișcare, numită uneori *scherzo*, rămâne fidelă originii sale de menuet, deși suprafața sa este adesea perturbată de accente diferite de cele ale menuetului, iar tempoul este uneori destul de vioi. Finalurile sunt dintr-odată vesele și elegante. Două caracteristici, însă, îl disting puternic pe Beethoven de alți compozitori ai vremii: una este folosirea foarte personală a dinamicilor contrastante și, în special, a crescendo-urilor care duc la un piano brusc; cealaltă, mai evidentă în sonatele pentru pian, este infiltrarea treptată a tehnicilor derivate din improvizare – accente neașteptate, ambiguități ritmice menite a ține publicul în suspans și, în special, folosirea materialului aparent trivial, aproape fără sens, din care generează o dezvoltare muzicală convingătoare.

A doua perioadă

Se poate spune că a doua perioadă începe, în cazul muzicii pentru pian, cu două sonate „quasi una fantasia", op. 27, din 1801, dar în cazul simfoniilor și al concertelor a doua perioadă nu este evidentă înainte de *Eroica* (1804) și de *Concertul patru pentru pian* (1806). Aici, folosirea materialului de improvizație este din ce în ce mai evidentă; dar, în vreme ce în perioada de dinainte Beethoven a fost mai preocupat să arate cum s-ar putea încadra firesc în tradiția sec. XVIII, aici el explorează în mai mare detaliu implicațiile logice ale fiecărei abateri de la reguli. Armonia lui rămâne, în principiu, simplă – mult mai simplă decât la Mozart. Noutatea constă în felul în care este folosită în relație cu ritmul de bază. De aici, Beethoven creează în temele sale principale o varietate infinită de tensiuni și accente, din care se generează forma fiecărei mișcări. Drept rezultat, dintre toți compozitorii, Beethoven este cel mai puțin tentat să se repete; toate lucrările sale, dar în special cele din perioada de mijloc și de sfârșit, există în propria lor lume formală. Alte trăsături ale perioadei de mijloc sunt expozițiunile mai scurte și cuprinsurile, respectiv coda mai lungi. Mișcările lente devin mult mai scurte, uneori dispărând complet. A treia mișcare este acum un scherzo (deși nu e întotdeauna numit așa), nu un menuet, cu folosirea frecventă a accentelor neașteptate și sincopelor. Finalurile tind să devină mai consistente decât înainte și, în unele cazuri, devin mișcarea principală. Ornamentele încep să dispară, pe măsură ce fiecare notă devine mai funcțională, melodică și armonică. O altă trăsătură a acestor lucrări este caracterul lor direct. Aici, puterea lui Beethoven este cea mai evidentă; iar majoritatea lucrărilor din repertoriu aparțin acestei perioade.

A treia perioadă

A treia perioadă este marcată de o concentrare a gândirii muzicale combinată cu o armonie mult mai complexă și cu o textură tot mai largă. Entuziasmul lui Beethoven față de lucrările lui George Friedrich Händel a început să se materializeze într-o folosire mult mai meticuloasă a contrapunctului, perceptibil în special în recursul frecvent la fugi și pasaje *fugatto*. Dar nu a pierdut niciodată simplitatea etapei anterioare, astfel că intensitatea expresivă a acestor ultime lucrări nu a mai fost depășită. Interesul pentru materiale populare pare, așa cum este cazul *Simfoniei IX*, să salveze complexitatea tot mai mare a artei sale, tot așa cum îndrăgitul său Schiller găsise o salvare naționalistă incipientă în Arcadia. Forma care a beneficiat de o atenție din ce în ce mai mare în această perioadă este variațiunea. Ca improvizator, a găsit-o întotdeauna potrivită lui și, deși unele lucrări publicate din anii de început sunt numai decorative, a creat exemple uimitoare ale genului, precum finalul la *Eroica* și variațiunile la *Prometeu*, ambele pe aceeași temă. Acesta este tipul de variațiune de care Beethoven a început să se ocupe în perioada finală. O trăsătură unică a părților care apar în ultimele cvartete și sonate pentru coarde este simțul de creștere cumulativă, nu doar de la variațiune la variațiune, ci chiar în cadrul unei singure variațiuni. Cvartetele sunt compozițiile în care compozitorul își folosește tot arsenalul muzical – fugă, variațiune, dans, mișcare de sonată, marș, chiar melodii modale sau game pentatonice.

Beethoven rămâne exponentul suprem a ceea ce se poate numi folosirea arhitectonică a tonalității. În cele mai bune mișcări de sonată, cum ar fi primul allegro din *Eroica*, subconștientul ascultătorului rămâne orientat spre mi bemol major chiar și în cele mai îndepărtate note, astfel că, atunci când, cu mult înainte de reluarea temei, muzica atinge dominanta (si bemol), acest lucru este imediat recognoscibil ca dominant. Dintre inovațiile în simfonie și cvartet, cea mai marcantă este înlocuirea menuetului cu scherzo, care este mult mai dinamic; a îmbogățit atât orchestra, cât și cvartetul cu o nouă paletă de sonorități și cu o largă varietate a compoziției, iar formele

lor sunt deseori mult extinse. Același lucru este valabil și pentru concert, în care a introdus inovații formale care, deși relativ puține la număr, aveau să se dovedească la fel de influente. În special introducerea unui instrument solo înainte de ritornello orchestral în concertele al patrulea și al cincilea pentru pian (mecanism anticipat de Mozart, dar pentru un efect diferit) susține poziția instrumentului solo ca protagonist, semănând cu un erou romantic, un efect pe care compozitorii de mai târziu s-au chinuit să îl reproducă.

Cu toate că, în finalul *Simfoniei IX* și în *Missa Solemnis*, Beethoven se dezvăluie ca maestru al efectelor corale, vocea solo i-a dat bătăi de cap până la sfârșit. Numeroasele sale cântece formează, probabil, cea mai puțin importantă parte a creațiilor, deși ciclul de cântece *An die ferne Geliebte* se va dovedi a avea o influență importantă asupra altor compozitori, în special asupra lui Robert Schumann. Singura sa operă, *Fidelio*, își datorează preeminența excelenței muzicii mai degrabă decât vreunei înțelegeri reale a mediului operei. Dar chiar și această lipsă de sens a vocii umane putea fi fructificată, deschizându-i mintea spre alte direcții. Compozitori precum Mozart sau Haydn, care considerau că melodia trebuie să poată fi cântată de vocea umană, nu ar fi putut să scrie vreodată ceva asemănător primei părți din *Simfonia V*, în care melodia prinde contur din trei compartimente instrumentale, fiecare făcându-și loc unul altuia. Richard Wagner nu s-a înșelat prea tare numindu-l pe Beethoven descoperitorul melodiei instrumentale, chiar dacă afirmația lui era bazată pe faptul că Beethoven evita formulele banale de cadență armonică.

Beethoven ocupă un loc important în istoria pianului. Pe vremea lui, sonata pentru pian era cea mai intimă formă de muzică de cameră – mai mult decât un cvartet pentru coarde, care se cânta adesea în public. Pentru Beethoven, sonata pentru pian a fost vehiculul celor mai îndrăznețe și intime gânduri. El nu a anticipat mecanismele tehnice folosite de unii compozitori de mai târziu precum Frédéric Chopin și Franz Liszt, gândite pentru a contracara percutanța pianului, parțial din cauză că el însuși avea o dibăcie pianistică ieșită din comun, parțial și pentru că pianul era într-o fază destul de timpurie a dezvoltării și, parțial, pentru că el însuși prețuia calitatea percutantă și o putea folosi cu efect maxim. Tonul de pian, provocat de lovirea ciocănelului în coardă, nu poate dura cât sunetul viorii susținut de arcuș, deși o frazare atentă din partea pianistului ar putea face să pară așa. Însă Beethoven este aproape singurul care scrie melodii care acceptă această limitare, melodii de o nemișcare absolută, în care fiecare acord este ca o piatră aruncată într-un bazin liniștit. Și în sonata pentru pian, mai presus de toate, întâlnim folosirea cea mai uimitoare a tehnicilor de improvizație ca element de construcție. Printre compozitorii generației următoare, în primul rând Liszt a extins principiul lui Beethoven de a transfera greutatea structurală de pe prima mișcare pe final, făcând din aceasta baza poemelor simfonice, precum și a celor două concerte pentru pian. Aproape toți compozitorii de concerte de mai târziu au fost nevoiți să ia în considerare inovațiile lui Beethoven din concertele al patrulea și al cincilea.

Lucrările lui Beethoven care au avut cea mai mare influență asupra generațiilor următoare au fost *Simfonia V* și *Simfonia IX*, cu progresia lor de la ritmul furtunos și tensionat la triumf. Și *Simfonia VI* a influențat foarte mult compozitorii prin înclinația ei programatică. *Simfonia fantastică* a lui Hector Berlioz, *Simfonia nr. 1 în do minor* a lui Brahms, *Simfoniile a patra* și *a cincea* de Ceaikovski, *Simfonia în re minor* a lui César Franck și primele patru simfonii ale lui Mahler sunt exemple izbitoare ale moștenirii spirituale a lui Beethoven, deși puțini vor considera că se ridică la nivelul modelului sau că îl depășesc.

Begin, Menahem (Wolfovici)

(16.08.1913, Brest-Litovsk, Rusia - 09.03.1992, Tel Aviv, Israel)

Prim-ministru al Israelului între 1977–1983. A obținut diploma în drept la Universitatea din Varșovia, Polonia. În Al Doilea Război Mondial (1939–1945), a fost arestat de ruși și deportat în Siberia. Eliberat în 1941, a însoțit armata poloneză în exil. A fugit în Palestina, unde, în 1943, a devenit liderul mișcării Irgun Zvai Leumi (o mișcare clandestină de dreapta ce susținea formarea unui stat evreu). Din 1948 până în 1977 a condus opoziția în Knessetul israelian, cu excepția unei perioade de trei ani, când a făcut parte din Guvernul Unității Naționale (1967–1970). Ca lider

RALPH CRANE/CAMERA PRESS DIN FOTOGRAFIILE GLOBE

Menahem Begin, 1987

al Partidului Likud, a devenit prim-ministru în 1977. În 1978, i-a fost decernat Premiul Nobel pentru pace, împreună cu Anwar el-Sadat, pentru negocierile care au condus la tratatul de pace din 1979 dintre Israel și Egipt. Invazia condusă de Begin împotriva Libanului, din 1982, a întors opinia publică mondială împotriva Israelului, iar Begin a demisionat în 1983. *Vezi și* războaiele arabo-israeliene.

begonie

Plantă din cele aproximativ o mie de specii ale genului *Begonia*, suculente, tropicale sau subtropicale, multe dintre ele cu flori sau frunze colorate, folosite ca plante de interior sau de grădină. Begoniile sunt cultivate într-o mare varietate. Begonia-de-ceară (*B. semperflorens*) este cea mai populară, fiind folosită ca plantă de seră; begonia cu aripi de înger se caracterizează prin tulpina sa înaltă. Begoniile păroase au frunze al căror aspect este asemănător postavului. Cele mai multe begonii sunt sensibile și nu suportă seceta, așa încât trebuie protejate împotriva razelor directe de soare.

Behan, Brendan (Francis)

(9.02.1923, Dublin, Irlanda - 20.03.1964, Dublin)

Scriitor irlandez. Alcoolic încă de la vârsta de opt ani și rebel antienglez, a fost arestat în repetate rânduri. *Băiatul din casa de corecție* (Borstal Boy, 1958) este o povestire a detenției sale în școlile de corecție englezești, care combină satira aspră cu dure comentarii politice. Prima sa piesă, *Ciudatul* (The Quare Fellow, 1954), este o declarație explozivă asupra pedepsei capitale și a vieții din închisoare. A doua, *Ostaticul* (The Hostage, pusă în scenă în 1958), este considerată cea mai reușită operă a sa. A mai scris poezii, proză scurtă, scenarii pentru radio, anecdote, memorii și un roman.

behaviorism

Școală academică de psihologie, care a dominat psihologia din SUA între cele două războaie mondiale. Behaviorismul clasic se referea exclusiv la dovada obiectivă a comportamentului (răspunsuri determinate de stimuli), excluzând ideile, emoțiile și experiența mentală (*vezi* condiționare). A apărut în anii 1920, odată cu opera lui John B. Watson (influențat de Ivan Pavlov), și a fost dezvoltat în deceniile următoare de către Clark L. Hull și B. F. Skinner. Prin cercetările lui Edward C. Tolman, doctrinele behavioriste stricte au început să fie completate sau înlocuite de cele care recunoșteau variabile, precum stările mentale raportate și diferențele de percepție. Un efect firesc al teoriei behavioriste a fost terapia behavioristă.

Behn, Aphra

(07.1640, Harbledown?, Kent, Anglia - 16.04.1689, Londra)

Dramaturg, romancieră și poetă engleză, prima femeie din Anglia care și-a câștigat existența scriind. Primii ani de viață sunt neclari; se știe doar că și-a petrecut cea mai mare parte a lor în America de Sud. S-a măritat cu un negustor pe nume Behn, în 1658. Romanul ei *Oroonoko* (1688), povestea unui prinț african înrobit pe care l-a cunoscut în America de Sud, a influențat dezvoltarea romanului englez. Prima sa operă dramatică, *Căsătoria forțată* (The Forc'd Marriage), a fost realizată în 1671; următoarele comedii, pline de duh, precum *Drumețul* (The Rover, 1677, 1681), piesă în două acte, au avut un mare succes, iar spre sfârșitul vieții sale autoarea a scris multe romane populare.

Behrens, Peter

(14.04.1868, Hamburg, Germania - 27.02.1940, Berlin)

Arhitect și designer german. A devenit directorul Școlii de Arte și Meserii din Düsseldorf în 1903, iar în 1907 a fost numit consilier artistic pentru marea companie electrică AEG. În această funcție, a creat marca firmei AEG, de formă hexagonală, cataloagele, articole de papetărie pentru birou, obiecte precum ventilatorul și felinarele de stradă, dar și magazine de desfacere și fabrici. Fabrica de turbine AEG din Berlin (1909–1912), cu perete detașabil din sticlă, a devenit cea mai interesantă clădire din Germania acelor vremuri. A fost un important pionier al modernismului. În birourile sale au lucrat Walter Gropius, Le Corbusier și Ludwig Mies van der Rohe.

Peter Behrens, tablou de Max Liebermann

ARCHIV FÜR KUNST UND GESCHICHTE, BERLIN

Behrman, S(amuel) N(athaniel)

(09.06.1893, Worcester, Massachusetts, SUA - 09.09.1973, New York, New York)

Dramaturg american. A colaborat la ziare și reviste newyorkeze și a studiat teatrul la Univeristatea Harvard. Prima sa piesă de succes, comedia ușoară *Al doilea om* (The Second Man, 1927), a fost urmată

de popularele *Meteor* (1929), *Scurt moment* (Brief Moment, 1931) și *Biografie* (Biography, 1932). Printre piesele sale mai serioase se numără *Ploaie din Rai* (Rain from Heaven, 1934) și *Nu e vreme pentru comedie* (No Time for Comedy, 1939). Renumit pentru complexa problematică socială și morală abordată, a scris peste 25 de comedii în cariera sa de 40 de ani, aproape fiecare dintre ele fiind un succes.

Behterev, Vladimir (Mihailovici)

(01.02.1857, Sorali, Vyatka, Rusia – 24.12.1927, Moscova, URSS)

Neurofiziolog și psihiatru rus. Rival al lui Ivan Pavlov, a dezvoltat o teorie personală a reflexelor condiționate. Cea mai mare parte a activității sale s-a concentrat asupra cercetării structurii creierului și asupra descrierii simptomelor și ale bolilor nervoase. A descoperit nucleul vestibular superior (nucleul Behterev) și alte formațiuni ale creierului și a descris insensibilitatea spinală (*spondylitis deformans* sau maladia lui Behterev), precum și alte boli. A înființat prima revistă rusească dedicată bolilor nervoase. Contribuțiile sale la studierea comportamentului au pregătit terenul pentru apariția behaviorismului în SUA.

Beiderbecke, (Leon) Bix

(10.03.1903, Davenport, Iowa, SUA – 06.08.1931, Long Island, New York)

Compozitor de jazz și trompetist american, vestit pentru maniera introspectivă și tonul clar și distins. A elaborat un stil personalizat, independent de influența lui Louis Armstrong, și a devenit cel mai de seamă solist de jazz din Chicago în anii 1920. Interesul său pentru armoniile compozitorilor impresioniști, precum Claude Debussy, s-a reflectat atât în interpretare, cât și în compoziție. Alături de saxofonistul Frankie Trumbauer, a cântat în trupele lui Jean Goldkette și a lui Paul Whiteman. Alcoolismul și moartea timpurie l-au transformat într-una din legendele romantice ale jazzului.

Bix Beiderbecke

FRANK DRIGGS

Beijing *sau* Pei-ching *sau* Peking *anterior* Beiping *(1928–1949)*

Municipiu cu statut de provincie și capitală a Chinei, 7 699 300 loc., 14 230 000 loc. în zona metropolitană, (2002). Situat pe o câmpie întinsă din NE Chinei, orașul a apărut încă din Antichitate, fiind cunoscut sub diverse nume, cum ar fi Dadu, pe când era reședința regală a lui Kubilai-Han; a fost capitală și pe vremea dinastiilor Ming (1368–1644) și Qin (1644–1911/1912). A suferit pagube uriașe când a fost ocupat de armatele europene, în 1860 și 1900 (*vezi* răscoala boxerilor). În 1928, capitala s-a mutat la Nanjing, iar fosta capitală a primit numele de Beiping. În 1937, a avut loc incidentul de pe podul Marco Polo. Beijingul și-a reluat statutul de capitală, precum și numele inițial, în urma victoriei comuniste din 1949. Este centrul cultural și educațional al Chinei. Vechiul Oraș Interzis cuprinde fostele palate imperiale și a fost desemnat de UNESCO în 1987 sit de patrimoniu mondial. Alături, se află Piața Tiananmen, cea mai mare piață publică din lume. Zidurile din sec. XV ale Beijingului au fost parțial demolate în timpul Revoluției Culturale. În 2001, orașul a fost ales ca loc de desfășurare a Jocurilor Olimpice de Vară din 2008.

Beijing, Universitatea din ~

Una dintre cele mai vechi și mai importante universități din China. A fost întemeiată în 1898, cu statut de colegiu național, și a devenit universitate în 1911. În preajma anului 1920, a devenit centrul gândirii progresiste chineze. În timpul invaziei japoneze (1937–1945), a fost temporar strămutată în provincia Yunnan. Primele tulburări create de Revoluția Culturală au început la Universitatea din Beijing în 1966, orice formă de învățământ fiind interzisă până în 1970. De atunci, și-a recăpătat statutul de universitate de prim rang din China. Cuprinde colegii, peste 30 de departamente academice și câteva institute de cercetare.

Beilstein, Friedrich Konrad

(17.02.1838, Sankt Petersburg, Rusia – 18.10.1906, Sankt Petersburg)

Chimist rus. Din 1866 până la pensionare, a predat la Institutul Tehnic din Sankt Petersburg. Lucrarea sa *Manual de chimie organică* (Handbuch der organischen Chemie, prima ediție, 1880–1883) descrie integral 15 000 de compuși organici. A patra ediție (27 vol., 1937) este periodic adăugită și rămâne o carte indispensabilă pentru cei care lucrează în domeniul chimiei organice.

Beira

Oraș de coastă, 412 588 loc. (1997), în zona centrală a Mozambicului. Situat pe Canalul Mozambic, lângă gura de vărsare a râurilor

Púngnoè și Búzi, reprezintă portul cel mai important pentru Mozambicul central, Zimbabwe și Malawi. Fondat în 1891 ca sediu central pentru o companie comercială, a trecut sub administrație portugheză în 1942, iar în 1975, sub cea a Mozambicului independent. Aici se află stația terminus a liniilor de cale ferată dinspre Africa de Sud, Zimbabwe, Congo, Zambia și Malawi.

Beirut

Oraș, capitala Libanului, 1 500 000 loc. (1998) în zona metropolitană. Cel mai mare oraș și principalul port al țării; se află la poalele munților Liban. Inițial locuit de fenicieni, a dobândit importanță sub conducerea romană, în sec. I î.Hr. A fost cucerit de arabi în 635 d.Hr. Cruciații creștini au stăpânit Beirutul între 1110 și 1291, după care orașul a fost dominat de dinastia mamelucilor. În 1517, a ajuns sub dominația Imperiului Otoman. A devenit capitala noului stat Liban (sub mandat francez) în 1920 și capitală a Libanului independent în 1943. A continuat să prospere, devenind cel mai important centru comercial și bancar al Orientului Mijlociu. A suferit daune imense în timpul războiului civil din Liban (1975–1991) și în timpul luptelor dintre forțele israeliene și cele ale Organizației pentru Eliberarea Palestinei, din 1982. Treptat, după terminarea războiului civil, orașul a început să se refacă.

Béjart, familia ~

Familie franceză din sec. XVII. Joseph (1617–1659), Louis (1630–1678) și surorile lor Madeleine (1618–1672) și Geneviève (1622–1675) au fost membrii unei trupe de teatru ambulant conduse de Madeleine. În 1643, s-au alăturat primei companii a lui Molière, L'Illustre Théâtre, jucând roluri în piesele acestuia. Sora sau posibil fiica Madeleinei, Armande Béjart, s-a alăturat trupei în 1653. Ea s-a căsătorit cu Molière în 1662 și a jucat în numeroase roluri principale. După moartea lui Molière, Armande a condus trupa până când aceasta s-a unit cu o altă trupă, apărând astfel, în 1680, Comedia Franceză.

Béjart, Maurice
născut **Maurice Jean Berger**

(n. 01.01.1927, Marsilia, Franța)

Dansator, coregraf și director de operă belgian de origine franceză. A studiat la Paris și a realizat turnee cu diverse trupe înainte de a înființa propria companie, Les ballets de l'Étoile (mai târziu, Teatrul de Balet Maurice Béjart), la Paris, în 1954. În 1959, trupa s-a mutat la Bruxelles; luând un nou nume, Ballet du XXe Siècle (Baletul Secolului XX), a devenit una dintre cele mai importante trupe. Punerile în scenă sunt cunoscute pentru valorificarea inedită și deseori controversată a tradiției. Din 1961, a lucrat și în domeniul operei, montând printre altele *Povestirile lui Hoffmann* și *Osânda lui Faust* a lui Berlioz. În 1987, compania s-a mutat în Elveția, luând un nou nume – Baletul Béjart din Lausanne.

Bekaa *sau* Al-Biqaa
în Antichitate **Coele-Syria**

Vale situată între munții Liban și Antiliban. Are cca 120 km lungime și 15 km lățime. În regiune, traversată de râurile Orontes și Litani, se practică agricultura și se află și ruinele orașului antic Baalbek. Majoritatea locuitorilor sunt musulmani șiiți. Zona a fost zguduită de confruntări între grupările adverse în timpul războiului civil libanez (1975–1990). În aceeași perioadă, Israelul a respins, tot aici, forțele Organizației pentru Eliberarea Palestinei și armata siriană. Din 1980, regiunea a funcționat ca adăpost al organizației militare șiite Hezbollah.

Békésy, Georg von

(03.06.1899, Budapesta, Ungaria – 13.06.1972, Honolulu, Hawaii, SUA)

Fizician și fiziolog american de origine maghiară. A emigrat în SUA în 1947 și a predat la Universitatea Harvard între 1947–1966. A descoperit că vibrațiile sunetului se propagă sub formă de unde de-a lungul membranei din urechea internă, atingând puncte culminante în locuri diferite, unde receptorii nervoși determină înălțimea și intensitatea sunetului. Cercetările sale au contribuit foarte mult la înțelegerea procesului auditiv, în parte datorită aparaturii de cercetare la a cărei proiectare a avut o contribuție deosebită; a contribuit și la diferențierea formelor de surzenie, ceea ce a permis alegerea tratamentului potrivit. În 1961, i-a fost decernat Premiul Nobel pentru fiziologie sau medicină.

Bel

Zeu akkadian al cerului și membru al unei triade care îi mai includea pe Anu (sau An) și pe Ea (Enki). Corespondentul său sumerian era Enlil. Răsuflarea acestui zeu aducea deopotrivă furtuni grele și vânturi blânde de primăvară. Ca zeu al agriculturii, era mai important decât marele zeu Anu. Cu numele Bel, reprezenta zeul ordinii și al destinului. Cu numele Enlil a fost surghiunit în infern pentru vina de a fi răpit-o pe consoarta sa, Ninlil (Belit), conform unui mit care explică ciclul anotimpurilor.

Belafonte, Harry
născut **Harold George Belafonte, Jr.**
(n. 01.03.1927, New York, New York, SUA)

Cântăreț, actor și producător american. S-a născut într-o familie de emigranți din Martinica și Jamaica, locuind cu mama sa în Jamaica între 1935–1940. În anii 1950, a creat un stil muzical numit calypso, cu piese precum *Day-O* (*Banana Boat Song*) și *Jamaica Farewell*. A jucat în filmele *Carmen Jones* (1954) și *Insulă însorită* (Island in the Sun, 1957), devenind apoi primul producător de televiziune de culoare. În anii 1960–1970, a fost un important activist pentru drepturile civile. Începând cu anii 1970, cariera sa de cântăreț a trecut pe locul doi, Belafonte jucând în filme ca *Sâmbătă seara în centru* (Uptown Saturday Night, 1974) și *Kansas City* (1996).

Belarus (Bielorusia)
denumire oficială **Republica Belarus**

Republică situată în Europa Centrală. Suprafața: 207 600 kmp; 9 776 000 loc. (2005). Capitala: Minsk. Populația e majoritar bielorusă, cu minorități rusești și ucrainene. Limbile oficiale sunt belarusa și rusa. Religia predominantă este creștinismul ortodox, iar moneda – rubla. Partea de N e traversată de fluviul Dvina de Vest, iar cea de E, de Nipru; în S cuprinde largi zone mlăștinoase de-a lungul râului Pripiat, cursul superior al râului Neman se află în V, iar granița din SV cu Polonia e reprezentată parțial de râul Bug. Principalele așezări, pe lângă Minsk, sunt: Gomel, Moghilev și Vitebsk. Economia se bazează pe agricultură. Este o republică cu două camere legislative; șeful statului și al guvernului este președintele. Chiar dacă toți bielorușii au o identitate și o limbă comună, suveranitatea politică nu a existat anterior. Teritoriul care azi e numit Belarus a suferit divizări repetate și s-a aflat sub diferite stăpâniri. În consecință, istoria sa este împletită cu cea a vecinilor. În perioada medievală, regiunea era condusă de lituanieni și de polonezi. După cea de-a treia împărțire a Poloniei, Belarus a ajuns sub conducerea Rusiei. După Primul Război Mondial, partea de V a fost anexată Poloniei, iar cea de E, la URSS. După Al Doilea Război Mondial, sovieticii au lărgit teritoriul numit Republica Sovietică Socialistă Bielorusă, prin anexarea unor teritorii din Polonia. Multe zone au fost afectate de catastrofa de la Cernobîl (1986), oamenii fiind forțați să evacueze teritoriile. Belarus și-a declarat independența în 1991, iar apoi s-a alăturat Comunității Statelor Independente. În mijlocul turbulențelor politice din anii 1990, s-a apropiat de Rusia, dar continuă să aibă probleme în plan economic și politic la începutul sec. XXI.

belarusă, limba ~ *sau* **limba bielorusă**

Limbă slavă răsăriteană din Belarus, vorbită de 10,2 milioane de oameni din întreaga lume. Trăsăturile belarusei încep să se contureze în manuscrisele bisericești din sec. XIV (*vezi* vechea limbă slavă bisericească). Limba de cancelarie a Marelui Ducat al Lituaniei, folosită în sec. XV–XVI, conține elemente substanțiale de belarusă împletite cu slavonă bisericească, ucraineană și polonă. Belarusa nu s-a dezvoltat ca limbă literară modernă până la începutul sec. XX, când sunt stabilite normele ortografice de scriere cu alfabet chirilic. S-a luptat îndelung pentru a se menține

în fața rusei, mai ales în centrele urbane unde există un grad înalt de rusificare și bilingvism belaruso-rus.

Belasco, David

(25.07.1853, San Francisco, California, SUA - 14.05.1931, New York, New York)

Producător de teatru și dramaturg american. A jucat în trupe ambulante de teatru înainte de a deveni manager teatral, mai întâi în San Francisco și apoi în New York (din 1880). Producător independent începând cu 1890, și-a construit propriul teatru în 1906, aducând noutăți în privința iluminării scenei, folosind decoruri realiste și impunând standarde înalte de producție. A luptat cu succes împotriva sindicatului teatral monopolist. A scris și a colaborat la realizarea multor piese, printre care *Madame Butterfly* (1900), *Fata din Vestul de aur* (The Girl of the Golden West, 1905), viitoare librete pentru operele lui G. Puccini.

belciug de râu

Lac de mici dimensiuni, situat într-o meandră veche a unui râu sau a unui canal. Se formează, în general, atunci când un râu taie o meandră pentru a-și scurta cursul, blocând traseul vechiului canal și îndepărtându-se de lac. Dacă râul evită o singură meandră, lacul are formă de semilună; dacă evită mai multe meandre, are formă șerpuitoare. În final, brațele moarte ale râurilor formează zone mlăștinoase. Ulterior, acestea dispar, lăsând la vedere doar albia râului.

Belém

Oraș din N Braziliei, 1 271 615 loc. (2000) în zona metropolitană. Capitala statului Pará, portul Belém se află pe râul Pará din vasta deltă a fluviului Amazon, la 145 km de Oceanul Atlantic. A fost atestat în 1616, ca așezare fortificată, și a contribuit la consolidarea supremației portugheze în Brazilia de N. A devenit capitala statului în 1772. Spre sfârșitul sec. XIX a cunoscut o reală înflorire economică, fiind cel mai important centru de export al industriei de cauciuc de pe Amazon. După ce, în 1912, era cauciucului a luat sfârșit, a continuat să fie centrul comercial al Braziliei de N și un port important pentru ambarcațiunile de pe Amazon.

belemniți *sau* belemnoide

Grup dispărut de cefalopode, înrudit cu sepia și caracatița, prezentând o mare cochilie internă. A apărut cu cca 345 m.a.u., în Carboniferul timpuriu, și a dispărut în Eocen, perioadă încheiată cu cca 36,6 m.a.u. Cochilia internă a celor mai multe specii era dreaptă, iar a altora era vag spiralată. Cochilia servea la susținerea și inserția mușchilor și ca dispozitiv hidrostatic care permitea animalului să învingă adâncimea și greutatea corporală. *Vezi și* amoniți.

Reconstituire a unor belemniți (cefalopode asemănătoare calmarilor), într-un ecosistem din Cretacic

MUZEUL DE ISTORIE NATURALĂ, NEW YORK

Belerofon

Erou legendar grec, fiul lui Glaucos și nepotul lui Sisif. În tinerețe, în Corint, a capturat și a călărit calul înaripat Pegas. Soția regelui Proteu din Argos s-a îndrăgostit de el, iar când Belerofon a respins-o, ea l-a acuzat pe nedrept de tentativă de viol. Proteu l-a trimis pe Belerofon regelui din Lycia, cu un mesaj în care îi cerea acestuia să-l omoare. Regele i-a cerut în schimb lui Belerofon să ucidă monstrul numit Himera și, cu ajutorul lui Pegas, acesta a reușit. S-a însurat cu fiica regelui, însă mai târziu a pierdut sprijinul zeilor, devenind un rătăcitor nefericit. O altă versiune a legendei spune că a încercat să zboare până la cer, dar a căzut de pe Pegas și s-a schilodit.

Belfast

District, port maritim și capitală a Irlandei de Nord, 297 200 loc. (1999). Situat pe râul Lagan, teritoriul a fost locuit în Epoca Pietrei și a Bronzului, ruinele forturilor din Epoca Fierului fiind încă vizibile. Istoria modernă a Belfastului a început în primii ani ai sec. XVII, când Sir Arthur Chichester a inițiat un plan de colonizare a zonei cu englezi și scoțieni. Supraviețuind insurecției irlandeze din 1641, orașul a cunoscut o importantă dezvoltare economică, mai ales după imigrația masivă a francezilor hughenoți, sosiți după revocarea Edictului din Nantes (1685), consolidându-se prin comerțul de țesături cu Olanda. A devenit centrul protestantismului irlandez și locul conflictelor dintre catolici și protestanți în sec. XIX–XX. Ultimele conflicte au izbucnit în anii 1960, continuând în anii 1990. S-a ajuns la o pace provizorie în 1998. Orașul este centrul educațional și comercial al Irlandei de Nord.

belgi

Locuitori ai Galliei, la N de Sequana (Sena) și Matrona (Marna). Se pare că termenul a fost folosit mai întâi de Iulius Caesar care, după victoriile asupra galilor (54–51 î.Hr.), a trimis mulți belgi în Britannia, unde

aceștia au format mai multe regate, cele mai importante fiind Camulodunum (Colchester), Verulamium (St. Albans) și Calleva Atrebatum (Silchester).

Belgia *denumire oficială* Regatul Belgiei

Țară din NV Europei, 30 528 kmp, 10 432 000 loc. (2005). Capitala: Bruxelles. Populația e formată mai ales din flamanzi și valoni. Flamanzii, reprezentând mai mult de jumătate din populație, vorbesc flamanda și locuiesc în jumătatea de N a țării; valonii, reprezentând cca o treime din populație, vorbesc franceza și locuiesc în partea de S. Limbile oficiale sunt olandeza, franceza, germana. Religii: romano-catolicismul (90%), islamul și protestantismul. Moneda oficială: euro. Belgia poate fi împărțită în câteva regiuni geografice. În SE se află regiunea împădurită Ardeni, care se întinde în sudul văii râului Meuse și include cel mai înalt vârf al Belgiei, Botrange (694 m). Partea de mijloc a Belgiei este o regiune fertilă, traversată de afluenții râului Schelde. Belgia Inferioară cuprinde câmpiile întinse din NV Flandrei cu numeroasele lor canale. Flandra maritimă are granița la Marea Nordului și este prosperă datorită agriculturii. Cel mai important port la Marea Nordului este Ostende, însă Anvers (Antwerpen), situat lângă gura de vărsare a râului Schelde, e mai important din punct de vedere comercial. Belgia are resurse naturale minime, astfel încât producția de bunuri din materii prime importate joacă un rol major în economie; are un grad înalt de industrializare. Este o monarhie, cu un parlament alcătuit din două camere legislative. Șeful statului este monarhul, iar șeful guvernului e prim-ministrul. Locuit în Antichitate de belgi, o populație celtică, teritoriul a fost cucerit de Caesar în 57 î.Hr.; în timpul domniei lui Augustus, a devenit provincie romană – Belgica. Cucerită de franci, mai târziu a fost divizată în teritorii semiindependente, printre care Brabant și Luxembourg. Spre sfârșitul sec. XV, teritoriile Olandei, din care viitoarea Belgie reprezenta o parte, s-au unit treptat și au trecut sub Habsburgi. În sec. XVI, a fost un centru al comerțului european. Bazele Belgiei moderne s-au pus în provinciile catolice din S, care s-au separat de provinciile de N, după Uniunea de la Utrecht din 1579 (*vezi* Olanda). Dominată de francezi și încorporată Franței în 1801, în 1815 s-a reunit cu Olanda, alcătuind împreună Regatul Independent al Olandei. După revolta cetățenilor săi din 1830, a devenit Regatul Independent al Belgiei. În timpul domniei lui Leopold II, Belgia a dobândit vaste teritorii în Africa. Cucerită de germani în timpul celor două războaie mondiale, a reprezentat scena ofensivei din Ardeni (1944–1945). Neînțelegerile interne au dus la adoptarea legislației din anii 1970 și 1980, care a stabilit trei regiuni aproape autonome, în funcție de limbile vorbite: Flandra flamandă, Valonia franceză și Bruxelles, regiune bilingvă. În 1993, a devenit federație, încorporând cele trei regiuni. Este membră a Uniunii Europene.

Belgica

Provincie antică în Gallia de NE. Una dintre zonele administrative în care Augustus a împărțit Gallia, întinzându-se de la Sena până la Rin și cuprinzând și actualele Țări de Jos. Capitala era la Durocortorum Remorum (actualmente Reims). O parte

din teritoriu a devenit Germania Inferioară, o alta Germania Superioară, sub domnia lui Domițian, iar ulterior, în vremea lui Dioclețian, partea rămasă a fost divizată în Belgica Prima și Belgica Secunda. În sec. V d.Hr., Belgica a fost ocupată de franci. *Vezi și* Belgia.

Belgrad *în sârbă* Beograd

Oraș, 1 120 092 loc. (2002), capitala Republicii Serbia. Situat la confluența fluviului Dunărea cu râul Sava, este unul dintre cele mai importante centre comerciale și de transport din Balcani. Locuit de celți în sec. IV î.Hr., a fost apoi cucerit de romani și numit Singidunum. A fost distrus de huni în sec. VI d.Hr., în sec. XI a devenit oraș de frontieră al Bizanțului, iar în sec. XIII a ajuns sub conducerea Serbiei. Turcii otomani au asediat orașul în sec. XV și forțele armate ale lui Soliman I l-au cucerit în 1521. S-a aflat sub dominație otomană aproape în permanență, până în sec. XIX. În 1867, a devenit capitala regatului Serbiei și, după Primul Război Mondial, capitala noului Regat al Sârbilor, Croaților și Slovenilor (redenumit Iugoslavia în 1929). Ocupația nazistă (1941–1944) a marcat puternic orașul. În 1999, a fost grav avariat de bombardamentele NATO în timpul conflictului din Kosovo. La divizarea Iugoslaviei federative din anii 1990, Belgrad a rămas centrul administrativ al statului iugoslav care și-a schimbat numele în Serbia și Muntenegru (2003); cele două republici constituente ale acestuia au devenit state independente în 2006.

Belgrad, Pacea de la ~

(1739)

Unul dintre cele două acorduri de pace care au pus capăt războiului de patru ani dintre Imperiul Otoman și Rusia și războiului de doi ani cu Austria. În 1735, Rusia a încercat să-și impună supremația la N Mării Negre. Austria a intrat în război ca aliat al Rusiei în 1737, dar eșecurile militare au determinat-o să încheie o altă înțelegere de pace în septembrie 1739, cedând N Serbiei (inclusiv Belgradul) și Oltenia, otomanilor. Din cauza retragerii Austriei, Rusia a fost nevoită să încheie o pace defavorabilă în aceeași lună. S-a stabilit că Rusia nu va putea avea nave de război pe Marea Neagră, comerțul ei pe această rută urmând să depindă de vapoarele otomane.

Belhadj, Ali

(n. 1956, Tunisia)

Vicepreședinte al Frontului Salvării Islamice, cea mai importantă formațiune politică din Algeria. Născut din părinți algerieni, a devenit profesor de liceu și imam. Împreună cu mai moderatul Abassi al-Madani, a înregistrat această formațiune ca partid politic, în 1989. În 1990, partidul a câștigat majoritatea voturilor la alegerile locale; în 1991, guvernul algerian a proclamat legea marțială și i-a arestat pe Belhadj și pe al-Madani. În 1994, pedeapsa lui Belhadj a fost comutată în arest la domiciliu.

Belidor, Bernard Forest de

(1698, Catalonia, Spania – 08.09.1761, Paris, Franța)

Inginer militar și civil francez. După ce a activat în armata franceză, a lucrat la măsurarea unui arc al pământului. Ca profesor de artilerie la școala militară franceză, a scris cărți notabile despre lucrările geniștilor, despre artilerie, balistică și fortificații. Faima sa se datorează în primul rând lucrării clasice *Arhitectura hidraulică* (Architecture hydraulique, 4 vol., 1737–1753), care acoperă diverse domenii, precum ingineria mecanică, construcția morilor și a roților de apă, a pompelor și porturilor, precum și lucrările maritime.

Beligan, Radu

(n. 14.12.1918, Galbeni, Bacău, România)

Actor român. A urmat cursurile Conservatorului din București și a fost profesor la Institutul de Teatru și Film din București. Între 1961–1969 a condus Teatrul de Comedie, iar din 1969 și până în 1990 a fost director al Teatrului Național din București. A interpretat roluri în piese ale unor autori celebri din dramaturgia românească și străină, precum Ion Luca Caragiale, Barbu Delavrancea, Victor Ion Popa, William Shakespeare, Carlo Goldoni, Umberto Eco. Este președinte activ (1971) și președinte de onoare pe viață al Institutului Internațional de Teatru (1979), membru al Cartelului Internațional al Teatrului, membru al Academiei Le Muse din Florența. A fost recompensat cu nenumărate premii și distincții, printre care Premiul Academiei Române, și a fost numit Doctor Honoris Causa al Academiei de Artă George Enescu. Este autorul unui volum de *Memorii* și a numeroase traduceri și adaptări din dramaturgia străină.

Belinski, Vissarion (Grigorievici)

(30.05.1811, Sveaborg, Finlanda, Imperiul Rus – 26.05.1848, Sankt Petersburg, Rusia)

Critic literar rus. Exmatriculat din Universitatea din Moscova în 1832, a lucrat ca jurnalist, clădindu-și reputația

pe articole critice care promovau doctrina naționalistă. Teoria sa, conform căreia literatura trebuie să exprime idei politice și sociale, a avut un puternic impact asupra criticii literare sovietice, el fiind considerat părintele intelectualității ruse radicale.

Belit

Zeiță akkadiană a destinului, consoarta lui Bel și mama zeului Lunii, Sin. Corespondenta sa sumeriană era Ninlil. Asirienii o identificau uneori cu Ishtar. Ninlil a fost zeița grânelor, iar legenda despre răpirea ei de către Enlil, regele vânturilor, reflectă ciclul anotimpurilor, al polenizării, al coacerii și al recoltei.

Belizarie

(cca 505 d.Hr., Germania, Iliria? – mart. 565 d.Hr., /?/)

General bizantin. În cca 525 d.Hr., în timp ce servea ca gardă personală a împăratului Iustinian I, a fost însărcinat să comande armatele din Orient, învingându-i pe perși în Bătălia de la Dara (530 d.Hr.). În 532 d.Hr., i-a câștigat încrederea lui Iustinian, comandând trupele care au înăbușit răscoala Nika, mișcare ce aproape îl răsturnase pe împărat de pe tron. A condus expediții în N Africii pentru a-i alunga pe vandali (533 d.Hr.) și a recâștigat Sicilia și S Peninsulei Italice de la ostrogoți (535–537 d.Hr.), apărând Roma (537–538 d.Hr.). Goții i-au oferit comanda unui regat, ceea ce l-a făcut să cadă în dizgrația lui Iustinian. A fost trimis din nou la Roma (544–548 d.Hr.), însă cu forțe insuficiente, fiind înlocuit de Narses în 548 d.Hr. Încă loial lui Iustinian, a fost rechemat să-i izgonească pe invadatorii huni în 559 d.Hr.

Belize
anterior (1840–1973)
Honduras Britanic

Stat din America Centrală. Se învecinează cu Mexicul (N), Marea Caraibilor (E) și Guatemala (V, S). Suprafața: 22 965 kmp. Populația: 291 000 loc. (2005). Capitala: Belmopan. Cea mai mare parte a populației reprezintă un amestec de rase (indo-europeni, afro-europeni), mici grupuri de indieni maya și garifuna. Limbi: engleza (oficială), creola, spaniola. Religii: romano-catolică, protestantă. Moneda oficială: dolarul Belize. Belize este un teritoriu muntos, cu mlaștini și junglă tropicală. Jumătatea de N este ocupată de ținuturi joase, mlăștinoase, străbătute de râurile Belize și Hondo, ultimul formând granița cu Mexicul. Jumătatea de S este muntoasă, aici aflându-se și cel mai înalt vârf al țării, Victoria (1 122 m). Lângă coastă se află bariera de corali Belize, a doua ca mărime din lume. Belize este o țară relativ prosperă și a dezvoltat o economie de piață cu oarecare participare a guvernului. Este o monarhie constituțională, cu două camere legislative; șeful statului este monarhul britanic, reprezentat de guvernatorul general, iar șeful guvernului este prim-ministrul. Regiunea a fost locuită de mayași în perioada 300 î.Hr.–900 d.Hr.; ruinele centrelor lor ceremoniale, printre care și Caracol și Xunantunich, pot fi încă vizitate. Spania a revendicat suveranitatea începând cu sec. XVI, dar nu a încercat niciodată să colonizeze Belize. Britanicii au sosit la mijlocul sec. XVII, iar opoziția spaniolă a fost înfrântă în 1798. Când coloniștii au început să pătrundă în interiorul țării, au avut de înfruntat rezistența indienilor. În 1871, Hondurasul Britanic a devenit

o colonie a Coroanei, dar nerespectarea tratatului din 1859 dintre Marea Britanie și Guatemala a determinat Guatemala să ridice pretenții asupra teritoriului. Situația nu fusese încă rezolvată în 1981, când Belize și-a căpătat independența. Forțele britanice, rămase în zonă pentru a asigura securitatea noii națiuni, au fost retrase după ce Guatemala a recunoscut oficial independența teritoriului, în 1991.

Belize City

Oraș din Belize, 49 050 loc. (2000). Fiind principalul port al țării și fosta capitală, este situat la gura râului Belize, care a reprezentat până în sec. X o arteră comercială intens folosită a Imperiului Maya. Britanicii au ocupat regiunea în sec. XVII. Orașul, construit pe un teren aflat puțin peste nivelul mării, a suferit adevărate ravagii în urma uraganelor, astfel încât capitala a fost mutată în 1970 la Belmopan.

Bell, Alexander Graham

(3.03.1847, Edinburgh, Scoția – 2.08.1922, Beinn Bhreagh, insula Cape Breton, Nova Scotia, Canada)

Audiolog american de origine scoțiană, cunoscut în primul rând ca inventatorul telefonului (1876). Timp de două generații, familia sa a fost recunoscută ca o autoritate în dicție și în corectarea vorbirii, lucrarea *Dicția standard* (Standard Elocutionist) a lui Alexander Melville Bell având aproape 200 de ediții în limba engleză. Tânărul Bell și cei doi frați ai săi au fost instruiți să continue profesiunea familiei. Primele sale realizări dedicate persoanelor cu deficiențe de auz și inventarea telefonului la nici 30 de ani sunt o mărturie a instruirii sale temeinice.

Alexander („Graham" a fost adăugat abia la vârsta de 11 ani) a fost al doilea dintre cei trei fii ai lui Alexander Melville Bell și ai Elizei Grace Symonds Bell. A învățat un an la o școală privată, doi ani la Liceul Regal din Edinburgh (unde a absolvit la 14 ani) și a luat parte la câteva cursuri la Universitatea din Edinburgh și la University College din Londra, însă a primit cea mai mare parte a educației în familie și ca autodidact. Primul său post a fost la școala Dl. Skinner din Elgin, Comitatul Moray, unde a predat copiilor muzică și dicțiune. În 1864 a devenit masterand rezident la Academia Weston House Elgin, unde a realizat primele studii despre sunet. În această direcție, Bell și-a început o profesie pe care avea să o continue toată viața – cea de profesor-cercetător.

În 1868 a devenit asistentul tatălui său în Londra și a preluat în totalitate postul de profesor, în vreme ce Bell senior a ținut cursuri în America. Șocul morții subite a fratelui său mai mare, cauzată de tuberculoză, boală de care suferea și fratele său mai mic, și efortul îndatoririlor sale profesionale și-au lăsat amprenta asupra tânărului Bell. Grija pentru singurul fiu rămas în viață a determinat familia să se mute în Canada în august 1870, unde, după ce s-au stabilit lângă Brantford, Ontario, sănătatea lui Bell s-a îmbunătățit rapid.

În 1871, Bell a petrecut mai multe săptămâni în Boston, ținând cursuri și demonstrând eficiența sistemului propus de tatăl său în cartea *Vorbirea vizibilă*, publicată în 1866, ca metodă de a-i învăța să vorbească pe cei fără auz. Fiecare simbol fonetic indica o poziție clară a organelor de vorbire, cum ar fi buzele, limba și vălul palatului, și putea fi folosit de surzi pentru a imita sunetele vorbirii într-un mod neobișnuit. Tânărul A. Graham Bell, dornic acum să se afirme, a arătat, utilizând sistemul tatălui său, că vorbirea poate fi predată celor fără auz. Rezultatele sale uimitoare au condus rapid la cercetări aprofundate.

Chiar și în vacanțele petrecute în casa părinților, Bell și-a continuat experimentele cu sunetele. În 1872 a deschis o școală proprie în Boston pentru instruirea profesorilor care le predau persoanelor fără auz, a editat pamfletul *Pionierul vorbirii vizibile* (Visible Speech Pioneer) și a continuat să studieze și să țină cursuri. În 1873 a devenit profesor de fiziologie vocală la Universitatea din Boston.

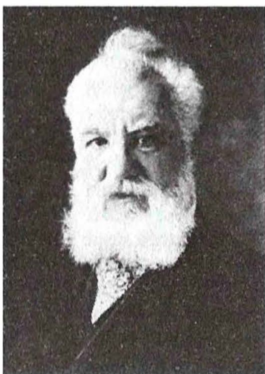
Chiar dacă nu a avut niciodată abilități tehnice, Bell a avut norocul să îl descopere și să îl inspire pe Thomas Watson, un tânăr mecanic reparator și creator de modele, care l-a asistat cu entuziasm în proiectarea unui aparat pentru transmiterea sunetului prin intermediul electricității. Lungile lor sesiuni nocturne au început să producă rezultate palpabile. Tații lui George Sanders și Mabel Hubbard, doi studenți surzi pe care i-a ajutat, au fost suficient de impresionați de tânărul profesor încât să îl sprijine financiar în demersul său științific. Cu toate acestea, în orele de lucru normale, Bell și Watson erau obligați să îndeplinească un program încărcat de cerințe profesionale. Sănătatea lui Bell avea să se deterioreze din nou. La 6 aprilie 1875, i s-a acordat un brevet pentru telegraful multiplu; dar după încă șase luni extenuante de lungi sesiuni nocturne în atelier, respectându-și în același timp programul său profesional

zilnic, Bell a trebuit să se întoarcă la casa părinților săi din Canada pentru a-și îngriji sănătatea. În septembrie 1875 a început să scrie specificațiile pentru telefon. În martie 1876, Biroul de Patentare din Statele Unite i-a acordat lui Bell numărul de patent 174 465 pentru „Metoda și aparatul pentru transmiterea sunetelor vocale sau altor sunete pe cale telegrafică. . . cu ajutorul ondulațiilor electrice, asemănătoare ca formă cu vibrațiile de aer care însoțesc sunetele vorbite sau alte sunete".

După un an a urmat scoaterea telefonului pe piață și, câteva luni mai târziu, primele sute de procese. În mod ironic, telefonul – considerat până atunci o glumă, iar creatorul său, în cel mai bun caz, un excentric – a fost subiectul celor mai aprinse procese de patentare din istorie. Contemporanii cei mai demni de menționat ai lui Bell au fost Antonio Meucci, care a pus la dosarul juridic o notificare în 1871 și a lăsat-o nefinalizată din cauza lipsei de fonduri, și Elisha Gray, care a avut altă întâmpinare la 14 februarie 1876, la câteva ore după ce Bell a predat solicitarea de patentare. Pentru primele cercetări ale lui Meucci, Camera Reprezentanților din SUA a aprobat o rezoluție la 11 iunie 2002 prin care i se recunoștea contribuția. Cele două acțiuni anterioare cele mai cunoscute au fost cazurile Dowd și Drawbaugh, în care tânăra Bell Telephone Company a contestat cu succes două filiale ale gigantului Western Union Telegraph Company pentru încălcarea dreptului de brevet. Reproșurile și acuzațiile au fost deosebit de dureroase pentru mândria de scoțian a lui Bell, dar rezultatul litigiilor, cu efect pe toată durata de viață a brevetelor sale, a dus la recunoașterea lui Bell drept primul inventator care a conceput și aplicat curentul ondulatoriu. În 1877, Bell s-a căsătorit cu Mabel Hubbard, o tânără cu 10 ani mai mică decât el.

CULVER PICTURES

Alexander Graham Bell

Povestea lui Bell nu se încheie odată cu inventarea telefonului; în multe sensuri, acesta a fost doar începutul. Ca rezident în Washington DC, Bell și-a continuat experimentele în comunicare, care au culminat cu invenția fotofonului – transmiterea sunetului pe o rază de lumină –, făcând totodată și cercetări medicale și perfecționând tehnicile de învățare a vorbirii destinate persoanelor fără auz.

În 1880, Franța l-a onorat cu Premiul Volta, de 50 000 de franci (cca 10 000 $) din partea Laboratorului Volta, unde, în colaborare cu Charles Sumner Tainter și vărul rău, Chichester A. Bell, a inventat grafofonul. Folosind un creion de gravură, un tambur cu viteză controlabilă, cilindri de ceară și discuri, grafofonul a prezentat o abordare practică de înregistrare a sunetului. Partea lui Bell din drepturile de autor a finanțat Biroul Volta și Asociația Americană pentru Promovarea Predării Vorbirii Persoanelor fără Auz (American Association to Promote the Teaching of Speech to the Deaf), devenită din 1956 Asociația Alexander Graham Bell pentru persoanele fără auz. 8 mai 1893 a fost una dintre cele mai fericite zile ale lui Bell; pacienta sa în vârstă de 13 ani, Helen Keller, a participat la ceremonii fără precedent pentru noua clădire a Biroului Volta – astăzi, un centru internațional de informare despre educația orală a surzilor.

În 1885, Bell a cumpărat teren în insula Cape Breton din Nova Scotia. Aici, în peisajul care îi aducea aminte de primii săi ani în Scoția, a clădit o casă de vară, Beinn Bhreagh, dotată cu laboratoare de cercetare. În 1898, Bell și-a succedat socrul la postul de președinte al National Geographic Society. Convins că geografia trebuie predată prin imagini, el a urmărit să promoveze o metodă de înțelegere a vieții în ținuturile îndepărtate într-o perioadă în care călătoriile erau rezervate persoanelor privilegiate. Din nou a găsit un ajutor de încredere, Gilbert Grosvenor, viitorul său ginere, care a transformat o fițuică modestă într-un jurnal educațional unic, care a ajuns la milioane de persoane din întreaga lume.

Pe măsură ce interesul în posibilitatea zborului a crescut la sfârșitul secolului, Bell a experimentat crearea de zmee gigantice care să transporte oameni. Ca de fiecare dată, Bell a găsit din nou un grup de patru tineri entuziaști care să îi pună în practică teoriile. Mabel Hubbard Bell a dorit să păstreze atmosfera stimulatoare din jurul grupului și a fondat la scurt timp Asociația de Experimente Aeriene (Aerial Experiment Association), prima organizație de cercetare fondată și organizată de o femeie. Lipsa auzului nu a fost un handicap pentru soția profesorului Bell. La Beinn Bhreagh, Bell a abordat noi subiecte de cercetare, cum ar fi detectarea cu ajutorul

sonarului, distilarea solară, tetraedrul ca unitate structurală și ambarcațiunile cu aripi portante, dintre care una cântărea peste 10 000 kg și atingea viteza record de 112 de km pe oră în 1919.

Pe lângă atașamentul său de o viață pentru cauza persoanelor fără auz, Bell nu s-a limitat niciodată la un sigur proiect. Interesele sale de cercetare s-au bazat pe principii de bază mai degrabă decât pe detalii. Examinarea cea mai sumară a numeroaselor sale agende arată mementouri marginale și note, de multe ori fără nici o legătură cu subiectul propus – mementouri despre întrebări și idei pe care a dorit să le investigheze. A fost imposibil să își materializeze fiecare idee. Multe dintre concepțiile sale sunt puse în practică abia astăzi, iar altele nici nu au fost încă cercetate aprofundat. Anvergura geniului său inventiv este reprezentată doar parțial de cele 18 brevete acordate doar în numele său și de cele 12 împărțite cu colaboratorii săi. Printre acestea se numără 14 brevete pentru telefon și telegraf, patru pentru fotofon, unul pentru fonograf, cinci pentru vehicule aeriene, patru pentru hidroavioane și două pentru o celulă de seleniu.

Chiar și cu câteva zile înainte de moarte, Bell a continuat să scrie în jurnal. Pe când dicta ultimele cuvinte, i s-a spus „Nu te grăbi", la care a răspuns: „Trebuie să mă grăbesc".

Bell, (Arthur) Clive (Heward)

(16.09.1881, East Shefford, Berkshire, Anglia – 17.09.1964, Londra)

Critic de artă britanic. A studiat la Universitatea din Cambridge și la Paris. În 1907, s-a căsătorit cu Vanessa Stephen, sora Virginiei Woolf. Împreună cu soțul Virginiei, Leonard Woolf, și cu Roger Fry, au reprezentat sufletul grupului Bloomsbury. Cele mai importante idei estetice ale lui Bell au fost publicate în volumele *Artă* (Art, 1914) și *De la Cézanne încoace* (Since Cézanne, 1922), volume în care promovează teoria formei semnificative (calitatea care distinge operele de artă de celelalte obiecte). Teoria sa, conform căreia aprecierile asupra artei presupun un efect emoțional provocat de calitățile formale, independente de subiectul operei, s-a bucurat de atenție timp de mai multe decenii.

Bell Burnell, (Susan) Jocelyn *născută* Susan Jocelyn Bell

(n. 15.07.1943, Belfast, Irlanda de Nord)

Astronom britanic. Ca asistent cercetător la Universitatea din Cambridge, a participat la construirea unui gigantic telescop radio și a descoperit semnale radio noi, provenite de la corpuri cerești denumite pulsari. Ulterior, s-a dovedit că sunt stele neutronice cu o rotație foarte rapidă, acest lucru fiind prima dovadă clară a existenței pulsarilor. În 1974, Premiul Nobel pentru fizică a fost decernat lui Antony Hewish (profesorul ei) și lui Martin Ryle pentru descoperirea pulsarilor, iscându-se astfel o controversă în legătură cu omiterea cercetătoarei Bell Burnell. Ea a devenit mai târziu profesor la Open University și vicepreședinte al Societății Regale de Astronomie.

Bell, Gertrude

(14.07.1868, Washington Hall, Durham, Anglia – 12.07.1926, Bagdad, Irak)

Călătoare, scriitoare și administrator colonial britanic. După ce a absolvit Universitatea Oxford, a călătorit prin tot Orientul Mijlociu. După Primul Război Mondial, a scris un reportaj de succes despre administrarea Mesopotamiei între sfârșitul războiului (1918) și răscoala irakiană din 1920; mai târziu, a contribuit la stabilirea granițelor după război. În 1921, a ajutat ca pe tronul Irakului să ajungă fiul guvernatorului din Mecca, Faisal I. Contribuind la înființarea Muzeului Național al Irakului, a promovat ideea că antichitățile descoperite în urma săpăturilor ar trebui să rămână în țara în care au fost găsite.

Bell, John

(15.02.1797, lângă Nashville, Tennessee, SUA – 10.09.1869, Dover, Tennessee)

Om politic american. A reprezentat statul Tennessee în Camera Reprezentanților (1827–1841) și în Senat (1847–1859). Deși mare proprietar de sclavi, s-a opus încercărilor de a extinde sclavia pe teritoriile SUA și a votat împotriva aprobării statutului de stat sclavagist al Kansasului. Activitatea sa de apărare a Uniunii i-a adus în 1860 nominalizarea la funcția de președinte al cartelului Uniunii Constituționale, dar Bell a reprezentat numai trei state. Mai târziu, a susținut Sudul în Războiul Civil.

Bell Laboratories

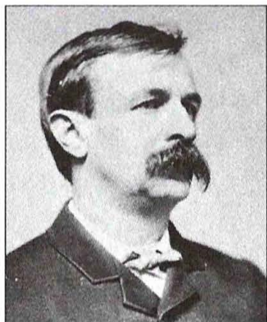
Companie americană de cercetare și dezvoltare (înființată în 1925), care produce echipamente de telecomunicații și face cercetări în domeniul apărării. Inițial făcând parte din AT&T, aparține în prezent companiei Lucent Technologies, Inc., care s-a despărțit de AT&T în 1996. Laboratoarele Bell sunt posesoarele a mii de invenții, printre care primul sistem de filme cu sunet sincronizat, computerul digital cu releu electric, laserul, bateria

solară, UNIX și programele de calculator C și C++. Câtorva cercetători ai laboratorului le-a fost decernat Premiul Nobel: Clinton Davisson, pentru că a demonstrat structura de undă a materiei; John Bardeen, Walter H. Brattain și William B. Shockley, pentru inventarea tranzistorului; Arno Penzias și Robert W. Wilson, pentru descoperirea radiațiilor microundelor cosmice. În prezent funcționează în cca 20 de țări.

Bellamy, Edward

(26.03.1850, Chicopee Falls, Massachusetts, SUA - 22.05.1898, Chicopee Falls)

Scriitor american. Bellamy a devenit pentru prima oară conștient de starea populației sărace de la orașe când avea 18 ani și studia în Germania. S-a implicat toată viața în cauzele progresiste și a scris câteva cărți referitoare la această preocupare; este cunoscut în special pentru romanul utopic *Privind înapoi* (Looking Backward, 1888), care descrie SUA în anul 2000 ca pe un stat ideal socialist, ce promovează cooperarea, frăția și industria care satisface numai necesitățile umane. Romanul său s-a vândut în peste un milion de exemplare; *Egalitate* (Equality, 1897), o continuare a romanului, nu a mai cunoscut același succes.

Edward Bellamy

LIBRĂRIA CONGRESULUI, WASHINGTON DC

Bellarmino, Roberto Francesco Romolo, Sfântul

(04.10.1542, Montepulciano, Toscana - 17.09.1621, Roma; canonizat în 1930; sărbătorit pe 17 sept.)

Teolog și cardinal italian. S-a alăturat iezuiților în 1560, iar după o perioadă în care a fost preot în Olanda spaniolă (1570), a început să predea teologia. A fost numit cardinal în 1599 și arhiepiscop în 1602. A avut un rol foarte important în prima examinare a scrierilor lui Galilei; deși, într-un fel, era de partea acestuia, a considerat potrivit să declare sistemul lui Copernic „fals și eronat“ (1616). A tratat cu imparțialitate operele protestante și a fost privit ca un teolog luminat. A murit sărac, întrucât își dăruise toată averea săracilor. În 1931, a fost numit doctor al Bisericii.

Belle Isle, Strâmtoarea ~

Canal aflat în E Canadei. Reprezentând intrarea nordică dinspre Oceanul Atlantic spre golful Sf. Laurențiu, are 145 km lungime și 16–32 km lățime. Se întinde de la capătul de N al insulei Newfoundland până în S Labradorului și reprezintă cea mai directă rută de la canalul maritim Sf. Laurențiu și porturile de la Marile Lacuri spre Europa. Curentul rece Labrador trece prin strâmtoare, mărind perioada în care aceasta este acoperită cu ghețuri și limitând perioada de navigație la intervalul dintre iunie și sfârșitul lui noiembrie.

Bellini, familia ~

Familie de artiști italieni. Jacopo Bellini (1400–1470/1471) a fost educat sub supravegherea lui Gentile da Fabriano și, până în 1440, a avut un atelier prosper în Veneția. Mai importante decât picturile sale sunt cele două caiete de schițe, cu un total de 300 de desene. A fost socrul lui Andrea Mantegna. Fiul său, Gentile (1429–1507), a moștenit caietele de schițe și a preluat conducerea atelierului. Cele mai importante opere păstrate sunt două pânze uriașe, *Procesiunea relicvelor adevăratei Cruci* (1496) și *Miracolul de la podul San Lorenzo* (1500), înfățișând scene din viața Veneției. Fratele lui Gentile, Giovanni (numit Giambellino, 1430–1516), a fost cel mai mare și cel mai prolific artist din familie. A transformat Veneția într-un centru renascentist care rivaliza cu Florența și Roma. Giovanni a fost un maestru al picturii timpurii în ulei. Inițial pictor religios, a excelat prin portrete, dintre care *Dogele Leonardo Loredan* (1501) este cel mai cunoscut. Tițian și Giorgione au fost probabil pregătiți în atelierul său. *Vezi și* Școala venețiană.

Bellini, Vincenzo

(03.11.1801, Catania, Sicilia - 23.09.1835, Puteaux, Franța)

Compozitor italian. Născut într-o familie cu preocupări muzicale din Sicilia, a studiat la conservatorul din Napoli. A compus prima sa operă la 24 de ani și până la moarte, la doar 33 ani, a compus încă nouă opere. Printre cele mai cunoscute sunt *Piratul* (1827), *Capulet și Montague* (1839), *Somnambula* (1831), *Norma* (1831) și *Puritanii* (1835). Lucrările sale, care se sprijină pe o frumoasă linie melodică (*bel canto*), le-au concurat în popularitate pe cele ale contemporanilor săi, G. Rossini și G. Donizetti.

Belloc, (Joseph-Pierre) Hilaire

(27.07.1870, La Celle-Saint-Cloud, Franța - 16.07.1953, Guildford, Surrey, Anglia)

Poet, istoric, apologet catolic și eseist britanic de origine franceză. Scriitor extrem

de versatil, este cunoscut mai ales datorită versurilor ușoare, în special pentru copii, și eseurilor lucide și sofisticate. Opera sa include titluri precum *Versuri și sonete* (Versus and Sonets, 1895), *Cartea cu monștri a copilului rău* (The Bad Child's Book of Beasts, 1896), *Călătorul modern* (The Modern Traveller, 1898), *Mr. Burden* (1904) și *Povestirile de avertizare* (Caution Tales, 1907). A mai scris câteva opere istorice, printre care *Istoria Angliei* (History of England, în 4 vol., 1925–1931).

Bellotto, Bernardo
cunoscut drept **Canaletto**

(30.01.1720, Veneția – 17.10.1780, Varșovia, Polonia)

Pictor italian de peisaje cunoscute sub numele de *vedute*. A fost nepotul lui Canaletto, de la care a împrumutat numele sub care este cunoscut în special în afara Italiei. În 1747 a părăsit Italia pentru a-și petrece restul vieții lucrând pentru diferite curți europene, în special la Dresda, pentru Frederic August II (1747–1766), și la Varșovia, pentru Stanislav II (1767–1780). Peisajele sale înfățișând scene din capitala Poloniei au fost folosite ca modele pentru a reface zone istorice ale orașului după distrugerile din Al Doilea Război Mondial. Stilul său este diferit de al unchiului său, datorită influențelor picturii olandeze (de ex. umbre, nori abundenți, tonuri și culori sobre).

Bellow, Saul

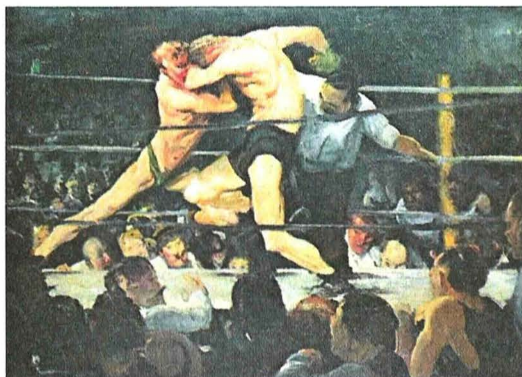
(10.06.1915, Lachine, Québec, Canada – 05.04.2005, Brookline, Massachusetts, SUA)

Romancier american de origine canadiană. Născut în familia unui imigrant evreu de origine rusă, în copilărie vorbea fluent limba idiș. Familia lui s-a mutat la Chicago când el avea nouă ani; aici a crescut și a absolvit colegiul, iar după câțiva ani petrecuți la New York s-a întors în Chicago. Lucrările sale, care l-au făcut unul dintre cei mai reprezentativi scriitori americani evrei a căror operă a devenit extrem de importantă în literatura americană de după Al Doilea Război Mondial, îl prezintă pe orășeanul modern, pe care societatea l-a privat de afecțiune, dar i-a lăsat spiritul curat. Originalitatea sa constă în parte în combinația de elemente culturale sofisticate cu înțelepciunea străzii. Printre romanele sale se numără *Aventurile lui Augie March* (The Adventures of Augie March, 1953, Premiul Național al Cărții), *Trăiește-ți clipa* (Seize the Day, 1956), *Henderson, regele ploii* (Henderson the Rain King, 1959), *Herzog* (Premiul Național al Cărții, 1964), *Planeta domnului Sammler* (Mr. Sammler's Planet, 1970, Premiul Național al Cărții), *Darul lui Humboldt* (Humboldt's Gift, 1975, Premiul Pulitzer) și *Iarna decanului* (The Dean's December, 1982). I s-a decernat Premiul Nobel pentru literatură în 1976.

Bellows, George Wesley

(12.08.1882, Columbus, Ohio, SUA – 08.01.1925, New York)

Pictor și litograf american. A studiat cu Robert Henri la Școala de Artă din New York și s-a asociat cu artiștii de la Școala Ash Can. Cunoscut mai ales pentru tablourile care înfățișează scene de box, a câștigat notorietate cu pictura sa *Luptă la Sharkey* (Stag at Sharkey's, 1909), reprezentând un meci ilegal de box. A fost unul dintre organizatorii expoziției Armory. Din 1916 până la moarte a creat o serie de 200 de litografii, printre care și bine-cunoscuta *Dempsey și Firpo* (Dempsey and Firpo, 1924).

Luptă la Sharkey, ulei pe pânză de George Bellows, 1909; Muzeul de Artă din Cleveland, Ohio

Belmondo, Jean-Paul

(n. 09.04.1933, Neuilly-sur-Seine, lângă Paris, Franța)

Actor francez de film. După studii efectuate la Paris și experiența de scenă alături de câteva trupe teatrale de provincie, a interpretat roluri în filme minore, înainte de a câștiga faimă internațională cu filmul lui Jean-Luc Godard *Cu sufletul la gură* (À bout de souffle, 1960). Nu era frumos, era chipeș în sens convențional; a devenit prototipul antieroului din filmele Noului Val, jucând în 25 de filme până în 1963; apoi a apărut în unele filme de succes precum *Pierrot Nebunul* (Pierrot le Fou, 1965), *Sirena de pe Mississippi* (La Sirène du Mississippi, 1969) și *Mizerabilii* (Les Misérables, 1995).

Belmont, familia ~

Familie americană care s-a afirmat în afacerile bancare și financiare, în politică și în patronajul artistic. Fondatorul familiei în SUA a fost August Belmont (1816–1890), bancher și diplomat evreu născut în Prusia. Belmont s-a angajat la banca Rothschild din Frankfurt la vârsta de 14 ani. În 1837, s-a mutat la New York, unde a fost agentul lui Rothschild și a pus bazele propriei bănci, care a devenit una dintre cele mai mari din țară. A manifestat un real interes față de politică. Opozant virulent al sclaviei, în timpul războiului civil a obținut sprijinul unor comercianți și finanțatori din Anglia și Franța în favoarea Uniunii. A introdus caii pursânge în cursele din SUA. S-a căsătorit cu fiica comandorului Matthew Perry. Fiul său, Perry (1850–1947), a devenit congresman al SUA și a scris cărți despre istoria și politica SUA. Un alt fiu, August Belmont Jr. (1853–1924), a preluat conducerea băncii și a finanțat construcția metroului din New York, în timp ce soția sa, Eleanor, a sponsorizat Metropolitan Opera.

Belmont, pariurile ~

Cea mai veche din cele trei curse americane de cai care constituie Tripla Coroană. Belmontul există din 1867 și este numit după August Belmont (*vezi* familia Belmont). Pariurile se țin la începutul lui iunie în parcul Belmont, lângă Garden City, în Long Island; cursa este de 2 400 m.

Belmopan

Oraș, 8 130 loc. (2000), capitala statului Belize. Este situat în valea râului Belize, la 80 km în interiorul țării față de fosta capitală Belize. După ce un uragan a produs un adevărat dezastru în orașul Belize, situat într-o zonă cu un relief jos, locul noii capitale a fost ales mult în interiorul țării, pentru a se evita inundațiile. Construcția orașului a început în 1966, iar Belmopan a devenit capitală în 1970.

Belo Horizonte

Oraș din SE Braziliei, 2 305 800 loc. (2003), în zona metropolitană 5 100 359. Centru administrativ al statului Minas Gerais, se întinde pe coasta de V a Munților Serra do Espinhaço, la o înălțime de 830 m. Amplasamentul a fost ales în sec. XIX pentru a adăposti populația rezultată în urma expansiunilor, căreia vechea capitală nu-i mai putea face față. Primul oraș din Brazilia construit după un plan inițial, a fost ridicat după un model fidel orașelor Washington DC și La Plata din Argentina. Este centrul unei mari regiuni agricole, precum și al unei zone comerciale și industriale.

Belsen

Vezi Bergen-Belsen

Belșazar *sau* Belșațar

(m. 539 î.Hr.)

Coregent al Babilonului. Deși se fac referiri la el în Cartea lui Daniel ca fiind fiul lui Nabucodonosor, inscripțiile babiloniene indică faptul că ar fi fost fiul cel mai mare al regelui Nabonidus. Când regele a plecat în exil, în 550 î.Hr., regatul și cea mai mare parte din armată i-au fost încredințate lui Belșazar. În legenda biblică, el ține o ultimă mare petrecere, unde vede o mână scriind pe un zid cuvintele aramaice *mene, mene, tekel, upharsin*, pe care Daniel le interpretează ca pe o intervenție a lui Dumnezeu prevestind căderea Babilonului. Belșazar a murit după ce Babilonul a fost cucerit de persani, în 539 î.Hr.

Beltane *sau* Beltine Cétsamain

În religia celtică, festival ținut în prima zi din mai, sărbătorind începutul verii și deschiderea sezonului de pășunat. Beltane era unul dintre cele două momente de cotitură ale anului, celălalt fiind 1 noiembrie (Samhain), începutul iernii. În ambele cazuri, erau șterse granițele dintre lumea umană și cea supranaturală. La sărbătoarea lunii mai, vrăjitoare și zâne cutreierau liber ținuturile și trebuia să se ia măsuri împotriva vrăjilor. Până în sec. XIX, în Irlanda vitele erau trecute printre două focuri mari, ca un mijloc magic de protecție împotriva unor boli. *Vezi și* Halloween.

Belter, John Henry
născut **Johann Heinrich Belter**

(1804, Germania –
1863, New York, New York, SUA)

Producător de mobilă și designer american de origine germană. S-a specializat în Germania și s-a stabilit la New York în 1833. A deschis un magazin la modă, specializat în mobilă din lemn de trandafir, de nuc și de mahon. În 1854, și-a patentat procesul de obținere a straturilor din lemn de trandafir din care se obțineau placaje subțiri care, modelate în vase cu aburi fierbinți, puteau fi ușor gravate. În 1858, a deschis o fabrică mare, însă, curând, importul de produse similare competitive din Franța și problemele economice cauzate de războiul civil i-au prejudiciat afacerea, firma închizându-se în 1867.

Belucistan

Provincie din SV Pakistanului, 6 511 000 loc. (1998). Reședința este Quetta, 560 307 loc. (1998). Relieful variat cuprinde munți, mai ales lanțurile Sulaiman și Kithar, câmpii întinse, nefertile, deșert arid și mlaștini. În Antichitate, a făcut parte din Gedrosia. Alexandru cel Mare a traversat-o în 325 î.Hr. A fost inclusă în regatul Bactriana, apoi a fost condusă de arabi, între sec. VII–X d.Hr. S-a aflat sub conducerea Persiei timp de secole, cu excepția unei perioade când a aparținut Imperiului Mogul (1594–1638). A devenit colonie a Marii Britanii în 1876 și provincie britanică a Indiei în 1887. A devenit parte a Pakistanului în 1947–1948, fiind numită provincie separată în 1970. Principalele culturi agricole sunt cele de grâu, sorg și orez. Industria se bazează pe prelucrarea lânii și a bumbacului.

belvedere

Structură arhitectonică acoperită, de sine stătătoare sau atașată, deschisă pe una sau mai multe laturi, construită la o înălțime suficientă pentru a asigura priveliștea, lumina și aerul curat. Folosită în Italia începând din Renaștere, are adesea forma unei loje. Termenul este folosit și pentru un pavilion situat pe acoperișul unei clădiri, mai ales pentru pavilioanele clădirilor victoriene.

Belvedere, torsul ~

Tors elen din marmură reprezentând un bărbat înalt de 1,6 m, situat pe o stâncă. Este numit după curtea Belvedere de la Vatican, unde a fost expus inițial; în prezent se află la Muzeul Vatican. Este semnat de sculptorul grec Apollonios și datează probabil din sec. I î.Hr. Binecunoscut până în 1500, a avut o influență profundă asupra lui Michelangelo și a altor artiști renascentiști.

bema

(*în greacă*, treaptă)

Platformă înaltă din piatră, folosită inițial de atenieni ca tribună de la care oratorii se adresau cetățenilor și curții judecătorești. În perioada modernă reprezintă o platformă de lemn rectangulară. A devenit un loc standard în bisericile ortodoxe, având rolul unui soclu pentru altar și preoți. În sinagogi, bema (sau *bimah*) este o platformă cu un pupitru de la care se citesc Tora și pasaje din scrierile profeților.

Bembo, Pietro

(20.05.1470, Veneția - 18.01.1547, Roma)

Prelat și lingvist italian. Născut într-o familie aristocratică, a devenit bibliotecar la bazilica San Marco, fiind numit cardinal în 1539. După ce a scris poezie în limba latină, a revenit la limba maternă, scriind poeme în italiană, în care îl imita pe Petrarca, și o istorie a Veneției. Lucrarea sa *Discuție despre limba vernaculară* (Prose della volgar lingua, 1525) a fost una dintre primele încercări de a sintetiza pronunția și gramatica limbii italiene, ajutând la consolidarea limbii italiene literare. Bembo a susținut cu succes adoptarea dialectului toscan din sec. XIV ca model pentru limba italiană literară.

Ben Ali, Zine el-Abidine

(03.09.1938, lângă Sousse, Tunisia)

Președinte al Tunisiei (din 1987). Format ca militar, a condus serviciile secrete ale Ministerului Apărării timp de zece ani (1964–1974), înainte de a intra în Ministerul de Externe. A fost ambasador în Polonia, după care a deținut unele posturi în guvern, care au culminat cu dubla funcție de prim-ministru și ministru de interne. În 1987, l-a înlocuit pe președintele Habib Bourguiba, declarat inapt medical. A fost ales și reales în 1989, 1994, 1999 și 2004.

Ben Bella, Ahmed

(n. 25.12.1918?, Maghnia, Algeria)

Primul președinte ales al Algeriei. După ce și-a făcut studiile în Franța, a intrat în armata franceză, fiind decorat în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. După război, s-a ridicat împotriva ocupației franceze. În 1954, a participat la înființarea Frontului de Eliberare Națională (FLN), devenind liderul politic al acestuia. A fost închis între 1956–1962, în timp ce FLN lupta pentru independența Algeriei. După eliberare, a preluat controlul Biroului Politic al FLN și a fost ales președinte în 1963. A fost destituit printr-o lovitură de stat în 1965 și închis până în 1980. A petrecut zece ani în exil, întorcându-se în Algeria în 1990.

Ben Nevis

Cel mai înalt munte din Insulele Britanice. Se află în Munții Scoției; vârful său, care atinge o înălțime de 1 343 m, este de fapt un platou de cca 40 ha. În unele părți, zăpada se menține pe toată durata anului. Este alcătuit dintr-o suprastructură de roci vulcanice, care acoperă vechile șisturi.

Benares

Vezi Varanasi

Benavente y Martínez, Jacinto

(12.08.1866, Madrid, Spania - 14.07.1954, Madrid)

Dramaturg spaniol. Cea mai cunoscută operă a sa, *Legături interesante* (Los

intereses creados, 1907), s-a bazat pe comedia dell'arte italiană; tragedia din 1913, *Cea rău iubită* (La malquerida), s-a bucurat, de asemenea, de succes. În timpul războiului civil din Spania, a fost reținut o perioadă de autorități, însă a recâștigat favorurile oficiale cu piesa *Incredibilul* (Lo increíble, 1941). Unul dintre cei mai mari dramaturgi spanioli ai sec. XX, a continuat să scrie până la sfârșitul vieții, creând mai mult de 150 de piese. I-a fost decernat Premiul Nobel pentru literatură în 1922.

Bench, Johnny (Lee)

(n. 07.12.1947, Oklahoma City, Oklahoma, SUA)

Jucător de baseball american. A intrat în echipa Cincinnati Reds în 1967. În 17 sezoane ca jucător de prindere la această echipă (1967–1983), a contribuit la impunerea echipei (împreună cu Pete Rose și Joe Morgan) pe primul loc în Liga Națională (1970, 1972, 1975, 1976). Lovitor cu mâna dreaptă, a fost de trei ori (1970, 1972, 1974) cel mai bun jucător pe acest post în Liga Națională. Este considerat unul dintre cei mai mari jucători defensivi din toate timpurile.

Benchley, Robert (Charles)

(15.09.1889, Worcester, Massachusetts, SUA – 21.11.1945, New York, New York)

Critic de teatru, actor și umorist american. A absolvit Universitatea Harvard și s-a angajat la revista *Life* în 1920. Membru permanent al Mesei Rotunde Algonkin, a scris critică de teatru pentru revista *The New Yorker* între 1929–1940, pentru care a mai semnat și rubrica *Presa îndărătnică* (The Wayward Press), sub pseudonimul Guy Fawkes. A jucat în peste 40 de filme de scurtmetraj, printre care și *Cum să dormi* (How to Sleep, 1934, Premiul Oscar). Scrierile sale erau umoristice, satira sa ascuțită, dar nu crudă.

Benedetto da Maiano

(1442, Majano, Republica Venețiană – 24.05.1497, Florența)

Sculptor italian care a lucrat în Florența. A fost influențat de Bernardo Rossellino, ornamentele sale de pe pietrele de mormânt din marmură fiind variante ale modelelor lui Rossellino. Capodopera sa este amvonul din biserica Santa Croce din Florența (terminat în 1485), alcătuit din basoreliefuri ce reprezentau o succesiune de cinci scene narative. A lucrat adesea împreună cu frații săi, Giovanni și Giuliano, la crearea ornamentelor, precum și la executarea unor elemente arhitectonice: pilaștri, capiteluri, frize, nișe. S-a remarcat prin execuția busturilor înfățișând portrete naturaliste.

Benedict XII *născut* Jacques Fournier

(/?/, Saverdun, lângă Toulouse, Franța – 25.04.1342, Avignon, Provence)

Papă (1334–1342). Cardinal și teolog francez, a devenit al treilea pontif care a condus de la Avignon (*vezi* papalitatea de la Avignon), urmându-i lui Ioan XXII. Episcop de Pamiers și Mirepoix și un zelos inchizitor înainte de a deveni papă, s-a dedicat reformei bisericii și a ordinelor sale religioase; a încercat, fără succes, să prevină izbucnirea conflictului dintre Anglia și Franța, care a degenerat în Războiul de 100 de Ani. Bula sa *Benedictus Deus* (1336) a stabilit doctrina viziunii fericite, asigurată de Dumnezeu sufletelor celor drepți imediat după moarte.

Benedict XII, bust de Paolo da Siena, 1342; Vatican, Roma

ALINARI – ANDERSON/ART RESOURCE

Benedict XIII *născut* Pedro de Luna

(aprox. 1328, Illueca, Regatul Aragon – 1423, Peñiscola, Valencia, Spania de azi)

Antipapă (1394–1423). Profesor francez de lege canonică, a fost numit cardinal în 1375; când a început schisma apuseană în 1378, l-a sprijinit pe antipapa Clement VII. Ales papă la Avignon (*vezi* papalitatea de la Avignon), a rezistat presiunilor franceze de a abdica și a fost asediat în palatul papal (1398). A fugit în Provence în 1403 și a recâștigat supunerea Franței. A refuzat să abdice când a fost presat de conciliile de la Pisa (1409) și Konstanz (1417).

Benedict XIV *născut* Prospero Lambertini

(31.03.1675, Bologna, Statele Papale – 03.05.1758, Roma)

Papă (1740–1758). Nobil prin naștere, și-a luat doctoratul în teologie și în drept. Pontificatul său s-a caracterizat prin promovarea învățământului științific și avertizarea celor care creaseră *Indexul Cărților Interzise* (Index Librorum Prohibitorum) să acționeze cu reținere. A micșorat taxele, a încurajat agricultura și a sprijinit comerțul liber în Statele Papale. A menținut relații bune cu regatele învecinate. Savant veritabil, a înființat câteva societăți academice și a pus bazele actualului Muzeu al Vaticanului. Bernard Garnier, un cleric

francez care a fost contra-antipapă (1425–1433), în timp ce Martin V era papă, iar Clement VIII antipapă, a fost de asemenea numit Benedict XIV.

Benedict XV *născut* **Giacomo Della Chiesa**
(21.11.1854, Pegli, Regatul Sardinia – 22.01.1922, Roma, Italia)

Papă (1914–1922). Hirotonisit preot în 1878, a intrat în serviciile diplomatice papale. A fost numit arhiepiscop de Bologna în 1907 și cardinal în 1914. Ales papă la o lună după izbucnirea Primului Război Mondial, a încercat să urmeze o politică de strictă neutralitate și a concentrat eforturile bisericii asupra ajutorului acordat celor nevoiași. A făcut apoi eforturi considerabile pentru restabilirea păcii, deși principala sa încercare de a media conflictele (1917) a fost lipsită de succes.

Benedict XV, 1921
UPI

Benedict XVI
născut **Joseph Alois Ratzinger**
(n.16.04.1927, Marktl am Inn, Germania)

Episcop al Romei și cap al Bisericii Romano-Catolice din 2005. Înainte de alegerea sa ca papă, Benedict a avut o carieră distinsă ca teolog și ca prefect al Congregației pentru Doctrina Credinței. Perioada în care a fost ales papă a cunoscut mai multe provocări, inclusiv un declin al vocației și o diminuare a prezenței la biserică, polemici în ce privește direcția Bisericii, precum și efectele apăsătoare ale scandalului de la sfârșitul anilor 1990 și începutul anilor 2000 despre modul în care Biserica a gestionat numeroasele cazuri de abuz sexual în care erau implicați preoți.

Viața și cariera timpurie

Tatăl lui Ratzinger a fost polițist, iar mama sa, bucătăreasă de hotel. A fost cel mai mic dintre cei trei copii și avea șase ani când naziștii au preluat puterea în Germania, în 1933; părinții săi, catolici devotați, au fost ostili față de regim. Ratzinger a intrat la seminar în 1939. În 1941 a fost obligat să se alăture Tineretului Hitlerist, iar în 1943 a fost recrutat în armata germană, servind într-o unitate antiaeriană în Bavaria, înainte de a fi trimis în Ungaria pentru a pune mine antitanc, în 1945. A dezertat în luna aprilie a acelui an, a fost capturat de forțele americane și ținut prizonier pentru o scurtă perioadă.

După război, Ratzinger și-a continuat educația la seminar; a fost hirotonisit preot în iunie 1951. În 1953 și-a luat doctoratul în teologie la Universitatea din München. După ce a luat licența de profesor în 1957, a predat dogmatică și teologie la Școala Superioară de Filozofie și Teologie din Freising până în 1959, mutându-se mai târziu la Universitatea din Bonn (1959–1969) și predând, de asemenea, la universitățile din Münster (1963–1966) și – la invitația teologului Hans Küng – la cea din Tübingen (1966–1969). În 1969 s-a mutat la Universitatea din Regensburg, unde a devenit mai târziu vicepreședinte.

În timpul îndelungatei sale cariere academice, Ratzinger a scris un număr important de lucrări teologice, între care *Introducere în creștinism* (1968) și *Dogma și Apocalipsa* (1973). Activitatea sa în teologie a atras atenția arhiepiscopului de Köln, Joseph Frings, care i-a propus lui Ratzinger să fie asistentul său la Conciliul Vatican II (1962–1965). Unul dintre personajele cele mai progresiste prezente la conciliu, Ratzinger s-a opus celor care sperau să limiteze reforma. A contribuit la un document care a criticat sever Sfânta Congregație a Sfântului Oficiu și a condus, în cele din urmă, la reorganizarea acesteia de către papa Paul VI (1963–1978), sub numele de Congregația pentru Doctrina Credinței. Anii universitari ai lui Ratzinger au adus însă o schimbare a opiniilor sale. Protestele studențești și contestările creștinismului la care a fost martor în timp ce preda la Tübingen i-au amintit de tactica naziștilor și, treptat, l-au determinat să adopte o perspectivă teologică mai conservatoare.

În martie 1977, Ratzinger a fost numit arhiepiscop de München de către Paul VI, care i-a acordat mitra de cardinal trei luni mai târziu. La 25.11.1981, a fost numit prefect al Congregației pentru Doctrina Credinței de către prietenul lui, papa Ioan Paul II (1978–2005), pe care îl cunoștea bine din 1977. Papa și prefectul său au în comun o istorie similară, ambii au trăit sub regimuri totalitare, iar opiniile lor cu privire la Biserică au fost substanțial identice. Pentru mai bine de două decenii, Ratzinger a fost cel mai apropiat consilier al papei.

Ca prefect al Congregației pentru Doctrina Credinței, Ratzinger și-a câștigat o reputație de susținător fără compromisuri al uniformizării dogmatice. El a condamnat teologia eliberării și i-a înlăturat pe teologii mai liberali, cum ar fi brazilianul Leonardo

Boff și americanul Charles Curran. În ciuda reputației sale, chiar și cei mai duri critici i-au recunoscut inteligența și abilitatea de a discuta obiectiv și fără patimă aspecte controversate. De asemenea, a mai fost recunoscut pentru smerenia și blândețea sa, precum și pentru multele sale talente; vorbește mai multe limbi și este un pianist desăvârșit, cu o pasiune specială pentru Mozart. Deși Ratzinger a insistat asupra superiorității credinței catolice comparativ cu alte religii, pe care le-a considerat insuficiente ca instrumente de mântuire, el a fost implicat îndeaproape în eforturile istorice ale papei Ioan Paul de a comunica și cu alte credințe, mai ales cu iudaismul și islamul.

Alegerea ca papă

Alegerea lui Ratzinger ca papă în ziua a doua a conclavului a fost oarecum surprinzătoare din cauza statutului său de candidat lider; primii în cursă nu sunt aleși aproape niciodată, un adevăr reflectat în expresia populară, „Cine intră papă iese cardinal". Poziția sa în rândul electoratului de cardinali a fost sprijinită aparent de lungul său ministeriat pentru papa Ioan Paul II și de devotamentul său față de învățăturile și idealurile predecesorului său. Predica rostită în timpul funeraliilor papei i-a sporit statutul. Chiar dacă a spus că s-a rugat să nu fie ales, Ratzinger a acceptat cu umilință alegerea sa la 19.04.2005, devenind, la 78 de ani, cel mai bătrân papă nou ales de după Clement XII (1730–1740). Numele de Benedict XVI ales de acesta face referire la Sf. Benedict de Nursia, sfântul patron al Europei și fondatorul monahismului apusean, precum și la primii papi cu același nume, între care se numără Benedict XV (1914–1922), care a încercat să medieze conflictele dintre beligeranți în Primul Război Mondial. Benedict XVI a urmat imediat pașii pentru a continua dialogul lui Ioan Paul II cu iudaismul și islamul, precum și cu alte Biserici creștine. În plus, el a declarat că unul dintre obiectivele mandatului său pontifical este să revitalizeze Biserica Catolică în Europa. De asemenea, a declarat că va menține viziunea conservatoare a predecesorului său în probleme de sexualitate, celibat preoțesc și organizare ecleziastică.

În primii ani după ce a fost ales papă, Benedict a vizitat mai multe țări, inclusiv Turcia, unde s-a întâlnit cu patriarhul ecumenic de la Constantinopol, în speranța de a îmbunătăți relațiile dintre Bisericile Romano-Catolică și Ortodoxă Răsăriteană. A propus noi direcții ce permit o folosire mai extinsă a latinei în slujba bisericească – decretul pentru slujbe folosit înainte de reformele Conciliului Vatican II – și a publicat enciclicele *Deus caritas est* (Dumnezeu este milă, 2005) și *Spe salvi* (Salvat de speranță, 2007). În 2007, papa Benedict a aprobat deciziile Comisiei Teologice Internaționale, o comisie consultativă a Vaticanului, conform cărora definirea tradițională a Purgatoriului a fost „restricționată în mod nejustificat" și pruncii nebotezați se pot salva. A vizitat Brazilia și l-a canonizat pe părintele Antonio Galvão (1739–1822), primul sfânt brazilian autohton. De asemenea, a anulat inițiativa papei Ioan Paul II legată de procesul de alegere papală și a restaurat practica tradițională atunci când a declarat că alegerea unui nou papă necesită o majoritate de două treimi din cardinalii participanți la conclav. În 2008, Benedict a făcut prima sa vizită ca papă în Statele Unite, unde a vorbit deschis împotriva abuzurilor sexuale făcute de clerici și a emis o adresă către Organizația Națiunilor Unite. Mai târziu în același an, a participat la primul Forum Catolic-Musulman, o conferință de trei zile la care au participat teologi catolici și cărturari islamici, găzduită de Vatican pentru a promova o înțelegere mai profundă între cele două religii. În ianuarie 2009, papa Benedict a revocat excomunicarea a patru episcopi care, în 1988, fără acceptul papei, fuseseră hirotonisiți de către Marcel Lefebvre (1905–1991), un arhiepiscop francez ultraconservator care a fost excomunicat împreună cu ei.

Benedict de Nursia, Sfântul ~

(480 d.Hr., Nursia, Regatul Lombard - 547 d.Hr.)

Fondator al mănăstirii benedictine de la Montecassino și părinte al monahismului apusean. Născut într-o familie de vază din Nursia, în centrul Peninsulei Italice, a respins viața imorală și destrăbălată a celor bogați, devenind pustnic în afara Romei, unde a atras numeroși discipoli. La mănăstirea sa din Cassino a elaborat regula benedictină, devenită standard în mănăstirile din întreaga Europă. Legea include un an de probă înaintea asumării legământului de obediență și rămânerea în aceeași mânăstire pentru tot restul vieții, renunțarea la averea personală, un abate ales pe viață care îi alege pe toți ceilalți prelați și un program zilnic care include cinci sau șase ore de liturghie și rugăciune, cinci ore de muncă fizică și patru ore de lectură a scripturilor și a cărților religioase.

Benedict, Ruth *născută* Ruth Fulton

(05.06.1887, New York, New York, SUA - 17.09.1948, New York)

Antropolog american. Și-a luat doctoratul sub coordonarea lui Franz Boas, la

Universitatea Columbia, în 1923, și a predat la această universitate din 1924 până la sfârșitul vieții. În lucrarea *Modele de cultură* (Patterns of Culture, 1934), cea mai cunoscută operă a sa, evidențiază modul în care mici aspecte dintr-o gamă de posibile comportamente umane sunt dezvoltate sau accentuate într-o anumită societate. A descris cum sunt integrate în modele sau configurații aceste forme de comportament și a sprijinit relativismul cultural, evaluând fenomenele culturale în contextul culturii în care s-au dezvoltat. În *Crizantema și sabia* (The Chrysanthemum and the Sword, 1946), a aplicat metodele sale culturii japoneze. Teoriile sale au influențat profund antropologia culturală.

Ruth Benedict

UNIVERSITATEA COLUMBIA, NEW YORK

benedictin

Membru al ordinului Sf. Benedict, constituit din mai multe congregații confederate autonome de călugări și de frați laici care urmează Regula benedictină creată de Sf. Benedict de Nursia în sec. VI d.Hr. Regula s-a extins treptat în Peninsula Italică și în Galia. Până în sec. IX d.Hr., a fost adoptată unanim în N și V Europei, unde mănăstirile benedictine au devenit centre de învățătură, literatură, fiind și foarte prospere. Ordinul a decăzut în sec. XII–XV, ca urmare a introducerii reformelor care limitau perioada de abație la anumite termene fixe și cereau călugărilor să depună legământul față de o congregație, mai degrabă decât față de o anumită abație sau case parohiale. Reforma a eliminat practic toți benedictinii din N Europei, iar în alte părți numărul lor s-a micșorat. În sec. XIX, ordinul a fost revigorat în Europa, în special în Franța și în Germania, și a dus la înființarea unor noi congregații în întreaga lume.

beneficiu

Sistem de proprietate a unui teren, folosit pentru prima dată de franci în sec. VIII d.Hr. Un lord franc arenda o moșie unui om liber *in beneficium* (*în latină*, în beneficiul arendașului), în mod normal până la moartea lordului sau a arendașului, deși adesea arendașii reușeau să transforme arenda într-un bun moștenit. Până în sec. XII, termenul și-a pierdut sensul de arendare a unei moșii; în schimb, a început să se refere la o parohie care își păstra dreptul de a avea venituri. Un lord sau un episcop alegea un preot căruia îi încredința beneficiul în schimbul serviciilor spirituale aduse.

beneficiar

Persoană sau entitate (de ex. o fundație sau statul) care primește un beneficiu dintr-o anumită sursă (de ex. o tutelă, o asigurare de viață sau un contract). Un beneficiar principal primește profituri de la o tutelă sau de la o companie de asigurări înaintea celorlalți. Un beneficiar contingent primește profitul în urma unui anumit eveniment, cum ar fi moartea beneficiarului principal. Un beneficiar direct este o terță parte, căreia părțile care au semnat contractul intenționează să-i acorde un beneficiu; un beneficiar accidental beneficiază fără ca acest lucru să fie stipulat în vreun contract.

Bene-Israel

(*în ebraică*, fiii lui Israel)

Unul dintre cele trei grupuri de evrei din India. Originile acestei grupări sunt incerte, dar, datorită păstrării unor tradiții și încălcării altora, se crede că au scăpat de persecuțiile din Galileea de dinaintea sec. II î.Hr. și au naufragiat pe coasta Indiei. Se crede că șapte cupluri au supraviețuit. Izolați de alți evrei, au fost asimilați în mare parte în sistemul de caste al Indiei, chiar dacă urmau regulile alimentare evreiești, practicau circumcizia băieților în a opta zi de viață și nu munceau sâmbăta. Membrii Bene-Israel de azi seamănă fizic cu poporul marathi și vorbesc limbile marathi și engleză. Mulți au emigrat în Israel.

Benelux, Uniunea Economică ~

Uniune economică formată din Belgia, Olanda și Luxemburg. Cele trei țări au format o uniune vamală în 1948, iar în 1958 au semnat Tratatul Uniunii Economice a Beneluxului, devenit operativ în 1960. Benelux a devenit prima piață internațională de muncă în totalitate liberă și a contribuit la înființarea Comunității Economice Europene.

Beneš, Edvard

(28.05.1884, Kozlany, Boemia, Austro-Ungaria – 03.09.1948, Sezimovo Ústi, Cehoslovacia)

Om de stat cehoslovac. Discipol al lui Tomáš Masaryk, Beneš a fost fondatorul Cehoslovaciei moderne. A fost ministru de externe (1918–1935) și președinte al statului (1935–1938). Forțat să capituleze în fața pretențiilor lui Adolf Hitler asupra regiunii Sudete, a demisionat. A condus guvernul ceh în exil (1940–1945), apoi a

restabilit guvernul în propria țară în 1945. Recunoscând necesitatea de a coopera cu Uniunea Sovietică, a refuzat totuși să semneze o constituție comunistă și a demisionat în 1948, cu puțin înainte de a muri.

Benét, Stephen Vincent

(22.07.1898, Bethlehem, Pennsylvania, SUA – 13.03.1943, New York, New York)

Poet, romancier și autor de proză scurtă american. Este cunoscut pentru *Trupul lui John Brown* (John Brown's Body, 1928, Premiul Pulitzer), un lung poem narativ despre războiul civil. *Carte a americanilor* (A Book of Americans, 1933), poemele scrise împreună cu soția sa, pe numele de fată Rosemary Carr, descriu pentru elevii americani multe personaje istorice. Povestirea *Diavolul și Daniel Webster* (1937) s-a aflat la baza unei piese de teatru scrise de Archibald MacLeish, a unei opere de Douglas Moore (jucată pentru prima dată în 1939) și a două filme (1941, 2001).

Bengal

Fostă provincie în NE Indiei britanice. Corespunzând în mare zonei locuite de vorbitorii de bengali, este acum împărțită între India de E și Bangladesh. Bengal a făcut parte din imperiile timpurii care au controlat N Indiei. Între sec. VIII–XII, s-a aflat sub conducerea unei dinastii budiste, iar din 1576 a aparținut Imperiului Mogul. În sec. XVIII a fost dominat de nababii din Bengal; aceștia au intrat în conflict cu britanicii, care se stabiliseră la Calcutta (azi Kolkata) în 1690. Până în 1764, britanicii au stăpânit regiunea, iar de atunci a devenit baza expansiunii britanice în India. A fost divizată în 1905, iar odată cu sfârșitul administrației britanice, în 1947, regiunea a fost împărțită: Bengalul de Vest, Bihar și Orissa au devenit state aparținând Indiei. Bengalul de Est a fost preluat de Pakistan, iar în 1971 a devenit Bangladesh. În 2000, din Biharul de Sud a fost creat statul Jharkhand.

Bengal

Parte din Oceanul Indian. Are o suprafață de cca 2 172 000 kmp, este mărginit de Sri Lanka, India, Bangladesh, Myanmar și N peninsulei Malay. Are o lățime de cca 1 600 km și o adâncime medie de 2 600 m. În el se varsă multe râuri și fluvii, printre care Godavari, Krishna, Kaveri, Gange și Brahmaputra. Insulele Andaman și Nicobar, singurele insule ale golfului, îl separă de Marea Andaman. A fost mult timp străbătut de negustori malaysieni și indieni; comerțul maritim chinez datează din sec. XII. Vasco da Gama a condus prima expediție europeană în golf, în 1498.

Bengal, împărțirea regiunii ~

(1905)

Divizare a regiunii Bengal, efectuată de lordul Curzon, viceregele britanic al Indiei. La începutul sec. XX, provincia britanică a Bengalului, care mai includea și Bihar și Orissa, se extinsese prea mult pentru a mai putea fi controlată de o singură administrație. Curzon a ales să unească E Bengalului cu statul Assam, lăsând Bengalul de Vest alături de Bihar și Orissa. În ciuda protestelor, nemulțumirilor și boicoturilor, această divizare a rezistat până în 1911, când Bengalul de Est și cel de Vest s-au reunificat. Assam și-a recăpătat vechiul statut, iar Bihar și Orissa au fost separate, formând o nouă provincie.

bengali, limba ~

Limbă indo-europeană vorbită în special în Bangladesh și în statul indian al Bengalului de Vest. Este una dintre cele mai folosite limbi de pe glob (cca 190 milioane de vorbitori). Asemenea altor limbi indo-ariene moderne, a redus în mod drastic sistemul de flexiune complex al indo-arianei vechi (*vezi* limba sanscrită). A renunțat la genul gramatical și a fixat accentul pe prima silabă a cuvântului sau a frazei. A fost prima limbă indiană care a adoptat genurile literare occidentale, precum proza și dramaturgia.

Bengalul de Vest

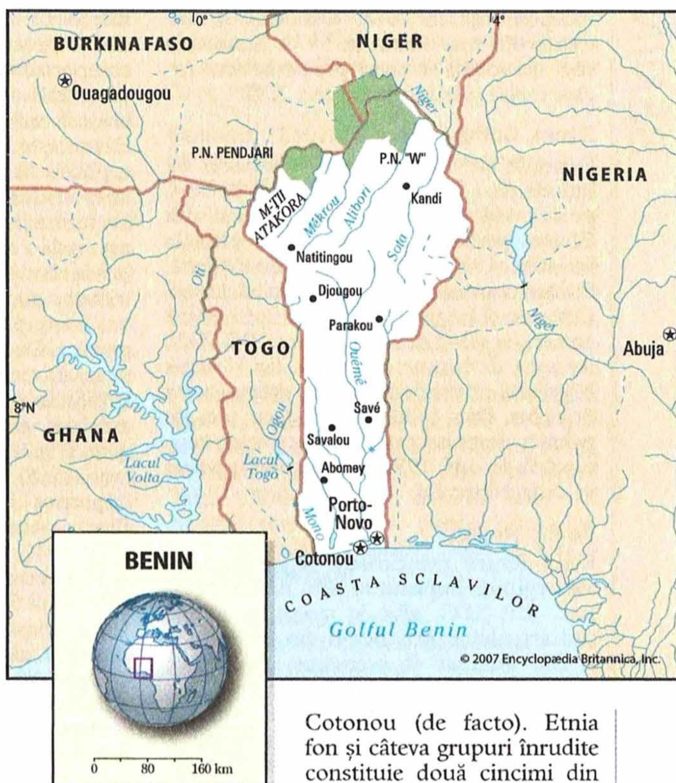
Stat situat în NE Indiei, 87 869 000 loc. (2008). Centrul administrativ este Kolkata (Calcutta). Are graniță cu Nepal și Bangladesh, precum și cu statele Orissa, Jharkhand, Bihar, Sikkim, Assam. Cuprinde două regiuni întinse, Câmpia Gangelui la S, și Munții Himalaya în N; are o suprafață de 88 752 kmp. Începând cu sec. III î.Hr., a făcut parte din imperiul lui Ašoka. În sec. IV d.Hr. a fost anexat Imperiului Gupta. Din sec. XIII s-a aflat sub conducere musulmană, până când a fost anexat Imperiului Britanic în 1757. La câștigarea independenței Indiei, în 1947, a fost împărțit, partea de E devenind Pakistanul de Est (mai târziu Bangladesh), iar partea de V devenind Bengalul de Vest, aparținând Indiei. Statul are importante resurse minerale, dar principala activitate economică este agricultura. Este cunoscut pentru viața culturală efervescentă, care include și producția de filme.

Ben-Gurion, David *născut* David Gruen

(16.10.1886, Plonsk, Polonia, Imperiul Rus – 01.12.1973, Tel Aviv-Yafo, Israel)

Cel dintâi prim-ministru al Israelului (1948–1953; 1955–1963). Inițiat în doctrina

sionistă de către tatăl său, Ben-Gurion a emigrat în 1906 în Palestina, pe atunci parte a Imperiului Otoman, sperând să îndeplinească aspirația sionistă de a înființa statul evreu în Israelul istoric. Izgonit din Imperiul Otoman la începutul Primului Război Mondial, a călătorit la New York, unde s-a căsătorit. După apariția Declarației Balfour, a intrat în Legiunea Evreiască a armatei britanice și s-a întors în Orientul Mijlociu. În anii 1920 și 1930, a condus diferite organizații politice, printre care Agenția Evreiască, cel mai important organism de conducere a sionismului din lume. Pe măsură ce Marea Britanie s-a dovedit tot mai îngăduitoare cu interesele arabilor palestinieni, limitând emigrația evreilor în Palestina, a ridicat comunitatea evreiască împotriva Marii Britanii. Cu toate acestea, a cerut evreilor să sprijine Alianța în Al Doilea Război Mondial (1939–1945), pe fondul imigrației clandestine a evreilor în Palestina. La constituirea statului Israel (1948), a devenit prim-ministru și ministru al apărării. A reușit să unească armatele clandestine, care luptaseră împotriva britanicilor, într-o armată națională, care a luptat cu succes împotriva atacurilor arabe. Neagreat de Marea Britanie și de SUA, a găsit un aliat în Franța – pe atunci implicată în propriul război cu lumea arabă – care a sprijinit înarmarea Israelului în perioada de până la Criza din Suez (1956). A demisionat din funcția de prim-ministru în 1963 și din Knesset (Parlament) în 1970. *Vezi și* războaie arabo-israeliene.

Beni

Râu în Bolivia. Izvorând din versantul de E al Munților Anzi, curge înspre N și se unește cu râul Mamoré, pentru a forma râul Madeira la Villa Bella. Lângă gura sa de vărsare primește și apele afluentului Madre de Dios. Are o lungime de 1 599 km.

Benin *denumire oficială* Republica Benin *anterior* Dahomey

Stat din V Africii, 112 622 kmp, 7 649 000 loc. (2005). Capitala: Porto-Novo (oficială), Cotonou (de facto). Etnia fon și câteva grupuri înrudite constituie două cincimi din populație, printre minorități numărându-se yoruba, fulani și adjara. Limbile vorbite sunt franceza (oficială), fon. Moneda este francul CFA. Religii: tradiționale, islam și creștinism. Întinzându-se în interiorul continentului pe o distanță de 675 km de la golful Guineea, republica are o zonă deluroasă în NV, cu înălțimea maximă de 650 m. În E și în N predomină câmpiile, iar în S o regiune mlăștinoasă, coasta măsurând peste 120 km. Cel mai lung râu din Benin, Ouémé, se varsă în laguna Porto Novo și e navigabil pe parcursul a 200 km, din totalul de 450 km. Are o economie mixtă în curs de dezvoltare, bazată mai ales pe agricultură și pe exploatarea petrolului. Este republică, având o singură cameră legislativă, președintele este șeful statului și al guvernului, asistat de prim-ministru. În sudul țării, fonii au întemeiat regatul Abomey la începutul sec. XVII. În sec. XVIII, regatul s-a extins, incluzând Allada și Ouidah, zone unde s-au construit forturi franceze în sec. XVII. În 1882, francezii s-au stabilit în zonă, ceea ce a condus la conflicte cu africanii. În 1894, Dahomey a devenit protectorat francez și a fost încorporat federației Africa Occidentală Franceză în 1904. Și-a câștigat

independența în 1960. Dahomey a fost numit din nou Benin în 1975. Economia slab dezvoltată a creat probleme interne, care există și la începutul sec. XXI.

Benin, Golful ~

Porțiune de N a golfului Guineea. Se întinde de-a lungul coastei Africii de Vest, pe cca 640 km, de la capul Sf. Paul, din Ghana, pe lângă Togo și Benin, până la un afluent al fluviului Niger din Nigeria. Printre porturile majore se numără Lomé, Cotonou și Lagos. A fost scena unui intens comerț cu sclavi de-a lungul sec. XVI–XIX, iar zona de lagune de coastă din V deltei Nigerului a devenit cunoscută drept Coasta Sclavilor. Prin 1830, comerțul cu ulei de palmier devenise principala activitate economică. În anii 1950 s-a descoperit petrol în delta Nigerului.

Benin, Regatul ~

Unul dintre principalele regate istorice ale regiunii împădurite din Africa de V (sec. XIII–XIX), aflat în trecut pe teritoriul actualului oraș Benin din S Nigeriei. A fost înființat de populația edo. Odată cu urcarea pe tron a lui Ewuare cel Mare, la mijlocul sec. XV, regatul s-a extins și a fondat orașul Lagos, unde s-a dezvoltat comerțul cu fildeș, ulei de palmier, piper și sclavi. A încetat comerțul cu sclavi cu europenii în sec. XVIII și s-a concentrat asupra regiunilor din jurul său. Luptele pentru succesiune din sec. XVIII au adus pe tron o serie de regi slabi. Când britanicii au ars orașul Benin în 1897, regatul a fost încorporat în Nigeria Britanică.

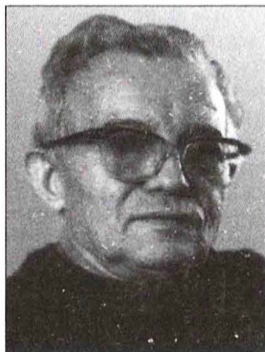
Beniuc, Mihai

(20.11.1907, Sebiș, Arad, România – 24.06.1988, București)

Scriitor și psiholog român. După studii de specializare în psihologie animală la Hamburg, Germania, și un doctorat în psihologie la Cluj, face carieră universitară, ajungând până la gradul de profesor. Debutează ca poet cu placheta *Cântece de pierzanie* (1938), urmată de *Cântece noi* (1940) și *Orașul pierdut* (1943). În 1946, intră în diplomație cu rangul de consilier cultural la ambasada română din Moscova, iar revenirea în țară, după doi ani, marchează începutul ascensiunii sale politice și literare. Prin atitudini, preocupări și comportament își construiește imaginea de poet-cetățean. Portdrapel al proletariatului, lirica sa sufocată de versurile angajate, militante este construită pe câteva simboluri explicite, de nuanță filozofică: poetul cântăreț al durerilor și aspirațiilor neamului, scurgerea ireversibilă a timpului, apropierea fatală a sfârșitului. Poeziile de senectute produc surpriza unei noi vârste creatoare: tristețea poetului alungat din cetate, ignorat, care privește în adâncul eului său pierdut. Din proza sa, redusă ca întindere, sunt de menționat nuvelele *Ură personală* (1955), în continuarea epicii tradiționaliste ardelene, și romanul *Dispariția unui om de rând* (1963). Un alt roman, *Pe muchie de cuțit* (1955), este considerat a fi îndreptat împotriva fostului său mentor, Lucian Blaga, poet renegat de puterea instalată după 1947, pe care Beniuc a îmbrățișat-o. A fost secretar general și apoi președinte al Uniunii Scriitorilor din România (1950–1964). După 1965 este înlăturat din funcție și revine ca profesor de zoopsihologie la Universitatea din București. Este autor al unor lucrări de zoopsihologie: *Învățare și inteligență la animale* (1934), *Ce simt și pricep animalele* (1968). Membru al Academiei Române (1955).

FOTOGRAFIE DE ION CUCU

Mihai Beniuc

Benjamin, Judah P(hilip)

(06.08.1811, St. Croix, Insulele Virgine – 06.05.1884, Paris, Franța)

Avocat recunoscut în SUA și Marea Britanie, membru al cabinetului confederat. S-a mutat cu părinții din Saint Croix în Carolina de Sud în anii de tinerețe. În 1832, a început să-și construiască o carieră de avocat în New Orleans. A fost primul evreu ales în Senatul SUA (1853–1861) și s-a remarcat prin discursurile în favoarea sclaviei. După ce Sudul s-a separat, Jefferson Davis l-a numit procuror general (1861), ministru de război (1861–1862) și secretar de stat (1862–1865). Spre sfârșitul războiului, i-a înfuriat pe mulți albi din cauza ideii de a-i înrola pe negri în armata confederată. După război, a fugit în Anglia, unde a fost primit în barou (1866) și a devenit consilier al reginei (1872).

Judah Benjamin

BIBLIOTECA CONGRESULUI, WASHINGTON, DC

Benjamin, Walter
(15.07.1892, Berlin, Germania – 26.09.1940, lângă Port-Bou, Spania)

Critic literar german. Născut într-o familie de evrei prosperi, a studiat filozofia și a lucrat ca translator și critic literar în Berlin din 1920 până în 1933, când a fugit în Franța pentru a scăpa de persecuții. Invadarea Franței de către naziști în 1940 l-a determinat să fugă iarăși; s-a sinucis la granița spaniolă, aflând că va fi predat Gestapoului. Publicarea postumă a eseurilor sale i-a adus recunoașterea drept cel mai important critic literar german din prima jumătate a sec. XX, dar și critic de film și de fotografie. Independența și originalitatea sa sunt evidente în eseurile adunate sub titlul *Iluminări* (Illuminations, 1961) și *Reflecții* (Réflections, 1979). Scrierile sale despre artă reflectă lecturile din Karl Marx și prieteniile cu Bertolt Brecht și Theodor Adorno.

Benn, Gottfried
(02.05.1886, Mansfeld, Germania – 07.07.1956, Berlin)

Poet și eseist german. Ca medic militar, a devenit supraveghetor al bolnavilor și prostituatelor din închisorile din Bruxelles în timpul Primului Război Mondial. Poemele de început, inclusiv cele din *Carne* (Fleisch, 1917), conțin aluzii la degenerare și la aspecte medicale ale decăderii. Din cauza expresionismului emoțiilor sale, în ciuda ideilor de dreapta, a fost penalizat în timpul perioadei naziste. A recâștigat atenția cititorilor cu *Poeme statice* (Statische Gedichte, 1948) și prin republicarea poemelor vechi. În Anglia, a apărut o cuprinzătoare selecție din poezia și proza sa, sub titlul *Viziune primitivă* (Primal Vision, 1961).

Bennett, Alan
(n. 09.05.1934, Leeds, Yorkshire, Anglia)

Dramaturg, scenarist și actor britanic. Primul succes l-a avut cu strălucitul spectacol satiric de revistă *Dincolo de margine* (Beyond the Fringe, 1960), la care a fost coautor și în care a jucat alături de Dudley Moore, Peter Cook și Jonathan Miller. Mai târziu a scris lucrări pentru televiziune, printre care se numără *Un englez în străinătate* (An Englishman Abroad, 1982) și *Capetele vorbitoare* (Talking Heads, 1988), marcate de un amestec caracteristic de comedie ambiguă și tristețe. Prima piesă de teatru, *Peste 40 de ani* (Forty Years On, 1968), a fost urmată de *Înaintarea* (Getting On, 1971), *Habeas corpus* (1973), *Ținutul vechi* (The Old Country, 1977), *Bucură-te* (Enjoy, 1980) și vestita *Nebunia regelui George* (The Madness of King George, 1991, ecranizată în 1994). Printre scenariile sale se numără și *Ciuliți urechile* (Prick Up Your Ears, 1987).

Bennett, (Enoch) Arnold
(27.05.1867, Hanley, Staffordshire, Anglia – 27.03.1931, Londra)

Romancier, nuvelist, dramaturg, critic și eseist britanic. Principalele sale opere, influențate de Gustave Flaubert și Honoré de Balzac, realizează o importantă legătură între romanul englez și realismul european. Este vestit pentru romanele bogate în descrieri ale celor „cinci orașe" – regiunea Potteries din ținutul său natal, Staffordshire, care constituie decorul operelor *Anna celor cinci orașe* (Anna of the Five Towns, 1902), *Povestea nevestelor bătrâne* (The Old Wives' Tales, 1908) –, dar și datorită celor trei romane care alcătuiesc *Familia Clayhanger* (The Clayhanger Family, 1925). A fost și un critic cunoscut.

Bennett, James Gordon
(01.09.1795, Newmill, Banffshire, Scoția – 01.06.1872, New York, SUA)

Editor american de origine scoțiană. A emigrat în SUA în 1919 și a fost angajat la diverse ziare până în 1835, când a lansat *The New York Herald*. Publicația, devenită repede cunoscută, a introdus multe dintre metodele moderne de prezentare a informației. Printre alte inovații, Bennett a publicat primul articol financiar despre Wall Street (1835), a stabilit primii corespondenți în Europa (1838), a menținut un grup de 63 de corespondenți de război în timpul Războiului Civil American, a fost un pionier în valorificarea ilustrațiilor, a înființat un departament social și a realizat pentru prima oară în jurnalismul american o relatare a unei crime pasionale (1836).

Bennett, Michael
născut **Michael Bennett Difiglia**
(08.04.1943, Buffalo, New York, SUA – 02.07.1987, Tucson, Arizona)

Dansator, coregraf și regizor de musical american. A început să danseze la trei ani; a părăsit școala pentru a merge în turneu cu o reprezentație a *Poveștii din cartierul de vest* (West Side Story). S-a remarcat în calitate de regizor și coregraf al unor spectacole de musical pe Broadway, cum ar fi: *Promisiuni, promisiuni* (Promises, Promises, 1968), *Companie* (Company, 1970), *Nebunii* (Follies, 1971) și *Fete de vis* (Dreamgirls, 1981). Spectacolul său cel mai apreciat este *A chorus line* (1975, Premiul Pulitzer),

pe care l-a conceput, regizat și căruia i-a realizat coregrafia. Bennett a primit opt Premii Tony de-a lungul carierei sale.

Bennett (de Mickleham, de Calgary și Hopewell), Richard Bedford Bennett, Viconte ~

(03.07.1870, Hopewell, New Brunswick, Canada - 27.06.1947, Mickleham, Surrey, Anglia)

Prim-ministru al Canadei (1930–1935). Bennett a intrat în barou în 1893; a practicat avocatura în New Brunswick, apoi s-a mutat în V și a activat în legislativul Teritoriilor din Nord-Vest și din Alberta, precum și în Camera Comunelor din Canada (1911). A fost numit director general al serviciului național (1916), iar apoi ministru al justiției (1921). A devenit liderul Partidului Conservator în 1927 și, promițând refacerea țării după Marea Depresiune, a ajuns în 1930 prim-ministru. Subestimând severitatea crizei, a luat măsuri superficiale. A fost învins de liberalii sub conducerea lui W.L. Mackenzie King. În 1939 s-a retras în Anglia, unde i s-a conferit titlul nobiliar de viconte în 1941.

Bennett, Tony
născut **Anthony (Dominick) Benedetto**

(n. 03.08.1926, Astoria, Queens, SUA)

Cântăreț american foarte popular. Prima sa slujbă a fost de chelner, devenind apoi cântăreț, inițial sub pseudonimul Joe Bari. În 1949, Pearl Bailey l-a cooptat în varieteul clubului ei de noapte, iar în 1950, Bob Hope i-a sugerat noul său nume. A înregistrat multe succese în anii 1950, dar cântecul său reprezentativ rămâne *I Left My Heart in San Francisco* (1962). Treptat, stilul său s-a orientat spre jazz și, pe la mijlocul anilor 1990, o apariție specială la MTV a anunțat revenirea sa.

Benny, Jack *născut* Benjamin Kubelsky

(14.02.1894, Chicago, Illinois, SUA - 27.12.1974, Beverly Hills, California)

Actor de comedie american. În copilărie a studiat vioara, iar din 1912 a început să cânte în vodeviluri. Descoperindu-și talentul comic pe când era înrolat în marină, s-a întors la vodeviluri ca actor. În 1927, a debutat în film, iar între anii 1930–1945 a apărut în 18 filme. Emisiunile sale săptămânale la radio și televiziune, *Jack Benny Program* (1932–1955, respectiv 1950–1965), au câștigat o audiență fidelă, Benny devenind celebru pentru stilul comic caracterizat de subtilitate, interpretarea serios-comică la vioară, pauzele semnificative, ca și pentru imaginea scenică a unui om îngâmfat și zgârcit.

Benois, Alexandre (Nicolaevici)

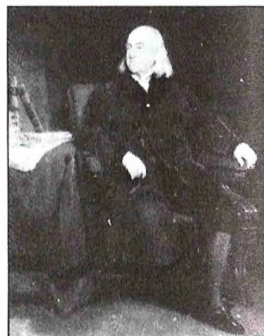
(04.05.1870, Sankt Petersburg, Rusia - 09.02.1960, Paris, Franța)

Regizor de teatru rus, pictor și celebru realizator de decoruri pentru balet. În 1899, a înființat alături de Serghei Diaghilev revista de artă avangardistă *Mir Iskusstva* (Lumea artei). Și-a început cariera de scenograf în 1901 și a conceput multe dintre decorurile inedite pentru compania Ballets Russes, din 1909 până în 1929. A realizat decoruri pentru numeroase alte trupe de balet, între anii 1940–1950.

Bentham, Jeremy

(15.02.1748, Londra, Anglia - 6.06.1832, Londra)

Filozof moral și teoretician al dreptului britanic, primul exponent al utilitarismului. Student precoce, a absolvit cursurile Universității Oxford la numai 15 ani. În lucrarea *Introducere în principiile moralei și legislației* (An Introduction to the Principles of Morals and Legislation), susține că omenirea este condusă de două motivații primordiale, durerea și plăcerea. Obiectul oricărei legislații este reprezentat în mod necesar de „cea mai deplină fericire a celor mai mulți". Prin urmare, întrucât pedeapsa presupune durere, deci este parte a răului, trebuie folosită doar „atâta timp cât reprezintă o modalitate de neutralizare a unui rău și mai mare". Lucrarea sa a inspirat mult legislația reformatoare și mai ales reforma închisorilor. A fost un ilustru adept al economiei de tip laissez-faire, promovată de Adam Smith și David Ricardo. Deși a fost un declarat susținător al democrației, a atacat noțiuni precum cea de contract social și cea de lege naturală și drepturi naturale, deoarece le considera superflue („Drepturile sunt copiii legii; dintr-o lege reală provin drepturi reale, însă dintr-o lege fictivă, dintr-o «lege a naturii», reies drepturi fictive"). A contribuit la înființarea revistei radicale *Westminster Review* (1823). A cerut prin testament ca scheletul său, îmbrăcat, să fie expus permanent la Colegiul Universitar din Londra.

Jeremy Bentham, pictură în ulei de H.W. Pickersgill, 1829; Galeria Națională de Portrete, Londra

GALERIA NAȚIONALĂ DE PORTRETE, LONDRA

Bentham, Sir Samuel

(11.01.1757, Anglia - 31.05.1831, Londra)

Inginer britanic, arhitect și funcționar naval, fratele lui Jeremy Bentham și tatăl

botanistului George Bentham (1800–1884). Adept de la început al armelor cu obuze explozive pentru vasele de război, a condus la victorie navele rusești prevăzute cu asemenea arme împotriva unor forțe turcești mult mai mari (1788). În Anglia, a dezvoltat șalupele din clasa Arrow, folosite împotriva Franței. Între 1807–1812 a fost comisar în marină.

Bentinck, William (Henry Cavendish), Lord

(14.09.1774, Bulstrode, Buckinghamshire, Anglia – 17.06.1839, Paris, Franța)

Administrator colonial britanic. Născut bogat și cu rang nobiliar, a fost numit guvernator în Madras (1803). Destituit în 1807, după răzvrătirea trupelor indiene din Vellore, a încercat în următorii 20 de ani să-și reabiliteze numele. În 1828 a fost numit guvernator general al Bengalului (de fapt al întregii Indii), ocupând această funcție până în 1835. A reformat sistemul financiar, a asigurat posturi administrative și juridice pentru indieni, a suprimat bandele de tâlhari și a abolit obiceiul arderii soției împreună cu soțul decedat (*sati*). Politica sa a contribuit la obținerea independenței Indiei, eveniment ce se va petrece peste un secol.

Bentley, Eric (Russell)

(n. 14.09.1916, Bolton, Lancashire, Anglia)

Critic de teatru și traducător american de origine engleză. A fost regizor de teatru în câteva orașe europene (1948–1951); în München, a lucrat cu Bertolt Brecht la *Mutter Courage*, iar apoi a tradus piesele acestuia în engleză. Scriind despre teatrul european pentru câteva reviste, a ajutat la pătrunderea dramaturgiei europene în SUA. A scris numeroase lucrări critice, printre care *Viața teatrului* (Life of the Drama, 1964), și a predat la Universitatea Columbia (1953–1969) și la alte universități.

Bentley, Richard

(27.01.1662, Oulton, Yorkshire, Anglia – 14.07.1742, Cambridge, Cambridgeshire)

Cleric și cărturar clasic britanic. În 1692 a fost asistentul lui Boyle la Oxford, în 1694 a devenit custode al Bibliotecii Regale, iar în 1700 a ajuns director al Trinity College din Cambridge. Și-a dovedit priceperea în corectarea textelor, ca și cunoștințele de prozodie antică, în *Scrisoare către Joannem Millium* (Epistola ad Joannem Millium, 1691). În *Discuție pe marginea epistolelor de la Phalaris* (Dissertation on the Epistles of Phalaris, 1699) a dovedit caracterul fals al epistolelor. Disputa sa cu Charles Boyle pe tema autenticității acestora a fost satirizată de Jonathan Swift în *Bătălia cărților* (The Battle of the Books, 1704). De asemenea, a publicat ediții critice ale autorilor clasici (de ex. Horațiu) și a avut contribuții lingvistice la studiul Greciei antice.

Benton, Thomas Hart

(14.03.1782, lângă Hillsborough, Carolina de Nord, SUA – 10.04.1858, Washington, DC)

Om politic american. În 1815, după ce s-a mutat în St. Louis, a devenit editor la *St. Louis Enquirer.* Profitând de interesele comerciale și agricole ale alegătorilor, a ajuns în Senatul SUA în 1820. A militat pentru distribuirea terenurilor publice către coloniști și a fost curând recunoscut ca principalul purtător de cuvânt al Partidului Democrat în Senat. Opunându-se extinderii sclaviei în V, a pierdut locul de senator în 1851, dar apoi a fost ales în Camera Reprezentanților (1853–1855). Strănepotul său este artistul Thomas Hart Benton.

Benton, Thomas Hart

(15.04. 1889, Neosho, Missouri, SUA – 19.01.1975, Kansas City, Missouri)

Pictor muralist american. A studiat la Institutul de Artă din Chicago și la Academia Julian din Paris, unde s-a familiarizat cu sincronismul și cubismul. S-a întors la New York în 1912, dar încercările sale artistice moderniste au eșuat. A început să călătorească prin zonele rurale, desenând oameni și locuri. În anii 1930 a realizat câteva picturi murale remarcabile, printre care și *America azi* (America Today, 1930–1931) pentru Noua Școală de Cercetare Socială (New School for Social Research). A transpus deseori povestiri biblice și clasice în decoruri americane rurale, ca în *Suzanna și bătrânii* (Susanna and the Elders, 1938). Stilul său, devenit repede influent, se caracterizează prin forme ondulate, figuri în stilul desenelor animate și culori strălucitoare. A predat la Liga Studenților la Arte din New York, unde l-a avut ca student pe Jackson Pollock.

Thomas Hart Benton, cca 1845–1850

BIBLIOTECA CONGRESULUI, WASHINGTON DC

Benton, William (Burnett)

(01.04.1900, Minneapolis, Minnesota, SUA – 18.03.1973, New York)

Editor, specialist în publicitate și funcționar guvernamental american. Născut

într-o familie de misionari și dascăli, a înființat, alături de Chester Bowles, agenția de publicitate de mare succes Benton & Bowles din New York. A ajuns vicepreședinte al Universității din Chicago; datorită eforturilor sale, universitatea a obținut *Encyclopaedia Britannica,* pe care a coordonat-o, iar mai târziu a cumpărat-o. În 1945 a devenit secretar de stat adjunct și apoi a lucrat pentru o scurtă perioadă în Senatul SUA (1949–1952). După aceea, și-a concentrat eforturile asupra enciclopediei; a murit cu puțin înainte de apariția celei de-a 15-a ediții.

Benue *sau* **Bénoué**

Râu din V Africii. Izvorând din N Camerunului, cu numele de Bénoué, râul curge spre V, traversând E și centrul Nigeriei (cu numele de Benue). Având o lungime de cca 1 400 km, este principalul afluent al fluviului Niger, pe cursul acestuia transportându-se un volum considerabil de mărfuri.

benue-congo, limbi ~

Cea mai mare ramură a familiei de limbi niger-congo, atât în privința numărului de limbi (900), cât și a numărului de vorbitori (cel puțin 500 de milioane). Principalele diviziuni sunt defo, incluzând yoruba, cu peste 20 de milioane de vorbitori; edo, incluzând și edo (*vezi* Benin); nupo, incluzând nupe, ebira și gbagyi; idomo, incluzând idoma; igbo, incluzând și dialectele multiple ale celor cca 19 milioane de membri ai populației igbo; kainji, cu 40 de limbi, și plato, un amestec de peste 50 de limbi; cross river, un grup de peste 55 de limbi, și bantu. Bantu, cea mai mare ramură, cuprinde peste 500 de limbi și are un grup nordic și unul sudic; patruzeci și șapte din totalul acestor limbi sunt vorbite de mai mult de un milion de oameni. Limbile bantu formează cea mai largă subgrupă a limbilor bantu sudice.

Benz, Karl (Friedrich)

(25.11.1844, Karlsruhe, Baden – 04.04.1929, Ladenburg, Germania)

Inginer mecanic german care a proiectat și construit primul automobil funcțional cu motor cu ardere internă. Mașina originală, *Motorwagen,* cu trei roți, a funcționat pentru prima oară în 1885. Compania lui Benz a produs prima mașină cu patru roți, în 1893, și prima mașină de curse, în 1899. Benz a părăsit compania în 1906, pentru a se alătura fiilor săi într-o afacere similară. În 1926, compania Benz a fuzionat cu compania fondată de Gottlieb Daimler.

benzen

Cea mai simplă hidrocarbură aromatică (*vezi* compus aromatic), substanță-sursă a unei clase largi de compuși chimici. A fost descoperit în 1825, de către Michael Faraday. Formula chimică este C_6H_6. În 1865, August Kekule von Stradonitz a fost primul care a stabilit structura corectă: un inel de șase atomi de carbon, fiecare legat de câte un atom de hidrogen (*vezi* valență). Deși benzenul este deseori reprezentat cu legături alternante unice sau duble între atomii de carbon, electronii de valență sunt împărțiți în așa fel încât toate legăturile dintre atomii de carbon să fie similare. Este un lichid incolor, volatil, cu miros caracteristic. Solvent excelent, e folosit frecvent în realizarea maselor plastice, a vopselelor, detergenților, insecticidelor și a altor produse chimice industriale. E foarte toxic și poate provoca leucemie.

Benzer, Seymour

(n. 15.10.1921, New York, SUA)

Biolog molecular american. Și-a luat doctoratul la Universitatea Purdue. A dezvoltat o metodă de stabilire a structurii detaliate a genelor virale și a inventat termenul „cistron" pentru a denumi subunitățile funcționale ale genelor. A avut o contribuție importantă la explicarea ciudățeniilor genetice, considerate mutații ilogice, ținând cont de înșiruirea nucleotidelor din ADN; a descoperit o modalitate de suprimare a acestor mutații în cazul anumitor bacterii.

benzi desenate

Serie de desene combinate cu replici, legate printr-un fir epic simplist și prezentate în ordine cronologică, publicate într-un ziar, într-o revistă sau într-o carte. Prin 1890, mai multe ziare americane publicau săptămânal desene amuzante, însă neînsoțite de replici. În 1897, *Katzenjammer Kids,* creat de Rudolph Dirks și publicat în *New York Journal,* înfățișa benzi umoristice, însoțite de replici ale protagoniștilor. La puțin timp după aceea, au apărut și replicile scrise cu spații în formă de balon, aranjate în așa fel încât formau o povestire. Benzile desenate au ajuns la maturitate odată cu apariția, în 1907, a seriei *Mutt and Jeff,* creată de Bud Fisher. Această serie avea câte un episod zilnic în *San Francisco Chronicle.* Printre cei mai importanți creatori de benzi desenate de mai târziu se numără George Herriman, Al Capp, Walt Kelly, Charles Schulz și Garry Trudeau.

benzină

Amestec de hidrocarburi volatile, inflamabile, derivate din petrol, utilizat drept combustibil pentru motoarele cu ardere internă (și ca solvent pentru uleiuri și grăsimi). Benzina a devenit combustibilul de bază al automobilelor, deoarece prin ardere degajă foarte multă energie, amestecându-se ușor cu aerul în carburator; la început era relativ ieftină, datorită cantităților mari disponibile. În prezent însă, costurile au crescut simțitor, cu excepția situațiilor în care este subvenționată. Inițial, benzina a fost produsă prin distilare. Procesele chimice ulterioare au sporit producția din petrolul brut, prin descompunerea moleculelor mari în molecule mai mici. Ulterior, au fost folosite și alte metode, cum ar fi conversia hidrocarburilor cu lanțuri drepte în izomerii lor cu lanțuri ramificate. Rezultatul unei asemenea metode este un amestec complex, de sute de hidrocarburi. Cifra octanică a unui tip de benzină arată capacitatea acesteia de a rezista combustiei premature și poate fi modificată prin schimbarea proporțiilor anumitor componente. Folosirea plumbului pentru a schimba proporția dintre anumite componente ale benzinei a fost interzisă, deoarece acest element este toxic. Printre alți aditivi se numără detergenții, antigelul și antioxidanții. Începând cu mijlocul sec. XX, fumul produs prin arderea benzinei a devenit una dintre principalele cauze ale poluării urbane a aerului. Printre încercările de a reduce dependența față de benzină se numără și folosirea unui amestec în proporție de 9:1 de benzină și etanol, precum și construcția autovehiculelor electrice.

Beoția

Ținut și republică antică în partea central-estică a Greciei, mărginită de Attica și de Golful Corintului. Orașele sale cele mai importante erau Orhomenos și Teba. Locuită de beoțieni, o populație etoliană din Tesalia, a devenit influentă din punct de vedere politic după ce, între 600–550 î.Hr., a luat ființă Liga Beoțiană sub conducerea tebanilor. Ostilă Atenei, Liga s-a revoltat împotriva acesteia în 447 î.Hr. Beoția i-a înfrânt pe atenieni la Delium în 424 î.Hr., în timpul războiului peloponesiac. Sub conducerea Tebei, a dominat Grecia până când Teba a fost distrusă de către Alexandru cel Mare, în cca 335 î.Hr.

Beowulf

Poem eroic considerat opera reprezentativă a literaturii scrise în engleza veche și prima creație epică din Europa. Relatează întâmplări de la începutul sec. VI d.Hr. și a fost scris, probabil, între anii 700–750 d.Hr. Povestește istoria eroului scandinav Beowulf, care și-a câștigat gloria pentru că i-a înfrânt pe monstrul Grendel și pe mama acestuia; mai târziu, devenit rege, la o vârstă înaintată omoară un dragon, dar moare imediat după aceea, fiind jelit și onorat de către supuși. Poemul se înscrie din punct de vedere prozodic, stilistic și tematic în tradiția operelor eroice germanice, cu o vizibilă influență creștină.

Berain cel Bătrân, Jean

(28.10.1637, Saint-Mihiel, Franța – 24.01.1711, Paris)

Decorator și designer francez. Și-a făcut studiile sub îndrumarea lui Charles Le Brun și a fost numit decorator-șef la curtea lui Ludovic XIV în 1674. Era priceput în realizarea tapiseriilor, a accesoriilor, mobilierului, costumelor și decorurilor pentru teatru și operă, ieșite din comun, marcate de o imagerie fantastică. A satisfăcut gustul pentru splendoare al regelui și i-a inspirat pe alți realizatori de mobilier fin, precum André-Charles Boulle.

Berar

Regiune istorică din India central-vestică. Situată în N actualei regiuni Maharashtra, s-a afirmat ca entitate politică distinctă după incursiunea armatelor musulmane din sec. XIII. A făcut parte din câteva regate musulmane, până când, după prăbușirea Imperiului Mogul, a ajuns sub conducerea regelui din Hyderabad. În 1853, a intrat sub dominație britanică și a fost pe rând atașată diferitelor provincii; din 1960, face parte din statul Maharashtra. Regiunea cuprinde o zonă bogată în culturi de bumbac, în bazinul râului Purna.

Berbec

(în latină: Aries)

În astronomie, constelație situată pe harta cerului între Pești și Taur; în astrologie, primul semn al zodiacului, guvernând intervalul calendaristic cuprins între 21 martie și 19 aprilie. Este reprezentat printr-un berbec, identificat cu zeul egiptean Amon. În mitologia greacă, prințul Phrixos al Tesaliei a călătorit spre Colhida călare pe un berbec. Phrixos a sacrificat apoi acest berbec, în onoarea lui Zeus. Animalul jertfit a fost transformat de Zeus într-o constelație. Lâna de aur a acestuia a fost mai târziu recuperată de Iason.

berbec

Mașină de război alcătuită dintr-o bârnă de lemn grea și un vârf metalic. Berbecul era

folosit pentru a sparge porțile sau zidurile castelelor sau ale cetăților asediate. De obicei suspendat cu ajutorul unor frânghii de un cadru fix, berbecul era balansat înapoi și înainte de cei care îl manevrau, astfel încât izbea puternic structura care trebuia distrusă. Cadrul fix putea fi montat într-o structură mobilă cu un acoperiș din piei de animale, pentru a-i proteja pe cei care manevrau arma de pietrele sau materialele în flăcări aruncate asupra lor de apărătorii cetății.

berber

Membru al unei comunități originare din Maghreb, care vorbește una dintre numeroasele limbi berbere, printre care tamazight, tashahit și tarifit. Vorbitorii limbilor berbere au fost locuitorii inițiali ai Africii de N, deși unele regiuni au fost colonizate de romani și apoi cucerite de arabi; începând cu sec. VII, berberii au acceptat treptat islamul, mulți adoptând limba arabă sau devenind bilingvi, deși limbile berbere încă se mai vorbesc în unele zone rurale și muntoase din Maroc și Algeria, precum și de către unii locuitori din Tunisia și Libia. Începând din anii 1990, intelectualii berberi au căutat să retrezească interesul pentru această limbă. Dinastiile Almoravizilor și Almohazilor, vorbitoare de limbi berbere, au construit imperii în N Africii și în Spania în sec. XI–XIII. *Vezi* Abd El-Krim, Kabilia, Rif.

Berberă, Coasta ~

Regiune mediteraneeană de coastă din N Africii. Se întinde din Egipt până la Oceanul Atlantic. Odinioară parte a Africii romane, regiunea a fost luată în stăpânire de vandali în sec. V d.Hr. Recucerită de Imperiul Roman de Răsărit (Imperiul Bizantin) în jurul anului 533 d.Hr., a fost ocupată de arabi în sec. VII d.Hr. și împărțită în cele din urmă în statele musulmane independente cunoscute sub denumirea de statele berbere: Maroc, Algeria (Alger), Tunisia (Tunis) și Libia (Tripoli). Timp de secole, coasta a fost cunoscută ca raiul piraților care făceau ravagii printre navigatori și luau tribut de la statele europene. După războiul SUA cu Tripoli (*vezi* războiul cu Tripoli), expedițiile americane în Alger (1815) și bombardarea Algerului de către britanici (1816), pirații au renunțat să mai pretindă tribut.

Berbice

Râu din E Guyanei. Izvorăște din zonele înalte ale Guyanei, curge spre N pe o distanță de 595 km, prin păduri dese, spre Oceanul Atlantic. Bazinul râului este îngustat de existența în apropiere a râurilor mai mari Essequibo și Courantyne. Numele său provine de la o colonie olandeză care, în 1831, a devenit parte din Guyana Britanică (azi Guyana).

Berchtesgaden

Oraș din S Germaniei, 8 000 loc. (1992). Situat în Alpii Bavarezi, la S de Salzburg, este înconjurat din trei părți de teritoriul austriac. Cândva încorporat Austriei, a trecut sub administrația Bavariei la începutul sec. XIX. Aici se afla casa de vacanță a lui Adolf Hitler, înainte și în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. În 1938, Hitler s-a întâlnit aici cu Neville Chamberlaine. Bombardată în 1945, vila a fost dărâmată definitiv în 1952. Alpinismul și schiul au făcut din acest loc o zonă populară.

Berchtold, Leopold, Conte de ~

(18.04.1863, Viena, Austria – 21.11.1942, lângă Csepreg, Ungaria)

Om politic austro-ungar. Unul dintre cei mai bogați oameni din Austro-Ungaria, a intrat în serviciul diplomatic în 1893 și a devenit ministru al afacerilor externe în 1912. După asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, în 1914, Berchtold a prezentat un ultimatum Serbiei, care a dus la izbucnirea Primului Război Mondial. A fost forțat să demisioneze în 1915.

bere

Băutură alcoolică obținută de obicei din orz, aromată cu hamei și produsă prin fermentație lentă. Cunoscută încă din Antichitate, a fost o băutură obișnuită în special în zonele cu climă nordică, neprielnice cultivării viței-de-vie pentru obținerea vinului. Este produsă fie prin fermentarea la fundul vasului a drojdiei, care se depune când fermentarea este completă, fie prin fermentarea la suprafață a drojdiei. Berile blonde, de origine germană, sunt obținute prin fermentarea drojdiei la fundul containerului și sunt ținute la temperaturi scăzute timp de câteva luni; cele mai multe sunt deschise la culoare, carbogazoase, cu aromă de hamei și cu o concentrație alcoolică de 3-5%. Berile obținute prin fermentare la suprafață, populare în Marea Britanie și incluzând berea blondă englezească, berea neagră cu concentrație mare de alcool și berea neagră englezească, se caracterizează printr-o mai rapidă eliminare a dioxidului de carbon și printr-o aromă mai puternică decât a berii blonde de origine germană; concentrația de alcool este de 4–6,5%. *Vezi și* malț.

Berengar din Tours

(999 d.Hr., Tours, Touraine, Franța - 10.01.1088, mănăstirea Saint-Cosme, lângă Tours)

Teolog francez. A fost călugărit la catedrala din Tours și a devenit arhidiacon de Angers (cca 1040). A respins doctrina dominantă euharistică și a adus argumente împotriva transformării pâinii și a vinului. A fost combătut de mulți teologi, mai ales de către Lanfranc, și e posibil să fi fost excomunicat (1050) de către papa Leon IX. A fost condamnat de Conciliul de la Vercelli (1050) și de un sinod din Paris (1051). După un compromis, a fost condamnat din nou în 1076, 1078, 1079 și 1080, petrecându-și restul vieții în ascetism.

Berenson, Bernard

(26.06.1865, Vilnus, Lituania, Imperiul Rus - 06.10.1959, Settignano, Italia)

Istoric, critic și cunoscător de artă american de origine lituaniană. A crescut în Boston și a studiat la Harvard, însă cea mai mare parte a vieții și-a petrecut-o în Italia, unde și-a câștigat reputația de foarte bun cunoscător al picturii italiene renascentiste. A fost consilier al negustorului de artă Joseph Duveen (1869–1939) și al Isabellei Stewart Gardner (1840–1924), fondatoarea Muzeului Gardner din Boston. A lăsat Universității Harvard, prin testament, vila sa de lângă Florența, I Tatti, cu toată colecția de artă și o bibliotecă impresionantă, urmând ca aici să funcționeze Centrul Harvard pentru Studiul Renașterii Italiene. Printre lucrările sale se numără *Desenele pictorilor florentini* (The Drawings of the Florentine Painters, 1903, 1938, 1961) și *Pictori italieni ai Renașterii* (Italian Painters of the Renaissance, 1952).

Beretele Verzi *sau* Forțele Speciale

Unitate de elită a armatei SUA, care intervine în conflicte armate de tipul insurecțiilor. A fost înființată în 1952, numele său provenind de la beretele de culoare verde purtate de soldați (deși pot avea și alte culori). Unitatea a avut un rol activ în războiul din Vietnam și a fost trimisă în zone de conflict din toată lumea pentru a ajuta guvernele sprijinite de SUA în combaterea insurgenților.

Berezina

Râu în Belarus. Are 587 km lungime și curge în direcția SE, vărsându-se în Nipru. În timpul retragerii lui Napoleon din Rusia, în 1812, la traversarea râului, lângă Borislav, a avut loc o luptă în care armata franceză a suferit pierderi însemnate. În 1941, a fost, de asemenea, scena unor lupte sângeroase la Smolensk, în timpul invaziei germane.

Berg

Fost ducat din Sfântul Imperiu Roman. Situat pe fluviul Rin, teritoriul se împarte acum în districte ale orașelor Düsseldorf și Köln, din Germania. În sec. XI, conții de Berg au câștigat Westfalia, la E de Köln; în 1380, aceasta a fost încorporată unui ducat. Berg a devenit un centru important pentru industria metalurgică și textilă în sec. XVII–XVIII. În 1806, Napoleon l-a transformat într-un mare ducat din Confederația Rinului. După Congresul de la Viena, din 1814–1815, a devenit parte componentă a Prusiei.

Berg, Alban (Maria Johannes)

(09.02.1885, Viena, Austro-Ungaria - 24.12.1935, Viena, Austria)

Compozitor austriac. Până la vârsta de 19 ani, când l-a întâlnit pe Arnold Schöenberg, a fost un autodidact. Această întâlnire s-a dovedit a fi momentul decisiv al vieții sale, Schöenberg fiindu-i profesor timp de opt ani. Sub influența acestuia, lucrările romantice ale lui Berg dau naștere unei atonalități accentuate (1925) și, în cele din urmă, unei compoziții scrise pe 12 tonuri. Opera sa expresionistă, *Wozzeck* (1922), a devenit cea mai populară operă din epoca postromantică. A doua sa operă, *Lulu*, la care a lucrat șase ani, a rămas neterminată la moartea sa. Printre celelalte lucrări se numără *Suită lirică* (1926), *Trei piese pentru orchestră* (1915) și un concert pentru vioară (1935).

Berg, Paul

(n. 30.06.1926, New York, SUA)

Biochimist american. Și-a luat doctoratul la Western Reserve University. În timp ce studia acțiunile genelor izolate, a creat metode de descompunere a moleculelor de ADN, de direcționare în locurile dorite și alipire a segmentelor astfel obținute la ADN-ul unui virus sau al unei plasmide, care se poate apoi integra în celule bacteriene sau animale. ADN-ul străin a fost încorporat în acidul nucleic al gazdei, sintetizând astfel proteinele care, în mod normal, nu se găsesc aici. Unul dintre primele rezultate practice ale acestei cercetări a fost dezvoltarea unei specii de bacterii care conținea gena ce produce insulină. În 1980, i-a fost decernat Premiul Nobel, împreună cu Walter Gilbert (n. 1932) și Frederick Sanger.

Bergen

Oraș, 229 496 loc. (2000) din SV Norvegiei. Este al doilea oraș ca mărime din Norvegia și cel mai important port. Înființat în 1070 de regele Olaf III, a fost capitala țării

în sec. XII–XIII. În sec. XIV, negustorii din Liga Hanseatică germană au obținut monopolul asupra comerțului desfășurat aici; influența lor asupra Norvegiei aflate în declin a durat până în sec. XVI. Distrus de incendii în mod repetat (mai ales în 1702 și 1916), Bergen a fost reconstruit de fiecare dată. Economia se bazează în special pe pescuit și pe construcția navală. Este orașul natal al lui Edvard Grieg și al violonistului Ole Bull.

Bergen, Edgar
născut **Edgar John Bergren**

(16.02.1903, Chicago, Illinois, SUA - 30.09.1978, Las Vegas, Nevada)

Comediant și ventriloc american. Pe când era copil, și-a dezvoltat abilități de ventriloc, care mai târziu l-au ajutat să-și plătească studiile la Universitatea Northwestern. După unele apariții în vodeviluri și în cluburi de noapte, a început să joace la radio, în spectacolul *Edgar Bergen-Charlie McCarthy* (alături de marioneta caustică și îndrăzneață Charlie McCarthy), program care a continuat să fie printre cele mai populare timp de 20 de ani (1937–1957). Fiica sa, Candice (n. 1946), este o apreciată actriță de cinema și de televiziune.

Bergen-Belsen *sau* Belsen

Lagăr de concentrare nazist din apropierea satelor Bergen și Belsen, în Hanovra prusacă, din Germania. Înființat în 1943, pe de o parte ca lagăr pentru prizonierii de război, pe de alta ca lagăr de tranzit pentru evrei, a fost proiectat pentru 10 000 de deținuți, dar a ajuns să cuprindă chiar și 60 000. Deși nu existau camere de gazare, aici au murit de foame și frig cca 35 000 de prizonieri, printre care și Anne Frank. Fiind primul lagăr de acest fel eliberat de Aliați (15 aprilie 1945), a devenit imediat de notorietate.

Berger, Victor (Louis)

(28.02.1860, Nieder-Rehbach, Austro-Ungaria - 07.08.1929, Milwaukee, Wisconsin, SUA)

Cofondator al Partidului Socialist American. În 1878, a emigrat în SUA, a înființat un ziar de limbă germană în 1892 și a editat ziarul *Social Democratic Herald* (mai târziu *Milwaukee Leader*), între anii 1898–1929. Împreună cu Eugene V. Debs, a înființat Partidul Social Democrat care, în 1901, s-a transformat în Partidul Socialist. A fost ales în Camera Reprezentanților (1911–1913), fiind primul socialist ales vreodată în Congres. Ales din nou în 1918, a renunțat la postul său din cauză că a fost acuzat de contraspionaj și pentru că s-a opus participării SUA în Primul Război Mondial. Condamnarea sa a fost anulată, iar Berger a devenit iarăși membru al Camerei Reprezentanților (1923–1929) și a preluat funcția de președinte al Partidului Socialist (1927–1929) de la Debs.

Bergey, David Hendricks

(27.12.1860, Skippack, Pennsylvania, SUA - 05.09.1937, Philadelphia, Pennsylvania)

Bacteriolog american. A fost profesor de școală înainte de a absolvi Universitatea din Pennsylvania, unde și-a luat doctoratul în sănătate publică. Imediat după aceea, a devenit directorul Institutului de Cercetări Biologice din cadrul Companiei Naționale de Medicamente din Philadelphia. Este cunoscut ca autor al *Manualului de bacteriologie determinativă al lui Bergey* (Bergey's Manual of Determinative Bacteriology), o lucrare de referință pentru subiecte variate: clasificarea bacteriilor, tuberculoza, conservanții alimentari, fagocitoza (înghițirea particulelor de către celule) și reacțiile alergice.

Bergman, (Ernst) Ingmar

(14.07.1918, Uppsala, Suedia - 30.07.2007)

Regizor și scenarist de film suedez. Fiul rebel al unui pastor luteran, a lucrat în teatru înainte de a regiza primul său film, *Criză* (Kris, 1945). Și-a câștigat reputația internațională în cinema cu filme ca *A șaptea pecete* (Det Sjunde inseglet, 1956) și *Fragii sălbatici* (Smultronstället, 1957). A reunit un grup de actori, printre care Max von Sydow și Liv Ullmann, și un operator de imagine, Sven Nykvist, împreună cu care a făcut filme foarte dramatice, conținând adesea reprezentări sumbre ale singurătății umane, printre care *Prin oglindă* (Såsom i en spegel, 1961), *Șoapte și strigăte* (Viskignar och rop, 1972), *Sonată de toamnă* (Höstsonaten, 1978) și *Fanny și Alexander* (Fanny och Alexander, 1982). Mai târziu, a scris scenarii pentru filme precum *Cele mai bune intenții* (Den Goda viljan, 1992) și *Confesiuni* (Enskilda samtal, 1996). De-a lungul carierei a continuat să regizeze piese de teatru, de regulă la Teatrul Dramatic Regal din Stockholm.

Bergman, Ingrid

(29.08.1915, Stockholm, Suedia - 29.08.1982, Londra, Anglia)

Actriță suedeză de film și teatru. După ce a apărut în *Intermezzo* în Suedia, a plecat în SUA pentru a juca în versiunea engleză a filmului (1939). Datorită energiei și farmecului său natural a devenit o stea, jucând în filme precum *Casablanca* (1942), *Lumina*

de gaz (Gaslight, 1944, Premiul Oscar) și în pelicule regizate de Alfred Hitchcock – *Fascinație* (Spellbound, 1945) și *Notorious* (1946). Scandalul produs de legătura sa amoroasă cu Roberto Rossellini (1949) a ținut-o departe de ecranele americane timp de șapte ani, dar a turnat filme în Europa înainte de a fi reprimită la Hollywood odată cu filmul *Anastasia* (1956, Premiul Oscar). Printre ultimele sale filme se numără *Indiscreție* (Indiscreet, 1958) și *Orient Express* (Murder on the Orient Express, 1974, Premiul Oscar).

Bergson, Henri (-Louis)

(15.10.1859, Paris, Franța - 04.01.1941, Paris)

Filozof francez, a fost primul care a elaborat ceea ce astăzi numim *filozofia proceselor*, respingând valorile statice în favoarea valorilor mișcării, schimbării și evoluției. A fost și un literat remarcabil, apreciat atât în cercurile academice, cât și de marele public, fiind laureat al Premiului Nobel pentru literatură în 1927.

Anii timpurii

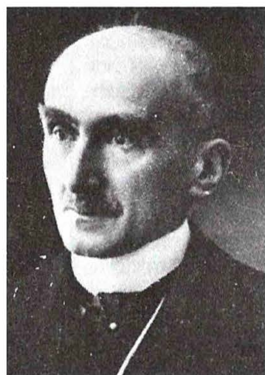
Prin tatăl său, un talentat muzician, Bergson era descendentul unei înstărite familii de origini polono-evreiești – fiii lui Berek, sau Berek-son, din care este derivat numele Bergson. Mama sa provenea dintr-o familie de evrei englezi. Educația, instruirea și interesele lui Bergson erau specific franceze, cariera sa profesională și întreaga sa viață desfășurându-se în Franța, cu precădere în Paris. Și-a primit educația preuniversitară la Liceul Condorcet, unde a demonstrat aptitudini clare deopotrivă pentru științele exacte și pentru cele umane. Între 1878 și 1881 a studiat în cadrul Școlii Normale Superioare (École Normale Supérieure) la Paris, instituție responsabilă pentru instruirea profesorilor universitari. Cultura generală de care a beneficiat acolo i-a mijlocit, în egală măsură, lecturarea clasicilor greci și latini, accesul – în funcție de nevoi și de preferințe – la informațiile științifice ale acelor timpuri și, totodată, i-a permis să-și edifice o viitoare carieră în filozofie, spre care s-a îndreptat după absolvire.

Și-a început cariera profesorală în diverse licee din afara Parisului, mai întâi la Angers (1881–1883), iar apoi, pentru următorii cinci ani, la Clermont-Ferrand. În timpul șederii la a doua instituție, a avut intuiția care i-a furnizat concomitent fundamentele și inspirația pentru primele sale lucrări filozofice. După cum i-a scris mai târziu eminentului pragmatist american William James: „Până în acea clipă rămăsesem întru totul cufundat în teoriile mecaniciste, spre care am fost îndrumat de timpuriu prin scrierile lui Herbert Spencer. (...) Ceea ce mi-a răsturnat toate ideile a fost analiza noțiunii de timp, așa cum se aplică în mecanică și fizică. Am văzut, spre marea mea uimire, că timpul științific nu durează, că știința pozitivistă constă, în mod esențial, din eliminarea duratei. Acesta a fost punctul de plecare pentru o serie de reflecții care m-au adus, treptat, să resping aproape tot ce până atunci acceptasem și să-mi schimb complet punctul de vedere."

Prima consecință a acestei schimbări a fost lucrarea *Eseu asupra datelor imediate ale conștiinței* (Essai sur les données immédiates de la conscience, 1889), susținută ca teză de doctorat în același an. Această operă a fost, într-o primă fază, o tentativă de a stabili noțiunea de durată sau de timp trăit, în opoziție cu ceea ce Bergson percepea drept concepția spațializată a timpului, măsurată printr-un ceas și utilizată de știință. A început prin a analiza cum își conștientizează omul propriul sine, pentru a demonstra că faptele psihologice sunt diferite calitativ unele de celelalte, acuzându-i în special pe psihologi că falsifică faptele respective prin încercările de a le cuantifica și a le categorisi. El critica în special legea lui Fechner, care pretindea că poate stabili o relație calculabilă între intensitatea stimulului și cea a senzației corespunzătoare. Bergson susținea că, odată îndepărtate confuziile dintre durată și întindere, succesiune și simultaneitate, calitate și cantitate, obiecțiile la adresa libertății umane aduse în numele determinismului științific ar fi nefondate.

Triumfuri filozofice

Publicarea *Eseului* îl găsește pe Bergson revenit în Paris, predând la Liceul Henric IV. În 1891 s-a căsătorit cu Louise Neuburger, o verișoară a prozatorului francez Marcel Proust. Între timp, a întreprins studii asupra relației dintre minte și trup. Doctrina prevalentă era aceea a așa-numitului paralelism psihofiziologic. Această teorie susține că pentru fiecare fapt psihologic există un fapt fiziologic corespunzător care îl determină în mod strict. Deși era convins că a combătut argumentele în favoarea determinismului, *Eseul* nu a căutat să explice care este legătura dintre minte și trup. Rezultatele studiilor sale asupra acestei probleme au fost publicate în 1896 sub titlul *Materie și memorie: eseu asupra relației între corp și spirit* (Matière et mémoire: essai sur la relation du corps à l'esprit). Aceasta este cea mai dificilă și, poate, cea mai apropiată de perfecțiune dintre cărțile sale.

Henri Bergson, 1928

ARHIVA FUR KUNST UND GESCHICHTE, BERLINUL DE VEST

Viziunea și argumentele din acest opus sunt tipice pentru metoda sa de a filozofa. Nu a apelat la speculații generale și nu s-a preocupat cu elaborarea unui mare sistem speculativ. A început, ca în oricare din cărțile sale, cu o problemă particulară, pe care o analiza determinând mai întâi faptele empirice (observate) care se cunosc despre ea conform celor mai întemeiate și actuale opinii științifice. Astfel, pentru *Materie și memorie* (Matière et mémoire) a dedicat cinci ani studiului întregii literaturi disponibile despre memorie, concentrându-se asupra fenomenului psihologic al afaziei (pierderea abilității de a folosi limbajul). Conform teoriei paralelismului psihofiziologic, o leziune cerebrală ar trebui, de asemenea, să afecteze însuși fundamentul puterii psihologice. Apariția afaziei, considera Bergson, arată că nu acesta este cazul. O persoană cu o atare afecțiune înțelege ce i se spune, știe ce ea însăși vrea să spună, nu suferă de paralizie a organelor, însă e incapabilă să vorbească. Acest fapt arată, argumentează Bergson, că nu memoria este cea pierdută, ci, mai degrabă, mecanismul fiziologic necesar pentru a o exprima. Această observație îl determină pe Bergson să conchidă că memoria, așadar mintea sau sufletul, este independentă de trup și se folosește de el pentru a-și îndeplini propriile scopuri.

Eseul fusese amplu recenzat în jurnale academice, însă *Materie și memorie* a atras atenția unei audiențe mai largi. Treptat, Bergson devine unul dintre cei mai populari și mai influenți conferențiari și scriitori ai zilei. În 1897 s-a întors ca profesor se filozofie la École Normale Supérieure, pe porțile căreia intrase mai întâi ca student la vârsta de 19 ani. Apoi, în 1900, a fost invitat la Collège de France, instituția academică de cel mai înalt prestigiu din Franța, unde s-a bucurat de un imens succes pe post de conferențiar. De atunci și până la izbucnirea Primului Război Mondial, a existat o veritabilă modă a bergsonismului. William James era un entuziast cititor ale operelor lui, cei doi devenind buni prieteni. Peste tot erau organizate expoziții și se făceau comentarii referitoare la filozofia bergsoniană. Mulți credeau că sunt martorii unei noi epoci în filozofie, influențând multe alte activități creatoare precum literatura, muzica, pictura, politica și religia.

Evoluția creatoare (L'Évolution créatrice, 1907), cea mai importantă lucrare a acelor ani și cea mai faimoasă carte a lui Bergson, ni-l dezvăluie în mod vădit ca pe un filozof al proceselor și concomitent indică influența biologiei asupra gândirii sale. Examinând ideea de viață, Bergson a acceptat evoluția ca pe un fapt stabilit științific. A criticat, totuși, interpretările filozofice care au avut-o drept obiect pentru că nu au înțeles importanța duratei, ratând astfel însăși unicitatea vieții. El a propus ca întregul proces evolutiv să fie perceput ca manifestare în durată a unui *elan vital* în perpetuă dezvoltare și generare de noi forme. Pe scurt, evoluția este creativă, nu mecanicistă. În acest proces de dezvoltare, el a identificat două direcții principale: una a instinctului, ducând spre viața insectelor; cealaltă a evoluției inteligenței, culminând cu omul; cu toate acestea, ambele sunt văzute ca produse ale unui elan vital care acționează pretutindeni. Ultimul capitol al cărții, intitulat „Mecanismul cinematografic al gândirii și iluzia mecanicistă", reprezintă o trecere în revistă a întregii istorii a gândirii filozofice, cu scopul de a pune în evidență faptul că ea a eșuat în permanență să aprecieze natura și importanța devenirii, falsificând astfel natura realității prin impunerea de concepte statice și abstracte.

Printre operele minore ale lui Bergman se numără *Râsul: eseu asupra semnificației comicului* (Le Rire: essai sur la significance du comique, 1900) și *Introducere în metafizică* (Introduction à la metaphysique, 1903). Cea de-a doua ne furnizează poate cea mai bună introducere în filozofia lui, oferind cea mai clară descriere a metodei sale. Există două căi profund diferite ale cunoașterii, susținea el. Cea care atinge cel mai înalt grad de dezvoltare în știință este analitică, spațializează și conceptualizează, tinzând să vadă lucrurile ca solide și discontinue. Cealaltă este o intuiție globală, imediată, ce ajunge la esența unui lucru prin simpatie. Prima este utilă pentru a duce lucrurile la bun sfârșit, dar nu atinge realitatea esențială a lucrurilor tocmai pentru că ignoră durata și fluxul ei perpetuu, care este inexprimabilă și poate fi înțeleasă doar prin intuiție. Am putea considera întreaga operă a lui Bergson drept o extinsă explorare a sensului și implicațiilor intuiției sale asupra duratei ca realitate lăuntrică a tuturor lucrurilor.

Anii târzii

În 1914, Bergson a renunțat la toate îndatoririle de la Collège de France, deși nu s-a retras oficial de la catedră până în 1921. După ce primise deja cele mai înalte onoruri pe care Franța i le putea oferi, inclusiv statutul de membru, din 1915, între cei „40 de nemuritori" ai Academiei Franceze, în 1927 i-a fost acordat Premiul Nobel pentru literatură.

După *Evoluția creatoare* (L'Évolution créatrice) au trecut 25 de ani înainte să publice o altă operă majoră. În 1932 a publicat *Cele două surse ale moralei și ale religiei* (Les Deux Sources de la morale et de la religion). Ca și în lucrările precedente, a susținut că opoziția polară între static și dinamic oferă înțelegerea fundamentală. Astfel, în viața morală, socială și religioasă a oamenilor el a văzut, pe de o parte, influența societății închise, exprimată în conformitate cu legi codificate și cu obiceiuri, și, pe de altă parte, societatea deschisă, cel mai bine reprezentată de aspirațiile dinamice ale eroilor și misticilor care se înalță dincolo și chiar încalcă rânduielile grupurilor în care ei trăiesc. Există deci două forme de moralitate sau, mai degrabă, două surse: cea care își are rădăcinile în inteligență, care duce, de asemenea, spre știință și spre idealul său static, mecanicist; cealaltă bazată pe intuiție, care își găsește expresia nu doar în libera creativitate a artei și a filozofiei, ci și în experiența mistică a sfinților.

În *Cele două surse*, Bergson s-a apropiat mai mult de noțiunea religioasă canonică de Dumnezeu decât o făcuse cu impulsul vital teoretizat în *Evoluția creatoare*. A recunoscut în testamentul său din 1937: „Reflecțiile mele m-au condus tot mai aproape de catolicism, în care văd împlinirea completă a iudaismului". Însă, cu toate că și-a declarat „adeziunea morală față de catolicism", nu a depășit acest stadiu. Într-o explicație, a scris: „M-aș fi convertit, dacă nu aș fi prevăzut de ani buni un teribil val de antisemitism gata să se reverse asupra lumii. Am vrut să rămân printre cei care mâine vor fi persecutați". Ca o confirmare a acestei convingeri, cu doar câteva săptămâni înainte de decesul său, s-a ridicat de pe patul de boală și a stat la coadă pentru a fi înregistrat ca evreu, conform legii tocmai impuse de guvernul de la Vichy, deși autoritățile îi oferiseră o dispensă.

Deși nu a dus la formarea unei școli de filozofie, influența lui Bergson a fost considerabilă, mai ales printre filozofii francezi. Însă influența sa a fost resimțită și în Statele Unite și în Marea Britanie, mai ales în opera lui William James, George Santayana și Alfred North Whitehead, celălalt mare metafizician al proceselor din sec. XX.

Beria, Lavrenti (Pavlovici)

(29.03.1899, Merkheuli, Rusia – 23.12.1953, Moscova, URSS)

Om politic sovietic și director al serviciilor secrete sovietice (1938–1953). A lucrat în spionaj și contraspionaj, începând cu 1921. În calitate de șef al Partidului Comunist din republicile transcaucaziene (1932–1938), a supravegheat personal epurările inițiate de Iosif Stalin (*vezi* procese de epurare). După moartea lui Stalin a devenit unul dintre cei patru viceprim-miniștri și ministru de interne. A încercat să-i urmeze lui Stalin ca dictator, dar a fost arestat și executat.

beri-beri *sau* carență de vitamina B_1

Afecțiune nutritivă (*în singhaleză,* slăbiciune extremă), care se manifestă prin slăbirea nervilor și a inimii, cauzată de lipsa tiaminei (vitamina B_1). Printre simptome se numără oboseala, problemele digestive, slăbirea și amorțirea membrelor. Beri-beri uscat presupune degenerarea graduală a nervilor lungi, atrofierea mușchilor și pierderea reflexelor. Forma numită beri-beri umed e mai acută, apărând edeme datorate slăbirii inimii și circulației proaste. Vitamina B_1 se găsește în special în alimente, dar se pierde prin fierbere; o dietă echilibrată, bogată în hrană crudă, poate preveni boala. În țările occidentale, alcoolismul cronic reprezintă cauza cea mai frecventă a acestei afecțiuni.

beril

Silicat de beriliu și aluminiu, $Be_3Al_2(SiO_3)_6$, mineral care este o sursă comercială de beriliu. Unele varietăți sunt comercializate ca pietre prețioase: acvamarinul (albastru-verde pal), smaraldul (verde-închis), heliodorul (galben-auriu) și morganitul (roz). Înainte de 1925, berilul era folosit numai ca piatră prețioasă, dar de atunci beriliul a început să fie folosit industrial, în special pentru construcția reactoarelor nucleare, a vehiculelor spațiale și a tuburilor pentru raze X. Nu au fost descoperite mari zăcăminte de beril, întreaga producție reprezentând un subprodus din exploatarea minelor de feldspați și mică. Brazilia este principalul producător; alți producători sunt Zimbabwe, Africa de Sud, Namibia și SUA.

beriliu

Element chimic, cel mai ușor dintre metalele alcaline; are simbol chimic Be și

număr atomic 4. Nu apare în natură în stare pură, ci mai mult ca beril (dintre care smaraldul și acvamarinul sunt varietăți de pietre prețioase). Metalul beriliu, în special în aliaje, are multe aplicații termice și de rezistență; este folosit la reactoarele nucleare. Beriliul are valența 2 în toți compușii săi, care în general sunt incolori și au un gust dulce distinctiv. Toți compușii solubili ai beriliului sunt toxici. Oxidul de beriliu este folosit în ceramica specializată pentru echipamente nucleare, iar clorura de beriliu este un catalizator pentru reacțiile organice.

Bering, disputa asupra Mării ~

Dispută între SUA și Marea Britanie cu privire la statutul internațional al Mării Bering. În încercarea de a controla vânarea focilor în afara coastelor Alaskăi, în 1881 SUA a emis pretenții de autoritate asupra Mării Bering și dreptul de a captura navele care o traversează. La sfârșitul anilor 1880, au fost confiscate câteva vase canadiene, iar Marea Britanie a protestat față de pretențiile SUA. O înțelegere din 1891 a permis ambelor țări să controleze zona. În 1893, un tribunal internațional a hotărât că zona este o parte a apelor internaționale și că nici o națiune nu ar trebui să aibă jurisdicție asupra ei.

Bering, Marea ~

Mare în N Oceanului Pacific. Delimitată de Alaska, insulele Aleutine, peninsula Kamceatka și de partea de E a Siberiei, ocupă 2 304 000 kmp. Cuprinde numeroase insule, printre care Karagin și Nunivak, precum și arhipelagurile Sf. Lawrence, Aleutin și Komandor. Este traversată în diagonală de linia internațională de schimbare a datei. Marea este legată de Oceanul Arctic prin strâmtoarea Bering, care separă Asia de America de Nord, deși se crede că în perioada glaciară ar fi existat între ele o fâșie de pământ care a permis migrația din Asia în America de Nord. Explorările din 1728 și 1741 ale lui Vitus Bering au constituit o bază a pretențiilor Rusiei asupra Alaskăi.

Bering, Vitus (Jonassen)

(/?/, 1681, Horsens, Danemarca - 19.12.1741, insula Bering, lângă peninsula Kamceatka)

Navigator rus de origine daneză. S-a alăturat flotei țarului rus Petru I, iar în 1724 a fost numit conducător al unei expediții menite să verifice dacă între Asia și America de Nord există vreo fâșie de pământ care le leagă. În 1728, a pornit din peninsula siberiană Kamceatka și a trecut prin ceea ce mai târziu se va numi strâmtoarea Bering. Proiectul său de a porni într-o a doua expediție a luat amploare, devenind Marea Expediție Rusească din Nord (1733–1743), care a permis cartografierea unei mari părți a coastei arctice a Siberiei. După ce a explorat coasta Alaskăi, s-a îmbolnăvit de scorbut și, după ce nava sa a eșuat, a murit. Explorările sale au deschis drumul pentru o expediție rusească în America de Nord.

Berio, Luciano

(24.10.1925, Oneglia, Italia - 27.05.2003, Roma)

Compozitor italian. A fost un important inovator al muzicii electronice în ceea ce privește combinarea muzicii live cu cea înregistrată, muzica improvizată, notația grafică, colajul muzical cu materiale de împrumut și (probabil cel mai important) piesele muzicale jucate. Soția sa, cântăreața Cathy Berberian (1925–1983), a fost principalul său colaborator. Printre lucrările sale cele mai importante se numără *Thema* (Omaggio a Joyce, 1958), *Visage* (1961), *Sinfonia* (1968), *Opera* (1970) și seria *Sequenze* (1958–2002).

Berkeley

Oraș, 102 743 loc. (2000), V Californiei, SUA. Situat în golful San Francisco, a fost înființat în 1853 sub numele de Ocean View și ales ca loc de campus pentru Colegiul (mai târziu Universitatea) din California. Colegiul, denumit după filozoful George Berkeley, s-a deschis în 1873. *Vezi și* Universitatea din California.

Berkeley, Busby
născut William Berkeley Enos

(29.11.1895, Los Angeles, California, SUA - 14.03.1976, Palm Springs, California)

Regizor de film și coregraf american. Fiu al unor actori ambulanți, a jucat și a dansat în comedii încă de la vârsta de cinci ani. După ce a asigurat coregrafia a peste 20 de musicaluri pe Broadway, a fost chemat la Hollywood pentru a regiza numerele de dans din *Whoopee* (1930). Numerele sale de dans elaborate, tehnicile inovatoare de filmat și decorurile opulente din filme precum *Căutătorii de aur din 1933* (Gold Diggers of 1933) și *Footlight Parade* (1933) au revoluționat musicalul, oferind satisfacții aparte cinefililor în timpul Marii Depresiuni. Când creșterea costurilor de producție nu a mai permis astfel de extravaganțe, a început să regizeze filme mai puțin inovatoare, dar populare, precum *A sosit trupa* (The Gang's All Here, 1943).

Berkeley, George
cunoscut ca **Episcopul Berkeley**
(12.03.1685, lângă castelul Dysert, lângă Thomastown, comitatul Kilkenny, Irlanda – 14.01.1753, Oxford, Anglia)

Episcop, filozof și activist social irlandez. A activat o lungă perioadă la Trinity College din Dublin (până în 1713) și ca episcop al regiunii Cloyne între 1734–1752. Este cunoscut pentru teoria sa conform căreia, în cazul obiectelor materiale, a fi înseamnă a fi perceput (*în latină: esse est percipi*). Vocația religioasă l-a condus, probabil, la convingerea conform căreia, chiar dacă nici un om nu poate percepe un anumit obiect, Dumnezeu, în schimb, îl percepe, garantând astfel continuitatea existenței lumii fizice chiar și atunci când ea nu este percepută de nici o ființă mărginită. Alături de John Locke și David Hume, a fost unul dintre fondatorii empirismului modern. Spre deosebire de Locke, Berkeley a considerat că nu există o altă substanță materială în afara minții și că, mai degrabă, obiectele există numai ca experimente ale informațiilor procurate de simțuri. Printre operele sale se numără *Eseu pentru o nouă teorie a percepției* (An Essay Towards a New Theory of Vision, 1709), *Tratat privind principiile cunoașterii omenești* (Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge, 1710) și *Trei dialoguri între Hilas și Filonius* (Three Dialogues between Hylas and Philonious, 1713). Și-a desfășurat o parte a carierei în America, unde a pledat pentru educarea amerindienilor și a negrilor. Orașul Berkeley, din California, poartă numele său.

Berkeley, Sir William
(/?/1606, Somerset, Anglia – 09.07.1677, Twickenham, Middlesex)

Guvernator colonial britanic al Virginiei. Numit guvernator în 1641, a introdus diversificarea recoltelor, a încurajat producția și a susținut pacea cu indienii. Monarhist convins, a fost silit să se retragă la plantația sa din Virginia în timpul Commonwealthului din Anglia (1652–1659). Și-a reluat funcția în 1660, dar a avut de înfruntat nereușite în agricultură și atacurile indienilor la frontiere. În 1676, Nathaniel Bacon a pus la cale o expediție împotriva indienilor, în opoziție cu politica comercială susținută de Berkeley. Acesta s-a luptat cu Bacon pentru controlul asupra coloniei, pe care, până la urmă, a recâștigat-o.

Berkshire
Ținut din S Angliei; ocupă valea Tamisei mijlocii și a afluentului acesteia, Kennet, la V de Londra. Dovezi despre primele așezări din zonă datează din Epoca Fierului, iar așezarea belgică de la Silchester a devenit mai târziu un nod al drumurilor romane. După cucerirea normandă, a fost recunoscută importanța strategică a văii Tamisei, aici construindu-se primul castel Windsor. Windsor și Eton, aflate pe granița de E a ținutului, cuprind cele mai importante edificii ale comitatului. Având reședința la Reading, a fost comitat administrativ din 1974 până în 1998.

Berkshire, dealurile ~
Segment al Munților Apalași, în V statului Massachusetts, SUA. Multe dintre vârfuri depășesc 600 m, printre acestea numărându-se Mount Greylock (1 064 m), cel mai înalt punct din stat. Dealurile împădurite reprezintă o continuare a Munților Green din Vermont; printre aceștia se numără Hoosac și lanțul Taconic. Traversate de Traseul Turistic Național din Apalași, dealurile Berkshire conțin parcuri naționale și păduri și găzduiesc festivalul muzical de vară Tanglewood (în Lenox).

Berlage, Hendrik Petrus
(21.02.1856, Amsterdam, Olanda – 12.08.1934, Haga)

Arhitect olandez. După studii efectuate la Zürich, a început să practice arhitectura la Amsterdam (1889). Lucrarea sa cea mai cunoscută este Bursa din Amsterdam (1897–1903), remarcabilă prin structura deschisă din oțel și folosirea cărămizii olandeze. În timpul vizitei în SUA (1911), a luat contact cu lucrările lui Louis Sullivan și ale lui Frank Lloyd Wright, mai târziu introducând metodele și ideile acestora în Europa. Lucrările sale se caracterizează prin folosirea corectă a materialelor, bazată pe proprietățile fundamentale ale acestora și prin evitarea ornamentației inutile.

Berle, Milton *născut* Milton Berlinger
(12.07.1908, New York, New York, SUA – 27.03.2002, Los Angeles, California)

Actor american de comedie. A apărut în vodeviluri de la vârsta de zece ani, iar mai târziu a jucat în peste 50 de filme mute. A fost în primul rând comediant de club de noapte (1939–1949), încercând în același timp, fără mare succes, să câștige audiență și la un post de radio. Gesturile sale bufe și contorsiunile feței erau însă potrivite pentru un mediu vizual, astfel că a apărut în 19 filme (1937–1968). Cel mai mare succes l-a repurtat cu spectacolul de divertisment pentru televiziune *Texaco Star Theater* (1948–1954), un spectacol atât de

popular, încât se spune că mulți oameni și-au cumpărat televizoare numai pentru a se uita la „unchiul Miltie".

Berlin

Oraș, 3 388 000 loc., în zona metropolitană 4 101 000 loc. (2002), capitală a Germaniei. Fondat în prima jumătate a sec. XIII, a fost membru al Ligii Hanseatice în sec. XIV. A devenit reședința familiei Hohenzollern și reședința provinciei Brandenburg. A fost, pe rând, capitala Prusiei (din 1701), a Imperiului German (1871–1918), a Republicii de la Weimar (1919–1932) și a celui de Al Treilea Reich (1933–1945). În Al Doilea Război Mondial, o mare parte din oraș a fost distrusă de bombardamentele Aliaților. În 1945, a fost împărțit în patru zone de ocupație: americană, britanică, franceză și sovietică. În 1948, cele trei puteri occidentale au integrat sectoarele lor într-o singură entitate economică; sovieticii au replicat prin blocada Berlinului. În 1949, când în Germania de Est și de Vest au fost formate guverne independente, Berlinul de Est a devenit capitala Germaniei de Est, iar Berlinul de Vest, deși înconjurat de Germania de Est, a devenit parte a Germaniei de Vest. Emigrațiile continue dinspre Berlinul de Est către cel de Vest, din anii 1950, au condus la construirea, în 1961, a Zidului Berlinului. Zona a devenit imediat cel mai important punct al Războiului Rece. Dramatica dărâmare a zidului, în 1989, a marcat schimbarea internațională care a însoțit destrămarea Uniunii Sovietice. Berlinul s-a reunit și a devenit capitala oficială a Germaniei în 1991; transferul administrației de la Bonn la Berlin a fost desăvârșit în 1999. În oraș se află Universitatea din Berlin, palatul Charlottenburg, Poarta Brandenburg și grădina zoologică din Berlin, precum și Opera din Berlin și Orchestra Filarmonică din Berlin.

Berlin, blocada și podul aerian de la ~

(1948–1949)

Criză internațională provocată de încercarea Uniunii Sovietice de a forța puterile aliate (SUA, Marea Britanie și Franța) să renunțe la jurisdicția asupra Berlinului de Vest, după război. Considerând consolidarea economică a celor trei zone ocupate de Aliați în 1948 drept o amenințare pentru economia Germaniei de Est, sovieticii au blocat toate rutele de transport între Berlin și Germania de Vest. SUA și Marea Britanie au replicat asigurând orașului hrană și alte provizii prin intermediul transportului militar aerian și preluând pe aceeași cale exporturile din Berlinul de Vest. Un embargo al Aliaților impus blocului estic i-a forțat pe sovietici să ridice blocada după 11 luni.

Berlin, Conferința asupra Africii de Vest de la ~

Serie de negocieri (1884–1885) desfășurate la Berlin, unde majoritatea națiunilor europene s-au întâlnit pentru a decide viitorul Africii Centrale. Participanții au declarat bazinul fluviului Congo regiune neutră, au garantat libertatea tuturor puterilor coloniale în privința transportului de mărfuri pe cale maritimă, precum și a comerțului, interzicând însă comerțul cu sclavi, și au respins pretențiile Portugaliei asupra regiunii.

Berlin, Congresul de la ~

(13 iunie – 13 iulie 1878)

Întâlnire diplomatică a marilor puteri europene, în cadrul căreia Tratatul de la Berlin a înlocuit Tratatul de la San Stefano. Dominat de Otto von Bismarck, congresul a rezolvat o criză internațională, revizuind hotărârile de pace în așa fel încât să satisfacă interesele Marii Britanii și ale Austro-Ungariei. Umilind Rusia și netinând seama de aspirațiile popoarelor balcanice, a contribuit la apariția viitoarei crize din Balcani.

Berlin, Irving *născut* Israel Baline

(11.05.1888, Moghilev, Rusia – 22.09.1989, New York, New York, SUA)

Compozitor american. S-a născut în familia unui cantor evreu din Rusia care a emigrat la New York în 1893. Având la activ doar doi ani de studii, a fost cântăreț de stradă și ospătar cântăreț. Primul său cântec difuzat, *Maria from Sunny Italy*, a apărut în 1907; dintr-o greșeală de tipar a fost numit Irving Berlin. În 1911, a compus marele hit al formației Tin Pan Alley în stil ragtime, *Alexander's Ragtime Band*. Se pare că a compus mai mult de 1 500 de cântece, printre care *Cheek to Cheek* și *God Bless America*. A colaborat la multe filme de succes; pentru colaborarea la filmul *Holiday Inn* (1942) a creat *White Christmas*, unul dintre cele mai bine vândute cântece din toate timpurile. În total, a scris coloana sonoră pentru 19 spectacole de pe Broadway, printre care și *Annie, ia-ți arma* (Annie, Get your Gun, 1946), și pentru 18 filme.

Berlin, Sir Isaiah

(09.06.1909, Riga, Letonia – 05.11.1997, Oxford, Anglia)

Filozof politic și scriitor englez de origine letonă. Familia sa a emigrat în Marea Britanie în 1920. A studiat la Universitatea

din Oxford, apoi a predat aici în 1950–1967, fiind președintele colegiului Wolfson în 1966–1975, iar ulterior a predat la colegiul All Souls. În lucrările sale din domeniul filozofiei politice, abordează problema liberului arbitru în societăți mecaniciste și din ce în ce mai totalitare. Printre cele mai importante opere se numără *Karl Marx* (1939), *Ariciul și vulpea* (The Hedgehog and the Fox, 1953), *Inevitabilitatea istorică* (Historical Inevitability, 1955), *Epoca Luminilor* (The Age of Enlightenment, 1956) și *Patru eseuri despre libertate* (Four Essays on Liberty, 1969).

Berlin, Universitatea din ~ *sau* Universitatea Humboldt din Berlin

Universitate publică din Berlin, Germania, înființată (sub denumirea Universitatea Friedrich Wilhelm) în 1809–1810 de Wilhelm, baron von Humboldt. Până la jumătatea anilor 1800 devenise cunoscută în întreaga lume datorită programelor moderne și institutelor de cercetare științifică. Printre profesori s-au numărat G.W.F. Hegel, Johann Gottlieb Fichte, Arthur Schopenhauer, Leopold von Ranke, Hermann von Helmholtz, Friedrich Schleiermacher și Jacob și Wilhelm Grimm. În anii 1930, a fost nazificată, iar mulți dintre profesori au părăsit țara. În timpul Republicii Democrate Germane, după Al Doilea Război Mondial, a fost redenumită Universitatea Humboldt și i s-a dat o orientare marxist-leninistă. A fost reorganizată după reunificarea celor două Germanii din 1990.

Berlinguer, Enrico

(25.05.1922, Sassari, Sardinia, Italia - 11.06.1984, Padova)

Om politic italian. Născut într-o familie sardă din clasa de mijloc, a aderat la Partidul Comunist în 1943 și a deținut o serie de poziții importante, înainte de a deveni secretar general în 1972, funcție pe care a deținut-o până la moarte. A devenit un important susținător al „comunismului național", încercând să obțină independența față de Moscova și favorizând adaptarea marxismului la situația internă. Propunerea sa privind înființarea unui guvern de coaliție format din creștini-democrați și comuniști nu a fost pusă în practică niciodată.

Berlioz, (Louis-) Hector

(11.12.1803, La Côte-Saint-André, Franța - 08.03.1869, Paris)

Compozitor francez. În copilărie a studiat chitara, iar mai târziu a studiat muzica la conservatorul din Paris, împotriva voinței părinților. Prima sa mare partitură a fost *Simfonia fantastică* (Symphonie fantastique, 1830), care a avut o premieră furtunoasă și a devenit un punct de reper al epocii romantice. Impulsiv și pasionat, a fost un critic constant al mediului muzical academic. Deși a fost cea mai impunătoare figură a epocii sale, stilul său compozițional idiosincretic a făcut ca lucrările sale să nu fie incluse în repertoriul vremii, acest lucru întâmplându-se abia pe la mijlocul sec. XX. Printre lucrările sale se numără și *Benvenuto Cellini* (1837), *Troienii* (Les Troyens, 1858), simfonia *Harold în Italia* (1834), *Romeo și Julieta* (1839) și dramele corale *Damnațiunea lui Faust* (La Damnation de Faust, 1846) și *Copilăria lui Iisus* (L'Enfance du Christ, 1854). A devenit un dirijor de excepție, cu o cunoaștere de neegalat a capacităților orchestrei. Tratatul său de orchestrație (1843) este cea mai importantă lucrare în domeniu scrisă vreodată.

Berlusconi, Silvio

(n. 29.09.1936, Milano, Italia)

Magnat al mass-media italiene și prim-ministru în 1994, 2001–2006 și reales în 2008. După ce a absolvit Universitatea din Milano, a intrat în afacerile imobiliare, reușind până în anii 1970 să acumuleze o avere considerabilă. În 1990 deținea mai mult de 150 de afaceri, inclusiv trei rețele de televiziune și cea mai mare editură din Italia. În 1994 a fondat Forza Italia, un partid politic conservator, fiind ales prim-ministru. Confruntat cu mai multe conflicte de interese și numeroase acuzații, a demisionat în decembrie 1994. A fost condamnat apoi pentru fraudă și corupție, însă a fost achitat de acuzațiile privind evaziunea fiscală. În ciuda condamnărilor și a criticilor la adresa controlului deținut asupra mass-media italiene, a rămas liderul partidului Forza Italia, iar în 2001 a redevenit prim-ministru. Sprijinul pe care guvernul său l-a acordat războiului din Irak nu a fost bine primit de populație; Berlusconi a făcut eforturi pentru îmbunătățirea economiei naționale. La alegerile din 2006, coaliția condusă de el a fost învinsă de un bloc de centru în fruntea căruia se afla Romano Prodi. În urma demisiei acestuia din 2008, Berlusconi a devenit, pentru a treia oară, prim-ministru.

Bermejo, Bartolomé *sau* Bartolomé de Cárdenas

(1440, Córdoba, Spania - 1495, Barcelona)

Pictor spaniol. Și-a desfășurat activitatea în orașele Valencia (1468), Aragon (1474–1485), iar din 1486, și în Barcelona. Prima

sa capodoperă este o pictură pe lemn intitulată *Santo Domingo de Silos* (1474). Opera sa *Pietà* (1490), din catedrala din Barcelona, este considerată o capodoperă a picturii spaniole timpurii în ulei; influența lui Rogier van der Weyden transpare din importanța atribuită detaliului și din bogăția culorii. Bermejo a cultivat stilul flamand și a fost considerat cel mai important pictor spaniol înainte de El Greco.

Bermejo

Râu din N Argentinei. Izvorând la granița cu Bolivia, curge pe direcția SE pe o distanță de 1 045 km și se varsă în râul Paraguay, la granița dintre Paraguay și Argentina. Numele râului este dat de nămolurile aluvionare de culoare roșie pe care le transportă (*în spaniolă: bermejo,* roșiatic). Râul este navigabil pe o porțiune scurtă, de-a lungul cursului său central, cunoscut sub numele de Teuco.

Bermude

Colonie britanică, 65 400 loc. (2005), în V Oceanului Atlantic. Alcătuită din șapte insule principale și alte cca 170 de insulițe și stânci, se întinde pe circa 920 km la SE de Capul Hatteras, Carolina de Nord, SUA. Arhipelagul are o suprafață totală de aproape 53 kmp. Capitala, Hamilton, este situată pe insula principală. Numele său provine de la Juan de Bermúdez, care ar fi vizitat insulele în 1503. Colonizate de englezi în 1612, Bermudele au devenit colonie a coroanei britanice în 1648. Economia se bazează pe turism și finanțe internaționale; produsul național brut pe cap de locuitor este printre cele mai mari din lume.

Bermudelor, Triunghiul ~

Secțiune triunghiulară în N Oceanului Atlantic ale cărei limite sunt Bermudele, coasta de S a SUA și Antilele Mari. Regiunea a atras atenția opiniei internaționale după ce numeroase avioane și vapoare au dispărut acolo în mod misterios. Relatările despre fenomene supranaturale au fost celebre, dar la sfârșitul sec. XX miturile țesute în jurul Triunghiului Bermudelor și-au pierdut din importanță.

Berna

Oraș, capitala Elveției, 128 600 loc. (2000), în zona metropolitană 317 300 loc. Situat pe un cot al râului Aare, a fost fondat în 1191 ca garnizoană de către Berthold V, duce de Zähringen. A devenit oraș imperial liber în 1218. Pe măsură ce își extindea puterea, a devenit un stat independent, iar în 1353 a aderat la Confederația Elvețiană. A fost scena disputelor dintre romano-catolici și reformați în 1528. Aceste dispute au condus la apărarea cu consecvență a doctrinei protestante. Orașul Berna a devenit parte a Republicii Elveția, iar din 1848, capitala țării. Este sediul uniunilor internaționale ale poștei, căilor ferate și drepturilor de autor.

Berna, Convenția de la ~
denumire oficială **Convenția pentru Protecția Lucrărilor Artistice și Literare**

Acord internațional adoptat la Berna, Elveția, în 1886, pentru protejarea drepturilor de autor la nivel internațional. A fost modificată de câteva ori pe parcursul sec. XX. Semnatarii săi alcătuiesc Uniunea Drepturilor de Autor de la Berna. Fiecare țară membră garantează autorilor din celelalte țări membre aceleași drepturi ca propriilor cetățeni. Lucrările protejate includ orice tip de realizare literară, științifică și artistică, inclusiv picturile, sculpturile, planurile de arhitectură și producțiile muzicale. Drepturile de autor asigură protecție lucrării de artă pe o perioadă de 70 de ani de la moartea autorului.

Bernadette de Lourdes, Sfânta ~
născută **Marie-Bernarde Soubirous**
(07.01.1844, Lourdes, Franța - 16.04.1879, Nevers; canonizată la 8 dec. 1933; sărbătorită la 16 apr., iar în Franța, uneori la 18 febr.)

Vizionară franceză. Fiica unui morar, a avut o copilărie marcată de sărăcie și de boală. În 1858 a avut o serie de viziuni cu Fecioara Maria; a apărat autenticitatea acestor viziuni în fața părinților săi, a bisericii și a autorităților civile. A intrat în rândurile Surorilor de Caritate de la Nevers (1866) și a trăit în izolare până la moarte, la vârsta de 35 de ani. Peștera de la Lourdes a devenit un loc de pelerinaj. Se crede că izvorul din acest loc are puteri vindecătoare.

Bernadotte (af Wisborg), Folke, Conte ~
(02.01.1895, Stockholm, Suedia - 17.09.1948, Ierusalim, Israel)

Soldat suedez, filantrop și diplomat. Nepot al regelui Gustav V, Bernadotte a fost șeful Crucii Roșii suedeze în Al Doilea Război Mondial, fiindu-i încredințată salvarea a 20 000 de deținuți din lagărele de concentrare. În 1948, a fost învestit de către Consiliul de Securitate al ONU cu funcția de mediator în Palestina și a contribuit la semnarea acordului de încetare a focului dintre Israel și statele arabe. Propunerea ca refugiaților arabi să li se permită revenirea la casele lor din noul stat Israel i-a atras mulți dușmani, fiind asasinat de extremiștii evrei.

Bernanos, Georges

(20.02.1888, Paris, Franța - 05.07.1948, Neuilly-sur-Seine)

Romancier și autor francez de scrieri polemice. Unul dintre cei mai originali și independenți scriitori romano-catolici ai timpului său, spiritual și cu dragoste pentru oameni, a combătut materialismul și compromisul cu răul. Capodopera sa, *Jurnalul unui preot de țară* (Journal d'un curé de campagne, 1936), este povestea unui tânăr preot care se luptă cu păcatul. *Dialogurile carmelitelor* (Dialogues des carmélites, 1949), un scenariu despre 16 maici martirizate în timpul Revoluției Franceze, a fost sursă de inspirație pentru opera lui Francis Poulenc (1957).

Bernard de Clairvaux, Sfântul ~

(1090, probabil la Fontaine-les-Dijons, lângă Dijon, Burgundia, azi Franța - 20.08.1153, Clairvaux, Champagne; canonizat în 1174; sărbătorit la 20 aug.)

Călugăr mistic cistercian francez și doctor al Bisericii. Născut într-o familie de aristocrați de lângă Dijon, a abandonat educația pentru a duce o viață monahală, intrând în austera comunitate religioasă de la Cîteaux, în 1112. În 1115 a fondat o abație la Clairvaux, în Champagne, și a devenit abate. Între 1130 și 1145, a mediat consilii civile și ecleziastice și discuții teologice, iar sprijinul acordat papei Inocențiu II a contribuit la securitatea papalității în timpul schismei cu Anacletus. A fost confidentul a cinci papi, devenind, probabil, cea mai renumită figură religioasă a Europei. A propovăduit activ a doua cruciadă. S-a opus învățăturilor lui Pierre Abélard și celor ale lui Henry de Lausanne, apărând cultul Fecioarei Maria.

Bernard, Claude

(12.07.1813, Saint-Julien, Franța - 10.02.1878, Paris)

Fiziolog francez. A predat la mai multe instituții franceze de renume, iar în 1869 a fost numit senator. A descoperit rolul pancreasului în digestie, funcția glicogenică a ficatului în metabolismul glucidelor și reglarea aportului de sânge de către nervii vasomotori. A contribuit la stabilirea principiilor experimentării în științele vieții, printre care necesitatea existenței unei ipoteze. Conceptul său despre mediul intern al organismului a dus la înțelegerea noțiunii actuale de homeostazie. Bernard a studiat și efectele otrăvurilor, precum monoxidul de carbon și curara. A primit de trei ori Marele Premiu în Fiziologie din partea Academiei de Științe.

bernardin

Vezi cistercian

Bernardino din Siena, Sfântul ~

(08.09.1380, Massa Marittima, Siena - 20.05.1444, L'Aquila, Regatul Celor Două Sicilii; canonizat în 1450; sărbătorit la 20 mai)

Preot și teolog franciscan. Născut într-o familie nobilă, dar rămas orfan de timpuriu, a intrat în rândurile observanților (1402), o ramură conservatoare a ordinului călugărilor franciscani, pe care mai târziu a ajutat-o să se extindă în Europa. În 1417 a început să predice în Italia, încercând să lupte astfel împotriva lipsei de credință și a imoralității rezultate din schisma occidentală. La Conciliul de la Florența, a depus eforturi pentru a uni bisericile de rit grecesc și roman. Se spune că la mormântul său se petrec multe miracole.

Bernays, Edward L.

(22.11.1891, Viena, Austria - 09.03.1995, Cambridge, Massachusetts, SUA)

Specialist american în publicitate, considerat „tatăl relațiilor publice". Nepot al lui Sigmund Freud, s-a născut în Austria, dar a crescut la New York. În timp ce încerca să strângă aprobări pentru a pune în scenă o piesă de teatru care aborda subiectul tabu al bolilor venerice, și-a descoperit talentul pentru publicitate. Printre primii săi clienți se numără ministrul american de război și guvernul lituanian. În 1955 a publicat *Manipularea consimțământului* (The Engineering of Consent), titlu adesea citat ca definiție a relațiilor publice. A murit la 103 ani.

Bernea, Horia

(14.09.1938, București, România - 4.12.2000, Paris, Franța)

Pictor român. A urmat doi ani (1957–1959) cursurile Facultății de Matematică și Fizică din Universitatea București, după care s-a îndreptat către Școala Tehnică de Arhitectură (1959–1962), iar apoi către Institutul Pedagogic (secția Desen). A debutat în anul 1965. A lucrat mult atât în România (în taberele de creație de la Văratec sau Tescani), cât și în S Franței, în Provence. A avut numeroase expoziții personale sau de grup, în România și în Marea Britanie (la Glasgow, Birmingham, Londra). Dominanta creației sale este una profund creștină, ortodoxă, pictorul fiind obsedat de simbolismul crucii (de altfel, s-a născut de Ziua Crucii, în calendarul creștin-ortodox). Acest lucru este vizibil și în felul în care a organizat Muzeul Țăranului Român, al cărui director a fost de la înființare (1990), până la moarte.

Datorită lui, muzeul a căpătat o amprentă unică, originală, primind în 1996 distincția European Museum of the Year. A obținut numeroase premii și distincții, printre cele mai importante fiind Premiul Ion Andreescu al Academiei Române (1970) și Ordinul Național Pentru Merit în grad de Mare Cruce, acordat de președinția României (2000). A publicat, împreună cu Teodor Baconsky, un eseu ilustrat despre Roma bizantină (*Roma caput mundi. Un ghid subiectiv al Cetății Eterne*, 1999). A fost unul dintre intelectualii români cei mai implicați în resuscitarea credinței ortodoxe, în fața pericolului reprezentat de lumea profană modernă.

Berners-Lee, Tim

(n. 08.06.1955, Londra, Anglia)

Fizician englez. Fiu al unor oameni de știință, cercetători în domeniul informaticii, a absolvit Universitatea Oxford, iar în 1980 a acceptat o bursă de cercetare la CERN, Geneva. În 1989 a propus un proiect global de hipertext. Împreună cu colegii de la CERN, a creat un protocol de comunicare numit Protocolul de Transfer Hiper Text (HTTP), care a standardizat comunicarea între serverele calculatorului și clienți. Browserul Web bazat pe text a fost lansat pe piață în 1991, marcând începuturile webului din întreaga lume (World Wide Web) și utilizarea internetului de către public. A refuzat toate ocaziile de a profita de pe urma valoroasei sale invenții. În 1994, s-a alăturat Laboratorului pentru știința calculatoarelor de la MIT, ca director al consorțiului World Wide Web.

Bernhard

(29.06.1911, Jena, Germania - 01.12.2004, Utrecht, Olanda)

Prinț al Olandei. Fiu al prințului Bernhard Casimir de Lippe-Biesterfeld, Bernhard s-a căsătorit în 1937 cu prințesa moștenitoare Juliana, obținând cetățenie olandeză. S-a opus invaziei Olandei de către Germania și, după capitularea Olandei în 1940, s-a mutat cu familia în Anglia. În Al Doilea Război Mondial, a servit ca ofițer de legătură între Olanda și forțele armate britanice, a zburat în Forțele Aeriene Regale (1942–1944) și a condus trupele olandeze în ofensiva Aliaților în Olanda (1945). După război și după urcarea pe tron a Julianei (1948–1980), a devenit ambasadorul de pace al Olandei.

Bernhardi, Friedrich von

(1849, Estonia, Imperiul Rus - 1930, /?/)

Soldat german și scriitor militar. A luptat în războiul franco-prusac și a devenit comandantul Corpului șapte al armatei în 1909. În 1911 a publicat *Germania și războiul următor*, argumentând că Germania avea dreptul și responsabilitatea de a purta războaie pentru a câștiga puterea pe care o merită. Mai târziu, Aliații au considerat această carte ca fiind una dintre cauzele care au contribuit la izbucnirea Primului Război Mondial, în care Bernhardi a fost comandant al unui corp de armată.

Bernhardt, Sarah *născută* Henriette-Rosine Bernard

(22/23.10.1844, Paris, Franța - 26.03.1923, Paris)

Actriță franceză. Fiica nelegitimă a unei curtezane, a fost încurajată să urmeze o carieră artistică de către unul dintre amanții mamei sale, ducele de Morny. După o scurtă apariție la Comedia Franceză (1862–1863), a intrat în trupa teatrului Odéon (1866–1872) unde a jucat în *Kean*, de Alexandre Dumas (tatăl), și în *Ruy Blas*, de Victor Hugo, fermecând publicul cu „vocea ei de aur". Revenind la Comedia Franceză (1872–1880), a jucat în *Fedra* (Phèdre), obținând un mare succes la Paris și Londra. Și-a înființat propria companie de teatru în 1880, făcând un turneu în jurul lumii cu *Dama cu camelii* (Le Dame aux camélias) de Alexandre Dumas (fiul), *Adrienne Lecouvreur* de Eugène Scribe, patru piese scrise special pentru ea de Victorien Sardou și *Puiul de vultur* (L'Aiglon) de Edmond Rostand. După un accident suferit la un picior, care a dus la amputarea acestuia (în 1915), a purtat o proteză de lemn și a jucat roluri în care putea să stea așezată cât mai mult. Una dintre cele mai cunoscute figuri din istoria scenei franceze, a primit Legiunea de Onoare în 1914.

Sarah Bernhardt, fotografie de Napoleon Sarony, 1880

BIBLIOTECA CONGRESULUI, WASHINGTON DC

Bernicia

Vechi regat nordic anglo-saxon. Era mărginit la S de râul Tees și se întindea spre N, către estuarul Forth. Spre sfârșitul sec. VII d.Hr., s-a unit cu regatul vecin Deira, formând un regat mai mare, Northumbria. Una dintre reședințele regale era pe coasta Bamburgh. Primul rege menționat, Ida, a fost încoronat acolo în 547 d.Hr.; nepotul său, Aethelfrith (d. 593–616 d.Hr.), a unit Bernicia și Deira.

Bernini, Gian Lorenzo

(07.12.1598, Napoli, Regatul Napolelui – 28.11.1680, Roma, Statul Papal)

Artist italian, poate cel mai mare sculptor al sec. XVII, și, de asemenea, un arhitect remarcabil. Bernini a creat stilul baroc în sculptură și l-a dezvoltat într-asemenea măsură încât alți artiști ocupă un rol secundar în discuțiile privind stilul respectiv.

Anii timpurii

Cariera lui Bernini a început sub tutela tatălui său, Pietro Bernini, un sculptor florentin cu oarecare talent, care se mută, în cele din urmă, la Roma. Talentatul tânăr a lucrat cu atâta sârguință încât a câștigat laudele pictorului Annibale Carracci și patronajul papei Paul V, afirmându-se curând ca sculptor independent. A fost puternic influențat de studierea amănunțită a statuilor antice de marmură, grecești și romane, de la Vatican. De asemenea, avea cunoștințe temeinice privind pictura din perioada de apogeu a Renașterii, la începutul sec. XVI. *Sfântul Sebastian* (San Sebastiano, cca 1617), sculptat pentru cardinalul Maffeo Barberini, devenit mai târziu papa Urban VIII și cel mai important patron al lui Bernini, trădează studiul aprofundat al manierei de a sculpta a lui Michelangelo.

Creațiile timpurii ale lui Bernini au atras atenția cardinalului Scipione Borghese, un membru al familiei papale aflate la putere. Sub patronajul său, Bernini a sculptat primele grupuri statuare importante, de mărime naturală. Seria arată progresul lui Bernini de la aproape întâmplătoarea unică perspectivă a lui *Eneas, Anchise și Ascaniu* (Enea, Anchise e Ascanio, 1619; Galeria Borghese, Roma) spre o puternică frontalitate în *Răpirea Proserpinei* (Ratto di Proserpina, 1621–1622; Galeria Borghese) și apoi spre viziunea halucinantă din *Apollo și Dafne* (Apollo e Dafne, 1622–1624; Galeria Borghese). În *David* (1623–1624; Galeria Borghese), Bernini înfățișează eroul aruncând o piatră spre un adversar nevăzut. Mai multe busturi portret pe care Bernini le-a sculptat în acea perioadă, inclusiv cel al cardinalului Roberto Bellarmino (1542–1624), arată o nouă înțelegere a relației între cap și corp și reflectă capacitatea sculptorului de a reda expresii faciale trecătoare cu un realism acut. Aceste opere în marmură reflectă o virtuozitate neîntrecută în modelarea unui material îndărătnic pentru a obține efectele delicate găsite de obicei la sculpturile în bronz. Percepția instinctivă a lui Bernini pentru textura de suprafață a pielii și părului, cât și simțul său inovator de umbrire au marcat depărtirea de tradiția lui Michelangelo și începutul unei noi perioade în istoria sculpturii occidentale.

Patronajul lui Urban VIII

Odată cu pontificatul lui Urban VIII (1623–1644), Bernini a intrat într-o perioadă de enormă productivitate și de dezvoltare artistică. Urban VIII și-a îndemnat protejatul să picteze și să practice arhitectura. Prima sa operă arhitecturală a constat în estetizarea bisericii Sfânta Bibiana din Roma. Totodată, Bernini a fost însărcinat să construiască o structură simbolică peste mormântul Sfântului Petru în bazilica Sfântul Petru din Roma. Rezultatul este faimosul baldachin din bronz aurit realizat între 1624 și 1633. Coloanele sale răsucite sunt inspirate din coloanele protocreștine care fuseseră folosite la ciboriul care acoperă altarul vechii bazilici. Cea mai originală contribuție a lui Bernini la această construcție este cadrul superior constituit din volute încoronate flancate de patru îngeri care susțin sfera și crucea. Baldachinul este perfect proporționat în raport cu interiorul bazilicii; cu greu se observă că e la fel de înalt ca o clădire de patru etaje. Conturul său viu urcând viguros spre crucea triumfătoare, culoarea sa întunecată accentuată de aurul sclipitor îi dau impresia unui organism viu. Fuziune fără precedent între sculptură și arhitectură, baldachinul este primul monument cu adevărat baroc. În cele din urmă, a format nucleul decorării programatice concepute de Bernini pentru interiorul bazilicii Sf. Petru.

Apoi Bernini a supervizat decorarea a patru stâlpi ce susțineau domul Sfântului Petru cu statui colosale, deși doar una din ele, Sfântul Longinus, a fost proiectată de el. De asemenea, a făcut o serie de busturi-portret ale lui Urban VIII, însă primul bust care a atins calitatea portretelor sale mai vechi e cel al marelui său patron, cardinalul Scipione Borghese (1632; Galeria Borghese). Cardinalul este reprezentat vorbind și mișcându-se, iar acțiunea este surprinsă într-un moment care pare să dezvăluie toate calitățile caracteristice subiectului.

Obligațiile arhitecturale ale lui Bernini au devenit tot mai împovărătoare după moartea lui Carlo Maderno, în 1629, când Bernini a devenit arhitect al bazilicii Sf. Petru și al palatului Barberini. Nu mai lucra singur, fiind nevoit să apeleze la asistenți, pentru că numărul comenzilor sporea. Și-a organizat studioul și a

planificat lucrările de așa manieră încât sculpturile și ornamentațiile produse de echipa lui păreau să fie opera unui singur om. Pe tot parcursul vieții, sculptura lui Bernini a fost influențată de catolicismul său fervent (era, zilnic, prezent la liturghie și se împărtășea de două ori pe săptămână). A fost de acord cu hotărârile Conciliului de la Trento (1545–1563) care stabilea că scopul artei religioase era să educe și să inspire credincioșii și să servească drept instrument de propagandă pentru Biserica Romano-Catolică. Arta religioasă ar trebui să fie întotdeauna inteligibilă și realistă și, mai presus de toate, să stimuleze pietatea. Dezvoltarea artei religioase a fost în mare măsură determinată de eforturile sale conștiente de a se conforma acestor principii.

Sub oblăduirea lui Urban VIII, Bernini a început să creeze monumente noi și diferite de opera sa anterioară, cum ar fi cavouri și fântâni. Mormântul lui Urban VIII (1628–1647; bazilica Sf. Petru, Roma) îl prezintă pe pontif așezat, dar cu brațul ridicat într-un gest autoritar, având la picioare două chipuri de marmură albă reprezentând Virtuțile. Bernini a mai proiectat o revoluționară serie de mici monumente comemorative, dintre care cel mai impresionant este cel al Mariei Raggi (1643). Dar cea mai semnificativă contribuție la arhitectura Romei o reprezintă fântânile. *Fântâna lui Triton* (Fontana del Tritone) din Piazza Barberini (1642–1643) constituie o transformare spectaculoasă pentru fântânile arhitecturale ale Romei – bazinele suprapuse ale fântânii de piață, cu o geometrie tradițională, par să prindă viață. Patru delfini ridică o cochilie enormă ce îl susține pe zeul mării, care suflă apă în sus dintr-o scoică.

Însă primele proiecte arhitecturale ale lui Bernini nu s-au bucurat mereu de succes. În 1637 a început să ridice campanile (turnuri de clopotniță), deasupra fațadei bazilicii Sf. Petru. Dar, când clădirea a început să aibă crăpături sub greutatea lor, în 1646, campanilele au fost dărâmate, iar Bernini a intrat temporar în dizgrație.

Patronajul lui Inocențiu IV și Alexandru VII

Bernini a construit cele mai spectaculoase monumente publice de la mijlocul anilor 1640 până și anii 1660. *Fântâna celor Patru Fluvii* (Fontana dei Quattro Fiumi) în Piazza Navona din Roma (1648–1651) susține un antic obelisc egiptean peste o stâncă scobită în interior, deasupra căreia sunt așezate patru statui de marmură simbolizând patru mari fluvii ale lumii. Această fântână este una dintre cele mai spectaculoase lucrări ale sale.

Cel mai edificator exemplu al maturității artistice a lui Bernini este capela Cornaro din biserica Santa Maria della Vittoria (Roma), care completează evoluția începută devreme în cariera sa. Capela, comandată de cardinalul Federigo Cornaro, se află în transeptul îngust al micii biserici. Punctul de interes îl constituie sculptura *Extazul Sfintei Tereza* (Estasi di Santa Teresa d'Avila, 1645–1652), reprezentând o experiență mistică a faimoasei reformatoare a carmelitelor, Tereza de Ávila. Viziunea Sfintei Tereza, în timpul căreia un înger i-ar fi străpuns inima cu o săgeată arzătoare de iubire divină, este preluată de Bernini din scrierile Terezei. Grupul sculptural arătând-o pe sfânta transfigurată plutind în aer, acoperită cu un veșmânt cu falduri unduitoare, este luminat natural printr-o nișă aflată deasupra altarului, unde elementele arhitecturale și decorative se întrepătrund și sunt articulate elegant. La stânga și la dreapta, în spații ce seamănă lojelor de operă, numeroși membri ai familiei Cornaro sunt reprezentați în ipostaze de conversație, lectură sau rugăciune. În capela Cornaro idealul lui Bernini despre imaginea tridimensională ajunge la apogeu. Statuile Sfintei Tereza și a îngerului sunt sculptate în marmură albă, dar privitorul nu poate distinge dacă sunt dăltuite de jur împrejur sau în altorelief. Lumina naturală care pică pe chipuri dintr-o fereastră ascunsă deasupra și în spatele lor devine o componentă esențială a grupului statuar, la fel ca razele aurite din spate. Extazul Sfintei Tereza nu este o sculptură în sens convențional. Este, mai degrabă, o scenă picturală încadrată, compusă din sculptură, pictură și lumină care îl implică pe credincios într-o dramă religioasă.

Cu trecerea timpului, dorința crescândă de a controla mediul în care erau expuse statuile sale l-a determinat pe Bernini să se concentreze progresiv pe arhitectură. Dintre bisericile pe care le-a proiectat după terminarea lucrărilor la capela Cornaro, cea mai impresionantă este Sant'Andrea al Quirinale (1658–1670) în Roma, cu dramaticul său altar înalt, cu o cupolă care se avântă impetuos spre cer și cu neconvenționalul său plan oval. Dar cea mai notabilă reușită arhitecturală a lui Bernini este colonada care împrejmuiește piața din fața bazilicii Sf. Petru. Principala menire a acestui vast spațiu era să găzduiască mulțimea care se aduna pentru

binecuvântarea papală de Paști și pentru alte ocazii speciale. Bernini a proiectat un imens oval atașat de biserică printr-o curte exterioară trapezoidală – forme pe care le-a comparat cu brațele deschise ale Bisericii-mamă. Coloanele de sine stătătoare au fost o soluție inovatoare pentru nevoia de a avea o împrejmuire accesibilă. Piața își conduce vizitatorul spre biserică și contrabalansează fațada foarte largă a bazilicii. Ovalul lui Bernini încadrează un spațiu centrat pe obeliscul din Vatican, care a fost mutat în fața bisericii de către Sixtus V în 1586. Bernini a mutat o mai veche fântână a lui Maderno pe lunga axă a pieței și a construit o fântână geamănă în cealaltă parte, pentru a evoca un sentiment de plenitudine scenografică. Analogiile cu planul oval al bisericii Sant'Andrea al Quirinale sunt fascinante, așa cum sunt și diferențele de semnificație și de funcție.

Cea mai spectaculoasă decorațiune religioasă a lui Bernini este *Tronul Sfântului Petru*, sau Cathedra Petri (1657–1666), un tron medieval de lemn, folosit de papi, peste care artistul a turnat un înveliș de bronz aurit. Sarcina lui Bernini nu a fost doar să facă o simplă husă decorativă pentru scaun, ci să creeze, în fața acestei abside, un popas simbolic pentru drumul pelerinului prin marea biserică. Scaunul pare sprijinit de patru figuri în bronz reprezentând doctori în teologie ai Bisericii timpurii: Sfinții Ambrozie, Atanasie, Ioan Gură de Aur și Augustin. Deasupra, o aurită ceată îngerească plutește pe nori, în timp ce raze de lumină emană de la porumbelul Sfântului Duh, pictat pe o fereastră ovală. Cathedra a fost realizată cam în aceeași perioadă cu piața, contrastul dintre cele două lucrări relevând complexitatea lui Bernini. Ambele au fost făcute pentru un papă din familia Chigi, Alexandru VII (1655–1667), unul dintre cei mai importanți patroni ai lui Bernini. Mormântul pe care Bernini l-a proiectat pentru Alexandru VII (1671–1678; bazilica Sf. Petru) a fost construit, în mare parte, de elevii săi.

Pe lângă lucrările sale de proporții, Bernini a continuat să creeze și busturi-portret. Primul dintre acestea, al lui Francesco I d'Este, duce al Modenei (1650–1651; Galeria și Muzeul Este, Modena), încununează revoluția pe care o adusese în portretistică. Mare parte din libertatea și spontaneitatea bustului cardinalului Scipione Borghese este păstrată, dar se întrepătrunde aici cu o pompă eroică și o mișcare grandioasă, care portretizează în aceeași măsură idealurile perioadei barocului, pe cât de mult surprind firea omului care stătea înaintea lui Bernini.

Apollo și Dafne, sculptură din marmură de Gian Lorenzo Bernini, 1622–1624; Galeriile Borghese, Roma

SCALA/ART RESOURSE, NEW YORK

Călătoria în Franța

Bernini s-a dus la Paris în 1665, aceasta fiind singura sa absență prelungită de la Roma. Călătoria a urmat invitațiilor pe care regele Ludovic XIV i le adresase de ani, cu scopul de a proiecta o nouă reședință regală franceză. Bernini era atât de cunoscut încât mulțimi de oameni s-au înghesuit să-l privească pe străzile fiecărui oraș prin care a trecut. Inițial, primirea sa în Paris a fost la fel de triumfătoare, dar curând el și-a jignit sensibilele gazde prin elogiile la adresa artei și arhitecturii Italiei în detrimentul celei franceze. Declarațiile sale l-au făcut nepopular la curtea Franței și au cauzat, în parte, respingerea proiectelor sale pentru Luvru. Singura mărturie palpabilă a vizitei lui Bernini în Franța este bustul făcut lui Ludovic XIV, un portret liniar, vertical și stabil, în care Regele Soare scrutează privitorul cu autoritate divină. Imaginea a stabilit pe următoarea sută de ani un standard pentru portretiștii regali.

Sculpturile din ultima parte a vieții sunt inevitabil puse în umbră de grandioasele sale proiecte pentru bazilica Sf. Petru, dar unele dintre ele sunt extrem de interesante. Pentru capela Chigi din biserica Santa Maria del Popolo din Roma, a sculptat două grupuri, *Daniel în groapa leilor* (Daniele e il Leone) și *Habacuc și îngerul* (Abacuc e l'Angelo; 1655–1661). Aceste opere dezvăluie începuturile stilului său târziu: alungirea corpului, gesturi sugestive și expresii emoționale simplificate și totuși emfatice. Aceleași caracteristici se găseau deja în figurile care sprijină tronul Sfântului Petru și culminează cu *Îngerii* mobili pentru podul Sant'Angelo din Roma, pe care Bernini l-a redecorat cu ajutorul asistenților săi între 1667 și 1671. Papa Clement IX (1667–1669) a prețuit într-atât îngerii sculptați de Bernini, încât ei nu au mai ajuns niciodată la pod și sunt acum în biserica Sant'Andrea delle Fratte din Roma. Podul redecorat Sant'Angelo care se întinde peste Tibru deschide calea spre Vatican și spre celelalte creații ale lui Bernini – piața, Scala Regia, baldachinul și *cathedra* din bazilică – și

reprezintă simboluri tot mai intense ale puterii papale în încrederea de a sprijini și inspira pelerinii catolici în acel loc. Bernini a mai terminat o decorațiune la Sf. Petru în ultimii săi ani: altarul capelei Santissimo Sacramento (1673–1674). Adorația blândă, umană, a îngerilor contrastează cu arhitectura atemporală a tabernaculului de bronz pe care ei îl flanchează și exemplifică stilul târziu al lui Bernini. În ultimii săi ani pare să fi găsit consolare în antiteza dintre legile inexorabile ale arhitecturii și existența umană trecătoare.

Cea mai impresionantă lucrare târzie a lui Bernini este nepretențioasa capelă Altieri lângă biserica San Francesco a Ripa (cca 1674) din Roma. Spațiul relativ adânc de deasupra altarului cuprinde o statuie reprezentând moartea Binecuvântatei Ludovica Albertoni. Bernini a separat în mod conștient arhitectura, sculptura și pictura și le-a atribuit scopuri diferite, parcurgând înapoi drumul care a culminat cu capela Cornaro. Astfel, capela Altieri este mai tradițională, o digresiune de la stilul în care lucrase interioarele de biserici în anii precedenți. În loc să se încadreze în deschiderea arcuită, silueta sculptată a Ludovicăi zace în fundul unui spațiu amplu, iluminată de o rază cerească răsfrântă pe draperia adunată peste silueta așezată. Mâinile care își strâng cu sfârșeală pieptul îi ilustrează moartea dureroasă.

Bernini a murit la vârsta de 81 de ani, după ce a fost în serviciul a opt papi. În momentul morții sale, era considerat nu doar cel mai mare artist al Europei, dar și unul dintre cei mai de seamă oameni ai ei. A fost ultimul din remarcabila serie de genii universale ale Italiei și stilul baroc la a cărui apariție a contribuit decisiv a fost ultimul stil italian devenit standard internațional. Moartea lui a marcat sfârșitul hegemoniei artistice a Italiei în Europa. Stilul pe care l-a elaborat a fost continuat pentru încă două generații în diverse părți ale Europei de arhitecții Mattia de'Rossi și Carlo Fontana în Roma, J.B. Fischer von Erlach în Austria și frații Cosmas și Egid Quirin Asam în Bavaria, printre alții.

Bernoulli, familia ~

Două generații de importanți matematicieni elvețieni. Jakob (1655–1705) și Johann (1667–1748) au fost fiii unui farmacist care și-a dorit ca unul dintre băieți să studieze teologia, iar celălalt medicina. În ciuda împotrivirii sale, amândoi au urmat o carieră în matematică. Au făcut importante descoperiri în analiza matematică, calculul variațional și ecuațiile diferențiale. Au lucrat și împreună, uneori având divergențe. Daniel (1700–1782), fiul lui Johann, a adus importante contribuții la dinamica fluidelor (*vezi* principiul lui Bernoulli) și în teoria probabilităților. Foarte apreciat în întreaga Europă, a studiat și a ținut cursuri de medicină, fizică, astronomie și botanică.

Bernoulli, principiul lui ~ *sau* teorema lui Bernoulli

Principiul evidențiază relația dintre presiune, viteză și înălțime pentru un fluid cu o curgere constantă. O consecință a acestui principiu constă în faptul că, în cazul unui curs orizontal, pe măsură ce viteza fluidului crește, presiunea exercitată de acesta scade. Dezvoltat de către Daniel Bernoulli (*vezi* familia Bernoulli), principiul explică ridicarea de la sol a unui avion în mișcare. Atunci când viteza avionului crește, aerul se deplasează cu o viteză mai mare peste vârful curbat al aripii decât pe dedesubtul acesteia. Astfel, presiunea ascendentă exercitată de aer sub aripă este mai mare decât presiunea descendentă, de deasupra aripii, rezultând o forță ascendentă net superioară, adică ridicarea în aer. Mașinile de curse utilizează acest principiu pentru a menține roțile apăsate pe sol atunci când accelerează. Spoilerul unei mașini de curse – cu o formă asemănătoare unei aripi întoarse, cu suprafața curbată orientată în jos – produce o forță netă descendentă.

Bernstein, Eduard

(06.01.1850, Berlin, Prusia – 18.12.1932, Berlin, Germania)

Om politic și scriitor german. A intrat în rândurile Partidului Social Democrat German în 1872, apoi a petrecut mai mulți ani în exil, ca editor de ziare și de reviste socialiste. L-a cunoscut pe Friedrich Engels la Londra și a fost influențat de Societatea Fabiană. Întors în Germania în 1901, a devenit teoreticianul politic al revizioniștilor și a fost printre primii socialiști care au modificat doctrinele marxiste ce preziceau prăbușirea capitalismului. A abordat un tip de democrație socială care combina inițiativa privată cu reformele sociale. Ca membru al Reichstagului (1902–1906, 1912–1916, 1920–1928), a inspirat multe dintre programele reformiste ale social-democraților.

Bernstein, Leonard

(25.08.1918, Lawrence, Massachusetts, SUA – 14.10.1990, New York, New York)

Dirijor, compozitor și scriitor american. S-a dedicat carierei muzicale după ce a absolvit Universitatea Harvard. A studiat arta

Leonard Bernstein
LAUTERWASSER/DEUTSCHE GRAMMOPHON

dirijorală la Institutul Curtis cu Fritz Reiner, apoi la Tanglewood (în Lenox, Massachusetts), unde l-a întâlnit pe Aaron Copland și a devenit asistentul lui Serge Koussevitzky. A devenit celebru în 1943, când a trebuit să-l înlocuiască pe dirijorul orchestrei Filarmonicii din New York, fiind apreciat pentru siguranța tehnică și maniera interpretativă de mare clasă. În 1944, a triumfat cu muzica sa pentru baletul lui Jerome Robbins *Fancy Free* și cu hitul din spectacolul de pe Broadway – *On the Town*. În calitate de compozitor, a utilizat elemente variate, de la teme biblice până la ritmuri de jazz. Cea mai cunoscută compoziție a sa a fost musicalul de succes *West Side Story* (1957). Printre alte creații ale sale se numără musicalurile *Wonderful Town* (1952) și *Candide* (1956), trei simfonii, *Chichester Psalms* (1965) și spectacolul de teatru *Mass* (1971). A fost și un cunoscut realizator de televiziune și un activist politic de seamă.

Bernstorff, Johann-Heinrich, Conte de ~

(14.11.1862, Londra, Anglia - 06.10.1939, Geneva, Elveția)

Diplomat german. După ce a intrat în diplomație (1899), a reprezentat Germania la Londra și la Cairo, înainte de a fi ambasador în Statele Unite (1908–1917). În timpul Primului Război Mondial s-a străduit să faciliteze medierea conflictului cu Woodrow Wilson, dar nu a primit sprijinul la care se aștepta din partea autorităților de la Berlin. A fost președintele Ligii Germane în cadrul Uniunii Națiunilor până în 1933, când a plecat în exil la Geneva.

Berra, Yogi *născut* Lawrence Peter Berra

(n. 12.05.1925, St. Louis, Montana, SUA)

Jucător de baseball, manager și antrenor american. A intrat în echipa New York Yankees în 1946. A fost desemnat de Liga Americană „cel mai valoros jucător“ în 1951, 1954 și 1955. A fost manager la echipa Yankees în 1964, dar a fost concediat și a devenit antrenor și manager (1965–1975) la New York Mets. A revenit ca antrenor la Yankees (1976–1982) și mai târziu ca manager (1983–1985). Este cunoscut pentru remarcile sale memorabile, ca: „Niciodată nu se termină, până nu e gata“ sau „este un déja vu perpetuu“. Desenele animate cu ursul Yogi (Yogi Bear) poartă numele său.

Berrigan, Daniel (Joseph) și Philip (Francis)

(09.05.1921, Virginia, Minnesota, SUA - 06.12.2002, Baltimore, Maryland; (n. 05.10.1923, Two Harbors, Minnesota - 6.12.2002)

Preoți și activiști americani. Curând după ce frații au devenit preoți catolici (Daniel iezuit, iar Philip iosefit), s-au implicat în activismul politic pașnic, inițiind campanii de nesupunere civilă, protestând împotriva rasismului, a războiului nuclear și a celui din Vietnam. Sunt renumiți pentru manifestațiile îndreptate împotriva dosarelor Comisiei de recrutare din Catonsville, Maryland, dosare pe care le-au distrus stropindu-le cu sânge de pui și cu napalm. Erau cunoscuți pentru activismul lor insistent. Mai târziu, Philip a renunțat la preoție. Ambii au scris numeroase cărți despre activitatea și ideile lor; Daniel a scris și poezie și piese de teatru.

Berruguete, Alonso

(1488, Paredes de Nava, Castilia, Spania - 1561, Toledo, Castilia)

Sculptor și pictor spaniol. Tatăl său, Pedro Berruguete, a fost un mare pictor renascentist. Alonso a lucrat la Florența și la Roma, între 1508–1516. În 1516, s-a întors în Spania, unde a devenit pictor la curtea lui Carol V (1518). La început a avut succes ca sculptor, devenind cunoscut pentru sculpturile manieriste care reprezentau chipuri copleșite de chinuri sufletești sau transfigurate de un puternic simțământ religios. Cea mai cunoscută lucrare a sa este un set de basoreliefuri în lemn, reprezentând figuri foarte expresive, realizate pentru stalurile corului catedralei din Toledo (1539–1543). Utilizarea de ornamente delicate și totodată extravagante, în decorațiunile bisericești a devenit tipică stilului plateresc din Spania. Este considerat cel mai mare pictor spaniol al sec. XVI.

Berruguete, Pedro *sau* Pedro Español *sau* Pietro Spagnuolo

(1450, Paredes de Nava, Castilia, Spania - 06.01.1504, Avila, Castilia)

Pictor spaniol. După ce a locuit o vreme în Italia, a revenit în Spania, unde a pictat mai multe piese de altar și a lucrat ca pictor de fresce la catedrala din Toledo (1483–1499). Influența artei flamande și italiene reiese din picturile sale pe lemn, caracterizate de ornamente luxoase și decorațiuni aurite. A fost primul pictor spaniol renascentist din Spania. Fiul său, Alonso Berruguette (1488–1561), a fost sculptor și pictor.

Berry

Regiune istorică și fostă provincie din centrul Franței. La început, a fost locuită de triburile biturigilor, care s-au opus lui Vercingetorix. Sub stăpânire romană, a făcut parte din Aquitania Prima. Domeniu al conților în perioada carolingiană, a intrat sub stăpânirea Coroanei franceze în sec. XI. Când Aquitania a fost dobândită de Henric II al Angliei, Berry a devenit subiect de dispută între Anglia și Franța. Ca ducat, i-a aparținut lui Jean de France, duce de Berry, important patron al artelor. A fost redată Franței în 1601 și a rămas provincie până în 1798.

Berry, Chuck
născut **Charles Edward Anderson Berry**

(n. 18.10.1926, St. Louis, Missouri, SUA)

Cantautor american. Deși inițial atras de muzica country, la începutul anilor 1950 a condus un trio de blues care cânta în cluburile de negri de lângă St. Louis. În 1955, a plecat la Chicago, unde a înregistrat primul său hit, *Maybellene*, urmat la scurt timp de *Sweet Little Sixteen*, *Johnny B. Goode*, *Rock and Roll Music* și *Roll Over, Beethoven*. A fost printre primii care au transformat muzica big-beat blues în ceea ce avea să devină muzica rock-and-roll (*vezi* muzica rock) și a câștigat popularitate în rândurile publicului alb. După două procese pentru acuzații de rasism a executat cinci ani de închisoare, pentru comportament indecent. În 1972, a scos primul hit care a ajuns pe locul întâi în topuri: *My Ding-A-Ling*. A continuat să cânte în anii 1990. The Beatles și Rolling Stones se numără printre multele formații care s-au inspirat din muzica lui.

Berry, Jean de France, Duce de ~

(30.11.1340, Vincennes, Franța - 15.06.1416, Paris)

Nobil francez și patron al artelor. Fiul regelui Ioan II al Franței, a controlat ca duce de Berry și Auvergne cel puțin o treime din Franța la mijlocul Războiului de 100 de Ani. A făcut parte din administrația Franței și a militat pentru pacea cu Anglia și în interiorul Franței, servind ca diplomat și mediator. A investit o adevărată avere în opere de artă – tablouri, tapiserii, bijuterii, manuscrise valoroase, printre care faimosul *Orele îmbelșugate ale ducelui de Berry* (Très Riches Heures du duc de Berry).

Berry, Jean de France, Duce de ~
născut **Charles-Ferdinand de Bourbon**

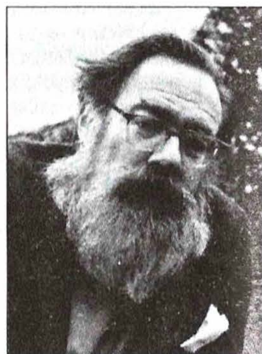
(24.01.1778, Versailles, Franța - 14.02.1820, Paris)

Nobil francez. Fiul viitorului rege Carol X, a părăsit Franța la izbucnirea Revoluției Franceze și a trăit în străinătate până în 1815. Asasinarea lui de către un bonapartist fanatic a marcat un punct de cotitură în Restaurația Bourbonilor, grăbind căderea guvernului moderat Decazes și polarizarea în grupuri liberale și regaliste.

Berryman, John

(25.10.1914, McAlester, Oklahoma, SUA - 07.01.1972, Minneapolis, Minnesota)

Poet american. A urmat cursurile universităților Columbia și Cambridge și, mai târziu, a predat la mai multe universități. *Omagiu doamnei Bradstreet* (Homage to Mistress Bradstreet, 1956), unul dintre primele sale poeme experimentale, i-a adus notorietatea. Tehnica sa îndrăzneață transpare în *77 cântece de vis* (77 Dream Songs, Premiul Pulitzer, 1964), completate pentru a ajunge la o serie de 385 de *Cântece de vis,* sub titlul *Jucăria sa, visul său, odihna sa* (His Toy, His Dream, His Rest, 1968). Operele de mai târziu cuprind improvizația *Dragoste și faimă* (Love and Fame, 1970) și *Vindecare* (Recovery, 1973), o relatare a luptei sale împotriva alcoolismului. Se remarcă prin poezia sa cu accente autobiografice, împletite cu umor. Marcat de o depresie puternică, s-a sinucis aruncându-se de pe un pod.

John Berryman

UNIVERSITATEA DIN MINNESOTA

berserker

(*în norvegiana veche: beserkr*, piele de urs)

În istoria și folclorul norvegian și german din epoca premedievală și medievală, termenul denumește grupurile de luptători care îl venerau pe Odin și care se alăturau curților regale și nobiliare pe post de străjeri și luptători în trupele de atac. Faptul că violau și ucideau după bunul lor plac în cadrul comunităților care îi găzduiau, ca și cruzimea lor extremă din timpul luptelor și ornamentele din piei de animale pe care le purtau au dus la apariția legendei europene despre omul-lup.

Bert, Paul

(17.10.1833, Auxerre, Yonne, Franța - 11.11.1886, Hanoi, Vietnam)

Fiziolog francez, fondatorul medicinei aerospațiale moderne. A predat mulți ani la Sorbona și a fost membru al guvernului între 1872 și 1886. Cercetările sale privind

efectele presiunii aerului asupra corpului au făcut posibilă explorarea spațiului și a fundului oceanelor. Bert a descoperit că principala cauză a răului de altitudine este conținutul scăzut de oxigen din atmosferă și a demonstrat că răul de decompresie este cauzat de bulele de azot formate în sânge în timpul scăderii rapide a presiunii externe.

Bertelsmann AG

Companie media germană. S-a lansat în 1835 ca tipografie și editură cu profil religios și s-a dezvoltat constant pe parcursul secolului următor. Deși aproape distrusă de bombardamentele Aliaților în 1945, și-a revenit rapid după cel de-Al Doilea Război Mondial. În 1998, Bertelsmann AG ajunsese să cuprindă mai mult de 300 de companii media, mai bine de jumătate din numărul de angajați aflându-se în alte țări decât Germania. Achizițiile sale au inclus editurile americane Bantam Doubleday Dell și Random House. Spre începutul sec. XXI, compania era printre cele mai mari din lume în domeniu.

Bertha cea Mare

Unul dintre cele două tipuri de tunuri cu rază mare de acțiune, produse de uzinele Krupp (*vezi* Tyssen Krupp Stahl) din Germania, în timpul Primului Război Mondial. Primul tip a fost un obuzier de 420 mm, folosit de forțele germane în trecerea lor prin Belgia în 1914. Al doilea tip era un tun special conceput pentru bombardarea Parisului, în 1918. Acesta avea cca 34 m lungime, un calibru de 210 mm și cântărea 200 de tone. Tunurile pentru bombardarea Parisului au fost transferate cu ajutorul unor sisteme de tracțiune pe calea ferată. Au bombardat Parisul timp de 140 de zile. Bătaia, de o lungime fără precedent (121 km), a fost realizată prin trimiterea bombelor pe o traiectorie de 19 km în stratosferă. Tunurile au fost supranumite astfel după întemeietoarea familiei Krupp, Bertha von Bohlen.

Berthelot, (Pierre-Eugène-) Marcellin

(27.10.1827, Paris, Franța - 18.03.1907, Paris)

Chimist francez. Primul profesor de chimie organică de la Collège de France (începând cu 1865); a deținut mai târziu înalte funcții guvernamentale, inclusiv cea de ministru de externe (1895–1896). A făcut cercetări asupra alcoolilor și acizilor carboxilici, a sintezei hidrocarburilor și a vitezei de reacție, a studiat mecanismul producerii exploziilor, a descoperit multe derivate din gudron de huilă și a scris o istorie a începuturilor chimiei. A fost un pionier în utilizarea analizei chimice ca metodă în arheologie. Munca sa în domeniul chimiei a dus la căderea barierelor dintre compușii organici și anorganici. S-a opus ideii, mult vehiculate în acea perioadă, conform căreia o „forță vitală" este responsabilă de sinteză; a fost printre primii care au demonstrat că toate fenomenele chimice depind de forțe fizice, care pot fi măsurate.

Berthoud, Ferdinand

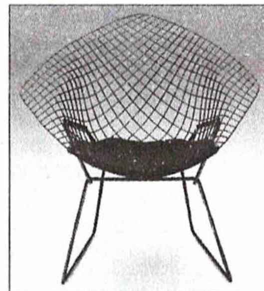
(19.03.1727, Plancemont, Elveția - 20.06.1807, Groslay, Franța)

Ceasornicar francez de origine elvețiană și autor de lucrări de măsurare a timpului. Lucrând la Paris începând cu 1748, a devenit celebru în scurt timp datorită inventivității și a numeroaselor sale publicații. Interesul său privind problema determinării longitudinii pe mare (*vezi* latitudine și longitudine) a condus la descoperirea sa majoră, un cronometru marin îmbunătățit și mult mai ieftin. Îmbunătățirile lui Berthoud se regăsesc și la instrumentele moderne.

Bertoia, Harry

(10.03.1915, San Lorenzo, Italia - 06.11.1978, Barto, Pennsylvania, SUA)

Sculptor și designer american de origine italiană. A urmat cursurile Academiei de Artă Cranbrook, unde a predat ulterior (1937–1943). A lucrat în California împreună cu designerul Charles Eames, iar în 1950 s-a alăturat firmei Knoll din New York. A obținut notorietate cu scaunul Bertoia (sau scaunul de diamant), realizat din sârmă de oțel lustruit, acoperit cu tapițerie elastică Naugahyde. A realizat sculpturi sonore, care erau activate de vânt, și numeroase lucrări pentru corporații și spații publice.

Scaunul-diamant de Harry Bertoia, 1952

KNOLL GROUP

Bertolucci, Bernardo

(n. 16.03.1940, Parma, Italia)

Regizor italian de film. După ce a scris poezie și i s-a premiat o carte, a intrat în domeniul producției de film ca asistent al lui Pier Paolo Pasolini, în 1961. Primele sale filme ca regizor – *Cumătra cu coasa* (La commare secca, 1962) și *Înainte de revoluție* (Prima della rivoluzione, 1964), au fost urmate de filmul de succes *Conformistul* (Il Conformista, 1970). Eroticul *Ultimul*

tango la Paris (Ultimo tango a Parigi, 1972) l-a transformat într-un regizor de renume mondial. Mai târziu, a regizat *1900* (Novecento, 1976), *Ultimul împărat* (L'Ultimo imperatore, 1987, premii Oscar pentru regie și pentru cel mai bun film), și *Hoții de frumusețe* (Io ballo da sola, 1996).

Berzelius Jöns Jacob, Baron ~

(20.08.1779, lângă Linköping, Suedia – 07.08.1848, Stockholm)

Unul dintre fondatorii chimiei moderne. S-a remarcat mai ales prin faptul că a descoperit valoarea maselor atomice, a dezvoltat simbolurile chimice moderne. Este cunoscut și datorită teoriei sale electrochimice, pentru descoperirea și izolarea mai multor elemente, pentru dezvoltarea tehnicilor clasice de analiză și pentru cercetarea izomeriei și a catalizei, fenomene cărora tot el le-a dat numele. Era un empiric strict și insista că orice teorie nouă trebuie să fie compatibilă cu celelalte cunoștințe de chimie.

Educația și cariera

Berzelius a studiat medicina la Universitatea din Uppsala între 1796 și 1802, iar între 1807 și 1832 a fost profesor de medicină și farmacie la Institutul Karolinska. În 1808 a devenit membru al Academiei Regale Suedeze de Științe, iar din 1818 a devenit persoana oficială cea mai importantă a instituției, fiind numit secretar pe viață. Ca o recunoaștere a reputației sale internaționale din ce în ce mai mare, Berzelius a fost înnobilat în 1818, odată cu încoronarea regelui Carol XIV Ioan. A primit titlul de baron în 1835, după căsătoria cu Elizabeth Poppius. Nu au avut copii.

Berzelius a fost unul dintre primii susținători suedezi ai noului tip de chimie propus de generația anterioară prin renumitul chimist francez Antoine Lavoisier și a rămas un exponent important al științelor Iluminismului și al politicii progresiste, chiar și atunci când romantismul invadase Suedia și Europa. După ce fusese atras inițial de chimia organică, mai ales cea animală, s-a reorientat către chimia anorganică, domeniul în care și-a lăsat amprenta. Însă a dedicat mai târziu destul timp și chimiei organice.

Dualismul electrochimic

Berzelius a rămas cunoscut mai ales pentru sistemul dualismului electrochimic. Bateria electrică, inventată în 1800 de Alessandro Volta și cunoscută drept pilă voltaică, a reprezentat prima sursă experimentală de curent electric. În 1803, Berzelius a demonstrat, așa cum a făcut-o și chimistul englez Humphry Davy puțin mai târziu, puterea pilei voltaice de a descompune substanțele chimice în perechi de constituenți opuși din punct de vedere electric. De exemplu, apa se descompune în hidrogen electropozitiv și oxigen electronegativ, în timp ce sarea se descompune în acizi electronegativi și baze electropozitive. Pe baza acestor dovezi, Berzelius a revizuit și a generalizat chimia acizilor și bazelor la care contribuise în special Antoine Lavoisier. Pentru Berzelius, toți compușii chimici conțineau doi constituenți opuși din punct de vedere electric: acizi sau electronegativi și bazici sau electropozitivi. Generalizarea lui a scos bazele din rolul lor pasiv de simple substraturi pe care reacționau acizii pentru a forma sărurile și le-a transformat în substanțe care au proprietăți caracteristice opuse celor ale acizilor. De asemenea, a generalizat dualismul electrochimic al altor substanțe, printre care compușii anorganici neobișnuiți, cum ar fi clorurile de sulf, sărurile duble și mai concentrate, mineralele naturale și compușii organici. Conform lui Berzelius, toate substanțele chimice, naturale sau artificiale, minerale sau organice, se pot diferenția și determina calitativ prin identificarea constituenților lor opuși din punct de vedere electric.

Stoichiometria

În afară de determinarea calitativă a substanțelor chimice, Berzelius a cercetat și relațiile lor cantitative. Încă din 1806, a început să pregătească un modern manual suedez de chimie și a citit foarte mult despre combinațiile chimice. Pentru că a găsit puține informații despre acest subiect, s-a hotărât să aprofundeze cercetarea. Interesul său pedagogic i-a îndreptat atenția către chimia anorganică. În 1808 a lansat ceea ce avea să devină un program extins și de durată în analiza de laborator a materiei anorganice. În acest scop, și-a creat singur instrumentele de lucru și și-a pregătit propriile substanțe reactive. Prin experimente exacte, susținut de o perspicacitate interpretativă extraordinară, a stabilit masele atomice ale elementelor, formulele oxizilor, sulfurilor și sărurilor lor și formulele tuturor compușilor anorganici cunoscuți, mulți dintre aceștia fiind pregătiți sau descriși prima dată de el.

Experimentele lui Berzelius au dus la o descriere mai detaliată a principiilor proporțiilor combinațiilor chimice, o zonă de cercetare pe care, în 1792, chimistul german Jeremias Benjamin Richter a numit-o *stoichiometrie*. Richter, chimistul francez

Joseph-Louis Proust și chimistul englez John Dalton, în ciuda considerațiilor lor teoretice, au adus puține dovezi empirice pentru elucidarea principiilor combinațiilor chimice. Arătând modul în care compușii se conformau legilor proporțiilor constante, multiple și echivalente, dar și unor serii de reguli semiempirice concepute pentru a acoperi clase specifice de compuși, Berzelius a stabilit specificitatea cantitativă prin care se combină substanțele. Aceste rezultate, analizate împreună cu identificarea calitativă a constituenților opuși din punct de vedere electric, i-au permis lui Berzelius să specifice mai detaliat proprietățile de combinare ale substanțelor chimice cunoscute. Și-a prezentat rezultatele analizelor într-o serie de publicații faimoase, cele mai importante lucrări fiind *Eseu asupra teoriei proporțiilor chimice și asupra influenței chimice a electricității* (Essai sur la théorie des proportions chimiques et sur l'influence chimique de l'électricité, 1819) și tabelele maselor atomice pe care le-a publicat în traducerea germană din 1826 a cărții sale *Manual de chimie* (Lärbok i kemien). Și-a continuat cercetarea analitică până în 1844, prezentând, în articole de specialitate și în ulterioarele ediții ale manualului său, noile rezultate, cum ar fi analiza extinsă a compușilor platinei, în 1827–1828, și actualizări ale descoperirilor sale experimentale anterioare.

Atomism și terminologie

Proiectul de determinare a substanțelor a avut mai multe consecințe importante. Pentru a stabili și înfățișa rezultatele stoichiometriei, Berzelius a inventat și a perfecționat standarde și tehnici de analiză mai exacte. Generalizarea pe care a făcut-o chimiei anterioare a acizilor și bazelor l-a făcut să extindă terminologia chimică introdusă de Lavoisier pentru a acoperi bazele (în cea mai mare parte oxizi metalici), o schimbare care i-a permis lui Berzelius să denumească toți compușii în funcție de chimia lui Lavoisier. În acest scop, a omis denumirile franțuzești propuse de Lavoisier și colegii săi și traducerile suedeze ale acestora făcute de colegii de la Uppsala, Pehr Afzelius și Anders Gustav Ekeberg. În schimb, Berzelius a creat un model latin pentru traducere în diverse limbi naționale.

Proiectul de determinare a substanțelor l-a ajutat pe Berzelius să dezvolte un nou sistem de notare care să descrie compoziția tuturor compușilor, atât calitativ (afișând elementele componente opuse din punct de vedere electrochimic), cât și cantitativ (afișând proporțiile în care se unesc aceste elemente componente). Sistemul său prescurta denumirile latinești ale elementelor printr-una sau două litere și aplica exponenți pentru a desemna numărul de atomi ai fiecărui element prezenți în componentele acide și bazice. Însă Berzelius a preferat să indice proporțiile de oxigen prin puncte așezate deasupra literelor elementelor oxidate, o practică pe care majoritatea chimiștilor au respins-o. Aceștia au preferat să urmeze tehnica propusă de colegii germani mai tineri ai lui Berzelius, care au înlocuit exponenții acestuia cu indici numerici așezați la picior, creând astfel sistemul folosit astăzi. Noua terminologie și noul sistem de notare ale lui Berzelius au fost prezentate în *Eseul* său din 1819, care descria un sistem coerent și convingător de teorii chimice, susținut de rezultate analitice extinse, bazate pe metode de laborator îmbunătățite și foarte exacte.

Jöns Jacob Berzelius, pictură în ulei, de Olof Johan Södermark, 1843; Academia Regală Suedeză de Științe, Stockholm

ARHIVA SUEDEZĂ DE PORTRETE, STOCKHOLM

Mineralogia

Berzelius și-a aplicat metoda analitică în două domenii principale: mineralogia și chimia organică. Ambele domenii aveau nevoie de metode mai bune de a determina și discerne substanțele. Cultivată în Suedia pentru utilitatea sa industrială, mineralogia stimulase de mult timp interesul analitic al lui Berzelius. El însuși a descoperit mai multe elemente noi, printre care ceriul (1803) și toriul (1828), în eșantioane de minerale naturale, iar studenții săi descoperiseră elementele litiu, vanadiu, lantan, didim (separat ulterior în praseodim și neodim), erbiu (separat ulterior în erbiu, yterbiu, scandiu, holmiu și tuliu) și terbiu. De asemenea, Berzelius a descoperit seleniul (1818), însă acest element era izolat în reziduurile rămase din prepararea acidului sulfuric și nu a fost descoperit dintr-un eșantion de mineral. Interesul lui Berzelius în mineralogie a dus la analizarea și prepararea noilor compuși ai mineralelor și a altor elemente.

Însă mineralele naturale erau mult mai complexe ca alcătuire decât mineralele de laborator, astfel că erau mai greu de caracterizat. Mineralogii suedezi consideraseră aceste minerale drept compuși chimici,

însă au eșuat în încercarea de a distinge un compus de altul și de alte amestecuri. În 1813, Berzelius a primit o colecție de minerale de la un fizician britanic, William MacMichael, care l-a determinat să înceapă analizarea și clasificarea mineralelor. Contribuția sa cea mai importantă, prezentată în 1814, a fost descoperirea faptului că cremenea, considerată în trecut bază, reprezenta de obicei constituentul electronegativ sau acid al mineralelor și că tradiționala clasă mineralogică a „pământoaselor" poate fi redusă în principal la săruri de silicați. Astfel, distingerea claselor de minerale necesita cunoașterea stoichiometriei silicaților complecși, ceea ce, în 1815, l-a determinat pe Berzelius să-și dezvolte doctrina dualistă care a anticipat structura duală a unor substanțe considerate în trecut „săruri triple" și a altor minerale complexe.

Multe dintre problemele neclare în determinarea mineralelor au fost rezolvate prin legea izomorfismului, care afirma că substanțele asemănătoare din punct de vedere chimic posedă forme de cristale asemănătoare, descoperită în 1818 de către chimistul german Eilhardt Mitscherlich. Berzelius a furnizat atât patronajul, cât și conceptele de bază pentru cariera lui Mitscherlich. În polemicile contemporane din domeniul mineralogiei, Berzelius i-a luat, de obicei, partea lui René-Just Haüy, care își baza cercetările de cristalografie pe existența unor compuși distincți, interpretați prin intermediul chimiei lui Lavoisier, și se împotrivea școlii lui Abraham Gottlob Werner, care se baza pe trăsături exterioare, precum culoarea, textura și duritatea, pentru a face deosebirea între speciile de minerale. Fără a subordona în totalitate mineralogia chimiei, Berzelius a transformat acest domeniu și a pus bazele mineralogiei chimice.

Chimie organică

La rândul ei, chimia organică ridica probleme în privința diferențierii substanțelor. Inițial, Berzelius și-a dedicat cariera chimiei organice, un domeniu care se baza pe aplicarea teoriilor chimiei și medicinei la substanțele derivate din animale și plante. În acel scop, a devenit expert în analiza extractivă tradițională, iar între 1806 și 1808 a publicat despre aceste analize lucrări primite cu mare interes de colegii săi. Însă a descoperit că analiza extractivă nu furniza o viziune detaliată fundamentală asupra materiei organice, din moment ce produsele sale nu erau substanțe distincte, ci mai degrabă amestecuri de compuși foarte asemănători. Între timp, interesul său în compoziția organică a fost umbrit de explorările pe care le-a făcut în domeniul chimiei minerale. Abia în 1814, după cercetări considerabile în chimia anorganică, și-a îndreptat din nou atenția asupra analizei organice. A izolat compușii stoichiometrici și a lucrat pentru a le determina constituenții de elemente. Berzelius a afirmat că, în ciuda diferențelor dintre materia organică și cea anorganică, compușii organici pot primi o compoziție duală și, astfel, pot fi determinați după aceeași metodă precum cei anorganici. A îmbunătățit metodele analitice și, alături de colegii săi mai tineri din Franța și Germania, a contribuit la dezvoltarea chimiei organice, interpretând dualist compușii și reacțiile acestora. Aplicarea principiului său conform căruia chimia organică poate fi înțeleasă în termenii principiilor care guvernează chimia anorganică a atins apogeul în anii 1830, mai ales deoarece acesta a început să fie încorporat în mai vechea teorie a radicalilor. Însă, în acea perioadă, chimiști mai tineri, printre care Jean-Baptiste-André Dumas și Auguste Laurent, au descoperit fenomene precum substituția clorului și au început să transforme chimia anorganică în lumina descoperirilor chimiei organice. Rezistența puternică a lui Berzelius la această mișcare i-a pătat reputația către sfârșitul carierei și a declanșat critici dure la adresa lucrărilor sale; istoricii au dovedit abia recent că aceste critici au fost exagerate și greșite.

Berzelius a avut o influență profundă asupra chimiei, în parte datorită realizărilor sale substanțiale și în parte datorită abilității sale de a-și îmbunătăți și a-și exercita autoritatea. De-a lungul întregii vieți a cultivat relații profesionale prin diverse metode. A instruit studenți suedezi, printre care Nils Gabriel Sefström și Carl Gustaf Mosander, dar și străini, cum ar fi Heinrich Rose, Gustav Rose și Friedrich Wöhler. De asemenea, a contribuit la dezvoltarea carierei protejaților săi, printre care Mitscherlich. Berzelius și-a vizitat colegii străini, întâlnindu-se cu Davy și William Hyde Wollaston la Londra în 1812 și cu Claude-Louis Berthollet, Joseph-Louis Gay-Lussac și Pierre-Louis Dulong la Paris în 1818 și 1819. De asemenea, a întreținut o corespondență extinsă cu colegii de breaslă. A fost la fel de eficient și în răspândirea informațiilor despre ideile, metodele și rezultatele sale. În acest scop, și-a publicat articolele științifice în franceză, germană și engleză și și-a revizuit frecvent *Manualul de chimie* în edițiile franceză și germană, care, de obicei, erau pregătite cu

ajutorul actualilor sau foştilor săi studenţi. În sfârşit, ca secretar al Academiei Regale Suedeze de Ştiinţe, între 1821 şi 1848 a emis rapoarte anuale (în suedeză, germană şi franceză) despre progresele ştiinţelor. Aceste rapoarte anunţau descoperirile sale principale şi, în acelaşi timp, ofereau sentenţe olimpiene în legătură cu studiile altor savanţi, aşteptate cu nerăbdare, uneori temute, însă întotdeauna foarte respectate.

Printre celelalte realizări ale lui Berzelius se numără îmbunătăţirile pe care le-a adus instrumentelor şi tehnicilor de laborator folosite pentru analiza chimică şi minerală, mai ales pentru extracţia solvenţilor, analiza elementelor, chimia cantitativă şi analiza minerală calitativă. Priceperea sa în domeniul chimiei mineralelor derivă din relaţiile apropiate de lucru pe care le-a avut cu inginerul suedez în minerit Johan Gottlieb Gahn, asistentul predecesorului lui Berzelius, Torbern Bergman. Berzelius şi-a folosit manualele şi monografia clasică, tradusă în multe limbi, *Despre utilizarea arzătorului* (1820) pentru a standardiza şi face cunoscute metodele lui Gahn. De asemenea, Berzelius a caracterizat şi a denumit două concepte noi: „izomerism", în care substanţe diferite din punct de vedere chimic posedă aceeaşi compoziţie, şi „cataliză", în care anumite reacţii chimice sunt facilitate de prezenţa unor substanţe care nu sunt afectate în cursul respectivei reacţii. A inventat termenul de proteină, în timp ce încerca să aplice chimia organică dualistă la elementele constituente ale fiinţelor vii.

Bes

Zeu egiptean minor cu o înfăţişare grotescă. Figura sa trebuia să inspire bucurie şi să ţină departe durerea şi supărarea şi, datorită urâţeniei sale, să alunge spiritele rele. A fost asociat cu muzica şi cu naşterea. Astăzi, numele Bes este utilizat pentru a denumi un grup de zeităţi cu înfăţişare asemănătoare şi cu diferite nume.

Statuetă reprezentându-l pe zeul Bes pitic; Luvru

Besant, Anni
născută **Annie Wood**

(01.10.1847, Londra, Anglia - 20.09.1933, Adyar, Madras, India)

Reformatoare socială engleză. A fost o socialistă marcantă din Societatea Fabiană în anii 1880, apoi o adeptă a teozofiei din 1889. A fost preşedinta Societăţii Teozofice Internaţionale din 1907 până la moartea sa, iar scrierile sale sunt considerate încă cele mai bune expuneri ale ideilor teozofice. După ce a emigrat în India, a devenit un lider al luptei pentru independenţa Indiei, iar în 1916 a înfiinţat Liga Indiană pentru Autodeterminare (The Indian Home Rule League).

Bessel, Friedrich Wilhelm

(22.07.1784, Minden, Brandenburg - 17.03.1846, Königsberg, Prusia)

Astronom german. A fost primul care a măsurat (cu ajutorul paralaxei) distanţa până la o stea, alta decât Soarele. Una dintre cele mai importante descoperiri ale sale a fost faptul că stelele luminoase Sirius şi Procyon se mişcă uşor, ceea ce se explică numai prin existenţa unor însoţitori invizibili, care le influenţează mişcarea. Descoperirea unor mici neregularităţi în orbita lui Uranus a condus la concluzia că acestea s-ar datora unei planete situate dincolo de Uranus. Aceste supoziţii au condus la descoperirea planetei Neptun. Calculele sale matematice, utilizate pentru studiul mişcării planetelor, au fost folosite adesea în rezolvarea multor ecuaţii diferenţiale.

Friedrich Wilhelm Bessel, gravură de E. Mandel după o pictură de Franz Wolf

Bessemer, procesul ~

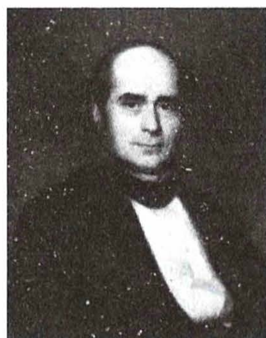
Tehnică de transformare a fierului în oţel inventată de Henry Bessemer în Anglia, în 1856; inventatorul l-a şi introdus în producţie în 1860. Aerul este suflat prin fierul aflat în stare lichidă într-un convertor căptuşit cu material refractar care oxidează carbonul şi siliciul din fier. Căldura eliberată prin oxidare păstrează metalul topit. R.F. Mushet a contribuit la tehnica de dezoxidare a metalului convertit, ceea ce a asigurat succesul procesului. William Kelly a realizat experimente cu un convertor cu aer suflat între 1856–1860, în Pennsylvania şi Kentucky, dar nu a reuşit să obţină oţel. Alexander L. Holley a construit prima instalaţie Bessemer de succes pentru fabricarea oţelului în 1865. Realizarea unei producţii ridicate de oţel la un preţ scăzut în Marea Britanie şi SUA, prin procesul Bessemer, a revoluţionat în scurt timp

industria construcţiilor şi a asigurat oţelul pentru înlocuirea fierului la şinele de cale ferată, dar şi pentru alte utilizări. Procesul Bessemer a fost în cele din urmă depăşit de procesul vetrei deschise.

Bessemer, Sir Henry

(19.01.1813, Charlton, Hertfordshire, Anglia – 15.03.1898, Londra)

Inventator şi inginer englez. Fiul unui metalurgist, şi-a înfiinţat prima fabrică – o turnătorie – la vârsta de 17 ani. La acea vreme, singurele materiale pe bază de fier erau fonta şi fierul forjat. Oţelul a fost obţinut prin adăugarea de carbon în formele pure de fier forjat; materialul obţinut a fost folosit aproape în întregime la producerea de unelte pentru tăiat. În timpul Războiului din Crimeea, a încercat să obţină un fier mai dur pentru construirea tunurilor. Rezultatul a fost un procedeu ieftin de producere pe scară largă de lingouri de oţel fără impurităţi, care puteau fi prelucrate ca şi fierul forjat. Apoi, a descoperit cum să realizeze extragerea excesului de oxigen din fier. Procesul Bessemer (1856) a condus la dezvoltarea convertorului Bessemer. *Vezi* procesul Bessemer.

Henry Bessemer, pictură în ulei de Rudolf Lehmann; Iron and Steel Institute, Londra

IRON AND STEEL INSTITUTE, LONDRA; FOTO, THE SCIENCE MUSEUM, LONDRA

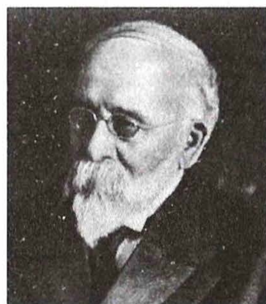
Bessey, Charles E(dwin)

(21.05. 1845, lângă Milton, Ohio, SUA – 25.02.1915, Lincoln, Nebraska)

Botanist american. A predat la Colegiul de Stat pentru Agricultură din Iowa (1870–1884), iar apoi la Universitatea din Nebraska. Până atunci, dezvoltase deja studiul experimental al morfologiei plantelor şi, astfel, universitatea nou-înfiinţată a devenit imediat unul dintre cele mai importante centre de cercetare în domeniul botanicii. A fost autorul unor manuale foarte apreciate în acea vreme, care au constituit mai bine de 50 de ani pregătirea în domeniul botanicii în SUA.

INSTITUTUL PENTRU DOCUMENTARE BOTANICĂ HUNT, CARNEGIE MELLON UNIVERSITY, PITTSBURGH, PENNSYLVANIA, SUA

Charles E. Bessey, cca 1910

Besson, Jacques

(1540, Grenoble, Franţa – 1576, Orléans)

Inginer francez. Îmbunătăţirile aduse strungului au fost de mare importanţă în dezvoltarea industriei de maşini-unelte şi a instrumentelor ştiinţifice. Proiectele sale sunt prezentate în detaliu în lucrarea sa *Theatrum instrumentorum et machinarum* (1569). Printre numeroasele sale inovaţii se numără folosirea camelor şi a şabloanelor (după care se realizează conturul obiectelor) la tăierea filetului pe strung, crescând astfel controlul celui care realizează operaţiunea asupra instrumentului şi a piesei executate şi permiţând o prelucrare mai precisă şi mai complicată a metalului.

Best, Charles H(erbert)

(27.02.1899, West Pembroke, Maine, SUA – 31.03.1978, Toronto, Ontario, Canada)

Fiziolog canadian de origine americană. A fost profesor şi administrator al Universităţii din Toronto între 1929–1967. Împreună cu Frederick Banting, au fost primii care au obţinut un extract pancreatic de insulină într-o formă care ajută la controlarea diabetului zaharat (1921). Nu a putut împărţi Premiul Nobel pentru medicină din 1923 cu Banting şi J.R. Macleod, deoarece nu-şi luase încă licenţa în medicină. Cu toate acestea, Banting i-a acordat o parte din premiul său. Best a mai descoperit colina, enzima histaminază şi a introdus anticoagulantele în tratarea trombozelor.

bestiar

Operă medievală europeană în versuri sau în proză, adesea ilustrată, constând într-o colecţie de poveşti, fiecare bazată pe o descriere a anumitor calităţi ale personajului, de multe ori o plantă sau un animal. Poveştile erau alegorii folosite pentru instruire religioasă şi morală. Unele erau prelucrări după culegerea greacă de texte *Physiologus*, adunate de un autor anonim în prima jumătate a sec. II d.Hr. Multe atribute tradiţionale ale creaturilor mitologice sau reale provin din bestiare: de exemplu, ideea că pasărea Phoenix arde pentru a renaşte sau că pelicanul îşi hrăneşte puii spintecându-şi propriul piept, devenind astfel un simbol al lui Hristos.

Betancourt, Romulo

(22.02.1908, Guatiré, Miranda, Venezuela – 28.09.1981, New York, New York, SUA)

Preşedinte al Venezuelei (1945–1948, 1959–1964). În tinereţe, s-a opus regimului dictatorial al lui Juan Vincente Gómez (1857/1864–1935). După o scurtă perioadă petrecută în Partidul Comunist, s-a întors

împotriva ideologiei comuniste și a fondat partidul anticomunist de aripă stângă Acción Democrática (Acțiunea Democrată), care a ajuns la putere în 1945, în urma unei lovituri de stat. Ca președinte provizoriu, a dus o politică moderată de reforme sociale, înainte de a demisiona pentru a permite alegerea unui succesor. Ales pentru a doua oară în 1959, a instaurat o cale de mijloc între comuniștii pro-Cuba și conservatori, aplicând un program public ambițios și încurajând dezvoltarea industriei, finanțată în cea mai mare parte de exportul masiv de petrol al Venezuelei. S-a retras în 1964.

betel

Două tipuri de plante care sunt combinate pentru a fi mestecate și care sunt utilizate pe scară largă în Asia de S și în E Indiei. Nuca de betel este o sământă de areca sau betel, palmier (*Areca catechu*), familia *Palmae*; frunza de betel provine de la planta *Betel piperata*, familia *Piperaceae*. Pentru a fi mestecată, o mică bucată din fructul palmierului areca se învelește într-o frunză din planta *Betel piperata,* împreună cu o felie de lămâie pentru a produce salivarea și a stimula eliberarea de alcaloizi. Ca urmare a mestecatului, rezultă o salivă groasă, de culoare roșie-cărămizie, care poate colora temporar gura, buzele și gingiile cu o culoare maro-portocalie. Nucile de betel produc un alcaloid folosit de veterinari ca agent deparazitar.

Nuca de betel, sământă a palmierului areca (*Areca catechu*)

WAYNE LUKAS–GRUP IV–COLECȚIA NAȚIONALĂ A SOCIETĂȚII AUDUBON /PHOTO RESEARCHERS

Betelgeuse

(*în arabă: bat al-dshauza*, umărul uriașului)

Cea mai luminoasă stea din constelația Orion, marcând umărul de E al Vânătorului. La aproape 430 de ani-lumină de Pământ, Betelgeuse este ușor de identificat după luminozitate, după poziția din constelația Orion și după culoarea roșiatică. Este o stea supergigantă, una dintre cele mai mari cunoscute până acum; diametrul său este de cca 500 de ori mai mare decât al Soarelui.

Bethe, Hans (Albrecht)

(02.07.1906, Strasbourg, Germania – 06.03.2005, Ythaca, New York, SUA)

Fizician teoretician american de origine germană. A fugit din Germania în 1933 și a predat la Universitatea Cornell între 1937 și 1975. A demonstrat că un câmp electric care acționează asupra unui atom într-un cristal influențează stările de energie ale atomului, fapt care a contribuit la definirea mecanicii cuantice și la mărirea nivelului de înțelegere a forțelor care guvernează structura nucleului atomului. A fost primul care a propus ciclul de carbon ca sursă de producere a energiei în stele (1939). A condus departamentul de fizică teoretică al Proiectului Manhattan, însă în perioada postbelică a depus eforturi pentru a face cunoscut pericolul înarmării nucleare. A primit medalia Max Planck (1955) și premiul Enrico Fermi (1961), iar în 1967 i-a fost decernat Premiul Nobel pentru fizică.

Bethel

Oraș în vechea Palestină. Important pe vremea Vechiului Testament, a fost asociat cu Avram și Iacov. După împărțirea Israelului, a devenit sanctuarul principal al regatului de N (Israel), iar mai târziu, locul profeților lui Amos.

Bethlehem

Oraș, 29 000 loc. (2005), Cisiordania, la S de Ierusalim. Vechi oraș din Iudeea, a fost prima reședință a regelui David. Aici se găsea o garnizoană romană în timpul celei de-a doua revolte evreiești (135 d.Hr.). Creștinii cred că este orașul în care s-a născut Iisus, fapt pentru care, la începutul sec. IV d.Hr., s-a construit Biserica Nașterii Domnului, chiar deasupra locului unde se crede că s-a născut El. Bethlehemul a făcut parte din Palestina, când aceasta s-a aflat sub mandat britanic (1923–1948); în 1950, după războiul arabo-palestinian (1948–1949), a fost anexat Iordaniei. După Războiul de Șase Zile (1967), a devenit parte a Cisiordaniei sub administrație israeliană. În urma unui acord din 1995, Israelul a cedat controlul orașului autorității palestiniene. De mult timp un important centru turistic și loc de pelerinaj, Bethlehem este și o piață agricolă, având strânse legături cu Ierusalimul.

Bethlehem

Oraș în E statului Pennsylvania, SUA, 71 329 loc. în zona metropolitană (2000). Împreună cu Allentown și cu Easton, formează un complex urban industrial. Fondat în 1741 de către misionarii moravieni, a fost locul unui spital pentru soldații de pe continent în timpul Revoluției Americane. Industrializarea a început odată cu deschiderea Canalului Lehigh (1829) și fondarea companiei Bethlehem Steel Corp. (1857). Orașul a devenit un important centru metalurgic. De atunci, economia s-a diversificat,

acoperind și domenii ca textile, produse feroase, mobilă și produse chimice.

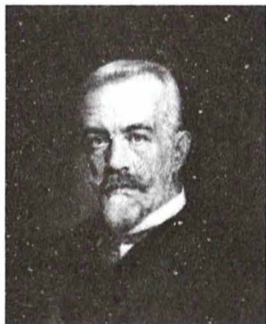
Bethlehem Steel Corp.

Corporație americană creată în 1904, care a unificat Bethlehem Steel Co., Union Iron Works și alte câteva companii mai mici. Fondatorul său principal a fost Charles M. Schwab. În primele decenii de funcționare, Bethlehem Steel (cu sediul în Bethlehem, Pennsylvania) a produs în primul rând cărbune, minereu de fier și oțel. La sfârșitul sec. XX, a devenit unul dintre cei mai mari producători de oțel din SUA, cu unități de lucru în Pennsylvania, Maryland și New York. Costurile mari de producție, infrastructura îmbătrânită și incapacitatea de a concura la nivel global au dus la lichidarea sa în 2003.

Bethmann-Hollweg, Theobald von

(29.11.1856, Hohenfinow, Prusia - 01.01.1921, Hohenfinow, Germania)

Politician și cancelar (1909–1917) german. Membru al administrației civile, a fost numit ministru de interne prusac în 1905 și a devenit cancelar al Germaniei în 1909. Înainte de Primul Război Mondial, a permis facțiunilor militare să dețină controlul asupra guvernului; în 1914, a oferit „un cec în alb" Austro-Ungariei, pentru măsuri împotriva Serbiei. În 1916, a încercat să asigure medierea SUA pentru a pune capăt războiului, dar nu a reușit să oprească producerea de submarine de război. În 1917, promițând reforme electorale în Prusia, și-a atras opoziția segmentului conservator și a fost forțat să demisioneze.

Theobald von Bethmann Hollweg, portret de Brant, 1909

ARHIVA DE ARTĂ ȘI ISTORIE, BERLIN

Bethune, (Henry) Norman

(03.03. 1890, Gravenhurst, Ontario, Canada - 12.11.1939, Huang Shikou, Hebei, China)

Chirurg și activist politic canadian. Și-a început cariera medicală în 1917, servind în cadrul forțelor canadiene în Primul Război Mondial. În timpul războiului civil din Spania, a fost chirurg al forțelor loialiste, organizând primul centru de transfuzie mobil. După o călătorie în Uniunea Sovietică (1935), a devenit membru al Partidului Comunist din Canada. În 1938 a părăsit Canada pentru a fi chirurg în armata chineză în războiul împotriva Japoniei, înființând spitale de campanie și școli medicale. A devenit erou național în China.

Bethune, Louise Blanchard
născută **Jennie Louise Blanchard**

(21.07.1856, Waterloo, New York, SUA - 18.12.1913, Buffalo, New York)

Prima femeie-arhitect din SUA. Și-a deschis un birou în Buffalo în 1881. În cadrul firmei sale au fost proiectate sute de clădiri din statul New York, multe dintre ele în stilul Renașterii romantice, stil foarte popular la sfârșitul sec. XIX. A fost prima femeie membră a Institutului American al Arhitecților (1888).

Bethune, Mary (Jane) McLeod
născută **Mary Jane McLeod**

(10.07.1875, Mayesville, Carolina de Sud, SUA - 18.05.1955, Daytona Beach, Florida)

Pedagog american. Născută într-o familie de foști sclavi, a urmat colegiul, iar în 1904 a fondat o școală care mai târziu a devenit parte a colegiului Bethune-Cookman din Daytona Beach, Florida. A fost președinta colegiului între 1923–1942 și 1946–1947, fiind în același timp consilier special al președintelui Franklin Roosevelt. Figură marcantă a organizațiilor afro-americane, mai ales feministe, a coordonat Departamentul de Afaceri ale Negrilor din Administrația Națională a Tineretului în perioada 1936–1944.

betil

În religia greacă, piatră sau stâlp sacru. În Antichitate, numeroase pietre erau considerate sfinte, fiind adesea asociate cu o zeitate. Cel mai cunoscut exemplu este piatra sacră numită Omphalos, din Templul lui Apollo de la Delphi. În unele cazuri, pietrele formau coloane sau ansambluri de trei piloni.

Betjeman, Sir John

(28.08.1906, Londra, Anglia - 19.05.1984, Trebetherick, Cornwall)

Poet englez. Volumele sale de poezii cuprind *Muntele Sion* (Mount Zion, 1933), *În tot locul* (High and Low, 1966), *Aer înghețat* (A Nip in the Air, 1974). Proza sa cuprinde ghiduri ale regiunilor engleze și eseuri despre locuri și clădiri. Nostalgia față de trecutul apropiat și redarea cu acuratețe a culorii sociale au făcut din el un scriitor citit, într-o perioadă când toate subiectele despre care scria treceau prin multiple transformări. Din 1972 și până la moarte a fost poet laureat al Angliei.

Betleem

Vezi Bethlehem

beton

Piatră artificială, constând dintr-un amestec de ciment, agregat (material dur) și apă. Betonul prezintă o serie de avantaje, fiind caracterizat prin puterea de comprimare și capacitatea de a se adapta oricărei forme, atunci când este turnat, ca și prin rezistența la foc. Din aceste motive, betonul a devenit unul dintre materialele de construcție cele mai des folosite. Liantul utilizat de obicei este cimentul de Portland, alături de nisip și pietriș. Pentru a accelera procesul de tratare termică (întărire) la temperaturi scăzute, se pot folosi aditivi numiți mixturi. Alte amestecuri pot provoca înglobarea de aer în beton sau pot încetini ruperea și mări rezistența acestuia. *Vezi și* beton prefabricat; beton precomprimat; beton armat.

beton armat

Beton în care se încorporează oțel, în așa fel încât cele două materiale răspund mai bine la forțele care acționează asupra lor. Armătura de oțel - care poate fi realizată din tije, bare sau din plasă de metal - absoarbe forțele de întindere, de forfecare și uneori de compresie dintr-o structură de beton. Betonul convențional nu rezistă la solicitările de întindere și forfecare produse de vânt, seisme, vibrații și alte forțe, prin urmare nu este potrivit pentru structurile de construcție. În cazul betonului armat, rezistența la întindere a oțelului și rezistența la compresiune a betonului permit elementului de construcție să distribuie aceste rezistențe pe o suprafață cât mai mare. Inventarea betonului armat în sec. XIX a revoluționat industria construcțiilor, prin urmare acesta a devenit unul dintre cele mai utilizate materiale de construcție.

beton precomprimat

Beton armat prin pre- sau postcomprimare, care rezistă la o greutate mai mare sau se întinde pe o lungime mai mare decât betonul armat obișnuit. În procesul de precomprimare, se întind cabluri sau fire de oțel în cavitatea cofrajelor. Se toarnă apoi betonul și se eliberează cablurile de oțel. Aceste cabluri au tendința de a reveni la lungimea inițială, comprimând astfel betonul. Procesul de postcomprimare implică întinderea firelor de oțel din beton după tratarea termică. Aceste procedee ajută la comprimarea unei unități de beton, forțele de compresie opunându-se forțelor rezistente la rupere ale unei greutăți aplicate. Procedeul a fost dezvoltat de către inginerul francez Eugéne Fressinet la începutul sec. XX.

beton prefabricat

Beton turnat în fabrică în forme de bază și transportat apoi la locul construcției; reprezintă o inovație a sec. XX. Prefabricatele măresc rezistența și durabilitatea construcțiilor, contribuind și la reducerea timpului de lucru și a costurilor. Betonul se întărește încet, prin urmare ajunge la rezistența proiectată după 28 de zile de la turnare. Prin folosirea betonului prefabricat se elimină pierderea de timp dintre momentul în care betonul este turnat la fața locului și până când poate ajunge să suporte o greutate. Componentele din beton prefabricat pot fi plăci, grinzi, stâlpi, pereți, scări, cutii modulare sau chiar bucătării și băi cu forme prefabricate. *Vezi și* prefabricare.

beton torcretat

Beton aplicat prin pulverizare. Este un amestec de ciment Portland, nisip și apă, care este împins, cu ajutorul aerului comprimat, spre un pulverizator. Folosit pentru construcții de structură, este, de obicei, aplicat pe un schelet de armături și plasă de oțel. Deoarece se poate mula pe orice formă, este ușor colorat și poate fi modelat după aplicare, este folosit într-o varietate de structuri, inclusiv la pereții din piatră artificială, la împrejmuirile de la grădinile zoologice, la diferite bolte, structuri tip scoică, piscine și baraje. Este utilizat și pentru consolidarea pereților tunelurilor.

Bettelheim, Bruno

(28.08.1903, Viena, Austria -
13.03.1990, Silver Spring, Maryland, SUA)

Psiholog american de origine austriacă. Educat la Viena, a fost arestat de naziști și internat în lagărele de concentrare între 1938 și 1939. A emigrat în SUA, unde, începând cu 1944, a condus Universitatea Școlii Ortogenice din Chicago, o școală-laborator pentru copiii cu tulburări funcționale. A devenit celebru mai ales datorită muncii sale cu copiii autiști. A aplicat principiile psihanalitice în problemele sociale, în special în cele de reintegrare a copilului. Printre operele sale se numără o lucrare de referință pe tema adaptării la stresul extrem (1943), *Dragostea nu e totul* (Love Is Not Enough, 1950), *Inima instruită* (The Informed Heart, 1960), *Fortăreața goală* (The Empty Fortress, 1967), *Copiii visului* (Children of the Dream, 1967) și *Utilizarea vrăjii* (The Uses of Enchantment, 1976). S-a sinucis în urma unei depresii pricinuite de moartea soției și a unui atac cardiac.

Reputația sa a fost ulterior umbrită, din cauza descoperirii că și-a falsificat titlurile academice, cât și pentru faptul că ar fi abuzat și diagnosticat greșit copii din școala sa.

Betti, Ugo

(04.02.1892, Camerino, Italia - 09.06.1952, Roma)

Dramaturg italian. A urmat o carieră în drept, activând ca judecător și bibliotecar în cadrul Ministerului de Justiție din Roma. A scris trei volume de poezie, trei colecții de nuvele și 26 de piese de teatru. Prima sa piesă, *Hangița* (La Padrona, 1927), nu a fost prea bine primită, însă următoarele opere au avut succes. Unele dintre ele au fost traduse în franceză și engleză și au fost jucate la Paris, Londra și New York, printre ele numărându-se *Corupție la Palatul de Justiție* (Corruzione al Palazzo di Giustizia, 1949), *Regina și rebelii* (La Regina e gli insorti, 1951) și *Evadata* (La Fuggitive, 1953).

Betwa

Râu în N Indiei. Izvorăște din V Madhya Pradesh, curge spre NE pe o distanță de 579 km, prin Uttar Pradesh, și se varsă în râul Yamuna, lângă Hamirpur. Aproape jumătate din cursul său nu este navigabil; afluenții cei mai importanți sunt râurile Jamni și Dhasan.

Beust, Friedrich Ferdinand, Conte de ~

(13.01.1809, Dresda, Saxonia - 24.10.1886, castelul Altenberg, lângă Viena, Austro-Ungaria)

Om de stat german. Diplomat de carieră în Saxonia începând cu 1830, a fost ministru de externe între 1849–1853 și ministru de interne între 1853–1866. S-a opus adesea opiniilor lui Otto Von Bismarck, fiind forțat să demisioneze în 1866. Ulterior, a lucrat în serviciul împăratului habsburg Franz Joseph, aliat al Saxoniei, în calitate de ministru al afacerilor externe al Austriei (1866) și de cancelar imperial (1867–1871). În funcția de cancelar, a negociat Armistițiul din 1867 și a contribuit la redresarea poziției internaționale a Habsburgilor. Mai târziu, a fost ambasador la Londra (1871–1878) și la Paris (1878–1882).

Beuys, Joseph

(12.05.1921, Krefeld, Germania - 23.01.1986, Düsseldorf, Germania de Vest)

Sculptor avangardist și artist plastic german, de artă performativă. A lucrat în cadrul forțelor aeriene germane în Al Doilea Război Mondial, iar apoi a studiat arta la Düsseldorf (1947–1951). În 1961, a fost angajat ca profesor de sculptură la Academia de Arte din Düsseldorf. În anii 1960, a lucrat cu grupul internațional de artă Fluxus, care punea accent mai mult pe personalitatea, acțiunile și opiniile artistului, decât pe opera acestuia. Cea mai faimoasă și controversată realizare a sa a fost experimentul *Cum să explici pictura unui iepure mort* (Wie man dem toten Hasen die Bilder erklärt, 1965), în care a umblat printr-o galerie de artă, cu fața unsă cu miere de albine și acoperită cu frunze aurite, vorbindu-i unui iepure mort despre conștiința umană și cea animală. Și-a câștigat faima și datorită sculpturilor la care a folosit grăsime și straturi de postav. A reușit să-și creeze o mitologie personală, fiind unul dintre cei mai influenți artiști și profesori de la sfârșitul sec. XX.

Bevan, Aneurin

(15.11.1897, Tredegar, Monmouthshire, Anglia - 06.07.1960, Chesham, Buckinghamshire)

Om politic englez. În tinerețe, a intrat în Partidul Laburist, iar în 1929 a fost ales în Camera Comunelor. Și-a corectat un defect de vorbire, devenind un excelent orator. Ca ministru al sănătății în guvernul Clement R. Attlee (1945–1951), „Nye" Bevan a înființat Serviciul Național de Sănătate. A fost ministrul muncii (1951), însă a demisionat în semn de protest față de cheltuielile pentru reînarmare din cauza cărora s-au redus fondurile programelor sociale. Figură controversată a Partidului Laburist, a fost liderul aripii stângi până în 1955.

Beveridge, Albert J(eremiah)

(06.10.1862, ținutul Highland, Ohio, SUA - 27.04.1927, Indianapolis, Indiana)

Senator și istoric american. A fost admis în baroul de avocați din statul Indiana în 1887, practicând avocatura în Indianapolis. A fost ales în Senatul SUA ca membru al Partidului Republican, între 1900–1912, sprijinind legislația progresistă propusă de președintele Theodore Roosevelt. În 1912, a rupt legăturile cu aripa conservatoare a Partidului Republican și a devenit președinte al convenției în urma căreia s-a format Partidul Progresist, propunându-l pe Roosevelt ca președinte. S-a retras din viața publică pentru a scrie o serie de opere istorice, printre care și cele patru volume din *Viața lui John Marshall* (Life of John Marshall, 1916–1919, Premiul Pulitzer).

Beveridge (de Tuggal), William Henry, Primul baron ~

(05.03.1879, Rangpur, India - 16.03.1963, Oxford, Oxfordshire, Anglia)

Economist britanic. S-a ocupat întreaga viață de problema șomajului și a fost director

al agenţiei de forţă de muncă (1909–1916). A fost directorul Şcolii de Economie din Londra (1919–1937), apoi al Colegiului Universităţii Oxford (1937–1945). Chemat de guvern să devină arhitectul noului stat al bunăstării din Anglia, a contribuit la definirea politicii sociale şi a instituţiilor britanice prin Raportul Beveridge (1942). Printre cărţile sale se numără: *Asigurarea pentru toţi* (Insurance for All, 1924), *Lipsa şomajului într-o societate liberă* (Full Employment in a Free Society, 1944) şi *Pilonii securităţii* (Pillars of Security, 1948).

Beverly Hills

Oraş, 33 784 loc. (2000), în SV Californiei. Este înconjurat de oraşul Los Angeles şi de Hollywood. În 1906, a fost stabilit ca zonă rezidenţială numită Beverly. Hotelul Beverly Hills a fost construit în 1912. Starurile de cinema Mary Pickford şi Douglas Fairbanks şi-au construit reşedinţe aici în 1919, lansând moda reşedinţelor luxoase ale celebrităţilor din Beverly Hills. Ocupând 14,8 kmp, oraşul este traversat de faimoasele străzi Sunset Boulevard, Santa Monica Boulevard şi Rodeo Drive.

Bevin, Ernest

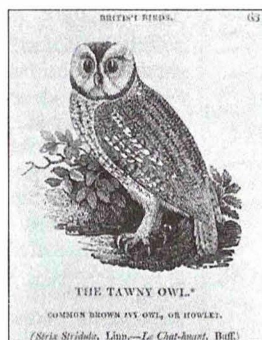
(09.03.1881, Winsford, Somerset, Anglia - 14.04.1951, Londra)

Om politic şi lider laburist englez. Activ în organizaţiile de muncitori începând cu 1905, a devenit şeful Uniunii Docherilor. În 1921, a reunit o serie de uniuni sindicale în cadrul Uniunii Generale a Muncitorilor din Transporturi, care a devenit cel mai mare sindicat din lume; a ocupat funcţia de secretar general până în 1940. A fost ministru al muncii şi al serviciului naţional, foarte influent în timpul guvernului de coaliţie condus de Winston Churchil în timpul războiului (1940–1945). Ca ministru de externe în timpul guvernului laburist al lui Clement R. Attlee (1945–1951), a negociat Tratatul de la Bruxelles şi a contribuit la crearea bazelor NATO.

Bewick, Thomas

(12.08.1753, Cherryburn, Anglia - 08.11.1828, Gateshead)

Gravor în lemn. La 14 ani a lucrat ca ucenic la un gravor în metal, care mai târziu i-a devenit partener în Newcastle, oraş unde a trăit aproape întreaga viaţă. A redescoperit tehnica gravurii în lemn, care se transformase într-o simplă tehnică de reproducere; i-a adus inovaţii sclipitoare, cum ar fi utilizarea liniilor paralele în locul haşurării încrucişate, în scopul obţinerii unei game variate de tonuri şi texturi; a dezvoltat o metodă de imprimare a fondurilor în gri pentru a accentua efectul de atmosferă şi spaţiu. Unele dintre cele mai bune lucrări ale sale sunt folosite ca ilustraţii pentru manualele de istorie a naturii. A fondat o şcoală de gravură în Newcastle.

huhurez mic, xilogravură de Thomas Bewick; *History of British Birds*, 1797-1804

PRIN AMABILITATEA CURATORILOR DE LA BRITISH MUSEUM, FOTO J.R. FREEMAN & CO. LTD

Bezdechi, Ştefan

(24.04.1888, Ploieşti, România - 23.03.1958, Cluj)

Filolog român. Provine dintr-o familie de aromâni. Şi-a făcut studiile la Bucureşti, Berlin şi Roma şi a avut o îndelungată carieră academică la Universitatea din Cluj. În arhivele Vaticanului a descoperit texte inedite din perioada bizantină. A publicat câteva sinteze de istoria culturii şi a literaturii antice: *Aristofan şi contemporanii săi*, 1922; *Gânduri şi chipuri din Grecia veche*, 1927, completate de ample studii (unele redactate în limbile latină, germană şi franceză) şi de prefeţe la versiunile în română din scrierile lui Marc Aureliu, Ovidiu, Platon etc., semnate tot de el. A mai tradus din Aristofan, Hesiod, Plutarh şi a alcătuit o inedită antologie tematică, *Sportul la eleni* (1937). A fost un filolog strălucit, întreaga sa activitate stând sub semnul probităţii şi al acribiei ştiinţifice.

Bezos, Jeff(rey P.)

(n. 12.01.1964, Albuquerque, New Mexico, SUA)

Antreprenor de internet american. După studiile la Universitatea Princeton, a lucrat în domeniul bancar şi al investiţiilor, la Bankers Trust şi D.E. Shaw&Co., înainte de a fonda în 1995 compania de internet Amazon.com, Inc. Iniţial a fost librărie online, iar ulterior s-a extins, oferind înregistrări muzicale, video, echipament electronic, instrumente şi altele, organizând apoi şi licitaţii online. Compania a devenit celebră pentru extraordinara creştere a acţiunilor la bursă, în ciuda pierderilor financiare importante suferite în fiecare an, fapt care reflectă încrederea investitorilor în viitorul achiziţiilor online. Compania şi-a publicat primul profit înregistrat în ianuarie 2002.

Bhadracarya-pranidhana

Text budist mahayana, important şi în budismul tibetan. Este legat de

Avatamsaka-Sutra, unii considerându-l partea finală a acestui text. Conține zece jurăminte ale lui Bodhisattva Samantabhadra. Acestea au devenit lecții zilnice în mănăstirile chineze. Respectând jurămintele, slujindu-i neobosit pe toți Buddha și îmbrățișând toate universurile, credinciosul poate percepe universul fenomenelor interdependente reprezentat de Buddha, pătrunzând astfel în tărâmul pur Amitabha.

Bhagavad-Gītā

(*în sanscrită*, cântecul lui Dumnezeu)

Una dintre cele mai importante scrieri hinduse, parte constituentă a *Mahabharatei*. Este scrisă sub forma unui dialog dintre prințul războinic Arjuna și Krishna, avatarul lui Vishnu. A fost compusă, se pare, în sec. I sau II d.Hr., mult mai târziu decât alte poeme epice. Preocupat de suferința pe care o va provoca lupta, Arjuna ezită, dar Krishna susține că cea mai măreață cale este aceea de a-și face datoria cu sânge rece, fără să fie preocupat de victoria personală. Bhagavad-Gītā tratează tema naturii lui Dumnezeu și a realității transcedentale, oferind trei discipline pentru a depăși limitele lumii noastre: *jnana* (cunoaștere sau înțelepciune), *karma* (acțiune netulburată) și *bhakti* (dragostea de Dumnezeu). A inspirat multe comentarii de-a lungul secolelor, inclusiv pe cele ale lui Ramanuja și Mohandas K. Gandhi.

bhagavata

Membru al celei mai vechi secte hinduse recunoscute, reprezentând începuturile cultului religios teistic și a vishnuismului modern. Secta Bhagavata este originară din regiunea Mathura; a apărut în sec. III și II î.Hr. și s-a răspândit în V, N și S Indiei. Centrele de cult față de un anumit zeu sunt numite în mod diferit: Vishnu, Krishna, Hari, Narayana. Bhagavad-Gītā (sec. I–II d.Hr.) este expresia timpurie a sistemului bhagavata, dar cartea sa sfântă centrală este *Bhagavata Purana* (*vezi* Purana). Secta a fost importantă, mai ales în timpul vishnuismului, până în sec. XI, când bhakti (cult al devoțiunii) a fost revitalizat de Ramanuja.

bhakti

(*în sanscrită*, devotament)

Mișcare religioasă din Asia de S, întâlnită mai ales în hinduism, care pune accent pe devoțiunea adeptului față de zeul personal. Spre deosebire de advaita, bhakti implică o relație dualistă între credincios și zeitate. Cu toate că Vishnu, Shiva și bhakti au fiecare cultul său, bhakti s-a dezvoltat în jurul încarnărilor lui Vishnu în Rama și Krishna. Practicile religioase constau în recitarea numelui zeului, purtarea emblemei sale, intonarea de imnuri și pelerinajele. Zelul compozitorilor de imnuri din India de S a răspândit cultul bhakti în sec. VII și X și a influențat mult poezia și arta. Poeți precum Mirabai au descris relația dintre credincios și zeu în termeni familiari (de ex. cel care iubește și cel care este iubit), în timp ce poeți înclinați spre abstract precum Kabir și Nanak, primul guru sikh și fondator al sikhismului, au portretizat divinitatea ca fiind unică și inefabilă.

bharata natya

Stil principal de dans clasic din India, originar din Tamil Nadu, dominant în India de S. Exprimă teme religioase ale hinduismului, iar tehnicile și terminologiile sale se găsesc în tratatul *Natya-shastra*, scris de înțeleptul Bharata (sec. III d.Hr.). Un singur dansator realizează întregul program de dans, pe parcursul a două ore, acompaniat de tobe, de cimpoi și de un cântăreț. Executat inițial numai de dansatoarele din temple, și-a pierdut reputația când dansul în templu a fost asociat cu prostituția; a revenit însă la puritatea originală spre sfârșitul sec. XIX. Nu a fost interpretat pe scenă până în 1930.

Bharatpur *sau* Bhurtpore

Oraș în statul Rajasthan, în NV Indiei, 204 456 loc. (2001). Localizat la V de Agra, a fost înființat în 1733 și a fost capitala statului princiar Bharatpur. A fost atât de bine fortificat, încât încercările de asediu ale englezilor din 1805 au eșuat; orașul nu a putut fi cucerit până în 1826. Este renumit pentru superbul sanctuar cu păsări din apropierea Parcului Național Keoladeo.

Bharhut, sculptura ~

(jumătatea sec. II î.Hr.)

Sculptură indiană care decora marea stupă sau monumentul funerar Bharhut, din Madhya Pradesh. Acum este distrusă în mare parte; grilajele și porțile care au mai rămas sunt expuse la Muzeul Indian din Kolkata (Calcutta). Medalioanele ornamentale, care descriu legende despre nașterile anterioare ale lui Buddha și evenimentele din viețile sale au inscripții explicative, indispensabile pentru înțelegerea iconografiei budiste. Stilul Bharhut a marcat începutul tradiției basoreliefurilor narative și a decorării clădirilor sacre, care a continuat câteva secole.

Bhartrhari

(570? d.Hr., Ujjain, Malwa, India – 651? d.Hr., Ujjain)

Filozof, poet și gramatician indian hindus. Provine dintr-o familie nobilă; potrivit legendei, a încercat de șapte ori să renunțe la viața lumească în favoarea celei monahale, pentru ca în cele din urmă să devină yoghin și să se mute într-o peșteră de lângă Ujjain. Lucrarea sa cea mai importantă despre filozofia limbajului se numește *Vakyapadiya*. Tot lui îi sunt atribuite trei volume de poezii: *Despre dragoste* (Shrngara-shataka), *Despre etică și politică* (Niti-shataka) și *Despre seninătate* (Vairagya-shataka). Poemul *Bhatty Kavya* demonstrează subtilitatea limbii sanscrite.

Bhasa

(n. sec. III d.Hr.,/?/)

Primul dramaturg indian de limbă sanscrită; la început a fost cunoscut numai datorită referirilor făcute de alți dramaturgi de limbă sanscrită. În 1912 însă, au fost descoperite și publicate 13 texte dramaturgice compuse de el. Multe dintre operele sale sunt adaptări ale temelor de eroism și de dragoste împrumutate din *Ramayana* și *Mahabharata*. Nu s-a înscris în normele dramaturgiei din timpul său, întrucât ilustra pe scenă episoade de luptă și scene ale comiterii unor crime. Influența sa se poate observa în lucrările lui Kalidasa.

Bhaskara I

(perioada de vârf 629 d.Hr., probabil la Valabhi, India)

Astronom și matematician indian. Este cunoscut pentru cele trei tratate asupra lucrărilor lui Aryabhata I (n. 476 d.Hr.). Două dintre ele, cunoscute astăzi sub numele de *Marea carte a lui Bhaskara* (Mahabhaskariya) și *Cartea mică a lui Bhaskara* (Laghubhaskariya), sunt lucrări în versuri pe teme astronomice, în timp ce *Aryabhatiyabhashya* (629 d.Hr.) este un comentariu în proză asupra lucrării *Aryabhatiya* a lui Aryabhata. Bhaskara insistă asupra importanței demonstrației legilor matematice, respingând încrederea oarbă în tradiție și în hazard.

Bhaskara II

(1114, Biddur, India – cca 1185, probabil la Ujjain)

Cel mai de seamă matematician al sec. XII. I-a urmat lui Brahmagupta în funcția de director al observatorului astronomic de la Ujjain, centrul matematic al Indiei vechi. În lucrările sale matematice este primul care a folosit sistemul zecimal complet. În mod cert, a fost primul care a reușit să înțeleagă, într-o oarecare măsură, diviziunea cu zero. Pentru a reprezenta necunoscute, folosea litere, ca și în algebra modernă, reușind să rezolve ecuații de gradul 1 și 2. A scris lucrări care conțineau observațiile sale astronomice privitoare la pozițiile planetelor, conjuncții, eclipse, cosmografie, geografie și despre tehnicile matematice și echipamentul astronomic folosite în cadrul acestor studii. A fost și un astrolog renumit.

bhiksu *în pali* bhikku

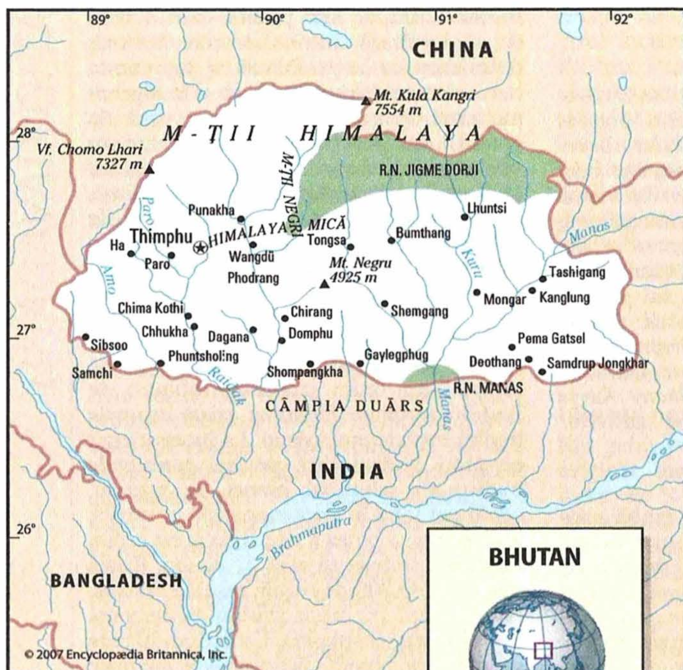
În budism, membru al ordinului călugăresc sangha, un ordin masculin înființat de Buddha (ordinele feminine există în unele tradiții budiste mahayana). La început erau cerșetori budiști care predau conceptele budiste în schimbul hranei. În prezent, copiii pot intra în viața monahală ca novici, însă, pentru a putea fi admiși în acest ordin, candidații trebuie să aibă 21 de ani. Există mai mult de 200 de reguli; relațiile sexuale, crima, furtul sau lauda privind apartenența la ordin atrag expulzarea. Un bhiksu își rade capul și fața, posedă câteva obiecte esențiale și cerșește zilnic pentru a-și obține hrana. Budismul theravada le interzice călugărilor să umble cu bani și să muncească. Religia zen (chan) le cere călugărilor să muncească. *Vezi și* Vinaya Pitaka.

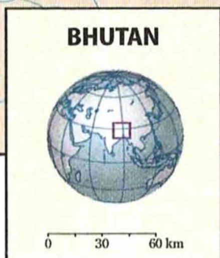
Bhima

Râu din SV Indiei. Izvorând în statul Maharashtra, în munții Gații de Vest, la E de Mumbai (Bombay), curge de la S la E, pe o lungime de 725 km, trecând prin S regiunii Maharashtra, la N de Karnataka, și prin centrul regiunii Andhra Pradesh, pentru a se uni în final cu fluviul Krishna. Malurile râului Bhima sunt intens populate. Nivelul apelor crește mult în timpul musonului, revărsările lăsând în urma lor un pământ fertil.

Bhopal

Fost stat princiar, din centrul Indiei. Este traversat de munții Vindhya, iar granița de S este delimitată de râul Narmada. A fost înființat în 1723 de un aventurier afgan. În luptele sale cu Marathas, Bhopal a menținut relații amicale cu englezii, iar în 1817 a încheiat un tratat cu aceștia. A fost statul principal al Agenției Bhopal și al doilea principat musulman, ca mărime, al Imperiului Britanic. La obținerea independenței Indiei, Bhopal a rămas o provincie indiană separată. Când a fost anexat la Madhya Pradesh în 1956, Bhopal a devenit capitala provinciei.

domnie. Nepot al regelui Chulalongkorn, a preluat tronul în 1946, după moartea fratelui său mai mare, regele Ananda Mahidol (1935–1946). Ca șef al statului, rolul său este în mare măsură ceremonial, dar și de moderator între partidele extremiste, reprezentând simbolul unității naționale.

Bhopal

Oraș, 1 437 357 loc. (2001), centru administrativ al statului Madhya Pradesh, India. Situat la N de Nagpur, este un oraș industrial și un important nod de căi ferate. Aici se află cea mai mare moschee din India și câteva colegii. În 1984, a devenit locul unuia dintre cele mai grave accidente din istorie, când s-au produs scurgeri de gaz toxic dintr-o fabrică de insecticide a companiei Union Carbide, gaz care s-a împrăștiat peste o zonă dens populată. Numărul morților a fost estimat între 15 000–20 000 de persoane, iar o jumătate de milion de supraviețuitori au suferit diverse afecțiuni.

Bhubaneshwar

Oraș, 647 302 loc. (2001), din 1950 centru administrativ al statului Orissa din E Indiei. Istoria sa, care datează din sec. III î.Hr., este dovedită de siturile arheologice din împrejurimi. Între sec. V și X, a fost capitala de provincie a multor dinastii hinduse. Templele sale numeroase, care înfățișează fiecare etapă a arhitecturii din Orissa, au fost construite între sec. VII și XVI.

Bhumibol Adulyadej *sau* Phumiphon Adunlayadet *sau* Rama IX

(n. 05.12.1927, Cambridge, Massachusetts, SUA)

Al nouălea rege al dinastiei Chakri și monarhul Thailandei cu cea mai lungă

Bhutan *denumire oficială* Regatul Bhutan Druk-yul

Regat în Munții Himalaya, în centrul zonei de sud a Asiei. Suprafața: 38 394 kmp; 682 000 loc. (2008). Capitala: Thimpu. Există trei grupuri etnice principale: budiștii sharchop sau assamese, care trăiesc în partea de E a regatului; budiștii tibetani Bhutia, aproape jumătate din populație, care trăiesc în zonele de N, centrală și de V ale regatului, și hindușii nepalezi, care pot fi întâlniți în SV. Limbile vorbite pe teritoriul regatului sunt: dzongkha (oficială), dialecte tibetane și nepaleza. Religia: budismul mahayana (oficială) și hinduismul. Moneda: ngultrum. Partea de N se întinde pe Marele Himalaya, cu piscuri care depășesc 7 300 m și văi înalte care se întind la 3 700–5 500 m. Marele Lanț himalayan se ramifică spre sud, formând Micul Lanț. Acolo se află mai multe câmpii fertile, la o altitudine de 1 500–2 700 m, destul de dens populate și cultivate. La S de acești munți se află câmpia Duars, din care se pătrunde către trecătorile montane strategice; o mare parte din aceasta este caldă și cețoasă, fiind acoperită de o pădure deasă. Economia bhutaneză se bazează pe agricultură, iar aproape toate exporturile sunt destinate Indiei. Este o monarhie cu două camere legislative; șeful statului este regele, iar prim-ministrul este șeful guvernului. Munții și pădurile Bhutanului l-au făcut pentru multă vreme inaccesibil lumii exterioare, iar conducătorii săi feudali îi respingeau pe străini, chiar și în sec. XX. Cu toate acestea, a fost obiectul invaziilor străine. În 1865, a intrat sub dominație engleză și, în 1910, a acceptat ca Anglia să-i conducă afacerile externe. Mai târziu, s-a orientat spre India, care,

în acea perioadă, era condusă de englezi, deși o mare parte din comerțul său a continuat să se desfășoare cu Tibetul. India a preluat rolul Angliei în 1949, ceea ce a întărit legăturile Bhutanului cu India. Către sfârșitul sec. XIX, conducătorii Bhutanului s-au angajat într-un program de construire de drumuri și spitale, de creare a unui sistem educațional pentru populație. Regii au început să renunțe treptat la autoritatea pe care o aveau. Tranziția de la o monarhie absolută la o democrație parlamentară s-a încheiat în martie 2008, iar în iulie a fost promulgată o nouă constituție.

Bhutto, Benazir

(n. 21.06.1953, Karachi, Pakistan – 27.12.2007, Karachi)

Om politic pakistanez, prima femeie conducătoare a unei națiuni musulmane din istoria modernă. A fost educată la Harvard și Oxford, iar mai târziu, după execuția tatălui său, Zulfikar Ali Bhuto, în 1979, a condus opoziția politică împotriva președintelui Zia-Ul-Haq. Din 1979 până în 1984 a fost arestată la domiciliu de mai multe ori, iar între 1984 și 1986 a fost exilată. Când Zia a murit într-un accident de avion, Benazir Bhutto a devenit prim-ministrul unui guvern de coaliție. Nu a putut realiza prea multe în lupta pentru combaterea sărăciei din Pakistan, a corupției din guvern și a ratei crescute a criminalității, iar guvernul său a demisionat în 1990 sub acuzația de corupție și abuz. Al doilea mandat de prim-ministru (1993–1996) s-a sfârșit similar. În 1999, a fost acuzată că a luat mită de la o companie elvețiană și a fost condamnată în contumacie la cinci ani de închisoare. În 2007, după întoarcerea din exilul voluntar în Dubai, a fost ucisă într-un atentat de un kamikaze musulman.

Bhutto, Zulfikar Ali

(05.01.1928, lângă Larkana, Sindh, India – 04.04.1979, Rawalpindi, Pakistan)

Președinte (1971–1973) și prim-ministru (1973–1977) al Pakistanului. Fiul unui important om politic, a fost educat în India, SUA și Marea Britanie. A slujit vreme de opt ani în guvernul lui Mohammad Ayub Khan (1907–1974), apoi a demisionat din Partidul Poporului din Pakistan (1967). După răsturnarea regimului Ayub Khan și după războiul civil din Pakistan, a devenit președinte (1971). A naționalizat câteva ramuri industriale importante și a impus taxe pentru proprietarii funciari. A devenit prim-ministru în 1973, iar guvernul său, punând capăt legii marțiale, a început procesul de islamizare. Partidul lui Bhutto a câștigat alegerile din 1977, dar opoziția l-a acuzat de fraudă electorală. Generalul Zia-Ul-Haq a preluat puterea și l-a arestat pe Bhutto, iar apoi l-a executat. Benazir Bhutto este fiica sa.

Biafra

Fost stat din Africa de V. A constituit fosta Regiune de Est a Nigeriei, locuită în special de tribul igbo. În perioada de instabilitate politică și economică din anii 1960, resentimentul locuitorilor hausa din N față de prosperii igbo a explodat, urmând o perioadă de lupte și masacre care au condus la separarea Regiunii de Est. Aceasta a devenit statul Biafra, în 1967. Colapsul Biafrei a fost determinat de un război civil costisitor și de moartea prin înfometare a aproape un milion de civili, fapt care a condus la realipirea sa la Nigeria în 1970.

Biafra, golful ~

Canal al Oceanului Atlantic din Africa de V. Cea mai adâncă parte a golfului Guineea; este mărginit de Nigeria, Camerun, Guineea Ecuatorială și Gabon; în el se varsă o parte dintre apele fluviului Niger și ale râului Ogooue. Cuprinde câteva insule, inclusiv insula Bioko. Printre porturile sale se numără Malabo, Calabar și Douala. Între sec. XVI și XIX, golful a fost scena comerțului intens cu sclavi. Prin anii 1830, comerțul cu ulei de palmier l-a depășit pe cel cu sclavi. Acum, petrolul este o resursă foarte importantă.

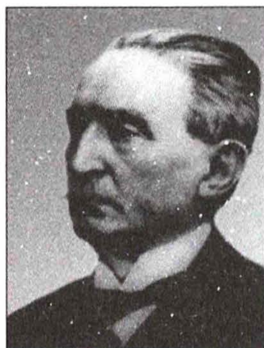
Bialystok

Oraș în NE Poloniei, 285 500 loc. (2000). Fondat în sec. XIV, a fost anexat Prusiei între 1795–1807. A fost cedat Rusiei, apoi a fost ocupat de Germania în 1915, fiind redat Poloniei în 1919. În Al Doilea Război Mondial a fost recucerit de germani, după care a fost preluat de trupele sovietice, în 1944. Returnat Poloniei în 1945, este acum un important nod feroviar. Din 1863, este un mare centru al industriei textile.

Bianu, Ioan

(08.09.1856, Făget, Alba, Transilvania – 13.02.1935, București)

Filolog român, membru titular (1902) și președinte al Academiei Române. A absolvit Facultatea de Litere la București, iar cu sprijinul lui Alexandru Odobescu și al lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu și-a continuat studiile la Milano, Madrid și Paris. A fost profesor de limba și literatura română la liceul Sf. Sava și șeful primei Catedre de istoria literaturii române la Facultatea de Litere și Filozofie din București. În 1884 a devenit

Ioan Bianu

directorul Bibliotecii Academiei, instituție pe care a condus-o până la sfârșitul vieții, lăsând un important fond cultural constituit din cărți, manuscrise, colecții numismatice, stampe, fotografii și publicații românești și străine, înregistrate, depozitate și păstrate după principii riguroase. Cea mai importantă contribuție a sa este, poate, inventarul riguros – înregistrare, ordonare și descriere, însoțite de reproduceri grafice – al cărților tipărite pe teritoriul României între 1508 și 1830 (*Bibliografia românească veche*, 4 vol., 1903–1944) și al manuscriselor românești – hrisoave, documente și manuscrise literare (*Catalogul manuscriptelor românești*, 3 vol., 1907–1931), ambele lucrări fiind realizate în colaborare. În aceeași sferă de preocupări se înscrie și inițierea înregistrării tuturor ziarelor și revistelor din fondul bibliotecii, precum și a celei mai bogate serii de volume etnografice și de folclor, *Din viața poporului român* (1908–1931). Ca filolog, a editat texte ale diaconului Coresi și ale mitropolitului Dosoftei (*Psaltirea în versuri*, 1889), *Predicile lui Antim Ivireanul* (1886).

bianuală

Plantă care își încheie ciclul de viață pe perioada a două sezoane de creștere. Pe parcursul primului sezon, planta produce rădăcini, tulpini și frunze. În timpul celui de-al doilea sezon, produce flori, fructe, semințe, iar apoi moare. Sfecla de zahăr și morcovul sunt exemple de plante bianuale. *Vezi* peren.

Biarritz

Oraș în SV Franței, 30 005 loc. (1999). Situat în golful Gasconia (Biscaya), lângă Bayonne, la 18 km de Spania. Cândva un mic oraș de pescari, Biarritz a devenit o stațiune de vară foarte populară după vizita lui Napoleon III din 1854; vizitat și de casa regală britanică, a devenit în timp și stațiune de iarnă. Climatul său blând, varietatea plajelor, folclorul și tradițiile bascilor continuă să atragă turiști din toată lumea.

biatlon

Întrecere sportivă de iarnă, combinând proba de schi fond cu tragerea la țintă cu arma. Își are originea în vânătorile scandinave. Prima dată a fost inclus în programul Jocurilor Olimpice de Iarnă în 1960. Concurenții parcurg o distanță de până la 20 km, având cu ei o pușcă. Pe parcursul traseului există patru opriri, în timpul cărora trebuie să tragă asupra unor ținte cinci focuri de armă. Trasul din poziția culcat a fost introdus în 1968, iar cursele de 10 km, în 1980.

biban

În zoologie, specii de pești apreciate pentru consum alimentar sau pentru pescuit sportiv. Majoritatea sunt încadrați în trei familii aparținând ordinului *Perciformes*: 400 de specii de seranide (familia *Serranidae*); cca 12 specii ale familiei *Moronidae*, inclusiv lavracul vărgat (*Morone saxatilis*) și lupul-de-mare (*Dicentrarchus labrax.*); și familia *Centrarchidae*, bibanul-soare, bibanul negru și bibanul-cu-gură-largă, foarte căutat de pescari. Multe alte specii sunt cunoscute cu această denumire, inclusiv unele specii de *Sciaenidae* (*Paralabrax clathratus* sau bibanul-stambă).

biban-de-mare

Denumire folosită pentru cele cca 400 de specii (familia *Serranidae*) de pești carnivori, din care majoritatea trăiesc în regiunile litorale ale mărilor calde și tropicale. Sunt pești cu corp suplu, au solzi mărunți, gură largă și coadă cu marginea dreaptă. Regiunea anterioară, cu radii spinoase, și cea posterioară, cu radii moi, ale înotătoarei dorsale sunt de obicei unite, dar pot fi și separate printr-o depresiune. Lungimea speciilor variază de la 3 cm la 1,8 m și cântăresc până la 225 kg. Aproximativ 12 specii din familia *Moronidae* (uneori considerată o subfamilie a familiei *Serranidae*) trăiesc în apele temperate. *Vezi și* biban.

biban-de-Nil

Pește mare, comestibil, carnea sa fiind deosebit de apreciată (familia *Latidae*). Trăiește în fluviul Nil, dar și în alte fluvii, râuri și lacuri africane. Bibanul-de-Nil (*Lates niloticus*) are o gură largă, spate verzui sau maroniu, iar abdomenul este argintiu. Atinge o lungime maximă de 1,8 m și cântărește maxim 140 kg. Are un corp suplu, maxilar inferior proeminent, o coadă rotunjită și două înotătoare dorsale. Alte specii din aceeași familie trăiesc în rețeaua de râuri africane și în estuarele și apele litorale asiatice și australiene. Membrii familiei sunt uneori clasificați împreună cu știucile-de-mare (familia *Centropomidae*).

biban-negru

Șase specii (genul *Micropterus*) de pești supli de apă dulce, din familia bibanilor-soare (*Centrarchidae*) răspândiți în partea de E a Americii de Nord. Două specii, bibanul-cu-gură-largă și bibanul-cu-gură-mică, au fost introduse în alte țări și constituie trofee pentru pescarii sportivi. Bibanii-negri au corp mare și mai lung decât bibanii-soare și sunt mai lacomi. Bibanul-cu-gură-largă, care poate crește până la 10 kg, trăiește în lacuri liniștite și râuri. Bibanul-cu-gură-mică populează lacuri limpezi, reci și ape curgătoare; crește de obicei până la 2–3 kg.

biban-soare

Specii de pești dulcicoli carnivori care, alături de speciile genului *Pomoxis* și de bibanul negru, aparțin familiei *Centrarchidae*. În general, măsoară mai puțin de 20 cm lungime și sunt apreciați pentru consum și pescuit sportiv. Cel mai cunoscut este bibanul-soare-vărgat (*Enneacanthus chaetodon*) din E SUA, și branhie-albastră (*Lepomis macrochirus*), care prezintă abdomen portocaliu și pete albastre. Bibanul-soare-cu-ureche-lungă prezintă pete portocalii și ondulate și dungi albastre strălucitoare. Bibanul-soare comun are abdomen portocaliu și o pată roșie pe ureche. Bibanul-de-piatră are pete întunecate neregulate.

biban-soare (*Lepomis gibbosus*)

JACQUES SIX

Bibescu, familia ~

Veche familie princiară românească înrudită cu marile familii românești de boieri, precum și cu mari familii nobiliare din Europa. Principalii reprezentanți sunt: – **Gheorghe Bibescu** (1802–1873), domn al Țării Românești (1842–1848), fiul lui Dumitrache Bibescu și al Ecaterinei Văcărescu; s-a căsătorit cu Zoe Mavrocordat, fiica adoptivă și moștenitoarea marelui ban Grigore Brâncoveanu, ultimul descendent direct în linie masculină al lui Constantin Brâncoveanu; a abdicat în urma Revoluției de la 1848, dar a promovat o serie de reforme, între care desființarea vămilor între Moldova și Țara Românească și inițierea măsurilor pentru dezrobirea țiganilor; – **Barbu Dimitrie Bibescu-Știrbei** (1799–1869), domn al Țării Românești (1849–1853/1854–1856), fratele principelui Gheorghe Bibescu, a fost adoptat de bunicul său, prințul Știrbei, al cărui nume l-a preluat; a fost ministru de interne și a avut un rol important în redactarea Regulamentului Organic; deși conservator în concepțiile sociale și politice, a fost un domn preocupat de modernizarea și dezvoltarea țării în plan economic, social și cultural; – **Elena Bibescu** (1855–1902), născută Elena Kostachi Epureanu; a fost căsătorită cu principele **Alexandru Bibescu** (1842–1911), fiul domnului Gheorghe Bibescu; a fost o pianistă renumită, care a întreținut la Paris unul dintre cele mai importante saloane artistice, frecventate de nume mari ca A. Gounod, C. Sain-Saëns, G. Enescu, A. France, M. Proust; – **Anton Bibescu** (1878–1951), avocat, diplomat și scriitor; bunicul său a fost principele Gheorghe Bibescu; de-a lungul carierei diplomatice a fost trimisul României la Londra, Washington și Madrid; a fost căsătorit cu Elisabeth Asquith, fiica premierului britanic H.H. Asquith, și prieten bun cu Marcel Proust și Mihail Sebastian; – **George Bibescu** (1834–1902), fiu al lui Gheorghe Bibescu; a fost ofițer în armata franceză, participant la campania din Mexic (1864); – **Anna (Bibescu) de Noailles** (1876–1933), prințesă **Brâncoveanu**, poetă franceză de origine română, fiica lui Grigore Bibescu; – **George Valentin Bibescu** (1890–1941), pilot român, pionier al sporturilor aviatice în România, fondator al Clubului Aviatic Român (1909) și al Ligii Naționale Aeriene (1912), președinte al Federației Aeronautice Internaționale (1930), fiul lui George Bibescu; **Martha Bibescu,** născută **Lahovari**, soția lui George Valentin Bibescu, scriitoare și influentă susținătoare a cauzei României în cercurile politice europene ale vremii sale.

Gheorghe Bibescu, domn al Țării Românești (1842–1848)

Bibescu, Martha *născută* Martha Lahovari

(28.01.1889, București, România – 28.11.1973, Paris, Franța)

Scriitoare, om politic și memorialistă româncă stabilită în Franța. Descendentă dintr-o familie nobilă din care se trag domni ai României moderne (tatăl ei, Ion Lahovari, a fost diplomat în timpul domniei regelui Carol I, iar mama sa a fost Emma Mavrocordat), a primit o educație aleasă și a făcut parte din înalta societate bucureșteană și din cea pariziană, Franța fiind țara unde s-a stabilit după 1946. A fost soția

Martha Bibescu

lui George Valentin Bibescu. Frumoasă și inteligentă, prezentă în anturajul saloanelor literare și în cercurile politice din cele două capitale, s-a bucurat de prietenia sau de admirația unor personalități marcante ale vremii, printre care Marcel Proust, Paul Claudel, Octavian Goga, I.G. Duca, W. Churchill, Th. Roosevelt, Charles Chaplin. În Al Doilea Război Mondial a folosit aceste relații pe lângă marile puteri, în favoarea României. A scris romane – *Izvor, țara sălciilor* (Izvor, le Pays des Saules, 2 vol., 1923), memorii – *Nimfa Europa* (La Nymphe Europe, 2 vol., 1960–1972), însemnări de călătorie – *Cele opt raiuri* (Les Huit paradis, 1908), *La bal cu Marcel Proust* (Au bal avec Marcel Proust), în total aproximativ patruzeci de volume. Academia Franceză a răsplătit-o cu Premiul pentru întreaga operă (1966). Membră a Academiei Regale de limbă și literatură franceză din Belgia (1955).

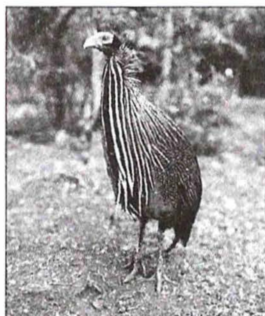
Bibiena, familia ~

Vezi familia Galli Bibiena

bibilică

Denumire folosită pentru orice reprezentant al familiei de păsări africane (*Numididae*), uneori incluse în familia *Phasianidae*. Una dintre specii (*Numida meleagris*) a fost domesticită în mod special pentru carnea ei. Aceasta este cunoscută și datorită faptului că la cel mai mic semn de pericol începe să cotcodăcească, alarmând fermierii. Formele sălbatice ale acestei specii sunt cunoscute sub numele de bibilică-cu-coif, datorită crestei lor mari, osoase. Multe varietăți sunt larg răspândite în savanele și pădurile din Africa. Bibilica a fost adusă în America Centrală și în alte regiuni. Corpul are o lungime de cca 50 cm. Forma tipică prezintă față golașă, ochi căprui, mărgele roșii și albastre sub cioc, penaj negru cu pete albe și o postură arcuită. Este o specie gregară care consumă semințe, tuberculi și insecte.

S.C. BISSEROT – BRUCE COLEMAN INC.
bibilică-vultur (*Acryllium vulturinum*)

Biblia

Scripturi sacre ale iudaismului și creștinismului. Scripturile iudaice sunt alcătuite din Tora (sau Pentateuh), Neviim (Profeții) și Ketuvim (Scrierile), care împreună alcătuiesc ceea ce creștinii numesc Vechiul Testament. Pentateuhul și Ioshua povestesc cum tribul lui Israel a devenit o națiune și cum a intrat în posesia Pământului Făgăduinței. Profeții descriu înființarea și dezvoltarea monarhiei și relatează mesajele profeților. Scrierile cuprind

Vechiul Testament: Scriptura evreiască

Geneza	Isaia	Naum	Cântarea
Exodul	Ieremia	Habacuc	Cântărilor
Leviticul	Ezechiel	Tefania	Rut
Numerii	Osea	Hagai	Plângerile
Deuteronomul	Ioel	Zaharia	lui Ieremia
Iosua	Amos	Maleahi	Ecleziastul
Judecătorii	Obadia	Psalmii	Estera
Cărțile 1 și 2		Pildele sau	Daniel
ale lui Samuel	Iona	Proverbele lui	Ezra
Cărțile 1 și 2		Solomon	Neemia
ale Împăraților	Mica	Iov	Prima și A Doua
			Carte a Cronicilor

Vechiul Testament: Canoanele protestant și romano-catolic

Catolic	*Protestant*	*Catolic*	*Protestant*
Geneza	Geneza	Înțelepciunea	
Exodul	Exodul	Sirah	
Leviticul	Leviticul	Isaia	Isaia
Numeri	Numeri	Ieremia	Ieremia
Deuteronomul	Deuteronomul	Plângerile	Plângerile
Iosua	Iosua	Baruch	
Judecătorii	Judecătorii	Ezechiel	Ezechiel
Rut	Rut	Daniel	Daniel
Cărțile 1 și 2	Cărțile 1 și 2		
ale lui Samuel	ale lui Samuel	Osea	Osea
Cărțile 1 și 2	Cărțile 1 și 2		
ale Împăraților	ale Împăraților	Ioel	Ioel
Cărțile 1 și 2	Cărțile 1 și 2		
ale Cronicilor	ale Cronicilor	Amos	Amos
Ezra	Ezra	Obadia	Obadia
Neemia	Neemia	Iona	Iona
Tobit		Mica	Mica
Iudit		Naum	Naum
Estera	Estera	Habacuc	Habacuc
Iov	Iov	Tefania	Tefania
Psalmii	Psalmii	Hagai	Hagai
Pildele	Pildele		
sau Proverbele	sau Proverbele		
lui Solomon	lui Solomon	Zaharia	Zaharia
Ecleziastul	Ecleziastul	Maleahi	Maleahi
Cântarea	Cântarea		
Cântărilor	lui Solomon	Macabei 1 și 2	Macabei 1 și 2

Vechiul Testament: Apocrifa protestantă

Esdras 1 și 2	Adăugări la Estera	Baruch	Bel și Dragonul
	Înțelepciunea	Rugăciunea	Rugăciunea
Tobit	lui Solomon	lui Azaria	lui Manase
Iudit	Ecleziastul	Susana	Macabei 1 și 2

Noul Testament

Evanghelia			
după Matei	Romani	Coloseni	Evrei
Evanghelia			
după Marcu	1 și 2 Corinteni	1 și 2 Tesaloniceni	Iacov
Evanghelia			
după Luca			1 și 2 Petru
Evanghelia			
după Ioan	Galateni	1 și 2 Timotei	1, 2, 3 Ioan
Faptele	Efeseni	Tit	Iuda
Apostolilor	Filipeni	Filimon	Apocalipsa
			Sfântului Ioan

poezii, considerații asupra binelui și răului, precum și relatării istorice. Biblia romano-catolică și cea ortodoxă includ scrieri iudaice suplimentare, numite apocrife. Noul Testament este alcătuit din literatura creștină timpurie. Evangheliile povestesc despre viața, persoana și învățăturile lui Iisus. *Faptele Apostolilor* povestesc despre istoria timpurie a creștinătății. *Epistolele* (*Scrisorile*) redau corespondența primilor conducători ai Bisericii (în special Sf. Pavel) și se referă la nevoile primelor congregații. Apocalipsa Sfântului Ioan este singura scriere canonică aparținând literaturii creștine apocaliptice timpurii.

bibliografie

În sens larg, descriere și studiu sistematic al cărților. Cuvântul se poate referi la o listare a cărților, în conformitate cu un anumit sistem (numit bibliografie descriptivă sau enumerativă), la studiul cărților ca obiecte tangibile (numită bibliografie critică sau analitică) sau la aceste activități în ansamblu. Scopul bibliografiei este de a organiza informația despre materiale privind un anumit subiect, în așa fel încât cei interesați de subiect să poată avea acces la el. O bibliografie descriptivă poate lua forma unei informații despre operele unui anumit autor, despre lucrările axate pe un anumit domeniu sau despre o anumită națiune sau perioadă. Bibliografia critică, apărută la începutul sec. XX, include descrieri meticuloase ale caracterelor fizice ale cărților, inclusiv ale hârtiei, legătoriei, tipăririi și ale procesului de producție folosit, pentru a ajuta la stabilirea anumitor factori, cum ar fi datele de tipărire și autenticitatea.

Biblioteca Bodleiană

Bibliotecă a Universității din Oxford, una dintre cele mai vechi și mai importante biblioteci din Anglia, care nu oferă servicii de împrumut. Deține mai ales manuscrise orientale și colecții de literatură engleză, istorie locală și pictură timpurie. Deși a fost înființată cu mult timp în urmă, a intrat în custodia universității în 1410. După o perioadă de declin, a fost refăcută de către Sir Thomas Bodley (1545–1613), un colecționar de manuscrise medievale, și a fost redeschisă în 1602. Prin prevederile stabilite în 1610 și 1622, a devenit o bibliotecă-depozit, având dreptul să dețină exemplare din fiecare carte editată în Anglia.

Biblioteca Britanică /British Library/

Biblioteca națională a Marii Britanii, înființată prin Legea Bibliotecii Britanice (1972) și organizată la 1 iulie 1973. Include fosta bibliotecă a British Museum, Biblioteca Centrală Națională, Biblioteca Națională pentru Științe și Tehnologie și Bibliografia Națională Britanică. Biblioteca Muzeului, înființată în 1753 din colecții anterioare și îmbogățită ulterior prin adăugarea bibliotecilor regale, avea dreptul de a obține un exemplar gratuit din fiecare carte publicată în Regatul Unit. Colecția sa cuprinde o serie bogată de hrisoave (inclusiv cele ale regilor anglo-saxoni), manuscrise vechi, psaltiri și alte documente datând din sec. III î.Hr. până în epoca modernă. În prezent, primește câte o copie din fiecare publicație editată în Marea Britanie și în Irlanda.

Biblioteca Congresului

Bibliotecă din SUA, cea mai mare bibliotecă națională și una dintre cele mai bine dotate din întreaga lume. Înființată la Washington DC în 1800, a avut sediul la Capitoliu până în 1814, când clădirea a fost incendiată de trupele britanice. S-a mutat în sediul permanent actual în 1897. Pe lângă faptul că servește drept loc de documentare pentru membrii Congresului și pentru alți funcționari guvernamentali, este o instituție de cultură remarcabilă, având colecții extraordinare de cărți, manuscrise, compoziții muzicale, publicații și hărți. Conține circa 18 milioane de cărți, 12 milioane de fotografii, 4,5 milioane hărți și mai mult de 54 de milioane de manuscrise.

Biblioteca Națională Franceză

Cea mai importantă bibliotecă din Franța și una dintre cele mai vechi din lume. Prima bibliotecă regală națională, Bibliothèque du Roi (*în franceză*, biblioteca regelui), a fost înființată în timpul lui Carol V (d. 1364–1380), însă ulterior a fost desființată; o alta a fost înființată în timpul lui Ludovic XI (d. 1461–1483). Din 1537, biblioteca a primit câte un exemplar din fiecare publicație franceză. Spre sfârșitul sec. XVI, a fost mutată de la Fontainebleau la Paris, iar în 1692 a fost deschisă publicului. A primit numele actual în 1795, iar colecția a fost mărită prin confiscările din timpul Revoluției și, ulterior, prin achizițiile realizate de Napoleon. În 1995, a fost mutată într-un nou sediu, cu un design arhitectonic controversat, care adăpostește acum toate cărțile (peste 12 milioane), periodicele și revistele.

bibliotecă

Colecție de resurse de informație în formă tipărită sau în alte forme, organizată și accesibilă cititului sau studiului. Originea

bibliotecilor se datorează dorinţei de a păstra mărturiile scrise, practică ce datează cel puţin din mileniul III î.Hr., în Babilon. Primele biblioteci care adăposteau cărţi au fost cele din templele greceşti şi cele create odată cu şcolile greceşti de filozofie din sec. IV î.Hr. Bibliotecile actuale cuprind, pe lângă cărţi şi reviste, microfilme, casete audio, casete video, CD-uri şi alte materiale. Dezvoltarea reţelelor de comunicaţii online a permis utilizatorilor bibliotecilor să caute în baze de date conectate electronic, din întreaga lume. *Vezi şi* biblioteconomie.

bibliotecă

Piesă de mobilier dotată cu rafturi, căreia, în trecut, i se ataşau şi uşi de închidere. În timpurile vechi, bibliotecile erau încastrate în pereţi. Primele rafturi de bibliotecă au fost introduse odată cu dotarea bibliotecilor din colegiile engleze. Primele biblioteci de familie, realizate din lemn de stejar, datează din 1666, prezenţa lor fiind semnalată în jurnalul lui Samuel Pepys.

bicarbonat alimentar

Vezi bicarbonat de sodiu

bicarbonat de sodiu

Compus anorganic alb, sare cristalină de sodiu, cu formula chimică $NaHCO_3$. Este o bază slabă, care, în prezenţa ionilor de hidrogen, se separă în apă şi dioxid de carbon. În gospodărie, este utilizat ca antiacid, substanţă de curăţare, deodorizant; este folosit în producerea sărurilor efervescente şi a băuturilor, precum şi ca praf de copt. Printre utilizările industriale se numără producerea altor săruri de sodiu, tratarea lânii şi a mătăsii, a bureţilor, folosirea la extinctoarele pentru incendii, în substanţele de curăţat, reactivi de laborator, pastă de dinţi, precum şi în placarea cu aur şi platină.

Bichat (Marie-François-), Xavier

(11/14.11.1771, Thoirette, Franţa - 22.07.1802, Lyon)

Anatomist şi fiziolog francez. Pe lângă observarea directă a pacienţilor, a coordonat multe autopsii, studiind schimbările pe care o boală le produce diferitelor organe. Fără să aibă informaţia că unitatea funcţională a organismelor vii este celula, Bichat a fost printre primii care a remarcat că organele corpului sunt alcătuite din unităţi funcţionale simple (ţesuturi). Fără să folosească microscopul, a diferenţiat 21 de tipuri de ţesuturi, care, în diferite combinaţii, formează organele corpului. Studiile sale sistematice asupra ţesuturilor umane au contribuit la crearea histologiei ca ştiinţă.

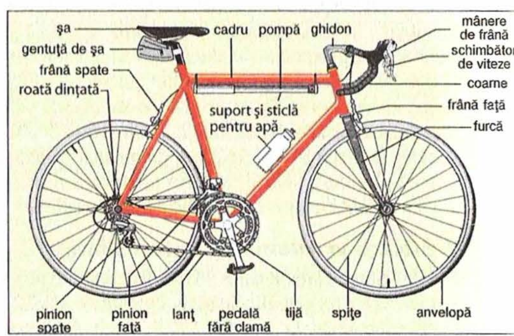
bichon frisé

Rasă de câini de talie mică, apreciată pentru blana sa pufoasă şi temperamentul jucăuş. Descinzând din cockerul spaniol, exemplarele rasei au o înălţime de cca 23–30,5 cm, bot cârn şi scurt şi urechi mătăsoase care atârnă; blana este pufoasă, mătăsoasă şi cârlionţată. Majoritatea exemplarelor au blana albă, dar se pot întâlni şi nuanţe de crem, cenuşiu sau portocaliu pe cap. Rasa este originară din zona mediteraneeană.

bicicletă

Vehicul uşor pe două roţi, acţionat şi condus de către biciclist. Roţile sunt montate pe un cadru de metal, iar roata din faţă este susţinută într-o furcă mobilă. Biciclistul stă pe o şa şi se sprijină pe ghidonul ataşat furcii mobile, punând în mişcare bicicleta cu ajutorul a două pedale care învârt o roată dinţată. Un lanţ circular transmite mişcarea de la roata dinţată din faţă către o altă roată dinţată, coaxială cu roata din spate. Un prototip fără pedale, construit în 1818, era pus în mişcare de biciclist prin forţa propriilor picioare care loveau pământul. În 1839, fierarul Kirkpatrick Macmillan (1813–1878) a construit o bicicletă propulsată de pedale şi biele-manivele; lui îi este atribuită invenţia bicicletei. În 1861, în Franţa, Pierre şi Ernest Michoux au adus inovaţii importante vechiului model, iar în 1865 compania lor producea deja 400 de velocipede pe an. Un model mai uşor a fost produs în Anglia în 1870. Bicicleta a fost botezată *penny-farthing* (*în engleză,* fleacul de un penny), având roata din faţă cu un diametru mult mai mare decât a celei din spate. Prin anii 1890, s-a stabilit forma standard a bicicletei. Dotată cu cauciucuri noi, pneumatice, care

Părţile componente ale unei biciclete moderne de curse

confereau ușurință deplasării și un confort ridicat, popularitatea bicicletei a atins cote maxime. Așa-numita bicicletă de teren a devenit proiectul standard pentru anii 1990. Bicicleta este folosită în lumea largă ca un mijloc de transport de bază.

Bicol

Peninsulă la SE de Luzon, insulele Filipine. Are o linie de coastă foarte lungă, cu multe subpeninsule. Ocupă 12 070 kmp. Cuprinde câmpia Bicol, o suprafață importantă pentru cultivarea orezului. Zona rurală este dens populată. Este pământul de baștină al populației bicol, al cincilea grup etno-lingvistic al țării; a fost și un refugiu al comuniștilor filipinezi.

Bidault, Georges (-Augustin)

(05.10.1899, Moulins, Franța - 27.01.1983, Cambo-les-Bains, lângă Bayonne)

Om de stat francez și lider al Rezistenței în Al Doilea Război Mondial. După ce a fost întemnițat în Germania (1940), s-a întors în Franța (1941) și a activat în Consiliul Național al Rezistenței, al cărui conducător a fost în 1943. A contribuit la crearea Mișcării Populare Republicane (1944) și a sprijinit guvernul Charles de Gaulle în timpul războiului. După război, a fost de două ori prim-ministru, pentru o perioadă scurtă de timp, și de trei ori ministrul afacerilor externe. În 1958, a rupt legăturile cu de Gaulle și s-a împotrivit independenței Algeriei. A sprijinit mișcările teroriste pentru a împiedica obținerea independenței acestei țări și a fost forțat să plece în exil (1962–1968).

Biddle, James

(18.02.1783, Philadelphia, Pennsylvania, SUA - 01.10.1848, Philadelphia)

Ofițer de marină american. A intrat în marină în 1800. În timpul războiului din 1812, a servit pe *USS Wasp* în perioada când a fost capturată nava britanică *Frolic* și a condus la victorie nava *USS Hornet* împotriva navei rivale britanice *Penguin*. În 1817, nava sa a intrat în apele râului Oregon și a emis pretenții asupra teritoriului Oregon în numele Statelor Unite. Din funcția de comandor al navelor SUA în Asia de E, a condus negocierile cu China și, în 1846, a negociat tratatul preliminar de comerț cu această țară.

Biddle, John

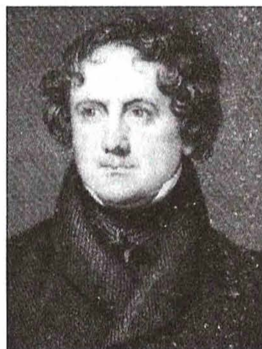
(/?/1615, Wotton-under-Edge, Gloucerstershire, Anglia - 22.09.1662, Londra)

Părintele unitarianismului englez. A studiat la Universitatea Oxford și a devenit directorul unei școli gratuite din Gloucester. În 1644, a scris *Douăsprezece argumente extrase din Scriptură* (Twelve Arguments Drawn out of Scripture), negând natura divină a Sfântului Duh. Când scrierile sale au ajuns în posesia autorităților bisericești, a fost arestat și închis timp de doi ani. După publicarea cărții în 1647, a fost din nou arestat și închis, iar cărțile au fost arse. Scrierile sale de mai târziu au atacat Sfântul Duh. Eliberat din cea de a treia detenție în 1652, a organizat întâlniri cu admiratorii săi, care mai târziu s-au intitulat unitarieni. După ce Biddle a publicat *Catehismul* (Two-fold Catehism, 1654), Oliver Cromwell a evitat condamnarea lui la moarte, exilându-l în Insulele Siciliei. S-a întors în 1658; în 1662, a fost din nou încarcerat și a murit în închisoare.

Biddle, Nicholas

(08.01.1786, Philadelphia, Pennsylvania, SUA - 27.02.1844, Philadelphia)

Autor, finanțist și avocat american. A fost secretarul președintelui James Monroe (1806–1807) și apoi preot în Anglia. În timp ce practica avocatura în Statele Unite, a scris *Istoria expediției căpitanilor Lewis și Clark* (History of the Expedition of Captains Lewis and Clark, 1814), inspirată chiar din însemnările exploratorilor. În 1823, a fost numit de către Monroe în funcția de președinte al celei de-a doua bănci a Statelor Unite, pe care a transformat-o în prima bancă centrală a Statelor Unite, susținând deciziile politice care încurajau creditarea, echilibrând aportul monetar și asigurând depozitele guvernamentale. În 1832, a fost contestatat de către președintele Andrew Jackson, care s-a străduit să îi limiteze privilegiile pe care le deținea și a obținut în 1836 încheierea mandatului său. Mai târziu, Biddle a devenit președinte de bancă printr-o împuternicire față de statul Pennsylvania. Sistemul Federal de Rezerve (Federal Reserve System) a devenit ulterior banca centrală a Statelor Unite.

Nicholas Biddle

BIBLIOTECA CONGRESULUI, WASHINGTON DC

Bidwell, John

(05.08.1819, ținutul Chautauqua, New York, SUA - 14.04.1900, lângă Sacramento, California)

Lider politic american. A fost membru al primului grup care a călătorit cu trenul

din Independence, statul Montana, până în California. Cu toate că a refuzat să participe la revolta Bear Flag a americanilor din California împotriva statului Mexic, a contribuit la scrierea rezoluției de independență a Republicii Bear Flag (Steagul Ursului), în iulie 1846. A luptat în războiul mexican sub conducerea lui John C. Fremont și a participat la recâștigarea orașului Los Angeles, în 1847. După terminarea războiului, a revenit la Fort Sutter, fiind primul care a descoperit aur în râul Feather. Mai târziu, a cumpărat o fermă mare, devenind un agrarian de seamă și jucând un rol important în politica statului. În 1892 a devenit candidatul la președinție al Partidului Prohibiționist.

Biedermeier

Stil german și austriac de artă, mobilier și decorațiuni, care s-a dezvoltat începând cu 1815, până în 1848. Gottlieb (Papa) Biedermeier a fost un personaj fictiv caricatural, care simboliza modul de viață confortabil al clasei de mijloc, punând accent pe viața familială și pasiunile acestei clase sociale. Subiectele picturilor Biedermeier, care erau fie de gen, fie istorice, au fost tratate în mod sentimental. Carl Spitzweg (1808–1885) este cel mai cunoscut dintre pictorii stilului Biedermeier. Simplitatea și funcționalitatea mobilelor Biedermeier au fost inspirate de stilurile Empire și Directoire, însă aveau linii geometrice mult mai stricte. Stilul a renăscut în anii 1960.

Biel, Gabriel

(/?/1420, Speyer, Germania - 07.12.1495, Tübingen, Württemberg)

Filozof, economist și teolog scolastic german. A fost profesor la Universitatea din Tübingen (1484). Opera sa intitulată *Collectorium circa IV libros sententiarum* prezintă învățăturile lui William Ockham; această lucrare i-a influențat pe urmașii săi, cunoscuți sub numele de Gabrielistae. Teoriile sale economice au favorizat un sistem de impozitare corect și controlul prețurilor. *Vezi și* scolasticism.

Bielefeld

Oraș, 323 400 loc. (2002), în zona metropolitană: 579 000 loc., în NV Germaniei. Vechiul oraș a fost fondat și atestat documentar în 1214, iar orașul nou s-a ridicat dintr-un așezământ religios localizat în jurul bisericii Sfânta Maria, la sfârșitul sec. XIII. A aderat la Liga Hanseatică în sec. XIV și a fost anexat landului Brandenburg în 1647. Aici s-au înființat în 1851 primele filaturi mecanizate pentru producerea de textile. Puternic avariat în Al Doilea Război Mondial, orașul a fost reconstruit. Este un important centru al industriei lânii, având și filaturi pentru țesutul mătăsii și al plușului.

Bienville, Jean-Baptiste Le Moyne de

(botezat 23.02.1680, Montréal, Noua Franță, azi Canada - 07.03.1767, Paris, Franța)

Explorator francez, guvernator al coloniei Louisiana și fondatorul orașului New Orleans (1718). A luptat în marina franceză în timpul războiului regelui William. L-a însoțit pe fratele său, Pierre Iberville, în expedițiile la gura de vărsare a fluviului Mississippi. Cei doi au pus bazele unei așezări în 1699, iar, ulterior, Jean-Baptiste a condus colonia Louisiana (1701–1712, 1717–1723). A transformat New Orleans în capitala coloniei în 1722. Rechemat în Franța în 1718, s-a reîntors ca guvernator al Louisianei între 1733–1743.

Bierce, Ambrose (Gwinnett)

(24.06.1842, ținutul Meigs, Ohio, SUA - 1914, Mexic?)

Ziarist, scriitor de satire și de nuvele american. Imediat după ce s-a întors din Războiul Civil, a devenit ziarist și editor în San Francisco, specializându-se în articole prin care critica fraudele. Printre cărțile sale se numără și *Povestiri despre soldați și civili* (Tales of Soldiers and Civilians, 1891; revizuită sub titlul *În mijlocul vieții* – In the Midst of Life), *O întâmplare la Podul Owl Creek* (An Occurrence at Owl Creek Bridge), *Oare este cu putință?* (Can Such Things Be?, 1893) și *Dicționarul Diavolului* (The Devil's Dictionary, 1906), un volum de definiții ironice. Obosit de modul de viață american, în 1913 a plecat în Mexic, aflat atunci în plină revoluție, și a dispărut în condiții misterioase, fiind probabil ucis în timpul asediului de la Ojinaga.

Bierstadt, Albert

(07.01.1830, lângă Düsseldorf, Westfalia, Germania - 19.02.1902, New York, New York, SUA)

Pictor american de origine germană, aparținând școlii Hudson River. Părinții săi au emigrat în SUA pe când el era copil. În tinerețe, a călătorit și a făcut desene prin Europa, iar când a revenit în Statele Unite s-a alăturat unei expediții pornite spre granițele de V în 1859. Specializat în picturi grandioase reprezentând vastele peisaje montane, s-a bucurat de o mare

popularitate în timpul vieții datorită picturilor sale panoramice din Vest, printre care *Munții Stâncoși* (The Rocky Mountains, 1863) și *Muntele Corcoran* (Mount Corcoran, 1875–1877). De fapt, picturile sale uriașe nu au fost realizate la fața locului, ci în studioul din New York.

Biertan, biserica fortificată din ~

Cetate din Transilvania, România, în mijlocul căreia se află o mare biserică evanghelică (1492–1516), monument reprezentativ al goticului târziu, în care se regăsește influența Renașterii. În interior se află un amvon de piatră decorat cu reliefuri, un valoros altar poliptic (1515–1524) cu 24 de panouri și trei sculpturi, precum și un candelabru de valoare și strane renascentiste. În 1514, deasupra corului s-a ridicat un etaj de apărare, cu ocazia construirii incintei. În vistieria medievală a bisericii sunt incluse și șapte covoare din Asia Mică, steagurile breslelor, cristelnițele, o importantă colecție de documente originale, argintărie și lucrări de artă decorativă semnificative pentru civilizația sașilor transilvăneni. Între 1572 și 1867, aici a funcționat sediul episcopiei evanghelice săsești din Transilvania. În Biertan, s-a descoperit un *donarium* de bronz, obiect ritualic des invocat pentru a argumenta existența unei populații creștine vorbitoare de latină în Dacia din sec. IV d.Hr.

Biserica-cetate de la Biertan

Bieșu, Maria

(n. 03.08.1934, Volintiri, Tighina, Republica Moldova)

Soprană lirico-dramatică. Solistă la Opera Națională din Chișinău. Repertoriu vast (*Boema, Madam Butterfly, Aida, Norma*). A cântat pe marile scene ale lumii (Milano, Paris, New York). Premiul I și Cupa de Aur pentru cea mai bună interpretare la Concursul Internațional Miura Tamaki (Japonia, 1967).

Maria Bieșu în rolul Cio-Cio San

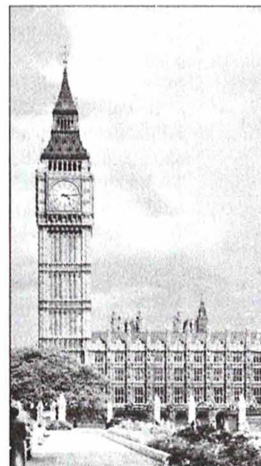
FOTOGRAFIE DE MIHAI POTÂRNICHE

big bang

Teorie a originii universului, conform căreia acesta s-ar fi format cu cca 10–15 m.a.u. printr-o mare explozie cauzată de temperatura și densitatea foarte ridicate. Plecând de la două premise de bază, și anume că teoria generală a relativității elaborată de Albert Einstein descrie corect interacțiunea gravitațională a întregii materii și faptul că perspectiva unui observator asupra universului nu depinde de direcția de observare sau de locul în care se află, este posibilă calcularea condițiilor fizice ale universului timpuriu, denumit generic „timpul lui Planck" (după numele savantului Max Planck). Conform modelului propus de George Gamow în 1940, universul s-a extins rapid, pornind de la o stare primară de înaltă compresie, pentru ca pe măsura trecerii timpului, densitatea și temperatura sa să scadă continuu. În câteva secunde, materia a depășit antimateria și a format niște nuclee. A fost nevoie de un milion de ani pentru a se putea forma atomii și pentru ca radiația electromagnetică să poată călători nestingherită prin spațiu. Abundența de hidrogen, heliu și litiu, precum și descoperirea radiației fundamentale cosmice susțin această teorie care explică și deplasările spre roșu ale spectrului galaxiilor, ca rezultat al expansiunii spațiului.

A.F. KERSTING

Big Ben din Londra, proiectat de Edmund Beckett

Big Ben

Ceas proiectat de Sir Edmund Beckett (1816–1905), instalat în turnul din extremitatea estică a Parlamentului din Marea Britanie. Big Ben este renumit pentru precizia sa și pentru clopotele care

cântăresc 13 tone. Numele (ales de către Sir Benjamin Hall, împuternicit cu realizarea lucrărilor și cu montarea ceasului în 1859) a fost folosit la început doar pentru clopote, însă, în cele din urmă, a ajuns să reprezinte chiar numele ceasului.

Big Bend, Parcul Național ~

Rezervație naturală din SV Texasului. Se află la 400 km SE de El Paso și ocupă 3 243 kmp. Rezervația a fost înființată în 1944 și numită astfel datorită părții extinse din Rio Grande care constituie liziera extremității sale sudice. În parc există peisaje montane și deșertice magnifice, adăpostind mai mult de o mie de specii de plante și animale sălbatice, precum coioți și pume.

Big Cypress, mlaștina ~

Regiune mlăștinoasă și rezervație naturală din S Floridei. Acoperind 6 200 kmp, regiunea se unește la est și sud cu zona mlăștinoasă Everglades. Este acoperită de chiparoși și locuită de animale sălbatice. În această zonă există rezervații ale indienilor seminole.

big stick policy

(*în engleză*, politica bastonului)

Politică numită astfel de către președintele Theodore Roosevelt pentru a sublinia dominația SUA ca o necesitate de ordin moral. Numele provine de la proverbul african „Vorbește cu blândețe, dar ia cu tine o bâtă mare. În acest fel vei ajunge departe". Roosevelt a citat pentru prima dată acest proverb când a cerut Congresului bani pentru a intensifica pregătirile navale ale SUA în scopul susținerii obiectivelor diplomatice. Presa a folosit această expresie pentru a descrie politica adoptată de președintele Roosevelt față de America Latină, precum și politica internă, de reglare a monopolurilor.

Big Sur

Regiune pitorească situată de-a lungul coastei Pacificului din V Californiei. Acoperă 160 km de coastă marină. Cunoscută de turiști și de naturaliști, se întinde spre S, de la Carmel spre Hearst Castle, până la San Simeon. Un drum îngust, care merge de-a lungul coastei, printre munți, oferă priveliști încântătoare ale Oceanului Pacific și ale zonelor sălbatice din Pădurea Națională Los Padres. Parcul Pfeiffer-Big Sur Stuh cuprinde orașul Big Sur și mărginește râul cu același nume. Aici se află și casa poetului Robinson Jeffers, care este un loc de referință în zonă.

Bigfoot *sau* Sasquatch

Creatură umanoidă, solidă și păroasă, despre care se crede că trăiește în zone izolate din NV SUA și în partea de V a Canadei. Descrierile lui Bigfoot sunt similare cu cele ale Omului Zăpezii din Himalaya. Se spune că este o primată de 2 până la 4,5 m înălțime, care se deplasează în poziție verticală, fără zgomot sau scoțând un sunet strident. Urmele pașilor săi ar avea o lungime de 60 cm. Contrar multor apariții semnalate, nu există încă probe concrete ale existenței lui Bigfoot.

Bighorn

Râu care străbate statele Wyoming și Montana din SUA. Format la confluența dintre râurile Popo Agie și Wind, în partea central-vestică a statului Wyoming, curge pe 541 km, vărsându-se în fluviul Yellowstone, situat în S statului Montana. Little Bighorn se alătură curentului principal la Hardin, Montana. Parcul Național de Agrement al Canionului Bighorn se întinde de-a lungul graniței dintre Montana și Wyoming. *Vezi* Bătălia de la Little Bighorn.

Bighorn, Munții ~

Lanț muntos la S de Montana și la N de Wyoming. Fiind un lanț din N Munților Stâncoși și extinzându-se pe 193 km, acești munți se înalță abrupt până la 1 200–1 500 m deasupra Marilor Platouri și a bazinului Bighorn. Cel mai înalt vârf este Wyoming's Cloud, cu o înălțime de 4 013 m. Pădurea Națională Bighorn acoperă o parte a lanțului muntos. Pe Muntele Vraciului (Medicine Mountain) se află Roata Vraciului (Medicine Wheel), o piatră circulară preistorică, având diametrul de 20 m.

Bihar

Stat în NE Indiei, la granița cu Nepalul, Bengalul de Vest, Jharkhand și Vitar Pradesh. Suprafața: 99 200 kmp; 82 878 796 loc. (2001). Centru administrativ: Patna. Granițele sale sunt aproximativ aceleași cu cele ale vechilor regate Videha și Magadha, atestate documentar încă din 600 î.Hr. În sec. IV d.Hr., a fost anexat Imperiului Gupta, a cărui capitală a fost la Pataliputra (Patna). Invadat de musulmani în anul 1200, Bihar a fost anexat la Delhi în 1497. Cucerit de britanici în 1765, s-a constituit ca parte a Bengalului. Zona a fost scena revoltelor împotriva ocupației engleze la mijlocul sec. XIX și a mișcării nonviolente a lui Mohandas K.Gandhi din 1917. Bihar a rămas provincie a Indiilor

Britanice până în 1936, devenind stat după obținerea independenței Indiei, în 1947. Este unul dintre cele mai puțin urbanizate state ale Indiei, iar cea mai mare parte a populației se ocupă cu agricultura. În anul 2000, a luat ființă noul stat Jharkhand, din provinciile aflate în S Biharului.

Bihor

Județ în NV României, la granița cu Ungaria; 7 544 kmp. În județul Bihor se află nouă orașe, dintre care unul este municipiul Oradea. Relieful este dispus în trepte descrescătoare, sub forma unui amfiteatru cu deschidere spre NV: în SE – Munții Bihor, Pădurea Craiului, apoi treapta intermediară a Dealurilor de Vest, treapta de jos fiind reprezentată de subunități ale Câmpiei de Vest – Câmpia Carei, Câmpia Ierului. În sec. VII–XI, regiunea a fost centrul voievodatului lui Menumorut, în sec. XVII, centrul unui pașalâc, iar în sec. XVII–XIX, parte componentă a Imperiului Habsburgic și apoi Austro-Ungar. Economia are un profil complex, industrial-agrar, principalul produs industrial fiind energia electrică și termică. Ca zone turistice, se disting relieful carstic din zona Padiș – Cetățile Ponorului, defileul Crișului Repede, stațiunile Băile Felix și Băile 1 Mai.

Bihor, Munții ~

Masiv muntos în V României, nucleu al Munților Apuseni; altitudinea maximă este de 1 849 m, înregistrată la vârful Curcubăta Mare.

bijuterie

Obiect creat pentru împodobirea trupului, de obicei din aur, argint sau platină, cu pietre prețioase sau semiprețioase și substanțe organice ca perle, corali sau chihlimbar. Primele bijuterii din timpurile preistorice au fost scoicile. Bijuteriile au evoluat de la carapace de scoici, la colți de animal și la alte obiecte folosite ca podoabe. De-a lungul secolelor, au devenit un simbol al rangului social sau religios. În perioada Renașterii italiene, realizarea bijuteriilor a devenit o artă. Mulți sculptori italieni și-au făcut ucenicia ca orfevrieri. Din sec. XVII, funcția decorativă a bijuteriilor a revenit în prim-plan, eclipsând semnificațiile simbolice. Pe la mijlocul sec. XIX, industrializarea a permis clasei de mijloc să cumpere bijuterii. Companiile unor bijutieri precum Carl Fabergé și Louis Comfort Tiffany s-au bucurat de un mare succes, impunându-se ca producătoare de bijuterii, în special pentru oamenii bogați.

bijuteriile Coroanei

Podoabe folosite la încoronarea unui monarh și însemnele oficiale ale monarhiei, purtate cu ocazia unor ceremonii, precum și colecțiile personale de bijuterii, consolidate de către suveranii europeni, ca bunuri de valoare ale caselor regale și ale funcțiilor pe care le reprezintă. Cele mai cunoscute sunt cele ale Marii Britanii, care cuprind Coroana Sf. Eduard, Sceptrul Regal (cu diamantul Steaua Africii), Sceptrul Dreptății și al Milei, Sabia Jertfei, precum și inelul încoronării, lingura miruirii, *ampulla* și brățările încoronării. De-a lungul secolelor, multe astfel de colecții au fost acumulate, confiscate și risipite.

Bikini

Atol în V Insulelor Marshall, în centrul Oceanului Pacific. Format din 20 de insulițe de coral, a fost administrat de SUA începând cu 1947, ca parte a acestora. Teritoriu administrativ din Insulele Pacificului sub administrația ONU, SUA au folosit atolul pentru testarea armelor nucleare între 1946–1958. Cei 167 de locuitori au fost mutați înainte de teste și au revenit în 1969, dar au fost evacuați din nou în 1978, din cauza nivelului ridicat al radiațiilor. Purificarea aerului a continuat, iar în 1997 zona a fost declarată sigură pentru locuit. Atolul a devenit parte a Republicii Insulelor Marshall în 1979.

Biko, Stephen

(18.12.1946, King William's Town, Africa de Sud – 12.09.1977, Pretoria)

Activist politic sud-african. În 1969, când era student la medicină, a înființat mișcarea Conștiința Negrilor (Black Consciousness), având drept scop eliberarea populației de culoare de sub opresiunea sistemului de apartheid. A fost considerat în mod oficial „proscris" de către guvernul Africii de Sud în 1973, fiind arestat de câteva ori între 1976–1977. Moartea sa, survenită în urma loviturilor la cap suferite în arestul poliției, l-a transformat în martir internațional al naționalismului negru din Africa de Sud. Ancheta inițială a absolvit poliția de orice vină, însă, în 1997, cinci ofițeri din acea perioadă au mărturisit uciderea lui Biko.

bilanț

Document financiar care descrie resursele controlate de o companie la o anumită dată și indică sursa lor de proveniență. Este format din trei secțiuni principale: active (bunurile deținute de o companie), pasive (fonduri furnizate de creditori externi și de alți creditori) și capital propriu. În bilanț,

activele totale trebuie să fie egale cu pasivele totale adunate cu capitalul propriu.

bilă *sau* fiere

Lichid secretat de ficat, de culoare galbenă-verzuie, care trece prin vezica biliară, pentru a colecta, transporta și digera grăsimile în duoden. Bila conține acizi biliari și săruri, colesterol și substanțe chimice electrolitice, care o păstrează într-o stare ușor acidă. În intestin, produșii acizilor și sărurilor transformă grăsimea în emulsii și îi reduc tensiunea superficială, pregătind-o pentru acțiunea pancreatică și intestinală a enzimelor care dizolvă grăsimile.

Bilbao

Oraș, port în N Spaniei, 349 972 loc. (2001), în zona metropolitană: 947 334 loc. Este situat la 11 km în interiorul golfului Biscaya. Cel mai mare oraș din Țara Bascilor, la origine o așezare de marinari și fierari, a fost atestat documentar în 1300. În sec. XVIII, a prosperat prin comerțul cu coloniile spaniole din Lumea Nouă. Orașul a fost predat trupelor franceze în timpul războaielor peninsulare din 1808 și asediat în timpul războiului carlist. Este un port important al Spaniei și un centru al industriilor metalurgice și de construcții navale, precum și un centru bancar. Printre punctele de interes turistic se numără catedrala Santiago, construită în sec. XIV, și Muzeul Guggenheim din Bilbao.

bildungsroman

(*în germană*, roman al evoluției personajelor)

Categorie de roman în literatura germană, care prezintă anii de formare a personalității morale și intelectuale a personajului principal prin intermediul experienței directe. Se termină într-o notă pozitivă, greșelile nebunești ale eroului și dezamăgirile rămânând în urma sa, el având în față o viață plină de speranțe. Acest tip de roman își află originea în basmele populare, în care un individ părăsește satul natal și pleacă în lume, în căutarea aventurii. Prima abordare a acestei teme în romanul lui Johann W. von Goethe, *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister* (Wilhelm Meisters Lehrjahre, 1795–1796), constituie un exemplu clasic de bildungsroman.

bile *sau* bocci *sau* bocce

(*în italiană*: *bocce*, bile)

Joc de origine italiană, similar bowlingului, practicat pe un teren lung și îngust, din pământ bine bătătorit, delimitat în părțile laterale și la ambele capete. Fiecare jucător sau echipă aruncă pe rând patru bile (confecționate din lemn, metal sau aliaje metalice), spre o bilă mai mică. Scopul este de a arunca bilele cât mai aproape de bila mică; pentru fiecare reușită se primește câte un punct. Jocul se încheie când un jucător cumulează 12 puncte.

bile de câmp *sau* bowling de câmp

Joc de bowling, asemănător jocului italian *bocce* și celui francez *boules*, care se joacă pe o pajiște, utilizându-se mingi de lemn (numite bile), care sunt rostogolite spre o minge-țintă (numită jack). Scopul jocului este de a rostogoli bilele proprii cât mai aproape de „jack", în comparație cu cele ale adversarilor. Uneori, acest lucru se realizează lovind bilele adversarilor cu propria bilă. Se acordă câte un punct fiecărei bile câștigătoare. În funcție de joc, jucătorii folosesc patru, trei sau două bile, iar jocul se încheie când cineva ajunge la 18 sau 21 de puncte.

bilet la ordin

Instrument de credit pe termen scurt ce constă într-o promisiune scrisă, prin care o persoană se obligă să plătească o anumită sumă de bani altei persoane, la cererea acesteia sau la o dată stabilită. Biletele la ordin sau cambiile sunt cunoscute în Europa încă din Renaștere. Cambia este în general negociabilă și poate fi asigurată prin depunerea unei garanții. Instrumentul s-a modificat substanțial în timpul sec. XX, atât ca formă, cât și ca mod de utilizare. Au fost adăugate diferite clauze în privința plății, precum și prevederi noi – de exemplu, autorizarea vânzării garanției, permiterea prelungirii perioadei de timp sau devansarea plății în eventualitatea nerespectării termenului stabilit. *Vezi și* acceptare; ordin de plată; cambie.

bilharziasis

Vezi schistosomiasis

biliard

Joc practicat pe o masă dreptunghiulară acoperită cu postav, prevăzută cu 6 găuri (în cele 4 colțuri și la mijlocul laturilor lungi) terminate cu niște pungi. Scopul jocului este lovirea mai multor bile, de obicei din fildeș, cu ajutorul unui băț lung, denumit tac, altfel încât bilele să intre în cele 6 găuri. Biliardul francez, sau carom, se joacă cu trei bile, două albe și una roșie, pe o masă fără buzunare. Scopul este lovirea bilei albe, astfel încât să lovească succesiv celelalte două bile pentru a obține un punct. Biliardul englezesc se joacă tot cu trei bile, dar pe o masă cu buzunare;

snooker este o altă variantă populară de biliard englezesc, cu 15 bile roșii și încă 6 de alte culori. Jocul de biliard cel mai popular din America de Nord se numește pool sau pocket billiards.

bilingvism

Abilitate de a vorbi două limbi. Poate fi însușită de timpuriu de către copii, în regiunile unde majoritatea locuitorilor vorbesc două limbi (de ex. franceza și un dialect german în Alsacia). De asemenea, copiii pot deveni bilingvi prin învățarea limbilor în două medii sociale diferite. De exemplu, copiii englezi din India Britanică au învățat limba indiană de la doica lor și de la servitorii familiei. A doua limbă poate fi însușită în școală. Bilingvismul se poate referi și la folosirea a două limbi de predare pentru studenții bursieri, care încearcă să învețe o nouă limbă. Susținătorii învățământului bilingv afirmă că acest sistem grăbește învățarea la copiii care vorbesc o limbă străină acasă, în același timp ferindu-i de pericolul de a fi marginalizați în școlile de limbă maternă. Opozanții susțin însă că acest sistem îi împiedică pe copii să stăpânească limba populației majoritare, limitându-le oportunitățile de angajare și de acces la învățământul superior.

Bill, Max

(22.12.1908, Winterthur, Elveția - 09.12.1994, Berlin, Germania)

Pictor, sculptor, grafician și designer industrial elvețian. A studiat arhitectura, prelucrarea metalelor, scenografia și pictura la Bauhaus. În 1930, și-a deschis propriul atelier la Zürich, unde și-a petrecut cea mai mare parte a vieții, câștigându-și existența desenând reclame. În anii 1940, a proiectat scaune care aveau diferite forme geometrice. A fost cofondator al Colegiului de Design din Ulm, Germania, al cărui director a fost între anii 1951–1955 și a cărui clădire a proiectat-o el însuși. S-a făcut remarcat datorită creațiilor publicitare ingenioase.

Billings

Oraș, 89 847 loc. (2000), din partea central-sudică a statului Montana, SUA. Billings a fost înființat pe râul Yellowstone în 1887; în 1882 a luat numele președintelui Căii Ferate a Pacificului de Nord (the Northern Pacific Railway). Acum, este un punct naval important pentru comerțul cu lână, cu vite și produse agricole. În apropierea acestuia se află monumentul Pictograph Cave State, unde sunt expuse monumente preistorice.

Billings, John Shaw

(12.04.1838, ținutul Switzerland, Indiana, SUA - 11.03.1913, New York, New York)

Chirurg și bibliotecar american. Billings a lucrat pentru armata SUA între anii 1861–1895. A sprijinit înființarea unei biblioteci de chirurgie generală la Washington DC, dezvoltând ceea ce va deveni mai târziu Biblioteca Națională de Medicină, cel mai mare centru de documentare medicală din lume. A fondat publicația lunară *Index Medicus* (în 1879), care reprezintă încă o lucrare obligatorie din bibliografia medicală americană, și a publicat primul *Catalog al Publicațiilor Medicale* (1880–1885). A proiectat spitalul Johns Hopkins și a lucrat în cadrul acestuia în calitate de consultant. Tot aici a condus o serie de statistici medicale naționale, coordonând și programul pentru oprirea extinderii frigurilor galbene. A fost primul director al Bibliotecii Publice din New York. Modul de organizare a instituțiilor medicale a constituit elementul central în modernizarea îngrijirii în spitale și a sistemului de sănătate publică.

Billings, William

(07.10.1746, Boston, Massachusetts, SUA - 26.09.1800, Boston, Massachusetts)

Compozitorul imnului american, considerat primul compozitor american. Născut într-o familie săracă, a lucrat ca tăbăcar și a fost un autodidact în muzică. Stilul său robust și primitiv, din care lipsesc părțile instrumentale, părea să întruchipeze calitățile distinctive ale Americii timpurii. Prima colecție de muzică americană publicată a fost *New England Psalm Singer* (1770). Alte lucrări ale sale: *The Singing Master's Assistant* (1778) și *The Continental Harmony* (1794).

Billroth, Christian Albert Theodor

(26.04.1829, Bergen auf Rügen, Prusia - 06.02.1894, Abbazia, Austro-Ungaria)

Chirurg austriac. A fost un pionier al studiului cauzelor bacteriene ale producerii febrei în cazul rănilor. A fost printre inițiatorii folosirii tehnicilor antiseptice pentru eradicarea producerii infecțiilor chirurgicale fatale. Fondatorul chirurgiei moderne abdominale, a efectuat operații care înainte erau considerate imposibile. În 1872 a fost primul care a îndepărtat o parte dintr-un esofag, prin îmbinarea extremităților; mai târziu, tot el a realizat prima operație de îndepărtare completă a laringelui. În 1881 a operat cu succes un pilor canceros localizat la capătul inferior al stomacului, reușind să transforme, la acea vreme, chirurgia intestinală într-o practică obișnuită.

Billy the Kid *născut* William H. Bonney Jr. *sau* Henry McCarty

(23.11.1859/1860, New York, New York, SUA – 14.07.1881, Fort Sumner, New Mexico)

Infractor american. În copilărie, s-a mutat cu familia în Kansas, iar începând cu 1868 a locuit în New Mexico. Şi-a început viaţa de infractor devreme, acţionând în zona de SV. Se presupune că deja omorâse 27 de oameni când a fost capturat, în 1880, de către şeriful Pat Garrett. A fost judecat şi condamnat la spânzurătoare în 1881, în New Mexico. A evadat din închisoare omorând două ajutoare de şerif şi a rămas în libertate până când Garrett l-a prins din nou şi l-a omorât.

Biloxi

Oraş de coastă, 50 644 loc. (2000), în SE statului Mississippi, SUA. Situat la E de Gulfport, în golful Mexic, a fost fondat sub denumirea de Fort Louis în 1719. Fort Maurepas, situat în apropiere şi fondat anterior, a fost prima aşezare europeană permanentă situată pe valea fluviului Mississippi (1699). A aparţinut, pe rând, francezilor, spaniolilor şi englezilor, apoi a devenit parte a Republicii Florida de Vest şi mai apoi a Confederaţiei. La sfârşitul sec. XX, cazinourile deveniseră principala industrie a oraşului, susţinută de pescuit şi de prelucrarea fructelor de mare. Beauvoir, ultima reşedinţă a lui Jefferson Davis, se află în apropierea oraşului.

bimetalism

Standard sau sistem monetar bazat pe folosirea a două metale, în mod tradiţional aur şi argint, în locul unui singur metal (monometalism). În sec. XIX, unitatea monetară a unei naţiuni era stabilită prin lege de sistemul bimetalic, în cantităţi fixe de aur şi de argint (astfel se stabilea automat o rată de schimb între cele două metale). Sistemul permitea deschiderea unei pieţe libere şi nelimitate şi nu impunea restricţii asupra folosirii monetare a altor metale. În egală măsură, facilita transformarea tuturor banilor puşi în circulaţie fie în aur, fie în argint. Deoarece fiecare naţiune şi-a stabilit în mod independent propria rată de schimb, aceasta varia de la ţară la ţară. Când rata preţurilor oficiale s-a dovedit diferită faţă de rata preţurilor de pe piaţa liberă, legea lui Gresham a operat în aşa fel încât monedele care au mai rămas în circulaţie au fost doar monedele fabricate dintr-un singur metal. Un sistem monometalic folosind etalonul aur s-a dovedit mult mai receptiv la schimbările de cerere şi ofertă şi a fost adoptat, după 1867, de cele mai multe state. *Vezi* rată de schimb; etalonul argint.

Bin Laden, Osama

(n. 1957, Riyadh, Arabia Saudită)

Conducător al unei largi mişcări islamice extremiste, implicată în numeroase acte de terorism împotriva SUA şi a ţărilor occidentale. Fiul unei familii saudite bogate, s-a alăturat rezistenţei musulmane din Afghanistan, după invazia sovietică din 1979. Revenit acasă, a fost nemulţumit de prezenţa trupelor SUA în Arabia Saudită, în timpul războiului din Golful Persic. A format o reţea de militanţi islamici, cunoscută sub numele Al-Qaeda (*în arabă,* Fundaţia), prin intermediul căreia a lansat o serie de atacuri teroriste. Printre acestea se numără şi atacurile teroriste cu bombă asupra clădirii World Trade Center din oraşul New York, în 1993, atacurile asupra ambasadelor americane din Kenya şi Tanzania în 1998, şi cel asupra navei de război americane *Cole*, din golful Aden, Yemen, în 2000. Un autodidact al învăţăturilor islamice, bin Laden a emis în mai multe rânduri opinii de ordin juridic, îndemnându-i pe musulmani să pornească jihadul (războiul sfânt) împotriva SUA. În 2001, un grup de militanţi aflaţi sub conducerea lui au lansat atacurile de la 11 septembrie, în urma cărora peste 3 000 de oameni au murit. După acest atac, SUA au cerut Afghanistanului să-l extrădeze pe Bin Laden, care era ţinut ascuns de către facţiunile talibane din această ţară, iar când acest ultimatum nu a fost respectat, SUA a lansat atacuri asupra forţelor talibane şi Al-Qaeda. Odată cu înfrângerea forţelor talibane, Bin Laden şi cei apropiaţi lui au fugit.

Binet, Alfred

(08.07.1857, Nice, Franţa – 18.10.1911, Paris)

Psiholog francez. Interesul său faţă de activitatea lui Jean-Martin Charcot referitoare la hipnoză l-a făcut să abandoneze cariera juridică şi să studieze medicina la spitalul Salpêtrière din Paris (1878–1891). A fost directorul unui laborator de cercetare de la Sorbona (între 1895–1911). Figură importantă în dezvoltarea psihologiei experimentale din Franţa, a fondat în 1895 *L'Année Psychologique*, prima publicaţie de psihologie în limba franceză. A pus la punct tehnici experimentale de măsurare a abilităţii raţionale, iar între 1905 şi 1911, ajutat de Theodore Simon, a conceput etaloane pentru măsurarea inteligenţei

copiilor. Printre lucrările sale se numără volumele: *Studiul experimental al inteligenței* (Étude expérimentale de l'intelligence, 1903) și *Metodă de evaluare a dezvoltării intelectuale la copii* (La messure du developpement de l'intelligence chez les jeunes enfants, 1915).

Binford, Lewis R(oberts)

(n. 21.11.1930, Norfolk, Virginia, SUA)

Arheolog american. A predat în special la Universitatea din New Mexico. La mijlocul anilor 1960, a inițiat ceea ce urma să devină noua arheologie, care susținea folosirea metodelor cantitative și practicarea arheologiei ca știință riguroasă. A aplicat noua metodologie într-un studiu important despre obiectele mousteriene. Mai târziu, a extins acest studiu asupra activităților de vânătoare ale unei populații contemporane, nunamiut, încercând să găsească analogii cu contextele preistorice.

Bing, Sir Rudolf

(09.01.1902, Viena, Austro-Ungaria – 02.09.1997, New York, SUA)

Impresar de operă britanic, de origine austriacă. După ce a ocupat funcții la diferite opere din Germania, și-a asumat poziția de manager general la Opera Glyndebourne din Anglia (1935–1949). În 1946, a contribuit la fondarea Festivalului de la Edinburgh. Din 1950 și până în 1972, a fost manager general la Metropolitan Opera, SUA, unde, deținând o putere autocratică, a ridicat standardele de interpretare ale acestei instituții, a extins stagiunea, a încurajat inovațiile în design și producție, a eliminat discriminarea cântăreților de culoare și a supervizat mutarea companiei în Centrul Lincoln (1966).

Bingham, George Caleb

(20.03.1811, ținutul Augusta, Virginia, SUA – 07.07.1879, Kansas City, Montana)

Pictor și om politic american din zona de frontieră. A urmat, pentru scurt timp, cursurile Academiei de Arte Frumoase din Pennsylvania, fiind, în general, un autodidact. A devenit om politic în statul Missouri și a lucrat ca pictor portretist itinerant. Apoi a căutat inspirația în viața de zi cu zi de la frontieră. Este cunoscut pentru caracterizările sale incisive și pentru talentul de a realiza compoziții mari, clare, având pe fundal o lumină aurie. Printre cele mai cunoscute opere se numără: *Negustori de blănuri coborând pe Missouri* (Fur Traders Descending the Missouri, 1845) și *Plutași jucând cărți* (Jolly Flatboatmen, 1846).

bingo

Joc de noroc cu cartele care au desenate pe ele pătrate numerotate, corespunzătoare unor bile, de asemenea, numerotate, extrase la întâmplare. Când se extrage un număr de pe o cartelă, jucătorul care are cartela respectivă acoperă numărul. Se câștigă prin acoperirea unui anumit număr de astfel de pătrate dintr-un șir (vertical, orizontal sau pe diagonală). Cartelele sunt cumpărate, iar câștigurile se plasează într-un „pot“ comun. Cartelelor câștigătoare li se acordă o parte din pot. Foarte popular la jumătatea sec. XX, bingo a intrat în declin în ultimii ani în America, însă a avut parte de succes în alte părți ale lumii. Numele inițial al jocului, lotto, a fost înregistrat în 1776.

binoclu

Instrument optic folosit pentru obținerea unei imagini mărite a obiectelor aflate la distanță. Este alcătuit din două telescoape, câte unul pentru fiecare ochi, montate într-o carcasă comună. În fiecare telescop există două prisme al căror rol este micșorarea distanțelor dintre centrele lentilelor-obiectiv la o distanță egală cu cea dintre centrele lentilelor-ocular, adică exact distanța dintre centrele pupilelor ochilor.

Bio-Bio

Râu din centrul statului Chile. Izvorând în munții Anzi, curge spre NV pe o distanță de 380 km și se varsă în Oceanul Pacific, lângă Concepción. Deși este unul dintre cele mai lungi râuri din Chile, are o adâncime mică, fiind navigabil doar pentru navele cu fundul plat.

biochimie

Știință care se ocupă cu studierea substanțelor și a proceselor chimice din interiorul plantelor, animalelor și microorganismelor. Implică determinarea cantitativă și analiza structurală a compușilor organici care formează celulele (proteine, carbohidrați și lipide), precum și a celor care joacă roluri-cheie în reacțiile chimice vitale (de ex. acizii nucleici, vitaminele și hormonii). Biochimiștii studiază multiplele modificări chimice, complexe și coordonate, care au loc la nivelul celulelor. Există următoarele reacții chimice principale: reacții chimice prin care sunt sintetizate substanțele biochimice și toți precursorii acestora, reacții prin care substanțele nutritive sunt transformate în energie (*vezi* metabolism), reacții prin care sunt transmise caracteristicile ereditare (*vezi* ereditate); totodată, există reacții prin care energia este stocată și

eliberată, precum și cele prin intermediul cărora toate reacțiile biochimice sunt catalizate (*vezi* cataliză, enzime). Biochimia este o știință de graniță, folosind multe tehnici comune medicinei și fiziologiei, precum și tehnici din chimia organică, chimia analitică și din chimia fizică.

biocip

Dispozitiv de mici dimensiuni, analog unui circuit integrat, construit din sau pentru a analiza moleculele organice din organisme vii. Un tip de biocip teoretic este cel reprezentat de un dispozitiv minuscul, alcătuit din molecule organice complexe, cum ar fi proteinele, capabil să îndeplinească funcțiile unui calculator electronic (stocări de date, procesări). Alt tip de biocip este constituit dintr-un dispozitiv de mici dimensiuni, capabil să efectueze reacții biochimice la scară mică, pentru a identifica anumite secvențe de gene, poluanți ai mediului, toxine din aer sau alte substanțe biochimice.

biodegradabilitate

Capacitate a unui material de a se descompune prin acțiune biologică. De obicei, termenul se referă la distrugerea deșeurilor din mediul înconjurător prin acțiunea microorganismelor. În general, produsele vegetale și cele animale sunt biodegradabile, în timp ce substanțele minerale (de ex. metalele, sticla, plasticul) nu sunt. Condițiile locale, în special prezența sau absența oxigenului, sunt factori care influențează biodegradabilitatea. Împrăștierea deșeurilor care nu sunt biodegradabile reprezintă principala cauză a poluării. Materialele chirurgicale care pot fi absorbite de organism sunt denumite și ele materiale biodegradabile.

biodiversitate

Diversitate a speciilor de plante și animale din mediul înconjurător. Uneori, diversitatea habitatelor (varietatea locurilor unde trăiesc organismele) și diversitatea genetică (varietatea caracteristicilor genetice ale unei specii) sunt și ele considerate tipuri de biodiversitate. Speciile de pe Pământ, estimate între 3 și 30 de milioane, sunt împărțite în mod inegal între habitatele lumii. 50–90% din speciile de pe Pământ trăiesc în zona tropicală. Cu cât un habitat este mai variat, cu atât are șanse mai mari de supraviețuire în fața schimbărilor sau pericolelor, întrucât are o capacitate mai mare de adaptare. Habitatele cu o biodiversitate scăzută (de ex. tundra arctică) sunt mult mai vulnerabile la schimbări. În 1992, conferința Earth Summit s-a finalizat cu semnarea unui tratat privind conservarea biodiversității.

biofeedback

Informații furnizate instantaneu despre procesele fiziologice proprii unui individ. Date referitoare la activitatea cardiovasculară (tensiune arterială sau puls), temperatură, unde cerebrale sau contracții musculare sunt monitorizate și comunicate individului. Scopul este ca pacientul să folosească datele biologice respective pentru a învăța să-și controleze voluntar reacțiile la stresul evenimentelor exterioare. Exercițiul prin biofeedback reprezintă un tip de terapie comportamentală, folosit uneori în combinație cu psihoterapia, pentru a ajuta pacienții să înțeleagă și să-și schimbe reacțiile față de stres. Printre afecțiunile tratate prin biofeedback se numără migrenele, problemele gastrointestinale, tensiunea arterială crescută, crizele de epilepsie.

biofizică

Disciplină care se ocupă cu aplicații ale principiilor și metodelor din fizică în aspecte din domeniul biologiei. Biofizica se ocupă de funcțiile biologice care depind de agenți fizici cum ar fi electricitatea sau forța mecanică, de interacțiunea organismelor vii cu agenți fizici cum ar fi lumina, sunetul sau radiația de ionizare, și de interacțiunile dintre ființele vii și mediul lor înconjurător, în domenii cum ar fi locomoția, navigația și comunicațiile. Elementele sale de studiu sunt sistemul osos, impulsurile nervoase, mușchii, vederea, precum și moleculele organice; sunt folosite instrumente precum cromatografia cu hârtie și cristalografia cu raze X.

biografie

Specie literară care nu este ficțiune și al cărei subiect este viața unui individ. Se pare că primele scrieri biografice au fost discursuri și inscripții funerare. Originile biografiei moderne se găsesc în scrierile moralizatoare ale lui Plutarh despre oameni de vază ai Greciei și ai Romei sau în descrierile lui Suetonius ale vieților cezarilor. Până în sec. XVI, s-au scris doar câteva biografii ale unor indivizi obișnuiți. Evoluțiile majore ale literaturii biografice engleze s-au produs în sec. XVIII, cu lucrări de tipul *Viața lui Johnson* (Life of Johnson), de James Boswell. În epoca modernă, reacția de refuz față de maniera rezervată a epocii victoriene și dezvoltarea psihanalizei au condus, în unele cazuri, la o înțelegere mai profundă a temelor biografice. *Vezi* autobiografie.

bioinginerie

Aplicare a principiilor din inginerie în biologie și în medicină. Printre aplicațiile bioingineriei se numără: dezvoltarea și fabricarea sistemelor de supraviețuire sub apă și în explorările spațiale, aparatura medicală pentru tratamente (*vezi* dialize, proteze), instrumente de monitorizare a proceselor biologice. Domeniul implanturilor cu organe artificiale a cunoscut o dezvoltare deosebit de rapidă, care a culminat în 1982 cu realizarea primului implant de inimă artificială la o ființă umană. Bioinginerii creează și echipamente care permit menținerea funcțiilor corpului uman în medii ostile vieții, cum ar fi echipamentele spațiale purtate de astronauți în timpul manevrelor extravehiculare.

Bioko *anterior* Fernando Pó

Insulă în golful Biafra, Africa de V, 67 920 loc. (1987). Se află la 160 km NV de Guineea Ecuatorială, din care face parte. În 1979, numele oficial a devenit Bioko. De origine vulcanică, cu o suprafață de 2 018 kmp, se înalță abrupt din mare, cel mai înalt punct fiind vârful Santa Isabel (3 008 m). Malabo, capitala țării, este situată în Bioko. Insula a fost vizitată de exploratorul portughez Fernão Pó, în cca 1472. Deși revendicată de spanioli încă din 1778, aceștia nu au încercat să preia controlul decât în 1858. Băștinașii, numiți bubi, sunt descendenții emigranților vorbitori de limbă bantu, de pe continent. Mulți membri ai populației fang s-au mutat de pe continent pe insulă.

biologie

Știință care se ocupă cu studiul organismelor și al proceselor vii ale acestora. Având un obiect de studiu extrem de vast, biologia este divizată pe ramuri de studiu. Cercetarea curentă se desfășoară pe nivelurile de organizare ale materiei biologice implicate (de ex. molecule, celule, indivizi, populații) și pe obiectul specific de investigație (de ex. structură și funcție, creștere și dezvoltare). Potrivit acestei scheme, principalele subdiviziuni ale biologiei includ morfologia, fiziologia, taxonomia, embriologia, genetica, ecologia, fiecare cu subdiviziunile sale. Potrivit unei alte clasificări, biologia poate fi împărțită în domenii care se ocupă fiecare cu câte un anumit tip de organisme vii: botanica (plante), zoologia (animale), ornitologia (păsări), entomologia (insecte), micologia (fungi), microbiologia (microorganisme) și bacteriologia (bacterii). *Vezi* biochimie, biologie moleculară.

biologie moleculară

Domeniu științific care se ocupă cu studiul structurilor și al proceselor chimice legate de fenomenele biologice care au loc la nivel celular. Disciplina s-a dezvoltat din domeniile înrudite – biochimia, genetica și biofizica – și se referă în special la studiul proteinelor, al acizilor nucleici și al enzimelor. La începutul anilor 1950, aprofundarea cunoștințelor privind stuctura proteinelor a condus la descoperirea structurii ADN. În anii 1970, s-au descoperit anumite tipuri de enzime care pot segmenta și recombina fragmentele de ADN (*vezi* recombinare) din cromozomii anumitor bacterii, ceea ce a făcut posibilă obținerea de ADN recombinant. Specialiștii în biologie moleculară folosesc această tehnologie pentru a izola și a modifica anumite gene (*vezi* inginerie genetică).

biologie marină

Domeniu științific care se ocupă cu studiul animalelor și al plantelor din oceane, mări și estuare, precum și cu studiul organismelor terestre și aeriene care depind direct de mediile de apă sărată pentru procurarea hranei și satisfacerea altor nevoi. Biologii marini studiază relațiile dintre fenomenele acvatice și răspândirea și adaptarea organismelor care populează acest tip de mediu. De interes special sunt adaptarea la proprietățile chimice și fizice ale apei sărate, la mișcările și curenții apelor oceanice, accesibilitatea luminii la diferite adâncimi și compoziția fundului mării. Alte arii importante de studiu sunt lanțurile trofice marine, distribuția speciilor de pești și crustacee importante din punct de vedere economic și efectele poluării. La sfârșitul sec. XIX, accentul se punea pe colectarea și clasificarea organismelor marine și, în acest scop, au fost produse plase și sonde speciale de recoltare. În sec. XX, echipamentul de scufundare îmbunătățit, vehiculele submarine și filmările subacvatice au făcut posibilă observarea directă.

bioluminescență

Fenomen care constă în emisia de lumină de către un organism sau un sistem biochimic (de ex. strălucirea bacteriilor de pe carnea sau peștele aflate în putrefacție, fosforescența protozoarelor din mările tropicale, semnalele luminescente intermitente ale licuricilor). Fenomenul apare la o mare varietate de protozoare și de animale, incluzând bacterii, ciuperci, insecte, nevertebrate marine și pești. Nu se cunoaște existența sa în mod natural la plante, amfibieni, reptile,

păsări și mamifere. Bioluminescența rezultă dintr-o reacție chimică în urma căreia se produce, cu randament ridicat, energie luminoasă, eliberând foarte puțină căldură. Componentele esențiale implicate în emisia luminii sunt de obicei reprezentate de molecula organică numită luciferină și de enzima denumită luciferază, specifice diferitelor organisme. În cazul organismelor superioare, producerea de lumină este utilă pentru a îndepărta răpitorii și pentru a ajuta membrii unei specii să se recunoască între ei. Rolul său funcțional este necunoscut la organismele inferioare, cum ar fi bacteriile, biflagelatele și fungii. Speciile cu proprietăți luminescente sunt larg răspândite din punct de vedere taxonomic, după o schemă care nu este încă bine elucidată, deși cele mai multe se află în mediul marin.

biom

Cea mai mare unitate geografică biotică, o comunitate mare de plante și animale cu cerințe similare privind condițiile de mediu. Include mai multe comunități și faze de dezvoltare ale comunităților și este denumit după tipul dominant de vegetație, cum ar fi pădurea de conifere. Unele biomuri similare formează un tip biomic. De ex., tipul biomic al pădurii de foioase specific zonei temperate conține biomurile pădurilor de foioase din Asia, Europa și America de Nord.

biomasă

Masă totală a organismelor vii, reprezentând o specie de plante sau de animale (biomasa speciei) sau toate speciile dintr-o comunitate (biomasa comunității), în mod obișnuit referitoare la o unitate de suprafață sau de volum a habitatului. Biomasa unei anumite zone într-un anume moment dat reprezintă numărul total al indivizilor (populația).

Biondi, Matt

(n. 15.10.1965, Palo Alto, California, SUA)

Înotător american, 2 m înălțime. A câștigat 11 medalii, dintre care opt medalii de aur, consecutiv, la Jocurile Olimpice din 1984, 1988 și 1992. Alături de Mark Spitz, este cel mai premiat înotător din istoria Jocurilor Olimpice.

biopsie

Procedură prin care se extrag celule sau țesuturi de la un pacient, în scopul de a fi analizate. Mostra poate fi obținută de la orice organ, alegându-se una dintre următoarele metode: absorbția printr-un ac, tamponarea, răzuirea, endoscopia sau tăierea întregii structuri ori a unei părți din ea, pentru a fi testată. Biopsia este o etapă standard în procedurile de diferențiere a tumorilor maligne de cele benigne, putând furniza și alte informații utile diagnosticării, mai ales în cazul unor organe precum ficatul sau pancreasul. Porțiunile de țesut recoltate sunt pregătite prin procedeuri speciale și examinate la microscop.

bioritm *sau* ritm biologic

Fluctuație biologică periodică prin care trece un organism, ca reacție la schimbările periodice din mediul înconjurător, cum sunt alternanța zi-noapte sau fluxul și refluxul. Mecanismul interior care menține acest ritm, chiar și în lipsa aparentă a stimulilor exteriori, este așa-numitul „ceas biologic". Când apar perturbări în ritm, ceasul biologic funcționează cu întârzieri, ducând la apariția unor manifestări cum ar fi oboseala datorată schimbării fusului orar (*vezi* jet lag), întâlnită la cei care călătoresc cu avionul pe distanțe foarte mari. Ritmurile biologice pot avea cicluri de 24 de ore (ritmul circadian), lunare sau anuale. *Vezi și* fotoperiodism.

BIOS /Basic Input/Output System/

(Sistem de bază intrare/ieșire)

Program de calculator, stocat de obicei în EPROM și folosit de unitatea centrală a calculatorului pentru a realiza proceduri de pornire în momentul în care calculatorul este deschis. Cele două proceduri de bază sunt: identificarea dispozitivelor periferice disponibile (tastatură, mouse, partiții de disc, imprimantă, plăci video) și încărcarea sistemului de operare (SO) în memoria principală. După pornire, programul BIOS dirijează circulația datelor între SO și dispozitivele periferice, nemaifiind nevoie ca SO sau programul de aplicație să cunoască detaliile perifericelor (precum adresele de hard disk).

biosferă

Strat relativ subțire al Pământului, care susține viața. Se întinde de la câțiva kilometri în atmosferă și până în adâncul oceanelor. Biosfera este un ecosistem global, care poate fi divizat în ecosisteme regionale sau locale, numite biomuri. Organismele din biosferă sunt clasificate pe niveluri trofice (*vezi* lanț trofic) și comunități.

biosolide

Termen generic care denumește noroiul sau sedimentele de canal, adică acele reziduuri rămase după tratarea apei reziduale din sistemele de canalizare. Pentru a putea

fi folosite ca fertilizatori în agricultură, biosolidele trebuie mai întâi stabilizate prin metode de procesare, cum ar fi descompunerea sau adăugarea de var, cu scopul reducerii concentrațiilor de metale grele și de organisme dăunătoare (anumite bacterii, virusuri și alți agenți patogeni). Procesarea reduce și volumul materialului sedimentar, în același timp stabilizând materia organică și reducând, astfel, mirosurile neplăcute. Folosirea biosolidelor în agricultură a devenit o problemă controversată, criticile susținând că aceste sedimente, chiar și tratate, pot conține bacterii dăunătoare, virusuri și metale grele.

biotehnologie

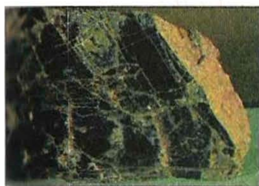
Aplicare în industrie a descoperirilor din științele biologice. Dezvoltarea domeniului este legată de evoluția din anii 1970 a ingineriei genetice și de decizia Curții Supreme a SUA, din 1980, conform căreia „un microorganism viu produs de mâna omului poate fi patentat", ceea ce a condus la înființarea a numeroase companii comerciale care produc substanțe prelucrate genetic, cu utilizări variate, mai ales în domeniile medicinei, agriculturii și ecologiei.

biotină

Substanță organică din compoziția complexului de vitamine B, esențială pentru creșterea și sănătatea animalelor și a anumitor microorganisme. Acid carboxilic cu două inele în structura sa, biotina conține și atomi de azot și de sulf, precum și atomi de carbon, hidrogen și oxigen. Contribuie la formarea și la metabolizarea grăsimilor și a carbohidraților. Este larg răspândită în natură, găsindu-se în special în gălbenușul de ou, în ficatul de vită și în drojdie. O anumită carență de biotină poate fi cauzată de consumarea unei mari cantități de albuș de ou crud. Acesta conține o proteină (avidină) care se combină cu biotina, făcând-o inutilizabilă. Biotina este necesară pentru sintetiza acizilor grași și pentru transformarea, în organism, a aminoacizilor în glucoză.

MUZEUL DE ISTORIE NATURALĂ ÎN AER LIBER, CHICAGO; FOTO JOHN H. GERARD-EB INC.

Biotit sau mică neagră din regiunea Juchitán, statul Oaxaca, Mexic

biotit
sau **mică neagră**

Mineral silicatic, din grupul micelor. Se găsește din abundență în multe roci metamorfice, în pegmatite, granite și în alte roci magmatice. Biotitul este un silicat cu o structură stratificată, în care aluminiul și siliciul apar în rețele plane infinite lungi de Si-Al-O care alternează cu altele ce conțin potasiu sau magneziu (și fier).

Bioy Casares, Adolfo

(15.09.1914, Buenos Aires, Argentina – 08.03.1999, Buenos Aires)

Scriitor și editor argentinian. Este cunoscut pentru modul în care a folosit realismul magic atât în propriile lucrări, cât și în colaborările cu Jorge Luis Borges. Printre romanele sale se numără *Invenția lui Morel* (La invencion de Morel, 1940), *Visul eroilor* (El sueno de los heroes, 1954) și *Jurnal din războiul porcului* (Diario de la guerra del cerdo, 1969). În 1990, a primit Premiul Cervantes, cea mai mare distincție literară hispanică.

Bird, Larry (Joe)

(n. 07.12.1956, West Baden, Indiana, SUA)

Jucător de baschet american, 2,06 m înălțime. Și-a petrecut cea mai mare parte a carierei la Universitatea de Stat din Indiana. Recrutat de Boston Celtics pe post de pivot, a contribuit la succesul acestei echipe în campionatele NBA din 1981, 1984 și 1986, fiind declarat cel mai valoros jucător din NBA timp de trei ani consecutiv (1984–1986). S-a retras în 1992 și a devenit antrenor principal al echipei Indiana Pacers între 1997–1998.

Birdseye, Clarence

(09.12.1886, New York, SUA – 07.10.1956, New York)

Om de afaceri și inventator american. Este celebru pentru dezvoltarea unui sistem de congelare a alimentelor în pachete mici, potrivite pentru a fi vândute cu amănuntul. A reușit să obțină o înghețare rapidă, prin plasarea alimentelor împachetate – printre care pește, fructe și legume – între două plăci metalice înghețate. Deși acestea nu au fost primele alimente congelate, procesul folosit de el păstra în mare măsură gustul original al alimentelor. În 1929, compania sa a fost cumpărată de Postum Inc., care a devenit mai târziu General Foods Corp. Birdseye a ocupat poziția de director executiv al companiei până în 1938.

birefringență

Vezi dublă refracție

Biringuccio Vannoccio

(20.10.1480, Siena – 08.1537, Roma)

Expert italian în prelucrarea metalelor și fabricant de armament. Este cunoscut mai ales ca autor al primei lucrări clare și

cuprinzătoare despre metalurgie, *De la pirotechnia* (publicată postum în 1540). Cartea lui, care contrastează izbitor cu scrierile obscure de alchimie ale timpului său, este generos ilustrată cu gravuri reprezentând echipamente și procese și include instrucțiuni clare și practice pentru minerit, metalurgie și prelucrarea metalelor. A devenit o lucrare de referință și rămâne o sursă valoroasă de informații despre tehnologia sec. XV și XVI.

Birkenau

Vezi Auschwitz

Birkenhead, Frederick Edwin Smith, Primul conte de ~

(12.07.1872, Birkenhead, Anglia – 30.09.1930, Londra)

Om politic englez. Ales în Camera Comunelor în 1906, s-a remarcat ca orator și a devenit în scurt timp liderul Partidului Conservator. Ca procuror general (1915-1918), a rezolvat cu succes urmărirea penală a lui Roger Casement. În funcția de lord cancelar (prim-ministru) (1919–1922), a asigurat votarea Legii privind actul de proprietate (1922) și, ulterior, a statutului proprietății (1925), care a înlocuit sistemul depășit al cutumelor. De asemenea, a participat la negocierea Tratatului anglo-irlandez din 1921.

birmaneză

Rasă de pisici domestice, presupuse a fi de origine asiatică. Pisica birmaneză are capul mic, rotund, cu ochii mari de culoare galbenă. Blana scurtă, fină și lucioasă se închide la culoare odată cu înaintarea în vârstă, transformându-se dintr-un cafeniu deschis într-unul închis, mai deschis pe partea ventrală; urechile, capul, picioarele și coada pot fi mai închise la culoare. Își poartă coada lăsată și ușor curbată spre vârf.

Birmania

Vezi Myanmar

Birmingham

Oraș, 249 459 loc. (2000), în zona central-nordică a statului Alabama, SUA. Este cel mai mare oraș din Alabama. Fondat în 1871 de o companie funciară sprijinită de oficialitățile căilor ferate, a fost numit după orașul cu același nume din Anglia. S-a dezvoltat, devenind centrul industriei de prelucrare a fierului și oțelului din S SUA. Din portul Birmingham, aflat în apropiere, pornește un canal pentru șlepuri, care duce spre S, până în localitatea Mobile. Birmingham a fost scena mișcărilor pentru drepturile civile conduse de Martin Luther King Jr., la începutul anilor 1960, iar în 1963, patru fete de culoare au fost ucise aici, într-un atac cu bombă asupra unei biserici. Acest incident a dat un impuls important mișcării pentru drepturi civile.

Birmingham

Oraș și centru metropolitan, 977 091 loc. (2001), în centrul Angliei. Se întinde pe 160 kmp la NV de Londra. Prima sa atestare documentară datează din 1166. A fost un orășel manufacturier până în sec. XVIII, când a devenit un important centru al revoluției industriale. Printre cetățenii săi se numără personalități precum James Watt, Joseph Priestley, John Baskerville. A fost ținta bombardamentelor în Al Doilea Război Mondial, fiind reconstruit ulterior. Este principalul centru al industriei ușoare și medii din Marea Britanie, dar, în același timp, și centrul cultural al unei regiuni întinse. Are două universități și o școală pentru studiul limbii latine, fondată de către regele Eduard VI în 1552.

Birney, (Alfred) Earle

(13.05.1904, Calgary, Alberta, Canada – 03.09.1995, Toronto, Ontario)

Poet și pedagog canadian. A primit titlul de doctor în filozofie la Universitatea din Toronto și, în timpul studiilor, a scris primul volum de poezii, intitulat *David* (1942, Premiul Guvernatorului General). După ce a participat la Al Doilea Război Mondial, a publicat cartea *Acum este timpul* (Now is Time, 1946, Premiul Guvernatorului General), precum și alte volume și a deținut mai multe funcții didactice și editoriale. Dragostea sa pentru limbă l-a făcut să experimenteze poezia sonoră și să exploreze valențele caligramei (sau pictopoezia). Este și autorul a două romane, a unei drame în versuri și a câtorva piese de teatru pentru radio.

Birney, James G(illespie)

(04.02.1792, Danville, Kentucky, SUA – 25.11.1857, Eagleswood, New Jersey)

Om politic american, lider al mișcării împotriva sclaviei. A practicat dreptul în orașul natal, după care s-a mutat în Alabama, fiind ales în corpul legislativ al statului în 1819. A activat în cadrul mișcării aboliționiste, iar în 1837 a fost ales secretar al Societății Americane împotriva Sclaviei (American Anti-Slavery Society). După destrămarea acesteia, a făcut parte din conducerea facțiunii care a devenit ulterior Partidul Libertății și a fost candidatul la președinție al acestui partid în alegerile din 1840 și din 1844.

birocraţie

Corp profesional de funcţionari, organizat în sistem ierarhic piramidal şi funcţionând după reguli şi proceduri impersonale, uniforme. Caracteristicile sale au fost formulate pentru prima dată, sistematic, de Max Weber, care a văzut în organizarea birocratică o diviziune a muncii foarte dezvoltată, în care autoritatea se bazează mai mult pe reguli administrative decât pe loialitate personală sau obiceiuri sociale, şi o instituţie „raţională" şi impersonală, ai cărei membri operează mai mult ca „funcţii" decât ca indivizi. În viziunea lui Weber, birocraţia era o formă de „dominaţie" legiferată, inevitabilă în capitalism. Autorii de mai târziu au considerat birocraţia ca fiind caracterizată de tendinţa concentrării puterii la vârf şi a transformării acesteia în putere dictatorială, aşa cum s-a întâmplat în Uniunea Sovietică. Robert K. Merton a subliniat formalizarea inutilă şi ineficienţa birocraţiei, cauzate de conformarea oarbă la proceduri. Teorii recente au subliniat rolul grupărilor manageriale, al grupurilor de interese ocupaţionale sau al indivizilor interesaţi de putere, în crearea de organizaţii politizate, caracterizate de conflicte interne.

birou de credit

Organizaţie care oferă comercianţilor sau companiilor informaţii cu privire la solvabilitatea clienţilor lor. Birourile de credit pot fi întreprinderi private sau pot fi înfiinţate pe baza unei cooperări între comercianţii dintr-o localitate. Cei care folosesc serviciul plătesc o taxă şi primesc informaţii din diferite surse, inclusiv de la instituţii sau întreprinderi care au creditat clientul în trecut, din ziare sau printr-o investigaţie directă.

Biroul de Standarde *ulterior* Institutul Naţional de Standarde şi Tehnologie din Statele Unite /US National Institute of Standards and Technology (NIST)/

Agenţie a Departamentului American pentru Comerţ, responsabilă cu standardizarea greutăţiior şi a măsurilor, cu ajustările orare şi de navigaţie. Funcţionează de pe la mijlocul sec. XIX, iar din 1988 şi-a schimbat numele în NIST. Colaborează îndeaproape cu Observatorul Naval al SUA şi cu Biroul Internaţional pentru Măsurarea Timpului din Paris, pentru a asigura timpul standard global.

Biroul Înaltului Comisariat ONU pentru Refugiaţi

Birou fondat în 1951, ca succesor al Organizaţiei Internaţionale pentru Refugiaţi cu scopul de a acorda ajutor legal, social, economic şi politic refugiaţilor. Eforturile sale s-au îndreptat asupra europenilor strămutaţi din cauza celui de-Al Doilea Război Mondial; de atunci, a acordat ajutor refugiaţilor din Africa, Asia, America Latină şi Iugoslavia. Are sediul la Geneva şi este finanţat din contribuţii guvernamentale benevole. I s-a atribuit Premiul Nobel pentru pace în 1954 şi 1981.

Biroul pentru un Mediu de Afaceri Curat /Better Business Bureau/

Oricare dintr-o serie de organizaţii din SUA, Puerto Rico şi Canada înfiinţate pentru a proteja comunităţile împotriva publicităţii şi a practicilor de vânzări incorecte şi înşelătoare. Organizate la nivel local, Birourile investighează şi impun standardele pentru practicile din domeniul afacerilor, primesc plângerile referitoare la practici incorecte şi organizează campanii de educare a publicului pe care îl sensibilizează în privinţa metodelor frauduloase şi înşelătoare în publicitate şi în vânzări.

Biroul de Servicii Strategice /Office of Strategic Services (OSS)/

(1942–1945)

Agenţie americană înfiinţată cu scopul obţinerii de informaţii despre acţiunile militare ale statelor inamice şi pentru sabotarea acestora, în Al Doilea Război Mondial. Preşedintele biroului a fost William J. Donovan, zis şi Wild Bill (*în engleză,* Sălbaticul Bill) (1883–1959). Cu un efectiv de cca 12 000 de persoane, OSS a colectat şi analizat informaţii din toate zonele lumii unde acţionau forţele militare americane. Biroul a folosit agenţi sub acoperire în teritoriile europene ocupate de nazişti, inclusiv în Berlin, a desfăşurat activităţi de contrapropagandă şi de dezinformare, a elaborat rapoarte analitice pentru factorii politici de decizie, a pus în scenă operaţiuni speciale (de ex. sabotaje şi anihilări) în spatele liniilor inamice, în sprijinul forţelor de gherilă şi de rezistenţă. Multe dintre atribuţiile sale au fost ulterior preluate de CIA.

Birtwistle, Sir Harrison (Paul)

(n. 15.07.1934, Accrington, Lancashire, Anglia)

Compozitor britanic. Iniţial clarinetist, după vârsta de 20 de ani s-a concentrat asupra compoziţiei. A fost unul dintre fondatorii grupului Pierrot Players, alături de Peter Maxwell Davies (1967), dar s-a simţit limitat de dimensiunile grupului. S-a concentrat asupra explorării structurilor temporale, forma muzicii sale fiind

controlată de principii ciclice complexe, pe care a refuzat să le discute. Lucrările sale includ operele muzicale *Punch și Judy* (Punch and Judy, 1966–1967), *Masca lui Orfeu* (The Mask of Orpheus, 1973–1986) și *Gawain* (1991), precum și lucrări orchestrale ca *The Triumph of Time* (1972), *Silbury Air* (1977) și *Secret Theater* (1984).

Biscaya *în spaniolă* Vizcaya *în franceză* Gascogne

Golf în Oceanul Atlantic, mărginit de coasta de SV a Franței și de coasta de NV a Spaniei. Are o suprafață de cca 223 000 kmp și o adâncime maximă de 4 735 m. Este cunoscut pentru caracterul agitat al apelor sale. Râurile care se varsă în golf sunt Loara, Adour și Garonne. Există porturi la Brest, Nantes și Bordeaux (în Franța) și la Bilbao, Santander și Avilés (în Spania), dar în nici unul dintre acestea nu pot intra vapoare de mare tonaj. Printre stațiunile balneoclimaterice de pe coasta franceză se numără La Baule, Biarritz și Saint Jean-de-Luz.

Biscayne, Golful ~

Întrând al Oceanului Atlantic, în SE SUA. Situat de-a lungul sud-estului Floridei, are o lungime de cca 64 km și o lățime de 3–16 km, formând o parte din Canalul navigabil continental al Atlanticului. Este mărginit de Miami la NV și de Cheile Floridei în E. Golful a fost numit după El Biscaino, unul dintre primii exploratori, originar din provincia Viscaya (Biscaya), din Spania. *Vezi și* Parcul Național Biscayne.

Biscayne, Parcul Național ~

Rezervație naturală în SE Floridei, la 32 km S de Miami, cu o suprafață de 70 035 de hectare. Este alcătuită în special din recife de corali și ape în care se află cca 33 de chei care formează un lanț de la N la S, separând golful Biscayne de Oceanul Atlantic. Este cunoscută pentru marea diversitate a vieții marine. Înființată sub numele de Monumentul Național Biscayne, în 1968, a devenit parc național în 1980.

Bischof, Werner

(26.04.1916, Zürich, Elveția – găsit mort la 16.05.1954, Anzii Peruvieni)

Fotoreporter elvețian. A studiat la Școala de Arte și Meserii din Zürich, între 1932–1936. În 1942, a început să lucreze pentru revista ilustrată *Du*, pentru care a făcut fotografii de război în Franța, Germania și Olanda. În 1949, s-a alăturat agenției fotografilor, Magnum Photos. A murit într-un accident de mașină, în timp ce lucra în Perú. Colecții ale fotografiilor sale au fost publicate în cărțile *Japonia* (Japan, 1954), *De la incași la indieni* (Incas to Indians, 1956) și *Lumea lui Werner Bischof* (The World of Werner Bischof, 1959).

Biserica Americanilor Nativi *sau* peyotism

Mișcare religioasă în rândul indienilor nord-americani, care presupune consumarea drogului peyote (mescalină). Mescalina a fost folosită pentru prima dată în Mexic, încă din perioada precolumbiană, cu scopul de a induce viziuni supranaturale. În sec. XIX, folosirea s-a extins spre N, în Marile Preerii, iar astăzi peyotismul se practică în peste 50 de triburi. Credințele peyotiste, care combină elemente indiene și creștine, variază de la un trib la altul și presupun cultul Marelui Spirit, o zeitate supremă ce intră în contact cu oamenii prin intermediul altor spirite. La multe triburi, peyote este personificat ca Spiritul Peyote și este asociat cu Iisus. Ritualul începe adesea sâmbătă seara și continuă toată noaptea. Calea Peyote reprezintă un mod de viață, care îndeamnă la dragoste frățească, la grija față de familie, la independență prin muncă și la evitarea consumului de alcool.

Biserica Angliei *sau* Biserica Anglicană

Biserica națională engleză și biserica-mamă a comunității anglicane. Creștinismul a pătruns în Anglia în sec. II d.Hr. și, în ciuda invaziilor anglo-saxone care au devastat comunitățile creștine, a fost revigorat în 597 d.Hr. prin activitatea misionară a Sfântului Augustin de Canterbury. Conflictele dintre stat și biserică din perioada Evului Mediu au culminat cu decizia lui Henric VIII de a se rupe de catolicism, în perioada Reformei. Când papa a refuzat să anuleze căsătoria lui Henric cu Catherina de Aragon, regele a emis Actul de Supremație (1534), prin care capul Bisericii Angliei era desemnat în persoana monarhului. În timpul domniei lui Eduard VI (succesorul lui Henric VIII), reformele protestante au fost continuate. După o scurtă perioadă în care catolicismul a fost revigorat (în perioada domniei reginei Maria I), Elisabeta I a devenit regină (1558), iar Biserica Anglicană a fost reinstaurată. Cartea rugăciunilor obștești (1549) și cele *Treizeci și nouă de articole* (1571) au devenit elemente de referință pentru liturghia și doctrina religioasă. În sec. XVII, răspândirea puritanismului a avut drept consecință izbucnirea războaielor civile engleze. Biserica Angliei s-a desființat în timpul Commonwealthului,

însă a fost reînființată în 1660. Mișcările evanghelice din sec. XVIII au pus accentul pe moștenirea protestantă, în timp ce Mișcarea Oxford, din sec. XIX, a scos în evidență moștenirea romano-catolică. Biserica Angliei are o organizare pe structură episcopală, conducătorul ei fiind arhiepiscopul de Canterbury. În 1992, biserica s-a declarat în favoarea hirotonisirii femeilor. Biserica Episcopală Protestantă din SUA descinde din Biserica Angliei și a rămas legată de aceasta.

Biserica Catolică Răsăriteană *sau* **Biserica de Rit Răsăritean**

Biserici creștine răsăritene care își au originea în bisericile răsăritene etnice sau naționale, dar care sunt unite cu Biserica Romano-Catolică (*vezi* romano-catolicism). Câteva dintre aceste biserici s-au asociat cu Roma în sec. XII, dar majoritatea își au originea în eșecul Conciliului de la Ferrara-Florența de a uni Biserica Răsăriteană și Biserica Occidentală, în 1439, sau provin din bisericile care s-au reunit cu Roma în sec. XVI sau mai târziu. Bisericile de rit răsăritean recunosc autoritatea papei, dar folosesc vechile lor liturghii și păstrează rituri și obiceiuri caracteristice mai ales ortodoxismului, așa cum este permisiunea ca preoții să se căsătorească și acceptarea copiilor mici la sfânta împărtășanie. Ritul răsăritean include Biserica Greco-Catolică, Biserica Ortodoxă Ucraineană, Biserica Maronită, precum și unii armeni, ruteni și melchiți (în Siria). În prezent, Biserica Catolică Răsăriteană numără peste 12 milioane de adepți.

Biserica Catolică Veche

Grupuri de biserici catolice care s-au separat de Roma după ce Conciliu Vatican I a promulgat doctrina infailibilității papale (1869–1870). Bisericile catolice vechi din Țările de Jos, Germania, Elveția, Austria, Polonia și din întreaga lume s-au reunit în 1889, formând Uniunea de la Utrecht. Vechii catolici acceptă Biblia, crezul apostolic și crezul niceo-constantinopolitan, precum și cele șapte taine. Autoritatea lor administrativă supremă este consiliul episcopilor. Au folosit de timpuriu limba vernaculară în cadrul slujbelor. Spovedania nu este obligatorie și în unele biserici catolice vechi celibatul preoților este o problemă de opțiune.

Biserica Episcopală din SUA *numită și* **Biserica Episcopală Protestantă**

În SUA, biserică având originile în Biserica Angliei. Parte a comunității anglicane, a fost organizată oficial în 1789, ca succesoare a Bisericii Angliei în fostele colonii britanice. Biserica acceptă atât crezul apostolic, cât și crezul niceo-constantinopolitan, precum și o versiune modificată a celor Treizeci și nouă de articole ale Bisericii Angliei. Convenția Generală este autoritatea ecleziastică supremă, fiind condusă de un episcop președinte, ales de către Adunarea Episcopilor. Biserica Episcopală Reformată s-a desprins de biserica centrală în 1873. Hirotonisirea femeilor a fost acceptată în 1976, în 1988 a fost aleasă prima femeie episcop, iar în 2003 un homosexual declarat a fost numit episcop de New Hampshire. Aceste acțiuni au generat controverse și în sânul bisericii, dar și printre celelalte biserici anglicane.

Biserica Episcopală Metodistă Africană /African Methodist Episcopal (AME) Church/

Confesiune metodistă afro-americană, organizată oficial în 1816. A fost inițiată de un grup de negri din Philadelphia care, în 1787, s-a retras din Biserica Episcopală Metodistă a Sf. Gheorghe (*vezi* metodism), din cauza discriminărilor rasiale și a pus bazele Bisericii Metodiste Africane Bethel. În 1799, Richard Allen a devenit preot al Bisericii Bethel, iar în 1816 a fost hirotonisit episcop al nou-organizatei Biserici Episcopale Metodiste Africane. Limitată la început la statele din N, biserica s-a extins rapid în S după războiul civil. A înființat multe colegii și seminarii, printre care remarcabilă este Universitatea Wilberforce, din Ohio (1856). La sfârșitul sec. XX, confesiunea susținea că are 8 000 de congregații și peste 3 500 000 de membri în întreaga lume. Sediul principal este la Washington DC.

Biserica Episcopală Protestantă

Vezi Biserica Episcopală din SUA

Biserica Greco-Catolică *sau* **Biserica Română Unită cu Roma**

Biserică de rit răsăritean apărută ca o soluție de supraviețuire spirituală a comunităților românești din Transilvania în contextul diverselor tulburări politice și religioase din sec. XVI–XVII. La sfârșitul sec. XVII, Biserica Ortodoxă din Transilvania se afla sub autoritatea, impusă de Dieta ungară, a Bisericii Reformate (*vezi* calvinism), printre ale cărei scopuri se număra și convertirea românilor de la ortodoxism la calvinism. După intrarea Transilvaniei sub dominația dinastiei Habsburgilor, în ultimul deceniu

al sec. XVII, Biserica Romano-Catolică a lansat o puternică propagandă care viza recatolicizarea teritoriilor reformate (*vezi* Contrareforma) și reconvertirea credincioșilor protestanți și ortodocși. În aceste condiții, după o perioadă de tatonări, de acceptări și refuzuri repetate ale unora dintre parohi și congregații, Mitropolia Ortodoxă a Ardealului se unește cu Biserica Romei (romano-catolică), act consfințit oficial abia în 1716, prin decretul *Indulgendum esse*, al papei Clement XI. Unirea nu presupunea o convertire integrală, ci acceptarea a patru puncte, considerate esențiale: recunoașterea autorității papei, recunoașterea faptului că Duhul Sfânt purcede și de la Fiul, folosirea pâinii nedospite la euharistie și recunoașterea existenței Purgatoriului. „Uniații" urmau să-și păstreze riturile și datinile, primind aceleași drepturi cu celelalte culte, iar clerul român urma să primească aceleași privilegii și imunități ca și clerul de rit latin. Unirea a avut cauze extrem de diverse. Pe de o parte, ea răspundea dorinței de reunire a bisericilor creștine. Pe de altă parte, un rol important l-a jucat faptul că unirea reprezenta un sprijin pentru năzuința românilor din Transilvania (clerici și laici) de a fi recunoscuți, politico-juridic, ca națiune și de a-și păstra tradițiile ortodoxe. Pe lângă Mitropolia Ortodoxă a Ardealului, în acțiunile și evenimentele legate de acest act au fost implicate diverse organizații ale Bisericii Catolice, administrația imperială, bisericile protestante din Ardeal, Țările Române, alte Biserici Ortodoxe. „Uniații" urmau să-și păstreze riturile și datinile, primind aceleași drepturi cu celelalte culte, iar clerul român urma să primească aceleași privilegii și imunități ca și clerul de rit latin. Din păcate, diplomele care consfințeau drepturile românilor uniți, Diploma Leopoldină (1699) și diploma din 1701, nu au fost aplicate, iar ierarhii greco-catolici se vor afla în fruntea mișcării de emancipare națională a românilor. Dintre aceștia s-a afirmat episcopul unit Inochentie Micu-Klein, care a redactat *Supplex Libellus Valachorum*, un memoriu trimis în 1744 împărătesei Maria Tereza, dar respins. În 1850, guvernul imperial de la Viena a ridicat Episcopia Unită de la Blaj la rangul de mitropolie și a înființat încă două episcopii, pe lângă cea de la Oradea, iar în 1865, Andrei Șaguna a fost numit mitropolit. Începând cu 1948, guvernul a decretat unificarea Bisericii Greco-Catolice cu Biserica Ortodoxă Română și a luat măsuri represive contra înalților prelați. Până în 1950, toți episcopii din cele 12 episcopii greco-catolice au fost arestați și condamnați, numai unul scăpând cu viață din închisorile comuniste. După revoluția din 1989, cultul greco-catolic s-a reînființat și în 2005 papa Benedict XVI a ridicat Biserica Greco-Catolică la rang de Arhiepiscopie Majoră, conferindu-i o autonomie egală cu aceea a celorlalte patriarhii catolice orientale (răsăritene).

Biserica lui Hristos

Biserici protestante conservatoare care există mai ales în SUA. Fiecare congregație are o conducere autonomă, formată din bătrâni, diaconi și unul sau mai mulți preoți și nu există o structură administrativă la nivel național. Aceste biserici au apărut la începutul sec. XIX, din mișcarea Discipolii lui Hristos, pentru care Biblia era singurul model de credință și de venerație creștină. Controversele apărute au scindat mișcarea, sub denumirea de Bisericile lui Hristos rămânând acele biserici care se opuneau societăților misionare organizate și utilizării muzicii instrumentale în slujbele religioase. După separarea de mișcarea discipolilor, Bisericile lui Hristos au continuat să se dezvolte. Slujbele religioase constau în predică, rugăciune, cântări neacompaniate instrumental și euharistie.

Biserica Maronită

Comunitate de rit răsăritean, cu centrul în Liban (*vezi* Biserica Catolică Răsăriteană). Numele provine de la Sf. Maron, pustnic sirian din sec. IV și V, și de la Sf. Ioan Maron, sub conducerea căruia forțele invadatoare bizantine au fost înfrânte, în 684 d.Hr. Timp de câteva secole, maroniții au fost considerați eretici, adepți ai lui Sergius, patriarhul Constantinopolului, care propovăduia că Iisus este doar fiul Domnului, nu și al Omului. Nu a existat nici o afiliere permanentă cu Roma până în sec. XVI. Oameni puternici, locuitori ai muntelui, maroniții și-au păstrat libertatea în Liban în timpul califatului musulman. În 1860, guvernul otoman a incitat druzii la un masacru al maroniților, eveniment care a condus la autonomia maronită în cadrul Imperiului Otoman. Maroniții au obținut dreptul la guvernare proprie sub protectorat francez, la începutul sec. XX. De la înființarea statului Liban complet independent (1943), maroniții au constituit un important grup religios al țării. Liderul lor spiritual (după papă) este patriarhul de Antiohia, iar biserica respectă vechea liturghie apuseană siriană.

Biserica Mărturisirii
în germană **Bekennende Kirche**

Mișcare pentru revigorarea bisericilor protestante germane, apărută în anii 1930 ca reacție la încercarea lui Adolf Hitler de a transforma bisericile în instrumente de propagandă și politică nazistă. Biserica Mărturisirii, printre ai cărei lideri s-au numărat Martin Niemöller și Dietrich Bonhoeffer, s-a opus „Creștinilor Germani" ai lui Hitler, fiind silită să activeze clandestin din cauza intensificării presiunilor din partea naziștilor. Mișcarea a continuat și în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, deși activitatea i-a fost limitată de înrolarea clerului și a laicilor. În 1948, odată cu formarea Bisericii Evanghelice Reorganizate, biserica a încetat să mai existe.

Biserica Moraviană

Confesiune protestantă, fondată în sec. XVIII. Își are originile în Unitas Fratrum, o mișcare din sec. XV a husiților din Boemia și Moravia. Mișcarea inițială a fost slăbită din cauza persecuțiilor, dar a fost reînnoită în 1722, la Herrnhut, o comunitate teocratică stabilită în Saxonia. În America, moravienii au fondat orașul Bethlehem în Pennsylvania (1740), precum și alte așezări, și au desfășurat activități misionare printre indieni. Confesiunea are episcopi, dar este guvernată de sinoade la care participă reprezentanți aleși. Se conduc după textul biblic, considerat a fi principiul fundamental al credinței și al serviciului religios.

Biserica Neagră

Biserică evanghelică în stil gotic din orașul Brașov, România. Cel mai mare edificiu de cult în stil gotic din SE Europei, are o lungime de 89 m și un turn de 65 m. Ridicarea bisericii, între 1384–1477, s-a făcut pe fundația uneia mai vechi, din prima jumătate a sec. XIII. Construcția este de tip hală, nava centrală și cele laterale având aceeași înălțime, iar corul, în stil gotic târziu, este structurat tot ca o hală înaltă cu trei nave. Deși are hramul Sfânta Fecioară, bisericii i s-a spus Biserica Neagră în urma marelui incendiu din 1689, care a avariat-o și i-a înnegrit pereții la exterior. Renovarea a durat aproape 100 de ani și, în urma ei, interiorul și-a pierdut, parțial, aspectul gotic, bolțile inițiale au fost înlocuite cu unele baroce, iar în navele laterale s-au construit galerii în stil baroc. Orga bisericii, una dintre cele mai mari din SE Europei, este renumită prin sonoritate și frumusețe. Colecția de covoare de Anatolia din sec. XII–XVIII este alcătuită din piese donate bisericii de breslele meșteșugărești ale orașului de negustori și de alți cetățeni și este expusă în interiorul bisericii.

Biserica Neagră din Brașov

Biserica Nouă *sau* Swedenborgienii

Biserică ai cărei adepți urmează învățăturile lui Emanuel Swedenborg. Swedenborg nu a înființat el însuși o biserică, dar a crezut că scrierile sale vor pune bazele unei „biserici noi", pe care a asociat-o cu „noul Ierusalim" menționat în *Apocalipsă*. La scurt timp după moartea sa, în 1788, un grup de adepți au înființat o biserică la Londra. Prima societate swedenborgiană din Statele Unite a fost organizată la Baltimore, în 1792. Botezul și euharistia sunt cele două taine ale bisericii, iar Ziua Bisericii Noi (19 iunie) este sărbătorită alături de celelalte sărbători creștine tradiționale. Există trei grupări ale Bisericii Noi: Conferința Generală a Biserici Noi, Convenția Generală a Noului Ierusalim din SUA și Biserica Generală a Noului Ierusalim.

Biserica Ortodoxă

Vezi ortodoxism

Biserica Ortodoxă Coptă

Cea mai importantă Biserică creștină din Egipt. Până în sec. XIX, s-a numit Biserica Egipteană. Din punct de vedere doctrinar, se afiliază ortodoxismului răsăritean, deși consideră că Iisus Hristos are o natură pur divină și nu s-a făcut niciodată om; această credință a fost respinsă de Sinodul de la Calcedon (*vezi* erezie monofizită) în 451 d.Hr. După cucerirea arabă (sec. VII d.Hr.), cărțile de cult au devenit bilingve, fiind scrise în paralel în coptă și arabă. Conducerea Bisericii este democratică, patriarhul ei (a cărui reședință se află la Cairo) fiind ales. Comunități ortodoxe copte există și în

străinătate, mai ales în Australia și SUA, iar Biserica întreține legături strânse cu Bisericile Ethiopiană, Armeană și Siriană Iacobită.

Biserica Ortodoxă de Răsărit
Vezi ortodoxism

Biserica Ortodoxă Ethiopiană
Biserică creștină autocefală din Ethiopia. Fondată în sec. IV d.Hr. de Sf. Frumentius și de fratele său, Aedesius, Biserica are sediul la Addis Abeba și are la bază doctrina monofizită (*vezi* erezia monofizită). Acceptă supremația onorifică a patriarhului copt de Alexandria, care i-a numit pe arhiepiscopii ethiopieni, din sec. XII și până în 1959, când s-a înființat patriarhia autonomă ethiopiană. Printre practicile religioase se numără circumcizia, postul și participarea la slujbă a mirenilor, numiți *debtera,* care dansează și intonează imnuri religioase și care sunt astrologi, scribi și prezicători. Printre credincioși se numără populațiile amhara și tigray, din regiunile de N și centrale. *Vezi și* Biserica Ortodoxă Coptă.

Biserica Ortodoxă Greacă
Biserică autocefală a Greciei, ortodoxă și răsăriteană. Termenul este folosit uneori eronat, pentru a desemna ortodoxismul în general. Biserica Ortodoxă Greacă a rămas sub conducerea patriarhului de Constantinopol până în 1833, când a devenit independentă. Este administrată de 67 de episcopi mitropolitani, conduși de un arhiepiscop.

Biserica Ortodoxă Română
Biserică autocefală a României, ortodoxă și răsăriteană. În sec. III–IV d.Hr., creștinismul a pătruns în spațiul nord-dunărean, fie pe filieră apostolică, fie prin influența romanilor stabiliți pe teritoriile dacice și deja trecuți, în număr din ce în ce mai mare, la noua credință, fie prin activitatea desfășurată de prizonierii creștini aduși de goți la S de Dunăre. Apartenența geografică orientală a majorității membrilor acestor două grupuri pare să sugereze că, încă de la începuturi, creștinismul românesc a fost de tip răsăritean. După retragerea autorităților și a armatei romane din Dacia, la sfârșitul sec. III (275 d.Hr.), Bizanțul a rămas singura forță politică din Orient care s-a putut impune în fața migratorilor. Prima mențiune scrisă despre creștinii din aceste teritorii datează din 290 d.Hr., iar în timpul Păcii Constantine, care a urmat edictului de toleranță religioasă de la Milano emis de Constantin I în 313 d.Hr., creștinismul a

Catedrala patriarhală a Bisericii Ortodoxe Române, cu hramul Sfinții Împărați Constantin și Elena; București

luat un avânt deosebit, atât în S, cât și în N Dunării, vestigiile indicând o viață spirituală creștină în plină dezvoltare după sec. IV–V d.Hr. În Evul Mediu, Biserica Ortodoxă Română a avut o poziție importantă în cadrul vieții sociale, juridice, politice și culturale din Țările Române, dezvoltarea și organizarea ei făcându-se tot sub oblăduirea Imperiului Bizantin. Primele mitropolii au apărut astfel: Mitropolia Ungrovlahiei, în 1359, la Curtea de Argeș, în timpul lui Nicolae Alexandru Basarab (1352–1364), Mitropolia Moldovei, în 1401, cu reședința la Suceava, sub Alexandru cel Bun. În aceeași vreme, în toate provinciile românești s-au înființat și au funcționat mari centre monahale la Prislop, Vodița, Cozia, Tismana, Snagov, Neamț, Moldovița, Bistrița, care încep să joace un însemnat rol spiritual și cultural. În sec. XV, bisericile din Ungrovlahia, Moldova și Transilvania intră puternic în circuitul ortodox, cu un statut autonom și de forță culturală confirmat și de participarea lor la sinoadele unioniste ale vremii. Timp de mai multe secole (XIV–XVI), slavona, apoi latina și greaca au fost folosite în literatura bisericească, sfera de influență slavo-bizantină fiind astfel foarte largă. Mitropolitul Dosoftei are marele merit de a fi introdus limba română în liturghie prin *Liturghier* (tradus în 1683). Cu mitropoliții Varlaam și Dosoftei, teologia locală din sec. XVII face cea dintâi încercare programatică de a-și găsi stilul și vocabularul propriu, de a se debarasa de rigiditățile slavismului și bizantinismului care o influențaseră, rămânând totuși fidelă tradiției ortodoxe. Mitropolia ortodoxă a Transilvaniei, desființată în 1701, a fost reactivată, ca episcopie nouă, în 1761, iar în 1864 a fost ridicată la rangul de mitropolie, așa cum este și astăzi. În 1885, patriarhul

ecumenic Ioachim IV a semnat tomosul de recunoaștere a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, consacrându-i acesteia deplina egalitate în drepturi cu celelalte Biserici Ortodoxe surori, dar menținând-o, totodată, în interdependență cu ele din punct de vedere dogmatic, canonic și liturgic. Drumul spre independența Bisericii Ortodoxe Române s-a încheiat abia în 1925, când a fost creată Patriarhia Română, primul patriarh fiind Miron Cristea. Din punct de vedere administrativ, Patriarhia Română cuprinde cinci mitropolii în țară, la care se adaugă Mitropolia Basarabiei (reactivată în decembrie 1992), Mitropolia Ortodoxă Română a Europei Occidentale și Meridionale și Mitropolia Ortodoxă Română a Germaniei, Europei Centrale și de Nord.

Biserica Ortodoxă Rusă

Biserică autocefală, ortodoxă și răsăriteană, biserica națională de facto a Rusiei. În 988 d.Hr., prințul Vladimir de Kiev (mai târziu Sfântul Vladimir) a adoptat ortodoxismul bizantin și a poruncit ca poporul său să fie botezat. În sec. XIV, mitropolitul Kievului și al întregii Rusii (șeful bisericii rusești) își avea reședința la Moscova. Nemulțumite, cnezatele rusești din V au reușit, temporar, să aibă mitropoliții lor, dar ulterior autoritatea a fost din nou centralizată sub sceptrul mitropolitului moscovit. În sec. XV, biserica a respins acordul mitropolitul Isidor referitor la unirea cu Biserica Apuseană (*vezi* Conciliul de la Ferrara-Florența) și a ales propriul mitropolit independent, Moscova considerându-se o a treia Romă și ultimul bastion al adevăratei credințe ortodoxe. În 1589, șefului bisericii ruse i s-a conferit titlul de patriarh, ceea ce îl plasa pe același nivel cu patriarhii de la Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim. Reformele lui Nikon au dus la o schismă în interiorul bisericii și Petru I a abolit patriarhatul în 1721, transferând administrarea bisericii asupra unei structuri guvernamentale. Patriarhatul a fost restabilit în 1917, cu două luni înainte de revoluția bolșevică, însă în timpul regimului sovietic biserica a fost privată de drepturile sale legale, fiind, practic, suprimată. După prăbușirea Uniunii Sovietice (1991), a cunoscut un reviriment important. Biserica Ortodoxă Rusă din Statele Unite s-a desprins de Moscova în 1970.

Biserica Reformată

Câteva grupări protestante influențate de calvinism. Numele complet al acestor confesiuni include adesea și denumirea statului de care aparțin (Biserica Reformată Elvețiană, Biserica Reformată Olandeză etc.). Această denumire a fost inițial utilizată pentru toate bisericile protestante care au luat naștere după Reforma din sec. XVI, dar, ulterior, termenul s-a restrâns doar la bisericile calviniste din Europa continentală, a căror majoritate practica o formă presbiteriană de guvernare. Bisericile calviniste din Insulele Britanice au preluat denumirea de Biserici presbiteriene (*vezi* presbiterianism).

Biserica Scientologică

Mișcare internațională fondată în 1954, în SUA, de către L. Ron Hubbard. Acesta a prezentat publicului larg ideile sale în lucrarea *Dianetica: Știința modernă a sănătății mintale* (Dianetics: The Modern Science of Mental Health, 1950). Dianetica urmărește eliberarea subiecților de amprentele cu efect distructiv ale experiențelor trecute, numite engrame. Ulterior, Hubbard s-a orientat spre crearea unui sistem bine structurat de credințe referitoare la sufletul omenesc sau tetan (de fapt, eul spiritual al fiecărei persoane), la originea vieții și a universului. Organizația a făcut adesea obiectul unor controverse.

Biserica Sionistă

Una dintre cele câteva grupări religioase profetice din Africa apărute la începutul sec. XX, prin fuziunea culturii africane cu mesajul creștin adus de misionarii protestanți din SUA. Elementele comune ale acestor grupări includ: originea rezultată dintr-un mandat primit de un profet, într-un vis sau o viziune; un fel de lider care este succedat de fiul său și care, uneori, este văzut ca un mesia; vindecarea prin spovedanie (mărturisire), prin botez repetat, prin rituri de purificare și prin exorcism; revelația și puterea venite de la Duhul Sfânt prin fraze profetice și fenomene penticostale; ritualuri de cult africanizate, caracterizate prin cântări, dansuri, bătăi din palme și ritmuri de tobe; respingerea ritualurilor tradiționale, magice, de medicină și divinație, precum și a cultului strămoșilor, deși acestea sunt adesea înlocuite cu echivalente creștinizate.

biserica și statul

Relație între religie și autoritățile laice în cadrul societății. În majoritatea civilizațiilor antice, separarea structurilor religioase și a celor politice nu era foarte clar definită. Odată cu apariția creștinismului a apărut

și ideea existenței lor separate, definită de îndemnul lui Iisus „Dați Cezarului ce-i al Cezarului și lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu" (Marcu 12:17). Cu toate acestea, legătura strânsă dintre religie și politică a continuat chiar și după ce creștinismul a devenit triumfător. Împărați de felul lui Constantin și-au exercitat autoritatea atât asupra bisericii, cât și a statului. La începutul Evului Mediu, conducătorii laici susțineau că ei conduc prin grație divină, iar mai târziu, în aceeași perioadă medievală, papii și împărații s-au luptat pentru dominația universală. În timpul controversei asupra învestiturii, biserica a definit limpede existența separată și distinctă a grupărilor religioase, diferite de cele laice, chiar dacă astfel punea bazele așa-numitei monarhii papale. Reforma a subminat considerabil autoritatea papală, centrul de greutate mutându-se în direcția statului, mulți monarhi pretinzând conducerea statului și a bisericii prin drept divin. Conceptul de guvernare laică, așa cum s-a dezvoltat el în SUA și în Franța postrevoluționară, a fost puternic influențat de gânditorii Iluminismului. În Europa de azi, toate statele garantează libertatea confesională și păstrează distincția între autoritatea civilă și cea religioasă. Sistemul juridic al unora dintre țările islamice moderne se bazează pe Sharia. În SUA, separarea bisericii de stat a fost probată în domeniul învățământului public, în privința unor controverse pe teme cum sunt rugăciunea în școală, finanțarea școlilor parohiale și predarea principiilor creaționismului.

Biserica Unificării *denumire oficială* Asociația Sfântului Duh pentru Unificarea Lumii Creștine

Mișcare religioasă fondată (1954) în Coreea de Sud de către Sun Myung Moon. Influențată de principiile yin-yang și de șamanismul coreean, mișcarea încearcă să restabilească legea divină pe pământ prin reabilitarea familiei, bazată pe uniunea dintre Domnul și Doamna celei de-a doua Veniri a lui Hristos (considerați a fi Moon și soția sa, Hak Ja Han). Susținând că misiunea neterminată a lui Iisus este căsătoria procreatoare, mișcarea țintește îndeplinirea acestei misiuni. Biserica a fost criticată pentru metodele de prozelitism, felul în care își face adepți (printre care se crede că se numără și spălarea creierului) și pentru practicile afaceriste. Ceremoniile de căsătorie în masă au atras atenția presei. Mișcarea numără cca 200 000 de membri, în peste o sută de țări.

biserică

Clădire destinată slăvirii lui Dumnezeu, în religia creștină. Primele biserici apusene au fost construite respectând planurile bazilicii romane. În Constantinopol, Anatolia și Europa de Răsărit, bisericile ortodoxe au adoptat planul simetric în formă de cruce grecească, având patru aripi de dimensiuni egale, pornind toate dintr-o zonă centrală pătrată, în cupolă (*vezi* arhitectură bizantină). Sfârșitul sec. XI a fost perioada în care catedralele au ajuns la o complexitate sporită, dar stilul novator de biserică-hală avea să se impună abia în sec. XIV. Bazilica și biserica sală au dominat arhitectura bisericească până la jumătatea sec. XX. Modernizarea ritualurilor și spiritul novator au dus la experimente arhitecturale care, uneori, se îndepărtează complet de formele tradiționale.

biserică

În doctrina creștină, comunitatea religioasă ca tot unitar sau un grup organizat de credincioși care aderă la învățăturile unui cult. Termenul de biserică (*în greacă, ekklesia:* adunarea celor chemați) este folosit în Noul Testament pentru a desemna un grup de credincioși sau o congregație locală. Creștinii au format congregații după modelul sinagogii și un sistem de conducere structurat în jurul unui episcop. Crezul niceo-constantinopolitan definește biserica drept una (unită), sfântă (creată de Duhul Sfânt), sobornicească (universală) și apostolică (cu continuitate istorică din apostoli). Schisma dintre Biserica Apuseană și Biserica Răsăriteană (1054) și Reforma (sec. XVI) au pus capăt unității instituționale și universalității bisericii. Sfântul Augustin afirma că biserica reală este cunoscută numai lui Dumnezeu, iar Martin Luther a susținut că adevărata biserică are membri în mai multe organisme creștine și că este independentă de orice formă de organizare.

biserică de lemn

Tip de biserică medievală norvegiană, din lemn. Pe fundația din piatră sunt așezate patru tălpici orizontale din lemn, din care se ridică patru stâlpi de colț, legați între ei, în partea superioară, cu patru grinzi transversale. Din acest cadru în formă de cutie, ies în afară capete de bârnă care susțin o serie de stâlpi verticali. Pot exista patru sau mai multe șiruri de asemenea stâlpi, cu un număr egal de cadre triunghiulare de dimensiuni mai reduse, ridicându-se deasupra lor. Biserica din Borgund (1150) este una dintre cele cca 24 de astfel de biserici

păstrate până astăzi. Cele șase rânduri de acoperiș în două ape, cu șindrilă exterioară și elaborate sculpturi cu dragoni și alte motive, îi dau un aspect viguros și deosebit de pitoresc.

biserică-hală

Tip de biserică în care navele laterale sunt aproape la fel de înalte ca nava centrală, spre deosebire de bazilica clasică. Interiorul este luminat de ferestre laterale mari, în loc de lucarne, cu paraclise dispuse de-a lungul naosului. Au apărut prima dată în Germania și sunt caracteristice perioadei gotice târzii. Printre particularitățile acestor biserici se numără arcadele impunătoare ale naosului și acoperișurile imense, cum este biserica Sf. Elisabeta din Marburg (cca 1257–1283).

Bishop, Elizabeth

(08.02.1911, Worcester, Massachusetts, SUA – 06.10.1979, Boston, Massachusetts)

Poetă americană. A fost crescută de rudele din Nova Scotia, Canada, după ce tatăl ei a murit, iar mama sa a fost internată într-un ospiciu. Între 1950 și 1960, a trăit mai ales în Brazilia, alături de iubita ei braziliană. Subiectele primei sale cărți de versuri (1946) pun în contrast originile ei din New England și dragostea sa pentru clima caldă. Retipărită, cu adăugiri, sub numele *Nord și Sud: O primăvară rece* (North and South: A Cold Spring, 1955), cartea a primit Premiul Pulitzer. Lucrările sale, apreciate pentru perfecțiunea formei și pentru fina observare a realității cotidiene, au stârnit și admirația altor poeți. Printre volumele postume se numără *Colecție de proză* (The Collected Prose, 1984) și *O artă* (One Art, 1994), o culegere de scrisori ale sale.

Bishop, J(ohn) Michael

(n. 22.02.1936, York, Pennsylvania, SUA)

Virusolog american. A absolvit Școala Medicală de la Harvard. Împreună cu Harold Varmus a testat în 1970 teoria potrivit căreia celulele sănătoase ale organismului conțin oncogene (gene care cauzează cancerul). Cercetările ulterioare au arătat că astfel de gene pot să provoace cancerul chiar și fără contribuții virale. Până în 1989, când Bishop și Varmus au primit Premiul Nobel pentru cercetările lor, oamenii de știință reușiseră să identifice la animale peste 40 de oncogene.

Bishop, Universitatea ~

Universitate particulară, înființată în 1843 în Lennoxville, Quebéc, Canada. Oferă programe universitare și postuniversitare în domeniul științelor umaniste, sociale, al științelor naturii, al afacerilor și al pedagogiei.

bisinoză

Tulburări respiratorii cauzate de praful rezultat din prelucrarea și manevrarea bumbacului și a altor fibre, cu manifestare frecventă la muncitorii din industria textilelor. În plus, praful textil stimulează producerea de histamină în organism, iar contracția căilor respiratorii duce la dificultăți de respirație. În timp, praful se acumulează în plămâni și produce o colorație caracteristică, maronie, a acestora. Identificată pentru prima dată în sec. XVII, bisinoza este astăzi o afecțiune întâlnită în cele mai multe regiuni producătoare de bumbac din lume. Boala apare după mai mulți ani de expunere a organismului la praful de bumbac. În stadiile avansate, ea duce la tulburări obstructive cronice și ireversibile ale plămânilor. Deși bumbacul este cea mai frecventă cauză a îmbolnăvirii, și alte fibre organice (cum sunt cele de in sau cânepă) pot provoca bisinoza și există probe că un produs bacterian aflat în fibrele organice este cauza îmbolnăvirii.

Bisitun *în Antichitate* Behistun

Oraș și așezare istorică din V Iranului. Pe o stâncă de calcar aflată deasupra localității actuale, există un basorelief și o serie de inscripții despre care se crede că ar fi fost comandate de regele ahemenizilor Darius I (d. 522–486 î.Hr.). Inscripții în persana veche, în babiloniană și în elamită relatează modul în care Darius a ucis un uzurpator, a înfrânt rebelii și a ocupat tronul. Inscripțiile au fost copiate pentru prima dată (1837–1847) de Sir Henry Rawlinson (1810–1895), ofițer din Compania Indiilor de Est. Descifrarea persanei vechi a constituit un pas important în studiul scrierii cuneiforme.

Bismarck

Oraș, 55 532 loc. (2000), centru administrativ al statului Dakota de Nord. A fost înființat în 1830, ca port la fluviul Missouri. În 1872, a devenit bază militară pentru protecția muncitorilor de la calea ferată, iar în 1873 a luat numele lui Otto von Bismarck, în speranța atragerii de investiții germane. Odată cu descoperirea aurului în munții Black Hills din apropiere, orașul a devenit centrul activităților de prospecțiuni. În 1883, a fost numit capitală a Teritoriului Dakota, iar în 1889, când acesta din urmă a fost împărțit în două state, Bismarck a devenit capitala statului din

N. Astăzi, este centrul de afaceri, cultural și financiar al regiunii.

Bismarck

Navă de luptă germană din Al Doilea Război Mondial. Formidabilul vas de 52 600 de tone a fost lansat la apă în 1939. Aviația de recunoaștere britanică l-a reperat lângă Bergen, Norvegia, în mai 1941, și aproape întreaga flotă britanică a fost trimisă să-l intercepteze. Două crucișătoare s-au angajat în luptă cu el, lângă Islanda, însă *Bismarck* a scufundat nava *Hood* după care a dispărut în largul mării. Reperat 30 de ore mai târziu, a fost ținta torpilelor și a bombelor pe tot parcursul nopții. Navele *King George V* și *Rodney* l-au destabilizat printr-un atac de o oră și, în cele din urmă, a fost scufundat de torpilele crucișătorului *Dorsetshire*.

Bismarck, Arhipelagul ~

Grup de insule, 371 000 loc. (1989), 49 658 kmp, din V Oceanului Pacific. Situat la NV de Noua Guinee, face parte din statul Papua-Noua Guinee. Cele mai mari insule sunt: New Britain, New Ireland, Insulele Amiralității și New Hanover (Lavongai). Anexat de Germania în 1884, a fost numit după Otto von Bismarck. A fost ocupat de Australia în 1914 și a devenit teritoriul acesteia în 1920. După cel de-Al Doilea Război Mondial, grupul de insule a făcut parte din teritoriul sub tutelă ONU al Noii Guinee, iar în 1975 și-a câștigat independența și a devenit parte din Papua-Noua Guinee.

Bismarck, Otto (Eduard Leopold), prinț von ~, conte von Bismarck-Schönhausen, duce von Lauenburg

(1.04.1815, Schönhausen, Altmark, Prusia, azi Germania - 30.07.1898, Friedrichsruh, lângă Hamburg)

Prim-ministru al Prusiei (1862–1873, 1873–1890) și fondator și prim cancelar (1871–1890) al Imperiului German. După constituirea imperiului, a aplicat cu abilitate și activ politici pacifiste în relațiile externe, reușind să asigure pacea în Europa timp de aproximativ două decenii. Dar în probleme interne moștenirea sa a fost mai puțin apreciată, deoarece nu a reușit să se ridice deasupra tendințelor autoritare ale moșierimii din care și el se trăgea.

Viața

Bismarck s-a născut în Schönhausen, în regatul Prusiei. Tatăl său, Ferdinand von Bismarck-Schönhausen, a fost un nobil latifundiar descendent al unei familii de șvabi stabiliți în Pomerania. Ferdinand era un membru tipic al elitei latifundiare din Prusia. Situația economică a familiei era modestă – calitățile de agricultor ale lui Ferdinand fiind, probabil, mai puțin decât mediocre –, iar Bismarck nu avea să cunoască adevărata bogăție decât după ce au început să sosească recompensele după realizarea unificării Germaniei. Mama sa, Wilhelmine Mencken, provenea dintr-o familie de burghezi educați din care ieșiseră câtiva funcționari de rang înalt și personalități academice. Se căsătorise cu Ferdinand von Bismarck la vârsta de 16 ani și găsea că viața în provincie era limitată. Când fiul său Otto avea șapte ani, l-a înscris la modernul institut Plamann din Berlin și s-a mutat în capitală pentru a fi aproape de el. Tânărul Bismarck nu agrea renunțarea la viața ușoară de la țară în schimbul unei vieți mai puțin libere într-un oraș mare, iar la școală se confrunta cu fiii celor mai bine educate familii din Berlin. A petrecut cinci ani la acea școală, apoi a urmat cursurile gimnaziului Frederick William timp de trei ani. A promovat examenul de admitere la universitate (Abitur) în 1832.

La îndemnul mamei sale, a început să studieze dreptul la Göttingen, în regatul Hanovra. Aparent, Bismarck era un student mediocru care își petrecea o mare parte din timp bând alături de colegii săi într-o fraternitate aristocrată. După o scurtă perioadă la Universitatea din Berlin, a intrat în serviciul civil al Prusiei, unde suferea de plictiseală și de pe urma incapacității de a accepta principiile ierarhice ale birocrației. Moartea mamei sale în 1839 i-a oferit ocazia de a-și da demisia pentru a veni în ajutorul tatălui său, care întâmpina dificultăți financiare în administrarea domeniul său. Între 1839 și 1847, Bismarck a dus viața obișnuită a unui nobil de țară prusac. Ulterior a descris această perioadă dintr-o perspectivă romantică, întrebându-se de ce a renunțat la o astfel de existență idilică în schimbul nesiguranței din viața politică. E posibil ca această nostalgie să fi fost mai mult teatrală decât adevărată.

În această perioadă a cunoscut-o și s-a căsătorit cu Johanna von Puttkamer, fiica unei familii de aristocrați conservatori și foarte cucernici. În timp ce îi făcea curte Johannei, Bismarck a trecut printr-o convertire religioasă care avea să-i confere forță și siguranță interioară. Un critic ulterior avea să remarce că Bismarck credea într-un Dumnezeu care era întotdeauna de acord cu el. Nu încape îndoială că această căsnicie a fost una foarte fericită. De altfel,

ultima dorință a lui Bismarck înainte de a muri în 1898 a fost de a o revedea pe Johanna, care murise cu câțiva ani înainte.

Politica sa în anii 1840 nu s-a abătut prea mult de la cea a unui nobil de țară tipic. Ba chiar se poate spune că a fost mai conservatoare. Credea într-un stat creștin, confirmat, în ultimă instanță, de zeitatea supremă. Ordinea socială și politică existentă trebuia apărată pentru a împiedica haosul descris de Hobbes drept lupta tuturor împotriva tuturor. Date fiind vederile sale, Bismarck era bine-venit ca membru al cercului religios conservator din jurul fraților von Gerlach, apărători îndârjiți ai domeniului nobiliar împotriva restricțiilor impuse de centralizarea birocratică. Bismarck era plin de sarcasm când avea de-a face cu aristocrații liberali care considerau Anglia un model pentru Prusia. În 1847 a participat la Dieta unită a Prusiei, în cadrul căreia discursurile sale împotriva emancipării evreilor și liberalismului contemporan i-au atras reputația de conservator analfabet, deloc la curent cu forțele dinamice ale vremurilor sale. Răspunsul lui Bismarck în fața revoluției liberale care a cuprins întreaga Europă în 1848 a confirmat imaginea sa de reacționar. S-a opus oricăror concesii făcute liberalilor și și-a manifestat disprețul față de disponibilitatea regelui de a ajunge la o înțelegere cu revoluționarii. S-a gândit chiar să-și trimită țăranii într-un marș la Berlin pentru a-l elibera pe Friedrich Wilhelm IV de sub influența primejdioasă a rebelilor. Alături de alți conservatori extremiști, inclusiv Ernst Ludwig von Gerlach, a început să contribuie la ziarul *Kreuzzeitung* (1848), folosit drept manifest al gândirii antirevoluționare. Pentru rolul viitor al lui Bismarck este important să înțelegem perspectiva sa asupra revoluției. El considera că forțele schimbării erau rezervate exclusiv clasei de mijloc, educată și deținătoare de proprietăți. Dar cei mai mulți prusaci erau țărani și meșteșugari care, credea Bismarck, erau monarhiști loiali. Rolul forțelor de ordine era de a confirma loialitatea acestor două grupuri pe calea concesiilor materiale. Politicile economice ale radicalilor urbani din clasa de mijloc izvorau doar din propriul interes, susținea el. Radicalii încurajau dezvoltarea industrială cu ajutorul păturii inferioare a clasei de mijloc și cu sprijinul țăranilor. În cele din urmă, chiar și clasa de mijloc ar fi ajuns, poate, să fie cucerită prin concesii tactice și succese în politica externă. Această gândire strategică și oportunistă l-a îndepărtat pe Bismarck de conservatorii ideologici, care îmbrățișau strâns conceptele tradiționale de autoritate. Viziunea despre un stat manipulativ care își menținea puterea prin recompensarea grupurilor ce i se supuneau a rămas constantă pe tot parcursul carierei sale politice.

Primii ani de carieră

În 1849 a fost ales membru al Camerei prusace a Deputaților (camera inferioară a Dietei Prusiei), iar familia s-a mutat la Berlin. Era încă departe de a fi un naționalist german. I-a declarat unuia dintre colegii săi conservatori, „Suntem prusaci și vom rămâne prusaci.... Nu dorim să vedem regatul Prusiei pierdut în fiertura putridă a confortabilului sentimentalism sud-german". În 1851, Friedrich Wilhelm IV l-a numit în funcția de reprezentant al Prusiei în Dieta federală din Frankfurt, recompensă evidentă a loialității sale față de monarhie.

Odată cu înfrângerea revoluției în Europa Centrală, Austria și-a reafirmat supremația în cadrul Confederației Germane, iar Bismarck, un ultraconservator, a fost considerat, implicit, un susținător al *status quo*-ului, care presupunea hegemonia Austriei.

A locuit la Frankfurt timp de opt ani, perioadă în care a cunoscut un mediu comercial și cultural foarte diferit de cel oferit de domeniul său prusac. În perioada petrecută la Frankfurt, Bismarck a început să-și regândească perspectiva asupra naționalismului german și asupra obiectivelor de politică externă ale Prusiei. Dincolo de faptul că găsea umilitoare constanta supunere față de austriecii din Frankfurt, a înțeles și că acel *status quo* presupunea că Prusia accepta să fie o putere de rang secundar în Europa Centrală. În 1854 s-a opus unei cooperări strânse cu Austria, argumentând că ar fi presupus „să ne unim strălucitoarele și valoroasele noastre fregate cu flota putredă și hăituită a Austriei". A început să cântărească tot mai mult opțiunile care ar fi făcut din Prusia puterea indiscutabilă a Germaniei. În mintea sa a început să capete contur viziunea unei Europe de Nord dominate de Prusia și a redirecționării puterii Austriei spre regiunile slave din sud. Dacă era necesar, nu ar fi fost exclus nici un război cu Austria pentru a distruge hegemonia acesteia. Aplicarea unei politici de acest tip ar fi fost orice altceva, mai puțin conservatoare, pentru că ar fi atras modificări radicale pe harta Europei așa cum fusese ea desenată de puterile conservatoare la Viena, Austria, în 1815.

Prim-ministru

În 1859 Bismarck a fost trimis în Rusia ca ambasador al Prusiei, iar în mai 1862 s-a mutat la Paris ca ambasador la curtea lui Napoleon III. Astfel a câştigat 11 ani de experienţă în politică externă înainte de a deveni prim-ministru şi ministru de externe al Prusiei în septembrie 1862. Ajunsese să-i cunoască personal pe arhitecţii politicilor externe ale Franţei, Rusiei şi Austriei. În mod ironic, Bismarck a fost rechemat de împăratul Wilhelm I (1861–1888) la frâiele puterii, într-un moment critic în dezvoltarea internă a Prusiei.

Timp de peste doi ani, Wilhelm fusese prins într-un conflict cu Camera Deputaţilor în legătură cu reforma militară. Pentru că îşi petrecuse în armată o mare parte din viaţa sa de adult, regele (ca şi alţi predecesori ai săi) considera că îi revine în întregime dreptul de a mări efectivele militare şi de a prelungi durata serviciului militar. Majoritatea liberală nu a aprobat veniturile pentru aceste reforme, iar Wilhelm a refuzat să negocieze sau să ajungă la un compromis cu politicienii liberali asupra problemei fundamentale a suveranităţii. A dizolvat de două ori Parlamentul şi de fiecare dată majoritatea liberală a fost mai substanţială. Numirea lui Bismarck a reprezentant ultimul efort disperat al monarhului de a evita impunerea autorităţii parlamentului asupra armatei. Camera Deputaţilor a interpretat acest lucru drept o provocare. Dar Bismarck cel care s-a întors la Berlin de la Paris nu mai era conservatorul înapoiat din 1848. După perioada petrecută la Frankfurt şi Paris, ajunsese să aprecieze importanţa tot mai mare a clasei de mijloc educate şi deţinătoare de proprietăţi. Iar în Franţa luase contact cu regimul lui Napoleon III, care se baza pe o combinaţie între o politică externă de succes şi una internă bazată pe plebiscite, pentru a susţine regimul autoritar al împăratului. Bismarck se schimbase într-o asemenea măsură încât s-a întors chiar cu gândul de a căuta un compromis în problema armatei. Dar Wilhelm I a respins o propunere rezonabilă făcută de Bismarck, nelăsându-i altă opţiune decât o politică de confruntare. Atunci Bismarck a anunţat că exista un vid constituţional. Dacă regele şi membrii Camerei Superioare şi Camerei Deputaţilor, responsabili pentru buget, nu reuşeau să ajungă la un acord, guvernul putea să îşi continue activitatea fără buget. Taxele urmau a fi colectate (şi cheltuite) în baza vechiului buget, deoarece angajaţii civili trebuiau plătiţi, iar guvernul trebuia să funcţioneze în continuare. Această strategie, aplicată între 1863 şi 1866, i-a permis să aplice reforme militare fără ratificarea parlamentului. Bismarck chiar părea să fie un aristocrat reacţionar, pornit pe confruntări şi în dezacord cu vremurile sale. Dar existau semne că acest lucru era mai mult aparent decât adevărat. Bismarck declara că „Prusia trebuie să-şi adune şi să-şi păstreze forţele pentru momentul potrivit, care a fost deja ratat de câteva ori; frontierele Prusiei, aşa cum au fost stabilite prin tratatele de la Viena, nu favorizează o viaţă naţională sănătoasă; nu pe calea discursurilor sau a hotărârilor luate de majoritate se vor decide marile probleme ale momentului – aceasta a fost marea greşeală din 1848 şi 1849 – ci prin sânge şi fier". El dădea opoziţiei impresia că intenţiona să utilizeze forţa militară a Prusiei nu pentru suprimarea revoltelor interne, ci pentru a materializa un ţel liberal – unificarea naţională. Dar opoziţia liberală a ales să ignore aceste semne şi, la 22 mai 1863, în urma unui vot de 239 la 61, l-au informat pe Wilhelm I că nu mai vor să aibă de-a face cu primul său ministru. După opt luni în funcţie, Bismarck nu reuşise să ajungă la o înţelegere cu opoziţia parlamentară. Bismarck s-a întors atunci spre politica externă, în speranţa că succesul pe acel front ar reduce dorinţa clară a electoratului pentru o reformă politică. Probleme apăruseră încă din 1848 între danezi şi populaţia germană din ducatele Schleswig şi Holstein. (Ambele ducate erau unite cu Danemarca; dar Schleswig avea o populaţie numeroasă de germani, iar Holstein făcea parte din Confederaţia Germană.) Când regele danez a reacţionat impulsiv, Bismarck s-a asigurat că interesele germane erau reprezentate mai degrabă de Prusia şi Austria şi mai puţin de Confederaţia Germană. Lideri liberali precum Rudolf Virchow îl considerau pe Bismarck un reacţionar care nu mai era „omul care ni s-a alăturat cu sentimentul că avea să reuşească ceva printr-o politică externă energică". Un război rapid şi victorios împotriva Danemarcei a lăsat soarta provinciilor Schleswig şi Holstein în mâinile lui Bismarck şi ale austriecilor. După îndelungate negocieri, la 20 august 1865 s-a semnat Convenţia de la Gastein; ea stabilea ca Schleswig să fie administrat de Prusia, iar Holstein, de Austria. Liberalii nu s-au lăsat impresionaţi de eficienţa armatei prusace şi au respins încă o dată legea privind armata, în ianuarie 1865.

Cu toate acestea, în 1866 Bismarck și-a continuat eforturile de a deturna atenția liberalilor de la problemele bugetare către succesul militarilor prusaci. Le-a spus în repetate rânduri austriecilor că viitorul lor se afla în sud și că ar fi fost înțelept să renunțe la dominația din Germania. Dar în ambele cazuri le-a vorbit unor surzi. Bismarck hotărâse să mizeze pe cartea națională a germanismului pentru a construi o Germanie dominată de prusaci. După ce s-a asigurat că Rusia nu va interveni și după ce s-a aliat cu Italia, a început să alimenteze conflictul cu austriecii. A stârnit naționalismul maghiar împotriva Austriei, fapt ce a demonstrat cât de radicale erau mijloacele pe care le putea folosi în serviciul propriilor scopuri conservatoare. Pe 9 iunie 1866, trupele prusace au invadat Holstein, iar câteva zile mai târziu Austria, susținută de statele mai mici ale Saxoniei, Hesse-Kassel și Hanovra, a intrat în război. În doar șase săptămâni, Prusia repurta o victorie zdrobitoare asupra austriecilor la Königgrätz (Sadowa). Atunci Bismarck a recomandat moderație, pentru a nu umili Austria. Împotrivindu-se regelui și generalilor care doreau să pornească în marș spre Viena, el a cerut o încetare imediată a ostilităților, recunoscând că alte puteri ar putea interveni, dacă războiul ar continua. Europa era năucită: în câteva săptămâni, Prusia reorganizase împărțirea puterii în Europa Centrală. Austria, cea mai mare putere în Germania secolele la rândul, era acum împinsă pe locul doi.

Bismarck s-a arătat atunci și crud, și moderat. Pacea de la Nikolsburg impunea prea puține Austriei. Dar Hanovra, Hesse-Kassel, Nassau și Frankfurt, care luptaseră împotriva Prusiei, au fost anexate, spre imensa surprindere a conservatorilor. Regele din Hanovra a fost îndepărtat de la putere, la fel și familia conducătoare din Hesse. În vreme ce conservatorii erau oripilați de războiul civil german dintre cele două puteri care se opuseseră revoluției, clasa de mijloc liberală l-a susținut în masă pe Bismarck. Obiectivul lor de a unifica Germania părea foarte la îndemână. Mai mult, Bismarck și-a cerut atunci iertare pentru atitudinea superioară de care dăduse dovadă în problema bugetului militar și a întins o ramură de măslin pentru a face pace cu liberalii. Partidul s-a scindat din cauza ofertei lui Bismarck. El își îndeplinise unul dintre obiectivele principale, cel de a convinge o mare parte a clasei de mijloc să considere monarhia prusacă drept aliatul ei.

Confederația Germaniei de Nord a fost înființată în 1867, cu Prusia la temelie. Constituția sa părea progresistă. Pentru început, se stabilea sufragiul universal pentru bărbați, cu vot secret. Dar acest lucru izvora din credința lui Bismarck că marea majoritate a prusacilor, dacă li s-ar fi dat acest drept, ar fi votat cu conservatorii. Din acest punct de vedere, restrângerea dreptului de vot i-ar fi favorizat pe liberali. (Desigur, în 1867 nici socialiștii și nici Partidul Catolic centrist nu se înființaseră ca partide politice.) Mai mult, în timp ce, în teorie, Camera Inferioară (Reichstag) părea un important centru al puterii, pentru că avea capacitatea de a respinge orice lege, în practică puterile sale erau restrânse la domeniul militar și la cel de politică externă. Miniștrii erau aleși și răspundeau în fața împăratului, nu a corpului legislativ. Cu toate acestea, constituția asigura baza pentru evoluție într-o direcție democratică.

Deși Bismarck își exprimase îndoielile privind o eventuală unificare în timpul vieții sale, a inițiat aproape imediat procesul de unificare a statelor sudice cu cele din nord. A fost propus un parlament cu reprezentanți din toate provinciile germane, s-a negociat pregătirea militară în comun și a fost propus un plan care presupunea ca statele din sud să-l recunoască pe Wilhelm drept împărat al germanilor. Toate aceste eforturi au eșuat din cauza opoziției populației din sud. Atunci Bismarck a căutat să accelereze mersul istoriei stârnind un conflict cu Franța. Dacă nu putea convinge partea de sud să se alăture națiunii germane unificate folosind rațiunea, avea să se folosească de pasiunile provocate de război. Fiind un maestru tactician, s-a asigurat din culise că nici Rusia, nici Austria nu ar interveni într-un astfel de război. Și nici nu a fost nevoit să facă eforturi prea mari pentru a produce un conflict, fiindcă împăratul Napoleon III s-a arătat revoltat în fața ascensiunii bruște a Prusiei, cu atât mai mult cu cât nu a obținut compensația pe care și-o dorea, anexarea Luxemburgului. Când, în 1869, tronul Spaniei a fost oferit vărului regelui, prințul Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen, Napoleon III a interpretat acest lucru drept o încercare de a încercui Franța. L-a trimis de două ori pe ambasadorul său, Vincent Benedetti, la regele prusac, la Bad Ems, o dată pentru a cere să retragă acceptarea ofertei (în 12 iulie) și a doua oară pentru a cere ca familia Hohenzollern să nu accepte tronul Spaniei nici pe viitor. Regele a refuzat politicos cea de-a doua cerere. Bismarck a primit o

telegramă de la Bad Ems (telegrama de la Ems) în care se relata în detaliu întâlnirea dintre Wilhelm I și ambasadorul francez, pe care el a modificat-o și a prescurtat-o pentru presă astfel încât să reiasă că francezii căutau să-l umilească pe monarhul prusac, iar refuzul monarhului în fața cererilor lui Napoleon să pară insultător de brutal în ochii francezilor. Francezii au răspuns declarând război Prusiei la 19 iulie 1870. Când francezii au fost înfrânți decisiv la Sedan, părea că Bismarck avea să reușească să înregistreze o a treia victorie rapidă în decurs de șapte ani. Dar a izbucnit un război de gherilă, iar Parisul a rezistat în ciuda capturării împăratului. Însă Bismarck a alimentat sentimentele antifranceze până la o asemenea intensitate încât, în ianuarie 1871, cele patru state din sud s-au alăturat Confederației Germaniei de Nord pentru a crea Imperiul German. Soluția germană mai puțin dezirabilă, care excludea șapte milioane de austrieci vorbitori de limba germană, era rezultatul celor trei războaie ale lui Bismarck. A fost potopit cu onoruri și salutat ca erou național.

Cancelar imperial

Este important de remarcat că Germania pe care a creat-o Bismarck nu a rezultat în urma unor puternice curente populare naționaliste, ci a unei diplomații de cabinet și a unor războaie. Nu au fost cuprinse toate zonele de limbă germană din Europa, ci doar atâtea cât putea Prusia să unească fără a-și pierde hegemonia. Noua constituție era o formă revizuită a constituției prusace din 1867. Cuprindea și funcția de cancelar, destinată anume pentru Bismarck. El a rămas și prim-ministru al Prusiei până în 1890, cu excepția unui scurt interval între 1872 și 1873.

Tratatul de pace cu Franța a fost dur. Au fost anexate Alsacia și o parte din Lorena, două provincii franceze cu o considerabilă populație vorbitoare de limba germană. A fost impusă și o despăgubire de cinci miliarde de franci. În timp ce Austria și Danemarca și-au uitat rapid înfrângeriie, Franța nu a făcut la fel. Indiferent dacă Bismarck a anexat provinciile ca răspuns la opinia publică germană sau din alte motive, ostilitatea francezilor avea să planeze asupra Imperiului German până când provinciile au fost redate Franței în 1918.

Politica externă

Până la demisia sa din 1890, Bismarck a avut mână relativ liberă și a construit fără mari opreliști politica externă. După trei războaie victorioase, a considerat că este de datoria sa să promoveze pacea și să câștige timp până când puternicul Imperiu German ar fi fost accept ca firesc. Cele două zone problematice pentru Bismarck erau Balcanii, unde dezintegrarea Imperiului Otoman ar fi putut declanșa ușor un conflict între monarhia Habsburgică și Rusia, și Franța, unde dorința de a răzbuna înfrângerea de la Sedan era puternică. În oricare din aceste zone putea izbucni o conflagrație europeană care să implice Germania. În 1873 s-a angajat într-o politică pacifistă atunci când a negociat pactul Dreikaiserbund (Liga celor Trei Împărați) cu Rusia și Austro-Ungaria. Dar alianța nu a supraviețuit războiului ruso-turc din 1877. Când austriecii și britanicii au amenințat cu războiul din cauza condițiilor dure de pace impuse Turciei de către Rusia victorioasă, Bismarck a cerut organizarea unui congres de pace la Berlin. Cancelarul german a reușit să-i convingă pe ruși să accepte câștiguri mai moderate, iar pacea a fost menținută.

Dar conflagrația europeană fusese evitată la limită. La scurt timp după conferință, Bismarck a negociat o alianță defensivă cu Austro-Ungaria, care a rămas valabilă până la Primul Război Mondial. Deși la mijlocul anilor 1860 el refuzase o astfel de alianță ca fiind nocivă, acum o considera avantajoasă. Fiindcă se temea că dezintegrarea monarhiei Habsburgice ar duce la extinderea Rusiei în Europa Centrală, a urmărit să încheie alianța pentru a obține susținere la Viena. S-a folosit cu fermitate de această alianță pentru a preveni un război în Balcani. În plus, nu-și dorea ca șapte milioane de catolici austro-germani să încerce să fie primiți în imperiu. Având un aliat solid, Bismarck și-a demonstrat virtuozitatea, negociind o versiune revizuită a pactului Dreikaiserbund în 1881. Acum avea influență și la Sankt Petersburg și la Viena, pentru a preveni un război balcanic. În 1882, Italia, temându-se de ostilitatea Franței, s-a alăturat Dublei Alianțe, transformând-o într-o Triplă Alianță. Aparent, Bismarck ieșise triumfător. Franța nu avea aliați dacă ar fi intenționat să declanșeze un război de răzbunare, iar un război în Balcani părea improbabil. Dar natura efemeră a acestor alianțe a ieșit curând la iveală. O criză din Bulgaria a iritat relațiile ruso-austriece, ceea ce a dus la ruperea pactului revizuit. Din nou, războiul a fost evitat prin intervenția lui Bismarck, dar eforturile sale nu au reușit să determine refacerea ligii. Atunci el a negociat un tratat

separat secret cu Rusia, păstrând și acordul din 1879 cu Austro-Ungaria.

Între 1870 și 1890, Bismarck a câștigat respectul liderilor europeni prin eforturile sale sincere în numele păcii. În afară de câteva achiziții coloniale la mijlocul anilor 1880, Germania acționase ca o putere mulțumită cu ce are. Considerabila pricepere tactică a lui Bismarck reușise să creeze un puternic Imperiu German în decursul primului deceniu în care s-a aflat la putere. În decursul următoarelor două, aceeași abilitate a menținut pacea.

Politica internă

De la înfrângerea Austriei în 1866 și până în 1878, Bismarck s-a aliat, în principal, cu național liberalii. Împreună, au redactat un cod civil și penal pentru noul imperiu, au realizat adoptarea de către Germania a standardului aur și au impulsionat progresul spre comerțul liber. După cum, anterior, îl renegaseră pe Bismarck drept ultraconservator, liberalii îl priveau acum drept un camarad – un om care își renegase rădăcinile conservatoare. Numeroși lideri conservatori subscriau acestei aprecieri. Bismarck îndepărtase regi, purtase războaie împotriva unor regimuri conservatoare și adoptase politici care promovau industrializarea rapidă. Temerile lor au sporit și mai mult când el li s-a alăturat liberalilor într-o campanie împotriva catolicismului politic (*Kulturkampf*) în 1873.

Bismarck nu luase în calcul apariția unor noi partide precum Partidul Catolic de Centru sau Partidul Social Democrat, care au participat la alegerile imperiale și la cele din Prusia la începutul anilor 1870. Alături de Partidul Progresist, liberal de stânga, el le-a etichetat pe toate drept dușmani ai imperiului (*Reichsfeinde*). Fiecare respingea în felul său viziunea unei Germanii unite. Partidul Progresist considera că imperiul este prea conservator, iar elita sa, fundamental feudală; socialiștii contestau caracterul său capitalist; iar pentru Partidul Catolic de Centru, imperiul era protestant și prea centralizat.

Obiectivul lui Bismarck era de a distruge Partidul Catolic. Și el și liberalii se temeau că populația romano-catolică, reprezentând o treime din germani, ar fi fost atrasă spre un partid clerical. În Prusia, ministrul cultelor și educației, Adalbert Falk, cu acceptul lui Bismarck, a introdus o serie de legi prin care se instituia căsătoria civilă, se limita libertatea de mișcare a clerului și erau dizolvate ordinele religioase. Toate numirile în funcții clericale urmau a fi aprobate de stat. Clericii aflați în serviciul civil au fost îndepărtați din administrația prusacă. Sute de parohii și câteva episcopii au fost lăsate fără titulari. Catolicismul politic nu a reușit să-și atingă scopurile, ba dimpotrivă, i-a convins pe catolicii minoritari că teama lor de persecuție era întemeiată. Bismarck a relaxat treptat campania sa, în special după moartea influentului papă Pius IX, în 1878. Dar nu a renunțat niciodată la ura sa împotriva liderului Partidului Catolic, Ludwig Windthorst, un cleric din Hanovra care simțise pe pielea lui efectele metodelor lui Bismarck când îi fusese anexat regatul. Discursurile lui Bismarck au rămas înveninate de atacuri împotriva clericilor până la căderea sa în 1890.

În 1878–1879 Bismarck a pus bazele unei schimbări importante în politica economică, fapt ce a coincis cu noua sa alianță cu partidele conservatoare în defavoarea liberalilor. Fierul și cele mai importante cereale au fost supuse taxelor. Noua politică a fost un rezultat al „marii crize" care măturase Europa și Statele Unite la mijlocul anilor 1870. Schimbarea de direcție a lui Bismarck a avut implicații politice serioase: ea reprezenta opoziția sa față de orice nou pas făcut înspre democrație politică. Miniștrii liberali Falk și Rudolph von Delbrück și-au dat demisia, iar Robert von Puttkamer a devenit ministru al cultelor publice și educației în 1879 și ministru de interne în 1881. Taxele pe cereale le asigurau iuncherilor proprietari de domenii în Prusia, principala forță de opoziție împotriva reformei politice, subvenții care îi izolau oarecum de piața mondială. Începând cu 1879, elita moșierilor, cei mai importanți industriași, armata și funcționarii civili de rang înalt s-au aliat pentru a împiedica dezvoltarea democrației sociale.

Încă din vremea Comunei din Paris din 1871, Bismarck manifestase o ură marcată împotriva socialiștilor și anarhiștilor. Atacurile împotriva acestora erau violente. La un moment dat a scris, „Ei sunt șobolanii acestei țări și ar trebui exterminați". Cu altă ocazie i-a numit „o gloată de dușmani puși pe jafuri și omoruri". Astfel, a introdus în politica germană cotidiană un discurs brutal și de prost-gust care avea să supraviețuiască multă vreme. Deși Reichstagul din 1871 nu cuprindea decât doi socialiști, numărul și susținerea lor creștea cu fiecare rundă electorală, până când au ajuns să ocupe 35 de locuri în 1890. Încă din 1876, Bismarck căutase să impună o legislație

care să scoată acest partid în afara legii, dar nu reușise să obțină majoritatea. După două tentative de asasinare a lui Willhelm I, a dizolvat parlamentul și a desfășurat o campanie în care socialiștii (în mod destul de nedrept) erau acuzați de tentativele eșuate de asasinat împotriva împăratului. Partidele conservatoare au triumfat, iar Partidul Social Democrat a fost interzis în 1878. Interdicția a fost reînnoită până în 1890.

Cea de-a doua parte a strategiei lui Bismarck pentru a distruge social-democrația a constat în aplicarea unei legislații sociale menite să-i ademenească pe muncitori și să-i îndepărteze de extremismul politic. În cursul anilor 1880, guvernul a introdus și impus asigurarea de accident și de bătrânețe, precum și o formă de medicină socială. Dar dubla strategie prin care Bismarck urmărea să-i atragă pe muncitori de partea regimului conservator nu a avut succes. Susținerea arătată social-democraților creștea de fiecare dată când se organizau alegeri. Cele din 1890 au fost dezastruoase pentru Bismarck. Partidul Catolic de Centru, social-democrații și progresiștii, partide pe care le etichetase drept dușmani ai imperiului, au obținut peste jumătate din locurile noului Reichstag. Tânărul nou împărat Wilhelm II, împărat și rege al Prusiei între 1888 și 1918, nu voia să-și înceapă domnia cu o baie de sânge sau cu o lovitură de stat. Fiind în vârstă de 75 de ani în 1890, Bismarck și-a dat demisia simțind gustul eșecului. Legea împotriva socialiștilor nu a mai fost reînnoită, iar noul guvern s-a străduit să atragă muncitorii de partea regimului. Bismarck s-a retras pe domeniul său cu inima amară. Faptul că devenise între timp prinț și foarte bogat nu i-a făcut mai ușoară retragerea. În următorii opt ani, până la moartea sa în 1898, a emis critici usturătoare la adresa succesorilor săi. Ales în Reichstag, a preferat să nu își ocupe locul. Și-a scris memoriile, care s-au vândut foarte bine.

Apreciere

Bismarck a fost o figură impunătoare care și-a pus amprenta asupra vremurilor sale, așa cum făcuseră Luther și Metternich înaintea lui. Când Bismarck a devenit prim-ministru al Prusiei în 1862, regatul era considerat, în unanimitate, cea mai slabă dintre cele cinci puteri europene. La mai puțin de nouă ani după aceea, Prusia ieșise victorioasă în trei războaie, iar în inima Europei se ridicase un Imperiu German unificat ce trezea invidie și teamă printre rivalii săi. Când Bismarck a renunțat la funcția sa în 1890, după 28 de ani ca prim-ministru al Prusiei și 19 ani în fotoliul de cancelar al Imperiului German, harta Europei se schimbase radical. Centrul Europei, care, secole la rând, fusese caracterizat printr-un conglomerat dezlânat de state mici și mijlocii, găzduia acum cea mai mare putere militară și industrială de pe continent. Dar moștenirea lui Bismarck pentru generația următoare a fost una amestecată. În politica externă, talentul său a adus 20 de ani de pace în Europa, ceea ce i-a atras meritata reputație de om moderat, care știe până unde să se întindă. Cea mai mare realizare a lui Bismarck, Imperiul German, nu a supraviețuit decât 20 de ani după moartea lui. Deși unise Germania într-un anume sens, nu reușise să creeze și un popor unificat în interiorul țării. În probleme interne, ca și în politica externă, a urmărit să conserve *status quo*-ul după 1871. Imperiul său era proiectat să fie conservator. De aceea, el s-a opus Partidului Catolic de centru în anii 1870 și socialiștilor în anii 1880, pentru că ambele partide reprezentau amenințări neprevăzute pentru construcția sa autoritară. Tot el a introdus în politica germană o retorică violentă care împiedica formarea unui simț al destinului comun. Deși industria germană s-a dezvoltat rapid în deceniile în care s-a aflat la putere, el nu a permis evoluția sistemului politic spre o mai mare participare. În acest sens, Bismarck a fost un ultim reprezentant al lumii vechiului regim și diplomației de cabinet.

bismut

Element chimic semimetalic, cu simbol chimic Bi și număr atomic 83. Dur, casant și lucios, are o culoare distinctă, albă-gri cu nuanțe roșiatice. Poate fi adesea găsit liber în natură sau în minereuri mixte. Datorită punctului lor scăzut de topire, aliajele cu bismut sunt folosite la realizarea matrițelor metalice, a sudurilor speciale, a mufelor pentru sistemele automate de stropit, a siguranțelor electrice și a multor sisteme antiincendiu. Fosfomolibdatul de bismut este un catalizator în producerea acrilonitrilului, o importantă materie primă pentru fibre și materiale plastice. Sărurile de bismut sunt folosite la producerea calmantelor pentru dereglările digestive (în special, subsalicilatul de bismut), la tratarea infecțiilor și a rănilor de la nivelul pielii, la fabricarea rujului de buze, a lacului de unghii și a fardului de pleoape, cărora le dă o nuanță perlată.

Bissau

Port maritim, 274 000 loc. (1999), capitala statului Guineea-Bissau. Situat în estuarul râului Gêba, acolo unde acesta se varsă în Oceanul Atlantic, portul este cunoscut din 1687, ca fortificaţie portugheză. În 1941, a devenit capitala ţării, în locul oraşului Bolama, iar de atunci s-a dezvoltat ca o excelentă radă portuară pentru vasele mari.

Bistriţa

Oraş, 86 109 loc. (2001), din N României, situat în depresiunea şi pe râul cu acelaşi nume. Este reşedinţa judeţului Bistriţa-Năsăud. Atestat documentar în 1264 (*Villa Bistiche*), a devenit oraş în 1349 şi a fost declarat municipiu în 1979. Începând cu sec. XVI, a aparţinut Transilvaniei. Este staţie de cale ferată şi nod rutier. Printre monumentele reprezentative se numără ruinele cetăţii medievale (sec. XV–XVI), biserici datând din sec. XIII–XVIII, şi clădirea vechii primării.

Bistriţa

Râu din România, afluent de dreapta al Siretului. Are o lungime de 283 km şi un bazin hidrografic de 7 039 kmp. Izvorăşte de pe versantul nordic al Munţilor Rodnei, cursul superior, până la Vatra Dornei, numindu-se Bistriţa Aurie, după care urmează o serie de sectoare înguste – Zugreni, Toance. Râul este amenajat hidroenergetic, cu o putere totală instalată de 454 MW, cea mai importantă hidrocentrală fiind Stejaru. Cel mai important oraş de pe cursul său este Bacău, situat la 10 km distanţă de vărsarea râului în Siret.

Bistriţa-Năsăud

Judeţ în extremitatea de N a României, 5 355 kmp, cu reşedinţa la Bistriţa. Relieful este predominant de deal şi podiş, parte din Podişul Transilvaniei. În N şi E se găsesc unităţi montane ale Carpaţilor Orientali. În sec. XIII, regiunea a suferit importante distrugeri provocate de invazia tătarilor (1241), dar apoi s-a bucurat de o perioadă de prosperitate, în sec. XV–XVIII, urmare a schimburilor comerciale intense cu Moldova. Economia are un profil industrial-agrar. Ca obiective turistice se disting staţiunea Sângeorz-Băi, lacurile glaciare Lala şi Buhăescu, din Munţii Rodnei, casele memoriale ale lui George Coşbuc şi Liviu Rebreanu, precum şi zonele etnofolclorice de pe valea Someşului şi valea Bârgăului.

Bistriţei, Munţii ~

Sistem de masive muntoase în N Carpaţilor Orientali, alcătuiţi din şisturi cristaline. Altitudinea maximă se înregistrează pe vârful Budacu (1 859 m).

Bişkek *sau* Pişpek *anterior (1926–1991)* Frunze

Oraş, capitala Republicii Kîrgîzstan, 619 000 loc. (1999). Este situat pe râul Chu, în apropierea Munţilor Kîrgîz, la graniţa cu Kazahstanul. În 1825, hanatul uzbec Kokand a transformat oraşul într-o fortăreaţă, ocupată de ruşi în 1862. Aceştia i-au înţeles greşit numele şi au denumit-o Pişpek. Odată cu constituirea Republicii Sovietice Socialiste Autonome Kîrgîzia în 1926, a devenit capitala acesteia şi a fost numit Frunze, în onoarea unui conducător al Armatei Roşii născut aici. S-a dezvoltat ca oraş industrial, în special în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, când industria grea din V Rusiei s-a mutat în acest oraş.

bit *denumire completă* unitate binară

În teoria informaţiei şi comunicaţii, o unitate de informaţie echivalentă cu rezultatul opţiunii pentru una din doar două soluţii posibile, cum este cazul lui 1 şi 0 din codul binar folosit în general la computerele digitale. De asemenea, termenul se aplică unităţii de memorie corespunzătoare capacităţii de a stoca rezultatul unei alegeri între alternative. Un byte cuprinde un şir de opt biţi consecutivi şi reprezintă unitatea de bază de procesare a informaţiei dintr-un calculator. Deoarece un byte conţine doar o cantitate de informaţii echivalentă unei litere sau unui simbol (de ex. o virgulă), capacitatea de procesare şi stocare a hardului unui calculator este exprimată, de obicei, în kilobytes (1 024 biţi), megabytes (1 048 576 biţi) şi chiar gigabytes (aproximativ 1 miliard de biţi) şi terabytes (1 trilion de biţi).

Bithynia

Ţară antică, în NV Anatoliei. Mărginită de Marea Marmara, de Bosfor şi de Marea Neagră, a fost colonizată de traci la sfârşitul mileniului II î.Hr. Aceştia nu s-au supus niciodată lui Alexandru cel Mare şi în sec. III î.Hr. pe acest teritoriu exista un puternic regat, urmat, însă, de un secol de proastă guvernare şi de declin rapid. Ultimul rege al Bithyniei, Nicomedes IV, a cedat regatul romanilor, în 74 î.Hr.

bit-map

Metodă prin care este definit un spaţiu de afişare (cum ar fi un fişier conţinând o imagine grafică), inclusiv culoarea fiecărui pixel (sau bit). De fapt, un bit-map este o

hartă de date binare, reprezentând valorile pixelilor dintr-o imagine. Un gif este un exemplu de fișier conținând o imagine grafică de tip bit-map. Când un gif este afișat pe monitorul unui calculator, acesta citește bit-map-ul pentru determinarea culorilor pe care să le folosească pentru „pictarea" ecranului. Într-un font de tip bit-map, fiecare caracter este definit ca un tipar de puncte dintr-un bit-map.

Bitterroot, Munții ~

Segment din N Munților Stâncoși în SUA. Întinzându-se pe 480 km de la N la S, de-a lungul graniței dintre Idaho și Montana, înălțimea medie a piscurilor sale este de aproximativ 2 700 m. Vârful Scott, din Idaho, este cel mai înalt (3 473 m). Deoarece versanții estici ai lanțului sunt inaccesibili, membrii expediției Lewis și Clark (1805) au fost nevoiți să meargă spre N mai mult de 160 km pentru a găsi un punct de traversare. Pădurea Națională Bitterroot se întinde peste zona centrală a lanțului.

bitum

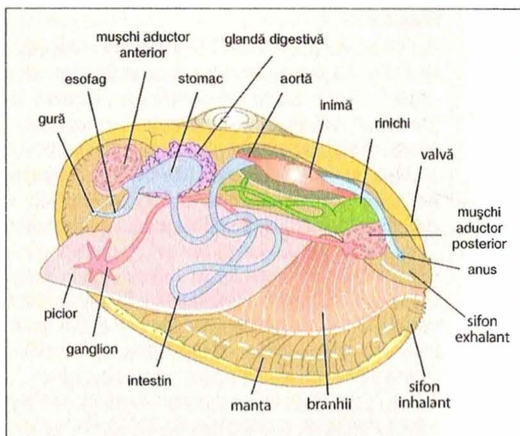
Amestec de hidrocarburi gudronate derivate din petrol. De culoare negru sau maro, starea de agregare variază de la vâscoasă la solidă. Forma solidă este, de obicei, numită asfalt. Bitumul se găsește aproape peste tot în lume și în aproape toate tipurile de straturi geologice. Termenul se poate referi și la compuși sintetici de hidrocarbon.

bitumen

Amestec de hidrocarburi naturale care se extrage din șisturile argiloase bituminoase prin piroliză sau distilare distructivă. Bitumenul obținut din șisturi argiloase bituminoase nu se poate rafina prin aceleași metode prin care se rafinează petrolul brut, deoarece are un conținut scăzut de hidrogen, în schimb conține cantități mari de compuși de azot și sulf. Pentru a putea fi folosit, acest produs trebuie mai întâi hidrogenat și, apoi, tratat chimic pentru a se îndepărta azotul și sulful; este un proces prea scump pentru a transforma acest tip de hidrocarbură într-un produs competitiv cu petrolul brut. *Vezi și* kerosen, petrol.

bivalvă *sau* lamelibranhiată

Denumire comună pentru membrii clasei de moluște *Bivalvia* sau *Pelecypoda*, caracterizată prin prezența unei cochilii formate din două valve. Printre speciile de bivalve se numără diferite specii de scoici de apă dulce, midiile, stridiile, scoicile din specia *Cardium edule* și cele din familiile *Teredinidae* și *Pectinidae*. Cele mai multe sunt complet închise în cochilia ale cărei două valve sunt unite de un ligament elastic și de două fâșii de țesut numite manta. Scoicile nu au cap. Se hrănesc cu fitoplancton, pompând apa prin branhii și captând particulele de hrană care sunt apoi împinse în gură. Scoicile se găsesc în majoritatea zonelor marine, de la cea de litoral și până în adâncurile abisale.

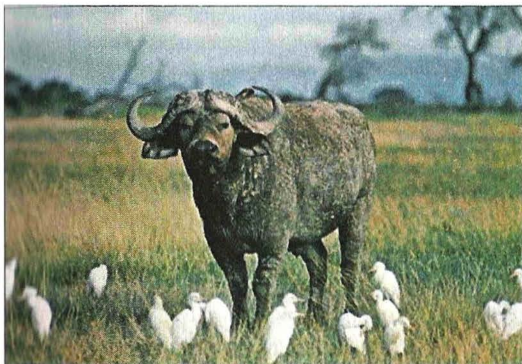
Structura internă a unei bivalve. Un ligament elastic ține depărtate cele două valve ale cochiliei, iar mișcarea cililor de pe branhii face apa să pătrundă prin sifonul inhalant. Pe măsură ce apa trece peste branhii, oxigenul difuzează în sânge, iar particulele alimentare sunt reținute în mucus și orientate spre gură. Doi mușchi aductori închid strâns valvele. O cută de țesut, mantaua, închide organele corpului și secretă materialul din care este formată cochilia. Un picior mare și puternic permite moluștei să se târască și să sape în substrat. Sistemul circulator este format din inimă și vase de sânge. Deșeurile metabolice din sânge sunt eliminate prin rinichi. Sângele neoxigenat și deșeurile metabolice sunt eliminate în apa care părăsește corpul prin sifonul exhalant.

bivol

Denumire folosită pentru numeroasele specii de bovide, printre care se numără și masivul bivol de apă, precum și bivolul-african. Numele este folosit deseori și pentru a desemna bizonul american. Anoa (*Anoa depressionis*) este o specie de dimensiuni mici, de culoare brună-închis, care trăiește în pădurile dese din Sulawesi. Este un animal retras, cu o înălțime de 0,75–1 m la greabăn și coarne drepte și ascuțite. Este vânat pentru carne, piele și coarne. O specie puțin mai mare, tamarau (*A. mindorensis*), trăiește în insula filipineză Mindoro. Este o specie extrem de retrasă și sălbatică, iar numărul reprezentanților săi a scăzut foarte mult.

bivol-african

Bivol masiv, negru, cu coarne (*Syncerus caffer*) răspândit în trecut pe întreg teritoriul Africii subsahariene. În prezent, mai există doar puține exemplare, din cauza bolilor și a vânătorii. Este un animal gregar, care

bivol-african (*Syncerus caffer*)

MARK BOULTON – COLECȚIA SOCIETĂȚII NAȚIONALE AUDUBON/PHOTO RESEARCHERS

trăiește în câmpii și în păduri deschise. Când este rănit, devine extrem de periculos. Atinge o înălțime maximă de 1,5 m la greabăn, iar greutatea maximă a masculilor este de 900 kg. Coarnele sale masive sunt răsucite de obicei în jos și spre interior. O subspecie mai mică este răspândită în pădurile Africii de Vest.

bivol-de-apă *sau* bivol-indian

Denumire colectivă pentru cele trei subspecii de bovide ale speciei *Bubalus bubalis.* Dintre acestea, două au fost domesticite în Asia din cele mai vechi timpuri. Numele îi vine de la capacitatea animalului de a munci pe terenuri mlăștinoase și în regiuni cu climat umed. Cele mai mari rase măsoară 1,5–1,8 m înălțime, până la 2,9 m lungime și pot cântări peste 900 kg. Corpul, de culoare negru-stins sau gri-închis, este acoperit cu păr rar. Coarnele sunt îndreptate lateral și în sus și au o anvergură de până la 2 m. Bivolul-de-mlaștină, o subspecie, este principalul animal de tracțiune în S Chinei și în S și SE Asiei. O altă subspecie, bivolul-de-râu, este folosit pentru carne, lapte și tracțiune în S și SV Asiei și în Egipt. O a treia subspecie este bivolul-sălbatic-de-apă, din care au mai rămas câteva turme. Acesta este mai mare decât bivolul domestic și este tratat uneori ca specie separată (*B. arnee*).

bivol-indian

Vezi bivol-de-apă

Biwa

Lac în zona central-vestică a insulei Honshu, Japonia. Este cel mai mare lac din Japonia, cu o lungime de 64 km, o lățime de 19 km și o suprafață de 670 kmp. Numele său trimite la lăuta *biwa* (*vezi* pipa) a cărei formă este asemănătoare cu aceea a lacului. Singurul său afluent, râul Yodo, curge dinspre extremitatea sudică a lacului spre golful Osaka. Lacul Biwa este cunoscut pentru culturile de perle. Frumusețea peisajelor sale, subiect predilect al poeziei japoneze, reprezintă una dintre cele mai importante atracții turistice ale Japoniei.

bizam

Denumire comună pentru cele două specii de rozătoare semiacvatice, de culoare maro (familia *Cricetidae*), răspândite în mlaștinile, lacurile puțin adânci și pâraiele din America de Nord și care au fost introduse și în Europa. Bizamul (*Ondatra zibethica*) are corpul îndesat, greoi, cu o lungime de 30 cm, fără a include coada lungă, comprimată și solzoasă. Labele posterioare au degetele parțial unite printr-o membrană dură, acoperită cu peri. Sacii anali produc o secreție cu miros asemănător celui de mosc. Blana are valoare comercială, fiind apreciată pentru aspectul lucios al perilor lungi care acoperă un al doilea strat, mai scurt și moale. Bizamii sapă vizuini în malul apei sau își construiesc pe apă cuiburi din pământ și trestii. Se hrănesc cu rogoz, trestie, rădăcini și, ocazional, cu animale acvatice mici. În Florida trăiește o specie de bizam mai mică, cu coada rotundă, varietate cunoscută și sub numele de șobolan-de-apă (*Neofiber aleni*).

bizantin, cânt ~

În Biserica Ortodoxă, cântec liturgic unison folosit din epoca Imperiului Bizantin și până în sec. XVI. Provine probabil din liturghiile creștine ebraice și siriene. Pentru psalmi și imnuri, se folosea un sistem de opt tonalități, foarte asemănătoare celor grecești, fiecare tonalitate (sau echos) constând în mare din câteva formule melodice. Principalele tipuri de imn erau tropar (una sau mai multe strofe de proză poetică), condac (o predică metrică) și canon (un set de tipuri de imnuri cu o ordine complexă). *Vezi* cânt gregorian.

Bizantin, Imperiul ~

Imperiu care se întindea din SE și S Europei până în V Asiei. A fost inițial doar orașul Byzantion, dezvoltat dintr-o veche colonie grecească așezată pe malul european al strâmtorii Bosfor. În 330 d.Hr., orașul a fost cucerit de Constantin I, care i-a schimbat numele în Constantinopol. La vremea aceea, zona era cunoscută ca Imperiul Roman de Răsărit. Căderea Romei, în 476 d.Hr., a însemnat și sfârșitul jumătății apusene a Imperiului Roman, jumătatea răsăriteană continuând să existe

sub numele de Imperiul Bizantin, cu capitala la Constantinopol. Această parte răsăriteană era în multe privințe diferită de cea apuseană. Moștenitoare a civilizației epocii elenistice, ea era mai urbanizată și mai înfloritoare din punct de vedere comercial. Cel mai important împărat al său, Iustinian (d. 527–565 d.Hr.), a recucerit o parte din Europa occidentală, a construit Hagia Sophia și a realizat codificarea de bază a dreptului roman. După moartea lui, puterea imperiului a slăbit. Deși conducătorii acestuia au continuat să se autointituleze romani mult timp după moartea lui Iustinian, termenul de bizantin descrie mai bine imperiul din perioada medievală. Îndelungata controversă din cadrul Bisericii Ortodoxe privind iconoclasmul a pregătit terenul pentru separarea de Biserica Romano-Catolică (*vezi* Schisma din 1054). În perioada controversei, arabii și turcii selgiucizi și-au sporit puterea în regiune. La sfârșitul sec. XI, Alexios I Comnen a cerut ajutor de la Veneția și de la papă, iar aceștia au transformat cruciadele care au urmat în expediții de jaf. În timpul celei de a patra cruciade, venețienii au cucerit Constantinopolul și au instalat o dinastie de împărați latini. Când a fost recucerit de exilații bizantini, în 1261, imperiul era doar puțin mai mare decât un oraș-stat. În sec. XIV, turcii otomani au început să se extindă. Asediul lor îndelungat asupra orașului Constantinopol a luat sfârșit abia în 1453, când ultimul împărat a murit încercând să apere zidurile orașului, iar regiunea a căzut sub control otoman.

* Pentru împărații Imperiului Roman de Răsărit (la Constantinopole) înainte de căderea Romei, vezi Republica Romană și Imperiul Roman.

Împărații bizantini

Zenon	474-491 d.Hr.	Teodora (împărăteasă)	1055-1056
Anastasiu I	491-518 d.Hr.	Mihail VI Stratioticos	1056-1057
Iustin I	518-527 d.Hr.	Isaac I Comnen	1057-1059
Iustinian I	527-565 d.Hr.	Constantin X Ducas	1059-1067
Iustin II	565-578 d.Hr.	Romanos IV Diogenes	1067-1071
Tiberiu II Constantin	578-582 d.Hr.	Mihail VII Ducas	1071-1078
Mauriciu Tiberius	582-602 d.Hr.	Nicefor III Botaniates	1078-1081
Focas	602-610 d.Hr.	Alexios I Comnen	1081-1118
Heraclius	610-641 d.Hr.	Ioan II Comnen	1118-1143
Heraclius Constantin	641 d.Hr.	Manuel I Comnen	1143-1180
Heraklonas (sau Heraclius)	641 d.Hr.	Alexios II Comnen	1180-1183
Constans II (Constantin		Andronic I Comnen	1183-1185
Pogonatus)	641-668 d.Hr.	Isaac II Anghelos	1185-1195
Constantin IV	668-685 d.Hr.	Alexios III Anghelos	1195-1203
Iustinian II Rhinotmetos	685-695 d.Hr.	Isaac II Anghelos (reîntronat)	
Leonitos	695-698 d.Hr.	și Alexios IV Anghelos	1203-1204
Tiberiu III	698-705 d.Hr.	Alexios V Ducas Murzuphlus	1204
Iustinian II Rhinotmetos			
(reîntronat)	705-711 d.Hr.	**Împărați latini**	
Philippikos	711-713 d.Hr.	Baldwin 1	1204-1205
Anastasiu II	713-715 d.Hr.	Henric	1206-1216
Teodosie III	715-717 d.Hr.	Petru	1217
Leon III	717-741 d.Hr.	Iolanda (împărăteasă)	1217-1219
Constantin V Copronimul	741-775 d.Hr.	Robert	1221-1228
Leon IV	775-780 d.Hr.	Baldwin II	1228-1261
Constantin VI	780-797 d.Hr.	Ioan	1231-1237
Irina (împărăteasă)	797-802 d.Hr.		
Nicefor I	802-811 d.Hr.	**Împărați la Niceea**	
Staurakios	811 d.Hr.	Constantin (XI) 1204-1205?	
Mihail I Rangabe	811-813 d.Hr.	Teodor I Lascaris	1205?-1222
Leon V	813-820 d.Hr.	Ioan III Ducas Vatatzes	1222-1254
Mihail II	820-829 d.Hr.	Teodor II Lascaris	1254-1258
Theophil	829-842 d.Hr.	Ioan IV Lascaris	1258-1261
Mihail III	842-867 d.Hr.		
Vasile I	867-886 d.Hr.	**Împărați greci reintronați**	
Leon VI	886-912 d.Hr.	Mihail VIII Paleolog	1261-1282
Alexandru	912-913 d.Hr.	Andronic II	
Constantin VII Porfirogenet	913-959 d.Hr.	Paleolog	1282-1328
Romanos I Lecapenos	920-944 d.Hr.	Andronic III Paleolog	1328-1341
Romanos II	959-963 d.Hr.	Ioan V Paleolog	1341-1376
Nicefor II Focas	963-969 d.Hr.	Ioan VI Cantacuzino	1347-1354
Ioan I Tzimiskes	969-976 d.Hr.	Andronic IV Paleolog	1376-79
Vasile II Bulgaroctonul	976-1025	Ioan V Paleolog	
Constantin VIII 1025-1028		(reîntronat)	1379-1390
Romanos III Arghir	1028-1034	Ioan VII Paleolog	1390
Mihail IV	1034-1041	Ioan V Paleolog	
Mihail V Calaphatos	1041-1042	(reîntronat)	1390-1391
Zoe (împărăteasă)	1042-1050	Manuel II Paleolog	1391-1425
Constantin IX		Ioan VIII Paleolog	1421-1448
Monomachos	1042-1055	Constantin XI Paleolog	1449-1453

bizantină, arhitectură ~

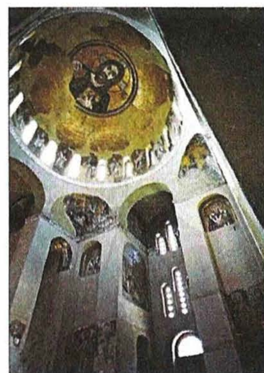
Stil arhitectural din Constantinopol (astăzi Istanbul, în Antichitate, Byzantion), apărut după 330 d.Hr. Stilul arhitecților bizantini era eclectic, inițial puternic influențat de elementele caracteristice ale templelor romane. Combinația dintre bazilică și structurile religioase cu plan central simetric (circular sau poligonal) a dat naștere bisericilor bizantine cu plan în cruce greacă, având o zonă centrală pătrată și patru brațe de lungimi egale. Trăsătura principală este acoperișul în cupolă. Pentru a putea așeza cupola pe baza de formă pătrată, se folosea fie câte un arc în fiecare colț al bazei pătrate, ceea ce o transforma într-un octogon, fie pandantivul. Construcțiile bizantine desfășurau spații înalte și decorațiuni somptuoase: coloane și incrustații din marmură, cupole mozaicate, pavaje din piatră și, uneori, plafoane aurite. Arhitectura Constantinopolului s-a răspândit în Orientul creștin, iar în anumite locuri, în special în Rusia, a fost folosită și după căderea orașului (1453). *Vezi* Hagia Sofia.

bizantină, artă ~

Arhitectura, pictura și alte arte vizuale produse în perioada Evului Mediu în Imperiul Bizantin (cu capitala la Constantinopol) și în diferite regiuni aflate sub influența lui. Stilurile picturale și arhitecturale specifice artei bizantine, ale căror baze au fost puse în sec. VI d.Hr., au fost extrem de omogene, până la dispariția imperiului prin cucerirea Constantinopolului de către turci, în 1453.

Arta bizantină este aproape în întregime de expresie religioasă, în mod special preocupată de transpunerea impersonală a preceptelor teologice în formă artistică. Arhitectura și pictura au reflectat fidel aceste comandamente rămânând anonime

și uniforme și căpătând forme din ce în ce mai perfecționate, în cadrul unei tradiții rigide, fără să reflecte în vreun fel gustul personal al artiștilor; rezultatul a fost un stil foarte sofisticat și o spiritualizare a expresiei cu greu atinsă în arta apuseană. Arhitectura bizantină timpurie, deși dominată de planul longitudinal al bazilicilor din Italia, a favorizat folosirea pe scară largă a cupolelor și boltelor largi. Însă cupolele circulare nu erau potrivite structural sau vizual pentru planul longitudinal al zidurilor de susținere. De aceea, în sec. X, s-a răspândit în multe locuri un plan radial, constând din patru brațe egale, boltite, care plecau din cupola aflată la încrucișarea lor. Acest plan radial central era cât se poate de potrivit pentru viziunea ierarhică a universului, așa cum era conceput în Biserica Răsăriteană. Conceptul respectiv era clar vizibil în schema iconografică a decorației bisericilor, prin frescele, sau, și mai des, prin mozaicurile care acopereau interiorul cupolelor, pereții și bolțile, într-o fuziune perfectă a expresiei arhitecturale și picturale. În centrul cupolei se afla figura severă a Pantocratorului (Tatăl Atotstăpânitor). Sub el, de jur-împrejurul bazei cupolei, erau înfățișați îngerii și arhanghelii, iar pe ziduri, sfinții. Fecioara Maria era de obicei înfățișată în vârful uneia dintre semicupolele ce acopereau cele patru brațe radiale. Partea cea mai de jos a bisericii aparținea comunității credincioșilor. Astfel, biserica reflecta, ca un microcosmos, întreg universul. Dispunerea iconografică era și o reflectare a liturghiei: imaginile reprezentând scene din viața lui Iisus și a Sfintei Fecioare, în loc să fie dispuse în ordine cronologică de-a lungul pereților, ca în bisericile apusene, erau alese în funcție de semnificația lor ca zile de sărbătoare și reprezentate în biserică potrivit semnificației lor teologice. Stilul acestor mozaicuri și fresce le reflecta funcția de imagini statice și simbolice ale divinității și absolutului. La apogeul său, stilul bizantin, apărut prin stilizarea și standardizarea formelor clasice târzii prezente inițial în arta creștină, se caracteriza prin linii dinamice și culoare întinsă uniform, mai degrabă decât prin forme. Trăsăturile individuale erau respinse în favoarea unui tip facial standard, figurile erau aplatizate, iar veșmintele erau reprezentate doar ca niște linii învolburate. Efectul total era de des-întrupare, reprezentarea tridimensională a omului fiind înlocuită de o prezență spirituală, a cărei forță era transmisă prin vigoarea liniilor și strălucirea culorilor. Imaginile bizantine erau în același timp mai îndepărtate și mai apropiate decât cele naturaliste clasice. Efectul de imediatețe era mărit de poziția frontală a personajelor, cu figuri severe, ochi foarte mari și privire pătrunzătoare, precum și de folosirea unui fundal de aur, caracteristic pentru această artă, care, în icoanele în care erau înfățișate personaje izolate, făcea ca imaginea să pară suspendată între perete și privitor.

Interior al bisericii mănăstirești de la Daphne, Grecia, sec. XI, cu o cupolă înfățișându-l, în mozaic, pe Hristos Pantocrator

RENE PERCHERON-J.P. ZIOLO

În Imperiul Bizantin sculptura nu era o formă de expresie artistică prea întâlnită. Cel mai adesea era reprezentată în mici reliefuri din fildeș, folosite la copertele cărților, în relicvarii sau alte obiecte asemănătoare. Alte arte miniaturale, precum broderia, orfevreria sau lucrările în email au înflorit în societatea foarte bogată și sofisticată din Constantinopol. Anluminarea manuscriselor a jucat un rol important în răspândirea stilului și iconografiei bizantine în Europa, deși nu se putea compara cu efectele impresionante create de pictura monumentală și de mozaicuri.

Formele bizantine s-au răspândit atât prin comerț, cât și prin cuceriri în Italia și Sicilia, unde s-au menținut, cu unele modificări, până în sec. XII, devenind surse importante pentru arta Renașterii italiene. Datorită expansiunii Bisericii Ortodoxe Răsăritene, arta bizantină s-a răspândit și în estul Europei, mai ales în Rusia, unde s-a păstrat intactă, deși a suferit câteva modificări locale, până în sec. XVII.

Bizet, Georges
născut **Alexandre-César-Léopold Bizet**
(25.10.1838, Paris, Franța - 03.06.1875, Bougival)

Compozitor francez. Fiu al unui profesor de muzică, a fost admis la conservatorul din Paris la vârsta de nouă ani, iar la șaptesprezece ani a compus *Simfonia în do major* (1855). Dornic să obțină succesul pe scena Operei, a compus *Pescuitorii de perle* (Les Pêcheurs de perles 1863), *Frumoasa fată din Perth* (La jolie fille de Perth, 1866) și *Djamileh* (1871). Dezgustat de frivolitatea operetei franceze, s-a decis să înnoiască genul *opéra comique* (*în franceză*, operă comică). În 1875, a fost pusă pentru prima

dată în scenă capodopera sa, *Carmen*. Deși realismul dur al operei i-a contrariat pe mulți, *Carmen* a fost bine primită la nivel internațional, fiind considerată un exemplu suprem al genului. Moartea compozitorului, la scurt timp după premieră, a pus capăt unei cariere remarcabile.

bizon

Denumire comună pentru două specii (genul *Bison*) de bovide, cu frunte bombată și o cocoașă pronunțată în dreptul umerilor. Părul maroniu-închis și aspru este mai lung în zona capului, gâtului și a umerilor. Ambele sexe poartă coarne grele și curbate. Un mascul matur măsoară 2 m la greabăn și cântărește peste 900 kg. Bizonii trăiesc în cirezi. Bizonul-american era răspândit în toată America de Nord, până la sosirea europenilor. Vânătoarea necontrolată l-a adus aproape de dispariție în 1900, însă de atunci situația s-a ameliorat. Bizonul-european (*B. bonasus*) numit și zimbru, este asemănător cu cel din America, însă supraviețuiește doar în câteva rezervații.

bizon-american sau bizon-de-câmpie (*Bison bison*)

ALAN G. NELSON – ROOT RESOURCES

bizoni

Poreclă dată membrilor regimentelor de cavalerie americane formate din soldați de culoare, care au servit în V SUA, în perioada 1867–1896. O lege din 1866 a autorizat armata să formeze regimente de cavalerie și de infanterie compuse din persoane de culoare, sub comanda unor ofițeri albi. Sarcina soldaților consta în monitorizarea indienilor de la frontiera vestică (porecla de bizoni le-a fost dată de către indieni). Soldații au participat la aproape 200 de acțiuni. S-au remarcat prin curaj și disciplină, având cele mai puține cazuri de dezertări și de trimiteri în fața curții marțiale. Unul dintre ofițerii Regimentului 10 cavalerie a fost John Pershing, a cărui poreclă, Jack cel Negru, reflectă atitudinea sa de sprijinire a trupelor de culoare.

Björling, Jussi
născut Johan Jonaton Björling

(02.02.1911, Stora Tuna, Suedia – 09.09.1960, Siarö)

Tenor suedez. A început să cânte în fața publicului încă din copilărie, făcând turul Europei și al Statelor Unite alături de familie. Primit la Opera Regală Suedeză în 1928, a devenit repede o vedetă. A debutat la Metropolitan Opera din New York în 1938 cu rolul Rodolfo din *Boema*. În Al Doilea Război Mondial a rămas în Suedia, însă după aceea a revenit la Metropolitan Opera pentru mai multe stagiuni. A devenit artistul preferat atât pe scenă, cât și în înregistrări, datorită frumuseții și muzicalității stilului său interpretativ.

Björnson, Bjørnstjerne (Martinius)

(08.12.1832, Kvikne, Norvegia – 26.04.1910, Paris, Franța)

Scriitor norvegian, editor și director de teatru. S-a străduit să reînvie mândria națională, legând istoria și vechile legende norvegiene de idealurile moderne. Alături de Henrik Ibsen, Alexander Kielland și Jonas Lie, este considerat unul dintre „cei patru grei" ai literaturii norvegiene a sec. XIX. În 1903 i-a fost decernat Premiul Nobel pentru literatură. Poemul său *Iubi-vom mereu acest pământ* (Ja, vi elsker dette landet) a devenit imnul național al Norvegiei.

Black and Tan

(*în engleză*, negru și cafeniu)

Membru al forțelor auxiliare britanice, trimise în Irlanda pentru a lupta împotriva republicanilor (1920–1921). După Primul Război Mondial, când tulburările naționaliste irlandeze s-au intensificat, mulți membri ai poliției irlandeze au demisionat, fiind temporar înlocuiți cu recruți englezi. Din cauza crizei de uniforme, aceștia purtau un amestec de haine negru cu cafeniu. În eforturile lor de a stopa terorismul practicat de Armata Republicană Irlandeză (IRA), și acești recruți au recurs la represalii violente.

Black Canyon of the Gunnison, Parcul Național ~

Parc din V statului Colorado, SUA. Cuprinde un defileu strâmt și adânc al râului Gunnison și rezervația, fondată în 1933; ridicată la rang de parc național în 1999, ocupă o suprafață de 133 kmp. Numele canionului (*în engleză*: *black canyon*, canion negru) provine de la pereții înnegriți, acoperiți cu licheni, care accentuează aerul sumbru al defileului.

Black Warrior

Râu navigabil, în V statului Alabama, SUA. Format la confluența râurilor Locust și Mulberry, în ținutul Jefferson, curge pe direcția SV, traversând câmpuri miniere de cărbune, și se unește cu râul Tombigbee în apropiere de Demopolis. Râul are o lungime de 286 km, pe cursul său existând o hidrocentrală, în amonte de Tuscaloosa.

Black, Hugo (La Fayette)
(27.02.1886, Districtul Clay, Alabama, SUA - 25.09.1971, Bethesda, Maryland)

Judecător al Curții Supreme a SUA (1937–1971). Începând cu 1906, a practicat avocatura în statul Alabama, apoi a devenit membru al Senatului SUA (1927–1937), cadru în care a fost un susținător al proiectului New Deal. Președintele Franklin Roosevelt l-a numit judecător la Curtea Supremă a SUA, unde a ajutat la anularea acelor decizii, luate până la el, care contraveneau legislației New Deal. În anii 1960, a fost o figură proeminentă a majorității liberale, care a eliminat rugăciunea obligatorie din școli și a garantat dreptul la consiliere juridică al celor suspectați de crimă. A devenit cunoscut pentru susținerea absolută a Declarației drepturilor, ca garanție a drepturilor cetățenești. Ultima sa acțiune importantă a fost sprijinul acordat ziarului *New York Times* în publicarea documentelor Pentagonului (1971).

Black, Sir James (Whyte)
(n. 14.06.1924, Uddingston, Scoția)

Farmacolog scoțian. Studiind interacțiunile dintre receptorii din celule și substanțele chimice din sânge, a obținut primele medicamente beta-blocante pentru angina pectorală. A folosit o metodă similară și pentru obținerea unor medicamente pentru tratarea ulcerelor gastrice și duodenale. În 1988, i-a fost decernat Premiul Nobel pentru fiziologie sau medicină, alături de George H. Hitchings și Gertude Elion.

Blackett (de Chelsea), Patrick M(aynard) S(tuart), Baron ~
(18.11.1897, Londra, Anglia - 13.07.1974, Londra)

Fizician britanic. A absolvit Universitatea Cambridge în 1921 și a petrecut zece ani lucrând la Laboratorul Cavendish, unde a perfecționat camera cu ceață Wilson, transformând-o într-un instrument pentru studiul radiației cosmice. În 1948, i-a fost decernat Premiul Nobel pentru descoperirile sale, iar în 1969 a primit titlul nobiliar pe viață.

blackfoot *sau* **blackfeet**
(*în engleză*, picior negru sau picioare negre)

Grup de triburi indiene din statul Alberta, Canada și statul Montana, SUA, vorbitoare de limbă algonkin. Grupul este format din triburile piegan (pikuni sau blackfeet), piegan pikuni din N, blood (kainai) și blackfoot (siksika). Împreună, aceștia sunt numiți siksika sau blackfoot, nume ce provine, se pare, de la cenușa care colora mocasinii în negru. Au fost printre primii algonkini care s-au mutat din păduri în zona de V, în căutarea pășunilor și, ulterior, primii care au dobândit cai și arme de foc. Erau cunoscuți drept cea mai puternică și mai agresivă putere armată din câmpiile de NV, iar la apogeul puterii lor, în prima jumătate a sec. XIX, dețineau un teritoriu vast, care se întindea de la N, din Saskatchewan, până în SV, în statul Montana. Fiecare grup condus de unul sau mai mulți șefi era subdivizat în grupuri de vânători. Aceste grupuri iernau separat, dar se reuneau vara pentru a celebra dansul soarelui. Vreme de trei decenii, începând din 1806, aceste triburi i-au împiedicat pe coloniștii albi să se stabilească pe teritoriul lor. Au semnat primul lor tratat cu Statele Unite în 1855, după care au fost forțați să devină fermieri și crescători de animale. Astăzi trăiesc cca 10 000 de indieni blackfoot în Canada, iar la recensământul din 2000, mai bine de 27 000 de persoane din SUA au susținut că sunt exclusiv de origine blackfoot, deși există numai 15 000 de membri blackfoot înregistrați.

Indienii blackfoot, fotografie de Edward S. Curtis, 1910, din *The North American Indian*

COLECȚIA EDWARD E. AYER, BIBLIOTECA NEWBERRY, CHICAGO

blackjack *sau* **douăzeci și unu**

Joc de cărți al cărui obiectiv este ca jucătorul să primească o serie de cărți al căror punctaj să fie mai mare decât cel al cărților dealerului, dar fără a depăși un total de 21. Dealerul poate folosi unul, două sau mai multe pachete a câte 52 de cărți pe care le extrage dintr-un depozit numit potcoavă. Așii valorează 1 sau 11 puncte, iar valeții, damele și regii valorează câte 10. În funcție de regulile utilizate, mizele se pun înainte de împărțirea cărților, după ce fiecare jucător a primit câte o carte cu fața în jos sau după ce fiecare jucător a primit

două cărți cu fața în jos și dealerul a arătat una dintre cărțile sale.

Blackmun, Harry

(12.11.1908, Nashville, Illinois, SUA – 04.03.1999, Arlington, Virginia)

Jurist american. Și-a obținut diploma de avocat la Harvard (1932), a predat dreptul (1935–1941) și, în același timp, a promovat până la poziția de principal partener în cadrul unei firme de avocatură din Minnesota. A ocupat postul de avocat rezident la Clinica Mayo (1950–1959), apoi a fost numit la Circuitul al Optulea al Curții de Apel a SUA. În 1970, președintele Richard Nixon l-a numit la Curtea Supremă de Justiție a SUA, unde și-a desfășurat activitatea până în 1994. Considerat un conservator atunci când și-a început activitatea la Curtea Supremă, Blackmun a devenit, cu trecerea anilor, tot mai liberal. A elaborat decizia majorității de șapte membri în cazul *Roe vs. Wade* (1973).

Blackstone

Râu care străbate centrul statului Massachusetts și statul Rhode Island, SUA. Curge pe cca 80 km prin Worcester și de-a lungul părții de NE a statului Rhode Island, până la Pawtucket, unde ia numele de Seekonk. Furnizează energie electrică pentru o zonă puternic industrializată.

Blackstone, Sir William

(10.07.1723, Londra, Anglia – 14.02.1780, Wallingford, Oxfordshire)

Jurist englez. Rămas orfan la 12 ani, a fost instruit la o școală publică, apoi la Colegiul Pembroke, Oxford, pe cheltuiala unchiului său, un chirurg din Londra. A fost ales profesor la Colegiul All Souls, iar în 1746 a devenit avocat pledant. Și-a luat doctoratul în drept civil în 1750, dar a abandonat practica avocățească în 1753, pentru a se concentra asupra carierei de profesor și pentru acțiuni judiciare în regiunea Oxford. A fost prima persoană care a ținut un curs de drept comun în Anglia și a publicat un suport de curs pentru studenți în 1756. A fost ales primul profesor universitar de drept civil, la catedra vineriană din Oxford, în 1758. Lucrarea sa *Comentarii privind legile Angliei* (Commentaries on the Laws of England, 1765–1769) este cea mai cunoscută descriere a doctrinelor legilor engleze și a devenit o carte de bază a învățământului juridic din Anglia și America de Nord. A fost și membru al Parlamentului (1761–1770), consilier juridic al Coroanei (din 1763) și judecător la Curtea de drept comun (1770–1780).

Blackwell, Elizabeth

(03.02.1821, Counterslip, Bristol, Gloucestershire, Anglia – 31.05.1910, Hastings, Sussex)

Medic american de origine engleză. Familia sa a emigrat în Statele Unite în 1832. Și-a început studiile medicale citind manuale de medicină și angajând preparatori particulari. Școlile de medicină i-au refuzat înscrierea, însă în cele din urmă a fost acceptată la Colegiul Medical din Geneva (ulterior Colegiul Hobart), în 1847. Deși marginalizată, a absolvit ca șefă de promoție în 1849 și a devenit prima femeie medic a timpurilor moderne și prima care și-a obținut diploma de la o școală americană de medicină. În ciuda unei opoziții susținute, în 1857 a înființat spitalul New York Infirmary, cu angajați exclusiv femei, iar ulterior a înființat un curs de medicină pentru femei. De asemenea, a fost fondatoarea Școlii Londoneze de Medicină pentru Femei. Sora sa, Emily (1826–1910), a condus spitalul vreme de mulți ani, fiind, de asemenea, decan și profesor în cadrul colegiului medical asociat.

Blaga, Lucian

(09.05.1895, Lancrăm, Alba, România – 06.05.1961, Cluj)

Poet, dramaturg și filozof român. S-a născut într-o familie de preoți și după studiile liceale la Brașov (1906–1914) a urmat cursurile Facultății de Teologie din Sibiu (1914–1917) și pe cele ale Facultății de Filozofie din Viena, unde a obținut doctoratul (1920). A fost atașat și consilier de presă la legațiile române din Varșovia, Praga, Berna, Viena și ambasador în Portugalia (1938–1939). Unul dintre reprezentanții importanți ai vieții culturale și literare românești interbelice, a fost profesor de filozofia culturii la Universitatea din Cluj, a desfășurat o bogată activitate publicistică, fiind un colaborator permanent la *Gândirea, Adevărul literar și artistic* și *Cuvântul*, și a elaborat un sistem filozofic în care a încercat să răspundă marilor întrebări ale filozofiei: originea universului și a vieții, esența și destinul omului. Opera lui se caracterizează printr-o unitate ideatică și stilistică în care lirica și teatrul sunt impregnate de ideile

Lucian Blaga

filozofice, iar lucrările științifice despre cunoaștere și cultură poartă amprenta lirismului prin abundența de imagini și de concepte poetice. Principalele sale volume de poezii, *Poemele luminii* (1919), *Pașii profetului* (1921), *Lauda somnului* (1929), *În marea trecere* (1924), *La curțile dorului* (1938), *Nebănuitele trepte* (1943), dezvăluie o lirică vibrantă, pe care critica literară o definește ca aparținând unui panteism mistico-bucolic. Piesele de teatru *Zamolxe* (1921), *Tulburarea apelor* (1923), *Meșterul Manole* (1927), *Cruciada copiilor* (1930) sunt drame poetice și de idei, iar sistemul filozofic este cuprins în patru trilogii: *Trilogia cunoașterii* (1943); *Trilogia culturii* (1944); *Trilogia valorilor* (1946); *Trilogia cosmologică* (neterminată). Odată cu venirea la putere a comuniștilor, în 1948, are mult de suferit, este persecutat, înlăturat de la catedră, marginalizat la filiala din Cluj a Bibliotecii Academiei Române, ca bibliotecar. Această perioadă va fi transpusă în romanul memorialistic *Luntrea lui Caron* (postum, 1990). Ulterior, poetul a fost reabilitat și recunoscut drept un mare poet și gânditor. A fost membru al Academiei Române (1936).

Blaine, James G(illespie)

(31.01.1830, West Brownsville, Pennsylvania, SUA - 27.01.1893, Washington DC)

Om politic și diplomat american. S-a stabilit la Maine în 1854, pentru a deveni editor al *Kennebec Journal*, un ziar de virulentă orientare republicană. A fost membru al Camerei Reprezentanților între 1863–1876 fiind ales președinte al acesteia în 1868. Susținător al liniei republicane moderate, s-a opus republicanilor radicali conduși de Roscoe Conkling. În 1876, a fost ales membru în Senat, poziție la care a renunțat prin demisie, în 1881, pentru a deveni secretar de stat. În această funcție a făcut primele demersuri pentru a asigura controlul Statelor Unite asupra traseului final al Canalului Panamá. A fost nominalizat drept candidat al Partidului Republican pentru alegerile prezidențiale din 1884 pe care le-a pierdut, la o mică diferență, în favoarea lui Grover Cleveland. Numit pentru a doua oară în funcția de secretar de stat (1889–1892), a prezidat prima Conferință Panamericană.

Blair, Henry William

(06.12.1834, Campton, New Hampshire, SUA - 14.03.1920, Washington DC)

Politician american. A practicat avocatura începând cu 1859 și a fost membru al legislativului statului New Hampshire. Ulterior a fost ales membru al Camerei Reprezentanților (1875–1879) și mai apoi al Senatului (1879–1891). În 1876, a încercat să obțină transferarea profiturilor realizate din vânzările de teren către școlile de stat, iar în 1881 a propus alocarea sumei de 120 de milioane de dolari către statele americane, în scopul revitalizării școlilor. Nici unul dintre demersuri nu a fost încununat de succes. A fost și un susținător al drepturilor femeilor și al dreptății rasiale.

Blair, Tony
născut Anthony Charles Lynton

(n. 06.05.1953, Edinburgh, Scoția)

Om politic și prim-ministru britanic (1997–2007), cel mai tânăr prim-ministru din 1812 și până în prezent și membrul Partidului Laburist cu cea mai lungă perioadă în funcția de premier. Înainte de 1983, când a câștigat alegerile pentru Camera Comunelor, Blair a fost avocat. În 1988, la vârsta de 35 de ani, a devenit membru al cabinetului din umbră al Partidului Laburist și și-a îndemnat partidul să se orienteze spre o politică de centru și să renunțe la poziția tradițională, de susținere a controlului statului și a proprietății publice asupra anumitor sectoare ale economiei. A devenit șeful partidului în 1994, reînnoind platforma politică a acestuia, și l-a condus spre victorie, în alegerile din 1997, 2001 și 2005. Guvernul său a negociat un acord de pace între unioniștii și republicanii din Irlanda de Nord, a înființat adunări legislative descentralizate în Țara Galilor și Scoția și a realizat o serie de reforme parlamentare. După atacurile din 11 septembrie 2001 din SUA, Blair a făcut din Marea Britanie aliata SUA și a președintelui acesteia, George W. Bush, într-o luptă la nivel global împotriva terorismului. La sfârșitul anului 2002, Blair și Bush au acuzat guvernul irakian condus de Saddam Hussein de încălcarea reglementărilor ONU, prin continuarea activităților de producere și stocare a armelor biologice, chimice și nucleare. Lansarea într-un război împotriva Irakului a provocat divergențe profunde în interiorul propriului partid și o puternică reacție de opoziție din partea opiniei publice. Cu toate acestea, în martie-aprilie 2003, Blair și Bush au condus un atac asupra Irakului care a dus la răsturnarea regimului lui Saddam Hussein. Sprijinul pe care Blair a continuat să îl acorde războiului din Irak a provocat scăderea popularității sale și în 27 iunie 2007, la aproape un an după ce declarase că va renunța la funcția de prim-ministru, Blair a demisionat, în funcție urmându-i Gordon Brown. Ulterior,

Blair a fost ales de către „cei patru" (SUA, Uniunea Europeană, Rusia și ONU) ca trimis special în Orientul Mijlociu.

Blais, Marie-Claire

(n. 05.10.1939, Québec, Canada)

Romancieră și poetă canadiană de expresie franceză. Prin două dintre romanele de început, de factură onirică, *Frumoasa bestie* (La belle bête, 1959) și *Capul alb* (Tête blanche, 1960), autoarea și-a definit aria de interes – oameni din categoria muncitorilor, condamnați să ducă o viață plină de durere și de sărăcie. Romanul *Un anotimp din viața lui Emmanuel* (Une saison dans la vie d'Emmanuel, 1965) a primit Premiul Médicis și a fost tradus și discutat multă vreme. Operele de mai târziu cuprind *Manuscrisele Paulinei Archange* (Les Manuscrits de Pauline Archange, 1968, Premiul Guvernatorului General) și *Surd prin oraș* (Le Sourd dans la ville 1979, Premiul Guvernatorului General). A primit din nou Premiul Guvernatorului General în 1996 pentru *Însetări* (Soifs, 1995). A publicat volume de poezie și câteva piese de teatru.

Blaj

Municipiu, 21 261 loc. (2001), în județul Alba, România, situat în V Podișului Târnavelor, la confluența Târnavei Mari cu Târnava Mică, într-o zonă viticolă renumită. Atestat documentar în 1271, în 1617 orașul primește dreptul de a organiza târguri săptămânale și anuale, iar în 1737 primește statut de oraș. În a doua jumătate a sec. XVIII, Blajul ajunge cel mai important centru de cultură și învățământ românesc din Transilvania, fiind și un centru ecumenic al credincioșilor greco-catolici, reședința episcopiei Bisericii Unite (*vezi* Biserica Greco-Catolică). În vremea episcopatului lui Ioan Inochentie Micu-Klein și a urmașului său, Petru Pavel Aaron, la Blaj au fost întemeiate importante instituții de învățământ, precum prima școală publică cu limba de predare română (1754) și Biblioteca Arhidiecezană (cea mai mare bibliotecă românească din Transilvania). Locul unde și-au făcut studiile o seamă de importanți cărturari români ai sec. XVIII–XIX din Transilvania (Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ion Budai-Deleanu, Gheorghe Barițiu) a reprezentat în sec. XIX și unul dintre centrele ideologice ale burgheziei românești din Transilvania și centrul luptei de emancipare națională a românilor. Aici a avut loc Marea Adunare Națională a românilor transilvăneni (mai 1848), care a adoptat programul de revendicări referitoare la drepturile națiunii române. În 1993, Blajul a fost declarat municipiu. Este nod feroviar și rutier și centru de prelucrare a lemnului. Principalele monumente turistice sunt: prima școală românească, Castelul Mitropolitan (1535), catedrala Sfânta Treime (1741–1749), în stil baroc, și ansamblul monumental (1958) dedicat Adunării de la Blaj.

Blake, Edward

(13.10.1833, Adelaide, Canada – 01.03.1912, Toronto, Ontario)

Om politic canadian. A practicat avocatura începând cu 1856; în 1864 a creat un consiliu al reginei, iar în 1867 a fost ales în Camera Comunelor. A deținut funcțiile de premier al statului Ontario (1871–1872) și de ministru al justiției (1875–1877) în guvernul lui Alexander Mackenzie, perioadă în care a contribuit la redactarea constituției. A fost liderul Partidului Liberal (1880–1887). În 1890, s-a retras din viața politică a Canadei și s-a mutat în Irlanda, unde a activat în cadrul Camerei Comunelor a Marii Britanii (1892–1907).

Blake, Eubie

născut **James Hubert Blake**

(07.02.1883, Baltimore, Maryland, SUA – 12.02.1983, Brooklyn, New York)

Compozitor și pianist american. În adolescență a cântat la pian în cafenele și case de toleranță, iar în 1889 a compus prima melodie ragtime, *Sounds of Africa*. Împreună cu partenerul său, cântărețul și libretistul Noble Sissle (1889–1975), au fost printre primii cântăreți de culoare care au evoluat pe scenă fără un machiaj de fals negru. Spectacolul lor de varietăți, intitulat *Shuffle Along* (1921), care i-a lansat pe Paul Robeson și pe Josephine Baker, a fost printre primele musicaluri scrise, produse și regizate de afro-americani. În 1925, a fost coautor al partiturii muzicale pentru *Blackbirds of 1930*. Renumele său a atins apogeul în 1978, când musicalul *Eubie* s-a lansat pe Broadway. A susținut ultimul său concert în 1982.

Blake, William

(28.11.1757, Londra, Anglia – 12.08.1827, Londra)

Gravor, artist, poet și vizionar englez, autor al minunatelor versuri din *Cântecele inocenței și ale experienței* (Songs of Innocence 1789 și Songs of Experience 1794) și al unor „profeții" profunde, precum *Viziunile fiicelor Albionului* (Visions of the Daughters of Albion 1793), *Cartea lui Urizen* (The First Book of Urizen 1794), *Milton* (1804–1811])

și *Ierusalim* (Jerusalem 1804–1820). A gravat, tipărit, colorat, cusut și vândut aceste lucrări cu ajutorul devotatei sale soții, Catherine. Printre cele mai cunoscute poezii ale sale se numără *Mielul* (The Lamb), *Tigrul* (The Tyger), *Londra* (London), *Ierusalim* (Jerusalem) și *Milton*, care a devenit un fel de al doilea imn național al Marii Britanii. La începutul sec. XXI, Blake este considerat drept primul și cel mai original dintre poeții romantici, însă în timpul vieții a fost neglijat sau considerat (pe nedrept) nebun.

Blake s-a născut în locuința de deasupra magazinului modest de tricotaje al tatălui său, pe Broad Street nr. 28, Golden Square, în Londra. Părinții săi au fost James Blake (1722–1784) și Catherine Wright Armitage Blake (1722–1792). Tatăl său provenea dintr-o familie obscură din Rotherhithe, dincolo de râul Tamisa din Londra, iar mama sa venea dintr-o familie de țărani liberi din satul Walkeringham din Nottinghamshire. Mama lui se căsătorise prima dată în 1746 cu un negustor de mărunțișuri pe nume Thomas Armitage, iar în 1748 cei doi s-au mutat pe Broad Street nr. 28. În 1750, cuplul s-a alăturat Bisericii Moraviene nou înființate din Fetter Lane, Londra. Mișcarea religioasă moraviană, pătrunsă de curând din Germania, avusese o atracție puternică spre emoțiile asociate cu metodismul în formare. Catherine Armitage a născut un băiat, Thomas, care a murit când încă era bebeluș, în 1751; câteva luni mai târziu a murit și Thomas Armitage.

Catherine a părăsit Biserica Moraviană, care promova căsătoriile în cadrul cultului, iar în 1752 s-a căsătorit cu James Blake în capela Sf. Gheorghe a Bisericii Angliei, în Hanover Square. James s-a mutat cu ea pe Broad Street nr. 28. Au avut împreună șase copii: James (1753–1827), care a preluat afacerea familiei după moartea tatălui său, în 1784; John (născut în 1755, mort când era copil); William, poet și artist; alt John Blake (născut în 1760, mort în 1800), pe care Blake îl numea într-o scrisoare din 1802 „fratele meu John cel rău" și care a devenit brutar de turtă dulce, însă nu a avut succes, apoi s-a înrolat ca soldat și a murit; Richard (1762–1787), pe care îi alintau Robert, artist promițător și preferatul poetului, uneori alter ego-ul său; și Catherine Elizabeth (1764–1841), cel mai mic copil al familiei, care nu s-a căsătorit niciodată și a murit într-o sărăcie extremă la mult timp după moartea tuturor celorlalți frați.

William Blake a avut o copilărie modestă. Singura educație pe care a primit-o în acea perioadă, la fel ca toți ceilalți copii, a fost pe genunchii mamei sale. A considerat-o o experiență pozitivă.

Viziuni ale eternității

Viziunile erau foarte obișnuite pentru Blake, iar viața și lucrările sale au o spiritualitate intensă. Prietenul său, ziaristul Henry Crabb Robinson, scria că, atunci când Blake avea patru ani, a văzut capul lui Dumnezeu la fereastră. Când încă era copil, l-a văzut și pe profetul Ezechiel sub un copac pe câmpie și, după cum spune primul său biograf, Alexander Gilchrist (1828–1861), a avut viziunea „unui copac plin cu îngeri, fiecare creangă fiind împodobită cu aripi strălucitoare, asemănătoare stelelor". Robinson scria în jurnalul său că Blake vorbea despre aceste viziuni „pe tonul obișnuit și simplu cu care vorbea despre lucrurile de zi cu zi... Vorbea despre capacitatea lui de a avea viziuni ca despre un lucru pe care îl avea din fragedă copilărie – crede că toți îl avem, însă, dacă nu îl cultivăm, îl pierdem". În eseul *O viziune a Judecății de Apoi* (A Vision of the Last Judgment), Blake scria: „Trebuie să spun că nu văd Creația exterioară... Întrebarea care se va pune este «Când soarele răsare, vedeți un disc de foc asemănător unei guinee?» Oh, nu, nu, văd o oștire nesfârșită de îngeri care strigă «Sfânt Sfânt Sfânt» este Dumnezeul cel Atotputernic!"

În 1802, Blake i-a scris patronului său William Hayley: „Mă aflu zi și noapte sub îndrumarea mesagerilor din Rai". Aceste viziuni au fost sursa de inspirație pentru multe dintre poemele și desenele sale. După cum scria în *Profeția inocenței* (Auguries of Innocence), scopul său era

Să văd lumea într-un bob de nisip
Și Raiul într-o floare de câmp
Ține Infinitul în palma mâinii tale
Și Eternitatea într-o oră.

După cum scria în 1804, sunt „îmbătat de viziuni intelectuale de câte ori iau în mână un creion sau un stilet pentru gravat". Soția lui Blake i-a spus odată tânărului prieten al acestuia, Seymour Kirkup, că „petrec foarte puțin timp cu domnul Blake; el e întotdeauna în Paradis". O parte din această importanță acordată viziunilor era moștenită de la mama sa, care, alături de primul ei soț, devenise moraviană atunci când grupul se afla în plină etapă emoțională și vizionară.

Religia lui Blake

Blake a fost botezat, s-a căsătorit și a fost îngropat în ritul Bisericii Angliei, însă mărturia sa de credință i-a măniat pe

drept-credincioși. În *O viziune a Judecății de Apoi* a scris: „Creatorul acestei lumi este o ființă foarte crudă" și i-a dat diverse denumiri, cum ar fi Nobodaddy și Urizen, iar în lucrarea sa emblematică *Pentru sexe: porțile Paradisului* (For the Sexes: The Gates of Paradise) îl numește pe Diavol „Acuzatorul care este Dumnezeul acestei lumi". Lui Robinson „i-a spus cu căldură că tot ce știa el se afla în Biblie. Însă înțelege Biblia în sensul ei spiritual". Singularitatea religioasă a lui Blake este demonstrată de poemul său *Evanghelia nemuritoare* (The Everlasting Gospel cca 1818):

Viziunea lui Crist pe care trebuie s-o vezi
Este-al viziunilor mele mare dușman...
Citim Biblia noapte și zi
Dar tu citești negru unde eu citesc alb.

Însă unii dintre credincioși nu doar l-au tolerat, ci chiar l-au încurajat pe Blake. Doi dintre cei mai importanți patroni ai săi, reverendul A.S. Mathew și reverendul Joseph Thomas, erau clerici ai Bisericii Angliei.

Blake era un căutător religios, însă nu și adept. A fost influențat profund de unele dintre ideile teologului suedez Emanuel Swedenborg, iar în aprilie 1789 a participat la conferința generală a Noii Biserici (înființată de curând de către adepții lui Swedenborg) de la Londra. Poemul lui Blake *Imaginea divină* (The Divine Image) din *Cântecele inocenței și ale experienței* este influențat de gândirea lui Swedenborg; de asemenea, a afirmat că pentru desenul său *Învățătorul spiritual* (The Spiritual Preceptor, 1809) s-a inspirat din cartea teologului *Adevărata religie creștină* (Vera Christiana Religio, 1771). Însă curând a ajuns la concluzia că Swedenborg era un „fatalist spiritual", după cum scria în exemplarul său din cartea lui Swedenborg *Înțelepciunea îngerilor și providența divină* (Sapientia Angelica de Divina Providentia 1764), și că Noua Biserică era la fel de controlată de preoți precum Biserica Angliei.

Blake iubea lumea spirituală și detesta religia instituționalizată, mai ales când aceasta era aliată cu guvernul; în adnotările de la *Apologia Bibliei* (Apology for the Bible 1797) a episcopului Watson scria că „toate [...] codurile date sub pretextul [sic] poruncii divine erau ceea ce Hristos numea rușinea care naște pustiul, i.e. religia de stat", apoi, mai departe în același text: „Fiara și târfa conduc fără control". După cum spunea vechiul său prieten John Thomas Smith, „în ultimii patruzeci de ani de viață nu a intrat în nici un loc de rugăciune". Pentru Blake, adevărata rugăciune era comuniunea personală cu spiritul.

Educația ca artist și gravor

Încă din copilărie, Blake dorea să devină artist, ceea ce la acea vreme era o aspirație destul de neobișnuită pentru cineva care provenea dintr-o familie de mici negustori și nonconformiști (protestanți disidenți). Tatăl său l-a încurajat și l-a trimis la Școala de Desen a lui Henry Pars din Strand, Londra (1767–1772). Băiatul spera să fie instruit de un artist al noii școli engleze de pictură, aflată în perioada de înflorire, însă taxele erau mult prea mari pentru buzunarul părinților. În schimb, în 1772 a mers cu tatăl său să-l vadă renumitul gravor William Wynne Ryland. Taxa lui Ryland, probabil de 100 de lire, era mai accesibilă decât cea cerută de pictorii recunoscuți, însă încă foarte ridicată pentru familia Blake; mai mult, băiatul a ridicat o obiecție neașteptată: „Tată, nu îmi place chipul acestui om; arată de parcă va muri spânzurat". Într-adevăr, unsprezece ani mai târziu, Ryland a fost spânzurat pentru fals, fiind unul dintre ultimii condamnați care au suferit moartea la infama spânzurătoare cunoscută sub numele de Tyburn Tree.

În cele din urmă, tânărul Blake a fost instruit pentru 50 de guinee de către James Basire (1730–1802), un gravor foarte competent și tradiționalist specializat în gravuri după opere arhitectonice. Blake a locuit timp de șapte ani (1772–1779) cu familia Basire pe Great Queen Street, lângă Lincoln's Inn Fields, Londra. Acolo a învățat să lustruiască plăcile de aramă, să ascută stiletele, să amestece cerneala, să reducă imaginile la dimensiunea plăcuței de aramă, să prepare plăcile cu acid pentru gravare și să împingă stiletul ascuțit prin placa de aramă, cu lumina filtrată prin tifon, pentru ca strălucirea reflectată din arama lustruită puternic să nu îl orbească. A devenit atât de bun în acest meșteșug, încât Basire a avut încredere să îl trimită singur la Westminster Abbey pentru a copia minunatele monumente medievale de acolo pentru realizarea uneia dintre cele mai frumoase cărți englezești ilustrate din a doua jumătate a sec. XVIII, *Monumente funerare din Marea Britanie* (Sepulchral Monuments in Great Britain, vol. 1, 1786) a anticarului Richard Gough.

După terminarea perioadei de ucenicie, în 1779, Blake a început o activitate susținută ca gravor independent. Cele mai frecvente comenzi veneau din partea marelui librar liberal Joseph Johnson. La început, cea mai mare parte a operelor sale reprezentau cópii gravate ale desenelor altor artiști, cum sunt cele două plăcuțe

de modă pentru *Ladies New* și *Polite Pocket Memorandum-Book* (1782). De asemenea, a gravat plăcuțe importante pentru lucrarea scriitorului elvețian Johann Kasper *Eseurile lui Lavater despre fizionomie* (Lavater's Essays on Physiognomy vol. 1, 1789), pentru cartea *Grădina botanică* (Botanic Garden, 1791) a medicului englez Erasmus Darwin și pentru lucrarea violentă și excentrică *Povestirea unei expediții de cinci ani împotriva negrilor revoltați din Surinam* (Narrative of a Five Years' Expedition Against the Revolted Negroes of Surinam, 1796) a prietenului său John Gabriel Stedman, care includea ilustrații cu titluri precum *Negru atârnat de viu de coaste* (A Negro Hung Alive by the Ribs to a Gallows) și *Biciuirea unei sclave* (Flagellation of a Female Samboe Slave).

Blake devenise atât de cunoscut încât a început să primească și comenzi de lucrări originale. Printre acestea se numără cele șase plăcuțe pentru *Povești originale din viața adevărată* (Original Stories from Real Life, 1791), o colecție de povestiri pentru copii scrise de prietena lui Johnson, Mary Wollstonecraft, și cele 43 de plăci in folio pentru prima parte a poemului *Gânduri de noapte* (Night Thoughts 1797) al lui Edward Young, cu promisiunea, rămasă neîndeplinită, de a realiza încă o sută. Însă stilul de desen al lui Blake era atât de extrem și de ieșit din comun, înfățișând spirite cu trup uman, încât într-o recenzie în *The British Critic* (1796) despre *Leonora* a lui Gottfried August Bürger, a fost numit „distorsionat, absurd" și produsul unei „fantezii depravate".

Datorită strălucirii cu care au fost publicate, cele mai cunoscute gravuri făcute după desenele originale ale lui Blake au fost cele pentru poemul lui Robert Blair *Mormântul* (The Grave 1808). În 1805, antreprenorul Robert Hartley Cromek i-a plătit lui Blake 21 de lire pentru 20 de acuarele care ilustrau poemul lui Blair și a acceptat să publice gravuri in folio (format mare) după ele, realizate de Blake. Numărul desenelor a fost scăzut, fără ca Blake să fie înștiințat, de la 20 la 15, apoi la 12. Și, de parcă n-ar fi fost de ajuns, onorariul pentru realizarea lor, probabil de 300 de lire, i-a fost luat lui Blake, fără ca acesta să fie informat, și acordat renumitului gravor italian Luigi Schiavonetti. Pentru a adăuga și o insultă la pagubă, atunci când lucrarea a fost publicată, în 1808, săptămânalul radical *The Examiner* a ironizat absurditatea „reprezentării Spiritului în fața ochilor", iar revista reacționară *Antijacobin Review* a numit desenele „rodul unei fantezii morbide" care „a eșuat complet" „să conecteze lumea vizibilă de cea invizibilă" și, de asemenea, a ironizat dedicația poetică pe care o făcuse Blake desenelor „Reginei".

William Blake, acuarelă de John Linnell; Galeria Națională de Portrete, Londra

GALERIA NAȚIONALĂ DE PORTRETE, LONDRA

Frontispiciul operei sale a fost reprezentat de o gravură după portretul făcut de Thomas Phillips lui Blake, care a devenit cea mai cunoscută reprezentare a artistului. Îl înfățișează cu un creion în mână, indicând faptul că e artist, și purtând o jiletcă și un guler elegant cu volănașe, lăsând falsa impresie că este un gentleman. Însă ochii săi pătrunzători sunt cea mai remarcabilă trăsătură a portretului. După cum povestește o cunoștință a lui Blake, Allan Cunningham, la ședința de pictură Blake și Phillips au vorbit despre picturile cu îngeri, iar Blake a mărturisit că arhanghelul Gavril îi spusese că Michelangelo putea picta îngeri mai bine decât Rafael.

Printre comenzile importante de mai târziu se numără gravurile pentru biografia poetului William Cowper (1803–1804) scrisă de William Hayley, ilustrațiile pentru *Iliada* (1805) și pentru lucrările lui Hesiod (1817) după desenele sculptorului John Flaxman și catalogul de produse Wedgwood (1816?), alături de micile sale gravuri în lemn, modeste, dar minunate, realizate după propriile ilustrații pentru o ediție didactică a lucrărilor lui Vergiliu, publicată în 1821 de medicul și botanistul Robert John Thornton.

Blake a mai publicat gravuri după propriile desene, însă în număr foarte mic. Una dintre cele mai cunoscute este *Glad Day*, denumită și *Trandafirul Albionului* (Albion Rose, desenată în 1780 și gravată în 1805?), care înfățișează un tânăr gol dansând în vârf de munte. Într-un alt proiect și mai ambițios, a inventat o metodă de imprimare color, care încă nu este înțeleasă pe deplin, pe care a folosit-o în 1795 pentru a crea cele 12 mari lucrări color in folio, printre care *Dumnezeu judecându-l pe Adam* (God Judging Adam) și *Newton*. Ultima îl prezintă pe marele matematician gol, stând jos pe o stâncă pe fundul mării și desenând modele geometrice. Acestea au fost imprimate în doar două sau trei exemplare, iar la moartea sa unele dintre ele erau încă în posesia lui.

Pentru un public mai larg au fost gravurile realizate de Blake pentru proiectul său imens de a ilustra *Povestirile din Canterbury* ale lui Geoffrey Chaucer (1810), cele 22 de desene in folio pentru *Cartea lui Iov* (1826) și cele șapte gravuri mai mari, neterminate, pentru Dante (1826–1827). Cu toate că doar cele pentru Chaucer s-au vândut suficient de bine cât să-i acopere cheltuielile în timpul vieții, astăzi acestea sunt considerate printre cele mai mari triumfuri ale gravurii engleze, asigurându-i lui Blake reputația de gravor și artist, chiar dacă nu ar mai fi pictat sau scris nimic altceva.

Căsătoria

În 1781, Blake s-a îndrăgostit de Catherine Sophia Boucher (1762–1831), fiica frumoasă și analfabetă a unui zarzavagiu din satul Battersea de peste râul Tamisa din Londra. Numele de familie sugerează faptul că erau hughenoți care fugiseră din fața persecuției religioase din Franța.

După cum mărturisea prietenul lui Blake, John Thomas Smith, la prima lor întâlnire i-a povestit cum fusese păcălit de Polly Wood, iar Catherine i-a răspuns că îi părea rău pentru el.

Blake s-a întors în Soho pentru a căpăta siguranța financiară pentru a întreține o soție, iar 12 luni mai târziu, la 18 august 1782, cuplul s-a căsătorit în biserica de care aparținea familia ei, Sfânta Maria, din Battersea; mireasa a semnat în registrul de căsătorii cu un X.

A fost o căsătorie imprudentă, însă plină de satisfacții. Blake a învățat-o pe Catherine să citească și să scrie (puțin), să deseneze, să-i coloreze desenele și tipăriturile, să îl ajute la tiparniță și să aibă propriile ei viziuni. Ea credea în geniul și în viziunile lui și îl susținea în tot ce făcea, cu o încredere încântătoare. După moartea lui, a mai trăit doar pentru momentele în care el venea să stea de vorbă cu ea.

La scurt timp după căsătoria lor, Blake a obținut o presă rotativă pentru imprimarea gravurilor, iar în 1784 s-a asociat cu colegul său James Parker pentru a deschide o tipografie. Însă, după un an, Blake a ieșit din afacere și s-a întors la uneltele gravorului, preferând să creeze operele, în loc să le vândă.

Moartea lui Robert Blake

Unul dintre cele mai traumatizante evenimente din viața lui Blake a fost moartea iubitului său frate, Robert, în vârstă de 24 de ani, de tuberculoză, în 1787. Blake a stat alături de el lângă patul de moarte timp de două săptămâni, iar când Robert a murit, Blake i-a văzut „spiritul eliberat urcând către cer prin tavan, «bătând din palme de bucurie»", după cum povestea Alexander Gilchrist. Evenimentul a rămas în sufletul și în poezia lui Blake. În poemul epic *Vala sau cei patru Zoa* (Vala or The Four Zoas, manuscris 1796?–1807?) scrie: „Urizin s-a ridicat de pe canapea/Pe aripile bucuriei înzecite, bătând din palme", iar în poemul *Milton*, desenele 29 și 33 înfățișează personaje denumite „William" și „Robert", înclinate pe spate în timp ce o stea coboară la picioarele lor. Blake a susținut că Robert i-a arătat într-o viziune secretul realizării desenelor și poemelor sale pe plăci de aramă, pe un lichid rezistent la acid, înainte ca plăcuțele să fie gravate și tipărite. Această metodă, pe care a numit-o „tipărire iluminată", i-a permis lui Blake să fie compozitorul, tipograful, legătorul, promotorul și vânzătorul tuturor poeziilor pe care le-a publicat ulterior, de la *Cântecele inocenței* până la *Ierusalim*.

Pe când devenea un gravor renumit, Blake s-a înscris în 1779 ca student la nou-înființata Academie Regală de Arte; a expus acolo câteva lucrări, în 1780, 1784, 1785, 1799 și 1808. Cea mai mare ambiție a sa era să devină artist; după cum mărturisea prietenul său, Henry Crabb Robinson, „Spiritul i-a spus «Blake, fii artist și nimic altceva. În asta constă fericirea»". Materialele sale erau acuarela și hârtia, nu uleiul pe pânză, foarte la modă în acea vreme. Picta subiecte inspirate din Biblie și din istoria britanică, în loc de portretele și peisajele preferate atunci. Și, din ce în ce mai mult, subiecte inspirate din propriile sale viziuni.

Printre prietenii săi se numărau artiști precum sculptorul neoclasic John Flaxman, ilustratorul de carte Thomas Stothard, pictorul fantastic Henry Fuseli, enciclopedistul amator George Cumberland și pictorul de portrete și peisaje John Linnell. Patronii lui Blake erau preocupați în mare parte de arta lui, iar corespondența sa era în mare măsură despre gravură și pictură. Doar Cumberland i-a cumpărat un număr semnificativ de cărți.

Prima comandă cu adevărat importantă a lui Blake, pe care a primit-o prin 1794, a fost ilustrarea tuturor paginilor din lungul poem al lui Edward Young, foarte popular și morbid, *Gânduri de noapte* (Night Thoughts) – în total 537 de acuarele. Pentru toate acestea a fost plătit cu 21 de lire de către librarul tânăr și fără experiență, însă ambițios, Richard Edwards, fratele

editorului de cărți ilustrate James Edwards. Dintre aceste 537 de desene urmau să fie alese – după cum anunța un fluturaș promoțional – 150 de gravuri executate de Blake „cu un stil de ornament complet nou care înconjoară textul" pentru o nouă ediție „MAGNIFICĂ" și „splendidă". Prima dintre cele patru părți propuse a fost publicată în 1797 și conținea 43 de gravuri, însă a fost un proiect ratat încă din tipar, așa că nu s-au mai făcut și alte gravuri. Eșecul său a avut drept cauză, cel puțin parțial, faptul că editorul se pregătea deja să renunțe la afacere și a neglijat promovarea și chiar vânzarea cărții. Criticii au ignorat ori au deplâns lucrarea, iar eșecul său comercial a avut consecințe puternice pentru Blake; în 1799 i-a scris lui George Cumberland „Sunt pus la colț ca și cum n-aș exista, iar după ce a fost publicată *Gânduri de Noapte* a lui Young, chiar și Johnson și Fuseli au renunțat la stiletul meu".

Cele mai multe dintre comenzile mari de după aceea erau acuarele, nu gravuri. A pictat pentru John Flaxman 116 de desene care ilustrau poeziile lui Thomas Gray (1797–1798); pentru credinciosul său patron Thomas Butts, funcționar în biroul Comisarului General al Recrutărilor [Militare], a creat 135 de lucrări în tempera (1799–1800) și acuarelă (1800–1809) ilustrând scene din Biblie; de asemenea, a executat 8 acuarele (1801?) pentru *Comus* al lui Milton, șase pentru Shakespeare (1806 și 1809), 12 pentru *Paradisul pierdut* (1807) și șase pentru oda lui Milton *În dimineața nașterii lui Iisus Hristos* (1809), toate pentru reverendul Joseph Thomas din Epsom, nu departe de satul Felpham (unde Blake a locuit pentru un timp). Mai târziu, Butts a comandat douăsprezece acuarele pentru *L'Allegro* și *Il Penseroso* ale lui Milton (1816?) și douăsprezece pentru *Paradisul regăsit* (cca 1816–1820); Linnell i-a cerut lui Blake să creeze șase acuarele pentru *Cartea lui Enoch* (Book of Enoch 1824–1827), 102 ilustrații pentru Dante (1824–1827) și unsprezece pentru ceea ce începuse să pară un manuscris cu anluminuri al Genezei (1826–1827); 29 de acuarele neterminate (1824–1827) pentru *Călătoria pelerinului* (Pilgrim's Progress) a lui John Bunyan erau încă în posesia lui Blake în momentul morții sale. De asemenea, Blake a desenat sute de „Capete vizionare" (1818–1825) ale unor morți puternici sau faimoși, care erau prețuite și de obicei comandate de artistul și astrologul John Varley. Dintre aceste comenzi, doar ilustrațiile pentru Iov (1826) și Dante (1838) au fost gravate și publicate. Cele mai multe au rămas vizibile doar în colecțiile personale ale unor proprietari discreți. Arta și mijloacele de trai ale lui Blake se aflau, astfel, în mâinile unui număr mic de cunoscători ale căror comenzi erau inspirate în egală măsură de dragostea pentru acest om și de admirația pentru arta lui.

Patronajul lui William Hayley și mutarea la Felpham

După eșecul comercial al gravurilor pentru *Gânduri de noapte*, Blake a acceptat invitația prietenului lui Flaxman, poetul monden William Hayley, de a se muta într-un mic sat de fermieri de la malul mării, Felpham, în Sussex, și de a lucra în calitate de protejat al său. Lucrările de aici ale lui Blake includeau gravuri pentru operele lui Hayley, portrete în tempera ale personalităților literare din biblioteca lui Hayley și portrete în miniatură ale prietenilor săi. Blake a închiriat cu 20 de lire pe an o căsuță încântătoare cu acoperiș de stuf, pe care el și Catherine o considerau fermecătoare, iar la sosire a scris: „Raiul își deschide aici din toate părțile porțile sale de aur". A lucrat intens la proiectele lui Hayley, mai ales la desenele pentru o serie de *Balade* – publicate pentru a-l ajuta pe Blake (1802) – și pentru biografia scrisă de Hayley (1803–1804) dedicate prietenului său, poetul William Cowper, cu gravuri tipărite de Catherine. „Domnul Hayley se poartă ca un prinț", scria Blake la 10 mai 1801; gazda lui Blake i-a dat comenzi, i-a găsit patroni și l-a învățat greacă și ebraică.

Însă eforturile pline de bune intenții ale lui Hayley pentru a spori succesul comercial al lui Blake le-au afectat relația. În caietul-manuscris al lui Blake, și-a exprimat astfel resentimentul: „Când H... află ce nu poți face

Acela va fi primul lucru pe care ți-l va cere".

Blake se hotărâse deja să se întoarcă la Londra când a fost copleșit de probleme legale.

Acuzația de răzvrătire

Când pacea stabilită în 1802 prin Tratatul de la Amiens a fost încălcată în 1803, Napoleon și-a condus armata de-a lungul Canalului Mânecii. Trupele britanice s-au îndreptat spre coasta Sussex, iar un detașament de dragoni a fost încartiruit la pubul din Felpham. La 12 august 1803, Blake l-a găsit pe unul dintre dragoni, pe nume John Schofield, întins la el în grădină

și, probabil, beat. Blake i-a cerut să plece, iar când acesta a refuzat, l-a luat de braț și l-a dus până la Fox Inn, la o distanță de 46 de metri. Ca răzbunare, Schofield s-a dus la ofițerul său împreună cu camaradul său, soldatul John Cock, și au jurat că Blake o „înjurase pe regina Angliei". Plângerea a ajuns la magistrat, a fost întocmită o acuzație, iar Blake a fost obligat să plătească o cauțiune și să treacă printr-un proces intentat pentru răzvrătire și asalt, întâi la curtea din Petworth (4 octombrie 1803), apoi la Chichester (11 ianuarie 1804). În ciuda faptului că toți magistrații erau nobili de țară – unul dintre ei, ducele de Richmond, care comanda toate trupele din sudul Angliei, avea, după cum scria Hayley, „idei preconcepute împotriva lui Blake" – cu sprijinul lui Hayley în calitate de martor și al avocatului angajat de Hayley, Blake a fost, după cum menționa *The Sussex Weekly Advertiser*, „achitat de juriu, iar publicul a fost atât de mulțumit, încât, lăsând la o parte orice urmă de decență, tribunalul a explodat într-un tumult din cauza strigătelor lor zgomotoase". Mai târziu i-a inclus pe apărătorii și judecătorii săi în poemele *Milton* și *Ierusalim*.

Expoziția lui Blake

Au existat câteva ocazii când publicul larg a putut vedea acuarelele și lucrările în tempera ale lui Blake. Și-a prezentat lucrările la expoziția Pictorilor în Acuarelă Asociați (1812) și a expus unele lucrări la Academia Regală de Artă, însă aceste lucrări au fost întâmpinate, de cele mai multe ori, cu nepăsare.

Efortul cel mai semnificativ al lui Blake de a atrage un public mai larg a fost reprezentat de expoziția sa retrospectivă de șaisprezece acuarele și lucrări în tempera, organizată deasupra magazinului de tricotaje al familiei Blake, pe Broad Street, unde a și locuit între 1809 și 1810. Desenul cel mai ambițios din expoziție, denumit *Vechii englezi* (The Ancient Britons), care zugrăvea ultima bătălie a legendarului rege Arthur, fusese comandat de cărturarul și pasionatul galez William Owen Pughe. Pictura, astăzi pierdută, avea 4,3 metri lățime pe 3 metri înălțime – cel mai mare tablou realizat vreodată de Blake; în reclama expoziției scria „Figuri în mărime naturală". Tânărul student la arte Seymour Kirkup spunea că aceea era „capodopera" lui Blake, iar Henry Crabb Robinson a numit-o „opera sa cea mai măreață și perfectă".

Primele trei tablouri prezentate în catalogul expoziției – *Forma spirituală a lui Nelson călăuzind Leviatanul* (The Spiritual Form of Nelson Guiding Leviathan, cca 1805–1809), *Forma spirituală a lui Pitt călăuzind Behemotul* (The Spiritual Form of Pitt Guiding Behemoth, 1805?) și *Sir Jeffrey Chaucer și cei douăzeci și nouă de pelerini în călătoria spre Canterbury* (Sir Jeffrey Chaucer and the Nine and Twenty Pilgrims on Their Journey to Canterbury 1808) – au definit stilul tablourilor sale și au împlinit așteptările privitorilor. În *Catalogul descriptiv al imaginilor* (Descriptive Catalogue of Pictures 1809), Blake spunea că „se adresează publicului", însă foarte rar încerca să își adapteze stilul la cerințele publicului. Lucrările expuse, scria el, erau „cópii ale unor lucrări uluitoare acum pierdute... [pe care] le-a văzut artistul vizionar din republicile, monarhiile și patriarhatele antice din Asia". De asemenea, Blake a protestat împotriva stilurilor și artiștilor la modă, printre care pictorul flamand Peter Paul Rubens, pe care îl numea „un demon nerușinat" și „acea mașinărie a infernului numită Chiaro Oscura" (o tehnică de creare a umbrei).

Doar câteva persoane au văzut expoziția, probabil vreo treizeci de oameni, însă printre acestea se numărau Robinson, eseistul și criticul Charles Lamb și sora acestuia, Mary, și Robert Hunt, fratele ziaristului și poetului Leigh Hunt. Robert Hunt a scris singura recenzie tipărită (în săptămânalul radical de familie *The Examiner*) despre expoziție și *Catalogul descriptiv* al acesteia, iar prin felul în care a discreditat-o, expoziția a devenit mult mai cunoscută decât ar fi reușit Blake să o facă. Hunt a descris tablourile ca fiind „mizerabile", Catalogul drept „un amestec de prostii, lucruri de nedescifrat și vanitate stridentă", iar pe Blake drept „un lunatic nefericit, pe care doar caracterul său inofensiv îl păzește de închisoare". Au fost publicate mai apoi alte câteva recenzii negative, iar Blake era distrus. A ripostat incluzându-i pe frații Hunt în poemele sale *Milton* și *Ierusalim*, însă răul era deja făcut, iar Blake s-a retras tot mai mult în penumbră. Între 1809 și 1818 a gravat doar câteva desene, comenzile pe care le primea erau aproape în întregime private, iar artistul s-a adâncit în sărăcie.

Poetul

Meseria lui Blake era de gravor, iar pasiunea lui cea mai mare era pictura în acuarelă. Însă, încă din copilărie, scria poezii. La începutul anilor 1780 a participat la saloanele literare și artistice ale educatei Harriet Mathew, unde și-a recitat și cântat

poeziile. După cum povestește prietenul lui Blake, John Thomas Smith, „Era ascultat de publicul său în liniște deplină, iar [...] meritul poeziilor sale originale și extraordinare a fost deplin recunoscut". În 1783, soțul lui Harriet Mathew, reverendul Anthony Stephen Mathew, și prietenul lui Blake, John Flaxman, au publicat câteva dintre aceste poezii într-un mic volum de 70 de pagini intitulat *Schițe poetice* (Poetical Sketches), autorul fiind menționat simplu pe pagina de titlu: „De W.B." Volumul conținea un „anunț" scris de reverendul Mathew, care afirma: „Conștienți de neregulile și greșelile care apar pe aproape fiecare pagină, prietenii săi au considerat că acestea aveau totuși o originalitate poetică ce nu merită să intre în uitare". I-au dat paginile cărții, netăiate și necusute, lui Blake, crezând că acesta le va vinde sau cel puțin le va da unor potențiali patroni. Însă Blake nu s-a arătat foarte interesat de volum, iar la moartea sa încă avea exemplarele neatinse.

Însă unii dintre contemporanii săi și aproape toți criticii de mai târziu au considerat că poeziile meritau, într-adevăr, să fie scoase din uitare. Unele dintre ele sunt mai degrabă toane copilărești, însă altele, precum *To Winter* și *Mad Song*, sunt desăvârșite.

Blake nu și-a publicat niciodată poeziile în felul obișnuit. Folosind tehnologia dezvăluită de fratele său Robert într-o viziune, și-a desenat poemele și cadrele acestora pe placa de cupru, cu un lichid rezistent la acid. Apoi le-a gravat și, cu ajutorul devotatei sale soții, le-a tipărit, le-a colorat, le-a cusut în coperte dure din carton și le-a scos la vânzare. Rar tipărea mai mult de douăprezece exemplare odată și mai scotea un tiraj atunci când stocul existent se termina; din fiecare au supraviețuit cel mult 30 de exemplare; multe dintre ele sunt cunoscute doar în exemplar unic, iar altele, la care face referire autorul, nu mai există.

După ce a încercat plăci foarte mici pentru a-și tipări broșurile *Nu există religie naturală* (There Is No Natural Religion, 1788) și *Toate religiile sunt una și aceeași* (All Religions Are One, 1788?), Blake a creat prima lucrare poetică pentru care a rămas cunoscut: *Cântecele inocenței* (Songs of Innocence), cu nouăsprezece poezii și 26 de desene. Poeziile sunt scrise pentru copii – în *Infant Joy* doar trei cuvinte au două silabe – și reprezintă un simbol al inocenței și al vulnerabilității, de la bebeluși la gândăcei, protejați și îngrijiți de puteri mai mari.

În una dintre cele mai cunoscute poezii, *Mielul* (The Lamb), un băiețel îi ține unui miel aceeași predică pe care el însuși o primise la biserică:

Mielușule, cine te-a făcut?/ Știi tu cine te-a făcut?/ Mielule, îți spun eu,/ Mielușule, îți spun eu./ El e strigat cu numele tău/ Pentru că-și spune sieși „miel"/ Eu, copilul, și tu, mielul,/ Suntem chemați cu numele lui.

Silogismul este simplu, dacă nu simplist: creatorul copilului și al mielului are aceleași calități ca și creațiile sale.

Cele mai multe poezii ale lui Blake încorporează mituri inventate de el însuși. Blake duce și mai departe întrebările existențiale în *Cartea lui Thel* (The Book of Thel, 1789), primul dintre miturile sale publicate. Ciobănița melancolică Thel întreabă „De ce se veștejesc acești copii ai primăverii? Născuți doar să surâdă și să dispară". Îi răspund Crinul din Vale (simbol al apei), Norul (al aerului) și Bulgărele de Țărână (al pământului) care îi spun „noi trăim pentru noi înșine" și că sunt hrăniți de „Cel ce-i iubește pe cei umili". Thel ajunge pe „pământ necunoscut" și aude o „voce a mâhnirii":

De ce nu poate fi Urechea închisă propriei distrugeri?/ Ori lucitorul Ochi, otrăvii-unui surâs?

Poemul se încheie cu o Thel înspăimântată, care își vede acolo propriul mormânt, țipă și fuge înapoi în valea ei.

Următoarea carte pe care Blake o tipărește după această metodă, *Căsătoria Raiului cu Iadul* (The Marriage of Heaven and Hell, 1790?), este și una dintre cele mai cunoscute ale sale. Este o lucrare în proză cu o formă neobișnuită; de exemplu, pe pagina de titlu nu sunt menționați autorul, tipograful sau editorul. În mare parte reprezintă o parodie la adresa lui Emanuel Swedenborg, imitând ceea ce teologul suedez numea *Relațiile memorabile* (Memorable Relations) ale lucrurilor văzute și auzite în Rai și *Fanteziile memorabile* (Memorable Fancies) ale lucrurilor văzute și auzite în Iad. Lucrarea se încheie cu „A Song of Liberty", în care sunt proslăvite valorile celor care au asaltat Bastilia în 1789.

America: o profeție (America, A Prophecy, 1793) și *Europa: o profeție* (Europe, A Prophecy, 1794) sunt și mai îndrăznețe din punct de vedere politic, iar pe pagina de titlu a fiecăreia apare scris, cu mândrie, „Tipărită de William Blake". În prima, *Îngerul Albionului* (Albion's Angel), care simbolizează guvernul reacționar al Angliei, spune despre Orc, spiritul energiei, că *E un*

demon blasfemiator, anticrist, cel care urăște divinitatea, însă viziunea lui Orc este cea a unei apocalipse care transformă lumea:

Lasă-l pe sclav să macine la moară, să meargă pe câmp,/ Lasă-l să privească la ceruri, să râdă-n aerul strălucitor;/ Pentru că Imperiul a murit, iar Leul și Lupul trebuie să se îndepărteze/ Pentru că tot ce trăiește e sfânt.

Revoluția gândirii pare să fie desăvârșită, însă desenul pentru pagina triumfătoare de încheiere nu arată bucurie și victorie, ci copaci goi, oameni aplecați care plâng, spini și șerpi. De obicei, desenele lui Blake spun o poveste complementară, iar cititorul trebuie să îmbine cele două viziuni pentru a înțelege adevăratul sens al lucrării.

Introducerea de la *Europa* este unul dintre cele mai cunoscute desene ale lui Blake: denumit uneori *Marele arhitect al Universului* (The Ancient of Days), acesta înfățișează un bătrân gol, cu barbă, care se apleacă din Soare pentru a contura Universul cu un compas de aur. Pare imaginea familiară a lui Dumnezeu, însă noțiunile consacrate despre divinitate sunt contrazise de imaginea de pe pagina alăturată celei de titlu, care reprezintă ceea ce a creat Dumnezeul rațiunii: un șarpe încolăcit cu gura deschisă și limba bifurcată.

Acestui Dumnezeu i se opun Orc și Los, imaginația, iar la sfârșitul poemului Los *și-a chemat toți fiii la bătălia sângelui*. Însă ultima ilustrație a cărții nu este cea a fiilor eroi ai lui Los care iau cu asalt baricadele rațiunii tiranice, ci cea a unui bărbat gol care duce o femeie leșinată și a unei fete îngrozite de ororile unui oraș în flăcări.

În anul în care a publicat *Europa*, Blake a mai publicat și *Cântecele Experienței* (Songs of Experience), pe care le-a combinat cu volumul anterior, formând *Cântecele inocenței și ale experienței* (Songs of Innocence and of Experience Shewing the Two Contrary States of the Human Soul). Poemele din *Cântecele experienței* au în centru sufletele disperate, amenințate și lipsite de protecție. În *Londra* (London), naratorul, prezentat în desen drept un bătrân orb, încovoiat, cu barbă, vede în *fiecare chip ... semnele nenorocirii* și observă că *În fiecare glas ... cătușe închipuite-aud*. În *Tigrul* (The Tyger), replică la *Mielul* din *Cântecele inocenței*, vorbitorul disperat întreabă despre creatorul acestuia: *Cel care făcu Mielul e creatorul tău?* Însă în desen, „teroarea mortală" din text este înfățișată drept un animal mic și blând, colorat, care seamănă mai mult cu o jucărie de pluș decât cu un animal sălbatic din junglă.

Cele mai impresionante scrieri ale lui Blake sunt profețiile sale *Vala sau cei patru Zoa* (pe care Blake a scris-o și a revizuit-o din 1796 până în 1807, însă nu a publicat-o niciodată), *Milton* și *Ierusalim* (Jerusalem: The Emanation of the Giant Albion). În acestea, miturile sale se extind, adăugându-i lângă Urizen (rațiunea) și Los (imaginația) pe cei doi zoa, Tharmas și Luvah. (Cuvântul zoa este un termen grecesc folosit la plural, care înseamnă „făptură vie"). Armonia lor primordială este distrusă când fiecare dintre ei încearcă să încadreze creația într-o formă care să corespundă naturii și geniului lor individual. Blake își descrie scopul, marea lui misiune, în *Ierusalim*:

De a deschide nemuritorul Ochi/ Al omului în sine, spre lumea gândurilor; în Eternitate/ Veșnic extinsă la sânul Domnului; imaginația Omului.

La fel ca Los, unul dintre zoa, Blake simte că trebuie *Să creezi un sistem sau să se lase-nlănțuit de alții.*

Milton este scrisă sub forma unei încercări întreprinse de Blake, la cererea lui Milton, de a corecta ideile din *Paradisul pierdut*. Poemul are la bază un eveniment petrecut în Felpham, înregistrat în scrisorile lui Blake, în care spiritul lui Milton, sub forma unei stele căzătoare, l-a posedat pe Blake. Aici este inclusă și poezia *Ierusalim*, care a devenit un fel de imn național alternativ al Marii Britanii.

Ultimii ani

Ultimii ani de viață ai lui Blake, între 1818 și 1827, au fost confortabili și productivi datorită prieteniei cu artistul John Linnell. Cu ajutorul lui Linnell, Blake l-a întâlnit pe medicul și botanistul Robert John Thornton, care i-a comandat gravuri în lemn pentru un text didactic din Vergiliu (1821). De asemenea, i-a cunoscut pe tinerii pictori George Richmond, Samuel Palmer și Edward Calvert, care au devenit discipolii lui; aceștia și-au luat denumirea de Bătrânii (the Ancients), iar arta lor reflectă influența lui Blake. Linnell l-a susținut pe Blake prin comenzile de desene și gravuri pe care i le-a făcut pentru *Cartea lui Iov* (publicată în 1826) și Dante (1838), acestea fiind cele mai importante lucrări de gravură ale lui Blake. În acești ultimi ani, Blake a căpătat un nou fel de seninătate. Când a întâlnit la o petrecere o fetiță îmbrăcată la modă, i-a pus mâna pe cap și i-a spus: „Copilul meu, fie ca Dumnezeu să facă această lume la fel de frumoasă pentru tine precum a fost pentru mine".

Blake a murit într-una din micile sale camere din Fountain Court, Strand, Londra, la 12 august 1827. Discipolul său, Richmond, scria: „Chiar înainte să moară, chipul său s-a înseninat – ochii lui erau luminoși, iar el a început să cânte despre lucrurile pe care le-a văzut în Rai. A murit, într-adevăr, ca un sfânt, așa cum remarca o persoană care se afla lângă el".

A fost îngropat la Bunhill Fields, un cimitir al nonconformiștilor, însă Biserica Angliei i-a organizat o slujbă funerară de excepție.

Reputația și influența

Blake a fost foarte puțin remarcat în timpul vieții. Nici unul dintre contemporanii săi nu a scris despre lucrările pe care le-a realizat după metoda tipăririi anluminate, însă desenele făcute pentru *Mormântul* (The Grave) al lui Blair și *Catalogul descriptiv* (Descriptive Catalogue) al expoziției sale au primit recenzii extrem de critice și ample în *The Antijacobin Review* (1808) și *The Examiner* (1808, 1809) – în cea de-a doua publicație fiind numit „lunatic nefericit". După o serie de necrologuri în 1827 și scurte mențiuni în cărțile lui John Thomas Smith (1828) și Allan Cunningham (1830), prima carte importantă despre Blake a fost *Viața lui William Blake, „Pictor Ignotus"* (Life of William Blake, „Pictor Ignotus" 1863) a lui Alexander Gilchrist, în două volume. Primul volum a fost biografia, care se concentrează asupra lui Blake ca artist necunoscut, iar al doilea volum includea poeme și desene ale lui Blake, dintre care multe erau tipărite pentru prima dată prin mijloacele convenționale. Lucrarea lui Gilchrist a fost terminată după moartea sa, în 1861, de un grup de prerafaeliți, mai ales de artistul poet Dante Gabriel Rossetti și de fratele acestuia, William Michael Rossetti. Poetul Algernon Charles Swinburne a fost atât de fascinat de Blake, încât a publicat un studiu laudativ și influent, *William Blake: eseu critic* (William Blake: A Critical Essay, 1868). Cartea lui Gilchrist a deschis larg porțile pentru critici, iar după 1863 Blake a fost considerat o personalitate marcantă a poeziei și artei engleze.

În anii 1890, Blake a stârnit interesul lui William Butler Yeats și Edwin John Ellis. Aceștia au colaborat la editarea unei ediții ilustrate, în trei volume, a operelor lui Blake (1893), oferind în premieră publicului o mare parte a poeziilor profetice ale lui Blake, însă de multe ori textele sunt foarte deformate: cuvinte citite greșit, părți omise și „întâmplări" inventate. Această lucrare a fost continuată cu alte ediții editate de Ellis și Yeats și cu biografia *Adevăratul Blake* (The Real Blake, 1907), scrisă de Ellis, în care a pretins, fără nici o dovadă, că tatăl lui Blake a fost un irlandez renegat pe nume John O'Neil, o poveste cu care Yeats a fost de acord.

Printre cele mai importante lucrări despre Blake se numără un eseu scris de poetul T.S. Eliot (1920) și cărțile lui Northrop Frye (*Simetrie teribilă: un studiu asupra lui William Blake*/ Fearful Symmetry: A Study of William Blake, 1947), David V. Erdman (*Blake: profetul împotriva Imperiului, interpretarea adusă de un poet istoriei vremurilor sale*/ Blake: Prophet Against Empire: A Poet's Interpretation of the History of His Own Times, 1954) și Joseph Viscomi (*Blake și ideea de carte*/ Blake and the Idea of the Book, 1993). Blake este cunoscut astăzi în toată lumea, și nu doar prin poezie. Au fost organizate expoziții importante ale lucrărilor sale la Londra (1927); Philadelphia (1939); Londra, Paris, Anvers (Belgia) și Zürich (1947); Hamburg (1975); Londra (1978); New Haven (Connecticut, SUA) și Toronto (1982–1983); Tokyo (1990); Barcelona și Madrid (1996); Londra și New York City (2000–2001). Blake este considerat astăzi un poet important, unul dintre cei mai fascinanți artiști britanici, un gânditor original și o enigmă de farmec fără sfârșit.

Influența lui Blake se resimte în lucrările unor autori foarte diverși precum Yeats, dramaturgul irlandez George Bernard Shaw, D.H. Lawrence, poetul galez Dylan Thomas și scriitorul și călugărul american Thomas Merton. Ideile sale au fost incluse în povești de mister și în romane de aventuri precum *Botul calului* (The Horse's Mouth, 1944) al autorului britanic Joyce Cary și *Treziți-vă, tineri ai noii ere!* (Rouse Up O Young Men of the New Age!, 2002; publicată inițial în limba japoneză în 1983) a autorului nipon laureat al Premiului Nobel Kenzaburo Oe. Blake, care și-a pus poeziile pe muzică și a murit interpretându-le, a avut impact și asupra muzicii. Lucrările lui au fost transformate în opere și au reprezentat sursă de inspirație pentru foarte mulți compozitori, printre care Hubert Parry și muzicieni pop.

Fiecare exemplar al lucrărilor realizate de Blake după tehnica tipăriturii anluminate diferă din puncte importante de vedere de toate celelalte și ne putem face o idee clară despre puterea și rafinamentul acestor cărți și desene doar dacă vedem originalele. Cea mai mare colecție a desenelor și

lucrărilor în tempera ale lui Blake se află la Tate Britain (Londra). Sala de tipărituri a British Museum (Londra) deține o colecție importantă a cărților lui; la fel și Muzeul Fitzwilliam (Cambridge, Anglia), Biblioteca Universității Harvard (Cambridge, Massachussetts, SUA), Biblioteca Huntington (San Marino, California, SUA), Biblioteca Congresului (Washington D.C.), Biblioteca și Muzeul Morgan (New York City), Biblioteca Universității Yale (New Haven) și Centrul de Artă Britanică de la Yale (New Haven).

Blakelock, Ralph

(15.10.1847, New York, SUA – 9.08.1919, lângă Elizabethtown, New York)

Pictor american. Artist autodidact, a pictat într-o manieră originală și subiectivă peisaje caracterizate prin imagini luminoase, în impasto, ale unor scene nocturne în lumina lunii, cu copaci realizați din pete de culoare. Neglijat de public și trăind mereu sub amenințarea sărăciei, a suferit o cădere nervoasă în 1899. A încetat să mai picteze, petrecându-și restul vieții într-un azil. În cele din urmă, a dobândit o oarecare faimă, falsurile după creațiile lui înmulțindu-se pe măsură ce popularitatea sa creștea.

Blakeslee, Albert Francis

(09.11.1874, Geneseo, New York, SUA – 16.11.1954, Northampton, Massachusetts)

Botanist și genetician american. A obținut titlul de doctor la Universitatea Harvard cu o disertație în care a descris, pentru prima dată, sexualitatea la ciupercile inferioare. Experimentele sale ulterioare s-au concentrat asupra unor plante mai evoluate. După ce a lucrat multă vreme la laboratoarele Institutului Cold Spring Harbor, Carnegie (1915–1941), a devenit profesor la Colegiul Smith, unde a publicat o serie vastă de lucrări despre genetica și biologia celulară a ciumăfaiei. A folosit alcaloidul numit colchicină pentru a realiza o creștere a numărului cromozomilor și, astfel, a deschis drumul producerii artificiale a poliploizilor.

Blakey, Art
ulterior **Abdullah Ibn Buhaina**

(11.10.1919, Pittsburgh, Pennsylvania, SUA – 16.10.1990, New York)

Interpret de jazz, baterist și lider de formație. A cântat în big band-ul lui Fletcher Henderson, după care s-a alăturat ansamblului avangardist al lui Billy Eckstine (1944–1947). Tehnica sa prodigioasă și modul tumultuos de interpretare l-au definit drept unul dintre cei mai importanți baterişti din jazzul modern. Împreună cu Horace Silver, în 1954 a format grupul Jazz Messengers. Abordând o muzică agresivă, cu influențe din blues, trupa a devenit arhetipul formațiilor hard-bop (*vezi* bebop).

Blalock, Alfred

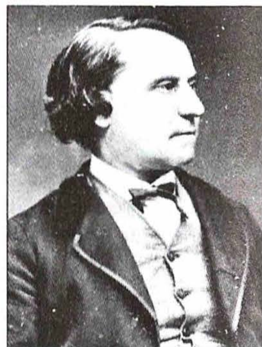
(05.04.1899, Culloden, Georgia, SUA – 15.09.1964, Baltimore, Maryland)

Chirurg american. A obținut diploma la Universitatea Johns Hopkins. Cercetările sale au demonstrat că șocul traumatic și hemoragic este un rezultat al scăderii volumului de sânge și au condus la descoperirea unui tratament de înlocuire a volumului de sânge, care a salvat nenumărate vieți în Al Doilea Război Mondial. Este cunoscut pentru conceperea, alături de Helen Brooke Taussig, a unui tratament chirurgical pentru malformațiile cordului la nou-născuți. În 1944 a realizat prima operație de anastomozare a arterei pulmonare subclaviculare, prin care a corectat o malformație congenitală.

Blanc, (Jean-Joseph-Charles-) Louis

(29.10.1811, Madrid, Spania – 06.12.1882, Cannes, Franța)

Socialist utopic și ziarist francez. În 1839, a fondat ziarul socialist *Revue du Progrès* și a publicat în serial lucrarea sa *Organizarea muncii* (L'Organisation du travail). Aceasta descria teoria sa privind „atelierele sociale" aflate sub conducerea muncitorilor, care ar fi preluat treptat producerea de bunuri, până la edificarea unei societăți socialiste. A fost membru al guvernului provizoriu al celei de-A Doua Republici (1848), dar a fost silit să fugă în Anglia după ce revolta muncitorilor a eșuat. În timpul exilului (1848–1870), a scris o istorie a Revoluției Franceze, precum și alte lucrări politice.

Louis Blanc

N. ROGER-VIOLLET

Blanc, Mel(vin Jerome)

(30.05.1908, San Francisco, California, SUA – 10.07.1989, Los Angeles, California)

Animator american. Și-a început cariera ca muzician la postul de radio NBC. În 1933 s-a alăturat echipei unei emisiuni zilnice de radio și a interpretat mai multe voci, cu scopul de a crește numărul de personaje. În 1937, s-a alăturat departamentului de desene animate al companiei Warner Brothers

și a luat parte la realizarea seriilor *Looney Tunes* și *Merrie Melodies*, interpretând vocile lui Porky Pig, Daffy Duck, Bugs Bunny și a ciocănitoarei Woody. Pe parcursul carierei sale de 50 de ani a interpretat vocile a cca 3 000 de personaje de desene animate, inclusiv vocile pentru 90% dintre desenele animate ale companiei Warner Brothers.

Blanchard, Jean-Pierre-François

(04.07.1753, Les Andelys, Franța – 07.03.1809, Paris, Franța)

Practicant al zborului cu balonul. În 1785, a realizat prima traversare aeriană cu balonul a Canalului Mânecii, fiind însoțit de medicul american John Jeffries. În 1785 a inventat o parașută. Zborurile sale cu balonul în alte țări europene, precum și în SUA în 1793, au stimulat interesul pentru zborul cu balonul. A organizat multe demonstrații în Europa, împreună cu soția sa. Amândoi au murit în accidente diferite cu balonul.

J.-P.-F. Blanchard, gravură de James Newton, 1785, după o pictură în ulei de Richard Livesay

BIBLIOTECA CONGRESULUI, WASHINGTON DC

Blanchard, Thomas

(24.06.1788, Sutton, Massachusetts, SUA – 16.04.1864, Boston, Massachusetts)

Inventator american. În 1818 a inventat un strung capabil să realizeze ustensile și obiecte cu forme neregulate, precum patul puștii. Strungul multiplica forma unui obiect-tipar, transmițând către unealta tăietoare mișcările unei roți care urmărea conturul tiparului. Invenția sa a reprezentat un pas important în dezvoltarea tehnicilor de producție în serie. A realizat câteva modele reușite de bărci cu aburi pentru ape puțin adânci, iar în 1849 a inventat o mașină de curbat lemnul, pentru forme complexe cum sunt coarnele de plug sau carenele navelor.

Blandiana, Ana
născută Otilia Valeria Coman

(n. 25.03.1942, Timișoara, România)

Scriitoare română. Și-a făcut cursurile medii și liceale la Oradea (1952–1959) și a debutat în revista *Tribuna* (1959). Din cauza tatălui – preot ortodox, profesor și participant la Al Doilea Război Mondial, deținut politic pentru „uneltire împotriva statului" – și în urma unui denunț transmis tuturor revistelor din țară, tinerei poete îi este imediat interzis dreptul de a mai publica și de a intra la facultate, ca fiică a unui „dușman al poporului". În 1963 începe din nou să publice, mai întâi în revista *Contemporanul*, și urmează cursurile Facultății de Filologie a Universității din Cluj (1963–1967). A fost redactor la revistele *Viața Studențească* și *Amfiteatru* (1968–1974) și a continuat să publice, adeseori cu mari piedici și interdicții din partea cenzurii autorităților statului, versuri, eseuri și proză. În ultimii ani de dictatură ai lui Nicolae Ceaușescu a devenit indezirabilă, ca rezultat al scrierilor cu nuanțe critice la adresa regimului (de ex. poezia *Motanul Arpagic*, 1988) și al luărilor de poziție la postul de radio Europa Liberă, iar cărțile ei au fost interzise și scoase din biblioteci. După 1989, a devenit, pentru scurtă vreme, membră în Consiliul Provizoriu al Frontului Salvării Naționale, dar s-a retras repede de pe scena politică, pentru a deveni o militantă activă în scopul reconstrucției societății civile românești. Este inițiatoarea organizației Alianța Civică și președintă a acesteia (1991-2001). Printre numeroasele sale volume, traduse în diverse limbi, se numără: *Persoana întâi plural* (versuri, 1964), *Călcâiul vulnerabil* (versuri, 1966), *Octombrie, Noiembrie, Decembrie* (versuri, 1972), *Somnul din somn* (versuri, 1977), *Stea de pradă* (versuri, 1985), *Întâmplări de pe strada mea* (versuri pentru copii, 1988), *Arhitectura valurilor* (versuri, 1990), *În dimineața de după moarte* (versuri, 1996), *Calitatea de martor* (eseuri, 1970), *Eu scriu, tu scrii, el/ea scrie* (eseuri, 1976), *Coridoare de oglinzi* (eseuri, 1984), *Geniul de a fi* (eseuri, 1998), *Ghicitul în mulțimi* (eseuri, 2000), *Cele patru anotimpuri* (proză fantastică, 1977), *Proiecte de trecut* (proză fantastică, 1982), *Imitație de coșmar* (nuvele, 1995), *Sertarul cu aplauze* (roman, 1992). Este laureată a Premiului Herder (1969).

Ana Blandiana

Blanqui, (Louis-) Auguste

(01.02.1805, Puget-Théniers, Franța – 01.01.1881, Paris)

Socialist și revoluționar francez. Figură legendară și martir al radicalismului francez, credea că nu se poate realiza o transformare a societății fără o perioadă de dictatură provizorie, având ca scop eradicarea vechii ordine. Activitățile sale, printre care s-a

numărat și formarea unor diverse societăți secrete, au condus la arestarea și încarcerarea sa în mai multe rânduri, cumulând o perioadă de 33 de ani de închisoare. Discipolii săi, blanchiștii, au jucat un rol important în istoria mișcărilor muncitorești chiar și după moartea sa.

Blanton, Jimmy *născut* James Blanton

(oct. 1918, Chattanooga, Tennessee, SUA – 30.07.1942, Monrovia, California)

Cântăreț american de jazz. În 1939, s-a alăturat orchestrei lui Duke Ellington în calitate de basist. Stilul său ritmic și subtilitatea armonică deosebită confereau orchestrei o nuanță suplă și relaxată de swing. Dexteritatea de neegalat, tonul și intonația i-au permis să realizeze o nouă concepție melodică a rolului basului în jazz, lucru demonstrat și de înregistrările făcute cu Ellington, precum *Jack the Bear* și *Pitter Panther Patter*. Tehnica revoluționară a schimbat modul de interpretare a partiturii de bas în jazz și a exercitat o influență majoră asupra basiștilor care i-au urmat. A murit de tuberculoză.

Blantyre

Oraș în S statului Malawi, 646 235 loc. (2003), capitala administrativă a statului. A fost fondat în 1876, ca o congregație a misiunii Bisericii Scoției, primindu-și numele de la locul de naștere al exploratorului scoțian David Livingstone. A devenit zonă consulară britanică în 1883 și a obținut statut de municipiu în 1895, devenind cea mai veche municipalitate și cel mai mare oraș din Malawi. Schimburile comerciale coloniale l-au transformat în cel mai important punct comercial din Malawi. În 1956, Blantyre s-a unit cu orașul vecin, Limbe.

Blarney

Sat, 2 146 loc. (2002), din ținutul Cork, Irlanda. Situat la NV de orașul Cork, este cunoscut datorită castelului Blarney (cca 1446). Sub zidurile sudice ale castelului se află așa-numita piatră Blarney, despre care legenda spune că poate transforma pe oricine o sărută într-un maestru în arta oratoriei.

Blasco Ibáñez, Vicente

(29.01.1867, Valencia, Spania – 28.01.1928, Menton, Franța)

Scriitor și om politic spaniol. Republican ardent, a fost ales în Cortes (parlament), însă mai târziu s-a stabilit pe Riviera franceză, din cauza opoziției sale față de dictatura militară a lui Miguel Primo de Rivera. Primele sale romane descriu cu fidelitate viața din Valencia. A devenit celebru în întreaga lume datorită romanelor care tratează problematica Primului Război Mondial, în special romanul *Cei patru cavaleri ai Apocalipsei* (Los cuatro jinetes del Apocalípsis, 1916).

Blasis, Carlo

(04.11.1803, Napoli, Regatul Napoli – 15.01.1878, Cernobbio, Italia)

Profesor italian de balet și autor de lucrări în domeniile tehnicii, istoriei și teoriei dansului. A evoluat pentru o scurtă perioadă la Opera din Paris, după care, în 1837, a fost numit director al școlii de balet de la Scala din Milano, unde avea să antreneze mulți dintre dansatorii celebri ai sec. XIX. Printre multele sale inovații, Blasis a descoperit tehnica fixării privirii într-un punct și rotirea capului mai repede decât corpul, pentru a evita amețeala în timpul piruetelor. Multe dintre tehnicile sale stau la baza baletului clasic de astăzi.

Blass, Bill *născut* William Ralph

(22.06.1922, Fort Wayne, Indiana, SUA – 12.06.2002, New Preston, Connecticut)

Creator de modă american. Blass a părăsit casa părintească la vârsta de 17 ani pentru a urma Școala Parson de Design din New York. După ce a servit în armata americană în Al Doilea Război Mondial, Blass s-a întors la New York, unde, în 1959, a devenit principalul designer de la Maurice Rentner Ltd. Inspirat de creațiile lui Coco Chanel, a realizat haine care le dădeau femeilor sentimentul că sunt șic, dar și lejeritate și confort. Creațiile sale au devenit populare în rândul femeilor din înalta societate newyorkeză. În 1970, Blass a devenit proprietarul societății Rentner, căreia i-a schimbat numele, dându-i-l pe al său. A fost un pionier al metodei de transfer al stilului și al numelui său asupra unui număr uriaș de accesorii vestimentare, ca strategie de afaceri. În 1999, și-a vândut compania – care și-a continuat activitatea sub numele Bill Blass Ltd. –, iar în anul următor s-a pensionat.

Blaue Reiter, Der ~

(*în germană*, Călărețul Albastru)

Asociație a artiștilor expresioniști, înființată la München, în 1911, de către Wassily Kandinsky și Franz Marc. Numele provine de la un volum de eseuri și ilustrații pe care cei doi l-au publicat împreună. Printre alți membri se numără Paul Klee și August Macke (1887–1914). Influențați de Jugendstil, cubism și futurism, dar lipsindu-le un program sau o filozofie proprie,

au expus lucrări împreună cu un grup de artiști internaționali, printre care se numără Georges Braque, André Derain și Pablo Picasso. Grupul s-a destrămat odată cu izbucnirea Primului Război Mondial. *Vezi* expresionism.

Blavatski, Elena (Petrovna)
născută **Helena Petrovna Hahn**
cunoscută drept **Madame Blavatski**

(12.08.1831, Ekaterinoslav, Ucraina, Imperiul Rus - 08.05.1891, Londra, Anglia)

Adeptă a spiritualismului și scriitoare rusă. După o căsătorie de scurtă durată, a studiat ocultismul și spiritismul și a călătorit prin Europa, Asia și SUA. În 1873, la New York, a devenit prietenă apropiată a lui Henry Olcott (1832–1907) cu care, alături de alți câțiva, a fondat Societatea Teozofică (1875, *vezi* teozofie). În 1879, Blavatsky și Olcott au plecat în India și au stabilit sediul societății la Adyar. Aceasta a prosperat, iar Blavatski a fost editorul revistei *The Theosophist*. A pretins că deține puteri paranormale, dar Societatea Londoneză de Cercetări Psihice a declarat-o, în 1885, ca fiind o impostoare. Cu sănătatea șubrezită, s-a întors să trăiască în Europa. Cea mai importantă operă a sa, *Doctrina secretă* (The Secret Doctrine, 1888), este o trecere în revistă a învățăturilor teozofice.

blazon

Emblemă heraldică datând din sec. XII în Europa. La origine reprezenta o tunică din material textil, purtată pe deasupra, sau în locul armurii cu rolul de a stabili identitatea în luptă. Suprafața sa este împărțită în nouă părți sau puncte. Printre ornamente se întâlneau: creasta, coiful, mottoul, coroana, mănunchiul sau simboluri în culori vii. Scuturile au fost folosite și pentru a cunoaște istoria unei persoane sau a unei familii, deținerea unei proprietăți sau pentru înregistrarea unei meserii. Mai târziu au fost transformate în embleme ale școlilor, bisericilor, breslelor și corporațiilor, pentru a le reflecta originea sau istoria. *Vezi* heraldică.

Blenheim, Bătălia de la ~

(13 aug. 1704)

Victorie răsunătoare repurtată de ducele de Marlborough și de Eugeniu de Savoia împotriva francezilor, în timpul Războiului pentru Succesiune la tronul Spaniei. Bătălia a avut loc la Blenheim (astăzi Blindheim), pe Dunăre, în Bavaria. Trupele engleze și austriece, conduse de Marlborough și Eugeniu, au luat prin surprindere trupele bavareze și pe cele franceze, pătrunzând până în mijlocul lor și capturând 13 000 de soldați. Alți 18 000 au fost uciși, răniți sau au murit înecați. Armata franceză a suferit prima sa înfrângere majoră după aproape 50 de ani, iar Bavaria a ieșit din război.

Blenheim, Palatul ~

Reședință engleză, lângă Woodstock, Oxfordshire, proiectată de John Vanbrugh și construită (1705–1724) de Parlamentul Britanic ca dar pentru John Churchill, duce de Marlborough. Este considerat cel mai frumos exemplu de arhitectură barocă din Marea Britanie. La începutul sec. XVIII, grădinarul reginei Anne, Henry Wise, a proiectat grădinile după stilul formalist al palatului Versailles. Mai târziu, Capability Brown le-a reproiectat în stil pastoral, cu păduri, pajiști și canale care păreau naturale.

blenie

Pește care se găsește în număr mare și sub forme diverse (subordinul *Blenniodei*, ordinul *Perciformes*), de obicei specii marine de mici dimensiuni, întâlnite din apele tropicale până în mările reci. Bleniile sunt suple, având forme variate, elongate, de la medii până la foarte lungi, semănând cu țiparii. Habitatul lor poate varia de la zone stâncoase la plaje nisipoase, recife și straturi de varec. Multe trăiesc în ape puțin adânci, dar unele ajung până la adâncimi de 450 m. Unele sunt, în principal, erbivore; altele sunt parțial sau complet carnivore. Sunt, de regulă, inofensive și prezintă o mică importanță economică.

blenie, familia *Blennidae* *(Blennius pholis)*

JANE BURTON–BRUCE COLEMAN LTD.

Bleuler, Eugen

(30.04.1857, Zollikon, Elveția - 15.07.1939, Zollikon)

Psihiatru elvețian. Este cunoscut pentru studiile sale asupra schizofreniei și pentru introducerea acestui termen (1908) în desemnarea unei tulburări numite anterior *dementia praecox*. Bleuler a afirmat (contrar părerii generale) că schizofrenia reprezintă un cumul de boli, că nu este întotdeauna incurabilă și că nu evoluează mereu până la demența completă. El a descris simptomele de bază – asocieri mentale haotice și dedublarea sau fragmentarea personalității –, dar credea că multe dintre cazuri nu erau evidente. A insistat asupra faptului că nu este obligatoriu ca psihoza să ia naștere ca

rezultat al unei leziuni a creierului și că, de fapt, ar putea avea cauze psihologice. Cartea sa *Manual de psihiatrie* (Textbook of Psychiatry, 1916) a devenit un text de referință în domeniu.

Bligh, William

(09.09.1754, Cornwall, Anglia - 07.12.1817, Londra)

Amiral britanic. A plecat pe mare la vârsta de șapte ani și s-a înrolat în Marina Regală în 1770. A fost secundul căpitanului James Cook în ultima călătorie a acestuia (1776–1780). În 1787, a fost numit comandantul navei *Bounty*. Pe parcursul călătoriei efectuate între Tahiti și Jamaica, comanda navei a fost preluată de către secundul Fletcher Christian, iar Bligh și membrii echipajului care îi erau fideli au fost lăsați în derivă, pe mare. Două luni mai târziu, aceștia au ajuns pe insula Timor. Revolta de pe vasul său nu a influențat cariera lui Bligh, deși el s-a reîntâlnit de două ori după acest eveniment cu cei care l-au provocat. Una dintre întâlniri a avut loc în perioada în care era guvernator al New South Wales, Australia (1805–1808). Adesea caracterizat ca fiind o persoană dificilă, nu a fost simpatizat de subordonații săi, însă i-au fost recunoscute calitățile de navigator deosebit de curajos și de talentat.

Bliss, Sir Arthur (Edward Drummond)

(02.08.1891, Londra, Anglia - 27.03.1975, Londra)

Compozitor britanic. A studiat împreună cu Ralph Vaughan Williams și cu Gustav Holst. Deși la început muzica sa aborda o notă compozițională nonconformistă, odată cu maturizarea, compozițiile au devenit romantice și conservatoare. Printre acestea se numără: *A Colour Symphony* (1922), *Pastoral* (1928), simfonia corală *Morning Heroes* (1930), *Music for Strings* (1936) și baletele *Checkmate* (1937) și *Miracle in the Gorbals* (1944).

Bliss, Tasker (Howard)

(31.12.1853, Lewisburg, Pennsylvania, SUA - 09.11.1930, Washigton DC)

General american. După terminarea studiilor la West Point, a ocupat diferite poziții în structurile militare, printre care instructor la West Point și atașat militar la legația americană din Madrid. În timpul războiului hispano-american a fost șef de stat-major în Puerto Rico, sub conducerea generalului James H. Wilson și ulterior și-a desfășurat activitatea în Filipine (1905–1909). În 1917, în calitate de șef al statului-major al armatei, a pregătit armata americană pentru Primul Război Mondial și s-a opus cu fermitate încercărilor de a diviza forțele armatei SUA între diverși comandanți ai Aliaților. A participat la Conferința de Pace de la Paris și a militat pentru ca Statele Unite să adere la Liga Națiunilor.

Bliss, William D(wight) P(orter)

(20.08.1856, Istanbul, Turcia - 08.10.1926, New York, New York, SUA)

Reformator american în domeniul social. Născut într-o familie de misionari americani, a absolvit cursurile Seminarului Teologic Hartford și a fost pastor congregaționalist și episcopalian. Susținător al socialismului creștin, a înființat primul grup de acest gen din SUA în 1889. A ținut multe conferințe pe tema muncii și a reformei sociale și a realizat mai multe culegeri, inclusiv *Enciclopedia reformei sociale* (The Encyclopedia of Social Reform, 1897).

blitzkrieg

(*în germană*, război fulger)

Tactică militară folosită de germani în Al Doilea Război Mondial, menită să creeze un șoc psihologic și, ca rezultat, să conducă la dezorganizarea forțelor inamice mizând pe elementul surpriză, pe viteză și pe superioritatea armelor, a echipamentelor militare și a muniției de luptă. Germanii au testat tactica atacului fulger în timpul războiului civil din Spania, în 1938, și împotriva Poloniei, iar apoi l-au folosit cu succes în invadarea Belgiei, a Olandei și a Franței, în 1940. Războiul fulger practicat de germani consta în coordonarea atacurilor terestre și aeriene, folosind tancuri, bombardiere și artilerie motorizată, cu scopul de a paraliza inamicul, mai ales prin distrugerea capacităților de comunicare și de coordonare.

Blitzstein, Marc

(02.03.1905, Philadelphia, Pennsylvania, SUA - 22.01.1964, Fort-de-France, Martinica)

Compozitor american. A studiat la Institutul Curtis, iar după aceea cu dirijoarea Nadia Boulanger, la Paris, și cu compozitorul Arnold Schönberg la Berlin. Cele mai cunoscute lucrări ale sale au fost pentru teatru: *The Cradle Will Rock* (1937) – detaliile privind producția acestui spectacol de către Orson Welles și John Houseman au devenit legendare –, opera *Regina* (1949), precum și adaptarea în engleză a *Operei de trei parale* (1952) de Bertolt Brecht și Kurt Weill, devenită un succes pe Broadway. A fost asasinat în timp ce pregătea un spectacol la Metropolitan Opera, cu o operă pe baza cazului Sacco-Vanzetti.

Blobel, Günter
(n. 21.05.1936, Waltersdorf, Silezia, Germania)

Cercetător american în domeniul biologiei celulare și moleculare. Și-a obținut diploma la Universitatea Eberhard-Karl și titlul de doctor la Universitatea din Wisconsin. Colaborând cu alte grupuri de cercetători, a demonstrat că fiecare proteină este purtătoarea unei secvențe semnal care-i orientează amplasarea corectă în interiorul celulei. A mai ajuns la concluzia că proteinele pătrund în organitele celulare printr-un canal asemănător unui por, care se deschide în membrana externă a organitei în momentul în care proteina potrivită ajunge la organita respectivă. Pentru activitatea sa i-a fost decernat Premiul Nobel în 1999. Cercetările sale au adus lumină asupra unor boli ereditare, precum fibroza chistică, și au oferit fundamentul pentru obținerea de medicamente prin intermediul bioingineriei, printre care și insulina.

Blocada Continentală

Blocada instituită de Napoleon I, în timpul războaielor napoleoniene, cu scopul de a paraliza Anglia, distrugându-i comerțul. Prin Decretele de la Berlin (1806) și Milano (1807), Franța le-a interzis țărilor neutre și celor aliate orice comerț cu englezii. Marea Britanie a răspuns cu o contrablocadă, fapt ce a dus, în mod indirect, la războiul din 1812. Din cauza superiorității navale britanice, eforturile pentru a face blocada cât mai eficientă s-au dovedit dezastruoase pentru Napoleon.

blocadă

Acțiune militară prin care una dintre părțile beligerante blochează intrarea sau retragerea dintr-un teritoriu inamic, de regulă de pe o coastă maritimă. Blocadele sunt condiționate de legi și cutume internaționale, care reclamă necesitatea avertizării statelor neutre și aplicarea imparțială. Măsurile împotriva celor care nu respectă blocada includ capturarea vaselor și a încărcăturii și eventual rechiziționarea lor ca plată legală. Vasele neutre nu pot fi distruse în timpul blocadei.

Bloch, Ernest
(24.07.1880, Geneva, Elveția -
15.07.1959, Portland, Oregon, SUA)

Compozitor american de origine elvețiană. A dirijat și a predat la conservatorul din Geneva înainte de a se stabili, în 1916, în America. Aici a fost directorul conservatorului din San Francisco (1925–1930) și a predat la Universitatea Berkeley din California (1942–1952). A folosit limbaje muzicale tonale, atonale și seriale. Printre operele sale, multe de inspirație semită, se numără *Macbeth* (1910), *Schelomo* (1916 pentru violoncel și orchestră), coralele de mari dimensiuni *America* (1926) și *Avodath hakodesh* (1933), precum și un concert pentru vioară (1938).

Bloch, Felix
(23.10.1905, Zürich, Elveția -
10.09.1983, Zürich)

Fizician american de origine elvețiană. A emigrat în Statele Unite în 1933 și a predat la Universitatea Stanford între 1934–1971. A lucrat în domeniul energiei atomice, la Los Alamos, și în cel al măsurilor antiradar, la Universitatea Harvard, în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial. În 1954, a devenit primul director general al Consiliului European pentru Cercetări Nucleare. Pentru dezvoltarea metodei rezonanței magnetice nucleare de măsurare a câmpurilor magnetice ale nucleilor atomici, a primit Premiul Nobel pentru fizică (1952), împreună cu Edward Purcell (1912–1997).

Bloch, Marc (Léopold Benjamin)
(06.07.1886, Lyon, Franța -
16.06.1944, lângă Lyon)

Istoric francez. A făcut parte din infanteria franceză în Primul Război Mondial. Începând cu 1919, a predat istoria medievală la Strasbourg, unde a devenit cofondatorul revistei *Anales d'histoire économique et sociale*. Din 1936, a predat istoria economică la Sorbona. În Al Doilea Război Mondial, s-a alăturat Rezistenței franceze și a fost capturat și executat de către hitleriști. Printre operele sale cele mai importante se numără *Regii taumaturgi* (Les Rois thaumaturges, 1924), *Istoria rurală franceză* (Les Caractères originaux de l'histoire rurale française, 1931) și *Societatea feudală* (La Société féodale, 2 vol., 1939–1940). Ca fondator al Școlii de istoriografie a Analelor, cu abordarea sa variată, interdisciplinară, Bloch a exercitat o influență deosebită asupra studiului istoriei, influență resimțită și astăzi pe plan internațional.

Block

Insulă în Rhode Island, SUA. Se află la intrarea estică a zonei cunoscute sub numele de brațul Long Island, la 15 km SV de Point Judith, Rhode Island. Are o suprafață de aproape 29 kmp și este ocupată în totalitate de orașul New Shoreham, 1 010 loc. (2000). Numită Manisses de către primii săi locuitori amerindieni, Block Island (denumită după exploratorul olandez Adriaen

Block) i-a primit pe primii coloniști europeni în 1661 și a fost acceptată în cadrul coloniei Rhode Island în 1664. La început dependentă de pescuit și agricultură, acum este în principal o destinație turistică.

bloc-turn

Clădire cu multe etaje, suficient de înaltă încât oamenii să apeleze la mijloace de transport vertical pentru a ajunge la etajele de sus. Apariția ascensoarelor a făcut posibilă construcția unor clădiri cu peste patru sau cinci etaje. Primele blocuri-turn au fost construite în SUA în 1880. Dezvoltarea ingineriei a condus la folosirea structurilor din oțel și a sistemelor de pereți-cortină din sticlă. În blocurile-turn pot fi amenajate apartamente, hoteluri, birouri, magazine sau instituții școlare. *Vezi și* zgârie-nori.

Blocul Național

Coaliție de dreapta care a dominat guvernul francez din 1919 până în 1924. Pe fondul ascensiunii sentimentului naționalist la sfârșitul Primului Război Mondial, Blocul Național a câștigat aproape 75% din locuri în Camera Deputaților, la alegerile din 1919. Guvernul a încercat să protejeze Franța împotriva Germaniei prin aplicarea strictă a prevederilor Tratatului de la Versailles. Liderii blocului, printre care și Raymond Poincaré, au sprijinit ocuparea Ruhrului (1923) pentru a forța Germania să plătească daunele. A pierdut în mod constant sprijinul public, precum și alegerile din 1924.

Bloemfontein

Oraș, 379 000 loc. (2005), capitală a Republicii Africa de Sud. Se află pe râul Modder, în provincia Free State. A fost fondat în 1846 ca fort, a devenit reședința administrației britanice a Statului Independent Orange River (1848–1854), apoi a Statului Liber Orange, o republică independentă bură, înființată în 1854. Eșecul Conferinței de la Bloemfontein (1899) a condus la izbucnirea războiului cu burii. În sec. XX, orașul a devenit un important nod de transport. *Vezi* Pretoria; Cape Town.

blog

Denumire completă: *Web log* sau jurnal *Weblog on-line*, în care un individ, un grup sau o corporație prezintă o înregistrare a activităților, a gândurilor sau a convingerilor sale. Unele bloguri operează, în principal, ca filtre de știri, colectând diverse surse on-line și adăugând comentarii scurte și linkuri de internet. Alte bloguri se concentrează pe prezentarea de materiale originale. În plus, multe bloguri oferă un forum unde vizitatorii pot comenta și interacționa cu editorul. „A scrie pe blog" reprezintă actul de compunere a materialului pentru un blog. Materialele sunt în mare parte scrise, dar imaginile, elementele audio și videoclipurile sunt și ele părți importante ale multor bloguri. „Blogosfera" este universul on-line al blogurilor.

De la o ciudățenie la o tendință

World Wide Web-ul și ideea de blog au apărut în același timp. Tim Berners-Lee, descris adesea ca inventatorul Webului, a creat primul „blog" în 1992 pentru a evidenția și a face vizibilă dezvoltarea continuă a Webului și software-ului necesar pentru a naviga în acest spațiu nou. Istoria Webului, mai ales dezvoltarea timpurie a serverelor și site-urilor Web, apare pe diversele pagini *Ce este nou* (What's New) din arhivele Centrului Național pentru Aplicații de Procesare Rapidă (National Center for Supercomputing Applications, NCSA) de la Universitatea din Illinois, în Urbana-Champaign. Un alt exemplu de blog care a existat înainte ca termenul să fie inventat este Slashdot. După deschiderea sa în septembrie 1997, Slashdot a operat drept centru de informare în *Știri pentru tocilari* (News for Nerds), cu un set mic de editori care au decis să publice numeroase articole și știri propuse de comunitatea de „experți". Într-adevăr, site-urile Web menționate pe Slashdot erau adesea supraîncărcate, dând naștere la o situație denumită acum *slashdotted* (*în engl.*, blocarea traficului pe o pagină de internet).

În decembrie 1997, Jorn Barger, o prezență on-line timpurie, a inventat termenul *web log* pentru a descrie pagina sa de Web RobotWisdom.com. La începutul anului 1999, altă persoană cu experiență on-line considerabilă, Peter Merholz, a început să utilizeze termenul blog pe site-ul său Peterme.com. Dacă istoria termenului este destul de bine stabilită, nu se poate spune același lucru despre identitatea primului blogger. În funcție de definiția unui blog, este posibil ca Berners-Lee să nu fie calificat drept primul blogger. Printre cei care reclamă acest titlu se numără Justin Hall, un student de colegiu care a inițiat o listă on-line la links.net în 1994, Carolyn Burke, care a început să publice on-line *Jurnalul lui Carolyn* („Carolyn's Diary") în 1995, și Dave Winer, care publică știri on-line de la 1 aprilie 1997.

Creșterea blogosferei s-a dovedit un lucru absolut remarcabil. Technorati, Inc., un site Web și o organizație dedicată mapării și căutării în blogosferă, a informat că, în octombrie 2005, existau 19,6 milioane de bloguri, un număr care se dubla la fiecare cinci luni. În fiecare zi se creează cca 70 000 de bloguri noi – sau, și mai exact, aproape câte unul la fiecare secundă. La fel de importantă este și dezvoltarea blogurilor în alte limbi decât engleza, mai ales în chineză.

Chiar dacă există un număr impresionant de bloguri, foarte puțini își câștigă existența ca bloggeri. Puțini oameni câștigă bani din paginile lor de pe web, publicând reclame și solicitări de fonduri, iar câteva bloguri sunt finanțate de proprietari de corporații sau organizații; cu toate acestea, majoritatea bloggerilor câștigă alte recompense decât cele financiare. În particular, blogurile oferă oamenilor obișnuiți o tribună eficientă și o oportunitate de a-și crea o identitate digitală proprie sau o marcă personală.

Unul dintre motivele proliferării blogurilor este simplitatea cu care pot fi create și întreținute. Sunt disponibile multe servicii și sisteme de software care permit unui individ să configureze un blog în mai puțin de o oră. Desigur, actualizarea unui blog este esențială pentru menținerea prezenței și importanței acestuia. Statisticile efectuate pentru blogurile inițiate, dar neactualizate rămân neclare, însă proporția celor actualizate este, fără îndoială, substanțială.

La fel ca mania paginilor web personale din anii 1990, proliferarea blogurilor a dus la crearea de site-uri care grupează blogurile, adesea cu un accent politic similar sau cu o orientare pe același subiect, pentru a forma „superbloguri". Un exemplu este *The Huffington Post*, fondat în 2005 de autoarea și editorialista americană Arianna Huffington, care găzduiește zeci de alte bloguri ce publică, în principal, articole despre politică internă și actualități.

Dialog

Pe lângă frecvența actualizărilor, aspectul prin care se disting cele mai multe bloguri de paginile web obișnuite este includerea de forumuri în care cititorii să publice comentarii la care bloggerul poate să răspundă. Gradul în care sunt tolerate punctele de vedere divergente depinde de editor, dar cele mai multe site-uri web trebuie să șteargă în mod regulat *spamul* – inserarea de reclame comerciale și pornografice în textul unui comentariu aparent inofensiv sau utilizarea unui limbaj trivial sau injurios. *Trackback* (urmărirea), o funcție de internet, facilitează comunicarea, permițând bloggerilor să monitorizeze cine citește și discută pe site-ul lor. În schimb, bloggerii publică adesea un *blogroll* sau o listă de alte bloguri pe care le citesc și le respectă. Scrierea pe blog este o activitate conversațională care urmărește să creeze o comunitate sau să reflecte ideile unei comunități existente.

O corporație poate utiliza blogurile pentru a face reclamă la produse și pentru practici de corporație, o interfață în comunicarea cu consumatorii. În cazul instituțiilor nonprofit, cum ar fi organizațiile de caritate, blogurile permit colaboratorilor să discute obiectivele și acțiunile lor pentru îndeplinirea unor idei comune.

Un fenomen în creștere este că oamenii inițiază bloguri, de multe ori anonim, pentru a discredita pe cineva sau ceva pe care nu au curaj să îl atace direct – cum ar fi firma lor, șeful, școala sau profesorul – sau pentru a provoca daune unei organizații care „le face rău". În multe cazuri, unele persoane și-au pierdut locul de muncă atunci când angajatorii le-au descoperit blogurile.

Blogurile politice

Alegerile prezidențiale din SUA din 2004 au adus blogurilor o nouă importanță, atunci când bloggerii susținători ai ambelor partide au utilizat internetul ca spațiu de dezbatere și dialog – precum și de strângere de fonduri. Candidatul democrat principal la prezidențiale, Howard Dean, a fost cel mai proeminent utilizator al internetului și al blogosferei. Dean a folosit bloggerii drept consilieri fără plată și susținători care să îl ajute în demersul său; în schimb, bloggerii s-au bazat pe campania lui Dean împotriva celui de-Al Doilea Război din Golf.

Chiar și înainte de alegeri, bloggerii au avut un rol central în înlăturarea senatorului de Mississippi, Trent Lott, din postul său de conducere din Senatul SUA. Presa centrală a acordat inițial foarte puțină atenție comentariilor lui Lott prin care lăuda campania prezidențială din 1948 a democratului Strom Thurmond, când acesta din urmă s-a dovedit un segregaționist ardent. Doar după ce câțiva bloggeri de stânga au arătat clar că Lott nu era la primul comentariu de acest fel, presa a declanșat o serie de relatări care l-au obligat pe Lott să părăsească postul de lider al majorității din Senat. În Marea Britanie, bloggerii l-au obligat pe prim-ministrul Tony Blair să facă publică realitatea privind așa-numitul

memoriu din Downing Street, care a arătat că administrația Bush a „răstălmăcit" deliberat informații militare pentru a motiva războiul împotriva Irakului. Critica din partea mass-media principale nu a venit doar de la aripa de stânga. Dan Rather, prezentatorul de știri al postului de televiziune CBS, a fost pensionat în parte în urma criticilor bloggerilor de dreapta legate de practicile sale jurnalistice din timpul alegerilor din 2004 – un punct de vedere susținut de numele unui site central: RatherBiased.com.

Convergența media

Chiar dacă s-a spus adesea că oricine poate fi blogger, este improbabil ca blogurile să înlocuiască mass-media. În schimb, blogurile vor continua să suplimenteze știrile existente pentru că permit oricărei persoane să configureze un site dedicat intereselor sale particulare sau punctelor de vedere personale. Acum există bloguri pentru o gamă largă de subiecte, de la cele mai recente gadgeturi electronice, până la cărți și filme, de la sex la politică etc. În timp, blogurile cele mai de succes pot fi cele care ajung la un public larg fără a dăuna unui grup și mai larg. Sau succesul poate fi redefinit. În cazul în care convergența propusă a tehnologiilor electronice – televiziunea prin cablu, filmele și internetul – chiar se va petrece, blogurile pot deveni paznicii noii frontiere digitale, transformând critica și discuțiile într-un element esențial al căutării, principala funcție a internetului. Prin urmare, motoarele de căutare, cum ar fi Google și Yahoo, se străduiesc să facă din bloguri o parte a imperiilor lor digitale. În mod similar, America Online, Inc. a cumpărat anumite bloguri pentru a dobândi atât marcă tehnologică distinctivă, cât și acces la cititorii blogurilor. Blogurile pot deveni noi „portaluri" pe Web.

Scrierea pe blog nu este ultima frontieră a expresiei individuale on-line. Podcasting-ul, utilizarea unui computer personal pentru a crea o „emisiune radio" pe care utilizatorii o pot descărca și reda pe computer sau pe un player de muzică portabil, a devenit cea mai importantă performanță personală în 2005. Podcasting-ul își trage numele de la aproape omniprezentul iPod, playerul de muzică portabil creat de Apple Inc. Software-ul iTunes de la Apple a avut, de asemenea, un rol major în răspândirea podcasting-ului, iar utilizatorii pot accesa gratuit mii de podcasturi cu un simplu clic pe computer. Orice persoană care deține un computer și un microfon poate crea un podcast audio, iar lansarea iPod-ului video Apple în 2005 a pregătit scenariul pentru podcasting-ul video.

Blok, Aleksandr (Aleksandrovici)

(28.11.1880, Sankt Petersburg, Rusia – 07.08.1921, Petrograd [Sankt Peterburg])

Poet și dramaturg rus. A fost reprezentantul cel mai important al simbolismului rus (*vezi* simbolism). Ulterior, a respins ceea ce definea ca fiind intelectualismul steril burghez și a îmbrățișat mișcarea bolșevică, considerând-o esențială pentru salvarea poporului rus. Influențat de poezia romantică de la începutul sec. XIX, a compus versuri deosebit de muzicale în care sunetul juca un rol foarte important. Cea mai importantă operă a sa, cu versificație de tip impresionist, a fost balada misterioasă *Cei doisprezece* (Dvenadtsat, 1918), care reunea Revoluția Rusă și creștinismul într-o viziune apocaliptică. În perioada dificultăților postrevoluționare, a fost doborât fizic și psihic, probabil din cauza unei boli venerice, și a murit la vârsta de 40 de ani.

Blondin, Charles

născut **Jean François Gravelet**

(28.02.1824, Hesdin, Franța – 22.02.1897, Little Ealing, lângă Londra, Anglia)

Acrobat de origine franceză. După ce s-a antrenat ca acrobat a devenit celebru din 1859 datorită numeroaselor sale traversări pe sârmă peste cascada Niagara, pe o distanță de 335 m, la 48 m deasupra apei. De fiecare dată a folosit artificii teatrale de efect: pășea legat la ochi, cu un sac pe cap, pe catalige, purtând un om în spate sau oprindu-se la jumătatea distanței pentru a pregăti o omletă. A susținut ultimul spectacol în 1896.

Bloom, Harold

(n. 11.07.1930, New York, SUA)

Critic literar american. A studiat la universitățile Cornell și Yale, la ultima dintre ele devenind și profesor, din 1955. În *Anxietatea influenței* (The Anxiety of Influence, 1973) și *O hartă a unei proaste interpretări* (A Map of Misreading, 1975), a sugerat că poezia este creată de poeții care în mod voit citesc și percep greșit lucrările care îi influențează. În *Cartea lui J* (The Book of J, 1990), a speculat că primele texte biblice cunoscute au fost scrise de către o femeie, în scop mai ales literar. Cea mai cunoscută carte a sa, *Canonul occidental* (The Western Canon, 1994), identifică 26 de scriitori canonici vestici și se ridică împotriva politizării studiilor literare.

Bloomer, Amelia *născută* **Amelia Jenks**
(27.05.1818, Homer, New York, SUA – 30.12.1894, Council Bluffs, Iowa)

Reformistă americană. În 1840, s-a căsătorit cu Dexter Bloomer, un editor de ziar ce aparținea quakerilor. A scris articole despre educație, despre legile nedrepte ale căsătoriei, despre dreptul de vot al femeilor, iar o dată la două săptămâni publica foiletonul *Lily* (1849–1854). Printre subiectele sale de interes se număra și reforma vestimentației, pantalonii pe care îi purta fiind numiți *bloomers* (pantaloni bufanți). Această publicitate a atras un auditoriu numeros la conferințele sale din New York, unde adesea împărțea tribuna cu Susan B. Anthony și cu revoluționara Antoinette L. Brown.

Bloomfield, Leonard
(01.04.1887, Chicago, Ilinois, SUA – 18.04.1949, New Haven, Connecticut)

Lingvist american. Și-a început cariera ca filolog expert în limbi indo-europene, cu precădere în cele germanice. A predat filologie germană la Universitatea din Chicago (1927–1940) și lingvistică la Yale (1940–1949). În *Limbajul* (Language, 1933), una dintre cele mai clare prezentări a lingvisticii sec. XX, pleda pentru studiul fenomenelor lingvistice izolate de mediul lor nonlingvistic, accentuând nevoia descrierilor empirice. Acest mod de gândire a influențat și studiul său asupra limbilor non-indo-europene, axat în special pe studiul familiei de limbi algonkin. *Limbajul menomini* (The Menomini Language, 1962) este o paradigmă a descrierii lingvistice și o demonstrație a cercetării amănunțite asupra lingvisticii amerindiene.

Bloomsbury, grupul ~

Grup de scriitori, filozofi și artiști englezi, care se întâlneau frecvent pentru a discuta probleme de ordin estetic și filozofic. Numele vine de la districtul Bloomsbury, Londra, unde se întâlneau, între 1907 și 1930. Din acest grup făceau parte E.M. Forster, Lytton Strachey, Clive Bell, pictorii Vanessa Bell (1879–1961) și Duncan Grant (1885–1978), John Maynard Keynes, scriitorul fabian Leonard Woolf (1880–1969) și Virginia Woolf.

Blount, William
(26.03.1749, Bertie, Carolina de Nord, SUA – 21.03.1800, Knoxville, Tennessee)

Om politic american. A participat la Revoluția Americană, după care a deținut șase mandate în legislativul din Carolina de Nord, fiind de asemenea delegat la Convenția Constituțională. Ca prim-guvernator al teritoriilor cedate Statelor Unite de către Carolina de Nord, a depus eforturi pentru a pune bazele a ceea ce mai târziu avea să devină statul Tennessee. În 1796 a devenit unul dintre primii doi senatori de Tennessee, dar a fost exclus din Senat în 1797, fiind acuzat că a complotat cu englezii pentru a-i ajuta să preia controlul asupra Floridei spaniole și Louisianei.

Blow, John
(botezat pe 23.02.1649, Newark-on-Trent, Nottinghamshire, Anglia – 01.10.1708, Westminster, Londra)

Compozitor, organist și profesor britanic. A fost numit organist la catedrala Westminster în 1668. În 1774 a devenit dirijor al grupului de copii care cânta în Chapel Royal. Ulterior a deținut și alte poziții, la fel de importante, devenind mentorul mai multor studenți, printre care și Henry Purcell. Dintre nenumăratele sale compoziții laice și religioase s-au păstrat 12 lucrări religioase și peste o sută de imnuri. Opera sa *Venus și Adonis* (1685) reprezintă o piatră de hotar în dezvoltarea operei engleze.

Blücher, Gebhard Leberecht von, Prinț von Wahlstatt
(16.12.1742, Rostock, Meckleburg, Germania de azi – 12.09.1819, Krieblowitz, lângă Kanth, Silenia, Prusia)

Lider militar prusac. S-a alăturat armatei prusace în 1760 și a condus trupele acesteia împotriva Franței, între 1793–1794 și în războaiele napoleoniene. În 1813, a revenit, după retragerea sa definitivă din armată, pentru a comanda trupele prusace împotriva Franței, învingându-le la Wahlstatt și participând la victoria forțelor aliate în Bătălia de la Leipzig. În 1815, s-a aflat din nou în fruntea armatelor prusace în Bătălia de la Waterloo, unindu-și armata cu cea a forțelor aliate, sub comanda ducelui de Wellington, ceea ce a dus la înfrângerea lui Napoleon.

bluegrass

Stil de muzică country, apărut după Al Doilea Război Mondial, descendent direct al muzicii de coarde cântată de formații mici, precum Carter Family. Stilul bluegrass se deosebește de stilurile din care provine printr-un ritm mult mai sincopat, prin tonul înalt al vocaliștilor, armonii stricte, ritmuri antrenante, cu influențe puternice din jazz și blues. Un rol deosebit de important este acordat banjo-ului, la care se cântă în stilul unic, cu trei degete,

dezvoltat de către Earl Scruggs. Vioara și mandolina sunt prezente și ele, iar repertoriul cuprinde cântece de dans, cântece religioase și balade. Stilul bluegrass și-a primit numele de la Bill Monroe și trupa sa, Blue Grass Boys. De la sfârșitul anilor 1940, acest stil a câștigat tot mai multă popularitate, în anii 1970 un nou val de tineri artiști adăugând stilului și influențe ale muzicii rock.

Bluegrass

Zonă din centrul statului Kentucky, SUA. Deține cel mai bun pământ arabil din Kentucky, fiind și prima zonă locuită. A devenit cunoscută datorită prezenței unor specii de păiuș și pentru creșterea cailor de rasă. Solurile bogate în calciu hrănesc iarba cu minerale, care ajung astfel în oasele cailor.

blues

Formă de muzică laică, cu o structură armonică repetitivă, cu accente melodice pe notele III și VII ale scării muzicale. Nu se cunosc cu precizie originile sale, dar elemente din muzica foștilor sclavi cuprind tiparul chemare-răspuns, ritmuri spiritual sincopate și cântece de lucru. Codificarea structurii bluesului s-a produs la începutul sec. XX, cel mai adesea sub forma unei fraze de 12 măsuri, folosind acordurile treptelor I, IV, V ale scării majore. La începuturile bluesului artiștii încercau să imite cu instrumente diferite sunetele produse de vocea umană. Strofele cântecelor sunt alcătuite din trei versuri, cuvintele din a doua strofă repetându-le pe cele din prima. Apariția bluesului rural din Texas și din delta fluviului Mississippi a pus atât bazele tradiției instrumentale, cât și a celei vocale, de multe ori versurile fiind recitate, iar solistul acompaniat de chitară. Compozițiile lui W.C. Handy au făcut bluesul o muzică populară în primele decenii ale secolului. Primele înregistrări de blues, de la începutul anilor 1920, au aparținut unor cântărețe precum Ma Rainey și Bessie Smith, care erau acompaniate de instrumentiști de jazz și cântau într-un stil ce mai târziu va purta numele de blues clasic. Interpretările extrem de personale, improvizațiile din blues au servit ca bază pentru jazz, rhythm and blues și rock.

Bluestocking

(*în engleză*, ciorap albastru)

Grup de doamne din Anglia, care, pe la jumătatea sec. XVIII, organizau discuții pe teme literare, la care invitau să participe oameni de litere și membri ai aristocrației interesați de literatură. Acest termen își are probabil originea într-o întâmplare hazlie, petrecută atunci când dna Elizabeth Vesey l-a invitat pe cărturarul Benjamin Stillingfleet la una dintre întâlnirile sale. Acesta a refuzat, motivând că nu are haine potrivite pentru ocazia respectivă, iar ea i-a răspuns, invitându-l să vină în „ciorapii săi albaștri", ciorapii obișnuiți pe care îi purta atunci. Termenul a ajuns să fie folosit în sens peiorativ, desemnând o femeie care pretinde că are un interes deosebit pentru literatură sau pentru studiu, în general.

Bluford, Guion S(tewart), Jr.

(n. 22.11.1942, Philadephia, Pennsylvania, SUA)

Astronaut american. A zburat în 144 de misiuni de luptă, în timpul războiului din Vietnam. La întoarcere, a obținut titlul de doctor în inginerie aerospațială la Institutul Tehnic al Forțelor Aeriene. S-a alăturat programului spațial al NASA în 1978 și a efectuat numeroase misiuni cu naveta spațială, prima fiind și al treilea zbor al navetei *Challenger* (1983), primul zbor cu lansare și aterizare noaptea. Este primul afro-american care a zburat în spațiu.

Blum, Léon

(09.04.1872, Paris, Franța – 30.03.1950, Johny-en-Josas)

Om politic și scriitor francez. Și-a câștigat renumele de excelent critic literar și de teatru, iar apoi a intrat în politică, alăturându-se Partidului Socialist Francez. Ca membru în Camera Deputaților (1919–1928, 1929–1940), a devenit liderul socialiștilor încă din 1921. Creierul unei alianțe electorale a stângii, a devenit primul premier socialist (și primul evreu) lider al guvernului Frontului Popular (1936–1937). A introdus reforme precum săptămâna de lucru de 40 de ore, negocierile colective și a naționalizat cele mai importante industrii de război, precum Banca Franței. Arestat de guvernul de la Vichy, în 1940, a fost închis până în 1945. În perioada postbelică a fost unul dintre cei mai importanți oameni de stat veterani ai Franței.

Blumberg, Baruch S(amuel)

(n. 28.07.1925, New York, New York, SUA)

Medic și cercetător american. A obținut diploma de doctor la Universitatea Columbia. A descoperit un antigen despre care, ulterior, tot el a demonstrat că face parte din virusul hepatitei B și că stimulează producerea de anticorpi ai virusului. Această descoperire a dus la monitorizarea donatorilor de sânge și la producerea

unui vaccin. I-a fost decernat Premiul Nobel pentru medicină, în 1976, alături de D. Carleton Gajdusek.

Blunt, Anthony (Frederick)
(26.09.1907, Bournemouth, Hampshire, Anglia - 26.03.1983, Londra)

Istoric de artă și spion englez. A devenit spion al Uniunii Sovietice după întâlnirea sa cu Guy Burgess, la Universitatea Cambridge, în anii 1930. Începând cu 1937, a avut o carieră strălucită ca istoric de artă, publicând numeroase cercetări care au pus bazele istoriei artei în Anglia. În Al Doilea Război Mondial a lucrat și în cadrul serviciului secret britanic; a furnizat informații secrete rușilor. În 1945 a fost numit supraveghetor al tablourilor regelui (ulterior, reginei), iar în 1947 a devenit directorul prestigiosului Institut Courtauld. Și-a încetat activitatea de spion, dar în 1951 a aranjat fuga lui Burgess și a lui Donald Maclean (1913–1983) din Marea Britanie. În 1964, după deconspirarea lui Kim Philby, Blunt a fost interogat de autoritățile britanice și a mărturisit legăturile sale secrete cu Uniunea Sovietică. În 1979, după ce trecutul său ca „al patrulea om" în cercul de spioni de la Cambridge a fost făcut public, i s-a retras titlul de cavaler cu care fusese învestit în 1956.

Bly, Nellie *născută* Elizabeth Cochrane
(05.05.1867?, Cochran's Mills, Pennsylvania, SUA - 27.01.1922, New York)

Ziaristă americană. A început să scrie la vârsta de 18 ani pentru ziarul *The Pittsburg Dispatch*, concepând articole despre subiecte considerate tabu în acea perioadă, precum divorțul și viața mahalalelor. După ce a fost angajată la *New York World*, a pretins că este bolnavă de nervi, pentru a putea fi internată într-un azil. A scris despre experiența trăită acolo, determinând realizarea unor reforme necesare în sistemul medical. Începând cu 1889, în încercarea de a doborî recordul fictional dat de Jules Vernes, în *Ocolul pământului în optzeci de zile*, a făcut ocolul globului în 72 de zile și 6 ore. Această călătorie, foarte mediatizată, a transformat-o în imaginea-emblemă a femeii-reporter.

Bly, Robert (Elwood)
(n. 23.12.1926, Madison, Minnesota, SUA)

Poet și traducător american. A studiat la Universitatea Harvard și la Universitatea din Iowa. În 1958 a fondat revista *The Fifties* (mai târziu *The Sixties*), care publica operele tinerilor poeți din vremea respectivă. A susținut înființarea Organizației Scriitorilor Americani Împotriva Războiului din Vietnam, iar în 1968 a donat banii obținuți ca urmare a decernării premiului National Book Award pentru cartea *Lumina din jurul trupului* (The Light Around the Body) unei organizații care milita împotriva războiului. Bestsellerul său, *Hans cel de fier* (Iron John, 1990), sondează psihicul masculin, Bly devenind astfel liderul mișcării masculine. În 2001 a publicat *Noaptea în care Avram a strigat la stele* (The Night Abraham Called to the Stars), în care sunt incluse poezii scrise în formă de gazel. Este cunoscut, în egală măsură, și ca traducător al unui mare număr de poezii.

Blyton, Enid (Mary)
(11.08.1897, Londra, Anglia - 28.11.1968, Londra)

Scriitoare engleză de literatură pentru copii. De profesie învățătoare, a scris prima sa carte pentru copii, *Șoapte de copil* (Child Whispers), în 1922. A scris mai mult de 600 de cărți pentru copii și numeroase articole, în diverse reviste. Este, probabil, cunoscută mai mult pentru seriile de cărți avându-i ca protagoniști pe *Noddy*, Cei cinci eroi și Cei șapte misterioși. Deși adesea criticată pentru personajele sale stereotipe, pentru stilul simplist și pentru moralismul didacticist, cărțile sale au fost traduse în multe limbi și au rămas populare multă vreme după moartea ei.

BMW /Bayerische Motoren Werke AG/

Producător german de automobile. Fondată în 1916 ca producător de motoare pentru avioane, compania a devenit celebră datorită motocicletelor sale de mare viteză în anii 1920. În Al Doilea Război Mondial, BMW a construit motoarele primului avion cu reacție, pentru Luftwaffe. A suferit mari pierderi financiare în perioada postbelică, dar s-a redresat după 1959, odată cu producerea unei serii de mașini foarte performante, cu design convențional. Revirimentul companiei s-a datorat în mare parte antreprenorului german Herbert Quandt care a achiziționat în 1959 pachetul majoritar al BMW. În sec. XXI, printre mărcile companiei se numără autoturismele și motocicletele BMW, automobilele Mini și Rolls-Royce. Membrii familiei Quandt continuă să dețină încă un pachet semnificativ de acțiuni în companie.

B'nai B'rith
(*în ebraică*, Fiii Legământului)

Cea mai veche și cea mai mare organizație evreiască de sprijin comunitar. Fondată în 1843 la New York, are filiale în lumea

întreagă. Obiectivele sale sunt apărarea drepturilor omului, sprijinirea studenților evrei (în special prin Fundația Hillel), sponsorizarea programelor educaționale pentru adulți și tineret, ajutorarea victimelor dezastrelor naturale, sprijinirea instituțiilor filantropice și a spitalelor și promovarea bunăstării Israelului. În 1913, organizația a înființat Liga Antidefăimare, pentru combaterea antisemitismului.

Bo Hai *sau* Po Hai *sau* Golful Chihli

Braț al Mării Galbene, pe coasta de N a Chinei. Dimensiunile maxime ale golfului, măsurat împreună cu golful Liaotung (de regulă considerat ca aparținând de Bo Hai) sunt de 480 km pe direcția NE-SV și de 306 km pe direcția EV. Fluviul Liao și fluviul Huang He (Galben) se varsă în Bo Hai.

boa

Denumire comună pentru cele 60 de specii de șerpi mari (subfamilia *Boinae*, familia *Boidae*), care pot fi întâlniți atât în Lumea Nouă, cât și în Lumea Veche, cu precădere în regiunile calde. Speciile variază ca lungime între 20 cm și 7,5 m. Majoritatea sunt tereștri sau semiacvatici, iar unii trăiesc în copaci. Cele mai multe specii au niște pete în formă de diamant pe corpul de culoare brună, verde sau gălbuie. Șerpii boa își mușcă prada, apoi o omoară lent, prin sufocare, încolăcindu-se în jurul ei și strivind-o. Câteva specii au termoreceptori la nivelul gurii, pentru a detecta animalele cu sânge cald. Majoritatea speciilor nasc pui vii. Contrar credinței populare, șerpii boa nu sunt periculoși pentru oameni.

Boadicea

Vezi Boudicca

boala hemolitică a nou-născutului

Vezi eritroblastoză fetală

boala legionarului

Tip de pneumonie depistată pentru prima dată la membrii Legiunii Americane în anul 1976; 29 dintre ei au murit. Cauza a fost stabilită ca fiind o bacterie necunoscută până atunci, *Legionella pneumophila*, ulterior atribuită altor epidemii misterioase, apărute în locuri complet diferite. De obicei, slăbiciunea și durerile de cap sunt urmate de febră intensă și, deseori, de frisoane, tuse uscată, deficiență respiratorie și durere, asociate câteodată cu tulburări mentale. Apa contaminată (de ex. în sisteme de distribuție a apei, sisteme de irigare și izvoare de ape terapeutice) este bănuită drept sursă. Boala se tratează cu antibiotice.

boala membranelor hialine *sau* detresă respiratorie idiopatică

Complicație frecventă la nou-născuți, în special după o naștere prematură. Simptomatologia se caracterizează prin respirație greoaie, aspect cianotic al pielii și nivel scăzut de oxigen în sânge. Cantitatea insuficientă de surfactant din alveolele pulmonare provoacă o creștere a tensiunii superficiale, împiedicând dilatarea plămânilor. Alveolele intră în colaps (*vezi* atelectazie) și în canalele alveolare se dezvoltă niște membrane „sticloase" (hialine). În trecut, boala reprezenta principala cauză de deces infantil la prematuri, însă în prezent sindromul se tratează prin ventilație cu presiune pozitivă (*vezi* terapie respiratorie), fără efecte secundare ulterioare. În cazul adulților, o afectare severă a plămânilor poate duce la un sindrom de detresă respiratorie.

boala ulmului olandez

Boală larg răspândită, care provoacă moartea ulmilor, generată de fungii *Ceratocystis ulmi*. A fost identificată pentru prima dată în Statele Unite, în 1930, iar campania de eradicare nu a putut opri răspândirea în regiunile unde creștea o specie vulnerabilă de ulm american (*Ulmus americana*). Frunzele de pe una sau mai multe crengi ale unui copac afectat de boală se ofilesc brusc, capătă o culoare verde pal, până la gălbui și cafeniu, se răsucesc și pot cădea prematur. Deoarece aceste simptome pot fi ușor confundate cu cele ale altor boli, stabilirea unui diagnostic pozitiv este posibilă numai prin teste de laborator. Ciuperca se poate răspândi pe o rază de 15 m de la copacii bolnavi la cei sănătoși, prin altoii naturali ai rădăcinii. La suprafața solului, ciuperca se răspândește în special prin cariul ulmului european (*Scolytus multistriatus*) și mai puțin prin cariul ulmului american (*Hylurgopinus rufipes*). Eliminarea bolii necesită eliminarea carilor, de obicei prin aplicarea unui insecticid pe scoarța copacului.

boala vacii nebune *sau* encefalopatie bovină spongiformă (EBS)

Maladie fatală neurodegenerativă la vite. Printre simptome se numără schimbări comportamentale (de ex., agitația), pierderea treptată a capacităților de coordonare și locomoție. În stadiile avansate se manifestă pierderi în greutate, contracții ale musculaturii fine și postură anormală. Țesutul cerebral devine spongios. De obicei, moartea survine în decurs de un an. Boala este

similară maladiei neurodegenerative la oi, numită scrapie. Nu există încă tratament. O epidemie de EBS declanșată la mijlocul anilor 1980 în Marea Britanie a fost atribuită folosirii de furaje în componența cărora erau prezente suplimente provenind din oase și resturi de bovine. Sute de mii de animale infectate au fost ucise și s-a renunțat la utilizarea suplimentelor din proteine de origine animală. Cauza EBS este acțiunea unei proteine infecțioase anormale, denumite prion. Neobișnuita recurență la tineri a bolii Creutzfeldt-Jakob (o altă maladie legată de prioni), începând cu mijlocul anilor 1990, poate fi legată de consumul cărnii vitelor infectate cu EBS.

boală autoimună

Afecțiune cauzată de autoimunizarea (*vezi* imunitate) țesuturilor propriului organism, ca răspuns la antigeni. Sistemul imunitar poate împiedica o asemenea reacție fie prin distrugerea limfocitelor din timus înainte ca acestea să atace țesuturile aceluiași organism, fie prin pierderea reacției la antigenii-țintă a celulelor care părăsesc timusul. Bolile autoimune apar când aceste mecanisme nu acționează corespunzător, limfocitele distrugând țesuturile-gazdă. Ca exemple pot fi amintite diabetul zaharat tip 1, lupusul eritematos, anemia pernicioasă și artrita reumatoidă. Tratamentul poate înlocui funcția țesutului afectat (de ex. terapia cu insulină pentru diabet) sau poate inhiba sistemul imunitar (*vezi* imunosupresie). Un alt tip de reacție autoimună este alergia.

boală cardiacă ischemică

Vezi afecțiuni coronariene

boală cu transmitere sexuală (BTS)

Boală transmisă în special prin raport sexual direct. BTS-urile afectează, de obicei, aparatul uman de reproducere și aparatul urinar, însă se pot răspândi și la gură sau la rect, prin sex oral sau anal. În stadiile avansate, ele pot ataca și alte organe și aparate. Cele mai cunoscute sunt sifilisul, gonoreea, SIDA și herpesul simplex. Infecțiile cu ciuperci (*vezi* candida) produc la femei o scurgere vaginală albă și densă, iritație și disconfort genital la femei și uneori iritația penisului la bărbați. Infestarea cu păduchi lați (*vezi* păduche) poate fi de asemenea considerată o boală cu transmitere sexuală. Apariția acestor boli a fost influențată și de factori cum sunt antibioticele, metodele de contracepție, precum și de comportamentul sexual. *Vezi și* chlamydia, hepatită, inflamație pelviană, trichomonas, veruci.

boală de reflux gastro-esofagian (BRGE)

Afecțiune cauzată de refluxul conținutului stomacului în esofag. Simptomele BRGE sunt pirozisul, tusea și disfagia. Poate fi cauzată de o relaxare a mușchiului care unește esofagul de stomac, tranzit esofagian prelungit, hernie hiatală, obezitate, sarcină. Tratamentul include medicamente antiacide și cu rol de blocare a secreției acide, schimbarea stilului de viață (evitarea meselor înainte de culcare, a mâncărurilor bogate în grăsimi și a consumului de alcool, renunțarea la fumat și scăderea în greutate). Formele severe pot necesita intervenții chirurgicale.

boală degenerativă a articulațiilor

Vezi osteoartroză

boală inflamatorie pelviană (BIP)

Inflamație acută a cavității pelviene la femei – cauzată de o infecție bacteriană (de obicei de gonoree sau de chlamydia) – sau a aparatului de reproducere. De obicei boală cu transmitere sexuală, apare în special la femeile sub 25 de ani, active din punct de vedere sexual, mai ales la cele care folosesc dispozitive intrauterine. BIP poate fi comparată cu gonoreea, fiind însoțită de dureri în zona abdominală și în zona pelviană inferioară, de friguri, greață, febră și de scurgeri vaginale vâscoase și urât mirositoare. Rănirea trompei uterine poate cauza sterilitatea sau sarcina extrauterină. Tratamentul necesită antibiotice, odihnă la pat, calmante și abstinență sexuală până la dispariția infecției. Ambii parteneri sexuali trebuie să urmeze tratament pentru a preveni maladii și infecții.

boală profesională

Maladie asociată cu o anumită ocupație. Orele lungi de muncă din perioada revoluției industriale, lumina slabă, lipsa aerului curat și utilajele periculoase au provocat îmbolnăviri și vătămări, în general, dar anumite ocupații (de ex. mineritul) prezintă un grad de risc ridicat (cei care lucrează în mine sunt predispuși la o boală numită silicoză, o formă de pneumoconioză). Invențiile sec. XX (inclusiv folosirea noilor produse chimice și a substanțelor radioactive) au dus la creșterea incidenței anumitor tipuri de cancer (de ex. leucemie și cancer osos la muncitorii expuși radiațiilor). Așa-numitele „clădiri bolnave" (în care agenții patogeni se dezvoltă în sistemul de ventilație) amplifică problemele de sănătate ale funcționarilor. Medicina muncii se ocupă și cu tipurile de stres emoțional legat de locul de muncă. *Vezi și* azbestoză; medicină industrială.

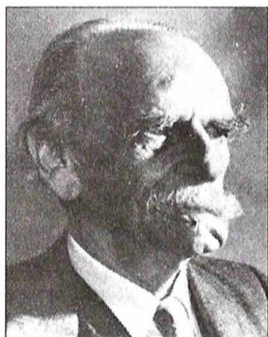
boală virală

Boală cauzată de virusuri. Imunitatea pe termen lung este de obicei precedată de bolile copilăriei. Banala răceală apare la adulți din cauza numeroaselor virusuri, iar imunitatea împotriva unui singur virus nu protejează organismul. Unele virusuri suferă mutații rapide și infectează din nou aceleași persoane, chiar după vindecarea acestora (*vezi* gripa), sau împiedică sistemul imunitar să lupte (*vezi* SIDA). Anumite tipuri de cancer sunt cauzate de virusuri. Vaccinurile pot preveni câteva boli virale. Majoritatea medicamentelor antivirale recent descoperite au efect numai împotriva anumitor virusuri; antibioticele nu vindecă bolile virale. *Vezi și* poliomielită; variolă.

Boas, Franz

(09.07.1858, Minden, Westfalia [Germania] - 22.12.1942, New York, SUA)

Antropolog american de origine germană, considerat părintele antropologiei în Statele Unite. A studiat fizica și geografia (doctoratul în 1881). A fost membru al unei expediții științifice în insula Baffin (1883–1884), unde a studiat cultura inuit. Mai târziu, a studiat popoarele indigene din Columbia Britanică, inclusiv poporul kwakiutl. Din 1896 până în 1905, a condus expediția Jesup din Pacificul de Nord, care studia relațiile dintre popoarele aborigene din Siberia și cele din America de Nord. Realizările sale în domeniul antropologiei sunt inegalabile. Până la el, majoritatea antropologilor abordau o teorie relativ brută a evoluției socioculturale, afirmând că unii oameni erau mai dotați intelectual și mai civilizați, datorită moștenirii genetice. Boas a combătut aceste idei, considerându-le etnocentrice, și a demonstrat că toate grupurile umane au evoluat în mod egal, dar în feluri diferite. Datorită lui, diferențele umane sunt azi atribuite de către antropologi factorilor culturali istorici mai degrabă decât factorilor genetici. Printre cărțile publicate se numără *Gândirea omului primitiv* (The Mind of Primitive Man, 1911), *Arta primitivă* (Primitive Art, 1927) și *Rasă, limbă și cultură* (Race, Language and Culture, 1940).

Franz Boas, 1941

AP/WIDE WORLD PHOTOS

bob

Sport în care se coboară o pistă șerpuită, acoperită cu gheață, cu ajutorul unei sănii metalice (bob). Aceasta este echipată cu o banchetă lungă, pentru două sau mai multe persoane (de obicei patru), un volan și o frână de mână. Bobul își are originile în Elveția anilor 1890 și a fost inclus în programul competițional al primelor Jocuri Olimpice de Iarnă din 1924. Campionate de bob au loc în fiecare an. Pista de bob are de regulă o lungime minimă de 1 500 m, cu 15–20 de viraje. Bobul cu patru sportivi poate atinge viteze de aproape 160 km/h.

Bob și Ray *născuți* Robert Brackett Eliott *și* Raymond Walter Goulding

(n. 26.03.1923, Boston, Massachusetts, SUA; 20.03.1922, Lowell, Massachusetts, SUA - 24.03.1990, Manhasset, New York)

Cuplu de comici americani; s-au cunoscut când lucrau la un post de radio din Boston. La scurt timp, au alcătuit un cuplu și și-au creat propriul stil comic în cadrul unui program de parodii și satire (1946–1951). Emisiunea *The Bob and Ray Show* (1951–1953) a fost preluată de mai multe televiziuni naționale și transmisă în direct. A fost retransmisă în anii 1950–1960 de mai multe rețele de cablu, redevenind populară. De asemenea, cei doi au apărut pe scenă și au evoluat pe Broadway cu spectacolul *The Two and Only* (1970).

Bobâlna, Răscoala de la ~

(1437)

Mare răscoală antifeudală din Transilvania. Răscoala de la Bobâlna a fost declanșată în urma unui abuz al episcopului Transilvaniei, Gheorghe Lepeș, care, după ce a amânat timp de trei ani strângerea dijmelor cuvenite, le-a cerut pe toate odată și în noua monedă, cu valoare mai mare. La răscoală au participat țărani români și maghiari din N Transilvaniei, orășenimea săracă și mica nobilime. Răsculații s-au adunat pe dealul Bobâlna și au format o delegație care a cerut revenirea la vechile libertăți. Membrii ei au fost schingiuiți și uciși de către nobili, ceea ce a declanșat luptele, cu victime din ambele tabere. Temându-se de o escaladare a violențelor, marea nobilime, patriciatul săsesc și fruntașii secui au format o alianță a etniilor privilegiate din Transilvania – *Unio Trium Nationum* –, care a determinat excluderea românilor din viața politică. Ca urmare, țăranii au fost înfrânți și obligați să încheie o nouă convenție (1437), iar în 1438 răscoala a fost definitv înăbușită.

bobină

Un mosor de ață alungit, utilizat în industria textilă. În procesele tehnologice moderne, fibrele toarse sunt înfășurate pe bobine; țesăturile sunt realizate prin extragerea firului textil de pe bobine. Bobinele sunt esențiale în producerea dantelei pe croșet. Primele bobine datează, probabil, din Flandra sec. XVI. În sec. XVI și XVII erau utilizate foarte mult la producerea de bonete și gulere. *Vezi* tapiserie.

bobolinc

Pasăre cântătoare (*Dolichonyx oryzivorus*) care cuibărește în partea de N a Americii de Nord și iernează mai ales în zona centrală a Amercii de Sud. Stolurile pot devasta câmpurile de orez, iar odinioară păsările „de orez" erau vânate și servite ca delicatese. În sezonul de împerechere, masculul – nu mai mare de 18 cm și numit astfel după sunetele asemănătoare unor bolboroseli pe care le scoate când cântă – are un penaj negru pe abdomen, galben la ceafă și alb pe spate și coadă, cu pete albe pe aripi. Iarna, penajul său este asemănător cu cel al femelei, care este maro.

Boccaccio, Giovanni

(1313, Paris, Franța –
21.12.1375, Certaldo, Toscana [Italia])

Poet și cărturar italian, celebru ca autor al poveștilor *Decameronului*. Împreună cu Francesco Petrarca, a pus bazele umanismului renascentist și a ridicat literatura vernaculară la înălțimea și statutul clasicilor antici.

Tinerețea

Boccaccio a fost fiul unui comerciant din Toscana, Boccaccio di Chellino (numit și Boccaccino), și al unei mame care era, probabil, de origine franceză. A petrecut o copilărie mai degrabă nefericită în Florența. Tatăl său nu avea simpatie pentru înclinațiile sale literare și l-a trimis, nu mai târziu de 1328, în Napoli să învețe afaceri, probabil într-un birou al familiei Bardi, care domina curtea Napolelui prin intermediul împrumuturilor bănești. În acest mediu, Boccaccio a intrat în contact cu aristocrația lumii comerciale, cât și cu ce mai supraviețuise din splendorile cavalerismului de curte și ale feudalismului. De asemenea, a studiat dreptul canonic și i-a cunoscut pe oamenii de litere ai curții și pe prietenii și admiratorii lui Petrarca, prin intermediul cărora s-a familiarizat cu opera acestuia.

Anii petrecuți în Napoli au fost cei în care Boccaccio s-a îndrăgostit de Fiammetta, a cărei figură domină întreaga lui activitate literară până la *Decameron*, unde apare de asemenea o Fiammetta a cărei fire se aseamănă cumva celei a Fiammettei din primele opere. Încercările de a folosi pasaje din scrierile lui Boccaccio pentru a o identifica pe Fiammetta cu figura presupus-istorică a Mariei, fiica naturală a regelui Robert și soție a unui conte de Aquino, sunt îndoielnice – mai ales pentru că existența Mariei nu este atestată documentar.

Era, probabil, 1340 când Boccacio a fost rechemat la Florența de către tatăl său, implicat în falimentul familiei Bardi. Perioada în care a fost ocrotit de vicisitudinile vieții a ajuns astfel la sfârșit, iar de-atunci a întâmpinat doar dificultăți și ocazionale perioade de sărăcie. Totuși, tânărul Boccaccio a adus cu el din Napoli o mulțime de opere literare deja încheiate. *Vânătoarea Dianei* (La caccia di Diana), prima sa lucrare, este un scurt poem, în terține (strofe în metru iambic formate din trei versuri), fără mare valoare literară. Mult mai importante sunt două opere cu teme derivate din romanele medievale în versuri: *Chinuit de iubire* (Il filocolo, cca 1336), o proză în cinci cărți ce relatează iubirile și aventurile lui Florio și Biancofiore; și *Lovit de iubire* (Il filostrato, cca 1338), poem scurt în octave (stanțe compuse din opt versuri endecasilabice) narând povestea lui Troilus și a necredincioasei Cresida. *Tezeida* (Teseida, începută probabil în Napoli și terminată în Florența, 1340-1341) este o ambițioasă operă epică de 12 cânturi în octave, unde războaiele lui Tezeu servesc drept fundal pentru dragostea a doi prieteni, Arcita și Palemon, pentru aceeași femeie, Emilia; Arcita o câștigă într-un final în urma unui turnir, dar moare imediat după aceea.

Deși temele cavalerismului și ale iubirii prezente în aceste opere erau de mult familiare cercurilor de curte, Boccaccio le-a îmbogățit cu fructele propriei observații atente a vieții reale și a căutat să le prezinte cu noblețe și strălucire printr-o etalare de erudiție și ornamente retorice, pentru a face italiana pe care o folosea demnă de comparație cu monumentele literaturii latine. Boccaccio s-a numărat printre cei care au ridicat la demnitate literară octava, metrul popularilor menestreli, care va deveni vehiculul caracteristic versificației italiene. Primele opere ale lui Boccaccio au ecouri imediate în afara Italiei: Geoffrey Chaucer s-a inspirat din Il filostrato pentru propriul poem *Troilus și Cryseida* (așa cum va face Shakespeare mai târziu pentru *Troilus și Cressida*) și din *Tezeida* lui Boccaccio pentru *Povestea*

cavalerului (Knight's Tale) din *Povestirile din Canterbury* (The Canterbury Tales).

Cei zece sau doisprezece ani care au urmat revenirii lui Boccaccio la Florența constituie perioada sa de deplină maturitate, culminând cu *Decameronul*. Din 1341 până în 1345 el a lucrat la *Nimfele lui Amet* (Il ninfale d'Ameto), în proză și terține, *Viziunea amoroasă* (L'amorosa visione, 1342–1343), un poem alegoric mediocru compus din 50 de cânturi scurte în terțină, proza *Elegia Madonei Fiammetta* (Elegia di Madonna Fiammetta, 1343–1344) și poemul *Nimfele din Fiesole* (Ninfale fiesolano, 1344–1345), în octave, despre dragostea dintre păstorul Africo și nimfa Mensola. Între timp, încerca fără succes să-și rezolve problemele financiare. Se cunosc puține amănunte din perioada ce a urmat întoarcerii în Florența. A stat în Ravenna între 1345 și 1346, la Forlì în 1347, în Florența de-a lungul ravagiilor Morții Negre din 1348, și iarăși în Florența în 1349.

Decameronul

Probabil că în anii 1348–1353, Boccaccio a scris *Decameronul* în forma în care este citit astăzi. Datorită anvergurii sale și alternanței între perspectivele tragice și comice asupra vieții este pe bună dreptate considerat capodopera lui Boccaccio. Stilistic, este cel mai grăitor exemplu de proză clasică italiană, influența sa asupra literaturii renascentiste în întreaga Europă fiind enormă.

Decameronul începe cu fuga a zece tineri (șapte bărbați și trei femei) din Florența lovită de ciumă în 1348. Se retrag într-o bogată și mănoasă zonă rurală, unde, în decursul a două săptămâni, fiecare membru al grupului preia pe rând autoritatea de rege sau regină asupra celorlalți, decizând în amănunt cum va fi petrecută ziua aceea și conducându-le plimbările, conversațiile în aer liber, dansurile și cântecele și, mai presus de toate, poveștile pe care le spuneau. Acestea din urmă ocupă zece zile din cele două săptămâni (restul fiind dedicate dichiselii personale sau devoțiunii religioase); de aici și titlul cărții, *Decameronul* sau „Munca de zece zile". Astfel, povestirile ajung la un total de o sută. Pe lângă acestea, fiecare zi se sfârșește cu un cântec *(canzone)* de dans interpretat de câte unul dintre povestitori, iar aceste cântece conțin unele din cele mai splendide exemple de poezie lirică scrisă de Boccaccio. Dincolo de cele o sută de povești, Boccaccio are un laitmotiv, anume stilul de viață al burgheziei rafinate, care combină respectul pentru convenții cu o atitudine fără prejudecăți față de comportamentul personal.

Nuanțele sumbre din pasajele de deschidere ale cărții, în care ciuma și haosul moral și social care o însoțesc sunt descrise în mod impresionant, sunt într-un contrast subtil cu vitalitatea scânteietoare a zilei întâi, petrecută aproape pe de-a-ntregul în discuții pline de duh, și cu vesela atmosferă de intrigă care caracterizează povestirile de aventură și înșelătorie relatate în zilele a treia și a patra. Cu ziua a cincea și poveștile sale de dragoste nefericită, atmosfera apăsătoare revine, dar această zi aduce și oarecare destindere, deși nu împrăștie ecoul solemnității, prin finalurile fericite ale poveștilor de dragoste care au inițial un parcurs sinuos. Ziua a șasea recuperează veselia primei zile și constituie o uvertură pentru marea partitură comică – zilele a șaptea, a opta și a noua, care sunt aduse ofrandă râsului, farselor și libertinismului. În final, în ziua a zecea, toate temele zilelor precedente sunt readuse în forță, impurul devine pur, iar banalul devine eroic.

Introducerile fiecărei zile și ale povestirilor individuale, dar și anumite pasaje de deosebită măiestrie bazate pe modele clasice, cu vocabularul lor rafinat și elaboratele lor cadențe, au reținut mult timp atenția criticilor. Dar există și un alt Boccaccio: maestrul cuvântului vorbit și al narațiunii sprintene și însuflețite, eliberată de tirania ornamentelor stilistice. Aceste două aspecte ale *Decameronului* i-au dat statutul de izvor de inspirație al prozei literare italiene pentru următoarele secole.

Francesco De Sanctis, influentul critic literar din sec. XIX, a considerat *Decameronul* o „comedie umană", în succesiunea *Divinei Comedii* a lui Dante, și pe Boccaccio drept pionierul unei noi ordini morale, succesoarea celei a Evului Mediu european. Această perspectivă nu mai este însă valabilă, de vreme ce Evul Mediu nu mai poate fi prezentat ca un timp al ascezei și al preocupării exclusive pentru Dumnezeu și pentru mântuire, în antiteză cu o Renaștere preocupată doar de om.

De asemenea, în particular, întregul corpus al operei lui Boccaccio este esențialmente medieval în subiect, conținut, formă și gust, cel puțin în punctul de plecare. Nou este spiritul în care Boccaccio își abordează subiectele și formele. Pentru prima oară în Evul Mediu, Boccaccio arată în mod deliberat în *Decameron* omul luptând cu soarta și învățând să o învingă. Pentru a fi într-adevăr nobil, potrivit *Decameronului*, omul trebuie să ia viața așa cum e, fără amărăciune, trebuie să accepte, mai presus de orice, consecințele propriilor acțiuni,

oricât de mult i-ar înșela așteptările sau oricât de tragice ar fi. Pentru a-și realiza propria fericire pământească, el trebuie să-și limiteze dorințele la ceea ce este omenește posibil și să renunțe la absolut fără regrete. Astfel, Boccaccio insistă atât pe puterile omului, cât și pe limitările sale de neocolit, fără referiri la posibila intervenție a grației divine. Critica modernă a evidențiat o conștiință a realităților spirituale și a afirmării valorilor morale care are întâietate față de orice frivolitate din chiar cele mai licențioase pasaje ale *Decameronului*, exonerându-l pe autorul de etichetările de zeflemitor obscen și cinic senzual.

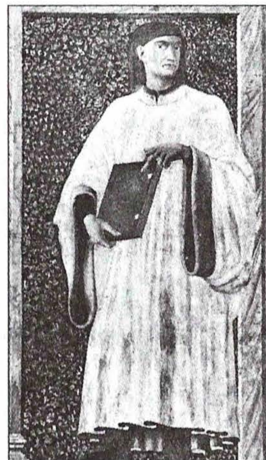
În decursul anilor în care se crede că Boccaccio a scris *Decameronul*, florentinii l-au numit ambasador pe lângă diriguitorii provinciei Romagna în 1350; consilier municipal și, de asemenea, ambasador la curtea lui Ludovic, duce al Bavariei, în Tirol în 1351; și ambasador pe lângă papa Inocențiu VI, în 1354.

Întâlnirea cu Petrarca

De mai mare importanță decât onorurile oficiale a fost prima întâlnire a lui Boccaccio cu Petrarca, la Florența, în 1350, eveniment care a determinat o schimbare decisivă în activitatea literară a lui Boccaccio. El îl venera pe mai vârstnicul său confrate ca pe propriul maestru, iar Petrarca s-a dovedit a fi un consilier senin, pregătit, și un sprijin de nădejde. Împreună, prin schimbul de cărți, știri și idei, cei doi au pus bazele recuceririi umaniste a Antichității clasice.

După *Decameron*, pe care Petrarca nu l-a citit până în ultimii ani ai vieții sale, Boccaccio nu a mai scris nimic în italiană, în afară de *Labirintul dragostei* (Il Corbaccio, 1354–1355), o satiră despre o văduvă care l-a lăsat cu buzele umflate, de scrierile sale târzii despre Dante și poate de niște versuri, ocazional. Îndreptându-și în schimb atenția asupra latinei, s-a devotat erudiției umaniste mai degrabă decât creației imaginative sau poetice. Tratatul său enciclopedic *Despre genealogia zeilor* (De genealogia deorum gentilium), medieval în structură, dar umanist în spirit, a fost probabil început în același an al întâlnirii sale cu Petrarca, dar a fost corectat și revizuit continuu, până la moartea lui. *Cântece bucolice* (Bucolicum Carmen, 1351–1366), o serie de egloge alegorice (scurte poeme pastorale) despre evenimente contemporane, urmează modelele clasice de versuri deja impuse de Dante și Petrarca. Celelalte lucrări ale sale în latină includ *Despre femei faimoase* (De claris mulieribus, 1360-1374), o colecție de biografii ale unor femei celebre, și *Despre soarta bărbaților iluștri* (De casibus virorum illustrium, 1355-1374), despre catastrofele care-i așteaptă pe cei prea norocoși.

Întâlnirea cu Petrarca nu a fost însă singura cauză a schimbării din scriitura lui Boccaccio. Se poate ca slăbirea prematură a forțelor fizice și dezamăgirile în dragoste să fi contribuit și ele. Astfel de circumstanțe ar lămuri cum Boccaccio, care în trecut elogiase femeile și iubirea, a ajuns brusc să scrie o operă încărcată de misoginism precum *Corbaccio*, îndreptându-și apoi geniul spre alte orizonturi. Mai mult, se pare că ar fi început să fie marcat de morala religioasă. Petrarca descrie cum călugărul cartusian Pietro Petrone, pe patul de moarte în 1362, a trimis un alt cartusian, Gioacchino Ciani, să-l convingă pe Boccaccio să renunțe la preocupările sale lumești. Petrarca însuși abia l-a convins să nu-și ardă lucrările și să nu vândă biblioteca. Încă de la începutul lui 1360, modul de trai al lui Boccaccio era socotit atât de auster, încât i-a fost încredințată o turmă de enoriași și o catedrală.

Boccaccio,
frescă de Andrea del Castagno;
Cenacolo di Sant'Apollonia, Florența

Cercul lui Boccaccio din Florența a avut o importanță vitală pentru nucleul umanismului timpuriu. Leonzio Pilato, pe care Boccaccio l-a găzduit între 1360 și 1362 și căruia i-a mijlocit numirea ca lector de greacă și latină (vechea Universitate din Florența), a făcut traducerea brută în latină prin care Petrarca și Boccaccio s-au familiarizat cu poemele homerice – momentul incipient al studiilor de civilizație greacă întreprinse de umaniști. Recuperarea textelor clasice în latină – Varro, Marțial, Apuleius, Seneca, Ovidiu și mai presus de toți, Tacitus – ocupau de asemenea atenția lui Boccaccio. Cu toate acestea, el nu a neglijat poezia italiană. Entuziasmul pentru predecesorii săi imediați, mai ales pentru Dante, a fost una din caracteristicile care l-au distins de Petrarca. A sa *Viață, a lui Dante Alighieri* (Vita di Dante Alighieri) sau *Micul tratat în lauda lui Dante* (Trattatello in laude di Dante) și cele două ediții prescurtate ale acestuia depun mărturie pentru devotamentul său față de amintirea lui Dante.

Ultimii ani

Toate aceste studii au fost efectuate într-o perioadă de sărăcie, uneori chiar de mizerie. Boccaccio a fost nevoit să-și câștige mare parte din venituri transcriind propriile lucrări cât și pe cele ale altora. În 1363, sărăcia l-a forțat să se retragă în sătucul Certaldo. Totuși, în octombrie 1373, a început să susțină o serie de lecturi publice din *Divina Comedie* a lui Dante în biserica San Stefano di Badia din Florența. Un text revizuit al comentariului pe care l-a rostit împreună cu aceste lecturi există încă, dar se întrerupe la punctul pe care-l atinsese când, la începutul lui 1374, sănătatea precară l-a făcut să-și piardă entuziasmul. Moartea lui Petrarca în iulie 1374 a fost o altă mâhnire pentru el și s-a retras din nou la Certaldo. Acolo, Boccaccio a murit anul următor și a fost îngropat în biserica Santi Michele și Jacopo.

Boccaccio a fost un om al Renașterii în aproape toate privințele. Umanismul său nu se limita doar la studiile clasice și la tentativa de a redescoperi și reinterpreta textele antice, ci viza și încercarea de a aduce literatura scrisă în limbile moderne la nivelul celei clasice, prin stabilirea de standarde și respectarea acestora. Boccaccio a mers mai departe decât Petrarca în această direcție, nu doar pentru că dorea să ridice proza la rangul cuvenit, alături de poezie, ci și pentru că în *Nimfele din Fiesole*, în *Elegia Madonei Fiammetta* și în *Decameron*, marele scriitor înnobila experiențele din viața de zi cu zi, atât pe cele tragice, cât și pe cele comice. Deși *Tezeida* și *Nimfele lui Amet* sunt destul de apropiate de modelele clasice, *Filocolo* și *Filostrato* ridică literatura cavalerească și curtenească, decăzute la un nivel comercial, la nivelul artei culte. Aceeași atenție acordată temelor populare și medievale a caracterizat cultura italiană în a doua jumătate a sec. XV. În absența lui Boccaccio, orizontul literar al Renașterii italiene ar fi de neînțeles, din punct de vedere istoric.

Boccherini, Luigi (Rodolfo)

(19.02.1743, Lucca, Italia – 28.05. 1805, Madrid, Spania)

Compozitor italian. Fiul unui muzician, a primit o educație muzicală deosebită și a făcut multe turnee în Europa, ca violoncelist. A deținut funcții importante la curțile din Madrid și din Prusia. Compozițiile sale pentru muzica de cameră cuprind 125 de cvintete de coarde (mult mai mult decât oricare alt compozitor), 90 de cvartete de coarde și 50 de trio-uri de coarde. A scris, de asemenea, simfonii și concerte pentru violoncel. Eleganța și farmecul muzicii sale i-au asigurat o popularitate permanentă.

Boccioni, Umberto

(19.10.1882, Reggio di Calabria, Italia – 16.08.1916, Verona)

Pictor, sculptor și teoretician italian. A lucrat ca ucenic în atelierul lui Giacomo Balla (1871–1958), din Roma. Fiind cel mai energic membru al mișcării futuriste (*vezi* futurism), a ajutat la publicarea *Manifestului pictorilor futuriști* (1910), promovând reprezentarea tehnologiei moderne, a puterii, a timpului, a mișcării și a vitezei. Aceste concepte sunt cel mai bine descrise în capodopera sa, *Forme unice ale continuității în spațiu* (1913), lucrare ce se încadrează în sculptura modernă timpurie. Tabloul *Trezirea orașului* (1910) este o compoziție dinamică reprezentând figuri umane contorsionate, într-o mulțime realizată fragmentat.

Bochco Steven (Ronald)

(n. 16.12.1943, New York, SUA)

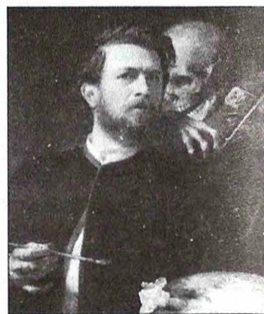
Scenarist, regizor și producător de televiziune american. A lucrat ca scenarist și producător pentru studiourile Universal (1966–1978) și pentru MTM Enterprises (1978–1985), iar în 1987 și-a înființat propria companie de producție. A fost coscenarist și producător al unor seriale de televiziune de succes precum: *Hill Street Blues* (1981–1986), *L.A. Law* (1986–1994), *NYPD Blue* (din 1993) și *Verdict: crimă* (Murder One, 1995–1997), câștigând numeroase premii Emmy pentru scenariile sale.

Böcklin, Arnold

(16.10.1827, Basel, Elveția – 16.01.1901, Fiesole, Italia)

Pictor italian de origine elvețiană. După ce a studiat în Europa de Nord și la Paris, a intrat sub patronajul regelui Bavariei, datorită frescei sale *Pan în stuf* (1856–1858). Între 1858–1861, a predat la Școala de Artă din Weimar și a realizat fresce mitologice pentru colecția de artă publică din orașul său natal, Basel. S-a stabilit în Italia, pictând nimfe, satiri, tritoni, peisaje sumbre și alegorii sinistre, care au deschis drumul simbolismului și suprarealismului. Stilul său târziu era sumbru, mistic, morbid, așa cum ne indică

Arnold Böcklin, *Autoportret împreună cu Moartea Scripcar*, pictură în ulei, 1872; Galeria Națională din Berlin

și cele cinci versiuni ale tabloului *Insula morților* (1880–1886). Deși și-a petrecut majoritatea timpului în Italia, a fost cel mai influent artist din lumea artistică germană de la sfârșitul sec. XIX.

Bodawpaya

(1740/1741,/?/ - 1819, Amarapura, Birmania, azi Myanmar)

Rege al Birmaniei (d. 1782–1819). Fiul lui Alaungpaya și cel de-al șaselea monarh al dinastiei Alaungpaya. Bodawpaya l-a ales pe nepotul său să devină rege. În 1784 a invadat regatul Arakan și a luat în sclavie mai mult de 20 000 de oameni. În 1785 a încercat să cucerească Siamul. Stilul său tiranic a determinat populația să se revolte. Urmărirea rebelilor de-a lungul graniței Bengalului, controlat de britanici, a dus la un conflict deschis cu Anglia. Campaniile sale în Assam nu au făcut decât să tensioneze și mai mult situația. Fiind un budist convins, s-a proclamat Arimittya, adică Buddha mesianic, venit pe pământ pentru a cuceri lumea.

Bode, Legea lui ~

Lege cu ajutorul căreia se calculează distanța aproximativă dintre planete și Soare. Prezentată pentru prima dată în 1766 de către germanul Johann Daniel Titius (1729–1796), a fost popularizată, începând cu 1772, de către conaționalul său, Johann Elert Bode (1747–1826). Poate fi redată astfel: la fiecare număr din secvența 0, 3, 6, 12, 24 etc., adăugăm 4 și împărțim rezultatul la 10. Rezultatele aproximează foarte bine, în unități astronomice, distanțele dintre Soare și primele șapte planete. Din legea lui Bode reiese și că ar trebui să mai existe o planetă între Marte și Jupiter, acolo unde mai târziu a fost descoperită o centură de asteroizi. Apreciată cândva ca având o oarecare însemnătate în ceea ce privește formarea sistemului solar, în prezent este privită doar ca o curiozitate numerologică.

bodhi

(*în sanscrită* și *în pali*, trezire sau iluminare)

În budism, iluminarea finală care încheie ciclul morții și al renașterii și duce la nirvana. Această iluminare l-a transformat pe Siddhartha Gautama în Buddha. Starea bodhi este atinsă prin renunțarea la falsele credințe și prin stăvilirea pasiunilor, respectând disciplina căii celor opt pași. Deși nu apare în textele canonice, există o clasificare pe trei dimensiuni a stării bodhi: cea a celui perfect iluminat sau Buddha, cea a celui iluminat independent și starea de arhat.

Bodhidharma

în chineză **Damo** *în japoneză* **Daruma**

(sec. VI)

Călugăr legendar indian, socotit fondatorul școlii budiste chan (sau zen). Considerat al 28-lea succesor indian pe linie directă al lui Gautama Buddha, este recunoscut de școlile chineze chan ca primul lor patriarh. Legenda spune că a călătorit din India până în Guang (astăzi Guangzhou), China, unde a avut o întâlnire cu împăratul Wudi, celebru datorită actelor sale de binefacere. El i-a explicat împăratului că nu faptele bune, ci meditația reprezintă calea spre iluminare. Se spune că a meditat stând nemișcat vreme de nouă ani.

bodhisattva

Termen istoric care îl desemna pe Gautama Buddha înainte de a căpăta iluminarea, precum și pe alții, destinați să devină Buddha. În budismul mahayana, bodhisattva amână atingerea nirvanei, pentru a putea ușura suferințele celorlalți. Această idee a înlocuit idealurile budiste theravada ale arhat-ului și pe autoiluminatul Buddha, pe care mahayana îl consideră egoist. Teoretic, numărul celor care pot ajunge bodhisattva este nelimitat, cuprinzând mari învățați, profesori și regi budiști. Bodhisattva cerești (de exemplu Avalokitesvara) sunt considerați manifestări ale eternului Buddha și sunt venerați ca izbăvitori sau obiecte de cult, mai ales în Asia de Est.

Bodin, Jean

(1530, Angers, Franța - 06.1596, Laon)

Filozof și om politic francez. A studiat și apoi a predat dreptul la Universitatea din Toulouse (1551–1561). În 1571 s-a angajat ca administrator al lui François, duce d'Alençon, fratele regelui. A intermediat negocieri cu hughenoții, cu care guvernul era implicat într-un război civil, și s-a opus vânzării domeniilor regale. Cartea sa intitulată *Despre republică* (Les six livres de la république, 1576) i-a adus imediat celebritatea. În carte sugera că secretul autorității și al ordinii statale se află în recunoașterea și acceptarea suveranității, a cărei validitate, credea el, nu depinde de supuși. A afirmat că statele sunt conduse prin drept divin și a diferențiat trei tipuri de guvernare: monarhia (de partea căreia era), aristocrația și democrația.

Bodmer, Johann Georg

(06.12.1786, Zürich, Elveția - 30.05.1864, Zürich)

Inventator elvețian de mașini-unelte și de utilaje pentru industria textilă. În 1824

a înființat în Anglia o mică fabrică de utilaje pentru scule din industria textilă, iar în 1833 avea un atelier dotat deja cu propriile mașini-unelte. Între 1839 și 1841, a patentat peste 40 de mașini-unelte specializate, pe care le-a organizat apoi într-un sistem foarte ingenios. De notorietate este un echipament mecanizat care decupează colți metalici de dimensiuni și forme prestabilite. Bodmer a mai patentat diverse echipamente dotate cu motoare cu aburi; tot lui i se atribuie și invenția cilindrului cu pistoane opuse.

Bodoni, Giambattista

(16.02.1740, Saluzzo, Piemont – 29.11.1813, Parma, Imperiul Francez)

Tipograf italian. Fiu de tipograf, și-a făcut ucenicia în tipografia Bisericii Romano-Catolice din Roma. În 1768 a devenit directorul Tipografiei Regale a ducelui de Parma. În 1780 își desena propriile litere pentru tipar. Literele bodoni au apărut în 1790 și sunt folosite și azi. A devenit cunoscut pe plan internațional, colecționarii fiind interesați să-i achiziționeze cărțile. Printre importantele lucrări pe care le-a tipărit se numără și ediții de lux din Horațiu (1791), Vergiliu (1793), precum și *Iliada* lui Homer (1808).

Bodrum

Vezi Halicarnas

bodybuilding *sau* culturism

Dezvoltare fizică prin exerciții și dietă, adesea în scop competițional. Obiectivele culturismului sunt dezvoltarea și construirea unei mase musculare exagerat de mari, pentru obținerea unui efect estetic deosebit. Ridicarea greutăților este principala formă exercițiu; alimentația include mâncăruri foarte bogate în proteine, precum și administrarea de suplimente de vitamine și minerale. Competițiile de culturism au luat amploare mai ales în sec. XIX în Europa, în rândul artiștilor de teatru și de circ. Prima competiție importantă, intitulată Mr. Universe, a avut loc în 1947. În 1965, a fost urmată de mult mai prestigioasa competiție Mr. Olympia. Concursurile pentru femei au apărut abia în anii 1970. În 1988, culturismului i s-a acordat de către Comitetul Olimpic Internațional un statut provizoriu. Deși, în general, interzisă, utilizarea steroizilor pentru creșterea performanței sportive a fost multă vreme o practică obișnuită în rândurile sportivilor culturiști.

Boehm, Theobald

(09.04.1794, München, Bavaria – 25.11.1881, München, Imperiul German)

Flautist german și creator de flaute. Fiu al unui aurar, a fost un virtuoz autodidact al flautului; și-a dat seama că meseria învățată de la tatăl său îl poate ajuta să îmbunătățească acest instrument. În 1832, a creat un nou mecanism cu clape. Mai târziu, a studiat acustica, iar până în 1847 transformase complet forma flautului, dându-i o formă interioară nouă, mutându-i găurile și extinzând utilizarea clapelor. Realizările sale au dus la obținerea unui ton mult mai uniform decât cel al instrumentelor anterioare și au pus bazele formei flautului modern.

Boeing Co.

Importantă firmă americană, cea mai mare companie aerospațială din lume și unul dintre cei mai importanți producători de avioane pentru transportul de călători. A fost înființată în 1916 de William E. Boeing (1881–1956), cu numele de Aero Products Company. În anii 1920 a devenit parte a corporației United Aircraft and Transport Corp., însă a reapărut ca entitate independentă în 1934, când corporația s-a divizat pentru a se alinia legislației antitrust. Boeing a fost unul dintre producătorii avioanelor monoplan din anii 1930; avioanele sale B-17 Fortăreața Zburătoare (primul a zburat în 1935) și B-29 Superfortăreața (1942) au jucat roluri deosebit de importante în Al Doilea Război Mondial. După război, compania a proiectat bombardierul B-52, element de bază al forțelor strategice americane. Compania a produs primul avion american cu reacție, Boeing 707 (în funcțiune din 1958), și a continuat să producă o linie apreciată de avioane cu reacție pentru transporturi comerciale. La începutul sec. XXI, acestea alcătuiau un grup de șapte tipuri de avioane: 737 și 757, de mici dimensiuni; cele de dimensiuni mari, 747, 767 și 777; 717 (cunoscut anterior ca McDonnell Douglas MD-95); și MD-11. În anii 1960, Boeing a construit sateliții lunari și vehicule lunare, precum și prima generație de rachete *Saturn V* (*vezi* Saturn), pentru programul american Apollo. Începând cu 1993, compania a fost contractată de NASA pentru construcția Stației Spațiale Internaționale. În 1996, a preluat unitățile aerospațiale și de apărare ale Rockwell International Corp., iar un an mai târziu a achiziționat McDonnell Douglas Corp. A preluat afacerile în

domeniul producerii de sateliți de la compania Hughes Electronics, în 2000. *Vezi și* Lockheed Martin Corp.

Boemia

Fost regat din centrul Europei. Înființată în sec. V de către cehi, Boemia a devenit tributară imperiului lui Carol cel Mare. În 870 d.Hr. a devenit parte a regatului Moravia. Odată cu dizolvarea Moraviei a devenit ducat, având un centru important la Praga. În sec. X s-a extins, înglobând părți din Silezia, Slovacia și Cracovia. Odată cu numirea lui Ferdinand I ca rege, în 1526, a rămas sub dominația dinastiei Habsburgilor până în 1918. După Primul Război Mondial, Boemia și-a declarat independența, împreună cu Moravia și Slovacia. În 1939 a fost invadată de Germania, sub pretextul că majoritatea populației era germană. După Al Doilea Război Mondial, a devenit provincie a Cehoslovaciei (ulterior Republica Socialistă Cehă). În 1993, blocul comunist a căzut, iar Boemia a devenit parte a Republicii Cehe.

Cupă din cristal de Boemia, cu decorațiuni intaglio în stil baroc,atelierele Friedrich Winter, Silezia, cca 1710–1720; Muzeul de Artă Decorativă din Praga

MUZEUL DE ARTĂ DECORATIVĂ, PRAGA

Boemia, sticlă de ~

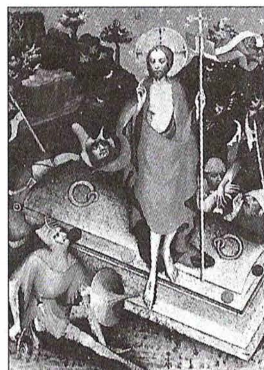
Sticlă decorativă realizată în Boemia, începând cu sec. XIII. La începutul sec. XVII, Caspar Lehmann, care lucra la curtea regelui Rudolf II din Praga, a îmbunătățit tehnica încastrării pietrelor prețioase pe sticlă. În jurul anului 1700, sticla grea, lucioasă, bogat ornamentată (cristalul de Boemia) a devenit foarte populară. La sfârșitul sec. XVIII a apărut sticla neagră, cu motive decorative chinezești. În sec. XIX au apărut sticla roșie și cea opacă, cu decorațiuni de culoare albă, gravate și emailate.

boemiană, limba ~

Vezi limba cehă

boemiană, școala ~

Școală de arte vizuale, care a înflorit în Praga și în împrejurimile ei, la sfârșitul sec. XIV. Împăratul Carol IV, rege al Boemiei, a invitat la Praga artiști și învățați din întreaga Europă. Manuscrisele franceze și italiene au fost sursa de inspirație pentru crearea unei școli locale de anluminuri. Deși majoritatea pictorilor erau anonimi, realizările lor în pictura pe lemn și frescă au influențat din plin arta gotică germană. Tradiția arhitecturală boemiană a reprezentat un imbold pentru marea arhitectură gotică din sec. XV.

Învierea, pictură pe lemn a maestrului din Wittingau (Trebon), cca 1380–1390; Galeria Națională din Praga

GIRAUDON/ART RESOURCE, NEW YORK

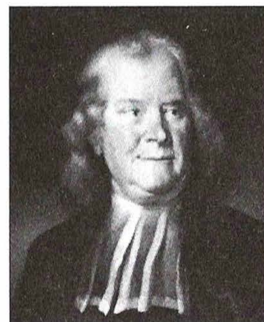
Boemiei, Munții Pădurea ~ *în germană* Böhmer Wald

Lanț muntos din Europa Centrală. Se întinde de-a lungul graniței dintre Bavaria (Germania) și Boemia (Republica Cehă), pe direcția NV-SE, de la râul Ohre până la lunca fluviului Dunărea, în Austria. Cel mai înalt vârf al său, Arber, are 1 457 m. Este locul de unde izvorăște râul Vltava.

Boerhaave, Hermann

(31.12.1668, Voorhout, Olanda – 23.09.1738, Leiden)

Medic olandez. Profesor renumit al Universității din Leiden căruia i-a fost atribuit adesea sistemul modern de predare, sistem care implică practica studenților mediciniști la patul pacienților. Reputația sa drept unul dintre cei mai mari medici de la sfârșitul sec. XVIII se datorează în mare parte încercărilor de a organiza informațiile medicale într-o serie de texte și enciclopedii.

Boerhaave, portret de Cornelis Troots; Rijksmuseum, Amsterdam

RIJKSMUSEUM, AMSTERDAM

Boetius, Anicius Manlius Severinus

(470-475? d.Hr., Roma – 524 d.Hr., Pavia?)

Cărturar roman, filozof creștin și om de stat. Născut într-o familie de patricieni, a devenit consul în 510 d.Hr., apoi ministru al regelui ostrogot Theodoric. Acuzat de trădare și condamnat la moarte, a scris în închisoare, în timp ce aștepta execuția, tratatul neoplatonician *Mângâierile filozofiei* (De consolatione philosophiae). Cartea sa a fost extrem de apreciată atât în Evul Mediu, cât și ulterior. Este cunoscut ca traducător al unor lucrări grecești de logică și

matematică, inclusiv al lucrărilor lui Porfir și lui Aristotel, iar comentariile sale au devenit texte de bază pentru scolastica medievală.

Bogarde, Sir Dirk
născut **Derek Niven van den Bogaerde**
(28.03.1921, Londra, Anglia - 08.05.1999, Londra)

Actor britanic. Fiu al unui critic de artă de origine olandeză, a debutat pe scenă în 1939 și a obținut un contract cu studiourile Rank pentru un film, după Al Doilea Război Mondial. După ce o perioadă a jucat în comedii ușoare precum *Doctorul casei* (A Doctor in the House, 1953), a început să-și dovedească talentul artistic în filme serioase, precum *Dilema doctorului* (The Doctor's Dilemma, 1958), *Servitorul* (The Servant, 1963), *Darling* (1965) și *Providence* (1971).

Bogart, Humphrey (DeForest)
(25.12.1899, New York, SUA - 14.01.1957, Hollywood, California)

Actor american. A obținut câteva roluri pe scenă și la Hollywood, înainte de a avea un succes răsunător pe Broadway cu rolul asasinului Duke Mantee în *Pădurea împietrită* (The Petrified Forest, 1935), pe care l-a jucat și în versiune cinematografică (1936). A jucat în peste 26 de filme, de cele mai multe ori în roluri de gangster, înainte de marele succes pe care l-a avut cu *High Sierra* (1941) și *Șoimul maltez* (The Maltese Falcon, 1941). Interpretând, de obicei, roluri de singuratic sardonic, care se dovedește capabil de a iubi, a jucat în filme cum ar fi *Casablanca* (1942), *Comoara din Sierra Madre* (Treasure of the Sierra Madre, 1948) și *Regina africană* (The African Queen, 1951, Premiul Oscar). A jucat în patru filme alături de cea de-a patra sa soție, Lauren Bacall.

Humphrey Bogart, 1943

Boğazköy *sau* Bogazkale

Sat în zona nord-centrală a Turciei. Aflat la aprox. 145 km E de Ankara, este construit pe ruinele vechii capitale hitite Hattușaș. Situl conține vestigii arheologice, inclusiv temple, porți de oraș și ziduri rămase de pe vremea puternicei dinastii hitite, care a domnit între sec. XVI–XII î.Hr. și care a fost descrisă mai târziu în însemnările lui Herodot. Săpăturile realizate în sec. XX au scos la iveală o serie de tăblițe cu scriere cuneiformă, care atestă importanța istorică a orașului. Hattușaș a fost declarat în 1986 sit de patrimoniu Mondial UNESCO.

Bogd Gegeen Khan

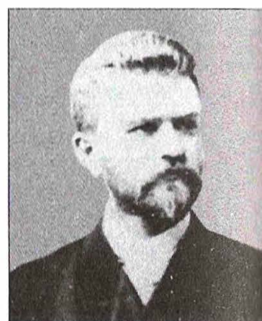
Șef al statului (1911–1924) Urga (Ulaan Baatar), „Buddha în viață" al sectei turbanelor galbene (dge-lugs-pa). În 1911 a proclamat independența Mongoliei față de China, deși adevărata independență a fost obținută abia în 1921. A rămas șef al statului până în 1924.

Bogdan I (Descălecătorul)
(d. 1359-1365)

Voievod român. Inițial stăpânul unei mari moșii (Cuhea sau Cuhnea) în Maramureș, s-a aflat în conflict cu regele Ungariei și, din această pricină, s-a hotărât să o părăsească și a trecut în Moldova (1359). Aici a izgonit pe urmașii lui Dragoș, susținuți de regele Ungariei, și a fost recunoscut ca prim domnitor al noului stat. A reușit să asigure independența țării și i-a dat prima dinastie. A fost și ctitor de lăcașuri bisericești, printre care și cea de la Rădăuți, unde a fost înmormântat.

Bogdan, Ioan
(25.07.1864, Brașov, [România] - 01.06.1919, București)

Istoric și filolog român, autor de studii privind limba documentelor slavo-românești, inițiatorul studiilor de slavistică. A absolvit liceul în Brașov și a urmat cursurile Facultății de Litere din Iași, apoi a studiat limbile slave la Viena, Sankt Petersburg și Cracovia, devenind profesor de limba slavă la Universitatea din București, unde a ocupat și funcția de decan. A fost membru titular (1903), președinte al Academiei Române, membru al Societății de Istorie și Antichități din Moscova și directorul revistei *Convorbiri literare*. A fost apropiat al lui Nicoale Iorga, împreună cu care a fost angrenat în înnoirea mediului academic al Universității București. În 1890, a descoperit un număr de glose în limba română și slavonă pe un manuscris în slavonă al *Sintagmei* lui Matei Vlastaris (datat între

Ioan Bogdan

1516/1531–1616/1631). Glosele traduc sau explică cuvinte din *Sintagmă*. Printre lucrările sale se numără *Vechile cronici moldovenești până la Ureche* (1891), *Vlad Țepeș și narările germane și rusești asupra lui* (1896), *Letopisețul lui Azarie* (1909), *Documentele lui Ștefan cel Mare* (2 vol., 1913).

bogomil

Membru al unei secte religioase care a luat naștere în Balcani, între sec. X și XV. Fondată în sec. X de către preotul bulgar Bogomil, doctrina sectei provine din fuziunea doctrinelor dualiste neomaniheiste, importate mai ales de la paulicieni (o sectă din Armenia și Asia Mică), și de la o mișcare slavonă locală care își propunea reformarea Bisericii Ortodoxe bulgare. Bogomilismul se baza pe credința că lumea vizibilă, materială, a fost creată de diavol. Bogomilii negau doctrina întrupării, refuzau să accepte conceptul creștin al corpului ca purtător al sufletului și repudiau întreaga organizare a Bisericii Ortodoxe. În sec. XI și XII, această sectă s-a extins în multe provincii europene și asiatice ale Imperiului Bizantin, mai târziu ajungând și în partea vestică a Europei unde a contribuit la formarea ereziei cathare. În Bulgaria a rămas o forță puternică până în sec. XIV. În sec. XV, odată cu victoriile otomane din SE Europei, influența sa a scăzut. *Vezi* dualism.

Bogotá

Oraș, 6 276 428 loc. (1999), capitala Columbiei. Se întinde pe un platou la E de Anzi. Colonizarea europeană a început în 1538, când conchistadorii spanioli au preluat Bacatá, principala așezare a indienilor chibcha; curând, numele a fost transformat în Bogotá. A devenit capitala viceregatului Noua Granada și centrul puterii spaniole din America de Sud. A fost scena revoltei împotriva ocupației spaniole între 1810–1811, iar în 1819 a fost cucerită de Simón Bolívar. A devenit capitala confederației Gran Colombia; în 1830, când aceasta a fost dizolvată, a rămas capitala statului Noua Granada (și mai târziu a Republicii Columbia). Astăzi, Bogotá este un centru industrial, comercial, educațional și cultural.

Bogrea, Vasile

(24.09.1881, Târnăuca, Herța, azi Ucraina – 08.09.1926, Viena, Austria)

Lingvist român. A urmat cursurile Facultății de Litere și Filozofie a Universității din Iași (1902–1906) și imediat după licență a devenit profesor la Piatra Neamț. În 1911, și-a continuat studiile la Berlin (filologie clasică, istoria filologiei, istoria literaturilor). După Primul Război Mondial a fost chemat în calitate de profesor la nou-înființata universitate românească de la Cluj, inițial ca profesor agregat, apoi ca profesor titular. Opera sa ilustrează domeniile variate ale preocupărilor pe care le-a avut, dezvăluind o personalitate multilaterală, un învățat umanist, deosebit de înzestrat pentru studiile lingvistice. A fost membru corespondent al Academiei Române (1920), cofondator, alături de Sextil Pușcariu, al Muzeului Limbii Române din Cluj. Și-a desfășurat principala activitate filologică (1919–1926,) la Cluj, mai ales în cadrul Muzeului Limbii Române, care, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, era însărcinat de către Academia Română să ducă la bun sfârșit un mare proiect științific: elaborarea dicționarului limbii române. A publicat numeroase studii fundamentale de filologie clasică, lexicologie, etimologie și onomastică românească, adunate postum în volumul *Pagini istorice și filologice* (1971).

Bogusławski, Wojciech

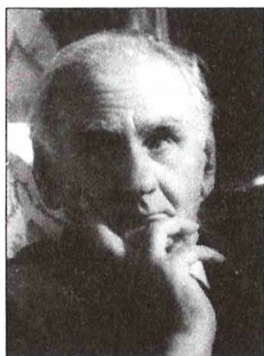
(09.04.1757, Glinna, Polonia – 23.07.1829, Varșovia)

Actor, regizor și dramaturg polonez. În 1778, s-a alăturat Teatrului Național Polonez din Varșovia, ulterior fiind numit directorul acestuia (1783–1814). Considerat părintele teatrului polonez, a scris peste 80 de piese, inclusiv numeroase comedii, adaptate după scriitorii europeni, precum și originala și cunoscuta piesă de teatru *Cracovienii și scoțienii* (1794). A înființat companii de teatru în Vilnius (1785) și Lvov (1794), iar împreună cu trupa de teatru din Lvov a efectuat turnee cu un repertoriu alcătuit din piese poloneze și străine. În 1787, l-a interpretat pe Hamlet într-o traducere personală a operei lui Shakespeare.

Bogza, Geo

(06.02.1908, Ploiești, România – 14.09.1993, București)

Scriitor și gazetar român, fratele mai mare al scriitorului Radu Tudoran. S-a pregătit să devină marinar, dar a intrat de foarte tânăr în gazetărie. A debutat în 1929 cu o plachetă de versuri, *Jurnal de sex*, care, acuzată de pornografie, îl aduce pe autor în fața tribunalului care îl condamnă la închisoare. Spirit aventurier, în 1936 pleacă în Spania, de unde trimite însemnări de război. Mai mult jurnalist decât poet, a luat legătura cu scriitorii avangardei (Sașa Pană, Ilarie Voronca), lansând în 1928 revista *Urmuz*.

Geo Bogza

Compune o poezie teribilist negativistă, de un senzualism frust, cu violențe de limbaj. *Poemul invectivă* (1933) îi aduce un nou proces și o nouă detenție. Ocazional, a scris și proză (*Sfârșitul lui Iacob Onisia*, 1949), dar este considerat creatorul unui gen nou, reportajul literar (*Cartea Oltului*, 1945; *Țări de piatră, de foc, de pământ*, 1939; *Oameni și cărbuni în Valea Jiului*, 1947). Jurnalistica de după 1945, considerată de unii ca oferind variante prea cosmetizate ale realităților socialiste și ale „omului nou", ca și viața sa profesională oficială îi sunt reproșate, deși ele sunt văzute de alții ca o continuare firească a ideilor sale de stânga din perioada interbelică. A fost Membru al Academiei Române (1955).

Bohai

Vezi Parhae

Bohemond I *născut* Marc

(1050/1058, /?/ - 5/7.03.1109, probabil Bari)

Prinț de Otranto (1089–1109) și al Antiohiei (1098–1101, 1103–1104). Fiu al unui duce care deținea puterea în SE Italiei, a fost poreclit după un gigant legendar. S-a alăturat armatei tatălui său, luptând împotriva lui Alexios I Comnenul pentru teritoriul Imperiului Bizantin. În 1095 s-a alăturat primei cruciade, recucerind teritoriile bizantine de la turci și participând la cucerirea Antiohiei (1098). A renunțat să participe la luptele pentru cucerirea Ierusalimului, rămânând în Antiohia, unde a domnit ca principe. Încercările sale de a primi ajutor francez și italian împotriva lui Alexios și a Imperiului Bizantin nu au avut succes.

Böhm, Karl

(28.08.1894, Graz, Austria - 14.08.1981, Salzburg)

Dirijor austriac. Evoluând de la simplu pianist la dirijor principal la Opera din Graz, a fost invitat de Bruno Walter, în 1921, să dirijeze la Opera din München. Ca director al Operei de Stat din Dresda (1934–1942), a dirijat numeroase premiere. A avut o îndelungată colaborare cu Festivalul de la Salzburg (începând cu 1938) și a fost apreciat în mod deosebit pentru felul în care dirija operele lui W. A. Mozart.

Böhme, Jakob

(1575, Altseidenberg, Saxonia - 21.11.1624, Görlitz)

Filozof mistic german. De meserie cizmar, a avut în 1600 o experiență religioasă, de pe urma căreia a rămas cu convingerea că ideile pe care le avea vor ajuta la rezolvarea tensiunilor din vremea sa, filozofie descrisă în lucrarea *Aurora* (1612). Lucrările lui Paracelsus i-au trezit interesul pentru misticismul naturii. În *Marele mister* (Mysterium Magnum, 1623), a explicat Geneza în termenii principiilor lui Paracelsus, iar în *Despre alegerea harului* (De electione gratiae, 1623), a expus problema liberului arbitru, devenită o problemă acută a epocii sale, odată cu extinderea calvinismului și a doctrinei sale privind predestinarea. A avut o influență deosebită asupra unor mișcări ulterioare, precum idealismul și romantismul, fiind considerat și părintele teozofiei.

Bohol

Insulă în arhipelagul Filipine, 1 137 268 loc. (2000). Situată în grupul Visayan, la N de insula Mindanao, are o suprafață de 3 864 kmp. Colonizată de spanioli în 1565, a rămas sub dominația lor până la sfârșitul sec. XIX. Are un caracter rural și agricol. Așezările principale, printre care se numără Loon și Talibon, se află pe coastă.

Bohr, Niels (Henrik David)

(07.10.1885, Copenhaga, Danemarca - 18.11.1962, Copenhaga)

Fizician danez considerat unul dintre cei mai importanți ai sec. XX. A fost primul care a aplicat conceptul de cuantă, ce restricționează energia unui sistem la anumite valori discrete, la problema structurii atomice și moleculare. Pentru activitatea sa, a primit în 1922 Premiul Nobel pentru fizică. Rolul său complex în inițierea și dezvoltarea fizicii cuantice reprezintă cea mai mare contribuție a sa, însă de-a lungul lungii sale cariere implicarea lui a fost mult mai extinsă, atât în lumea fizicii, cât și în afara ei.

Tinerețea

Bohr a fost al doilea dintre cei trei copii născuți într-o familie de burghezi înstăriți din Copenhaga. Mama lui, Ellen (născută Adler), era fiica unui bancher evreu important. Tatăl său, Christian, a devenit profesor de fiziologie la Universitatea din Copenhaga și a fost nominalizat de două ori pentru Premiul Nobel.

Când s-a înscris la Universitatea din Copenhaga, în 1903, Bohr știa că va studia

fizica. Cercetarea și educația în acest domeniu se desfășurau în încăperile strâmte ale Institutului Politehnic, închiriat universității în acel scop. Bohr și-a obținut doctoratul în 1911 cu o disertație despre teoria electronică a metalelor.

La 1 august 1912, Bohr s-a căsătorit cu Margrethe Nørlund, iar căsătoria s-a dovedit una foarte fericită. De-a lungul întregii sale vieți, Margrethe a fost consilierul său cel mai de încredere. Au avut șase fii, dintre care al patrulea, Aage N. Bohr, a fost unul dintre cei trei laureați ai Premiului Nobel pentru fizică din 1975, acordat pentru modelul colectiv al nucleului atomic propus la începutul anilor 1950.

Prima contribuție a lui Bohr la noua idee a fizicii cuantice s-a concretizat în 1912 în timpul a ceea ce astăzi s-ar numi cercetare postdoctorală, în Anglia, alături de Ernest Rutherford de la Universitatea din Manchester. Cu doar un an înainte, Rutherford și colaboratorii săi descoperiseră pe cale experimentală că atomul era alcătuit dintr-un nucleu greu cu o încărcătură pozitivă, în jurul căruia, la o distanță considerabilă, gravitau electroni încărcați negativ și cu o greutate mult mai mică. Conform fizicii clasice, un astfel de sistem ar fi fost instabil, iar Bohr s-a simțit obligat să arate, într-o fundamentală trilogie de articole publicate în *The Philosophical Magazine* în 1913, că electronii pot ocupa doar orbite arbitrare, determinate de cuantumul acțiunii, și că radiațiile electromagnetice dintr-un atom apăreau doar atunci când un electron sărea pe o orbită cu energie mai joasă. Deși era radical și inacceptabil pentru cei mai mulți fizicieni ai vremii, modelul atomic Bohr a contribuit la aflarea pe cale experimentală a multor date, începând cu seria de linii spectrale emise de hidrogen.

În primăvara lui 1916, lui Bohr i s-a oferit un nou post de profesor la Universitatea din Copenhaga, dedicată fizicii teoretice; aceasta era a doua catedră de fizică de acolo. Pentru că fizica încă era studiată în încăperile strâmte ale Institutului Politehnic, nu este surprinzător că în primăvara lui 1917 Bohr a redactat o scrisoare lungă adresată facultății, în care cerea înființarea unui Institut de Fizică Teoretică. În discursul inaugural pentru noul institut, la 3 martie 1921, a pus accentul întâi pe faptul că experimentele și cei care le derulează sunt indispensabili pentru un institut de fizică teoretică, pentru că ei testează afirmațiile teoreticienilor. Apoi și-a arătat ambiția de a transforma noul institut într-un loc în care generațiile tinere de fizicieni să propună idei proaspete. Deși a început cu un personal redus, institutul lui Bohr a îndeplinit aceste obiective la superlativ.

Premiul Nobel

Încă din cele trei studii publicate în 1913, Bohr urmărea să-și aplice teoria pentru a înțelege tabelul periodic al elementelor. A îmbunătățit acest aspect al cercetărilor sale la începutul anilor 1920. La acea vreme dezvoltase deja o schemă elaborată prin care construia tabelul periodic adăugând electronii unul după altul la atom, urmărind modelul său atomic. În 1922, când Bohr a primit Premiul Nobel pentru activitatea sa, fizicianul și chimistul maghiar Georg Hevesy, alături de fizicianul Dirk Coster din Olanda, lucrau la institutul lui Bohr pentru a dovedi prin experiment că elementul atomic 72 încă nedescoperit se comportă așa cum prezicea teoria lui Bohr. Au reușit în 1923, dovedind astfel puterea teoriei lui Bohr și adevărul practic al vorbelor pe care le rostise la inaugurarea institutului despre rolul important al experimentului. Elementul a fost denumit hafniu (termenul latin pentru Copenhaga).

Printre fizicienii care lucrau la institutul lui Bohr în perioada interbelică, „spiritul Copenhaga" reprezenta mediul social special de acolo, care însemna o atmosferă foarte degajată, ocazia de a vorbi despre fizică fără a fi preocupat de alte lucruri și, pentru cei care aveau acest privilegiu, oportunitatea unică de a lucra cu Bohr.

În ciuda activității experimentale importante efectuate de Hevesy, Coster și de alții, teoreticienii erau cei care deschideau drumul. În 1925, Werner Heisenberg din Germania a dezvoltat revoluționara mecanică cuantică; aceasta spre deosebire de predecesoarea sa, așa-numita „veche teorie a cuantumului" care se baza pe fizica clasică, a reprezentat o teorie complet independentă. În timpul anului academic 1926–1927, Heisenberg a fost asistentul lui Bohr la Copenhaga, unde a formulat principiul fundamental al incertitudinii ca postulat al mecanicii cuantice. Bohr, Heisenberg și alți câțiva au început să dezvolte ceea ce a devenit cunoscut drept interpretarea Copenhaga a mecanicii cuantice, care încă reprezintă baza conceptuală a teoriei. Un element central al interpretării Copenhaga este principiul complementarității al lui Bohr, prezentat pentru prima dată în 1927 la o conferință din Como, Italia. Conform acestui principiu, la nivel atomic, un fenomen fizic este exprimat diferit, în funcție

de cadrul experimental folosit pentru a-l analiza. Astfel, lumina apare uneori sub formă de valuri și alteori sub formă de particule. Pentru o explicație completă trebuie să fie luate în considerare ambele aspecte, care, conform fizicii clasice, sunt contradictorii. Celălalt personaj marcant al fizicii din sec. XX, Albert Einstein, nu a acceptat niciodată interpretarea Copenhaga, făcând faimoasa declarație împotriva implicațiilor probabilistice ale acesteia: „Dumnezeu nu joacă zaruri". Discuțiile dintre Bohr și Einstein, mai ales două dintre renumitele serii de Conferințe Solvay despre fizică, din 1927 și 1930, fac parte dintre cele mai importante și mai inspiratoare polemici între fizicieni din sec. XX. Pentru tot restul vieții lui, Bohr a lucrat pentru a generaliza complementaritatea ca idee aplicabilă și în multe alte domenii în afară de fizică.

Fizica nucleară

La începutul anilor 1930, Bohr și-a folosit încă o dată priceperea de a strânge fonduri și viziunea unei combinații productive între teorie și experiment. Și-a dat repede seama că frontul de cercetare în fizica teoretică se îndrepta de la studiul atomului ca întreg la studiul nucleului său. Bohr a apelat la Fundația Rockefeller, al cărei program de „biologie experimentală" era conceput pentru a îmbunătăți condițiile de cercetare a științelor vieții. Alături de Hevesy și de fiziologul danez August Krogh, Bohr a cerut sprijin financiar cu scopul de a construi un ciclotron – un fel de accelerator de particule inventat recent de Ernest O. Lawrence în Statele Unite – ca instrument de a derula studii în domeniul biologiei. Cu toate că Bohr intenționa să utilizeze ciclotronul în primul rând pentru cercetare în fizica nucleară, acesta putea produce și izotopi ai elementelor implicate în procese organice, făcând posibilă mai ales extinderea metodei cu indicatori radioactivi, inventată și promovată de Hevesy, și în domeniul biologiei. În afară de sprijinul primit de la Fundația Rockefeller, Bohr a mai primit fonduri și din alte surse daneze pentru ciclotron și alte echipamente pentru studiul atomului.

Așa cum legătura strânsă dintre teorie și experiment se dovedise productivă pentru fizica atomică, aceeași legătură avea să își dovedească încă o dată eficiența în domeniul fizicii nucleare. Astfel, la sfârșitul anului 1938, după ce fizicienii germani Otto Hahn și Fritz Strassmann făcuseră descoperirea experimentală neașteptată și neexplicată că atomul de uraniu se poate scinda în două jumătăți aproximativ egale când este bombardat cu neutroni, doi fizicieni austrieci apropiați ai lui Bohr – Lise Meitner și nepotul ei Otto Robert Frisch – au sugerat explicația teoretică, bazată pe teoria recentă a lui Bohr privind nucleul compus. Explicația avea să fie confirmată curând prin experimente de către Meitner și Frisch la institut. La începutul lui 1939, Bohr se afla în Statele Unite, unde demarase o cursă strânsă pentru a dovedi experimental așa-numita fisiune nucleară, după ce se aflase vestea experimentelor germane și a explicației lor. În Statele Unite, Bohr a avut o activitate de pionierat în explicarea teoretică a fisiunii, alături de tânărul său coleg american, John Archibald Wheeler, la Universitatea Princeton.

Bohr a simțit consecințele regimului nazist aproape imediat după ce Adolf Hitler a venit la putere în Germania în 1933; mai mulți dintre colegii săi, evrei la origine, și-au pierdut slujba și orice speranță în țara lor natală. Bohr și-a folosit legăturile pe care le avea cu fundații renumite – și cu nou-înființatul Comitet Danez pentru Sprijinul Intelectualilor Refugiați, din al cărui comitet executiv făcea parte încă de la crearea acestuia, în 1933 – pentru a-i scoate pe fizicieni din Germania și a-i aduce temporar la institut, până la obținerea unei slujbe permanente în altă parte, de cele mai multe ori în Statele Unite.

Bomba atomică

După descoperirea fisiunii, Bohr era foarte conștient de posibilitatea teoretică de a crea bomba atomică. Însă, după cum a anunțat în prelegerile ținute în Danemarca și Norvegia chiar înainte de ocuparea ambelor țări de către germani, în aprilie 1940, considera că dificultățile de ordin practic impun interzicerea realizării unei bombe atomice până după terminarea războiului. Nici măcar când Heisenberg, în timpul vizitei sale în Copenhaga în 1941, i-a povestit despre rolul său într-un proiect german pentru o bombă atomică, Bohr nu a renunțat la convingerea sa.

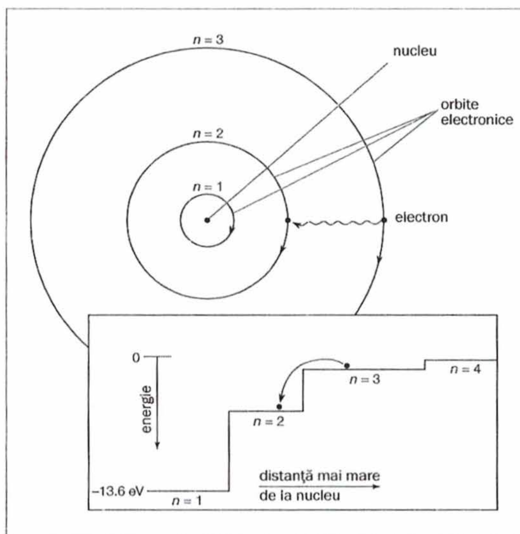
La începutul lui 1943, Bohr a primit un mesaj secret de la colegul său britanic James Chadwick, în care îl invita în Anglia pentru a se alătura unei activități științifice importante. Cu toate că scrisoarea lui Chadwick era formulată foarte vag, Bohr a înțeles imediat că acea activitate implica dezvoltarea unei bombe atomice. Convins încă de lipsa de fezabilitate a unui astfel de proiect, Bohr a răspuns că era mai mare nevoie de el în Danemarca ocupată.

În toamna lui 1943, situația politică din Danemarca s-a schimbat dramatic după ce guvernul danez a încetat să mai colaboreze cu forțele de ocupație germane. După ce a fost avertizat în privința arestării iminente, Bohr a fugit împreună cu familia sa în Suedia cu o ambarcațiune. În timp ce se afla la Stockholm a primit din nou invitația în Anglia, iar Bohr a fost adus cu un avion militar în Scoția, apoi la Londra. După doar câteva zile i s-a alăturat fiul său Aage, fizician în vârstă de 21 de ani, care avea să fie asistentul indispensabil al tatălui său pe timpul absenței din Danemarca.

La sosirea în Londra, după ce i s-a explicat stadiul în care se afla proiectul bombei atomice a Aliaților, Bohr s-a răzgândit imediat în privința fezabilității acesteia. Îngrijorat de faptul că Germania derula un proiect asemănător, Bohr s-a alăturat proiectului Aliaților. După ce a luat parte timp de mai multe săptămâni la activitățile din Los Alamos, New Mexico, SUA, pentru dezvoltarea bombei atomice, a adus contribuții tehnice semnificative, mai ales la proiectarea așa-zisului lansator de bombe cu plutoniu. Însă rolul său cel mai important, după cum spunea J. Robert Oppenheimer, a acela de „duhovnic al științei pentru cei mai tineri".

La începutul exilului său, Bohr s-a convins că existența acelei bombe este „nu doar necesară, ci, din cauza nevoii de încredere reciprocă, reprezintă un element care ar facilita o nouă abordare față de problemele relațiilor internaționale". Primul pas către evitarea unei curse a înarmării nucleare postbelice ar fi să-i informeze pe aliații din război, Uniunea Sovietică, despre acest proiect. Bohr a început o campanie solitară, în care a reușit să obțină chiar întrevederi personale cu prim-ministrul britanic Winston Churchill și cu președintele SUA Franklin D. Roosevelt. Însă nu a reușit să-i convingă pe nici unul dintre ei; mai mult, a fost bănuit de Churchill că este spion al rușilor. După război, Bohr a insistat în misiunea lui de a realiza ceea ce el numea o „lume deschisă" între națiuni, continuându-și contactele confidențiale cu oameni de stat și scriind o scrisoare deschisă către ONU în 1950.

Lui Bohr i s-a permis să se întoarcă acasă abia după lansarea bombei atomice asupra Japoniei în august 1945. În Danemarca a fost întâmpinat ca un erou, unele ziare lăudându-l și numindu-l cu mândrie danezul care a inventat bomba atomică. A continuat să conducă și să extindă institutul și a ocupat un rol central în dezvoltarea postbelică a fizicii. La nivel național, a contribuit la înființarea centrului de cercetare de la Risø, lângă Roskilde, la doar câțiva kilometri de Copenhaga, creat pentru a pregăti introducerea puterii nucleare în Danemarca, fapt care, însă, nu s-a întâmplat niciodată. La nivel internațional, a contribuit la înființarea CERN, Centrul European pentru Fizica Experimentală cu Particule de lângă Geneva, Elveția, și a Institutului Nordic de Fizică Atomică (Nordita), lângă institutul său. Bohr a lăsat o moștenire științifică neegalată și un institut care este și astăzi unul dintre cele mai mari centre de fizică teoretică din lume.

În modelul atomic al lui Bohr, electronii se deplasează pe orbite circulare bine definite, în jurul nucleului. Orbitele sunt marcate cu un n. Electronii pot sări de pe o orbită pe alta, fie emițând, fie absorbind căldură. Graficul prezintă un electron sărind de pe orbita n-3 pe orbita n-4 și emițând un foton de lumină roșie cu energia de 1,89 eV.

boicot

Ostracizare colectivă, organizată, aplicată în relațiile de lucru, economice, politice sau sociale pentru a pedepsi și a protesta împotriva unor practici considerate incorecte. Această tactică a fost folosită de Charles Stewart Parnell, pentru a protesta împotriva taxelor ridicate și a evacuărilor forțate ale celor care nu-și puteau plăti taxele impuse în 1880 în Irlanda de către latifundiarul Charles C. Boycott (1832–1897). La boicot apelează în special sindicatele, pentru a obține creșterea salariilor și îmbunătățirea condițiilor de muncă, sau consumatorii, pentru a forța companiile să-și schimbe practicile de angajare, de lucru, de investiții sau de tratare a mediului înconjurător. În

SUA, legea face diferența între boicoturile principale (refuzul angajaților de a achiziționa bunurile sau serviciile angajatorilor lor) și boicoturile secundare (convingerea unor terțe părți de a refuza să „patroneze" angajatorul), ultima practică fiind ilegală în majoritatea statelor. În SUA, boicoturile au fost folosite ca tactică de către mișcarea pentru drepturile civile, în 1950 și 1960, precum și în ultimii ani, pentru a influența comportamentul corporațiilor multinaționale.

Boieldieu, (François-) Adrien

(16.12.1775, Rouen, Franța - 08.10.1834, Jarcy)

Compozitor francez. Bine-cunoscut ca pianist de concert, a predat pianul la Conservatorul din Paris, începând cu 1798. Primele opere comice i-au adus popularitate la Paris, iar în calitate de director al Operei Franceze din Sankt Petersburg (1804–1810) a scris alte câteva opere. Dintre cele 40 de creații ale sale (inclusiv multe opere într-un singur act) cele mai populare au fost *Califul din Bagdad* (Le Calife de Bagdad, 1800), *Scufița Roșie* (Le petit chaperon rouge, 1818) și *Doamna albă* (La dame blanche, 1825). A fost cel mai important compozitor francez de la începutul sec. XIX, însă realizările sale au fost puse în umbră de acelea ale lui Gioacchino Rossini.

boier

Membru al clasei superioare din societatea medievală rusească, persoană din aristocrația feudală, cu funcții în administrația statului. În societatea medievală românească, mare proprietar de pământ, care deținea, uneori, și o funcție înaltă în stat. În Rusia Kieveană (sec. X–XII), boierii făceau parte din suita cneazului, dețineau funcții în armată, precum și în administrația civilă și îl sfătuiau pe cneaz în problemele statului, în cadrul unui consiliu al boierilor sau dumă. În sec. XIII și XIV, boierii alcătuiau o clasă privilegiată de proprietari latifundiari din NE Rusiei. În sec. XV și XVII, boierii moscoviți conduceau țara împreună cu marele cneaz (mai târziu țar) și emiteau legi prin intermediul unui consiliu al boierilor. Importanța lor a scăzut în sec. XVII, iar titlul a fost abolit de către Petru I, la începutul sec. XVIII.

Boileau (-Despréaux), Nicolas

(01.11.1636, Paris, Franța - 13.03.1711, Paris)

Poet și critic literar francez. Opera sa, *Arta poetică* (L'Art poétique, 1674), un tratat didactic în versuri, indică regulile compoziției poeziei în tradiția clasică și oferă o viziune internă prețioasă asupra controverselor literare ale acelei perioade. De asemenea, a tradus tratatul clasic *Despre sublim*, atribuit lui Longinus, care, în mod paradoxal, a devenit un izvor important de inspirație pentru estetica romantismului. Operele sale au stabilit un nou standard atât în literatura franceză, cât și în cea engleză.

boiler

Vezi cazan de abur

Boise

Oraș, 185 787 loc. (2000), capitala statului Idaho, SUA. Cel mai mare oraș din stat, situat pe râul Boise. Ca urmare a goanei după aurul din bazinul acestui râu, aici s-a înființat Fort Bois (1863). Comunitatea s-a dezvoltat, furnizând mână de lucru pentru minele aurifere. A devenit capitala teritoriului Idaho în 1864 și a statului în 1890. Dezvoltarea agriculturii și a industriei lemnului a condus la modernizarea sa rapidă. Boise este sediul central al Parcului Boise National Forest.

Boito, Arrigo
născut **Enrico Giuseppe Giovanni Boito**

(24.02.1842, Padova, Lombardia-Veneția, Italia - 10.06.1918, Milano)

Compozitor și libretist italian. Este cunoscut datorită operei sale *Mefistofele* (1868). De asemenea, a fost textierul lui Giuseppe Verdi pentru *Inno delle nazioni* (1862) și a revăzut libretul pentru opera *Simone Boccanegra* (1881), exerciții componistice care s-au valorificat mai apoi în textele pentru capodoperele lui Verdi *Othello* (1887) și *Falstaff* (1893). De asemenea, a fost libretistul lui Amilcare Ponchielli pentru *Gioconda* (1876). Opera sa, *Nerone,* a rămas neterminată.

Bojador, Capul ~

Cap în zona Africii de V, situat la marginea Saharei occidentale, la S de insulele Canare. După 1434, portughezii au început să exploateze regiunea, în special pentru comerțul cu sclavi. Ulterior, ea a fost disputată între Spania și Portugalia. În cele din urmă, controlul a fost câștigat de Spania în 1860, zona fiind anexată regatului spaniol în 1884. După retragerea Spaniei din Sahara occidentală (1976), Marocul a pretins zona Bojador (azi Boujdour), instalând trupe și transformându-l în provincie.

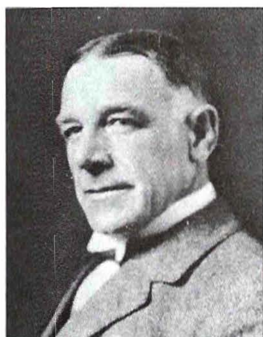
Bojangles

Vezi Bill Robinson

Bok, Edward (William)

(09.10.1863, Den Helder, Olanda - 09.01.1930, Lake Wales, Florida, SUA)

Editor american de origine olandeză. Crescut în Brooklyn, New York, într-o familie săracă de emigranți olandezi, Bok a făcut carieră în editarea cărților și a revistelor. Ca editor al *Ladies' Home Journal* (1889–1919), a înființat departamente dedicate informării femeilor în diferite domenii și a condus campanii de sănătate publică și de înfrumusețare. Decizia sa de a nu mai accepta reclame pentru medicamentele eliberate fără prescripție medicală a ajutat la apariția Legii privind calitatea alimentelor și a medicamentelor (1906). De asemenea, a încălcat tabuul în privința referințelor scrise la bolile venerice. În ultimii ani de viață, s-a dedicat proiectelor civice și eforturilor menținerii păcii în lume. A scris o biografie de succes, *Americanizarea lui Edward Bok* (The Americanization of Edward Bok, 1920, Premiul Pulitzer).

Edward Bok, fotografie de Pirie MacDonald, 1909

BIBLIOTECA CONGRESULUI, WASHINGTON DC

bok choy

Brassica chinensis, una dintre cele două varietăți de varză chinezească. Are frunze de culoare verde-închis și tulpini groase, rezistente, cu un vârf detașabil. Dintre toate părțile componente, floarea este cea mai apreciată pentru consumul alimentar, are culoare galbenă și este situată în centrul plantei.

Bokassa, Jean-Bédel *sau* Bokassa I

(22.02.1921, Bobangui [Republica Centrafricană] - 03.11.1996, Bangui, Africa Ecuatorială Franceză)

Președintele Republicii Centrafricane (1966–1977) și împărat autoproclamat al Imperiului Centrafrican (1977–1979). Fiul unui șef de sat, Bokassa s-a înrolat în armata franceză în 1939, primind ulterior Crucea de război pentru serviciile aduse în Indochina. În 1961, a revenit în țară, în funcția de comandant al armatei Republicii Centrafricane, care își obținuse de curând independența. Cinci ani mai târziu, l-a înlăturat din funcția de președinte pe vărul său, David Dacko, iar în 1977 s-a autoîncoronat împărat. Găsit vinovat de masacrarea a o sută de elevi și acuzat de acte de canibalism, trupele franceze l-au îndepărtat imediat și au reinstaurat republica. Bokassa s-a stabilit în Côte d'Ivoire. Deși condamnat în 1980 la moarte în contumacie, sentința a fost ulterior comutată.

Boknafjorden

Fiord al Mării Nordului, în SV Norvegiei. Situat la N de Stavanger, centru comercial al platformelor petroliere, are o lungime de cca 45 km și o lățime de 20 km. Ramificațiile sale cuprind și alte fiorduri. Are multe insulițe și istmuri.

Boleyn, Ana (Anne)

(1507, Blickling Hall, Norfolk, Anglia - 1536, Londra)

Soție a regelui englez Henric VIII. După ce și-a petrecut o parte din copilărie în Franța, Ana a trăit la curtea regelui Henric VIII, care s-a îndrăgostit de ea și a început pregătirile secrete pentru a divorța de prima sa soție, Catherina de Aragón. Vreme de șase ani, papa Clement VII a refuzat să anuleze căsătoria. În 1533, Henric și Ana s-au căsătorit în secret, iar Henry i-a cerut arhiepiscopului de Canterbury, Thomas Cranmer, să anuleze căsătoria anterioară. Ana a dat naștere viitoarei regine Elisabeta I, dar nu a reușit să dea naștere și unui fiu, pe care Henric și-l dorea foarte mult. Henric și-a pierdut interesul pentru ea și, în 1536, a arestat-o, pe baza unor acuzații mincinoase de adulter și de incest. A fost judecată și condamnată la moarte prin decapitare.

boli bacteriene

Boli infecțioase obișnuite, cauzate de bacterii. Cuprind o gamă largă, de la infecții cutanate minore până la ciumă bubonică și tuberculoză. Până la mijlocul sec. XX, pneumonia bacteriană reprezenta principala cauză de deces la persoanele în vârstă. Igiena sporită, vaccinurile și antibioticele au dus la scăderea ratei mortalității cauzate de infecțiile bacteriene, deși tulpinile unor bacterii rezistente la antibiotice au provocat reapariția unor afecțiuni infecțioase. Bacteriile produc boli prin secretarea și excreția unor toxine (ca în cazul botulismului), prin producerea de toxine proprii care se răspândesc odată cu dezintegrarea bacteriilor (ca în febra tifoidă) sau prin crearea unei sensibilități la propriile lor proprietăți de antigeni (ca în cazul tuberculozei). Alte boli bacteriene grave sunt holera, difteria, meningita bacteriană și sifilisul.

boli produse de protozoare

Boli a căror cauză sunt protozoarele. Aceste organisme pot rămâne în corpul uman gazdă pe parcursul întregului lor ciclu de viață, însă multe își desfășoară o parte din ciclul de reproducere în organismul insectelor sau al altor purtători. De exemplu, țânțarii sunt vectori pentru *Plasmodium malariae,* care provoacă malaria. *Vezi* entamiba, *Giardia lamblia,* boala somnului.

bolid

Automobil reconstruit sau modificat pentru viteză mare, pentru accelerare rapidă sau sport. Diverse automobile pot fi numite ultrarapide, inclusiv cele folosite la întrecerile de viteză sau cele utilizate la plimbări. Pot fi construite din componente noi sau modificate. Unele sunt construite special pentru a fi expuse.

bolile copilăriei

Boli care apar în special în perioada copilăriei, printre care se numără varicela, pojarul, oreionul și rubeola, și care dau bolnavilor imunitate pe termen lung față de aceste boli. Reprezintă totuși o cauză a mortalității în țările în curs de dezvoltare. Bolile respiratorii ale copilăriei includ angina, tusea convulsivă și sindromul respirator acut. Necesarul nutrițional special de care au nevoie copiii în perioada de creștere indică posibilitatea ca aceste boli să fie legate de anumite deficiențe de hrană. *Vezi și* tulburări congenitale.

Bolingbroke, Henry Saint John, Primul viconte ~

(16.09.1678, probabil Wiltshire, Anglia – 12.12.1751, Battersea, lângă Londra)

Om politic englez. După ce a intrat în Parlament, în 1701, a devenit un important reprezentant al Partidului Conservator, în timpul domniei reginei Ana, în calitate de secretar de război (1704–1708) și de secretar de stat (1710–1715). A fost concediat de George I și, temându-se să nu fie condamnat pentru intrigile sale cu iacobiții, a fugit în Franța în 1715. A revenit în 1725, devenind mentorul unui cerc literar, printre ai cărui membri se numărau și Jonathan Swift, Alexander Pope și John Gay. A condus o influentă campanie de propagandă împotriva partidului liberalilor și a liderului acestuia, Robert Walpole, și a scris o serie de opere istorice și filozofice, inclusiv *Noțiunea de rege patriot* (The Idea of a Patriot King), publicată în secret de Pope în 1744 și republicată în 1749, într-o versiune corectată.

Bolintineanu, Dimitrie

(1819/1825?, Bolintin-Vale, Giurgiu, Țara Românească, România – 20.08.1872, București)

Scriitor și gazetar român de origine macedoneană. A studiat la Colegiul Sf. Sava, unde a fost coleg cu Ion Ghica, Grigore Alexandrescu și Nicolae Bălcescu. Rămas orfan de ambii părinți (1831), a fost nevoit să se susțină singur de timpuriu și a ocupat slujbe funcționărești. În 1842 a publicat poezia de debut, *O fată tânără pe patul morții,* ceea ce îi aduce aprecierea lui I. Heliade-Rădulescu, care îl propune domnului Gheorghe Bibescu pentru rangul de pitar. A continuat să publice versuri în *Curierul Românesc, Curier de ambe sexe, Foaie pentru minte, inimă și literatură.* Membru al Asociației literare și al societății secrete Frăția, alături de Nicolae Bălcescu și Ion Ghica, a primit o bursă la Paris (1846). Aflat acolo, a trăit experiența evenimentelor revoluționare de la începutul lui 1848 și a devenit un militant și un participant activ la Revoluția de la 1848 din Țara Românească. După eșecul acesteia, a fost obligat să se refugieze în străinătate, la Paris și Constantinopol, până în 1857. Fiind un apropiat al lui Alexandru Ioan Cuza, a militat pentru unirea principatelor, a fost un susținător al reformelor acestuia și, ca ministru al cultelor și instrucțiunii publice în guvernul lui M. Kogălniceanu, a înfăptuit secularizarea averilor mănăstirești. A scris multă poezie – idile și versuri anacreontice, elegii și meditații, iar sub influența romantismului german, legende istorice (*Muma lui Ștefan cel Mare*), balade fantastice (*Mihnea și baba*) și epopei (*Traianida*). Romanele sale, *Manoil* (1855) și *Elena* (1862), alături de alte câteva încercări contemporane, marchează începuturile romanului românesc. Împătimit călător, și-a consemnat impresiile culese în Palestina și Egipt, în Asia Mică, la Muntele Athos și în Bulgaria.

Bolívar, Simón *supranumit* Eliberatorul

(24.07.1783, Caracas, Noua Granada, azi Venezuela – 17.12.1830, lângă Santa Marta, Columbia)

Soldat și om de stat sud-american care a condus revoluțiile împotriva dominației spaniole în viceregatul Noua Granada. A fost președintele Gran Colombia (1819–1830) și dictator în Perú (1823–1826).

Fiu al unui aristocrat venezuelan de origine spaniolă, Bolívar s-a născut într-o familie bogată și nobilă. După moartea tatălui, când băiatul avea doar trei ani,

și a mamei, șase ani mai târziu, unchiul lui i-a administrat moștenirea și i-a pus la dispoziție profesori privați. La 16 ani, Bolívar a fost trimis în Europa pentru a-și desăvârși educația. Timp de trei ani a trăit în Spania, iar în 1801 s-a căsătorit cu fiica unui nobil spaniol și s-a întors împreună cu ea la Caracas. Tânăra soție a murit de febră galbenă la mai puțin de un an după căsătorie. În 1804, când Napoleon se apropia de apogeul carierei, Bolívar a revenit în Europa. La Paris s-a întâlnit cu unul dintre foștii săi profesori din copilărie, Simón Rodríguez, care l-a instruit în operele gânditorilor raționaliști europeni, printre care Locke, Hobbes, Buffon, d'Alembert și Helvetius, dar și Voltaire, Montesquieu și Rousseau. În imaginația lui Bolívar a încolțit ideea independenței Americii hispanice și, în timpul unei călătorii la Roma, pe când se afla pe înălțimile Monte Sacro, a jurat să-și elibereze țara. În 1807 s-a întors în Venezuela prin Statele Unite, vizitând și orașele din est.

Mișcarea de independență

Mișcarea de independență latino-americană a izbucnit la un an după întoarcerea lui Bolívar, pentru că invazia lui Napoleon în Spania a slăbit autoritatea spaniolă. Bolívar a participat la diverse întâlniri conspirative, iar la 19 aprilie 1810 guvernatorului spaniol i s-a luat oficial puterea și a fost expulzat din Venezuela. Puterea a fost preluată de o juntă. Pentru a obține ajutor, Bolívar a fost trimis într-o misiune la Londra, unde a ajuns în iulie. Misiunea sa era să explice în Anglia greutățile coloniei revoluționare, să obțină recunoașterea din partea acesteia și să primească arme și sprijin. Deși negocierile oficiale au eșuat, Bolívar a promovat cauza revoluției, convingându-l pe exilatul Francisco de Miranda, care în 1806 încercase să elibereze Venezuela de unul singur, să revină în Caracas și să preia comanda mișcării de independență.

Venezuela era în fierbere. În martie 1811, la Caracas s-a întrunit un congres național pentru a elabora o constituție. După lungi deliberări, la 5 iulie 1811 a fost proclamată independența Venezuelei. Bolívar a intrat în armata tinerei republici și i s-a încredințat Puerto Cabello, un port vital pentru Venezuela. În urma trădării unui ofițer, fortăreața a fost deschisă forțelor spaniole, iar Miranda, dictator și comandant suprem, a început negocierile cu comandantul spaniol. A fost semnat un armistițiu (iulie 1812) care a lăsat întreaga țară la mila Spaniei. Miranda a fost predat soldaților spanioli – după ce Bolívar și ceilalți, care-l considerau un trădător, l-au împiedicat să fugă din Venezuela – și și-a petrecut restul vieții în închisorile spaniole.

Hotărât să continue lupta, Bolívar a obținut permisiunea de a părăsi țara și a mers la Cartagena, în Noua Granada (Columbia de azi). Acolo și-a publicat prima din marile sale declarații politice – *Manifestul de la Cartagena* (El Manifiesto de Cartagena) – în care a atribuit căderea Primei Republici lipsei unui guvern puternic și a făcut apel la un efort revoluționar unit pentru a distruge puterea Spaniei în America. Cu sprijinul patrioților din Noua Granada, Bolívar a condus o forță expediționară pentru a recuceri Venezuela. Într-o campanie rapidă și dură, i-a învins pe regaliști în șase bătălii pe muchie de cuțit, iar la 6 august 1813 a intrat în Caracas. A primit titlul de Eliberator și a instaurat dictatura politică. Însă războiul de independență era abia la început. În 1814, Bolívar a fost înfrânt din nou de spanioli, care îi transformaseră pe așa-zișii *llaneros* (văcari) conduși de José Tomás Boves într-o cavalerie nedisciplinată, dar foarte sălbatică și eficientă, căreia Bolívar nu a reușit să-i facă față. Boves s-a purtat atroce cu patrioții creoli, iar momentul în care a cucerit Caracasul și alte orașe principale a pus capăt celei de-a doua republici venezuelene. Foarte aproape de a avea aceeași soartă ca Miranda, Bolívar a fugit în Noua Granada, apoi în Jamaica. În exil, Bolívar a scris cel mai important document al carierei sale – *Scrisoare din Jamaica* (La Carta de Jamaica) –, în care a schițat o panoramă grandioasă, din Chile și Argentina până în Mexic. „Legăturile", scria Bolívar, „care ne-au unit cu Spania au fost retezate". A propus înființarea unor republici constituționale în toată America hispanică, iar pentru fostul viceregat al Noii Granade și-a imaginat un guvern construit după modelul celui din Marea Britanie, cu o Cameră superioară ereditară, o Cameră inferioară aleasă și un președinte pe viață. Ultima prevedere, asupra căreia Bolívar a insistat de-a lungul întregii cariere, reprezenta cea mai îndoielnică idee a gândirii sale politice.

Eliberarea Noii Granade

În 1815, Spania trimisese deja către coloniile sale răzvrătite cea mai mare forță expediționară care traversase vreodată Atlanticul. Comandantul său era Pablo Morillo. Între timp, Bolívar s-a orientat către Haiti, o republică mică, eliberată de sub stăpânire franceză, unde a fost primit cu prietenie și i s-au oferit bani și arme. Au urmat trei ani de înfrângeri și victorii

indecise. În 1817, Bolívar s-a hotărât să își stabilească cartierul general în regiunea Orinoco, fiindcă nu fusese devastată de război și nu putea fi alungat cu ușurință de acolo de către spanioli. A angajat câteva mii de soldați și ofițeri străini, majoritatea englezi și irlandezi, și-a stabilit capitala la Angostura (azi Ciudad Bolívar), a început să publice un ziar și a luat legătura cu forțele revoluționare din câmpie, printre care se aflau grupul condus de José Antonio Páez și alt grup, condus de Francisco de Paula Santander. În primăvara lui 1819 și-a dus la îndeplinire planul de a ataca viceregatul Noii Granade. Atacul lui Bolívar asupra Noii Granade este considerat una dintre cele mai îndrăznețe acțiuni din istoria militară. Traseul micii armate (cca 2 500 de oameni, inclusiv legiunea britanică) trecea prin câmpii inundate și munți înzăpeziți, pe drumuri pe care spaniolii le considerau impracticabile. Spaniolii au fost luați prin surprindere, iar Bătălia de la Boyacá de la 7 august 1819 a fost lupta crucială în urma căreia cea mai mare parte a armatei spaniole s-a predat în fața lui Bolívar. Trei zile mai târziu, a intrat în Bogotá. Acesta a reprezentat un moment de răscruce în istoria nordului Americii de Sud.

Neobositul Bolívar și-a continuat misiunea. L-a numit pe Santander vicepreședinte responsabil cu administrația, iar în decembrie 1819 și-a făcut apariția în fața Congresului care se întrunise la Angostura. Bolívar a fost numit președinte și dictator militar. I-a convins pe legislatori să proclame crearea unui nou stat; trei zile mai târziu era proclamată La República de Colombia, alcătuită din cele trei departamente Cundinamarca (Noua Granada), Venezuela și Quito (Ecuador). Cum cea mai mare parte a acestui teritoriu se afla încă sub control regalist, era mai mult o realizare pe hârtie. Însă Bolívar știa că victoria nu mai putea să-i scape. La începutul lui 1820, în urma revoluției din Spania, regele spaniol a fost obligat să recunoască idealurile liberalismului pe frontul de acasă, acțiune care a descurajat forțele spaniole din America de Sud. Bolívar l-a convins pe Morillo să înceapă negocierile pentru armistițiu, iar cei doi războinici au avut o întâlnire memorabilă la Santa Ana, unde au semnat, în noiembrie 1820, tratatul care a pus capăt ostilităților timp de șase luni. Când au reînceput luptele, lui Bolívar i-a fost ușor, cu armatele sale superioare, să înfrângă forțele spaniole din Venezuela. Bătălia de la Carabobo (iunie 1821) a deschis porțile Caracasului, iar pământul venezuelean natal al lui Bolívar era, în sfârșit, liber. În toamna aceluiași an, la Cúcuta, s-a întrunit un congres care a schițat o constituție pentru Gran Colombia. Prevederile acesteia l-au dezamăgit pe Bolívar. Deși fusese ales președinte, considera că acea constituție avea un caracter prea liberal pentru a garanta supraviețuirea operei sale. Însă, deoarece trebuia să acorde atenție unor chestiuni mult mai urgente, a acceptat acea structură șubredă. Lăsând administrația în mâinile lui Santander, a cerut permisiunea de a-și continua campania militară. La sfârșitul anului, Ecuadorul era eliberat. În acea campanie, Bolívar a fost ajutat de cel mai strălucit ofițer al său, Antonio José de Sucre. În timp ce Bolívar a atras armata spaniolă în munții care apărau accesul nordic către Quito, capitala Ecuadorului, Sucre a mers de pe coasta Pacificului către interior. La 24 mai 1822, la Pichincha, a obținut victoria care a eliberat Ecuadorul de sub stăpânire spaniolă. În ziua următoare, capitala a căzut, iar la 16 iunie Bolívar și-a unit armatele cu cele ale lui Sucre.

În Quito, Eliberatorul (*în spaniolă:* El Libertador) a întâlnit-o pe cea care avea să devină pasiunea vieții lui, Manuela Sáenz, o revoluționară înflăcărată, care și-a recunoscut deschis dragostea pentru Bolívar și l-a însoțit întâi în Perú, apoi în palatul prezidențial de la Bogotá.

Eliberarea statului Perú

Teritoriul Gran Colombia – Columbia, Venezuela, Ecuador și Panama de azi – fusese recuperat în totalitate, iar noul guvern era recunoscut de SUA. Doar Perú și Perú Superior rămăseseră în mâinile armatelor spaniole. Problema peruviană i-a unit pe Bolívar și pe revoluționarul argentinian José de San Martín. San Martín făcuse în partea sudică a continentului ceea ce Bolívar realizase în nord. Mai mult, intrase în Lima și proclamase independența statului Perú . Însă forțele spaniole se retrăseseră în ținuturile înalte, iar San Martín, care nu le-a putut urma, a hotărât să se consulte cu Bolívar. La 26 iulie 1822, cei doi s-au întâlnit în orașul portuar Guayaquil, în Ecuador (Conferința de la Guayaquil). Detaliile discuțiilor lor nu se cunosc, însă se presupune că s-au concentrat pe încheierea luptelor din Perú și organizarea ulterioară a Americii eliberate. San Martín înțelesese că Bolívar întrunea calitățile militare, politice și psihologice necesare pentru a obține victoria finală asupra puternicei armate spaniole din munți. Din cauza situației din Lima, unde a fost întâmpinat cu ostilitate, prezența lui San Martín nu ar

fi făcut decât să îngreuneze misiunea. La întoarcerea sa din Guayaquil, San Martín a demisionat din funcția pe care o deținea la Lima și s-a exilat, permițându-i lui Bolívar să conducă singur armata revoluționară în război. În sfârșit, calea către realizarea celei mai mari ambiții a lui Bolívar era deschisă. În septembrie 1823 el a intrat în Lima. Armata spaniolă ocupa munții de la est de oraș și se considera imposibil de atacat. Bolívar a adunat sistematic trupe, cai, măgari și muniție pentru a alcătui o armată, iar în 1824 s-a mutat din capitala temporară de la Trujillo și a început urcușul pe masivul muntos. Prima bătălie importantă a avut loc la Junín, iar Bolívar a câștigat-o cu ușurință și i-a încredințat restul campaniei comandantului său de stat major, Sucre. La 9 decembrie 1824, viceregele spaniol a pierdut Bătălia de la Ayacucho în fața lui Sucre și s-a predat împreună cu întreaga armată.

Bolivia

Bolívar devenise președintele Gran Colombia și dictator al Perú. Doar o mică regiune a continentului – Perú Superior – se afla încă sub controlul forțelor regaliste. Eliberarea acestei regiuni i-a revenit lui Sucre, care, în aprilie 1825, a raportat că misiunea fusese îndeplinită. Noua națiune a ales să își ia numele de Bolivia, după cel al Eliberatorului. Pentru acest copil al geniului său, Bolívar a elaborat o constituție care i-a scos încă o dată în evidență înclinațiile autoritare: a impus o președinție pe viață, un corp legislativ alcătuit din trei camere și alegeri foarte restrictive. Bolívar era devotat propriei sale creații, însă, ca instrument de reformă socială, constituția lui s-a dovedit un eșec.

Bolívar ajunsese în punctul culminant al carierei. Puterea lui se întindea de la Caraibe până la granița argentiniano-boliviană. Trecuse peste o boală gravă, care, în timpul șederii în Perú, îl transformase într-un invalid timp de luni întregi. Alt proiect preferat al său, o ligă a statelor americane hispanice, s-a concretizat în 1826. Susținuse mult timp semnarea unor tratate de alianță între republicile americane, a căror slăbiciune o înțelesese. În 1824, aceste tratate erau semnate și ratificate de Columbia, Perú, Mexic, America Centrală și Provinciile Unite ale Río de la Plata. În 1826, un congres american general s-a întrunit în Panama sub conducerea lui Bolívar. Față de propunerile inițiale ale lui Bolívar, era o acțiune fragmentară, la care doar Columbia, Perú, America Centrală și Mexic și-au trimis reprezentanți. Cele patru națiuni care au participat au semnat un tratat de alianță și le-au invitat pe toate celelalte națiuni americane să adere. S-au planificat organizarea unei armate și a unei flote comune și o adunare bianuală în care să fie reprezentate statele federative. Toate neînțelegerile dintre state urmau să fie rezolvate prin arbitraj. Doar Columbia a ratificat tratatul, însă congresul din Panama a furnizat un exemplu important pentru viitoarea solidaritate și înțelegere din America de Sud. Însă Bolívar era conștient că planurile sale pentru o organizație a întregii emisfere se îndepliniseră doar parțial. Contemporanii săi gândeau în termeni de stat-națiune individuală, iar Bolívar în termeni de continente. În privința politicii interne, a continuat să fie un republican autoritar. Se considera un fel de punct de referință al revoluției și anticipa izbucnirea războiului civil când cuvintele sale nu vor mai fi ascultate. Această profeție, făcută în 1824, s-a adeverit în 1826.

Simon Bolivar, gravură de C.G. Childs

BIBLIOTECA CONGRESULUI, WASHINGTON DC

Războiul civil

Neînțelegerile dintre Venezuela și Noua Granada au început odată cu uniunea acestora în Gran Colombia. Între liderii fiecărei țări, Páez din Venezuela și Santander din Noua Granada, existau disensiuni care au dus la izbucnirea războiului civil. Bolívar a părăsit Lima în grabă, iar autoritățile au recunoscut că Perú s-a bucurat că stăpânirea sa de trei ani se încheiase, iar țara se eliberase de influența columbiană. În Bogotá, Bolívar l-a găsit pe Santander susținând constituția de la Cúcuta și cerând ca Páez să fie pedepsit ca rebel. Însă Bolívar era hotărât să mențină unitatea Gran Colombia, astfel că dorea să îl ierte pe Páez, cu care s-a împăcat la începutul lui 1827. Páez s-a supus autorității supreme a Eliberatorului, iar Bolívar a promis o nouă constituție care să remedieze nemulțumirile venezuelene. S-a proclamat dictator al Gran Colombia și a cerut o convenție națională care s-a întrunit în aprilie 1828. Bolívar a refuzat să influențeze alegerile, iar rezultatul a fost că liberalii de sub conducerea lui Santander au câștigat. Bolívar sperase că acea constituție de la Cúcuta va fi revizuită, iar autoritatea prezidențială întărită,

însă liberalii au blocat orice încercare. Țara a intrat în impas. Argumentând că vechea constituție nu mai era valabilă și că nu fusese înlocuită cu una nouă, Bolívar și-a luat puteri dictatoriale în Gran Colombia. Un grup de conspiratori liberali au intrat în palatul prezidențial în noaptea de 25 septembrie, însă istețimea Manuelei Sáenz l-a salvat pe Bolívar de cuțitele asasinilor. Dar, deși acea încercare de asasinat a eșuat, semnele de furtună erau tot mai evidente. Starea precară de sănătate a lui Bolívar începea să se înrăutățească. Perú a invadat Ecuadorul cu intenția de a anexa Guayaquil. Încă o dată Sucre a salvat Ecuadorul și i-a înfrânt pe peruvieni la Tarqui (1829). Câteva luni mai târziu, unul dintre cei mai importanți generali ai lui Bolívar, José María Córdoba, a instigat o revoltă. Aceasta a fost înăbușită, însă Bolívar era dezamăgit de lipsa de recunoștință a foștilor săi adepți. În toamna lui 1829, Venezuela s-a separat de Gran Colombia.

Bolívar și-a dat seama că propria sa existență reprezenta un pericol pentru pacea internă și externă a națiunilor care îi datorau independența, iar la 8 mai 1830 a părăsit Bogotá, plănuind să se refugieze în Europa. Când a ajuns pe coasta Atlanticului, a aflat că Sucre, pe care îl instruise pentru a-i fi succesor, fusese asasinat. Durerea lui Bolívar a fost fără margini. Excursia în Europa a fost anulată și, acceptând invitația unui admirator spaniol, Bolívar a mers la moșia acestuia de lângă Santa Marta. Ironia a făcut ca viața lui să se sfârșească în casa unui spaniol. Aici, către sfârșitul anului 1830, a murit de tuberculoză.

Bolívar *sau* Pico Bolívar *sau* La Columna

Vârf muntos în Venezuela. Situat în interiorul Parcului Național Sierra Nevada, este cel mai înalt vârf, cu o înălțime de 5 007 m, din Cordillera Mérida (o prelungire nord-estică a Anzilor) și din Venezuela.

Bolivia
denumire oficială
Republica Bolivia

Stat în V Americii de Sud, 1 098 581 kmp, 8 858 000 loc. (2005). Capitala administrativă este La Paz, iar cea constituțională este Sucre. Populația este alcătuită din trei grupuri principale: indieni, în principal aymara și quechua, metiși hispanici și descendenții europenilor. Limbile vorbite: spaniola, aymara, quechua (toate limbi oficiale). Religii: creștinism predominant romano-catolic (oficial) și protestant, precum și vestigii ale religiilor precolumbiene. Moneda: boliviano. Bolivia poate fi împărțită în trei mari regiuni. Zona înaltă de SV sau Altiplano, unde se află și lacul Titicaca, se extinde de-a lungul părții de SV a Boliviei. Este înconjurată de cea de-a doua regiune, formată din ramurile de V și de E ale Anzilor. Mare parte din ramura de E este împădurită, cu multe văi adânci. Partea de V constă într-un podiș înalt, delimitat de vulcani, ce cuprinde cel mai înalt vârf al țării, muntele Sajama, cu o înălțime de 6 542 m. A treia regiune este o zonă joasă, care se întinde în N și E, pe două treimi din suprafața țării. Principalele ape sunt Guaporé, Mamoré, Beni și Pilcomayo superior. Bolivia are o economie mixtă diversificată, bazată pe exploatarea gazelor naturale și pe produse agricole alimentare. Este o republică cu două camere legislative, șeful guvernului și al statului fiind președintele. În zonele muntoase înalte, a

înflorit cultura Tiahuanaco, în sec. VII–XI, apoi, odată cu decăderea acesteia, au fost ocupate de populația aymara, cucerită de incași în sec. XV. Incașii au fost cuceriți de conchistadorii spanioli, conduși de Francisco Pizarro, în anii 1530. Până în 1600, spaniolii au înființat orașele Charcas (azi Sucre), La Paz, Santa Cruz și ceea ce mai târziu va deveni Cochabamba și au început să exploateze zăcămintele de argint ale zonei Potosí. Bolivia a înflorit în sec. XVII și, pentru o vreme, Potosí a fost cel mai mare oraș al țării și al celor două Americi. La sfârșitul secolului, resursele de minereu s-au epuizat, iar exploatarea a luat sfârșit. Negocierile pentru obținerea independenței au început încă din 1809, însă abia în 1825 forțele spaniole au fost înfrânte. Bolivia și-a micșorat teritoriul când a cedat regiunea Atacama statului Chile, în 1884, la sfârșitul Războiului din Pacific, și din nou, în 1938, când a pierdut cea mai mare parte din Gran Chaco, în favoarea Paraguayului. Fiind una dintre cele mai sărace țări din America de Sud, a fost afectată de instabilitatea guvernelor aproape pe tot parcursul sec. XX. Tensiunile sociale și economice au continuat și la începutul sec. XXI, alimentate de rezistența față de eforturile guvernului de a eradica plantațiile de coca (din care se extrage cocaina), de mișcări ale indienilor din Bolivia și de neînțelegeri privind modul de exploatare a vastelor rezerve de gaze naturale ale țării.

Böll, Heinrich (Theodor)

(21.12.1917, Köln, Germania - 16.07.1985, lângă Bonn, Germania de Vest)

Scriitor german. A luptat ca soldat pe mai multe fronturi în Al Doilea Război Mondial, experiență care i-a alimentat opiniile nonconformiste și împotriva războiului. Romanele sale pline de ironie prezintă greutățile prin care a trecut poporul german în perioada războiului, dar și în cea postbelică. Scrierile surprind cu acuratețe schimbările produse în psihologia națiunii germane. A devenit o voce importantă a stângii germane. Printre operele sale, se numără: *Să nu mai spui nici un cuvânt* (Und sagte kein einziges Wort, 1953), *Partida de biliard de la nouă și jumătate* (Billiard um halbzehn, 1959), *Opiniile unui clovn* (Ansichten eines Clowns, 1963), *Portret de grup cu doamnă* (Gruppenbild mit Dame, 1971) și *Onoarea pierdută a Katharinei Blum* (Die verlorene Ehre der Katharina Blum, 1974). I-a fost decernat Premiul Nobel pentru literatură, în 1972.

Bolliac, Cezar

(23.03.1813, București, România - 25.02.1881, București)

Poet, publicist și militant politic român. După studii gimnaziale la Colegiul Sf. Sava din București, unde l-a avut profesor pe I. Heliade-Rădulescu, intră în armată, dar renunță la această carieră, pentru a-și urma înclinațiile literare. A fost un participant de frunte la Revoluția de la 1848 și membru al societății Frăția; este exilat odată cu eșecul acesteia. A fost un militant pentru unirea principatelor și un susținător al reformelor domnitorului Alexandru Ioan Cuza. A fost editor al publicațiilor *Curiosul*, *Expatriatul*, *Buciumul*, *Trompeta Carpaților*, dar și un pasionat de arheologie (în 1869 este numit în fruntea Comitetului Arheologic), de numismatică și heraldică. A fost un poet romantic minor, cu accente mesianice. Printre scrierile sale se numără: *Operile lui Cezar Boliac. Meditații* (1835); *Poezii Nouă* (1847); *Ideile revoluției și problemele Orientului* (Les idées de la révolution et les affaires d'Orient, 1843), *Mănăstirile românești: mănăstirile numite brâncovenești* (Les Monastères roumaines: Les Monastères dits Brancovenesti, 1862).

Cezar Bolliac

Bollywood

Industrie indiană producătoare de filme, care a început în Bombay (azi Mumbai) în anii 1930 și care s-a dezvoltat, devenind un enorm imperiu cinematografic. *Bombay Talkies*, lansat în 1934 de către Himansu Rai, a impulsionat dezvoltarea cinematografiei indiene. De-a lungul anilor, la Bollywood au luat naștere o serie de genuri clasice: epicul istoric, în cadrul căruia s-a remarcat *Marele Mogul* (Mughal-e-azam, 1960); westernul-curry, precum *Tăciuni* (Sholay, 1975); filmul despre curtezane, precum *Inimă pură* (Pakeezah, 1972), care împletește o cinematografie de excepție și o coregrafie artistică deosebit de senzuală; și filmul mitologic, reprezentat de *Trăiască Santoshi Maa* (Jai Santoshi Maa, 1975). Cei care au contat la box-office au fost în primul rând actorii, mai puțin filmele în sine. Filmele de la Bollywood sunt realizate după un tipar clasic care include un subiect stereotip de succes, scene profesioniste de luptă cu o coregrafie bine pusă la punct,

interludii spectaculoase cu cântece și dansuri, melodramă încărcată de emoție și eroi excepționali. La începutul sec. XXI, Bollywood produce în jur de o mie de filme anual, câștigând audiență printre asiaticii din Marea Britanie și Statele Unite.

Bologna

Oraș, 373 539 loc. (2004), centru administrativ al regiunii Emilia Romagna, din N Italiei. Situat la N de Florența, se întinde la baza nordică a Apeninilor. Pe locul Bolognei actuale s-a aflat orașul etrusc Felsina, care a devenit colonie militară romană în 190 î.Hr. A fost supusă exarhiatului bizantin din Ravenna, începând cu sec. VI d.Hr. A devenit o comună liberă în sec. XII. Inclusă în Statele Papale în 1506, a fost scena încoronării lui Carol V, în 1530. După o scurtă perioadă de ocupație franceză, în 1815 a fost redată Statelor Papale, iar în 1860 a devenit parte a Regatului Italiei. Universitatea din Bologna este printre cele mai vechi universități europene. Orașul este un nod feroviar și un punct important al traficului dintre N și S Italiei. Are o arhitectură extraordinară din perioada Renașterii și din cea medievală. Orașul este cunoscut și pentru arta culinară. În cea de a doua jumătate a sec. XX, a fost guvernat de formațiuni politice de stânga.

Bologna, Giovanni da ~

Vezi Giambologna

Bologna, Universitatea din ~

Cea mai veche universitate din Europa, fondată la Bologna, Italia, în 1088. În sec. XII și XIII, a devenit principalul centru de studiere a legilor civile și a celor ecleziastice, precum și un model de organizare pentru toate universitățile din Europa. Facultățile de Medicină și Filozofie au fost înființate pe la 1200. Facultatea de Științe a fost înființată în sec. XVII. Femeile au fost acceptate ca studente și ca profesoare în sec. XVIII. Astăzi, universitatea cuprinde facultățile de drept, științe politice, economie, litere și filozofie, științe naturale, agricultură, medicină și inginerie.

bologneză, școala ~

Lucrări realizate și teorii expuse de Accademia degli Incamminati, fondată la Bologna în cca 1582 de către Lodovico, Agostino și Annibale Carracci. Ca reacție la manierism, aceștia au pledat pentru desenul după natură. Printre studenții lor cei mai de seamă se numără Domenichino și Guido Reni. Tablourile lor simple, clare, sunt în deplină concordanță cu regulile Contrareformei, care pretindea ca operele de artă să fie ușor de înțeles. Ceea ce a început ca o mișcare regională a devenit una dintre cele mai influente forțe artistice ale sec. XVII.

bolșevic

(*în rusă*, membru al majorității)

Membru al aripii Partidului Social Democrat al Muncitorilor Ruși, condus de către Vladimir Ilici Lenin, care a obținut puterea în timpul Revoluției Socialiste din 1917. Grupul bolșevic a luat ființă în 1903, când adepții lui Lenin au insistat ca membrii partidului să fie obligatoriu revoluționari. Deși s-au unit cu rivalii lor, menșevicii (membrii ai minorității), în timpul Revoluției Ruse din 1905, cele două grupuri s-au separat mai târziu, iar în 1912 Lenin și-a format propriul partid. După Primul Război Mondial, popularitatea partidului a crescut în rândurile soldaților și muncitorilor din orașe. *Vezi* partid comunist; leninism.

Bolșoi Teatr

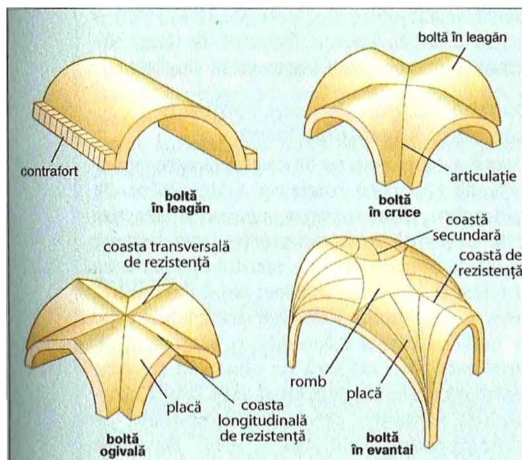
Complex teatral din Moscova, unde se organizează concerte și se montează opere și spectacole de balet. Instituția datează din 1776, când Ecaterina II a autorizat o companie de teatru să dea toate reprezentațiile teatrale în Moscova. Clădirea originală a fost construită în 1825; a fost reconstruită după un incendiu, în 1853. Pe parcurs, companiile care au evoluat s-au schimbat, dar instituția și edificiul reconstruit au rezistat trecerii timpului.

Bolșoi Teatr, Baletul ~

Companie de balet din Rusia, recunoscută pentru spectacolele deosebit de elaborate de balet clasic din sec. XIX. Compania a fost înființată în 1776 și a preluat numele instituției unde activa, adică Teatrul Mare Moscovit. Printre cei mai de seamă coregrafi se numără Marius Petipa, Carlo Blasis, Aleksandr Gorski și Rostislav Zaharov. Între 1964 și 1995, directorul artistic al baletului a fost Iuri Grigorovici. Au avut loc turnee de mare succes, în care balerinii săi au avut ocazia să se remarce în lumea întreagă. Printre aceștia se numără Ecaterina Gelțer, Vasili Tihomirov, Galina Ulanova și Maia Plisețkaia.

boltă

În construcția clădirilor, structură în formă de arc, constituind tavanul sau acoperișul. Zidul în formă de boltă exercită același tip de presiune ca și arcul și trebuie susținut pe toată lungimea prin pereți masivi

Patru tipuri de boltă: bolta în leagăn are o secțiune transversală semicirculară; bolta în cruce este formată prin intersecția perpendiculară a două bolți în leagăn; bolta ogivală (în ogivă sau gotică) este sprijinită printr-o serie de nervuri diagonale arcuite, care împart suprafața bolții în panouri; bolta în evantai este alcătuită din secțiuni concave, cu nervuri desfășurate ca într-un evantai.

cu deschideri mici. Bolta în arc, de fapt o serie continuă de arce, a apărut încă din Antichitate, în Egipt și în Orientul Mijlociu. Arhitecții romani au descoperit că, dacă două bolți în arc se intersectează în unghi drept (bolta în cruce), repetarea în serie a acestei structuri ar putea da naștere unei arii rectangulare de lungime nelimitată. Deoarece presiunea exercitată de bolta în cruce este concentrată în cele patru colțuri, pereții de susținere nu trebuie să fie masivi. Constructorii europeni medievali au conceput bolta gotică, un schelet de arce sau nervuri care puteau fi umplute cu zidărie. Bolta în evantai, populară în stilul perpendicular englezesc, folosea grupuri de nervuri în formă de evantai, ca o dantelă de ornamente sprijinindu-se pe pandantivi sau coloane. În sec. XIX, a început să fie foarte utilizat scheletul masiv de fier cu rol de cadru pentru bolți din materiale ușoare (*vezi* Palatul de Cristal), Crystal Palace. O importantă inovație modernă este bolta în formă de scoică din beton armat care acționează ca o grindă și nu mai exercită presiune laterală, dacă are o lungime de cel puțin trei ori mai mare decât secțiunea transversală.

Bolton, Guy (Reginald)

(23.11.1884, Broxbourne, Hertfordshire, Anglia - 05.09.1979, Londra)

Scenarist și libretist american de origine britanică. Prima sa piesă a fost lansată pe Broadway, în 1911. Colaborând cu P. G. Wodehouse și alții, a scris zeci de piese de teatru, la a căror punere în scenă au participat compozitori precum Jerome Kern (*Oh, Boy!*, 1917), George Gershwin (*Lady, Be Good!*, 1924; *Girl Crazy*, 1930) și Cole Porter (*Anythings Goes*, 1934).

Boltzmann, constanta ~

Raport dintre constanta universală a gazului (*vezi* legile gazelor) și numărul lui Avogadro. Are o valoare de $1,380662\times10^{-23}$ joule/kelvin. Purtând numele fizicianului Ludwig Bolzmann, este o constantă fundamentală în fizică și apare în aproape orice formulare statistică, din fizica clasică și din cea cuantică.

Boltzmann, Ludwig (Eduard)

(20.02.1844, Viena, Austria - 05.09.1906, Duino, Italia)

Fizician austriac. A obținut doctoratul la Universitatea din Viena, după care a predat la mai multe universități germane și austriece. A fost printre primii oameni de știință europeni care au recunoscut importanța teoriei electromagnetice a lui James Clerk Maxwell. A explicat a doua lege a termodinamicii, prin aplicarea legilor mecanicii și a teoriei probabilităților la mișcarea atomilor. Este cunoscut și pentru dezvoltarea mecanicii statistice. Lucrările sale au fost multă vreme ținta unor atacuri din partea comunității științifice, de multe ori nefiind înțelese. Acest lucru i-a provocat în 1900 o depresie, determinându-l să se sinucidă. La scurt timp după moartea sa, teoriile pe care le-a enunțat au fost în sfârșit susținute de descoperirile realizate în fizica atomică, iar fenomene precum mișcarea browniană nu au putut fi explicate decât cu ajutorul mecanicii statistice.

bombardier

Avion militar proiectat să arunce bombe asupra unor ținte de suprafață. Bombardamentul aerian își are originea în războiul turco-italian (1911), atunci când un pilot italian a aruncat grenade asupra a două ținte turcești. În Primul Război Mondial, zeppelinele au fost folosite ca bombardiere strategice. În anii 1930, au fost realizate bombardierele în picaj care au produs mari pagube în timpul Războiului Civil din Spania. În Al Doilea Război Mondial au apărut bombardiere grele care erau folosite pentru distrugerea țintelor pe teritoriul inamicului; între timp, bombardiere de luptă mai mici sprijineau pe câmpul de luptă trupele de la sol. După război, bombardierele cu reacție, care transportă bombe nucleare, au avut un rol esențial în

strategia Războiului Rece, lansând bombe convenționale în timpul Războiului din Vietnam, al Războiului din Golful Persic și al conflictelor din Afghanistan. La sfârșitul sec. XX, eforturile de evitare a sistemelor de avertizare rapidă, tot mai performante, au culminat cu apariția bombardierelor stealth (bombardiere care nu pot fi depistate de radar), dar bombardierele cu reacție, mai mici și mai ieftine, echipate cu senzori electronici și cu bombe „inteligente", ghidate, s-au dovedit eficiente în timpul conflictelor, de la cele din Balcani până la acelea din Orientul Mijlociu.

Bombay

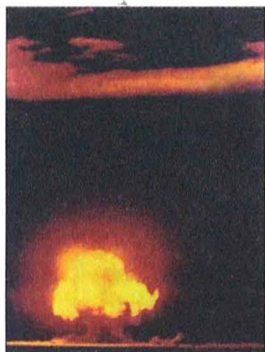
Vezi Mumbay

bombă

În vulcanologie, fragment din orice material vulcanic neconsolidat, care are un diametru mai mare de 32 mm. Bombele se formează din bucăți de lavă complet sau parțial lichidă aruncate de vulcan în timpul unei erupții explozive. Ele se solidifică și se rotunjesc în timpul zborului. Forma finală este determinată de dimensiunea inițială, de vâscozitatea magmei și de viteza de zbor.

bombă atomică

Armă a cărei putere uriașă de explozie rezultă din degajarea bruscă de energie provocată de fragmentarea sau fisiunea nucleelor unor elemente grele, cum ar fi plutoniul sau uraniul (*vezi* fisiune nucleară). O bombă atomică modernă, având între 5 și 15 kg de uraniu îmbogățit, va genera o explozie de 15 kilotone, care va crea o lumină orbitoare, o undă de șoc foarte puternică și o ploaie radioactivă letală. Prima bombă atomică, realizată în cadrul Proiectului Manhattan în Al Doilea Război Mondial, a fost detonată pe 16 iulie 1945 în deșertul New Mexico. Singurele bombe utilizate în război au fost lansate de SUA asupra orașelor Hiroshima, pe 6 august 1945, și Nagasaki, trei zile mai târziu. În 1949, Uniunea Sovietică a testat prima sa bombă atomică, fiind urmată de Marea Britanie (1952), Franța (1960), China (1964), India (1974) și Pakistan (1998). Israelul și Africa de Sud au fost suspectate că au testat arme nucleare în 1979. *Vezi și* bombă cu hidrogen; Tratatul de neproliferare a armelor nucleare; armă nucleară.

Primul test cu bombă atomică, lângă Alamogordo, New Mexico, SUA, 16 iulie 1945

JACK ABBEY/LOS ALAMOS NATIONAL LABORATORY

bombă cu hidrogen *sau* bombă H *sau* bombă termonucleară

Armă a cărei putere de explozie este generată de fuziunea nucleară a izotopilor de hidrogen. Temperatura necesară reacției este obținută prin detonarea unei bombe atomice (a cărei energie rezultă din fisiunea nucleară). Explozia bombei produce o undă de șoc care poate distruge orice clădire pe o rază de câțiva kilometri, o lumină albă, orbitoare și o căldură ce poate da naștere unor incendii de proporții. Are drept consecință formarea unei ploi radioactive ce contaminează aerul, apa și solul. Bombele cu hidrogen, de mii de ori mai puternice decât bombele atomice, pot avea dimensiuni mici, pentru a încăpea în focoasele rachetelor balistice intercontinentale care pot parcurge jumătate din circumferința Pământului în 20–25 de minute. Prima bombă cu hidrogen a fost realizată de Edward Teller și de alți savanți americani și testată pe atolul Enewetak (la 1 noiembrie 1952). Uniunea Sovietică a testat prima bombă H în 1953, urmată de Marea Britanie (1957), China (1967) și Franța (1968). Armele nucleare moderne utilizează atât fuziunea, cât și fisiunea nucleară.

bombă cu neutroni *sau* focos cu radiație sporită

Mică armă termonucleară, la care explozia și căldura degajată sunt minime, dar care eliberează mari cantități de radiații letale. Explozia și căldura sunt limitate la o rază de doar câteva sute de metri; în interiorul unei zone ceva mai mari, bomba lansează un val masiv de radiații neutronice și gamma, extrem de distructive pentru țesuturile vii. O astfel de bombă ar putea fi letală, dacă ar fi folosită împotriva dispozitivelor de infanterie și a tancurilor, pe câmpul de luptă, fără a pune în pericol orașele aflate la doar câțiva kilometri depărtare. Focosul poate fi montat într-o rachetă lansată de un mortier sau chiar dintr-un avion de luptă.

bombă de adâncime

Armă folosită de nave și avioane pentru atacarea submarinelor aflate în submersie. Construită de britanici în Primul Război Mondial pentru a fi folosită împotriva submarinelor germane, consta dintr-o canistră umplută cu explozibil care era aruncată de la prova unui vas, în vecinătatea unui submarin în submersie. Explozia se producea

rareori suficient de aproape față de submarin încât să-l scufunde, însă unda de șoc îl avaria sau îi deregla instrumentele, astfel încât îl obliga să iasă la suprafață, unde putea fi distrus cu focuri de artilerie de pe navă. Bombele de adâncime moderne pot fi lansate până la 1 800 m, de pe puntea unei nave sau dintr-un avion. Bombele atomice de adâncime au un focos nuclear și o rază letală mult mai mari.

bombă H

Vezi bombă cu hidrogen

bombă inteligentă

Bombă dotată cu un sistem de ghidare care o direcționează spre țintă. Își schimbă direcția de zbor prin intermediul aripilor, care se mișcă în funcție de comenzile primite. Sistemul de ghidare poate fi electro-optic, laser sau infraroșu. Senzorii electro-optici trimit imagini ale zonei în care se află ținta către un avion, care localizează apoi bomba pe țintă sau o ghidează până în momentul impactului. Armele ghidate prin laser urmăresc reflexiile unei raze laser dirijate pe țintă de o altă sursă. Ghidarea cu infraroșu se bazează pe căldura generată de țintă. Bombele inteligente au fost folosite prima dată în războiul din Vietnam.

bombă termonucleară

Vezi bombă cu hidrogen

bomboane

Produse dulci pe bază de zahăr sau/și ciocolată. Egiptenii, care nu cunoșteau zahărul, confecționau bomboane din miere (combinată cu smochine, curmale, nuci și mirodenii). După începerea cultivării trestiei-de-zahăr, în sec. XV, producerea bomboanelor a luat amploare. La sfârșitul sec. XVIII s-a inventat cea dintâi mașină de fabricat bomboane. Principalele ingrediente sunt zahărul combinat cu alți carbohidrați, precum siropul de cereale sau amidonul, miere, melasă și zahăr de arțar. Elementului dulce de bază i se adaugă ciocolată, fructe, nuci, alune, ouă, lapte, arome și coloranți. Sortimentele de bază sunt: dropsurile, caramelele, nuga, jeleurile, fondantele, marțipanul, trufele, vata de zahăr, guma de mestecat, bomboanele gumate.

Bombon

Vezi Taal

Bomu

Râu din Africa Centrală. Curge spre V și delimitează granița dintre Congo și Republica Centrafricană (unde poartă numele de Mbomou). Curge pe o distanță de 800 km, face un ocol prin savane și se unește cu râul Uele, cu care formează fluviul Ubangi.

Bon

Festival popular anual din Japonia, care are loc de obicei între 13–15 iulie, în onoarea spiritelor membrilor decedați ai unei familii sau în onoarea tuturor morților. Ca și la Festivalul Anului Nou, se crede că morții revin de regulă în locurile unde s-au născut. Pietrele funerare sunt curățate, se dansează și se aprind lampioane colorate pentru a întâmpina spiritele celor decedați și pentru a le călăuzi la plecare.

bon

Religie indigenă din Tibet. La început, avea legătură cu îmblânzirea forțelor demonice, iar printre practicile sale se numărau și sacrificiile umane. Mai târziu, s-a dezvoltat ca un cult al monarhului divin (regii fiind considerați manifestări ale divinităților cerești), reformulat în budismul tibetan ca reîncarnare a lui Lama. Cei care se opuneau preoților profetici din ordinul Bon erau prezicătorii budiști, iar zeităților aerului, pământului și ale lumii de sub pământ li se opuneau zeitățile budiste tibetane. Deși supremația sa religioasă s-a încheiat în sec. VIII d.Hr., bon încă supraviețuiește în multe trăsături ale budismului tibetan, dar și ca religie vie în zonele de N și de E ale Tibetului.

Bon Marché

(*în franceză*, ieftin)

Magazin universal din Paris. A fost fondat ca un mic magazin la sfârșitul sec. XIX, iar prin 1865 a devenit primul magazin universal din lume. Sediul său din 1876 a fost proiectat de către Alexandre-Gustave Eiffel (1832–1923). Nu are legătură cu lanțul de magazine omonim din NV SUA.

Bona Dea

În religia romană, zeița fertilității, a pământului. Era sărbătorită la 1 mai. Templul era construit pe una dintre colinele celebre ale Romei, Aventin. Templul era îngrijit și vizitat numai de femei, cu toate că inscripțiile menționează că exista și o dimensiune publică a venerării ei, la care puteau participa și bărbați.

Bonaparte, (Marie-Annonciade-) Caroline

(25.03.1782, Ajaccio, Corsica – 18.05.1839, Florența)

Regină a Napolelui (1808–1815). Cea mai mică soră a lui Napoleon, căsătorită cu

Joachim Murat în 1800. Înscăunarea soțului ei ca rege al Napolelui se datorează în mare parte firii ei ambițioase. Relațiile sale cu Napoleon au devenit tot mai încordate din cauza alianțelor schimbătoare realizate de soțul său între 1814–1815, alianțe care au dus în cele din urmă la execuția acestuia. Caroline s-a refugiat la Trieste și a devenit contesă de Lipona.

Bonaparte, (Marie-) Pauline

(20.10.1780, Ajaccio, Corsica - 09.06.1825, Florența, Italia)

Aristocrată franceză. Soră a lui Napoleon, s-a căsătorit cu unul dintre ofițerii săi, generalul C.V.E. Leclerc (1772–1802), în 1797. După moartea lui Leclerc s-a recăsătorit cu prințul Camillo F. L. Borghese (1803) și a plecat împreună cu acesta la Roma. Curând, s-a plictisit de el și a revenit la Paris, unde comportamentul său a dat naștere unor scandaluri. În 1806 a primit titlul de ducesă de Guastalla. A murit de cancer, la Florența.

Bonaparte, Jérôme

(15.11.1784, Ajaccio, Corsica - 24.06.1860, Villegenis, Franța)

Nobil francez. Cel mai mic frate al lui Napoleon, cu care acesta a avut relații încordate din cauză că s-a căsătorit, fără acordul lui, cu o rezidentă americană, în 1803. Mai târziu, a fost de acord cu anularea căsătoriei. Napoleon l-a căsătorit cu prințesa Caterina de Württemberg și l-a înscăunat rege al Westfaliei (1807–1813). A luptat în campania din Rusia, în 1812, și a participat la Bătălia de la Waterloo. După căderea lui Napoleon, a trăit la Florența. După înscăunarea nepotului său, Napoleon III, a revenit în Franța pentru a deveni mareșal al Franței și președinte al Senatului.

Bonaparte, Joseph

(07.01.1768, Corte, Corsica - 28.07.1844, Florența, Toscana, Italia)

Avocat, diplomat și militar francez. Frate mai mare al lui Napoleon, a fost, în perioada domniei acestuia, rege al Neapolelui (1806–1808). A abolit feudalismul, a reformat ordinele monastice și a reorganizat sistemul financiar, judiciar și educațional. A fost numit rege al Spaniei în 1808, însă încercările sale de reformă nu au avut succesul scontat. În 1813, a abdicat și s-a întors în Franța. După înfrângerea lui Napoleon la Waterloo, Joseph a trăit în Statele Unite (1815–1832), iar mai târziu s-a stabilit în Italia.

Bonaparte, Louis

(02.09.1778, Ajaccio, Corsica - 25.07.1846, Livorno, Italia)

Nobil și militar francez. Unul dintre frații lui Napoleon, l-a însoțit în campania din Italia (1796–1797) și a fost aghiotantul său în Egipt (1798–1799). La insistențele lui Napoleon, s-a căsătorit în 1802 cu Hortense de Beauharnais. Căsătoria nu a fost una fericită, destrămându-se în scurt timp. Proclamat rege al Olandei în 1806, a fost criticat de Napoleon din cauză că era prea indulgent cu supușii să. Refuzul de a se alătura Sistemului Continental l-a pus într-o poziție conflictuală cu Napoleon, iar în 1810 a fugit din regatul său și s-a stabilit în Italia. Napoleon III a fost fiul său.

Bonaparte, Lucien

(21.05.1775, Ajaccio, Corsica - 29.06.1840, Viterbo, Italia)

Om politic și nobil francez. Unul dintre frații lui Napoleon, a devenit președintele Consiliului Celor Cinci Sute și l-a ajutat pe Napoleon să preia puterea, în urma loviturii de stat din 18–19 Brumar. Lucien era de părere că ambițiile lui Napoleon puneau în pericol cauza democrației, iar acest lucru a dus la răcirea relațiilor dintre cei doi frați. Cu toate acestea, l-a ajutat pe Napoleon în timpul celor O Sută de Zile, fiind cel din urmă care a apărat prerogativele fratelui său în timpul celei de-a doua abdicări, după care el însuși s-a retras și a trăit în Italia.

Bonaparte, Napoleon

Vezi Napoleon

Bonaventura, Sfântul ~

(1217, Bagnoregio, Statele Papale - 15.07.1274, Lyon; canonizat la 14.04.1482; sărbătorit la 15 iulie)

Teolog medieval și cardinal italian, preot general al franciscanilor. Fiu al unui medic, s-a vindecat de o boală a copilăriei, aproape fatală, cu ajutorul rugăciunilor Sfântului Francisc de Assisi. După ce a studiat la Universitatea din Paris, a intrat în 1244 în ordinul franciscanilor. În 1254 a preluat conducerea Școlii Franciscane din Paris. I-a apărat pe călugării cerșetori împotriva acuzației că, cerșind, ar încălca învățăturile din Evanghelie. Ales în 1257 în funcția de preot general franciscan, a adoptat o cale de mijloc, mediind între cei care susțineau o abordare mai riguroasă a sărăciei și cei care favorizau un regim mai puțin drastic. Printre lucrările sale teologice se numără un comentariu la *Sentințele* lui Petru Lombardul și *Călătoria minții către Dumnezeu*

(Itinerarium mentis ad Deum, 1259). Papa Grigore X l-a numit cardinal de Albano (Italia) în 1273, iar la al doilea Conciliu de la Lyon a reconciliat clericii parohiilor cu ordinele preoţilor cerşetori.

Bond, (Horace) Julian

(n. 14.01.1940, Nashville, Tennessee, SUA)

Om politic şi lider american în domeniul drepturilor omului. Fiu al unor profesori eminenţi, a urmat Colegiul Morehouse. În 1960, a ajutat la înfiinţarea Comitetului de Coordonare al Studenţilor pentru Nonviolenţă (Student Nonviolent Coordinating Committee, SNCC). În 1965 a fost ales în legislativul statului Georgia, dar sprijinul acordat SNCC, care denunţa războiul din Vietnam, a condus la demiterea sa. A fost reales de două ori, însă de fiecare dată i s-a refuzat învestirea. În 1966, Curtea Supremă a SUA a declarat că excluderea sa este neconstituţională şi în 1967 a devenit parlamentar. Mai târziu, a făcut parte din Senatul SUA (1975–1987). În 1998 a devenit preşedintele NAACP.

bondar

Denumire generică pentru speciile celor două genuri de insecte *Bombini* (familia *Apidae*, ordinul *Himenoptera*) care se găsesc aproape în întreaga lume, dar mai ales în zonele cu climă temperată. Bondarii sunt masivi şi păroşi, având o lungime medie de 1,5–2,5 cm şi corp de culoare neagră, cu dungi groase galbene sau portocalii. Speciile genului *Bombus* îşi construiesc cuiburi, deseori în pământ, cel mai des în cuiburi părăsite de păsări sau de şoareci. Trăiesc în grupuri organizate, cu o regină, trântori şi lucrătoare (*vezi* castă). Speciile genului *Psithyrus* sunt paraziţi sociali (*vezi* parazitism); îşi depun ouăle în cuiburile speciei *Bombus*, unde ouăle şi larvele sunt îngrijite de lucrătoarele de *Bombus*.

Bondjol, Imamul ~

(1772, Kampung Tandjung Bunga, Sumatra - 06.11.1864, Manado, Celebes)

Conducător al unui război religios care a divizat populaţia minangkabau din Sumatra. Convertit la credinţa islamică reformistă wahhabi, cunoscută în Sumatra sub numele de secta Padri, a întemeiat o comunitate militarizată în Bondjol, de unde şi-a luat şi numele, locul fiind considerat centrul din care porneşte războiul sfânt. Guvernul laic a solicitat ajutorul olandezilor, dar aceştia erau prinşi în războiul din Java (1825–1830), astfel că forţele imamului Bondjol şi-au mărit sfera de influenţă. Odată cu venirea olandezilor, trupele sale au fost învinse, el s-a predat (1837), iar teritoriul Minangkabau a fost anexat coloniilor olandeze.

Bône

Vezi Annaba

bongo

Antilopă mare, viu colorată (*Boocercus* sau *Taurotragus euryceros*), care trăieşte în pădurile dese din centrul Africii. Timidă, rapidă şi sperioasă, bongo trăieşte în grupuri mici sau în perechi. Are o înălţime de 1,3 m la greabăn şi o coamă ţepoasă şi dreaptă, pe toată lungimea spatelui. Ambele sexe au coarne grele, spiralate. Masculul este de culoare brună-roşcată până la negru, cu partea ventrală neagră, picioarele albe cu pete negre, semne albe pe cap şi dungi înguste, verticale pe corp. Femela are aproximativ aceeaşi culoare, dar este de un maro-roşcat mai strălucitor.

bongo (*Boocercus euryceros*)

TOM MCHUGH – PHOTO RESEARCHERS

Bonheur, Rosa

(16.03.1822, Bordeaux, Franţa - 25.05.1899, Melun)

Pictoriţă franceză având ca subiect predilect animalele. A studiat cu tatăl său, profesor de artă, şi a început să expună regulat la Salonul din Paris, din 1841. Tablourile sale reprezentând lei, tigri, cai şi alte animale au devenit foarte populare. *Târgul de cai* (Foire aux chevaux, 1853) i-a adus o reputaţie internaţională. Având o personalitate excentrică, s-a deghizat în haine bărbăteşti pentru a putea studia caii şi atmosfera târgului din Paris, cu permisiunea oficială a poliţiei. În 1865 a fost prima femeie din lume care a primit Crucea Legiunii de Onoare.

Bonhoeffer, Dietrich

(04.02.1906, Breslau, Germania - 09.04.1945, Flossenbürg)

Pastor şi teolog luteran german. A studiat la universităţile din Berlin şi Tübingen, iar din 1931 a predat teologia la Universitatea din Berlin. A devenit un purtător de cuvânt important al Bisericii Mărturisirii şi a avut un rol activ în cadrul mişcării de rezistenţă, fiind spion. A fost arestat şi încarcerat în 1943. Descoperirea unor documente care îl învinuiau de atentatul la viaţa lui Adolf Hitler din 1944 a dus la executarea sa cu o lună înaintea încheierii celui de-Al Doilea Război Mondial. Unul

dintre cei mai inovatori teologi ai sec. XX, Bonhoeffer a pledat pentru o nouă viziune a creștinismului, conform căreia se aboleau diferențele dintre sacru și profan și se abandonau privilegiile bisericii în favoarea implicării active în problemele societății. Cele mai cunoscute lucrări ale sale sunt *Prețul de a fi discipol* (Nachfolge, 1937), *Etica* (Ethik, 1949) și *Scrisori și documente din închisoare* (Widerstand und Ergebung: Briefe und Aufzeichnungen aus der Haft, 1952).

Boniface de Querfurt, Sfântul ~
Vezi Bruno de Querfurt, Sfântul ~

Bonifaciu VIII *născut* **Benedict Caetani**
(aprox. 1235, Anagni, Statele Papale - 11.10.1303, Roma)

Papă (1294–1303). Născut într-o importantă familie din Roma, a studiat dreptul la Bologna și a reușit să avanseze în administrația papală, devenind diacon-cardinal (1281), iar mai apoi papă. În 1296, încercările sale de a pune capăt ostilităților dintre Eduard I al Angliei și Filip IV al Franței s-au blocat în chestiunea perceperii unor taxe pentru clerici fără aprobarea papei. Când Bonifaciu a dat o bulă prin care se interzicea o astfel de taxă, Filip a răspuns printr-o serie de măsuri economice. Cei doi s-au confruntat iarăși în 1301, pe tema controlului asupra clerului, când Filip a ordonat ca un preot francez să fie judecat și închis. În cele din urmă, auzind că Bonifaciu plănuiește să-l excomunice pe Filip, susținătorii acestuia l-au capturat pe papă. Deși a fost salvat după două zile, a murit la scurt timp după aceasta.

Bonifaciu, Sfântul ~
(675 d.Hr., Wessex, Anglia - 05.06.754, Dokkum, Frisia, azi Germania; sărbătorit la 5 iunie)

Misionar și reformator englez. Numit la început Wynfrith, a devenit călugăr benedictin și ulterior preot. A avut două încercări de convertire a saxonilor; în 718 d.Hr., a călătorit la Roma, unde papa Grigore II i-a încredințat o misiune de convertire a păgânilor de la E de Rin și i-a dat numele de Bonifaciu. În 722 a fondat în Hesse prima dintre multele mănăstiri benedictine. A fost activ vreme de zece ani (725–735 d.Hr.) în Turingia. A pus bazele a patru episcopate în Bavaria, pregătind drumul pentru încorporarea acesteia în Imperiul Carolingian. A convocat cinci sinoade (740–745 d.Hr.), pentru a reforma clericii franci și pe misionarii irlandezi, și un conciliu (747 d.Hr.), pentru a reforma întregul regat al francilor. A fost ucis de un grup de frizoni în timp ce le citea din Biblie proaspeților convertiți.

Bonin, Insulele ~
în japoneză **Ogasawara-gunto**

Grup de cca 30 de insule în partea de V a Oceanului Pacific. Situate la aproape 950 km S de Tokyo și aparținând administrativ de Japonia, ocupă cca 100 kmp; grupul include insulele Chichi (cea mai mare insulă), Haha, Muko și Yome. În 1830, au fost colonizate de un grup de europeni și de hawaiieni. Insulele au fost anexate formal Japoniei în 1876; au fost administrate de SUA între 1945–1968.

Bonington, Richard Parkes
(25.10.1801, Arnold, Anglia - 23.09.1828, Londra)

Pictor englez care a activat în Franța. În 1818, a plecat la Paris pentru a studia cu Antoine-Jean Gros. Talentul său pentru tehnica în acuarelă, o noutate la Paris, a atras mulți imitatori. A expus la faimosul Salon Englez în 1824, unde a câștigat o medalie de aur. Alături de John Constable și J.M.W. Turner, a făcut populară schița în ulei, o imortalizare a efectelor tranzitorii din natură, executată rapid. A devenit un personaj important în Franța și Anglia, fiind considerat un maestru al mișcării romantice și un inovator al tehnicilor. Moartea sa, la vârsta de 26 de ani, a întrerupt brusc o carieră excepțională.

Bonn

Oraș în Germania, 306 000 loc., în zona metropolitană: 878 700 loc. (2002). Situat pe fluviul Rin, la S de Köln, a fost, până în 1991, capitala Germaniei de Vest. Veche așezare înaintea venirii romanilor, numele său s-a păstrat în Castra Bonnensia, o fortăreață romană din sec. I d.Hr. În sec. IX d.Hr., a devenit orașul franc Bonnburg. Puterea orașului a sporit în sec. XIII, când a devenit capitala Electoratului de Köln. În 1815, Bonn a fost transferat Prusiei, în urma Congresului de la Viena, iar la sfârșitul sec. XIX era un oraș rezidențial la modă. În Al Doilea Război Mondial, a fost ținta a numeroase bombardamente. Dezvoltarea sa postbelică a fost accelerată începând cu 1949, când orașul a fost ales să devină capitala Germaniei de Vest. Odată cu reunificarea Germaniei, capitala a fost mutată la Berlin. Bonn este orașul natal al lui Ludwig van Beethoven.

Bonnard, Pierre
(03.10.1867, Fontenay-aux-Roses, Franța - 23.01.1947, Le Cannet)

Pictor și gravor francez. A studiat la Academia Julien și la École des Beaux-Arts (1888–1889). În anii 1890 a devenit

membru important al grupului Nabi și a fost influențat de stilul Art Nouveau și de stampele japoneze. Alături de prietenul său Edward Vuillard, a surprins în lucrările sale scene intime ale interiorului domestic, gen cunoscut sub numele de intimism, în care reprezenta viața pariziană a anilor premergători Primului Război Mondial. De asemenea, a realizat autoportrete, naturi moarte, peisaje marine și picturi decorative de mari dimensiuni. În 1910, a descoperit frumusețea S Franței și a început să picteze o serie de peisaje luminoase din regiunea mediteraneeană. A fost fascinat de perspectivă, pe care a folosit-o în tablouri precum *Natură moartă în fața ferestrei* (Nature morte devant la fenêtre, 1913). Începând cu anii 1920, s-a specializat în peisaje, interioare, imagini de grădini, nuduri în baie. A realizat ilustrații pentru *Revue blanche* și pagini decorative pentru volumul *Parallèlement* al lui Paul Verlaine (1900). A fost unul dintre cei mai mari coloriști ai artei moderne.

Bonnefoy, Yves

(n. 24.06.1923, Tours, Franța)

Poet francez. Ca student la matematică, Bonnefoy s-a mutat la Paris, unde a fost influențat de suprarealiști. Poezia sa descrie un univers profund, adus la viață de intuiția lumii reale. Printre volumele sale de poezii se numără *Cel fără de lumină* (Ce qui fut sans lumière, 1987), *Început și sfârșit de ninsoare* (Début et fin de neige, 1991) și *Plăci curbe* (Les planches courbes, 2001). Bonnefoy, care este și savant, a realizat un dicționar de mitologii și religii intitulat *Mitologii* (Mythologies, 1981). A deținut catedra de poezie comparată a Collège de France, între 1981–1994.

Bonnet, Georges-Étienne

(23.07.1889, Bassillac, Franța - 18.06.1973, Paris)

Om politic francez. Ales în Camera Deputaților (1924–1940), a devenit unul dintre liderii Partidului Socialist Radical. A fost ministru de finanțe (1937–1938) și ministru de externe (1938–1939) și un militant fervent pentru reconcilierea cu Germania nazistă. De asemenea, a sprijinit regimul de la Vichy. După eliberare, a început să fie cercetat, însă acuzațiile au fost retrase. În 1944, a fost exclus din Partidul Radical; a fost reprimit în 1952 și din nou exclus, în 1955. Mai târziu, a fost ales în Camera Deputaților (1956–1968).

Bonnie Prince Charlie

Vezi Charles Edward

Bonnie și Clyde

născuți **Bonnie Parker și Clyde Barrow**

(24.03.1909, Telico, Texas, SUA - 23.03.1934, lângă Gibsland, Louisiana; 01.10.1910, Rowena, Texas, SUA - 23.03.1934, lângă Gibsland, Louisiana)

Celebri infractori americani. După ce Barrow a petrecut o perioadă în pușcărie (1930–1932), el și Parker s-au lansat într-o serie de atacuri criminale care au durat 21 de luni; au jefuit benzinării, restaurante și bănci din Texas, Oklahoma, New Mexico și Missouri, ucigând multe persoane. Acțiunile lor au fost pe larg comentate de presă. Trădați de un prieten, au fost surprinși de forțele de poliție într-o ambuscadă pe o autostradă din Gibsland; când au încercat să scape, poliția a deschis focul, ucigându-i. Aventurile lor au reprezentat sursa de inspirație pentru numeroase romane și filme.

bonobo

Specie (*Pan paniscus*) de maimuță de mari dimensiuni, considerată odinioară a fi o subspecie a cimpanzeului, cu care seamănă destul de bine ca dimensiuni, aspect și obiceiuri. Zona în care trăiește, pădurile tropicale din centrul Rep. Dem. Congo, este mult mai restrânsă decât cea a cimpanzeului. Comparativ cu acesta, are brațe mai lungi și mai subțiri, un corp mult mai suplu și o față mai puțin proeminentă. Bonobo se hrănesc mai ales cu fructe, dar și cu frunze, semințe, iarbă și animale mici. Formează comunități de 15–120 de indivizi. O trăsătură izbitoare a vieții lor sociale este faptul că desfășoară activități sexuale foarte frecvente, adesea ca metodă de aplanare a conflictelor, dând puțină importanță vârstei sau sexului partenerului. Populația de bonobo scade îngrijorător din cauza vânătorii și a distrugerii habitatului. Este considerată specie amenințată cu dispariția.

Bononcini, Giovanni

(18.07.1670, Modena, Ducatul Modena - 09.07.1747, Viena, Austria)

Compozitor italian. Tatăl său, Giovanni Maria Bononcini (1642–1678), *maestro di capella* la catedrala din Modena, a fost compozitorul a numeroase sonate bisericești și de cameră. Giovanni a fost el însuși *maestro di capella* la San Giovanni in Monte din Modena; mai târziu, a deținut funcții importante în diverse capitale europene. În anii 1720, aflându-se la Londra, s-a aflat în competiție compozițională cu Georg Friedrich Händel. A scris mai mult de 30 de opere, 20 de oratorii și cca 300 de cantate

(majoritatea pentru voce solo și continuo), însă astăzi acestea sunt puțin ascultate. Fratele său, Antonio Maria Bononcini (1677–1726), a fost și el compozitor.

bonsai

(*în japoneză*, cultivare a plantelor în tăviță)

Arbore pitic și, de asemenea, arta de a crește astfel de copaci. Specimenele de bonsai sunt copaci obișnuiți sau tufișuri, care nu sunt pitice din punct de vedere genetic. Devin pitici prin folosirea unui sistem de tăiere a rădăcinilor și a ramurilor și de legare a ramurilor cu sârme. Această artă a apărut mai întâi în China, dar a fost utilizată și dezvoltată în special de japonezi. Sursa directă de inspirație pentru bonsai se află în natură, la copacii care cresc în zone stâncoase sau în condiții grele de viață și care sunt contorsionați și nu au o înălțime prea mare, din cauza mediului neprimitor în care trăiesc. Cele mai apreciate caracteristici sunt trunchiul ce pare bătrân și ramurile verzi, ce par tinere. Bonsaii pot trăi chiar mai mult de un secol, astfel încât sunt trecuți de la o generație la alta, având o valoare deosebită pentru familie. Vasele pentru bonsai, de regulă din argilă, au dimensiuni și culori variate și trebuie să fie în armonie cu forma și culorile arborelui bonsai. În Japonia, există o adevărată industrie a creșterii de bonsai.

pin bonsai

JUDITH GROFFMAN

Bontemps, Arna(ud) (Wendell)

(13.10.1902, Alexandria, Louisiana, SUA – 04.06.1973, Nashville, Tennessee)

Scriitor american din perioada renașterii din Harlem. La vârsta de trei ani s-a mutat cu familia în California. Poeziile sale au început să fie publicate în anii 1920 în reviste pentru populația de culoare, cum ar fi *Crisis* și *Opportunity*. Alături de Countee Cullen a transformat primul său roman, *Dumnezeu ne-a dat duminicile* (God Sends Sundays, 1931), în piesa de teatru *Femeia din St. Louis* (St. Louis Woman). Subiectul următoarelor două romane este legat de revolta sclavilor. Împreună cu Langston Hughes, s-a ocupat cu editarea de antologii; a fost un scriitor prolific de literatură pentru copii, preferând subiecte nonficționale, despre americanii de culoare și istoria lor. A predat la Universitatea Fisk aproape toată viața.

bonuri de tezaur

Titlu de valoare, emis de guvernul SUA pe termen scurt, variind de la o lună până la un an. Bonurile de tezaur sunt, de obicei, vândute la licitație cu o reducere de bază și cu un beneficiu egal cu diferența dintre prețul de cumpărare și valoarea de maturitate. Deoarece sunt foarte „lichide" (banii nefiind blocați pe perioade de timp lungi), randamentul lor financiar este în mod normal mai scăzut decât al titlurilor de plasament pe termen lung. Prețurile lor nu fluctuează de obicei atât de mult ca acelea ale altor titluri emise de guvern, dar pot fi influențate de cumpărarea și vânzarea unor mari cantități de certificate de trezorerie de la banca centrală. Fiind folosite intens pentru prima dată în timpul Primului Război Mondial, bonurile de tezaur erau inițial privite ca o sursă de venit de urgență, dar flexibilitatea lor și dobânda relativ scăzută au dus la adoptarea lor ca element permanent în datoria națională. Din 1970 până în 1998, comanda minimă pentru certificatele de trezorerie era de 10 000 $, după care a fost redusă la 1 000 $. În 2000, Trezoreria SUA a încetat să mai ofere bonuri de tezaur cu scadența la 52 de săptămâni.

Bonus Army /Armata Bonusurilor/

Mișcare de protest a veteranilor din Primul Război Mondial, care s-au adunat la Washington DC, în vara anului 1932, pentru a cere plata bonusurilor promise. Mai mult de 12 000 de veterani, împreună cu familiile lor, au ridicat o tabără de corturi în apropierea Capitoliului, cerând sprijin pentru o moțiune care să forțeze plata bonusurilor, votate deja de Congres. Când moțiunea a fost respinsă, majoritatea mulțimii a plecat acasă, însă unii protestatari furioși au manifestat violent, ceea ce a determinat autoritățile locale să ceară ajutor federal președintelui Herbert Hoover. Trupele armatei, conduse de generalul Douglas MacArthur, i-au împrăștiat pe protestatari și le-au ars corturile. Acest lucru a condus la dezaprobarea publică și apoi la înfrângerea lui Hoover, la alegerile din 1932. Un alt grup de veterani s-a adunat în 1933, dar Congresul a respins din nou moțiunea. Abia în 1936, Congresul a adoptat o lege pe baza căreia au fost plătite beneficii pentru veterani, în valoare de două milioane de dolari.

Booker, Premiul ~

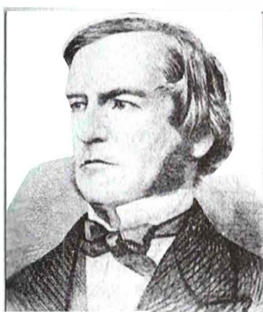
Premiu britanic de prestigiu, conferit anual unui roman. A fost inaugurat în 1968

de către prestigioasa companie multinațională Booker McConnell, ca echivalent al premiului francez Goncourt. Cărțile nominalizate de edituri trebuie să fie scrise în engleză și de autori din Marea Britanie, din țările Commonwealthului, din Irlanda sau din Africa de Sud. Printre câștigătorii premiului se numără Kingsley Amis, A.S. Byatt, Ruth Prawer Jhabvala și Salman Rushdie. În 1992, a fost introdus și Premiul Booker pentru romanul rusesc.

Boole, George

(02.11.1815, Lincoln, Anglia - 08.12.1864, Ballintemple, Irlanda)

Matematician britanic. Deși autodidact și neavând o diplomă universitară, în 1849 a fost numit profesor de matematică la Queen's College din Irlanda. Metoda sa simbolică, total originală, a deducției logice, este explicată pe larg în *Cercetare asupra legilor gândirii* (Laws of Thought, 1854). Boole a perseverat în afirmația conform căreia logica ar trebui să se înrudească mai mult cu matematica decât cu filozofia. Algebra logicii cu două valori dezvoltată de el, astăzi denumită algebra booleană, este utilizată la computerele electronice digitale.

George Boole, gravură

...TEA CURATORILOR DE LA BRITISH ..., J.R. FREEMAN & CO. LTD.

Boone, Daniel

(cca 02.11. 1734, Berks, Pennsylvania, SUA - 26.09.1820, St. Charles, Montana)

Colonist american și erou legendar. A trăit la frontiera Carolinei de Nord, ca vânător. A făcut mai multe călătorii prin trecătoarea Cumberland, ajungând în partea de E a ținutului Kentucky (1767, 1769–1771), iar în 1775 a fost angajat să marcheze o rută permanentă, numită Wilderness Road. A pus bazele așezărilor Boonesboro și Harrodsburg. A apărat Boonesboro împotriva atacului indienilor, a fost capturat de către indienii shawnee în 1778, dar a evadat după cinci luni, pentru a-i avertiza pe locuitorii din Boonesboro de riscurile unui atac iminent. După ce în anii 1780 și-a pierdut proprietatea din Kentucky, s-a mutat în Missouri. Aventurile sale au fost prezentate într-o foarte populară carte despre istoria ținutului Kentucky și în poemul epic *Don Juan* al lui George Byron.

Boorman, John

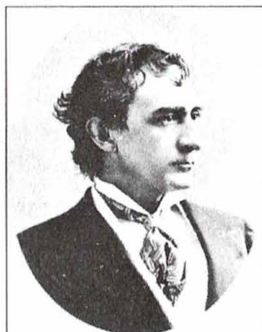
(n. 18.06.1933, Shepperton, Middlesex, Anglia)

Regizor englez de film. Ca director al echipei de filme documentare a filialei BBC din Bristol (1962–1964), a fost producătorul serialului de mare succes *Citizen 63*. După ce a regizat primul său film artistic, în 1965, au urmat *Point Blank* (1967) și *Iad în Pacific* (Hell in the Pacific, 1968) în SUA. Filmul său de mare succes, *Eliberarea* (Deliverance, 1972), este o istorie impresionantă despre rezistență și supraviețuire. Printre filmele ulterioare se numără *Excalibur* (1981) și *Speranță și glorie* (Hope and Glory, 1987).

Booth, Edwin (Thomas)

(13.11.1833, lângă Bel Air, Maryland, SUA - 07.06.1893, New York, New York)

Actor american. Născut într-o renumită familie de artiști de teatru, a început să evolueze pe scenă în 1857, în New York și Boston. A devenit celebru interpretând rolul lui Hamlet în o sută de reprezentații consecutive, între 1864–1865. Când fratele său, John Wilkes Booth, l-a asasinat pe președintele Abraham Lincoln, Edwin s-a retras din lumea teatrului, până în 1866. În 1869, și-a deschis propriul teatru, dar, din cauza administrării defectuoase, a fost nevoit să-l vândă în 1873. Interpretările rolurilor Hamlet, Iago și Lear i-au adus o mare faimă în Anglia și în Germania. A fondat Clubul Actorilor la New York, în 1888.

Edwin Booth,
fotografie de Bradley și Rulofson

COLECȚIA TEATRU, BIBLIOTECA PUBLICĂ DIN NEW YORK, CENTRUL LINCOLN, FUNDAȚIILE ASTOR, LENOX ȘI TILDEN

Booth, John Wilkes

(10.05.1838, lângă Bel Air, Maryland, SUA - 26.04.1865, lângă Port Royal, Virginia)

Actor american, asasinul președintelui Abraham Lincoln. Născut într-o familie celebră de actori de teatru, a avut succes interpretând roluri din piesele lui Shakespeare, dar a invidiat mai marea apreciere de care s-a bucurat fratele său, Edwin Booth. Un adept fanatic al cauzei sudiste și al sclaviei, a pus la cale mai multe planuri, împreună cu alți conspiratori, pentru a-l răpi pe președinte. După câteva eșecuri, a jurat să-l distrugă pe Lincoln și cabinetul acestuia. Pe 14 aprilie 1865, l-a împușcat pe Lincoln în timpul unei reprezentații la Teatrul Ford. Și-a rupt piciorul în timp ce a sărit din loja președintelui, dar a reușit să

scape, fugind pe un cal către o fermă din Virginia. Urmărit și prins, a refuzat să se predea și a murit împușcat, fie de un soldat, fie sinucigându-se.

Booth, William

(10.04.1829, Nottingham, Nottinghamshire, Anglia - 20.08.1912, Londra)

Lider religios britanic, fondator al Armatei Salvării și general al acesteia (1878–1912). La vârsta de 15 ani, a devenit predicator creștin. În 1849, a plecat la Londra, unde a devenit predicator în cadrul mișcării metodiste (1852–1861), apoi revivalist. Ajutat de soția sa, Catherine Mumford Booth (1829–1890), predicatoare și asistentă socială, a fondat în 1865 Misiunea Creștină. În 1878, aceasta a devenit Armata Salvării. A călătorit în întreaga lume, ținând prelegeri și conferințe și înființând noi centre ale Armatei Salvării. Propunerile sale de soluționare a unor probleme sociale au primit sprijinul lui Eduard VII.

Boothia

Peninsulă în Nunavut, Canada. Este cel mai nordic punct al zonei continentale a Americii de Nord, ajungând la latitudinea de 71°58´ N; reprezintă localizarea anterioară a polului nord magnetic. Cu o suprafață de 32 330 kmp, se extinde către Oceanul Arctic și este despărțită de insula Baffin prin golful Boothia și de insula Prințul de Wales prin strâmtoarea Franklin. A fost descoperită în 1829 de geograful James Clark Ross, care a numit-o Boothia Felix, în onoarea lui Sir Felix Booth, finanțatorul expediției. Este populată parțial.

bop

Vezi bebop

Bophuthatswana

Fostă organizare statală și politică din Africa de Sud. Alcătuită dintr-un grup de enclave cu populație de culoare, a fost creată de către autoritățile din Africa de Sud ca ținut al populației tswana, acordându-i-se independența în 1977 și fixându-i-se reședința la Mmabatho. Independența nu i-a fost niciodată recunoscută internațional. Conform Constituției din 1993, Bophuthatswana a fost desființată, iar zona reîncorporată în Africa de Sud. Diversele sale enclave, cu o populație mai mare de 2 500 000 de locuitori, au devenit părți ale Statului Liber Orange (azi Statul Liber), ale nou-înființatelor provincii Transvaal de Nord-Vest și Transvaal de Est (azi Mpumalanga).

Bopp, Franz

(14.09.1791, Mainz, arhiepiscopia din Mainz - 23.10.1867, Berlin, Prusia)

Lingvist german. A publicat prima analiză completă a limbilor indo-europene, voluminoasa lucrare fiind intitulată *Gramatica comparată a limbilor sanscrită, zendă, greacă, latină, lituaniană, gotică și germană* (Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischer, Lateinischer, Litanischen, Gotischen und Deutschen, 1833-1852). Deși legătura dintre sanscrită și limbile europene era cunoscută în acea perioadă, Bopp a fost un pionier în privința izolării elementelor comune ale morfologiei din sanscrită și din alte limbi indo-europene mai vechi. Majoritatea carierei și-a desfășurat-o la Universitatea din Berlin.

bor

Element chimic semimetalic, având simbol chimic B și număr atomic 5. Borul pur cristalin este un element semiconductor negru, lucios, foarte dur, dar casant, care nu se găsește în stare naturală. Compușii borului sunt prezenți în minerale, cum ar fi boraxul și turmalina, o piatră prețioasă. Elementul este folosit pentru a mări rezistența anumitor oțeluri; printre alte întrebuințări metalurgice, este folosit și la producerea de semiconductori. Compușii săi (borați), care au valența 3, sunt esențiali în creșterea plantelor, fiind de asemenea utilizați la fabricarea săpunului, a antisepticelor ușoare și ca unguent pentru ochi. În industrie, sunt folosiți ca erbicide, pentru ignifugarea țesăturilor și drept catalizatori în cadrul multor reacții chimice organice. Sunt folosiți și la producerea sticlei și a ceramicii. Duritatea excepțională și caracterul inert al unor compuși ai borului, inclusiv carbura de bor, borura de aluminiu și nitratul de bor (cu o structură electronică asemănătoare diamantului), îi face utili ca abrazivi și agenți de durificare, mai ales în aplicațiile la temperaturi înalte.

Borah, William E(dgar)

(29.06.1865, Fairfield, Illinois, SUA - 19.01.1940, Washington DC)

Senator american (1907–1940). A practicat avocatura în Boise, Idaho, iar în 1892 a devenit președintele Partidului Republican din Idaho. În Senat, a fost un izolaționist în privința relațiilor externe. A jucat un rol important ca președinte al comitetului pentru relații internaționale, începând cu 1924, devenind cunoscut mai ales datorită rolului său în împiedicarea intrării Statelor Unite în Liga Națiunilor; a depus eforturi

împotriva trimiterii de ajutoare Aliaților, înainte ca Statele Unite să intre în Al Doilea Război Mondial. Republican independent, a sprijinit multe dintre programele New Deal pentru redresarea economiei, a sprijinit multe propuneri legislative privind înființarea Departamentului Muncii și a Biroului Federal pentru Copii.

borax

($Na_2B_4O_7 \cdot 10H_2O$)

Tetraborat de sodiu hidratat, un mineral cristalin moale, ușor, incolor, folosit în industria sticlei și a ceramicii smălțuite, precum și ca solvent pentru zgura oxido-metalică în metalurgie, ca fondant pentru suduri, ca dezinfectant, ca aditiv pentru săpun și fertilizatori, ca agent pentru dedurizarea apei. Aproape 50% din resursele de borax ale lumii provin din deșerturile din sudul Californiei, inclusiv din Death Valley.

Borch, Gerard ter

Vezi Gerard Terborch

Bordeaux

Oraș din SV Franței, 215 363 loc., 753 931 loc. în zona metropolitană (1999). Situat pe râul Garonne, la joncțiunea acestuia cu Dordogne, orașul a fost remarcat din vechime, datorită producției sale de vin. Cunoscut la început ca Burdigala, a fost orașul principal al populației celtice biturigi. Aflat sub dominație romană, a fost capitala provinciei Aquitania Secunda. Ca parte a moștenirii lui Alienor de Aquitania, a devenit oraș englez în 1154, odată cu înscăunarea soțului acesteia pe tronul Angliei, sub numele de Henric II. S-a bucurat de o mare prosperitate datorită comerțului cu Anglia, până când s-a unit cu Franța, după înfrângerea Angliei în urma Războiului de 100 de Ani (1453). Centru al girondinilor, a suferit distrugeri în timpul Revoluției Franceze. În 1870, în timpul războiului franco-prusac, guvernul francez a fost transferat la Bordeaux, acest lucru repetându-se încă o dată în 1914, la izbucnirea Primului Război Mondial. În cadrul Universității din Bordeaux, fondată în 1441, au fost educate personalități precum Montesquieu. Economia se concentrează în principal pe sectorul serviciilor.

Borden, Lizzie (Andrew)

(19.07.1860, Fall River, Massachusetts, SUA – 01.06.1927, Fall River)

Fiică a unui om de afaceri, a trăit alături de tatăl său și de mama vitregă, oameni bogați, dar zgârciți. În 4 august 1892, Lizzie (conform propriei mărturii) i-a descoperit pe tatăl său și pe soția acestuia în propria casă, uciși, mutilați brutal cu un instrument ascuțit. În casă, în timpul crimei se aflau doar Lizzie și servitoarea. Lizzie a fost arestată și acuzată de ambele crime, servitoarea fiind considerată complice. Ca probă împotriva lui Lizzie a fost adusă încercarea ei de a cumpăra acid prusic (o otravă) cu o zi înaintea comiterii crimelor. În pivniță a fost găsit un topor, considerat a fi arma crimei. Achitată, a rămas în Fall River până la moarte, ostracizată de comunitate.

Borden, Sir Frederick (William)

(14.05.1847, Cornwallis, Nova Scotia, Canada – 06.01.1917, Canning, Nova Scotia)

Om politic canadian. După ce a studiat la Harvard, s-a întors în Nova Scotia pentru a practica medicina. În 1874, a fost ales reprezentant al Partidului Liberal în Camera Comunelor, unde și-a desfășurat activitatea aproape continuu până în 1911. Ca ministru al miliției și apărării (1896–1911), a îmbunătățit sistemul de pregătire al armatei și a pus bazele marinei canadiene.

Borden, Sir Robert (Laird)

(26.06.1854, Grand Pré, Nova Scotia, Canada – 10.06.1937, Ottawa, Ontario)

Prim-ministru al Canadei (1911–1920). A practicat avocatura în Halifax, începând din 1874, iar mai târziu a înființat una dintre cele mai mari firme de avocatură din Provinciile Maritime. În 1896, a fost ales în Camera Comunelor, devenind liderul Partidului Conservator în 1901. Ca prim-ministru, a introdus ordinele de încorporare în timpul Primului Război Mondial și a reprezentat Canada în cabinetul imperial de război britanic. A insistat asupra participării separate a Canadei în Liga Națiunilor, ceea ce a ajutat la transformarea Canadei din colonie în stat independent.

border collie

Rasă de câine ciobănesc, cu păr lung, folosit de-a lungul graniței engleze cu Scoția de peste 300 de ani. De obicei, are blana albă cu negru, o înălțime de aproape 50 cm și o greutate de 14–23 kg. Este unul dintre cei mai populari câini utilitari din Insulele Britanice.

Bordet, Jules (-Jean-Baptiste-Vincent)

(13.06.1870, Soignies, Belgia – 06.04.1961, Bruxelles)

Bacteriolog și imunolog belgian. În 1895, a descoperit că la baza bacteriolizei (ruptură a peretelui celulei bacteriene) se află două componente ale serului sangvin: unul este un anticorp stabil la căldură, la animalele

imune la bacterie, și cel de al doilea, un complement sensibil la căldură, întâlnit la toate animalele. În 1898 a descoperit hemoliza (ruptura eritrocitelor de origine străină), un proces similar care necesită și el un complement. Aceste cercetări au fost vitale pentru punerea bazelor serologiei, studiul reacțiilor imunitare în fluidele organismului. Cercetările sale, realizate împreună cu Octave Gengou, au condus la producerea de teste serice pentru multe boli, inclusiv pentru tifos, tuberculoză și sifilis (testul Wassermann). În 1906 au descoperit *Bordetella pertussis*, care produce tusea convulsivă. În 1919 i-a fost decernat Premiul Nobel.

Borduas, Paul-Émile

(01.11.1905, Saint-Hilaire, Québec, Canada – 22.02.1960, Paris, Franța)

Pictor canadian. Și-a făcut studiile la Montréal, ca decorator de biserici, iar apoi a studiat la Paris. La începutul anilor 1940, influențat de suprarealism, a început să execute picturi „automate" și, împreună cu Jean-Paul Riopelle, a fondat grupul artistic abstract radical Les Automatistes (1946–1951). Ultimele sale lucrări sunt asemănătoare celor ale lui Jackson Pollock, dar singura influență americană pe care a recunoscut-o a fost cea a lui Franz Kline. *Vezi* automatism.

Borg, Björn (Rune)

(n. 06.06.1956, Södertälje, Suedia)

Jucător de tenis suedez. Și-a început cariera profesionistă la vârsta de 14 ani. Cunoscut pentru serviciul său puternic și lovitura de rever cu două mâini, a devenit primul sportiv, după Laurie Doherty (1902–1906), care a câștigat turneul de la Wimbledon la proba de simplu de cinci ori consecutiv (1976–1980) și primul care a câștigat Open-ul francez de patru ori consecutiv și de șase ori în întreaga carieră (1974–1975, 1978–1981). Până când a pierdut la Wimbledon în favoarea lui John McEnroe (1981), a deținut recordul de 41 de meciuri câștigate la simplu, la Wimbledon. În întreaga carieră a câștigat 11 titluri de grand slam. S-a retras în 1983.

Borge, Victor *născut* Borge Rosenbaum

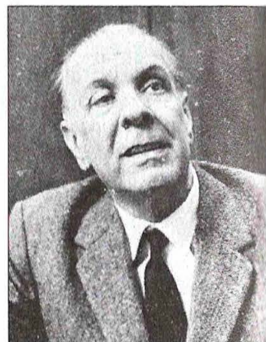
(03.01.1909, Copenhaga, Danemarca – 23.12.2000, Greenwich, Connecticut, SUA)

Actor de comedie și pianist american de origine daneză. A studiat la Conservatorul din Copenhaga și mai târziu la Viena și Berlin. A debutat în concerte, iar apoi a început să realizeze spectacole în care combina umorul cu muzica. A emigrat în SUA în 1940 unde a devenit celebru apărând la radio, TV, în filme, în concerte și pe Broadway. Deși a susținut concerte ca solist și ca dirijor, invitat alături de unele dintre cele mai mari orchestre ale lumii, talentul de pianist a fost de multe ori umbrit de umorul său extrem de popular.

Borges, Jorge Luis

(24.08.1899, Buenos Aires, Argentina – 14.06.1986, Geneva, Elveția)

Poet, eseist și nuvelist argentinian. Educat în Elveția, și-a descoperit de timpuriu talentul pentru literatură. Începând cu anii 1920, a fost atins de o boală ereditară care l-a făcut să orbească treptat. În 1938, un grav traumatism cranian pare să-i fi eliberat toate forțele creatoare. La jumătatea anilor 1950 a orbit complet, fiind forțat să abandoneze scrierea textelor lungi, începând să dicteze nuvele. Din 1955 a deținut funcția onorifică de director al Bibliotecii Naționale din Argentina. Majoritatea operelor sale abundă de alegorii metaforice, pline de fantezie, cum ar fi colecția de povestiri *Ficțiuni* (Ficciones, 1944), care i-a adus recunoaștere internațională, *El Aleph* (1949), *Făuritorul* (El hacedor, 1960) și *Cartea ființelor imaginare* (El libro de los seres imaginarios, 1967), care aproape că au desființat granițele dintre proză și poezie. Deși mai târziu a repudiat această idee, lui i se atribuie înființarea în America de Sud a ultraismului, o mișcare modernistă de rebeliune împotriva decadenței scriitorilor generației anului 1898.

Jorge Luis Borges

COLEGIUL WELLESLEY, WELLESLEY, MASSACHUSETTS

Borghese, familia ~

Familie de nobili italieni, originari din Siena. A devenit renumită începând cu sec. XIII, membrii săi fiind magistrați, ambasadori sau deținătorii altor funcții publice. În sec. XVI, s-au mutat la Roma, unde faima și bogăția familiei au crescut considerabil după alegerea lui Camillo Borghese ca papa Paul V. Printre membrii de seamă ai familiei se numără Scipione Caffarelli, adoptat (devenit mai apoi Borghese) (1576–1633), cardinal și patron al artelor, și Camillo F.L. Borghese (1775–1832), care s-a căsătorit cu Pauline Bonaparte și a jucat un rol foarte important în relațiile franco-italiene.

Borgia, Cesare
ulterior **Duce de Valentinois**

(1475/1476, probabil la Roma – 1507, lângă Viana, Spania)

Lider militar italian, fiul nelegitim al papei Alexandru VI și fratele Lucreției Borgia. A fost numit arhiepiscop de Valencia (1492) și apoi cardinal (1493). După uciderea fratelui său (1497), a preluat comanda trupelor papale. În 1498, a demisionat din funcțiile ecleziastice și s-a căsătorit cu sora regelui Navarrei, o mișcare calculată, în vederea obținerii sprijinului francez pentru o campanie de redobândire a controlului Statelor Papale. Aflat în relații strânse cu tatăl său, a repurtat o serie de victorii militare în Statele Papale (1499–1503), câștigându-și reputația datorită vicleniei sale și multelor asasinate comise. Abilitatea sa politică l-a făcut pe Niccoló Machiavelli să-l citeze ca un exemplu de nou „Prinț". Avantajele lui Cesare nu au durat multă vreme, deoarece la moartea tatălui său (1503), noul papă, Iulius II, i-a cerut să renunțe la pământurile sale. A evadat din închisoarea din Spania și a murit luptând pentru Navarra.

Borgia, Lucreția

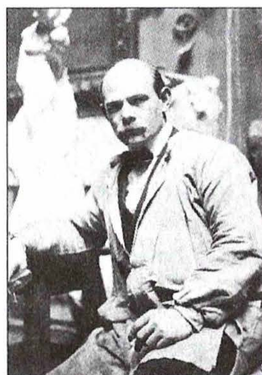
(18.04.1480, Roma – 24.06.1519, Ferrara, Statele Papale)

Aristocrată italiană. Fiică a viitorului papă Alexandru VI și sora lui Cesare Borgia, a fost mai degrabă un instrument al proiectelor lor ambițioase, decât, așa cum s-a sugerat, un participant activ la multele crime comise de către aceștia. Cele trei căsătorii ale sale cu reprezentanți ai unor importante familii au contribuit la creșterea puterii politice și teritoriale a familiei Borgia. Se presupune că fiul său a fost fructul unei relații incestuoase cu tatăl ei. După moartea tatălui său (1503), a încetat să mai joace un rol politic important și s-a întors spre religie. A murit la 39 de ani.

Borglum, (John) Gutzon (de la Mothe)

(25.03.1867, St. Charles, Idaho, SUA – 06.03.1941, Chicago, Illinois)

Sculptor american. Născut într-o familie de imigranți danezi, a studiat arta la Paris. În 1901, și-a deschis un atelier la New York. Lucrarea sa din bronz *Iepele lui Diomede* (The Mares of Diomedes) a fost prima sculptură americană achiziționată de Muzeul Metropolitan de Artă. A sculptat capul lui Abraham Lincoln, lucrare care se află în rotonda Capitoliului. În 1916 a fost angajat să sculpteze un monument al Confederației, la Stone Mountain, Georgia, dar anumite dispute dintre el și patroni l-au făcut să renunțe la proiect în 1924; lucrarea a fost finalizată de alți artiști. Cel mai important proiect al său este Monumentul Național Mount Rushmore (finalizat în 1941).

Gutzon Borglum

BIBLIOTECA CONGRESULUI, WASHINGTON DC

Boris I *născut* Mihail

(m. 02.05. 907 d.Hr., Preslave, Bulgaria)

Han (cneaz) al Bulgariei (852–889 d.Hr.), a apelat la creștinism pentru a reuși să unească țara divizată etnic. Un război pierdut în fața bizantinilor a condus la convertirea sa la credința ortodoxă (864 d.Hr.). Încercările lui Boris de a realiza o creștinare în masă au dus la o serie de revolte, repede înăbușite. A contribuit la înființarea Bisericii Bulgare. A finanțat misionarii să promoveze învățăturile slavone și utilizarea slavonei bisericești. A abdicat în 889 d.Hr. pentru a se călugări, dar a revenit pentru a-l detrona pe fiul său reacționar, Vladimir. După ce l-a înscăunat pe alt fiu al său, Simeon I, a revenit la viața monahală. Mai târziu a fost sanctificat.

Borlaug, Norman (Ernest)

(n. 25.03.1914, Cresco, Iowa, SUA – 12.09.2009, Dallas, Texas)

Fitopatolog american. A obținut titlul de doctor la Universitatea din Minnesota. În calitate de cercetător al Fundației Rockefeller din Mexic (1944–1960), a descoperit un soi care a triplat producția mexicană de grâu. Mai târziu, soiurile create de el au crescut cu 60% producția de grâu din Pakistan și India, punând capăt pericolului foametei care afectase serios acest subcontinent în anii 1960. Pentru ajutorul acordat „revoluției verzi", i-a fost decernat Premiul Nobel pentru pace, în 1970. Ulterior, a ajutat la îmbunătățirea culturii de cereale din Africa, iar din 1984 a predat la Universitatea A&M Texas.

Bormann, Martin

(17.06.1900, Halberstadt, Imperiul German – 05.1945, Berlin, Germania)

Lider nazist german. A intrat în Partidul Național-Socialist în 1925 și a fost șeful de cadre al lui Rudolf Hess, între 1933–1941. A fost numit șef al cancelariei partidului în 1941, devenind cel mai apropiat locotenent al lui Adolf Hitler. Fiind o prezență extrem

de influentă, care acţiona din umbră, Bormann controla toată legislaţia, promovările şi numirile în cadrul partidului, precum şi reuniunile şi accesul celorlalţi la Hitler. A dispărut la scurt timp după moartea lui Hitler. Deşi unele rapoarte afirmă că a fugit în Africa de Sud, autorităţile germane l-au declarat mort după exhumarea presupuselor sale rămăşiţe.

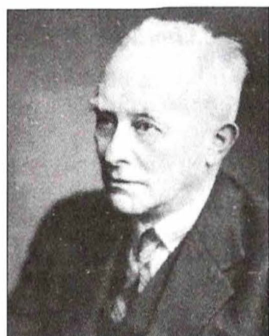
bormaşină

Unealtă folosită la găurirea materialelor dure. Burghiul se montează pe un ax rotativ şi se utilizează pe materialul de prelucrat, care este, în general, prins într-o menghină pe o masă de lucru. Sistemul de prindere al burghiului poate fi alcătuit dintr-un dispozitiv cu trei cleşti care se mişcă radial şi concomitent, sau poate avea un fus ascuţit care se fixează într-o gaură aferentă pe ax. Viteza axului poate fi ajustată, iar (la anumite modele) aplicarea burghiului pe materialul de prelucrat se poate face automat (*vezi* şi maşină de găurit).

Born, Max

(11.12.1882, Breslau, Germania – 05.01.1970, Göttingen, Germania de Vest)

Fizician german. A predat fizica teoretică la Universitatea din Göttingen, din 1921 până în 1933, când a fugit în Anglia, unde a predat în special la Universitatea din Edinburgh (1936–1953). În 1921 a dat o definiţie foarte precisă a cantităţii de căldură, cea mai exactă ecuaţie matematică a primei legi a termodinamicii. În 1926 a colaborat cu studentul său, Werner Heisenberg, la dezvoltarea formulei matematice care descrie cu precizie prima dintre legile noii teorii cuantice a lui Heisenberg. Mai târziu, în cea mai cunoscută lucrare a sa, a demonstrat că soluţia ecuaţiei lui Schrödinger are o semnificaţie statistică de importanţă fizică. Lucrările sale de mai târziu se ocupă de studiul împrăştierii particulelor atomice şi de calculele care tratează structura electronică a moleculelor. În 1954 i-a fost decernat Premiul Nobel pentru fizică împreună cu Walher Bothe (1891–1957).

Max Born

PRIN AMABILITATEA LUI GODFREY ARGENT; FOTO, WALTER STONEMAN

Borneo

Insulă în arhipelagul Malaysian. Mărginită de Marea Chinei, mările Celebes şi Sulu, strâmtoarea Makassar şi Marea Java, este a treia insulă ca mărime din lume, având o suprafaţă de 751 929 kmp. Partea de N include statele malayeze Sabah şi Sarawak şi sultanatul Brunei. Partea de S reprezintă o parte din Indonezia. Borneo este o zonă muntoasă, acoperită în mare parte de o densă pădure tropicală. Cel mai înalt punct este vârful Kinabalu (4 101 m). O mare parte din insulă este străbătută de râuri navigabile, inclusiv râul Rajang, acestea reprezentând principalele căi de comunicaţie şi transport. Insula este menţionată în *Ghidul de geografie* al lui Ptolemeu (cca 150 d.Hr.). Comerţul cu Roma indică existenţa unei civilizaţii timpurii. Imaginile brahmane şi budiste în stil gupta indică influenţa indiană (indienii sosind probabil în sec. V d.Hr.). Odată cu apariţia islamului, în sec. XVI, au fost fondate o serie de regate musulmane, unele dintre ele plătind tribut Javei. Aproape în aceeaşi perioadă, portughezii, urmaţi de spanioli, au înfiinţat puncte comerciale. La începutul sec. XVII, Olanda a reuşit să desfiinţeze monopolul portughezo-spaniol, însă a trebuit să negocieze cu o nouă putere, Marea Britanie. După Al Doilea Război Mondial, Sarawak şi Borneo de Nord (ulterior Sabah) au devenit colonii ale coroanei britanice. Naţionalismul deosebit de accentuat din Borneo olandez a dus la cedarea suveranităţii către Indonezia, în 1949. Anglia a renunţat la Sabah şi Sarawak în favoarea Federaţiei Malaysiene în 1963, iar Brunei a devenit independent în 1984.

Bornholm

Insulă în Danemarca, 44 126 loc. (2001). Situată în Marea Baltică, la S de Suedia, are o suprafaţă de 588 kmp. Centrul administrativ este la Rønne. Odinioară fortăreaţă a vikingilor, a fost cucerită de Liga Hanseatică în 1510. Până în 1660, a aparţinut pe rând Suediei şi Danemarcei, însă după această dată a revenit complet Danemarcei. În prezent este o cunoscută staţiune turistică.

bornit

Mineral obişnuit în minereurile de cupru, sulfură de cupru şi fier (Cu_5FeS_4). Se găseşte în muntele Lyell din Tasmania, în Chile, Perú şi în Butte, statul Montana, SUA. Bornitul poate forma cristale izometrice, dar, de regulă, apare sub forma unor mase neregulate. În condiţii geologice specifice, se poate transforma în calcozină şi în alte minerale de cupru.

Bornu

Regiune istorică, în NE Nigeriei. Zona se caracterizează prin existența unei câmpii, a unui platou vulcanic și a mlaștinilor din S lacului Ciad. Astăzi, este locuită mai ales de populația keanuri. După sec. XI, s-a constituit într-un regat musulman, iar mai târziu, împreună cu zona Kanem (*vezi* Kanem-Bornu), a format un imperiu care a atins apogeul între 1570–1600. În 1902, a devenit parte a Nigeriei, aflată în acea perioadă sub stăpânire britanică. În prezent, regiunea se întinde în mare parte în Borno, cel mai mare stat al Nigeriei.

Borobudur

Monument budist, în Java centrală, construit între 778–850 d.Hr., în timpul dinastiei Shailendra. Construit din aproape 57 000 mc de piatră vulcanică gri, seamănă cu o piramidă în trepte. Baza și primele cinci platforme sunt pătrate, iar cele mai înalte platforme sunt circulare. Basoreliefurile de pe pereții acestora reprezintă treptele ce trebuie urcate pentru a atinge iluminarea. Platformele superioare simple și spațioase sprijină 72 de stupe în formă de clopot, fiecare conținând o statuie a lui Buddha.

Templul budist Borobudur, Java, Indonezia

ROBERT HARDING PICTURE LIBRARY/PHOTOBANK BKK

Borodin, Aleksandr (Porfirievici)

(12.11.1833, Sankt Petersburg, Rusia – 27.02.1887, Sankt Petersburg)

Compozitor rus. Începând cu 1862, a luat lecții particulare cu Mili Balakirev. Animați de sentimente naționaliste, cei doi au fost sufletul grupului de compozitori ruși cunoscuți sub numele de Cei Cinci. Profesor de chimie în cea mai mare parte a vieții, a lăsat o mică producție compozițională, care cuprinde suita orchestrală *Prin stepele Asiei Centrale* (1880), două cvartete de coarde și trei simfonii, dintre care cea de-a doua s-a bucurat de o mare popularitate. Opera *Cneazul Igor* a rămas neterminată, după 18 ani de muncă sporadică.

Borodin, Mihail (Markovici)
născut **Mihail Gruzenberg**

(09.07.1884, Ianovici, Rusia – 29.05.1951, Siberia, URSS)

Diplomat rus. S-a alăturat facțiunii bolșevice în 1903; a fost arestat în 1906, apoi a trăit în exil în Statele Unite. S-a întors în Rusia în 1917, iar în 1923 a fost trimis în China, având funcția de consilier al lui Sun Yat-Sen. Acolo, a transformat Partidul Naționalist (Guomindang) dintr-unul cu o structură slabă, într-o organizație puternic centralizată, de tip leninist, și i-a ajutat pe naționaliștii chinezi să-și creeze o armată. După ce a părăsit China (1927), a lucrat ca director adjunct al agenției de știri TASS și ca editor la *Moscow Daily News* (1932–1949). A fost arestat în timpul epurării intelectualilor evrei din perioada stalinistă și a murit într-un lagăr de muncă din Siberia.

Borodino, Bătălia de la ~

(7 sept. 1812)

Bătălie sângeroasă, în războaiele napoleoniene, purtată în timpul invadării Rusiei de către Napoleon, aproape de orașul Borodino, la 110 km V de Moscova. Cei 130 000 de soldați ai lui Napoleon au obținut o victorie dificilă și sângeroasă asupra celor 120 000 de ruși conduși de Mihail Kutuzov. În rândul rușilor s-au înregistrat cca 45 000 de morți și răniți, în timp ce francezii au pierdut aproape 30 000 de oameni. Această victorie i-a permis lui Napoleon să ocupe Moscova.

Borromeo, Sfântul Carlo

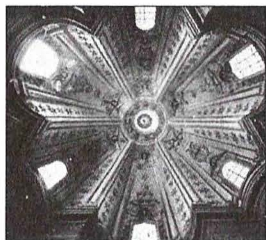
(10.1538, Arona, Ducatul Milano – 03.11.1584, Milano; sanctificat în 1610, sărbătorit pe 4 nov.)

Arhiepiscop de Milano și figură importantă a Contrareformei. A obținut titlul de doctor în drept civil și canonic la Universitatea din Pavia, în 1559. Unchiul său, papa Pius IV, l-a numit cardinal și arhiepiscop de Milano, în 1560. A participat la organizarea Conciliului de la Trento, iar apoi a contribuit la aplicarea decretelor acestui conciliu, punând și bazele catehismului roman, în 1566. A înființat seminarii și colegii în Milano și în orașele învecinate; a devenit renumit pentru comportamentul său eroic din timpul ciumei din 1576–1578.

Borromini, Francesco
născut **Francesco Castelli**

(25.09.1599, Bissone, Ducatul Lombardiei – 02.08.1667, Roma)

Arhitect italian, reprezentant al barocului târziu. Deși a lucrat împreună cu Gian Lorenzo Bernini la proiectarea faimosului baldachin din bazilica San Pietro, cei doi au devenit rivali înverșunați. Primul angajament independent al lui Borromini a fost biserica romană și mănăstirea San Carlo alle Quattro Fontane (1638–1641), al cărei dom pare că plutește datorită punctelor de arcuire (*vezi* arc) și surselor de lumină care sunt poziționate dedesubtul său. Lucrările sale, alcătuite din forme convexe și concave,

Tavan chesonat în stil baroc la cupola bisericii San Carlo alle Quattro Fontane, Roma, conceput de Francesco Borromini, 1638–1641
SCALA-ART REFERENCE/ EB INC.

au spații de forme poligonale și ovale neregulate, așa cum se poate observa în cazul bisericii Sant'Ivo della Sapienza (1642–1660). În ultimii ani de viață, și-a pierdut averea, iar în 1667 s-a sinucis. Influența stilului său a fost resimțită în Italia de Nord și în Europa Centrală, pe tot parcursul secolului următor.

Borsec

Oraș în județul Harghita; 3 039 loc. (2001). Renumită stațiune balneoclimaterică, de interes general. Are izvoare de ape minerale carbogazoase, bicarbonatate, calcice, magnezice, cunoscute pentru acțiunea lor benefică asupra organismului încă din 1594 și recunoscute pe plan internațional prin acordarea a numeroase distincții. În 1767, localitatea figura printre cele mai importante stațiuni balneare. Îmbutelierea apelor minerale în sticle începe în 1805. Stațiunea a fost declarată oraș în 1956.

Borsippa

Oraș antic în Babilon. Situat la SV de orașul Babilon (în apropierea orașului Al-Hillah de azi, din Irak); distanța mică față de capitală a contribuit la transformarea lui într-un important centru religios. Hammurabi a construit sau a reconstruit templul de la Borsippa, dedicându-l lui Marduk. În timpul domniei lui Nabucodonosor II, orașul a atins apogeul dezvoltării sale. Borsippa a fost distrus de către Xerxes I, în prima jumătate a sec. V d.Hr., și nu a mai fost niciodată reconstruit în întregime.

Bosanque, Bernard

(14.06.1848, Alnwick, Northumberland, Anglia – 08.02.1923, Londra)

Filozof englez. A ajutat la reînvierea în Anglia a idealismului absolut al lui G.W.F. Hegel și a încercat să aplice principiile acestuia în problemele politice și sociale. Influența lui Hegel asupra lucrărilor sale de etică, estetică și metafizică este evidentă. *Câteva sugestii de etică* (Some Suggestions in Ethics, 1918) prezintă realitatea ca pe o sinteză, în care antagonismele tradiționale precum plăcere/datorie și egoism/altruism sunt reconciliate. Printre alte opere ale sale se numără *Cunoaștere și realitate* (Knowledge and Reality, 1885), *Logica* (Logic, 1888) și *Istoria esteticii* (History of Aesthetic, 1892). Idealismul său a fost aspru criticat de către G.E. Moore și Bertrand Russell.

Bosch (Gaviño), Juan

(30.06.1909, La Vega, Republica Dominicană – 01.11.2001, Santo Domingo)

Om de știință, poet și președinte al Republicii Dominicane (1963). A crescut într-o familie din clasa de mijloc. Demoralizat de brutalitatea dictatorului Rafael Trujillo, a petrecut 24 de ani în exil, dar a revenit după moartea acestuia pentru a înființa o mișcare de stânga, anticomunistă. Câștigând primele alegeri prezidențiale libere, după 38 de ani de dictatură, a instituit schimbări constituționale liberale, multe dintre ele în beneficiul păturii sărace a populației. Reformele sale i-au afectat pe proprietarii de pământuri și pe industriași și, la numai șapte luni de la numirea sa ca președinte, a fost demis, în urma unei lovituri de stat militare. Când susținătorii săi s-au revoltat împotriva juntei, în 1965, președintele american Lyndon B. Johnson a pretins că apropiații lui Bosch erau comuniști și a trimis trupe pentru a suprima rebeliunea. În următoarele trei decenii, Bosch a candidat la președinție, însă fără succes.

Bosch, Hieronimus *născut* Jerome Van Aeken *sau* Aquen *sau* Aken *numit și* Jeroen Anthoniszoon

(cca 1450, 's Hertogenbosch, Brabant, azi Olanda – 09.08.1516, 's Hertogenbosch)

Strălucit și original pictor nord-european al Evului Mediu târziu a cărui operă dezvăluie neobișnuita iconografie a unui stil complex și individual. Deși inițial recunoscut drept un foarte imaginativ „creator de diavoli" și un puternic inventator de aparent nonsens plin de conotații satirice, Bosch a demonstrat o excelentă înțelegere a abisurilor minții, cât și capacitatea de a evoca simboluri ale vieții și creației.

Bosch a fost un moralist sever și pesimist, care nu avea nici iluzii despre raționalitatea naturii umane, nici încredere în bunăvoința unei lumi care a fost coruptă de prezența omului. Picturile sale sunt predici, destinate, de multe ori, inițiaților și, în consecință, dificil de interpretat. Incapabili să descifreze misterul operelor artistului, criticii au crezut, inițial, că ar fi fost afiliat unor organizații secrete. Cu toate că tematica operei sale era de natură religioasă, opțiunea pentru simboluri care să reprezinte tentația și eventuala încătușare a omului de relele pământești i-a determinat pe mulți critici să-l privească pe Bosch ca

pe un practicant al artelor oculte. Abordări mai recente ale specialiştilor în domeniu ni-l prezintă pe Bosch drept un artist talentat care poseda o profundă cunoaştere a caracterului uman şi drept unul dintre primii artişti care au reprezentat concepte abstracte prin creaţia lor. În ultimii ani au fost propuse mai multe interpretări exhaustive ale operei lui Bosch, însă multe detalii rămân obscure.

O cronologie exactă a operei lui Bosch, care a supravieţuit vremurilor, este dificilă întrucât, din cele cca 35–40 de picturi atribuite lui, doar şapte sunt semnate şi nici una datată. Există puţine informaţii documentare despre tinereţea artistului, în afară de faptul că era fiul şi nepotul unor pictori realizaţi. Numele lui apare în registrul Confreriei Notre Dame (Lieve-Vrouwe Broederschap), situată în oraşul său natal, şi este menţionat în arhive oficiale din 1486 până în anul morţii, când a fost elogiat drept *Insignis pictor* (*în lat.*, pictor distins). Pe lângă pictură, a efectuat lucrări decorative, picturi de altar şi a conceput modele pentru vitralii.

Operele atribuite perioadei de tinereţe lasă să se întrevadă o anumită stângăcie în desen şi compoziţie, iar tehnica picturală e oarecum limitată în posibilităţi. Picturi ca *Leacul Nebuniei* (De keisnijding), *Răstignirea* (Calvaria), *Adoraţia magilor* (Aanbidding der koningen), *Cele şapte păcate* (Zeven Hoofdzonden), *Nunta din Cana* (De Bruiloft van Kana), *Ecce Homo, Scamatorul* (De goochelaar) sunt reprezentative pentru această perioadă. Prezenţa anumitor motive, extinsă în lucrările mai sofisticate din perioada medie a artistului, şi o tehnică limitată, nesigură, dar cutezătoare, furnizează un punct incipient din care să privim originile artistice ale lui Bosch. Între prima pictură a acestui grup timpuriu, *Leacul Nebuniei*, şi ultima, *Scamatorul*, se întrevede un progres constant. Iconografia celei din urmă este mai complexă, iar temele caracteristice care au căpătat expresivitate deplină în capodoperele perioadei sale târzii au început să iasă la iveală.

În aceste prime picturi, Bosch a pornit să înfăţişeze vulnerabilitatea omenirii la ispita răului, farmecul înşelător al păcatului şi atracţia obsesivă exercitată de pofte, erezie şi obscenitate. Într-un decor calm şi prozaic, grupuri de oameni reprezintă credulitatea, ignoranţa şi absurdităţile rasei umane. Totuşi, imagistica acestor opere timpurii este încă relativ convenţională, şi doar ocazional se interferează imagini bizare sub forma vreunui demon la pândă sau a unui magician straniu îmbrăcat.

Prolificei perioade mijlocii a lui Bosch îi aparţin marile tripticuri panoramice precum *Carul cu fân* (De Hooiwagen), *Ispitele Sfântului Anton* (De verzoeking van de Heilige Antonius) şi *Grădina desfătărilor* (Tuin der lusten). Imaginile sale sunt graţioase, iar culorile subtile şi sigure, totul fiind în mişcare în aceste opere ambiţioase şi foarte complexe. Picturile sunt marcate de o erupţie de fantezie, exprimate în scene monstruoase, apocaliptice, scene de haos şi coşmar, în contrast sau juxtapuse cu portretizări idilice ale omenirii la vârsta inocenţei. În acestă etapă artistică, Bosch şi-a elaborat ideile incipiente, iar cele câteva picturi care supravieţuiesc din acea perioadă stabilesc evoluţia gândirii sale. Amalgamul tulburător de fantezie şi realitate este dezvoltat mai departe în *Carul cu fân*, prin voleurile exterioare, de care aduc aminte scenele din *Cele şapte păcate*. Stilul cursiv pe care l-a întrebuinţat pentru triptic seamănă picturii în acuarelă. În panoul central, o transpunere a proverbului flamand „lumea este o căpiţă de fân din care fiecare ia ce poate", Bosch ne prezintă şiretlicul demonului care îndrumă procesiunea de oameni de la paradisul terestru reprezentat în voleul stâng al tripticului spre ororile iadului arătat în cel din dreapta.

Tripticul *Ispitele Sfântului Anton* ilustrează maturitatea stilistică. Mişcările pensulei sunt mai ascuţite şi mai clare, cu mult mai multă stăpânire decât înainte. Compoziţia devine mai fluidă, iar spaţiul este modulat la incidentele şi creaturile asupra cărora privitorul îşi îndreaptă atenţia. Măiestria sa în caligrafia în vârf de pensulă, ce-i permite nuanţe subtile de contur şi mişcare, este pe deplin evidentă. În *Sfântul Anton*, una dintre cele mai bune chei spre iconografia personală a artistului, Bosch portretizează încleştarea omului cu ispita, cât şi omniprezenţa diavolului. Sfântul sihastru reprezintă în opera de faţă simbolul eroic al omului. În voleul central, Sfântul Anton este hăituit de o mulţime de demoni groteşti, trupurile lor terifiante fiind genial înfăţişate ca o amalgamare de bucăţi umane, animale, vegetale şi obiecte neînsufleţite. Pe fundal, un peisaj infernal, fantastic de bizar, este pictat cu detalii minuţioase. Dezvoltarea la Bosch a temei şarlatanului care înşală omul şi-l privează de mântuire îşi găseşte deplina expresie în *Ispitele Sfântului Anton* ca o condamnare a ereziei şi a seducţiei falselor doctrine.

Grădina desfătărilor, reprezentativă pentru maturitatea artistică a lui Bosch, înfățișează paradisul pământesc, crearea femeii, prima ispită și alungarea din grădina Edenului. Frumoasele și tulburătoarele imagini de senzualitate ale picturii și visurile care-i chinuie pe cei care trăiesc într-o lume a plăcerii exprimă originalitatea iconografică a lui Bosch cu teribilă forță. Principala caracteristică a operei sale este probabil dimensiunea sa onirică; o multitudine de trupuri omenești nude, păsări enorme și cai se zbat și zburdă în peisajul nepământesc, încântător de neverosimil, și toate elementele se adună pentru a forma un întreg perfect, armonios.

Operele târzii ale lui Bosch sunt diferite în mod fundamental. Proporțiile se schimbă radical și, în loc de pajiști sau peisaje infernale locuite de sute de mici ființe, el pictează grupuri compacte de figuri de dimensiuni medii care se află foarte aproape de fundal, și el restrâns ca dimensiuni. În aceste dramatice prim-planuri, dintre care *Încoronarea cu spini* (De doornenkroning van Christus) și *Purtarea Crucii* (De Kruisdraging) sunt reprezentative, spectatorul este atât de aproape de evenimentul portretizat încât pare să participe la el atât fizic, cât și psihic. Cele mai pașnice și senine dintre operele de maturitate ale lui Bosch ilustrează diverși sfinți în contemplație sau repaus. Printre aceste lucrări enumerăm *Sfântul Ion Evanghelistul în Patmos* (Johannes de Evangelist op Patmos) și *Sfântul Ieronim în rugăciune* (De Heilige Hiëronymus in gebed).

Deși preocupat în multe dintre operele sale de relele lumii, Bosch nu și-a refuzat contemplarea unei lumi pline de frumusețe. Capacitatea lui de a mânui armoniile culorilor și de a crea profunde opere imaginative este mai mult decât evidentă. Deși o mulțime de imitatori au încercat să-i preia stilul vizual, unicitatea acestuia a împiedicat apariția vreunui discipol autentic.

Bose, Subhas Chandra

(23.01.1897, Cuttack, Orissa, India – 18.08.1945, Taipei, Taiwan [China]?)

Revoluționar indian. S-a format în Anglia pentru o carieră în administrația civilă indiană, însă și-a dat demisia la aflarea veștilor despre problemele naționaliste de acasă. Trimis de Mohandas K. Gandhi să participe la organizarea Bengalului, a fost deportat și închis în repetate rânduri. A favorizat industrializarea, fapt care era deseori în contradicție cu doctrina economică a lui Gandhi. Deși a fost ales președinte al Congresului Național Indian între 1938 și 1939, neavând sprijinul lui Gandhi, s-a simțit obligat să-și dea demisia. A plecat din India în 1941 și a continuat lupta împotriva Marii Britanii din Germania nazistă și, mai apoi, din Asia de SE. În 1944, a invadat India dinspre Myanmar, conducând o mică armată de naționaliști indieni și japonezi, care, însă, a fost forțată să se retragă. A fugit în Asia de SE, după ce Japonia a capitulat, în 1945, și a murit în urma arsurilor suferite ca urmare a unui accident de avion.

Bose-Einstein, statistica ~

Una dintre cele două căi posibile (cealaltă fiind statistica Fermi-Dirac) prin care un grup de particule identice poate ocupa un set de stări de energie discrete, disponibile. Gruparea particulelor în aceeași stare, care este caracteristică particulelor ce se supun statisticii Bose-Einstein, este răspunzătoare de emisia coerentă a luminii laser și de curgerea fără frecare a heliului superfluid. Această teorie a fost dezvoltată între 1924–1925, de către Satyendra Nath Bose (1894–1974) și Albert Einstein. Statistica Bose-Einstein se aplică numai particulelor numite bozoni, care au valori întregi de spin și care nu respectă principiul de excludere al lui Pauli.

Bosfor *în turcă* Karadeniz Bogazi

Strâmtoare care separă Turcia europeană de Turcia asiatică. Legând Marea Marmara cu Marea Neagră, are o lungime de 31 km și o lățime maximă de 4,4 km. În traducere, Bosfor înseamnă „trecătoarea boului", denumirea fiind legată, conform tradiției, de imaginea legendară a lui Io care, deghizată în junincă, a traversat Bosforul tracic. Datorită importanței sale strategice în privința apărării Constantinopolului, aflat la capătul sudic, împărații bizantini și mai apoi sultanii otomani au construit fortificații de-a lungul țărmurilor. Odată cu creșterea influenței puterilor europene, în sec. XIX, s-au impus reguli care vizau traficul vaselor prin strâmtoare. După Primul Război Mondial, strâmtoarea a fost controlată de o comisie internațională, iar Turcia a preluat controlul asupra strâmtorii în 1936. Aici se află două dintre cele mai lungi poduri din lume, terminate în 1973 și respectiv în 1988.

Bosna

Râu în Bosnia și Herțegovina. Izvorăște de la poalele muntelui Igman, curge spre N, pe o lungime de 241 km, și apoi se varsă în râul Sava. Principalele orașe pe care le traversează sunt Sarajevo, Zenica și Doboj.

Bosnia şi Herţegovina

Ţară din Peninsula Balcanică, SE Europei, învecinată cu Serbia, Muntenegru şi Croaţia. Suprafaţa: 51 209 kmp, 3 853 000 loc. (2005). Capitala: Sarajevo. Grupurile etnice majoritare includ bosniaci musulmani (aprox. două cincimi din populaţie), sârbi (aprox. o treime) şi croaţi (aprox. o cincime). Limbi oficiale: bosniaca, sârba şi croata. Religii: islam, creştinism ortodox şi romano-catolicism. Moneda: marka. Relieful ţării este în mare parte muntos, cu altitudini mai mari de 1 800 m. Peisajul geografic scade în altitudine în partea de S, spre Marea Adriatică. E străbătută de râurile Sava, Drina şi Neretva şi de afluenţii acestora. Este o ţară preponderent agricolă. Deşi zona e bogată în minereuri, rămâne una dintre cele mai sărace regiuni ale fostei Iugoslavii. Este o republică cu două camere legislative, şeful statului este şeful preşedinţiei tripartite, iar şeful guvernului este preşedintele Consiliului de Miniştri. A fost locuită dinaintea cuceririi romane, când majoritatea ţării a fost inclusă provinciei Dalmaţia. Colonizarea slavilor a început în sec. VI d.Hr. În următoarele secole, părţi din această regiune au fost cucerite de sârbi, croaţi, unguri, veneţieni şi bizantini. Turcii otomani au invadat Bosnia în sec. XIV. După multe lupte, a devenit provincie turcă în 1463. Herţegovina, cunoscută în acele timpuri sub numele de Hum, a fost preluată de turci în 1482. În sec. XVI şi XVII, zona a reprezentat un bastion turc important, aflat mereu în război cu dinastia Habsburgilor şi cu Veneţia. În această perioadă, o mare parte a populaţiei a fost convertită la islam. La Congresul de la Berlin, după războiul ruso-turc din 1877–1878, Bosnia şi Herţegovina au fost cedate Austro-Ungariei, fiind anexate în 1908. Amplificarea naţionalismului sârb a condus la asasinarea, în 1914, a arhiducelui austriac Franz Ferdinand, la Sarajevo, de către un sârb bosniac, eveniment care a declanşat Primul Război Mondial. După război, zona a devenit parte a Regatului Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor. După Al Doilea Război Mondial, teritoriile au devenit republică din Iugoslavia comunistă. Odată cu căderea regimului comunist în Europa de E, Bosnia şi Herţegovina şi-a declarat independenţa, în 1992. Populaţia sârbă a obiectat şi astfel a izbucnit un conflict între sârbi, croaţi şi musulmani (*vezi* conflictul bosniac). Acordul de pace din 1995 a instaurat un guvern de tip federativ, împărţit de federaţia musulmano-croată a Bosniei şi Herţegovinei şi Republica Sârbă. În 1996, pe teritoriul ţării au fost instalate forţe NATO de menţinere a păcii.

bosniac, conflictul ~

(1992–1998)

Război izbucnit din motive etnice în Bosnia şi Herţegovina, o republică iugoslavă cu populaţie multietnică, alcătuită din 44% bosniaci (anterior numiţi musulmani), 33% sârbi şi 17% croaţi. Tulburările au început odată cu divizarea Iugoslaviei, în 1990. După referendumul din 1992, Comunitatea Europeană (în prezent Uniunea Europeană) a recunoscut independenţa Bosniei. Sârbii bosniaci au răspuns violent, ocupând 70% din teritoriul bosniac, asediind oraşul Sarajevo şi terorizând populaţia bosniacă şi croată în ceea ce avea să devină cunoscut ca „epurare etnică". După lupte grele între croaţii bosniaci şi guvernul

bosniac, presiunile internaționale au forțat cele două tabere să semneze un armistițiu și un acord de federalizare. Ambele forțe s-au concentrat atunci asupra inamicului comun, sârbii. După respingerea planurilor de pace și continuarea atacurilor, națiunile occidentale, susținute de NATO, au impus un armistițiu, negociat la Dayton, Ohio, SUA, în 1995. Bosnia și Herțegovina a devenit un stat unic, alcătuit din două entități distincte. Astăzi, Bosnia și Herțegovina deține trei entități monoetnice, trei armate și trei poliții diferite, și un guvern național foarte slab. *Vezi* Radovan Karadzić, Franjo Tudjman.

bosniacă, criza ~

(1908)

Criză internațională, provocată de anexarea provinciilor balcanice Bosnia și Herțegovina de către Imperiul Austro-Ungar. Rusia a sprijinit Serbia, care a protestat împotriva anexării și a pretins ca Austria să cedeze Serbiei o parte din teritorii. Austro-Ungaria, sprijinită de Germania, a amenințat că va invada Serbia dacă aceasta susține astfel de cereri. Deoarece Rusia nu putea risca implicarea într-un război împotriva Germaniei și a Austro-Ungariei, a fost obligată să accepte anexarea. Deși criza a fost rezolvată fără conflicte armate imediate, ea a contribuit la izbucnirea Primului Război Mondial.

Bosporul Cimmerian

Regat antic grecesc, în S Ucrainei de astăzi. A fost la început locuit de milezieni (sec. VI î.Hr.), care și-au stabilit așezarea la Panticapaeum, devenit mai târziu capitală. Regatul s-a mărit treptat, cuprinzând curând toată Crimeea. A menținut legături strânse cu atenienii în sec. V și III î.Hr., atingând apogeul puterii în sec. IV î.Hr. După 110 î.Hr., s-a aflat sub controlul regilor din Pont. Timp de aproape 300 de ani a aparținut Imperiului Roman, iar după 342 d.Hr. a fost alternativ sub stăpânirea barbarilor și a Bizanțului.

Bossuet, Jaques-Bénigne

(25.09.1627, Dijon, Franța - 12.04.1704, Paris)

Episcop francez. Devenit preot în 1652, și-a câștigat reputația de mare orator și de predicator popular. În 1681, a devenit episcop de Meaux. Cel mai influent și elocvent susținător al drepturilor bisericii franceze împotriva autorității papale în sec. XVII, este în prezent cunoscut în mare măsură datorită operelor sale literare, inclusiv panegirice funerare.

Boston

Oraș, port maritim, 589 141 loc. (2000), capitala statului Massachusetts. Situat în golful Massachusetts, un intrând al Oceanului Atlantic, este cel mai mare oraș al statului. Fondat de puritanii englezi de la Compania Massachusetts Bay în 1630, a devenit capitala coloniei Massachusetts Bay, sub conducerea guvernatorului John Winthrop. Ca lider al opoziției împotriva restricțiilor comerciale impuse de Marea Britanie coloniilor sale americane, Boston a fost locul de desfășurare al unor evenimente care au condus la declanșarea Revoluției Americane. A fost scena masacrului (1770) și a Partidei de Ceai din Boston (1773). A fost centrul mișcării împotriva sclaviei (1830–1865). Pe măsură ce în Statele Unite se producea revoluția industrială, Boston s-a dezvoltat ca un important centru manufacturier și textil. Astăzi, industriile financiare și cele de înaltă tehnologie reprezintă principalele ramuri economice. Aici se află și numeroase instituții de învățământ, inclusiv o universitate.

Boston Globe, The ~

Cotidian tipărit în Boston, este unul dintre cele mai influente ziare din SUA. Fondat în 1872, a fost achiziționat de către Charles H.Taylor, în 1877. Sub îndrumarea acestuia, s-a început tipărirea unei ediții de dimineață și a uneia de seară, a crescut numărul articolelor despre evenimente locale și regionale și s-au introdus titlurile scrise în litere mari, mai ales pentru știri senzaționale. În sec. XX, condus tot de familia Taylor, ziarul a început să prezinte mai multe știri naționale și internaționale, în același timp păstrând o poziție editorială în general liberală. A fost preluat în 1993 de compania New York Times.

Boston, greva poliției din ~

Grevă din 1919, la care a participat cea mai mare parte a forțelor de poliție din Boston, ca semn de protest împotriva deciziei Comisariatului General de a refuza dreptul la organizare sindicală. Primarul a apelat la forțele militare rezerviste ale orașului pentru a reinstitui ordinea și pentru a sparge greva. Guvernatorul Calvin Coolidge a trimis în ajutor trupe statale, decizie care i-a conferit o reputație de apărător ferm al legii și ordinii și care a condus la nominalizarea sa ca vicepreședinte, în timpul mandatului republican din 1920.

Boston, masacrul din ~

Incidente de stradă, petrecute pe 5 martie 1770, între trupele britanice și un grup de

cetăţeni din Boston. După ce au fost provocaţi de colonişti, soldaţii britanici au tras în mulţime şi au ucis cinci oameni, inclusiv pe Crispus Attucks. Incidentul a fost mult folosit de către Samuel Adams, Paul Revere şi alţii în lupta lor pentru obţinerea libertăţii americane şi, totodată, a contribuit la scăderea popularităţii englezilor în anii de dinaintea Revoluţiei Americane.

Boston, Partida de Ceai din ~

Incident petrecut pe 16 decembrie 1773, când 342 de lăzi cu ceai au fost aruncate de pe trei nave britanice aflate în portul Boston, de către patrioţi americani deghizaţi în indieni, conduşi de Samuel Adams. Acţiunea a avut loc pentru a stopa plata taxei pe ceai impuse de englezi şi pentru a protesta împotriva monopolului britanic asupra comerţului cu ceai din colonii, autorizat prin Legea ceaiului. În replică, Parlamentul englez a votat legi punitive care au condus la creşterea unităţii între coloniile americane în lupta lor împotriva englezilor.

Boston, sugrumătorul din ~

Ucigaş în serie american. A ucis între 11 şi 13 femei în zona oraşului Boston, între 1962 şi 1964. Prima sa victimă, o femeie de 55 de ani, a fost agresată sexual şi apoi strangulată în propriul apartament, pe 14 iunie 1962. În decursul următoarelor luni, mai multe femei în vârstă au fost sugrumate într-o manieră asemănătoare. Printre victimele următoare s-au numărat şi femei mai tinere. În 1965, Albert De Salvo, un bolnav internat într-un spital de boli mintale, a recunoscut că este autorul crimelor. Deşi nu a fost acuzat pentru comiterea crimelor, întrucât nu a existat nici o probă materială care să facă legătura între el şi locul crimelor, a fost, totuşi, învinuit pentru atac sexual, fiind condamnat la închisoare pe viaţă. Vinovăţia lui De Salvo rămâne subiect de controverse. Din declaraţiile sale reieşea că nu cunoştea unele aspecte ale crimelor. O serie de teste ADN efectuate în 2001 au arătat că este imposibil ca De Salvo să fi fost vinovat de ultima crimă despre care acesta susţinuse că a comis-o.

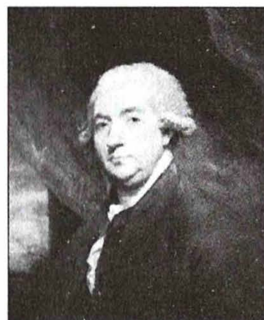
Bostra *în prezent* Bushra al-Shām

Oraş-ruină din SV Siriei. Situat în S Damascului, a fost mai întâi un oraş nabateean; mai târziu a fost cucerit de romani, sub conducerea lui Traian. A fost capitala provinciei romane Arabia şi a servit drept fortăreaţă la E de râul Iordan. A devenit reşedinţă episcopală la începutul sec. IV d.Hr., dar a căzut în mâinile musulmanilor, în sec. VII d.Hr. Cruciaţii l-au capturat în sec. XII, însă nu au reuşit să-l păstreze. Este situl vestigiilor unor temple, arce de triumf, apeducte, biserici şi moschei.

Boswell, James

(29.10.1740, Edinburgh, Scoţia – 19.05.1795, Londra, Anglia)

Prieten şi biograf al lui Samuel Johnson. Avocat, Boswell l-a întâlnit pe Johnson în 1763 şi l-a vizitat adesea între 1772–1784, realizând în jurnalele sale o descriere extrem de detaliată a conversaţiilor cu acesta. Cartea sa în două volume, *Viaţa lui Samuel Johnson LL.D* (Life of Samuel Johnson LL.D, 1791), este considerată una dintre cele mai mari biografii ale literaturii engleze. *Jurnalul unei călătorii în Insulele Hebride* (Journal of a Tour to the Hebrides, 1785) este în mare măsură o relatare a opiniilor lui Johnson privind călătoria celor doi în Scoţia, în 1773. Publicarea jurnalelor lui Boswell, în sec. XX, a demonstrat că este unul dintre cei mai mari scriitori de biografii ai lumii.

James Boswell, pictură în ulei din atelierul lui Sir Joshua Reynolds, 1786; Galeria Naţională de Portrete, Londra

GALERIA NAŢIONALĂ DE PORTRETE, LONDRA

Bosworth Field, Bătălia de la ~

(22 august 1485)

Ultima bătălie din timpul Războiului Celor Două Roze. A fost purtată între forţele regelui Richard III de York şi pretendentul la coroană, Henry Tudor (ulterior Henric VII) de Lancaster. Bătălia a avut loc atunci când Henric, întors din exil, a debarcat cu o armată la Milford Haven şi a întâlnit forţele armate ale lui Richard, la 19 km V de Leicester. Oamenii regelui au fost înfrânţi şi izgoniţi, iar Richard a fost doborât de pe cal şi ucis. Scena a fost descrisă de William Shakespeare în piesa *Richard III*. Această luptă a instaurat dinastia Tudor pe tronul Angliei.

botanică

Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul plantelor, inclusiv studiul structurii, proprietăţilor şi proceselor biochimice ale tuturor formelor de plante vii, precum şi cu clasificarea plantelor, cu bolile şi interacţiunile acestora cu mediul înconjurător. Ştiinţa botanică îşi are originea în lumea

greco-romană antică, dar s-a dezvoltat în sec. XVI, în mare măsură prin munca depusă de medici și botaniști, care au început să studieze plantele cu mare atenție, pentru a le putea identifica pe cele folositoare în medicină. Astăzi, principalele ramuri ale botanicii sunt morfologia, fiziologia, ecologia și sistematica (identificarea și clasarea tuturor plantelor). Alte subdiscipline sunt citologia (studiul celulei vegetale), pteridologia (studiul ferigilor și al grupelor de plante înrudite cu acestea), paleobotanica (studiul plantelor fosile) și palinologia (studiul polenului și al sporilor actuali și fosili). *Vezi* silvicultură și horticultură.

Botany

Golf din S Oceanului Pacific, în partea de SE a Australiei. Aflat în S orașului Sydney, în largul orașului Port Jackson, atinge o lățime de 10 km. A fost scena primei debarcări australiene realizate de căpitanul James Cook în 1770; acesta a dat portului numele de Botany datorită marii varietăți de plante. În 1787, a fost ales ca amplasament al unei închisori, dar curând aceasta a fost mutată mai în interiorul teritoriului. Țărmurile golfului sunt acum delimitate de suburbiile orașului Sydney.

Botero, Fernando

(n. 19.04.1932, Medellín, Columbia)

Pictor și sculptor columbian. A început să picteze încă din adolescență. Pe vremea când s-a mutat la New York, în 1960, își dezvoltase deja un stil propriu: înfățișa animalele și oamenii într-o formă rotundă, corpolentă. În lucrările sale, utilizează culori luminoase, tari și forme cu contururi groase, care reflectă influența artei populare latino-americane, în timp ce compozițiile sale puternice rivalizează adesea cu cele ale vechilor maeștri, adesea egalându-i. În 1973 s-a mutat la Paris și a început să creeze sculpturi care redau subiecte cu forme rotunde. Spre sfârșitul sec. XX, expozițiile în aer liber cu monumentalele sale figuri din bronz s-au bucurat de succes în întreaga lume.

botez

În creștinism, taina acceptării de către Biserică, simbolizată prin stropirea capului cu apă sau prin scufundarea în apă. Ceremonia este, de obicei, însoțită de cuvintele „Te botez în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh". Credința creștină spune că, după învierea lui Hristos, acesta li s-a arătat discipolilor săi și le-a cerut să boteze oamenii în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh. Conform învățăturii Sfântului Pavel, botezul semnifică îndepărtarea de păcatele din trecut și renașterea individului. În iudaism, se practica purificarea rituală prin scufundare, iar Evangheliile spun că Sfântul Ioan Botezătorul l-a botezat pe Iisus. Botezul a fost un ritual important al bisericii timpurii din sec. I d.Hr., iar botezul copiilor a apărut în sec. III d.Hr. Biserica Romano-Catolică, Biserica Ortodoxă și cele mai multe biserici protestante practică botezul copiilor. Reformatorii anabaptiști au susținut botezul adulților, după mărturisirea credinței; baptiștii moderni și discipolii lui Hristos practică, de asemenea, botezul adulților.

botgros

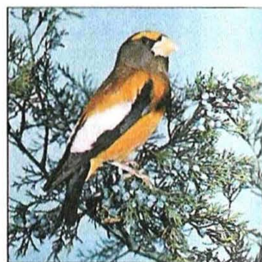
Denumire comună pentru cele câteva specii de păsări cântătoare din familia *Fringillidae* care au un cioc foarte mare și conic. Majoritatea consumă semințe. Speciile de botgros sunt răspândite în America de Nord (de ex. botgrosul-de-seară) și în N Eurasiei (mugurarul). *Vezi și* cardinal.

botgros-comun (*Pyrrhula pyrrhula*)
H.M. BARNFATHER/BRUCE COLEMAN LTD.

botgros-de-seară

Specie de botgros din America de Nord (*Hesperiphona vespertina*), de culoare cafenie, galbenă, neagră și albă. Ca și celelalte specii de botgros, are cioc mare și conic. Se hrănește cu semințe și zboară în stoluri răzlețe.

botgros-de-seară (*Hesperiphona vespertina*)
KARL H. MASLOWSKI

Botha, Louis

(27.09.1862, lângă Greytown, Natal, Africa de Sud - 27.08.1919, Pretoria, Transvaal)

Cel dintâi prim-ministru (1910–1919) al Uniunii Africa de Sud. A fost ales în Parlamentul Republicii Africa de Sud în 1897, unde i-a sprijinit pe moderați împotriva politicii ostile duse de președintele Paul Kruger față de uitlanderi (coloniști englezi în majoritate, care nu erau de origine afrikaner). În timpul războiului sud-african, a condus forțele sudice, asediind orașul Ladysmith, după care a încercat, fără succes, să apere regiunea Transvaal. Ca prim-ministru, s-a străduit să mențină relații bune cu populația vorbitoare de engleză și a fost aspru criticat de naționaliștii afrikaner. În

timpul Primului Război Mondial, a acceptat cererea Angliei de a cuceri Africa Germană de Sud-Vest (Namibia).

Botha, P(ieter) W(illem)

(12.01.1916, Paul Roux, Africa de Sud – 31.10.2006, Wilderness, lângă George)

Prim-ministru (1978–1984) și primul președinte (1984–1989) al Africii de Sud. Ales în parlament din partea Partidului Național în 1948, Botha a ocupat mai multe posturi consecutiv, iar în 1978 l-a înlocuit pe John Vorster în funcția de prim-ministru. Guvernul său s-a confruntat cu dificultăți serioase, inclusiv cu venirea la putere a guvernelor de culoare din Mozambic, Angola și Zimbabwe, cu insurecția din Africa de Sud-Vest (Namibia) și cu mișcările naționale de stradă ale studenților negri și ale sindicatelor. A replicat prin sprijinirea trupelor antiguvernamentale în țările vecine și prin reprimarea revoltelor din interiorul țării. Fiind o țintă a criticilor atât din interiorul, cât și din exteriorul partidului, s-a îmbolnăvit și și-a dat demisia în 1989.

Botnic, Golful ~

Braț nordic al Mării Baltice. Se întinde între Suedia și Finlanda și acoperă o suprafață de aproape 117 000 kmp. Are o lungime de 725 km și o lățime de 80–240 km; adâncimea medie este de 60 m. Deoarece în el se varsă multe râuri, are o salinitate foarte scăzută. Este acoperit de gheață aproape cinci luni pe an.

Botoșani

Municipiu, 126 628 loc. (2001), în NE României, reședința județului cu același nume, situat în N Podișului Moldovei. A fost atestat documentar în 1401. În 1448 este menționat ca un important centru meșteșugăresc al Moldovei, iar după 1820 a început modernizarea urbanistică a orașului care devine, în a doua jumătate a sec. XIX, al doilea oraș al Moldovei și al patrulea al țării. În 1968 a fost declarat municipiu. Este punct terminus de cale ferată și un important nod rutier. Activitatea industrială este susținută de întreprinderi textile și de fabrici de construcții de mașini. Printre monumente se află biserica Sf. Nicolae, ctitorită de Ștefan cel Mare (sec. XV), numeroase alte biserici ridicate în sec. XVII–XIX și clădirea Tribunalului.

Botoșani

Județ situat în extremitatea de NE a României. Prima mențiune despre acest ținut apare într-o inscripție de la Biserica Armenească din Botoșani, în care se arată că la acea dată localitatea Botoșani era sediul unui vornic. Devastată în sec. XIV–XVII de numeroase invazii străine, în 1741 regiunea se constituie ca formă administrativă în Ținutul Botoșanilor, ce va rămâne astfel constituit până la reforma administrativă a lui Alexandru Ioan Cuza. Relieful are aspect predominant deluros, cu două unități distincte, partea de E a Podișului Sucevei și o mare parte a Câmpiei Moldovei, formată din coline joase de 200–350 m altitudine. Economia are un caracter agrar-industrial, culturile agricole fiind, în special, cerealiere și pomicole, iar ramurile industriale reprezentative fiind textilele, construcțiile de mașini și industria alimentară. Obiective turistice mai importante sunt concentrate în municipiul Botoșani sau în imediata apropiere a acestuia: biserici și case memoriale ale unor personalități ca Mihai Eminescu, George Enescu, Nicolae Iorga, Ștefan Luchian.

Botswana *denumire oficială* Republica Botswana *anterior* Bechuanaland

Stat din S Africii. Suprafața: 582 356 kmp; 1 765 000 loc. (2005). Capitala: Gaborone. Aproximativ două treimi din populație este de etnie tswana; alte grupuri etnice cuprind triburile Khalagari, Ngwato, Tswapong, Birwa și Kalanga. Grupurile mici, precum khoekhoe și san, duc o viață tradițională și nomadă. Limbi: engleza (oficială), tswana. Religie: creștină, cu un mare amestec de curente și credințe africane tradiționale. Moneda: pula. Botswana este în esență un bazin nisipos, cu o altitudine relativ medie, de cca 1 000 m. O parte din deșertul Kalahari se întinde în SV și V, în timp ce mlaștina Okavango se află în N. Singurele surse de apă permanentă de suprafață sunt râurile Chobe (care marchează granița cu Namibia), Okavango, în partea de NV, și Limpopo în partea de SE, marcând granița cu Africa de Sud. Economia se bazează pe ocupația tradițională, creșterea animalelor; dezvoltarea exploatării diamantelor a dus la o creștere a nivelului economic al țării. Este o republică cu o singură cameră legislativă; șeful statului și al guvernului este președintele. Primii locuitori ai regiunii au fost khoikhoi și san. Primele așezări datează din timpul migrației spre S a triburilor de fermieri vorbitori de bantu, începând cu 190 d.Hr. Dinastiile Tswana, care s-au extins în partea vestică a Transvaalului, în sec. XIII și XIV, s-au mutat în Botswana în sec. XVIII și au pus bazele câtorva state puternice. Misionarii europeni au sosit la începutul sec. XIX, iar interesul a crescut odată

cu descoperirea aurului, în 1867. În 1885, zona a devenit Protectoratul Britanic Bechuanaland și a rămas astfel până în anii 1960. În 1966, Republica Bechuanaland (mai târziu Botswana) a fost proclamată membru independent al Commonwealthului britanic. Botswana independentă a încercat să mențină un echilibru între dependența sa economică față de Africa de Sud și relațiile sale cu țările vecine; independența Namibiei, obținută în 1990, și respingerea politicii de apartheid în Africa de Sud au calmat tensiunile.

Botta, Dan *născut* Dan Botha

(26.09.1907, Adjud, Vrancea, România - 13.01.1958, București)

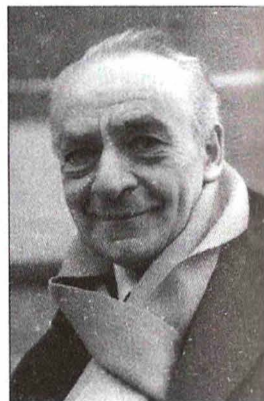
Poet și eseist român, descendentul unei vechi familii nobiliare din Ardeal (un Mihail Botha este menționat la 1579 ca voievod al cetății și Ținutului Chioarului, Maramureș). Tatăl, persecutat ca militant pentru drepturile românilor din Transilvania, s-a refugiat în Moldova. Dan Botta și-a făcut studiile secundare la Focșani, apoi a urmat Colegiul Sf. Sava din București și a obținut trei licențe: în drept, în filologie clasică și în educație fizică. A debutat editorial cu volumul *Eulalii* (1931), căruia i-a urmat un volum de eseuri, *Limite* (1936). În 1941, a devenit cofondator al revistei *Dacia* și între 1943–1947 a fost mai întâi membru și apoi director general al *Enciclopediei Române*. A fost membru al grupului Criterion. Exponent al ermetismului românesc, a scris o poezie elaborată, cu o versificație perfectă, cu teme antiromantice, incantatorii și savante. A mai scris feerii dramatice și eseuri despre actul creației și despre filozofia culturii, domeniu în care a intrat în polemică și conflict deschis (1941) cu Lucian Blaga, pe care l-a provocat la duel, acuzându-l că i-a plagiat conceptul de „unduire“. Blaga nu i-a dat satisfacție. Sub comuniști i-a fost interzisă publicarea de scrieri originale și i-au apărut doar traduceri din Sofocle, Euripide, Shakespeare, E. A. Poe, François Villon. Alte scrieri: *Charmonion sau Despre muzică* (1941), *Scrieri. I-IV* (1968). Este fratele actorului și poetului Emil Botta.

Botta, Emil

(15.09.1911, Adjud, Vrancea, România - 24.07.1977, București)

Scriitor și actor român, fratele poetului Dan Botta. A studiat la Conservatorul de Artă Dramatică din București (1929–1932) și a realizat roluri memorabile pe scena Teatrului Național din București în piese de Shakespeare, Cehov, Caragiale (*Năpasta*) și în filme (*Pădurea spânzuraților, Răscoala, Dacii, Reconstituirea*). Voce lirică aparte, creând o mitopoetică originală, inspirată din folclorul autohton, cu fior tragic și suflu histrionic, poetul prezintă spectacolul unui eu angajat într-o stare de criză existențială (*Întunecatul April*, 1937; *Pe-o gură de rai*, 1943; *Un dor fără sațiu*, 1976). În prozele din volumul *Trântorul* (1938), damnarea poetică e asumată definitiv, eul estetic abandonându-se unei trăiri în ficțiune.

Emil Botta

Botticelli, Sandro
născut **Alessandro di Mariano Filipepi**
(1445, Florența, Italia - 17.05.1510, Florența)

Unul dintre cei mai mari pictori florentini ai Renașterii. Lucrările sale *Nașterea lui Venus* (Nascita di Venere, 1842–1485) și *Primăvara* (Primavera, 1482) sunt considerate adesea de către privitorii moderni o chintesență a spiritului Renașterii.

Primii ani și cariera

Numele lui Botticelli este derivat din cel al fratelui său mai mare, Giovanni, cămătar care era numit Botticello (Butoiașul). După cum se întâmplă frecvent cu artiștii renascentiști, cele mai multe informații despre viața și personalitatea lui Botticelli provin din cartea lui Giorgio Vasari *Viețile celor mai renumiți arhitecți, pictori și sculptori* (Vite de' più eccellenti architetti, pittori et scultori, 1550), cu detaliile adăugate și corectate din documente. Tatăl lui Botticelli era un tăbăcar care l-a dat pe fiul său Sandro ca ucenic de bijutier după ce acesta își terminase școala. Dar cum Sandro prefera pictura, tatăl său l-a pus sub tutela lui Filippo Lippi, unul dintre cei mai admirați maeștri florentini.

Stilul pictural al lui Lippi, care s-a format în prima parte a Renașterii florentine, a jucat un rol fundamental în formarea artistică a lui Botticelli, iar influența primului se simte chiar și în lucrările târzii ale elevului său. Lippi l-a învățat pe Botticelli tehnicile de pictură pe panouri de lemn și de frescă și i-a format un control sigur asupra perspectivei lineare. Din punct de vedere stilistic, Botticelli și-a însușit de la Lippi o varietate de tipuri și de compoziții, un oarecare caracter capricios și grațios în ilustrarea costumelor, un simț linear al formei și înclinația către anumite tonuri mai palide, care a rămas vizibilă chiar și după ce Botticelli și-a dezvoltat propriile game cromatice intense și vibrante.

După ce Lippi a plecat din Florența pentru a merge la Spoleto, Botticelli s-a străduit să-și îmbunătățească stilul figurativ relativ delicat și fragil pe care îl deprinsese de la profesorul său. În acest scop a studiat stilul sculptural al lui Antonio Pollaiuolo și Andrea del Verrocchio, cei mai importanți pictori florentini din anii 1460, iar sub influența lor Botticelli a produs figuri cu rotunjimi și forță sculpturală. Totodată, a înlocuit perspectiva delicată a lui Lippi cu un naturalism robust și viguros, modelat întotdeauna de concepte ale frumuseții ideale. Până în 1470, Botticelli se impusese în Florența drept un maestru independent care avea propriul atelier. Absorbit de arta sa, nu s-a căsătorit niciodată și a locuit cu familia.

Aceste etape din stilul lui Botticelli pot fi observate în panourile mici reprezentând-o pe Iudita – *Întoarcerea Iuditei* (Ritorno di Giuditta a Betulia) – și Holofern – *Holofern decapitat* (La scoperta del cadavere di Oloferne), ambele de pe la 1470, și în primul său tablou datat, *Puterea* (Fortezza, 1470), care a fost pictat pentru sala tribunalului negustorilor, Tribunale dell'Are della Mercanzia, din Florența. Arta lui Botticelli din acea perioadă ilustrează o utilizare a ocrului în zonele umbrite ale tonalităților carnale ce conferă o căldură în nuanțe de maro mult diferită de paloarea din tablourile lui Lippi. Formele din picturile sale sunt definite cu o linie care este în același timp incisivă și fluidă, făcându-se simțită o abilitate tot mai pronunțată de a sugera caracterul sau chiar dispoziția sufletească a figurilor prin acțiuni, poze și expresii faciale.

În cca 1478–1481, Botticelli a ajuns la maturitate artistică; toate șovăielile din lucrările sale au dispărut, fiind înlocuite de o măiestrie desăvârșită. A reușit să integreze figuri și cadre în compoziții armonioase și să redea forma umană cu o vitalitate irezistibilă. Ulterior, avea să dovedească un talent inegalabil în ilustrarea textelor narative, indiferent dacă era vorba de vieți ale sfinților sau episoade din *Decameronul* (Decameron, 1351) lui Boccaccio sau *Divina comedie* (Divina Commedia, 1321) a lui Dante, într-o formă picturală care este, în același timp, exactă, economică și elocventă.

Picturile religioase

Botticelli a executat lucrări în toate genurile curente ale artei florentine. A pictat retabluri în frescă și pe panouri, *tondi* (picturi rotunde), imagini pe panouri mici și mici tripticuri religioase. Printre retablurile sale se numără panouri verticale înguste precum *Sfântul Sebastian* (San Sebastiano, 1474), mici panouri longitudinale precum celebra pictură *Adorația Magilor* (Adorazione dei Magi, cca 1476) din biserica Santa Maria Novella; retabluri de mărime medie, dintre care cel mai reușit este cel din capela Bardi (1484–1485), și lucrări de mari dimensiuni precum retablul Sfântului Barnaba (Pala di San Barnaba, cca 1488) și *Încoronarea Fecioarei* (Incoronazione della Vergine e santi, cca 1490). Măiestria sa timpurie în tehnica frescei este clar vizibilă în tabloul *Sfântul Augustin* (Sant'Agostino nello studio, 1480) din biserica Ognissanti, în care energia serioasă și vigoarea sfântului

exprimă atât forța sa intelectuală, cât și pietatea religioasă. Trei dintre cele mai bune fresce religioase ale lui Botticelli (finalizate în 1482) au făcut parte din decorațiile Capelei Sixtine efectuate de o echipă de artiști din Florența și Umbria care fuseseră convocați la Roma în iulie 1481. Temele teologice ale frescelor au fost alese astfel încât să ilustreze supremația papală asupra bisericii; execuțiile lui Botticelli sunt remarcabile prin strălucita fuziune a secvențelor simbolice în compoziții unitare.

Tablourile florentine rotunde erau adesea picturi de mari dimensiuni, cu rame bogate, iar Botticelli a realizat lucrări importante în acest format, începând cu *Adorația Magilor* (Adorazione dei Magi, cca 1473), pe care l-a pictat pentru Antonio Pucci. Înainte de Botticelli, acest format fusese conceput în principal pentru reprezentarea scenelor alungite, dar Botticelli a suprimat toate detaliile superflue din ele și a devenit un susținător al armonizării figurilor sale cu forma circulară. Măiestria desăvârșită în acest format este evidentă în două dintre cele mai frumoase tablouri ale sale, *Madonna Magnificat* (Madonna del Magnificat, 1482) și *Madona, Pruncul și cei șase îngeri* (Madonna della melagrana, cca 1487). Botticelli a pictat și câteva Madone mici, pe suporturi alungite, dintre care se remarcă *Madonna cu cartea* (Madonna del libro, cca 1480), dar în cea mai mare parte lăsa spre execuție atelierului său picturile care o reprezentau pe Fecioară și alte subiecte religioase, atelier care le producea în număr mare. În reprezentările sale, Fecioara Maria este întotdeauna o figură înaltă și maiestuoasă, îmbrăcată în convenționala robă roșie și tunică albastră, dar îmbogățită în lucrările semnate de el cu accesorii redate cu multă sensibilitate. Chipul ei exprimă adesea o meditație tainică, aceeași expresie interiorizată ce se regăsește și în chipurile sfinților lui Botticelli.

Patronaj și lucrări laice

Botticelli este primul artist european ale cărui picturi cu subiecte istorice laice s-au păstrat în număr relativ mare și care sunt egale sau chiar superioare ca importanță cu picturile sale religioase. Cu toate acestea, o mare parte a lucrărilor laice s-au pierdut; dintr-o perioadă creativă de cca 40 de ani, doar opt exemple realizate de el supraviețuiesc într-un gen deja bine-stabilit, portretul. Unul dintre acestea, portretul unui tânăr care ține o medalie a lui Cosimo de Medici (cca 1474), este deosebit de important pentru că în el Botticelli a copiat o tehnică recent inventată de pictorul flamand Hans Memling de așezare a figurii în fața unui peisaj văzut dintr-un punct mai înalt. Acesta este cel mai timpuriu exemplu în care apare influența picturii peisagiste flamande contemporane asupra lui Botticelli, influență care este foarte vizibilă în câteva dintre cadrele sale cu peisaje.

Poate că talentul lui Botticelli pentru portrete i-a atras patronajul familiei de Medici, în special al lui Lorenzo de Medici și al fratelui său Giuliano, care dominau, pe atunci, Florența. Botticelli a realizat un portret al lui Giuliano și portrete postume ale bunicului său Cosimo și ale tatălui Piero. Portrete ale celor patru membri ai familiei Medici apar drept cei trei magi și chipul unui însoțitor din *Adorația Magilor* din Santa Maria Novella. Se știe despre Botticelli că a pictat (1475) pentru Giuliano și un drapel care îi înfățișează pe Pallas călcând în picioare flăcările iubirii și pe Cupidon legat de un măslin. Această operă, deși s-a pierdut, este importantă pentru că decodează felul în care Botticelli utiliza mitologia clasică pentru a ilustra sentimentul iubirii medievale de curte în marile sale picturi mitologice.

După asasinarea lui Giuliano de Medici în conspirația Pazzi din 1478, Botticelli a pictat fresca dezonorantă a conspiratorilor spânzurați pe un zid al Palazzo Vecchio. Frescele au fost distruse după expulzarea familiei Medici în 1494. Fără îndoială, Lorenzo îl prefera întotdeauna pe Botticelli, după cum susține Vasari, dar un rol și mai important în cariera pictorului l-a jucat prietenia constantă și patronajul lui Lorenzo di Pierfrancesco de Medici, capul de familie al noii generații de Medici și, din 1494, opozant declarat al ramurii mai bătrâne. Tommaso Soderini, care, în 1470, i-a asigurat lui Botticelli comanda pentru lucrarea *Puterea*, și Antonio Pucci, pentru care a pictat cel mai vechi *tondo* care s-a păstrat, au fost partizani de vază ai familiei Medici, la fel ca și Giovanni Tornabuoni, care în jurul lui 1486–1487 i-a comandat lui Botticelli cele mai importante fresce laice păstrate până în prezent.

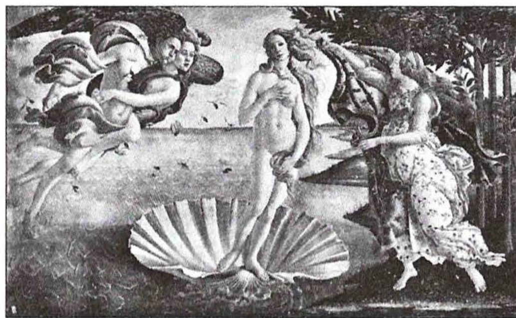
Picturi mitologice

Multe dintre comenzile primite de Botticelli de la acești patroni bogați țineau de obiceiurile florentine legate de nunți, care, la acea dată, erau de departe cea mai importantă ceremonie într-o familie. De regulă, cuplului proaspăt căsătorit i se pregătea o cameră în reședința de familie a mirelui, care era decorată cu picturi. Temele unor astfel de picturi erau fie

romantice, ridicând în slăvi dragostea și îndrăgostiții, fie exemplare, ilustrând eroine celebre pentru virtutea lor. Cea mai veche lucrare cunoscută a lui Botticelli de acest fel a fost comandată de Lorenzo de Medici pentru căsătoria fiului lui Antonio Pucci, Giannozzo, în 1483. Setul de patru panouri – *Povestea lui Nastagio degli Onesti* – ilustrează o poveste a lui Boccaccio. Figurile mitologice fuseseră folosite în arta laică și în prima parte a Renașterii, dar cultura complexă a perioadei târzii a Florenței din vremea familiei Medici, care era, în același timp, inspirată de sentimentul romantic al iubirii de curte și de interesul umanist față de Antichitatea clasică și de tradițiile sale artistice dispărute, a utilizat aceste figuri într-o manieră mai complexă și mai corectă prin raport la Antichitate. S-a impus un nou limbaj mitologic curent, inspirat pe de o parte de literatura și sculptura clasică și de descrierile unor picturi antice pierdute și, pe de altă parte, de aspirația renascentistă de a descoperi perfecțiunea chipului uman.

Printre cele mai remarcabile exemple ale acestei noi tendințe din pictura laică se numără și patru dintre cele mai celebre lucrări ale lui Botticelli: *Primăvara* (cca 1477–1482), *Pallas și centaurul* (Pallade che doma il centauro, cca 1485), *Venus și Marte* (Venere e Marte, cca 1485) și *Nașterea lui Venus* (cca 1485). *Primăvara* sau *Alegoria primăverii* și *Nașterea lui Venus* au fost pictate pentru reședința lui Lorenzo di Pierfrancesco de Medici. Toate aceste patru picturi pe panou au fost interpretate în diverse moduri de criticii moderni. Cu siguranță, figurile nu pun în scenă un mit cunoscut, ci sunt utilizate mai mult alegoric, pentru a ilustra diverse aspecte ale iubirii: în *Primăvara*, nașterea ei și împlinirea prin căsătorie; în *Pallas*, supunerea dorinței bărbătești în fața castității femeii; în *Venus și Marte*, o celebrare a triumfului calm al femeii după epuizarea sexuală a bărbatului; iar în *Nașterea lui Venus*, nașterea iubirii în lume. *Primăvara* și *Nașterea lui Venus* cuprind unele dintre cele mai frumoase și senzuale nuduri și seminuduri pictate în timpul Renașterii. Cadrele celor patru picturi, care sunt parțial mitologice – cel din *Primăvara* reprezintă grădina Hesperidelor – și parțial simbolice, redau un sentiment pastoral și idilic.

Frescele lui Botticelli dintr-o încăpere din Villa Lemmi, pictate pentru a celebra căsătoria lui Lorenzo Tornabuoni și Giovanna degli Albizzi în 1486, se inspiră tot din mitologia antică în alegerea subiectelor. În aceste fresce, personajele reale sunt amestecate cu figurile mitologice. Venus, înconjurată de Grațiile sale, îi oferă flori Giovannei degli Albizzi, în timp ce Lorenzo Tornabuoni, care urma să devină negutător, este adus înaintea Prudenței și a Artelor Liberale.

Nașterea lui Venus, pictură în ulei de Sandro Botticelli, cca 1485; Galeria Uffizi, Florența

ART MEDIA/HERITAGE-IMAGES

Influența teoriilor asupra artei formulate de umanistul renascentist Leon Battista Alberti este vizibilă în elementele împrumutate de Botticelli de la clasici și în utilizarea meticuloasă a perspectivei lineare. Opera care ilustrează cel mai bine interesul lui Botticelli de a readuce la viață gloria Antichității clasice este *Calomnia* (Calunnia, cca 1495), subiect recomandat de Alberti, care l-a extras dintr-o descriere a unei opere a pictorului grec antic Apelles. Botticelli s-a inspirat și în mod mai direct din arta clasică. Când se afla în Roma, de exemplu, în 1481–1482, a reprodus Arcul lui Constantin din acel oraș într-una dintre frescele sale din Capela Sixtină. Trei dintre figurile din *Primăvara* sunt inspirate de statuia clasică a Celor trei Grații, în timp ce chipul lui Venus din *Nașterea lui Venus* are ca model o statuie antică a lui Venus Pudica.

Operele târzii

În operele târzii din anii 1480 este sesizabil un manierism incipient, la fel și în opere precum grandiosul tablou *Bunavestire* (Annunciazione di Cestello, 1490) și micul tablou *Pietà* (Pietà, sfârșitul anilor 1490), aflate în prezent în muzeul Poldi-Pezzoli. După începutul anilor 1490 a intervenit o schimbare radicală a stilului său; picturile sunt mai mici, figurile din ele sunt delicate până la manierism, iar pictorul, prin accentuarea gesturilor și a expresiilor, concentrează atenția asupra bruscheții pătimașe a acțiunilor lor. Această îndepărtare enigmatică de naturalismul idealizant din anii 1480 a rezultat, poate, din apropierea

lui Botticelli de predicatorul radical reformist Girolamo Savonarola în anii 1490. Începând cu 1494, Florența a cunoscut o perioadă dramatică: conducătorii din familia Medici s-au prăbușit și s-a instalat un guvern republican dominat de Savonarola. Acesta era un idealist ascet care tuna împotriva corupției Bisericii și prevestea reînnoirea sa viitoare. Conform relatării lui Vasari, Botticelli a fost un adept devotat al lui Savonarola, chiar și după ce călugărul a fost executat în 1498. Tensiunile spirituale din acești ani se reflectă în două picturi religioase, apocalipticele *Răstignire mistică* (Crocifissione mistica, 1497) și *Nașterea mistică* (Natività mistica, 1501), care exprimă credința lui Botticelli în reînnoirea Bisericii. *Tragedia Lucreției* (Storie de Lucrezia, cca 1499) și *Istoria Virginiei Romana* (Storie de Virginia, 1499) par să condamne tirania familiei Medici și să ridice în slăvi republicanismul.

Botticelli, conform relatării lui Vasari, a fost pasionat multă vreme de studiul și interpretarea *Divinei Comedii* a lui Dante. Avea câteva planuri să ilustreze prima ediție tipărită din 1481 și a lucrat intermitent, în anii următori, la un set neterminat de desene mari care adăugau fiecărui cânt un comentariu vizual complet. Era foarte căutat și de meșterii gravori, de maeștrii în broderii și de tapiseri, cărora le oferea modele; printre puținele desene ale sale care s-au păstrat există câteva ce pot fi asociate cu aceste tehnici.

Deși Vasari îl descrie pe Botticelli ca fiind sărac și bolnav în ultimii săi ani, alte dovezi sugerează că el și familia sa au rămas destul de prosperi. A primit comenzi pe tot parcursul anilor 1490 și a continuat chiar și în 1505 să-și plătească dările, chiar dacă o făcea cu întârziere, către Compania Sfântului Luca, ghilda florentină a pictorilor. Dar lipsa unor noi comenzi și șovăiala din ultimele desene pentru Dante sugerează faptul că, poate, a fost doborât de boală. La moartea sa în 1510 a fost îngropat în biserica Ognissanti. Dintre picturile realizate integral sau parțial de Botticelli, s-au păstrat aproximativ 50. Colecția impresionantă de Botticelli a Galeriei Uffizi cuprinde și multe dintre capodoperele sale.

botulism

Intoxicație cu toxină botulinică, una dintre cele mai puternice toxine cunoscute până în prezent, produsă de bacteria *Clostridium botulinum* (de obicei întâlnită în alimente conservate, impropriu sterilizate, adesea preparate în casă). Sporii acestei bacterii anaerobe, rezistenți la căldură, pot supraviețui procedurilor de conservare. Bacteria se multiplică și secretă o toxină care rămâne activă dacă alimentele nu sunt bine încălzite înainte de a fi consumate. Botulismul se poate produce și prin infectarea unei răni. Toxina botulinică blochează transmiterea impulsurilor nervoase. Dacă botulismul este depistat la timp, administrarea de antitoxine poate neutraliza toxina. Simptomele de greață și vărsături sunt urmate de oboseală, vedere încețoșată și o stare de slăbiciune generală. Paralizia respiratorie poate provoca moartea dacă nu e tratată de urgență prin traheotomie și asistență respiratorie. Majoritatea victimelor își revin repede, dacă supraviețuiesc paraliziei. Gradul mare de toxicitate al acestei bacterii o face o armă biologică letală.

bou

Formă domesticită de bovid de talie mare (din specia *Bos taurus*), care trăia în trecut în turme pe câmpiile din America de Nord, Europa (de unde a dispărut), Asia și Africa (unde mai trăiește încă în sălbăticie). Masculul domesticit, castrat, este folosit ca animal de povară în multe țări. În unele regiuni, boii sunt crescuți și pentru carnea lor. Termenul desemnează și masculul castrat al oricărui tip de vită. *Vezi și* bour; iac.

bou-moscat

Mamifer arctic rumegător (bovid din specia *Ovibos moschatus*), cu cap mare, urechi mici și cu un miros specific, ca de mosc. Are gâtul, picioarele și coada scurte. Masculii au o înălțime maximă de 1,5 m și o greutate de 400 kg. Ambele sexe au coarne; la masculi, coarnele ating lungimea de 60 cm, sunt late la bază, încep de la mijlocul capului,

LEONARD LEE RUE III

bou moscat (*Ovibos moschatus*)

coboară spre tâmple și apoi se curbează în sus. Blana deasă, mițoasă, de culoare brună-închis ajunge până la picioare; din stratul profund, gros, format din peri lânoși și care năpârlește vara, eschimoșii fac o țesătură asemănătoare cașmirului. Boul-moscat trăiește în turme de 20–30 de exemplare și se hrănește cu iarbă, licheni și alte plante pitice.

Bouaké

Oraș, 330 000 loc. (1995), în partea centrală a Côte d'Ivoire. A fost înființat ca post militar francez în 1899, pe drumul și pe calea ferată dintre Abidjan și Burkina Faso (pe atunci Volta Superioară). Este unul dintre cele mai mari orașe ale țării și este nodul central al transportului comercial în interiorul țării.

Boucher, François

(29.09.1703, Paris, Franța - 30.05.1770, Paris)

Pictor, gravor și desenator francez. A fost educat, probabil, de către tatăl său, un pictor puțin cunoscut. În 1723 a câștigat Prix de Rome, dar nu a putut călători în Italia până în 1728. Prima sa comandă importantă a constat în realizarea a 125 de gravuri, după desene de Antoine Watteau. A realizat comenzi importante de decorațiuni pentru doamna de Pompadour, la Versailles. Stilul său vesel și subiectele frivole ilustrează stilul rococo și descriu superficialitatea elegantă a vieții de la curtea Franței, de la jumătatea sec. XVIII. A devenit membru al Academiei Regale în 1734, principalul desenator pentru manufacturile de porțelan și director al manufacturilor de tapiserii Gobelins. În 1765 a devenit director al Academiei Regale și prim-pictor al lui Ludovic XV. Unul dintre cei mai mari pictori și desenatori ai sec. XVIII, a stăpânit fiecare ramură a picturii decorative și ilustrative.

Boucher, Jonathan

(12.03.1738, Cumberland, Anglia - 27.04.1804, Epsom, Surrey)

Preot american de origine engleză. A plecat în Virginia, în 1759, ca profesor particular. În calitate de rector al Academiei Navale din Annapolis, Maryland, a fost tutorele fiului vitreg al lui George Washington, devenindu-i prieten de familie. Ideile sale regaliste l-au costat poziția, fiind obligat să se întoarcă în Anglia, în 1775. După retragerea din viața publică, a scris *O imagine a cauzelor și consecințelor Revoluției Americane* (A View of the Causes and Consequences of the American Revolution, 1779); glosarul său de „cuvinte provinciale și arhaice" a fost folosit mai târziu la dicționarul lui Noah Webster.

Boucicault, Dion

născut **Dionysius Lardner Boursiquot**

(26.12.1820/1822, Dublin, Irlanda - 18.09.1890, New York, SUA)

Dramaturg american de origine irlandeză. A început să joace în 1837 și a scris comediile de succes *Asigurarea londoneză* (London Assurance, 1841) și *Frații corsicani* (The Corsican Brothers, 1852). În 1853 s-a mutat la New York, unde a luptat pentru adoptarea primei legi a dreptului de autor pentru piesele de teatru din SUA. Piesa sa de succes *Săracul din New York* (The Poor of New York, 1857) a fost prezentată, în alte părți, sub titlul *Săracul din Londra* (The Poor of London). Preocupat de teme sociale, a lansat un atac împotriva sclaviei în piesa *Octoroon* (1859). A scris și o serie de piese pe teme populare irlandeze, bine primite de public, printre care *The Colleen Bawn* (1860) și *The Shaughraun* (1874).

Boudiaf, Mohammed

(23.06.1919, M'Sila, Algeria - 29.06.1992, Annaba)

Lider politic algerian. Alături de Ahmed Ben Bella a fondat Frontul Algerian de Eliberare Națională, care a condus lupta pentru câștigarea independenței Algeriei față de Franța (1954–1962). A fost închis din 1956 până la obținerea independenței Algeriei în 1962; apoi a devenit vicepremier în noul guvern al lui Ben Bella. Respingerea stilului autocratic de conducere al lui Ben Bella a condus la exilarea sa pe o perioadă de 27 de ani. În 1992 a fost invitat să conducă din nou guvernul și să găsească o soluție în fața creșterii influenței religiei în politică. La puțin timp după aceea, a fost asasinat de un bodyguard. *Vezi* Frontul Salvării Islamice.

Boudicca *sau* Boadicea

(m. 60 d.Hr.)

Antică regină din Britania. A condus o revoltă împotriva dominației romane. După moartea în 60 d.Hr. a soțului său, rege al icenilor, averea a revenit fiicelor sale și împăratului Nero, în schimbul protecției. Însă, în locul protecției, romanii au anexat regatul său și i-au desconsiderat familia și pe ceilalți membri ai tribului. Boudicca a pornit o revoltă în E Angliei, arzând orașele Camulodunum (Colchester), Verulamium (St. Albans) și o parte din Londinium (Londra), precum și avanposturi militare; potrivit lui Tacitus, forțele sale au masacrat aproape 70 000 de romani și britoni susținători ai romanilor și au distrus Legiunea IX romană. Se spune că, atunci când guvernatorul roman și-a

regrupat trupele și a distrus uriașa ei armată, Boudicca s-a otrăvit sau a murit în urma unui șoc.

Boudin, Eugène

(12.07.1824, Honfleur, Franța – 08.08.1898, Deauville)

Pictor peisagist francez. A fost încurajat să picteze de la o vârstă fragedă, de către J.-F. Millet. A devenit un susținător fervent al redării directe a naturii. În 1874 și-a expus lucrările alături de impresioniști, însă fără a fi un inovator, ca aceștia, iar din 1863 până în 1897 a expus constant la Salonul Oficial. Temele sale favorite erau peisaje de plajă sau marine, care evidențiau o sensibilitate remarcabilă pentru efectele atmosferei; pe spatele picturilor nota starea vremii, lumina și ora. Opera sa leagă naturalismul sec. XIX de culorile strălucitoare și tușele fluide de penel ale impresionismului.

Boudinot, Elias

(02.05.1740, Philadelphia, Pennsylvania, SUA – 24.10.1821, Burlington, New Jersey)

Demnitar public american. A devenit avocat în 1760 și, deși membru al aripii conservatoare, a susținut Revoluția Americană. A fost președintele Congresului Continental între 1782–1783, iar ulterior a activat în Camera Reprezentanților SUA (1789–1795); a fost directorul Monetăriei SUA din Philadelphia (1795–1805).

Bougainville

Insulă, 175 160 loc. (2000), în Papua-Noua Guinee. Cea mai mare dintre Insulele Solomon, situată spre capătul nordic al acestui lanț de insule, are o suprafață de cca 8 500 kmp. Lanțul muntos Emperor, cu cel mai înalt vârf Balbi (2 743 m), ocupă jumătatea de N a insulei, în timp ce grupul muntos Crown Prince ocupă jumătatea de S. A fost vizitată de către Louis-Antoine de Bougainville în 1768 și a intrat sub control german la sfârșitul sec. XIX. După Primul Război Mondial, a fost anexată la Australia. La sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, a devenit parte a teritoriilor sub tutelă ONU din Noua Guinee, iar în 1975 a fost anexată la Papua-Noua Guinee, când țara a devenit independentă. În urma unui tratat semnat în 2001, insula a devenit autonomă în 2005.

Bougainville, Louis-Antoine de

(11.11.1729, Paris, Franța – 03.08.1811, Paris)

Navigator francez. În 1764, a pus bazele unei colonii franceze în Insulele Falkland. Împuternicit de guvern pentru o călătorie de explorare în jurul lumii, a pornit pe mare în 1776. După ce a atins Samoa și insulele Noile Hebride, a continuat să navigheze pe direcția V, pe ape care nu mai fuseseră traversate de nici un european. A virat spre N, la marginea Marii Bariere de Corali, și astfel nu a putut vedea Australia. S-a oprit în Moluce și în Java, după care s-a întors în Bretania, în 1769. Mult citita sa carte *Călătorie în jurul lumii* (1771) a ajutat la popularizarea credinței în valoarea morală a omului în starea lui naturală. A fost secretarul lui Ludovic XV (1772) și a condus flota franceză care a sprijinit Revoluția Americană, fiind numit în Legiunea de Onoare de către Napoleon. Grupul de plante *Bougainvillea* a primit numele său.

bougainvillea

Plantă ornamentală din grupul *Bougainvillea*, alcătuit din aproximativ 14 specii de arbuști, plante agățătoare sau arbori mici (familia *Nyctaginaceae*), originare din America de Sud, întâlnite și în regiunile cu climă caldă. Multe specii au țepi. Numai cele agățătoare sunt foarte cunoscute; unele specii, foarte frumoase, sunt cultivate și ca plante de interior. Florile discrete sunt înconjurate de bractee cu un aspect creponat, motiv pentru care o anumită specie, *B. glabra,* este supranumită și floarea de hârtie. Coloritul speciilor variază de la purpuriu la galben-citron.

Bouguereau, William (-Adolphe)

(30.11.1825, La Rochelle, Franța – 19.08.1905, La Rochelle)

Pictor francez. A fost admis la École des Beaux-Arts în 1846 și a primit Prix de Rome în 1850. La întoarcerea sa din Italia, în 1854 a devenit un important susținător al picturii academice și a luptat pentru excluderea impresioniștilor radicali de la Salonul Oficial. Cu un stil relaxat, extrem de elaborat, a pictat multe lucrări religioase sentimentale, având și unele încercări timide de a surprinde nuduri erotice, scene alegorice și portrete realiste. În 1876 a fost ales membru al Academiei de Arte Frumoase. Influența stilului său s-a făcut simțită peste tot, dar mai ales în SUA.

Bouillaud, Jean-Baptiste

(16.09.1796, Garat, Franța – 29.10.1881, Paris)

Medic și cercetător francez. A stabilit localizarea centrului vorbirii în creier și a diferențiat pierderea vorbirii din cauza incapacității de a crea și a-și aminti formele verbale de incapacitatea de a controla mișcările mușchilor care ajută la vorbire. În cardiologie, a stabilit legătura dintre cardită și reumatismul articular acut. A contribuit la explicarea sunetelor normale ale inimii,

a descris multe sunete anormale ale inimii și a fost primul care a denumit și a descris cu acuratețe membrana endocardului și endocardita. A publicat cărți importante despre bolile inimii și despre reumatism și inimă.

Boulanger, Georges (-Ernest-Jean-Marie)

(29.04.1837, Rennes, Franța - 30.09.1891, Bruxelles, Belgia)

General și politician francez. A intrat în armată în 1856, a contribuit la suprimarea Comunei din Paris (1871). Numit ministru de război în 1886, a introdus numeroase reforme militare și a fost privit ca un bărbat destinat să răzbune înfrângerea francezilor în războiul franco-prusac. În 1888 a condus o mișcare autoritară, de scurtă durată, dar influentă, care amenința să răstoarne A Treia Republică. În 1889, guvernul l-a pus sub acuzare, dar a reușit să fugă din Paris. A fost condamnat, în contumacie, pentru trădare. S-a sinucis în 1891.

Georges Boulanger

H. ROGER-VIOLLET

Boulanger, Nadia (-Juliette)

(16.09.1887, Paris, Franța - 22.10.1979, Paris)

Dirijoare și profesoară de muzică franceză. Studiind compoziția cu Charles-Marie Widor (1844–1937) și cu Gabriel Fauré, a încetat să mai compună în jurul vârstei de 20 de ani, petrecându-și restul vieții dirijând, cântând la orgă și predând la Școala Normală (1920–1939), la Conservatorul din Paris (din 1946) și, în special, la Conservatorul American de la Fontainebleau (din 1921). A devenit cea mai apreciată profesoară de compoziție din sec. XX; printre numeroșii săi elevi s-au numărat A. Copland, R. Harris, D. Milhaud, V. Thomson, E. Carter, Leonard Bernstein și P. Glass. Sora sa, Lili Boulanger (1893–1918), prima femeie compozitor care a câștigat Prix de Rome (1913), a murit la vârsta de 25 de ani, după ce a scris un număr remarcabil de lucrări vocale și orchestrale.

Boulder

Oraș în partea central-nordică a statului Colorado, SUA, 94 673 loc. (2000). Situat la poalele Munților Stâncoși, la NV de Denver, a fost înființat de mineri în 1858 și s-a extins odată cu construcția a două căi ferate, în 1873. Începând cu anii 1950, aici s-a dezvoltat un complex guvernamental-educațional-industrial. Tot aici se găsește și Universitatea din Colorado.

boule

Consiliu în orașele-stat ale Greciei antice. A existat în aproape toate orașele-stat constituționale, mai ales de la sfârșitul sec. VI î.Hr. În Atena, acest consiliu a fost creat ca un corp aristocratic de către Solon, în 594 î.Hr.; mai târziu, sub Clisthene, erau aleși 500 de membri care reprezentau cele zece triburi (câte 50 pentru fiecare). Un anumit număr de reprezentanți, proporțional cu mărimea tribului, erau aleși într-o demă. Complementar îndatoririlor Ecclesiei și ale Areopagului, Boule controla finanțele, conducea flota și cavaleria, evalua persoanele oficiale, primea ambasadorii străini și îl sfătuia pe strateg. Modelul consiliului a influențat mult organizarea consiliilor altor orașe din perioada elenistică.

Boulez, Pierre

(n. 26.03.1925, Montbrison, Franța)

Compozitor și dirijor francez. Inițial student la matematică, a urmat mai târziu Conservatorul din Paris cu O. Messiaen. Inspirat de lucrările lui A. Webern, a început să experimenteze serialismul, în anii 1950. În 1954 a creat seria de concerte avangardiste *Domaine Musicale.* Printre operele sale importante se numără *Structures I* și *II* (1952, 1961), *Le marteau sans maître* (1957), *Pli selon pli* (1962), ... *explosante-fixe* (1972–1993) și trei sonate pentru pian. În anii 1960 câștigase deja recunoașterea internațională nu doar din postura de compozitor, ci și ca dirijor, mai ales al repertoriului sec. XX. A fost dirijor principal al Orchestrei Simfonice a BBC (1971–1974), dirijorul Filarmonicii din New York (1971–1978) și a fost invitat să dirijeze orchestre simfonice și de operă din toată lumea. În 1974 a fondat studioul național experimental francez IRCAM. Cu o activitate foarte variată, incluzând și scrierile adesea iconoclaste, a fost figura cea mai importantă a avangardei muzicale internaționale postbelice.

Boulle, André Charles *sau* André-Charles Boule

(11.11.1642, Paris, Franța - 29.02.1732, Paris)

Ebenist francez. După ce a studiat pictura, desenul și sculptura, și-a câștigat renumele de designer talentat de mobilier în Paris. În 1672, Ludovic XIV l-a numit ebenist regal pentru Versailles, iar printre alți patroni ai săi se numără Filip V al Spaniei și ducele de Bourbon. A dus tehnica designului de

mobilier la un nivel superior, stilul său de lucru, cu încrustații din alamă și intarsii de esențe exotice (tehnică numită *boulle* sau *buhl,* întrucât numele său a apărut uneori scris Buhl), fiind imitat intens în sec. XVIII-XIX.

Boullée Étienne-Louis

(12.02.1728, Paris, Franța - 06.02.1799, Paris)

Arhitect, teoretician și profesor francez. A studiat arhitectura și și-a deschis propriul birou la vârsta de 19 ani. A studiat proprietățile formelor geometrice, cărora le-a atribuit calități simbolice înnăscute, atingând un clasicism modern pur. A exercitat o puternică influență ca profesor și teoretician. Într-o serie de planuri teoretice pentru monumente publice, culminând cu proiectarea unei sfere imense care să servească drept cenotaf în onoarea lui Isaac Newton (1784), a dat o formă imaginară teoriilor sale.

Boulogne, Jean

Vezi Giambologna

Boulsover, Thomas

(1706, Elkington, Derbyshire, Anglia - 09.1788, Sheffield)

Inventator britanic al placării prin topire (vechea argintare Sheffield). Lucrând ca muncitor la Cutlers Co., în 1743, în timp ce repara un mâner de cuțit din cupru și argint, a descoperit că atunci când cele două metale sunt topite și laminate într-un laminor, se comportă ca un singur metal. Invenția sa a deschis drumul metodei economice de a produce o mare varietate de obiecte placate, de la nasturi și tabachere, pe care le crea chiar el, până la obiecte de uz casnic (de ex. seturi pentru ceai) și ustensile, care la scurt timp după această descoperire au început să fie produse pe scară largă și de alți muncitori specializați în tehnica Sheffield.

Boulton, Matthew

(03.09.1728, Birmingham, Warwickshire, Anglia - 17.08.1809, Birmingham)

Industriaș și inginer britanic. Împreună cu James Watt și William Murdock (1754–1839), a pus bazele industriei cu motoare cu aburi, prin instalarea de motoare de pompare la minele de cositor din Cornwall. Anticipând o utilizare pe scară largă a puterii aburului în industrie, l-a convins pe Watt să realizeze diferite îmbunătățiri în proiectarea motoarelor. Utilizând puterea aburului la dispozitivul de inscripționat monede, a creat mari cantități de monede pentru compania britanică East India Co. și, în același timp, a furnizat echipamente monetăriei regale. Până în 1800, fuseseră instalate aproape 500 de motoare cu aburi, în Insulele Britanice și în străinătate.

Boumédienne, Houari *născut* Mohammed ben Brahim Boukharouba

(23.08.1927, lângă Guelma, Algeria - 27.12.1978, Alger)

Lider politic și președinte algerian (1965–1978). În timpul luptei Algeriei pentru independență, a ajutat la formarea unei armate algeriene în Maroc și Tunisia. L-a destituit pe președintele Ahmed Ben Bella în 1965. Politica adoptată de el în anii 1970 a dus la tensiuni cu Marocul și cu Franța, însă el a negociat, totodată, contracte importante cu națiunile occidentale și a cultivat relații apropiate cu blocul sovietic, devenind o figură importantă a mișcării de nealiniere.

Bounty, HMS ~

Navă militară de transport, care a rămas în istorie datorită revoltei echipajului său din 28 aprilie 1789. Comandată de căpitanul William Bligh (1754–1817), corabia s-a îndreptat spre Tahiti, unde a încărcat un transport de arbori de pâine, iar apoi a navigat până la Friendly Islands (Tonga), în drumul său spre Jamaica. În acest drum, conducerea navei a fost preluată de către secund, Fletcher Christian. Cauzele revoltei au fost multă vreme neclare; oponenții lui Bligh l-au acuzat de tiranie, în timp ce Bligh a motivat că membrii revoltei deveniseră prea atașați de Tahiti și de femeile de acolo. Bligh și alți 18 membri ai echipajului care i-au rămas loiali au fost trimiși în larg, într-o pirogă. După o călătorie de mai bine de două săptămâni și aproximativ 5 800 km, ei au ajuns în Timor. Christian și alți opt marinari au dus nava *Bounty* în insula Pitcairn, unde au pus bazele unei mici colonii, rămasă nedescoperită până în 1808, și unde mai trăiesc și astăzi descendenții lor. Dintre marinarii care au participat la revoltă și care mai târziu au ajuns în Tahiti, trei au fost aduși în Anglia și spânzurați.

bour

Specie dispărută de bou sălbatic (*Bos primigenius*), care trăia în Europa, probabil strămoșul vacilor de astăzi. În zona centrală a Poloniei bourii au supraviețuit până în 1627. Erau de culoare neagră, cu o înălțime la greabăn de 1,8 m și coarne mari, ușor curbate către înainte. Încă din 1945, unii crescători germani au pretins că au recreat specia, însă animalele actuale sunt de talie mai mică și nu au, se pare, caracteristicile genetice ale bourilor. Numele a fost atribuit, uneori, în mod eronat, bizonului (zimbrului) european.

Bourbon, Casa de ~

Una dintre cele mai importante familii domnitoare din Europa. Membrii săi sunt descendenții lui Ludovic I, duce de Bourbon între 1327 și 1342, nepotul regelui francez Ludovic IX. Bourbonii au domnit ulterior în Franța (1589–1792, 1814–1848), în Spania (1700–1868, 1870–1873, 1874–1931 și din 1975), în Napoli și Sicilia (1735–1861). Printre cei mai importanți membri ai săi se numără Henric IV, Ludovic XIII, Ludovic IV, Ludovic XV, Ludovic XVI și Filip V.

Bourbonilor, Restaurația ~

(1814-1830)

Perioadă din istoria Franței care a început odată cu abdicarea lui Napoleon I și reinstalarea pe tron a monarhilor din dinastia Bourbon. Prima Restaurație a avut loc atunci când Napoleon a pierdut puterea și Ludovic XVIII a devenit rege. Domnia lui Ludovic a fost întreruptă odată cu întoarcerea lui Napoleon în Franța (*vezi* O Sută de Zile), dar Napoleon a fost forțat din nou să abdice, ceea ce a condus la A Doua Restaurație. Perioada a fost marcată de o monarhie constituțională moderată (1816–1820), urmată de o întoarcere a radicalilor în timpul domniei fratelui lui Ludovic, Carol X (1824–1830). Politica reacționară a revitalizat opoziția liberală și moderată și a condus la Revoluția din Iulie, la abdicarea lui Carol și la încheierea Restaurației Bourbonilor.

Bourbonnais

Provincie istorică din centrul Franței. În timpul romanilor, a aparținut Galliei celtice, sub Iulius Caesar; mai târziu a devenit parte a Aquitaniei, sub Augustus. În sec. X, a devenit autonomă, sub conducerea unuia dintre conducătorii de Bourbon. În cele din urmă, a fost cedată lui Ludovic, devenit duce de Bourbon în 1327, strămoșul dinastiei de Bourbon. Bourbonnais a devenit parte a domeniului regal în 1527.

Bourdieu, Pierre

(01.08.1930, Denguin, Franța – 23.01.2002, Paris)

Sociolog și intelectual francez, cunoscut pentru studiile sale critice asupra culturii și civilizației. A introdus conceptul de capital cultural, bazat pe statutul social și pe educație, remarcând că succesul la școală și în societate se bazează în mare măsură pe abilitatea individuală de a absorbi ethosul cultural, pe care l-a numit habitus al clasei dominante. Influențat de structuralism, a sugerat că habitusul este similar cu și, totodată, mai important decât o limbă. Printre lucrările sale se numără *Algeria – studiu de sociologie* (Sociologie de l'Algérie, 1958), *Schița unei teorii a practicii* (Esquisse d'une théorie de la pratique, 1972), *Distincția: Critica socială a judecății* (La distinction: critique sociale du jugement, 1979) și *Limbaj și putere simbolică* (Langage et pouvoir symbolique, 2001).

Bourgeois, Léon (-Victor-Auguste)

(21.05.1851, Paris, Franța – 29.09.1925, Château d'Oger, lângă Épernay)

Om politic francez. A devenit funcționar public în 1876, iar în 1888 a fost ales în Adunarea Națională. A deținut mai multe posturi ministeriale și a fost premier (1895–1896). A fost membru al Senatului între 1905–1923, iar din 1920, președinte al Senatului. Susținător al cooperării internaționale, a fost numit la Curtea Internațională de Justiție în 1903. În 1919 a reprezentat Franța în Liga Națiunilor, fiind privit ca o persoană cu influență. În 1920 i-a fost decernat Premiul Nobel pentru pace.

Bourgeois, Louise

(n. 25.12.1911, Paris, Franța)

Sculptoriță americană de origine franceză. A studiat pentru o scurtă perioadă cu Fernand Léger. Inițial, a lucrat ca pictor și gravor. În anii 1940, după ce s-a stabilit la New York împreună cu soțul său american, a revenit la sculptură. Talentul i-a fost recunoscut în anii 1950, datorită construcțiilor sale din lemn, pictate uniform în negru sau în alb. A lucrat, de asemenea, în marmură, plastic, latex și sticlă. Deși lucrările sale sunt abstracte, toate sugerează chipuri umane și exprimă senzații precum trădarea, anxietatea și singurătatea.

Bourges, Sancțiunea pragmatică de la ~

(7 iulie 1438)

Decret emis de regele Carol VII al Franței după conciliul de la Basel, prin care confirma supremația conciliului asupra papei. Decretul confirma și declarația Conciliului în ceea ce privește „libertățile" Bisericii Galicane, limitând drepturile papei și, în multe cazuri, supunând jurisdicția sa celei a regelui. Decretul a fost revocat de Ludovic XI în 1461, dar a fost reluat periodic până în sec. XVI.

Bourguiba, Habib (ben Ali)

(03.08.1903, Al-Munastīr, Tunisia – 06.04.2000, Al-Munastīr)

Președinte al Tunisiei (1957–1987). A studiat la Sorbona, unde a cunoscut algerieni și marocani care luptau pentru obținerea independenței. În 1932, a fondat un ziar naționalist. În 1934, a înființat Partidul

Socialist Desturian, devenind figura cea mai importantă în mișcarea pentru eliberarea Tunisiei. După ce a fost încarcerat de către francezi timp de trei ani, a negociat în 1956 termenii independenței. Monarhia tunisiană a fost abolită în 1957, iar Bourguiba a devenit președinte. În timpul mandatului său, care a durat treizeci de ani, a alocat cea mai mare parte a bugetului pentru educație și sănătate. Ales președinte pe viață în 1975, a trebuit să renunțe în 1987, din cauza problemelor de sănătate. *Vezi* Zine el-Abidine Ben Ali.

Bourke-White, Margaret

(14.06.1906, New York, SUA – 27.08.1971, Stamford, Connecticut)

Fotograf american. Și-a început cariera în 1927, lucrând ca fotograf industrial și arhitectural. A devenit cunoscută datorită originalității sale, în 1929 fiind angajată de Henry R. Luce la revista acestuia, *Fortune*. A lucrat în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial pentru revista *Life*, fiind prima femeie fotoreporter înrolată în forțele armate americane. Au fost publicate câteva colecții de fotografii realizate de ea, printre care și *Chipuri pe care le-ai văzut* (You Have Seen Their Faces 1937), despre muncitorii agricoli din S SUA.

Bournemouth

Stațiune la Canalul Mânecii, 163 441 loc. (2001), în Dorset, S Angliei. Datează din 1810, dar a cunoscut o dezvoltare rapidă abia după construcția căii ferate, în 1870. Este și un oraș rezidențial și unul dintre centrele de conferințe cele mai importante din Anglia. Este foarte popular în rândul pensionarilor.

Bournonville, August

(21.08.1805, Copenhaga, Danemarca – 30.11.1879, Copenhaga)

Dansator și coregraf, director al Baletului Regal Danez timp de aproape 50 de ani. După ce a studiat și a avut reprezentații la Paris și Copenhaga, în 1830 a devenit director și coregraf al Baletului Regal Danez, unde a continuat să danseze până în 1848. A pus bazele stilului danez, caracterizat de un dans ostentativ și o mimică expresivă. Multe dintre compozițiile sale au la bază observații din timpul călătoriilor sale; de exemplu, *Napoli* (1842) a fost inspirat de călătoria în Italia.

Boutros Ghali, Boutros

(n. 14.11.1922, Cairo, Egipt)

Al șaselea secretar general al Organizației Națiunilor Unite (1992–1996), primul arab și primul african care a deținut această funcție. Descendent al unei distinse familii egiptene copte, a fost educat la Universitatea din Cairo și la Universitatea din Paris. După ce a predat la mai multe universități din întreaga lume, în 1977 a intrat în Ministerul de Externe egiptean. În calitate de ministru de externe, l-a însoțit pe președintele Anwar el-Sadat la Ierusalim. A devenit prim-ministru adjunct al Egiptului în 1991, iar în 1992 a fost numit secretar general al ONU. În timpul singurului său mandat, a supravegheat operațiunile de menținere a păcii din Bosnia, Somalia și Rwanda și a prezidat ceremonia de celebrare a celei de-a 50-a aniversări a Organizației Națiunilor Unite. În 1996, SUA a blocat candidatura sa pentru un al doilea mandat.

Bouts, Dirck

(cca 1415, Haarlem, Olanda – 06.05.1475, Louvain, Brabant)

Pictor flamand. A lucrat în Louvain, fiind influențat de Rogier Van Der Weyden. Cele mai cunoscute lucrări ale sale sunt un triptic pentru altarul bisericii Sf. Petru din Louvain (1464), ale cărui picturi reprezintă Cina cea de Taină și patru scene din Vechiul Testament, precum și două picturi uriașe, reprezentând scene ale justiției seculare (1470–1475) realizate pentru primărie, cu intenția de a exemplifica legea aplicată de consiliul orașului Louvain. Personajele sale exprimă stări de spirit diverse, de la emoție puternică, sugerată de gesturi simbolice, la severitate și rezervă.

Bouvines, Bătălia de la ~

(27 iulie 1214)

Victorie decisivă, repurtată de regele francez Filip II asupra unei coaliții internaționale din care făceau parte și împăratul Otto IV, regele Ioan al Angliei și mai mulți vasali francezi puternici. Purtată pe câmpia mlăștinoasă dintre Bouvines și Tournai, în Flandra, bătălia s-a finalizat cu victoria clară a francezilor, care a confirmat stăpânirea teritoriilor franceze de către Filip, teritorii stăpânite anterior de englezi. Victoria a întărit puterea și prestigiul monarhiei franceze. Înfrângerea lui Ioan a amplificat opoziția baronilor săi.

Boveri, Theodor Heinrich

(12.10.1862, Bamberg, Bavaria – 15.10.1915, Würzburg)

Cercetător german în domeniul biologiei celulare. Studiind pe ouă de viermi inelați, a demonstrat existența cromozomilor ca unități distincte în cadrul nucleului celular. Alături de Walter S. Sutton, a fost primul care a sugerat că genele sunt localizate

în cromozomi. A demonstrat teoria lui Edouard von Beneden, conform căreia ovulul și spermatozoidul contribuie cu un număr egal de cromozomi la noua celulă creată în timpul fecundației. Mai târziu, a introdus termenul centrozom, demonstrând că această structură este centrul unei celule care se divide.

bovid

Denumire generică pentru orice rumegător din familia *Bovidae*. Bovidele au coarne goale, neramificate, permanente, formate din câte o apofiză a osului frontal, acoperită de o teacă cornoasă. Sunt animale erbivore și pot fi întâlnite atât în emisfera estică, cât și în cea vestică, adesea în zonele cu pășuni, stepă și deșert. Cele mai multe specii trăiesc în turme mari. Înălțimea la greabăn variază de la 25 cm, cât are antilopa, până la 2 m, cât măsoară bizonul. Unele dintre cele 138 de specii (incluzând rumegătoarele domestice precum vacile, oaia, capra) au valoare economică pentru om. Altele (incluzând oaia cu coarne mari și unele antilope) sunt vânate pentru carne, coarne sau piele. *Vezi* bivol.

bovindou

Balcon închis, situat la un etaj superior, susținut de console. De obicei de formă hexagonală sau dreptunghiulară, bovindourile erau la modă la începutul sec. XV. Erau adesea construite deasupra porților sau a intrărilor în conace și clădiri publice, mai ales la sfârșitul perioadei gotice și în perioada Tudor. În orașele din Africa de Nord și în Orientul Mijlociu, construcția denumită moucharaby este un bovindou care folosește grătare sau grilaje în loc de sticlă și storuri.

Bow

Râu în statul Alberta, Canada. Izvorând din Parcul Național Banff, de pe panta de E a Munților Stâncoși, curge pe 507 km în direcția SE, de-a lungul parcului, și apoi spre E, pe lângă Calgary, pentru a se uni cu râul Oldman, cu care formează fluviul Saskatchewan. Este important pentru furnizarea de energie hidroelectrică și pentru irigații. Parcul Regional Bow Valley se află la 80 km V de Calgary.

Bow, Clara

(29.07.1905, Brooklyn, SUA – 27.09.1965, Los Angeles, California)

Actriță americană de film. La vârsta de 16 ani a câștigat concursul organizat de o revistă, în urma căruia a primit ca premiu un rol secundar într-un film. Angajată de studioul cinematografic Paramount Pictures în 1925, a avut roluri importante în filme mute precum *Mantrap* (1926) și *Cizmele puștiului* (Kid Boots, 1926). După rolul de succes din filmul mut *It* (1927), unde interpreta rolul unei adolescente nonconformiste, Bow a devenit cunoscută drept „fata It", „It" reprezentând apelativul femeii tinere și fără prejudecăți. A jucat în peste 20 de filme (1927–1930), însă scandalurile în care a fost implicată, precum și o serie de căderi nervoase i-au compromis cariera.

Clara Bow

BROWN BROTHERS

Bow, porțelan de ~

Porțelan englezesc, realizat dintr-o pastă fină, la o manufactură din Stratford-le-Bow, Essex, între 1744–1776. Începând cu 1750, Thomas Frye, un gravor irlandez, a folosit în compoziția pastei de porțelan și cenușă de oase, el fiind cel care a inventat acest proces. Porțelanurile Bow sunt foarte variate ca imagine și calitate, dar cele mai bine realizate piese au o culoare albă-crem, fină, strălucitoare. Serviciile de masă din porțelan Bow au fost printre primele piese de porțelan englezesc ornate prin imprimarea modelelor, folosindu-se tehnica transferului (*vezi* emailuri de Battersea). Din porțelan Bow au fost produse și multe bibelouri (de ex. oameni politici, actori, păsări, animale), în stilul rococo.

Bowditch, Nathaniel

(26.03.1773, Salem, Massachusetts, SUA – 16.03.1838, Boston, Massachusetts)

Matematician și astronom american. A fost în mare parte un autodidact. După ce a analizat precizia calculelor efectuate de J.H. Moore în *Manualul navigatorului* (The Practical Navigator), a publicat o ediție revăzută în 1799. În 1802, a publicat *Noul manual american al navigatorului* (The New American Practical Navigator); utilizat de Departamentul Marinei Americane, manualul a fost considerat cea mai bună carte de navigație din acele timpuri. A tradus și a actualizat cele patru volume din *Mecanica cerească* (Celestial Mechanics, 1829–1839), de Pierre-Simon Laplace. A descoperit curbele Bowditch (care descriu mișcarea pendulului), cu aplicații importante în astronomie și în fizică. A refuzat postul de profesor oferit de mai multe universități, preferând să lucreze pentru companiile de asigurări.

ENCICLOPEDIA UNIVERSALĂ BRITANNICA

Un nou instrument de lucru, amplu şi bine documentat,
conceput în 16 volume

Mii de articole relevante, în aproape 6 000 de pagini

Peste 1 000 de articole care vizează realităţi româneşti

Portrete de personalităţi, reproduceri de artă alb-negru şi color, hărţi detaliate, planşe cu ilustraţii, grafice şi desene sugestive ce dau viaţă vizual informaţiei

O lucrare de referinţă pentru întreaga familie,
care răspunde rapid şi precis nevoii de informare

Cumpărătorii volumului 16
vor avea acces gratuit la
Encyclopædia Britannica on-line
până la sfârşitul anului 2010

Pentru detalii despre
Enciclopedia Universală Britannica vizitaţi
www.enciclopediabritannica.ro

JURNALUL NAŢIONAL

www.litera.ro

ISBN 978-973-675-770-9

Tipărit la G. Canale, Bucureşti